שו״ת · אחרונים

חוות יאיר

רבי יאיר חיים בכרך [החוות יאיר]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חוות יאיר

רבי יאיר חיים בכרך [החוות יאיר]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חוות-יאיר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

תשובה א 7
תשובה ב 28
תשובה ג 30
תשובה ד 33
תשובה ה 34
תשובה ו 39
תשובה ז 40
תשובה ח 42
תשובה ט 45
תשובה י 55
תשובה יא 60
תשובה יב 65
תשובה יג 65
תשובה יד 67
תשובה טו 69
תשובה טז 86
תשובה יז 93
תשובה יח 97
תשובה יט 103
תשובה כ 106
תשובה כא 110
תשובה כב 112
תשובה כג 112
תשובה כד 114
תשובה כה 117
תשובה כו 118
תשובה כז 119
תשובה כח 120
תשובה כט 121
תשובה ל 121
תשובה לא 124
תשובה לב 133
תשובה לג 134
תשובה לה 137
תשובה לו 137
תשובה לז 138
תשובה לח 140
תשובה לט 141
תשובה מ 143
תשובה מא 147
תשובה מב 150
תשובה מג 158
תשובה מד 161
תשובה מה 163
תשובה מו 167
תשובה מז 174
תשובה מח 176
תשובה מט 179
תשובה נ 180
תשובה נא 184
תשובה נב 188
תשובה נג 188
תשובה נד 190
תשובה נה 191
תשובה נו 199
תשובה נז 200
תשובה נח 202
תשובה נט 206
תשובה ס 213
תשובה סא 214
תשובה סב 216
תשובה סג 218

תשובה סד 223
תשובה סה 226
תשובה סו 237
תשובה סז 245
תשובה סח 247
תשובה סט 248
תשובה ע 250
תשובה עא 255
תשובה עב 258
תשובה עג 259
תשובה עד 261
תשובה עה 262
תשובה עו 264
תשובה עז 267
תשובה עח 269
תשובה עט 273
תשובה פ 274
תשובה פא 282
תשובה פב 289
תשובה פג 290
תשובה פד 291
תשובה פה 292
תשובה פו 293
תשובה פז 294
תשובה פח 295
תשובה פט 296
תשובה צ 297
תשובה צא 298
תשובה צב 304
תשובה צג 307
תשובה צד 312
תשובה צה 330
תשובה צו 333
תשובה צז 334
תשובה צח 337
תשובה צט 338
תשובה ק 339
תשובה קא 341
תשובה קב 342
תשובה קג 343
תשובה קד 345
תשובה קה 349
תשובה קו 352
תשובה קז 357
תשובה קח 360
תשובה קט 361
תשובה קי 364
תשובה קיא 366
תשובה קיב 367
תשובה קיג 369
תשובה קיד 370
תשובה קטו 372
תשובה קטז 375
תשובה קיז 376
תשובה קיח 377
תשובה קיט 381
תשובה קכ 386
תשובה קכא 392
תשובה קכב 393
תשובה קכג 400
תשובה קכד 401
תשובה קכה 406
תשובה קכו 410
תשובה קכז 412

תשובה קכח 414
תשובה קכט 416
תשובה קל 421
תשובה קלא 424
תשובה קלב 425
תשובה קלג 426
תשובה קלד 428
תשובה קלה 433
תשובה קלו 434
תשובה קלז 437
תשובה קלח 439
תשובה קלט 441
תשובה קמ 446
תשובה קמא 448
תשובה קמב 450
תשובה קמג 456
תשובה קמד 458
תשובה קמה 461
תשובה קמו 462
תשובה קמז 469
תשובה קמח 472
תשובה קמט 475
תשובה קנ 476
תשובה קנא 479
תשובה קנב 481
תשובה קנג 486
תשובה קנד 487
תשובה קנה 489
תשובה קנו 495
תשובה קנז 500
תשובה קנח 503
תשובה קנט 515
תשובה קס 522
תשובה קסא 524
תשובה קסב 525
תשובה קסג 526
תשובה קסד 529
תשובה קסה 532
תשובה קסו 539
תשובה קסז 549
תשובה קסח 554
תשובה קסט 559
תשובה קע 560
תשובה קעא 561
תשובה קעב 562
תשובה קעג 589
תשובה קעד 590
תשובה קעה 596
תשובה קעו 599
תשובה קעז 599
תשובה קעח 602
תשובה קעט 604
תשובה קפ 605
תשובה קפא 606
תשובה קפב 607
תשובה קפג 610
תשובה קפד 611
תשובה קפה 614
תשובה קפו 617
תשובה קפז 622
תשובה קפח 624
תשובה קפט 627
תשובה קצ 630
תשובה קצא 631

תשובה קצב 633
תשובה קצג 667
תשובה קצד 671
תשובה קצה 674
תשובה קצו 676
תשובה קצז 677
תשובה קצח 680
תשובה קצט 683
תשובה ר 686
תשובה רא 688
תשובה רב 689
תשובה רג 691
תשובה רד 695
תשובה רה 697
תשובה רו 699
תשובה רז 700
תשובה רח 702
תשובה רט 704
תשובה רי 704
תשובה ריא 719
תשובה ריב 720
תשובה ריג 722
תשובה ריד 723
תשובה רטו 724
תשובה רטז 727
תשובה ריז 729
תשובה ריח 730
תשובה ריט 730
תשובה רכ 741
תשובה רכא 742
תשובה רכב 744
תשובה רכג 745
תשובה רכד 749
תשובה רכה 764
תשובה רכו 766
תשובה רכז 769
תשובה רכח 771
תשובה רכט 772
תשובה רל 773
תשובה רלא 776
תשובה רלב 778
תשובה רלג 781
תשובה רלד 783
תשובה רלה 786
תשובה רלו 790
תשובה רלז 791
תשובה רלח 794

תשובה א

א כתב מאחד מן הגדולים המופלג בחסידות זצ"ל:

ב אהוב וחביב נוגה לו סביב וכו' ה"ה כמהר"ר חיים יצ"ו אחר ד"ש וכו' נא אל ירע בעיני הדרת מעלתו לברר דברי הראשונים אשר נשאתי נפשי בכפי לדבר גדולות מות פני מכ"ת וסמכתי על ענוותנותי' בהראותו לי את עושר כבוד תפארת גדולתו בחיבורו מקור חיים ואף כי שישרו דבריו לפני מאד מאד והיו חביבים מרובים עד לאחת מ"מ אמרתי מה רב גובריה להשיג על גדולי קדמונים אשר יצא טבעם בעלם ולהשיב על אריות אחר מותם. והשיב לי מה שהשיב ולברר דבריו הראני מה שכתב להשיג על התוס' בסוגי' דעיר העשויה כקשת [עיין תשובה קנ"ה] ועדיין לא הניח דעתי בזה כי היא גופא קשי כי לא היה הפנאי מספיק אז לירד לעמקה של אותה הלכה גפ"ת ולבחון דבריו לראות אם ירד לאמת השחי ופתח כיון או לא גם מנלן שיצאו דבריו בסוגיא ההיא ללמד על זכות על הכלל כלו דלאו כל אפי שווין. ועתה מצאתי און לי ויישר כחי אשר דברתי כי לדחות דברי גברא מפני גברא אף כי להוציא דובב שפתי ישנים מפני חדשים קשה מאד.

ג בהגיע אלי ספר מהדורי בתרא דספר נ"ש וראיתי כי עביד דינא לנפשיה והראה כי לשוא צרף צורף מכ"ת לצרף טו"ב השגות בספרו חה"ש על דבריו שבנ"ש. והלה ק"ו אם ככה נעשה לאיש בדורו צדיק מה פעל בהשגתו על דורות הראשונים שלבם פתוח כפש"א ואנן היינו למ"ס וכו': והשביתי לו. עמוד השחר וכו' כמהרר"פ יצ"ו כתבו השיגני ודאי טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת וברוך הסער הגדול הזה שהשיבני אל מחוז חפצי כי לא נחתי ולא שלותי עד שהבאתי ספר הנ"ל אל חדר תורתי ועברתי על דבריו ואמרתי ברוך ה' שהנחני בדרך אמת ואם ח"ו שגיתי באיזה מקומות בספרי מ"ח וחבירו בהשיגי על גדולם שקטנם עבה ממתני שלא כדת של תורה לבי אנסני כי שגיאות מי יבין. שקלתי למטרפי בדברי האגרת שנית של הרב הנ"ל בספרו מהדורי בתרא כי לעשות סנגורין לדבריו העביר עלי הדרך ותושע לי ימיני להראות לכל כי כל אותן רוחות גדולות וחזקות לדעתו אין מזיזין דברי ממקומן והלואי שיהיו כל שמועתיי ברירין כאותן השגות שכתבתי בספרי חה"ש. וידע מכ"ת שגם אני ידעתי שראוי לכל אדם לחשוד עצמו טרם יצא עתק מפיו לחשוד אחרים שטעו וששגגו ושאין זה רבותא ולא שבח או מעשה אומן להשיג על מחברים ולחקות על שורשי רגלם ולפשפש בדברי' ולשמוח ולהתפאר בתקלתם ח"ו ונפשי יודעת מאד מ"ש בס"ח סי' תתנ"ט גם מ"ש בהקדמת המתרגם לספר חובות הלבבות. אלו מן הקדמונים ואחריהם ישרי לב מ"ש בהקדמת ספר מתנת כהונה ובהקדמת ספר רצוף אהבה והביא מ"ש בספר בית לחם

יהודה ובספר חסדי ה' דרך כ"ו ובס"ס מנחה חדשה. ובספר ארבעה חרשים בהקדמת חלק קנאת אפרים. ומ"ש מהר"י בן הגאון מהרו"ך בהקדמת פרישה ודרישה דחלק י"ד ובהקדמה ספר זקוקין דנורא. גם בספר בחינת הדת ד"א ע"ב. ובהקדמה שבילי אמונה. אלה וכאלה ידעתי שזכרו דבר הרע הזה שנוהגי' קצת שבאים בכוונה ורצון ובטרוניא על מחברי ספרים לא כאלה חלק השלמי' שמטריחין לישב דברי חכמים ומחברים שקדמם וכמ"ש במשנה מס' נגעים ספ"ט ופי"א ר"א לריב"ב חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים ובכה"ג כתב הרמב"ם בהקדמתו לפי' משניות שראוי לדון חכמי הדור ביתר שאת לזכות ובכה"ג כתב הרא"ם פרשת תזריע סוף פסקא מתחלת והסגירו שנית וע"ע מ"ש בהקדמת משמרת הבית על שהשיג עליו הראיה בעל בד הבית. מ"מ במה דברים אמורי' אם כוונת המשיג בעצם וראשונה לבקר מומים ואוהב לטעון ושונא לפרוק אבל אין ראיה מכל זה לכבוש אדם נבואתו ודבש וחלב אשר תחת לשונו בהשיגו ידו להשיג על דורות שלפניו בעצם תומו [עי' סוף התשובה בד"ד ע"ב] והרי ככה עשו קדמונים וראשונים לראשונים שקדמם כאשר עשו בעלי תוס' על רש"י וכן הפוסקים בכל המשך הדורות כמ"ש הרא"ש [והוא כלל כ"ה דין ט' וע' בסי' ט"ז וסי' מ"ה] תורה היא ואין מחניפין לשום אדם ובמנין המצות השיג הרמב"ם מאד על בה"ג שהיה גאון. וחזר הרמב"ן והשיג על הרמב"ם וכ' במ"ע קכ"ג ידעתי כי שכלי אינו שלם וכו' ומ"מ אינני חושד אותו בדבר הזה וכו' ואף כי קם אחריו גדול אחר וחיבר ספר נחמד להראה שמו מגילת אסתר וביקש בחזקה יד להציל הרמב"ם מיד הרמב"ן מ"מ אומר אני מגילת אסתר ההוא לאו ברה"ק נאמר כאשר בררתי לאור נר שכל כל איש ישר הולך אם אתי אל אדפיס אותו קונטרס בקוצר ועיין בהקדמת המפרש ספר בחינות עולם ומ"מ מ"ש הראב"ע בפירושו על קהלת בפסוק אל תבהל את פיך בהשיגו על פיוטי הקלירי ובספר נשמת חיים ע"ג פכ"א מביא לשון הרמבמ"ם לקהל מרצילייא שלעולם אל ישלך אדם דעתו אחר גיוויו כי העינים לפנים נבראו וכו' לכן קמתי ונתעוררתי לכתוב מאמר שלם על דברי בעל נ"ש במ"ב הנ"ל ויבחנו דברינו. וזה לשוני בהצלת הרודף ביתרון עודף מיד הנרדף אשר נהפך אל רודפו בכל עוזו ותוקפו. ובכוונה ורצון כיון ורצה. להכות הרודף אל החומש ולפלח כליותיו לעומת העצה. וללמוד זכות עצמו על הכלל כלו יצא טרח ולא עלתה בידו יגע ולא מצא:

ד השגות על מ"ש בספר נחלת שבעה שני שעשה סניגורין לדבריו אשר כתב בנ"ש קמא נגד י"ז השגות אשר השגתי עליו בספרי חוט השני ותושע לי ימיני לערוך משפט לפני כל יודע ומבין ולהודיע אף שרדף אחר הרודף לא השיגו ולא הציל עצמו רק יהיו לפני המעיין שלשה ספרים נפתחים ספרי חוט השני וספרו נחלת שבעה קמא ונ"ש שני הוא

מהדורי בתרא אז יצליח דרכו ואז ישכיל. זה לשונו בספרי חוט השני בתשובה האחרונה דף ק"ז ע"ב. והנה מקרוב הגיעני ספר אחד וראיתי שהאריך בשיעור כתובת אשה ואחר בקשת המחילה מכבוד תורתו אומר כי לא חש לקימחי' וכו' וטוב בעיני לבאר מספר טו"ב השגות עליו. הא' העתיק ד' מ"א ע"ג (בדפוס חדש דף ל' ע"ד) דברי רמ"א בא"ה סי' ס"ו דכתובת בתולה פ' זהובים והא בורכא וכו'. וכתב הרב המחבר בנ"ש במהדור"י בתרא על זה וז"ל מ"ש ולא נמצא מאן דס"ל שיעור פ' זהובים וכו' וממילא הוא כן וכו' וכ"כ הדרישה שלדעת הרמ"א כתובה דבתולה פ' זהובים. ועל זה אני אומר אף שהשגתי עליו חלושה מאד מ"מ אינה דחויה כי עיקרה על מה שהתחיל בהעתקת דברי רמ"א מלה במלה וסיים עכ"ל. ובאמת לא זכר רמ"א סך פ' זהובים. ומ"ש הרב דממילא הוא גם אני ידעתי כי ממילא הוא וגם תינוקות של בית רב יודעין זה ולמה לו להוסיף בלשון רמ"א וע"כ מ"ש שכ"כ הדרישה אין לו סיוע כי הדרישה לא בא להעתיק לשון רמ"א רק כתב במכוון משא"כ הרב שהעתיק וכתב עכ"ל ואיננו לשונו (א"כ לאידך גיסא מאחר שקשה עלינו דברי רמ"א פה אמ"ש בי"ד סי' ש"ה גם בראותינו מקור שיעור יו"ד וה"א זהובים כנטול דמי וכל זה מצאתי בספר חדש יצא לאור זה שנה פי' על א"ה שמו בית שמואל והשיב על מה שהבין הדרישה שח"פ יותר קאי על י' זהובים ע"ש סי' ס"ה ס"ק י"א וי"ג ובספ' מגן אברהם על א"ח סי' של"ד ס"ק ל"ד שכתב שיש טעות בדפוס בהגה' זו ופשוט לדעתו ג"כ שיש משערין קאי על כתובה דאורייתא רק מ"ש שכ"כ בחלקת מחוקק צל"ע) ואף כי ההשגה מצד עצמה קלה באתי להזכירה מפני דמישך שייכא בגוף השגה במ"ש רמ"א דהמשערין י' זהובים לבתולה אזלי בשיטת אותן דס"ל כתובה מדרבנן ושכתובה מדאורייתא שמונה פעמים יותר. וע"פ החשבון לאו דוקא פעמים רק קרוב לי וכדבעינן למימר לקמן לכן מה שהוסיף בדקדוק פ' זהובים הוא גורע. מלבד מה שלישנא יתירא הוא כמו שהקשה הש"ס פ"ז דבכורות דף מ"ה ע"ג מניינא אתא לאשמועינן. ועמ"ש בקונטרסי שלי על כללי הש"ס. בג"ה ערך חשבון וערך מנין. ועוד דאף דהשגה זו לבדה אינה כדאי להשיג מ"מ כתבתי וצרפתי לשאר השגות החזקות גדולות ובצורות כארז"ש משל לצייד וכו' אשכח רברבא וכו':

ה עוד כתב מקמי הכי עלי וז"ש מאי דכתב דאין דעת יש משערין שם לומר דכתובה דרבנן דאלא לענין מאי משערין וכו' אם לא שס"ל כתובה דרבנן איני מכיר לשון מגומגם הזה דמאי קשיא לי' לענין מאי דאיך יבצר ענין מ דמשערין סך כתוב' באם נימא כתובה דאורייתא ממה דאם אמרינן כתובה דרבנן דבין כך וכין כך תכלית השיעור הוא למען נדע במעות בך כתובה כמה הוא:

ו וטרם נבוא להשגה שני' שבמהדורי בתרא דבנ"ש נוסיף לדקדק בדברי בנ"ש בספרו במהדורי קמא שם נוסף על מ"ש בספרינו חה"ש ששמח מאד בעת שחשב ע"פ הנחתו יסוד מוסד כאלו הוא הלכ' למשה מסיני ששוויו של זקוק [בל"א מרק] ח' ר"ט שכתובת בתולה ע"ח זהובים ג"ר שבזה נתיישב קושיית הדרישה שהקשה שראוי להיות בכסף מדינה בשוויו יותר מ"ו סלעים ורביע מפני ז' חלקים נחושת שבו וניחא להרב שנחושת החסר בחמשים סלעי צורי הוא שווי ה' רביעים זהובים. עמ"ש בהשגה זו לקמן:

ז והנה לתרץ קושיות הדרישה אפשר לומר כי אין הקושיא נכונה רק באם נניח שמשקל סלע צורי וסלע מדינ' שווין בצמצום גם שיש בסלע צורי שמונה פעמים כסף מהכסף שיש בסלע מדינה מצמצום. ושיש בסלע מדינה בצמצום ז' חלקי נחושת וחלק א' כסף שאם יש מעט מזעיר פחות או יתר בכל אלה אין קושיא כלל (וע"כ נאמר זה בדינר צורי ודינר מדינה ואפילו במנה שיש ג"כ צורי ומדינה בערך זה. כדפי' הקונטרס בב"ק דף צ' ע"ב ונזכר בכלם בפי' בש"ס שמדינה אחד מח' בצורי דגם לדעת הרב כלם יותר מעט) כי י"ל שבסלע צורי מעט יותר מח' פעמים שבסלע מדינה: או יש בו מעט יותר מחלק שמינית מנחושת שבו או שמשקלו מעט יותר ממשקל סלע מדינא ולכן נבלע חסרון נחושת שבו בכסף שבו (כמו שהוכיחו התוספו' ר"פ הזהב ובכורות דדינר זהב הוא עב מדינר כסף. וא"כ ה"ה נ"נ נימא שסלע מדינ' שהוא רובו דרובו נחושת היה דק וקל פורתא מסלע צורי שהוא כסף מזוקק וברי"פ י"ד דכלים כדי לקבל סלעים פי' הרע"ב שבכל סלע ד' דינרין מכלל דיש חילוק בשיעורים וכדאיתא בגמרא גבי סלעי יהודה והגליל כמ"ש בספרי חה"ש. וכן בדינרין דינרי קדרנית' וכן במעה ודינרי כדמוכת בגמ' פא"ט. עיין לקמן [על"ק ד"ג ע"א] השגה י"א י"ב והכי משמע איסר האטלקי וכן מעות קפוטקיא דסוף כתובות ובפירוש רש"י שם שהיה כבידות ע' סמ"ע סי' מ"ב סל"ז בס"ק ומיכן פשיטא להרב שהיה סלעי צורי ומדינה במשקל שוה מצומצם (האמנם בספר הי"ד פ"ג מחובל ומזיק מוכח דס"ל דדינרי זהב וכסף משקלם שוה ואין דבריו מוכרחים דלאו דוקא שוה בצמצום) וק,ל ולכן ל"ק קושיות הדרישה. ואם קושיות הדרישה קשיא לא תליא ביש משערין כלל רק במ"ש רז"ל בפרק שור שנגח ובפ"ק דקדושין דסלע מדינה הוא חצי דינר וכבר ידוע דסלע צורי ד' דינרין ואם משקלם שוה ויש בסלע מדינה בצמצום ז' חלקי נחושת קשה שוויו של נחושת היכן הוא. ולדעת הרב דקשה לי' על חסרון ה"ר זהב בכתובה דאוריי' צ"ל ג"כ ששוויו של זקוק בצמצו' גדול חצי ר"ט ותו לא והוא דבר שאין הדעת סובלתו ואת זה נזכיר לקמן בג"ה השגה י"ד. ועוד השקיפה אתה המעיין ממעון שכלך וראה מה בין קושיות הדרישה לקושיות הרב וישובו כי הדרישה הקשה

לפום חורפי' יפה על כתובה דרבנן שיהיה מן הראוי יותר משמה סלעים ורביע בסלע קודש מפני ז"פ משקל זה נחושת שבו כי עיקר חשבון של הסלעים בשווים שכתבו הם כסף נקי. אבל הרב בנ"ש לפי קושיותו ותירוצו הוא לומר כי מ"ש האגודה שהוא מרא דשמעתתא שכתובת אלמנה ה' זהובים ושל בתולה יו"ד הוא עם שיוייו של נחושת שבו. ולכן בכתובה דאורייתא בציר לה משיווי ח' פעמים מפני חסרון הנחושת וזה הכל שוא ודבר כזב כי ראשית דברי האגודה בשיעור הנ"ל ז"ל מנה פי' ר"ת דהוי זקוק וכו' וכ"כ גם כן האגודה במסכת בכורים סימן כ"ג מצינו למדין דלא היה יסוד השיעור רק על כסף וזה ברור. מלבד מה שכתב הרב בנ"ש קמא שם ואין לומר דאם נחשוב וכו' דלשונו משובש ומגומגם וא"א לי לירד לסוף דעתו מה קשה ליה או מה תירץ רק שאין מבוקשי ליתן שמץ ח"ו מה שאין בו נפקותא. וראיתי שהרב הגדול הסמ"ע בח"מ סי' ת"ך ס"ק ס' הרגיש בתוספת נחושת שיש בסלע מדינה בשוויו מצד הנחושת והעולה מדבריו להמעיין שנאמת שוויו של סלע מדינה יותר מחלק שמיני' משוויו של סלע צורי. וצ"ל דשמיני' שארז"ל לאו דוקא גם פלגא דזוזא לאו דוקא. אם כן גם הדינר מדינה שוה מעט יותר. ומ"מ יש משערין דבאגודה לא נתנו לב לנחושת כלל:

ח בהשגה ב - השגתי על בנ"ש במ"ש לפי שיטתו שיש גם בסלעי דאורייתא נחושת והא ליתא והשיב דפשיטא הוא וכמ"ש איהו גופי בכמה דוכתי שהוא כסף נקי וכתב וז"ל כל מה שכתבתי לא כתבתי רק לפי קושיית הדרישה למה לא נחשב הנחושת וכו' דאף אם לדבריו דגם בכתובה דאורייתא היה ז' חלקים נחושת וכו'. לא ידעתי מאי קאמר ולדבריו דמאן כי קושיית הדריש' היפך מהצעת קושיית הרב אשר עליו אמר דלדעתי מיושב כי הדרישה הקשה על כתובה דרבנן שראוי להיות יותר משיוויו ו' סלעי' ורביעי' כסף נקי אחר דיסוד מוסד דכתובה דאורייתא רק כ' סלעים כסף נקי בלי נחושת. ומ"ש הרב להראות חלקי הסותר מה ענין חלקי סותר דבר שלא זכר ולא פקד שום אדם. וכבר כתבתי דהמשך לשונו במ"ש ואין לומר ודאי אין לומר כי אינם רק גמגום דברים בלי טעם. עוד שם בנ"ש קמא ז"ל ולכן לפי מ"ש יחשב שיוויו הנחושת רק לה' ר"ז פולניש ממ"ש רק הרגיש הדוחק שיפול בזה ומ"מ לא נאדי מיני' כי לפ"ז יבוא לטרא נחושת ל"א פ"ץ צא וחשוב כי משקל הנחושת ז' פעמים כמשקל הכסף:

ט השגה ג - כתב על מה שכתבתי בספרי חה"ש וז"ל עוד כתב וז"ל ואל תתמה שיחשוב הכסף כ"כ בזול וכו' לא הבנתי מה מקום לתמוה שם שחושב כל לוט לחצי ר"ט ע"כ לשוני. וכתב במהדורי בתרא דנ"ש אע"פ שלשונו אינו מובן לי וכו'. והיא עצמה השגה

י' משם תדרשנו וכו'. לא ידעתי למה לא הבין לשוני ומה קושי נמצא בו ומ"ש שהיא עצמה השגה י' לא היה ולא נברא לא פגע ולא נגע זה בזה כלל:

י השגה ד - על מ"ש בספרי חה"ש על מ"ש בנ"ש דמ"ש בהג"ה רמ"א דשיעור ב'ק זהובים הם פולניש ואיך אפשר זה אחר שכתב דה' סלעים הם ה' לוט ורביע וכל לוט חצי ר"ט. והשיב הרב במ"ב גם בזה שלא כתב כך רק דרך שיקלא וטיריא וכו'. דמי למ"ש ג"כ על השגה ב' שכ"כ להראות כל חלקי הסותר ולא זה וזה שיש בהם רוח חיים. ואף אם דבריו במ"ב יכנסו באזני הקורא אם יפתח לפניו ספרו נ"ש קמא וספרי חה"ש יראה כי דבריו כלו העשן כלו ולא ישאר בהם רק גמגומי' כי אף אם דברי רמ"א בשיעור הפדיון תמוהין וצריכין נגר הן מצד עצמן או מצד סתירתן למ"ש בשיעור כתובה כאשר כתב הרב דף מ"ב ע"ב. וכתב שהרגיש בו גם הדרישה גם בח"מ גם בל"ח נתקשו בהם הן מצד זולא דכספא לפי זה אין לי ולו למשכונא נפשין. רק הדנתי עליו הוא על מ"ש שם בעמוד ההוא בחשבונו בשיעור פ' זהובים ע"פ מונח קיים דה' סלעים ה' לוט וקווינט וזקוק ח' ר"ט וכתב וז"ל כך יש לפרש לפי החשבון שכתב מורי (הוא הט"ז) גם פדיון הבן וכו' וגם צ"ל מ"ש רמ"א בי"ד סי' ש"ה שהחמשה זהובים של בכור הם בערך ב' זהובים ריינש וכו' תשמע לי ולכל אשר יש לו מוח בקדקדו דבא לישב ולכווין דברי רמ"א לשיטתו והרי הם רחוקי' זה מזה כרחוק מזרח ממערב וסותרים זה את זה כאשר כ' בעצמו בסמוך דמ"ב ע"א וכפלו על לא דבר דמ"ג ע"א ולכן זר מאד מ"ש כך יש לפרש וכו' וגם צ"ל וכו' כאלו בחדא מחתא מחתינהו וכאלו שניהם מכוונים ובנוים על קו הישר והשוה ולא היא (כתב עוד וז"ל ועוד דאף לדבריו שרצה שהיו הזהובים פולניש כמו ריינש וכו' אם לא שיודה שהכסף היה בזול עכ"ל אין אלו רק גיבובי דברים דמי כיחש זול הכסף בימים ההם שעליו יאמר שיודה מ"מ לבחור בזרות במיעוטו טפי עדיף כי יותר יש לקרב אל השכל לומר שהי' לוט כסף בעד ג' פ"ץ משנאמר בעד ג' לבונים (וטפי היה לו להקשות דגם לדעתי מוכח באגודה דלוט כסף היה שוויו רק נ"ל כמ"ש לקמן השגה י' [דף ע"ב] אדרבא הוא מכחיש זה במ"ש דדעת האגודה בחשבונו שהיה לוט כסף בעד חצי ר"ט. לכן לא אבוש ולא אכלם לדבר נגדמלכים גדלי פוסקים האחרונים שפי' שהם ב' זהובים פולניש שהיו אז זהובים פולניש כמו ריינ"ש. ולולי דמסתפינא אמינא לדקדק שלמאי נ"מ כתב רמ"א שהם ב"ז פולניש דמה יתן ומה יוסיף ביאור בזה. ועוד דהל"ל שהם זהובים פולניש (או סתם שני זהובים או שני זהובים ריינש ופולניש) לכן י"ל דהכוונה להודיע כך כל זהב ריינש ור"ל שהם כל אחד מהם ב' זהובים פולניש ועם פירוש זה אם נדחוק ולומר שהיו אז זהובים פולניש כזהובים ריינש עתה וזהובים

ריינש אז כפל זהו"ב פולניש יהיה לוט כסף קרוב לחצי ר"ט. וראיתי בת"ה מ"ט שכתב ששמע שמהרי"ל שיער דמי פדיון ב' זהובים ריינש ולא זכר פולניש לכן נ"ל מ"ש ברור ואמת שמ"ש שהם ב' זהובים פולניש משמע ודאי שיש חילוק ביניהם דאל"כ לשתוק מיני' אלא ע"כ מפני שרמ"א הי' רב פולניא והי' אז כמו ברוב הזמנים שזהב ריינש כפל זהב פולניש כדמוכח מכל האחרונים לכן כתב לדעת כמה יתנו שם פולין. וכ' שהם ר"ל זהובים של ריינש הם שני זהובים פולני שור"ל כל אחד מהם. כך נלפענ"ד אף שבדברי כל הפוסקים לא משמע כן):

יא השגה ה - השגתי על מ"ש בנ"ש קמא לא ידעי החשבון וכתבתי שלא ראה דברי המ"מ שביאר החשבון יפה יפה. וכתב במ"ב דמה זו השגה שבאמת לא ראה דברי המ"מ כי אין אותו ספר תחת ידו אין זה תמיה עלי שודאי יש מקום ללין ולהשיג על לשון לא ידעתי החשבון שלשון זה נופל על כותב דברים בלי טעם וכאלו טרח הרב ויגע להשיג דרך החשבון ולא מצא רק הוא עכ"פ יותר וליתא רק הי' לו לכתוב ומפני שאין ספר מ"מ תחת ידי לא ידעתי חשבונו משא"כ לשון לא ידעתי מובן כמו לא עמדתי על דעתו בו דאם לא ראה מהיכן ידע: השגה ו - על מ"ש בחה"ש על מ"ש בנ"ש קמא. קושיא על מ"ש רש"ל שעולים ה' שקלים ה' לוט וקווינט. וכתב עוד שעולים אלף תתק"ך שעורים ולפי החשבון ה' לוט וקווינט לא יהיו רק אלף תת"ל שעורים. וכתבתי שלא הבנתי סגנון קושי' זו. וכתב הוא במ"ב דנ"ש לפרש סגנון הקושיא והוסיף טלאי ע"ג טלאי בלי ישוב דברים כלל וכל מעיין בספרו נ"ש קמא ובספרי חה"ש יראה כי הטוב אשר דברתי שלשון סרוח הוא מ"ש וז"ל. וע"ק לפי החשבון שכתב מורי בשם רש"ל כפי ששקל ועלה ה' סלעים ל"ה לוט וקווינט. והרע"ב כתב בפרק יש בכור שמשקל ה' סלעים הוא אלף תתק"ך שעורים וכ"כ מורי בשם רש"ל וכו' מה יתן ומה יוסיף לדברי הרע"ב והסכמת מורו בשם רש"ל והלא היא גופא שהשיג רש"ל שה' סלעים הם ה' לוט וקווינט לא ידע בנבואה רק ע "פ משקל אלף תתק"ך שעורים שיצא מפי הרמב"ם ז"ל שזה יסוד מוסד לכל בעלי חשבונות בזה והלא אכתי לא עלה על דעתו דלא דק עד דמ"ב ע"ד וא"כ מה זו קושיא על רש"ל וע"כ יודה בעל ידיני יענה ויאמר כי לא כל הגרעינין שווין ויש חילוק בין ישן וחדש מדינה ומדינה עיר ועיר שנה ושנה והרי בימי שמעון בן שטח היו חטים ככליות וכו'. וכמ"ש פ"ק דפסחים חטים נעשו יפות וכו' (עע"ש דמ"ח ע"א) צא ובשר לסוסים. ומה שכתב הרב רע"ד שבכל הזמנים משקל השעורים שוין יכחיש הידוע והרי הוא עצמו כתב ששקל בגרעינים בינונים ש"מ שיש חילוק ביניהם ומי יכחיש שלכשיתיבשו יקלו. ובגמרא דיומא פרק יום הכיפורים דף ע"ט אבעיא להו לחה או יבשה. ומ"ש ששקל

בבינונים מי יאמר לו מה בינוני. ובכה"ג תנן במשנה פי"ז דכלים גבי ביצים שמביא גדולה שבגדולים וכו'. וכ"כ שאלות ותשובות מהרי"ל סי' קס"א הביאו בל"ח פ' יש בכור סי' כ"ב דשעורים דשעורה אין אנו בקיאין אפי' הי' לנו שעורים דידהו. וכן חילוק מחוזי' ומדינות ידועה ממ"ש רז"ל במס' כתובות פ' אע"פ דף ס"ד ע"ב דשעורי' אדומיות רעות הם. וחילוק שנים וארץ זיל קרי בי רב וילך יצחק ויזרע בארץ ההיא בשנה ההיא ויברכהו ה' כפירש"י [באמת מ"ש רש"י בארץ ההיא אע"פ שאינה כארץ שבעה עממין עצמה. בשנה ההיא אע"פ שהית' שנת רעבון תמוה מאד דמה רבות' הוא זה שהרי לא נתברך רק במאה שערים ששערו בו כפירש"י ואם הי' השנה שנת רעבון לא עלה האומד רב שהרי כבר הי' הרעבון לפני שירד לשם ובכה"ג קשה ג"כ על שנת ההיא (ולא ראיתי מפרש שהרגיש בזה כמו שהרגישו על מ"ש שאינה כא"י שהרי רש"י פי' על אל תרד מצרימה שאין ח"ל כדאי לך ובאמת ל"ק זה על רש"י רק על המקרא אין הלך לארץ פלשתים ואוסף להפליא כי ארץ פלשתים ע"כ אינה נכלל בא"י כמ"ש ולא נחם אלהים וכו' מיהו משם מוכח דארץ פלשתים קרוב אצל א"י וארץ מצרים רחוק ועמ"ש בע"מ מח"ד פ"ד שארץ מצרים מצרנית לח"י ויש בו קצת קדושת א"י יעו"ש. וא"כ י"ל כ"ש ארץ פלשתים הקרובה יותר רק בזה י"ל דלא בקורבה תליא מלתא ועל ה"עמ גופי' צ"ע כי המקובלים כתבו שהיא תוקף קליפות כל הארצות בסוד ערות הארץ מיהא גם א"י גופי' ג"כ כך היתה בעוד הכנענים בה כמ"ש כמעשה ארץ מצרים וגו' וכמעשה ארץ כנען וכדרז"ל על זה בת"כ עי' מ"ש ק"א שם דקצ"ז ע"ב) רק ממה שפירש"י בתר הכי ורז"ל אומד זה למעשרות היה ויש לדקדק דהמשמעות דלפי' הקדום האומד הי' לטעם אחר ומי יתן ונדע ענינו. לכן נראה אחר שראו עבדיו ובני ביתו מאנשי גרר הפלגת גידול תבואתו רצו לדעת כמה גדלה חסד ה' וברכתו עליו ולכמה כפלים הגיע. ולכן כדי שדבריהם יהיו ברורים בלי שום חולק העריכו השדה לפי שנה בינוני כי בלי השגחה לפעמים בעת השדפון ינצלו קצת שדות כדמוכח בגמ' ב"מ ס"פ המקבל גם אחר שהיא סמוכה לא"י בלי ספק שהיו קצת שדות מעולות ויפות כשדי א"י לכן אמדוהו כשדות היפות ומשובחות ואעפ"כ הי' מאה פעמים אותו אומד לכן לא הי' שום מערער על שיעור ברכה זו דלפחות הי' מאה פעמים מן הראוי וי"ל שנרמז במ"ש מאה שערים ויברכהו ה' ר"ל מאה שערים משער של ברכה בשנה פשוטה ובדכה של שדה טובה. ועל ההיא דאומד למעשרות צריך ג"כ עיון למה אמדו והרי תנן ואל תרבה לעשר אומדות ולא ר"ל אל תרבה דמ"מ שרי רק איסורא יש בדר שמעשרותיו מקולקלין. ע"ש באבות בתי"ט]. וגם מ"ש הרב בשינוי המשקולות שחשב לדוחק הוא אמת גמור ומוחלט . והנה בצרפת כל לוט כבד חלק כ"ף מבאשכנז

ובדמ"ג ע"א הודה הרב בזה. וכ"ש שאין מקום לדקדק ולפקפק בכפל גדול ממשקל כ"ף גרעיני' על אלף תת"ם וכ"ש יותר בחסר ויתיר ואין זה רק פלפול של הבל ומלבד כל זה מדרך המשקולות שבריבוי סך דברים קטנים שידוע משקלם לא ישתוו סך הכלל עם הפרט וראיה ממ"ש רש"י ס"פ נשא מדרז"ל על כל כסף הכלים מלמד ששקלם א' לא' וכו' ש"מ שהוא דבר חידוש ופלא. ואין לומר דשם גבי כסף הכלים שהי' משא כבידה ונשקלם במאזנים גדולים לכן הוא דבר פלא. מש"כ משקל גרגרים הנשקלים במאזנים קטנים. כי נהפוך רק המאזנים הגדולים מדוקדקים יותר ע' בספר שבעים תמרים תמר מ"א. גם אין הריינ"ש ג"ג שווין מכוונים כחוט השערה בפרט בשקלו נגד רביעית ג"ג וש"ד וחצי מהם א' לוט כל אלו דברים אינם מדוקדקי' כחוט השערה וא"א לצמצם וכשיגיעו למשקולים גדולים המשהיין מצטרפין לחשבון גדול: השגה ז - השגתי על מ"ש והרע"ב כתב שמשקל וכו' וכ"כ מורו בשם רש"ל שמה לו להזכיר זה בשם הרע"ב ושכ"כ מורו ואבוהן דכלהו הוא הרמב"ם (יטור ר"ס ש"ה בי"ד גם הרא"ש כתבוהו בשם הגאונים) וכתב במ"ב דנ"ש דמ זו השגה דדמי למ"ש האחרונים כתב בש"ע אע"פ שהוא מדברי הקדמונים וכו' בדברים אלו לא יצא הרב מתחת ידי ההשגה דלא דמי אף כאוכלא לדנא כי שאני ספר הש"ע שחובר כדי לאסוף יחד דברי פוסקים ראשונים ואחרונים שקדמוהו והכל יודעים שהם דברי הקדמונים וכל מה שתמצא בכה"ג טובא מאוד אינם רק בספרים שהם כוללים דומה למ"ש בש"ס יבמות ס"פ האשה רבה יהושע יושב ודורש והכל יודעים כי תורתו של משה הוא מש"כ לומר על דבר חידוש וחד"ש פרטי בשם אחרון ובפרט כמ"ש וכ"כ מורי רש"ל כאלו רש"ל כיון לדברי הרע"ב ואפס זולתם עמד על זה לא יתכן כלל מאחר שהרמב"ם הקודם בזמן ובמעלה זכר זה שקבלנו מן הגאונים ומן הבאר ההוא ישקו כל עדרי צאן קדשים: השגה ח - השגתי על מה שהפעיל והתפעל בכל העמוד כאלו חידש דבר פלא לכווין וכו' וכותב במ"ב בנ"ש עלי כמה דברי קנטוריס ולולי שכבר נפטר הרב לחיי עוה"ב הייתי משיב עליו בלעג הרבה כמים הפנים לפנים. וסוף דבריו ז"ל והוסיף משמי מלבו וז"ל מש"כ האומרים וכו' העתיק לשוני בכתבו. אבל מ"ש שכתבתי זה משמו שקר מוחלט הוא לייתי ספר ולחזי והדבר מצד עצמו אמת וצדק כשמש בצהרים ולק שקר מוחלט כמ"ש הוא. ומ"ש ואם יש בכאן ה' אבנים וכו' ואם נגנב או נאבד כד ניים ושכיב כתב זה ומה ענין לנגנב ואבד ואי דמי להא דמי לבאם מונח קיים וידוע שלפניו חמשה אבני גזית שוקלים יחד אלף ות"ק ליטראות ואם אמר אחד שמשקלם יחד ה' שקלי המלך דהיינו כל אחד משקל שקל המלך נדע ששקל המלך שי"ן ליטראות מש"כ אם בא אחד ואמר כי שקל המלך אינו כבד כאבן אחד רק משקל כלם

יחד ה' וחצי שקל המלך נדע ששקל המלך אינו מגיע אף לרע"ו ליטראות ה"נ מונח קיים שה' שקלים אלף תתק"ך שעורים. אם נאמר שה' שקלים הם ' לוט וקווינט יבוא לכל לוט שס"ו גרעינין פחות חומש גרעון וחצי. מש"כ אם ה' שקלים ה' לוט ושליש יגיע לכל לוט ש"ס גרעינין ולא ידעתי מקום לפקפק והוא ברור כשמש בצהרים: נמצא הדר' קושיותינו לדוכתא כי לא חידש דבר בשום ענין רק לכוונן חשבון פ' זהובים כאלו הוא קבלה מפי מרע"ה לכן הוסיף זה בדברי רמ"ח ועל כן הפליג לדבר על הגדולים בע"ג במ"ש שהוא ה' לוט וקווינט שלא דקו לקולא וחלילה לומר כן על גדולי עולם דלא ידקדקו לקולא במידי דאורייתא והרי גם פרוטה הוא דבר חשוב לכמה דברים כדתניא חמש פרוטות הם. ובש"ס פ" דסוכה גם דף ל"ב ע"ב מקשי הש"ס לקולא מי אמרינן לא דק. ואף כי מציאה מצא שגם הגאון מוהרו"ך הבין דברי רמ"א כך. (ומעולם לא אמרתי שאין דעת רמ"א כך כי מבואר הוא אם לא שנדחק מאד כמ"ש ספר בית שמואל שזכרנו לעיל) מ"מ לא נסוג אחור לבינו מהשגה על זה ומה שגם לנו עזר ממ"ש בעל חלקת מחוקק שלפי קבלתינו ודברי ספרו היה ג"כ רב מובהק. ויש בזה ג"כ תשובה על השגה ט' שלו הנכללת בהשגה א' וכבר כתבנו שם דלא השגנו עליו רק במ"ש פ' זהובים בלשונו של רמ"א. אבל דאי מצד עצמו דברי רמ"א מבוארים כך בפירוש וכמ"ש הדרישה. ובגוף הדבר השגתי על רמ"א כי לע"ד שיעור יו"ד זהובי' וה' זהובים הוא בשיטת ר"ת דכתובה דאורייתא ופ' זהובים ר"ל אדומים וכמבואר השגה יו"ד: השגה ט - השיג על מה שהשגתי על יסוד בנין חשבונותיו שכתובת התולה פ' זהובים כאלו הוא הל"מ ותפסני במה שכתבתי שלא זכרו אדם. כבר כתבתי בהשגה א' שאין השגתי רק על מה שהעתיקו לשון פ' זהובים בדברי רמ"א ואם הדרישה כתב כך יפה כתב שודאי דברי רמ"א כך הם וכך מובנים ומ"מ אין בלשונו בפירוש פ' זהובים ונפקא מיני' די"ל מה שכתובת בתולה ח' פעמים לאו דוקא עד שנדקדק בחשבונות שונות עפ"י הנחות בלי מוכחות להקשות על חסרון ה"ר זהב. א"נ יש לדחוק ולפרשו לאופן אחר. ומ"ש עלי וז"ל למה העלים עיניו ממ"ש הדרישׁ'. במומו פוסל הוא העלים עין לולי זה דהא מ"ש דק"ה ע"ב ויודה כי לא העלמתי עין וזכרתי מ"ש הדרישה בנ"ש קמא ושלא לצורך הביאו בנ"ש מ"ב שנית ודק"ה כתבתי עוד שדעת פוסקים אחרונים משמעם כדעת הנ"ש בזה דביאור דברי רמ"א סימן ז"ה גבי פסיון יש לפרש שזהובים ריינש היו כמו פולניש. ומ"ש כתבתי מה שנלפענ"ד בראיות נכונות: ומ"ש שאל נא לימים הראשונים אם היה הדרייאר בפולין בכפל וכו' לי נאה לומר שאל נא לימים הראשונים אם היה לוט כסף שוה רק ג' פ"ץ או ג' לבונים. והר"ט שכל הבאים לידינו ישינים מכמה מאות שנים משקלם שוה ב' לוט יהיה בימיהם ו'

פ"ץ או ג' פ"ץ אבל לשאול לימים ראשונים בפולין על ענין דרייאר אין ראיה כי ידוע מעלי' וירידה של המעות הרגילים שם בכל דור ודור. וכבר חקרנו ושאלנו לא לימים הראשונים רק על ימים אלו מבני פולין על פי' גדולים ואמרו כי הם מטבע של נחושת קטנה וה' מהם אינם רק א' צל' דאשכנז. וגראשין שם הוא ג' גדולים. וזהב שם הוא למ"ד גראשין. וגדולים בלשונם שילנגי"ר. וקיסר"ש גראשין שקורין בפראג פיהם הוא ל' גראשין בפולין. וזהב קיסר ואשכנז הוא לע"ע ג' זהובים ושליש פולניש. והר"ט שהוא בשעת שלום באשכנז זהב וחצי קיסרי"ש הוא לע"ע ה' זהובים פולי"ש. והדיגוטי בכפל ומה נשאל לימים הראשונים ואנחנו לא נדע בירור בימים אלו והלא כל פוסקים מודים שאין חילוק בין זהב פולי"ש או אשכנזי בימינם. גם בימינו לפנים לא היה חילוק רק בכפל (ובימינו לע"ע זהב ריינ"ש ה' זהובים פולניש) גם בגדולים עי' הגהות מרדכי סוף כתובות ובהג"ה א"ח סי' תרצ"ד. ומ"ש עוד וז"ל ועוד מבואר ומוכח כן מדברי מהר"ם טיקטין וכו' עיין בספרי דק"U ע"ב ותראה כי דבריו לא מבוארים ולא מוכחות משם ודבריו פה משוללי הבנה לגמרי: השגה י - כתבתי על שבא להתקשות בחסרון ה"ר זהב ע"פ יסוד שהלוט שוה חצי ר"ט כי אם נוסף רק ג' פשיטי' ל"ק מידי וכתב הוא במ"ב דנ"ש וז"ל חדא דאין נפקותא בזה וכו' ומה הניא ליה אם מפלפל על הוי אמינא עכ"ל חי נפשי לא ידעתי מה אומר ומה אדבר ומה אשיב על גיבוב דברי הללו הלא דברי חזקים כראי מוצק ושפיר קאמינא על מה שרצה להוכיח בחזקת היד שאין ה' שקלים ה' לוט ורביע רק ושליש כמו שהעתקתי בהשגה ט' דאי ס"ד ורביע יחסרו מ"פ זהובים (שקיבל מסיני ה"ר זהב ובנוי על יסודו שלוט כסף בעד חצי ר"ט ואם נוסף רק ג"פ ל"ק מידי ומה זה שכתב שאין נפקותא רק הוי אמינא. ואף כי לכאורה מחקו דבריו כמ"ש בכיוון חשבון פ' זהובים דכתובה וב' זהובים דפדיון על פי דברי מהר"ם דשיווי הזקוק בנוי לתלפיות על מ"ש דה' שקלים ה' לוט ושליש מ"מ לכשתמצא צלל במים אדירים והעלה חרס ואבד חשבון. ומ"ש עוד וז"ל ואף אם יתפוס וכו' מ"מ אינו קושיא כי בכל דור ודור וכו' את מי אין כמו אלה ואין מזה חיזוק לדבריו ואין חולשה לדברי ולהשגתי ובכל דור ודור אין שיעור קצוב ללוט בדקדוק דמים על ב' ג' פרוטות מכ"ש לבנות בנין על שכך היה בימי בעל אגודה שהיה קדמון במאה שנים הראשונים לאלף הששי שכתבו עליו שהיה לפני הגזירות ור"ל גזירות ק"ט והיה אשכנזי שבאותן הימים לא היה חכם מפורסם בפולין ואפשר כי עדיין לא נתיישב בבני ישראל. וגם זה הוא לי לישועה כי מן הרב הזה נולדה הג"ה רמ"א בשיעור ה' ויו"ד זהובים והיה אשכנזי ש"מ דמיירי בזהובים של אשכנז. ומ"מ תמהתי בספרי אף לפי זה דמיירי בזהובים אשכנזי לפי שיטתו דהוכמתי

ממ"ש זה על המשך מ"ש דלר"ת מנה הוא זקוק וכו' ש"מ דהשיעור קאי בשיטת ר"ת דס"ל כתובה דאורייתא וא"כ יהיה נו"ן שקל כסף נקי שהם יותר מנו"ן לוט כסף בעד י' זהובים ורציתי לדחוק ולהגיה ר"ח במקום ר"ת [עמ"ש תשובה ע'] לקיים הג"ה רמ"א ולמעט הזרות בזולא דכספא אבל מה אעשה וקשה להגיה כל הספרים. ומצאתי עוד בספר אגודה הנ"ל מס' בכורות סי' כ"ג ז"ל מצאתי כתוב בשם ר"ת דמנה הוא זקוק כסף נמצא חמש סלעים (ר"ל של פדיון) חמישי' של מנה והוא חמישית של זקוק כסף וכתובת בתולה הוא נ' זקוקים ומי יראה זה ולא יבין שהם דבריו שכתב במס' כתובות ודס"ל דכסף וסלעי דכתובה הם סלעי דפדיון וסלעי צורי ופי' זקוק שכת היה משקל בימיו קרוב לכ"ז לוט. ומ"מ אין מזה השגה על רמ"א כי אפשר לפרש זקוק מספר מעות לערך ב' זהובים וחצי ריינש לדעת בנ"ש כי יש לזקוק פירושים שונים ובדרישה כתב שזקוק סתם פי' מרק והוא מ"ח גדולים פולני"ש. ומרק כסף נקי או כסף זקוק שוה ה' זהובים. ומצאתי במהרי"ו סי' י"ד שכתב ג"כ בשם ר"ת שמנה הוא זקוק וכ' עוד שם שליטרא הוא שקור (ובפ"ג דחובל ומזיק במיימוני מוכח דס"ל ליטרא דדהבא משקלו ח' סלעים ג' רביעית שהוא קרוב לט' לוט וחצי.) ואין מהרי"ו רחוק מזמנינו לומר שהליטרא שלו הי' קטן מאד ומזה ג"כ ראיי' שדברי האגודה בשעת ר"ת וסייעתו קאי כי לטרא אפטיק אינו רק כ "ד לוט. מש"כ אם חשבון יו"ד זהובים בכתובה דרבנן נצרך לומר פי' זקוק שהוא לטרא ג' לוט ולא מצינו לטרא כזה. ועמ"ש איהו גופי' פה משינוי משקל פולין בלטרא ולוט. והחזקוני ר"פ פקודי כתב על מ"ש בקרא וזהב התנופה כ"ט ככר תש"ל שקלים שעולים אלף תנ"ו ליטרין וכ"ף פשיטי' מפשיטי זהב. והנה משקל הפשיטי' מבעיא לי כי לא ידעתי רק עפ"י חשבונו כל לטרא משקל ס' שקלים ורביע בקרוב כי זהב התנופה היה פ"ז אלפים תש"ל שקלים כי ככר קודש ג"א שקלים. והנה ליטראות של החזקוני כפל ליטראות דידן שהם ל"ב לוט בקרוב שאם ה' סלעים שהם שקלים ה' לוט ושליש ס' שקלים ס"ד לוט. ואני אינני חושדו שנעלם ממנו בעת ההיא החשבון מ"ש רז"ל מנה של קודש כפול היה שהרי מוכח שם מקראי וכ"פ רש"י (ונ"ל שאין מלת מנה שם מספר של מאה כמו מאתים או עשר שהרי גבי שקלי קודש נקטי רז"ל מנה של קודש כפול היה ואין שם ענין לחשבון דינרים רק לשקלים שהם סלעים רק הוא שם משקל של כ"ה סלעים כמו ככר ומנה של קודש שהיו ס' כככר היה בו משקל נ' סלעים וכאלו אמרו רז"ל ככר של קודש כפול היה. ואפשר מזה יש ראיי' שמנה ומאתיים דכתובה הם כ"ה או נו"ן סלעי צורי.) כתב עוד ויותר ממה שתמה עלי ה"ל לתמוה על בעל הדרישה וכו'. לא ידעתי לכוון דבריו אלו לפי מקומן בהשגה יו"ד דעלה קאי רק על

מה שתמהתי על זול הכסף כולי האי והוא בהשגה י"א ומ"מ לא ידעתי מקום להשגה זו כי מעולם לא דברתי ולא עלתה על לבי להחליט שא"א ללוט כסף נקי שיהי' בפחות מחצי ר"ט רק תמהתי על שבימי מהרי"ל לוט כסף בעד ג' פ"ק דכולי האי ודאי זר הוא. ויותר היה לו להקשות עלי דע"כ לפי שיטתי דשיעור י' זהובים דכתובה בתולה מיירי בסלעי דאורייתא וסלע הוא לוט ויותר וא"כ ע"כ נאמר דנ"ב וחצי לוט כסף יהיה ביו"ד זהובי' יבוא ג"כ לוט בעד פחות מג' פ"ק. כאשר באמת תמהתי על זה בספרי חה"ש רק שדעת מהרי"ל שהיה קרוב לזמנינו יותר לערך ק' שנה ויותר וידענו מקומו שהי' אשכנזי ובמחוז שו"ם גדלה תמיהתינו יותר וכבר כתבנו שלפענ"ד שפי' זהובים דבאגודת זהובי' אדומים שהם דגטי"ן כי אחר שבררנו דאותו שיעור הוא לר"ת דס"ל דכתובת דאוריי' ודלא כרמ"א וא"א לזוז מיניי'. ע"כ נפרש זהובים אינם גילדין דידן אפילו נאמר גילדן אשכנזים שבהם ט"ו פ"ק ובכל פ"ק ט"ז פשיטים ובי' זהובים שני אלפים תי"ו פשיטים. ולפי חשבון נ' סלעים וסלע ד' דינרין ודינר ו' מטות ומטה ב' פונדיון ופונדיון ב' איסור ואיסור ח' פרוטים. נמצא נ' סלעים ל"ח אלפי' תי"ו נמצאו ט"ז פרוטות בפפענינג וזה זר ונמנע יותר ממה שכ' הסמ"ע ר"ס פ"ח. מכ"ש אלו היה אפשר לפרש כדעת מהרמ"א דמיירי בכתובה ובסלעי דרבנן היה קרוב לשכל ששני פרוטו' (והוא קרוב למ"ש בת"ה הובא בי"ד סי' רצ"ד ס"ו) בפפענינג הנקרא ווינר בפראג. אבל מה נעשה אחר שמלשון אגורה בשני מקומות מוכח ומבואר דמיירי בכתובה דאורייתא. ומ"ש להלעיג על דברינו בביאור זהובים דבאגודה ע' השגה י"ד [ד"ו ע"ב]. ונוח היה להרב שם להשיב עלי מדברי חכמים ולא במילי דחוכא ולצנות וה"ל להקשות מפירש"י פ' תרומה (זכרנוהו חה"ש ד"ד ק"ו) על ככר זהב דמנורה דמוכח בהדיא דלדינרי כסף קרי ליה זהובים ומ"מ אין זו תימא רק קושיא די"ל דמ"מ לאו כלל הוא לומר דכל מקום שנזכר זהובים ר"ל דינרי כסף. ובש"ס לא מצאתי מלת זהובים רק גבי שכר בה"מ י' זהובים וראיתי בספר יונת אלם פ' ס"ג דמפרש לי' בפשוט"ו ע"פ הסוד לדרכו דינרי זהב אע"פ שבאמת אין דבריו בזה נראין מ"מ נקט דאין הכרח לפרש זהובי' דינרי כסף. ע"ע מ"ש סוף השגה י"ד: והנה מקרוב נזדמן אלי ס' קדמון שמו כפת"ר ופר"ח הביאו רמ"א בש"ע י"ד בסי' של"א סעיף י"ט (זכרו בשו"ת רדב"ז תשובה ל' ושגה שם במ"ש שהיה תלמיד הרמב"ם) חברו גדול ומופלג אחד מבני א"י והאריך מאד מענייני משקולות והטבעים שבארץ פרנציא ופרובינצי' כי היה מבני גירוש בשנת נ"ו לאלף הששי ודף צ"א ומשם ואילך מצאנו כמה דברים מסייעים למ"ש בחה"ש ובפרט במ"ש וזכר מטבע טורני"ש שזכרתי בספרי הנ"ל דף ק"ה וע"א וכתב דסלע של תורה ג' טורני"ש פשוט וחצי. ולר"ת ח' טורני"ש ד"פ והם חצי אוקיא

והוא ו' דרה"ם ורביע ושזקוק הוא ה' אוקיא הם נ' טורני"ש וטורני"ש ב' דרה"ם ודינר דרה"ם וחצי או קרוב לו (ונ"ל פי' זקוק מר"ן ופי' אוקיא אונץ שהם ב' לוט) ודבריו ארוכים מאד. ובדף צ"ד ע"ב כתב גמ' דחייבו ר"ג י' זהובים. וכתב שהם ר"ל דרה"ם נראה דס"ל ג"כ פי' זהובים דבגמ' שם ר"ל דינרי זהב אף שבדברי הפוסקים הם דינרי כסף כמ"ש איהו גופי' דצ"ד ע"ב. ומ"מ חשבונו צ"ע: השגה י"א וי"ב - כ' שבא להשיב על ראשון ראשון וכו' ובפרט על מ"ש ולולי דברי מהרדו"ך בסמ"ע הייתי אומר דמ"ש הג"ה דרישה שהיה הר"ט ל"ו גדולים הוא מטבע של יו"ד פשוטים התחיל להטיל קוצים בעיני בדברי קנטורים ומפני שכבר נפטר הרב לחיי עוה"ב עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי לכן חוששני מחטאת לבוא נגדו בכה"ג פן אגב שיטפי' דלישנא אשחית את נחלת"ו שב"ע על חטאתו. וגילה לי שמהרו"ך בעל סמ"ע הוא בעל הדרישה והגהתיו הם מנו גם שסתרתי דברי עצמי. גם במ"ש לולי דברי מהרו"ך באתי לשנות הידוע ונדמתי לאומר לולי מניעה זו הייתי אומר על העץ שהוא אבן. אני אומר גולל אבן אליו תשוב כמו במ"ש על השגת יו"ד שאני מפלפל על הוי אמינא ולא כן הוא כמ"ש שם וכאן הוא מפלפל על ה"א שהרי כתבתי לולי דברי מהרויך גם הוא רצה לשנות הידוע במ"ש דמשקל השעורים שווין בכל הזמנים. מש"כ א דכתבתי כדי לקרב דברי חכמינו אל השכל שגדול דכתבו הם י' פשוטים אע"פ דבדברי האחרונים לא משמע כן רק כמ"ש הוא והוא א' לצ' אין זה שינוי הידוע אחר שידוע וברור שיש כמה מיני' לטראות (עמ"ש בעמוד שלפני זה שיש לטרא מג' לוט וכן מס"ב לוט ובמדינה וצורי הוא בשמונה פעמים וכן יש שיניי במעה ומעי דמעי דרז"ל בפ"ז דב"ב הוא א' מל"ב כי מ"ש בפ"ז דב"ב איסתרא מאה מעי אותו מעי רק פרוטה חלק ל"ב ממעה דרז"ל) שוני' במשקלים כמ"ש בספרינו חה"ש דק"ד ושינוי סלעים ודינרין מבואר בש"ס. ומהרי"ו כתב שלטרא הוא זקוק וזקוק גופי' לא ידענו מה הוא כי הדרישה ב' כי זקוק בפולין הוא מ"ח גדולים. וזקוק כסף שוה ו' זהובים ומהרי"ו מיירי נמי בכסף ואם זקוק דידי' הוא מר"ק שאלו קורין והוא י"ו לוט נשתנה שם ליטרא כי לדידן לטרא שני מרק ל"ב לוט לפ"ז גם שוק הוא י"ו לוט (ובנימוקי מהר"ם מירזבורג ז"ל יש הנג דמי שאין לו זקוק כסף דהיינו ה' לטראות מעות ווינר פטור ממס וכו' הביאו הסמ"ע סי' קס"ג ס"ק ל"ד. וג"כ נעלה שיעורם) ובתשובות מהרי"ו קל"ו שוק ישן א' זהב. גם יש שינוי מטבעות הנקראים מרק לפי מדינתם מרק טעני"ש ובכה"ג ובפרק א"ט דף נ"ד ע"ב איסר האטלקי אמר אביי והוא כמעה זוטרתי' דמשתכח ביני פריטי דפומבדיתא והיינו דינרי קרדוניתא נקוט מזה שינו גודל המטבעות של נחושת וה"ה של כסף בדורות הקדמונות ומה גם בזמנינו ובפרט בפולין ובייחוד במלת גדולים שנמצאו בספרים שונים

לא הרי זה כהרי זה ולא הצד שוה בהם ע' הג"ה מרדכי סוף כתובות ורמ"א כתב בהג"ה בא"ח סי' תרצ"ד ויש ליתן ג' חצאים גדולים והוא בלי ספק א' לבן שקורין הלב פצין הרי גדול א' פץ. א"כ מה הוא הידוע לכל שהוא עץ שרציתי להפך לאבן. ואם דעתו על מ"ש בתר הכי שאל נא לימים ראשונים וכו' הי' לו להסתפק בדברים ההם אם הוא דבר נכון מה שאינו באמת כי אין לעמוד על שווי המטבעות בזמן הזה כ"ש בימים ההם גם מזה אין מקום לקנטוריו. ועוד דממ"ש ועוד מכלל דמקמי הכי לא בא לקנטר מחמת זה. ומ"ש שסתרתי דברי עצמי במ"ש ונדחקתי לפרש גדולים דתמ"ע א' לבן לא ידע מה קאמר דסתירה זו בנין הוא לדברי ושפיר קאמינא לולי דברי הסמ"ע ודו"ק. ורציתי להעתיק פה מלה במלה מ"ש א"א הגאון החסיד כמוהר"ר משה שמשון זלה"ה בגליון ש"ע י"ד שלו סי' ש"ה וחלילה לי לשנות אפילו אות אחת וכ' בצד מה שהביא ש הש"כ מ"ש בהג"ה הדרישה דאין פדיון פחות מר"ט וב' שלישי' כפי שהיה בזמניהם הר"ט בל"ו גדולים פולני שוע"כ וכתב א"א הגז"ל וז"ל סי' ש"ה ושני זהובים הם ששים גדולם פולניש עולה בימיהם ר"ט וב' שלישים ודע שהגדול פולני"ש הוא חצי פ"ן עכ"ל החסיד כלם יש חיך מתוק וברור מזה שגדול דדרישׁ הוא א' לבן (וראיי בספר חדש בגליון ש"ע א"ח סי' של"ד שמו ג"ן נט"ע על מ"ש בהג"ה י"ב פשיטים וז"ל הם י"ח ווינר מנהגים ר"ח אלול ובלבוש כתב הם כמו גדול וחצי פולניש והוא בלבוש סי' תקס"ח והביאו ג"כ בס' מג"א שם וכתב ידוע דזהב ריניש ס' גדולים פולניש והוא ודאי סיוע לבנ"ש ומ"מ כל דרי אשכנז ושיהם ומערערין מכירים ויודעים מהו ווינר ופשוט שד' מהם בצלמיר ומפני שלא נתן במג"א חכה פולניא לו לדעת שיש חילוק בין לטרא שזכר מהרי"ו לליטרא שזכר בה"ה יצא לו שכל פשוט היא גדול וחצי דהיינו לשיטתו צלמי' וחצי ובזהב ריניש מ' פשיטים כל השומע אשכנזי יצחק מזה. ומדברי רמ"י לנו ראיה שגדול הוא חצי פ"ץ כמ"ש א"א הגז"ל: ומ"ש בש"ע דפיש מג"ד ומג"א י"ב פשיטים צ"ל י"ח ופשוט הוא ווינר וכבר זכרנו די והותר שינוי לטראות שזכרו הפוסקים וכן כל מיני מטבעי' ומשקולות) והכי מבואר ומוכח בשו"ת מהר"ם מינץ ס"ס ק"ט ותמה על זה הנ"ש דמ"ט ע"א ולדעתינו שגדול ב' צ"ל וחצי וזהב ריינ"ש ט"ו פ"ץ אתי שפיר. ומ"ש שם על דברי דמ"מ תקשה לישב מ"ש נמצא כתובת בתולה ת' זהובים כי אם ע"ד הדרישה לא הבנתי כי נהפוך הוא שלדעת הדריה שלמ"ד גדולים בהוב א"א לישבו. ולדעת דמ"מ שכ"ד גדולים בזהוב אתי שפיר. לא עלה בידו מכל דבריו רק שהודיענו שמהרו"ך הוא הסמ"ע והדרישה והגה' הדרישה הוא בנו מה שנודע בפתחי' שערים למוכרי ספרים ושאר דברים שהראה בהם תוקפו וגבורתו ידיעת המטבעות בדנקא ואיסר הם אך למותר. ומ"ש בחתימתו בהשגה

זו מעין פתיחה בקנטור שהזכרתי שם פלונית בשם שמכניס אותה אחרים והוכיח מזה שאיני יודע בהוויות עולם. כתבתי קונטרס גדול על שגיונותיו ושגעונו בזה רק מטעם לא רציתי להעתיקו פה. ותמצית דברי כי אם הי' בזה איזה חשש חלילה דלא ישמע על פיך ונודה לו שהוא שם ע"ז ושאסור להזכיר מה (מה שבאמת אינו כן כמ"ש בש"ס ובפוסקים בכמה דוכתי דגוים בזמן הזה לאו עובדי ע"ז נינהו לכל מילי אחר מאמינים בורא שמים וארץ יתברך שמו וכל הנמצא לרעה בגוים בש"ס ופוסקים לא כללו הם בזה רק בדרך את"ל אי אומה לפי דעתו.) עליו הי' ראוי להתלונן שהוא נכתב בשמה העצם ואני כתבתי וזכרתי שם המשובש ומוטעה בפיהם ואין בפיהם שמה האמיתי כלל. ואף כי המון עם מחזיקים לעון וחירוף הזכרת שם הנעבד כמו שקורין עובדיו וכן שם אמו וראוי להניחם על מנהגם מ"מ לפי האמת אין איסור כלל כמו שבכה"ג נזהרים מלהזכיר מטבע פלונית בלונה מ"מ אין בו איסור וגמגום אפילו בפה כ"ש בכתב. ועוד דאפילו אם נקרא שם לע"ז ממש כם אדם אין איסור להזכיר שמה מאחר דגם שמות בני אדם הם כך דומה למ"ש ר"י על לא מסינן בשמייהו. ועוד נ"ל פשוט דוקא אם נקרא שם ע"ז אחר שנעשית ע"ז משכ"כ אם הי' שם לאיזה בית או אילן ואח"כ עשאוהו ע"ז שכבר נקרא בשמו לפני שהי' ע"ז וזכר לדבר מ"ש היא באת בגבולי וראי' משמות ז' כוכבי לכת שהיו עובדים ואין מונע מלהזכיר שם שם סטורני' הוא שבתי ויוב"ש צדק ולוציפור שם נוגה אף שהם שמות של ע"ז לעע"ז. ועוד דאין הגוים עובדים אותה ואינ' מחזיקים אותה לאלוה כלל ואפי' קצתם שמתחננים ונתפללים אליה עשאוה מלי, לא אלוה. ואף שבספר המלומד הגדול וואגי זאליר ע' קכ"א כתב עכו"ם נוטרייקון וכו' יעויין שם כולנו יודעים ששקר נסכו רק ר"ל עובדי כוכבים ומזלות. וכמו שאמרו רז"ל גוים בזמן הזה לאו עובדי ע"ז נינהו וכ"ש למ"ש הרא"ם בספר יראים ע"ה דלא נאסור רק שם שניתן להם לשם אלהות מש"כ שם הדיוטות כגון כרע כל קרס נבו ובזה נכלל מ"ש דאם הש לפני שנעשה ע"ז כ"ש דשרי אבל לפי דעתו אפילו אח"כ רק שאינה שם אלהות וזה תמה דבגמ' שם פ' ד"מ דס"ג אמר גבי בל ונבו מפני דהתיבא קראי שרי משמע דאל"ה אסירי [ואפשר כי שמות בל ונבו נתנו לשם אלהות כי בל ע"ש שליטתו במדינות בבל כמו שדרכן הי' להעמיד ע"ז שלהם על פתח מדינה מטעם זה כבגמ' דע"ז ובטור וש"ע י"ד ר"ס קמ"א ונבו אפשר לשון נבואה לפי שהי' חוקרים בה עתידות וע"פ הסוד אפשר לומר כי קליפת נ"ן בבבל הי' גבוה מאד כמ"ש בע"מ מאנ"ח ח"ב סי' כ"ג וכמ"ש אנת הוא רישא דדהבא ונקרא מלך מלכיא וע' זוהר בראשית עמוד ש"ט לכן סבר כי מגיע נגד הקדושה במעלות חכמה או בינה כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים ולכן קראו ב"ל

שבחכמה ל"ב נסיבות ונבו דבקדושה הוא בינה כמ"ש על ויעל משה על הר נב"ו שזה לשער החמשים דשם נאמר מול בית פעור ע' פרקי ר"א פמ"ה ואפשר כי מדרגת ע"ז דפעור היא נגד בינה דבקדושה או חכמה שהוא נקרא בית בכל מקום בסוד בראשי"ת ע' בספ"ר ותרגומו בחכמתא וסוד אי"ן בי"ת אש"ר אין שם מת. ואפשר כי בל ונבו שמות נפרדים לע"ז אחת ואפשר כי יש לו שייכות וחיבור ושותפות עם ע"ז של פעור שהיא מזוהמת מאד ועודתה ע"י שלשול מאכילת תדרין ושתיית שכר ה"נ כל המשך פסוקים כרע בל קורס נבו וגו', משלו לשלשול הרעי והצואה. ואחר חרבן בבל עם הע"ז עשו בבל החדשה לע"ז תנין ונחרבה ע"י דניאל המבואר בספריהם שמחזיקין לכתבי קודש]. גם מקרא זה דנתנבא הנביא על חורבנם נסתר טעם שכתב שם דע"כ שרי ע"ז דכתיבא מפני דאחר שהזכירה ודאי נתבטלה. ונהפוך הוא בקרא הנ"ל דוודאי קיימת היתה אז. ועוד נראה דאין איסור רק במזכירו באיזה ענין שלא לצורך. ומזה באומר שמור לי בצד ע"ז פלונית דמצי למימר סי' אחר (או) [לא] בע"ז הידועה. וכן מה שהקשה בש"ס על עולא שאמר שבת בקלנבו המ"ל בעיר שבה ע"ז ובכה"ג והארכנו בג"ה בחידושי' בטור וב"י י"ד סי' קמ"ז כ"ש שאין למנוע לכוב בספר לתכלית בירור המצוה וראיה לדבר ממ"ש ר"ג וזכר מרחץ של אפורדיטי ורבי לא נמנע מלשנותו שמשנה ואנן ג"כ שונין המשנה כצורתה והלא הוא שם ע"ז שכ"פ רש"י והערוך (ועמ"ש בחידושי גפ"ת מהר"ם מלובלין מסכת סנהדרין דס"ב ע"א). ואכתי איכא למידק שם קלנבו דאם פי' קל"נ דיא"ה לשון קלון. או קלות ושפלות כמ"ש התוס' במס' ב"מ דכ"ה ע"ב וע"כ אנו הוספנו בו או נתננו לו השם לגנאי כמו מר קיליס קלנדי' מה מקשה הש"ס מבת בקלנדא. וא תרצה לומר שכך כינוס עע"ז לון חשיבו' כבירושלמי על קלנדיא ע' בפי' משנה עץ החיים והכי נמי י"ל גבי מר קוליס ל' מרות ושררה א"כ היה לנו לשנותם כמ"ש רז"ל סוף מגילה בית גליא בית כריא אף אם אין איסור. וי"ל דזה השם קראוהו ג"כ שע"ז רק דכוונתם הי' לעילוי יראתם ואנן נכווין בהם לגנאי ואז שרי. ולפי זה עדיין קשה מה מקשה הש"ס על בת בקלנבו (עוד צל"ע דמשמע דשמה קלנבו והבי"ב שימושית ובזבחים דצ"ו ע"א לא משמע כן וקשה להגיה כל הספרים) לכן נראה שאסור להזכיר שם ע"ז בשמה בלי תוספת שלא צורך אף שנתכווין לגנאי ומר קוליס גם ששמה הי' קלוס וכוונ' לשבח ואנן נכוון לחרפה וקלסה כמ"ש ג"כ התוס' הוצרכנו להוסיף מר דפירושו היפוך וחילוף שיהי' גנאי אף לפי פרושם על קילוס (וכבר כתבנו דאין זה רק בע"ז שמאמינים בהם וכופרים בבורא יתברך) ואפשר כי מרקולס אינו שם ע"ז כלל (וא"כ אין ראיה מ"ש בסמוך) רק שהי' לאותה ע"ז שם בלשונם וחז"ל כינוה כך בשם זה שיהי' בפירושה דבר והפוכה (דוגמא

לזה כתבנו בספרי הגדול שה"ח בחלק אות סמך מחס"ד שהוא סוד בשם סמא"ל שלדעת המקובלים הי' לפני חטא אדה"ר ע"י הסתתו שרף קדוש והי' ס"ם מורה על סם חיים ואל קודש והוא בחסד כנודע ואח"כ נהפך סם לסימני עינים וסם המות ואל זר קשה כבגמ' על את כל התועבות האל כמ"ש ואת אילי הארץ. והכי ג"כ נרמז בגמטריא מילואו גי' שכינה כמו מיכאל כבמדרש כל מקום ששם מיכאל שם כבוד השכינה והמ"י. וגם אחרי כן טוב תכליתו כמשל הזונה עם בן המלך דבזוהר וז"ש מ"ש בתורתו של ר"מ והנה טוב מות כבב"ר ושם הארכתי) ודו"ק מפני א"ה ובגמרא הקשה עוד ממשנה דפ"ק דזבין כשיעור מן גדיו לשליח ומסקנא דע"ז דכתובה בקרא אין איסור ויש לדקדק א"כ ה"ל להזכירה כשמה גד לחוד וי"ל דלרווחא דמלתא הוסיו בה אותיות ד"ן המורה על קטנות ושפלות כמו שפירשו על שמשון ואישון בת עין וכ"כ הרד"ק במלכים ' ר"פ י"ח על נחשתן אף דלפעמים מורה הגדלה כי"מ על שם יוסיפון ובכה"ג ב' פירושי' אלו על ירקרק אדמדם. ועוד י"ל דמ"ש גדיון גם היוונים קראוהו כך שהרי ע"כ מ"ש הפרשני' שהיוונים עשאוהו מקום קבוע לע"ז לא ר"ל שהם חדשו ע"ז לו שהרי ישעי' עומד בבית ראשון ומזהיר העורכי' לגד שלחן רק גד הי' ע"ז קדמונים ע"ש מזל וכוכביו עפ"י רש"י ורד"ק בשם רמ"ך בישעי' ס"ה ולכן מפני שהיו עובדים בה לכוכבים העליונים הגדולים ונוראים קראו להמונה שחדשו היוונים בעת ששקצו אבני המזבח גדיון שהוא שם שהמונה קטנה דמות הגדולה. ועדיין צל"ע מ"ש בגמ' דנדרם פ"ח דס"ד עבדא דנורא אנא ופי' רש"י נורא שם ע"ז. ובשבת פרק כ"כ רב לא אזיל לבי' נצרפי ופי' רש"י שם ע"ז והרי הש"ס ניתן ללמוד ואיך נזכיר שמם. וי"ל דאין איסור רק בזמן שאותה ע"ז עדיין קיימת ונעבדת רק שצ"ע דנצרך לומר דע"ז קלנבו בימי הש"ס היתה קיימת והרי יחדיו נאמרו כרע כל קדם נבו על חרבנם ומפלתם וכידוע שדניאל ביטל ע"ז קראם בספרים ביל והוא בל. וצ"ל שחזרו אח"כ וחדשוה כל זה כתבתי באגב כי חרה לי ששם עלי ח"ו דיבור רע לתא דע"ז ופוק חזי מאי עמא דבר דאין מונע מלקרות ערלות ששמם כך וכך וכן מטבע זו בעצמה קורין כך רק קצת המתחסדים בזה ובכה"ג המטילים עלינו שנאה ותחרות מא"ה חנם כמו בקצת דברים בהפילות [שאפשר לפרשם נגדם ושונאי ישראל ימצאו מקום בהמה להטיל שנאה אף שבאמת אין הפי' כך מ"מ הי' לנו למנוע מהר] ובמקום אחר הארכנו בזה וכבר ארז"ל שגוים בזמן הזה לאו עע"ז הם וכל מ"ש וע"ז שהזכרנו פה הם המכחישים בבורא עולם כמ"ש מה שדי כי העדנו לכן אין גמלום איסור שזכר בכ"ש: השגה יג - טרם נבוא לדברי הרב בעל נחלת שבעה נעתיק הנה דברי הט"ז בי"ד ריש סי' ש"ה שצ"ע וז"ל בפרישה הביא בשם רש"ל (אינו בפרישה רק בדרישה) וז"ל

וצריך לתת לכהן כסף צרוף מזוקק משקל אלף תתק"ך שעורים ואני שקלתי (צל"ע דכ' מהר"מ) פעמים וכו' עוד שמעתי שיש בחידושי מהר"ם מירזבורק שיעור פדיון ה' לוט ורביע לוט עכ"ל (חפשתי בחידושי המר"ם והנדפסים אחר שו"ת מהרי"ל ולא מצאתי) ובכתבי מהאר"י כתב שיש קבלה בידינו שהוא שני זהובים ריינש וכו' וקרובים דבריהם להיות שווים שהם חמשה אוקיות כסף צרוף כמ"ש הגאונים עכ"ל. ומ"ש רמ"א שהם שני זהובים פולניש היינו לפי זמני שהיו זהובים פולניש כמו ריינש אבל לא וכו' כל אלו דברי הט"ז ומ"ש הדרישה כמ"ש הגאונים צל"ע היכן כתבו הגאונים זה. גם מ"כ פי' אוקיא שכתב סלע מצאתי מאן דס"ל רח או ב' סלעים או סלע וחצי או סלע ושליש וממ"ש שקרובים דבריהם להיות שווים משם מוצא לקושיתי שהקשיתי בפרי חה"ש שאם בימי מוהרו"ך שהיה בימי רמ"א ואחד מתלמידיו היו ה' לוט וקווינט בעד ב' זהובים איך כתב בנ"ש חשבון פ' זהובים דכתובה לחשוב לוט כסף בעד חצי ר"ט. ולא הבנתי מ"ש בנ"ש במ"ב שלא ידע לקושיתי מוצא ומי לחצוני לדוחק הזה כי הפרישה כ"כ על דברי מהרי"ו ומהרי"ל וכו'. הנה לשונו מגומגם לכן גם כוונתו אטומה וסתומה ולדעתי דעתו לישב תמיהתי ור"ל שמהרו"ך כתב שבימי מהרי"ל היה ב' זהובים קרוב לה' אוקיות כסף אז בימים ההם. ואם זה כוונתו הוא הדבר אשר כתבתי וזה לשוני ואם הפרישה ר"ל הזהובים דקט מהרי"ל מה זה העיד שהם קרובים עכ"ל ר"ל מהיכן ידע מהרו"ך דמי אוקיא כסף בימי מהרי"ל שקדמו לערך ק"ן שנים שיאמר שהם שווים ואם סמך על מ"ש מהרי"ו דזקוק שוה ששה זהובים וכ"כ בנ"ש הלא לא זכר ולא פקד שם את זה. ומה שהעתיק לשוני ואם הפרישה ר"ל ה' זהובים ותמה בנ"ש דה' זהובים מאן דכר שמיה הוא טעות בדפוס ספרי חה"ש שהרחיקו הה' מזהובים וצ"ל ואם הפרישה ר"ל הזהובים דנקט מהרי"ל והרב בנ"ש לא חזי לי זכותא כלל: עוד כתב על מה שכתבתי בחה"ש שכבר הודה בנ"ש שבימי רמ"א היה לוט בעד חצי ר"ט ונתיקר הכסף וכתב הוא להד"ם כי לא שמעתי מפיו וגם לא יובן מספרו ואין צורך להשיב על דברים הבלתי מובנים כאלה ומי שיבין דעתו וכוונתו מובילנא לי' מאני' לביה מסותא. אחר כתבי מצאתי בד"מ שכל מה שהעתקתי לעיל מפרישה עד כמ"ש הגאונים עכ"ל. הכל דברי רמ"א וכ' אחריו בפרישה מהר"י מ"ו ונ"ל שצ"ל כל זה ממ"ו הוא רמ"א דכך קרי לי' מהרו"ך בכמה דוכסי' ומ"ש מהר"י ר"ל דכך העתיק רמ"א ממהר"י ונ"ל שהוא מהר"י ברונא שהי' בימי מהרי"ו עי' שו"מ מהרי"ו קנ"א שהיה מהרי"ו מגדולי תלמידי מהרי"ל כידוע ובה נמלט קצת מחזק' השגתינו כי אינו כמו שהבנתי שהכל מדברי מהרו"ך והית' השגתי חזקה מאד: השגה יד - בראשית דבריו מראה מקום על מ"ש בהשגה א' ועל מה שכתב בהשגה ט'

גם אני כמוהו מראה מקום על מ"ש שם. אח"כ כתב וז"ל ומ"ש דפ' זהובים שבאגודה הם אדומים וכו' גם פה אהבת עצמו להימלט מהשגה קלקלה השורה ועיורה עיניו מראות דיוק כי אחר שכבר כתבתי שלא נמצ' בשום ספר שמונים זהובים והתרעמתי בזה עליו כמ"ש בהשגה א' איך אפשר שכתבתי פ' זהובים שבאגודה ועוד שכתבתי דלדעתי ברור שדברי האגודה בשיטת ר"ל דס"ל כתיבה דאורייתא ומ"מ אינה רק י' זהובים ומז באתי לדחוק ולומר דפי' זהובים ר"ל אדומים ואיך יתכן חשבון פ' רק שכתבתי בספרי וז"ל דאין פי' זהובים דבאגודה. עיין בספרי חה"ש דק"ה מ"ב ואגב ריהטא ורוב תשוקתו להשיג הלך יו"ד קרתא דפי' מגד עיניו. אח"כ כתב וז"ל אם כן צ"ל שגם הב' זהובים של פדיון הם ב' אדומים וכו' ושנה ושילש אח"כ בסברא כאלו כלהו בחדא מחתא מחתינהו ולא מבעיא דהוה לי' להרגיש מדעתו שאין זה דעתי להשוות כל הנמצא בפוסקים בזהובים בפי' אחד אף כי לאו מכלל רק בפירוש כתבתי ריש דק"ל וז"ל מש"כ דברי מהרי"ל והג"ה ש"ע שהם אחרונים א"א לפרש כן וכו'. אח"כ תפסני במ"ש דרך הלצה וז"ל כי אין זה השם ראוי להם ובא על זה במילי דבדיחותי' ולצנותא כאלו יסודי בנוי על השם והוי מצי להשיג מד"ת זכרתי לעיל בהשגה י' בסיפה (ומי יתן וככל היומילי מעליותא לימרו משמאי וביחוד במ"ש שמ"ש רש"י שמשקל השקל ד' זהובים והוא חצי אונקיא שר"ל זהוביה אדומים שבאמת משקלם בקרוב א' לוט שהוא חצי אונץ בל"א כי אונץ ב' לוט ובכמה דוכתי' נתחלף בלשונם אות ק' ב"ץ כמו ים אוצייענוס וכ"כ מ"מ פרק יש בכור) ובגמ' ר"ח הזהב רב אוזיף דינרי וכו' פירש"י לוה זהובים ומוכח שם דמיירי בדינרי זהב וכוונת רש"י לזה היה לאפוקי דינרי כסף (אעפ"י שמבואר במקום אחר שדינרי הם זהב) ש"מ דפי' זהובים כשמן שהרי במת זהובים הודיעני רש"י זה ודו"ק. ובב"ר ר"פ י"ו אר"א טובה גדולה חלק הק"ה בעולמו אדם פורט זהוב אחד והוא וכו' ומיירי בזהוב זהב ממש דקאי שם על מ"ש וזהב הארץ ההוא טוב ואין מקום לבדיחות' דילי' ולחוכא ולצניתא ואין פלא שידוע שלשון אשכנז נשתבש מאד. ולדעתי היו בימי הקדמונים זהובים קטנים של זהב לא של כסף לבן כותבי חשבונות בלשון גלחות אין כותבי' אות ג' במלת גילדין רק אות עף ור"ל פלורין. ומפני שנשתבש לשון אשכנז נגרר אחריו לשון הקודש זהובים. ומאז נקראו הקטנים גאלד גילדין. ובגמ' פרק המקבל דק"ד ע"א מייתי כמה תנאי דדרשי לשון הדיוט ואע"פ שאין ראיה לדבר משם זכר לדבר: השגה טו - דלדידיה קשיא יותר וכו' עמ"ש בסמוך דלדידי לא ק' מידי דלאו כל אפי דביאור זהובים שוה. ועוד הרבה להראות מקום על תשובותיו הקודמים ומלבד שהם חבילות תשובות שאין בהם ממש אף גם אין הם שום צד נגיעה לדברינו פה והוא כי לדעת המחבר בכ"ש שמחשב לדעת

מהרמא"י לוט לחצי ר"ט איך יהיו ה' שקלים שהם יותר מה' לוט ב' זהובים והוא דבר הסותר עצמו וכמעט כשני הפכים בנושא אחד והוא קרוב למ"ש בהשגה ד' ומ"מ אין ענינים אחד למבין ולפי מ"ש בחרנו בזרות ופלא במיעוטו שפרשנו זהובים דמהרמא"י ריינש ושלוט כסף בא קרוב ל"ו פ"ק. ושאר דברי הרב כפולין ומכופלין וח"צ להשיג עליה' כתב עוד וז"ל ודע לך שכל מה שכתבתי וכו' אינם להועיל לו ולא לעזור רק כנגדו ובהם נדע כי מעולם לא נשתנה וכמ"ש בעצמו על השגה י' ולאפוקי ממ"ש בהשגה י"א במ"ב דנ"ש די"ו ע"ב כי הר"ט תמיד במשקל ' לוט והזהובים עולים ויורדים וגם המה לא בקוען וגודל קל וכבד רק בכסף וסוגים. כאשר עתה זמן רעש מלחמת צרפת באשכנז שנתעורר שנת תמ"ז. וזה ע' שנה שמפני כובד המלחמות שירדו המטבעות מטה מטה וכספם היה רוב סיגי' והר"ט היה בכספו הקדום ער שהיה הר"ט יו"ד זהובים. ובזמנינו היום הר"ט ב' זהובים ג"כ מפני שתעורר' רעש המלחמות (ומ"ש הם בשווים במעות כמקדם כל זהב ט"ו פ"ק שהם למ"ד לביני' וכל לבן ב' צל' ולצמר ד' פשיטי' רק שכל אלו שלפים וכספם היה לסגום) אבל להעלות הזהובים ולהכבידם ולהגדילם עד שיהיו בזהב ב' לוט וחצי כסף נקי לא ידענו ולא מענו לא היה ולא יהיה לפי הסברא וע"ל השגה י"א וי"ב: השגה טז - ז"ל יקבל הרב תשובתו השגה ז' ח' גם פה הראה מקום לשוא וחנם ואין שם רמז ונדנוד להשג' זו. ואני אומר שלא לבד שלא מצא און מדברי שלשלת הקבלה במה שהביא מצאוהו ג"כ עון מדבריו שלא הביא הוא והביאו הש"כ בי"ד סי' רצ"ד ס"ק ט"ו שתשקל צ"ו שעורים משקל קיוונטי בפראג והוא מכווין למ"ש הל"ח ששקלם ומצאם כך ולפי יסוד בנין הרב משקל קיוונטי רק צ' ואני שקלתי בק"ק ווירמייזא שעורים בקליפתן שקורין היצר געשט מן הבא בידי ומצאתי קרוב לזה והוא ש"ן גרעינים בלוט צא וחשיב כמה יגיע לה' לוט ורביע או ה' לוט ושליש נקיט מיהו דלאו כל השעורים שווים ע"ל השגה ו'. ובש"כ ח"מ ר"ס פ"ח שמצא בלוט ווינרש ומערין שפ"ב שעורים בלוט והמשקולת שם כבדות ע"ש. ואפשר הרמב"ם שקל בגרעיני שעורים קלופים שהם מאכל אדם והמה קלים: השגה יז - ז"ל תמיהני הלא הוא בעצמו לא עשה מוסכם וכו' לא ידעתי מקום לתמוה כי אני כתבתי שא"א לעמיד דברי הג"ה מהר"ם וכתבתי לבאר מקום טעותו ולפי טעותו ודעתו נתישבו דבריו ואין גנאי לאותו הכס לומר שטעה כי גם מבחר מין אנושי טעה ובפעמים אין מספר הדר אוקי רבא אמורא עלי' אמר דברים שאמרתי טעות בידי וכי' וכן מ"ש הדר בי' ר' פלוני וכה"ג. מש"כ הוא הרש בנ"ש לא כן עשה רק שם מגמת פניו להעמיד חשבונו עפ"י דברי הג"ה מהר"ם ואף כי הוצרך לומר שטעה ועם כל זה נשארו דבריו סתורים מהם ובהם מבלי שנדע מה קסבר רק נראין אלינו דבריו

כתמהון לב בלי ישוב הדעת. כתב עוד על מה שכתבתי דלענ"ד ליתן באשכנז ה' זהובים. וכתב הוא יטול מה שחידש וכו'. וסיים גם אין זו השגה עלי. ולכל הקורא יובן שלא אתי בדברי אלו לא לחדש ולא להשיג כי כבר מושג הוא די והותר רק בזה אני מסיח לפי תומי מה שיש לעשות לקיים המצוה כמאמרה בזמניה אלו לאפוקי מ"ש הוא דמ"ג רפ"ג דסגי בד' זהובים. כתב עוד וז"ל ועל מ"ש שא"א לומר דדוקט הוא ו' צל' וכו' לא ידעתי ולא הבנת מה שהשיב על זה. וכבר חקרתי ושאלתי פ' ב"ב מוינציאה על סך מטבע הנקרא שם דוקט והשיג כי לא ידע מה הא רק שם מטבע נקרא דוקאט נקוד פתוחה והוא כ"ד גראשין דאשכנז של גראשין ג' צל' וגדולה כא' זהב שלנו למען תדע כי נשתנו שמות של המטבעות בעתים וזמנים שעברו וא"א לעמוד על מעות דידן מתוך ספרים חיצנים פרט של מדינות חוץ לאשכנז וכבר הראנו מקום לעיין הגהות מרדכי סוף כתובות שזכר ג"כ דוקט שם (וע"ע בחלקת מחוקק בא"ה סי' ס"ה שהביא דברי הגהות מרדכי באופן אחר לפי הטבעות וינציאה) וכתב שכ"ה זוזי דאורייתא הם כף גדולים והם כשני פרחי זהב וב' דוקט של כסף וכו'. ונ"ל שגדולים שם הם א' ק"ש באשכנז. וחשב סלע לא' זהב ודוקט הוא ח"ר זהב והוא חצי דינר. וכל זה אנו מדמין בלתי בירור ולכשתרצה לידע מעות ומשקולת ארץ אטליה עיין בתפלה ספרדות בהלכות חלה דף שנ"ז ובספר קטן תבנית היכל עיקר שביעי ובשלטי גבורים פרק ע"ב ופ"ח ובספר שלשלת הקבלה וברור לענ"ד שלולי השגותי שבאו לידו היה מתקן קלקול חשבונותיו בנ"ש במהרורי בתרא הודה ולא בוש כאשר עשה במ"ב דל"ז ע"א ע"א והנאני רק מפני שחרה לו שהשגתי עליו עשה סניגורין לדבריו בחזקת יד וקלקל יותר. וכבר כתבתי בחה"ש תשובה כ' דף כ"ג שאין ראוי להאשים על מי שמשיג אף על גדולי הקדמונים אם יש ממש בדבריו אף לומר דאשתמיטתייהו משניות וגמרות וכתבתי שם דאישתמיט מיני גמ' דפ"ז דבכורות בתשובה אחרונה זו של חשבונות. ומקרוב בקראי בדברי בחשבונות ראיתי מ"ש וז"ל אבל אין להקשות מדמי פדיון וכו' בדף ע"א ונזכרתי שהוא גמ' ערוכה פ' הריבית ר"ד ס"ו. ובתשובה הנ"ל כתבתי דאיתמיט מהרמב"ם זכרון כמה תנאים הנזכרים במשניות ונזכרתי שבספר יוחסין הרגיש ג"כ בזה:

תשובה ב

א כתבתי לגדול אחד הבדוק ומנוסה אצלי לחריף ובקי נ"י:

ב בדבר שראובן ולוי נתעצמו בדין בזבל"א וזבל"א ולקח לוי לבורר את הרב ר' שמעון מחותנו של ראובן וראובן בקש לפסלו באמרו כי מחותנו פסול לישב עליו בדין. נ"ל כי

בשני טעותים טעה ראובן הנ"ל ואולי נוסף עליהם עוד טעות שלישי. הא' אפי' אם היה ר"ש הדיין הנברר מלוי אוהב גמור ומוחלט של ראובן באופן שיכול לוי לפסלו כמבואר בטור וש"ע ח"מ סי' ז' מ"מ אם נתברר מצד לוי אין לו פה לראובן לפסלו דלא דמי לקרוב דפסולו גזירת הכתוב בלי טעם שהרי פסול לעדות אף לרובה כמ"ש הפוסקים סי' ל"ג וה"ה לדיין נ"ל שאם היה ר"ש הנ"ל קרובו של ראובן וברור לוי מצי ראובן לפסלו וזה מבואר בלשון משנה נאמן עלי אבא ופירש"י לדיין ודו"ק. מ"מ אוהב ושונא דנהי דפסולי מדאורייתא מ"מ אין הפיסול רק מצד קירוב וריחוק הדעת כמבואר בש"ס על דרשת רז"ל והוא אויב לו ידיניהו ומקש' אשכחן אוהב שונא מנלן סברא הוא וכו' ש"מ דכל עיקר פסול האוהב לא נלמד רק מסברא. וא"כ דוקא זה דכאיב לי' כיבא מצי למיפסל אוהב דהיינו נדון הנ"ל היה לוי יכול ליפסל לר"ש אם היה אוהבו של ראובן ולא בהפוך. טעות השני דמאחר שמחותן לא נפסל רק משום דה"ל כאוהב ושונא אבל לא דיינינן ליה כאוה ושונא ממש ודבר זה ברור מאד בב"י בפלוגתא דבעל עיטור ומהרי"ק סי' ל"ג וביותר בדברי הסמ"ע וא"כ הלא כבר כתב בהגהות רמ"א דאוהב ושונא בכה"ג (לדעת הסמ"ע) כשירים בזבל"א וזבל"א וא"כ היה ראובן יכול ליקח מחותנו ר"ש לבורר שלו בלי פקפוק כ"ש זה שכנגדו. ובטעות השלישי אני מסופק ולא ברירא לי שפיר באם היה ר"ש אוהבו של זה שבירר אותו אוהב ממש ושושבינו אם ג"כ כשר כי לפי מה שכתב רמ"א בש"ע בהג"ה סי' ז' טעם הדבר אין חילוק בין אוהב לאוהב ואפילו אוהב גמור כשר בשבל"א. גם לפי מ"ש מהרי"ק מרא דשמעתתא (הביאו בשמ"ע) אבל קרוב או פסול מן התורה פסול גם לזבל"א ולא חילק מיני' ובי' באוהב גופא והל"ל אבל אוהב גמור דפסול מדאורייתא פסול גם לזבל"א אלא ע"כ דעתו להכשיר אף באוהב גמור וטעמא דמסתבר הוא דלא דמי לאינך פסולים קרובים או מחמת עבירה דה"ל גזירות הכתוב בלי טעם וכנ"ל או אל תשת רשע עד וה"ה דיין משא"כ באוהב ושונא דאמר הש"ס מילתא בטעמא ובפרט אוהב דכל עיקר ילפו ליה מסברא לכן י"ל כל שגם השני בורר מי שירצה אין חשש. מ"מ לא מלאני לבי לחלוק על הסמ"ע דמישתמע מיני' בפירוש סי' ז' דמ"ש רמ"א לכן קאי על אוהב ושונא קצת. וגם מ"ש בראי' ממהרי"ק יש לדחות ולומר דדעתו לכלול אוהב ושונא גמור במ"ש פסול דאורייתי' גם בטעמא דמלתא יש לשדות נרגא ולומר דמצי צד שכנגדו לומר לא מצאתי אוהב נאמן בבריתי ובר סמכא כמו שמצאת אתה ומי מכריחני לעשות כמותך ולהכשיר פסול דאורייתא. ע"כ תמצית דברי בכתב העבר ומפני שאין בה"מ בלא חידוש אבקש דעת מכ"ת בשאלה אחת קטנה נפלה בדעתי מענין לענין הנ"ל אף שאינו נוגע כלל לנדון הנ"ל והוא כאשר היה לוי בורר שונא גמור ומוחלט של עצמו לדיין אם

מצי ראובן לפסלו [בהג"ה תשובה ג' ד"ה ע"א מסיק המחבר דשרי] שודאי יתחזק זה הדיין בכל תוקף ועוז לזכות לוי כדי שע"י זה ימצא חן בעיניו כמ"ש ובמה יתרצה זה וגו' גם בחפשי באמתחת חידושי על ש"ע מחלק ח"מ מענין זה מצאתי שהקשתי על מ"ש בהג"ה ע"ש סי' ז' בענין זה אם דנו דיניהם דין. שמזה יש השגה למ"ש שני המאורות הגדולים הסמ"ע סי' ה' והש"ך סי' ז' דאם באו לדון ה"ל כקבלו והלא ק"ל בקבלו עלייהו שאם נגמר הדין אינו יכול לחזור בו ודו"ק. ובלה"נ קשה לי על דעת הסמ"ע והש"ך במשנה דנאמן עלי אבא וסוגיא דשמעתי' דעלה ואין כאן מקום להאריך ובפרט מ"ש בסי' כ"ב אם כופר ואומר לא קבלתיו וכו' משמע דמודה גם גלוי וידוע שבאו לפניו לדין. ובאשר הכרתי למכ"ת דסכינא חריפא וכמו עדיפא אומן וכלי אומנתו בידו וכדאי הוא להכריע ולפרק הרים בקשתי ממנו דעתו הרמתה בכל הנ"ל נאם הטרוד:

ג יאיר חיים בכרך

תשובה ג

א טנרא תקיפא, חרבא שליפא, אמרתו צרופה, מנופה בי"ג נפה, סולת צפה, המקרה במים חיים עליותיו, וחרב' פארותיו ודליותיו וכו':

ב הנה שלח אחד מן השיחים העליונים אל אילן שענפיו ופירותיו מועטין וכייל ליה במדה מרובה יתר שבח דלא דמיא אלת כעוכלא לדנא. ומה יענה. איש כמוני. ומימי מי מערה. בלי טהרה. ומה אדע אשר לא ידע. ומה או אדבר. אשר לא דיבר. רק ענוותנותי' תסמכני ואוציאני ממדרגתי הנמוכה להשיב שואלי דבר דבור על אופניו המתראי' לכל צד. וז"ל השאלה בדבר שראובן ולוי נתעצמו בדין בזבל"א וזבל"א ולקח לוי לבורר שלו את הרב ר' שמעון מחותנו של ראובן וראובן ביקש לפסלו באמרו כי מחותנו פסול לישב עליו בדין ע"כ וכתב ע"ת כי בשני טעות טעה ראובן הנ"ל ואולי שנוסיף עוד טעות שלישי. ה"א אפילו אם היה ר"ש הדיין הנברר מלוי אוהב גמור ומוחלט של ראובן באופן שיכול לוי לפסלו אם ביררו ראובן מ"מ אם נתברר מצד לוי אין לו פה לראובן לפסלו וכו' והרבה כת"ר בהוכחות רבות להוכיח כי כן הוא מסברא דנפשי' ומש"ס ובודאי שראיותיו וסברותיו מכריחות ואינן צריכין חיזוק וגם איני מדמה שהעולם עלה על דעת אדם הפך מזה אם לא בער הנבער מכל. מ"מ כדי שלא יאמר האומר רבותא לומר שפיר קאמר בלי ראייה מדנפשיה לכך אף אם אימא דהלא מפורש ופה בטור סי' ל"ב שהאוהב אינו פסול רק לאוהבו לא לצד שכנגדו וז"ל שם סעיף ל"ג מה שפסלה תורה קרובים לא מחמת אהבה שביניהם שהרי פסולין לו בין לזכות בין לחובה כו'. ואי איתא שהאוהב פסול

אפילו לצד שכנגדו א"כ מאי רצה להוכיח דהא דפסלה התורה לקרוב אינו מטעם אהבה דהרי הוא פסול בין לזכות בין לחובה דאי מהא לא ארי' דהרי האוהב עצמו במקום שהוא פסול דהיינו להיות דיין הוא נמי פסול (אין זה ראיי' דשם לא ברירא לן אף דזה בררו אם שיהי' גורם זכותו או חובתו ודוק דלא חשדינן ליה כלל שיעוות הדין) בין לזכות ובין לחובה אלא ודאי דסבירא ליה להטור דאוהב ושונא אינם פסולים רק לצד האחד ולא לצד שכנגדו. וזהו ראי' לפי דעתי הקלושה שאין עלי' תשובה. ויעוין בסמ"ע מה שכתב ומפרש דברי הטור יפה ובטוב דעת. אבל במאי דכתב כת"ר בטעות השלישי שמסופק ליה ולא בריר לי' עדיין. גם אני כמוהו מסופק בו מאוד עד שנטיתי להיות כמתנגד לכת"ר בזה ואומר שבאם היה ר"ש אוהב לזה שבירר אותו שהוא פסול ודאי וכדכתב הסמ"ע פסול אף בזבל"א והדין נותן דהלא רחמנא דפסליה לאוהב אינה מחלקת בין דיין מעצמו או דיין שבזבל"א דבורר נמי מקרי דיין כדאיתא בש"ס דז"ב ובמה יגרע זה מקרוה שהוא פסול אפילו בזבל"א. והא דאנן מחלקי' ביניהם היינו דוקא למאן דרחים לי' שאינו מחויב לסלק את עצמו מהדין רק ממדת חסידות כדאיתא בש"ס ופוסקים וע"ז כתב מהרי"ק דשרי להיות דיין בזבל"א אבל לא באוהב דפסול מדאורייתא. והכי מוכח ומפורש בדברי מהרי"ק בעצמו וז"ל כל הנך עובדי דפ' שני דייני גזירות דאמרו פסילנא לך לדינא וכל המעשים הנזכרים שם לא שייכי כשזבל"א וזבל"א דאם זה יברור דרחים ליה גם זה יברור כן ועיקר הדין תלוי בשלישי המכריע ביניהם עכ"ל. והנה יראה נא כת"ר שלא דיבר מהרי"ק רק על עובדי דהתם דפ' ב' דייני גזירות ועובדי דהתם לא הוו אלא מדת חסידות כדכתבו כל הפוסקים ואי איתא דאפילו באוהב ממש כשר בזבל"א ה"ל לאשמעינן רבותא טפי וק"ל:

ג גם מוכח מהש"ס דפ' ז"ב דלרבנן דקיימא לן כוותייהו דילפי דשונא פסול מדכתיב והוא לא אויב לו ידינינו וילפינן אוהב משונא וא"כ כי היכי דשונא פסול אפילו בזבל"א דלפי דעתי גם כת"ר מודה בי' דאל"כ בכל פעם כל אחד יברר שונא דחבירו ולקתה מדת הדין (זהו גמגום וכי ברירא לן דימצא שונא לחבירו וא"ת א"כ אוהב נמי באמת כבר הרגשנו בזה [פי' דלענין דלא מצי זה שבירר אוהבו לומר גם אתה ברור אוהב שלך דודאי לא ברירא שימצא אוהב שלו או שונא לחבירו דנקשה שיעשה כך בכל פעם] כן אוהב פסול בזבל"א ולא רציתי להאריך כי ראיתי שגם כת"ר מפקפק הרבה בזה רק דלפי דעתי רצה להראות גודל טעות המערער שטעה מקצה אל הקצה ודי בזה:

ד ובמה שכתב כת"ר ושואל כענין באשר היה לוי בורר שונא גמור ומוחלט של עצמו לדיין אם מצי ראובן לפסלו שוודאי יתחזק זה הדיין בכל תוקף ועוז לזכות לוי כדי שע"י

זה ימצא חן בעיניו כמ"ש ובמה יתרצה זה וכו' ע"כ. הנה ודאי זו היא שאלה הצריך לפנים דהש"ס דפ' ז"ב ומשם מוכח דלא אפשר להעלות על הדעת לפסול בכגון זה דהכי איתא שם ת"ר והוא לא אויו לו יעידנו ולא מבקש רעתו ידיננו אשכחן שונא אוהב מנלן קרי ביי כו' אלא סברא הוא אויב מ"ט משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבה דעתיה ע"כ ואי איתא דשונא פסול אם ביררו שונא דיליה מטעם דבמה יתרצה כו' א"כ מנלן דאוהב פסול דלמא קרא לא איירי אלא באחד שביררו שונא דילי' ואזי הוא פסול משום דבמה יתרצה כו' אבל אם ביררו הצד שכנגדו אינו פסול וא"כ באוהב דליכא למימר הכי מנלן דפסול לגמרי אלא ודאי דאין זה סברא כלל וכלל. (אין זו הוכחה דכלפי לאי שונא שלי אינו כשר לו להיות בורר ממני. וחבירי יוכל לעכב ולא עלה על דעתי שיהיה כזאת וכאלה) והנה מסוגיא דש"ס דהכא יש להביא גם קצת ראי' לסתור טענ' הראשון דראובן דהלא הש"ס קאמר לר"י והוא לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ידיננו ולרבנן לא אויב ידיננו ולא מבקש רעתו לתרי ת"ח כו' ואי איתא דפסול השונא אפילו לצד שכנגדו מנלן לר"י ולרבנן לרבויי מידי אחרינא דלמא חדא אתיא דפסול להיות דיין שלא ביררו השונא רק שכנגדו וחדא אתי' דפסול להיות דיין שביררו השונא וק"ל. (ולעד"ן ג"כ דאינו יכול לפסול מה שבירר שכנגדו שונא של עצמו ולא מטעמיה דיש לדחותו רק ממ"ש רז"ל גבי אוהב ושונא דכשרים להעיד מפני דלא נחשדו ישראל על כך ה"נ לא נחשד לעוות דין כדי להתרצות. והא דאוהב ושונא פסולי' לדון היינו משום דדעתי' אטעתי' דלא מצי חזי ליה זכותא או חובה וק"ל. רק שיש מקום לבעל דין להשיב שאר שנפשו חשקה להתרצות לשונאו ג"כ יטעהו דעתו בסברא לפי רצונו ודו"ק) ומה שכתב כת"ר על הגהות ש"ע סי' ז' בח"מ באומרו מה דכתב מהרמ"א אם דנו דיניה' דין שמזה יש השגה למה שכתבו שני המאורות הגדולים הסמ"ע סי' ה' והש"ך סי' ז' דאם באי לדין ה-ל כקבלו עלייהו והלא ק"ל בקבלו עלייהו שאם נגמר הדין א"י להחזירו עכ"ל. והנה כת"ר קיצר בדבריו ולא פירש בהדי' מה דקשה לי' (פשיטא דזה כוונתי וה"נ דרך הש"ס לאקשויי מדיוקא דרישא עיין תוס' פ"ק דעירובין דט' ובפרק נערה דנג"א ע"א) ובודאי אי קשיא ליה מרישא דדברי הרמ"א הא קשיא ליה מה אתא רמ"א לאשמעינן בזה הלא בכל הקרובים דינא הכי דאם דנו דיניהם דין מאחר דקבלו עלייהו בבואם לפניהם לדין לדברי המאורות הנ"ל. וטפי ה"ל לכת"ר להקשות משיפא דדברי הרמ"א דמסיק וכתב וי"א דבשונא ממש כו' באלי אין דיניהם דין. ובכאן מצאה קפידתו מקום לנוח טפי דמפרש בהדיא שאין דיניהם דין ואי כדברי המאורות האלו למה נאמר שאין דינו דין הלא קיבלו עליהם. וזה קשה לכאורה נמי על הטור סי' כ"ב והש"ע דלשם דלא נקטו אלא

אם קבלו עליהם אף שאין זה כדאי לדחות דבריהם דאפשר לומר אם באו לפניהם לדון דהוא כקבלו ממש. ובאמת בעיקר קושיותו דכת"ר יש לי מקום עיון כי מי הגיד לכת"ר דרמ"א איירי אם באו לפניהם לדון. דלמא באמת אם באו לפניהם ה"ל כקבלו עליהם ממש ואפילו אוהב או שונא גמור ומוחלט אם נגמר הדין דינו דין ורמ"א לא איירי אלא בדיין שדן בע"כ כדכתב הטור סי' ג'. ומאי דמזכיר כת"ר מ"ש בסי' כ"ב אם כופר ואומר לא קבלתיו כו' משמע דמודה גם גלוי וידוע שבאו לפניו לדין עד כאן לשונו לא אבין דעת כת"ר מאיזה מקום יצא לו דמודה וגם גלוי וידוע שבאו לפניו לדין דלמא מעולם לא באו לפניו לדין רק בע"ד האחד אומר דאף על פי שלא בא לפניו מכל מקום קיבלו עליו בפני ב"ד אחר או בקנין וזהו שכופר ואומר להד"ם ואינו רוצה לילך לפניו להיות נידון ונמנו וק"ל וגם בש"ס לא מצאתי סתירה לדברי המאורות האלו כי היא מתפרשת גם היטב ובלי דוחק במה שכתבתי. (הנה מכ"ת מהדר פני גדולים לישבם ואינו מספיק דמ"ש דרמ"א בסי' ז' מיירי בדיין שדן בע"כ. וזה א"א כי בפסולים איירינן ודו"ק. ועוד דמ"ש שם באוהב ושונא דוקא לי"א דיניהם דין ולי"א אין דיניהם דין ודאי דמיירי אף בשפסקו לפטור הנתבע ומצי התובע לחזור ולתבעו וא"א לומר בתובע שהכריחהו):

תשובה ד

וכדי להראות שאני רוצה לשתות מי בארו בא"ר מים חיי"ם הנוזלים מן לבנון של עיונו הזך והטהור טהור גברא גבר חכם בעוז של התורה תורת אמת בפיהו אציג לפניו גם את מאי דקשה לי בדיני ממונות אכן במקצתו אתראה לפניו כדי שלא יאמר טרודה הוא דין עד שתבא עת אשר אחפוץ שאדבר עמו פה אל פה כי הרבה פרוטות יש לי לפרוט ולעת כזאת אקצר בא וירה יהיבא בשמעת' דיומא בב"מ דף י"א ע"א דמקשה הש"ס על הא דאמר ר"י אמר שמואל והוא שעומד בצד שדהו מהא דר' יוסי בר חנינא כו' ותי' דר"י ב"ח איירי מחצר המשתמרת כו' עד לבסוף דמקשה ממעשה דר"ג והזקנים כו' ותירץ רב פפא באותה סוגיא דף י"ב דדעת אחרת מקנה אותן שאני. והנה הרא"ש והטור סי' ר' פסקו כי הא דרב פפא ודלא כרמב"ם והרי"ף יעיין עליהם. והנה לפי דעת רב פפא נוכל לומר ולתרץ נמי הא דר"י ב"ח דלא להוי קשה מיני' על הא דאמר ר"י אמר שמואל והוא שעומד בצד שדהו דהא דר"י ב"ח מיירי במתנה דדעת אחרת מקנה אותו ומתני' דילן מיירי במציאה ואם כן אפשר לומר דבמציאה אפילו בחצר המשתמרת אינו קונה אם לא בעומד בצדו דמציאה לא אפשר למימר דקונה מטעם שליח דלא הוי דומיא דשליחות דלית כאן דעת דמשלח ולא דעת השליח וכדפירש רש"י תחלת דף י"ב יעוין

עליו ואם כן מנלן לתוספת בדי"ב בד"ה חצר משום יד כו' עד ובמציאה דאין דעת אחרת מקנה אותה בעינן משתמרת' כו' משמע דבמשתמר אפילו אינו עומד בצדו קונה ומנלן זה וגם הרא"ש כתב כדבריהם ופסקו הטור בסי' רס"ח יעיין כת"ר עליהם. וגם יש לי עיון גדול על מהרמ"א בסי' ר' סעיף א' במאי דכתב בהג"ה מיהו אם המוכר השכיר לו חצר עצמו והמטלטלים שמוכר לו מעורבין עדיין עם שארי מטלטלין של מוכר מקרי חצר שאינו משומר ולא קנה עכ"ל. והש"ך הרבה להקשות עליו שכתב נגד המסקנא דש"ס ולכאורה האמת אתו עמו דהש"ך. אבל בלימודי דישיבתי העליתי דדברי הרמ"א מיוסדים על אדני פז ואין לי מקום להאריך בזה וגם שלא לטרוח כת"ר בכל אלה ע"כ אצא ואשתחוה מרחוק. אשר למשמרתו זקוק. כ"ד הקטן:

תשובה ה

תשובה מ"ש הרב הגדול וכו' לישב בעוצם חכמתו דברי המאורות הגדולים הסמ"ע והש"ך בשם רש"ל במה שהשגתי על מ"ש דאם באו לדין הוי כאלו קבלוהו עלייהו ולפרש דמ"ש בהג"ה ש"ע סי' ז' שנחלקו הפוסקים אם בדיעבד דינו דין דמיירי באם נגשו למשפט ע"י כפי'. תמה אני מאד וכי אפשר לומר כן והלא הם לד"ה לכתחלה פסולים ומי כפה את המסרב לדון לפני פסול. ועוד דפסק ותנא שם בהג"ה פלוגתת' הנ"ל בדין דיעבד ל"ש תובע מערער ל"ש נתבע. והלא אם ע"י דיין הקרוב נפטר הנתבע ויצא בדימוס ותובע מערער גם כן אין דינו דין ולאידך דס"ל דינו דין דוקא בפסול אוהב. והלא כשבא זה התובע ותבע חבירו לפני דיין זה לדעת הגדולים הנ"ל ה"ל כקבלוהו וא"א בתובע לומר שכפאוהו אם לא שנוסיף טלאי ע"ג טלאי לומר שהנתבע הכריח לתובע שיתבע אותו [ועי' חו"מ סי' ס"א סי"ד] מפני שיצא קול או ברור לו שיש בידו עליו שט"ח שלדעתו פסול או פרוע הוא. ומה שביקש מכ"ת עוד לישב השגתו השני' ולתרץ דמ"ש בסי' כ"ב ואם כופר וכו' בטור וש"ע דלא איירי בבאו כבר לדין וכו' לא יתכן כלל כי המעיין שם בטור ובש"ע לבבו יבין דקאי אשלפניו דמיירי הכל בשכבר באו לדין ולכך כתבו בויו העיטוף ואם כופר וכו' ולכן כתבו הב"י בש"ע בסעיף אחד ואם כדברי מכ"ת היה ראוי לעשותו בבא וסעיף בפני עצמו. ולכן הואיל שכבר נגשו למשפט ויצא הדין הוצרך הסמ"ע ליתן טעם דלא מחויב לישבע שד"א מפני שאין זה כפירת ממון. ומכל מקום ס"ל הואיל דמ"מ יש נפקותא בחיוב ממון נשבע היסת. ומכל מקו' השיג הש"כ עליו. מש"כ אי ס"ד דאיירי בשעדיין לא באו לדין אין אומר ואין דברים ולא ס"ד שיחויב לישבע אפילו היסת ולא יצרך הסמ"ע טעם לשלא ישבע שד"א. שהרי

לא נדע מי יתבע זה ומה ישיב זה [עי' חו"מ סימן פ"ז סכ"ה]. ור"ש אם יתחייב כלל והרי כלל בידינו כל שאפילו יודה אינו מתחייב ממון (אפילו יתחייב שבועה כמ"ש הסמ"ע) אם כופר אינו מתחייב אפילו היסת וכמ"ש הש"כ פה. ולפי מה שכתב נ"ל אפילו יצא הדין דוקא כשנתחייב הנתבע והוא טוען שלא קבלו והכי משמע המשך דברי הטור וברור מילולן ובכה"ג מיירי מש"כ באם נפטר הנתבע והתובע רוצה לחזור ולתבעו וטוען שלא קבלו פטור התובע אף מש"ה דלא שייך ביה חיוב ממון אם יודה. ומכל מקום בזה יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר כיון דדעת התובע לתבעו בממון ולדעת הנתבע כבר נפטר ה"ל כפיר' דררא דממונא במה שאלו יודה תובע יפטר נתבע. וראיי' ממ"ש הרמב"ם והוא הבש"ע ס"ס י"ו דהטוען על חבירו טענת ודאי שטר שבידך זכות יש לי בו דחייב הנתבע הזה ש"ה שמעינן דאע"ג דאלו יודה לא מתחייב דבר דאין לו עסק בממון כלל. מ"מ הואיל שיש בזה טובה והנאת ממון לחבירו חייב ש"ה וא"כ צ"ל דמ"ש אלו יודה לא היה מתחייב ממון לאו דוקא רק שלא יהיה שום צד הנאת ממון לחבירו [ע' לקמן מ"ש בתשובה סימן מ"ב] כמו תבעו שאמר ליתן לו דמייתי שם מש"כ אם עדיין לא תבעו פשיטא דאין ענין לומר דה"ל חיוב או פטור ממון. וראיתי שעדיין יש לפקפק ולומר כלך לדרך זו דלאו דוקא נקט אם יודה יתחייב ממון רק המכוון שהוא אם יודה יתחייב מה שבקש ממנו חבירו ולכך אם טען הראיני שטרך או תניח להעתיקו מחויב לישבע ש"ה שהרי אם יודה שיש לזה זכות בו מחויב להעתיקו מש"כ תבעו ממון שאמר ליתן. וא"כ היה מקום לומר דאפילו לא באו לדין רק זה תבעו לפני דיין קרובו ושמחויב להשיב לו מפני שקבלו והלא כופר י"ל דמחויב ש"ה שאלו יודה היה מחויב לדון לפני זה כדברי התובע. ומ"מ אין לסברא זו ידים ורגלים כלל ולא כתבתי' רק משום יגדיל תורה ויאדיר ולהשתעשע בפלפולא בעלמא להראות פנים לקיים דברי מכ"ת לא ע"צ האמת שהרי טרם שישיב הנתבע טענת התובע הוא ממון ואפילו יסרב כלל מלשמוע דבריו או מלבוא לפניו מכל מקום תביעת התובע אינו רק תביעת ממון ושפיר קרינן ביה אם עדיין לא יצא הדין אלו יודה זה לא יתחייב ממון. ויש לסברא זו ראי' מדברי הסמ"ע סי' פ"ז ק"ק ע"ב רק שאין להאריך יותר ודי והותר יש הוכחה דמיירי בשיצא הדין וא"כ אין כאן הצלה לסמ"ע וש"ך. וגם מגמרא דשנים שדנו אין דיניהם דין והוא בטור וש"ע סי' ג' יש השגה על הגדולים הנ"ל ודו"ק. וגם מסוגית הש"ס על משנה דנאמן עלי אבא מדאבעי' להו קנו מידו מאי מכלל דס"ל דעכ"פ באמירה ממש מיירי ואיבעי' ליה בשקנו על דבריו וודאי דהכי משמע לשון האומר נאמן עלי אבא וכו' דאף ר"פ הכותב מוקי הש"ס לפרש לשון אמירה לכתיבה (כמדומה לי) מ"מ לומר

בכה"ג דלא בעי אמירה כלל לא מצינו. ועוד דהל"ל כל הפסולין בדיעבד דינם דין ואין לומר דאז ה"א אם הוכרחו ג"כ דמי יכריח לדון לפני פסולין וכמ"ש ואין לדחוק ולומר דאז ה"א דאף אם התובע הכריח לנתבע ע"י גוים או א"י גיזם לדון לפני קרובו בדיעבד כשר דהניחא למ"ד שאפילו באתן לך מחלוקת מש"כ למ"ד דוקא במחול לך מיתוקמא משנתינו ובתובע לא שייך לומר שכפוהו כנ"ל וה"ל לאשמעינן כל שדנו בדיעבד כשר. ואף לשון הרמב"ם וכל הפוסקים שכתבו כל המקבל עליו קרוב וכו' וסיימו נגמר הדין א"י לחזור בו ודאי משמע מצד קבלתו מתחילה וק"ל. מלבד גודל הלחץ זו הדחק לומר שכל גדולי הפוסקים יסתמו דבריהם שאפי' אמוראים דרכן לפרש [עי' בכריתות דמ"ה ע"א וה"ע די"א ע"א וש"י דכ"ה וכ"ז ע"ב] כמבואר בכמה דוכתי. ואמצאתי בנ"י פ' אד"מ דמייתי ירושלמי דאמר רב אבהו כיון דאינון אתון לגבאי הוי כמי שקבלוני עליהם ומ"מ נ"ל דדווקא שם שהשיב כך לתלמידי' על שא"ל מהא דתנן אל תהי דן יחידי שהוא רק מדת חסידות לכן יספיק זה מש"כ בקרוב או פסול או שום דבר שלא נכון ע"פ הדין. א"נ י"ל דודאי כשבאו יחד בלי שליח ב"ד כלל הוי כקבלוהו מש"כ אם התובע הלך לב"ד והם שלחו שליח ב"ד וא אין סברא לומר שזה שלא רצה לסרב הוי קבלה ובאה ל"ק מידי על הש"כ רק על הסמ"ע כששולחין אחריו נשאר קשה דו"ק. ונ"ל שמירושלמי הנ"ל לקח הרע"ב במס' אבות פ"ד מ"ח במ"ש שבקבלוהו אפילו מדת חסידות ליכא והתי"ט תמה עליו וע' בשו"ת של ה"ה בעל ב"ח. ובדבר מה שהפליא מכ"ת לעשות בשמעתתא בסוגיא דדעת אחרת מקנה אחר בקשת המחילה תמה ני מאד על דעתו הרחב' ושמן זית זך שכלו איך נשאו לבו לצאת ממרכז האמת כ"כ ומה גם לבנות ע"מ לסתור דברי התוספות והפוסקים ואף אם אפשר לחדש סברות כאלה פלפולא בעלמא מתוך ההפיכה חילק ובילק לקשור על ידו הבל בהבל לחדודי (לא עליכם אני אומר זה ח"ו כי תורת אמת בפיו) מ"מ לתפוס תמצית ההלכה להלכה כך נגד קדמונינו בעלי תורת אמת אין לנו. והוא כי לפי דעת מכ"ת לפי שנויא דרב פפא דמשני דעת אחרת מקנה שאני תו אין לנו שום צורך בתירוץ ש"ס לעיל לחלק בין חצר המשתמרת וכו' משום דמעתה לר"פ דפסק הרא"ש וסייעתי' כוותי' ל"ק הא דר' יוסי בר חנינא על הא דאמר ר"י אמר שמואל דאמר על משנתינו והוא שעומד בצד שדהו רק ריב"ח מיירי במתנה דדעת אחרת מקנה וכו' איך יעלה זה על דעת דריב"ח הלא סתם חצירו קונה אמר ואנן נטול תנאי בדבר. דלא דמי לחילוק הש"ס בחצר המשתמרת דסתם חצר כך הוא וסתם שדה בהפוך וכ"ש מ"ש ר"פ דעת אחרת מקני שאני דקאי על מעשה דר"ג וזקנים וק"ל. ותדע דאם אפשר בשום ענין לפרש כך דברי ריב"ח קשה דנהי דלא עלה על דעת אר"י א"ש לחלק בין דעת

אחרת וכו' מכל מקום סתמא דש"ס דמקשה מהא דריב"ח על אר"י א"ש ה"ל לתרץ כך דריב"ח מיירי בדעת אחרת מקנה ובכה"ג בפ' שור שנגח ופ' השואל ופ' הבית והעליה ה"ל לש"ס לאוקמי ריב"ח בהכי ובפרט לתרץ קושיות ההם. ואין לומר דאין זה הוכחה דנהי דר"פ ס"ל לחלק ולפרש דברי ריב"ח כך מכל מקום הש"ס לא ס"ל לתרץ ולאוקמי ריב"ח בכה"ג דאם כן קשה מה ראה הרא"ש דאליביה כל שקלא וטריא של מכ"ת ושלי לפסוק כאוקמתא דר"ש אחר דבכל מקומות נאדי הש"ס מסברתו (גם לפי דעת מכ"ת דלמסקנא דר"פ תו אין חילוק בין חצר המשתמרת וכו' אין מקום כלל לתימא שכתבו התוס' בד"ה ה"מ בחצר וכו' די"ל דסוגיא פרק שור שנגח אזלא לפי מסקנת הש"ס ואוקמתא דר"פ ודו"ק כי קצרתי מאד. האמנם בלאו הכי תמה מכ"ת על התוס' בד"ה חצר משום יד ונימא בהא נמי תהוי תיובתייהו) וכ"ש במה שהפריז מכ"ת עוד על המדה וכתב וז"ל ואפשר דבמציאה אפי' בחצר המשתמרת בעי ג"כ עומד וכו' ודלא כמשמעות התוס' והפוסקים תמה אני מאד פה קדוש יאמר דבר זה שהרי אר"י א"ש על משנתינו קאי ומשנתינו א"א בשום ענין לפרש רק באינה משומרת ובסתם שדה שבבקעה. הא' מדברי המשנה עצמה דלא זכתה לו שדהו רק בצבי שבור ובגמרא דדוקא ברץ אחריהם ומגיען מכלל דבשדה פרוצה אין חומה ואין גדר מיירי. הב' מוכח ג"כ מלשון הש"ס דמשני על רמיות' דריב"ח ה"מ בחצר המשתמרת וכו' ולא אמר דרך אוקמתי' על הא דאמר ד"י א"ש במשנתינו הב"ע במשנתינו דצריך עומד בצד בחצר שאינה המשתמרת ר"ל השדה בכה"ג מיירי שאינה משומר אלא ע"כ נאמר דהא פשיטא לי' בסתם שדה ולא בא לחדש את זה רק בתירוצו קמ"ל דריב"ח אף בחצירו סתם אמר ולכאורה כולל בין משתמר ובין אינו משתמר כמורגל בש"ס בכל דוכתי' לומר חצר המשתמרת וחצר שאינה משתמרת מ"מ מוקי לה הש"ס דמיירי בחצר המשומרת ולא איצטרך ריב"ח לפרש משום דסתם חצר מוקף ושמור הוא. הג' דממה שאמר ר"י א"ש על משנה והוא שעומד וכו' מכלל דפשיטא ליה דאיירי בשדה פרוץ ופתוח לכל רוח שהרי לאוקמתי' הש"ס בחצר המשומר לא ס"ל דבעי עומד וכו' ואף דרב פפא דבא להוסיף חילוק דדעת אחרת מ"מ לא יצא אליבי' תבנית השדה ופירושה מענינה. ואפשר דדעת מכ"ת (אף שאין לשונו והשגתו על הפוסקים משמע הכי) לומר דמצד סברת רש"י דבמציאה וכה"ג לא שייך זכיה מצד שליחות יש לפסוק דאפילו בחצר המשומרת בעי ג"כ עומד אבל לא עלה על דעתו לומר דמתוקמא משנתינו בשדה משומרת ואף כי ר"י א"ש קאי על משנתינו נ"ל דלאו דווקא בשדה וכמשנתינו רק ס"ל לר"י א"ש דזה תנאי מוחלט בכל חצר נמי בעי עומד לפי המסקנא. ובודאי לסברת רש"י יפה דיבר מכ"ת ומאן לימא לן דהסכימו

עמד בזה אף כי דדוחק הוא וכ"ש שאין הוכחה לזה בש"ס. ומ"מ לקיים דברי רש"י אף לדעת הפוסקים אפשר לומר דס"ל דודאי בחצר המשתמרת ובדבר דזכות הוא לו אף במציאה זכה וא"צ לזה לא רבוי דקרא ולא משום יד ומשום שליח רק מפני דכל דאי בפי מצי זכה ביה ה"ל כאלו זכה וכמאן דמונח בביתו ובקופסי' והכי משמע לשון הש"ס בב"ק גבי משכונו של גר וכי איצטריך ריבוי וסברא דשליחות לרשות שאינה משתמרת ועל רשות בכה"ג כ' רש"י דלא שייך ביה שליחות במציאה כי הכל סובב על קושיית רב שימא לר"פ במה שאמר דעת אחרת מקנה שאני דאפילו בחצר שאינה משתמר לא בעי עומד בצד ועל זה משני לו שינוי' דידי' ומ"מ בגט דחובה לא זכתה בע"כ אפילו ברשות שלה המשתמר. ואף כי ידעתי דיש להקשות א"כ אפילו עומדת גבי גט נמי וכן פקפוקים אחרים מ"מ כתבתי בדרך אפשר ואם שגיתי בזה אתי תלין דעכ"פ אין מקום תמיה על התוס' ועל הפוסקים. וטפי הי' נראה לדקדק דר"פ והש"ס לאוקמתי' דר"פ ס"ל דבמציאה לא סגי משומר לחוד ובפי ג"כ עומד מלשון הש"ס א"ל רב שימי לר"פ הרי גט דדעת אחרת מקנה ואמר עולא וכו' מדאיצטרך ר"ש להקדמה והנחה זו מכלל דאם הי' גוונא דאין דעת אחרת מקנה כגון מציאה ל"ק ואתי שפיר מ"ש עולא והרי גבי משנה דגט זכתה ביתה דודאי משתמר וכמ"ש התוס' לעיל בשמעתין גבי משכונו של גר ש"מ דאפילו בחצר המשתמר בעי עומד גבי מציאה. רק דגם בזה יש לדחות ולומר דר"ש בכח גדול וקושיא אלימתא בא להקשות ממשנה והא דאמר עולא עלה דאפילו במשומרת בעי עומדת ור"פ אפילו באינו משומר לא בעי עומד ואה"נ דאפילו בלי הנחה והרי גט דדעת וכו' הי' ג"כ קשה. א"נ בעי להקשות גם מחצר דאפשר לאוקמי' שאינו משתמר. ואפשר דאפילו בית י"ל שאינו משתמר וכמו שכתבו התוס' בב"ק גבי משכונו של גר. ומ"מ נ"ל דאפילו לדעת רש"י דמשתמע מיני' דסי"ל דבמציאה אפילו בחצר המשתמרת בעי עומד מ"מ לא ס"ל היפוכו רק בעומד לחוד סגי. ולולי דמסתפינא אמינא להלכה ולא למעשה דאפילו גבי גט דלכל הפוסקים לא סגי בחצר המשתמרת ובעי עומדת מ"ע בעומדת בצד שדה שלה אפילו אין השדה משומרת ה"ז מגורשת ולכן צ"ע בדברי הטור וש"ע בא"ה סי' קמ"ג והב"י כ' שם על מ"ש הטור המשומר לדעתה ופשוט הוא מצד הסברא יע"ש נקיט מיהא דאין זה מבואר בש"ס ומילתא דפשיטא ליה צל"ע. ולפי דרכנו נפל תנאי משומר בבירא לשיטת הרא"ש דלא יועיל בשום ענין. ונלאתי עוד מלהאריך בשאר קושיות ותמיהות שעלו על לבי בשמעתתא ההוא אמנם בדבר אחד אשר לדעתי הרגישו בו קטני תלמידיו וצ"ע לישבו והוא בתוס' בד"ה ה"מ בחצר דדחו התוס' פי' דמשני בש"ס פרק שור שנגח דליתא שי"מ שר"ל דליתא למלוה מכמה פנים ולא ידעתי

איך אפשר לפרש כן מיני' וביה דהא מקשה שם מדריב"ח דאמר חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו והרי שלא מדעתו כולל אעפ"י שאינו שם וכדמקשה בשמעתין על הא דר"י א"ש והוא שעומד וכו' מדריב"ח ואיך אפשר לפרש דליתא למלוה ומטעם זה נ"ל פשוט דהתוס' לא גרסו בש"ס בפרק הנ"ל כל היכא דאיתא לדידי' וכו'. וכבר הזכרתי בכתבי שעכ"פ יחזיר לי מכ"ת העתקת כתבי הראשון וגם דברי אלה ובקשתי שישיבני דבר אפס בדרך קצרה ואזי אעיין בהעתק דברי תשובתי זאת ואודה על האמת כאשר עשיתי ת"ל מנעורי ומה גם עתה אני הולך וקרב לעלמא דקשוט כ"ד הטרוד אוהבו נצח ומשתעשע בדבריו:

תשובה ו

א טיהרא עילאה וכו' ה"ה אב"ד ור"מ כמהר"ר חיים נ"י.

ב הנה עתה באתי בדברים אלו שאינן ראוי' להעלות על שלחן מלכים והסבה הקרובה לגרמת הזמן אשר לבי בל עמי להוציא דבר מחשב תחת קנה רצוצי בנחוצי ולא כן ידמה מכ"ת סבה אחרת כ"א זאת. וחי נפשי שדברי מכ"ת ערבו עלי מאד ותמיד תהלתו בפי וזכרונו הטוב לא יזוז ממני לעולם. ומי יתן ונהי' יחד בקירוב בישרא דתורא ארישא דסכינא אשר סר כבוד תורתו לנפשו ויהי' בפי כדבש וכחלב תחת לשוני את אשר אקוה שיהי' בקרוב זמן כאשר ראיתי בכתבו. והנה על דא ודאי קא צהיב אנפי מחדוה אשר ראיתי השגתי הקלושה רצוי' לפני הוד רום מעלתו על מילתי הלביש יקרי' אשר כן דרך דרברבן מסבירים פנים לקטנים כמוני אשר על כן לראות פניו פללתי להציג לפניו גרגר אחת או שתים הקשים עלי בדיני ממונות. ואם בעיונו הרמה יתפרשו היטב יטיב נא עמי להודיעני. והנה האחת אשר מצאתי בב"מ דף ל"ב ע"א ת"ר מנין שאם אמר לו אביו כו' טעמא דכתב כו' ואמאי האי עשה והאי עשה ול"ת כו' ופירש"י ז"ל אבידה עשה ול"ת היא השב תשיבם לא תוכל להתעלם ע"כ. והנה תמיה לי מאד על דבריו אלה דמאי קושיא הלא אפשר להמציא באבידה דלא יעבור כ"א על ל"ת לחוד כי הא דאיתא בש"ס בב"מ דף כ"ו ע"ב ואמר רבא ראה סלע כו' המתין לה עד שנתיאשו הבעלים דאזי אינו עובר אלא על ל"ת דלא תוכל להתעלם. וא"כ ה"א דלציית לי' לכך כתיב את שבתותי למעוטי. עוד אחת היא אשר אמרתי להעלות לפניו מהא דאיתא בדף הקודם לזה בסוגיא דמצא חמור ופרה רועים בדרך דמתרץ רבא ומחלק בין אבידת גופא ובין אבידת קרקע ומסיק הש"ס ותיפוק לי' משום אבידת גופא דדלמא קטלו לה ומשני באתרא דמתרו והדר קטלו ופריך ודלמא אתרו בה ומשני אי אתרו בה ולא אזדהרו בה ודאי אבידה

מדעת היא ע"כ. והנה הטור פסקי בסי' רס"א וחזיתי לע"ד תיוהא בדבריו עי הביא דברי הרמב"ם ז"ל וז"ל וכתב הרמב"ם אע"פ שאין לרואה ליטלה לעצמו מ"מ אין חייב ליטפל בה וכן כתב הרמ"ה ואין נראה כן דאבידה מדעת הוה הפקר ע"כ. וראיתי ולא אבין דעת רבינו הטור דרצה לנוד מדברי הרמב"ם והרמ"ה במקום הלזה אשר ודאי א"א לנוד מדבריהם דהלא פשטא דהש"ס לעין הרואה איננה נותנת רשות להרואה ליטלה לעצמו דאיך יטלנה לעצמו והלא הרואה אינו יודע אי אתרו בה כבר אי לאו רק דממ"נ אין הרואה חייב להטפל בה דאי לא אתרו בה א"כ לא קטלו לה ואי אתרו בה מח"ש שאינו חייב להטפל בה דהלא אבידה מדעת היא ואי הוה ידע בה המוצאה דכבר אתרו בה הוה לי' רשות ליטלה לעצמו וא"כ מכ"ש שאינו חייב להחזירה אבל ודאי באמת זה לא יעלה על דעת אדם דהרואה רשאי ליטלנה לעצמו דהלא אינו יודע ודאי אם כבר התרו בה יעיין מכ"ת, ויראה כי דברי נכונים ולא ראיתי אחד מכל מפרשי הטור וש"ע אשר העלה זאת על לבו:

תשובה ז

א תשובה על שהקשה מכ"ת על מה שאמר הש"ס בפ"ב דב"מ [דף ל"ב] טעמא דכתב רחמנא את שבתותי הא לאו הכי ה"א דדחי ואמאי הא כיבוד אב עשה והשבת אבידה עשה ול"ת וכו' והקשה מכ"ת דלמא מיירי בא"ל אביו המתן עד שתייאשו הבעלים ואח"כ טול דאינו עובר רק בל"ת ולהכי איצטריך קרא. תמה אני אם זו קושיא לפי הבנת מכ"ת דהמובן מקושית הש"ס קרא למה לי א"כ נקשה אנן דמ"מ איצטרך קרא בכל דבר פשע שאיננו רק ל"ת לחוד כגון אמר לו לבש שעטנז שתה נסך ועוד דאם אין לנו לישב רק קרא למה לי נקשה מיניה ובי' דאיצטרך להיטמא ופרש"י להשיב אבידה ויש כאן ב' עשין ונהי דטומאת כהן עשה ול"ת ה"א אוקי עשה ועשה שני' דחי ל"ת ובכה"ג לעיל בסוגיא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם שקיל וטרי הש"ס ומסיק דלא איצטרך רק לחדא מינייהו. אלא ע"כ לא דמי דשם קרא והתעלמת אינו רק כרומז על דבר נעלם וחידוש לפעמים אתה מתעלם ומבאר הש"ס בתלת גוונא והוכיח דע"כ לא אתא רק לחדא מינייהו ואין לנו עוד זולתו לדעת רז"ל לומר עוד אופן שיתעלם ולכן אמר שם קרא למאי אתא דע"כ נאמר דקרא לחדש דין אתא. משכ"כ מ"ש הש"ס טעמא דכתב רחמנא את שבתותי כו' לא אמר קרא למאי איצטרך ולא הקשה על גופא דקרא דודאי איצטריך על כמה עבירו' שאין בהם רק לאו גרידא רק על לשון הברייתא מקשה שהביא הנך תרתי היטמא ואל תחזיר ואע"פ דנקטינהו למשל מ"מ הקשה איך נקט אל תחזיר והוא דבר

שא"צ קרא שלא ישמע לאביו ומה לו לעשות דוגמא בדבר שאליו א"צ קרא. וא"כ גם מה שהקשה מכ"ת ל"ק דאין קושית מכ"ת קושיא רק באם היה הש"ס מקשה למה לי קרא ולבינו לא כן יחשוב רק על הברייתא מקשה שא"א לפרש לשון אל תחזיר המתין עד שיתייאשו הבעלים וטול דודאי לשון אל תחזיר אחר שנטלה משמע ובכה"ג אמר הש"ס והשיבותו דאתי לידי' משמע וכדמוכח בסוגיא דהמתין גופיה ודו"ק. ואפשר שפלפל מכ"ת והיפך בחלוקו בזה בדרך חריף יהי לו אשר לו ואיני מתגנדר בפלפלא חריפת' של אחר והאמת אתנו ת"ל.

ב [ומה שכ' הרב עוד שלא הבין דעת הטור סי' רס"א במה שהשיג על הרמב"ם והרמ"ה שס"ל שאין לרואה ליטול הבהמה לעצמו דודאי הכי מוכח בש"ס מפני דשמא לא אתרו בי'. תמה אני מאד על חכמתו הגדולה במחילה מכבודו שמי שרוצה להשיג ראוי לו לעיין במושגים ומשיגים שודאי להמשך לשון הטור הכי משמע דדברי הרמב"ם סובבים על דין פרה שעלה קאי אבל המעיין יראה כי במקום שזכר הרמב"ם דין הפרה והוא בפט"ו לא זכר כלל שאינו רשאי ליטול וכו' רק בפי"א י"א זכר לה ופתח בדבריו שם המאבד ממונו לדעת וכו'. לכן ע"כ נפרש שמ"ש הטור שם וכתב הרמב"ם אע"פ שאין לרואה ליטלה וכו' לא קאי על מצאה רועה וכו' ולא ידע אי אתרי בי' רק במה דסיים שם ואם התרו בי' וכו' על זה אמר שכתב הרמב"ם שאפילו ודאי התרו בי' אינו רשאי ליטול לעצמו ולא בפירוש איתמר מרמב"ם אלא מכללא וכן הרמ"ה ולכן שפיר השיג עליהם וכך הבין גם הב"י בטור ובכסף משנה פי"א מדכתב שם דברי הטור בהשיגו על הרמב"ם וק"ל. ומה שהתנצל הב"י בטור ובכ"מ בעד הרמב"ם ואמר דס"ל דלאו משום שאינו חושש לפקח על שלו נאמר הפקירם נ"ל שאין די התנצלות בזה במ"ש הרמב"ם השליך כיסו לר"ה והלך לו דלא לבד אין חושש לפקח רק איבדו בידים. וצריכין אנו לישב מה שלכאורה קשה דשם פי"א חשב להניח פרתו ברפת שאין לו דלת ולא קשרה מאבד ממונו לדעת ואינו זקוק להשיבה ובפט"ו מ"ה כתב או שמצאה ברפת שאינה משתמרת ואינה מאבדת לא יגע ומוכח בש"ס מקור הדברים שאם היתה מאבדת חייב להחזירה ע' ש"ס דל"ב ע"א דאמר רבא בעל המימרא אינה מתעה מדקתני אינו חייב ר"ל דאי מתעה פי' מאבדת חייב להחזירה ופי' בטור כגון שיש לד' רוחות פתחים. והתירוץ האמיתי למ"ד דודאי בשראינו שהבעלים הניחוה ברפת בזה ה"ל דין אבדה מדעת מש"כ כשמצאה שם והרפת אינו שלו כלל ואת"ל שהוא שלו דלמא הוא קשרה והותרה או הניחה ברפת המשתמר או היתה רועה באפר וברחה ונכנסה לשם. ומ"מ צ"ע]:

תשובה ח

א שאלה ממרחק באה אלי מלמדן מופלג חריף ובקי מילידי ק"ק ורנקפורט והשמטתי התחלתו בכתב כי הרב' בתארים ומסאני דרב מכרעאי לא בעינא.

ב והתחלת דבריו בגוף המבוקש ז"ל בסי' תרפ"ז בטא"ח כתב הטור והוא מלשון הרמב"ם וז"ל ואין לך דבר וכו' שהמוצא מת מצוה קוברו ואח"כ קורא, וז"ל המזרחי שכתב על דברי הר"ן שכתב דהא דמבטלינן עבודה מפני מגילה היינו שיש אחר כך זמן לעבודה אבל אין זמן לעבודה אין מבטלין עבודה דאורייתא מפני מגילה דרבנן, וכתב ע"ז הרא"ם וכן נראה מרמב"ם שכ' וז"ל חוץ מ"מ שאין לו קוברין שהפוגע בו וקוברו תחילה ואח"כ קורא דמשמע אי איכא שהות אין ואי לא לא דאל"כ ואח"כ קורא ל"ל. וכתב ב"י וכך פי' דבריו כיון שהרמב"ם סובר שמה שאמרו דמת מצוה ומגילה מ"מ עדיף היינו לענין קדימה אבל לא שתתבטל המגלה לגמרי. אם כן ה"ה דכשאמרו מבטלין עבודה מפני מגילה לא ביטול לגמרי קאמר רק לענין קדימה. עכ"ל ב"י יעיין מר באריכות. והנה לפענ"ד יש כאן מקום עיון ולישא וליתן תוך דבריהם של שני אבות עולם אלו ואערוך לפניו משפט. דקשה לי על הר"ן דפי' דעבודה ומקרא מגילה עדיף היינו רק לקדימה אבל אם ידחה אחד מהן שאין זמן לשניהם דחינן מגילה מפני עבוד א"כ מאי פריך הש"ס דמגילה ד"ג על בית ר' שהיו מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה ועבוד' חמורה מת"ת והא כתיב וכו' וא"ר גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין וכו' ותי' הש"ז חילק בין ת"ת דיחיד או דרבים לשני הכי לענין קדימה עבודה עדיף מת"ת ושל בית רבי היו מבשלין ת"ת היינו לקדימה לשמוע מגילה בצבור ק"ו מעבוד' לר"ת נמי קדימה עדיף דאם יש פנאי לשניהם עבודה קדים. אבל ביטול לגמרי כמו ביהושוע שבטלו ישראל ת"ת ועבודה ת"ת חמור כמו שכתב הר"ן במגילה ועבודה דלענין קדימה מגילה עדיף ולענין ביטול עבודה עדיף ה"נ ת"ת ועבודה לענין קדימה עבודה עדיף ולביטול ת"ת חמור ולק"מ דהא גבי ת"ת נמי שייך קדימה אף שכתוב והגית בו יומם ולילה כמו שאכתוב לקמן בעזה"י.

ג ועוד קשה לי על הר"ן אם מגילה אינו דוחה עבודה לגמרי ועבודה נדחה מפני מ"מ לגמרי מלאחותו א"כ מאי קא מבעיא ליה לרבא מ"מ ומגילה הי מיניהו עדיף ע"כ מ"מ עדיף שדוחה עבודה לגמרי ומגיה אינו דוח' אותו לפי' הר"ן שהוא דרבנן ואינו דוחה עבודה שהיא דאורייתא. ואף שיש לתרץ דאבעי' ליה לרבא הי מינייהו עדיף לענין קדימה כסברת הרא"ם ובזה מצינו שניהם שווים דגם מגילה לענין קדימה עדיף מעבודה. אבל א"כ קשה היכא פשוט באמת מ"מ עדיף עכ נמי רק לקדימה. והיכא

מייתי ראיי' מגדול כבוד הבריות עיין פירוש רש"י והתעלמת שנדחה ל"ת לגמרי. ועוד דבאמת אקשה למה לא ידחה מ"מ מגילה לגמרי אם הוא דוחה עבודה דאורייתא לגמרי מכ"ש מגילה דרבנן כמו שהקשו כל המפרשים. אלא ע"כ צ"ל דבמגילה ומ"מ לא ס"ל להר"ן כרא"ם וס"ל דאיבעיא הוא לדחיה לגמרי ושפיר פשיט מכבוד הבריות שדוחה ל"ת לגמרי אם כן הדרי קושיא לדוכתי' לעניין דחי' פשיטא דמ"מ עדיף שדוחה עבוד' לגמרי ומגילה אינו דוחה לגמרי. ועוד קשה לי לפי' סוגיות הש"ס דברכות דף כ' פריך הש"ס גבי כלאים לגמור מגדול כבוד הבריו' שדוחה ל"ת שבתורה ותירץ איסור מממון לא ילפינן. ופריך שם נמי לגמור מאחותו ותי' שב ואל תעשה שאני. יעיין שם מר באורך וא"כ לר"ן אני אקשה גבי מגילה שאסורא הוא ושב ואל תעשה היא מאי מבעי' ליה לרבא לגמור מאחותו כשם שדוחה מ"מ עבודה כך דוחה מגילה. ואדרבא קשה לי השתא דמייתי ראייה מגדול כבוד הבריות קשה האיך יליף איסור לבטל המגלה מממון. ועוד דשאני התם דכתוב והתעלמת וליכא למילף מיני' כמו שתירץ הש"ס בברכות. והנ"ל דמשום שתי קושיות אלו יצר ר"ן משיטת רש"י דפי' שדוחה ל"ת שבתורה היינו לא תוכל להתעלם לפרש שדוחה את ל"ת היינו לאו לא תסור וא"כ לק"מ דשם משמע דאפי' באיסור דוחה כבוד הבריות מדרבנן שהוא בכלל לא תסור ויליף שפיר איסור מממון היינו איסור דרבנן שס"ל לר"ן מגילה דרבנן אמנם שתי קושיות הראשונות צ"ע לפענ"ד לישבן. ואין רצוני להאריך בכפל הדברים כי לפני מר גלוין מטמרין מכ"ש דבר מתוך דבר:

ד וראיתי בס' מגיני ארץ במגן דוד סי' הנ"ל ס"ק ב' וז"ל על הר"ן וק"ל ע"ז דהא אמרי' מגילה עדיף מת"ת והתם בת"ת נדחה לגמרי וכו' שמה שילמוד אח"כ הוא מצוה בפני עצמו. וק"ו הוא דהא אמרינן בגמ' ת"ת עדיף מעבודה זהו תמצית דבריו. והנה לסברתו ק"ל עדיפא מיני' ה"ל למפרך כיון שהר"ן סובר מגילה אינו דוחה עבודה לגמרי א"כ האיך קאמר הש"ס של בית רבי היו מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגיל' ק"ו מעבודה דהא גבי עבודה אינו אלא לקדימה. ומאי ראי' שידחה ת"ת שהוא לגמרי לדברתו הא עבודה גופא אינו נדחה ממגילה לגמרי לר"ן ודיו לבוא מן הדין וכו' אלא א"כ כיון שזה אינו קושיא קושיתו על הר"ן נמי אין בה ממש דהא דקאמר רבא מגילה עדיף היינו ע"כ רק לקדימה ואי משום דלא שייך בי' קדימה לסברתו זה ע"כ אינו דהא ע"כ ת"ח חייבים בקריאת המגילה דאל"כ הרי כל ישראל חייבים בת"ת וכיון שחייב ללמוד יום ולילה מגילה מי יקרא בה. אלא ע"כ פשיטא דחייבים במגילה וע"ז לא צריך רבא לאשמוע כן דמגילה עדיף לענין ביטול רק לקדימה שמחויב לבטל עכשיו בזמן קריאת הצבור ולקרות

בצבור ובזה קאמר מגילה עדיף. בשלמא בת"ת דרבים דפטורים ממגילה שפיר יכול לומר. אבל אפילו כל יחיד שלומד תורה יהיה פטור ממגילה מי יקרא מגילה שקבלנו לקרותה ורבא ע"כ ביחיד איירי דקאמר מגילה עדיף מדסמכו של בית רבי והש"ס תירץ לעיל הא דרבים וא"כ של בית ר' יחיד הוא וא"כ אם לענין בטול פשיטא דמגילה עדיף אלא ע"כ לענין קדימה קאי וזה נראה לי נכון בס"ד. ומאי דקאמר מגן דוד עוד וק"ו הוא דבגמ' הא אמרינן דעבודה קיל מת"ת שרי לי' מארי דבש"ס דאמרי' ת"ת עדיף ע"כ ת"ת דרבים קאמר לסוגיות ה"ס המעיין שם אבל דיחיד מגילה עדיף מת"ת וחייב לקרותה בצבור דעל החיוב פשיטא בעי למימר. והוי דומיא דעבודה. וא"כ משום השגה זו אפשר שדברי הר"ן שרירין וקיימין אבל מה שכתבתי צ"ע:

ה והנה נזכרתי הלכה להביא ראי' דבת"ת נמי שייך קדימה ולא ביטול ועיין בב"י סי' ע' גבי ק"ש וז"ל ואפשר דרבינו סובר דהא דאמרינן מי שלומד תורה לרבים אינו מפסיק דוקא כשהוא בענין שאם יפסיק לק"ש יתבטלו אע"כ ולא יוכלו ללמוד וכו' ולפי מעכשיו אינו מצוי שיתבטלו בהפסקות לק"ש לא חשש רבינו לכתבו עכ"ל. ויש לדקדק כיון דת"ת דרבים עדיף מק"ש כדמשמע שם בהרא"ש אפילו אם לא יתבטל אח"כ נמי לא יפסיק דע"כ מבטל ת"ת בשעה זו שצריך להפסיק. אלא כיון שיכול ללמוד אח"כ זה לא מקרי ביטול וה"נ ילמוד אחר המגילה וק"ל. ואף שיש לדחות דהתם אינו מחויב ללמוד עמהם יום ולילה וא"כ מצי להשלים אחר הק"ש משכ"כ בלימוד עצמו כמו כאן מחויב יום ולילה ולא שייך תשלומין. דא"כ מ"מ קשה למה לא כתב הטור דרבים העוסקים בתורה אינם מפסיקין לק"ש. אלא ע"כ אף רבים אם יוכלו ללמוד אח"כ צריך להפסיק דאין זה מקרי בטול וה"נ במגילה ילמדו אח"כ ולא הוה אלא כמו קדימה כמו שסובר הר"ן דלא כמגן דוד. וזה נ"ל סמך לדברי מגן אברהם סי' הנ"ל ס"ק ג' שכתב ומ"מ צריכין לקרות המגילה דלכאורה אין זה אלא דברי נביאות דמש"ה לא משמע כלום אלא כמו שכתבתי. וא"כ אדרבא מוכח מכאן דהר"ן ע"כ סובר דבת"ת נמי שייך קדימה דאל"כ האיך סמכו של בית רבי ק"ו מעבודה זה איירי לקדימה ובת"ת הוה ביטול לגמרי. וא"כ מאי מקשה ועבודה חמורה מת"ת וכו' לשני כדלעיל דיש חילוק נמי כסברתו לענין קדימה עבודה עדיף ולענין ביטול ת"ת עדיף:

ו והשתא אבוא לביאור דברי המזרחי שכתב דמ"מ אינו דוחה מגילה לגמרי הדין עמו דקשה ליה כל קושיו' הנ"ל לכך ס"ל במגילה שהוא דברי קבלה והוא ממש דאורייתא כמו שכ' ב"י בשם ר"ת סי' תקנ"ד הביאו מגן דוד י' תרפ"ז. וא"כ מגיל' שהוא דאורייתא ואית בי' פרסומא ניסא דוחה עבודה לגמרי ושל בית רבי היו מבטלין. הוא כפשוטו

אפילו לסברת מגן דוד שפיר ק"ו מעבודה שביטל לגמרי וא"כ כל קושיות מתורצים מאיליו ואין מן הצורך להאריך. וא"כ השתא שפיר אבעי' לי לרבא כיון דמגלה דוחה עבודה לגמרי ומ"מ דוחה עבודה לגמרי בשנים אלו הי מנייהו עדיף ולא יכול ללמוד מלאחותו דאדרבה מגילה נמי דוחה עבודה לגמרי וא"כ ע"כ השתא כיון דמ"מ ידחה מגילה דאורייתא לא יכול למיפשט מגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת כמו שכתב הר"ן דלא נשמע דכבוד הבריות ידחה דאורייתא ואדרבה שאני התם דכתיב והתעלמת וא"כ צריך לפרש כרש"י שדוחה ל"ת דאוריי' והשתא קשה האיך פשוט אסור מממון כמו שתי' הש"ס דברכו' ותוס' ב"מ דף ל' לכך כתב הרא"ם שאינו נפשט שדוחה אותו לגמרי ולעשות איסור רק לקדימה משום כבוד וזה שפיר פשוט. ויעיין מר בשיטת הרא"ם נראה לי בהכרח ברור היטב ומתורץ הכל דבר דבר על אופנו. רק יש סור מגילה הוא ממש דאורייתא כר"ת שהבאתי לעיל דלא כהר"ן. ומה שכתב הרא"ם על דברי הר"ן וכן נראה מרמב"ם היינו שפירש נמי מ"מ עדיף לענין קדימה כמו שפי' הר"ן מגילה ועבודה רק לקדימה אבל לדינא ס"ל מגילה דאורייתא דוחה עבודה נמי לגמרי. ושפיר אבעי' לרבא ומה תי' ממון לאיסור אלא ע"כ לענין קדימה פשוט ודו"ק. והשתא מה שכתב במגן דוד ס"ק ב' ק"ל דהא פשטינן מגדול כבוד הבריות שדוחה לגמרי שם ע"כ מגילה נמי נדחה ממ"מ לגמרי וק"ו דהא מגילה אינו אלא מדברי סופרים במחילה איך לא חשש לתי' הש"ס דברכות איסור ממון לא ילפינן. ואם נפשך לומר כמו שכתבתי בהר"ן שהוא דרבנן א"כ אינו דוחה עבודה לגמרי וקשה לי' לרא"ם כל הקושיות שהקשתי על הר"ן אלא ע"כ צ"ל שהוא דאורייתא ופשוט רק לקדימה ודו"ק. ולפי הנ"ל דברי הש"ע הם תמוהים שכתב סברת הר"ן גבי עבודה ומגילה וסברת הרא"ם גבי מ"מ ומגילה וב' סברות אלו לא יתאימו יחד וצ"ע. עד כאן דברתי באקראי בעלמא דרך פלפול ומכ"ת שהוא שרו של אש דת למו נגלה כל רזי דאורייתא יודיעני אם יש ממש בדברים ומקור הדין עם מי ושכרו יהיה כפול משמים:

תשובה ט

א תשובה כתב ראש הפילסופים היוני אהוב סקראט אהוב אפלטון רק האמת אהוב יותר הביאו בס' נשמת חיים מ"ב פ"י וס' מאור עינים חלק אמרי בינה פמ"ח. ובספר בא גד פ"ד ובהקדמת ספר חוזק האמונה ובהקדמת ספר האמונות ובכמה דוכתי ובכה"ג כתב ריב"ש תשובה ש"ע.

ב והנה מ"ש מכ"ת דברי ספר מגן דוד והקשה עליהם חפצתי להודיע למר כי יותר מב' שלישים ספרי מקור חיים מצאתי בספר מגיני ארץ ולדעתי גם שניהם בעל מג"ד ובעל מג"א לא עשו מהדור' בתרא ולכך לשונם מגומגם מאד גם טעו ולא חשו לקמחייהו בכמה מקומות בדברים קלים כבודם במקומם מונח וכתבתי עליהם כמה קונטרסים ולולי העמל והטורח הייתי מעתיק למכ"ת איזה דברים מהם.

ג ונבוא אל המבוקש, ותחלה נציע כללות הדינים ודחיות הללו אשר לכאורה נראים נגד השכל ומשפט ההיקש הידוע לבעלי הגיון לא לבד זר רק נמנע (ומ"מ אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין דעת קדושים כי לא נפלאת היא ולא רחוקה, ואם רחוקה - היא ממך) אף כי לא עמד מכ"ת על אופן ההיקש הראוי למשפט המופת בשלילה וחיוב. והוא זה. שאם בדחייה והיא בשא"א לקיים שניהם שמגילה דוחה למת מצוה ומ"מ דוחה לעבודה. התולדה מוכרחת שמגילה דוחה לעבודה והלא לא ק"ל הכי לדעת הפוסקים התוס' והר"ן. ולענין קדימה נאמר אם מגילה קודמת לכל המצות ולא למ"מ ש"מ שמ"מ חמורה מכל המצות ולענין דחיה קלה רק שאין מופת זה חותך כמו הראשון למבין. ופשר דבר הוא לקיים דברי התוספות הר"ן והרא"ם כי זה חוב מוטל על כל יודע ספר כמ"ש ספ"ט במשנה דנגעים חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים. אחר שנקדים דהא דבעי רבא מגילה ומת מצוה הי מנייהו עדיף לא דמי כלל לשאר מת מצוה ומגילה האמירים בענין מקמי הכי דכלהו מיירי בקריאת המגילה עם הצבור ברוב עם. משא"כ הא דמת מצוה ומגילה איהו דחיק ומוקי נפשי' שאין כאן ציבור דבצבור לא שייך מת מצוה. ולא נעלם ממני מה שיש להשיב לכאורה דאם כלם זקוקים למגילה מעתה ה"ל כמ"מ שאין לו קוברין ואם כן נצרך לומר דכל מת קר לי' רבא בשם מ"מ וזו דבר שאין הדעת סובלתו כלל כי לא נקרא מ"מ רק במונח על פני השדה או במקום שאין לו קוברין (וכמ"ש טור וש"ע בי"ד סי' שע"ד יע"ש מדברי רז"ל דנזיר) ואם תאמר שמיירי שהולך לקהלה ומצא מת מצוה סמוך לערב הרי אכתי לא הגיע זמן קריאתה (וכתבנו בחידושי הלכות חנוכה דאף דק"ל נר ביתו עדיף מנר חנוכה היינו נ"ח דשבת מש"כ דליל ע"ש אע"פ שאין לו עוד מעות לנר שבת אין מעבירין על המצות ומצות שבא לידו אל יחמיצנה מלבד טעם פן ימות [עי' תשובת רדב"ז י"ג שר שהרשה לתפוס שיתפלל פ"א בשנה בעשרה ופסק שיבתר יום ראשון דזריזין מקדימים ולעד"ן דטעם פן ימות עדיף ואפשר שזהו טעם דזריזין מקדימין] ואולי יבא לו מעות. ונ"ל דע"כ לא אבעי' לש"ס מתנות לאביונים ונר שבת הי עדיף שפורים לא חל בשבת כי נ"ל פשוט דגם עני ואביון חייב במתנות אביונים) ואיך יעלה על דעת רבא דאבעי' לי' שיניח המת לחית הארץ ולציפור השמים וילך לו.

ועוד דלפי מ"ש הרא"ם אבעי' דרבא ופשיטותי' מיירי בדאפשר לקרא המגלה אח"כ ואיך יעלה על דעת דיניח המת. ולא אדמה שיתעקש עוד אדם נגד זה ויאמר דמיירי שאפר שישכור גוי לשמר או שילכו שנים יחד וישאר אחד. דברים רחוקים וזרים שאסור לבלות זמן בהם ובסתירתם רק מיירי באדם שהולך לכפר שלו או מכפר לכפר ומגילתו בחיקו ביום י"ג וסמוך לערב בהיותו בשדה מצא מת מצוה. ומזה מוכח דגם דחיית מ"מ הזה לא דמי לדחיית מ"מ דדחי לעבודה דשם אלו נאמר דידחה עבודה למ"מ ע"כ ילך לו לשחוט פסחו ופן טרם חזרו יאכלוהו הכלבים וכ"כ התו' בפ"ב דב"מ ד"ל ע"ב דע"כ הוי כבוד הבריות גדול יע"ש. ולכך שם מ"מ דוחה לעבודה לגמרי ומש"כ פה אבעי' לי' לרבא מפני שבקריאת המגילה אין העדר כבוד הבריות כולי האי רק שעה קלה שקורא המגילה אצל מת ברחוק ד"א ואח"כ קובר מ"מ. וי"ל בהפוך מאחר דמ"מ יש קצת העדר כבוד (וראי' מהא דקי"ל אפילו במת דעלמא בכה"ג סי' תקכ"ו ס"ח) באיחור הקבורה ומצות מגילה אין גרעון בקדימה ואיחור כלל מאחר שלקרותה עם הצבור א"א. ופשיט רבא גדול כבוד הבריות וכו' רק לסברא ללמוד משה דיש לחוש טובא לכבוד הבריות ומזה דאפילו לשעה מעוטה יש קפידה מאחר דלמגילה אין גרעון כלל בקדימה ואיחור (וכ"פ רמ"א בהג"ה סי' תרצ"ו ס"ז בכלמת והראה מקום לכאן אף דזה ודאי צ"ע). וא"ת ממ"ש באבעי' דרבא פרסומ' ניסא עדיף או וכו' שמזה שמעינן דמיירי בקריאתה עם הציבור. דלא כן הוא רק קריאתה אפילו ביחיד נקרא כן כמו דקי"ל נר חנוכה עדיף מקידוש היום משום פרסומא ניסא. ואין להשיב עוד שאני נ"ח שמדליק מבחוץ והוי שפיר פרסומא ניסא דא"כ בשעת הגזירה או לדידן מה איכא למימר דלא נזכר שום חילוק אלא ע"כ תאמר דמ"מ טעם המצוה הוא (ובכה"ג אמרו רז"ל בברכות פ"ב די"ד בהלל ומגילה מה שיפסיק וכו' או דלמא פרסומא ניסא עדיף ואין חילוק בין יחיד לציבור) לפרסם הנס רק שבצבור הוא פרסום טפי והוא דקדוק לשון התוס' ריש דף ג'. ואל יהא זר בעיני מעלתו שלחלק אבעי' דרבא יצאתי משאר עדיפות' דבשמעת' דמ"מ ומגילה כי הדברים מוכחים ומוכרחים מצד עצמן. והרי ג"כ אין פי' מ"מ דגבי ת"ת כמו דלגבי עבודה כמ"ש התוס' גם אין פי' הדחיות שוין לדעת הרא"ם. וכה יזכני האל לחיי עה"ב שאחר שהעלתי הנ"ל מסברת נפשי ורשמתיו בראשי פרקים מצאתי שכ"כ ג"כ הב"ח סגרתי הנ"ל כמשמעה רק שלא זכר סברא שכתבתי דבמקרא מגילה אין גרעון באיחור וקדימה מאחר שעכ"פ קורא המגילה ביחיד. ובאמת לא צריכנא לזה מצד הסברא ומ"מ ודאי בהכי מיירי ואין דרך לנטות ממנו ימין ושמאל. אבל מה שהכריח להרב בב"ח לומר כך מפני קושיות דגם קבורת מ"מ הוא מצוה דאורייתא אי מהא ל"ק דלא מצינו קבורת מ"מ מצוה ולא מטהו

מוני מצות וי"ל רשות ואפי' בקרא לה יטמא נחלקו רז"ל וטפי הל"ל מכי קבור תקברנו (שמנאה הסמ"ג ובספר החינוך אף שדעת הרמב"ם בזה ע' בי"ד שרשים שהקדים למנין המצות צ"ע) רק די"ל דההיא במתו דרמי' עלי' ואין להאריך. עכ"פ אין לומר דקבורת מ"מ דאורייתא ומכל מקום גדול כחו מפני כבוד הבריות. משא"כ בשאר כל המצות נגד מגילה הוא ממש בהיפך וג"כ הסברא הישרה מסכמת מכל צד למודה על האמת ובלתי מעקש כי אם א"א לקיים שניהם כלם דוחים למקרא מגילה הן מלקרותה בצבור או לגמרי כי איך תהיה פונדקית עדיפא מכהנת ואיך יעלה על דעתינו שתדחה מצוה דרבנן את מצוה דאורייתא. ומ"ש בברשות ב"ד דפי' לא תעשה לאו דלא תסור וכ"כ הרמב"ם ריש הלכות ממרים דעובר על לא תסור וכתב דמ"מ אין מלקין עליה דה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ור"ל גבי זקן ממרא דגבי' כתיב לא תסור מן הדבר ואין חיוב מיתה רק ע"פ תנאים המבוארים וע"פ הוראתו לעשות ובראוי להוראה ובדבר שחייב על זדונה כרת ודוקא בסנהדרי גדולה הקבועין במקומן לאפוקי המרה עליהם בבית פאגי (עיין במגלת אסתר דף י' ע"ג ד') כבגמרא ס"פ הנחנקין רק דבכלל לא תסור גם גזירות ותקנות חכמים ולשון גמרא הנ"ל כל מילי דרבנן אסמכוהו על לא תסור ור"ל מצאו סמך. ולכן נ"ל דהרמב"ם קושטא דמילתא אמר בטעם דאין לוקין אף כי יש מקום עין גדול בזה בתוס' פרק מי שהחשיך גבי לאו דמחמר והוא חוץ לענינינו ומ"מ בלאו הכי נמי לא היה מלקות בלא תסור דעיקרו על זקן ממרא ובשאר כל אדם הוא לאו שבכללות בכה"ג לא תאכלו על הדם ובלשון רז"ל נמצא טובא [על"ק תשובה קס"ו] (ועמ"ש ג"כ כך בספר ש"ש פ"ק דתמיד ד"ל ע"ד) המחזיק במחלוקת עובר בלאו והנהנה מצרי עין והשח שיחות חולין והמונח לישראל והעולה מבבל לא"י ומאן דשתי בקרנא דאומנא ובודאי דאין בהם מלקות ואסמכתא נינהו ואיך נאמר בלאו דלא תסור דמיירי בכל אדם ובכל ענין ועונשו דסמוך לו דוקא ע"פ כמה תנאים שזכרו רז"ל אלא ע"כ גם הלאו עיקרו על אופן המבואר כי יפלא וכל תנאיו. ועוד אלו היה לאו גמור לכל מילי דרבנן לא הוי פליגי אמוראי בפ"ק דשבת על וציונו דנר חנוכה היכן ציונו מ"ס מל"ת ומ"ס משאל איך ויגדך. וקשה למה חולק על מ"ד מלא תסור שהוא דבר ברור ומייתי קרא דלא נזכר בו שום ציווי גם אין פשוטו של מקרא כך א"ו כמ"ש דלא תסור קאי על כי יפלא (ובזה גם כן מתורץ מה שהקשה אלי בכתב אב"ד ה"ה ל"ל לש"ס למימר דנשים חייבות במילה שאף הם היו בנס. תיפוק ליה דה"ל לאו דל"ת וכל ל"ת נשים חייבים אף שהשבתי לו באופן אחר [ע' סמוך סי' י'] וחלילה לומר דמטלטל בחצר בלי עירוב ואוכל בלי נט"י יהיה חייב מלקות דחמור כמיתה ובגמרא כתובות פרק אלו נערות שקשה דלמא נגידא חמירא ממיתה.

ומ"ש הרמב"ם בפירוש היישנה ריש שבת המוציא מרשות היחיד או רה"ר לכרמלית או להיפך חייב מלקות א"א ליישבו בשום אופן רק דקרי למכות מרדות מלקות יעוין בגמרא דכתובות סוף דף מ"ה ובכה"ג בהפך ריש סנהדרין ומכות קרי למלקות בשם מכות ואין לתמוה על הרמב"ם שלא בירר לשונו כי ידוע שחיבר פירוש המשניות בלשון ערבי והם מועתקים וגדולה מזו מצאתי בחבורו הגדול שכתב או במקום וא"ו לפי מה שפירש נכדו דבריו כמ"ש ב"י בא"ח סי' קס"ח ובכה"ג מצינו במשנה וי"ו במקום או חלץ ועשה מאמר כמ"ש ר"ש בספר כריתו ואין להאריך בזה. (אחר כותבי בא לידי ספר מגילת אסתר להר"י דליאון חיברו על השגות הרמב"ן על י"ד שרשים במספר המצות שחיבר הרמב"ם שבהם השיג על בה"ג. ובשורש הראשון השיג הרמב"ן על מ"ש הרמב"ם שבכל מצות דרבנן יש בו משום ל"ת ומחי ליה במאה עוכלי ובפרט בגמ' דכל ל"ת אסמכוהו על לא תסור דמשמע רק סמך גם בעל זהר הרקיע השיג על הרמב"ם ובא בעל מגילה הנ"ל ודחה דברי המשיגים וקיים דברי הרמב"ם ע"ש ד"ט ע"א וע"י ומ"מ גם לרמב"ם ולבעל המגילה קילא טפפי ד"ס ואפילו תיקון נביאים מד"ת יע"ש כי הרמב"ם כתב שמגילה תיקון נביאים ע"ש סוף ד"ו וס"ד יו"ד. ובגמ' דמגילה מ"ח נביאים וכו' לא פחתו וכו' חוץ ממ"מ משמע ג"כ הוא תיקון נביאים. ומ"מ לדעתי לא מקרי דברי קבלה א"ל נכתב בהם עיין בספר הנ"ל דף כ"א ע"ג ד') והנה על מ"ש רז"ל בפ"ב דשבת נ"ח וקידוש היום נ"ח עדיף משום פרסומא ניסא הקשה הר"ן והלא קידוש דאורייתא ומשני דאפשר לקדש על פה. ובפ"ב דהלכות ממרים כתב הרמב"ם וז"ל וי לב"ד לפקוד וכו' שלא יהיו גזירות אלו חמורות מד"ת עצמן ש"מ מכל זה דמילתא דפשיטא הוא שאין כח מצוה מד"ס חמור כשל תורה. ותמה אני על המג"ד ומכ"ת אחז דרכו לומר דפרסומא ניסא דוחה לגמרי מצוה דאורייתא א"כ נימא ה"ה נר חנוכה ידחה כל מצוה דאורייתא. וארז"ל נ"ח ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום בית וא"כ ידחה נר ביתו למצוה דאורייתא והם דברים שאין להם שחרי"ת וערבי"ת כלל. ואעפ"י שהכח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בגזירותם היינו במקום שאמרו דווקא ובמקום שגזרו מחשש איסור דאורייתא שלא לעשות דבר אפילו ע"י זה תבטל מ"ע ואפילו יש בה כרת כגון ערל הזאה ואזמל (ע' במיימוני ספר קרבנות פ"ו מקרבן פסח טעם ערל הזאה ואזמל ומה שהשיגו הראב"ד) וכל השנוים בגמרא בפרק האשה רבה ד"ץ ע"ב. ובגמרא שלפעמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ע' יבמות פ"ד ופ"ט ועירובין פוז"ח כתובות פ"ה ב"מ פ"ד. ולפעמים יותר משל תורה אבל לא שיתקנו מ"ע ואנן נחמיר בה לדחות מ"ע דאורייתא א"א לומר כך. ואפילו אם נודה ונשביק לטעותי' דמג"ד אשר מכ"ת נתלה בו לומר דקריאת המגילה הוא דברי

קבלה והוא כד"ת ומייתי ראיי' ממ"ש הגה' מיימוני גבי צום גדליה מ"מ לא חמיר כולי האי שידחה למצוה דאורייתא. דעכ"פ לא עדיפא כנ"ל (ובגמ' פ"ג דשבועות ד"כ ע"ב קרי לתענית צום גדלי' דרבנן ואף דרש"י ל"ג ליה הוא מטעם אחר והתו' מקיימים הגיר' יע"ש) גם לא דמי לה לגמרי דע"כ ארז"ל בכמה דוכתי ד"ת מד"ק לא ילפינן. אבל באמת הוא טעות גדול לומר כך (ומצאתי בר"ן מפ"ק דתענית שהשיג על מ"ש הרז"ה שימי פורים הם ד"ק. ומ"מ צ"ע דבספ"ק דר"ה כתב איהו ג"כ הכי) ושאי צום גדלי' שנזכר בדברי נביאים והם נקראים ד"ק בכל מקום ואבוהון דכלהו (מה שהגיה תלמיד טועה ברש"י ר"פ סדר תעניות הוא שיבוש גדול מאוד שהש"ס אומר בכמה דוכתי ד"ת מד"ק לא ילפינן אף שאין ענין לתוכחה ומוסר ע' ריש ב"ק ובמסכת נדה פ"ג דכ"ג חגיגה דף י') מ"ש במשנה ר"פ סדר תעניות ובקבלה הוא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם (ומזה מ"ש בסוף סליחות דתעניות בה"ב שהבטחנו בדו"ק על ידי ירמיה חוזק) והרי אנשי כנסת הגדולה כתבו מגילת אסתר כבגמרא דב"ב שהי' אחר חתימת חזון (מיהו י"ל שעדיין היו קצת נביאים אחרונים (ע' ברבה רות פסוק והנה בועז) חיים וקיימים כמ"ש ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה והכי משמע בספר הי"ד ריש מגילה גם בהקדמת ספר הנ"ל שחגי זכרי' ומלאכי היו מאנשי כנסת הגדולה. ובמס' זבחים פ"ו דס"ב ששלשה נביאים עלו אתם מן הגולה ופירש"י חגי זכריה ומלאכי וכ"כ רע"ב ריש מסכת אבות) והוצרכה אסתר לשלוח לחכמים קבעוני לדורות ולא רצו עד שמצאו סמך לקרא. ואף אם נאמרה ברוח הקודש מ"מ לא נאמרה בנבואה והם מדרגות שונות זו מזו ורחוקות מאד. ואפילו נתלה עצמינו במה שפי' רש"י ריש ב"ק דברי קבלה נביאים וכתובים (והכי משמע בשו"ת רשב"ץ הובא בש"ע בח"מ סי' ס"א סי"א) והרי מגילת אסתר בכלל כתובים [וכ"כ רש"א שאין קריאת מגילה רק מצוה דרבנן ושכ"כ הר"ן]. וא"כ הי' אפשר לומר דמצות שלוח מנות ומתנות והשמחה המה ד"ק וכ"כ בש"ע סי' תרצ"ו ס"ז. מ"מ לומר דמצות קריאתה הוא מד"ק וכ"ש לומר עוד דקריאתה בפורסום גדול עם הצבור אף שמצי גם אח"כ לקרות בעשרה כמ"ש הפוסקים ידחה עבודה לגמרי איזה דעת עקומה ועקושה (וידעתי שיש מקום להשיג על מ"ש מדברי הרב הב"י בכסף משנה בפ"ג דהלכות מגילה וחנוכה אבל חלילה לאגור דברי מפני כך ואין מחניפין ונושאים פנים לגדול בד"ת וגם הרב באשר אין עיקר דבריו סובבים שם על קריאת מגילה לא שת לבו לדקדק בזה יע"ש) יסבול זה (ומצאתי במסכת סופרים פי"ח דנביאים נקראים ד"ק וכתובים דברי קדושה ושם משמע נביאים עדיפא ע' בר"ן פ"ג דר"ה גבי פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות ומשם צ"ע על רש"י דפירש גם כתובים על דברי קבלה וע"ש מ"ש בגליון הרי"ף. ובמס' חולין פי"א דקל"ז ע"א

פי' רש"י דברי קבלה נביאים מפני שקבלו מרוח הקודש) והלא גם עשרה נקרא פרסום כמ"ש במס' ב"ב בפרק מי שמת זיל אייתי לי עשרה ואימא לך באנפייהו המזכה לעובר לא קני ופי' רש"י לפרסומי מלתא. וקי"ל גבי ברכת המזון כר"ע אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אע"פ דכתיב במקהלות דאפקי' לדרשא אחרינא בגמ' פרק שלשה שאכלו. וסגי ליתן למגילה משום פרסום רב ורוב עם טפי עדיף הקדימה ונ"ל דכ"ש קריאתה ביחיד נגד קריאתה בעשרה אע"פ דגם ביחיד שם פרסומא ניסא עלה כמ"ש למעלה אבל לא לדחות. ופשוט דדחיית שעה גם ת"ת בכלל כל המצות כסמכו של בית רבי כי היא כמו עבודה דמצי ג"כ ללמוד ח"כ. וידעתי שיש להשיב ממה שהקשו התוס' (בב"מ דף ק"ט וב"ב דכ"א ע"ב] על מ"ש רבא מקרי דרדקי דפשע הוי פסידא דלא הדר והוא בטור חשן המשפט ובש"ע סוף סי' ש"ו יע"ש והלא איהו גופו" אמר בשתא ממילא נפקא ותירצו דמ"מ אותו שעה שפשע והי' יכול ללמוד כהוגן לא הדר. גם ממ"ש האחרונים דע"כ אין ברכה לאחר הלימוד ביחיד מאחר שלא שייך גמר מצוה דתמיד החיוב עליו. ואין זו קושיא דמ"מ לא מקרי בטול שעה ביטול מ"ע דאורייתא דלא קי"ל כרשב"י דס"ל והגית בו יום ולילה דברים ככתבן רק אפי' לא קרא רק שמע וכו' במנחות והכי מוכח בכמה דוכתי' ומהם בטור וש"ע א"ח סי' פ"ט ס"ו ואע"פ דשם משמע מלמד לאחרים מחמור ל"ק מסמכו של בית רבי די"ל דזריזין היו ולמדו אותו שיעור אחר המגילה א"נ לא ר"ל לימוד רבי עם בני ישיבתו רק תלמידי רבי ששנו כל אחד בפני עצמו ויש עוד לתרץ ומפני שהוא חוץ למבוקשינו אין להאריך בו כמו שג"כ יש מקום עיון בת"ח בכפר אם יצרך להפסיק לקריאת מגילה כמו בבדיקת חמץ וק"ש ותפילה והוא חוץ לענינינו ואין כאן מקומו. נקוט מיהא דגם ביטול ת"ת מקרי איחור לא דחיה ולכן מבטלין ת"ת אף למת שאינו מ"מ כמ"ש התוס' בזה יפה כוון מכ"ת להשיג על המג"ד ויפה הביא ראיה מסי' ע' וישר חולף וכחך ששברת דבריו. ומעתה כל דיני קדימות ודחיות האמורים בענין נכונים וישרים למוצאי דעת בשינוי קדיות ובדחיות בטוב טעם ודעת. ובכה"ג כתבו התוס' פרק ב"מ דף כ"ג ריש ע"ב גבי הפטרות לחלק בין דקומה לדחיה. וקרוב לזה בתוס' דיומא דל"ג סע"א למעיין. משא"כ בשאין סברא מחלקת העדיף לדחות עדיף ג"כ להקדים כדמוכח בשמעתין דמגילה דשניהם בשם עדיף יכונה. וראיה עוד מגמרא פרק ב"מ שאמר אבעיא לי' נר חנוכה וקידוש היום הי מינייהו עדיף והוא לדחות זה את זה ואמר קידוש היום עדיף משום דתדיר או נ"ח וכו' והלא מהיכן פשיטא לי' דתדיר קדים אם לא ממשנה דכל התדיר מחבירו קודם לחבירו במס' מנחות ושם מיירי בקדימה ש"מ שאין חילוק ומההיא דפשיט בש"ס דנר שבת עדיף בעי הר"ן למימר דה"ה יקדים נר שבת כמ"ש הר"ן

רק דנדחה מטעמים ונמוקים ולא משום חילוק בין דחיה לקדימה דאין חילוק בלי סברא מחלקת: ובכן אבא לדברי אגרת של מכ"ת יגישו עצמותיהם ויעברו לפני לאחת כבני מרון אפס בקצור מופלג כי מסתמא השאיר ההעתק אצלו: א' הקשה מכ"ת דה"ל לש"ס לתרץ ולחלק בין קדימה לדחיה גבי תורה עם עבודה ואין זו קושיא שלא נאמר בש"ס עילויי ועדיפת ת"ת על עבודה או ההפוך בענין פגישתן זה בזה ושתיהם לפניו שיוקדם א' לחבירו. רק הש"ס מקשה על מ"ש בפשיטות ק"ו מעבודה דמשמע עבודה עדיפא וכן מ"ש עתה באתי גבי יהושוע לא נאמרו הדברים בענין קדימה ודחיה רק דשם משמע דת"ת חמור ומה ענין לתרץ זה. וא"ת דמ"מ ה"ל לדחוק ולחלק ולפעמים יש צד עדיפות בזה ולפעמים בזה אף דדוחק גדול הוא מ"מ כבר כתבתי שאין לחלק בכך בלי סברא וטוב דעת וטעם: עוד הקשה מכ"ת מאי איבעיא ליה לרבא פשיטא דמ"מ עדיף לענין דחיה דדחיה לעבודה ועבודה דוחה למגילה באין שמות. וכתב כשטר ושוברו עמו אף שיש לתרץ דאיבעיא לרבא לענין קדימה כסברת הרא"ם בודאי תירוץ זה אמת ומוכרח הוא לדעת הרא"ם והרי גם בהמשך דבריו עדיין לא שת לבו לחלק בין הר"ן להרא"ם עד בתר הכי נפל בסברא זו לומר דחולקים ושארי לי' מארי' כמ"ש בסמוך בג"ה. וכ' עוד דקשה באמת א"כ האיך פשיט דין קדימה מדין דחיה כבר מיושב כמ"ש דסברא בעלמא לקח לחוש מאוד לכבוד הבריות. עוד כ' וז"ל אקשה למה לא ידחה מ"מ מגילה לגמרי וכו' כבר מיושב במ"ש שאין דחית מ"מ רק לשעה. עוד כתב אלא ע"כ צ"ל דבמגילה ומ"מ לא ס"ל להר"ן כהרא"ם וס"ל דאבעיא הוא לדחות לגמרי וכו' לא כן בני לא זו הדרך ולא זו העיר לעשות פלוגתא בין הפוסקים חכם מה שלא נרמז בדבריהם אדרבא הרא"ם הביא דברי הר"ן וכ' דגם דברי הרמב"ם משמעי' כך והוא מסייע לא מתנגד וחולק ועל החלוקין אנו מצטערין ומוטל עלינו לדחוק ולקרב דעתם כל מה שנוכל וכ"כ האחרונים ואיך נבא לחלוק את השווים ואם מפני קושיותיו כבר מיושבים הם בג"ה: עוד כ' מכ"ת וז"ל עוד ק "ל לפי סוגיא דשמעתתין דברכות ד"ך פריך הש"ס גבי כלאים מכבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ותירץ שב ואל תעשה שאני וא"כ לר"ן אני אקשה גבי מגילה דאסורא הוא ושב ואל תעשה הוא מה אבעי' לית לרבא לגמור מאחותו. נ"ל שר"ל ומה אבעי' לי' לרבא פשיטא דמ"מ עדיף. קושייתו זו נכללה בקושייתו הנ"ל שהקשה לרא"ם איך באמת מגילה דוחה למ"מ ומ"מ דוחה לעבודה. ומ"מ אינו דוחה לעבודה באין שהות רק שלרא"ם קשה מאד לפי דעתו שאבעי' דרבא הוא להקדים ולר"ן קשה לדעת מעלתו דס"ל האבעי' בדחי' ממש מת אבעי' ליה והכל מתורץ לפי מ"ש. עוד כ' וז"ל ואדרבא קשה לי השתא דמייתי ראיה מגדול כבוד הבריות האיך יליף איסורא מממונא. ועוד שאני

התם דכתיב והתעלמת וליכא למילף מני' כמ"ש הש"ס בברכות עכ"ל. תיוהא רבא חזינא בקושיותו השניה שכתב ועוד וכו' שאם ר"ל וליכא למילף מיני' משום דהיכי גלי גלי הא ודאי ליתא שהרי בגמ' אחר שאמר שאני התם דכתיב והתעלמת מקשה ולילף מיני'. ואם ר"ל וליכא למילף מיני' מפני שאמרו בש"ס איסורא מממונא לא ילפינן היינו קושיותו הראשונה ומה ועוד. והנה לדעת מכ"ת נשאר תירוץ הש"ס שריר וקים איסורא מממונא לא ילפינן. ולדעת רש"י שפירש גדול כבוד הבריות בלאו דלא תוכל להתעלם מעתה לא שייך גדול כבוד הבריות בדבר איסור והיה למכ"ת להרגיש דקשיא על זה מביטול עודה והקרבת פסח מפני מ"מ מולאחותו ולילף מינה ואם יאמר מכ"ת תירוץ הש"ס בברכות שב ואל תעשה שאני וזה אפילו באיסורא"כ ה"נ דחיית המגילה לדעת הר"ן דס"ל מכ"ת דלדעתו אבעי' דש"ס בדחייה לגמרי מיירי. יעיין נא מר בדברי התוס' בפרק כה"ג דף י"ח ע"ב ופרק שבועות עדות דף ל' ע"ב שהוצרכו התוס' לחלק בין בזיון [מי' תשובה קצ"א] והעדר כבוד גדול לקמן (ומזה סייעתא רבתי למ"ש כי העדר כבוד המת פה אינו רק לשעה וקלה מאד) ולפי שיטתו בדעת הר"ן דמיירי בדחייה גמורה א"כ מיירי ג"כ שבאם יקרא המגילה יניח המת וילך לו ובכה"ג אפילו באיסור גדול כבוד הבריות כמ"ש התוס'. האמנם גם בלה"נ קושיות מכ"ת ליתא דאין מניעת קריאת מגילה נקרא אסורא שאינו רק מדרבנן והרי גבי כלאים גופא ק"ל הא דפושטו אפי' בשוק דווקא בכלאים דאורייתא כבטור וש"ע י"ד סי' ש"ג. עוד כ' שכ"ל שמפני שתי קושיות אלו יצא הר"ן מפי' רש"י שפי' ל"ת שבתורה לא תוכל להתעלם ופי' לאו דלא תסור. אזל מר לשיטתו לעשות פירוד בין הדביקים ומחלוקת בין הפוסקים וז"ל שפיר יליף מעתה איסור מממון היינו איסור דרבנן שס"ל לר"ן מגילה דרבנן עכ"ל אין הלשון מדוקדק דלפי' הר"ן לאו דלא תסור אין ענין לממון כלל רק באם פרושו לאו דוהתעלמת. וכבר מבואר דמניעת קריאת מגילה לא בשם איסור יכונה ולא דמי אפי' לכלאים דרבנן. ומ"ש שס"ל להר"ן מגילה דרבנן כבר כתבנו דמי שיחלוק על זה הוא דעת חצוני בטלה ומבוטלת שכ"כ המיימוני והסמ"ג והטור וכל הפוסקים שהוא מצות א' מז' מצות דרבנן סימנם אש"ר לרע"ך סוף הדברות שבהם כת"ר אותיות רומזים לתרי"ג דאורייתא וז' דרבנן [צ"ע מקמי דאתו רבנן ומה גם דעירובין ונט"י תיקון שלמה מה הוי אמרינן ברמז המספר וכי א"א שיעמוד ב"ד ויתקן עוד תקנה] משא"כ צום גדלי' כל פוסקים הנ"ל לא כתבו בו שם מצוה רק שהוא חיוב מדברי קבלה. וכבר בארנו בקונטרסים טעם שנקראו דברי נביאים כך והוא אמתי לע"ד [עפ"י מדרש מעת היותה שם אני] ואין כאן מקומו כמדומה לי שגם בספר הליכת עולם כתב טעם מה. ונחזור לדברי רש"י והר"ן הנ"ל דלדעת מכ"ת יצא הר"ן

מדעת רש"י מפני שסוגי' הלכה קשה לדעתו וא"כ לא היה שותק הר"ן ולא נשא לו פני' כלל רק היה כותב כך פירש"י וקשה כך וכך לכן נ"ל לפרש כך ולא להכותו בסתר ומה גם לדעת מכ"ת יש נפקותא לדינא ביניהם. וע"ק לדעתו איך שינה רש"י בפירושו ממה דמסיק הש"ס בברכות דמוקי לה בלאו דלא תסור. ואין לומר דרש"י ס"ל דנדחה התירוץ במסקנא שבאמת יש פנים לומר כך דר"ל דוחה ל"ת בשב ואל תעשה והוא מסקנת הש"ס ומעתה ג"כ אין צריך לתרץ גבי כלאים דמקשה והתעלמת די"ל שב ואל תעשה שאני. דהא סוף פ"ג דמנחות מוכח דנשאר אומתא דלאו דלא תסור. והיא דעת הר"ן בלי ספק דס"ל אעפ"י דמסיק הש"ס שב ואל תעשה שאני וגבי והתעלמת א"צ עוד תירוץ איסורא מממונא לא ילפינן דג"כ שו"ת היא וכן לימוד דולאחותו. מ"מ בעובר מפני כבוד הבריות בקום ועשה צריכין אנו לומר דלא דחי גדול כבוד הבריות רק בלא תסור כגון כלאים דרבנן או בטלטול בכרמלית ספ"ג דמנחות הנ"ל ואעפ"י דאין צורך להר"ן לפרש זה בשמעתין דלא מיירי רק בשו"ת מ"מ קמ"ל פי' הברייתא דלפי פשטה עובר משמע אפילו בקום ועשה וסתם דחיית לא תעשה הוא במעשה. ומ"מ מודה הר"ן דבשב ואל תעשה אפילו ל"ת דאורייתא דחי כגון והתעלמת (וענין איסורא ממונא לא ילפינן חלקו התוס' דבזיון גדול דוחה אפילו איסורא כמ"ש בסמוך) ורש"י תפס פירושו הבמסקנא בברכות שב ואל תעשה שאני דבכה"ג מיירי בשמעתין וס"ל דע"י המסקנא תו לא צריך לתירוץ הראשון דמצינו למימר בענין ל"ת שאין מעשה בביטולה כגון והתעלמת ומ"מ מודה דבמידי דרבנן גם במעשה כבוד הבריות דוחה אותו ואינן מחולקין כלל בדינא ובפי' הסוגיא דשמעת' כלל ולא זכר הר"ן שנחלק על רש"י בזה. ואבעי' דרבא הוא כמ"ש לעיל דאין דחיות כבוד שעה גדול כולי האי ופשט לי' ג"כ מסברא דגדול כבוד הבריות לא דדמי ליה. ומ"ש בתר הכי להשיג על המג"ד דכתב דדחיית ת"ת הוי דחיה לגמרי יפה כתב ויפה השיג כנ"ל. אף כי מ"ש מכ"ת מסברא דנפשי' דאם ס"ד שלא לבטל ת"ת מפני מקרא מגילה נמצא בטלה קריאת מגילה לגמרי ולא היה צריך לאשמעינן אינה ראי' מוכרחת דיש להשיב דקמ"ל אפילו רשב"י וחביריו שתורתן אומנתן. ואינם מבטלין תורתם לשום דבר וס"ל והגית בה יום ולילה כמשמעו ולכן אין מפסיקין לתפלה וקריאת המגילה אפשר ע"י אחרים רוב העולם כבטור וש"ע א"ח סי' ק"ו קמ"ל. מ"מ יפה למ"ד ויפה השיג משיקלא וטריא דא"ח סי' ע' רק שמסי' פ"ט ברור טפי כמ"ש לעיל. בתר הכי כתב ביאור דברי המזרחי לדעתו ס"ל דמגילה דוחה עבודה לגמרי מפני דמגילה דברי קבלה ושטחות דבריו משמע דהא דמגילה ד"ק הוא חידוש סופרים מדעת מכ"ת רק שהביא ראי' שכ"כ ב"י בשם ר"ת והביאו מג"ד דד"ק הם דאורייתא. ובאמת כלל מסקנתו

כתב במג"ד דמגלה ד"ק ודוחה לעבודה לגמרי רק שלדעת מכ"ת קושיותיו מתורצים בש"ס. וכבר בארנו שהמג"ד ואחריו מכ"ת שהחזיק בו שגו בזה מאד והר"ן והרא"ם לא נחלקו וכן הר"ן ורש"י לא נחלקו לא בדין ולא בפי' ל"ת שבתורה להתנגד לפי' האחר כי ל"ת הכל במשמע אפילו דאורייתא מיהא בשב ואל תעשה כמו והתעלמת ובמילי דרבנן אפילו בקום עשה. ובדחיית דבר איסור יש חילוק בין העדר כבוד להעדר כבוד כמ"ש התוס' וכל הלכות פסוקות מסתברות טעמייהו בנוים על יושר השכל והסברא. סוף דבריו נשארו לו דברי הש"ע בצ"ע שכתב שני הדעות יחד דעת הר"ן ודעת הרא"ם והם חולקים לא הרי זה כהרי זה ולפי מ"ש יתבאר שדבריהם עולה בקנה יבואו שלום וינוחו על משכבותם ואין כאן שום השגה עליהם:

ד יאיר חיים בכרך

תשובה י

א ראיתי בתשובתו הרמתה אמ"ו עולה ויורד לעומקה של הלכה ומכלל דלא פליגי הר"ן ורא"ם ושניהם כאחד עונים ואומרים אלו ואלו דברי אלקים חיים.

ב הנה לענין האמת אף אני כמוהו מודה לאמ"ו דמגילה אינו רק דרבנן ולא דחה לעבודה דאורייתא. אבל יש תשובה לדון לפני כ"ת בקרקע ובלא"ה דברי ר"ן צ"ע כיון דלדחיי' לגמרי מיירי לא תיפשוט מגדול כבוד הבריות וצ"ל דמיירי לקדימה כאשר תרצתי לעצמי וגם מ"ו יאמר עליו כי הוא זה ונכנס בדוחק לחלק אבעי' דרבא. ולדעתי לא אפשר למתוקמא הכי כאשר אביא ראי' לסתור רוב בנין זה. וזה החלי בס"ד מה שכתב אמ"ו וכן הב"ח סי' תרפ"ז לומר דאבעי' דרבא מיירי רק לקדימה כמו שכתב מכ"ת דמ"מ ומגילה ביחיד איירי ויכול לעשות שניהם ופשיט לי' הש"ס לענין קדימה אם יוכל לעשות שניהם מ"מ קודם אבל הרא"ם אשמועינן אם יהיה האופן שאם יעשה קבורה מ"מ קודם יבטל המגילה לגמרי ובאם יקרא קודם יכול עדיין לקבור מ"מ אח"כ וקאמר בזה דמגילה קודם זה תמצית דבריו אבל לענין דחיה מי יבקש לומר דמגילה שהוא דרבנן קודם מ"מ לדחייה. ולענ"ד לא הוה (ל"ק דזה לא מקרי אפשר לקיים שניהם דמ"מ יש העדר כבוד הבריות בזמן שקורא המגילה ומבואר זה בדבריי) צריכנא לרא"ם לזה פשיטא שאם יכול לקיים שניהם אם יקרא מגילה תחילה ובהפך יבטל המגילה לגמרי שיקרא המגילה קודם והל"ל כמצוה עוברת ואינה עוברת דפשיטא דעוברת קודם. ועוד דא"כ דכדעת מ"ו דגם מגילה ביחיד יש ה"א אם יכול לקיים שניהם אפ"ה יקדים מגילה למ"מ א"כ למה לא אבעי' ליה לרב אנמי ת"ת דיחיד ומגיל' ביחיד כי בית ר' היו מבטלין לשמוע מגילה

ברבים אבל למגילה ביחיד לא שמעינן. (הא פשיטא ליה דיש להקדים מגילה דזריזין מקדימין וחשש שמא ישכח וכמ"ש שאין בטול ת"ת לשעה מקרי עוברת) אלא פשיטא דביחיד לא שייך פרסום ניסא בקדימה רק לדחייה כמו שאביא באריכות ולא דמי לנ"ח שמביא אמ"ו ראיה ממנו. וראיה לזה מתוספת במסכת שבת פ' ב"מ דף כ"ד (לא הבנתי ראיה זו והלא גם אני בתשובתי זכרתי דברי התוס' הללו) ומפורש בטעמים באשר"י גבי הפטרת דר"ח טבת שחל להיות בשבת קורין ראשון בשל ר"ח ואח"כ בשל חנוכה משום דלענין פרסום ניסא הוא כמו כן אם יקרא בצבור אח"כ של חנוכה כמו קודם ר"ח. אבל בהפטרה שהוא לענין דחיה מפטירין נרות דזכרי' משום פרסומי ניסא עדיף מתדיר. וא"כ ה"נ האיך יעלה על הדעת לומר דמיירי בהולך מכפר לכפר ביחיד ויכול לקרות אח"כ שכבר קבר מ"מ מה לי (כבר הסברנוהו יפה יפה שני חלקי הסותר והתוס' שזכר גם אנחנו זכרנו והוכחנו דהעדיפות מועיל לחדות ולהקדים והוא אמת הברור) אם יקרא קודם או אח"כ והאיך יאמר ע"ז פרסומא ניסא עדי שענין זה לא שייך לכאן כלל אלא אם בדחייה לגמרי מיירי כמו בהפטרה יעיין מר שם ובמג"ד סי' תרפ"א גבי כ"ח. וע"ז יצאתי לפרש דמיירי בהולך לקהלה ברבים וס"ל לרא"ם דמגיל' כעין דאורייתא ויש עוד בה פרסומא וידחה מ"מ לגמרי. ובה מתורץ מה שהקשה לי אמ"ו אם יהי' תי' הש"ס דברכות דף כ' שריר וקיים דאסורא מממון לא ילפינן א"כ מגילה דאסור' הוא ושב ואל תעש' הוא לילף מלאחותו דמ"מ דוחה אותו ה"נ כן מגילה (וכמו שהקשתי זה להר"ן) דשאני מגילה דמלבד שהיא כעין דאורייתא חובת קריאת' כמו שאביא בסמוך יש עוד בו פרסומא ניסא. ומה שכתב מ"ו הלא מגילה דרבנן איך דעה עקומה יאמר לדחות מת מצוה. הנה לזה אתרץ קודם הקושיא שכתב מ"ו בשם מורי אב"ד נ"י ל"ל לריב"ל לומר דנשים חייבין במגילה מטעם שאף הם היו באותו הנס לימא משום שהוא בכלל לא תסור וה"ל ל"ת ונשים חייבות בכל ל"ת. וכתב מ"ו עכשיו באורך לתרץ זה בענין מלקות ולפנים תירץ ליה בענין אחר. ואני בעניי תמה אני על שני אבות העולם האיך נחלקו בדבר זה ונעלם מהם דברי תוס' בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ח ע"ב) וז"ל שאף הן היו באותה הנס ואי לאו האי טעמא לא היו חייבים משום דנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא אף על גב דארבע כוסות דרבנן כעין דאורייתא תקנו עכ"ל וא"כ ה"נ מגילה ונ"ח דצריכין הטעם שאף הן וכו' (חלילה לא נעלם ממנו דברי התו' והתוס' לא הקשה שם קושי' שלנו אם לא שנאמר דהתוס' ה"ק ואף על פי דד' כוסות מדרבנן ותיפוק ליה מלא תסור וזה רחוק אף כי כל דתרצו התוס' כעין דאורייתא כוונתם דמסתמא לא תקנו לחייב נשים וממילא לא הוי ל"ת דלא תסור ואף דזה תירוץ תורת אמת על קושית הרב וכך תרצתי

לו בשנים קדמוניות מ"מ התוס' לא כוונו לזה וגם דברי מכ"ת אינם במשמע שכיון לזה) דאל"כ ה"א שהם מ"ע שזמן גרמא דכעין דאורייתא תיקון וק"ל.

ג ובזה מיושב לי נמי למה במגילה אין הנשים מוציאי' האנשים כמו קידוש היום סימן רע"א כמו שהקשה מג"ד שם. דכיון דהם חייבי' מטעם בעלמא שאף הן היו באותו נס ואנשים מחוייבים מל"ת כעין דאורייתא א"כ להכי אין מוציאי' האנשים. כמו שכתבו הפוסקים לענין מגילה גבי קטן שהגיע לחנוך אינו מוציא אחרים כיון שעיקר חיובו אינו אלא מדרבנן ומגילה עצמה נמי אינו אלא מדרבנן וה"ל דרבנן דרבנן וה"נ זה כן ואין רצוני לכפול הדברים ללא צורך. זכינו לדין שכתבו התוספות שדברי רבון הנכללים בלא תסור ה"א כעין עשה דאוריי' אף במגילה אין לתמוה והוה כעין דאורייתא ומה גם פרסומא ניסא דוחה מכל מקום ושפיר (דברי רוח הם אלו דמה ענין כעין דאורייתא לענין יפוי כח לדחות ואין הלשון סובל ודו"ק) איבעי' ליה אפילו לדחות לגמרי כמו שכתבתי מקדם. ועוד הלא מ"ש דמגילה הוא כעין דאורייתא היינו לר"ת ולר"ת יש לי ראייה עצומה מנ"ח וקידוש היום נ"ח עדיף ש"מ כיון שהוא גם פרסומא ניסא דוחה קידוש היום דאורייתא וה"נ ומכ"ש מת מצוה שכ' מ"ו בכבודו ובעצמו שלא מנוהו מוני מצות ומגילה הוא כעין דאורייתא פורסומא ניסא פשיטא דדוחה אותו. ואם נפשך לומר שאני התם מדיכול לקדש על הפת כמ"ש מכ"ת בשם הר"ן וכן ראיתי בב"י בשמו כי ר"ת רוח אחרת עמו דאיתא בהגהות אשר"י בפ' ב"מ ופסחי' דף ק"ו ע"ב בתוס' ד"ל לר"ת דאין מקדשין על הפת כלל וא"כ נדחה קידוש לגמרי מנ"ח דרבנן משום פרסומא ניסא לדעת ר"ת. ואין לומר כמו שכתב במג"א סי' רע"א דר"ת ס"ל דמש"ה אין מקדשין על הפת משום דכבר יצא בזכירה בתפילה יע"ש. במחילה מכבודו לענ"ד הוא ראה (אמת הוא שלא ראה דברי הרא"ש ומ"מ דברי המג"א אמתיים בזה והוכחת הרא"ש אינה מוכרחת די"ל דאין לו מעות לקיים כלל קידוש היום לא ביין ולא בפת [כי נלפענ"ד דאין מקדשין רק על לחם שלם דפרוס גרע מכוס פגום והארכנו בסמ"ח ע' ס"ד י"ז] ולדמג"א י"ל דבעל האבעי' מסתפקא ליה אם יצא בתפלה) תוספת ערבי פסחים ולא ראה ברא"ש שם דדייק כן מדאבעי' לן בשבת נ"ח וקידוש היום הי מנייהו עדיף שמד אין מקדשין על הפת כלל דאם לא כן פשיטא יקדש על הפת ויקנה נ"ח לקיים שניהם וכן איתא בהגהות אשר"י בשבת פ' ב"מ וא"כ פשיטא דס"ל דאין יוצא בתפלה ואפ"ה אין מקדשין על הפת דאל"כ ישאר ההכרחיות במקומו עומדת וצווח' מאי איבעי' כיון שכבר יצא בתפל' בקידוש פשיטא יקנה נ"ח. אלא מדאבעיא לי' ש"מ דסל דאף שאינו יוצא אבעי' לי' ועל זה פשוט נ"ח עדיף א"כ במגיל' פשיטא דוחה מ"מ לגמרי. ואחת על כולן אני אומר מה יעשה

מכ"ת לדעת בתוס' פ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ו ע"א) ד"ה זכרהו על היין וז"ל (בזה תלי מכ"ת דחיית דברי במצינו למימר של התוס' נגד כל הפוסקים דלא ס"ל כן. ולאו מר בריה דרבינא חתם עלה ובוודאי מהא דנ"ח עדיף מקידוש היום נדחה דעה החיצונה ההיא ולדעתו ה"ל לאקשויי מגמ' ריש נזיר לפי' רש"י וכבר דחאו ר"ת וראיי' ממ"ש זימנין דהוי חביבא לי' ריפתא מקדש אריפתא) ועוד מצינו למימר דקידוש על היין ד"ה אלא הא דמברך צריך שיטעום הוא רק דרבנן עכ"ל הרי בפירוש דעה סוברת קידוש על היין דוחה אותו ואפ"ה אמרינן נ"ח עדיף וא"כ אף מגילה ומ"מ לכ"ש ומכאן יראו עין בעין שאין זה תמי' שתמה מכ"ת האיך ידחה דרבנן כיון שהוא עוד סברא פרסומא ניסא:

ד ועוד ראיי' מרי"ף שהשמיט גבי מכאן סמכו של בית רבי וכו' וק"ו מעבודה לא גריס וצריך טעם למה. ונ"ל לענ"ד משום דלא צריכין לק"ו כיון דאם יקרא יכול להשלים ת"ת אח"כ אבל אי ילמוד עכשיו יבטל מגילה לשמוע ברבים פשיטא דישמע מגילה ברבים וילמוד תורה אח"כ והוה כמצוה עוברת שקודמת לאינו עוברת כנ"ל. ואם כן ה"נ כן אם יהיה כדברי מכ"ת אין אנו צריכין לרא"ם בזה פשיטא דיקרא מגילה קודם כיון (מ"מ מקרי דחיה לשעה כמ"ש בתשובתי) שיכול לקבור אח"כ ואם יעש' הקבור' ראשון יבטל כמו שפירש מ"ו דברי רא"ם. ואין לומר בשלמא התם הוא פשיטא דמיירי מגילה ברבים אבל כאן לדעת מכ"ת מיירי ביחיד וה"א מ"מ דוחה אותו אף אם יקרא תחלה יקבור אותו אחר כך ובהיפך יבטל המגילה. דהא נגד זה יש כאן דחייה לגמרי, אם יקבור תחלה אינו יכול לקרות המגילה ויהיה ה"א דאפ"ה יקדום מכל מקום דצריך הרא"ם לאשמועינן דיקדום המגילה וזה הוא כעין דאורייתא ומגילה ברבים אינו אלא פרסום בעלמא דהא איפליגי ר"ח ורב אי יהדר אחר עשרה או לא לקמן ובסי' תר"ץ. ואם כן מכל זה נראה פירש הב"ח נשאר. ומה שהקשה לי מ"ו אם כן למה נר ביתו דוחה נ"ח משום שלום בית אין סתירה דרש"י פי' שם שלום בית שלא ישב בחושך ויצטער וכמה התירו משום צער ב"ח וזה נמי דאורייתא. [עמ"ש סוף תשובה קצ"א] (דא חוכא ואפילו אמירה לגוי בקושי גדול התירו קצת פוסקים ולולי המנהג הי' אסור לדעת רוב גדולי הפוסקים) משום עונג שבת וקראת לשבת עונג. וגם זה בעיני יפלא שכתב אמ"ו על מה שהקשתי לתרץ גבי קושיא ועבודה חמורה מת"ת וכו' ולחלק בין קדימה לדחייה ביהושוע היה ביטול לגמרי כנאמר שם בכתבי הראשון. וז"ל כשאין סברא מחלקת העדיף לדחות עדיף גם כן להקדים ששניהם בשם עדיף יכונה וראייה מש"ס פ' ב"מ שאמר איבעי' לי' נ"ח ונ"ש הי מנייהו עדיף והיא לדחות זה את זה ואמר נ"ש עדיף משום דתדיר או נ"ח עדיף וכו'. והלא מהיכן פשיטא ליה דתדיר קודם אם לא ממשנה דכל התדיר מחבירו קודם

לחבירו ושם מיירי בקדימה ש"מ שאין חילוק ע"כ לשון מ"ו ואני עיינתי (פה לא ירד מכ"ת לסוף דעתי בעיונו דהכי קאמינא דמה עלה ע"ד האבעיין לומר עדיפות התדיר לדחות ודו"ק) בשבת דף כ"ד ולא מצאתי לנ"ש טעם תדיר רק טעם משום שלום בית ומשום צער וא"כ שפיר שעדיף לדחות כנ"ל ואינו ענין לתדיר כלל. אדרבה אביא ראייה לאין מספר ומה אקבע אשר לא קבע מ"ו מסמורות נטועים בו שסתם עדיף רק לקדימה ולא לדחייה. ועיקור מהפטרות גבי ר"ח טבת דאמרינן תדיר קודם לקדימה וקרינן של ר"ח קודם ולענין הפטרה דהוא דפניה לגמרי מפטירין נרות דזכרי' ולא עדיף לדחות ומה שכתב מנ"א סי' תרפ"א סתירה מסוכה כתבו תוס' דף נ"ד ע"ב גבי שיר של ר"ח ושל שבת ד"ה ואמאי תדיר וכו' דמשמע אפי' לדחות תדיר קודם וכתב ויש ליישב. ואני אומר מעיקרא לק"מ דשאני התם דשבת הוא תדיר ושיר של ר"ח אין בו מעלה כלל. אבל היכא שלצד שכנדו יש מעלה גם כן כמו הפטרה דנרות אף דר"ח הוא תדיר חנוכה הוא פרסומא ניסא. לדחיי' אמרינן פרסומא ניסא עדיף משא"כ שיר של שבת הוא תדיר ור"ח אין בו מעלה כלל אמרינן תדיר עדיף אף להקדים. ומש"ה כתבו תוס' אף בלא ר"י הוה י"ל כן וק"ל. ואף אנו נאמר כן גבי ת"ת ועבודה שניהן שווין במעלה שפיר יש לחלק בין קדימה לדחייה ומסולק מכל סתירות אמ"ו:

ה ומה שכתב אמ"ו וז"ל והנה לדעת (קושייתי במסקנא וקושייתו באיבעיין ודו"ק) מכ"ת תירוץ הש"ס שריר וקיים איסור מממון לא ילפינן ולדעת רש"י שפירש בלאו דל"ת להתעלם מעתה לא שייך גדול כבוד הבריות בדבר איסור והיה למ"כ להרגיש דקשי' ע"ז מביטול עבודה ופסח מפני מ"מ ולילף מיני' ואם יאמר תי' הש"ס שב וא"ת שאני. כי זה נמי לדעת הר"ן לדחייה שב וא"ת ואסורא עכ"ל תמהני שלא הרגיש (לא פגע ולא נגע והרגשתו אינו כלום כמ"ש שגם לר"ן בקדימה מיירי) מכ"ת ממה שהרגשתי בזה. הא זה לי עיקר קושיותי שכתבתי וז"ל אבל זה לי קושית עצומה לענ"ד ל"ל לפשוט מגדול כבוד הבריות לילף מלאחותו. לרא"ם דקאי לענין קדימה אין למיפשט כמו שהארכתי בזה ודאי צ"ע להר"ן דהא ודאי שריר וקיים בכל הש"ס ממון מאיסור לא ילפינן. כתירוץ ה"ס נמי ב"ק פ"ק גבי כ"ד אבות דר"א ובכמה דוכתי'. ומה שתירץ אמ"ו וז"ל אמנם בלה"נ (רצוני מה שהקשה איך פשיט מת מצוה עדיף מגדול כבוד הבריות והמשיב לא ירד לסוף דעתי) קושית מכ"ת ליתא דאין מניעת קריאת המגילה רק דרבנן ואינו נקרא אסורא וכו' אדרבא אוסיפת קימחא דמכ"ש לילף מיני' אם דוחה איסור דאורייתא בשב וא"ת מכ"ש מגילה דרבנן ולא חמיר כאסורא דהא כ"כ דנחפש להקל איסור מניעות קריאת המגילה מכבוד העבודה מכ"ש כיון שהוא איסור ואפ"ה דוחה וקשה לילף מיני'. והנה

בתה"ד סימן רס"ו גבי מילה ומגילה יש מקום עיון לדעתי ומג"א כתב בשמו מה שלא כתוב בתשובה ואין כאן מקומו. ומה שפס בידו אם צריך להפסיק לת"ת בכפר נ"ל כיון שכתב רש"ל גבי נ"ח שצריך להפסיק ה"נ דינו הכא דחד טעם אית להו זה אמת ויציב שכל דברי מג"ד ומג"א בסימן תרפ"ז מרישא לסיפא אין בהן מתום אינן ראויין לאמרן. ומג"ד כתב ומלבד זה אין קיום לדברי ש"ע וכו' והמעיין וידע מהיכן נובע מקור הדינים מש"ס ופוסקים ישפוט בצדק שמשה אמת ותורתו אמת אין מדבריהם סתירה כלל. גם מג"א השיג על מה שכתב רמ"א גבי מ"מ כדי צרכו. ולדעתי אין מקום לדבריו ודברי רמ"א הם דברי תוס' מגילה דף כ"ט ע"א ואין רצוני להאריך. וכל זה כתבתי דרך פלפול בעלמא ולא ח"ו כמתעקש כי האמת אני מקבל ממי שאומרו. אבל מ"מ יש עדיין לברר הדברים ואנא נמי לברר קאמינא ודברי אמ"ו איידי דחביבין עלי השתעשעתי בהן ותו לא מידי:

תשובה יא

א תשובה מ"ש בהשגה דאם כדברי לא הי' צריך הרא"ם לאשמעינן דבדא"א לקרות המגילה אחר כך מגילה קודם למ"מ פשיטא דמגילה מצוה עוברת ומ"מ מצוה שאינה עוברת. ל"ק כלל שכבר מיושב זה למעיין במה שכתבתי בשני חלקי הסותר באיבעיא דרבא דעלה קאי הרא"ם והוא כי ה"א דכל קמי שמניח המת אפי' שעה קטנה הוי בזיון והעדר כבוד הבריות כי מאוד חשו רז"ל גבי מת מצוה שעל כן קנה מקומו שלא ישהה קבורתו כמעשה דר"ע תחילת תשמישו לפני חכמים ובשביל אהבת מכ"ת להשיג לא שת לבו לדבריי. והכי מוכח ממ"ש הרמב"ם הובא בש"ע י"ד סי' שע"ד אסור לו לזוז משם וכו' יע"ש. וטובה תוכחת מגולה בזה אם ירצה מכ"ת למחוי חורפו ילין בעומקי הלכות גפ"ת ובחילוקי שוא ושקר לא בפסקי הלכות ולדעתו בדעת הרא"ם יניח המת מצוה דדוחה פסח דחיובו כרת לעוף השמים ולחית הארץ לקרות המגילה. חלילה לאותו צדיק לומר כן כ"ש לומר דרבא גם באפשר לקרות אח"כ יסתפק בזה ודו"ק. ומ"ש עוד דאם כן ה"ל לרבא לאיבעיא תת דיחיד ומגילה דיחיד הי מנייהו קדום. לא עמדתי על דבריו בזה רק כי תואנה הוא מבקש כי כבר ביארתי דת"ת לא שייך בי' דחייה ומצוה עוברת וה"ה לא שייך בו קדימה שלא שייך רק בדבר שהיא מצוה הנעשית ונגמרה לשעה. וכבר כתבתי שלדינא אני מסופק בזה יחיד הדר בכפר אם יפסיק מלמודו או לא יתחיל ללמוד עד שיקרא מגילה אי דמי לבדיקת חמץ ק"ש ותפלה. והוא ממש מ"ש דה"ל לרבא לאיבעיא ומכ"ת זכרו לבסוף וכתב שנ"ל למיפשט ממ"ש רש"ל גבי נ"ח ויש לחלק כי נ"ח יש לו

זמן קבוע בגמרא ואין להאריך בזה. נקוט מיהא שאין ענין לרבא לאבעי' כך ולפי שעה נתעלם ממכ"ת שהוא ספיקא דדינא שכתבתי ואין בו רק גזירות שכחה פן ישכח קריאת המגילה. א"נ י"ל טע' הקדמת קריאת המגילה דזריזין מקדימין למצות רק די"ל מ"מ אם התחיל בת"ת לא יפסיק ואין להאריך בזה שהוא חוץ לענינינו. ומ"ש ראיי' לדבריו דאין ענין תועלת פרסומא ניסא לענין קדימה מתו' פ' ב"מ דכ"ג והלא דברי התוס' ההם בפינו וזכרנו אותם והוא לנו לישועה שיש לחלק בין דחיה לקדימה אם יש סברא מחלקת אבל שיהיו עזר כנדינו כמו שעלה על דעתו הא ודאי ליתא דהתוס' לא כתבו רק שלא ידחה סברת פרסומא ניסא בדימ' למעלת תדיר מאחר שגם אח"כ יש בו פרסום נס. מ"מ לא נדחו דברינו לומר שלא שייך מעלה כלל בקדימה בפרסומא ניסא. דודאי יש בזה צד מעלה ועדיפות אף להקדים כמו מעלת תדיר ומקודש דיש קפידה בקדימה ואיחור מצד מעלתן. ולולי כי שוא שנא נפשי היה אפשר לי להביא ראי' נכונה לפום ריהטא דפרסומי ניסא ראוי להקדים ממה דאיתא בגמ' פ' הקורא עומד דבהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד אעפ"י דגבי קריאה בס"ת אמרינן תרי קלא לא משתמעי מ"מ באלו איידי דחביבי יהבי אדעתייהו ולכאורה משמע משום חיבת הנס וכ"כ בהדיא רמ"י סי' תפ"ח גבי הלל וסי' תר"ץ גבי מגילה. והרי ארז"ל ריש יבמות בתו דאתי' מדרש' חביבי לי' ואקדמה ש"מ דראוי להקדים החביב. וי"ל דהיינו מ"ש פרסומא ניסא עדי להקדים מפני חביבותא. אבל חלילה לי לעשות סנגורין לדברי בדבר שאינו ע"פ האמת כי דברי רמ"י בזה לא שמיעא ולא סבירא לי דאם חביבותי' דמגיל' משום נס הלל מאי איכא למימר. ואף אם נדחוק בהלל דחנוכה ודפסח (עיין בפרק בתרא דתענית דכ"ח ע"ב בפי' רש"י) מ"מ דשבועות וסוכות מא"ל. כ"ש דראש חודש דאינו אלא מנהגא ולכך מדלגי דלוגי ובזה לא מצינו חיבת נס שלא ניחוש לתרי קלא לא משתמעו. ועוד דבכה"ג אמרו בגמ' פ"ג דר"ה גבי שופר איידי דחביב ופי' רש"י שהוא דבר חידוש. ורמ"י שינה שם הלשון וכתב משום חיבת מצוה ולא יפה עשה דא"כ קריאת התורה נמי וזה טעם שלא כ' רש"י כן (וס"ס תרמ"ד כתב גבי הלל דחביב מפני שהוא שיר ושבח) מ"מ משם מוכח דאין פירוש חביב משום הנס רק מפני שהוא מצוה דאתיא לקיצין ומזמן לזמן מש"כ קריאת התורה הוי בלי הפסק ג' ימים רצופים ורגיל וזה כוונת רש"י במ"ש דבר חדש ואפשר דס"ל לרמ"י דאע"פ דבגמ' דר"ה מדמה תקיעת שופר להלל ומגילה לענין חביבותי' ויהבי דעתייהו מ"מ אין טעם החביבות שווין רק טעם הלל ומגילה אע"פ שאינו מצוה דאורייתא משום חיבת הנס. וחיבת קול שופר משום חיבת מצוה שהוא מ"ע דאורייתא מש"כ קריאת התורה. ומ"מ לא ירד בני עמו מפני דקשיא הלל דר"ח וסוכות ושבועות ולכן כשל עוזר

ונפל עזור ואין לי ראיי משם. מ"מ זכר לדבר ומילת' דמסתבר הוא מצד עצמו דחביב לאינש זכרון הנס גאולה וישועה וכבר מבואר דיש קדימה לחביב מגמ' ריש יבמות. וכל זה כתבתי לפלפולא בעלמא לא ע"צ האמת. והאמת יש לו רגלים וא"צ לא סעד ולא סמך לבלתי מתעקש. וכמו שהבאנו ראי' מוכרחת (דאין לחלק בלי טעם בין מעלת קדימה לדחיה) מגמ' שבת דפ' ב"מ דאבעי' ליה נ"ח וקידוש היום הי מינייהו עדיף משום דתדיר וכו' ומיירי בדחייה לגמרי והלא לא ידעינן ממעלת תדיר אם לא ממשנה דכל התדיר מחבירו מוקדם לחבירו ש"מ דאין חילוק בין קדימה לדחיה אם אין סברא מחלקת ונהי דדעת התוס' דפרסומי ניסא לא יועיל להקדימו לתדיר מ"מ יש בפירסומי ניסא מעלה להקדים בשאין שכנגדו מעלה מה שכדאי להקדימו. ושפיר מתוקמא אבעי' דרבא ולא עלה פירכא לפי מ"ש שאין כאן דחיית כבוד רק זמן מועט ופשוט דגם בזה יש לחוש מפני שגדול כבוד הבריות וכו' ומסברא דע"כ יש קפידא טובא אפי' בכל דהו:

ב ומה שתמה על שני אבות העולם שנעלמו מהם דברי התוס' פ' ע"פ בענין אף הם היו באותו הנס. לעולם יחשוד אדם עצמו טרם יבא לחשוד אחרים וחלילה לומר עלינו שלא עיינו בההוא ענינא שעליו שקלנו וטרינו ולא דרכי התוס' דרכי אותו רב המקשה ותיפוק ליה דה"ל ל"ת דלא תסור והרי התוס' לא זכרו ענין ל"ת כלל רק מפני שכתבו ד"ה מ"ע שהזמן גרמא הוצרכו לכתוב ואע"פ דד' כוסות דרבנן ר"ל דלמא במצוה דרבנן גם הנשים חייבות ובלא טעם שאף הם וכו' לזה אמר דמסתמא כעין דאורייתא תיקנו והתירוץ שתרצתי להרב באותן הימים הוא תורת אמת דלא שייך לומר דקים לנשי בלאו בל"ת אם לא נדע תחלה בירור חיובא דידהו מגזירות חכמים לכן לולי אף הם היו וכו' ה"א דמעיקרא לא תקנו לחייב נשים דמסתמא תקנו ככל מ"ע שהזמן גרמא. ואעפ"י שזה ג"כ ברת התוס' מ"מ לומר שכוונו התוס' לאותו קשיא ולתירוץ שלי ודאישתמט מינן דבר שאין לו שחר הוא. מ"ש להשיג על מ"ש במג"א דכבר יצא ידי זכירה בתפלה. העביר עליו את הדרך ודבר ה' בפיו אמת והלואי דכל כהני מילי מעליותא לימרן משמי והלא טעם נכון ומוכרח כתב דאם לא יצא בתפלה וקידוש היום הוא מ"ע איך יעלה על דעת לבטלו מפני שאין יין. ואפילו אין פת מידי יין ופת כתיב' וכ"כ כל הפוסקים דמ"ע לכור שבת בפה רק דחכמים קבעו על היין וי"א מאסמכתא דזכרו כיין הלבנון. וס"ל לר"ת דבאין יין אין הפת מעלה ומוריד וא"א לו לקיים תקנת חכמים וידי חובתו דאורייתא יצא כבר בתפלה וי"א דחז"ל תקנוהו על היין משום יין חביב לי' דסעיד ומשמח ואין אומרין שירה אלא על היין מקרא דהמשמח אלקים ואנשים כבר"פ כ"מ ולכן קבעו בכמה דוכתי' שאר ברכות על כוס יין ולכן באין יין יקדש על הפת דג"כ חביב לי' והוא עיקר

סעודה. ובגמ' אמרו דרב זימנין דחביב לי' ריפתא ויקדש אריפתא עי' ש"ע סי' רע"א סעיף י"ב. ומ"מ בזכירה בפה יצא בתפלה והוא דבר ברור לכל הפוסקים כמעט. וראי' ברורה עוד שהרי קדושא ואבדלתא נהי דלענין פת מחולקין מ"מ תרוויהו מקרא דזכירה נפקי ותרווייהו דאורייתא לדעת רוב הפוסקים ובפרט הרמב"ם והרי גבי הבדלה אמרו בתחלה קבעוה בתפלה לחוד לפני שהעשירו ולכן מותר במלאכה תיכף אחר שהבדיל בתפלה ע"ש בפ' אין עומדין דל"ג מבואר כשמש בצהרים דקידוש והבדלה שניהם עיקרם בתפלה. וראיי' עוד מהולך במדבר ולא ידע יום שבת דמסיק שבת במה מנכרא בקידושא ואבדלתא. ואע"פ דודאי ההולך במדבר אין לו יין כדמקשי בש"ס בכה"ג כוס בשדה מי איכא גם אפשר שאין לו עוד פת בסלו. וכ"ש אין לו פת שלם דודאי על פת פרוס א"א לקדש כמ"ש בחידושינו בג"ה רק שאין להאריך בדבר שאינו נוכרח וא"כ איך יבדיל דק"ל אין מבדילין על פת. ומ"ש מר עוד לדחות דברי המג"א ממ"ש הרא"ש ראי' לדברי ר"ת דאין מקדשין על הפת מדאבעיא להו בגמרא נ"ח וקידוש היום איזה מהם עדיף דאי ס"ד דאפשר לקדש על הפת הרי יכול לקיים שניהם וא"כ כ"ש שמזה נדחה למר דברי המג"א תמה אני דא"כ למה דק"ל דמקדשין על הפת חוזרין דברי המג"א ונראין. וכך הוא האמת דרוב הפוסקי' ס"ל דמקדשין על הפת ובגמ' זימנין דחביבא ליה ריפתא וכו' והוכח' הרא"ש אינה מוכרחת די"ל דאע"פ דמקדשין על הפת מ"מ מאחר דתקנת חכמים היה על היין דלמא מיעקר נ"ח מקמה והרי חזינן דעשו חיזוק לתקנתו מאמימר דלא ה"ל חמרא לאבדולי ובת טות. ובלה"נ נ"ל תיוהא רבתא בהוכחת הרא"ש די"ל דהגמ' אבעי לי' דאין לו מעות מספיק לנ"ח ולפת ודו"ק ולכן לא זכרו התוס' הוכ' זו והרי הרא"ש גופי' ס"ל דמקדשין על פת:

ג ומ"ש מכ"ת אחת על כלם במ"ש התוס' פ' ע"פ מצינו למימר דקידוש על היין ד"ת. ראיתי שכמה כרכורים כרכר מכ"ת לחטט אחרי יגע ומצא מציאה להקשות ממצינו למימר דכתוב ויותר היה ראוי למכ"ת להקשות לי מגמ' ערוכה ריש נזיר ד"ג ע"ב דמקשי על קדושא ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא - אמנם כבר דחה ר"ת שם אותו פירוש רק משם ראיה להפוך ממש דאין קידוש על היין דאורייתא. וכ"כ ג"כ כמדומה לי הסמ"ג דמשם ראייה ונ"ל דאין פירוש מס' נזיר מרש"י ז"ל או הוא משובש מאד ומוטעה. כי זולת קושיות ר"ת איך יעלה על דעת רש"י שלא יחול נזירות יין על קידוש והבדלה אע"פ שהיה נדרש יין מקרא וכל הפוסקים איש לא נעדר ס"ל דנדר חל על כל דבר שאינו מפורש בקר אע"פ שנדרש מקרא ע' בש"כ סי' רט"ו סס"ק י"א וסי' רל"ו ס"ק ג' ובש"ע סי' רל"ט ס"ו. ובלי ספק שתלמיד טועה כתבו וגר' רש"י היה וכי מושבע כגר' ר"ת ולא

פי' עליו כלום ואחד מן התלמידים טעה וכתבו על הגליון ונדפס בפנים. ונ"ל עוד כי מה שנדפס ברש"י וא"ת הא תנן חומר וכו' הוא טלאי ע"ג טלאי שלא היה זה לפני ר"ת כדמוכח בתוס' שהרי הקשו קושיא זו דברש"י ותירוץ שכתב ברש"י הוא שגיאה גדולה דמה ענין ראי' למ"ש שם חייב שבועת שוא דחייב משעה שיצאה מפיו ועיקר שבועת שוא היא נשבע לבטל את המצוה ומפני דלא חלה ה"ל שבועת שוא ק"ל ולכן נ"ל פשוט שלא יצאו הדברים מפי אותו צדיק רק תלמידי תרביצא' הוסיפוהו וכה"ג יראה וימצא בדוכתי' טובא. אחר כותבי ראיתי כי התוספ' באותו דבור שמציאה מצא מכ"ת הביאו גמ' הנ"ל בפשיטות כפירוש ר"ת להוכיח דאין קידוש על היין דאוריי' ועל זה כתבו מצינו למימר וכו' ר"ל שאין הוכחה ולא דס"ל כך. סוף דבר מה לנו לתלות עצמינו בקורי מכביש להקשות ולאהדורי אפירכא מדברי יחיד במקום שכל גדולי הפוסקים חולקים וטוב לנו לומר אחר דאותה דעה דקידוש על היין דאורייתא מוקשה מכמה צדדים דג"כ הא דנ"ח עדיף מקידוש היום תיובתי'. ומ"ש ונתן טעם שנר ביתו דוחה לנ"ח משום דשלום בית ג"כ הוא דאורייתא עונג שבת שלא ישב בחשך. הס כי לא להזכיר אע"פ דדוחה מילי דרבנן מ"מ איהו לאו דאורייתא והרי עיקרו לצורך סעודה וע"כ אין מקדשין אלא במקום סעודה והרי סעודות היום והלילה עצמן נדחין מפני קידוש היום על היין אע"פ שק"ל שהוא דרבנן. והרי אדם שאכילתו מזיק לו שרי להתענות ולכל אדם סגי בכזית פת.

ד ואפילו אמירה לגוי היה אסור עפ"י דעת רוב הפוסקים לצורך נר שבת לולי המנהג [מכ"ש דלישנא איתקל לי' כמ"ש צער ב"ח ועמ"ש סוף תשובה קצ"א]. ומ"ש על ראי' מוכרחת שכתבנו מפ' ב"מ דאם אין סברא מחלקת אין חילוק בין דחיה לגמרי לקדימה מדאבעי נ"ח וקידוש היום איזה עדיף וזכרנום לעיל סי' ד' וכתב הוא ואני עיינתי בש"ס ולא מצאתי לנ"ש טעם תדיר. פה שגג מכ"ת ע"י טעות המעתיק שכתב במקום קידוש היום נ"ש ונפלאתי על מכ"ת שלא עמד על הטעות שהרי כתב שעיין בגמ'. והטעות הוא בהעתקת הש"ס וגדולה מזו שמכ"ת בעצמו העתיק הגמ' כאשר היא כמבואר בסמוך סי' ח'. ובגופא דמילתא דבריי חזקים כראי מוצק ואפילו כל הרוחות וכו'. ומ"ש בתימא על מה שכתבתי על מכ"ת שהיה לו להרגיש לפי שיטתו דנילוף מבטול עבודה מפני מ"מ. וכתב הוא שתמה על שלא הרגשתי שהוא הרגיש בזה. לא קרב זה אל זה רק שאין חפצי לטרוח בקיפוח וניצוח כזה. ומ"ש מכ"ת על שכתבתי דקושיותו ליתא מפני שאין מניעת קריאת המגילה רק דרבנן ולא נקראת אסורא. וכתב מכ"ת אוסיפת מיא אוסיף קמחא כאלו טעיתי במושכל ראשון ובשיקול הדעת. ונהפוך הוא כי מכ"ת אגב להיטתו וחשקו לשדות נרגא בדבריי לא התבונן לאט לירד לסוף דעתי. וביאור דבריי אף שפשוטים

ומבוארים הם אחר שמכ"ת הקשה האיך יליף דמת מצוה דוחה למגילה מגדול כבוד הבריות וכו' דהא ההוא בממונא מיירי והתעלמת ואיסורא מממונא לא ילפינן. ועל זה סובבים דברי דנהי דודאי איסורא מממונא לא ילפינן דמצד חומר האסור י"ל דדוחה לכבוד הבריות ואין ראיי' מוהתעלמת מ"מ מגילה דאין מניעתה איסורא שפיר ילפינן דנדחית מפני כבוד הבריות כמו ממונא. ואין כאן לא קמח ולא מים רק תבלין וטעם יש בדברייי:

ה יאיר חיים בכרך:

תשובה יב

א ובדבר מה שבקש מכ"ת ממני גם תמול גם היום להודיעו איזה דבר חידוש תורני כבר השבתיו הלואי שיהיה אצלי ואמסור לידו כמה מאות קונטרסים תורניים בש"ס ופוסקים שיעבור עליהם במיטב עיונו וע"פ יהיה כל ריב וכל נגע כי בלי ספק שגיתי בקצתן וכל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו.

ב ומה אשלח למר כמר מדלי האמנם אחר שזכרתי גמ' דריש נזיר דף ג' ע"ב בקושיות הש"ס מושבע ועומד מהר סיני הוא ויש להקשות לכאורה (סוף התשובה שאחר זו כתבתי דלא קשה מידי דר"ש לית ליה כולל עיין שבועות דכ"ד ע"א) דגם זולת קושיות ר"ת על רש"י קשה עוד דלדעת רש"י דמ"ש מושבע ועומד מהר סיני הוא ר"ל בניחותא פי' ולמה יאסור בו בנזירתו. וקשה והלא ק"ל דשבועה חלה על מצוה בכולל באומר שבועה שלא אוכל מצה ושלא אשב בצל מינו דחייל על מצה וצל כל השנה ה"נ נזיר דאסר עלי' יין דרשות. וגם לפי' ר"ת קשה שפי' דמקשה בתמיה וכי מושבע ועומד הוא ולמה לי קרא משמע הא אם היה מושבע ועומד איצטרך קרא לאסור והרי בלה"כ לא איצטרך קרא לאסור ע"י כולל וכמ"ש:

ג יאיר חיים בכרך:

תשובה יג

א תשובה מאי דבדיק לן מר בההיא דמס' נזיר דף ג' ע"ב דמקשה הש"ס מאי היא קדושא ואבדלתא הרי מושבע ועומד מהר סיני והקשה מ"ו בין לרש"י או לר"ת מאי פריך לרש"י והרי מושבע וכו' הא חל שבועה בכולל אמצוה דאורייי' וראי' מירושלמי כתבוהו הפוסקים סי' רל"ו ובטא"ח סי' תפ"ה גבי מצה לדינא. ולר"ת אף דגריס וכי מושבע קשה אף דמושבע הוא ל"ל קרא דמשום כולל חל זו הוא דברי אלקים חיים. ובאמת אם היה

כטינרא תקיפא. למ"ו חריף כאבימי ועיפה. אנן מה נענה בתרי' אבל אי לאו דמסתפינא הועה אמינא לרבינו מבעי' לי' ולדידי פשיטא לי דלק"מ כלל ואדרבה מיניה ומקושיא זו תסתיים פשט דשמעתתא דנכללת בקושית הש"ס והרי מושבע וכו' דהכי פריך והרי מושבע ועומד דע"כ איירי בהי' עומד בע"ש ב"ה ונזיר עצמו מיין מצוה דלא שייך עדיין מגו וכולל ואפ"ה קאמר לאסור יין מצוה. ולא איירי מיין מצוה בכולל שהיה נזיר בין שארי ימות החול א"כ לזה ל"צ קרא לאסור דחל משום כולל.

ב ובאמת גם התרצן לא משני לאסור יין מצוה רק באופן שזכרנו שלא שייך עדיין כולל כמו שאיירי ירושלמי גבי מצה. דלמה מאריך בלישנא שאינה צריכה לאסור יין מצוה כיין רשות הל"ל לתרץ בקיצור לאסור יין מצוה אלא דה"ק דהא דיין מצוה נאסר פשיטא היא וקא אתא לאסורי כיין הרשות שחל תמיד כך יין מצוה אפילו נזיר בע"ש ב"ה שלא שייך כולל ואפ"ה ילפינן מקרא דחל. וע"ז פריך המקשן כראי מוצק למה יאסור בלא כולל הא דאורייתא מושבע ועומד מסר סיני הוא ואם כן אין נשבעין לבטל המצוה בלא כולל ונזיר נמי כמו שבועה שנזיר עצמו מן חפץ היין כמו שכתב הרא"ש דף א' ע"ב דנדרים ובזה מתורץ הא נזיר הוא נדר וראיה ממשנה יש נדר בתוך נדר וקאמר אמר הריני נזיר ואם כן נדר חל על דבר מצוה ומאי מקשה משבועה בפי' רש"י. אבל לפ"ז שפיר דלענין קאסר נפשיה אחפץ דינא כשבועה. וכן לר"ת מקשה שפיר וכי מושבע. אבל אם הי' מושבע ועומד א"כ שפיר צריכין קרא לאסור כיין הרשות שלא בכולל כמו שתי' לי' התרצן. וע"כ צ"ל כן דהא לתי' דרבא באומר שבועה שאשתה וכו' א"כ שם לא שייך כולל דהא עכשיו נשבע שישתה יין ואפ"ה חל תיכף נזירות עליו והאיך יחול ששבועה דנזירות לר"ת דהוא שבועה שאשתה דאורייתא אשבועה שאשתה שהוא נשבע לבטל מצוה שלא בכולל. אלא צ"ל דהכי גלי לן קרא לאסור אפילו שלא בכולל ה"ה הי' כן בתי' הראשון שתי' לאסור יין מצוה שלא בכולל כיין הרשות וע"ז פריך לרש"י האיך יאסר שלא בכולל הא מושבע וכו' והוי נשבע לבטל המצוה וע"ז מקשה ר"ת באמת דלמא להכי גלי לן קרא דנאסור. אבל באמת אין זה קושיא לרש"י דכיון דזה כלל גדול וילפינן מקרא דלא יחל דברו דאין נשבעין לבטל מצוה מנלן לר"ש לפרוך הכלל זה וקרא דיין ושכר יזיר אתיא כרבנן. לכך תי' רבא באמת דשבועה שאשתה ושבועה זו פי' רש"י לאו כמושבע מהר סיני הי' ושפיר גלי לן קרא לזה והכל על נכון ולר"ת מקשה נמי שפיר וכי מושבע וכו' הא מושבע פשיטא דצריכין קרא לאסור כיון דע"כ שלא בכולל כיין הרשות אייר.

ג ועוד נ"ל דאי בכולל איירי א"כ מאי מקשה ורבנן לאסור יין מצוה מנלן להו. לימא כקושיא דלא צריך קרא לזה דחל משום כולל. אבל נ"ל פשוט וברור כמו שכתבתי לפענ"ד ויבא הכל כ"א רש"י ור"ת על מקומו בשלום ינוחו על משכבותם ואם שגיתי אתי תלין:

תשובה יד

א תשובה ראיתי שכתב מר מלתא דאבעי' לי פשיטא לי' והוא מה שהקשיתי בגמ' ריש נזיר ריש דף ד' בקושיות הש"ס והרי מושבע ועומד והיי מאי קושיא והרי חייל בכולל וגם לפי' ר"ת קשה.

ב במחילה קא עבר מר על דברי קבלה אל תצא לריב מהר ונבהל להשיב בלי עיון הראוי למשיב לרעהו אף כי לדקשיש מיני' וראוי לאדם לחשוד עצמו בעיונו טרם יחשוד לזה שכנגדו לומר שלא הרגיש ברב עיונו (ולהושיט בקנה מה שזה טריה טרי' לרישי') מה שזה השיג שמושכל ראשון והכרתי שכלו הטוב וישר ומזה ידעתי כי לא בא לכלל העיון להביע דבריו בכור הבחינה רק כמתנמנם ניים ושכיב. וז"ל מכ"ת מלה במלה דהכי פריך והרי מושבע ועומד דע"כ איירי בה"ה עומד בע"ש ב"ה ונזיר עצמו מיין מצוה דלא שייך עדיין מיגו דכולל ואפ"ה קאמר לאסור יין מצוה וכו'. תם אני לא אדע מה הביאו ומי הכריחו לבא לענין עומד בע"ש ב"ה. ולמה לא כתב דע"כ איירי בהזיר עצמו מיין מצוה לבד ובודאי בה די בער ודי עולה ישיב ותירוץ על קושיותי לדעתו. ומה לו ללבלר בקולמסו לצאת בע"ש ב"ה וגם כל אריכות דבריו בתר הכי שהביא ראי' מרא"ש ומהוכחות דנזירות הוי שבועה ולא נדר. והם דברים שלא נתנו לכתוב מרוב פשיטתן ואת מי אין כמו אלה. ואינם לא מעלין ולא מורידין בתמצית המבוקש וודאי אי ס"ד דנזירות הוי נדר לא אזלא שמעתתא כלל שהרי נדר חל על מצות וע"כ נאמר דהוי שבועה והכי מוכח בר"ן ובש"ע י"ד ס"ס ר"ו ומפורש בש"כ שם. ולדעתי ממ"ש מכ"ת בע"ש ב"ה וגם ממ"ש דל"א שייך עד"יין הוא דסבר מכ"ת מ"ש בירושלמי שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לוקה ואוכל מצה דמ"ש בליל פסח קאי על זמן שנשבע ור"ל שנשבע בליל פסח שלא אוכל מצה שאז לא שייך כולל הואיל דפגע תכף במצוה.

ג והיא שגיאה גדולה ובא למכ"ת בלי עיון במקור דתניא ג"כ בכה"ג גבי סוכה וא"א לפרשו כך גם אין הסברא מסכמת. גם לפי דעתו אם סבר הך תמה אני למה כתב ונזיר עצמו מ"יין מצ"וה דא"כ ה"ה נזיר עצמו סתם אם נפרש בליל פסח קאי על זמן מתי נדר.

לכן א"א לעמוד על כוונתו ואם שגיתי וחשדתיו בכשרים בהבנה שיבושית זו (כי הביא עצמו לידי חשד הזה) ימחול לי כי קשה עלי לבוא לחשד אחר.

ד והאמת הברור כשמש שגבי שבועה ענין הכולל הוא אם אמר סתם שלא אוכל מצה וכן נשבע שלא אשתה יין אפילו עומד בליל פסח או בע"ש ב"ה ה"ל כולל על זמן שזכר או לעולם כבס"ס רי"ט ואם לא שאומר שלא אוכל מצה בליל פסח או שלא אשתה יין קידוש אפילו עומד ואומר לך באמצע השנה לא חל ולוקה. וכ"ש אם עומד בע"ש ב"ה ונשבע שלא אשתה יין קידוש ואין חילוק בין ע"ש ב"ה לכל השנה. ואם יסור מכ"ת מדבריו ויפנה לדרך שכתבתי ויאמר דסוף כל סוף יתורץ קושיותי לומר דתדע מכח קושיותי דע"כ ריבוי דקרא לאסור יין מצוה מיירי בלא כולל רק בהזיר עצמו מיין מצוה קידוש והבדלה לחוד. גם זה טעות גדול שאין למעלה ממנו דאעפ"י דנזיר הוי כמו שבועה מ"מ בזה אינו שוה לו דגבי שבועה תלי באמירתו ורשאי לישבע על דבר כללי או פרטי וככל היוצא מפיו יעשה וגם במצוה ע"י כולל. משא"כ בנזיר כל עצמו אינו רק כולל כמ"ש מפורש בקרא שבמלת הריני נזיר מחויב לעשות ככתוב בתורה.

ה וסוגי' זו עצמה דשקלינא וטרינא בה מוכח דהאומר הריני נזיר מן החרצנים וכו' [עי' פ"ב מג"ד דנזיר] דלרבנן הוי נזיר גמור ולר"ש אינו נזיר כלל ולית מאן דס"ל דיקיים מה שהוציא מפיו וק"ל כרבנן. ולכן לא שייך נזירות מן היין פרטי לומר מיין מצוה לחוד או לומר הריני נזיר מיין חדש או מחביות זו ואפילו הריני נזיר מכוס זה הוא נזיר גמור ואסור בכל והוא משנה ואפילו אמר ע"מ שאהיה שותה יין ומטמא למתים או הריני נזיר כ' יום הרי זה נזיר ל' והאריכום בזה אך למותר. ומזה דמה שסיים מכ"ת וז"ל נ"ל פשוט וברור הוא עקום ועמק עכור ושוב אין צורך לפקפק ולדקדק בשאר דבריו שגם המה בלתי ברורים. ותמה אני על חכמתו כי רבה היא שנכנס לכלל דוחקים אף דהוי מצי לישב הדברים ולקיים סוגיות הש"ס אף אם יסוד מוסד דנדר חל על דבר מצוה בכולל שריר וקים עפ"י דברי התוס' מסכת שבועות דכ"ד ע"א ד"ה הן היכא משכחת ליה. אם יעיין מכ"ת שם בסוגיא עצמה יראה כי כל דברי בזה בכתבי למכ"ת הם רק לחדודי ולשמוע מה ידבר ולא לחנם כתבתי ריש מילין אמרתי לכאורה והאמת יעשה דרכו כי מעיקרא ל"ק מידי דמבואר שם דר"ש לית ליה כולל ומוכח שם דהנדר חל על מילי דרשות הנכללים בנדר עם מילי דמצוה אבל על מילי דמצוה הנכללים לא חל וסוגי' דנזיר שהקשינו בה אזלא אליבא דר"ש ותו לא מידי:

ו יאיר חיים בכרך:

תשובה טו

נשאלתי מגדול ומופלג בחכמה ובתורה פה ק"ק וזה טופס השאלה כי לא רציתי לטרוח בהעתקה רק המציאה כך אחד הלך למרחקים לבקש טרפו ונתייגע מאד בהילוך התמיד ועבר מעברה דרך אניות בלב ימים ובספינה זכר קוצר נפשו בעינוי דרך בהליכתו ונדר בלשון זה ווען איך צוריק קום אי"ה מים ליבשה זאל מיר אסור זיין איין מייל וועגס צו גיין וחזר לביתו וקבע שם דירתו ולהחיות נפשו הוא מן הצורך לילך לפרקים אל כפרים שסביבותיו והמה קצתם רחוק מפרסה. ושאל אם יש היתר בלי התרת נדרים מד' פנים. הא' אם ניזל בתר הכוונה כי לא נדר רק מפני יגיעה רבה יום יום בדרך רב ורחוק התדיר בלי הספק משא"כ כשהולך רק פעם ופעמים בשבוע. הב' אם גם בהלוך ב' או ג' פרסאות ביום א' מותר באם נח בינתיים באון שאינו הולך פרסה בפעם אחת. הג' אם הולך בפחו' מפרסה לכפר וחוזר לביתו בו ביום אם מותר כי אולי מצטרפין שיבה וביאה לאסור, הד' פן אף בפחות מפרסה ג"כ אסור מפני דק"ל בכל איסורי' דגם חצי שיעור אסור. ואף כי בעוניי אין בכחי ובמוחי לשוט בים הש"ס והפוסקין וללין אפילו לינה אחת בעומקה של הלכה כי נוסף על כל לבא בכיסא תליא ושמעתתא בעי לצותא בשרא דתורא חמרא וריחנא דפקחין ולא בסמוך על הפלטר אף כי יגעתי באנחתי על יד ה' נגעה בי בעו"ה בחסרון חוש השמעוני בצרוף שאר מדוים ומיחושים וכאבים בטוב יקרא הקורא עד כי מנעני ה' אף ללילך למקדש מעט ותמיד אני מתגולל בצדי על מטתי ולפעמים על משענתי בבית משכבי ד' אמות של הליכה וכמ"ש רבה בר רב הונא במס' ביצה דכ"א ע"א ובמס' חולין דף קכ"ד ע"ב אני היום סמכוני באשישות וכו'. מ"מ חוששני מחטאת אם לא אשיב דבר לשואלי בד"ת ולא אמנע ידי כל עוד בכחי לנדוד כנף ולפצות פי מלהשיב להשואל דעתי הקלושה. ואף כי אין בי כח לילך בגדולות בקשת דרוכה וחרב לטושה. בדרך המלך אלך ובאורח כבושה ולא אחוש למנוע מפני הבושה. והנה טרם נבא לגוף המבוקש אמרנו להציע הצעה קטנה ביסודי דיני נדר וכללותי' כי תורה היא וללמוד אני צריך אף כי מזה יתילדו איזה חידושים בגוף הדינים ובפוסקים כענין שאמרו רז"ל בכמה דוכתי מילתא אגה אורחא קמ"ל. עוד אמרו בכה"ג ודבר פלוני הואיל דאתא לידינו נימא ביה מלתא עי' בגמ' במס' שבת פ"ח דפ"א ע"ב גבי פרפיסא. ובמס' ביצה דט"ו ע"א גבי תפילין. וביבמות פ"ב דכ"ב ע"א גבי גרים. וב"ק פ"ח דפ"ט ע"א גבי טובת הנא'. וב"מ פ"ק די"ו ע"ב גבי כפרן. לכן הארכתי קצת בכמה חדושים דינים בדברים הכוללים שורשי הנדר ומהם איזה השגה בתוכחת מגולה על קצת פוסקים אף שקטנה עבה ממתני כמ"ש הרא"ש בתשובותיו תורה היא ואין מחניפין לשום אדם ואם

שגיתי אתי תלין משוגתי. ואף כי אינם מגעים בגוף השאלה. מ"מ סופה ננעץ בתחילתה בדבר שהשואל מסופק ומשם נבא לשאר סעיפי וסניפי השאלה כשלהבת קשורה בגחלת לעזר ולתועלת. וראה ראיתי לבאר תחלה אריזה כללים בספיקות הנופלים בדיני נדר הנודר שאין מחשבתו ברורה וכוונתו נודע ונאמר כי שני תנאים התלוים בגוף הנדר דלא סגי זולתם (מלבד נדרים שהתירו חכמים כגון זירוזין הבאי שגגות ואונסין וכה"ג) הוא שיהיה במוצא שפתיו ביאור היטב לכל השומע שכיון לאסור ושלא יהיה מה שבלבו סותר למה שבפיו בהחלט. ויש בזה שמונה פרטים מתחלקים. הא' סותר מוחלט כמו חטים ושעורים. הב' שאין מחשבתו בדיבורו לפי המובן מכל שוה רק יש לדבורו שני הבנות שונות ולפירוש א' מהם אין כאן נדר כלל או שאין כאן נדר רק מדבר קל ומילתא זוטרתא עי' ריש נדרים דף ה' סע"א. הג' שאחד מהם פרט והב' כולל יותר. הד' ששניהם פרטים שונים. הה' לא כיון מחשבתו כלל או שכח עי' תוס' רפ"ג דשבועות ד"כ ע"א. הו' שאמר שכיוון בדבורו נגד מ"ש רז"ל בלשון ההוא. הז' אמר תנאי היה בנדר בלבי. הח' אומר טעיתי בלשוני: ונבארם אחת לאחת הא' מסקנת דש"ס פ"ג דשבועות דף כ"ו ע"ב בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא פת חיטין והוציא פת שעורים (עמ"ש סוף סניף זה מ"ש הרמב"ם אם נאמן לומר טעיתי ולא מיירי בהא פה בש"ס רק בגוף הדין ולבו ידע דטעה ואם בפני רבים נדר מיירי דידוע ונשמע לכל דלישני' אתקל ליה כי אמרו תכף כדרך הטועים בלשון) גמר בלבו להוכיח פת חיטים והוציא פת סתם מנין ת"ל לכל אשר יבטא האדם וכתבו התוס' ד"ה גמר בלבו וז"ל השתא משמע דמקרא קדריש הא דלא מיתסר אלא בפת חיטים דאזלינן בתר דברים שבלב כשאין הפה מכחיש וכו' והנה לשון זה צ"ע מאד דנראה דס"ל דדרשה דקרא להתיר שעורים אתא והא ודאי ליתא רק דאיצטרך לאסור חטים וכדמוכח מאוקמתא קמייתא דרב ששת דממלת לכל מרבינן ולא ממעטינן. ועוד במ"ש התוס' כשאין הפת מכחיש וסברא זו אינה מועלת להתיר מה שלא הרהר דאם הפה מכחיש כ"ש דסברא להתיר מה שלא הרהר רק דמה שאין הפה מכחיש סברא לאסור מה שהרהר. ועוד דמ"ש התוס' בתר הכי והא דקאמר שמואל וכו' לא יתכנו דבריהם כלל שהרי שמואל בא להתיר מה שהרהר וכדמסיק התוס' כמ"ש היינו שצריך להזכיר פה וכו' ודוחק גדול שאין למעלה ממנו לומר דמ"ש והא דקאמר שמואל וכו' לא קאי אמ"ש התוס' לפניו רק אש"ס ודו"ק ולקמן כתבנו דהב"י סבר היה דהראבי"ה הכי ס"ל דקרא להתיר שעורים קאתי. לכן נל"ל דמקרא דרש האי דמיתסר בפת חטים וכצ"ל בתוס' וכך האמת דלכך איצטרך קרא. וא"כ דברי התוס' בתר הכיבמ"ש ותימא לא קאי על מ"ש בש"ס דנתרבה רק על הדין דלא איצטרך לרבוי והוא היתר פת שעורין דחלילה

לנו לומר דהתוס' שגו בביאור הגמ' והיו סוברין דקרא להתיר פת שעורין אתא ותמ' אני על רש"ל ורש"א ות"ח שלא הרגישו בשום דבר. ומפני שיש לנו סעד וסמך מדברי הב"י כמ"ש בג"ה לקמן נשאתי נפשי לומר דאין בקושייתם של בעלי תוס' במה שהקשו מגמ' דנודרים לאנס כלום (אמר כי שחה נפשי ואומר מחילה רבה מעצותיהם הקדושים אף כי מה שחלקו הם בין ת"ח לע"ה קצת דוחק ולא רמיזא בש"ס) והוא ריש לחלק כי בגמ' כאן אין סתירה במובן לכל שומע ושום הכחשה כלל כי רגיל אדם לקרות פת חטים (מש"כ בחשב על פת כוסמין ע' ש"ע סי' ריז סי"ט ודו"ק) פת סתם. ובימיהם היה רגיל יותר פת חטים משל שעורים כמ"ש בפ"ק דפסחים שעורים נעשין יפות צא ובשר לסוסיה וכו' [סד"ג ועוד היום בצרפת רוב פת של חטים הוא] ומ"מ נקרא ג"כ פת סתם כבסי' ריז סי"ט ועב"י סי' ר"י דטפי משמע סתם פת של שעורים והיה נראה לי בחשב של שעורים ואמר פת סתם וכו' ע"ש וכן ג"כ פת שעורים אם אינו מכוין להבנת חבירו איזה פת כגון אם אכל פת חטים בבוקר עביד לומר לחבירו דרך שמועה בלשון הקודש שכבר אכל פת זה היום בלי מלת חטים או במושיט לחבירו חתיכת פת חטים רגיל לומר הא לך חיתכת פת רק מפני דה"א דצריך לבטא ולפרש בשפתיו ולא יאסור אף שכיוון לחטים באמירתו פת סתם איצטרך לרבויי מקרא והטעם כמ"ש דכמה פעמים קרי אינש לפת חטים פת סתם וע"י מחשבתו חטים ה"ל כאלו אמר פת חטים. ומסברא זו בעצמו הותר לו פת שעורים [לקצת פוסקים מל"ק בד"ה וגם דין הג' וכו'] אפילו כיוון להוציא פת סתם מפני דלא נפיק פת חטים מפת סתם וה"ל כאלו ביארו בפה ומותר בשעורים. ובכה"ג אם נדר מהבשר דק"ל דאסור בבשר עופות נ"ל דאם אמר כיוונתי לבשר בהמה דקרינין לי' בשר סתם מותר בעופות עי' י"ד סי' ריז ס"ח וכן כל שבכה"ג. משא"כ מה שהתירו רז"ל אמירתו יאסרו כל הפירות העולם עלי סתם וחושב היום לא התירו לזולת אנס כי הוי ממש מחשבתו סותר אמירתו לא הכחשה מחלטת כחטים ושעורים דבההיא מותר בשניהם רק דמה שבלבו נכלל בדבורו לא בהיפך כי אין אומר ואין דברים שבאמירת איסור בסתם יובן זמן לשון אדם בעולם רק כל אדם יבין וידע שנדר בלי קביעת זמן ק"ל דאסור לעולם. ומ"ש הב"ח (ר"ס רל"ו הביאו הש"כ) באומר שבועה שלא אישן ואמר שכוונתו היה היום נאמן נ"ל הטעם דאוקי ליה אחזקת כשרות שלא נשבע לשוא ע"ש. והנה ודאי הש"ס הנ"ל ביאורו דטעה בלשונו כמ"ש גמר בלבו להוציא וכו' והוא ממש משנה פ"ג דתרומות המתכוין לומר תרומה ואומר מעשר וכו' דמיירי ג"כ כשטעה בלשונו ולא מיירי הש"ס הנ"ל ברבוי להתיר שעורים רק לאסור חטים ומ"מ לדינא אין חילוק כאיסור חטים אם חשב על חטים בין טעה ואמר פת סתם או אומר בכוונה פת

סתם. וה"ה ה"נ לענין היתר פת שעורים לדינא אין חילוק ואפילו אמר בכוונה פת סתם מותר. האמנם כאשר ראיתי שגם הרמב"ם והרא"ש והטור הקשו קושית התוס' ותרצו לחלק בין הוציא מפיו במזיד ואמר פת סתם דאזי אסור גם בשל שעורים דלא מהני דברים שבלב בפרט מן הכלל שבפה רק גבי אנס (ומה דשרי בפת שעורים היינו דטעה ואמר פת סתם ועמ"ש לקמן בנאמנות בזה) וכ"כ המרדכי בשם הראבי"ה והביאו הב"ח וט"ז ואלו היו הם מקילים חלילה לי להשיג עליהם להחמיר לאחרים מכ"ש בהפוך ומה שכתבתי הוא רק דרך שיקלא וטריא וגם בה דשדיתי נרגא תמכתי יתידותי במ"ש הב"י על דברי ראבי"ה הנ"ל דפשט הגמ' לא משמע כן. אף כי מצאתי ראיה לדברייי בתוס' פ' שבועות שתים דכ"ג סע"א בד"ה דלמא למפטר דס"ל בפשיטות דאם אמר שלא אוכל סתם והיה בלבו רק על ג' מינים מפת מותר באחרוניייתא (ועמ"ש בספר ת"ח מ"ש בדברי התוס' דברים נכונים ומ"מ אין מהם סתירה לדברינו) וא"כ ס"ל חידוש טפי ממ"ש שהרי אין דרך לומר סתם באין דעתו רק על ג' מינים ולדדהו קשיא ודאי קושיות התוס' דכ"ו ע"ב מגמ' דאנס וצריכין לחלק בין ת"ח לע"ה כמ"ש הם ועל כן לא תרצו תירוץ הרמב"ן שם בתוס'. ועלה על דעתי לישב דעת התוס' פ' ש"ש הנ"ל באשר הם נגד כל הפוסקים ולומר דשפיר הקשו על המקשן בגמ' במ"ש ודלמא למיפטר וכו' דסבר היה דר"ל במה דלא אמר הנודר שלא אוכל סתם ושלא לזכור שום מלת פת כלל וכרישא דמתניתין ובזה ודאי אפילו לא זכר פרטי חטים ושעורין וכוסמין רק במחשבתו כי כל השומע יבין דמכוין דברים פרטיים דאל"כ הוה ליה שבועות שוא ראי' לדבר ע"ש הב"ח ר"ס רל"ו גבי שלא אישן וע"ש בהגה' ס"ד. רק שמשמעות דברי התו' לא משמע שכיוונו לזה כמ"ש ואע"ג דבעלמא דברים שבלב וכו' היינו היכא דבלב סותר וכו' דאי ס"ד כמ"ש עדיפא הל"ל שאני הכא דע"כ סמך על פרטיים שבלבו דאל"כ נשבע לשוא (ועיין מ"ש לקמן בדברי הרמב"ם דס"ל ג"כ דנאמן על מחשבתו לומר שטעה בפה יע"ש). ומיהו בגמ' גופא קשיא דה"ל להקשות ודלמא דלא לישתמע אכילת כל דבר והיו מלקין אותו וי"ל דסמך על רישא דמשנה דג"כ אומר סתם ומ"מ לא חשיב לה שבועות שוא רק דאכתי קשה רישא גופה טעמא מאי ואפשר דמיירי של נדר רק אותו יום ואמר היום ולא הוצרך הש"ס לזכרו ומ"מ קשה מה דוחקה דמתניתין לשנות בכה"ג ולא נקט כדאמר פת. וע"ק דהל"ל אכל פת דג ובשר והנכון דמיירי באומר פת ולרוב פשיטתו לא זכרו ומ"ש בש"ס שם דלמא לכוס הוא בסיפא דרך שקלא וטריא בעלמא ודו"ק. ובאמת דעת הב"י לכאורה נעלמה למה כיוון בה"ש דפשט הגמ' לא משמע כן האמנם לפענ"ד הנ"ל. יובן כוונת הב"י דס"ל דסבור היה הראבי"ה דפשט הגמ' דפ"ג דשבועות דרבה קרא דכל אשר יבטא לגמר לבו

וכו' והוציא פת סתם להתיר שעורים וכמשמעות תחילת דברי התוס' לכן הוקשה להם הרי הגמ' אהדדי ובאו לחלק מה שחלקו לכן כתב ב"י דפשט הגמ' אינו כן רק דמרבינן לאסור פת חטים ופת שעורים לא איצטרך לרבויי ודין שניהם שווים שאין חילוק בין טעה בדבורו או אמר בכוונה פת סתם. האמנם בביאור הגמ' כתב הרא"ש בשם הרמב"ן להדיא כמ"ש דקרא איצטרך לאסור פת חטים רק הראבי"ה לא זכר כלל קושית התוס' רק זכר טעם דדברים שבלב ולכך כתב הב"י כנ"ל: וראיתי בט"ז ר"ס ר"י שכתב שכן נראה פי' דברי הטור שכתב והוציא בשפתיו פת סתם דהיינו שלא במתכוין להוציא פת סתם דהא גמר בלבו בפת חטים ולמה יגמור בלבו לומר בפיו פת סתם. ואין הוכחתו כלום כמ"ש דמשמעות פת סתם ג"כ פת חטים לחוד ומ"מ אין צריך ראי' כלל דודאי משמעות הגמ' בטעה איירי וכמ"ש לעיל ולא הוסיף הטור דבר רק מלת בשפתיו דעל קרא ההוא גריר ש"ס הנ"ל ע"ש. ומ"מ לומר דיש חילוק לדינא אין זה מוכרח. ומ"ש הט"ז על הב"י דא"כ איך יתרץ קושית תוס' והרא"ש. לפענ"ד אין זה תימא די"ל תירוץ אחר כמ"ש אף כי שערי' תירוצים לא ננעלו כאשר באמת השיגה קוצר דעתינו וקלישת שכלינו בקושית התוס' לומר עוד שינויא רויחא ולו שני פנים וגם שניהם מתישבים על הלב. כי התם בגמ' דאנס דוקא בקושי התירו משני טעמים הא' מפני שמדר לתפוס דעת האנס ה"ל הנודר על דעת חבירו או כמי שחבירו הדירו דסברא לומר (וכ"כ הרמב"ם בפירוש והביאו בש"ע ר"ס ר"י ובלי חולק) דלא יועיל מחשבתו דומה למ"ש בהתנה אפילו בפה שלא יהיו נדריו נדרים ונדר לחבירו וזוכר לתנאי דאינו מועיל כבס"ס רי"א לכן לגבי אחר אין היתר. משא"כ בנודר נדר בפני עצמו שלא לחבירו י"ל דמותר בחושב היום וכבה"ג. טעם השני י"ל דדוקא בחושב בלבו היום שכוונתו לעשות הנדר לאין ואפס כי אין דרך לנדור מפירות על יום אחד והוא רק התול ושחוק להטעות האנס וכמ"ש הפוסקים אם צריך לפרש לעולם יחשוב אם לא אניח תפילין או כל זמן שאני באימה תחתיך כמ"ש סי' רל"ב סי"ד וכל שבכה"ג ודאי לא התירו לגבי אחר שלא ינהגו ק"ר בנדרים אלא שאי משום הא צריכין אנו לחלק כמ"ש התוס' בתירוץ הקושיא בין ל"ח לע"ה ולדמות לה לנדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים דבסי' ר"ח ס"ב וכמ"ש בחלוקה ב' לקמן וחוזר אני לדבריי הראשונים דנדר בלבו מפת חטים והוציא שעורים דמותר בשניהם וע"כ טעה בלשונו מיירי דלא בשגעון ינהג כחסר דעת. וגם דין הג' הנ"ל אם יש השתנות בין מחשבה לדבור דרך פרט וכלל כבר מבואר דדעת גדולים קדמאי ובתראי דאם גמר בלבו פת חטים וטעה ואמר פת סתם מותר בשל שעורים ומי יחלוק על הגדולים ואפשר דמסתבר לאסור פן לא חשיב חטים תו דבורו פת סתם אע"פ דחשב להוציא פת חטים

דלמא תחלת דבריו אזלא מחשבתו, וה"ל כהדר בה ולאו אדעתי' רק דא"כ ה"ל לחוש גם בהוציא פת שעורים לאסור בשל שעורים ודו"ק. ואם היה מחשבתו לסתם פת והוציא בפיו פת חטים בין בטעות בין בכוונה פשיטא דמותר בשל שעורים דע"כ צריך בטוי שפתים בפירוש ולפחות שמשמעתו כך ואפשר דאפילו מוכח כוונת הנודר לא מהני אפילו להחמיר מה שאין במשמעות לשון הנודר כלל ואע"פ בנודר צמר ופשתים עולים עלי בטעון והזיע מותר ללבוש ואסור לטעון אע"פ דלהרא"ש יש במשמעו ללבוש כמ"ש הט"ז ר"ס רי"ח שאני התם דמ"מ דרך בני אדם לומר בהזיע לשון זה וה"ה ס"נ השנויים סי' רי"ח ולכך נ"ל פשוט שם דבלא לבוש ובלא טעון דלרמב"ם אסור בשניהם בדלא היה לו מחשבת פרטים ולהרא"ש מותר לטעון ואסור ללבוש. ואם אמר דכיוון לחדא מנייהו אסור בו ומותר בשני. מש"כ כשאין משמעות דבורו כלל כך אין לנו להוסיף ע"פ הוכחת מעשה טעם הנדר כמ"ש לקמן בסניף ב' וג' וע' ט"ז סי' רי"ח ס"ק ג' ראיה למ"ש. לכן מי שע"י שנוזל דם מחוטמו תמיד נדר מלשתות יין מותר לשרות בו פתו אפילו טובא אע"פ דגם כן רע לו ומי שמפני השיעול נדר לשתו' שכר אסור לשתותו אפי' חם ועם צוקר אע"פ שיפה לו ואם משום שמערבין בו שאינו מינו כגון יין במים י"ל דאזלינן בתר שינוי טעם. ונ"ל פשוט דגמיעה בכף ג"כ שתיה מקרי לכל דבר אע"פ שיש בו פתיתי פת. כל זה נלפענ"ד ואין להאריך בפרטים אלו וטעמיהם ודקדוקיהם מפני שהם זרה הלאה ממבוקשינו: האמנם בחלוקה ב' באם דיבורו אינו מפורש היטב רק יש לו פירוש של היתר. יש חילוק אם דעתו היה בפירוש ההיתר אז אע"פ דדבריו מפורשים ונוטים יותר לאיסור וה"ל ידי' מוכיחו' דק"ל דהוי ידים כבסי' ר"ו וככולי סוגיא דריש נדרים גבי יש יד לקדושין וגיטין ד"ו ע"ב מ"מ מותר ולא שייך בזה לומר דברים שבלב אינם דברים לכ"ע כי אין הכוונה גד הדבור כלל ונאמן לומר להיתר כוונתי וכ"כ בתשובה אחרונה של מהרי"ט ועמ"ש ריש דף ג' בדין נאמנות (ולשון מהר"ט דק"ל ע"ד ומהימן לומר כך היה בלבו מתוך שהוא נאמן על פתחו. ומ"מ במובן לאיסור לכל ואומר שמחשבתו היה לפירוש המותר צריך התרה בע"ה כבסי' ר"ח ס"ב שם והטעם מפני שאמירו היה כמהתל וכמשחק החמירו כמ"ש שם שלא ינהגו ק"ר (וכ"כ הב"י בלשונו גם בשם הרשב"א וכ"כ התי"ט) והכי מוכח בפי' רש"י בש"ס ומ"ש בש"ע הוא לשון הרמב"ם ורישא דידיה משמע דמשום נאמנות נגעו בה וא"כ צ"ע ל"ל בע"ה חשש דק"ר ודו"ק (עיין ברמב"ם דבהדיא כת משום שחוק והתול בנדרים) אבל בפירוש הרא"ש ורוב הפוסקים משמע טעם משום נאמנות. וז"ל הרא"ש בפירושו דלא מהימנין ליה שירא שמא לא ימצא פתח וכו' כי אינו נקי בתורת נדרים ולכך משקר ודבריו נכונים מפני דלר"מ אין פותחין לו

בחרטה עי' בגמ' ד"כ וכן משמעות דברי התוס' ס"ג דשבועות דכ"ו ע"ב יע"ש שג"כ צ"ע הנ"ל וא"ת איך לא נאמיניהו והרי מצי לשאל על נדרו. י"ל מפני דסבר דצריך פתח ואין לו וכמ"ש. ומ"מ קשה א"כ ישקר ויאמר שמתחרט. ולכאורה נראה דלטעם נאמנות אם לבו יודע שהאמת אתו אין איסור אם יעבור בסתר רק אפשר דאחר שארז"ל שאינו נאמן ואסור בפרהסיא אפילו בחדרי חדרים אסור מפני דה"ל לית"א דאיסור דאורייתא עמ"ש בחלוקה ה' וכמ"ש ר' זכריה בן הקצב [עי' תשובה ק"נ] המעון הזה שלא זזה ידה וכו' בפ"ב דכתובות [ומ"מ יש לחלק דודאי מלתא דחשדא דאיסורא לא תלי במעשה דע"י בא האיסור רק כל איש ישראל יודע אסורא כי כולל הוא ודאי אסור אפילו הוא מגזירות רז"ל כגון ההיא דר' זכריה שהיה מפורסם איסור הנשים ולא הוי הטעם של האיסור משום חשדא רק חז"ל אסרוהו דרך כלל כמו שאסרו שניות דעריות והעובר איסורא עביד ונקרא עבריין כמו הקורא בליל שבת לאור הנר אף על פי שלא הטה וה"נ בכה"ג אסרו הנשים דרך כלל. מש"כ אם לא שייך האיסור לגבי אחרינא כגון בנדון זה דנודר. ומזה נסתפקתי במי שהעבירוהו מהיות שו"ב ע"י עד אחד עם קצת רגלים לדבר ומ"מ יודע בעצמו ששקר ענה בו אם רשאי לשחוט בביתו או בבואו למקום אחר שאינם יודעים מה שנעשה לו ואפילו אמת הוא שנכשל ויודע ששוגג הוא או שהעבירוהו ע"פ עדות ב' עדים י"ל דבאין רואים ויודעים שרי אחר שאין כאן חשד אפילו לרואים בשחיטה זו השני' שום איסור רק מה שהעבירוהו עם עתה ירא ה' ונזהר למה נאסר לו. ובכה"ג בד"מ צ"ע אם ראובן מבקש מלוי שיעיד לו נגד שמעון עדות אמת רק שלוי יודע שפסול הוא מחמת נגיעה או קורבה או מחמת עבירה רק שהב"ד לא ידעו אם רשאי להעיד ובמחמת עבירה צ"ע יותר כי האיך יעשה אף אם יפרסם קלונו אין אדם משום עצמו רשע לכן אם לא יגיד עובר. וא"ת הלא ק"ו הוא ממ"ש רז"ל מקרא דמדבר שקר תרחק שלא יצטרף את חבירו שיודע בו שהוא רשע להעיד ואם כן ק"ו בעצמו ע"כ נפרש שם שר"ל שלא יצרף עמו להיות אצל הדבר לעד או לחתום שטר ובזה אפשר דק"ו אם יודע בעצמו ובכה"ג נמי מיירי חזרה דמועלי שבועו' דבגמ' ובח"מ סימן ל"ד סל"ג תש"כ אם כבר ראה וזה מבקש ממנו שיעיד. ובכה"ג מחלק הש"כ לענין נטילת שכר להעיד] וכ"ש לטעם השלישי שזכרו שם התוס' בפתח דבריהם משום דדברים שבלב אינם דברים וכמ"ש הפוסקים ר"ס ר"י דגם בצנעה אסור. ולפי מ"ש בטעם שלא ינהגו ק"ר שהוא מפני שהוא כמשחק אתי שפיר דלא בעי התרה גם בס"א ר"ס ר"ח גבי בשר מלוח וי"נ מפני שסבור הי' לפי דעתו שאסור דלא בעי דבר הנדור ודלא כש"כ שם ס"ק ה' שודאי יש במשמעות יין נסך טפי לע"ז אפילו רוב קוראין לנסך לשמים יין נסך ממשמעות חרמו של ים. רק כמ"ש הגהת פרישה שק"ו

הוא סיפא דס"א מרישא דס"ב דאפילו בהיתול נאמן כ "ש בס"א ומ"ש אינו נאמן אע"ה קאי. גם מ"ש הש"כ בס"ק ב' לחלק ולומר דבס"א מיירי בדיוע שלא הוי נדר לא נהירא כמ"ש דא"כ מה דעתו באמירתו דבכה"ג גם שחוק והיתול ליתא רק י"ל דטפי גזרו חז"ל במפרש כבשר חזיר וכו' שהוא דרך נדרים והפלאה לתלות בדבור האסור מחשש ק"ר מש"כ לשון סתום אע"פ שיש לו גם משמעות איסור קיל טפי מפני דלא שכיחא לנדור כך ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן. ולפי מ"ש אתא שפיר בס"א ובמשנה דלא נקיט כמשמעו בשר מליח שיש בו בביתו דלענ"ד בזה דבע"ה מפרש דעתו שכך היה צריך התרה דדמי לבס"ב ודו"ק דה"ל ג"כ מהתל. וביש לו שני פירושים שווים א' של היתר וא' של איסור או איסור דבר גדול ודבר קל אפילו מחשבתו הי' לאסור ה"ל ידים שאינו מוכחת ומותר כמסקנת הש"ס פ"ק דנדרים ד"ה ע"א ויש למסקנא ההיא שני פרושים עי' בט"ז וש"כ ר"ס ר"ו דחסר שם הג"ה רמ"א והיא דעת הטור והרא"ש. ונ"ל דלדעתם אפילו מחשבתו היה לאחת מהם וקשיא מהא דק"ל ר"ס ר"ח סתם נדרים בדבר שיש לו שני פירושים להחמיר ואין לומר דדוקא שם דבצד המובן להקל לא נאסר שום דבר שהרי מוכח בכולי שיטה דריש נדרים דה"ה בכה"ג קי"ל דמותר ומשמע אפילו כיון לאסור ור"ס ר"ח אסרינן נפי' בסתם בלי כוונה כדמוכח שם ויש לחלק בין אם הספק בגוף דבר הנאסר או בההיא מלתא דתלי בי' האיסור שבכה"ג חילק שם הט"ז ודוחק הוא אף כי דברי הט"ז מגומגמים ואין באורם ענין לענינינו. ובחלוקה ד' כגון שנשבע שלא יעלה עליו צמר ופשתן שיש לו שני משמעות אזלינן תר הענין שאירע לו שבגללו נשבע (יעיין שם גם ס"ס רי"ז בט"ז ובש"כ) כבסי' רי"ח ומשמע לן שם לדעת הרא"ש דאזלינן בתרי' אפילו שלא כמובן ונראה ממשמעות דבריו כגון היה טעון והזיע ונדר שלא יעלה עליו דמותר ללבוש יע"ש בט"ז. ואם כן בלא היה טעון ולא לבוש ונדר שלא יעלה אסור ללבוש ומותר להפשילן אף אל פי שכוונתו היה להיפך [מש"כ להרמב"ם כמש"ל] ואפילו נגד משמעות לשונו לגמרי אזלינן אם משמעות דבריו לפי הענין מכוונים לכוונה אחרת כמ"ש שם ס"ד. ולכאורה צ"ע אי אזלינן בתר המובן לפי המעשה שאינה מבוררה כוונתו בדבריו מה בעי רב פפא ריש נדרים ד' ו' ע"ב יש יד לקדושין באומר לאשה הרי א"מ לי ואמר לחברתה ואת ומיירי בנתן לאשה ראשונה שתי פרוטות כמ"ש הרא"ש והר"ן. וכי יש בירור כוונה גדולה מזו ומה אבעי' ליה או דלמא ואת חזאי שהוא פירוש זר ורחוק מאד דלמאי נ"מ יאמר ואת חזאי ובכה"ג שם גבי פאה צדקה ובה"כ וי"ל דכלהו איבעיא להו משום דגם פירוש הפשוט תיוהא אית ביהדדרך לומר נמי וק"ל. ובחלוקה ה' אם אין כאן מחשבה או שכח מחשבתו פשיטא אזלינן בתר פ"ו לפי לשון תורה או לשון

בני אדם כבסימן רי"ו רי"ז ואם אומר שמחשבתו היה בשינוי עמ"ש חכמים או מלשון המורגל לבני אדם צ"ע דאפשר דעדיף וחמיר מאומר כיי"נ ומפרש דעתו שהיה בשל ע"ז או כחרם ודעתו היה כחרמו של ים דהתם נאמן מש"כ באלו וראייה ממ"ש ריא"ז מכת יבמות גבי אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות דכל מקום שאמרו רז"ל דעת אדם אינו נאמן לומר לא נתכוונתי לכך ולמד מזה בעל תה"ד תשובה סימן ר"ו לדין חוששין לסבלונות וא"כ י"ל ה"ה בנדרים [ונ"ל אם יש השתנות בין לשון תורה ללב"א אזלינן בתר לב"א ואכן נודר מן המבושל מותר בצלי אע"פ דכתיב ובשלת ואכלת ויבשלו את הפסח. ויש לדחות כי שם גם לשון תורה רובם לאו צלי ננהו] וא"ת מה ענין נאמנות והלא זה בא מעצמו לשאול על נדרו ואי בעי שתיק י"ל כמ"ש הרא"ש על משנה נדר בחרם וכו' כמ"ש לעיל ולכן לא פליג אפילו נדר בלי ידיעת שום אדם אינו נאמן. וי"ל עוד דסבר להקל עונשו בהתר' החרם אפילו יטעהו ויכזב לו במחשבתו דעדיף ממה שיעבור בלי התרה כלל דחמיר טובא ועי' בט"ז סימן רכ"ח ס"ק ו' דאין דבריו ברורים לע"ד. ובחלוקו' וז"ח נמצא מחלוקו' בין הפוסקים וביאור הדברים ומה שלפענ"ד יתבאר בסמוך בג"ה בפיסקא הסמוכה מפני דתנאי היה בלבי דמי קצת לפרט אחד מפרטי הכלל היה בלבי נדבר בהם בשייטא חדא. וממוצא הדבר מכל מ"ש דהתוס' פרק שבועות שתים (שבועות דף כ"ג) סוף ע"א שמשמע דס"ל דאפילו פרטי' במחשבה וכלל בדיבורו לא נאסר ר בפרטי יחידאה ננהו וכל הפוסקים גדולים ראשונים ואחרונים חולקים עליהם אם דיבורו בכוונה ואף דשדיתי קצת נרגא בדבריהם אם יתכן שם הכלל גם על הפרט מ"מ חלילה לי להקל במעשה. ונ"ל דאפילו התוס' הנ"ל דמקילין היינו דווקא בענין פרט הכלל דס"ל דאין בכלל הדיבור איסור רק בפרט המחשב' מש"כ בתנאי חוץ לנדר לאו בדידי' תליא לשדות תנאי במחשבתו גם לא מהימנין ליה אפילו יש סברא לחלק בתנאי. וכ"כ בהדיא בשו"ת המבי"ט ח"א סימן קפ"ח הביאו בש"כ ס"ס רי"ח וגם שם נ"ל אפילו היה בדעתו התנאי בפירוש. האמנם בכ"מ מייתי תוספתא בפ"ב מהלכות שבועות על מ"ש הרמב"ם שנאמן לומר טעיתי בלשוני דבתוספתא א"ל נדרת ואמר תנאי היה בלבי נאמן והכרי איסא גם בנזיר בת"כ. ונ"ל דס"ל להרבה כ"מ דק"ו הוא אם נאמן לומר תנאי כ"ש טעיתי ואם כן צ"ע דס"ל לרמב"ם לאשמועינן רבותא דתנאי ולולי התוספתא שלדעת הכ"מ משם לקח הרמב"ם דבריו הי' אפשר לומר דדוקא טעיתי נאמן לומר מש"כ לומר לתרץ דבריו בפירוש נגד מה שארז"ל או לומר תנאי היה בלבי ואין כאן מחלוקו' בין הפוסקים אכן מתוספת' הנ"ל משמע דגם בתנאי נאמן לא לבד בטעות. ומכל מקום י"ל דלומר פירוש דבורו נגד המובן ונגד דרז"ל גרע טפי ולכ"ע אינו נאמן וכמ"ש הרא"ש

והובא בהגה' רמ"א סימן רי"ז סל"ו וי"ל עוד דהרמב"ם לא אמר דנאמן רק לענין מלקות רק דלשון התוספתא לא משמע כן וה"ס בעל תורת חיים רפ"ג דשבועות לא שת לבו לחלוקים שכתבנו רק כתב דדעת הרמב"ם והתו' להקל ולהאמינו וכמשמעו' תוספתא שזכר הכ"מ ודע' הרא"ש להחמיר והוא מ"ש הגהו' ש"ע הנ"ל ושהעיקר כדעת התוספו' והרמב"ם ומכל מקום מאן ציית ליה להקל נגד עמוד ההוראה רמ"א וכ"ש בתנאי וגם הת"ח להלכה אומרה לא למעשה וגם י"ל כמ"ש בסמוך דדוקא קרבן אמר הרמב"ם ואפשר שלא לקח דבריו מתוספתא הנ"ל רק מסברא דא"א לומר דהיינו גמרא דחטים ושעורים דהא ההיא גם כן זכרה גם ההיא לא מיירי בנאמנות כמ"ש לעיל ריש חלוקה א' או מאיזה מקום אחר ולא קי"ל כהתוספתא באשר היא נגד משמעות הש"ס שלנו לכן ודאי אין לדחות דברי המבי"ט כלל. ולולי שאין דרך הרמב"ם לחדש דינים מדעתי' אמינא בפשיטו' דלא מתוספתא הנזכר לקח דבריו מדשני בלישנא כולי האי להעמיד דבריו על טעו' ודבר זר שלא אוכל שלא אצא אלא מסברא דנפשיה קאמר ונכונה היא ודוקא לענין מלקו' שהרי בעינן התראה סמוך למעשה אף שקיבל עליו התראה משום דמצי למימר אשתליון כבגמרא סנהדרין ד"מ דלא שכיחא כלל ומכל מקום מצי פטר נפשי' כ"ש באומר טעיתי בלשוני בנדרים והרי טעם התראה דזולתא מצי למימר שוגג הייתי כ"ש דמצי למימר שלא עשה עבירה כלל. מצינו למידין בנדון הנ"ל שאין בטעם הראשון להתיר לו בלא התרה בהיותו בביתו מפני אומדן דעת שלא נדר רק מפני היותו הולך הילוך תמידי ובכל יום הילוך רב דאפילו חשב בפירוש כן מ"מ אסור גם בהגיעו לביתו דלא דמי כלל לכל הנזכרים בסי' רי"ח ובש"ע וט"ז ס"ס רי"ד דאדרבא הרי חזינן זהפריז על מדתו לאסור אף בפרסה אף דיגיעתו והלאה אשר מצאתו בא מהילוך ד' ה' פרסאו' ביום אחד ה"הע גם בזה מאחר דסתם נדר בכל זמן ובכל מקום משמע דביקש להציל עצמו מכל יגיעה אפי' כל דהו ואפילו אם היה לנו שום סברא נוטה לצד היתר באופן שלת"ח א"צ התרה כדמחלק בש"ע סימן ר"ה ור"ח הלא איתא בהגה' שם סימן ר"ה דבזמן הזה לכ"ע דייניגן כע"ה. וסניף הב' והג' אם נא בנתיים או הולך פחות מפרסה וחוזר נ"ל דתרווייהו בחדא מחתא מחתינהו וצריכין אנו לדון מסברא ומלשון בני אדם שזה כלל בנדרים. צא ולמד משוק של חמרים שאדם שוכר החמור ובעליו פרסה בזוז ואינו משלם לו רק כסך פרסאות ההליכ' וכן בשוכר שליח להביא לו תפוחים ואשישות לחולה אינו משלם לו מהלך השיבה אע"פ שזו היא שיבה זו היא ביאה להשלים שליחתו ומה גם שעת שנדר היה במהלך כל יום משם ולהלאה ודאי דמי לאותה הליכה היא הליכה שנדר אע"פ שלטעם שבעבורו נדר לא ילפינ' מני' להקל בהילוך שאינו תמידי

כנ"ל דמה לנו ולטעם הדבר וכי הנודר ממלוח ישן דבשר מפני דאינו בריא לגוף נאסרהו בגבינה מלוחה דקשה יותר ודאי אין לנו רק מה שנדר להמובן מלשונו מש"כ בענין הליכה וחזרה ודאי לא יובן מלשונו ומלשון בני אדם בדבריהם רק ההליכה לא השיבה ואדם רגיל להפציר בחבירו שילך עמו לסעודה לכפר ואומר לו שלא יהיה לטורח לדרך שאינו רק פרסה אף שחוזר בו ביום ואין לומר שם הטעם מפני שנח בין הליכה לחזרה ומחזק נפשו באכילה ושתיה וה"ה בשותה שם בהשלמ' מבושקו ועשיית צרכיו נקוט מיהא פלגא בידינו שבנדון הנשאל שהולך לכפרי' לצרכו שג"כ שותה שם בין רב בין מעט דמותר דאין לתת דברים כאלה לשיעורי' שיהיה תורת כל אחד בידו. אבל באמ' אחר שלשון בני אדם על הרוב ורובא דרובא שלא לתת לב ולכלול בלשונו שיבה בעת הליכה אם כן אפילו אינו שוהה כלל במקו' שהלך רק חוקר ודורש בבבי תרי ותלת אחר דבר וחוזר תיכף לביתו שרי. ונ"ל דזה עדיף מהליכה בתר רובא דשקיל וטרי ביה הרב בט"ז ר"ס ר"ח רק דבר פשוט ונהוג הוא. גם אין סברא לומר דאסור בהולך ושב מפני שנתייגע מש"נ משם והלאה מש"נ לאחור דמה לנו לדון מסברא ומכח הדמיון דבר שלא נכלל בלשון ובמכוון המובן כמ"ש בסמוך. וכ"כ בפירוש בפסק מהרי"ש בספר שו"ת שארי' יהודה דף כ"ז. ובזה יש לנו גם כן סעד וסמך מדע' תורה דאסרה הליכה ג' פרסאות מדאורייתא או אלפים מדרבנן מאסמכתא דקרא ותוך אלפים אפילו הולך וחוזר רצופים עשר פעמים מותר וכן אדם רגיל להיו' רץ כל היום ברחובות קריה ויגע מאד ולא קפיד ולא נלמד מסברא מדעת נוטה לאסור גם בזה ובכה"ג גם בנדר. ומזה באנו גם כן לסניף ב' אם יש היתר ע"י שנח בנתיים דיש ללמוד גם כן מלדון ודרך בני אדם שאם יבקש לנוח בעמידה או ישיבה כל דהו רק לעשות היתר לנדרו ודאי אסור שהרי בלי נדר אדם עשוי לעמוד או לישב לפוש בהגיעו לכפר לשתות גמיעה שכר וכה"ג ולחזור אחר כך תכף לדרכו ואם כן ל"ל לנדור אלא ודאי אסר עליו גם בכה"ג מש"כ אם טרם יכלה פרסה קובע סעודתו כדרך הולכי דרכים באמצע היום ודאי מפסקת בין הליכה להליכה. ואין לחלק מסברא לומר דהכל מקום לא פקע בזה עייפות מהליכה ראשונה לכן גבי נדר נימא דליבעי הפסק טפי או בהיפוך אחר שלא הלך רק פחות מפרסה לא בעי שהיה ונפישה רק מעט ולכל היותר כדי הילוך כי אין לנו לבדות סברות גם מדרז"ל בצירוף אכילות ושתיות באיסורי' ובייה"ך אין ראיי' לדמות לזה וצריכין אנו לדון אחר המציאות והנהוג בין בני אדם בהליכתן אף שאינם שווים באיכותם. ונבא לסניף הרביעי אם יש להחמיר בפחות מפני דק"ל חצי שיעור אסור לכתחלה. וזה גם מצד הסברא בלי ראייה זר ולא מסתבר כלל דאם כן נאסור לו לילך גם תחום שבת או פחות. ועוד דאם כן הנשבע

שלא יאכל כזית מדבר זה ליחסר גם בחצי כזית וכן בנשבע של יאכל כל הככר יאסר גם במקצתה דהא ודאי ליתא ויפה השיג הש"כ על הטור בזה בסימן רל"ח ס"ק י"ב ונאסור לטלטל אף בפחות מד"א בר"ה. ואלו דברים הם שאין להם שחר. וא"ת באמת טעמא מאי אסרינן גם חצי שיעור לר"י מדאורייתא ומדרבנן לכ"ע כדק"ל בכל ענייני אכילות ואפילו במידי דלאו אכילה כגון בהוצאה מרשות לרשות בשבת אף על פי שלענין מלקות וחטאת יש להם שיעור כדאיתא בגמרא בשבת וכן בשיעורין של כל מלאכת שבת דק"ל כל פטורי דשבת פטור אבת אסור חוץ מתלת. הנראה לי בזה שאין לאסור חצי שיעור בדבר הנזכר שיעורו בתורה בפירוש כגון טלטול ד' אמות דילפינן (פ"ד דעירובין דנ"א ע"א ודמ"ח ע"א) משבו איש תחתיו כתחתיו. או אלפים אמה ממגרשי הערים או ג"פ מאל יצא איש דמחנה ישראל דאם התורה התירה בהדי' לא מצינו שרז"ל יאסרוהו מפני חצי שיעור ותחום אלפיים דשבת גזרו להרחקה ומצאו סמך עי' פ"ד דעירובין דנ"א ולולי דגזרו' בפירוש הי' מותר בפחות מג' פרסאות. ויש לנו ראיי' נכונה מדברי הט"ז בי"ד ר"ס קי"ז. [עי' בתשובה קמ"ב] (אע"פ דשם השגנו עליו יפה בג"ה מ"מ פה יש לחלק בסברא זו) וכן אין ענין חצי שיעור בדבר שאין לו עיקור כלל בתורה בלאו כגון כל שיעורי טומאת אוכלים ומשקים ומת ונבילה ושרץ וכיוצא בהם דאסמכינהו בקרא דארץ חטה בפ' כ"מ דאין דבריהם בענין איסור רק כך אמרו ע"פ אסמכתא וקבלו הל"מ ולפחות ודאי לא אע"פ דיש בהם מלקות וקרבן כגון כהן ונזיר או נכנס למקדש מ"מ לא אמרו רז"ל השיעורים רק לענין דאין בהם טומאה בפחות וממילא לא בא לכלל מלקות וקרבן ודו"ק. וכי קאמרינן שחצי שיעור הוא אסור מדרבנן לכ"ע ולר"י גם מדאורייתא כבר"פ יוה"ך ור"י שם יליף לה מקרא דכל חלב (ונראה דיליף מחלב לכל מידי דאסורא כמו דיליף לכל מיני אכיל"ת איסורי"ם מהא) היינו בדברים שעיקרן איסורין מדאורייתא רק רבנן קבעו בהו שיעורא למלקות או לקרבן אע"פ דאסמכוהו אקרא כגון ששיערו שיעור אכילה דקרא כזית וכה"ג וכמ"ש בפ' כיצד מברכין דשיעורין מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא או של הל"מ כמסקנת גמ' פ' יוה"כ ד' ע"ט ע"א לר' יוחנן גופי' באלו ס"ל לר"י דחצי שיעור אסור מדאורייתא דלא נתנו חז"ל שיעור רק למלקות או לקרבן וגם ר"ל דפליג מודה דמדרבנן מיהא אסור. וע' בט"ז ר"ס ק "ד במה שנתחבטו האחרונים על לשון רש"י וע"ע שו"ת ר"י מינץ סי' ט"ו דל"ד ע"א וענין נדר דמפרש איסורו מה אסר על עצמו ה"ל כמפורש שיעור איסורו תורה ואין ענין לאסרו בפחות וה"ה ה"נ בנדון נדר שלא לילך פרס' הנ"ל (ולפי מ"ש הנודר שלא לאכול פת זה אסור אפי' כל שהוא ומזה דהא דטעימא דשרי בתענית מיירי עכ"פ בפולט כדעת רוב האחרונים בפוסקים. מש"כ

בבולע לא הוה מצי למיבעיא בגמרא ברכות פ"ב די"ד אכילה ושתי' קביל עלי' ושרי דמ"מ אסור מפני חצי שיעור ונראה לכאורה דמילי' דרב חננאל דכתב דמיירי בטועם ופולט מן הדא. ואין לומר דמ"מ מנא ליה לפרשו כך דלמא אע"ג דק"ל חצי שיעור אסור מן התורה דלמא גבי קבלת תענית דלא מזכיר איסור אכילה אפשר שמותר אפי' בולע דהא ודאי ליתא אדרבא כ"ש מאחר שאינו מזכיר אכילה דלא בעי שיעור ואם תרצה לומר דבעי יתובא דעתי' באכילתו שהוא בכזית שיעור אכילה או בכותבת כמ"ש גבי יוה"כ הדרא סברת חצי שיעור לדוכתי' דלכתחלה אסור. מיהא עדיין יש לדקדק על ר"ח דמנא לי' לפרש טועם דגבי תענית כך דדלמא הואיל שאינו מכווין להנאת עצמו יש לומר דקיל ואפי' בולע שרי. ונכנסתי לזה מפני שהרי"ף והרמב"ם לא זכרו הא דפולט. גם פשיטא דטעימא היא כבליעה בלשון חז"ל כמ"ש לטעמי' קפילא כמ"ש הט"ז בי"ד ר"ס צ"ח וכן בכמה דוכתא לכן צריכין אנו לומר מה הכריח לר"ח לפרש כך. והנלפענ"ד הוא אחר שנדקדק עוד בלשונו שכתב דמיירי בטועם ופולט ובכה"ג לא מקרי הנאה דצ"ע דהל"ל לא מקרי אכילה שהרי ע"כ דעת בעל איבעיא הכי הוי כמ"ש אכילה ושתי' קביל עלי' ואסור או דלמא הנאה קביל וכו' נמצא הא דפשיט לי' דשרי הוא מסתמא מפני דס"ל אכילה קיבל עלי'. אלא ע"כ לשון ה'ש"ס לחצתו לר"ח במה שהשיב א"ל טועם ואין בכך כלום דלשון ואין בכך כלום יתור גמור הוא וגם מ"ש א"ל טועם קצת משונה דה"ל לומר א"ל מותר ע' בפ"ו דכלאים מה אני לרביא אל תחת המותר א"ל מותר ודכוותי' אין מספר אלא ע"כ ה"ק טועם ר"ל בלי הבחנה ותנאי דאפילו אם נימא הנאה קיבל עלי' שרי וזהו ואין בכך כלום ר"ל אפילו הנאה זכר לדבר ותאמר אלך דרבקה שפי' רש"י אפילו אינם רוצים ופירשו המפורשים ד ה"ל להשיב על שאלת התלכי הן אלא ע"כ אלך עכ"פ ודוק ה"נ דכוותי' ולכן יפה כתב ר"ח מדל אחשיב הנאה כלל ע"כ מיירי בפולט ומדמיירי המשיב בפולט ע"כ גם דעת המקשן לכך הי' ובבולע פשיטא לי' דאסור לכתחלה מאיזה טעם שיהי'. ובספרי מ"ח בא"ח סי' ר"י וסי' תקס"ז הארכתי מאד רק דאינו נוגע לענינינו רק מה שכתבתיו הוא כאשר הגענו לדין חצי שיעור באגב ומשום יגדיל תורה.) והנה לא אוכל מלט מה שנפלאת היא בעיני על מ"ש השואל בהמשך לשון שאלתו וז"ל מלה במלה לאותו האיש שנדר אין היתר ע"י פתח וחרטה לפי שנדר כנדר שמשון בעל דלילה וכו' נראה שכתב את זה להמלט מן התימה על מה חרד את כל החרדה הזאת אחר שיכול להניח להתיר נדרו שהוא משובח יותר מהמקיים נדרו כבגמרא וכתבוהו כל הפוסקים והוא בש"ע סי' ר"ג וקבלתי שהנמנע מלהתיר נדריו של רשות הוי כמחוסר אמנה בקבלת רז"ל מאחר שאין היתר נדרים מפורש בקרא כבגמרא דחגיגה דפורחין

באויר. לכן התנצל השואל במאמרו שא"א להתיר נדרו. ומדי התנצל על תימא כל דהו הוסיף תמה על תמה ותימא על תימא דהא דנדר שמשון אין לו היתר היינו כשקיבל עליו סתם בלי תנאי להיום כבעל דלילה וחביריו השנוים במשנה פ"ק דנזיר מש"כ מי שקיבל עליו איזה נדר ושבועה בנדר שמשון אין לו משמעות כלל ואת"ל שמקבל עליו נזירות שמשון בן מנוח אם יעבור ודאי ר"ל אם יעבור בלי התרה אבל מי ימנע ממנו היתר גוף הנדר שנדר ולא יבא לכלל נזירות שמשון כגון נדון השאלה ואפילו אמר אם ישאל עליו יהי' נזיר שמשון יש היתר כבסי' רכ"ט יע"ש. וטרם אכלה לדבר אל אמנע טוב מבעליו להודיע צערי לרבים אשר מימי נסתבכתי בסבך העיון בהא מילתא גופא [עי' שו"ת מהרי"ט כ"ד] והוא באומר הריני נזיר שמשון שכתב הרמב"ם בפ"ג דהלכות נזירות שאינו יכול להשאל על נדרו שנזירות שמשון לעולם היתה (ע' ש"ע בא"ה ס"ס קנ"ד) עכ"ל וכ"כ התוס' בפשיטות פ"ק דנזיר ד"ד ע"א במשנה מה בין נזיר שמשון לנזיר עולם והוא לכאורה ש"ס ערוך במסכת מכות דף כ"ב ע"א ע"ש (הביאם בש"כ סי' רל"ט ס"ק כ"ח) רק דשם י"ל דמה דמוקי הש"ס משנה והוא נזיר בנזיר שמשון ר"ל באומר המלאך בחלום לזה החורש תלם שיהי' נזיר שאז הוי ממש כנזיר שמשון ואין לו התרה וכן פי' רש"י שם בהדיא מש"כ באומר הריני נזיר שמשון דמה איכפת לן אף דשמשון גופ' לא הי' לו היתר מ"מ זה שקיבל עליו נזירות שמשון בדיבורו למה לא יעקר קבלתו ודיבורו ע"י היתר פתח או חרטה וכמאן דלא אמר ולא קיבל עליה מידי דמי דכוותי' מי שנדר על דעת רבים איזה נדר ושמע חבירו ואמר תכ"ד ואני כמותך שנראה שזה השני מצי לשאול על מה דאמר ואני כמותך וק"ל. (אחר כותבי התבוננתי שצ"ע בזה דתלי בסוגיא דנזיר די"א ע"ב אם מ"ש ואני קאי אכולהי מילתא ע"ש וי"ל דבנדון זה דחד מילתא הוא לכ"ע אכולהו מילתא קאי וי"ל עוד דאם אמר כמותך ודאי אכולהי קאי ובההיא דנזיר משמע בש"ס במסקנא דלא קאי אכולהו וכ"פ רמב"ם ספ"ח דנזירות) ולמה יהא חמיר מאומר בפירוש בלא התרה או הריני נזיר עולם או שלא יהא ניתרת לעולם דיש לו התרה באחד (וכ"כ בכה"ג בט"ז ס"ס רכ"ט יע"ש) או שני התרות עיין ביו"ד סי' רכ"ט ס"ד וס"ז ושם בט"ז גם בשאר סעיפים ובב"י שם בשם הריב"ש זכרו הט"ז ס"ק י"ז שאין לך שום נדר בעולם שלא יועיל לו שאלה (ור"ל בתלוים בדעתו מש"כ עד"ר או ע"ד חבירו א"נ ר"ל בדיעבד שגם בהמה יועיל מש"כ התלוים בדעת עצמו אין ענין לומר אופן מה שלא יהיו לו היתר) ולכך בגיטין פ' השולח הוכרח לשנויי על קושיא דלמא אזלא לגבי חכם וכו' דמדרינן לה עד"ר ולא משני שום אופן אחר ע"ש דף ל"ו. והסברא נותנת ומסכמת שיש היתר לאומר הריני נזיר שמשון אע"פ שלשמשון לא הי' היתר כמו דגבי נדר באומר

יאסר בשר זה עלי כקרבן או כבשר קדשים כעולה כחטאת אף על פי שאותו דבר אין לו היתר (דלא גרע מתרומה ביד כהן וה"ה בא הקרבן ליד כהן וכן הקדש משבא ליד גבאי כמ"ש הפוסקים ובכה"ג מצינו כרת בשחיטת חוץ ומיתה בתרומה מט"ז י"ד ר"ס שכ"ג כבפ"ז נדרים דנ"ט ע"א ועמ"ש שם הרא"ש בשם הרא"ם ואל תבהל להשיב מגמ' דשבועות דכ"ד ע"ב דל"ק מידי ע"ש ובט"ז ר"ע שכ"ג) מ"מ יש היתר לנדרו ולולי שאינו דבר הנדור האומר כבשר חזיר כע"ז הי' ג"כ נדר ומ"מ הי' לו היתר. והרי בהנודר ע"ה ק"ל דחל הנדר מדרבנן כבסי' ר"ה ומ"מ התירו לו ע"י התרה אעפ"י שאותן הדברים שהתפיס בהם איסורם איסור עולם וידעתי שיש לדחות ראי' זו ולומר דחומרא בעלמא הוא מ"מ נראה דגם בכה"ג בדבר הנדור מהני התרה. ודוחק לחלק בההיא דקרבן לומר דמ"מ מצינו בו היתר דמה איכפת לן בהא איהו לא מצי להתיר וגם בעל הקרבן אחר שנשחט ה"ל כמייתי חולין לעזרה ולכן תמה על הרמב"ם והתוס' (ואין לומר דהתוטס' ס"ל פי' מ"ש מה בין נזיר שמשון דר"ל שנאמר לו בחלומו כמו שמשון מ"מ מנא להו לפרש כך ולהקשות גם לישנא דמתניתן לא משמע כך רק קאי על מי שדינו להיות נזיר שמשון ע"פ נדרו ע"ש) הנ"ל. באמת עליהם אין השגה כי בגמ' דנזיר פ"ב די"ד ע"א בהנך איבעיא דרבא בחת"ל מוכח להדיא כך. ומ"מ איהו גופי' קשיא וחלילה לומר דחז"ל שווינהו להאי מלתא חומרא בלי טעמא. ולומר כי היכא דלא להוי דברי חז"ל נגד השכל דמ"ש שם בש"ס הריני נזיר שמשון לאחר עשרים יום שר"ל שכך נאמר לו בחלום בדבר ה' (ואף כי יש קצת סמך לפרשו כן מדלא אמר כשמשון אי ס"ד דמבטא שפתיו קיבל עלי' דצריך לפרש לדבר כלשון בני אדם מש"כ כשאינו קבלת נדר דרך לקצר בדבור ולהשמיט כ"ף הדמיון ולקרא כינויו ע"ש שמשון שהי' הראשון ובלשון הכתובים טובא לב שמח ייטב בהם כי חטאת קסם מרי (א"נ חסר הנסמך כאלו אמר הריני נזיר ניזרות שמשון כמו העם המלחמה. הארון הברית ובד"ה ב' ט"ו והנבואה עדד הנביא כמ"ש המפורשים) בן אדם חציר ינתן אין דוחק גדול מזה גם בזה נשארו דברי התוס' והרמב"ם בתימא ובלאו הי תמי' לי בהאי סוגיא מהא דק"ל אין מתירין את הנדר עד שיחול כמבואר בטור וש"ע סי' רכ"ח סי"ז וס"ס רכ"ט. ומפני שמצוה לקיים דברי חז"ל ולישבם אמרתי ליתן פנים לדבריהם אף שלא הרגיש במ"ש שום אדם בספרים שחיברו שבאו לידינו אכן בקצור נמרץ ועל הקורא נבון להרחיב הדבר ולהביא עוד ראיות לדבר. והענין הוא משני פנים הא' מגזירות חז"ל דאם אתה אומר להתיר נזירות שמשון א"כ באם אחר שנה או זמן מה יניח להתיר נדרו אם כן מצינו נזירות שמשון לזמן וזה נגד גדר ותנאי נ"ש שהיא לעלם. ויש פתחון פה ללעוז שמעתה למפרט הי' נזירתו כשאר נזיר שהיא לזמן ואיך

טימא למתים דנזיר שמשון מותר. ולא דמי לשאר נודר על זמן רב ותוך הזמן הניח להתיר נדרו דברור דאף על פי שהחכם עוקר הנדר מעיקרא מכל מקום לא הפסיד שכרו למפרע [כתבתי לפי מנהג הפשוט שמעשים בכל יום וכי ס"ד שיפסידו נשעבר כל תעניתם שהתענו. גם א"כ הוא לא ידור אדם נדרי תענית בכה"ג משום סיבה שיפסיד למפרע כל עינוי נפשו בשלמא על שאר סיגופיו דבלא קבלה שכרו אתו ל"ק מש"כ בתענית דמ"מ אין לו שכר תענית גם יהיו ברכות ענינו למפרע ברכה לבטלה. ונראה דנתפשט המנה מפני דס"ל כי"א סי' רכ"ט דלא אמרינן נדר שהותר מקצתו וכו' רק כשניתר ע"י פתח אבל ע"י חכטה לא וכ"פ בשו"ת דברי ריבות נ"ה רצ"ח והטעם שע"י פתחה"ל קצת כנדר טעות והתרת נדרי טענית אין ענין לטעות רק אלו ידע שיזדמן הי' מתנה בשעת הנדר חוץ מבכה"ג רק מתחרט שלא התנה (א"נ כשאומר אלו עלה על לבי הייתי אומר כל ב"ה חוץ מבאם יארע מאורע פלוני לא הותרו אחרים כדק"ל בסי' רל"ב ס"ח. וכתבתי זה מפני שבתשובה קכ"ט כתבתי סותר לזה כאן להלכה ושם למעשה שיש להחמיר לחזור ולקבל להבא. וכבר אמרו בש"ס השתא דאמר שמואל אסור ותנא דבי שמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן כבגמ' שבת דנ"ד ע"א וביצה דכ"ט ע"א ומ"מ תירוץ הא"נ נדחה לפי מ"ש הט"ז ר"ס רל"ב שם בשם רש"ל דלא מחלקינן רק בנדר שא"צ התרה מש"כ באם התירו לו אין חילוק מ"מ נ"ל דאין דעת הרא"ש כך שכתב על משנה דפ"ט מ"ו דדמי לגמרי ובתי"ט מייתי לי' שם] (סגנון אחר) [זה נ"ל ברור דאע"פ שהחכם עוקר הנדר מעיקרא ומהני זה למפרע אפילו כבר עבר כבגמ' דשבועות זכרנוהו סוף תשובה קכ"ט. מ"מ גם שם נ"ל דלא ימלט מעונש קל דלא יגרע ממתכווין לבשר טלה ועלה בידו בשר חזיר או אשה שלא ידעה שהפר לה בעלה ואילו חתיכה משני תחיכות א' כשר וא' חזיר שאכל אחד מהם חייב באשם תלוי ואפילו נודע לו שכשר הי' אין הקרבן לבטלה. ה"נ ודינא רבה וזיטא איכא בינייהו. וא"כ כ"ש שלא יקופח שכרו שהתענה ע"פ קבלת נדרו ע"י התרתו א' מהם ע"י סיבה ואפשר כי שכרו אתו בשלימות דמדה טובה מרובה כמו הרהור ומחשבה טובה דמצרפה למעשה משא"כ רעה ובספ"ק דקידושין ואף כי בסוף תשובה קכ"ט כתבנו להיפך. דברי אלה נ"ל עיקר]. וגם להבא יכול לברר כמנהגו על קבלתו בראשונה עד"מ בקיבל עליו להתענות שנה כל יום ומפני אונס או שמחת מצוה או צער הניח להתירו דנהי דהותר כלו מ"מ נ"ל אם ירצה לנהוג משם והלאה ע"ד נדרו הראשון יכול. שאני התם דמצינו מיהא נדר על יום או שעה אחת ואפילו סתם נזיר דס"ל ל' יום או קבל בפי' על ל' יום דמצי להתיר היינו דעכ"פ מצינו נזירו' דחלה מיהא אף שאמר על יום א' דמכל מקום ה"ל נזיר ל' יום מש"כ נזיר שמשון.

והשני נראה מפני דס"ל מאחר שגוף הנדר שהוא הנזירו' וגם איסור שעלה קיבל עליו במלה אחד והוא מ"ש הריני נזיר שמשון תכף שבא לשאל עובר על קבלתו ונדרו מש"כ בכל הנך הנזכרים בש"ע סי' רכ"ט הוו נדרים נפרדים דעכ"פ מ"ש בלא התרה מיירי בכה"ג כמ"ש הט"ז שם ס"ק י"א או ה"ל כנדר ב"פ לכן מתירין לו תחלה נדר שני שלא נגע בזה כלל בחילול נדר הראשון כי א"צ המתירין לידע מה הוא הראשון כך נ"ל. עכ"פ הוו שני דברים וכן אינך שם דגם באמר לעולם ע"ש ס"ז דתוס' לעולם אינו רק דברים בעלמא מש"כ נזיר שמשון דהמלו' עצמן שגורמים הנזירו' גורמים שלילת ההתר' ודו"ק דחל עליו איסור התר' הנדר של נזירו' זו כמו שחל עליו איסור יין ושכר ותגלח' עולמי' והכל במלה אחת ובפעם אחת אבל כל זה אינו שוה לי ולא נתישבה דעתי בו. האמנם גם בנדר ע"ד רבים דק"ל שאי לו התרה ק"ל ג"כ טעמא מאי דאם יש לו פתח או חרטה על דיבורו זה שדיבר עד"ר למה לא יתירו לו תחילה על מ"ש כך ואח"כ גוף הנדר ואפשר דסגי בהתרה אחת בכה"ג כמ"ש בט"ז ס"ס רכ"ט. ומיהו בכה"ג גבי נדר ע"ד חברו ל"ק דכיון דק"ל דדווקא בעשה עמו טובה י"ל דה"ל מה שזה נדר על דעתו כפרעון טובתו וא"א לזה לחזור ולבטל הטובה רק שלפי זה צ"ע דאם כן ל"ל טעמים דבירושלמי מכל מקום בנדר עד"ר קשה. ואם נאמר דדלמא יש קפידה לרבים ואחר שכבר זכו בכבודו של זה ע"פ נדרו תו לא מצי לבטלו א"כ נדר ע"ד יחיד בלי טובה נמי ומ"מ ממה שי"א שאפילו עם דעתם אין להתיר והטעם מפני שאין חרטתם שוה דלכאורה צ"ע נראה דה"ל כאלו אמר וחלק להם כבוד שלא יתירו בלי רצונם וכאלו הם הדירוהו. מ"מ יצא לנו ממ"ש כדע' י"א דסתם עד"ר יש לו התרה גם סמך קצת לי"א דבדיעבד מותר מש"כ סי' רכ"ח ס"ק כ"א דמ"ש להוכיח מגמ' דגם בדיעבד אינו מותר צל"ע דלא מוכח מידי אדרבה ממ"ש בגמ' צריך לפרש מוכח דסגי אם החכם אינו מתיר לכתחילה. ויש לי עוד ספק אם נדר עד"ר ידועים או ע"ד חבירו ועשה אתו טובה אם לא ידעו הרבים ההם והיחיד ההוא מנדרו אם יכול להתיר כי צ"ע מאד רק שאין זה מקומו. ועתה אשוב לשואלי דבר בקיצור נמרץ כי בעזר' הנותן ליעף כח זכינו לדין כי מותר לשואל להניח להתיר לו נדרו ע"י חרטה או ע"י פתח ומצוה קעביד. ואם ירצה לקיים נדרו אסור כל ימיו לילך מהלך פרסה ממקום למקום בפעם אחת אפילו עומד או יושב מעט לפוש בשדה או בכפר אבל בקובע סעודה כדרך סעודו' קבע של הולכי דרכים הסעודה מפסק' ומותר לילך משם ולהלאה שנית עד פרסה. והליכה ושיבה אין מצטרפין כלל אפילו שב תכף אחר הליכתו וכ"ש שאין לאסור בפחו' מפרסה משום חצי שיעור. וזהו שעלה במצוד' שכלינו הדל ורזה בימי עניי ומרודי. כ"ד הנאנח סר וזעף נבזה וחדל אישים וכלא אמוד. אשר בימי חורפו כד

הוי זוטרא לגברא וכדקשיש לתברא שפל אנשים וגמיד. ולעשו' רצון בעל הרצון יתב' ורצון עושי רצונו רגיג וחמיד. ליראה את ה' ללכת בדרכיו ולדבקה בו כפתיל צמיד. לו ל"א האמנתי לראו' בטוב"ה בארץ החיי"ם ושם יאי"ר נרי נר תמי"ד. המתגורר פה ק"ק ורנקפורט יכוננה עליון עד עת נקריב קרבן ה' את הכבש האחד ועשירית האיפה תמיד. הכותב בידים רפות. וברעיוני' עפות וצפות. לא חפות ולא יפות. הטרוד: יאיר חיים בכרך:

תשובה טז

א שאלה יש לי לשאול להלכה ולמעשה חותם שנתפתח עליו חותם וואפען של ערל ובתוך הוואפען נחקק השם הוי"ה והטבעת היא טבעת של זהב וחותמו היא אבן וקנה יהודי אחר מהערל חותם הנ"ל יש לספק אי מותר לחתום בו כשאר חותמו' ומותר להניח בידו כשאר טבעת ולא אסור דלא הוה ככותב ה' או אי טעון גניזה כדאיתא במס' שבת דף ס"א ע"ב היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה יגוד ויגנז אלמא בעי גניזה או אם אפשר לחלק בין כתיבה לפתיח' החותם כמו שמצינו כמה חלוקים.

ב וגב גררא תיוהא קא חזינא הכא כמעט דברי רש"י ז"ל סותרין אהדדי דאיתא בדף הנ"ל בענין הלז הברכות והקמעין אע"פ שיש בהן אותיות ועניני' הרבה שבתורה וכו' ופי' רש"ל בד"ה הברכות שתקנו חכמים כגון תשעה של ר"ה שיש בהן מלכיות זכרונו' ושופרות ע"כ. ובפרק כל כתבי (שבת דף קט"ו ע"ב) פירש"י ז"ל בד"ה הברכות מטבע ברכות שטבעו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות ע"כ. ולפום ריהטא כמעט סותרין ויהי כאשר עמדתי על העי"ן ועל הבא"ר הטיב נלע"ד שיגעתי ומצאתי ת"ל ב"ה מ"מ נזכרתי הלכה יש לך רב וכו' אמרתי אפתח כחוט של מחט והוא יפתח כפתחו של אולם. נופך ספיר ויהלום. אורו כאור הנעלם. כי כל רז ממנו לא נעלם. וירני כיד ה' הטובה אליו בשקול וטרי' אית איפוא מקים דין הלז להוציא לרווחא. בקשתי שטוחה לראות אם כוונתי לדעת הגדול. כוחו יגדל ידעתי גם ידעתי יותר ממה שהעגל רוצה לינק וכו' ע"כ בטוח אני במעלתו שאל יעבור בבל תאחר ויקדים לעש' לנשמע ממש ויודיעני עי"מ:

ג תשובה ע"ד שאלת חכם דשאילנא קדמייכו בענין טבעת שיש עליה חותם חקיק בו שם כן ד"א שכתב השואל וז"ל יש לספק אם מותר לחתום בו כשאר חותמות ומותר להניח בידו כשאר טבעת או בעי גניזה כדאי' במס' שבת דף ס"א ע"ב היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה יגוד ויגנז אלמא בעי גנתה או אם אפשר לחלק בין כתיבה לפתיחת החותם כמו שמצינו כמה חלוקים עכ"ל החכם השואל. וכבר אמר החכם שאלת החכם

חצי תשובה ודודאי מבריי' הנזכרת יצא לאור נוגה משפט השאלה ובאשר שראיתי שעץ הדעת זאת אשר בתוך עדן גנים מסתעף לכמ' סעיפים וסנסנים דודאים ושונים, אשקנה אחת לאחת אטה עליה כנהר מים התלמוד לשאת פרי מעדנים.

ד והנה מ"ש החכם ולא אסור דלא הוי כנותב את השם דמשמע מזה דס"ל פשיט דאסור לכתוב את השם שלא במקומו. כגון בזולת ס"ת תפילין ומזוזה וברכות וכה"ג והכי משמע בהג"ה רמ"א בי"ד ס"ס רע"ו איברא שם לא אמרי רק בנייר ואגרת רשות וכמ"ש דיוכל לבא לידי בזיון מש"כ בטבעת ובכה"ג ועוד דבשו"ת הרא"ש משמע דמנהג פשוט להקל בכלל ג' דין ט"ו ואף אם יש מקום לבטל דין לחלוק ולומר דכתיבה הוי כדבור (עי' בס' נחלת שבעה קמא ובתרא) [על"ק תשובה קצ"ד] בדוכתי אחריתא כמ"ש האבודרהם הכותב ד"ת צריך לברך ואף שלא נתן טעם לדבריו מכל מקום היה נראה קצת ראיה מדאיצטרך מיעוט גבי עדות מפיהם ולא מפי כתבם והכי מוכח בפרק מי שאחזו דע"א אמר רב חרש שיכול לדבר מתוך הכתב וכו' ולא נדחו שם דבריו רק גבי גיטין ש"מ דכתיבה מקרי שפיר דיבור. ואין ראיה לסתור זה ממ"ש בת"ה סי' שכ"ו הביאו רמ"א בהג"ה בי"ד סי' רל"ב סי"ב בכותב בשטר שנשבע ובאמת לא נשבע שאין עליו איסור שבוע' דשאני התם דמטעם הודאות פיו אתינן עלי' והרי נפשו יודעת דשקר הוא ומעולם לא נשבע מש"כ בשכותב הריני נשבע או הריני נודר כך וכך היה נראה לכאורה דצריך לקיים אבל אחר העיון נ"ל דלעולם כתיבה לאו כדבור יחשב בשום מקום וכ"ש גבי נדר דכתיב ככל היוצא מפיו יעשה דדווקא בעי עקימת פיו. וראיה קצת תמה דק"ל הנודר או נשבע שלא לדבר עם חבירו מצי לכתוב לו כתב בבי"ד סימן רכ"א ס"י (מיהו י"ל שרני נדרים דהולכים בהם אחר לשון בני אדם) רק בד"ת דלא כתוב דביר רק לימוד כמ"ש הרמב"ם לכן לא בעי דבור וכן גבי עדות לא נזכר דבור ולכך איצטרך מיעוט וכ"ש כתיבת השם דאינו בכלל זה שמי לעלם שהרי בכתוב בסת"ם ואפילו כתבו בחנם נהי דמגונה הוי ואסור משום דיוכל לבא לידי בזיון כמ"ש מהרי"ל הביאו רמ"א ס"ס רע"ו וטעון גניזה מכל מקום אין בו איסור גמור מצד עצם הכתיבה וזה לענ"ד ברור. ולענין שאלה דשאילנא אף דד"ת ענים במקומן דמגמרא בשבת הנ"ל לא היה נראה לאסור לא משום זה שמי לעלם ולא משום לא תשא וגו' והיה אפשר לומר דמדנקט ידות הכלים וכרעי המטה י"ל דדוקא בכה"ג אסור להשתמש בהם אב"א משום גנאי דודאי כרעי המטה הם בכלל מבוזים ואפילו כלים גופייהו ה"ל מבוזים כמבואר בגמרא דע"ז דמ"ג והוא בש"ע י"ד סימן קמ"א כ"ש ידות דדהו מש"כ טבעת כמבואר שם א"נ מפני שע"י תשמישין השם הקודש נמחק והולך זכר לדבר מ"ש בגמרא דב"מ פ"ב דכ"ט ע"ב משתמש בהן

לצרכן אבל לא לשחקן והוא בח"מ סי' רס"ז רק דלפ"ז היה אפשר להתיר לחתום בו ולאסור להניחו בידו דבודאי נשחק מעט מעט ע"י זה ומשום לתא דלא תעשון כן אבל משום כתיבת השם במה חותם בו כבר כתבנו דלא ידעתי איסור בדבר ומ"מ ממקום אחר מצינו למידין מברייתא הנ"ל גופה דאסור הטבעת הנ"ל בהנאה באופן שנבאר בג"ה. והוא דאיתא ברייתא הובאה בפ"ק דערכין ד"ז ע"א (והביאה הרמב"ם בפ"ח מהלכות מתנות עניים) גוי שהתנדב קורה ושם כתוב עלי' בודקין אותו אם אמר בדעת ישראל הפרשתי' יגוד וישתמש במותר ואם לאו טעונה גניזה פירש רש"י וז"ל טעונה גניזה ואסור בהנאה דחיישינן שמא בלבו לשמים לשם הקדש וכו' ומסיק בש"ס דה"ה אע"ג דאין שם כתוב עלי' טעון גניזה והא קמל"ן דאע"ג דשם כתוב עלי' יגוד וישתמש במותר דשם שלא במקומו לאו קדוש דתנן היה כתוב על ידות הכלים וכו' ה"ז יגוד ויגנוז וכתבו התוספות יגוד ולא יהנה מאותו חתיכה ודבמקומו מיהא קודש השם ויש להזהר וכו' וגם בדברי רש"י מבואר כך. וש"מ דמשום איסור הנאה נגעו בה דאסור להשתמש בו בעוד השם חקוק עליו כי קודש הוא וכקודש יחשב דאסור בהנאה ואם כן ודאי דאפילו להניח הטבעל בידו אסור דכיון שע"י זה מתנאה אסור.

ה והיה צ"ע באשה אחר דטבעת שיש בו חותם אינו תכשיט לה אי שרי בטבעת של הקדש ובטבעת הנ"ל והיה נראה דמ"מ לכתחילה אסור כמו קול מראה וריח דאנן בו משו' מעילה ומ"מ לכתחלה אסור כמבואר בש"ס פסחים פ"ב דכ"ו ועיין בתוס' שם ופ"ה דסוכה דנ"ג ותדע שהרי לא בכדי נושאת אותה באצבעה רק להתנאות בו וה"ל הנאה. כדתנן רפ"ה דמעילה וכ"ש לחתוך בו דאסור ואם כן ע"כ הא דנקט ידות הכלים וכרעי המט' הוא משום דשייך בהו יגוד ומשתמש מינה דנשאר הכלי מותר בתשמישו כמקדש ולכך כתב הרמב"ם בפ"ו מיסודי תורה כלי שהיה שם כתוב עלי' קיצץ וכו'. ואין ראיה מלשון הרמב"ם שם (והעתיקו בש"ע ס"ס רע"ו) וז"ל קוצץ את מקום הפס וגנזו אפי' היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית והתיך הכלי ה"ז לוקה חותך את מקומו וגונזו וכן אם היה השם כתוב על בשרו ה"ז לא ירחץ וכו' דלכאורה משמע דכלהו בחדא מחתא מחתינהו וגם טעמא דרישא דקיצץ מקום השם הוי מחשש מחיקת השם דעלה לוקה בהתיך וכו'. דאין זה רק כיילנהו הרמב"ם לאשמועינן דליכא תקנתא לכלי באופן אחר וק"ל. ונשאר לנו לבאר אי גרע קדושת השם באשר הוא חקוק ולא כתוב וכאשר גם החכם השואל הרגיש בזה וכתב כמו שמצינו כמה חילוקים ולא פירש ואנכי הרואה שו"ת משאת בנימין סי' צ"ט שהשיב בענין אי הוי דפוס שלנו קודש [על"ק תשובה ק"ו גם תשו' קפ"ד] ושרשיו שתולים על פלגי ים התלמוד דברור דבחקיקה עכ"פ יש ג"כ

קדושה כמו בכתיבה יע"ש והכי מבואר לענ"ד בדברי הרמב"ם הנ"ל שהתקתי אפילו היה השם חקוק וכו' ובסוף תשובה הנ"ל כתב שכ"כ ר' ירוחם בשם שו"ת לרמב"ם נלע"ד דאישתמיט מיני' דברי הרמב"ם בספרו מדלא מייתי ראייה מהם. ועמ"ש בט"ז בי"ד ס"ס רע"א שמאד צ"ע במה שהביא ראיה מגמ' דסוטה ואין כאן מקום להאריך בזה נקוט מינ' דחותם הנ"ל אסור בהנאה כי קודש הוא. ומינה דאסור גם כן לחתום בו ויש בזה החותם בו איסור מוסיף דלפני עור שזה שנשתלח לו האגרת מקלקל ושובר החותם וה"ל פסוק רישי' ואסור אפילו אינו מכווין. גם לפעמים שאין החתימה עולה יפה בפעם הראשון אף על פי שכבר נגמרו בנחתם ד' אותיות הקדושים וחוזר ומטיף וחותם ועובר בלאו דלא תעשון כן לה' אלהיכם. ואת"ל דישראל המקבל הכתב ידוע ומיזהר זהיר שלא לשבר החותם מ"מ לא זהיר לגונזו ובודאי דצריך גניזה ק"ו מכתב ממש שהרי בנקל בא לידי בזיון והשחתה ולפתחו ע"י גוי גם כן אין תקנה ומטעם שכתבתי ודבעינן למימר בסמוך דאמירה לגוי בכל דבר אסור וכבר כתבתי בספרי הנכבד בא"ח סי' ש"מ בכה"ג בפתיחת ספר שכתוב על ראשי הדפין אותיות שזכר רמ"י ושבירות עוגה שזכר רוקח ומהרי"ל בחג השבועו' ובכה"ג צ"ע בשם אפילו בחול וכל טבעת של פרקים עם חותם.

ו ואע"פ שאין בדעת המחתם זה החותם לקדש השם לא בפה ולא בלב מ"מ מאיליו נתקדש וראיה נ"ל דאפילו אם גוי חקק חותם זה או כתב השם קלט מקומו קדושה לאסרו בהנא' שהרי רש"י פירש בסוגיא הנ"ל דעירוכין על הא דסברוה מעיקרא שם טעמא דשם כתוב עלי' דבעי גניזה וכו' וז"ל רש"י דטעמא דשם כתוב עלי' דמוכחא מלתא דבלבו לשמים שהרי כתב עליה שמו של הקב"ה עכ"ל ויפה פירש שהרי בעי כל הקורה גניזה יע"ש ודו"ק (ונלע"ד דכל סוגיא דעירוכין נעלמה מהרב בעל שו"ת משאת בנימין כשכתב תשובה ק' בענין גליוני ספר יע"ש. ואין כאן מקומו).ואם כן ש"מ דידעינן או מחזקינן דזה הגוי שנדר הקורה הוא שכתב עלי' שם ה' ואפ"ה עכ"פ יגוד השם ומקמי הכי אסור בהנאה. ונהי דגבי אזכרות דבס"ת בעי קדושה בפה כמ"ש בטור וש"ע בי"ד סי' רע"ו מ"מ להחמיר להתקדש לאסור מקומו בהנאה ולאסור למחקו מעצמו קדיש מתמונת אותיות הקדושים זכר לדבר בכור בהמה סמצוה לקדשו ואם לא קדשו מאיליו קדוש כ"ש בנדון דידן. וכ"כ הרמב"ם להדיא גוי שכתב אם השם גונזין אותו.

ז וראיתי בהגהות מיימוני רפ"ו הנ"ל בשם הרא"ם דאם כ' אותיות של שם ולא נתכוון לקדש אין בהם קדושה כדתניא הרי שהי' צריך וכו' והביאם הרב בט"ז. והוסיף בו דברים דאם כתב שם שלא במקומו בכוונה לשם קדושה הוא קודש וצריך גניזה דלא גרע משם הנכתב על ידות הכלים וכו' וא"כ משמע דה"ה גבי ידות הכלים מיירי כשנכתב לשמה

והוא קדוש וזה נגד גמ' דעירוכין דאמר בהדיא שם שלא במקומו לאו קדוש דתנן היה כתוב על ידות הכלים וכו'. וע"כ צ"ל כמ"ש התוס' דבמקומו מיהא קידש למקו' כתיבה וכבר בארנו דמיירי שם בקורה שגוי כתב עליו השם. ותמה אני דבה"מ ה"ל לאקשויי על הרא"ם מדברי הרמב"ם דגוי שכתב וכו'. ואפשר לדחוק ולומר דגם מ"ש הרא"ם היינו דוקא לענין הכשר ס"ת ויושר נראה לומר אחר דק"ל עוד למה מייתי הרא"ם ראיה מברייתא הרי שהיה צריך וכו' דפליגי ר"י וחכמים בהעברו' קולמס דה"ל לאתויי גמרא ברורה שם פרק הניזקין דצ"ד ע"ב דס"ת שאין אזכרות שלה כתובים לשמן אינו שוה לכלום אלא עכ ס"ל להרא"ם דשם י"ל דנהי דאין הס"ת שוה כלום מ"מ יש באכזרות קדושתם אחר דמ"מ נכתבו סתם וסתמן לקדושתן קאי ומזה י"ל דאפי' כתב גוי האזכרה בסתם תפש קדושה (ולפי זה ס"ל להרא"ם דאין בשם שום קדושה אם לא נכתב לשמו ומותר למוחקו ואם כן ה"ה ה"נ בההוא דפרק הניזקין היה אפשר למחוק כל השמות ולחזור ולכותבן וכן כל השוכח לקדש אם השם וזה נגד הסברא ונגד משמעות הגמ' רק מ"מ יש בו קדוש' השם להחמיר) וטפי י"ל דמסתמא כתבו הגוי לשם אמונ' ישראל בשם זה וראיה מהא דכתב הב"ח דבדעבד מהני עיבוד הגוי לקלף דס"ת אם א"ל ישראל שיעבדן לשמו אפילו לא סייע כלל כמ"ש בי"ד סי' רע"א הביאו בש"כ שם זכר לדבר מ"ש אם אמר בדעת ישראל וכו' מש"כ בשעקר הכוונה לשם חול כמו הרי שהיה צריך וכו' ונתכווין לכתוב יהודה וכו' דאפי' ע"י הערת קולמס אין השם מן המובחר ובלא העברת קולמס לא קדיש כללכיון דבכוונה עקר ליה וראיה מש"ס ריש זבחים ובכה"ג מיירי מ"ש ולא נתכווין לקדש רק כיון למלה אחרת וכדמייתי ראייה ואפשר להגיה ולא נתכווין לקודש. וצל"ע לדברי התוספות משמע דאפילו נגרר השם מן המקום לא הל קדושת המקו' שנשאר קודש כדמעיקרא ואסור בהנאה ובתשמיש חול וא"כ ה"ה בטבעת הנ"ל אף אם נוטל השם מראש חותמו ע"י פצירה פים בשוגג או ע"י רוב תשמישו ישאר תחתית החוסם בסיס שלה שם באסורו וזה ודאי מלתא דלא מיסתברא. וראיה לדבר גמ' דפרק כ"כ דקט"ז כי קדוש אגב כתב הוא דקדוש אזלא כתב אזלא קדושתא שמות הוי"ה מיירי שהרי על ס"ת שנמחק קאי ואע"פ דההיא לענין דטעון גניזה מיירי. מ"מ לענין זה ודאי אין חילוק ועוד דגניזה דגבי ס"ת כאיסור הנאה דשם הנכתב שלא במקומו דמי ובכוותי' מצינו לענין ע"ז להבדיל בין הקודש לחול אבן שהעמיד עליה וכו' כמבואר בגמ' ופוסקים ומבואר בטור וש"ע בי"ד סימן קמ"ה. ואין לדקדק היפוך זה ממ"ש יגוד וישתמש במותר דשם שלא במקומ' לא קדיש מכלל דאלו קדיש היה השימוש אסור אף במותר אפילו אחר הגדידה וה"ה תחתית מקום השם אפילו אחר שניטל השם די"ל

דודאי לא קדיש רק כל זמן שהכתב קיים. מש"כ כשנמחק או ניטל אפי' אות אחד או מקצת' שע"י כך בטל תמונתו ומ"מ אלו השם קדיש כל הקורה והכלי לא היה רשאי לגודו לכתחל' להשחית ולכלות מן הקורה אפי' קצתו מש"כ אחר דלא קדיש רק מקומו לא נאסר רק כל מקומו ומ"מ כל שניטל השם חוזר השאר להיתרו ובאשר זה ברור נשארים דברי התוספו' נכונים וצ"ע. ולבאר מה יהיה משפט החותם ומעשיהו כבר מבואר שאסור לישראל להתיכו וכאשר ק"ל בכל דבר אמירה לגוי אסור דבר שאסור לישראל לעשותו כדמוכח פ' הפועלים דף צ' והוא בא"ה סי' ה' מעתה אסור גם כן להתיכו ע"י גוי וגם אם אפשר לצורף אומן לקלוף זה הטבעת מקום השם עם השם צל"ע להתיר להתחלה אפי' ירצה לגנוז המקום דיגוד תנן יקלוף לא תנן והכי נראין משמעות דברי התוס' דכתבו דלא יהנה מאותו חתיכה שכנגד השם דבמקומו וכו' ר"ל של מקומו קדיש דאל"כ מאי קמ"ל התוספ' שכתבו משמע וכו' דמשמע דחידוש קמל"ן. וצ"ל דיש בנטיל וקליפת המקום גם משום אכחושי קדושה אחר שנתקלש ע"י מקומו ואם כן אין תקנה לזה הטבעת רק על ידי נטילת כל ראשו שבו חקוקים אותיות הקדושים וגניזתן.

ח ויש עוד לדון ולומר דכל הטבעת אפילו הסובב האצבע מצדדיו ותחתיתו נאסר דכל הטבעת נקרא מקומו ובסיסו דחותם ובטול לגביה ולא דמי לשם שעל ידות וכרעי השמטה וקורה וק"ל. ומזה נראה ברור דגם למכרו לגוי אסור דנהי דאין הטבעת נמכר ביוקר מחמת חקיקת השם שבו מ"מ אחר שמקום השם קודש ואסור בהנאה גם דמיו אסורים לכתחלה. ונראה עוד דאפי' ליתנו במתנה לגוי אסור חדא דבכל דבר שאסור בהנאה אסור ליתנו במתנה וכדק"ל בדין חמץ וכדק"ל מתנה דינה כמכר ועוד שהרי מתנת חנם אסור ליתן לגוי מלא תחנם ועוד אסור מדבריה' פן יגיע לידי בזיון כמ"ש מהרי"ל שע"כ אין לכתוב השם חנם והרי כבר בארנו דשם זה קדוש הוא ולעד"ן דאסור להכניסו לבה"כ או למקום טינופות. מ"מ נקוט מיהא דהחותם הנזכר קדוש יאמר לו ולפי זה במטבעות שנטבעין במדינות שווידין בשם של ד' אותיות היה צ"ע.

ט ומ"מ נ"ל דמותרים הם כי נטבעו להוציאם וה"ל ככתיב' השם בפירוש לשם חול. ולכאורה צ"ע אחר שמונהח קיים דשם אפי' שלא במקומו ואפילו כתבו גוי צריך גניזה ואם כן כ"ש כתבו ישראל ולפי זה כל כתבי ברכות וקמיעין שבהם שמות הקדושים גם כן אם כלו ונקרעו באופן שא"א להשתמש בהם בקודש ודאי שצריכין גם כן גניזה ואם כן איך יתכן שלא יצילם מפני הדליק' אבל באמת ל"ק מידי דאחר שלא ניתנו לכתוב נהי דטעונים גניזה אי כלו מכל מקום אם נפלה דליקה בשבת לא ניתן לדחות אפילו איסור טלטול והוצאה דרבנן בשבילם. ול"ק מהא דפשוט בש"ס פ' כ"כ דקט"ו דאם נשארו

אזכרות בס"ת אפילו אין בהם כד ללקט פ"ה אותיות מצילין. דשאני התם דקדושת הס"ת הוא דמהני ליה כדבעי למימר שם דאפילו הגליונים מצילין ופרטי דינים הללו מבוארים בטור וב"י וש"ע בא"ח סי' של"ד.

י וטרם אכלה לדבר אודיע למר כי זה כעשר שנים נשאלתי בשם חקוק על טבעל של פרקים והם חיבורים עיגולים קטנים אם מותר לפרקו. והשבתי דלכאורה נראה לאסרו דה"ל מוחק את השם וראיה מהגה' ש"ע א"ח סי' ש"מ ס"ב הגה' שאסור לשבור עוגות שעליהם אותיו' בשבת ורמ"י הפריז עוד על המדה וכתב דה"ה אסיר לפתוח ספר שכתובי' אותיו' על ראשי הדפין ושגרע טפי דחושש לו לחטאת דה"ל מוחק ע"מ לכתוב. אבל לעד"ן דהיתר גמור הוא דודאי דברי רמ"י תמוהין דמה ענין מוחק ע"מ לכתוב דשם אין לו צורך במחיק' רק בכתיבה שאח"כ ודומה למחיקה דבמשכן וכאן ממש להיפך אעפ"י שרוצה לחזור ולסגור הספר מכל מקום אין זה תכלית פתיחתן. לכן פשיטא דאין חשש חטאת אלא אפילו איסורא נמי ליכא לע"ד ונילף מבנין וסתירה דק"ל דאין בנין בכלים ואפילו הדק היטב בפרקים וחוליות, ונלמד סברא משם אם לא מקרי חיבור בכה"ג כ"ש בכתוב על ראשי דפין דבפתיחה מסגרי הלוחות יתפרדו האותיות ממילא כויו אאופתא ובכל עת ורגע לפירוד קיימא. מש"כ במשכן היה בנין קיים אדיר וחזק עד עת נעלה הענן. ובכה"ג גם כן בקושר באם אינו של קיימא או מעשה אומן מותר גם לכתחלה ולא דמי לשאר מלאכות דכל עיקרן אינו רק לשעה מש"כ בנדון דידן גרע טובא מכותב במשקין דלכתחלה אסור דמחדש דבר ודוק.

יא וידעתי שרמ"א בתשובה סי' קנ"ט ג"כ מתיר ואין הספר בידי. ואם כדעת רמ"י היינו באיסור בפתיחת רוב ספרים שמציירים הכורכים צורות על ראשי דפין שהרי לא חייבו חז"ל ב' אותיות אלא משום רושם ואע"פ דלא ק"ל כר"ש לכתחלה מיהא אסור כמו מוחק שלא ע"מ לכתוב ומ"מ אותיות הרשומים בעוגות הוי שפיר דבר המתקיים ואין במ"ש סתירה לסתירת העוגות דבמרדכי רק שגם בזה צ"ע בעוגות ומצות שעליהם דמות מגן דוד ושאר תמונות או קליעות שבעוגות של שבת או סביב עוגות וחרוטים שבהם דנאמר לאסור השבירה. מיהו בלה"נ צ"ע על פסק המרדכי ממ"ש הרוקח סימן רצ"ו זכרו מהרי"ל שנוהגין לכתוב פסוקים על העוגה ולהאכילם לתינוק בי"ט חג השבועות. וקשה גם דידיה אדידיה שהרוקח גופי' כתב סי' ר"פ שאין לעשות סי' על המצות אותיות וחיה ועוף. וי"ל דבחג השבועות נותנים העוגה שלימה לתינוק והתינוק שוברו דזה שרי וכ"כ המרדכי שם. סוף דבר טבעת שנשאלתי ג"כ שרי לפענ"ד ובחיבורי מ"ח הארכתי עוד:

תשובה יז

א שאלה אל הגאון המופלג כמוהר"ר גרשון אב"ד דק"ק מיץ:

ב בבקשה נא יאיר עיני המחכים לו במ"ש הרמב"ם פי"ג מהלכות עדות וז"ל האיש עם אשתו ראשון בראשון לפיכך אינו מעיד לא לבנה ולא לאשת בנה ולא לבתה ולא לבעל בתם ולא לאביה ואמה ולא לבעל אמה ולא לאשת אביה עכ"ל ומשמע הא לבן בנה ואשתו ולבת בתה ובעלה ולאבי אביה ואשתו ולאם אמה ובעלה מעיד וכ"כ הסמ"ע ס"ק ט"ו ט"ז להדיא דחשיב לאבי אביה או בן בנה ראשון בשלישי דכשר דהיינו דתנו חורגו לבדו לאפוקי בן חורגו וכן למעלה.

ג ומזה יש להקשות טובא על דברי הב"י. הא' במ"ש רושם ה' על דברי הטור שכתב שנים נשואים זה האם וזה בת בנה מותרין זה לזה לדעת הרא"ש וכתב הב"י הא לדעת הרמב"ם פסול דהו' ראשון בשני בתרי בעל ואיך יתכן זה שהרי הוא כשר אף לבת בן אשתו כמ"ש וכ"כ גם הטור בפשיטות דבעל אם אמו כשר לו ואיך יהיה פסול לבעלה האמנם הב"י שפיר דייק וגמור בביאור דברי הטור. ומ"מ היא גופא קשיא גם בדברי הטור. ואין לומר בדברי הטור דמ"ש זה האם וזה בת בנה ר"ל ממנו דג"ש מ"ש במשנה הן ובניהן הכי יפורש. ולכן בעל בת בנו הוי ראשון בשני ועל ראשון בשני דסמוך ליה קאידמלבד דאין לשונו משמע כך אף גם זאת דא"א לומר דראשון בשני בחד בעל יהיה כשר וליכא למ"ד הכי דהיינו אבי חמיו דברושם כ"ג.

ד וע"ק במ"ש הטור אבל אבי חמיו כשר לו ותמה הב"י עליו רושם כ"ג וז"ל קשה לי דהא ראשון בשני הוא וחד בעל כאשתו ולכ"ע פסול הוא ע"כ ומה זה תמה הא להרמב"ם ודאי אבי חמיו כשר לו דהיינו אבי אביה דאשתו דחשיב ליה הרמב"ם ראשון בשלישי כמ"ש הסמ"ע לא ראשון בשני בחד בעל ואיך כתב הב"י דפסול לכ"ע. מלבד מה שצל"ע המשך דברי הב"י רושם ט"ו בהא מלתא גופי' דבפתח דבריו כתב להשיג על מ"ש הטור שהרי"ף פסל אפילו בתרי בעל דשני בשני והוכיח הב"י דאין זה רק הרי"ף והרמב"ם בשיטא חדא קיימו לפסול תרי בעל דראשון בשני ואחר כך כתב וסיוע לדברי מצאתי בתשובות הרשב"א וכו' וכ"כ הרי"ף וכו' דמשמע דלא אמרינן הרי בעל כאשתו רק בראשון בראשון כגון אם ובת או שתי אחיות. וע"ק לי לדעת הרב הב"י שתמה על הטור באבי חמיו וחשיב ליה ראשון בשני בחד בעל למה לא תמה במוקדם רושם ח' במ"ש הטור אבל בעל אם אמו כשר לו הא הוי ראשון בשני בחד בעל והוא גמ' דחורגו לבדו ולא בן חורגו. האמנם קושיא זו האחרונה מבלי נשים לב לדברי הרמב"ם שהצענו בפתח דברינו הי' אפשר לומר דדעת הטור וב"י דיש סברא מחלקת בין אבי חמיו דנחשב לו ראשון בשני

בחד בטל ופסול לבעל אם אמו או בן חורגו והוא דלא אמרינן בעל כאשתו לגבי יוצאי חלציה דאשתו אחר שהם מבעלה הראשון והוא נדון דבעל אם אמו ובן חורגו ולא אמרו בעל באשתו רק לגבי שאר קרובים דאשתו כגון בעל אחות אביו ואמו ובעל בת אחיו וכענין שכתב הרמב"ם וז"ל וכן לא יעיד לבן אחות אשתו ולא לבעל בת אחות אשתו וכו' מש"כ לגבי יוצאי חלצי' דאשתו לא אמרו כלל בעל כאשתו רק חשבינן להו לבעל ואשתו ראשון בראשון ובהכי מדוקדקים פתח דברי הרמב"ם האיש עם אשתו ראשון בראשון לפיכך אינו מעיד לא לבנה וכו' אף דבסיפא לא אתי שפיר וכמ"ש בסמוך.

ה ואף דלכאורה יש להקשות על זה הא עיקר בעל כאשתו אמרו בש"ס על אבעיא דאשת חורגו אין זו קושיא דל אמרו זה דרך פשיטותא דאיבעיא הנזכרת ולומר דהבעל הזקן כאשתו והיא חמותו דאשת הבן רק עיקר פשיטותא הוא ממ"ש בפומבדיתא דאשה כבעלה ור"ל אשת חורגו כחורגו ומ"ש בסוריא בעל כאשתו לא אמרו על אשת חורגו רק על בעל חורגתו כך היה אפשר לנו לומר בסברת טור וב"י בדעת הרמב"ם לתרץ קושיותינו האחרונה. (וכך מצאתי בהר"ן אחר כותבי והנאני מאד ותפס בפשיטות דבעל כאשתו ובהיפך על בעל חורגתו ואשת חורגו אמר ולא נתן טעם ולע"ד כמ"ש.) אף דודאי לשון רש"י דבש"ס בד"ה בעל כאשתו לא משמע כן יע"ש גם מ"ש הטור לפיכך שנים נשואים זה האם וזה בת בנה וכו' וקאי על תרי בעל כאשתו משמע שגם לענין יוצאי חלציה דאשתו אמרינן כן וכבר כתבנו למעלה שגם זולת זה דבריו לא יתכנו מ"מ מ"ש בדעת הרמב"ם נראין דברי נכונים. לפי מה שכתב בפתח דבריו.

ו ונ"ל ראי' לסברא מחלקת הנ"ל במ"ש הרי"ף בתשובה הביאה הב"י וז"ל כך ראינו שאין בעלי בנות דודו פסולים להדדי אלא בעל האם עם בעל הבת שאמרו בהם בעל כאשתו לפי שבעל האם פסול לחורגו וחורגתו עכ"ל ראה דנקט בעל כאשתו על בעל חורגתו ויהיב טעמא שבעל האם פסול וכו' ור"ל מעתה בעל הבת כבת דה"ל חורגתו ולא אמר מפני שהאם היא חמותו דבעל הבת מעתה בעל האם כאם יחשב אלא ע"כ כמ"ש ודו"ק. ומ"מ ממ"ש בחדא בא לפיכך אינו מעיד לא לבנה כו' ולא לאביה וכו' ובחדא מחתא מחתינהו דמשמע דהאיש עם אשתו ראשון בראשון ולכך אבי אשתו הוא דפסול ואבי אביה כשר דה"ל ראשון בשלישי כמו בן חורגו א"כ נשאר קשה מה זה תמה הב"י על אבי חמיו שכתב הטור דכשר ולא תמה על בן חורגו שהוא בעל אם אמו. ואף אם נאמר לתלות קולר השגיאה בדברי הטור וב"י ולומר דכסא הרמב"ם נקי מ"מ עלינו לישב מה שפליאה נשגבה לדעת הרמב"ם איזה גדר וגבול ניתן לבעל שלפעמים נאמר בעל כאשתו לפסול אפי' תרי בעל דראשון בשני ולפעמים נאמר בעל כאשתו לפסול אפי' תרי בעל

דראשון בשני ולפעמים נאמר אפילו בחד בעל דראשון בשני דבעל ואשתו ה"ל ראשון בראשון וממילא ה"ל ראשון בשלישי וכשר. ואפשר דס"ל להרמב"ם דלא אמרינן בעל כאשתו רק היכא דלא איפלג דרא עד דור שלישי כגון בעל בת אחותו או בעל בת אחות אשתו למה דק"ל דאמרינן תרי בעל אפילו בראשון בשני. מש"כ בדאיפלג דרא עד דור שלישי כגון אבי חמיו ובן חורגו אזי לא אמרינן בעל כאשתו רק נחשבה לראשון בראשון וה"ל שלישי בראשון וכשר ובכה"ג מכשיר הרמב"ם בדור הרביעי אפי' בדרך ישר כגון בן בן ן בנו ואע"פ דאיתא בירושלמי דמשה מותר להעיד באשת פנחס ולדעת הרמב"ם אף אהרן מעיד בה דה"ל אבי חמיה י"ל דס"ל להרמב"ם דלא ק"ל כההיא ירושלמי. וממ"ש נולדו שני חדושי' בדעת הרמב"ם אשר לא שערים קדמונינו דלא אמרינן בעל כאשתו רק בשני תנאים הא' דדווקא בדלא פליג דרא רק דומיא דאשת חורגו או בעל חורגתו והשני דדווקא לגבי שאר קרובים לא לגבי יוצאי חלציה ונשארו התמיוהות הנ"ל על ב"י ובפרט במ"ש הב"י בשנים הנשואים זה האם וזה בת בנה וכו' דלהרמב"ם פסול ואין בהם גם אחד משני תנאים הנזכרים ובכה"ג מ"ש הב"י ברושם ל"ב על דברי הרמב"ם במ"ש האיש עם אשתו וכו' לפיכך אינו מעיד לא לבנה ולא לאשת בנה וז"ל וראשון בשני לדידי' ולרי"ף אמרינן תרי בעל כאשתו ולפיכך פסול לאשת בנה ולבעל בתה אך לדעת הרא"ש וכו' והם דברים שאין דעתי הקלושה הולמתן שהרי אשה בנה הוא איבעיא דש"ס מה שיעיד באשת חורגו והשיבו דאשה כבעלה ובעל כאשתו והי"ל לפי מ"ש ראשון בשני בחד בעל ואפילו אם תקא להם שם ראשון בראשון האם עם הבת ובעליהם תרי בעל מ"מ לקרוא להם ראשון בשני בתרי בעל הוא דבר שאין לו שחר. והנה יש עוד תנאי בדין בעל כאשתו או אשת כבעלה והוא לד"ה דלא אמרינן זה רק בשזה המעיד או זה שמעידין לו הם הבעל או האש' שעליו מעיד או שמעידין לו נאמר סברא זו אבל לומר על גדר האמצעי דבין המעיד לזה שמעידין לו בעל כאשה או אשה כבעלה לפסול העדות ע"י כך לא אמרינן וראי' מאבי החתן ואבי הכלה שמעידין זה לזה וה"ה אחי החתן ואחי הכלה אע"פ דלא איפלג דרא גם לא צריכין למימר בעל כאשתו לגבי יוצאי חלציה וכן בהיפוך מ"מ לא אמרינן כך מטעם הנ"ל וכ"ש בשני חורגים דהיינו אלמון שיש לו בן ונשא אלמנ שיש לה בן ששני הבנים כשרים להעיד זה לזה אף על פי שכל אחד מהבנים חייב בכבוד האב והאם מדרבנן והיה אפשר לומר בעל כאשתו וההיפוך מכל מקום לא אמרינן בכה"ג וכמ"ש.

ז וע"כ ברור דאפי' הולידו האלמון והאלמנה יחד דאין נפקותא בזה ולשון רש"י בש"ס אחי האח בן שיש לבעל אמו מאשה אחרת פסול לו מפני שהוא אחי אחיו עד כאן לשונו

וודאי מלשון אחי האח משמע שהולידו יחד בן וכסוף דברי רש"י רק דצ"ע אם דווקא בכה"ג שע"י הבן הזה שהלידו יש קירוב לשני אחיו יחד ולכן פסל רב ירמיה הא אין כאן בן הממוצע (וכ"כ הרא"ש) מודה דכשרים זה לזה או גם בזה פסל ר' ירמיה והכי משמע דהא לא בעי רק לשנויי מה דתנן בעל אמו ובנו והא דנקט אחי האח הוא לאסברי בדדמי ולומר שיש צד חיבור ביניהם ע"י האח אם יולידו דאם לא כן למתיניתין לפרושי דדוקא בשהולידו. וי"ל דוקא בחיי הבן הממוצע מכל מקום מ"ש רב חסדא אפשר באחי האח משמע דגם בכה"ג אפילו הולידו יחד בן ועדיין האב והאם והבן קיים כשרים בן של האב ובן של האם זה לזה. וכ"כ הר"ן בפירוש והכי מוכח גם דעת הרא"ש. ומכל הלון פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה מ"ש הרמב"ם והטור בביאור אחי האח באופן שאחד מהם אין לו אב ואם ואחד מהם יש לו אב ואם רק שזאת האם כעת חיה היתי לפנים אמו חורגתו של האחר ומשמע דדוקא בכה"ג שלע"ע אין להם שום יחס וחיבור הן באב הן באם רק על ידי האח הממוצע והוא ימין דבטור וראובן דבמיימוני פר"ג מהלכות עדו' ולא ידענא מנא להו הא. ובפרק המפקיד דל"ט ע"א מוקי הא דאמר רב הונא אין מורידין קרוב מחמת קרוב לנכסי קטן באחי מאימא ופירוש רש"י וז"ל כגון קטן שיש לו אח מאב ואותו אח יש לו אח מאם דאיש נכרי הוא אצל קטן וכו' וכ"כ גם כן הטור סימן רפ"ה ולשון הרמב"ם פ"ח מהלכו' נחלות סתומים ודברי רש"י וטור ברורים ומוכרחים בההוא עניינא דנצרך למימר דנכשי קטן הם והוא ממש כדעת הרמב"ם והטור בהלכות עדות שאין מורידין נמואל לנכסי אוהד הקטן לפי משל הטור וכן אין מורידין מנשה לנכסי יהודה הקטן לפי משל הרמב"ם ודווקא שם שנצרך לצייר נכסי קטן ושני האחים מאם גדולים ממנו הוכרחנו לומר שזה שאין מורידין כבר מתו אביו ואמו מש"כ לענין עדות לא נצרכנו למבוכה הזאת רק בן הבעל מאשה אחרת לא יעיד לבן אשתו מאיש אחר אף על פי שגם הבעל הוליד בן מאשתו הזאת והיינו אחי האח דבש"ס לפירוש רש"י וקשה להטור בהלכות עדות וכ"ש על הרמב"ם דבהלכות עדות פי' באופן זר הנ"ל ובהלכות נחלאות סתם ואיכפא היה לו לעשות. והרב הב"י בש"ע כתב סתם אחי האח מן האם מעידין זה לזה שהרי אין ביניהם קורבה כלל והוא ודאי לשון סתום והסמ"ע העתיק על זה לשון הטור ולא חלה ולא הרגיש. וגם בזה אני תמה על הרב המשביר שראה בעיניו דברי הטור במה שפי' אחי האח בדרך רחוק ואיכא למישמע מיני' דדוקא בכה"ג משכ"כ באחים חורגים שאביו של זה חי וקים עם אשתו אמו של זה פסולים זה לזה ואפשר אפילו לא הולידו יחד בן שלישי ואיך כתב הב"י בג' מקומות רצופים רושם י"ח י"ט ך' במ"ש הטור אבל מעיד הוא לשאר קרוביו שנלמד מאחי האח וה"כ עוד שני

פעמים אחר הנזכר והלא לא דמי לדעת הטור במ"ש באחי האח דשם אין להם יחוס וחיבור מצד האבות רק ע"י בין הממוצע ובנדון דרושם י"ח י"ט כ"ף יש להם חיבור ע"י אבותיהם שקיימים ולא זכר שאפילו הולידו יחד וקצרתי מאד כי סמכתי על רוחב לבבו דרום מכ"ת וכו' כ"ד תלמידו הטרוד:

ח יאיר חיים בכרך:

תשובה יח

א דברי הגאון מוהרא"ג מ"ה אב"ד מיץ בתשובתו:

ב וע"ד שבדק לן מר לחוות דעתינו הקלושה והכחושה ביישוב דברי הטור והב"י בח"מ סי' ל"ג בדינין אלו הן הפסולין מחמת קורבה כי מכ"ת בעומק וזך עיונו שפך עליהם סוללה ובנה דיק ודקדק כמה דקדוקים ושדא בהו נרגא שצריכין נגרא ובר נגרא. גם ראיתי בתשובת הגאון מהרש"ל סי' פ' הרב' להשיב על הטור והב"י בענין זה גם מ"ו ח"ז בב"ח זכה בסי' זה לדברים הרבה טובים לאולפנא ולקולטא ובתוך דבריהם נכללים הרבה דברי מכ"ת ודאי מכ"ת לא ראה אותן הואיל ולא הזכירם ע"כ כמעט גמרתי בדעתי להשיב ידי יד כהה אחור מלהשיב כי מה אכל"כל דברים במצר שהחזיקו בו רבים וגדולים חקרי לב. אמנ' אחרי שובי נחמתי ואמרתי הלא המה הטור והב"י גאונינו מאורי עינינו ועיני הגולה כולה ומימיהם אנו שותים מצוה עלינו שלא נמזוג ראשינו אבי סדיא עד שנהפוך בזכותם ליישב דבריהם עד שיד עיונינו מגעת והשאר נבטל בלבינו ונתלה החסרון בוצר השגתינו עד ש"ה הטוב יסיר הפירמא מסך מבדיל מעינינו.

ג והנה דברי מר יעברו לפנינו כבני מרון ונשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. תחלת דברי פיהו שכלו"ת משכיל ממוצא דברי הב"י במה שכתב רושם ה' על דברי הטור שכתב שנים נשואים זה האם וזה בת בנה או בת בתה מותרים זה לזה לדעת א"א הרא"ש ז"ל וכתב הב"י הא לדעת הרי"ף והרמב"ם פסול דהוה ראשון בשני ותרי בעל והקשה מר איך יתכן זה הרי הוא כשר אפילו לבת אשתו וכ"כ הטור בפשיטו' דבעל אם אמו כשר לו ואיך יהיה פסול לבעל בת אשתו ואין התלונה כ"כ על הב"י כי שפיר דייק בדברי הטור מ"מ גם על הטור קושיא. זה הוא תורף המצות של קושיא הראשונה שהקשה מר:

ד ונראה לע"ד שהטור שפיר דייק שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שנים נשואים זה האם וזה הבת פסולים זה לזה והוא זה שהרי דברי הרי"ף בהלכות מפורשים שהוא חולק על פירושו של הגאון וברורו מילל שהוא מפרש מה שאמר רבי יוסי גיסו לבדו לא אתי לאפוקי רק

בנו וחתנו שיש לו מאשה אחרת אבל בנו וחתנו מאחות אשתו ד"ה פסול ונסתייע מן הירושלמי דאיתא שם גיסו יש לו בנים וחתנים. ומכאן יצא לנו שהרי"ף ס"ל שבראשין בב' אמרינן ת"ב כאשתו. וא"כ הוא שהרי"ף מפרש מ"ש ר' יוסי גיסו לבדו אתי לאפוקי בנו וחתנו שיש לו מאשה אחרת מוכרחין אנו נמי לומר מ"ש ר' יוסי מכ"ש חרגו פירושו שאתי לאפוקי חרגו דחרגו ובעל בת חרגתו דחרגו דאי לא תימא הכי אלא אתי לאפוקי בן וחתן חורגן עצמו תיקשי הלא ק"ו פריכא הוא ומה כ"ש הוא זה דאיכא למימר גיסו לבדו לאפוקי בנו וחתנו מאשה אחרת דכשר לו ניחא דהא אין לאשתו שום קירבה בעולם היא בעצמה עם בנו וחתנו של גיסו. אבל בת חרגו או חתן חרגו ואשתו קרובה להם איכא למימר שהוא פסול להם. אלא על כרחינו לומר מ"ש ר"י כ"ש חרגו לבדו לא אתי לאפוקי רק חרגו דחרגו או בעל בת חרגתו דחרגו אבל בן וחתן חרגו פסולין לו והוא להם. וכיון שאנו מוכרחים לפרש כן מ"ש ר"י וכ"ש חורגו ממילא זכינו לדין שהריף ס"ל שנים נשואים זה האם וזה בת בנה או בת בתה פסולים זה לזה. וכיוצא בזה כתב מוח"ז בב"ח ע"ש. וכיון שזכינו לדין שהרי"ף כן ס"ל מוכרחים אנו לומר גם הרמב"ם ס"ל הכי דהא הרמב"ם ס"ל ג"כ בא' בב' אמרינן ת"ב כאשתו ויצא לו זה שהוא מפרש ג"כ מ"ש ר"י גיסו לבדו לא אתי לאפוקי אלא בנו וחתנו מאשה אחרת אבל מאחות אשתו פסולי' לו וכדעת הרי"ף רבו א"כ מוכרח גם הוא לפרש מ"ש ר"י כ"ש חורגו כמו שפירשנו לדעת הרי"ף. וממוצא דבר נשמע שגם הרמב"ם ס"ל שנים נשואים א' האם וא' בת בנה או בת בתה פסולים זה לזה. וממילא צדקו דברי הטור שכתב שנים נשואים כו' מותרים זה לזה לדעת הרא"ש אבל לדעת הרי"ף והרמב"ם פסולים וכפירושו של הב"י:

ה אמנם עדיין חל עלינו לסלק הארי' דרבעא (לפי דברי הב"י שכתב שהטור שכתב לדעת א"א הרא"ש ז"ל בא למעט הרי"ף והרמב"ם אבל על הטור ל"ק מידי דאיכא למימר שלא כיון למעט רק הרי"ף וק"ל) עלן והוא זה שהרמב"ם כתב לפיכך אינו מעיד לא לבנה ולאשת בנה כו' ולא הודיענו שאינו מעיד לא לבן בנה ולא לבעל בת בנה כו'. אבל אין זה קושיא כל כך למאן דעייל ונפיק בספר זה י"ד כי כן דרך טובו להביא דינים המפורשים במקום מקור מוצאם ולא מה שנלמד מכח דקדוק דהאי דין דשנים שנשואים זה האם וזה בת בנה פסולים זל"ז נלמד מכח דקדוק כמ"ש לעיל אבל מ"מ מראה באצבע שהדין כן כמו שכתב וז"ל וכן לא יעיד לבן אחות אשתו כו' ולא לבעל בת אחות אשתו אבל מעיד הוא לבן בעל אחות אשתו שיש לו מאשה אחרת. ולכאורה זו היא משנה שאינה צריכה כי פשיטא שהוא כשר לבנו וחתנו שיש לו מאשה אחרת שאין לו בהם קורבא כלל. אלא לאורויי' אתא שכן הוא פירושו של ר"י שאמר גיסו לבדו אבל לבנו וחתנו מאחות אשתו

פסול ומזה יש ללמוד ג"כ שמ"ש ומכ"ש חורגו פירושו כמ"ש לעיל לאפוקי בת חורגו דחורגו או בעל בת חורגתו דחורגו וממילא נשמע ששנים נשואים זה האם וזה בת בנה פסולים זל"ז וק"ל.

ו ועפ"ז נחה שקטה הקושיא הראשונה שהקשה מר גם השניה רעותה אחריה כי בחדא מחתא מחתינהו כמ"ש מר גם כן וע"פ זה אתי נמי שפיר מה שכתב הטור ורב אלפס פסל אפילו נשואים שתי בנות אחים ותמהו עליו האחרונים מאין ומנין לו שהרי"ף ס"ל כך ועפ"ד אתי שפיר דכיון שהוכחנו שדעת הרי"ף לפסול שנים א' נשא האם וא' נשא הבת מכ"ש שס"ל ששנים נושאין ב' בנות אחין פסולים זל"ז כי זה נחשב קורבא יותר מן א' נשא הבת כו' אף על פי דהוה ב' בב' ות"ב ושנים נשואים זה האם וזה בת בנה הוה א' בב' מכל מקום כיון דאיתפליג דרא עדיף טפי וכ"כ מהרש"ל להדיא בסוף התשו' הנ"ל ע"ש (ומיהו הב"י לא ירד לסברא זו של מהרש"ל גם הרמב"ם לית לי' סברא זו כלל). ועל פי יסוד דברינו אלו נלע"ד שיש ט"ס בב"י ברושם ל"ב וז"ל וכ' הרמב"ם כו' ולדידי' ולהרי"ף אמרינן ת"ב באשתו ולפיכך פסול לאשת בנה ולבעל בתה אך לדעת הרא"ש כו' ע"כ ומכ"ת תמה עליו בתמיה' קיימה וכתב שאין שחר לדבריו אלו והדין עם מכ"ת שאין שחר לדבריו כמו שהן לפנינו ע"כ נראה לע"ד שצריך להיות לפיכך פסול לאשה בת בנה ולבעל בת בתה כו' ומ"ש הב"י ולפיכך פסול כו' אין זה פסקא מדברי הרמב"ם אלא הם דברי הב"י עצמו שכתב הדין לפי דעת הרי"ף והרמב"ם והכי משמע קצת כיון שצירף את הרי"ף עם הרמב"ם משמע דלאו פיסקא הוא וק"ל. הן אמת שקשה מאוד להגיה ולשבש הספרים מ"מ היכא דמוכח ודאי שרי והרשות נתונה והיד כותבת ומגיה כראוי ובפרט בספרים הנדפסים שלנו שהרגל הטעיות נעש' להם כטבעי. בסי' זה בטור אשר לפני והוא נדפס בוניציא' בשמח' לפ"ק יש בו דילוג תיבות א' בב"י ברושם ו' שכתוב בו אבל לבן בנו וצ"ל לבן בת בנו ואי' בטור עצמו ברושם ט"ז שכתוב בו כגון ראובן לבן וצ"ל לבן בן כו':

ז עוד כתב מר וז"ל צריך עיון המשך דברי הב"י רושם ט"ו דבפתח דבריו כתב להשיג על מ"ש הטור שהרי"ף פוסל אפי' ב' בב' ות"ב והוכיח דאין זה כי הרמב"ם והרי"ף בחדא שיטא קיימא לפסול א' בב' ות"ב ואח"כ כתב סיוע לדברי מצאתי בתשו' הרשב"א כו' וכ"כ הרי"ף כו' דמשמע דלא פסלינן רק ראשון בראשון ות"ב ותו לא עכ"ל דמר. ולענ"ד נראה דברי הב"י ברורים אף אם נאמר שהבין מתוך דברי תשובת הרי"ף דס"ל א' בב' פסול. ומ"ש כי היכא דמזכיר גיסו וחורגו הוא לאו דוקא אלא הה"נ א' בב' מ"מ דבריו נכונים. וכן הבין בעל המאור מתוך דברי הרי"ף שכתב וז"ל ראיתי בתשובת שאלה

להרי"ף ז"ל כל בעלי קרובת כשרים להדדי דאי הוו פסולין הוה מזכיר להו כי היכי דמזכיר בגיסו ובחורגו ובודאי תשובה זו נכונה אלא שיש לתמוה עליו ולהשיב מדבריו על דבריו כי לדבריו שהוא פוסל בחתן גיסו מאחות אשתו מ"ש בעל אחות חמותי שלא יעיד לי שאני לו חתן גיסו מאחות אשתו ומ"ש בעל אחות חמי שכשר להעיד לי שזה לא נזכר פסלותו בכל המשנה והוא מבעלי קרובת והרי הוא מכשיר בעלי קרובת והלא קורבא זו כקורבא זו כו' עכ"ל:

ח איברא תמה אני על בעל המאור שהקשה דברי הרי"ף אהדדי ואין כאן טעם קושיא כלל כמו שמפורש להדיא בתשו' הרי"ף שהביא הרשב"א שהרי כתב וז"ל וליכא למימר שהזכירה אלו וה"ה לאחרים לפי שאלו קרובים יותר ואין למדין רחוק מקרוב עכ"ל. משמע אבל קרוב מקרוב ודאי למדין וממילא אזדא להו קושייתו דבעל המאור. איברא שנראין הדברים שבנוסחתו של תשו' הרי"ף שראה בעל המאור לא היה כתוב האי וליכא למימר שהזכיר אלו וה"ה כו' מ"מ השכל מחייב לומר כן ולא ה"ל לבעל המאור להקשות דברי הרי"ף אהדדי וצריך לי עיון. מ"מ מוכח מדבריו מדלא תקשה מפשטן של דברי הרי"ף אהדדי שכ' דאי הוו פסולין הוה מדכר להו כי היכי דמדכר בגיסו ובחורגו דמשמע דוקא גיסו וחורגו דהוה ראשון בראשון הוו פסולין אבל לא ראשון בשני ולהרי"ף בהלכות פסול חתן גיסו מאחות אשתו דהוה א' בב' אלא עכ"ל שאין לדקדק מהא דנקט הרי"ף כי היכי דמזכיר בגיסו וחורגו שבא למעט חתן גיסו אלא הה"נ חתן גיסו פסול לו דהא אידכר נמי בהלכה בירושלמי דמייתי הר"ף והא דנקט גיסו וחורגו משום דמדכיר להו בגמרא דילן זה הוא בלתי ספק כוונת בטל המאור ממילא גם המשך דברי הב"י עולה יפה בענין זה. חדא ועוד קאמינא אף אם נודע שכוונת דברי הרי"ף כמו שכתוב בתשו' כי הכיא דמדכיר גיסו וחורגו בא למעט חתן גיסו מאחות אשתו מ"מ המשך דברי הב"י א"ש כי אין כוונתו לומר שתשו' כי היכא דמדכיר גיסו וחורגו בא למעט חתן גיסו מאחות אשתו מ"מ המשך דברי הב"י א"ש כי אין כוונתו לומר שתשו' הרי"ף מכוונת עם דברי הרי"ף בההלכות לעיקרא דדינה כי בלא"ה יש תשובת רי"ף אחרת מבוארת דלא כדברי ההלכות הביאה הרמב"ן שהוא נושא כליו ולוחם מלחמותיו מלחמות מצוה ואעפי"כ לא מצא ידיו רב לו בב"ה ליישבן וכתב שא' מהם חזרה מדעת הוא אלא כוונת הב"י הוא להביא ראי' לדבריו מ"ש כיון דמתחלה איבעי לן אי אמרינן בעל כאשתו אפי' חד די לנו שנפסול היכא דאיתמר בהדיא כו'. ודבר זה מפורש באמת בהדיא בתשו' הרי"ף וק"ל:

ט עוד כתב מר וז"ל ע"ק לי לדעת הרב ב"י שתמה על הטור באבי חמי וחשיב לי' ראשון בשני למה לא תמה במוקדם רושם ח' במה שכתב הטור אבל בעל אם אמו כשר לו

הא הוה נמי שני בראשון ות"ב כו' עכ"ל. ולעד"נ מה שלא הקשה הב"י במוקדם טעמו ונימוקו עמו משום שי"ל שהטור ס"ל דלא אמרינן בעל כאשתו בכיוצא בזה אפי' חד בעל כיון דאיתפליג דרא וכ"כ מהרש"ל בתשובה הנ"ל. אע"פ שהב"י תפס במושלם שאבי חמיו פסולים זה לזה משום דהוה ראשון בשני אע"פ שאיתפליג דרא. יש לחלק ולומר שאני התם שאבי חמי יש לו קירוב הדעת מאוד עם נכדו שהיא אשתו דע"כ רחמי האב על בנו [אמת כי כך אמרו רז"ל שרחמי האב על הבן יותר מבן על האב גבי בא במחתרת בסנהדרין מ"מ א"א להלום כלל דברי רבינו פה] ע"כ יש לו נמי קירוב הדעת עם אבי חמיו אבל לא מצינו שרחמי הנכד על אבי אביו או אבי אמו על כן אין לבעל קירוב הדעת כל כך עם נגדי אשתו כן יש ללק לדעת הטור. ע"כ לא הקשה הב"י במוקדם. וע"פ סברא זו יש ליישב מה שהתפלא מהרש"ל הפלא ופלא בתשו' הנ"ל על הטור שכתב שלפי דעת ר"ת פסול אדם לבן או בנו ואינו מחלק בין איתפליג דרא לבין לא איתפליג דרא הלא סברא זו מוכרחת היא אליבא דטור עצמו דהא ס"ל דבעל אם אמו כשר לו וקשה הלא ה"ל א' בב' וחד בעל אלא עכ"ל דכשר משים דאיתפליג דרא א"כ לר"ת נמי איכא למימר שמעיד לבן בן בנו (אע"פ שבמקום אחר פוסל א' בשלישי משום דאיתפליג דרא) הן הן תורף דברי מהרש"ל ע"ש ומפ"ד לא קשיא ולא מידי כי יש לחלק כמו שכתבנו. עוד כתב מכ"ת וז"ל אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני מ"ש הטור והרמב"ם בביאור אחי האח באופן שהאחד מהם יש לו עדיין אב ואם והשני אין לו אפילו א' מהם ומשמע דוקא בכה"ג משום דלע"ע אין להם יחס וחבור זה עם זה הן באב הן באם רק ע"י האח הממוצע כו' עכ"ל וע"ע יסוד זה שס"ל למר שהטור בדוקא נקט דמיון זה דקדק דקדקים הרבה והאריך מאוד ולעד"נ הא דנקט הטור והרמב"ם דמיון זה אינו אלא משל והה"נ בדמיון אחר כגון אם ראובן יש לו בן מאשה אחת ונשא את לאה שיש לה בן מאיש אחר ואח"כ ילדה לאה בן לראובן בן ראובן ובן לאה הראשונים כשרים זה לזה והא דנקטו דמיון הראשון נלע"ד שלרבותא נקטוהו כי בדמיון הב' יש סברא יותר להכשירם זה לזה כיון שקודם שנשא ראובן את לאה היו שניהם בעולם והיו כשרים זה לזה איכא סברא שלא יפסלו שוב ע"י לידת האח הבא לאחר מכאן משא"כ בדמיון הראשון שביום הוולדו של האח האחרון כבר נולד האמצעי שמחברן ומדבק להו בקבא דקירא ה"א דפסולים זל"ז קמ"ל הטור והרמב"ם שאפ"ה הם כשרים. ואם תאמר מנ"ל באמת להטור והרמב"ם רבותא זו דלמא לא היא הא ודאי לאו מילתא היא דא"כ קשה מאי דוחקים דרב חסדא לאוקמי הא דתנן בעל אמו הוא ובנו וחתנו איירי בבנו וחתנו שיש לו מאמו וקתני אחיו מן האב ואחיו מן האם למה לא אוקמי כסברת ר' ירמיה דס"ל שאין סברא כלל לחלק

בין אחיו מן האב ובין אחיו מן האם ומ"ש הוא ובנו וחתנו איירי מאשה אחרת ובאופן הדמיון השני אלא ודאי אליבא דרב חסדא אחי האח בכל ענין כשר (וזהו סתירה גדולה לסברתו דמר שס"ל שהדמיון שהטור והרמב"ם נקטו הוא בדוקא) זה מה שנלע"ד ליישב דברי הב"י והטור. והנה נפשי יודעת מאוד שקצתן מן הדברים אינן מוכרחים וביותר שאינן עולים לפי דברי הסמ"ע מ"מ באשר שהם אפשריים כתבתי להורותם שלא יהיו דברי הטור והב"י כדברים זרים אשר אין להם שחר כמו שעלה על דעתו דמר כאשר הוא באמת המקצת הדברים אם נתפס המושלם דברי הסמ"ע.

י ובהיות שאני מחבב דברי מר חיבת קודש לדקדק בהם ב' דברים אע"פ שאין נ"מ כ"כ חדא מה שאמר מר וז"ל אמנם הב"י שפיר דייק וגמר בביאור דברי הטור ומלשונו דא"א לפרש שום ענין דמ"ש זה האם וזה בת בנה ר"ל ממנו כו'. דא"כ הוה א' בב' וחד בעל ואיך אמר דכשר להרא"ש והרי ליכא למ"ד הכי דהיינו אבי חמיו דברושם כ"ג עכ"ל דמר. ואני אומר אי משום הא לא ארי' אדרבא משם ראי' דס"ל הטור והרב"ש שראשון בשני ות"ב היכא דאיתפליג דרא כשר. הן אמת שהב"י לא ס"ל הכי ע"כ כ' ואפשר שהגירסא היא אבל אחי אבי חמיו כשר לו. אבל גם על דא אנו מדיינין מנ"ל להב"י דלדעת הטור אמרינן בעל כאשתו אפי' היכא דאיתפליג דרא בא' בב' ומהרש"ל באמת תפס דברי הטור כפשטן בלא תוס' כלל. גם מוחין פסק להלכה שאהרן כשר לאשת פנחס ע"ש. ע"כ משום הא שפיר היינו יכולים לפרש מ"ש הטור שנים שא' נשא האם וא' נשא בת בנה י"ל ממנו אמנם מצד הלשון א"א לפרש דבריו בענין זה וק"ל. חדא ועוד קאמינא כתב מר וז"ל וכן מצאתי בהר"ן דתפס בפשיטות דבעל כאשתו וההפך נאמר על בעל חורגתו ואשת ואשת חורגו גופייהו ולא על אב ואם דידהו ודו"ק אף כי לא נתן טעם כלל ולעד"נ מ"ש עכ"ל ולעד"נ שדברי הר"ן דברי טעם הם מצד עצמם ואינן חסרים לא מלח ולא תבלין כי הא דעיקור האבעי' בגמ' היא באשת חורגו דוקא היינו משום דתני חורגו לבדו ומבעי' אם בא למעט גם אשלתו או אם אשתו כגופו ממילא הא דתני חורגו ה"ל כאלו תני חורגו ואשתו לבדו ממילא מאי דפשוט לי' אשה כבעלה ולא ממעטינן אשת חורכו ממ"ש חורגו לבדו ע"כ צריכין אנו לפרש מ"ש אשה כבעלה קאי אאשת חרגו וכן בבעל חרגתו כמו שפירש הר"ן וק"ל. ודי מזה.

יא וע"ד שביקש מר מאתי לשאול ממנו דבר מה שצריך עיון אמרתי למלאות בקשתו לשאול ממנו מנא הא מילתא דתנינן בסוף תמורה אלו הן הנשרפין וקחשיב בהדייהו ערלה מנ"ל הא ודברי רש"י ותוס' אין נוחים לי אגב חדא תרתי. תרתי בלבי כיון שחזינא בג"י דמר שהיה טרוד לסדר גט מצוה אמרתי לשואלו היאך כותבים בגט מעושה כגון

גט משומד בדלא אניסנא (לפי הפירוש שפירש בסדר הגט דפירש בדלא אניסנא כלומר לא אנסו אותי עד שאמרתי רוצה אני דאם היה כן היה פסול רק באופן שאמרו שכופין אותו להוציא) הלא באמת היו כופין אותו בעל כרחו עד שאמר רוצה אני ודוחק לפרש שר"ל בדלא אניסנא שלא כדין דלישנא לא משמע הכי. ותו לא מידי כעת. והש"י יזכנו שיהיה מחיצתינו לפנים ויאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל כעת כד"ה. הטרוד גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק מינ"ץ יום הששי לסדר הנמצא כזה תמ"ב לפ"ק.

תשובה יט

א שאלה ר"ד י"א שנית צר לי שכבר כתבתי קודם פסח ע"י גיסי דוד שי' אבל תשובה נשאר מעל ואגב אורחא צריך לכתוב מה שנעשה בשבוע בקעטש שנתן הר' זנוויל קירווויילר קדושין וייחד בני ליזר שי' לעידי קודשין והוא שני בשני בחד בעל דהיינו כלתי שתי' היא שני בשני עם החתן וצריך שאלת חכם אם חד בעל הוא פסולי עדות דאורייתא בוודאי פסול הוא לעד כמו שכתוב בטור א"ע סי' מ"ב עד אחד קרוב או פסול הוי כאלו נתן לפני ע"א ידעתי כבר ידעתי שזה החילוק בין פסולי תור' או דרבנן נ"מ לקדושי אשה אבל זה מספקא לי אם נחשב לענין קדושי אשה חד בעל פסול תורה או דרבנן בקשתי להשיב לי תכף על שאלה הנ"ל. וגם יזכור מכ"ת באותו פעם שהיה עמי במחיצתי הקשה לי דבר מה על אותו מאמר דבפ"ק דקדושין דף ל"ו כל מצוה שנוהג בארץ וכו' מה שהקשה הב"ח על תוס' והיאך בא הגאון הרב המנוח כמהר"ש זצ"ל בספרו בה"ז לישב דברי תוס' וכשבא בלימודי בטור י"ד בהלכות ערלה עיינתי ומצאתי שמה שהקשה הרב הנ"ל על הב"ח גם כן אינו מתירץ אפילו לדבריו מנ"ל לר"א לחלק על ת"ק דלמא ת"ק סבר חדש אינו נוהג בגוים דהוא מוד' שהמקש' מקשה למה לא תני חלה אליבא דת"ק ור"א קא פריך א"כ התירוץ גם כן אליבא ת"ק משום דאינו נוהג בגוים ועל כל פנים יש ספיקות בין הפוסקים אם חדש נוהג בנכרים או לאו וא"כ מנ"ל לר"א לפלוג את"ק דלמא ת"ק סובר כהאי מ"ד דחדש אינו נוהג בגוים וא"ש כמו שלא חשב חלה מה"ט אינו חושב נמי חדש וצריך עיון:

ב תשובתי הנה אף שידעתי שמכ"ת לא צריך לי ולמטלעתי לא לגמרא ולא לסברא כי עמו מקור חיים ומימי מי מערה רק ענוונתנותי תרבני ואין מסרבין לגדול כמוהו לכן באתי להשיב אפס בקוצר נפלא. על שאלה שאחד מעדי קדושין היה שני בשני עם החתן. לכאורה נראה דאין הקדושין קדושין בלי שום פקפוק ותנאי וצריכין קדושין אחרים לפני עדים כשרים.

ג וכמ"ש בשו"ת מהר"ם פדואה ל"ב הביאו רמ"א סימן מ"ב ס"ב דה"ל כמקדש בע"א ואפילו ליש מחמירין בעד אחד היינו להחמיר ומכל מקום להקל לומר דא"צ קדושין אחרים אין לנו וכדק"ל שם ס"ה המקדש בפסולי עדות אינן קדושין והוא מהש"ס בפ' ז"ב. ואף על פי שהסכימו הגאונים וכל הפוסקים דפסולי עדות מדבריהם חוששין לקדושין מכל מקום מידי ספק לא יצא וצריך קידושין אחרים כמבואר ג"ז שם. ועוד נ"ל פשוט דפיסול שני בשני בח"ב ה"ל פסול דאורייתא חדא די"א שזכר רמ"א בהגה' בח"מ סימן ל"ג ס"ב דקרובי האם אינם פסולים רק מדרבנן הם דברי הרמב"ם (וז"ל פי"ג מהלכות עדות הקרובים מן האם או מדרך אישות כלם פסולים מדרבנן) וקצת גאונים ולא מטעמא דכתב השמיע שם דס"ל דילפותא דאבות אבות הוא אסמכתא ר דס"ל דכל דרז"ל ממדרשם בקראי ה"ל רק מדרבנן וכבר מחו ליה הרמב"ן והרשב"א וחבל נביאים שאתם בדברי טעם וראיות חזקות כראי מוצק דכל דרז"ל מקראי הוא דאורייתא וכמ"ש הב"י שם בא"ה והסכימו עמהם כל האחרונים כמ"ש הש"כ בח"מ שם. ואין לומר דעד כאן לא נחלקו על הרמב"ם רק בקרובי אם דנפקא מקרא דאבות אבות מש"כ בשני בשני בח"ב דלא נלמד רק מסברא אשה כבעלה ודאי אינו רק מדרבנן דהאי ודאי ליתא דגם אשה כבעלה ילפינן ליה מקרא פ' ז"ב דכ"ח ע"ב ממ"ש דודתך היא והכי מבואר בשו"ת הריב"ש י"ד גם בב"י בא"ה ס"ס מ"ב במ"ש מצאתי כתוב וכו' מבואר דפסולי קורבה דאם ודע"י אישות עולים בקנה אחד והצד שוה בהם. ועוד שכבר ביאר שם הגאון מהרש"כ בש"ך בק"מ שגם הרמב"ם דס"ל דקרובי אם הם רק מדרבנן מכל מקום ס"ל דדינייהו כפסולים מדין דאורייתא לענין המקדש לפני פסולי עדות דדהו ולכל מילי כמ"ש באריכות ודאי פי חכם חן.

ד ומכל מקום במעט התבוננות כמין ימא לטגנא מצאנו וראינו שכל הנאמר אינו ענין לנדון דשאילנא קדמייכו שבמה דברים הנ"ל אמורים במקדש לפני פסולי עדות ואין זר ביניהם רק המקדש והמקודשת והעדים הפסולים אי מדאורייתא או מדרבנן או בעד אחד מש"כ אם נעשית החופה בפני קהל עדות לישראל ובלי ספק שכמה וכמה מהעומדים סמוכים שמעו וראו שהרי ק"ל דלא בעינן ייחוד לעדים הוי מקדש בפני ב' עדים כשרים וקידושיו קידושין.

ה ואין לומר דיסוד לעדים וחד מהם פסול מגרע גרע דהוציא את כל הקהל מכלל עדים דהא ודאי ליתא דאפילו ייחוד תרי לעדות מכל מקום כל בי תרי' מצי להעיד כמ"ש הריב"ש בתשובה והביאו רמ"ח בקצרה בהגה' א"ה שם ס"ד. [והכי ק"ל לגבי ממון בטור ח"מ וש"ע סימן ל"ט ס"ה]. ואין לפקפק עוד ולומר שהרי העדים צריכים לראות הנתינה

ממש ולא סגי בשמיעה כמ"ש ג"כ רמ"א והוא משו"ת רשב"א סי' תש"ף. ואפשר דלא השגיח שום אדם זולת העדים לראות. נלע"ד דדוקא בנדון ההוא ששני עדים היו עומדין אחורי הגדר ושמעו לשון הקדושין שקידש את פלונית באתרוג ולא ראו הנתינה דאע"פ שאחר כך יוצא האתרוג מתחת ידה אינן קדושין דמאן לימא לן שנתן לה בשעת אמירה דלמא זמן מה בתר הכי יותר מכדי דיבור או לא נתן לה כלל בידה רק הניחו ולקחה ובכה"ג אנפי טובא (אף כי צל"ע ל"ל טעם דאין הקדושין קדושין מטעם של ראו ותיפוק ליה אפי' העדים ראו מ"מ הם לא ראו את העדים כמשמעות שהיו עומדים אחורי הגדר וכמ"ש הב"י בשם רשב"א גופא הובא בש"ע שם ס"ג) מש"כ בחופה הנעשית לפני קהל ועדה נ"ל דסגי בשמיעה להיות עד נאמן אם היא יוצאת וט"ק בידה ומה גם למנהגינו שתכף אחר הדושין כל הקהל אומרים לקרובי חתן וכלה מז"ט דמאי איכא למיחש.

י וזה ברור לע"ד הלכה למעשה להחמיר. ואף אם להקל שלא להצריכה קדושין שנית רופף בידך לסמוך על זה מ"מ תמה אני מה זו שאלה הלא המסדר קדושין כהרר"ז קירווייליר הי' מקרי להחתן מלה במלה כנהוג והוא צופה ומביט מאזין ומקשיב ומצטרף. ומ"מ יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר דע"י שנתייחדו ב' עדים וא' מהם פסול כבר נתבטלה כל העדות והוא משנה שלימה במסכת מכות ואפי' בעדים מרובים. ומבואר הוא בח"מ סי' ל"ו ואף כי התוספת והרא"ש והרשב"א והר"ן ס"ל דבעינן דוקא כיוונו לראות ולהעיד והעידו. מ"מ הכריע כבר הש"כ שם כהרמב"ם וסייעתי' והכי משמע מסתימת הב"י בלשון ש"ע בדעה זו ודעה אחרת כתב בלשון י"א ככלל שמסר לנו הגאון רמ"ע בתשובה. ולא יהא אלא ספק ושקול מ"מ יש להחמיר בדבר שאפשר לתקן לפסול ב' העדים וראי' מריב"ש סי' ש"ץ.

יא ומטעם זה ג"כ אין לסמוך על דעת הרי"ף שכל שלא הכיר הרחוק בקורבתו של קרוב נשאר העדות הרחוק כשירה וא"כ י"ל ג"כ בנדון דמכ"ת וכבר כתב בש"כ שגדולי הפוסקים מסכימים לדעתו ודמ"מ יש לחוש להחמיר לדעת הרא"ש והוא יש מי שחולק שג"כ כתב בש"כ דבש"ס נראה עיקר כשברא זו. ואי לומר דגם לסברת הרא"ש היינו דוקא בשהעיד הפסול בב"ד וכהגה' ש"ע שם דאין זה רק לי"א דבס"א כמ"ש הש"כ.

יב נשמע מכל הלין דמידי ספיקא לא יצאנו דאם אין ב' עדים דהיינו המסדר קדושין ועוד א' ששמעו וראו צריכין קדושין שנית והכי דעת תורה ודעת נוטה שאם יש עוד א' עם המסדר קדושין ששמע וראה א"צ קדושין אחרים. מש"כ באפס זולת המסדר או שבלאו הכי המסדר א' מעידי קדושין ואין שנים אחרים ששמעו וראו יחזור מחתן ויקדשנה שנית בפני עדים כשרים וא"צ עשרה לזה גם א"צ לא ברכת אירוסין (כמ"ש הטור א"ה

סס"כ הביאו רמ"א סי' ס' בהג"ה) ולא ברכת נישואין דיצא בקמייתא ולו יהא ספק ברכות ק"ל להקל. וראיה לזה מפסקי מהרא"י קים. ובאם הן הן עידי קדושין הן הן עידי כתובה וחתמו הכתובה ודאי הכתובה פסולה ובזה פגענו ונגענו בדינים הנזכרים בח"מ סי' נ"א סג"ד ודוק שם דגבי כתובה לכ"ע פסולה דבעינן ב' עדים כשרים ואין להאריך בזה אחר שלא נשאלתי עליו ומה גם שעם קוצר דברינו בקיצור מופלג כבר הארכנו די והותר.

ט ומה שהקשה מכ"ת שקושיות הרב כמהורר"ש בעל בה"ז על הב"ח קשה גם לדידי' (וז"ל ומצאתי שמה שהקשה הרב בבה"ז על הב"ח וכו') לא יכולתי לעמוד על דעתו דאפילו ריח קושיא אין כאן דשפיר הקה בבה"ז על הב"ח דס"ל דעל ת"ק קאי הירושלמי ור"ל דלר"א לא קשיא ליתני אף החלה נוהג גם בח"ל משום דאפשר גם ת"ק ס"ל דחלה נוהג גם בח"ל והא דלא נקט ת"ק חלה משום דס"ל לת"ק שאינה בשל גוים ולעולם ר"א ס"ל דנוהג בשל גוים. ור"ל אם קושיות הירושלמי על הת"ק ע"כ גם ר"א הוקשה לו קושיות הירושלמי על הת"ק וע"כ ידע ג"כ תירוץ הירושלמי. ובא בה"ז והקשה אי כדברי הב"ח דאת"ק קאי הירושלמי א"כ קשה מנ"ל לר"א וכו' אלא בע"כ דס"ל לה"ט בפשיטות וכו' ר"ל דפשיטא ליה לר"א דגם ת"ק ס "ל דנהוג אף בשל נכרים. כי כוונת הבה"ז רק לומר דאפילו לדעת הב"ח דקושיות הירושלמי על הת"ק (ור"ל לפי זה שגם ר"א מסיק אדעתי' קושיית הירושלמי על ת"ק ותירוצו) מוכח ג"כ דפשיטא לר"א דגם לת"ק חדש נוהג גם בשל גוים ודלא כמו שעלה על דעת הב"ח להוכיח לפי דעתו היפך זו. וסיים הבה"ז וא"כ הקשה בירושלמי את"ק ור"א ר"ל דא"צ לומר דהקשה רק על ת"ק ולהוליד מזה דעלה על דעת ר"א קושיות הירושלמי ותירוצו על ת"ק להוכיח ע"י כך דין שחדש נוהג בשל ישראל דווקא שהרי לא עלה מבוקשינו כמו שכתב וא"כ א"צ לומר דהקשה רק על ת"ק. ואף שהלשון קצת מגומגם.

י מ"מ כוונת בה"ז מבוארת ומבוררת כשמש בצהרים בלי פקפוק ונדנוד. ומה דסיים בבה"ז וז"ל וא"כ הקשה בירושלמי את"ק ור"א וכו' לא ר"ל דבזה ל"ק מה שהקשה על הב"ח כדסלקא אדעתי' דמר:

יא נאם הטרוד יאיר חיים בכרך:

תשובה כ

א השיב לי חכם אחד על הקושי שהקשתי לו וז"ל מה ששאל אותי אדוני מ"ו ותהה על קנקני הריקן והחסר וכתב לי הקושיא שמביא הרב ר' משה רבקש בטא"ח הלכות ר"ה סי' תקפ"ו שופר של בהמה טומאה פסול ע"כ. והנה מקשה הרב הנ"ל בשם א'

מגאוני ארץ מהא דתנן במסכת נדה כל שיש לו טלפים וא"כ אינו בהמה טמאה וכו' עכ"ל ושהשיב כבוד אדוני מ"ו על כנו ובסיס מכל אבקת רוכל אילן חיים ועץ מאכל.

ב והנה אביע לפני כבוד אדוני מ"ו מה שנלע"ד בהשקפה הראשונה כמליץ. כי אין לי פנאי לעיין ולעמק רק שנראה בהבטה ראשונה אולי זכיתי משלחן גבוה פתורא דדהבא שכוונתי לדעת הגדול אשלי רברבי כבוד אדוני מ"ו נר"ו. הנה הרב הנ"ל במחילה כבודו במקומו מונח נכנס בפתח דוחק ויש דרך החיים פתח פתוח פתחו של אולם ויש ליישב וודאי הכלל הוא נכון כל שיש לו קרנים ר"ל שני קרנים ויש ליישב וודאי הכלל הוא נכון כל שיש לו קרנים ר"ל שני קרנים ויש לו טלפים בוודאי טהורה אמנם הבהמה שיש לו רק קרן אחד יש מהן טהורות ויש מהן טמאות ואף שתוס' דף נ"ט במסכת חולין מביא בשם ר"ת דהא דקאמר קרנים לאו דווקא ה"ה אפילו לקרן א' אם יש לו קרן אחד יש לו טלפי' יש מקום עיון בתוספ' במסכת בכורות ומשם מוכח דהכלל שכללו תוספת אינו וגם בעיני תמי' קיימת ומכלי' קרנ"א.

ג ועוד יש מקום עיון על תוספת דגרסינן במסכת שבת דכ"ח ע"ב מפלפל שם הש"ס אי תחש בהמה טמאה הי' או טהורה והוכיח דטהורה מדקאמר קרן אחד הי' לו במצחו דאמר ר"י שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' במצחו וכו' ע"ש וא"כ אם כללא הוא אף שאין לו אלא קרן אחד יש לו טלפי' וטהורה. א"כ ל"ל לש"ס למייתי מר"י דאמר שור של אדה"ר וכו' תיפוק ליה שהי' לו קרן א' וכל שיש לו קרן א' יש לו טלפים וטהורה. [ע"ש בתוס' דל"ק דר"י גופי' סמך בהוכחתו לפרש כל שיש לו אפילו אחד ומשם מוכח ואי לאו שהקריבו אדה"ר ה"א קרנים תרתי במשמע וכ"כ התוס' בפירוש שם חולין]. אלא דכללא דכייל קרנים דוקא נקט קרנים תרין אז יש לו טלפים אבל אם אין לו אלא קרן אחד אינו ראי' והוכחה שיש לו טלפים ואפשר דתמצא טהורה ואפשר דתמצא טמאה וי"ל דיש כאן מקום דקדוק קרן אחת במצחו מאי איכפת לן אי הי' במצחו או לא אלא דהכלל כל שיש לו קרן במצחו כשר דיש שיש לו קרן אחד אמנם אינו במצחו ואותו טמאה ובהא הי' נדמה לקרנו של אדה"ר שהי' לו ג"כ במצחו וק"ל ודו"ק עכ"ל השואל:

ד והשבתי לו באריכות ומפני כי תמצית דברי נזכרים בספרי לכן ראיתי להעתיק מ"ש בזה:

ה בספרי מקור חיים וז"ל על מ"ש בר"ס תקפ"ו בהג"ה והם דברי הר"ן דשופר מבהמה טמאה פסול צ"ע מאוד להולמו שהרי תנן בפ"ו דמסכת נדה כל שיש לו קרנים יש לו טלפים ופי' רש"י שם דנ"ב ע"א דפרסותיו סדוקות וא"כ כל בעלי קרנים הם טהורים דהרי את זה קמ"ל משנה זו. והכי איתא בפ' א"ט דנ"ט ע"א שאין לך מפריס פרסה

טמא זולת חזיר וא"כ איך יתכן שופר מבהמה טמאה. וראיתי שהרב בתי"ט שם במשנה הביאו גם פי' עה"ח הרגיש בזה וכתב דלשיטה דחולין שם ע"ב דמפרש משנה הנ"ל דמיירי בקרנים מפוצלות או כרוכות וכו' אתא שפיר דהשתא יש קרנים לטמאים פי' דהמשנה בחי' מיירי ולא בבהמה ואפשר בבהמה טמאה קרנים ולא טלפים ותמהתי מאד על דבריו דלא מתפרש שם הכי רק ברייתא דחכמים. ור' דוסא דמפורש בדבריהם דבסימני חיה מיירי מש"כ במשנה הנ"ל דקתני סתמא כל שיש לו קרנים בכל בעלי קרנים מיירי. ונראה דדברי התוספת שם אטעיה דכתבו דלפי' ריב"ם דסי' דקרני' התם המפוצלות וכו' הם סימני חיה ולא בהמה וטלפים סימנה טהרה אתיא משנה דכל שיש לו וכו' כר' דוסא ולא כחכמים ולפי' ר"ת דפי' דשניהם סימני חי' ולא בהמה אתי משנה גם כחכמים. ועם כל זה אין כוונת התוספת לפרש המשנה דכל שיש לו קרנים וכו' בקרני חי' המפוצלות וכו' רק שבכלל המשנה קרני הבהמות וקרני החיות ותדע דאם הי' כוונת התוספת לפרש המשנה בקרני החיות דווקא וא"א ה"ה סיפא דמשנה במ"ש ויש שיש לו טלפים בטלפי חיות מיירי שג"כ מחולקים בזה החיות מהבהמות וא"כ מה זה שכתבו התוספת דהמשנה אתיא אף כרבנן הא תינח רישא דמשנה מש"כ סיפר דידה דס"ל יש שיש לה טלפים ואין לה קרנים.

ו ועכ"כ יפורש ג"כ שהיא מפרסת פרסה ואין לו קרני החיות המפוצלות ור"ל דלא בריר דחי' היא דומה למ"ש כל שיש לו קשקשת וכו' ויש שיש לו סנפיר וכו' וכן לשיטת רש"י פי' יש שיש לה טלפים וכו' הוא חזיר ה"ה ה"נ יבואר יש שיש לה טלפים וכו' לפסול ולהטריף דאל"כ מאי קמל"ן וא"כ הוא דלא כרבנן לפי מה שפרשו התוספת דס"ל דבטלפים לחוד ר"ל בטלאי חי' סי' חי' כמו בקרנים לחוד. ואף כי אפשר לומר דמ"ש באותה משנה טלפים ר"ל פרסות סדוקות ולא שרצה לומר של חי' רק קמ"ל דטהור וא"כ שפיר קאמר יש שיש לו טלפים וכשר הוא ואין לו קרנים דחי' והוא כל בהמה כשרה. רק דזה דוחק גדול דכ"ש דקשה מאי קמ"ל ועוד מאי איריא דאין לה קרנים דחי' הרי גם טלפים הללו אינם כחי'. ועוד דטלפים לא יהי' דומה לקרנים אלא ברירה מלתא דפי' המשנה לדעת התוספת כל שיש לה קרנים וכו' ר"ל כל קרן איך שיהי' ידענו שהוא טהור ויש שיש לו טלפים וכו' והוא חזיר ומין חזיר כפי' רש"י ובבחינה בין חי' לבהמה לא מיירי שם. ואע"ג (ועתי"ט) דלשאר קשה מאי קמ"ל מ"מ לא יפלו בה שאר דוחקים שכתבנו.

ז ומ"מ הדרה קושי' לדוכתי' דמי איכא שופר מדבר טמא. וראיתי שהאלוף מוהר"ר משה רבקש הקשה כן בשם שאירו הרב ר' מרדכי קראשנוט מק"ק קראקא. וכתב בגליון

ש"ע שנלפע"ד דמיירי בבהמה טמאה שלדה כמין בהמה טהורה דטמא וזה דוחק גדול. ויותר נ"ל לומר דהר"ן ס"ל כפי' הריב"ם וס"ל דק"ל כחכמים דברייתא וסתמא דמשנה דנדה יחידאה היא ולא ק"ל כוותי' ואפשר דלא נקט לה רבי שם בסתמא רק איירי כל אינך מתני' דכל ויש דתנן התם דבכה"ג כתב הרא"ש פ"ק דברכות גבי אכילת פסחים עד חצות וזה מוכרח ג"כ בדעת הרמב"ם והסמ"ג עשין ס"ט דאין הקרנים סי' טהרה לחוד לסמוך עליהם דכתבו דסימני חי' טהורה מעלה גרה ומפריס פרסה וקרנים של חי'. א"נ י"ל דס"ל להר"ן פי' טלפים דמחלוקת חכמים ור' דוסא אינו פרסות סדוקות רק טלפים הם הפרסות איך שיהיו כמ"ש שם בגמרא ולבדוק בפרסיותיה כגון שיהו פרסיותיו חתוכות וכפי' התוספת שר"ל כל שיש לה קרנים דחי' וטלפים דחי' ולפי' ר"ת שר"ל שניהם יחד והוא העיקר לע"ד דאף דכתבו התוספת עליה קצת קשה הרי כתבו על מסקנת התוספת ג"כ קשה בשגם ודאי אין לר"ת רק קצת קושיא דמאן לימא לן דאין לנו רק ג' מיני בהמה שור וכבש ועז הטהורים ושאינך ז' כלם מין חי' ושאין לנו עוד מין אלו ג' שהרי עיזא כרכוז נסתפקו בה (גם בתאו דתרגומו תורבלא נחלקו עיין חולין ד"פ ע"א) וסמ"ג כתב בשם ריב"י דראמים שלנו מין בהמה הם ואינם ראם דתרגום דישן שהפליגו חז"ל בגדלותה ולר' דוסא ס"ל דיש סימן מספיק לחי' בקרטתי' לחוד ומ"מ צריך בדיקה בפרסות אם טהורה היא אם לאו ונפקא מינה לפרסיותי' חתוכים דברור לנו דטהורה היא מדאין לה שנים וממעלה גרה ומכיר בן גמל וחביריו ולשיטה זו ודאי סתם משנה דכל שיש לה וכו' אתיא כר' דוסא ובחי' מיירי וא"כ אפילו אם נפסוק כר' דוסא וכסתם משנה אתי שפיר דיש בעלי קרנים הטמאים וה"ה ה"נ אתי שפיר ר' שלמסקנת התוס' דפי' קרנים וטלפים הא או הא אם נפרש מ"ש טלפים פרסות חי' סתם ולא ר"ל סדוקות ול"ק בין אם הלכה כרבנן או כר' דוסא דסתם משנה אתיא כתרווייהו.

ח וכל זה כתבתי לאהבנו מרן הר"ן דלא לשוויית טועה שהי' רב מופלג כמו שהפליג תלמידו הרב המובהק הריב"ש בשבחו אף כי נסתייענו מרמב"ם וסמ"ג בפיסקיהם וכאשר באמת לא ידעתי מי הכריח להתוס' לפרש במסקנה אותו משנה דפי' טלפים פרסות סדוקות ואף כי עוד יש לאלוה מילין בביאור דברי התוס' והמשך דבריהם מ"מ אין זו הכוונה ודי במ"ש מה שנודע ליישב דברי הר"ן ומבלי עיון בדברי רבנים בעלי ישיבה אשר סברו ספרים על הגפ"ת.

ט ובאשר כבר הארכתי קצרתי בלשוני וסמכתי על המעיין בש"ש שם בסוגיא ואפשר עוד לומר דאפשר שימצא שעל קרן א' טמא דרז"ל לא איירי רק כל שיש לו קרנים תרי רק דבתו' שם ד"ה קרש לא כתבו כן ואזלי לטעמייהו דס"ל פי' טלפים סדוקות ודס"ל

שההלכה כן הוא דכל בעלי קרנים טהורות ויש בזה השגה על התי"ט דאזל בסוגייא התוס' וכתב דלדדהו יש בעלי קרנים טמאות ודו"ק ומה שנלפע"ד כתבתי. עכ"ל בספרי מ"ח ובגוף תשובתי ביארתי יותר והארכתי בראיות:

תשובה כא

א עד שאלה שאל החכם הנ"ל וז"ל והנה אחוה לפני הוד רום מעלת כבודו מה שנתחדש לי והעלה מצודות שכלי האנושי והחלושי בח"מ סט"ו סעיף בי הי' לפניו דינין הרבה מקדימין דין יתום לדין אלמנה ודין אלמנה קודם לדין ת"ח וכו'. וז"ל כסף משנה פכ"א מהל' סנהדרין דין יתום קודם לדין אלמנה ודין אלמנה קודם לדין ת"ח וא"כ מכ"ש שדין היתום קודם לדין ת"ח וק"ל מדאמרי' בשני דייני גזילות דר"ע שדרי' לקמי' דרב נחמן שלח לי' לדייני' מר להאי גברא דאנא ענין פסילנא לי' לדינא אמר מדשלח הכי ש"מ קריביה הוא הוי קאי קמי' דינא דיתמי סלקי לדינא לדינא ליתמי ואסתי' לדיני' וצ"ע עכ"ל הכ"מ וגם הסמ"ע סי' הנ"ל ס"ק ז' כתב שישבו בדרישה.

ב והרב ב"ח רצה ליישב וז"ל כו' ורבינו כתב וכו' אסתתם טענתי' דאידך אלמא לאו שפיר עביד ומש"ה נענש רב ענן דאיסתליק מיני' אליהו וכתב הריטב"א וכו' אבל קרוב של ת"ח סבר דמחניף ליה אסתי' טענותי' וכו' ובזה אינו נוח לי דטעמא דהתם אותו ששלח רב ענן דאדתי' טענותי' משום דלא הי' קרובו באמת של רב ענן והוה ידע בעל דין שכנגדו שלא הי' קרוב לת"ח משום הכי אסתי' אבל אם הי' קרובו באמת לא היה איסתי' טענתי' ולית דין צריך חשש ובשד למה יסתתם טענותי' דהוא יודע עשה עש דכבוד תורה עדיף ודינ' הכי היא להקדים וק"ל ואינו מן הצורך להאריך. וגם מ"ש בשם מורינו דהכא בקרובו של ר"ע עדיין לא פתח בדיני דיתמי אבל דיתום קודם לת"ח מיירי היכי היתום כבר פתח פסקינן דין יתום תחלה ואח"כ דין ת"ח דאם לא הי' יתום הוי פסקינן דין ת"ח קודם ומדיתום הוא גומר דינו תחלה ואח"כ דין ת"ח ע"כ תמצית דבריו.

ג הנה גם זה מחוסר הבנה ותיקון בעיני ואינם נוחין לי כלל במחילה דאם הכי פרושו דהיינו יתום שהתחיל בדין קודם לדין אלמנה אם יבוא אח"כ דין אלמנה אין מפסיקין הדין רק גומרין דין יתום. אלמנה ות"ח ג"כ מיירי אם עוסקים בדים אלמנה וא"כ צריך לומר דכולה בחדא מחסתא מחתינהו דין ת"ח קודם לדין ע"ה מיירי ג"כ דעוסקין בדין ת"ח ואינו צריך להפסיק כבתחילת הבבא דלא תימא דמחולקין המה. וא"כ נמצא דסותר דיוקא דשיפא אירשא דמשמע כאן דאם פתח בדין ת"ח אינו צריך להפסיק אם בא לפניו דין ע"ה הא דיוקא אם לא הי' עוסקין בדין ת"ח רק באין שניהם שווין לדין ת"ח וע"ה י"ל

דשניהם שווין ופשיטא דאם עוסקין כבר בדין ע"ה אין להפסיק בשביל ת"ח והא פוסק בתחילת הסי' סעיף א' ת"ח קודם לע"ה אפילו פתח כבר בדין אחר צריך לשפוט דין ת"ח תחלה נמצא דסתרי אהדדי אלא צריך לומר דמיירי באמת כל הבבא אפילו לא עוסקין עדיין בדין אפילו הכי צריך להקדים דין ת"ח וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' וצ"ע לענ"ד. הרב הנ"ל מעיין המתגבר אשר באורו נראה אור ומניח כאן מקום להתגדר ולפקפק אמנם וודאי אמרתי בחפזי שהוא מקוצר השגתי ומיעוט הבנתי. וגם הרב ר' משה ריבקש מפרש משום דבאמת מסיק שם דאיסתתי' טענותי' ע"ש אבל אני אומר דאסתתי' טענותי' ומליצותי' במחיל' כל דבריו לא יועילו ולא יצילו בהנ"ל דהתם דאסתתים טענותי' דלא היה באמת קרוב ת"ח אבל אי קרובו של ת"ח לא היה אסתתי' טענותי' דלא הוי סובר דמחניף דמצוה לעשות משום כבודו יקרא דת"ח וק"ל.

ד ונלע"ד דלא קשה מידי דוודאי יתום קודם לת"ח ובמסכת כתובות שהיה דיני דיתמי קמי הפירוש דיתום הוי הנתבע וע"כ הקדימה כלל אינו טובה ליתום ושקלי טבותא ושדי' אחיזרא אדרבא אם מאחרין טובה הוא לו ומוחל היתום על הקדמה להוציא מידו אבל תובע שלא היה מוחל מש"ה אמר ר"נ הוא קודם לתובע עשה דכבוד תורה עדיף מעשה ושפטתם צדק ומעשה שהיה קאמר שהיה יתמי ולא לרבותא. וגם י"ל דיני דיתמי דייקא שניהם היו יתומים התובע והנתבע. וגם י"ל הנתבע של האי גברא נמי היה יתמי וא"כ אוקי יתמי להדי יתמי ונשאר עשה דכבוד תורה וק"ל ודו"ק.

ה ונלע"ד להביא ראיה דהקדימה אינו מעלה וטובה אצל הנתבע דקאמר שם הש"ס כיון דחזא ב"ד יקרא דקעביד לי' אסתתי' טענותי' וצ"ל הפירוש איסתתים טענותי' מהנתבע ע"ש וי"ל ולמה איסתתי' מדהקדים דלמא דהקדים אדרבא לכבוד הנתבע עיד ולא משום תובע אלא צ"ל דאין זה כבוד וסיוע קדימה לנתבע וא"כ ודאי לכבוד תובע עביד ולא לנתבע וא"כ אין טובה ליתום הקדימה וק"ל ודו"ק.

ו לענ"ד שהוא הגון ודברים המתישבים על הלב ולכאורה יש ליישב ולחלק דשאני אם היתום בעצתו בא לדין אי היתום משלח אפטרופוס ובש"ס מיירי דינא דיתמי אפוטרופס הי' לפניו ולא היתום בעצמו והלשון מסייע מדקאמר דינא דיתמי ולא קאמר יתמי היה לפניו לדין אלא היתום בעצמו לא היה לפניו רק האפטרופוס לכן הקדים. ובש"ע מיירי אם היתום בא לעצמו בדין וק"ל ודו"ק. ועוד י"ל דאם ת"ח בא לדין בעצמו דין יתום קודם דהוא יודע שהוא מוזהר ג"כ על ושפטתם צדק אבל אם קרובי' דת"ח באים שהמה אינם יודעים הדין צריך להקדים לו דין ת"ח והג"ה בסעיף א' אינו סותר. לעיין אדוני מ"ו שם ובסמ"ע:

תשובה כב

א אשים ידי שנית מה שנתקשתי ונפלתי בסבך הקרדומות בטח"מ הנ"ל סי' י"ז דפסק הרא"ש ורוב הפוסקי' דעדים לכתחלה בעמידה והסמ"ע פי' דפסוק ועמדו שני אנשים הוא אסמכתא בעלמא ובתוס' יבמות דף ק"ג ע"א בד"ה בין עומד וכו' עד ומיהו עיכובא ליכא מדלא כתוב ויעמוד ויאמר אבל ועמדו שני אנשים וכו' דמשמע דוקא גבי חליצה ועמד ואמר לכתחלה ולא בדעבד אבל לא גבי עדות ועיקר קושיותי על הרא"ש שפי' בפשיטות תירוץ זה של תוסק ובפרק שבועות העדות פסק גבי עדות דבדעבד כשר.

ב וע"ק לי מה שמביא ב"י בשם רשב"א ראי' מירושלמי פ' מי שאחזו אמר ר"ל זאת אומרת מעידין מיושב וימחול על כבודו יעיין נא בירושלמי כי איני מבין דבריו כלל לפי' הב"י דמאי ענין ישיבה להתם דהתם קאי אנשתתק אי הוא מיושב בדעתו או לא. וע"ק דפירשו הרא"ש והר"ן הא דזבחים דפ"ב מה ליושב שכן פסול לעדות היינו לכתחילה וקשה א"כ ל"ל למיפרך מיושב ת"ח דעדיפא הל"ל מיני' ובי' מיושב בדיעבד דהא גבי עבודה יושב פסול אפי' בדיעבד כדאיתא התם בגמ' בדף כ"ג ע"ב. ובקשתי לחוות דעתו הרמה הנצבה וגם קמה:

תשובה כג

א וזאת ועוד אחרת בטח"מ הנ"ל סי' מ"ו סעיף כ"ז בב"י ופי' הרמ"ה וכו' וכתב עוד וכו' ורבינו הבין בדבריו דה"ק וכו' ה"נ איכא למיחש שכיון לחתום כחתימות שני שטרות אבל בשני שטרות יוצאין מתחת ידי שני לקוחות כולי האי ליכא למיחש שראה שני שטרות ביד שני לקוחות וכיון לחתום כחתימות שני שטרות ולפיכך כתב ולא נהירא ע"ש וכו' והנה נפלתי בסבך הקרדומות כתוא מכמר ותיותא קא חזינא הכא דלמא באמת לא ראה רק שטר א' ביד לוקח א' וכיון לחתום העדים כמו שחתומים בו ולא ראה מעולם שטר שני דאינו מן הצורך לראות שניהם דהא שניהם שווין הם ואם רואה א' די ול"ל לראות שנים לזיופא וא"כ מאי איכפת לן בתרין וצ"ע גדול ורב לענ"ד ימחול הוד רום מעלת כבודו על כבודו הרב ויעיין שם וירא' דצריך ביאור ויש כאן מקום להתגדר.

ב ולענ"ד נראה דכוונתי לאמיתת כוונות הש"פ וכל הפוסקים אשר הוא מנוסה דהפי' אינו ששני עדים אלו חתומים על השני שטרות שמקיימין ממנו על כל שטר שני עדים אלו דא"כ קשיא קושיא הנ"ל שהקשתי דל"ל סגי שטרו' בחדא שני שיראה ויזייף דהא שווין הם השני שטרות בעדים אלא הפי' נלע"ד דעל כל שטר משני שטרות שמקיימין ממנו חתם עד א' על שטר א' עד א' ועל שטר שני עד שני ושניהם אינן חתומים על

שטר א' וא"כ אם יזייף הוצרך לראות השני שטרות וכולי האי ליכא למיחש שראה שני שטרות בידי שני לקוחות וכיון לחתום החתימות שני עדיו משני שטרות דלחדא איכא למיחש שרא' וכיון ולא משני לקוחות וכאן הוצרך לראות משני לקוחות אם כיון וזייף דעדים חתומים אשני שטרות והנה עפ"ז מדוקדק לשון הטור והתשובות שמביא הב"י ומיוסדים על אדני פז. עכ"ל השואל:

ג תשובתי היה באריכות ותמצית דברי היו אלו. על מ"ש דבאמת רב ענן לא היה קרובו של אותו איש וא"כ על חנם לא רצה ר"ע להזדקק לו מ"ש אנא ענן פסילנא ליה לדינא שוא ושקר הוא כל אלו דברי נבואות נגד השכל והסברא ונגד האמת. ומ"ש דאל יודע צד שכנגד הת"ח שזה ת"ח לא מיסתתמי טענתי' מפני דיודע דעשה דכבוד תורה עדיף ג"כ הבל דאטו כ"ע דינא גמירי. ואף אי גמר דינא מתיירא שג"כ יהדרו פני ת"ח וגדול בגוף המשפט לכבוד תורתו. ומ"ש לחלק בין יתום תובע או נתבע גם זה הבל אף דלכאורה מ"ש בפסוק שפטו יתום ריבו אלמנה פשטי' מיירי כשהם תובעים מ"מ כל שבאו לדין ומבקשים משפט גם נתבע כתובע דמי דבכה"ג בעלמא ה"ל עינוי הדין ג"כ לתובע ולנתבע ולכן גם הוכחתו אין בה ממש דמהיכי תיתי נאמר שעשה לכבוד הנתבע בלי טעם וק"ל. גם מ"ש לחלק בין אם היתום בעצמו בב"ד דאז יש לו בקדימה ליתא שסתם דין יתום בכל מקום מיירי כאפטרופס שטוען עבורו דאם כבר הוא גדול לדבר זה אין לו דין יתום. ומ"ש בדין עדות מיושב על מ"ש הרא"ש והר"ן הא דזבחים מה ליושב וכו' היינו לכתחילה קשה א"כ ל"ל למיפרך מיושב ת"ח וכו' הל"ל מיניה וביה מיושב בדיעבד וכו' אין בו ריח קושיא דמ"מ לא נדחה במה דיושב בדיעבד כשר לעדות פרכא דאין ללמוד מיושב דפסול מיהא לכתחילה. ומ"ש דיש לתמוה על הבנת הב"י בדברי הרמ"ה ודאי דבר זר ותמוה הוא וגם מה שביקש ליישבו דמיירי בקיום ב' עדים מב' שטרות ר"ל עד א' משטר זה והשני משטר שני ג"כ לא יתכן וא"א להעמידו להמעיין היטב. ומה שנתקשה במ"ש הב"י בשם הרשב"א שכתב בשם הירושלמי מעידין מיושב ומשמע ליה דקאי על המעיד דיכול להיות יושב וכ' השואל דבירושלמי ר"ל מיושב בדעת.

ד אין לסמוך כלל על נוסחות הירושלמי שבידינו כי אמת הוא לפי מקומו ואם נלמד מהדבר מענינו הכי הוא אבל כבר ידוע שהנוסחאות מרובים ומופלגים בטעותים חסר יתר וחילוף וסירוס באופן שאין להחליט פירושו ממקומו ולפני הרשב"א היה הלכה פסוקה בפני עצמה ונסמכה לכאן מפני שזכר מקמי הכי אף בעדיות כן ור"ל שיהי' מיושב בדעתו ולכן בודקין אותו לכן אמר דין השייך לטעם זה דיכול אדם להעיד דפשטי' דקרא ועמדו שני אנשים בבעלי דינים מיירי מפני דע"צ הסברא יכול אדם יותר

ליישב דעתו ביושבו כדמוכח בגמ' טור וש"ע י"ד סי' רכ"ח ואין ראיה מלשון הירושלמי מיושב דג"כ גבי התרת נדרים אמר לשון זה ור"ל יושב. לכן מצד הסברא אין להקפיד בעדים שיהיו עומדים דאיפכא מיסתברא ומ"ש ואף בנדרים כן ר"ל שהשואל על נדרו יכול להיות יושב והכי ק"ל ומ"מ קמ"ל לאפוקי מי"א דדווקא יהיה השואל על נדרו עומד כבירושלמי קרוב לס"פ נערה המאורסה זכרו הש"כ. כך היה הצעת השמועה לפני הרשב"א. ובאמת לגרסא שלפנינו מי ניחא אחר שכבר אמר שבודקין לעדות איך ומה קמ"ל אח"כ שיהי' מיושב בדעתו ומה אף בנדרים כן גם לא נזכר לפנינו לא ר"ל ולא זאת אומרת שזכר הרשב"א אלא ע"כ נוסחא אחרת היה לו להרשב"א ואין זה דבר זר ופלא בירושלמי. וגם לשון הירושלמי הכי משמע דקמ"ל היתר דמעידין לא קפידה דווקא ודו"ק:

תשובה כד

א תשובה למחותני ה"ה המופלא ששאלני בדברי הב"י בח"מ סי' קצ"ח גם בדברי הר"ן כמובן מתוך תשובתי:

ב הנה על דבר שאלה דשאילנא קדמינו נראה להקדים מה שיש לדקדק בדברי ר' יוחנן פרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ז ע"ב) דמשיכ' קונה מתקנת חכמים ומסקנת הש"ס וז"ל אלא גזירה שמא תפול דליקה באונס אי מוקמת ליה ברשותי' מסר נפשי' טרח ומציל ווכ' דיש להקשות למה להו לרבנן לתקן בשביל כך דלא יקנה כסף הי' להם לתקן דאם יארע פסידא בדבר הנמכר לפני משיכת הלוקח יתחייב מוכר באחריות אם התעצל בהצלתו ולא טרח ואפשר דבאמת אף לפי דין תורה דמעות קונות דינא הכי דאם נפלה דליקה והיה אפשר לו להציל חייב [ולכן היה טוב אם תקנו חז"ל שאם לא הציל יחויב לשלם וכדמסיק.] דמידי דהוי כאבידת אחיך דאתרבי אבידת קרקע שאם בא היזק לחבירו חייב להציל כמ"ש טור סי' רס"ו וזה המוכר דהוי ממון הלוקח ברשותו הוי במקום פסידא כשומר אבידה דפסקו הרמב"ם והרי"ף דהוי כשומר שכר ואע"ג דאין זה ברור שהרי אפילו י"א דחייב לשפוך יינו להציל דבש חבירו כבסי' רס"ד ס"ח בהג"ה מ"מ להתחייב בנזקי חבירו ביכול להציל ליכא למ"ד מ"מ קשה יותר היה לחז"ל לתקן שיתחייב מוכר ביכול להציל באחריותו ממה שתקנה דלא יקנה כסף כלל ואזי אפי' באונס גמור חייב המוכר והוא נגד הסברא ולפחות באונס גמור ה"ל לחז"ל לפטרו למוכר ולקיים הקני' בדאפשר לקיימו.

ג ונ"ל בזה דראו חכמים שא"א לתקן באופן אחר וחשו על תקנת הלוקח פן המוכר יתעצל ויתנצל שלא היה יכול להציל כי דליקה קרוב לאונס היא כיוצא בה כתב הרא"ש גבי גניבה וזה מדוקדק באמרם מס"ר נפישי' דלכאורה מיותר ולפי מ"ש מיושב ואתי שפיר דר"ל נהי דטרח מ"מ לא מסר נפשי' שפיר באופן שיכול להתנצל ולומר טרחתי ולא יכולתי עי' סי' ש"ג סי' ג' מ"ש בהג"ה כל זה ברור לענ"ד ועל כן נקט הש"ס אונס דדליקה ולא אמר בקיצור דלא יטרח לשמרו מגניבה ואבידה וכה"ג ודו"ק. ואחר הנחה זו יפה כתב הב"י סי' קצ"ח דבתיר צא בתרא מסכימי' התוס' דפרק המפקיד דמ"ג ע"א לדעת הרי"ף דנהי דהתוס' הקשו קושיות' על רב הונא דלרב נחמן ל"ק מברייתא דבלן וספר די"ל לר"נ אע"פ דמותר להשתמש מ"מ כיון דמיפטר בנאנסו לא נפק מרשות גבוה בנתינה לספר כדמוכח בההיא שמעתתא ואי אמרת אפי' נאנסו וכו' וקושיות התוס' על רב הונא חזקה היא דיפשע המוכר במעות ולא ישמרנה אפילו שמירה פחותה מגניבה ואבידה גם משום דרב הונא גופי' ס"ל כר' יוחנן וכמ"ש מ"מ קשה גם לרב נחמן דס"ל אפילו היכא דמותר להשתמש במעות נאנסו לא א"כ יאמר נשרפו מעותיך בעליה והדליקה נפלה באונס ויגעתי ולא מצאתי הצלה ולר"נ ס"ל נאנסו פטור ומאי הועילו חכמים בתקנתם ונצרך או לתירוץ ראשון דתוס' דהנחת המעות בעליה גופי' פשיעה הוי או לתירוץ בתרא דכיון דדבר תורה מעות קונות חייב אפילו בנאנסו כדעת הרי"ף.

ד ובדברינו אלו מתורץ ג"כ מ"ש הר"ן דלפי תירוץ ראשון דתוס' הוי כש"ש דאע"פ דהתוס' כתבו דהוי ש"ח היינו בשיטת רב הונא מש"כ לפי ההלכה דק"ל כרב נחמן דסל נאנסו לא ואפשר דס"ל גבי מוכר כמו בפקדון דמותר להשתמש וכ"ש הוא. ומ"מ הי' קשה קושיא התוס' דיאמר המוכר נשרפו מעותך באונס בעליה וא"כ נצרך לומר כתירוץ ראשון דתוס' דשם הנחתם בעליה הוה פשיעה ונשאר ההלכה כר"נ לגבי מקפיד ומוכר ישתמש בהם לפיכך אם אבדו חייב באחריותן כש"ש ונאנסו לא ודו"ק.

ה כך עלה ברשת עיוני ואגב ריהטא לפי גודל הטרדות ולפי מיעוט שכלי וגודל הענייה הוא לפי רוב הענוה ומטיבותן דמר לא לגודל השיט"ה ובדברינו מדוקדק מ"ש גזירה שמא יאמר נשרפו חטיך בעליה ומה אמירה זו משמשת אלא ר' למה הוה לי' למעבד ואע"פ שהתוס' כתבו וז"ל דודאי לא תקנו אלא משום שאינם מהוגנים שיניחו פירות וכו' וכן משמעות הטור ה"ק דלא יטריחו ומ"מ יתנצלו בטענת אונס:

ו תשובה לן בעומקה של הלכה בצלה מתלונן. יושב בסתרה בסוד אהלה מקנן. אגב חורפי מחליא לשבח בפילפולו חריף כצונן: לפני שמש שמו ינון. ה"ה אהו' כנפשי הרב הגדול המופלא החריף והבקי כבוד מוה' חיים נר"ו. אותיותיו שניות חמודות הגיעו

אלי ואענדם עטרה לראשי ואף אני כמוהו משכתי ידי בעט סופר מהיר במלאכתי לפני מלכים מלכי רבנן ולא אסתייע מלתא ועתה באתי בד"ת להשיב על מכ"ת ראשון מה שעלה במצודתי ראשון.

ז מכ"ת בקש להחכים על גזירות חכמינו וז"ל יותר טוב ונכון היה להם לתקן בשביל החשש דאם יארע פסידא בדבר הנמכר לפני משיכת הלוקח והתעצל בהצלתו יתחייב באחריות. ע"כ דברי מכ"ת נ"ל דאין זו תמיה כלל פשיטא לפירוש הגמרא דתקנה היה בשביל בני אדם שאינם מהוגנים. אבל אם נשרפו אין הלוקח יכול לחזור אליבא דר"ש. פשיטא שכל דבריו נפל בבירא. ואפילו לפי' ר"ת דיכול הלוקח לחזור אפי' אליבא דר"ש כדאיתא בפ' הזהב. מ"מ ל"ק מידי משני טעמים. חדא דאם הי' נשאר מקח כדין תורה דמעות קונות ואפ"ה אם היה נשרף המוכר חייב בהצלתו. היו מילי דרבנן כחוכא ואיטלולא תרתי מילי דסתרי אהדדי אע"כ שויא רבנן דמעות אינם קונות עד שימשוך. וכל זמן שלא משך עדיין לא נגמר המקח וא"כ אם נשרף יכול הלוקח לחזור כדין. דעדיין לא נגמר המקח. ועוד לו יהיה כדברי מכ"ת בכל פעם יקום המוכר בדינא ודיינא כי המוכר יאמר עשיתי מה דאפשר לי מאי הוי לי למעבד. ואחרי טענה זו לא יכול הלוקח להתנצל כו' ואפי' שביעות היסת לא היה יכו הלוקח להטיל על המוכר כי אין להלוקח טענת ודאי על המוכר שלא הציל ובאמת עיקר תקנתם היא לטובת הלוקח. ע"כ תקנו חכמים דמעות אינן קונות וא"כ המוכר מחויב בדין להציל דבשלו הוא טרח וכל כמה דלא טרח איהו דאפסיד אנפשי'. דעדיין לא יצא המקח מרשותו.

ח גם מה שכתב מכ"ת אחר הנחה זו יפה כיון הרב ב"י עד מעתה לדידן דק"ל כרב נחמן קשה ג"כ אחר דס"ל אפילו היכא דמותר להשתמש נאנדו לא א"כ יאמר המוכר נשרפו מעותך בעליי' ולא יכולתי להציל ויפטור עצמו בשענת אונסין עכ"ל: אין קושיא כלל לרב נחמן דאפילו אם המוכר אינו אלא ש"ש מ"מ לא יכול להתנצל בטענת נאנסו. כדאיתא בסי' קצ"ט סעיף ט' עיין בסמ"ע כיון דבגניבה ואבידה חייב כש"ש ואינו נפטר אלא בשריפה ובשאר אונסון והוא דבר שאינו שכיח לא חששו לזה ולא תקנו משום חשש שיאמר נשרפו חטך בעליי' אלא כשיש זולתו עוד שאר חששות והיזקות השכיחות שיהיה לו מתוך הקניי' ע"ש. ובר מיניה כל זה אינו קושיא כלל. דבשלמא משום חשש שמא נשרפו חטך בעליי' דאי מעות קונות אם כן אם יפול דליקה בבית המוכר. אזי מן הדין לא יציל המוכר דהמקח קאי ברשות הלוקח ואין ללוקח שום טענה או תביעה על המוכר שלא הציל.

ט ע"כ העמידו חכמים דבריהם שיהא האחריות על המוכר והוא ש"ש מאחר דאי מתרמי' ליה מקח רשאי המוכר להשתמש בו כמאמר רב נחמן ול"ק אליבי' מה הועילו חכמים בתקנתם דלמא יארע בו אונס. דאם יארע אונס דלא יכול המוכר להציל אין עליו שום אשם. דמאי הוה ליה למעבד. רק חכמים חשו דאי אמרת מעות קונו' אזי אפי' אם היה המוכר יכול להציל לא יציל כדין ע"כ קושיות' דוקא אליבא דרב הונא דאין המוכר אלא ש"ח א"כ קשה מאי הועילו חכמים בתקנתם דהשתא נמי אם יפול דליקה יאמר המוכר נשרפו מעותך בעליי' ואינני מחויב להציל. אבל לרב נחמן דמשוי לש"ש. א"כ כל כמה שהוא ביכולתו להציל מחויב כדין להציל. ואם אינו יכול להציל מה הוה לי' למעבד דוק בדברי כי המה נכונים.

י ועוד לו יהי' כדברי מכ"ת לא הציל הרב ב"י מהשגתי. דאפי' אם נאמר דלדעת הרי"ף אליבא דרב נחמן נמי קושיותא. וצריכי' לתי' שני דתוס'. מ"מ קושיתי על הב"י במקומה עומד' דהאמ' הוא כמו שמתרצים בדבריהם לרב הונא ג"כ יתורץ אליבא דרב נחמן. מ"מ עיקר דבריהם מיוסדים על רב הונא וק"ל. ומעתה נפסיק מלדבר בדברי אלה כי כבר דברנו מה שהוא מן הראוי לדבר ושאר דברים המה שפת יתר להג הרבה ויגיעת בשר. וכעת אסיים בכי טוב קרנ"ך ירומם בגן רטוב. ועלהו לא יבול ויקטוב. כ"ד אהו' כנפשו הצעיר מאיר בן לא"א המנוח מוהר"ר יהודא זעלקלי גראטוואל זצ"ל:

תשובה כה

א קושיא נפלאה ממחותני כנ"ל בפרק ע"פ בענין זוגות:

ב לכלכל דרדע והימן. צנצנת המן. ריחו נודף כמור דרור וקנמות וכו'. ה"ה אהו' הרב המופלא עושה פלא כבוד מוהר"ר חיים יזיי"א וכאל"ש:

ג טרדות רבות מחשבו' איש סבבוני השב רוחי לא יתנוני. קצרתי המליצה. אמנם באשר שראיתי ג"י מעולפת ספיר גזרתם להר"ר משה ספרא רבא. ושם נאמר שלא השבתי לכ"ת בעניני התורניות המה סיבו' מניע' כתיבתו. לא אוכל לידע מה הן הן הדברים הנקני' באמירת לכ"ת שלא השבתי. בודאי השליח עיות. אבל באמ' זה זמן שנפלאתי בהפלא ופלא שכמה ימים באין דורש ואין מבקש מאת מכ"ת ואני תמיד זכרונו ותהלותיו ידבר פיהו פתח בחכמתו אודיע אספר בקהל ועדה. אהבתו עצור' בעצמותי אשר מים רבים לא יוכלו לכבות' וכו'. וכדי שלא יהיה דברינו השיחה בטילה ארשום מעט. אף שגבר קטן הוא לא אמנע הטוב. ויקבל מכ"ת שאלה קטנה ככף איש בעניני פסח וד' כוסו'.

ד בגמרא ערבי פסחים לא יפתחו מד' כוסות פיסקא שם היכא מתקני רבנן מילתא דאתי בי' לידי סכנה ומתרץ שם בכמה אופני' וגם משם ולהלן נאמר. אמר עולא עשרה כוסו' אין בהם משום זוגו' דאמר מר עשרה כוסות תיקנו חכמים בבית האבל ואס"ד עשרה יש בהן משום זוגו' היכא מתקני רבנן מילתא דאתי לידי סכנה. והקשתי לפ"ז מאי פריך הגמרא שם גבי ד' כוסות היכא מתקני וכו'. אדרבא נאמר ונוכיח מאחר דתיקנו רבנן א"כ אין בהם משום סכנה כאשר מוכח הגמרא שעשרה אין בהם משום זוגו' מאותה הוכחה עצמו נוכיח נמי גבי ד' כוסו' וק"ל ותו לא מידי. יש לי שאלות רבו' שנפקא מיני' לדינא. וכעת אין הזמן מספיק עמדי כי נטרדתי לעשו' לביתי דירת קבע. אחר ימי הפסח אהיה לבד על שלחני לא אצפה על שלחן אחרים להיות קל מסובין ואקוה באותו זמן יהיה מכ"ת במחיצתי ליסב במסיבתי וכע' אין אתי שום חידוש רק הברכה ממעון קדשו ישקיף עליו ה' ממרום שפע לטובה בגודש. ועל אויבים נפריס ונידוש.

ה כ"ד אוהבו כנפשו וכנפש הצעיר מאיר בן לא"א המנוח מוהר"ר יהודא זעלקלי זצ"ל גראטוואל:

תשובה כו

א קרקפתא דחזינא לרישי' ביני עמודי השמים וכותלי בית המדרש יוכיח ואמת המים. הליכות עולם לו חש לקימחי' ויהי טוחן היטב הדך רחיים. צרור המושכל' בגלוסקיא יפיפיה ובכל חכמה ומדע נמצא לו פי שנים. הוא החרש והמסגר המתחיל בשבח והמסיים. צדיק אוכל לשובע לחם התורני תמיד לא יום ולא יומים. ה"ה אהובי המרומם החריף ובקי סיני ועוקר הרים כמהר"ר מאיר נר"ו ואל"ש וי"ר.

ב הנה ביום זכה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו הגיעני כתב מ"ת אשר זה כמה ארכו הימים ואבד חזון למועד אשר כרתנו ברית אשר לא תופר איש יחד עם רעהו לחדש בכל יום או שבוע מעשה חדושים וחדודי' כיד הק הטוב' עלינו וזה פעמים כתבתי למעלתו ע"י עגלון ותשובתו נשארה מעל. וזאת הפעם עורי צפון ובואי טמון באש הלא כה דברי קושיותו בפ' ע"פ בענין ד' כוסות ולכאורה היא קושיא עצומ' והנלע"ד הוא ע"פ שנוסיף להפליא במה דאתמר שם רבא אפקינהו לרבנן בד' כוסות וכו' וכתב הרשב"ם אע"פ דממה דשני רבא לעיל כוס של ברכה מצטרף לטובה וכו' ומשמע דס"ל דלולי התירוץ ההוא היה ראוי לחוש ד' כוסות י"ל דנהי משום זוגות ליכא משום כשפים איכא ואיצטרך לשנויי שם דאל"ה היכא מתקני מידי דאית ביה סכנת כשפים וקשה למה אפקינהו רבא לרבנן בד' כוסות ולא חש לכשפי' אלא ע"כ תאמר דבדבר דאקראי לא חיישינן לכשפים.

וא"כ י"ל דפשיטא להש"ס דלענין כשפים אין חילוק בין רב למעט וכן מוכח בכולה שיטה ולא עלה על דעת לומר על שום מספר זוגי דאין בה משום כשפים רק דלא חיישינן לכשפים בבית האבל משום דהוי אקראי בעלמא ומלתא דלא שכיחא. מש"כ לחשש דשייכי במזיקין יש לחוש עכ"פ והא דפריך על משנה דד' כוסות מהא דלא יאכל אדם תרי וכו' אע"ג דההוא בחשש מזיקין אייריי ובאקראי נמי מ"מ פריך על כלל סכנה הן מזיקין הן כשפים הואיל דהוי מילתא דקבוע ובכל ישראל איכא למיחש לכשפים ג"כ ועכ"פ עיקר קשיותו מאותה ברייתא הוי מחשש מזיקין רק דאיכא לדחויי דס"ל כמ"ד ד' כוסות אין בהם משום סכנה וזוגי רק דסמך על דבכשפ' אין חילוק ועל זה תירצו האמוראי' דאין חשש היזק כלל. ואף כי תירוץ זה בנויה על הסברה מ"מ בחרתי בזה יותר מבתירוץ אחר חדוד שעלה על לבי כאשר הסברא ישרה ואמיתית:

תשובה כז

א עוד חפצתי להודיע למעלתו כי היה עם לבבי להשיב תיכף בא"ח של פסח ולא הספיק הזמן בידי באשר כתבתי מגילה ערוכה להגאון כמהור"ר מאיר שטערין בלי ספק כל רז דמהורר"מ לא נעלם ממנו ותגלה ותראה כתבי למכ"ת. באמת כתבתי כתב הוא בנחיצה רבה מאוד והגאון ההוא זכר שנשאל בדין כבד שנכבשה דיש רוצים להתיר דכבוש אמרו לא כשלוק ונראה דין הטורח במשא ומתן ההוא רק לחדודי בעלמא ובכבד נמלחה דוקא דאי לא נמלחה בוודאי נוהגים להחמיר כדעת רש"י דכל אותה שיטה בכבד נמלחה אייריי. וא"כ גם משנה דכבד אינה נאסרת מתפרש' בכה"ג שכבר נמלחה כמ"ש שם התוס' וי"ל דוקא כשנמלחה ואע"ג דנותן טעם מפני שאינה בולעת מ"מ י"ל דוקא אחר המליחה מש"כ לפני מליחתה דפלטה טובא חזרה ובלעה ממה שפלטה כמו שמפליגינן בין בישול לשלוק ואפילו נמלחה ק"ל כהרי"ף והרמב"ם דפסקו כרבנן דר"י בן נוריד כבד מבושלת בלעה שפיר לא נשאר להסתפק רק לאותן דרז"ל דלא אסירנן כבד מבושלת לבדה רק משום דל בקיאינן בבשול ובשלוק כמ"ש בסמ"ק וא"ו ארוך ות"ח.

ב ואף לדעה זו נלענ"ד דאין סברא להקל בכבד שנכבשה יום שלם חדא משום דבכל דוכתא דאסרו חז"ל בישול אין חילוק בין רב למעט בין בישול לשילוק חוץ ממקום שפירשו לחלק ולדבר זה אין צריך ראי' לרוב פשיטותו וא"כ מה שאמרו כבוש כמבושל אין לחלק ולומר דוקא כבוש כמבושל הוא לא כשלוק. ועוד א"כ לא התיר רק כ"ד שעות מצומצמים דבטפי פורתא י"ל אף לפי דעת המקילים דהוי כשלוק דלא אמרו רק כבוש כשיעור כבישה והוא כ"ד שעות כדמוכח מבשר בחלב דחידוש הוא וכמ"ש הרא"ש ואם

כן בהמשך יותר זמן כבישה י"ל דהוי טפי מבשול. ועוד דהרי לא נאמר כלל בכבישה דכ"ד שעות כמבושל דפי' כבוש כמבושל בציר דוקא להר"ש ולרש"י אף בחומץ. מש"כ כבישה דכ"ד שעות לן נאסר רק מהוכח' הרא"ש גבי עכברא בשכרא בבתרא דע"ז ומאן לימא לן דלא הוי בזמן רב כזה אף כשלוק. ואף שהתוס' והרא"ש שם נקטו בלישנייהו כבוש כמבושל היינו משום דלשון הש"ס כך הוא אבל לחלק ולהקל מנא לן ואם נכבשה כבד תוך ציר אם הוא כדי שיתנהו על האור וירתיח כפשר דבר שעשה הרא"ש ס"פ כל הבשר והכי ק"ל א"כ מכ"ש דא"א לצמצם ולומר דשהה כשיעור הזה לא טפי פורתא דאפשר דבטפי פורתא הוי אף כלוק וכמו שכתבנו. ויש לנו מקום לעיין בי"ד סי' ק"ה על הש"כ שהשיג שם על הדרישה שהביא דעת הרא"ש לדעת אחר' משום מה דק"ל מ"ש הגה' מיי' בשם הרא"ש וכתב הש"ך דאותו הרא"ש הוא רא"ש מפליזא וכו' והי' לו להשיג בזה גם על הב"י שהקשה ג"כ כך בפסיקתא דכתב המרדכי דברי הרא"ש אהדדי. ובאמת קושית הב"י אין לה שחר דהרא"ש ס"ל כבוש כ"ד שעות ככבוש זמן קצר בציר דמי וכן קושי' המרדכי על רש"י דחויה בזה דורד ישן שכבשה יותר מכ"ד שעות איירי ולפי מה שפי' הרמב"ם אותה משנה ע"כ תאמר דורד וחרובין נשתנו משאר כבושים ודוק. ומ"ש בב"י שם וז"ל וזה שלא כדברי הגה' מיימון וכו' לא ידעתי מבטן מי יצאו הדברים וקשה להולמן. סוף דבר פיסקא זו לית נגר בר נגר דיפרקינה ודי בזה לע"ע:

ג יאיר חיים בכרך:

תשובה כח

א שאלת מחותני ותשובתי בגמ' דיומא נאבדו ממני. וזאת תשובתו אלי על תשובתי אליו ובזאת גם בתשובתי עליה תבחן היטיב הדק במאי פסקינן:

ב ומה עז מארי ומתוק מדבש ונופת צופים. דבריו דברי חריפים וכו' ה"ה אהו' מכירי ומיודעי הרב הגדול דורש ג' מאו' הלכו' במגדל. כבוד מוהר"ר חיים יצ"ו וכאל"ש:

ג מי אנכי חמוק ירך שפל ברך להעיר את הדרך אניה בלב ים אשר צי אדיר לא יעבור שם טמא וערל שפתים שפתי צדיק היודעים לרצות ולפייס סבר אידי המה יגישו אף ידברו ואני לא ידעתי לזרות ולהבר התבן מתוך הבר אך להיות נפשי רעבה דברי מ"ר מתוק כמים קרים על נפש עיפה. אמרתי אנסה את ידי בעט סופר מהיר במלאכתי מלאכת שמים להשיב על דבריו שנמלצו לחכי ויהי' בפי' בדבש למתוק. ואשר הרגזתני לסתור בניני. הנה אחר העיון והשקידה הטיב הדק בעד אני ולא אדע על מה סובי' דברי מכ"ת כי כפי עיון הדק יסד יסודו על הקוטב אשר לא כן עלתה על רוחי לפני.

ד והנה רוח אחרת עמי. כי יסוד קושיתי הוא מסובב [אותו שו"ת נאבד ממני ומ"מ מתשובתו פה יובן היטיב] כפי סברת התלמוד באמרו [יומא פ"ה דנ"ו ע"ב] האי חיור והאי סומק. תו לא אשכחן שיתערב בכוס דם פר בדם שעיר דהא בקל ניכר ההפרש בין מיני מראות דמים אם שניהם מונחים לפנינו ואפילו לענין דם נידה שהיא מדאורייתא ובכרת סמכינן השתא לפי דעת הרא"ש בסי' קפ"ז אף שאין אנו בקיאין במראות אעפי"כ אם שניהם מונחים יוכל אדם הבקי קצת לידע ההפרש ולא כדעת הרמב"ן שמחולק עם הרא"ש שם. וא"כ אחרי כל זה נסתרים דברי מכ"ת אשר תלה דבריו לפי האמת של סוגיא אדרבא האמת מחזק הקושי' כי לפי האמת אי לא חיישינן משום חולשא דכ"ג סמכינן על בדיקותינו וחקירותינו:

תשובה כט

א תו בקשתי לאדוני שיראה דבר מה בספר ח"ה סי' ק"א סעיף ד' בטור וז"ל י"א שאם יש לו מעו' וקרקע וכו' יכול המלוה לומר במטלטלי או במקרקעי אני רוצה. עכ"ל וזה בעיני יפלא מאוד דאיך ס"ד הא מימרא שלימה היא אמרי נהרדעי שומא הדר עד תריסר ירחי שתא גבי קרקע ופסקו כל הפוסקים כוותי' מבלי שום חולק בח"מ בסי' ק"ג בסעיף י"ח בטור וא"כ ק"ו בנו של ק"ו הוא באם אחר שהחליטו לו הקרקע לפרעון יכול הלוה לפדותה והמלוה מחויב להחזיר לו. ואיך הדעת סובל' שיהיה הברירה ביד המלוה לתת לו קרקע אם ירצה. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן ממאי דאמרינן באם הגבה אותו מרצונו בלא שומת ב"ד הלכה בדברי המיקל וכן פסק בש"ע. וא"כ מצינו למימר בכאן אירי באם הגבה מרצונו בלי דעת ב"ד ועם כל זה דוחק גדול הוא כי בודאי לפני הב"ד מוכרח המלוה לומר כך כאשר הוא בנקל למבין וק"ל. אקוה שיעלה זכרוני לפניו כמוהו כמוני לא אפליג נפשי מני' ומנאי יסתיי' שמעתתא. בעסקי הקהלה הזמן יגיד החידוש ואשמור לפי מחתום ומלכתוב בענייני' אלה כי מה לי להכניס ראשי ביני העמודים. דברים שהמה קרובים להפסד ודי בזו. וחיים ושלום ארוגת מאין הפוגת.

ב כ"ד אהו' כנפשו וכנפש השפילה מאיר בן לא"א מוהר"ר יהודא זעלקלי זצ"ל קראטוואל:

תשובה ל

א טנרא רבה ותקפא. דרמי דיקלא וזקפא. ה"ה האלוף המרומם. בדאורייתא פטיט ובשורשי הלכות מחטט וגומם. מעיין ומתמיד מעולם. לא מצאו אדם יושב ודומם. ואם

אמר יאמר איש מצאתיו ואחשבהו עד זומם. על רוב חכמתו מנזיהותיה כשעה חדא אשתומם. ומטיבותי' אמינא עתה אקום עתה ארומם. החריף והבקי הותיק כמהר"ר מאיר יצ"ו. עם אפיס' הפנאי לא אוכל עצור במילין על מה שכתב אלי מכ"ת בענין האי חיוור והאי סומק עריבים עלי דברי דודי צח ואדום ובדר הזה לא עמדתי על דעתו ולא ידעתי מאי קשיא ליה שהרי אחר מסקנת הש"ס באמ' לא שייך תערובו' דם פר דם שעיר כלל ניכר לכל רק בכה"ג ביוה"ך אגב חולשי' חיישינן לאחלופי לכן ועל כן מ"ש מכ"ת שבקל ניכר ההפרש בין מראה דמים אם שניהם מונחים לפנינו ואפילו לענין נדה וכו' מי לא ידע בכל זה ואת מי אין כמו אלה שיש חילוק והיכר' בין דברים מתחלפים במראה אם הם לפנינו דכוותי' מצינו גבי שטר הבא הוא ועדיו על המחק דמנכרא מילתא דשינוי בין נמחק פעם א' לנמחק ב' פעמים מש"כ אם אין שניהם לפנינו. כדמוכח בטור סי' מ"ה ושם בש"ע סעיף כ' וכ"ב לא מינכרא כלל.

ב כיוצא בזה שמעתי מקשין על מה שכתב רש"י וישחטו שעיר עזים לפי שדמו דומה לדם אדם מהא דפרק הניזקין גבי נבוזראדן דשחט על דם זכריהו פרים אלים וכבשי' ולא אדמי והתירוץ ע"פ סברא הנ"ל נכון מאד אבל אין צורך לכל זה וקושיתו נשארה מעל. ואם כל דבריו אינן אלא תמה על הש"ס איך יטעה כה"ג בין מראה דמים מה דק"ל לענין נדה שכל אדם יכול להבחין אין זו תמיה קיימ' כלל דשאני גבי דם נדה שכל עצמו זקוק להבחין בין דם לדם זכר לדבר ממ"ש בפ"ק דפסחים הוא עצמו מחזיר עליו לשרפו מיכל קא אכיל מיני' ומזה למדו היתר לקרות במה מדליקין לאור הנר כמ"ש הטור סימן רע"ה ואע"פ ששם הטעם הוא על שלא ישכח (מ"מ לקחנו שיש סברא לחלק) מש"כ כה"ג ביוה"ך איידי דטרוד בעבודתי' לא יתן לב להבחין ויטול קמי דמטי לידו.

ג ואפילו במלתא דלית ביה טעות כלל גבי כה"ג חששינן כמ"ש במשנה פ"ק ומעבירין לפניו פרים אלים וכבשים כדי שיהא מכיר. ואם רחוק מן השכל לדעת. מכ"ת איך יתחלף לו שני מראו' מתחלפין כמ"ש האי חיור והאי סומק נראה דאין זו קושי דאין כוונת הש"ס דאגב חולשי' לא יבחין בשינוי מראה וידמה לו שווין או שיראה לו הלבן אדום וההיפך רק דאגב טרדי' לא יתן לב למראה כלל וכמ"ש ואפי' אם נפרש שחחינן שיטעה במראה מ"מ אין זה פלא דע"כ מ"ש האי חיוור לאו דוקא הוא שהחוש יכחיש זה ועוד שהרי ק"ל גבי נדה דחמירא שלבן טהור הוא מקרא דאדומים כדם בפרק כל הים ואעפ"י דרבינן מדמיה דמיה ד' מראות מ"מ לבן מטהרינן לכ"ע ואן לומר נהי דקים להו לחז"ל דאין דם לבן באשה מ"מ דם בהמה שאני זה אינו שהרי ארז"ל דם שעיר דומה לדם אדם אלא ע"כ מ"ש האי חיוור ר"ל דיהה באדמומית מדם פר ויש שינוי הנראה לעינים רק דמשום

חולשה דכה"ג חששינן דלא יבחין בין מראה אדומה עזה לדיהה ממנה ומעתה תמה אני על תמיהתו ואינו אלא תמה. והא דנתקשה מר במה דכתב טור ח"מ סי' ק"א בשם י"א דאף אם יש ללוה מעות יכול המלוה לומר בהקרקעי או במטלטי אני רוצה עכ"ל וזאת היא נפלאת בעיני מכ"ת איך יעלה על לב סברא זו דא"כ נפל כולא שיטת' דשומא הדרי בבירא אשר אין חולק עליו. והנה באמת עכ"ל דברי הפוסקים האמיתיים והישרים אנו מצטערים לבל ידמו בחולש' שכלינו למעוותים וחתחתים בדרך יושר ונכון ומכ"ת בקש מאתנו לעשו' העקוב למישור הלא הרב ר"ש בעל העיטור דמייתי לי"א אלו מחי להו אמוחייהו במאה עוכלי מש"ס ערוך פרק הכותב ופרק כל שעה ומעתה אוי לעיסה שנחתומה מעיד עליה ומה לו לדחות אבן אחר הנופל הלא גברי דחויי ננהו. האמנם אף מבלעדי סוגיית הגמרא סברא דדהו הוא ג"כ נגד השכל כל ישר הולך שהרי נכסייהו דבר נש אינון עריבין ביה ואיך יתפוס המלוה הערב על כרחו של הלוה שרוצה לפרוע. ולולי דמסתפינא למימר שכל האחרונים לא הבינו כוונת הי"א הללו אמינא שאין כוונת י"א הללו שאם הלוה רוצה ליתן מעות ולפרוע חובו במזומנים שהמלוה יטול ע"כ של לוה קרקעותיו דמי פתי יסור הנה לחשוב כן נגד השכל ונגד כמה גמרות ערוכו' הן אלו דמייתי הרב ב"ה הן סוגיא דשומא הדרי דקשייתא למכ"ת רק כוונתם הוא באם הלוה אומר איני רוצה לשלם או אומר הריני משלם אחר זמן וכבר קבעו לו הב"ד זמנים הראוים דמעתה לא צייתינן ליה כמ"ש בסמ"ע ס"ס ק' או טוען אין לי מעות וידוע לכל או נרא' לב"ד שיש לו ושהוא משקר וס"ל להנהו רבוותא דאם המלו' אומר מה לי לכופו בנידויין וחרמים עד שיתן מעות הכבוש תחת ידו יהי לו המעות אשר לו וכתבו לי אדרכתא על הקרקעות או תנו לי מטלטלים אשר המה בעין פה וס"ל דצייתינן לי' ואם לאח"כ יבוא הלוה ויביא מעות באיזה מן שיהיה יחזיר לו הקרקע.

ד ולכאורה יש פנים לזה ממ"ש הטור ס"ס ק' אבל אם יאמר איני רוצה לשלם כותבין אדרכתא על נכסיו ולא פליג בין ידוע שיש לו מעות או אין לו עוד הסברא אינה מתנגדת לזה דהא ק"ל סימן קכ"ט ס"י דאם הלוה גברא אלמא נפרעין מן הערב תחילה וה"נ בגברא אלמא אף יש לו מעות ואינו רוצה נפרעין מן נכסיהו דאינון ערבין ביה ומכל מקום דחי להו הרב ב"ה וס"ל דלעולם אין כותבין אדרכתא אא"כ סבורין אנו שאין לו מעות מש"כ ביש לו כופין אותו עד שיתן מעות או יתרצה ליתן קרקע עם רצון המלוה אחר שאין דין המלוה רק על המעות וכההיא דאמרינן פ' המדיר עד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון וכ"כ שם הרי"ף ור"ת ש"מ הואיל שבידו לזון כמ"ש הרב המשביר בא"ה סי' קנ"ד כייפינן ליה על עיקר חיובו שמחויב מן התורה ה"נ דכוותי' כך עלה ברשת עיונינו.

ה אבל ממה שכתב הרב הב"י בש"ע להדיא הלוה אומר לפרעו במעות וכו' משמע אפילו בכה"ג שומעין למלוה לי"א ומדאיצטרך לכתוב היפך זה משמע דהוה סליק אדעתין כי"א הללו וזה פלא כמ"ש הרב ב"ה גם מכח קושיית מכ"ת מסוגיות שומא הדרי. ואפשר לנו לומר דס"ל דווקא שומא שהית הבע"כ של לוה הדרי וכמ"ש כל הפוסקים וא"כ מיירי שלא הי' ללוה מעות והמלוה ביקש מעות ומפני שלא הי' לו תבעו בב"ד ומתוך זה כתבו אדרכתא ושומא על נכסיו ובזה ק"ל שומא הדרי דאחר דידעינן שהמלוה ביק ליקח מבראשונה מעות הוי משום ועשית הטוב והישר ליקח ג"כ עתה מעות מש"כ מעיקרא בעת הפירעון אה"נ יכול המלוה לומר בקרקע אני רוצה ואותה שומא ודאי דלא הדרי דס"ל דהרשות ביד המלוה ליקח קרקע או מטלטלים או מעות כטוב בעיניו ואף כי זה נגד הסברא מ"מ סוגי דשומא הדרי ל"ק עליה ואף כי ידעתי דשינויא דחיקא היא זו אמינא נקיטי לה בידי מיהא עד כי אשמע שינויא דרוויחא מיניה אף כי דעת י"א מצדה תברא ואין אומרים הביא גסטרא לגסטרא.

ו ושומא הואיל דקאמינן עלי' נימא בה מלתא אשר הרב הגדול בסמ"ע שגה ברואה במחילה במ"ש ס"ס ק"ג ס"ק כ"ט ואח"כ נמצא וכו' פי' לא זו אף זו כתב המחבר וכו' שהנפקד עצמו ידע מזה וכו' ומשמע דאין חילוק רק בין שהנפקד הערים או אבדו באמת ולהמעיין בש"ס יראה דבנפקד ידע לא קמיירי כלל רק שאמר לא ידענא היכן הנחיתינהו וכו' ולבסוף אשתכח כיפי ברשותו ולא הי' אבודין כלל רק לפי דעתו ועל זה כתב בנ"י דאפילו נאבדו באמת חוץ מרשותו וחזר ומצאן הוי ג"כ שומא בטעות ועכ"פ בשניהם לא ידע הנפקד מהם תדע מל' הטור שומר חנם שפשע וכו' וכן לשון הש"ע ושגגה היא ביד הרב בסמ"ע או טעות וגמגום בלשונו שפלטתו הקולמס אגב ריהטי'.

ז וכבר הארכתי יותר מדאי והי' כי יבואו אלי דברי מכ"ת כפעם בפעם יבטח כי יגיע אליו תמיד מענה רך ממני הטרוד מאד ד"ש וטובתו כל הימים:

ח יאיר חיים בכרך.

תשובה לא

א תשובה על שאלה ממחותני הגאון מוה' מאיר אב"ד דקובלענץ ולא רציתי להדפיסו מפני התוארים שחלק לי אף כי השאלה מבואר בתשובתי:

ב אשר נפשי קשורה בנפשו אהבני ואהבתיו עד לאחת. כי עזה כמות אהבה רשפיה רשפי אש התורני כופפי' ומקלחת. ואף כי אנכי עמוס התלאות מפריצי הדור אשר ירדו עמי עד לחיי וזממו נפשי לקחת. זאבי ערב לא גרמו לבקר אור וביום הרי זו משולחת.

ואי לא קטלי קניא קטלא כולא קטלא פלגא בהורידם כבודי לעפר (רמזתי על כי אז בשנת ת"ח שציוה כבוד א"א הגז"ם לפני מותו במטו ונא בפה ובמכתב שיקבלוני בני ק"ק לאב"ד ויושיביני על כסאו ולא נתקבלו דבריו) אתה אלהים תורידם לבאר שחת. ואני אבטח במעוז צור ממעל בשמים ובארץ מתחת. ואם כי אנכי פ כערער ברעבה רגז ושחק ואין נחת. אדם אחד מאלף מצאתי הוא מכ"ת אשר נפשי בו בוטחת ובעת קוראי אמריו כי נעמו עלז נפשי בקרבי עלתה נצה והיא כפורחת. בראותי כי יש לתורה ולתעודה גואל והופך בה בורר וזורה כברחת. החרש והמסגר שפתים יושק משיב דברים נכוחים ותשובה נצחת. ה"ה כליל יופי אחד מן השרים היושבים על מדין השרים והפחת. אהו' האלוף המרומם החריף ובקי כמוה' מאיר נר"ו וכא"ל שוי"ר.

ג אחר דרישת השלום עם רוב הטרדות השתרגו על צווארי ועם מיעוט הפנאי לא אוכל להתאפק להשיב מפני כבודו כי רב הוא על האותיות שאלוני דברי הרמב"ם דסתרי אהדדי דלפי מ"ש ה"ה דבהכיר בה וקנאה וחזר ולקחה הגזלן מהנגזל לא קנה לוקח דמעתה אין כאן סברא דניחא ליה דליקום בהמנותי' ואת זה כתב ה"ה לדעת הרמב"ם וא"כ כל כה"ג השטר מכירה של הגזלן עם הלוקח לא ניתן לכתוב כמבואר פרק איה נשך ומעתה למה פסק דאפי' הכיר בה הלוקח נוטל הקרן מנכסים משועבדים כמבואר סי' שע"ג וכתב מ"כ וז"ל ודו"ק הטיב כי ידעתי דדברים הללו ראוים לאומרם בפומבי גדולה של חכמים וסופרים ואנכי הדל באלפי לא מן חכייא ולא מן ספריי אנא.

ד ונראה לענ"ד שאין מקום לקושיא זו אחר שנדקדק במקור הדין דחזר ולקחה מבעלים הראשונים דברורו דמיירי שהגזלן מבקש לבטל מכירתו הראשונה ולהוציא השדה מיד הלוקח וטוען שהלקח מהנגזל זכותו להוציאו מיד הלוקח ומ"מ לא מהימנין ליה דאמרינן מסתמא כשחזר ולקחה דעתו היה להעמידו ביד הלוקח משום דניחא ליה דליקום בהימנותי' דבתר אומדן דעתיה דהוי ליה בשעה שחזר ולחקה אזלינן. ואע"ג דלהרמב"ם ס"ל אם אחר שחזר הגזלן וקנאה מהנגזל חזר ומכרה לאחר לאו לאוקמי קמי לוקח קבעי י"ל דס"ל להרמב"ם דזה הוי גלוי מלתא על מעשה שעשה בחרתו לקנות דלאו לאוקמי קמי לוקח קבעי משכ"כ במה שביקש להוציא השדה מיד הלוקח לעצמו לאו כל כמיניה דבסתם הוי אומדן דעת דלאוקמי קמי לוקח קבעי מטעם דניחא לי' ליקום בהמנותי' ומזה יצא לה"ה ונ"י דאם הכיר בה הלוקח שהשד' גזול' אזי אם חזר הגזלן וקנאה מהנגזל ומבקש להוציאה מהלוקח באמרו שעל כן קנאו שיהיה לו כות הנגזל להוציאה מיד הלוקח מהימנינן ליה ולא אמרינן אומדן דעת בזה נגד טענתו ומבוקשו עתה הגלוי ומפורסם משכ"כ כשאין כאן גלוי דעת וערעור נגד האומדנא נשאר האומדנא

אפי' בכה"ג שידע הלוקח שהשדה גזולה ממ מסתמא ניחא ליה לגזלן שישאר בהימנותי' דהיינו שתשאר השדה ביד הלוקח ועל זה אמרו כשהוא גובה את הקרן גובה מנכסים משועבדים דהשטר ניתן לכתוב דמסתמא מפייס למרי' ומוקים ליה לשטרא ולא יערער להוציא השדה מיד הלוקח וזה אפילו ידע הלוקח שהשדה גזולה ולא אמרו לחלק בין ידע ללא יד רק כשהגזלן מערער ואמר שעל כן קנה מהנגזל להוציא השדה מיד הלוקח אז מהימנינין ליה.

ה וזה מוכח ומוכרח לענ"ד שהרי עד כאן לא שמעינן פ"ק דב"מ ניחא לי' וכו' רק שאם לקחת מבעלים הראשונים שע"ד שתשאר ביד הלוקח קנאה שהרי ההלכה סובבת שם על אבעי' דחזר ולקחה וכו' מש"כ לומר אומדן דעת דמסתמא הגזלן חוזר ולקחה מהנגזל לא שמעינן אדרבא מוכח מאותה סוגיא היפוך שאמרו שם נפלה ליה בירושה ירושה ממילא היא ולאו איהו טרח בתרי' מה שמעינן להדיא דמה דאמרינן ניחא ליה וכו' הוא מוכח שראינו שטרה בתרא וכו מוכח ממ"ש אח"כ גבי איהו בחובו וכו' ומשמע דלא אמרינן אומדנא דלאוקמי קמי לוקח קבעי רק כשראינו שטרח וא"כ למה אמרו בפרק איזה נשך שכל שטר מכיר' על שדה גזולה הוי ניתן לכתוב דמסתמא מפייס למרי' אלא ע"כ כשאין כאן גילוי דעת וערעור מנגד אמרינן אומדנא אלימתא דמסתמא מפייס למרי' אפי' אי לא חזינן מידי ואפי' בשידע הלוקח שגזלה מש"כ כשהגזלן מבקש להוציאה ובא בכח בעל השד' וזכותו ואנן נימא בכח אומדנא שמשקר רק כשלקחה דעתו וכוונתו היה דתיקום ביד הלוקח בזה צריך לתנאי דחזינן דטרח לאפוקי נפלו לו בירושה ושמך הלוקח בראשונה על הימנותי' ממש דהיינו שסבר היה שהשדה שלו לאפוקי ידע שהשדה גזולה אזי נאמן הגזלן בערעורו על הלוקח. זה העולה ממצודתי היום לפי רוב הטרדה במילי דשמיא ובמילי דצבורא. הטרוד:

ו יאיר חיים בכרך.

ז ומה שהקשה עוד מ"כ בביאור דברי הרמב"ם בדין רודף כבר הרגשתי בהם זה יותר מעשר שנים מתוך שאלה שנשאלתי. ולע"ע א"א לי להוסיף לעיין בהם באופן שלפני מלכים יתיצב ומ"מ לתוקף החיבה שלחתי למכ"ת תשובתי על שאלה היא ותוכה רצוף קושיות מכ"ת ובקושי גדול שלחתי מאתי כי הוא ואפס זולתו בהעתקה עמדי והוא מחובר אל המשך כמה עניינים נפרדים המסתעפים מזה בכתבי. לכן השבעתי מכ"ת בברית כרותה בינינו שיחזור וישלח עי"מ אותן שני דפין לידי כי לבי הומה עליהם פן יפקדו מאתי. והנה נעתר הרב לבקשתי והחזירה אלי והעתקתיה פה:

ח תשובה על שאלת גדול אחד רופא מומחה ולמדן ופלג ופילסוף מובהק כמהר"ר פלוני מקק"פ:

ט ועל דבר שאלתך אשת איש שהרה לזנונים ואחר המעשה נתחרט' ונתנה קולה בבכי גם יום גם לילה אל תתני פוגת בת עינה רק הורידה כנחל דמעה והטיחה ראשה בכותל עד כי זוב דמה מראשה והגידה לבעלה וגם בקשה מחכם שיסדרו לה תשוב' וככל אשר יושבת עלי' תעשה. רק כאשר חששה שנתעברה ממנ' באשר מאז שנעשה המעשה פסק וסתה אשר היה לה תמידין כסדרן בהיותה תחת בעלה כמה שנים הלכה אל חכם ושאלו לו אם רשאית לגמוע דבר מאבקת רוכל לשלשל זרע המקולל אשר בקרבה ובקשת דעתי בזה. הקשית לשאול שאלה בזו אשה כי תשט' תחת אישה ותעיז פניה לשאלת חכם כזה ואחשבה כי תכונת השאלה באשת איש דבר בדוי הוא לא היה ולא נברא כאשר באמת בתשובתי על השאלה אין חילוק בין היות המעוברת אשתו הנשוא וכשירה שבנשים או ממזר מאשת איש שהרי לא נפלאת היא ממך דדין ממזר לכל דבר כדין ישראל כשר וראוי להיות דיין הגדול בח"ל רק שאסור לבא בקהל ולישב בסנהדרין וכבר שנינו דלענין לפדותו ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה רק שמהרי"ל כתב שאין מבקשים עליו רחמים לומר קיים אל הילד הזה בעת שמלין אותו דודאי לא ניחא לן ובכה"ג כתבו התוס' בשם ר"ת גיטין דמ"א דאין זו תקנה להרבו' ממזרים בישראל ואין מזה ראיה להתיר הקלקול בפועל.

י ואחשבה כי עיקר שאלתך כללית אם יש עון איבוד נפש בזה אחר שנתעברה לקלקל העובר ולהמיתו ולהפילו ובזה היה אפשר לחלק כמה חילוקים אם כבר עברו ארבעים יום דמקמי הכי מיא בעלמא ננהו כמבואר בפ' המפלת ובפ"ק דכריתות או אם כבר עברו על הריונה ג' חדשים שהוא זמן הכרת העובר וזמן הבחנה או אם הרגישה בבטנה תנועת העובר המאוחר קצת אחר ג' חדשים ובפרט בנקיבה מ"מ אין זה מבוקשינו לדון מדעת מטה וסברת הכרס רק ע"פ דין תורה. תנן במשנה פ' יוצא דופן בן יום אחד ההורגו חייב וגמ' אבל עובר לא וכן משמע במשנה ספ"ז דאהלות ובגמ' שם יהיב טעמא דעובר לא משום דהעובר מת ברישא וכתבו התוס' שם דף מ"ד דבשני פנים יכול להיות שהאם מתה תחילה ואזי העובר נוחל ומנחיל כגון שנהרגה אמו א"נ בשכבר עקר הולד ואח"כ מתה אמו ומ"מ פטור ההורגו כבסוף בן סורר שאשה שמקשה חותך הולד אבר אבר ומיהא דוקא דאמו חיה מש"כ בשכבר מתה חייב ההורג העובר דכמונח בקופסא דמי וכתבו עוד התוס' אפילו את"ל דמותר להרגו לעובר אפי' מתה אמו ל"ק ממה דמחללין שבת על עובר אפילו מתה אמו דמצינו גם על הגוסס מחללין שבת וההורגו פטור. ולפי

המשך דברי התו' היה נראה דיש כאן ג' חילוקי דינים בעובר דכשמתה אמו חייב ההורגו לעובר בדעקר. ובעדיין חיה ההורגו פטור אבל אסור להורגו דעקר מש"כ בדאכתי לא עקר משמע דמותר.

יא ובאמת התוס' לא נחתו לחלק בפ' בחילוק פטור או מותר. ולכאורה משמע דאפי' עקר נמי מותר דהא תנן סוף פ"ז דאהלות האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את העובר במעי' וכו' יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש מלשון זה משמע דמקמי הכי לא נפש אקרי אע"פ דעקר שהרי מקשה לילד מיהא י"ל דמשם ראיה לאסור לכתחילה דלא התירו רק להצלת אמה ואע"פ דעקר מ"מ אכתי כגופה דמי וכחיתוך אבר מאבריה אבל א"א לומר לשם הטעם מפני דה"ל רודף כמ"ש שם בגמ' דמשמיא רדפין לה דאל"כ רק נימא שהוא רודף אפי' עקר נמי. מ"מ נקוט מיהא דבשעקר אסור לכלותו שלא לצורך הצלת אמו ובפ"ק דעירוכין ד"ז ע"א אמרינן ישבה על המשבר ממתינין עד שתלד ואמר טעמא דכיון דעקר גופא אחרינא הוא אע"פ דה"ל לקצת עינוי דין כמ"ש התוס' שם. ומ"מ מקמי דעקר נראה דלכ"ע מותר וראיה מהא דאר"י אמר שמואל פ"ק דעירוכין שם האשה שיצאה ליהרג מנין אותה נגד בית הריונה כדי שימות הולד תחילה שלא תבא לידי ניוול (רק דיש נדחות ולומר דשם לא נקרא ממית נפש שהרי עכ"פ סופו למות ולחיי שעה דעובר ל"ע לא חיישינן) ולכן ג"כ אין ממתינין לה וכו' משום דלא מקרי נפש כלל ולכן מקשה הש"ס פשיטא יע"ש. ואין להקשות מהא דפשיטא לן דמחללין שבת בשביל סכנת עובר במעי אמו וגם מפני סכנת העובר מאכילין האם ביוה"ך אע"פ דלא נזכר בדברי הפוסקים בפירוש מ"מ ודאי הכי הוא רק שם י"ל הטעם לא מצד העובר רק שכל סכנת שעובר הוי סכנת אמו מאחר שאין לו תנועה לצאת כנודע. מש"כ מפני סכנת העובר לבד ודאי לא היינו מחללין שבת ולא היינו מאכילין אמו דודאי אם מותר להרגו א"א לומר לחלל עליו שבת. ואף דדחו התוס' הוכחה זו וראיה מגוסס. התוס' שפיר כתבו די"ל אע"פ שמחללין עליו שבת מ"מ ההורגו פטור. מש"כ לומר דמותר להרגו ומותר לחלל שבת להצילו ודאי אין לו שחר אע"פ שבלשון התוס' דמ"ד רע"ב בקושייתם לא משמע כן ודאי לא דקו בלשון וכדמוכח בתירוצם ולפי זה הא דאמר ר"נ אמר שמואל בספ"ק דעירוכין האשה שישבה על המשבר מביאין סלין דרך ר"ה ומקרעין את כריסה וכו' דוקא נקט בישבה על המשבר דעקר דאל"כ אין מחללין שבת בשביל הצלת הולד. ומ"מ אין ראיה מזה כלל די"ל דמקמי דישבה על המשבר ועקר ודאי א"א לולד לחיות במתה אמו והכי משמע בתוס' נדה דמ"ד ע"א ונ"ל דגם רש"י שפי' בספ"ק דעירוכין על מקרעין את כריסה דזימנין מקרי דיה ימיית ברישא ר"ל בדעקר דדעדיין לא

עקר את"ל דעדיין הולד חי א"א להתקיים עוד. וא"כ לפי מ"ש היה היתר גמור שאלתך אשר שאלת מדין תורה לולי המנהג הפשוט בינינו וביניהם מפני גדר פרצות המריצות והזונים אחריהם. האמנם ח"ב דחולין דל"ג כתבו התוס' בפשיטות וז"ל על מי איכא מידי ואע"ג דבן נח נהרג על העוברין וישראל אינו נהרג נהי דפטור מ"מ לא שרי וע"מ סהדרין דנ"ט ע"א בתוס' (גם כ"ע אם גומרין דינה של אשה שישבה על המשבר לפי פי' התוס' שם ספ"ק דעירוכין) ואין לומר א"כ מה זה דמקשה הש"ס על אין ממתינין לה פשיטא די"ל כדמפרש גופה היא ור"ל מפני נתחייבת להרג ואדרבה משם ראיה ממ"ש גופה היא ולא מקה סתם פשיטא דמהיכן תיתי נענה דיני' משמע דלולי סברת גופה היא היה סברא להמתין להציל העובר כ"ש שלא נגרום מיתתו דודאי אסור לכתחילה דלא עדיף מנחמים באלים שוחטי הילדים והפליגו באיסור הוצאת ש"ז לבטלה והטעם משום שראוי להיות נוצר מכל טיפה זרע קודש. ואין לומר דטעמא דכולהו משום גירוי יצה"ר דא"כ לא היו צריכים לראי' מן הפסוחים והיינו שהוסיף רב ואמר יהא בנידוי משום דמגרי ע"ש ר"פ כל היד משמע דגם בלה"נ אסור. ובפ"ק דיבמות די"ב רע"ב כתבו התוס' דגם לנשים יש איסור השחתת זרע שלא הותר רק לג' נשים אף כי צל"ע במ"ש ראיה ממ"ש נשים דלאו בני הרגשה ננהו וכו' דלכאור' אין ראיה די"ל ודאי אם היו בני הרגשה היה אסור משום גירוי יצה"ר וכדמפרש שם שאמר רב יהא בנידוי מ"מ נקוט מיהא דדעת התוס' לאסור.

יב האמנם לר"ת שם מותר לכל נשים לשמש במוך כיון דלא מיפקדה אפריה ורביה ור"ל דגם גירוי יצה"ר לא שייך בה כבגמ' דנדה הנ"ל מ"מ אחר שקלטה הזרע ודאי אסור לה לקלקלה לכ"ע: ואף כי אין בכחי להכריע ודאי נכון לחוש לדעה קמייתא שכתבו התוס' אע"פ דודאי יש ראיה לדבר' ר"ת ממה דמקשה שם יבמות ספי"א ד"ק ממאנת מי קא ילדה משמע דחייבת לשמש במוך מ"מ יש לדחות דכיון דהתירו ודאי משמשות במוך מחשש סכנה וכ"פ רש"י מותרת לשמש במוך ולא השיגו התוס' על פי' רש"י בכתובות ר"ד ל"ט בזה אף שכתבו שם מצד אחר שפירש"י אינו נראה לר"ת יע"ש דר"י מקיים פירש"י שהאיסור הוא מצד הבעל שמשחית זרעו על המוך ובאמת מ"ש ר"ת משמשו' במוך אחר התשמיש קשה מיבמות ספ"ג דמקשה מאנוסה יע"ש ודו"ק ובתוס' יבמות משמע דגם ר"ת מודה בכה"ג לאסור וא"כ יש לדון דגם דעת רש"י כך דבשאר נשים מצד האיש שמשחית זרעו אסור וא"כ מצד קלקול הזרע אחדר קליטה אין איסור מ"מ אף שאנו מדמין לא נעשה מעשה להתיר לאשה כ"ש אחר נקלט הזרע וא"כ מי שמסייע לזה הוי מסייע ידי עוברי עבירה ומה שאמרו אשה מזנה מהפכת ספ"ד דיבמות אינו ראיה

לכאן ולכאן לכן כל המתעסק בזה והגורם את זה חוששני לו מחטאת. אף כי י"ל דאשה נמי נהי דלא מפקדא אפריה ורביה מ"מ שיידם בה קצת מצו' לשבת יצרה כמ"ש ריב"ם בגיטין דמיא לכן אע"ג דמותר לה לשתות כוס עיקרין כבס"פ הבע"י וכמ"ש רמב"ם וטור א"ה סי' ה' מ"מ לעשות מעשה לא שרינן.

יג ותו לא מידי ונא אחי אל תטריחני עוד בשאלות כאלה כי בקושי השבתי לך זאת הפעם. ונה דין אאשה שמקשה לילד דאתא לידן נימא בה מילתא אף כי הוא נוגע לנדון לתשובתינו הנ"ל וראיה לדברינו והוא במה דקש"ל בדברי הרמב"ם בספרו הגדול המיימוני שכתב בפ"ק דהלכות רוצח וז"ל לפיכך הורו חכמים שהעוברה המקשת לילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה ואם משהוציא ראשו אין נוגעים בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם עכ"ל והנה קש"ל הרי מ"ש בתחילה מפני שהוא כרודף לא קם בגמ' וכמו שהקשה בש"ס ביצא ראשו נמי ומשני דמשמיא רדפין לה וכדמסיים איהו גופי' במ"ש וזהו טבעו של עולם וע"כ הא דשרינן מקמי שיצא לאויר עולם כפירש"י דמקמי שהוציא ראשו לאו נפש הוא ושרי להרגו להצלת אמו ולא משום רודף.

יד ונ"ל לישבו שנדקדק עוד במ"ש לשון מותר לחתוך דהל"ל חותכין העובר כמ"ש שם ברישא מצילין את הנרדף אלא דקמ"ל דבלי אמתלא נכונה דהצלת אמו ודאי אסור הוא להמית עובר ולכן איצטרך קרא למעט ההורגו ממיתה ממ"ש מכה איש ונהי דאיש לא מקרי מ"מ אדם מקרי וראיה דאיכא מ"ד דמחייב בן נח גם על העוברין ממ"ש שופך דם האדם באדם בפרק ד"מ דנ"ז ע"ב והוא לדעתי ג"כ כוונת רש"י במ"ש אשה המקשה לילד ומסוכנת ור"ל דווקא משום הצלת האם אמרינן נהי דמן שמיא קא רדפין לה וגם יש חטא בהמתות העובר מ"מ מפני תכלית הטוב הצלת האם דנינן לעובר זה כל קמי שלא הוציא ראשו לרודף מש"כ בהוציא ראשו לא דנינן ליה כך כאשר באמת טבעו של עולם הוא ואין זה רודף שניתן להציל הנרדף ממנו בנפשו של רודף בכוונה ורצון. ויש לי עוד מבוכה ממ"ש בש"ס שם והוכה בכל אדם גבי הבא במחתרת ואמר דאיצטרך לי' דה"א דווקא ב"ה דאין אדם מעמיד עצמו וכו' אבל אחר לא קמ"ל דרודף הוא וק"ל אכתי ל"ל ריבוי זה דאחר דקי"ל דאין אדם מעמיד עצמו וכו' וה"ל כבא להרגו וכבר למדנו מנערה מאורסה דניתן להצילו בנפשו מהיקש כאשר יקום וגו' מיהא י"ל דה"א דלגבי אחר המציל הנרדף אין מצילין רק ברודף ברור ודאי לא מכח חזקה ומ"מ כשמתרין בו למיתה אמרו בגמ' דמתרין בו משופך דם אדם וגו' דשם מבואר מיתתו והרמב"ם כתב

דילפינן הצלת הנרדף מקרא דוקצותה את כפה והוא ספרי ותפסו לעיקר מפני שהוא תורת ישראל לא תורת בן נח.

טו והנה איידי דאיידי (לשון הש"ס סנהדרין ד"ג ע"ב) אמרתי להודיעך מה שחדשתי עוד בג"ה במ"ש עוד הרמב"ם שם כל היכול להציל באחד מאבריו ולא טרח בכך אלא הציל בנפשו של רודף והרגו ה"ז שופך דמים וחייב מיתה אבל אין הב"ד ממיתין אותו ותמה עליו הטור ח"מ סי' תכ" למה אין ממיתין אותו והרב הב"י כתב מה שכתב עוד כתב הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ט בדין בני נח וז"ל וכן אם הרג רודף שהי' יכול להצילו באחד מאבריו נהרג עליו מש"כ בישראל וכתב על זה הראב"ד וז"ל קשיא לי' אבנר עכ"ל וברור שכוונת הראב"ד שהוא ממ" בש"ס ס"פ נגמר הדין אתיוה ליואב א"ל מ"ט קטלתי' לאבנר א"ל גואל הדם דעשאל הואי א"ל עשאל רודף הוי א"ל הי' לו להצילו באחד מאבריו א"ל לא יכול א"ל השתא בדופן החמשית וכו' א"ל ניזיל אבנר ופי' רש"י מדינו של אבנר פטור אתה ולדעת הרמב"ם דבישראל ביכול להציל באחד מאבריו פטור א"כ אבנר שהי' יכול להציל עצמו באחד מאבריו של עשאל ג"כ פטור וא"כ אין התנצלות ליואב ולמה אמר שלמה ניזיל אבנר. וממוצא הדבר תבין שמאד שגה בעיונו פה הרב בעל מ"ע במחילה מכבוד תורתו במ"ש לישב הרמב"ם דס"ל דיואב נתחייב על שמרד במלכות כאלו כוונת השגת הראב"ד להשיג ממיתת יואב ולא היה רק כמ"ש מצד פיטור יואב השיג וכבר כ' מהרש"ל בספרו יש"ש [עי' ב"ק פ"ה ס"ט ופ"ח ס"ט סכ"ז] גם הש"כ בח"מ שבכמה דוכתי לא חש הרב לקמחיה. ולישב דעת הרמב"ם הוא במה שכתב בפירוש דזה הממית הרודף ויכול להציל וכו' חייב מיתה רק שאינו נהרג בב"ד והטעם שא"א להתרות בו דמצי למימר בחפזו שהי' בלתי אפשר להציל הנרדף זולת הריגת הרודף וכל שבכה"ג לא מקרי התראה כמ"ש מצי למימר אישתלין ולכן בן נח דלא בעי התראה ודאי נהרג והוא הדבר שבש"ס פ' בן סורר דע"ד ע"א ריב"ש אמר רודף כו' ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו ולכאורה הוא נגד מ"ש הרמב"ם ולפי מ"ש הוא עזר לו ומשם ראי' דלא אמר חייב מיתה רק נהרג ו"ל מגואלו או קרובו דאין לו דם משכ"מ ש"ש הרמב"ם בפ"ט הלכות מלכים משכ"כ בישראל ר"ל שאינו נהרג בב"ד וילמד סתום מן המפורש בפ"ק דרוצח שחייב מיתה וממילא אין לו דם והכי מיסתבר דלא עדיף מהורג בשגגה דלכ"ע רשות ביד גואל הדם ושפיר אמר שלמה המע"ה ניזיל לאבנר דמ"מ הי' אבנר חייב מיתה ואע"פ שארז"ל שם ויטהו אל השער שיואב דנו בדין סנהדרין לא ר"ל שיצא דינו מסהדרין כך דא"כ למה הכהו שם ועבד גרמי' או שלוחו איספקלטור גם לא הי' להורגו שם רק להוציאו למקום המיוחד להרוגי בית דין ולהתיז ראשו וכ"ש דקשה

לר"י דס"ל דמניחין ראשו על הסדן רק ר"ל שדיבר אתו משפט ובא עליו מצד הדין ואיך שיהי' עכ"פ אתי שפיר דלא נתחייב יואב מיתה.

טז והכי מוכח ג"כ מראי' שהביא ריב"ש הנ"ל דלא ר"ל במ"ש נהרג עליו שחייב מיתה בב"ד שהרי מייתי ראיה מכי ינצו אנשים וגו' ואין משם ראיה רק שאם יכול להצילו וכו' לא ניתן להצילו בנפשו רק דממילא אם לא ניתן וה הורגו נהרג לא בב"ד שהרי בעי התראה וא"א בזה כמ"ש רק מגואל הדם או מדין בן נח. והכי מוכח בש"ס פרק ד"מ דנ"ו ע"א והוא כיוצא בו דש"ד ופי' רש"י ה"ה ישראל בישראל דחייב רק דלהמיתו בב"ד אי אפשר. ומ"מ צל"ע על הרמב"ם דנהי דק"ל גבי ישראל דחייב מיתהמשום דפסק כריב"ש דבגמ' ואיהו בישראל קמיירי ומשום דקאי בשיטתי' דר"א דס"ל כי ינצו במצות שבמיתה הכתוב מדבר ואף דרכי פליג אר"א מ"מ ק"ל כר"א משום דקיימא בסוגיא כרבנן ור' כר"ש בפרק הנשרפין דע"ט ואע"ג דפסק הרמב"ם נתכוין להרוג את זה וכו' פטור בפ"ד הלכות רוצח כר"ש היינו משום דמסיק רבא מתנא דבי חזקיה יע"ש בגמ' מ"מ שמעינן דרבנן ס"ל וכי ינצו במצות שבמיתה הכתוב מדבר ומיני' הוכיח ריב"ש ההוא דאפשר להציל וכו' אין ממיתין אותו וממילא אם עבר והמיתו נהרג וכל זה בישראל מ"מ מנלן בבן נח זה ונהי דאמר אביי פרק ד"מ הנ"ל דמשכחת כיוצא בו דש"ד כדריב"ש מ"מ הא לא תני בברייתא כיוצא בו גבי ש"ד כלל ואביי לא אמר רק דמצינו לא שכך הדין וכ"כ רש"י שם וז"ל אבל רבנן פליגו עליה ואמרי דהיתר גמור הוא וליכא כיוצא בו ע"כ ור"ל במ"ש רבנן בעלי ברייתא ור"ל אפילו אם נרצה לומר דריב"ש ס"ל מ"ש גם בב"נ מ"מ הברייתא פליגא עלי' דלא נקטה גבי ש"ד כיוצא בו וא"כ קשה מנ"ל להרמב"ם וזה צל"ע לשעת הכושר.

יז ומכל סוגיי' הש"ס לא שמעינן בדין הצלת הנרדף בין שהרודף מציל עצמו או איש אחר והכי מוכח ילפותא והוכה בכל אדם גם שפי' רש"י על דברי ריב"ש ולכך תמיה רבתא על רמ"י בספרו לבוש האורה על פירש"י דס"ל שהנרדף שרי להרוג הרודף אפי' יכול להציל עצמו באבר מאברי הרודף. גם צ"ע על הרב מהרר"ב בעל צדה לדרך שתמה בפ' וישלח על הפוסקים שלא זכרו דין חדש זה של רמ"י ויותר ה"ל לתמוה מגמ' הנ"ל דאבנר דנתחייב מיתה מגואל הדם מפני שהי' לו להציל עצמו וכו' סותר זה אף כי ודאי סתם נרדף א"א לכווין הצלתו באחד מאברי הרודף מ"מ מ"ש ביכול להציל לא אתי שפיר גם הרמב"ם לא זכר דבר בפ"ק דרוצח ובסוף הלכות גניבה וכן בא במחתרת אם אפשר לבה"ב להציל ממונו בלי ספק אסור לפגוע בגופו כ"ש באפשר ע"י אחד מאבריו שאסור להורגו דאין לו דמים משום דמסתמא הי' בה"ב בהול וא"א לו להציל כי אם

בהריגתו. ומ"מ נהי דמ"ש רמ"י ואין זה דומה וכו' לא אתי שפיר מ"מ יתכנו דבריו דלא הי' ראוי להיות יעקב מיצר אם מתוך בהלתו המלחמה יהרוג עשו דדמי לבא במחתרת דאין מוטל עליו לעיין על הרודף מפני גודל סכנת עצמו ודו"ק ולשון בצ"ל מגומגם מאד כי לא בקש רמ"י לחלק בין חבירו לאשתו רק בין נרדף עצמו לאחר ודו"ק. ושלום תניינא בלי מניינא:

יח יאיר חיים בכרך.

תשובה לב

א בר"פ המדיר בתוס' בד"ה ה"נ כיון דמשועבד לה וכו' נתקשו קצת לומדים ומלמדים במ"ש התוס' וז"ל וי"ל דא"כ אפי' שמואל דאמר לקמן וכו' מה לשון אפילו גם הרב הגדול רש"ל הרגיש בו בספרו ח"ש וז"ל נמחק אפילו ונ"ב בספרים אחרים אינו וכן נראה עיקר דלרב ל"ק מידי דהא מיד כשהתנה נאסרה בתשמיש המטה בסתם ודו"ק עכ"ל ולע"ד אין לשבש הספרים ולמחוק דבר כלל אדרבא נל"ע מאד מה ראו על ככה לומר דלרב דנאסרה בתשמיש מיד כשהתנה דעד כאן לא ס"ל לרב כך רק בשהדירה מלהנות סתם ריש דף ע"א דס"ל דלעולם משמע ושמא ימצא פתח לא חייש רב ולכך ס"ל יוציא מיד מש"כ בשאמר יאסר תשמישך עלי אם אזונך סתם אחר שלא אמר מעכשיו לא נאסרה מתשמיש עד אחר שיזונה וא"כ יעמיד פרנס וישמש.

ב וגם זולת זה שכתבנו אפילו אם שבקינן להו טעותייהו דלרב בסתם הי' אסור בתשמיש תיכף מ"מ הרי רב מפרש משנתינו דווקא במפרש ומ"ש במשנה עד שלושים יום ר"ל אם זה המדיר פי' הדרתו על זמן קצר עד שלשים יום יעמיד פרנס יתר מכאן ר"ל אם האריך זמן יתר על ל' יום יוציא וכו' וא"כ קשה גם לרב דלוקי מתני' דתלנהו למזונתי' בתשמיש המטה וה"ק עד שלשים יום ר"ל אם אמר יאסר תשמישך עלי אם אזונך ל' יום יעמיד פרנס וכו'.

ג ולכן נ"ל דאה"נ דלתרווייהו קשה קושיות התוס' רק דלפי מה שתרצו התוס' לדקדק דלא יתכן שפיר יוציא ויתן כתובה לרב פשיטא דל"ק מידי דאחר דלרב משנתינו מתפרשת עד ל' יום ר"ל אם כך ביאר המדיר דבריו שקבע זמן ל' יום או פחות יעמיד פרנס יתר מכאן יוציא וכו' דהא ליתא אם אמר יאסר תשמישך עלי אם אזונך דאפילו אמר אם אזונך ארבעים יום איך פסיק ותני יוציא והרי ודאי יש תקנה שיעמיד פרנס לזונה ל' יום ותשתרי בל' יום אלו בתשמיש וי' ימים שאח"כ יזונה הוא ותתסר בשתמיש לב"ש דס"ל ב' שבתות וה"ה בכה"ג לב"ה שבת א' וא"כ פשיטא דא"א לאוקמה למתניתין

כך ול"ק מידי ואפי' לשמואל דלדידי' מיתוקם משנתינו בסתם רק דמ"מ יעמיד פרנס ל' יום שמא ימצא פתח ולכאורה אחר שלא מצא פתח זה ל' יום מעתה אין לקוה והוא לא קבע זמן לנדרו מ"מ ס"ל להתוס' דלא ה"ל למימר בפשיטות יתר מכאן יוציא וכו' רק תהנה ותאסר לב"ה וכו' דאחר דאין אנו עוברין גבול שגבלו חז"ל לטובת האשה למה נאמר בפשיטות יוציא אולי ימצא פתח בשבת או שבתות שאחר ל' יום. וכל זה פשוט והאריכות אך למותר רק מפני קצת המעיינים סרו מן הדרך ותלו שלטיהם באלף המגן רש"ל ז"ל הארכתי קצת והראתי דברים אלו לגדולי הלומדים ואמרו ישר:

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה לג

א שאלת המרומם מוהר"ר אברהם העס מק"ק ורידבורג.

ב היושב על חוג הארץ וכו' ה"ה האלוף המרומם הגאון תהלתו חי מדבר דומם. על חכמתו כל אדם ישתומם נ"י ע"י פ"ה אב"ד ור"מ כמוהר"ר חיים נ"י כאור בהיר וצהיר. ואשו"ר ר"ד י"א:

ג נא אנהו' שאלה יש לשאול ויענני מהר קדשו דעתו הרחבה כדת מה לעשות בענין ונדון בכור שאירע בסבובות הללו. וגופא דעובדא הכי הוי. ראובן הי' לו בהמה מבכרת בבי' ערל ממכיריו לימים נזדווגו יחד ושאל ראובן אחר בהמתו. השיבו איך שנולד לו זכר זה י"ד ימים (ומפני שהוא בכור ודאי) א"ל הניקהו לי עוד זמן מה ותן דעתך עליו שאל יחסר לו מאומה עד אשר אדע את משפטו כי הענין בה העגל שצריכין אנו לגדלו ואן רשאין ליהנות ממנו אבל לא הזכיר לו מאומה שנאכל במומו.

ד הישב הערל הרי לפני זה אמרתי לקנות הבהמה ממך כשהיתה עדיין מעוברת ומפני שלא הי' לך פנאי בפעם ההוא להשוות עמי על דמי המקח אמרת לי לקחת אותה בביתי עד אשר תבא אלי ובטוב תתפשר עמי. ע"כ סמכה דעתי שבודאי אל תחזור מדבריך. ועשיתי לו כדרכי לעשות בשלי וסרסתיהו תיכף ללידתו בחשבי שאין אנחנו מדקדקים יחד ובלי ספק יכולנו לפשר בטוק וראובן לא חקר יותר לראות האמת אתו גם עדיין לא הזכיר נגדו שנאכל במומו. ועדיין לא ראינוהו אכן צריכין אנו לידע אם יהי' כן כאשר הוא בלתי ספק האיך ינהגו עמו.

ה והנה לפע"ד דין זה ממש הוא שמביא הג"ה מור"ם בש"ע י"ד סי' שי"ג מותר ליתן בכור לעכו"ם לגדלו ואם הטיל השומר בו מום מותר ולא אמרינן דכיון דהתירו וכו' ונראה דזהו מתשו' א"ז שהביא בעל ש"ך בשם ד"מ. כי היא מפסקי מהרא"י והוא עצמו

סמך על תשו' א"ז ומוכח דמיירי שלא ראינו שהטיל בו מום רק מפיו שאמר שהוא עשאו. דאלח"ה מה חידש לנו בזה דהרי יש צד היתר יותר מהיתר דקסדור כמו שנותן בעל ש"ך טעה דהא לגדלו כיוונו ועי' בטור סי' שי"ד איתא כהן שיש לו בכור וראינו שעומד הוא וכל בני ביתו אצלו מבחוץ ונכנס הבכור לבדו לבית שלם ויצא בעל מום מותר לשחטו מאומדנא כמו שפיר' בלישנא אחרינא (מפורש בהדיא דלא ראינו היאך נעשה המום) גם ממתני' דקסדור שראה זקן של רחלי' ואמר מה טיבו של זה א"ל בכור הוא ואינו נשחט אא"כ הי' בו מום נטל פגיון וצרם אזנו ובא מעשה לפני חכמים והתירו ע"כ.

י מוכח דאם לא ראינו ולא ידענו מי הטיל בו מום דמותר דאלת"ה ה"ל לחלק בהכי. ועוד דאי ניחוש שאחר א"ל להטיל בו מום אין לדבר סוף. דגם ברישא דמתניתין ניחוש להכי. עוד ממה שאמר בגמ' בין הי' בין נעשה ועלה בדעתו מתחלה לחלק ביניהם נראה פשיט דבסתמא אם לא ידענו מפני מה עשה שאין אנו צריכין לחוש לשום דבר. אדרבא אין אנו אומרים דכיוון להתירו כ"א כשנראה הוכחה ממעשיו ע"ש. ועוד מלשון הטור סי' שי"ד דהתחיל הכהנים חשודים וכו' וכתב עליו לפיכך כל מום שראוי לבוא בידי אדם צריכין עדות וכו' נראה דווקא בית כהן צריכין לעדות. אבל כל זמן שלא בא ליד כהן א"צ לעדות כלל. וכן ממשנה כל המומים הראוי' לבא בידי אדם רועי ישראל נאמנים ורועי כהנים אין נאמנים נראה דצריך צד כהן ובנדון דידן למחי ניחוש חדא דקרוב לודאי הוא שלא נודע לשום בן ברית דבר מבהמה זו שישנו ליהודי אצל הערל. ואפי' נודע וניחוש לכהן שאמר להערל להטיל בו מום הרי אינו דומה כלל למתני' דהי' ענין גומלים או לגימא או לא שביק לדידי דכל הני טעמא איתניהו בגמ' ולא שייכי ועוד דהרי אנן אזלינן בכ"מ לקולא כדאיתא סי' שי"ג ס"ב בהג"ה רועה כהן נאמן על בכור של ישראל. וכן בס"ג כהן שהעיד לכהן אחר. כל זה העלתי לע"ד ואם שגיתי יורוני ואתי תלין משוגתי כי ענין זה הוא מעשה רב וצריך להמליך בגדולים ממני. ועל תשובתו הרמה אצפה והי' זה שלום בחילו ושלוה בארמנותיו:

ז נאם הקטן אברהם בר' משה ז"ל העם פה ק"ק לימבורג:

ח תשובה הנה ברוב דבריו לא יחדול פשע ומפתח פומי' לא זהירין במ"ש לדמות הנדון לשומר שהטיל בו מום דשרי לא דמי דהתם טעמא משום דתנן כל שהוא שלא לדעת שרי והרי זהו שלא לדעת בעלים דמי ידעי דיטיל בו מום וכן מסתמא השומר עצמו לא כיוון להתירו לעשות נחת רוח לבעליו כיון שכל עצמו מסרו לו לשמרו מכל מום ולשום עיניו עליו וכן בעובדא דקסדור לא עלה על דעת בעל הבכור שקסדור זה יטיל בו מום. ומ"מ עובדא דשומר רבותא קמ"ל האי"ז דלא נימא כיון דגם בי' בבעל

הבכור שמא כיוון לעשות לו טובה כמו דכתב הרא"ש בכותי' המשרתת בבית דאסור דמסתמא על דעת כך הגידו לה דידעי שתעשה בו מום לטובת בעל בית כנ"ל פשוט. ומה דנחית השואל לפרוש דלא ידעינן שהטיל בו מום וכו' הבל יפצה פיהו ולא ידעתי כוונתו וסברא זאת עם הראיות שעלי' את כולם ישא הרוח. ובנדון דידן יש בו כמה צדדי להחמיר חדא שהרי ידוע הוא לכל שדרכיהם ברובא דרובת לסרס הזכרים סמוך ללידתם איסורא קעביד להניח הפרה מעוברת אצלו ואע"ג דידע הגוי דשל ישראל היא וילדה. מ"מ י"ל חשיב לדעת דמסתמא יעשה הגוי בו מום זה דהוי לשבח ולא דמי למום אחר דגבי שומר שכתב בעל א"ז וכן דין השומר כבח"מ סי' רצ"א לעשות בשל אחרים כבלו יע"ש וא"כ הרי זה גרמא ממש דאסרינן בר"ס שי"ג דמרבינן בגמרא והוי דוגמות נותן דינה ע"ג אזנו אף הוא ככלב והה"ג וכה"ג כתבו התוס' בספ"ק דשבת דאסור ניתן חפצים לנכרי בחצר דידוע שיוציאם והואיל דיהודי זה קעביד איסורא ממילא אם נעשה בו מום לא שרינן לי' כמה שכתוב בפסקי מהרי"ו סי' קס"ח יע"ש. ועוד דק"ל בסי' שי"ג דגוי מסיח לפי תומו שישראל צוהו אסור והרי גוי זה אומר לפי תומו ולפי לשון השאלה אין הישראל מכחישו שאמר היהודי לגוי שיקח הבהמה לביתו (ע' דין את ונולת אחי בח"מ ס"ס קפ"ב וסי' ר"ז ס"ה ואפי' לגר' שם לא סמכה דעתן היינו מפני שאינו בעל דבר רק שליח' ודו"ק) ובטוב יתפשר עמו הרי בזה נתן להגוי יד לעשות בו כרצונו ואערומי קא מערים.

ט ואף דק"ל דישראל לא נחשדו אפילו על ספק בכור להטיל בו מום מ"מ במום זה שנעשה ע"י גוי ודאי חשיד דסביר בהיתרא עביד ומצינו בפ"ב דביצה בב"י תקכ"ז דאחמירו רבנן בהערמה טפי ממזיד ואף דק"ל ספק אם כיון להתירו אם לא שרי מ"מ י"ל ה"מ היכא דליכא אומדנא דמוכח כי הכא וא"כ הואיל שהיה ישראל זה יכול לתקנו בכמה תקנות הנזכרים סי' ש"ך ולא עשה בודאי אין הכהן צריך לקבלו כלל ואם נפל בו מום נראה דצריך לתנו לכהן ולא הוי בו דין ספק בכור. ואם היה הגוי אומר שעל דעת כך היה מטפל בו שסבור הוא שלו היה נראה להתיר מהגה' שבש"ע ס"ס ש"ך מפסקי מהרא"י סי' ק"ל. תמצית הדברים איני מתיר בכור הנ"ל כלל ועיקר מטעם צד הערמה הנ"ל וראי' מהנהי תורי דגנבין ארמאי בפרק השוכר ויש לקצר. ועוד אין ישראל זה נאמן עליו הואיל דצריך לטפל בו כמו כהן וכ"כ בעל ט"ז ס"ס שד"י:

י יאיר חיים בכרך:

תשובה לה

א אבי כל חוזה. מחזה שדי יחזה. מזה בן מזה ה"ה האלוף המופלא. עושה פלא. בקופא דמחטא מעייל פילא נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ כמוהר"ר חיים נר"ו ואלשוי"ר ר"ד י"א.

ב ג"י הנקיי' קבלתי. והנה כל מגמותי והוכחתי בדברי הראשונים סבו להעלות דאזלינן בתר אומדנא ולא נאמר כיון שצריכין עדים שנפל בו המום מעצמו כדאיתא סי' שי"ד אין לילך בתר אומדנא כמו גבי גמל האוחר בין הגמלי' דהובא דינם בח"מ סי' ת"ח. וכן בגמ' דסנהדרין ההוא שעמד אצל הכרוג ודם מטפטף והרוג מפרפר וכל כיוצא בזה אע"פ דמוכחא בודאי שנעשה ע"י אעפ"כ אין הולכין אחריו משא"כ כאן. ולחששא של כת"ר דבה"ב הניחו בכוונה בידו להטיל בו מום חששה רחוקה היא זו דמה לו להערמה זו שאין לו להועיל. והיה יכול למוכרו בדבר מועט לפטרו מהבכורה והגיע לו לתועלת וכ"מ אמרינן לא שביק אינש התירא ואכל איסורא וכבי"ד סי' קס"ט סכ"ה לענין רבית ונאמן אדם לומר פרוסבול היה לי ואבד.

ג ובכמה דוכתי (לאו כ"ע דינא גמירי ואפשר שידע שדקדוקי המכירה רבים) ואפי' בספק בכור שהוא שלו אין חושדין אותו מכ"ש כאן. גם הוצרכתי להעלות שלא כיון להתירו וזה נקיטנ' לכללא דאם לא כיוון להתירו אין חשש לחסור כמו שאיתא בדין המשרתת שנותן טעם שבוודא כיוונה להתירא וכו' וזהו החילוק שבינו לקסדור ומינה דדוקא צריך כיוון להתיר' וזה נקרא לדעת. ועוד דדין המשרתת וקסדור וכול' דינא מיירי ברשות כהן. ובדבר הקושי' על סי' ש"ה שהזכיר כ"ת לא עיינתי עדיין אחריו כיון שאין לי כאן לא ב"י ולא ט"ז. בהא נחיתא ובהא סליקא. ומן קדישא עתיקא. יתגלפון נורא דזיקא. פניו להבריקא. כ"ד ד"ש וטובתו כל הימים הק' אברהם העס פה ק"ק לימבורג:

תשובה לו

א שאלה ראובן קנה פרה חולבת מן הגוי ולא ידע שהית' מעוברת שאילו הי' יודע שהיתה מעוברת היה מוכרה לגוי כדי להפקיע מבכורה ואח"כ ילדה הפרה בביתו של ראובן והלך ראובן לדרוש מאת יודעי דת ודין אם הוא ספק בכור או לא והשיבו לו שאם היה גוי מסל"ת שאינה מבכרת היה אפשר לצרף עם הטעם שהיתה חולבת לפטרה מבכורה. והלך ראובן ושלח יהודי אחר לאותו מקום שהגוי המוכר דר שם לדרוש מאתו בלשון הזה דהיינו שיאמר לו ששני אנשים עברים המרו זה עם זה בעד ד' ר"ט על אודות הפרה שמכר לראובן זה אמר שהיתה מבכרת והשני אמר שאינה מבכרת ויהי בבוא היהודי לאותו מקום ויפגעו בו שני ערלים אר היו ג"כ מכירי הפרה ואמרו להשליח לאן אתה

הולך והשיב לו היהודי כל הדברים ככתבן מן שני יהודים שהמרו וכו' השיבו אנחנו מכירים הפרה כבר ילדה שני עגלים וזה עגל תלת'. אז הלך היהודי גם לגוי המוכר וסיפר לו כל המאורע כפי הדרים אשר שם ראובן בפיו והשיב הגוי המוכר אותו מוכר שמכרה לי אמר לי שכבר ילדה שני פעמים ילמדינו רבינו אם הוא ספק בכור או לא:

ב תשובה נ"ל צד היתר ממ"ש בש"כ סי' צ"ח ס"ק ב' דבדברי העתיד להתברר גוי נאמן במסל"ת אפי' באיסור דאורי' ע"ש וכאן פשיטא דשני ערלים הראשונים יודעים היו ששליח זה הולך לשאול פי המוכר ועתיד להתברר והרי שם גבי טעימת קפילא בודאי נכנסי' עמו בדברים דאל"ה מי שמו שר ושופט לומר טעם בשר זה וכן משמע לשון יטעמנו וגוי וכתב ש"כ וצריך שלא ידע שסומכים עליו משמע דמ"מ שואלין אותו על הטעם וק"ל:

ג יאיר חיים בכרך

תשובה לז

א שלח לי הרופא המומחה הפילוסוף המרומם כמוהר"ר מטריד וביקש דעתי והסכמתי:

ב שאלה נדרש נדרשתי אני הקטן אשר אין בביתי לחם ושמלה על אודות הבכור כאשר כתובה בשאלה שלפנינו ולא רציתי להורות ולהגיס לבי במקום גדולים ה"ה המושלים עם כל זה אחוה דעתי כתלמיד הנושא ונותן בהלכה לפני רבו.

ג ראובן נראה לי להתיר ולומר שאין זה מקרי בכור כלל ואפילו ספק בכור אינו אחרי שרוב הפוסקים מתירים בחולבת לבד בלי צירוף שום טעם אחר. אך ר"ת וחד דעימיה המה האוסרים ולכן כתב רמ"א בש"ע בהג"ה סי' שי"ו סי"ד שאם יש עוד איזה צד היתר או מסיח לפי תומו יש להתיר אם היא חולבת כמו שפסק האשיר"י וכמו שכתב מהרא"י בת"ה סי' רע"א שאחד מן אלף נמצא חולבת במבכרת והוא מיעוט' דלא שכיח וכתב שם אם הגוי מסיח לפי תומו שיש לצדד ולומר שלהשביח מקחו אמר כן וגם יש לדרוש לשונו שלא להשביח מקחו דהיינו דמשתמע לתרי אפי יש להתיר עם הטעם דחולבת והנה גם בנדון דידן אף שהמסיח לפי תומו אינו כמו שאר לפי תומו אחר שהשליח היה מזכירו.

ד עכ"ז יש להתיר כמו שכתב רמ"א אם יש צד היתר יש להתיר. ואם אם נאמר שהגוי המוכר הוא מסיח לפי תומו מפי מסיח לפי תומו עם כל זה מצינו שמסיח לפי תומו מפי מסיח לפי תתומו מועיל גבי עדות אשה כמו שכתב מהרא"י בת"ה סימן רל"ט ואין לומר שבעדות אשה הקילו שלא לעגן בנות ישראל א"כ נאמר שמסיח לפי תומו לא יועיל כלל

גבי בכור. ועוד והרי הדברים קל וחומר ומה גבי עדות אשה שסמכינן אהאי טעמא של מסיח לפי תומו לחוד עם כל זה מועיל מסיח מפי מסיח לפי תומו. ומכ"ש בנדון דידן שסמכינן אטעם דחולבת רק לצרף הטעם של מסלת מכש"כ שיועיל מסיח מפי מסיח לפי תומו. הנרא' לעניית דעתי כתבתי. דוד בן החבר רבי יצחק ז"ל וולך:

ה תשובה דעתי נוטה להתירו ולא מטעם שכתב מכ"ת שאף מסיח לפי תומו שאינו ממש לפי תומו יש לצרף עם טעם חולבת להתיר כי אין זה ומה שנסתייע ממ"ש מהרא"י שאף שיש ספק ששיחת הגוי הוא להשביח מקחו או לא דמשתמע לתרי אפיק' מ"מ מהני עם צירוף טעם חולבת כי כשל עוזר בזה ואנו אין לנו לצרף עם חולבת רק מסל"ת דגוי שלא להשביח מקחו כסתימת רמ"א וחלילה להקל בזה. ונראה דההיא סוגיא ריהטא כקצת מורים רוצי' לומר דמה שאין הגוי נאמן כמסל"ת היינו בשיש לומר דלהשביח מקחו אומר או שום טעם וכ"כ רמ"י וב"ח אבל כבר נדחין דבריהם כמ"ש בש"כ ר"ס שי"ו. ומ"ש מ"כ שמסל"ת מפי מסל"ת נאמן הדין עמו וברור מא"ה סי' י"ב ואין לחלק ולומר בעדות אשה הקילו כי רז"ל הקילו שם במסל"ת עצמו שבדוכתי' אחריתא אינו נאמן כלל באיסור דאורייתא ומנלן לקל עוד אלא ע"כ מסל"ת מפי מסל"ת כמסל"ת גופי' הוא וכן הוא בכל מקום דמהני מסל"ת כגון בדבר דרבנן כגון בהדחו' כלים ודם שבשלו או שמלחו כבי"ד סי' ס"ט ס"י ולא אאריך הפעם במראה מקומות כי גלוים וידועים הם לבנון וחכם כמוהו וה"ה דמהני מסל"ת מפי מסל"ת בצרוף חולבת. ובאמת לא ידעתי מה הכריח למ"כ לכנס בדין מסל"ת מפי מסל"ת שהרי שני ערלים הראשונים אמרו אנחנו מכירים הפרה וכו' ולענין מה צריכים אני לדברי המוכר עוד אם זה מקרי לפי תומו מה שהשיב הגוי על דבריו באמרו ששני יהודים המרו זה עם זה אבל היא גופא קשיא הלא מבואר בדים עדות אשה דלא מקרי מסל"ת רק בהתחיל לדבר מש"כ היו מדברים יחד וכו' ומה שנראה לע"ד להתיר ואל מ"ש בש"כ בי"ד סי' צ"ח ס"ק ב' דבמקום דאיכא למיקום עלה דמילתא נאמן גוי מסל"ת אפילו באיסור דאורייתא והרי הדברים ק"ו אם נאמר שם דנאמן הגוי בטעימתו הואיל שיכול להטעימו לקפילא ונאמר דחושש הגוי על זה ואינו משקר מכ"ש וק"ו בנדון דידן שהישראל גילה לגוים הראשוני' שהולך למוכר לשאול פיו דמרתתי דמסתמא יעשה הישראל אשר זמם וילך אל המוכר ויוחזקו בדאים. ועוד ממ"ש בש"כ סי' שי"ג בדין בכור שהטיל גוי בו מום הולכים אחר אומדן דעת לאסור ע"פ גוי מסל"ת ונראה דבנדון דידן אומדנא אלימתא יש כאן מצד שאמרו הערלים שכר ילדה שני פעמים וזה עגלה תלתא (כי מה להם להאריך על דבר אשר לא שאלו והל"ל שכבר ילדה וק"ל) ומצד שבה ממש כוונו דבריהם עם המוכר. ומעתה אין לחלק כלל

ולומר דדווקא לאיסור אזלינן בתר אומדנא ולא להקל כי בודאי אומדנא כזו כדאי לצרף עם חולב' אף כי בגוי מסל"ת אין חילוק לאסור או להתיר כידוע מפ' בתרא דיבמות גוי שהיה מוכר פירות וכמ"ש סמ"ג בשם רב האי גאון אף כי נראה דמתוך חומרא דאשת איש אף כי הקילו בה משום תקנת עגונה החמירו במסל"ת גופא שיהיה ממש הגוי פותח בדברים מש"כ בשאר איסורים אפי' דאורייתא וראיה עצומה מטעימת כותי הנ"ל דמיירי במסל"ת ואיך קרי מסל"ת אם נותנים לו לטועמו אפילו אם תמ"ל דנותנים לו דרך מתנה חתיכה אחת היה לנו לחוש שיבחין הגוי בדבר וישקר כמו שאנו חוששין בדין אשה אם שני יודי' מדברים אף שלשון יטעמנו כותי משמע טעימה ממש.

י ולולי אסיפת הפנאי הארכתי פה מ"ש בזה לישב תמיהת מהר"ר גרשון נר"ו שהביא בש"כ. כלל העולה דעתי נוטה להתיר להדיא רק אחר שצורך שעה היתה לי לכתוב בריהטא בלי חיפוש בשרשי הש"ס והפוסקים על כן איני אומר כלל קבלו דעתי למעשה כי ת"ל מיראי הורא אני ובזה אתן קנצי למילין וברכות וגילין תילי תילין מא"ה וממני:

יא יאיר חיים בכרך:

תשובה לח

א שאלה זו נשאלה לדייני ק"ק ורנקפורט בסגנון זה ואח"כ להגאון אב"ד ממיץ בשינוי קצת. וגם לי הקטן בתוספת דברים. וז"ל השאלת לדייני ק"ק ורנקפורט ראובן מן כפר פלוני מכר לשמעון שבקהלה פרה מעוברת על ידי משרתו ועדיין לא פרע דמי המכר עד המוכר עצמו ערב ללוקח שאין בפרה שום חסרון ובלילה הראשונה אחר המכר ילדה הפר' ולד זכר והמוכר וגם הלוקח לא מכרו את הולד קודם הלידה באשר לא זכרו ולא עלה על לבם שהגיע עת לידתה וכשבא הלוקח לתבוע המעות בעד מכירת הפרה עיכב הלוקח מלפרוע באשר טען שהוא מקח טעות ורצה לירד עמו לד"י והמוכר לא הי' פנאי לדון עמו על זה. אמר הלוקח או תפסיד חמשה זהובים מדמי' המכר ואז אקח את הפרה עם הבכור או אני אתן לך חמש' זהובים ואחזיר לך הפרה עם הולד בכן נעשה פשר ביניהם ע"י אנשים ידועים שהלוקח ינכה שני זהובים וחצי מדמי המכר ויקח הפרה והולד וכן נעשה ולאחר זמן ירדו לדין יחד המוכר והלוקח לפני האב"ד דק"ק ווירמייזא ונפסק ביניהם שהלוקח מחויב להחזיק את הפרה וולדה ואין לו שום דין ודברים על המוכר רק המוכר פטור מכל תביעת הלוקח והלוקח החזיר אצלו הפרה עם הולד כמו ז' שבועות ואח"כ שלח אותו לכהן א' והכהן לא רצה לקבלו עד עמדו למשפט על כך ובין כך ובין כך כדי שלא לבזות את הקדשים באו איזה אנשים ואספוהו הביתה עד

אשר יצא לאור משפט' אם הכהנים חייבים לקבלו מאחר שטענו שהלוקח פשע במכירה זולת שארי טענות שלהם והעיקר שהבעלים צריכים לטפל בו עד שיהא ראוי להאכילו מספוא ילמדינו רבינו הדין עם מי עם הבעלים או אם הכהנים יכולים לזכות בדין שהקהל מחויבים לעשות סיוע להחזיק את הבכור דהיינו רפת ומשרת שיטפל עמו:

ב תשובה מדייני ק"ק ורנקפורט הנ"ל ודאי לית דין צריך בשש דאין יכולין לכופו את הכהן לקבלו מיד הנותן לו אף אין רשאין הכהנים לסרב לקבלו מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה וכן פסק הב"י בש"ע בי"ד סי' ש"ו סעיף ד' דאפי' ספק בכור אין לכהן לסרב מלקבלו והוא מדברי הרא"ש סוף בכורות אבל מ"מ אין לכופו לכהן מלקבל מהישראל הנותן לו ומבואר בהדי' בפסקי מהרא"י ובתשובות מהרי"ו סי' ק"ל יע"ש והביאם הרב המחבר טורי זהב סי' הנ"ל. ונוסף לזה בנ"ד יש לצדד שאין כאן ביזוי מתנות כהונה כולי האי מאחר דנראה מדברי השואל שבמקום הכהן אין מקום לשמור הבכור להיות קאי בקדושתיה בגיזה ועבידה גם יש לחוש שיתאמם בידים ויתחלל קדושתי' ומצינו בכמה מקומות שחז"ל שקדו על תקנה זו והתירו לאפקינהו לקדוש' הבכור ע"י הטלת מום במעי אמו או ע"י הקנאה לגוי כדי שלא יבא לידי תקלה חילול קדושת הבכור בגיזה ועבודה.

ג מצורף להטעמים הנ"ל אם הוא כטענות הכהנים שהלוקח ישראל פשע שלא מכר לעכו"ם קודם שנולד דפשיטא הוא דאין הכהן צריך לקבלו מיד הנותן הלוקח ואין כאן ביזוי מתנות כהונה מאחר שפשע שהי' לו למכור ולא מכר והוא מדברי מהרי"ו סי' הנ"ל והרב רמ"א בהג"ה ש"ע סי' הנ"ל פסק כן להלכה. הנלע"ד כתבנו וחתמנו בעצם היום ה' חש"מ דפסח באמ"ת לפ"ק:

ד נתן כהן. יוסף כהן. אברם כהן.

תשובה לט

א תשובה מהגאון מוהר"ר גרשון ז"ל אב"ד ממיץ על השאלה הנ"ל עם תוס' איזה דברים כאשר ניכר מתוך התשובה. וז"ל האמת אגיד ולא אכחד שאין דעתי נוחה לתקוע את עצמי. לדבר הלכה למעשה באתרא דלא ידעין לי ואין עלי ההלכה לגמור. ואך ורק לכבוד השואל בענין ולמען השלום כי היכי דלא ליתו לאנצויי אמרתי לבטל דעתי ורצוני מפני רצון אחרים ואחוה דעתי הקלושה מה שנלע"ד להלכה ולמעשה.

ב והנה אם באנו לברר וללבן כל פרטי הדין וחלקיו מה ששייך לשאלה זו דרך פלפולא ולהראות פנים לכל צד בראיות נכונים מן הש"ס והפוסקים כדרכינן להשיב לשואלי דבר תקצר היריעה וכל' הזמן אשר איננו מספיק כעת ומה גם נראה מכותלי כתבו שם השואל

שאיננו חפץ כי אם להורות לו על מי שפועל עליו לטפל עם הבכור. על כן לעשות רצונו רצון יריאיו חפצתי רק בקצרה. ואען ואומר במה שמדיינים ראובן הלוקח עם שמעון.

ג הדין עם שמעון ואין ראובן יוכל לומר שהוא מחזיק השני זהובים וחצי מחמת פחת הולד דאם לכך נתכוון ה"ל לפרש כן להדיא ומדלא פירש כן בשעת מתן מעות שנתן לו השבעה זהובים וחי ה"ל דברים שבלב ואינן דברים זה נלע"ד פשוט. וברור בלי פקפוק. וכיון שזכינו לדין ששמעון המוכר יצא זכאי נגד ראובן הלוקח. נמצא נשאר הדין בין ראובן הלוקח ובין הכהנים על איזה מהם מוטל הטיפול עם הבכור. ונלע"ד שהחיוב מוטל על הכהנים כי עלי' דידהו המצוה רמיא. אפילו ספק בכור בכלל מתנות כהונה יחשב אפי' בזמן הזה.

ד זולת אם פשע הישראל ולא מכר הבהמה או הולד לנכרי קודם שיצא הולד לאויר העולם אזי קנסינן להישראל ואין הכהנים מחויבים לקבל ממנו הבכור. ובנ"ד נלע"ד שלא פשע ראובן הלוקח במה שלא מכרו. כי טענתו טענה מה שטען שהוא היה סובר שכבר מכרו שמעון המוכר כי סמך אחזקה שלא יוציא שמעון מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואף אם לא נאמין לו טענה זו כי באמת אין זו חזקה מעליא אף על פי דאמרינן חזק' כזו לענין בדיקת חמץ שהיא גם כן מצוה מדרבנן כדאיתא בפ"ק דפסחים עש שאני התם דהוה לה להמצוה זמן קבוע. משא"כ בנ"ד דאפשר לומר שעדיין לא מכר שמעון הפרה או הולד כי הוא היה סובר שיש לו עוד עידן ופלג עידן למכרו ממילא טענת ראובן גרוע היא ולא מהימנינן ליה.

ה מכל מקום איכא למימר שלא פשע ראובן כי גם הוא סבור שיש לו עוד זמן לקיים המצוה למכרו כדי שלא יבא לידי תקלה גיזה ועבודה או להטיל בו מום קודם שיצא לאויר העולם. רק שבו בלילה שלקח הבהמה המליט' זכר ומה היה לו לעשות. ואם כן שורת הדין למיקנסי' שהוא יטפל עם הבכור רק המצוה על הכהנים לטפל עמו ואפילו אם היה ספק בדבר אין הכהנים יכולים להיפטר מן הספק רק עליהם מוטל לברר כמו שאיתא בדרישה ופרישה סימן שט"ו בי"ד שהביא ב' תשובות שעל הכהן מוטל לברר אם אינו רוצה לקבלו. ואם הכהן מסרב מלקבלו הרי זה מבזה פרס המלך ע"ש כי האריך. ועדיין יש מקום לכהנים שיאמרו שאינם מחויבי' לקבל את הבכור משום שהלוקח פשע במה שעשה פשר עם המוכר. דאם לא עשה פשר היה הדין נותן המקח בטל ואזי היה הדין בינם ובין המוכר ולא היו מחויבים לקבלו ממנו. כי הוא פשע שלא מכרו גם לא הודיע ללוקח שעדיין לו מכרו כדי שימכרנו הלוקח. כן יש לכאורה מקום לומר.

י אבל באמת גם בטענה זו אין ממש שהכהנים יהיו פטורים מן הטפול מכמה טעמים חדא אם נאמר שהלוקח היה זוכה לבטל המקח כי עדיין היה מוחזק. וממילא היה הדין בין הכהנים ובין המוכר מ"מ היו הכהני' מחויבים לטפל בו. כי באיזה צד יבואו עליו הכהנים לומר שהוא פשע וראוי למיקנסי' י משום שלא מכר הוא הבהמה או הולד לגוי קודם שמכר הוא הבהמה ללוקח הלא תשובתו בצדו שהחקלאי אמר לו לפ"ת שעדיין לא מלאו ימיה ללדת והיה סובר שעוד יש לו זמן למוכרו ואין זה פשיעה ואי משום שפשע שלא הגיד להלוקח בשעת המקח שהוא לא מכרו עדין. הלא גם על זה השיב ששכח להודיעו ושכחה לא אקרי פשיעה כמ"ש מהר"מ בתשובה סי' כ"ח ע"ש. חדא ועוד קאמינא שלא פשע הלוקח במה שעשה פשר דבר עם המוכר. כי הוא היה סובר שאין טענתו מה שטען שהוא סמך אחזקה שלא יוציא שאינו מתוקן מתחת ידו טענה מעליא כמ"ש לעיל באמת ולא מהמנינן ליה כלל ואף אם מהימנינין ליה כיון שהוא מוחזק מ"מ לא ימלט שיחייבוהו הב"ד לקבל בחרם שכדבריו כן הוא והוא יודע בעצמו שאינו יוכל לקבל בחרם באמת או שלא היה רוצה לקבל עליו חרם אפי' באמת. ע"כ יפה עש שעשה פשר כי מן הדין לא יוכל לבטל המקח עכ"פ בלא ק"ח והוא לא פשע במה שלא מכרו כי היה סבור דיש לו עוד זמן כמ"ש לעיל. כללא דמלתא שנראה לע"ד להלכה ולמעשה שעל הכהנים מוטל לטפל עם הבכור.

יא אמנם זאת לדעת כיון שנראה מתוך השאלה שהוא ספק בכור כדין מי שקונה בהמה מן הנכרי (כי קשה שיבורר שלא ילדה מקודם וסימנים לאו דאורייי' הם) ע"כ אין כופין את הכהנים בכפי' שיקבלו אותו רק מודיעים להם שאם יסרבו הרי הם מבזי' מנת המלך וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהונ' כמ"ש בדרישה ופרישה הנ"ל.

יב ע"כ נלע"ד שנכון הוא שהלוקח והכהנים ישלשו ביניהם השני זהובים וחצי שניכה מן המקח הראשון ובזה זרעא דאהרן שרדף שלום יבואו בברית החיים והשלום ויזכו לראות ביאת המבזר שלום ויאכלו וישבעו מן הזבחים ביר"א של"ם למשפחותם לבית אבות"ם לפ"ק.

יג נאם גרשון אשכנזי חונה פה מיץ:

תשובה מ

א גם אנכי ענה את חלקי בשאלה הנ"ל עם איזה תוספות הדברים וזהו טופס השאלה הנשלח לי ראובן מכר פרה מבכרת לשמעון בעד י' ר"ט ובלילה ההוא שבאתה לרשו' שמעון ילדה בכור פטר רחם וכאשר נודע לשמעון כי לא לו יהיה הולד אחר שלא נשתתף

ראובן המוכר לו את הפרה עם הגוי כדרך שנתבאר בי"ד סי' ש"כ לא רצה לשלם לראובן דמי פרה הנ"ל בפסיקתא הנ"ל והלכו ביניהם מתווכי השלום ועשו פשר דבר שיתן לו רק שמנה ר"ט וכאשר רצה שמעון ליתן הבכור לכהנים לא רצו לקבלו באמרם כי המוכר והקונה פשעו שהיה להם להשתתף עם הגוי לפוטרו מן הבכורה ועל כן אינם מחויבים לקבלו כמו שכתב מהרי"ו הביאו רמ"א בהג"ה סימן ש"ו. לכן לא רצה שמעון מעתה לקיים המקח בשום ענין באומרו כי גם הפשרה בטעות היתה כי סבר היה בפשיטות שעל הכהנים מוטל לטפל בבכורו ומה שנתפשר לא היה רק מחמת חסרון הולד כי לא לו יהי' ותובע לראובן בדין.

ב וראובן משיב ג' תשובות בדבר הא' שטרם כל יעמוד שמעון בדין עם הכהנים כי בלי ספק עכ"פ יצא הוא זכאי שאינו מחויב להיטפל בבכור הזה. שנית שאת"ל שיזכו הכהנים בדין שאין עליהם לקבל בכור זה מ"מ הרי הבכור ברשות שמעון ובא להוציא ממון מיד ראובן ומנא לן לומר דעל ראובן היה מוטל לעשות שותפות דלמא על שמעון ולפחות היה לשמעון לשאל פי ראובן בדבר. שלישית הרי כבר נתפשר עמו ואין אחר הפשר כלום.

ג ושמאון אומר כי על ראובן המוכר להוציא הולד מחזקת בכור' ולכן לא נזדרז שואלו תיכף ואפשר שביום המחרת היה שואלו לרווחא דמלתא רק שלא הספיק הזמן כי בלילה הראשונה המליט' הפר' ולכן ג"כ לא מוטל עליו כלל לעמוד בדינא ודיינא עם הכהנים. וליטפל דבר כלל. ובדבר הפשר לא נתפשר רק במה שנפחת המקח מחמת חסרון כיס של הולד השייך לכהנים ולא להיטפל בו ולגדלו להאכילו מבלי קבלת הנאה כלל. ועוד אומר שמעון אחר שנודע לו שראובן מסר מודא על הפשר הנ"ל בעת עשיית הפשר ולכן עתה גם הוא רוצה לבטל הפשר עם המקח ויבקש דמי הפרה מהמוכר ויחזור הפרה עם הולד לבעלים והם יעמדו בדין עם הכהנים.

ד והנה לבאר כל פרטי השאלה ע"י שורשי הדיני' מהש"ס והפוסקים לא יספיק מגילה עפה כי מסתעפים ממנה כמה סעיפים וסנסנים ומ"מ הנוגע לגוף הנדון נבאר אך בקצור נמרץ מן המאוחר אל הקודם. כי מה שרוצה שמעון לחזור בו מצד שראובן מסר מודעא על הפשר נרא' אם היה המודעא מודעא גמורה שרירא וקיימא היה בזה הדין עם שמעון כי ענין מסירת מודעא הוא דמודיע אונסי' ודלא גמר ומקני לחבירו כמבואר בסי' ר"ה בח"מ וא"כ ודאי חבירו המאנסו למכור לו הדבר הוא מצי לחזור בו מצד הדין דהוי מקח טעות דאלו ידע דחבירו מצי אחר זמן לחזור בו גם הוא לא גמר ויהיב דמי שיהיה המוכר לו. ולא דמי למה דק"ל בסי' רכ"ז דאין המאנה יכול לחזור בו אם המתאנה רוצה

לקיים המקח משום שלא יהא החוטא נשכר שאני התם שבא לישכר מצד החטא והוא מה שאינו. מש"כ כאן שאין ביטול המקח מצד החטא והוא שאנסו שהרי ק"ל תלויוה וזבין זביני זביני רק מצד מעשה חבירו והוא מסירת המודעא שבזה ביטל כל ענין המכר ודוק. וכל זה במודעא כשירה מש"כ בנדון דידן דק"ל פשרה דינה כמכר וצריך שיהיה האונס ברור לעדים ודאתי ליה מאחרינא לכן אין מודעת ראובן מודעא כלל לא להרע ולא להיטיב לא לו ולא לשמעון ועל כן האריכות בזה אך למותר ודברים בטלים.

ה ולבאר עיקרא דדינא על מי היה מוטל להשתתף עם הנכרי ע"י מכירתו לא חלק בבהמה כדת משה וישראל כבי"ד סי' ש"כ נלע"ד דעל המוכר מוטל הדבר לעשות ואלו היה בכה"ג שהמוכר אזל לעלמא וא"א לשואלו הי' אפשר לדון ולהורות דהולד שרי דק"ל כר' יוחנן בספק מבכרת והכי סתם לן הב"י בש"ע ס"ס שט"ז ואע"פ שהיה בזה מקום לבעל דין לחלוק ולומר דשאני ספק בכור דהתם מודאי בכור וספק אם הותר ע"י מביר' ושיתוף מ"מ יש פתחון פן להשיב דאידי ואידי חדא היא והרי לא נקרא שם בכור עליו ולא נתקדש רק אחר יציאת רובו לאויר עולם כמבואר סימן שי"ט. ואפי' את"ל שיש לחלק ביניהם בשום חילוק לענין איסורא מ"מ ילפינן מיני' מיהא סברת ר' יוחנן דאי איכא איסור' אודיע מודע ליה דש"מ דעל המוכר להודיע וא"כ ודאי מצי הלוקח למימר על זה סמכתי. ומכ"ש באשר היה הלוקח אנו ולא הוי לי' שהות ומוכר דהוי קים לי' בגוהה מלאו ימיה ללדת והיתה בידו זמן רב או מעט עליו הי' הדבר לעשות.

ו ומ"מ לא באתי לדבר דבר בענין המשפט שבין הכהנים והעם המוכר והקונה כי לא נדרשתי על זה רק את זה גמרתי אומר שעל המוכר הדבר מוטל יותר מעל הקונה ובפרט בנדון הנ"ל וכמו שביארתי. ועמ"ש זקני הגאון בזה בשו"ת חוט השני שהדפסתי כ"ו.

ז ומטעם זה בעצמו ברור דלא מצי ראובן המוכר לומר לשמעון עמוד בדין תחלה עם הכהנים דמצי למימר לא ניחא לי דאיתזל למיקו' בדינא בשבילך ולהיות מורשה שלך והרי ארז"ל עביד אינש דזבין דינא ומוותר על דבר השייך לו בודאי טרם יעמוד בדין וא"כ מכ"ש בנדון זה שעתה לפי שעה הולד מוטל עליו ואין הכהנים רוצין לקבלו דשמעון משתעי דינא בהדי ראובן ולא מצי לדחותו לומר כלך אצל הכהנים רק הקונ' הולך אחר זה שמכרו לו וכבר בארתי דהקונה נקי וחף מפשע. ועוד דאיכא לשמעון טענה ברורה דלא ניחא ליה דלהוי לכהנים תרעומות עליה בעמדו לדין עמהם להעמיס עליהם עול בכור זה ומתעבר על ריב לא לו אחר שאפשר להחזירו למוכר. ואי לומר בהיפך דמצי המוכר לומר זיל דון תחילה עם הכהנים וראיה ממ"ש אחוי לי טרפך ואשלם לך דשאני התם דהקרקע ברשות הקונה והמוציאה ממנו בערעורו ע"כ צריך טרפא מב"ד מש"כ כאן

שהולד ברשות הלוקח ואינו יכול להכריח הכהנים כי אם ב"ד ומי מכריחו להיות רודף אחריהם ותובע אותם ואין לומר הא רבינו יונה פסק בההיא דספק דמבכרת כשמואל דס"ל דהוי ספק בכור וכתבה רמ"א בהג"ה ס"ס שי"ו דהא טעמא דשמואל דאמר ספק בכור הוא מפורש בש"ס משום דזימנין דלא אמר ליה דקסבר לשחיטה בעי ליה וא"כ נראה דדוקא במכר' לו בעודה פנויה שאינה עדיין מעוברת מש"כ כשכריסה בין שיניה דלאו אורח ארעא לקנות בהמה מעוברת לשחיטה וכ"ש כשקרבה ימיה ללדת שהרי הוכיח סופה שהולידה בו בלילה ודאי על המוכר להודיע ואין לו התצנלות כלל.

ח לא נותר דבר לבאר עוד בנדון הנ"ל רק בדבר הפשר שכבר נתפשרו יחד. נראה דאם נתפשרו לפני בני אדם היודעים בדברי מצד ומריבה ודברי הפשרות נפלו ביניה' בקלות יוכלו לדעת מתו דברים הדברים ההם אם נעשה הפשר עבור צעקת הלוקח וי לחסרון כיס של גוף הולד שסבר היה לזכות בו וחולין יהי'. או מצד שצעק על עול טיפול העגל ומאכלו ולא יוכל לשלחו כל ימיו או התרעם גם על שניהם. ואם א"א לברר זה ודאי אמרינן הדמים מודיעים דהכי ק"ל במקום שאינו סותר הלשון כמבואר סי' ר"ך דודאי אם לא נפחת למוכר מדמיו רק לערך עגל רך בן יום או יומים ודאי שלא היה דעת הלוקח לכנס בשביל סך מועט לספק בכור שיש בו הוצאה מרובה נזק וצער טיפול וכה"ג. וכן להיפך אם נפחת לו למוכר סך מסוים יותר מדמי שוויו של עגל א"א ללוקח לומר שנתפשר רק מפני חסרון העגל שיצא מרשותו לרשות גבוה כי מי פתי יסור הנה להניח לנכות לעצמו סך רב יותר ממדי שוויו של עגל. ואם היה גם מצד זה א"א לברר כגון שהיה בדרך חליפין מטלטלים וכה"ג והי' טענה וכפירה ביניהם בעסק הפשר על מי ועל מה הי' ודאי שהמוחזק הוא המוכר נשבע היסת שכדבריו כן הוא שנתפשר גם על זה שלא להיות עוד מטופל בבכור ואזי יקוב הדין את ההר בין הלוקח להכהנים וכל טענותיהם על פשיעת המוכר על הלוקח היו כלנה. והנלפענ"ד כתבתי קוצר נמרץ.

ט הטרוד יאיר חיים בכרך

י ובכור דאתא לידן נימא בה מלתא דיש מפקפקין לומר דאף דישראל עשה שותפות עם הגוי ומכר לו חלק באם או בעובר שאם מכרו אח"כ ישראל זה לישראל אחר צריך גם הקונ' לחזור ולעשות תיקון הנ"ל ולמכור שנית לאותו גוי או לגוי אחר דהא מלתא ודאי בורכתא ודותא היא דאם המכירה הראשונה נעשית כהלכתה בכסף ומשיכה כמבואר סי' ש"כ אזי הותר הולד וא"צ ישראל השני לעשות דבר כארז"ל מהממכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו ה"נ לא מכר ראשון לשני רק השייך לו בהם ונשאר חלקו של גוי

כבראשונה והוא שותף עם השני ואנן סהדי דניחא לשני בכך וזה ברור. עוד שאלוני אם ל' יום בדקה ונו"ן בגסה או באין כהן שמחויב הבעלים ליטפל בה אם רשאים למסרו לגוי.

יא ודאי לית דין צריך בשש והיתר גמור הוא ק"U מכהן שרשאי לעשות זה כמ"ש בפסקי מהרא"י והביאו רמ"א סי' שי"ג אף דיש שם חשש הטלת מום שיש בו הנאה לכהן וכהנים חשודים בה מ"מ שרינן ליה מכ"ש בישראל שאין אחריות הבכור עליו שרשאי למסרו לגוי רק שיודיעו שיש בו קצת קדושה ושבאם ימות יודיענו שיראה לקברו והכי מוכח בתשובת א"ז הביאו הש"כ שם ס"ק ו'.

יב אבל רבים נכשלים מע"ה בעשותם היתר לבהמה מבכרת ליקח פרוטה מהגוי למכור לו חלק סתם בבהמה או בולד ולא פירשו חלק מסוים ודמי לחוכא וטלולא גם לא ניתר בכה"ג כלל רק צריך לבאר חלק א' מאלף וכה"ג וגם זה זר לכן טוב יותר לומר שיטול הלב או חצר הכבד וכה"ג מש"כ טחול וכליות שאין הבהמה נטרפה ולא הוממה בכך וה"ה מכר לו רגל או יד אחד ממנה. ואם יתן לו חלק בעובר צריך להקנות לו האם ע"מ שיקנה חלק בעובר וצריך קבלת פרוטה עם משיכת הגוי או הקנאת מקום והא בלא הא לא סגי:

יג וכבר נשאלתי בהיותי ת"י בגליל קובלענץ באחד שמכר באופן הבלתי מועיל ולכן אמרתי שלא יצא מידי קדושת בכור ואח"כ לא רצו הכהנים לקבלו כי אמרו דהמוכר פשע בזה שלא מכר באופן המועיל ופסקתי דנהי דמקרי קרוב למזיד דה"ל לשיולי ליודעי ספר מ"מ לא מקרי פושע רק שוגג באשר סבור הי' לפי מה משמע ומה שראה מנהג המקולקל דניתר במכירה דבכל דהו סגי:

תשובה מא

א נשאלתי שר של מידנה שגבה מס כמה שנים מבני מדינה איש איש דבר קצוב כרצונו ונתפשר עם איש אחד לבקשו שיטריח בחצר השר בשריפת היין ובזה יהיה נפטר ממס כל זמן שירותו וכך עשה זמן רב ואחר כמה שנים נתפשר הפרנס הוקם על בני המדינה עם השר ועשה אתו עמו סכום כללי לשנה על בני מדינה והם יאספו אותן הממון כרצונם לפי ערך והן חסר או יתיר יהיה לגבי מדינה והנה בני המדינה מבקשים מאיש הנ"ל חלקו לפי ערכו אחר שנתפשרו עם השר נמצא שמה שטרחת היין עליו הוכבד על גבי המדינה. ופלוני השיב שלפי דעתו מאחר פטרו השר ובאותה השעה לא היה מגיע שום היזק לבני מדינה מאחר שאז היה המס נגבה מאיש איש בפרטית א"כ גם אח"כ עומד בפיטורו.

ב זה עיקר שאלה ותשובה אף שהרבו עוד דברים קצתם אין בהם ממש כלל וקצתם אבאר אי"ה. והנה לפום ריהטא היה נראה לנו לפוטרו ממה שכ' במרדכי בבתרא דקמא סי' רמ"ב אמנם אם השר אמר מעצמו קוד' הפשרה פלוני לא יתן מס אלא פלוני ופלוני יתנו אותו הוא פטור וכו' וה"מ קודם שנתפשרו עמו וכו' והיינו לכאורה נדון דידן אבל כד דייקת ביה רחוקה היא ממנו דקשיא לן בלשון המרדכי מה זה שאמר פלוני לא יתן אלא פלוני ופלוני יתנו אלא זה מיותר לגמרי וע"ק מה זה שאמר אע"ג דהורגלו לתת מס ביחד אם פירושו סך כללי לכולם זה אינו שהרי מסיים אם כבר נתפשר וכו' שהוא להיפך ואם ר"ל ביחד שכולם נתנו מס ולא נפטר אחד מהם זהו פשיטא וא"צ לומר. וע"ק מה שסיים דוקא קודם שנתצפשרו עמו דומיא דאבולי ואיסטרטיגי והרי דמי כלילא המוטל עליהם היא כמו פשר דבר שיתנו כך דמי כלילא וא"כ אפי' אחר שנתפשרו נמי ועוד שאם כפשטי' הוא נגד כל הפוסקים כמו שנבאר אח"כ (אף כי התנה המרדכי שפטרו מעצמו מש"כ בנדון דידן רק שבר מן דין לית בי' ממשא). אלא באמת ברור כשמש שדמי כלילא היה מס מחודש שהטיל השר עליהם שהיה דרך המלך להטיל מס על הצבור כל שנה ושנה כרצונו לפי מה שנצרך והיינו דאמר שם מעיקרא אאבלוי הווי כתבי ואסטרטיגי היו מסייעי ר"ל שניתינת והטלת אחרים היה המלך כותב אאבולי לחוד והטלת עול זה כתב בה תרווייהו ונמצא שתיכף בשעת הטלת מס ציוה המלך שיתן כל כת וכת החצי והיינו קודם הפשרה כי מעולם לא נתפשרו עם השר שיתנו אותו יחד רק תחלת הטלת העול היה באופן זה ומה שנתנו אבולי ואיסטרוגי בשנים שעברו באופן אחר אינו ענין למס זה.

ג וכן פי' תחלת דברי המרדכי אע"ג דהורגלו ליתן המס ביחד ר"ל דלא מיירי בדין יחיד שפטרו המלך מהצבור דודאי בתרייהו גריר ואין ביד המלך לפטרו כלל מעול המוטל על הקהל אפי' לפני ההטלה והפשר רק מיירי בשלשה יחידים נפרדים בכפריהם או שהם יחד בעיר והיה המלך מטיל עליהם שנה בשנה הטלה ברצונו והיה נותנים ביחד ושנה אחת הטיל עליהם סך מה ר"ל על שנים מהם ואמר שהשלישי יפטר דתרי לגבי דחד לא חשיבו ציבור דיגרור בתרייהו נגד רצון השר.

ד ועוד דאם ביחיד וצבור איירי הוא סותר דבריו שם סמוך לזה סי' רמ"א אבל אם קודם הפשרה וכו'. ואין להקשות מלשון אמנם שכתב המרדכי דמשמע דאיחיד וצבור קאי דוגמא מ"ש למעלה שם זה אינו דע"כ מיירי בדין מחודש שהרי לעיל מיני' מיירי בפשר שעשה השר ופטר ליחיד וניכה חלקו מסך כללי של הקהל שיש לו דין אחר כמבואר שם שאם פטרו אחר בקיעת הסך נפטר לי"א ואם לפני קביעת הסך פטרו חייב והוא נדון

דידן ושאלה הנ"ל וזה מתנגד לדברי המרדכי סי' רמ"ב אם איתא דביחיד נגד צבור מיירי כמ"ש למעלה דהוא סותר דבריו שם סמוך לה סי' רמ"א וכו'. אלא ע"כ כמו שכתבנו וקרוב לועי"ל שכ' בפי' דהיחיד חייב מ"מ וקאי אדלעיל שפטרו השר לפני הפשר ואע"ג דמסיים סי' רמ"ד בענין יחיד גבי קהל. מ"מ מוכח בהדיא מלשונו סי' רמ"ג אבל היכא ששותפין היו לגמרי וכך הל"ל אבל יחיד לגבי קהל שותף הוי בעל כרחו ודו"ק וכל זה מיירי בפטרו מעצמו ואת"ל תרי שינויי סתרי בנדון הקהל מוחזקים והיחיד חייב. ועוד בגמ' פרק ח"ה אמר רב אשי פרדכת מסייעי מהא וה"מ דאצילנהו אינהו וכו' הביאו הב"י סי' רס"ק וכ' בשם נ"י וקבעו רמ"י ורמ"א להלכה דכל זה מיירי קודם שקבע המס על כל בני עיר והיינו נדון דידן וש"מ דבאצילנהו אינהו חייב וכ"ש איהו (וכ"כ בתשובות מהר"ם סי' תתקל"ב בהדיא) לבקשתו ואע"ג דהרשב"ם פי' דמיירי אחר קביעת המס כמבואר בפירושו נראם דלא ס"ל לכל העוסקים כוותי' דלא מייתו ליה. ועוד דמוכרח פי' הנ"י בש"ס דאי לפי' הרשב"ם מה זה שאמר באצלינהו אינהו דמ"מ חייב א"כ מה זה הצלה לגבי' דידי' הוא אם מ"מ יתן ויכול למימר אתן המס דלהוי לי טפי יד ושם במשא ומתן ודו"ק.

ה אלא ע"כ האמת הוא כפי' נ"י שהביאו הב"י ורמ"י ורמ"א וכל האחרונים בלי חולק ומיירי שבאותו זמן שפטרוהו בני העיר הי' המס נגבה מכל יחיד ויחיד כרצון המלך ונפטר ע"פ דבריהם ולבסוף שנתפשרו הקהל עם השר בסך כללי שיש כח ורשות ביד הקהל לתקן דבר אע"פ שממנו יגיע היזק ליחיד שהרי תנן במשנתינו אם האילן קדם לעיר קוצץ ונותן דמים אע"ג דלגבי בור דיחיד כה"ג לא יקוץ ולא פריך לי' נמ' כלל בלא יחפור כדפריך אידך קושיות דפשיטא ני' דבזה שני היזיקא דרבים מהזיקא דיחיד ע"ש כי קצרנו וכן מבואר במרדכי בקמא דבתרא סי' תקפ"ה ועל ענין שומרי העיר שמתחלה וכו' ש"מ משם שאין ליחיד או יחידים לערער ולפקפק מה שהצבור משתדלים לצורכם ובנדון דידן תיכף אחר הפשר הוסבה הגבי' לדין תורה שהקהל מושתפים בענין שומרי העיר יע"ש והוא תשובות מהר"ם סי' ק"ד.

ו ואם בא לערער ולומר שאינו טובת המדינ' בפשר זה גם זה הבל הואיל דאין מערער בדבר נתרצו למעשיו כדק"ל גבי שותפין סי' קע"ו ואפי' יערערו כלם הואיל שנבחר הפרנס למדינה אין אחר מעשיו כלום כדמקשי בירושלמי פ' בתרא דמגלה אם שקבלו עליהם אפי' יחיד נמי ועיין במרדכי שם סי' תר"ו. גם מה שטענו הקהל שהשר או פקידו אומרים שזמן רב שלא עשה פלוני שירותו והוא כופר הפקיד נאמן כדאיתא בהגהות מרדכי פרק חזקת הבתים סי' תרע"א גבי הבורח שפרע לפקיד. ומה שתתרעם פלוני

על הפרנס או קצת טובים שלא הודיעו לו שלא יפטר ממסים ואז הי' בטל מלאכתם של השר והפקיד והם השיבו שלא ידעו כלל שרצונו לפטר אחר הפשר. יהיה תערומתו צדיק אם לא עכ"פ לא יזכה בדין בעבור זה נגד הקהל. ואין לומר עוד שאני נדון דידן דלא נפטר היחיד כלל רק שכר טרחתו הוא נוטל זה אינו כמבואר במהר"ם סימן תתקל"ב אחד מן הצבור שרוצה להתפשר עם השר א"י לפרוש מן הצבור ואין לומר שאני התם דבאסורה עביד מ"מ אחר שנתפשרו הקהל יחזור הדבר לדין תורה כמ"ש וכ"כ בריב"ש סי' קל"ב הביאו רמ"א סי' קס"ג ורשב"א סי' תתמ"א. ומכ"ש ביחיד פלוני הנ"ל שעל פי בקשתו פטרו השר מכ"ש שאין הפיטור כלום אחר פשר הקהל וע"ע שו"ת מהרי"ל סי' ל"ח. ואסור לפלוני לומר להשר או פקידו שהיהודים לקחו ממנו דבר רק להבא יכול לעשות להשמט ממינוי ושירות השר בלא היזק להקהל כמבואר בשו"ת רשב"א הנ"ל:

ז חיים יאיר בכרך:

תשובה מב

א הנה נשלח אלי מגילה עפה מק"ק טריד על דברי ריבות אשר חלפו ועברו שם וכך היה מעשה. ראובן מכר סוסים של השר בעד סך עצום והנה אותו הממון נשאר ביד ראובן מדעת השר שא"ל שיקנה לו בעד אותן הדמים סוסים מובחרים אחרים וזה כמה פעמים חקר ודרש ראובן זה אחר סוסים ולא עלה בידו כהוגן ותוך כך הלך שמעון עם סוסים אל השר ומכר לו כרצונו והשר נתן לשמעון כ' שיקח אותן מעות שהם ביד ראובן וראובן טוען שיש לו תביעה על שמעון מדין מערופי' ושמעון טוען שהשר שלח אליו לקנות לו סוסים ובאו טענותיהם אלי באריכות בכמה דפתראות וניירות כאשר בא החלום ברוב ענין, ותמצית הדברים אשר עליהם ראוי לישא וליתן הן הן דברים הנ"ל בקיצור נמרץ.

ב והנה השבתי דבר לשואלי ופטרתי לשמעון מכל טענות ותיבעו' הנ"ל וכתבתי ברמז מעט מזער ראי' לדבר מדברי בש"ע והגהותיו בהי' קנ"ו רל"ז ושפ"ו וכיוצא בהן וכמבואר בתשובה ההיא מלתא בטעמא דלא עביד שמעון שלא כהוגן כלל. ויהי אחר הדברים האלה שמעו אזני דבר מאחרי מפה קדוש אחד מדבר וחייליי' יגבר כמתעבר על ריב הנ"ל כמתלהל' יורה זיקים על השריון בין הדביקים בקולות וברקים בנוסחי רויחא אמר אויב ארדוף אשיג בכמה פנים ותמצית דבריו שלפחות יקרא שמעון הנ"ל רשע והנה הציע האלוף המשיג לפני דברי הש"ס ותוספתיהן כאלו למראה עיניו ישפוט מהן משפט צדק והנה את מי אין כמו אלה גם אני ידעתי ת"ל אותן ואת תולדותיהן בטרותם ובחצריהם רק שלא היה המבוקש ממני רק לפסוק הדין כיד אלוהי הטובה עלי ואפילו אם הבע"ד

אומרים כתבו לי מאיזה טעם דנתוני ובמקו' דאיכא חשדא אין הדיין מחויב לכתוב רק הטענות והפ"ד כמבו' (בשפתי כהן) בח"מ סי' י"ש מכ"ש כה"ג על כן קצרתי.

ג ולמען הראות כי עם כל רוב גדלו של אלוף המשיג וחריפתו ובקיאו לא אסיק שמעתתא אליבי' דהלכתא אפי' כדמסיק תעלא מבי' כרבא אדרבא מטוני' תסתיים שמעתתא דידי ויגדל וישר כחי כאשר דברתי בראשונה וכל דיינא דלא דאין כך לאו דיינא הוא ולברר הדק הטוב לא יספיקו כמה ניירות ואני לא באתי רק לדחות דבריו של גדול קו לקו דבר דבור על אופניו וממילא יצא לאור משפטי בג"ה:

ד הנה בראשון כ' שאף אם לא היה תביעת התובע רק מפני שהיה עושה מלאכתו של השר תמיד הרי ק"ל בסי' קנ"ו בהג"ה דגוערין בו ומיהו אם עבר ועשה וכו' ומשמע שעש' שלא כדין ויש לקרותו רשע עכ"ל והנה בזה אף לפי דבריו היה ראובן צריך עדות וראי' ברורה שעוש' מלאכתו של שר תדיר והוא בפרטו' לא זולתו וכמבואר מלשון הג"ה שם שכתב ורגיל בכך מה שלא בא בשאלה כלל עם כל אריכות דבריה וברור שמשום שמכר ראובן סוסים של השר פעם אחד ואפי' שני פעמים לא יקרא רגיל ושנא' שהשר מערופי' דידי' לאסור עליו כל האחרים. ואע"פ דק"ל בי"ד סי' רכ"ו בט"ז דבב"פ הוי רגיל וכן נ"ל גבי עירובי תבשילין בא"ח סי' תקכ"ד מ"מ אין לדין דין מערופיא ורגיל הנאמר בו אם לא שזה יניקתו ומחיתו תדיר שזה ביאור שם מערופי' לשון יערפו טל ויערו כמטר. ומ"מ אפילו אם יהיה כך שיהי' לראובן עם השר דין מערופיא פשוט וברור לן דלא מקרי שמעון רשע וכ"כ הגאון רש"ל בתשובה דף ל"ג ע"א שחולק ארבע חילוקי דינין לא הרי זה כהרי זה דין מערופי' לחוד ודין עני המהפך בחרר' לחוד זה משלם לפי דעתו וזה נקרא רשע וכמ"ש דבתרי קטלי לא קטלינן. וא"ת היא נותנת דס"ל לרש"ל ליש אוסרין במערופי' אפילו להוציא בדיינין אני אומר טול מה שהבאת הרי שטר ושוברו עמו שפסק הגאון שם ע"ב ודל"ר ע"ג כיש מתירין וכ"כ בשם גאוני וחכמי פולין והרי פשוט בש"כ בכמה דוכתי דלא מהני תפיסה בכל ספיקא דדינא ומכ"ש בזה שיש כאן הכרעה מפורסמ' כנ"ל ואם ק"ל כיש מתירין מותר אפילו לכתחילה וכאשר נבאר בסמוך וא"כ הוא במערופי' מכ"ש בישראל העושה מלאכה אצל הגוי דגרע מיני' שהרי כ' בהג"ה ש"ע ויש אוסרין ואפי' ישראל עושה מלאכה וכו' מלשון זה מבואר דגרע ממערופי'.

ה ואני הקטן מתלמידי תלמידי הגאון הנ"ל אומר אחר אלף גלגולי מחילות מעצמותיו הקדושים פה קדוש יאמר דבר זה שפי' ליש דנין דין מערופי' שר"ל אף להוציא בדיינין וכ' שמדמין לה לעני המנקף ולדגים דיהבי סייר' וכו' ובדף ל"ד ע"ג כ' דמדמין לה ליורד לתוך אומנתו של חבירו ועל דמיון זה האחרון נתחיל להקשות הלא דק"ל דיורד לתוך

אומנות חבירו אין איסור בדבר כלל אפי' בר מבוא' אבר מבואה אמרינן לא מצי מעכב וכדק"ל בח"מ סי' קנ"ו וכ"כ הגאון עצמו בחלוק' הרביעי' דל"ד ע"ג דק"ל כרב הונא בריה דרבי יהושיע לא כרב הונא סתם דבגמרא פרק לא יחפור ונראה שמזה שגה ברואה האלוף המשיג שכ' שיש חילוק גדול בין מהפך בחרר' ליורד תוך אומנות חבירו ור"ל דמהפך בחררה קיל מיני' וכן סיים דיורד לתוך אומנות חבירו קשה מכולם דיוציא בדיינין ובאמ' כיון היפוך האמת דברור דהוא קיל מכולם ופטור ומותר לכתחל' ובלי ספק ששם בדברי הגאון נפל טעות או בדפוס או בקולמוס הגאון וכולי האי לא אמרינן אגב חורפי' לא דק ונמצא כשול עוזר ונפל סברת העוזר המשיג.

ו אך ורק במ"ש שם דדעת הדנין דין מערופי' שר"ל אף להוציא בדיינין לעני המנקף מדמי להו בזה סתר המפורסם בש"ס דעני המנקף לא הוי גזל רק מפני דרכי שלום [ובזה שגה גם הב"י בש"ע ח"מ סי' ש"ע ס"ד ונכשל רבינו בדבר שכתב בהג"ה ש"ד על רמ"א שכ' על מה שמצא אני מאמין. אחר מחילה מעצמותיו הקדושים]. דק"ל כת"ק לא כר"י דס"ל גזל גמור ר"ל מדבריהם ואמרינן שם פרק הניזקין מה בינייהו להוציא בדיינין ור"ל לת"ק אין מוציאין בדיינין וכ"פ הגאון עצמו דל"ד ע"א וע"ב ואיך יאמר דדעת הדינין דין מערופי' להוציא בדייני' ע"י ההתדמות לעני המנקף וגם בזה נפל טעות בקולמוס הגאון במ"ש פעמים שם דק"ל כת"ק דהוי גזל מדבריהם ואין מוציאין בדיינין וזה אינו רק דלר' יוסי הוי גזל מדבריהם ויוצא בדיינין. וגם האלוף המשיג הלך בדר הטעות וכ' כך ולא חלי ולא הרגיש בטעות סופר שבתשובות הגאון מ"מ עיקרא דדינא פרכא על הגאון נשארה. ואפי' לדמיון השלישי דמדמה לי' לדגים דיהבי סיירא וכמשמע מלשון המרדכי פרק לא יחפור מתשובות ר"י ט"ע וזה מבואר פשוט דההוא דמרחיקין מצודות הדג וכו' דר"ל ואפי' להוציא בדיינין אם עברו והדג נלכד במצודתם וזה מוכח מתוס' דהניזקין דמקשי על משנה דמצודות חיות ועיפות יש בהן גזל מפני דרכי שלום מברייתא דמרחיקין מצודות הדג וש"מ דס"ל דההיא דמצודות הדג עדיף טפי ממשנה דמצודות חיות ועופות דהוי גזל מפני ד"ש ושם הוי גזל גמור ולא יהא רק גזל מדרבנן מ"מ יוצא בדיינין כמבואר בש"ס דגיטין.

ז מ"מ אחר שנרד לעומק דעת התוספת יצא לן ברור דדעת ר"י טוב עלם והמרדכי הדנין דין מערופי' ומדמין ליה למצודות הדג ס"ל גבי מערופי' דאין דנין להוציא מפני דקשיא לן מה מקשה התוספ' הנ"ל מצודות הדג על מצודות חיות ועופות הא אמרו שם גבי מצודות הדגים פרק לא יחפור שאני דגים דיהבי סיירא וכפי' רש"י דמביטין מרחוק אלא ע"כ תאמר דמ"מ מקשין התוס' דמ"מ לא עדיף סברת יהבו סיירא ממצודות חיות ועופות

דבמשנתינו דמיירי שכבר הם ניצודין בלחי וקוקרי דדגים יהבי סיירא לא עדיפא מעוף שכבר נתפס ומ"מ לא הוי גזל רק מפני ד"ש.

ח והנה תוס' מתרצין דהתם מיירי באומנתו בכך שמעינן מזה דברייתא דמרחיקין תרתי איתני' ביה סברת יתבי סייר אוג"כ אומנתו בכך ומזה מוכח דיש עוד גמגו' בלשון הגאון רש"ל דל"ד ע"ג דכתב דמצודות דגם חמירא מבר מתא דאוקי רחייא הואיל דיהבי סיירא הוי כיורד לתוך אומנתו ואפי' בר מבואה דידי' אסור ולא יפלא מעיני המעיין שדבריו סותרין הדדי כמעט תוך כדי דבור שהרי שם כתב דיורד לתוך אומנתו מותר אפילו בבר מבואה אחריתא אבל באמת מצודות דגים חמירא מפני שני סברות חמורות שבו כמבואר וה מוכח בש"ס עצמו רפ"ב דב"ב דאמר רב הונא האי בר מובאה דאוקי רחיים וכו' וקאמר עלי' לימא מסייע ליה מהא דתניא מרחיקין מצודות הדג וכו' ודחי ליה שאני דגים דיהבא סיירא ואי ס"ד דסברת יהבי סיירא יהיב לבעל המצודה כח וזכות אומנתו בכך אכתי לימא מסייע ליה דהא בר מבואה דאוקי רחיים להשתכר הוי אומנתו בכך. אלא ע"כ דה"ק מלבד מה שאומנתו בכך כלשון התוספ' בתירוץ הנ"ל עוד יש לו זכות כאלו נלכד ברשת דיהבי סיירא ועל כן תסייע לר' הונא דההיא אפשר דמותר אפילו לכתחלה וכן ק"ל כמבואר לעיל ואע"ג שמלשון התוס' פרק האומר גבי עני דמהפך שכתבו תוך הדיבור וז"ל וי"ל דהתם היינו טעמא מפני שהוא יורד לתוך אומנתו של חבירו וכו' ולכאורה קרוב לשמוע ולהבין מזה דר"ל דפשוט ממשמעות הגמרא שם דהוי יורד לתוך אומנות חבירו והיינו ע"י סברת דיהבי סיירא דאל"ה הוי להתוס' לומר דהתם מיירי באומנתו בכך כלשון התוס' דהניזקין ודלא יחפור אבל ילמוד סתום מן המפורש דפירושו הכי הוא ואל"ה הל"ל סהוי כיורד בכ"ף הדמיון והאלוף המשיג אגב שיטפי' לא דק בלשון התוס' וקוצר לפנינו העתקות התוס' שכת' שהתוספות מתרצין דגבי מצודות הדג דמי ליורד לאומנות חבירו ועל כן יצא משפט מעוקל במחילה מכבודו:

ט והנה ממוצא דבר מהנ"ל יצא לנו שיש בזה שלשה חילוקי דינין יורד לתוך אומנות חבירו קל דמותר לכתחל' אם לא בבר מחא אחרית' וכמבואר סי' קנ"ו ואף דהוי מלתא דתוהו בי' אינשי בודאי הכי הוא והכי נהוג בכל תפוצות ישראל ויש לנו עוד ראי' חזקה מהא דאי' פרק אלו הן הלוקין בא דוד והעמידן על י"א שנאמר ה' מי יגור באהליך וגו' הולך תמים ופועל צדק וגו' ומפרש שם כלהו במילי דחסידות אשר אין בהן נדנוד עבירה יע"ש ובתוך הבאים מפרש לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנתו של חבירו מכלל דשרי רק הצנועים והפרושי' פורשי' מזה.

י השני סברת יהבי סייר' אם אין אומנתו בכך אסור לכתחלה וזה מוכח מדרמי התוס' דהניזקין מצודת הדג ומצודות חיה ועופות מכלל דדמי להדדי כי דגים דיהבי סיירא הוי כאלו כבר נתפס ובחכה הועל כדין מצודה דלחי וקורי דהוי איסור בעלמא דמפני דרכי השלום ולנדון זה מדמין דין מערופי' אותן הדנין עלי' ור"ל שאם בא אחד בקובלנא על חבירו שלקח מערופי' אוסרין אותו על חבירו בעונש ובקנס בתוקף גזירות ב"ד וכע"ש מברדכי מדברי ר"י ט"ע דמדמי ליה לדגים דיהבי סיירא והוי כאלו כמעט נתפס ה"נ גוי זה כאלו כבר יהיב סיירא לגבי מכירו אבל לא שייך כלל לגבי מערופי' אומנות דידיה כי מה זה אומנות רק כפור מצודה או מעמיד רחיים וכן משמע לשון הש"ע בהג"ה שכתב יש שדנין שאסור ר"ל זו שדנין שאסור ודי בזה שנותנים למערופי' כאלו כבר נלכד ברשתו אבל אכתי לא יהבו לבעליו דין אומנות בזה ודע' היש מתירין ר"ל אפילו לכתחלה דס"ל דהוי כדין נכסי הגוי דהפקר הן ואין בהן גזל ור"ל אפילו מפני דרכי שלום ובזה כענן כלה וילך דיוקו של הגאון רש"ל מלשון ואין בהן גזל מכלל דלאידך הוי גזל ויוציא בדיינין.

יא ועוד ניחא לדידן טפי דאין כאן פלוגתא רחוקה בין הדנין לשאינן דנין רק שאלו אוסרין ואלו מתירין מש"כ לדע' הגאון אלו יהיו מוצאין בדיינים מה שאלו מתירין אפי' לכתחלה. ואין לומר בהיפך דאף אלו שאין דנין ר"ל שאין מוציאין בדיינים אבל עכ"פ אוסרים לכתחלה וכן מוכח לכאורה מלשון הגה' הנ"ל שעשה תלתא בבא יש דנין ויש אין דנין ויש מתירין אבל המעיין בלשון המרדכי והביאו הגאון ישפוט בצדק דהן הן שאינן דנין הן הן המתירין וכ"כ הגאון מהרר"ו בעל הסמ"ע בסי' שפ"ו במקום שבא האלוף להשיג עלי ונביא אותו בסמוך שאף אותן שדנין דין מערופי' אין מוציאין בדיינים נמצא פי' אם עבר ועשה שבסימן קנ"ו אכל מה שכתב לפניו קאי ודו"ק.

יב את כל החרדה הזאת חרדתי לבאר שפי' יש שדנים אין רצונם לומר אף להוציא בדיינים רק לאסור לכתחלה. ולקרותו רשע אינו ענין כלל לכאן וכדברינו בתשובה הראשונה שאינו בא עדיין לעולם ולא פסיקא אימת שיבא הריוח מהמערופי' וכן הרגיש הגאון רש"ל בכל זה דל"ד עג"ד ומה שתלי האלוף המשיג עצמו בחוט של כובי' בלשון ואם עבר ועשה מכלל דנקרא רשע הוא משענת קנ רצוץ וכי ס"ד שעל כל דבר אשר חלף ועבר איש על ענין אשר אין לעשותו לכתחלה יהיה נקרא רשע וא"כ יהיה לו דין עני המהפך בחרדה ויוכרז עליו בבה"כ כמ"ש הסמ"ע והוא מהג"ה מיימוני ובודאי שזה דבר שאין לו שחר ואין להביא ראיה מהא דאמר רבא פ"ב דיבמות וכל דלא מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי ור"ל בתמי' זה אינו רק בדברים שגזרו אנשי כנסל הגדולה ופשטו בכל ישראל כגון שניות לעריות דעלה קאי תמן וה אינו

צריך לפנים. (ועוד דאפילו בדבר שנקרא רשע נ"ל דמ"מ לא הותר לקרותו רשע רק ע"פ שני תנאים הא' שהוא דבר שאיסורו ברור ונודע לכל וגם לה העובר דפושע הוא. הב' שידוע שעומד ברשעו כגון שנשא שניה ובכה"ג מש"כ זה שהרים ידו על חבירו דנקרא רשע חלילה שהותר מעתה לכל ישראל לקרותו רשע כל ימיו [על"ק תשובה ס"ב] דדלמ' פיוס' פייסי' או מחל לי' אח"כ וכן הא דארז"ל בפ' כיר' ס"ד מ' דמאן דעבר אדרבנן שרי למקריה עבריין ג"כ מיירי בעובר תמיד כדמוכח התם יע"ש ודו"ק מש"כ בדבר שלא נודע איסורו ואינו ברור ובמס' ברכו' ד"ד ע"ב חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה וכו' וכל העובר על דברי חכמים וכו' ע"ש חלילה לקרותו עבריין כ"ש בנדון דידן דלא ידע זה דיש איסור והרי באמת יש מתירין ואם סבר זה שעבר עליו הדין יש אלהים בישראל ואין זה מסרב ולא דמי כלל לענין מהפך בחררה מכמה פנים) ולענין דין עני המהפך בחררה שיהיה לשמעון הנ"ל דין רשע הנה מלבד מ"ש דהוי דבר שלא בא לעולם ולא פסיקא שיבא ואין דמיון בכל הש"ס דחשיב בזה היפך בחררה כלל אף גם זאת אפילו היה לראובן סוסי' וכבר נשא ונתן עם השר במכירתם ולא היה מחוסר רק פסיקת דמים ותוך כך בא שמעון ומכר לו סוסים למרכבתו לא מקרי רשע כבהג"ה הש"ע ממרדכי וכאשר כתבתי בראשונה.

יג ומה שצלל האלוף המשיג במים אדירים והביא תערובות דברי התוס' והוליד מהם שטרחא חשיב כפיסוק דמים והנה כתב וז"ל והמרדכי עצמו שמביא פרק לא יחפור דין זה של פיסוק דמים מדמה הענין לצייד ושם לא שייך פיסוק דמים עכ"ל.

יד והנה הוכחה זו כלפי לייא אדרבא הואיל דלא שייך בו פיסוק לא איתעבידא מחשבתו עד המעשה בפועל וגם מראה מקום שכתב בורכא ובדותא הוא כי מקומו של דברי המרדכי פרק חזקת הבתים הוא ושם מבואר להדיא הפוכו שמיירי בישראל המחזיר ומהדר וטורח אחר גוי לקנות ממנו רק שעדיין דוחק את הגוי שיזלזל במכירותו ותוך כך בא ישראל אחר וקנאו לא מקרי מהפך בחררה כלל מפני שעכ"פ הי' חסר פיסוק דמים וש"מ דס"ל דפי' מהפך בחררה דש"ס לפי' ר"ת דמיירי בשכירות או במכר שכבר נעשה פיסוק דמים אע"ג דג"כ טרח שהרי הי' מהפך בחררה ופיר4ש"י מחזיר אחריה וכן מוכח ג"כ מלשון התוס' בדברי ר"ת למה הוא מחזיר אחר מה שטרח חבירו עכ"ל וש"מ דבעינן פיסוק דמים אע"ג דטרח ואם תרצה לחלק בין טרחה מרובה למעוטא נתת דבריך לשיעורין וכ"כ רש"ל להדיא דל"ד ע"ב ומחי ליה לתשובות מהרי"ל שממנה יצאו כבושים סברת טרחא מרובה במאה עוכלי וע"י הדחק פי' דברי הקולן שג"כ מיירי שהי' לו טרחא רבה ומסירה לסכנה דהוי טרחא וכן חשיב הגאון לטרחא עני המנקף בראש

הזית למסירה לסכנה ע"ד שנאמר ואליו הוא נושא נשפו וכדרז"ל ולדבריו נ"ל לתרץ למה נקט הש"ס זית דווקא ולדרכו רבותא קמל"ן אע"ג דאין בו סכנת נפילה כולי האי כמו שפירש"י על גמ' דפרק הי' קורא דהאומנין התפללין בראש הזית והתאנה יע"ש וחדא מתרתי נקיט וכן חשיב לטרחא חשובה מצודה שעשה הצייד מעשה לצוד בו הדג. וכל זה כתב הגאון רש"ל על דעת מהרי"ק שדומה טרחות המשתדל על החנות לעני המנקף בראש הזית והוא השיג עליו שאין חילוק בין טרחא קטנה או גדולה יום חודש או שנה רק דטרחות עני המנקף עד צוואר יגיע חשוב טרחא והנה דוק מינה דעני המנקף לא הוי גזל אפילו מדבריהם רק מפני ד"ש א"כ שאר טרחות אין חשובים כלל לאסור ודו"ק וזה במידי דהפקרא מש"כ במכר ובשכירות הדין לדברי רבינו מרדכי הנ"ל דהכל תלוי בפיסוק דמים ולא מצינו חולק בזה כלל וכן הג"ה הש"ע הביאו סתם לא בלשון יש מי שכתב או י"א ובזה יכול להיות דאפילו טרחא גדולה כמסירה לסכנה לא מהני הואיל שחסר פיסוק דמים. ועדיין יש פקפוק בדברי רש"ל שכתב שעשיית המצודה נקרא מעשה רב כעני המנקף והוא ללא צורך כי שאני מצודה דדג דאומנתו בכך עם סברת דיהבי סיירא ובאמת אין תשובות הקולן עמדי לע"ע לולי זה הארכתי בזה כהנה וכהנה אבל אין צורך לנדון דידן:

טו והנה הרב המשיג כתב וז"ל לכן הקשו התוס' בפרק לא יחפור מעני המנקף בראש הזית דבפרק הניזקין וכו' ומשני שאני התם דטרח להפילם לארץ עכ"ל וזה כתב להחזיק דבריו דטרחא חשוב כמו פיסוק דמים ואשתומם על המראה כי חפשתי בתוס' שם ובפרק הניזקין ובפרק האומר ובפרק אלו מציאות יגעתי ולא מצאתי רמז ורמיזה מזה כאשר באמת אין קושיא כולי האי על ר"ת מזה דלעולם ס"ל דבדבר הפקר לא שייך דין עני המהפך בחררה ר"ל לקרותו רשע ומ"מ י"ל דיש בו גזל מפני ד"ש רק שמהרש"ל הזכיר קושיא זו שדקדוק לשון ר"ת משמע דבדבר הפקר מותר לכתחלה וכן מוכח ג"כ בפ' לא יחפור בתוס' בקושיות רב מרי דוק ותשכח ומש"נ עני המנקף דאסור עכ"פ מפני ד"ש לזה אמר דטרחא כזו שמגיע לכלל סכנה ראוי לאסור לכתחלה עכ"פ נעשה קטיגור סניגור לדברי ולא ידענא מה אידון באלוף המשיג שבירר מתוך דברי הגאון מהרש"ל מה שלכאורה כנגדי ומגז כבשיו יתחמם ובחבו טמן הם כי לא להזכיר מה שבא בעזרתי. והנה בר מן כל דין מבואר בטענות שמעון שטען שהשר שלח אליו לדרוש אחר סוסים וא"כ הוא מבואר בדברי הסמ"ע שהביא האלוף המשיג להשיג עלי ממעשה שהביא סי' שפ"ו וכן פסק הגאון רש"ל דל"ג ע"ב דבאופן זה אין בו דין רשע כלל. ומ"ש האלוף דלא מפיו אנו חיין הלא כבר בארתי בתשובה לעיל סי' ה' דק"ל בסי' פ"ז כללא דכל

שאם יודה לא יתחייב ממון אם כופר אינו מתחייב שבועה ואין לומר שאני הכא דעכ"פ דאם יודה רשע יתקרי ואפשר דקונסין אותו זה אינו שהרי כתב בתשובות מהר"ם סי' שפ"ד בטוען הכיתני וזה כופר אין משביעין אותו היסת אע"ג דה"נ ודאי אם יודה יהא נקרא רשע ואע"ג דשם משמע היכא דשייך קנס על הנתבע יש להשביעו היינו דוקא בקנס קבוע בעיר על זה ובבא הקנס ליד התובע וכמבואר שם והוא סייעתא רבתא לדברי הש"כ סי' ת"כ ס"ק ז' ואין פתחון פה לבעל דין לומר שעכ"פ הי' ראוי להחרים על זה כדעת הטור והג"ה שם סי' פ"ז לזה אני אומר שאף שגם על זה יש חלקי סותר די והותר ולא שייך בנדון זה כלל כי מי יודע ואמת יעשה דרכו שמשום נדנוד ופקפוק זה לא הפכתי בזכותו של שמעון בטענה זו כאשר כל מעיין בעיניו יראה שלא כתבתי זה בדרך ילפותא כלל רק דרך העברה ואף כי אמת גמור הוא מ"מ לא צריכנא ליה כלל ולא הבנתי מאיזה צד בא עלי קוצר יד המשיג להשיגני מדברי הסמ"ע הנ"ל שכבר נעשה פיסוק דמים וכמ"ש למעלה.

טז כיוצא בזה כתבתי שם לרווחא דמלתא אך למותר לא ליסוד ולא לבנין שאין תפיסת ראובן תפיסה גמורה להיות לו בו דין מוחזק כי אלו הלך שמעון וחזר אל השר להגיד לו הי' הדבר בא לידי חילול השם וקרוב הדבר שלא הי' מהני לו תפיסה זו וכו' ועל זה כתב המשיג מהא דק"ל בסי' קצ"ד כותי שיש לו פקדון ביד ראובן ונתנו לשמעון בטר זכה ראובן וכו' ולא חיישינן שמא ילך שמעון בחמימתו אל הכותי וכו' איברא הא מלתא כפול בהג"ה סי' ע"ב ס"מ ולא דמי לנדון דידן אפילו כאוכלא לדנא כי התם לא בא ראובן בטענות מוחזק כלל משום תביעה שיש לו על שמעון ולא מקרי תופס כלל אדרבא כל הפקדון שלו הוא ע"פ דברי חז"ל בנכסי גוי ואין לראובן שום זכות בו וטענה עליו ובהיא ודאי אם ילך ראובן אל הכותי להוציא ע"י מיד שמעון נגד דברי חז"ל ודת תורתינו יקרא מסור מש"כ בנ"ד שהמעות שייכים לשמעון שמכר הסוסים והשר חייב לו סך המעות ונתן ליד שמעון כתב שיקח מעות שחייב ראובן להשר וגם לדת תורתינו זכה בהן מדר' נתן כבסי' פ"ו (ואע"פ דשם אין מוציאים מראובן אם יש לשמעון מ"מ בכה"ג שהשר נתן לה כתב וראובן באמת חייב להשר א"א לשמעון לתבוע עוד השר ה"ל כאין לשמעון וק"ל) ואפילו גבי גוי מבואר שם על דין הנ"ל בעצמו דיש לישראל השני כל זכות הגוי ואיך נאמר שבאם ילך זה השני ויגיד להגוי מה שאירע לו במשכון זה דיקרא מסור ואדרבא ממ"ש שם ס"ו משמע לכאורה להיפך שישראל השני יש לו דין מוחזק כשידוע שהגוי חייב לו אלא שיש לדחות והי' לנו להאריך גם בזה מסוגיא הש"ס והתוס' לולי אהבת הקיצור:

יז עוד כתבתי בדרך אח"ל וכיודע ועוד לקרא שאף אם הי' שמעון מתחייב בהיזק שגרם לראובן הלא לא ידע מה וכמה הזיקו ודמי להלויתיך ואיני יודע כמה שאפילו צד שכנגדו מודה פטור כבסי' ע"ה וחשב האלוף לרדוף אחרי מדעת י"א שם בהג"ה אינו יוצא ידי שמים וכו' ואיני יודע אפי' יהיבנא ליה טעותי' מה יצעק עלי וכי ס"ד שהב"ד מוזהר על זה או שיהנה בזה תפיסה (עמ"ש בש"כ ח"מ ר"ס כ"ח בשם רש"ל) [ע' תשובה מ"ד] ומוחזקת ובאמת כבר הכריע הרב בש"כ שם כדעה ראשונה ודחי לי"א אלו. עוד כ' בזה וז"ל ועוד הביא ב"י בסי' ע"ה בשם תשובות הריטב"א דאף שהתובע אינו יודע לסיים נזקו לא הפסיד זכיותיו רק הנתבע יקבל בחרם שהוא אינו יודע או צריך להתפשר עמו כמו בסי' ע"ה כמו שאמרנו עכ"ל.

יח הנה כמה ידע האי מרבנן לעשות סניגרון לדבריו ומה מאד אהבת ההשגה קלקלה השורה לפניו כי אדרבא משם ראי' שהפסיד זכיותיו לולי זה לא הי' סגי בק"ח שבא רק להפיס דעת התובע וזה מבואר בכמה דוכתי והמשיג הוסיף או צריך להתפשר וכו' ותלי זה בזה לא בצדק ולא במשפט וכאן לא שייך ק"ח כי כ"ע ידעין ששמעון אינו יודע מה היזק גרם לראובן. וסוף דברי האלוף וכן נוהגין בכל יום בק"ק מ"ץ וכו' אומר אני מצד חסרון הכיר' ושייכות שיש לבעל הסוסים עם אותן השרים על כן המה הולכים אל היהודי אשר לו יד ושם בחצריהם ובטירותם ואין הכי נמי מי שהולך אל השרים בעצמו ליטול שכרו משלם זריז ונשכר הוא ועוד אין שייך לומר מנהג בדבר שאינו תדיר כמ"ש הריב"ש בתשובות תמ"ג הביאו הב"י בטא"ה ס"ס י"ג א"נ י"ל דלא ראיתי אינה ראי' ואפשר שכמה וכמה הולכים גם אל השרי' בעצמן ואף דיש לפקפק ולומר דלענין מנהג לא אמרינן לא ראינו אינה ראי' כמ"ש בהג"ה ח"מ ססל"ז ובאמת יש לדחות הפקפוק ע"פ פלפול הש"כ ודי באריכות הזאת ואף אם הי' מנהג ותיקון בזה וכיוצא בזה היכא דנהוג נהוג. והנה על כל דברי האגרת הזאת יצא לאור משפטי ודיני ת"ל ואקוה לאל שבהגיע דברי אלה אל הרב המשיג יודה על האמת ויאמר יפה דן יפה זיכה יפה חייב וימחול על איזה דברים שבאו בכתב אגב שיטפ' דלשני' כי ח"ו לא לקנטר נתכוונתי ושלום על דייני ישראל:

יט הקטן יאיר חיים בכרך

תשובה מג

א האירו מול עבר פני גזרת ספיר אותיותיו של הגאון המופלג על כל אנשי דורו אב"ד ור"מ נ"י נר"ו וכמעט יצאה נפשי בדברו אתי כי ראיתי שהעביר בקולמס בלי נימוס

ועשה הדבר קצת רושם בלבי שאותו הגאון ה' יתמיד כבודו עלה עשן באפו ח"ו על שבאתי להשיב על דבריו בשביל זה התחיל להטיל קוצים בעיני ואל אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע שלא כוונתי רק לטעום מצוף אמרותיו הטהורות כאשר עשיתי התנצלותי בכתבי שבוודאי דן דין אמת לאמתו ולא באתי לסתור דבריו כי מי אנכי תולעת ולא איש להיות קולע אל השערה ולשלוף חרב מתערה ובאתר די זקיקין דנורא מאן עייל לתמן עם כל זה רפדוני הגאון בראותו את עושר כבוד מלכותו ושידיו רב לו וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום והאי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחי' לי' וכל דבריו הם מיוסדים על אבני פז ושהי' לאותו גאון עמי תוכחת מגלה מאהבה מסותרת כאשר התנצל הגאון עצמו בסוף דבריו אמרתי דברי פי חכם חן.

ב וכבר אמר הרמב"ם מימי לא נצחני אדם אלא בעל מלאכה אחת. והנה לא הי' רצוני להטריח אותו צדיק בתיבות הרבה פעם שנית אך ורק להוציא את עצמי מן החשד כאלו הייתי מתלבש עצמי בטלית שאינה שלי מתוך תשובות רש"י חס לי לזרעא דאבא לגנוב דעת הבריות רק אנחנו פה היום עוסקין במס' קדושין ותחלת הזמן הי' ההלכה ריש פרק האומר מדין עני המהפך בחררה וזה דרכי כל הימים לחרוז מגמרא אל הפוסקים ומפוסקים אל התשובות ואח"כ אני עושה מהם גוף אחד ומפני שעשה לי הגאון הכבוד הזה ושלח אלי הפסק אשר הוציא לאור מתוך דברי הפוסקים על כן באתי ללמד זכות על התובע שלא יאמרו כהנים קפדנים וקנתרנים הם. אך לבי מהסס על אותו גאון שחגר חרבו כישמאל הרעיפו שחקיו ושלח ברקיו דרך קשתותיו לסתור דברי רש"ל אמרתי בלבי מי יגלה עפר מעיני אותו צדיק שפסק כל ימיו לדברי הדנין דין מערופי' שלשון דנין משמע להוציא בדיינין ועכשיו רבינו אשר כינה את עצמו תלמיד תלמידו יש בידו חבילות ראיות ברורות שאינו כן ולכן ימחול נא הגאון ואדברה אך הפעם ללמד זכות כדי להעמיד דברי הגאון מנוחתו כבוד ונשמתו הטהורה אשר היא היתה בלי ספק מעולם האצילות איך יהי' המכשלה הזאת ח"ו תחת ידו אשר כבר העידו עליו שאלו נשתכחה תורה מישראל הי' מחזירה מפלפולו. ובאמת אבקש מחילה אלף פעמים מכבוד תורתו ואף שהגאון לן בעומקה של הלכה עמוק עמוק מי ימצאנו והביא ראיות מש"ס וממימרותיהן עם כל זה יש להעמיד דבריו.

ג אך הפליאה הנשגבה אשר לא אוכל לה היא אחרי שהגאון יש לו לב כפתחו של אולם איך יאמר שאותן הג' בבות שבסי' קנ"ו ר"ל לאותן שדנין רק לאסור ולא להוציא הרי יש לנו עוד בבא אחרת שכתב ויש אוסרין ולטעמי' אם לאותן שדנין הוא רק לאסור למה כפל רמ"א דבריו שהי' די בתחלה יש שדנין פירוש לאסור ויש שאינן דנין ומתירין לכתחלה

ולמה כפל לכתוב ויש אוסרין אלא ודאי שאותו הגאון נתיירא פן יטעה אדם בדבריו הראוה דברי המרדכי ולכן עשה ג' בבות יש שדנין להוציא ויש שאינן דנין להוציא רק לאסור ויש מתירין לכתחלה. ומה שכתב רבינו והביא ראי' מסי' שפ"ו שגם שם כתב הסמ"ע לאותן שדנין דאין מוציאין מחילה מכבודו זה אינו רק לדעת היש אוסרין כתב כן כאשר יעויין שם שכתב וז"ל דאף המ"ד דאסור ליקח מערופי' וכו' והנה בוודאי רמ"א ורש"ל שניהם עולים בקנה אחד ופניהם איש אל אחיו בדבר זה.

ד וא"כ לדברי הגאון גם הרמ"א טעה עצמו והוא דבר תמוה כי ממשה ועד משה לא קם כמשה ואיך יכשלו שני עמודי עולם בדבר זה. ומה שאותו גאון עקר הרים וטחנן זו בזו בש"ס ובתוס' לסתור דברי רש"ל מנוחתו כבוד לא אוכל להסכים עמו וחלילה לי לשוח יד במשיח ה' ובאמת יש פנים לכאן ולכאן כאשר הגאון בעצמו מותיב ומפרק לפעמים. אך אותו גאון רש"ל שכתב לדעת הדנין שהוא להוציא דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא מפני שני טעמים חדא דלשון דנין משמע להוציא ועוד כי בוודאי ליכא מאן דפליג דאותן הדנין ושאינן דנין פליגי דמ"ס כת"ק ומ"ס כר"י וא"כ אף שלא קיימ"ל כר"י והסוגי' אזלי כאידך מ"ד דהיינו כת"ק עם כל זה אותן הדנין יש להם על מה שיסמכו ולמיגדר מלתא דנין להוציא ובאמת אנן לא נהגינן כן רק כדעת האין דנין מפני דקיימ"ל כת"ק א"כ בזה לא סתר הגאון רש"ל את דבריו אף שכתב דקיימ"ל כת"ק ושוב כתב לאותן הדנין הוא להוציא כי הדנין סבירא להו כר"י דהוא גזל גמור ולמיגדר מלתא מכל להחמיר ולא להקל הרי כמה דברים שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין כמבואר סי' ב' בח"מ ובכמה מקומות בתשובות הידועים לאב"ד רבינו.

ה וזולת זה יש לי להעמיד דבריו אך יראתי להטריח כל כך לרבינו פן יאמר מי ביקש זאת מידך רמוס חצרי אבל אקוה אי"ה עי"מ לדבר אתו פא"פ והמשכיל יבין. ומה שרבינו תולה עצמי בכמה מקומות באשלי רברבי בעל ש"כ אבקש מחילה איך מצאנו ידינו ורגלינו קודם שיצא אותו הספר לאורה וכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לפסוק כרמ"א והסמ"ע תלמידו ומימיהם אנו שותים ואנחנו דנין. במקום שרוב הפוסקים נוטים לצד אחת ויחיד החולק עליהם הוי כטועה בדבר משנה. סוף כל סוף הנני משתחוה מרחוק לפני הגאון ולא באתי לחלוק עליו ויפה דן. וזיכה את הזכאי וכו' ומה שנכנסתי בעובי הקורה הי' כדי לשתות בצמא דברי הגאון וחביבין עלי מילי' דרב ובודאי ימחול על כבודו לפי גודל ענותנותו והשם יוסף לו כבוד על כבודו ויאריך שנותיו ובשלוה ימותיו אמן:

תשובה מד

א הנה הובא לפני שנית תבנית כסף נבחר לשון צדיק מעשה ידיו להתפאר במזמורא יתמי וכמדבר אל הכבוד בלי ראשית בלי תכלית ומענוותנותי' וטיבותי' דמר הרחיב לשון הזהב עלינו לשבח בשפת יתר במה שקצרה ידינו ותכלית שנדע הוא שלא נדע ושנכיר את שפל מדרגתינו וקוצר השגותינו וכבר דברו חכמים בלשון גוזמא ויפה עשה שלא הזכיר שמו ושמי עליהן ובסודם לא יבא נפשי ובקהלם אל יחד מכ" מחתימתו ואל אלהינו ה' הוא יודע כי מנעורי נפשי בחלה בשיר המעלות ותהילות ותמהתי על מכ"ת גם בכתבו הראשון גם בשני למה לא ידבר כדבר אל רעהו לנוכח ומדבר בעדו וחלילה לי להשיב פניו ריקם ואחדול להשיב אליו ובצע כסף לא חפצתי לקחתי.

ב והנה כתב מכ"ת שדעתו הרחבה לדבר אתי פא"א והמשכיל יבין עכ"ל. בוודאי כוונתו רצויה וקל להבין כולי האי ואולי גם קל להשיג וגם אני בצפייתי צפיתי וקויתי כל היום אבל לטרוח ולכתוב בעבור זה לא אמרתי בשעה שיש מצה מטעמים רבים נכוחים למבין ואי חזיא לי לא אזלא מני וכה"ג ודאי הגזירה אמת והחריצות שקר. והנה נבהלתי מראות אחרי רואי כי מכ"ת מצא מקום בכתבי ובלשוני להתרעם עלי ולדקדק בדברי ועל שרשי רגלי יתחקה כאלו הטחתי דברים כלפיד אשר לא כדת והטלתי ח"ו קוצים בעיניו עין המשפט וכניתי שם עין כל עין קוץ חלילה לו לקו"ץ בתוכחתי תוכחת מגולה וגו' בשיטפי' דלישני' ועל כל קוץ אמרתי תילי תילים הלכות בקוצר ידיעתי וגלוי וידוע למודד במים שעל. כל לא במרד ולא במעל. וגם מכ"ת לברורי שמעתתא עלה במות בעל. ה' אלהיו עמו ויעל' ומה שכתב מכ"ת ומשכוני' נפשי' אדברי הגאון מהרש"ל ונכנס בדוחקים לקיים דבריו ודאי תנינן בנגעים ואהלות פעמים ושלש א"ל חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים ונפשי יודעת מאד שממשה עד משה לא קם כמשה וכן אני אומר משלמה עד שלמה לא קם כשלמה מ"מ רוח הוא באנוש ונשמת שדי תבינם וכל אחד קבל את שלו מהר סיני וכתב מהרש"ל בעצמו על דברי הטור בח"מ כ"ז שנשא פניו לאביו הרא"ש באיזה דינים תורה יא ואין מחניפין לשון אדם [ע"ל בתשובה סי' א'].

ואף לפוסק נגד דברי רמ"א וסמ"ע מראי' וטעם לשבח אין כאן טועה בדבר משנה כלל כמו שסבר רבינו וכ"כ הרא"ש שאפי' על דברי גאון יכולים לחלוק וכן ק"ל סי' כ"ה וכן עשה כמה פעמים הסמ"ע על רמ"א וש"כ על הסמ"ע והאחרונים על הראשונים וראיות ברורות יתנו עדיהן ויצדקו ומה שראה מכ"ת שתליתי עצמי כמה פעמים בדברי הש"כ הלא לא תליתי עצמי בו בענין שחולק על רמ"א וסמ"ע כלל ומ"מ ברוב דבריו שחולק

עליהן יפה כחו לע"ד ואין להשיג עליו רק במקומות מעטים כמבואר בחדושי ואין כאן מקום להזכירם.

ג והנה מ"ש מכ"ת להוכיח דיש דנין אף להוציא כדברי מהרש"ל מדעשה בהג"ה סי' קנ"ו ג' בבות אם ר"ל יש דנין ויש שאינן דנין ויש מתירין מכלל דיש שאין דנין מ"מ לא מתירין הלא הזכרתי זה בתשובתי וברור כשמש בצהרים להמעיין בדברי המרדכי שכתב יש מקומות שאין דנין ומתירין לישראל וכו' ככתבו וכלשונו של הג"ה אות באות ואם רצה מכ"ת להקשות מדכתב ויש אוסרין שלפי דעתי קשה היינו היש דנין א"כ ולטעמי' היינו היש שאין דנין אם לא יאמר מ"כ שדעת הדנין להוציא כדעת מהרש"ל ודעת האין דנן מתירין אף לכתחלה כלשון המרדכי ויש האוסרין הוא פשר דבר ומיני ומיני' תסתיים אבל באמת לא מצינו ג' דעות חלוקים ובשום מקום לא מצינו מראה מקום על יש האוסרין ועוד היה לי לומר שאף האין דנין לא אמרו רק לאפוקי מהדנין ואוסרים לעסוק עם הכותי כלל וי"ל אפי' יבוא לביתו או בפוגעו בו דוגמת דג אל מצודה הפרוס' מרחוק ודו"ק אף שאין דעת הסמ"ע כן והאין דנין מתירין זה אבל לילך לבית הגוי סברי דאסור אבל היש מתירין מתיר גם את זה וא"כ דעת היש אוסרין היינו הדעת האין דנין כמו לדעת מהרש"ל אבל האמת יעשה דרכו כאשר כתבנו בראשונה וכלשון המרדכי.

ד ומ"ש מכ"ת והשיב על הוכחתי מדעת הסמ"ע בסי' שפ"ו דס"ל דאין להוציא אפי' לדעת הדנין וכתב מכ"ת שהסמ"ע לא כתב כך רק לדעת האוסרין לא הדנין בזה לא ירד מכ"ת לתמצית כוונתי והכי קאמינא אי ס"ד דדעת הסמ"ע דהדנין דנין אף להוציא א"כ מדקחזינן דדעת הסמ"ע שם לפסוק אליבי' דכ"ע דאין להוציא ממון ומה ידבר לדעת הדנין אלא ע"כ ס"ל דאפי' הדנין ס"ל דאין להוציא והן הן האוסרין וקצרתי. בדברי בזה שם כמו בכמה דברים שם גם כאן וארז"ל הסכת הס ואח"כ כתת. עוד כתב מפשטי' דלישני' דדנין משמע אף להוציא אמת הוא וראי' מפורסמו' ממ"ש דנין דדיני קנסות בראש טור ח"מ יע"ש ודוקא היכא דכ' דנין סתמא אבל פה כתב דנין שאסור לאחרים וכו' פירושי מפרש ושבקי' דאיהו דחיק ומוקי נפשי'.

ה עוד עייל בדוחקא לפרש דנין אף שלא מן הדין רק למגרר מלתא והשעה צריכא לכך מה שלא הזכירו הפוסקים כלל ואין במשמעות הלשון וליכא מאן דפליג בזה אפילו האין דנין מודים וכ"כ בס"ס שפ"ח ואין מן הצורך להאריך בזה כי דחוי מעקרא הוא.

ו ומ"ש שירא להטריחני פן אומר מי ביקש וגו' הנה מנעורי אף שלא בקשתי לאשר שאלוני נדרשתי גם עתה על משמרתי אעמודה להשיב לשואלי דבר אפי' לקטן

שבתלמידים מכ"ש לאשר כמוהו ירקח שמן משחת קודש בלול במקרא במשנה בש"ס ופוסקי' ובזה אקצר. ובורא ויוצר. אותו ינצר. מכל צר ומאוצר המנוצר.

ז חיים ושלום בלי מעצר: כ"ד אהו' כלבבו יאיר חיים בכרך:

תשובה מה

א ראובן היה חייב לשמעון אלף ר"ט בכח כ"י שבידו שנ"ח לו מחשבון שותפות שהיה ביניהם. והמה דרים בקק"פ אצל הנהר הגדול נהר ריין ושפע ימים ינקו. ובשנת תמ"ט שפשטו חיל מלך צרפת באשכח והחריבו כפרים ועיירות ושללו ובזזו יינות ותבואות הכריחו למכור אשר להם בחצי דמי שווין וגם אותן שהבריחו מגודל ההוצאות והיוקר העגלות והספינות לא עלה ביד הבעלים רק כחצי דמיהן ופחות. ויהי כאשר גדלה המהומה וראובן מילא ספינה ביינות שלו וביקש להבריחה למרחוק למקום שאין חשש השגת יד השונא שם. ונודע לשמעון ועיקל הספינה ע"י השררה עד שיפרע לו ראובן או יעמיד לו ערב מספיק וע"י כך נתעכבה הספינה וביום ג' אחר העיקול בא גדוד לרפתי' ושרפו' העיר וששלו אשר מצאו וגם ספינה הנזכרת שהיה יינו' שווים בזמן חירום ההוא ת"ק ר"ט ובשנת שלום כפל ויותר. ויהי כאשר תבע שמעון חובו בכ"י עם נאמנות ובכא"ה השיב ראובן כי גרם לו היזק שלולא שעיקל ספינתו היה מבריחו להאלאנדי ושם היה מוכר יינותיו ביד אלף ר"ט כסך חובו. ומפני שהייתי יודע מי התובע ומי הנתבע לא רציתי להשיב לשואלי דבר מטעם הכמוס. אף כי מצד מה שמיחו בעלי תשובות ראשונים ואחרוני' שאין לכתוב תשובה בדרך א"כ מפני כמה טעמי'. לא נמנעתי מאחר שזה השואל היה בלתי נוגע בדבר המשפט כלל. שנית שי"ל שלא כתבו והזהירו הגדולים רק כשנשלחו הטענות של כל א' וא' באריכות מש"כ בשלא נכתב רק גוף התביעה ומה שהנתבע משיב. הג' אם הנשאל אינו משיב בפרטות הנדון והטענות רק בכלל דבר המשפט כגון בנדון הנ"ל שכותב מה שנ"ל בדיני דגרמא וגרמי נ"ל דמותר ומ"מ השבתי להשואל שאינני רוצה להשיב מפני טעם פלוני ונתתי אל לבי משום יגדיל תורה וכתבתי לעצמי היכא לידיינא דיינא להאי דינא ומה שנלפענ"ד.

ב הנה אם אמרתי לבא לכתוב כל מה שנאמר בדיני גרמא וגרמי אין אנו מספיקין והרב הגדול בש"כ ר"ס שפ"ו הביא רוב הנאמר בזה ומ"מ אנו אין לנו פה רק מה ששייך לנדון הנ"ל. והנה הש"כ שם בפתח דבריו מייתי מה שנחלקו גדולי הקדמונים אם דיני דגרמי קנס מדרבנן או חייב מדין תורה והוא הכריע שהוא רק מדרבנן ומשום קנס מדרבנן או חייב מדין תורה והוא הכריע שהוא רק מדרבנן ומשום קנס וכמ"ש התוס' בשם

ריצב"א שקנסו בדבר הרגיל ושכיח ויש נפקא מינה בכמה דברים ומהם אם מת אם היורשים חייבים לשלם. זכרו הרמב"ן ואם חייב גם בשוגג וגם זה זכרו הש"כ בקוצר נמרץ דאם הטעם משום קנס בשוגג שלא נתכוין להזיק פטור והוא דעת הש"כ ומרץ ההוא דמחיצת הכרם שנפרצ' דכיון שהתרו בו ה"ל כפושע ומזיק וכמ"ש הרמב"ן על מראה דינר לשלחני כל שאינו כדנקא ואיסור ה"ל פושע (והוא ממש דומה לדיין מומחה דמשלם שטעה בשיקול הדעת אע"פ שלא נתן ונשא ביד להטור והרא"ש וכבהגה' רמ"א סי' כ"ה ס"ג) והנה בעלי דעה זו לא באו לכלל חילוק בין גרמי לגרמא רק הדבר תלוי בקנס חכמים מפני תיקון עולם. ולפי זה דווקא בשעשה מעשה או דיבור שע"פ דיבורו נעשה מעשה ופשע קצת בדיבורו. ולפי דעה זו ודאי אין לראובן על שמעון אפי' תרעומות כי מה שעשה לא במזיד ולא במעל עשה רק להציל חובו. גם אין בו משום תיקון עולם דודאי הרשע הוא דבר בלתי שכיח וחוץ לסדר ומנהג ולא שייך בו גדר כדבר הרגיל השכיח.

ג ואע"פ שבאותו הזמן שכיחא היזקא בזו מ"מ אין זו טעם תקנת חכמים לומר דע"כ חייבוהו מפני דהואיל דשכיח דמי למזיד וה"ל לאסוקי אדעתיה דסברא זו אינו מוציאו מתורת גרמא דפטור רק ר"ל כענין מפני תיקון עולם וזה ברור כשמש וא"כ במקרה לא טהור הנזכר אין בו מפני תיקון עולם ולא מקרי דבר הרגיל כלל אפילו לדעת הסמ"ע שכ' לפי זה גם שליש שהחזיק שטר וגו' כ"ש שכבר השיגו בש"כ ס"ק כ"ד וכתב דדוקא באותן שזכרו בש"ס קנסו ואין להוסיף עליהם ובנדון דידן ודאי גם הסמ"ע מודה. דלא ה"ל ליה רק ספק גורם ולא ברי היזקא דלכ"ע פטור כמ"ש ר"י בשם מהר"ם זכרו סמ"ע ס"ס שפ"ו.

ד ועוד כיון דעל הרוב לא שללו התבואות בלי כסף רק פרעו לערך חצי דמי שווי הן חסר הן יתר וא"כ אפילו ודאי ביאה ה"ל ספק היזק שגם המבריחים יצא שכרן בהפסדן בהוצאות לכן אם זה נלקח חנם מ"מ ה"ל הגורם רק ספק ונהי דאין ספק מוציאו אם היה עושה מעשה מזיד מידי עונש בד"ש כדמוכח בגמ' ר"פ הכונס מ"מ מוציאו מידי עונש מדין אדם ומשם ראיה כ"ש דלא עביד מעשה בדבר הניזק ועשה להציל את שלו וספק ביאה דפטור. האמנם לכאורה יש לומר סברא לחייבו לא מצד מ"ש דגרמא דשכיח ורגיל קנסו רק דמאחר שהוא שעת חירום ה"ל מה שעיקל כמזיק בידים וראי' מגמ' פרק הכונס דנ"ו ע"א דאמר הש"ס על הכופף קומתו של חיבור וכו' אלימא דמטיא ליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי מיחייב וכו' ואם כן כה"ג בשעם חירום ה"ל כרוח מצויה. ומ"מ לא דמי כלל חדא דרוח מצויה הוא מטבע ומנהג עולם תמיד לא ישבות הן רב הן מעט וראה איך הרגיש רש"י במ"ש בידי אדם נמי מחייב וז"ל ברוח מצוי' הרי בידים הבעיר ועל ברוח

שאינו מצויה כתב דמידי דלא סלקא אדעתי' הוא והרי ידוע שלפרקים מתעוררים רוחות שאינם מצויו' מ"מ אין זה מחייבו לכופף לשלם ה"ה לנדון דלא פסיקא שימהר ויחיש הגדוד לבוא. ומזה היה נראה דמ"מ מחייב בד"ש דה"ל לאסוקי דעתי' והכי משמע בתוס' שם בד"ה כיסוי כסיתי' מיהא י"ל היינו בשאין לו שום שייכות בדבר השייך לחבירו מש"כ זה שכיוון להצלת חובו אינו מחויב להמנע מחשש היזק חבירו הבלתי רגיל.

ה שנית שהקשו שם התו' מכפתו לפני הארי דפטור ותרצו דגם התם אם כפתו והביאו במקום שסוף הארי לבא וכו' חייב כמו הכופף קומתו של חבירו ומשמע שאפי' ודאי סוף הארי לבא כמו שסוף חמה לבא פטור ובודאי שלרש"י ל"ק כי נשמר מזה כמ"ש הרי בידים הבעיר דס"ל לרש"י שבשעת כפיפתו נתלה בו האש ודו"ק בין כך ובין כך בנדון הנ"ל לא עשה זה המעקל שום מעשה ביין.

ו שלישי' שמה שעשה כדין עשה כיון דבזמנים כאלו אין זמן ליטול רשות מב"ד גם אין מי שיעמוד בדין וה"ל במקום פסידא ואדם בהול על ממונו ועביד דינא לנפשי' והרי ראובן היה לו לחוש יותר על יינו ולהעמיד לשמעון ערבות או לפייסו באופן אחר. כ"ש לשאר פוסקי' המחלקים בין גרמי בסברות שכתבו הפוסקים הרא"ש והטור והמרדכי דאין בנדון דידן מכל תנאי החיוב של גרמי שלא עשה מעשה וגם דיבורו לא עשה מעשה הנזק רק העיקול וה"ל דיבורו גרמא דגרמא שזכר בה"ת זכרו הש"כ ס"ק ג' וזה שלהציל ממונו עשה ודאי אפילו בדיני שמים פטור. ובדיני אדם נ"ל דאפי' הרמב"ם דמחייב גם בגרמא ולא ס"ל חילוק דגרמי וגרמא כמ"ש הסמ"ע אף כי לא מצאנו לו חבר לכך לא שייך קים לי מ"מ גם הרמב"ם ע"כ לא ס"ל חיוב גרמא עיר פרוצה אין חומה רק בדעביד מעש' בממון חבירו ומוחל שט"ח ה"ל כשורפו והוא לשון הרמב"ם פ"ז מחובל ומזיק ממון דין יוד הובא בש"ע סי' ס"ו סל"ב והיינו טעמו דהוצרך לומר כך דלהוי דמי לאידך שם דכולהו עביד מעשה בדבר השייך לחבירו מ"מ לא נכלל לחיוב גורם אלו דבר"פ הכונס ד' דברים וכו' גם אותן דמייתו בש"ס שם וזכרם הרמב"ם בפ"ד ובתרא דנזקי ממון וספיו דעדות ופ"ב דחובל ומזיק ולא גרע נדון דידן מפורץ גדר לפני בהמות חבירו שהוא חד מהם דג"כ פטור מד"א וכתבו הרמב"ם שם בפ"ד מנזקי ממון לפי מ"ש דעשה זה להציל אל שלו גם מד"ש פטור ולא נצרכנו למחלוקת הפוסקים בענין עביד אינש דינא לנפשי' זכרה רמ"א סי' ד' כי לא עביד מידי רק עיקלם להציל שלו.

ז ואם יתעקש אדם נגד מ"ש לומר מאחר שזה האיש הניזק ראובן חייב לשמעון מצי למימר בכל דבר שנחלקו הפוסקים קים לי אע"פ שודאי לאו בכל גוונא [עי' תשובה קכ"ח] מצי אדם למימר קים לי במקום שרוב הפוסקים והאחרונים כתבו נגדו כמ"ש

ש"כ בכמה דוכתי מ"מ לו הונח דמצי למימר קים לי להשוות נדון הנ"ל לכופף קומתו של חבירו ברוח אינו מצויה מיהו דחייב בדינא שמים ולכן עלה על דעתו לגבות היזקו הואיל שכבר מוחזק גם בזה צלל ראובן במים אדירים והעלה חרס כי יאמר לו שמעון טול לך מה שהבאת דלהוי דמי לכופף הנ"ל ולחביריו החייבים בדיני שמים כבר כי רש"ל ביש"ש בפרק הכונס דלא מהני תפיסה בכל החייבים בדיני שמים [ע' תשובה קס"ו עע"ש סוף התשובה בפחות מבן כף]. הביאו הש"כ ר"ס כ"ח ושכ"כ הריב"ש סי' שצ"ב.

ח ואף כי בחידושי שדיתי נרגא בדברי רש"ל במה שהוכיח זה ממ"ש תוס' וא"ת גלוי וידוע למקום למה נתכווין וכו' בד"ה כיסוי כסיתי' שם ר"פ הכונס דנ"ו ע"א דאי ס"ד דהמני תפיסה הלא נ"מ אי תפס דלא הבנתי מה זו הוכחה ומה ענין נ"מ לכאן דודאי יש נ"מ שנזהר מאד מלעשותם כי לא ינקה ה' וגם הש"ס לא אמר רק דהנהי איצטריכו לי' ור"מ דנקטינהו לרבותא דה"א דגם בד"ש פטירי וכמ"ש בש"ס בפי'.

ט ולכן שפיר הקשו התוס' במ"ש גבי טומן קמת חבירו דאיצטרכי ליה דה"א דפטור גם מד"ש משום דמצי למימר כיסוי כסיתי' נמלך דבמנ"פ אם אמת הוא פשיטא דפטור מד"ש לפי סברת התוס' עתה ואם לאו ודאי דובר שקרים לא יכון כלפי שמיא. ותרצו התוס' דקמ"ל דלו יהי דכיון לטובה חייב בד"ש דה"ל לאזדהורי. ולאולם מסברא זו בעצמו לעולם י"ל אם תפס התובע מהני תפיסתו. וע"ק את"ל דבזה אפילו תפס מפקינן מיני' מנא לרש"ל ללמוד מזה לכל תופס במקום שחייב בד"ש. דלמא שאני הכא דאי לו טענה ברורה לתובע וזה אומר שלטובה כיון לכן פטור בהחלט מש"כ שאר פטורי מד"א וחייבי בד"ש דאין לו התנצלות למזיק רק גורם י"ל אי תפס תפס. מ"מ אע"פ שיש לפקפק בהוכחת רש"ל מ"מ מי יחלוק עליו בגוף הדין אף כי כ"כ גם הריב"ש דאפי' תפס מפקינן מיני'. כ"ש שאין התופס יכול לומר קיים לי מצד שום סברא נגד הנהו גדולים. והנלפענ"ד כתבתי הטרוד:

י יאיר חיים בכרך.

יא והנה אחר משלש חדשים כתבתי להשואל שיודיעני מה הוי עלה דמשפט של ראובן ושמעון והשיבני שנגמר משפטם בדרך פשרה אחר שזבל"א וזבל"א ודיין שבירר לו ראובן נתחזק ממאד לזכות ראובן ולפטרו בטענותו ששמעון גרם לו היזק מכח מיגו שלא היה נאמנות בכ"י של שמעון והוי מצי למטעון פרעתי אחר שכבר עבר ז"פ ומשמעות דבריו דלולי זה לא היה שום זכות לראובן ולא היה תפיסתו ומוחזקתו כלום אחר דגרמא דלא שכיחא פטור והשבתי לו אם כן הדבר שלא היה ויכוח בין הדיינים הנכחיים רק זה הוא טעות גדול ביד הדיין בורר ראובן גם ביד ששמעון שנתרצה מכח זה לעשות פשר.

שהרי ידוע גם לדייני דפרסאה ענין מיגו שהוא רק להאמין הטוען בטענותו עתה ולזכות בה כמו שזכה אלו טען טענה אחרת בתנאי שבטענתו אם נאמינהו או אם היו לו עדים עליו היה זוכה מש"כ אם אין לו זכות בטענתו אפילו נאמינהו אין מקום לזכותו במיגו [על"ק תשובה ר"ב ותשובה ק"כ] לכן אחר שאין ראובן זוכה במה שבידו שחייב לשמעון לא מצד הכחשת חבירו רק מצד הדין דגרמא פטור מה יועיל מיגו:

יב וכיוצא בזה בדידי הוי עובדא בימי חורפי שטבע איש עני המשיא בתו לבן דודו העשיר שיתן לו סיוע לבתו חמישים ר"ט שנדר לו כמה פעמים וחרה לעשיר שתבעו בב"ד והשיב לא קבלתי קנין על זה אמת שאמרתי וחזרתי בי וספקתי שמחויב ליתן לו מה שאמר לו (עי"ד סי' רנ"ח סי"ב ובח"מ סי' קכ"ה ס"ה [גם בא"ה ס"ס נ"א בהג"ה] ובסי' ר"ד ס"ח ור"ס רמ"א ורמ"ט) ועל פסקי זה הבאיש אותי בעל דין קשה נגד שלומים וכן רבים בתורה שהדרתי פני דל בבזה כי לא היה להתובע עליו לא עדים ולא כ' ולא שום ראיה והי' יכול לטעון להד"ם או כבר נתתי. ובאזני קצתם נכנסו דבריו ומ"מ משפטי ת"ל אמת וצדק הן מצד שסך המעות לסיוע נדן מקרוב אינו סך מרובה רק מתנה מועטת הן דמתנה לעני אפי' מרובה א"י לחזור בו. ואחר שאין לו זכות בטענתו אין ענין לזכותו במיגו.

יג ואף שכתבתי לשואלי ובבל תגל מפני המחלוקת. עבר על דברייי ורצה שמעון לחזור בפשר אף שנעשה בקנין ולא עלה בידו. האמנה ע"פ הדין אם ידוע לדיינים שלא היה שום זכות אחר לראובן רק מגו היה הפשרה בטלה כמ"ש בעל העיטור בשם הרי"ף הביאו בש"ע ס"ס כ"ה. ונ"ל אם היה נגמר בדין ע"פ הטעות שהיה ראובן זוכה בדין מכח מגו היה הטעות בדין טעות בדבר משנה אחר שהטעות גלוי בלי פקפוק לכל ואין מקום לומר לישב סברא דדהו ולא הוי שיקול הדעת רק בדלא טעו טעות מפורסם וכמ"ש בגמ' ה"ד שיקול הדעת כגון תרי תנאי וכו' שהוא בלא ידע דבר שבאמת נתפשט מש"כ כשטעה בשכלו בדבר פשוט בלי פקפוק וכן כל שפסק ע"פ שדומה מילתא למילתא דלא דמי ליה כלל והכל מודים בזה ה"ל כטועה בדבר משנה לכל דיניו. כנלפענ"ד:

תשובה מו

א גולת ראשינו. רוח אפינו. שורש קדושתינו. ומקור טהרותינו נזר תפארתינו. ה"ה מקור מים חיים מקוה ישראל ראש גולת אריאל הגאון הגדול המופלא והמופלג בתורה ובחכמה ובחסידות נ"י פ"ה ע"ה כבוד מורנא ורבנא מופת הדור כמהור"ר גרשון נר"ו:

ב הנה אוסיף להביט על היכל קדשו אשר לא פללתי ביום באו אלי דברות קדשו כגחלי אש בוערות בדת התורני בחריפות אשר לא יקוה לאיש בגלילות הללו לעשות

כמעשהו הנמצא כזה איש במציאות ואין דבריו אלא דברי נביאות לשבח בטוב טעם ובקיאות ונאמנים עלי פצעי אוהב בכמה דברים אשר השיגני ומאן יהיב לן נגרא דפרזלא ויאירו עיני במאור פניו כמרבה לפרזלא. ועתה אל ירע בעיני רום הדרת קדושת מכ"ת אשר חפצתי להטריחו בשאלה אחת קטנה לגלות לפניו בכמה פטרי דינים המסתעפים חלשות קלשות עניית דעתי ובנותר מי שחו כי גאו המים שחרתי פני קדושת מכ"ת להעיר עיני במשנתם ועליו השלחתי יהבי ואם אין הוא לי מי לי:

ג ראובן שהה חמץ בביתו לא ידענו מה הי' לו ולפי דבריו שכח אותו בחדר העליון ולא מכר לא החמץ ולא החדר ואחר הפסח החליף החמץ בסוס עם הגוים ונודע לרב מ"ץ ושלח אליו שאל ימכור הסוס ואל יהנה ממנו בשום הנאה עד שילמד כדת מה לעשות בסוס ומה דינו והנה בשמוע ראובן הדברים האלה הרע לו וחשש להפסיד הסוס ומכרו ולקח הדמים לכיסו. ומפני שיש כמה פרטים ודקדוקים בדינים הללו אביע קצת מהנחות אשר נראה לע"ד בפרטים בתלמיד לפני רבו ואם שגיתי אבקשה מהדרת מכ"ת יישרני אל הדרך האמת ודרך שקר יסר ממנו יבינני ויורני וילדני.

ד כי לעד"נ דכל איסורי הנאה אסור לכתחלה למכרם אפי' על דעת לחזור ולמכור הדבר הקנוי בחליפין או במעות המכירה דבר אחר ודבר ההוא בדבר אחר ואפילו עד עשרה דרי דהכל נכלל דילפות' דחז"ל מלא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה וכן בילפות' דאינך אסורי הנאה דכל שהי' מותר לו לכתחלה בכה"ג מקרי היתר הנאה בו שהרי זה כוונתו אלא ודאי זה אסור מן התורה. רק אם עבר ומכרו לדבר שאסור בהנאה מדאורייתא שרי להנות בדמיו כ"כ התוס' פ"ק דחולין ד"ד בפשיטות מש"ס פ"ד דע"ז דנ"ד דאומר הוא דגבי ע"ז אתי למעוטי ערלה וכלאי הכרם שאם מכרם וקדש בדמיהם מקודשת ומשמע להו להתוספות דה"ה לקדש בהו אשה לכתחלה מותר וה"ה לקנות בהם שום דבר וה"ה באם החליפן בדבר אחר שרי לאתהנויי מדבר אחר ההוא בעיני' רק נקט מכרם וקידש לשון דיעבד משום דעכ"פ מדרבנן אסור לקדש בהם אשה וכדבעינן למימר לקמן א"נ נקט קידש איידי דנקט מכרם דלמכרם לכתחלה עכ"פ אסור מדאורייתא כך נ"ל לדעתם.

ה ובפ"ה דנדרים דמ"ז בעי ליפשט דחליפין מותרין ממשנה דקדושין מכרם וקדש בדמיהן מקודשת משום דסבר הי' כסברת א"נ שכתבנו וה"ה שרי לקדושי בהו אשה ואעפ"י דזאת האשה מקרי חליפין בדמי איסורי הנאה ס"ל דכל דשרינן לכתחלה להחליף לקנות בדמים הבאים מאסורי הנאה מקרי היתר חליפין ומשני לכתחלה הוא דלא ואי עבד עבד ור"ל קידש דווקא דיעבד ולכתחלה אסור מדרבנן רק כשהחליף אלו החליפין או שקדש אשה בדמים בדיעבד ה"ל חליפי חליפין ולכן מותר והר"ן כתב דס"ד

דמקשה דאין חילוק בין חליפין לחליפי חליפין וזה דוחק. ומסוגיא זו דנדרים משמע דאין חילוק בין קדושי אשה בדמים הבאים מאיסורי הנאה או שארי הנאות אבל בתוס' חולין וע"ז הנ"ל דדוקא בקדושי אשה הקילו מטעם שכתבו שם משא"כ בשאר דברים.

ו וצל"ע לפי דעתם אי ס"ל כמסקנת הש"ס דמסכת נדרים הנ"ל דגבי אשה גופה דווקא דיעבד דה"ל חלופי חליפין וא"כ ס"ל דבשאר הנאות ובכל מילי אפי' חליפי חליפין אסורים. או ס"ל להא דמסיק בנדרים לכתחלה הוא דלא וכו' דחיות' בעלמא הוא לפי מה דבעי למיפשט ממשנה דחליפין מותרים ובאמת ה"ה גם לכתחלה מותר לקדש בהם אשה רק דמ"מ אין ראי' משם ואין ללמוד משם דווקא קדושי אשה התירו והכי משמע לי בתוס' דפ"ה דע"ז ומ"מ משמע שם דס"ל דגם מסקנאט דש"ס דנדרים הלכתא היא וזה צל"ע ועוד דדוחק עצום לדחות מסקנת הש"ס וחילוק שחלקו חז"ל במסקנא ולחלק חילוק אחר בדוי מלבינו שאין לו מקור בשום מקום והוא נגד מסקנת הש"ס הנ"ל וק"ל ומה שנלפענ"ד יתבאר לקמן בג"ה.

ז ולכאורה הי' קשיא לע"ד הן על סוגיא דנדרים הנ"ל או ברפ"ה דע"ז דמקשי ממשנה דמכרן וקידש וכו' ומה קושיא די"ל דלעולם דמדרבנן אסור החליפין בהנאה וכן הדמים ומ"מ מקודשת כדין מקדש באיסורי דרבנן לגדולי הפוסקים כמבואר בטור וב"י בא"ה ס"ס כ"ח עד שראיתי שהרגיש בזה הר"ן בסוגי' דנדרים הנ"ל ופי' דלשון מקודשת משמע להו דאין כאן איסור כלל ולכך לא הוצרכו לפחות לחזור ולקדש. ונ"ל דסוגיא דש"ס ריש תמורה כל מילי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד וכו' שנחלקו בו אמוראי ודברו בו הפוסקים הראשונים גם האחרונים יעויין בט"ז וש"כ בי"ד סי' ר"ל ובש"כ וסמ"ע בח"מ סי' ר"ח אין ענין לכאן דדברים ההם אמורים בשקלי וטרי' אם המקח קיים או לא ומ"מ לד"ה אם אין האסור בהנאה ביד בעליו רק חליפיו ודמיו מדאורייתא משרי שרי.

ח וגם רבנן דאסרו חליפיו ודמיו דהיינו דווקא לדידי' דקנסוהו ולכן לכתחלה אסור לקנות בדמים ולהחליף החליפין או ליתנם במתנה ואפילו להשליכם לכלב כדמוכח בסוגיא פרק כל שעה וכמ"ש הפוסקים באיסור הנאה מש"כ לאחרינא שרי להדיא והכי מוכח מתוס' דחולין ורפ"ה דע"ז וכ"כ הרא"ש הנ"ל ואפשר דאפילו באכילה מותר לאחרינא חליפין הללו וה"ה מדאורייתא אפי' לדידיה. דלא תפסו דמיהן מדאורייתא רק ע"ז ושביעית והם חלוקים בדיניהם ועל זה צ"ע רב מנא להו רק שאין זה מקומו. ובש"ע מא"ח ס"ס תמ"ג אם קנה שום דבר בחמץ אחר שש שעות מותר כו' והם דברי הטור שהביא מעשה וקנתה שפחה וכו' והתיר ר"ת וכתב הרב הב"ח דר"ל השפחה קנתה בלא ידיעת בעלים וע"כ הב"ב שהחמץ שלו כאחר דמי וק"ל דכל איסורי הנאה שאינם

תופסים דמיהם אע"פ שמדרבנן אסורים מ"מ לאחריני שרי ותמהתי שלא הביא ראי' לדבריו ולא זכר דהכי ס"ל לרוב הפוסקים עיין בב"י וש"כ בי"ד ר"ס רי"ו.

ט ע"ש בש"ע סי' ת"נ ס"ד גבי שכירות תנור ואם קבל כבר המעות מותר להנות ממנו וכתב רמ"י מפני שאינו תופס דמיו וזה תמה אחר דק"ל דמדרבנן מיהא אסורים חליפיו ודמיו איך נתיר לכתחלה ובכה"ג צ"ע בטור בדברי הרשב"א שהביא ראי' ממכרן וקדש בדמיהם מקודשת משמע דלאו דווקא קידש בדיעבד גם לאו דוקא קידושי אשה וגם מדרבנן מותר ולפי זה י"ל במעשה דשפחה שהתיר ר"ת שאפי' החליפם בידיעת בה"ב מותר דה"ל דיעבד.

י ומ"מ זה הוא נגד כל שאר הפוסקים דס"ל דחליפי אסורי הנאה אסורים מדרבנן ג"כ בהנאה ואם יצדק היתר קבל' שכר התנור שכתב הרשב"א הוא מצד שאין אלו הדמים איסור הנאה גופי' רק שכירות דידיה ולא דמי למכר רק בע"ז ויי"נ החמירו גם בשכירות כבש"ס רפ"ה דע"ז הביאו בב"י ותמה אני שלא שת לבו לדקדק בדברי הטור במ"ש בראיה שהביא הרשב"א שאינו ראייה כלל. ואני נבוך וקוהה מסתפק ושואל ואעיקרא דדינא פרכא דאיך נאמר דחמץ מן התורה אסור בהנאה אם מכר' והחליפ' הדמים והחליפין מותרי' והוא כמעט דבר שאין הדעת סובלתו דאחר שאמרה תורה לא יאכל ור"ל לא יהא בו היתר אכילה וע"כ ר"ל ע"י מכירה וחיפין וכפי' רש"י בש"ס פ' כל שעה דרוב הנאות לכלל אכילה באים ולא אסרה התורה המכירה והחליין רק ההנאה דמטי' ליה מיני' ואיך נאמר דדעת תורה להתיר בדיעבד. ואם היינו יכולי' לאמר דלא אסרה התורה הנאה רק בדבר ההוא גופי' כשהוא בעין כגון בחמץ שלא להאכילו לבהמתו וכה"ג וכענין שאמרו גבי ערלה שלא צבע בו ולא ידליק ממנו נר וכל זה בדבר הנאסר גופי' מש"כ הנאה הבאה ממקום אחר על יד כגון ע"י מכירה וחליפין מותרין אפילו מן התורה אתי שפיר דחכמים אסרו מכירה וחליפין ואסרו הדמים וחליפין.

יא רק דזה דבר שא"א להעלות על לב שהרי אמרו בשיטה פ"ב דפסחים דכ"א עד שיפרוט לך הכתוב בנבילה או מכור לנכרי וכו' ומקשו שם והרי דם והרי שרצים ומוכח משם ומכל אותה שיטה דע"י עבירה דאורייתא אסור והכי ודאי מוכח מ"ש גבי חמץ לא יהא בו היתר אכילה וכפי' רש"י. ועוד לבי מהסס להתיר דמי הסוס בנדון דשאילנא קדמיכי כי דעתי הקלושה נוטה דהא דשרי רבנן חליפי חמץ בדיעבד ור"ל אם החליף החליפין או מכרם אפי' לו הונח דהכי ק"ל היינו בשוגג כגון שכח החמץ בביתו וידע דאסור בהנאה והחליפו בסוס ומכר הסוס בדמים אפילו אם כיון שע"י זה יבא לכלל היתר וכ"ש אם לא ידע שהחמץ אסור בהנאה ועכ"פ סבר הי' דלא עביד איסורא במעשה החליפין. מש"כ

אם ידע שאסור להחליפו וכן להחליף חליפיו או שאל לחכם ואסרו ועבר עליו בשאט נפשו ודאי אין במעשיו כלום ולא יחרוך רמי' צידו ונ"ל ראיה ממ"ש בש"ע בא"ח ס"ס י"א גם ממ"ש רמ"א בהג"ה סי' י"ז סל"ד וענ"י ובשו"ת הרא"ש כלל ל"ב וריב"ש רמ"ב בביאור ונוסח הירושלמי ואע"פ שכתבו הפוסקים דחז"ל אסרו החליפין מכח קנס לא נשמע מינה דמיירי דאפי' אם פשע וראוי לקנוס לא קנסו רק חליפיו די"ל דהן אמת דמיירי שהחליפו במזיד וכיון להתירו ושגם בכה"ג בדיעבד ר"ל חליפי חליפיו מותר רק דלא ידע ולא שמע שאסור לו להחליפם מש"כ אם שאל ונאסר לו להחליף אלו החליפים וכן בחליפי חליפים כולם אסורים וה"ה שאל ולא הספיק להמתין על תשובת המורה כדת מה יעשה כאלו ידע דיינינן ליה.

יב ומה שתפסתי למעלה במושלם דמכרן וקידש בדמיהן נקרא האשה חליפי חליפין הכי אסברי' לן הר"ן ומפני כך כתבתי שאפשר לומר דס"ל לדדהו דסברי דווקא קידושי אשה דבשאר דברים אפי' חליפי חליפין אסורים ושהוא נגד סוגיות הש"ס במסקנא דנדרים. ואפשר לי לומר דשאני מכירה מחליפין דבחליפין ודאי כיון דאפשר לאתהנויי מיני' בעין ואסרו חכמים לכן ודאי אפי' כבר נהנה פעם אחד מיני' אסור לאתהנויי טפי מיני' כי מי שאכל שום וריחו נודף וכו' מש"כ אם חזר והחליפו מקרי דיעבד דחליפין והוא חליפי חליפין ושרי אבל במכירת דבר האסור בהנאה דמכירתו אינו רק לקנות בדמים דבר אחר להנות בו וסתם דמים להוצאה נתנו והיינו דהתירה תורה גבי נבילה או מכר לנכרי ואסרו באיסורי הנאה ולכן אם מכר הדברים האסורים בהנאה וקנה בדמיהם דבר אחר מקרי רק דמי אסורא הנאה או חליפין דאסורי הנאה ולכך בעי למיפשט ממכרן וקידש בדמיהם מקודשת לדין חליפין אף דהאשה הזאת קניה בדמים ס"ל שהוא רק חליפין ומדמקודשת ש"מ דחליפין מותרין ומשני דלכתחלה הוא דלא ר"ל דלכתחלה ודאי אסור להנות מהחליפין ואי עבד עבד ר"ל הואיל שכבר קידש האשה כאלו כבר נהנה מחליפין ומה דהוי הוי ותות לא אסרינן לה עליה ושפיר כתבו רש"י ותוס' דהא דמקודשת ונשארת אשתו והוא נהנה ממנה יום יום והכל דנינן לדיעבד ע"פ קידושין שכבר קדשה דווקא בקידושי אשה מש"כ בשאר חליפין דאף אם כבר נהנה לא שרינן ליה דיהנה עוד מש"כ בשאר חליפין דאף אם כבר נהנה לא שרינן ליה דיהנה עוד מש"כ חליפי חליפין או חליפי דבר הקנוי בדמים ודאי שרי כך י"ל בדרך אפשר ודברי מפרש ש"ס דנדרים צל"ע גדול.

יג ומ"מ א"כ נפל פותא בבירא ואין למידין מדין קידש בדמיהם כלל נשאר לן בספק אחר דקנס הוא דקנסוהו רבנן אם לא קנסו רק חליפין בלבד ולא חליפי חליפין או אפילו

חליפי חליפין ואפי' עד כמה וכל שהוא מהוה ממנו ולכן א"א לדחות זה במה שהחליפין גופייהו גזירה דרבנן הוא ואיך יגזר עוד גזירה לגזירה על חליפי חליפין די"ל כולהו חדא גזירה הוא ובכה"ג משני הש"ס בכמה דוכתי ועיין ר"פ כל הבשא גם הרמב"ם בפי' המשנה ר"פ במה טומנין שת לבו לחלק בגזירות דחז"ל ובספרי מ"ח גבי הא דאין נותנין נר ע"ג הדקל מעי"ט הארכתי מאד בכמה סוגיות הש"ס סוף דבר שויתין השיטה ההיא כגדיא מסנקן לעומק המושג וקוצר המשיג עד שלבסוף חזרתי על כל צדי צדדים וגמרתי אומר שאין לדמות גזירות חכמים זו לזו שהכל תקנו וגדרו לפי דעתם הקדושה והרחבה וכמ"ש התוס' בפ"ד דיבמות דל"ו לחלק על מ"ש שם דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ובכה"ג אמרו גם בכתובות פ"ה דנ"ו ובמסכת עירובין פ"ז דע"ז ובב"מ פ"ד דנ"ה ובכמה דוכתי אמרו כשל תורה וע' ש"ס ריש עירובין ופ"ק דר"ה די"ט ופ"ט דיבמות דפ"ה הללו ד"ת וא"צ חיזוק וכו' ובכמה דוכתי מצינו שעשו חיזוק דווקא לשל תורה כענין שאמרו במתנה על מ"ש בתורה אלא ע"פ נאמר דהכל לפי הענין והדבר דחמירא או קילא וכה"ג בחינות אחרות.

יד וכה"ג מצאנו בכמה דברים שכתבו האחרונים שאין למידין מדברי חכמים כמ"ש הרשב"א בתשובה תש"ט שא"א בשבותי' זו דומה לזו ורמ"א כתב בהג"ה בי"ד סי' קכ"ד סי"ד גבי יי"נ בכה"ג גם בסי' רל"ב ס"ג בנדרי זירוזין והם דברי הקדמונים זלה"ה וכה"ג מצינו בש"ס א"א בטריפות זו דומה לזו והלכות מועד עקורות לומר שאין למידין מהם. בחגיגה פ"ב די"ב ע"א. האמנם לעשות גזירות חכמים וקנס דדהו ודבריהם עיר פרוצה אין חומה ג"כ אין השכל מסכים ואין הסברא נותנת אדרבא מצינו בכל מקום הן בדיני ממונות או במצות או באיסור והיתר או בטומאה וטהרה דחלקו בין חדא לתרתי שהרי אמרו כינוי נדרים כנדרים ולא כנויי כנויים אסרו תשמיש קדושה ולא תשמיש דתשמיש ור"מ דחייש למיעוט' מ"מ למיעוט' למעוט' לא חייש (ותרי הואיל לא אמרינן תרי מקצת היום ככולו לא אמרינן) והחמירו בספק ולא בס"ס ע"פ שמירת גדרי ס"ס ובכה"ג אמרו חדא פירא ולא פירא לפירא וטמא גסתרא ולא גיסתרא לגיסתרא ואמרו תקנתא לתקנתא לא עבדינן ובדברי תורה אמרו אלפני מפקדינן ולא אלפני דלפני וכה"ג בדרשותיהם עבדים ולא עבדים מעל ולא מעל דמעל תוכו ולא תוך תוכו וזכר לדבר עוד אמרו תרי מיגו לא אמרינן תרי מקצת לא אמרינן (תמורה דף קי"ג ע"א תמורתו ולא תמורת תמורתו) ואצטרכי' לשנויי צרת צרותיהן ופירי פירותיהן וולד ולדי הן אלה קצת דרכי חז"ל ולא כרוכלא אחשוב רובם וכ"ש כלם ביודעי קוצר ידיעתי רק אפס קצתם מן הבא בידי

כתבתי נקוט מינייהו שדרך חכמים לדקדק וללק בין חדא מלתא בהיא ענינא או תרי וכן לא גזרו בנ"ט בר נ"ט ובש"כ בח"מ סי' שפ"ו פוטר גורם דגורם לכ"ע.

טו והרי אפי' לי"א שאסור ליתן בהמתו לגוי אם יודע שמסרסו מותר באם אותו גוי נותנו לגוי אחר אע"פ שודאי מסרסו ש"מ שיש חילוק ואין לנו רק דברי חכמים וחומרות שמצינו בפירוש שהחמירו כמ"ש שלפעמים גזרו גזירה לגזירה ובכה"ג למדו ממלת כל ס"פ א"ט את הדומה לדומה וכההוא דאסר שיכרא משום שמצא דשמצא ואסרו בי"נ גם כח כחו ואסרו בשבת אפילו שבות דבות אם אינה לצורך מצוה רק דההוא גופי' לא ברירא לי וצריכה רבה די"ל דהא דאסרו שבות דשבות היינו בששבות א' מצד האמירה והשני מצד המלאכה אזי לא רצו לחלק בשבות דאמירה בין זיל אחים לי או זיל אייתי לי מש"כ אם אומר לגוי ומצוה לו לאמר לגוי אחר לעשות מלאכה אפילו דאורייתא מאן לימא לן דאסור וכ"ש אם הוא מלאכה דשבות די"ל דבכה"ג ודאי לא גזרו רבנן אפי' שלא במקום מצוה וככה"ג שרינן בי"נ כח כח כחו וכן הטבל דתנן דבדבר שאין זרעו כלה גדולי גדוליו אסורים מ"מ גדולי גדולי גדוליו מותרים וכן בנדרים כבספ"ג דנדרים.

טז נא אל ישליכני הוד רוממות מכ"ת מלפניו ורוח קדשו אל ימנע ממני מלהודיעני ההטבתי לראות או אם יצאתי ח"ו מעגולת האמת יורני ויתמוך דבריו לבי ואם און פעלתי לא אוסף ובפרט בהלכה למעשה באם הי' הסוס ביד בעל החמץ שלקחו בחליפין מה יעשה בו באופן שלא יהיה בו משום צער ב"ח והן מה יעש בדמים זה שמכר הסוס בשוגג או במזיד וכן אם החליף הסוס בפרה ושחטה או מכרה וכן לענין מ"ש בשבות דשבות דשבת.

יז ואף כי אנכי בעוניי ומיעוט הכרתי וחולשת שכלי באתי קצת בארוכה הוד מכ"ת ישמיעני הוד קולו בקולות וברקים רק בקוצר המאמ"ר וראשי פרקים כי בחכמתו יעקר הרי הרים וישדד עמקים ומה לכנס ערל שפה לברר עסקים אל מול פני אור שבעתים ענק שבענקים הן זאת תפלתי לאל ממעל יושב ארקים יאריך ימי הורינו ורבינו ויגדל כסאו בקרב ישראל שם להקים ועיני מעלתו יראו עוד ישבו זקינים וזקינות ברחובות ירושלים ובשווקים ושלומו יפרה וירבה ויגדל עם שלום ישיבתו הרמתה ולכל בו דבקים. כנפשו נפש חכמה גם חסידה בשמים ונפש תלמידו נפש נענה נכנע נרדף הטרוד יאיר חיים בן הגאון כמוהר"ר משה שמשון זלה"ה בכרך:

תשובה מז

א ואחר בקשת המחילה עוד אחת היא שאלתי מהוד מכ"ת יוציאנו בחסדו מן המבוכה אשר נאחזתי בסבך הספק בקרני העיון זה ימים רבים בשטר סילוק שכותבים מהבעל לאשתו בזמנינו שאין לנו אירוסין על מה סומכין [ע' ש"ע א"ה סי' צ"ב ס"א בהג"ה ובחלקת מחוקק ופרי חדש גם בח"מ ר"ס רי"א וצ"ע בא"ה סי' צ' סי"ז הגה' על"ק סי' נ' ובסי' נ"א] דאם על הקנין שקונין מן הבעל לפני החופה הרי ק"ל דלא מהני סילוק רק בעודה ארוסה לא מקמי הכי כמ"ש הר"ן רק די"ל דדברי הר"ן אמורים דוקא בלא קנין מש"כ בקנין ודאי מהני ונאמר עוד דזה מוכרח דאל"כ היה קשה על דברי הר"ן הא ק"ל דאדם יכול להסתלק בקנין אפילו מדשב"ל אלא ע"כ דבקנין ודאי מהני ומ"מ לבי מהסס בזה אחר דזה דין חדש וחידוש לא שערום אבותינו ועוד דלא קשה על הר"ן מידי דהא דק"ל דאדם יכול להסתלק וכו' מיירי דמ"מ השעבוד כבר חל ולכך אפילו בלא קנין וכ"כ הסמ"ע או נאמר דסמכינן בזמנינו על הקנינים הנעשים תחת החופה אחר הקדושין רק דצל"ע רב דאין אלו הקנינים שתחת החופה מנהג פשוט וברור ובימי א"א הגאון זלה"ה היה אחד מתקוני הקהלה שכל הקנינים היו נגמרים ונעשים לפני החופה וא"כ הוא דעל אותן הקנינים סמכינן קשה לי עוד דהיו צריכים להזכיר אז תחת החופה בקנין דסלוק גם הסילוק מפירות והירושה מה שלא ראינו ולא שמענו מעולם ולא היו הסופרים יכולים לכתוב כזאת וכאלה בלי המלכת הבעלים דאלו הדברים מחדשים פרטי דינים ועדיפי טפי מנאמנות וביטול מודעות. ואם נאמר דמ"מ אחר שדרך ונוסח כל שטרי סלוק הכי הוו סתם קנין סלוק לכתיבה כך עומד שזה דבר זר הוא ויתילד ממנו עוד זרות דנאמר דאע"פ שלא נזכר בשטר סלוק בפירות ופירי פירות הוה כאלו נכתב כמו דק"ל בשופרי דשטרי וזה אחרון קשה מן הראשון ולענ"ד הס כי לא להזכיר גם שניהם.

ב וע"ק דאם נאמר לקיים המנהג מצד הקנין שתחת החופה דמקרי אחר הנשואין א"כ לא יועיל בשום פנים להסתלק מירושת' דהוי מתנה על מ"ש בתורה והרי מנהג פשוט לא הכי הוא רק כותבין סילוק גם מירושתה ואם מתה אינו יורשה וא"כ נשאר המנהג בלי שורש. בשלמא אם היה לנו אירוסין שנוכל לומר דסמכינן על הקנינים שלפני החופה היה אפשר לומר דאף דבשעת הקנין לא נזכר פירות מ"מ מהני גם לפירות דהכי ס"ל להרי"ף והרמב"ם כמ"ש בש"ע מא"ה סי' צ"ג ס"ב והם מפרשים אבעיא דש"ס קנו מידו מהו דשם הסברא נותנת כך דכל דבעודה ארוסה לא בעי קנין ומדקנה לטפויי כחה אתא והכי משמע בדברי הרי"ף מש"כ אם סמכינן על קנין דלאחר קדושין אף דסתם כך בש"ע ס"ס הנ"ל דבקנין מהני והוא פי' הר"י והרא"ש באבעי' הנ"ל מ"מ י"ל דאין

דבריהם אמורים רק שקנין מועל אף אחר החופה והנשואין אבל מ"מ אינו מועיל רק למה שמזכירין בפירוש שהרי הקנין לאו לטפויי אתי שהרי לאחר נשואין לא סגי בלאו הכי.

ג האמנם לרמב"ם ז"ל שכתב ג"כ אם קנו מידו אחר הנשואין מהני אף שהוא פי' אבעי' דש"ס הנ"ל בעודה ארוסה ולכן כתב ה"ה דיצא לרמב"ם דין דקנו אחר הנשואין מגמ' פרק ח"ה גבי החומר לחבירו דין ודברים וכו' דאמר שם דבקנין מהנה והוא דמ"ב ע"א וא"כ ודאי דס"ל דא"צ לזכור פירות בפירות ומ"מ מהני אף לפירות דדון מינה ומינה ובאמת לא מצאנו חולק עליו מצד הדין וי"ל דגם הר"י והרא"ש ס"ל כך דבקנין סתם אחר הנשואין סגי גם לפירות גם מדלא שת הרב הב"י דמייתי דברי שלשתן רצופים לבו לחלק ביניהם משמע דס"ל דעולים בקנה אחד ועוד דעדיף טפי להשוות דברי הפוסקים ושלא לעשות מחלוקת בינים רק דלשון הש"ע ש"ס הנ"ל לא משמע כן.

ד ולולי דמסתפינא אמינא דכל מה שארז"ל שצריך להזכיר סילוק דפירות ופירי פירות וירושה היינו בלשון דין ודברים דלשון גרוע הוא ועל זה אמר הש"ס דאם לא נזכרו פירות בהדיא יד בעל השטר על התחתונה או לרב אשי אמרינן בנכסיך ולא בפירותיהן וכו' מש"כ לדידן שאומרים לשון סילוק שמקבלים קנין להסתלק מנכסי אשתו וכן כותבין שהוא מסולק מהם בסילוק גמור בכא"ה מהני אף לפירות ויפה עושי' הסופרים שכותבים הסילוק מן הפירות בפי' שלא יבא לידי פקפוק ומ"מ אפי' לא נכתב בפי' אין בכך כלום דלשון סילוק מהנה אף בסתם וראי' לדברי מ"ש בש"ס על אבעי' להו קנו מידו מהו א"ר יוסף מדין ודברי' קנו מידו רנ"א מסופה של קרקע קנו מידו ולפי' הרי"ף והרמב"ם דכוותייהו נקטינן וס"ל דאבעי' להו אם קנין בעודה ארוסה מהני גם לפירות ושמעינן מהא מלשון זה דכל דידעינן דנסתלק מגוף הקרקע נסתלק גם מהפירות דהכי אסברא ר"ן וכוותי' נקטינן ואע"פ דלדברי הרי"ף והרמב"ם ס"ל דהאבעיא אזלא בקנין בעודה ארוסה מ"מ למדתי משם דלשון סלוק אם נכתב בהדי' מהני גם לפירות רק דגם זה היה דין מחודש וקצת זר ולכן אל הוד רוממות מכ"ת נשואות עינינו והוא בחסדו יודיענו פרטי הדינים ויגלה עפר הסכלות מעינינו ויאר עינינו בדעתו הקדושה והרחבה וידו החזקה ולא תהיה הצדקה ושלום בלי תנינא מנינא מא"ה וממני הטרוד:

ה יאיר חיים הנ"ל.

ו אחר כותבי נפל מלתא בדעתי והוא לע"ד דבר נכון ומתקבל לישב בו מנהגינו ע"פ והוא שלעולם סמכינן על קנינים שתחת החופה אחר הקדושין ומה שאין מזכירין בסילוק בפירוש סילוק דפירות הוא מפני דס"ל דלא מקרי אחר נשואין רק עד אחר שאוכלים החתן והכלה יחד אחר החופה וכדאיתא בהגה' בסי' נ"ד ומפורש יותר בספר ח"מ שם

דלא נגמרו הנשואין מקמי הכי ומכל מקום עכ"פ מקרי אירוסין לפחות אחר שכבר נתקדשה ולכך מהנה סילוק בקנין אפי' סתם גם לפירות כדעת הרי"ף והרמב"ם שני עמודי גולה כמ"ש בש"ע סי' צ"ב ס"א וגם בזה חפצתי הסכמתו דהוד מכ"ת אם דברי מטין או נראין להלכה כדת וכהלכה:

ז וחוט המשולש לא במהרה ינתק ממני יאיר חיים הנ"ל.

תשובה מח

א תשובה על ג' שאלות הנ"ל מהגאון מוהרר"ג מ"ה ממיץ.

ב הנה ע"ד שאלותיו שאלות חכם בגופו של תורה מה אומר ומה אדבר להשיב מלא דבר לראש גבר בגוברין הלא כל יקר ראו עיניו פקיחי והשתטח בכל שטחי השיטו' השייכות לענין שאלותיו ודייק בהון כמעט שלא הניח ללון מקום צר ובי עקתא להגדר בו:

ג אמנם באשר שכל חשקי וחפצי למלאות רצוני רצון יריאיו אמרתי ללקוט באשר אמצא עוללות ופרט. להוסיף בכל פרט נופך משלי. וזה החלי. בעזרת ה' חילי. וזה יצא ראשונה מה דבדק לן מר בענין מעשה שהיה ראובן שהה בביתו חמץ גמור ע"י שכחה ולא מכרו לנכרי ולאחר הפסח החליף החמץ בסוס עם נכרי ונודע הדבר להמורה צדק והתרה בראובן שלא ימכור הסוס ולא יהנה בו עד שהוא יעיין בדינו כדת מה לעשות וראובן בהיות שממונו היה חביב עליו חשש להפסד מרובה והלך בשאט נפשו נפש החטאת ומכר הסוס לנכרי ולקח המעות לכיסו זה הוא תורף השאלה ומכ"ת כל יקר ראו עיניו ראיה שכלית וחושית סוגיית ש"ס בנדרים ובפ"ק דחולין ובע"ז ובשאר מקומות מושבותיה'.

ד אך ורק כל פניותיו הוא עונה לצד האוסרים חליפי חמץ לדידיה משום קנסא וכמעט העלים עיניו מן כת המתירים אפי' לדידה ותמהני הלא גם המתירים המה גדולי עמודי הגולה וההורא' ה"ה הרמב"ם והרמב"ן כאשר הביא דבריהם הר"ן בפ"ק דחולין גם הר"ן עצמו פסק לקולא בפ' השותפין כי האבעי' לא איפשטא והוי ספיקא דרבנן ולקולא גם מדברי חדושי הרשב"א בפ"ק דחולין נרא' שדעתו לקולא שהרי שקול וטרי טובא להעמיד דעת המקילין ודחי' ראייתן של רש"י ושל תוס' ע"ש כי האריך וכיון שאין ראי' לאיסור נקטינן לכללא ספק דבריהם לקולא כמ"ש הר"ן הנ"ל. גם מסתימתו של הב"י בש"ע בס"ס ממ"ג משמע שס"ל שאפי' לדידי' מותרין שחולופין ועפ"י הדברים האלו היה נראה לי שהמקיל בחליפין חמץ אפילו לדידי' לא הפסיד. אמנם אחרי רואי מ"ש מ"ו חמי זקני בב"ח א"ח סי' סמ"ג גבי מעשה דשפחה שקנתה ירקות בחמץ שהתיר ר"ת

הירקות שפי' שהשפח' קנתה הירקות בלתי ידיעת הבעל הבית לכן התירו' ר"ת אבל אם היה בידיעת הב"ה לא היה מתירן להב"ה משמע שהכי ס"ל וכ"כ בסי' ת"ן במעשה דתנור. ע"כ זחלתי ואירא להורות להיתר.

ה מ"מ באשר שהתורה חסה על ממונן של ישראל ונ"ד הוא דבר של דבריהם צדדתי צדדי היתר אפילו לדברי הכת המחמירים בשארי איסורי הנאה בחליפיהן. מ"מ י"ל בנ"ד שכבר ביטל החמץ ולא שייך ב"י וב"י לא קנסוהו רבנן אע"פ שהטור בסי' תמ"ח נראה שחולק על העיטור דס"ל דאיסור חמץ שביטלו קודם זמן איסורו באכילה אבל לא בהנאה וכ' עליו אין טעם נכון לחלק בין אכילה להנאה. משמע שס"ל שאסור גם בהנאה. ולע"ד הקלושה נראה כטור שיש לאסרו גם בהנאה ודלא כדעת העטור דהכי איתא בירושלמי בפ' כל שעה המבקיר חמצו בי"ג לאחר הפסח מהו. ר' יוחנן אמר אסור רשב"ל אמר מותר. אמר ר' יוסי לר' פנחס נהור את כד הוינן, אמרין אתייא דר' יוחנן כר' יוסי ודרשב"ל כר"ע אינה כן אלא ר' יוחנן חשש להערמה ודרשב"ל לא חשש להערמה מה נפק מביניהון נפלה עליו מפולת משום הערמה לית כאן הערמה ומותר ומ"ד משום זכיה לית כאן זכיה ואסור עכ"ל.

ו והנה המפרש סתם ולא הראה לנו מקום דפלוגתא ר' יוסי ור"מ ולענ"ד שכוונתו הוא על פלוגתא דר"מ ור"י בנדרים פ' אין בין המודר בירושלמי הלכה יו"ד וז"ל תני ר' מאיר אומר כיון שאדם מבקיר יצא דבר מרשותו ר' יוסי אומר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בדמיה (נ"ל שצ"ל אלא בזכיה עכ "ל (לעד"ן דאישתמיטתי' להגאון הזה סוגיות ש"ס דידן במס' נדרים סוף דף מ"ג הביאו הרמב"ם והטור ח"מ סי' רע"ג דחילקו בפקר דשדה בין תוך ג' ימים או אח"כ משכ"כ בשאר הפקר לכ"ע נסתלק בעליה ממנו דאי לאו דאישתמט היה זוכרו) והנה דברי הירושלמי מבוארים שר' יוסי אמר לר"פ שמתחלה היו אומרים שר' יוחנן ס"ל כר' יוסי דאמר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכי' שיזכה בו אחר אבל כל זמן שלא זכה בו אחר ברשות של בעלים ראשונים הוא ע"כ אמר אסור כי אין הביטול מועיל לו כיון שלא זכה בו אחר.

ז ורשב"ל ס"ל כר' מאיר דאמר כיון שאדם מבקיר יצא דבר מרשותו ע"כ אמר מותר כי סגי לי' במה שביטלה אע"פ שלא זכה בו אחר. ונראה לע"ד שלפי זה שר"י ורשב"ל פליגי בפלוגתא דר"מ ור"י ודאי מ"ש ר' יוחנן אסור ר"ל אסור אף בהנאה דהא הביטול וההפקר לא הוציא החמץ מרשותו כיון שלא זכה בו אחר וה"ל חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור אף בהנאה דהילכתא כר"ש. זה נלע"ד פשוט וכיון שלפי הה"א היה פרושא של ר' יוחנן אסור ר"ל אסור בהנאה ממילא גם לפי האמת שטעמו של ר' יוחנן

דאמר אסור הוא משום הערמה ס"ל שהוא אסור בהנאה. דאי אמרינן משום טעם הערמ' לא אסר ר"י רק באכילה אבל לא בהנאה ה"ל לומר שגם זה נפק מביניהון. אלא ודאי שגם משום טעם הערמה אוסר ר' יוחנן גם בהנאה והוא מה שרצונו.

ח ולא נעלם מעיני מי שרוצה לעקש ולא יקבל האמת יוכל לדחות ולומר דחדא מינייהו נקט או שרוצה למצוא מ"ב לענין אסור והיתר גמור. אבל מי שמקבל האמת ממי שאמרו יודה ויאמר אמת יעשה דרכו שאין חלוק בין אסור לפי הה"א ובין אסור לפי האמת. וכיון שזכינו לדין שחמץ שעבר עליו הפסח אע"פ שבטלו הוא אסור אפי' בהנאה משום הערמה. א"כ יש מקום לאסור גם החליפין לדידי'.

ט מ"מ נראה לע"ד אע"פ שאסרו חכמים החמץ שבטלו עצמו אפי' בהנאה משום הערמה מ"מ אין סברא שיקנסו אותו לאסור עליו גם החליפים בהנאה כן נלע"ד אפי' לפי כת המחמירים לאסור החליפים אם לא בטלו. ומכ"ש באשר שיש לנו כת של גדולים דס"ל שהחליפים מותרים אפי' באיסורי' הנאה דאורייתא אין להחמיר מכ"ש בחמץ שעבר עליו הפסח לאחר הפסח שאינו אסור אלא מדרבנן בהנאה משום קנסא ע"כ מלאני לבי לומר בנ"ד שהסוס מותר אפי' לדידי' להלכה ולמעשה. אמנ' ראובן עבריין שעבר בשאט נפשו על דברי המורה.

י ירה יירה כממרא לפי ראות עיני המורה. והנה ראיתי בתשובות מ"ב סי' צ"ו וז"ל ואפי' לפי מה שעלה על דעת מכ"ת שהמקח בטל והוי חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח אפ"ה המעות שנתן הנכרי בעד היי"ש מותרין בהנאה משום שהחמץ אינו תופס את דמיו אפי' תוך הפסח וק"ו אחר הפסח. וראיה מפרק הגוזל קמא דאמרי' אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו לאחר הפסח חייב לשלם לגזלן ופי' רש"י חייב לשלם שאם היה בעין הי' מחזירו גזלן לבעלים ועכשיו שאין בעין יחזיר דגנים לבעליו משמע דחמץ אינו תופס את דמיו דאם הי' תופס למה חייב לשלם מאחר שהו' תופס את דמיו ומה מועיל לו התשלומין. ועוד ראי' ממעשה דשפחה שקנתה ירקות כו' עכ"ל וכן חזר וכתב בסוף התשובה וז"ל והמעות שנתן הגוי בעד היי"ש מותנין ואפי' אי הוה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דחמץ אינו תופס את דמיו ע"כ הרי שהרב הגדול הזה תפס במושלם שהחליפין מותרים גם לדידי' אף ע"פ שבנדון דידיה ודאי לא ביטלו אע"פ שביטל חמץ כנהוג ודאי לא היה דעתו על היי"ש כי סבור היה שנמכר כדינו. מכ"ש שמותר בנ"ד שביטלו.

יא אמנם תמה אני על ראי' ראשונה שהביא מהא דאמר רבה גזל חמץ שהרי רבה לא אמר שחייב לשלם לגזלן אלא אליבא דר"ש דס"ל דבר הגורם לממון כממון דמי אבל אליבא

דרבנן אינו משלם לו כלום ולר"ש הדמים שהוא משלם לגלזן לאי חליפי חמץ הן רק חליפי המעות שגרם לו לשלם לנגזל הוא משלו לו וק"ל. ואגב חדא תרתי ראיתי בדברי הטוב בסי' צ"ח שכתב וז"ל ועוד דאם בטלו בביטול גמור שאז אינו עובר על דאורייתא מ"מ מדרבנן חייב לבערו ולקיים בו מצות ביעור שריפה ול"מ בימי הפסח אלא אפי' אם שהתה לאחר הפסח מ"מ אפילו לאחר הפסח בעי ביעור שריפה כדאמרינן לא בדק תוך הפסח יבדוק לאחר הפסח. ועוד דאמרינן התם אמר ר"י אמר רב המוצא חמץ בתוך ביתו בפסח בי"ט יכפה עליו כלי. וכתב הר"ן ולאחר יו"ט שירפו. והתם פשוט בבטלו כבר קמיירי וכדאמרי' בטור א"ח סי' תמ"ו עכ"ל. ולע"ד כל דבריו אלו הם דברי תימא חדא מה שמביא ראי' שבבטלו כבר איירי מן מה דכתב הטור בסי' תמ"ו הלא במקומו אינו חסר שהר"ן כתב להדיא שאיירי שביטלו דאלו לא ביטלו היה מותר לשורפו ביו"ט הא חדא. חדא ועוד קאמינא שנראה מדבריו שהביא מ"ש הר"ן ולמוצאי יו"ט אחרון דהיינו לאחר הפסח ולע"ד זה אינו אלא רצונו לומר למוצאי יו"ט ראשון שורפו והכי דייק לישני' שכתב דהא בטליה בלבו מאתמול.

יב וכעת כל דבריו הנ"ל צריכין עיון ליישבם על מתכונתן. ודי מזה כעת ולקמן בענין מה שנתקשה לי בדברי מר אוסיף לקח אי"ה. וע"פ דברי' אלו שהחליפין מותרי' בנ"ד אין אנו צריכי' לדקדק יותר מה דינו של הסוס אכן אם היה הסוס חליפי שאר איסורי הנאה או חליפי חמץ שלא בטלו לפי הכת דס"ל שהחליפי' אסורי' לדידי' צ"ע בתו' בפ"ק דע"ז דף י"ג ד"ה אמר אביי ובפ' הנשרפין דע"ט ע"ב ד"ה בשור שלא נגמר דינו. וכאשר אין הזמן מספק אניח מזה כעת. (וצל"ע על מ"ש ה"ה בפי' הירושלמי דא"כ לר"י דמיני' יצא לרבינו לאור השאלה מה מהני מ"ש כל חמירא וכו' שני פעמים ובאמת מנא לי' דק"ל כר"י הלא ק"ל כריב"ל נגד ר"י כמ"ש תוס' בעירובין דס"ב ע"ב ובכמה דוכתי ואפשר ג"כ כרשב"ל וכל חמירא יוכיח):

תשובה מט

א וע"ד מה שבדק לן מר אם אסור לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לעשות לו מלאכה בשבת ומתוך כותלי כתבו ניכר שדעתו נוטה להקל. ולענ"ד שהוא אסור גמור וחילי דידי מהא דתנן בפ' שואל (שבת דף ק"ן ע"א) לא ישכור פועלי' בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים ע"כ ובגמרא אמרינן פשיטא מה לי הוא מ"ל חבירו. אמר ר"פ חבירו נכרי מתקיף לי' רב אשי אמירה לנכרי שבות כו' ע"כ והפוסקים דייקי מכאן שאסור לאדם לומר לנכרי שישכור לו פועלים. והנה נלע"ד מ"ש לא ישכו' פועלים בשבת ר"ל

שלא יאמר לפועלים ולשאול אותם אם ירצו להשתכ' אעפ"י שלא הזכיר להם סכום מעות. דהא איתא עוד התם תנא דבי מנשה משדכין על התינוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות דאמר קרא ממצוא חפציך ודבר דבר חפציך אסור וחפצי שמים מותרי' ע"כ. וכתב הטור בסימן ש"ו בשם מהר"מ מרוטינבורג וז"ל ודווקא לדבר אליו אם רוצה להשתכר אליו לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור עכ"ל וכן דעת הרמב"ן ושארי גדולים עיין בב"י וכן פסק בש"ע.

ב א"כ משמע שדבר רשות אסור לומר לפועלים אם ירצו להשתכר אעפ"י שלא שכר ולא הזכי' להם סכום מעות וכיון שפי' דמתניתין מ"ש לא ישכור פועלים ר"ל שלא יאמר להם אם רוצים להשתכ' ממילא מ"ש ולא יאמר לחבירו (היינו נכרי) לשכו' לו פועלים ר"ל נמי שלא יאמר לנכרי שיאמר לנכרי אחר אם רוצה להשתכ' ממילא נשמע שאסו' לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לעשות לו מלאכה והוא מה שרצונו בלי פקפוק ולענ"ד שאין לראיה זו שום פירכא. גם מצד הסברא הוא אסור למ"ד שלחומרא יש שליחות לנכרי:

תשובה נ

א וע"ד מה שקיהה מר בשטרי סילוק שנוהגין בזמן הזה שמקדשין ומכניסין לחופה בפ"א על איזה קנין סמכו אם על קנין שקודם הקדושין הלא אין אדם יוכל למחול דבר שאין לו שייכות בו כמו שכתב הר"ן ריש פרק הכותב ומ"ש ועודה ארוס' דוקא ולא קודם לכן ואם סמכו אקנין שלאחר החופה גם בזה לא מהני ומכ"ת האריך רמי וזקיף כמה דיקלי עד שמצא ב' דרכים נכונים בעיניו שהם ראוים לסמוך בהם המנהג (וכאשר יביאו לפנינו אי"ה) מודע למכ"ת להוי שגם אני הרגשתי ונתקשתי בזה שנים כביר ועלה בתחלת מחשבתי לחלק (כמו שכתב גם מכ"ת) שהר"ן איירי שאינו יוכל לסלק את עצמו קודם אירוסין היינו בדברי' בעלמא אבל ע"י קנין יוכל הבעל לסלק את עצמו דאלים כח קנין שיוכל לסלק ע"י אע"פ שאין אדם מקנה דבר ש"ב לרשותו סילוק שאני.

ב אבל במעט עיון ראיתי שא"א לומר כן דהא אנו צריכין ליתן טעם לשבח מנ"ל להר"ן לפרש דוקא ארוסה ולא קודם לכן דילמא מ"ש ועודה ארוסה ר"ל ולא אחר שנישאת דהכי דייק לישנא אבל קודם שנתארסה יוכל לסלק את עצמו אע"פ שאין אדם מקנ' דבר ש"ב לרשותו מחילה שאני דהא אפילו להקנות דשב"ל איכא מ"ד שיוכל להקנות. אלא האמת יעשה דרכו שהר"ן תמך יתדותיו על מ"ש בתשובותיו סי' כ"ג בענין ראובן נתן כל נכסיו לחנוך בנו וחנוך נדר לאביו ממון ידוע ואח"כ ע"פ בקשת כלתו אשת חנוך עשה ראובן לחנוך שטר מחילה כללית והזכיר בו שהוא מוחל לו כל שטר עשה לו בנו חנוך

או שיעשנו מאותו יום ואילך ואח"כ עשה חנוך שטר חוב על סך מה ושאל השואל אם אותו השטר נמחל מכח השטר שעשה ראובן לחנוך בנו אם לא.

ג זהו תורף השאלה בקצרה והשיב וז"ל נ"ל שהדין עם ראובן דהא ק"ל דאין אדם מקנה דשב"ל ואין לומר דמקנה שאני משום דצריך קנין כו' אבל מחילה בדיבור בעלמא חיילא הלכך אפילו בדשב"ל נמי חייל כולי ליתא דא"כ בפ' גט פשוט דשקילנ' וטרינא טובא בתקנתא דתברא דשטרי מאוחרי' כו' ואם איתא שיוכל למחול על דבר שלב"ל ליתקון חברא הכי שהוא מוחל שטר של סך פלוני שהוא חייב וכל שיעבוד של שטר שיתחייב לו מיום זה ואילך מזה הסך כו' ע"ש כי האריך ממילא על ראיה זו סמך ג"כ הר"ן לפרש מ"ש בעודה ארוסה דוקא לא קודם לכן.

ד וא"כ הוא א"א לומר שס"ל להר"ן שע"י קנין מהני סילוק לדבר שב"ל דא"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לא תקנו שובר גם על מה שיתחייב לו מן אותו יום ואילך וע"י קנין דמהני אלא ודאי לדעת הר"ן אפי' ע"י קנין לא יוכל אדם לסלק מן דבר שב"ל וזה ברור ותמהני על מכ"ת שדחה סברא זו בילת' דחיטת' במקי' שהיה לו לדחותה בקורת בית הבד. והנה תרתי בלבי במה אכפר להראות פנים לשטרי סילוק דנהיגי בזמן הזה אבל היותר נכון ומתיישב על דעתי הוא זה. דכבר כתבתנו שמ"ש הר"ן בפ' הכותב דוקא ארוסה אבל לא קודם לכן. יסודו הוא הראי' שכתב בתשובו' סי' כ"ג והמעיין שם יראה ברור שלא עלתה לו ראייתו כי אם ע"פ דעת הרמב"ן שס"ל שמעכשיו מהני לענין שאינו יוכל לחזור בו קודם שבא לרשותו. ולא עפ"י דעת רש"י שס"ל שמעכשיו לא מהני לענין שלא יוכל לחזור בו קודם שבא לרשותו.

ה א"כ י"ל שמייסדי השטרי סילוק בזמנינו סמכו על דעת רש"י וכן דעת התוס' בפ"ק דב"מ דט"ז ד"ה קנויה לך מעכשיו ע"ש דס"ל שאע"פ שאמר מעכשיו יוכל לחזור בו א"כ אזדא לה ראיית הר"ן והסברא נכונה לחלק בין מקנה ובין מוחל במקומה עומדת ויוכל למחול דבר שלא בא לרשותו. וכיון שאין ראייתו של הר"I מכרעת תפסו המיסדי' תיקוני שטרות דעת מהר"ם מרוטינבורג במרדכי בפ' הכותב כפשטן שיוכל אדם להסתלק מן דשלב"ל שכתב וז"ל בקצרה ראובן רצה לקנות בית ודואג פן יצטרך למוכרו ואשתו מעכבת עליו היוכל להתנות עם אשתו בשעת קנייה כו' התוכל לחזור בה כיון דבשע' התנאים ה"ל דבר שב"ל שעדיין לא לקחו. נ"ל שאינה מצי לאהדורי נהי דאין אדם מקנה דשלב"ל מסתלק אדם בטוב מדבר שלב"ל כדתנן בפ' הכותב כו' נחלה שבא לאדם ממקום אחר מתנה עליה כו' ומהנה לנכסים שהר כבר באים לעולם בין לפירות דאכתי לא אתו עכ"ל.

ואחר מהר"ם נגררו כי כן דרך האשכנזים שנשגררים אחר דעת מהר"ם. ולא נחתו לומר שטעמו של מהר"ם הוא דכיון שכבר נתשעבד לה הבעל יכולה למחול ולסלק שיעבודה אף מנכסים שעדיין לא קנה הבעל. דהוה כמו גבי ארוסה שיוכל הבעל להסתלק מנכסי' כיון דאית ליה שייכות בגווייהו ומכו שכתב סמ"ע כי באמת סברא קלישא היא. ונלע"ד להביא ראיה מפשטא דש"ס שיוכל אדם לסלק מן דבר שלא בא לרשותו מהא דתנן בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ו ע"ב) וז"ל האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני אדם לא ירש עם אחיו לא יטול פי שנים איש פלוני בני אדם לא ירש עם אחיו לא אמר כלום כו' ואיתא בגמרא לימא מתניתין דלא כר"י דאי ר"י האמר בדבר שבממון תנאו קיים כו' לעולם א"ת ר"י התם ידעה ומחלה הכא לא קמחיל ע"כ (ועיין ברשב"ם) משמע מפשטא דתלמודא דטעמא דלא אמר כלו' משום דלא קמחיל אבל אם היה מוחל בפירוש הוה מחילתו מחילה איברא שהר"ן הרגיש שמשמעות הש"ס הוא דלא כסברתו ע"כ כ' בפירושו לריי"ף וז"ל ואפי' ר"י דאמר בדבר שבממון תנאו קיים אמרינן הכא דלא מצי מתנה משום דהכא לא מצי מחיל דדבר שלא בא לידו של בן אינו יכול למוכרו ולא למוחלו ואפי' אי מצי מחיל ודאי לן דלא מחיל אע"פ ששתק כו'.

הרי הכניס הפירכא ע"י הוספתו שהוסיף על לשון הגמרא אבל לישנא דש"ס לא משמע הכי רק אם מחיל בפי' יוכל למחול אע"פ שלא בא לידו הבן עדין וכדברי מהר"מ כפשטן. ממילא יש למתקני תיקוני שטרי סילוק עמוד של שיש לסמוך עליו שאף קודם האירוסין יוכל הבעל לסלק את עצמו מכל וכל. אמנם עדיין עומד לנגדינו מתנגד לסכרותינו הא דאיתא התם בפ' יש מחלין אמר רב אסי בכור שנטל חלק כפשוט ויתר מאי ויתר רב פפי אמר ויתר בכל כו' ומדאחיל בהא אחיל בכולא ורב פפא אמר ויתר באותה שדה קסבר אין לו לבכור קודם חלוקה ומאי דאתי לידיה אחיל אידך לא אחיל כו' ופירש רשב"ם אידך לא מחיל לא מצי מחיל דאין מקנה דבר שלב"ל עכ"ל ע"ש הרי שדעת הרשב"ם כדעת הר"ן.

ולכאורה פירושו של הרשב"ם מוכרח הוא דאדם היה פרושו אל לא אחיל היינו שבאמת לא מחיל אבל כשרוצה למחול יוכל למחול אין סברא לחלק בין רב פפי ורב פפא מ"ש דא מדא ולדעתי עמ"ש הרשב"א בתשובה בסי' תתק"ס וז"ל בקצרה ארוסה שאמרו דוקא אבל קודם לכן אינו כלום בין במוכר בין במסתלק והדברים האלה עתיקים וכבר כתבתיו בפ' הכותב ויותר מהמה בפ' יש נוחלין כו' עכ"ל משמע מלשונו' שבפ' י"ל סעד לדבריו ואני בעניותי עני בדעת לא אוכל לידע איה איפה יש ביש נוחלין ראיה לדבריו שאין אדם יוכל להסתלק מן דשלב"ל כי אם בהא דלעיל וע"פ פי' רשב"ם ופשוט

לי שלזה כיון הרשב"א אבל לענ"ד שאין זה ראיה ברורה ומופת חותך כי איכא לפרושי מ"ש הש"ס אידך לא מחיל ר"ל באמת לא מחיל אבל אי מחיל להדיא מצי מחיל והא דאיכא בין רב פפי ובין רב פפא הוא זה לפי שרב פפי סבר שיש לבכור קודם חלוקה לכן יש סברא לומר מדאחיל בהא אחיל נמי בכולהו יש לו אנן סהדי שמחיל בכולהו ורב פפא סבר אין לבכור קודם חלוקה ע"כ לא אמרינן אנן סהדי מדאחיל בהאי אחיל בכולהו כי יש סברא לומר מאי שיש לו מחיל מאי שאין לו לא אחיל אע"פ שיוכל למחלו אם ירצה ולענ"ד פירוש זה אזלא כהוגן בלי דוחקא ולישנא דש"ס מדויק דקאמר לא אחיל ולא קאמר לא מצי מחיל.

ט והנה יודע אני את מך ערכי שאינני בהשג יד לפרש דברי הש"ס נגד פירושו של הרשב"ם והרשב"א רק אני בא ליישב דברי מהר"ם שמורים כפשטן שיוכל להסתלק מן דבר שב"ל שלא תהא הש"ס עזר לנגדו וממילא רווחא סמך וסעד למנהגינו שאנו סומכי' על שטרי סילוק שנעשו קודם אירוסין. זה הוא מה שנלע"ד נכון. ועדיין יש מקום לעורר מדנים ולומר ודאי מתקני תיקוני שטרות שהיו קודם להגאון מהררמא"י או אחריו יש להם על מה לסמוך כמ"ש לעיל אבל אנו יתמי דיתמי שאנו נגררים אחר דבריו של מהררמא"י וכל הפורש מהם כאלו פורש מן החיים על מה אנו סומכים אלא הוא כותב להדיא בסי' צ"ג בע"א דלא מהני סילוקי אלא לאחר אירוסין והוא דברי הר"ן והרשב"א.

י באמת דכירנא בימי חרפי ראיתי במדינות פולין שטר סילוק א' שהיה כתוב בו וקנינו מן פלוני בין הקדושין ובין הכניס' לחופה (והוא עולה יפה על פי דברי כל האחרונים). ונרא"ה לע"ד אי משום הא לא ארי' כיון שכבר נתנו מקודם לסמוך אשטר סילוק שנעשה קודם האירוסין ע"פ המתקני' שהיה להם על מה לסמוך כנ"K ע"כ אנן נמיס מכינן עליהם מצד המנהג אע"פ שהוא שלא כדין (ודברי מהררמא"י אמורים במקום שאין שם מנהג). ונרא' לענ"ד שמשום הא דאיכא לפקפק קצת בשטרי סילוק נהגו לכתוב בהם וליתר שאת כו' קיבל עליו ר' פלוני בח"ח ובשד"א כו' מה שאין כותבין בשארי שטרות לשון של יתר שאת וק"ל אע"פ שאין שבועה וחרם מועיל אלא לגבי דידיה אבל לא לגבי יורשים כמ"ש הריב"ש סי' של"ה הובא בש"ע סי' ר"ט בהג"ה יש לומר היינו דוקא לענין התחייבות אבל לא לענין סילוק ובפרט שנהגו לכתוב שקיבל עליו בח"מ כו' שלא לזכות בהם בשום צד כו' א"כ ממילא אין לבניו כלום אע"פ שהיא מתה תחלה ואח"כ מת הוא.

יא וע"ד מ"ש מכ"ת באחרונה ליישב המנהג שסמכינן על הקנייני' שתחת החופה אחר הקדושין ומה שאין מזכירין פירות בפי' בשעת הסילוק הוא מפני דס"ל דלא מקרי עדיין נשואין עד אחר הייחוד והאכילה חתן וכלה גם יחד דבריו נכונים מאד וראויין למי

שאמרן ומ"ש מכ"ת לולי מסתפינא אמינא דכל מה שאמרו רבנן ז"ל שצריך להזכיר סילוק הפירות ופירי פירות כו' ומכ"ת האריך להסתייע מדברי הרי"ף והרמב"ם גם אני כמוהו בהאי פחדא יתיבנא שאין הדין אמת.

יב וע"ד מ"ש מכ"ת דלא ניחא לי' לומר מ"ש הסופרים לכתוב בשטר סילוק פירות ופ"פ וירושה כו' שסומכים על מה שקנה הבעל סתם קנין על הסילוק כיון שכבר נהגו לכתוב כן בכל שטרי סילוק וכמו זר נחשב ודחה סברא זו בשתי ידים ברוכות ואני בער לא אדע מה זרות בזה כיון שכבר נהגו לכתוב כן בכל השטרות עיין מר בר"ן פ' האשה שנפלו על הא דאמרינן ההיא איתתא דבעי' כו' והובא בב"י סי' צ' ועיין מר בתשובות רי"ט מטראני הראשונות. חדא ועוד קאמינא כיון שכל השטרי סילוק נכתבים בלשון הודאה שהוא מודה שכבר סילק את עצמו אין לפקפק בהם כי אמרינן דודאי סילק באופן המועיל וכדעת רבים החולקים על הרי"ף (ואפשר שגם הרי"ף מודה בשטר סילוק שאין לדקדק אחר הודאה) ואפי' אם אנו יודעים שלא סילק את עצמו באו"ה מ"מ מהני הודאתו כמבואר בכמה דוכתי. כללא דמלתא לע"ד יש לשטרי סילוק שלנו שנעשו קודם החופה על מה לסמוך.

יג ומ"ש מכ"ת בסוף דבריו שיש ליישב המנהג שסומכין על הקניין שתחת החופה אחר הקדושין כו' דין הניא לי ודבריו נכונים וראוין למי שאמרן וסמכי' לש"ס שראיתי במדינת פולין אמנם מכ"ת בעצמו העיד שאין מנהג פשוט לעשות קנינים תחת החופה וכמדומה לי שמנהג פשוט יותר שלא לקבל קנינים תחת החופה ולפי דרכו דמר לא לאכילה הוא צריך אף גם אם לא צריכי' שיאכלו חתן וכלה יחד מ"מ א"ש כי עכ"פ לא מקרי נשואין עד אחר גמר הברכות אע"פ שהברכות אינן מעכבות מ"מ לגבי דידן לא מקרי חופה עד אחר הברכות ונוח לי לומר כן כי לפי דברי מכ"ת נולד דין מחדש אם מתה הכלה קודם שיאכלו יחד אין בעלה יורשה לפי מנהגינו ואני מסתפק בזה מאד וצריך לי תלמוד.

יד זה הוא מה שנלע"ד בענין שאלותיו ומה שיש לי איזה הרהורי דברים ודקדוקים על דברי מכ"ת דברי דודים נטייל בהם ביומא אוחרא אי"ה כי אין הזמן כעת כאשר כתבתי למכ"ת ובזה אצא ואומר שלום רב לאוהבי תורתך ועוסקים בה לשמה. כ"ד הטרוד נקשר בעבותות אהבתו. נאם גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק מינ"ץ:

תשובה נא

א עוד תשובה מהרב הגדול מוהר"ר זיסקינד [לע"ע אב"ד ור"מ דק"ק לובלין] על שאלה הנ"ל וז"ל וע"ד אשר בדק לן מר בשמעתת' דשטר סילוק מנכסי אשתו ועלה במצודתו

דהקנין צ"ל דוקא אחר החופה מכמי אנפי הנה דברי פי חכם חן ועל שפתים יושק ודבריו נכוחים מ"מ יש קצת לפקפק בדבריו ראשון על מה שהביא ראי' מדהביא הרב המגיד ראיי' לדברי הרמב"ם דמהני קנין לאחר הנשואין מההיא דחזקת הבתים האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו וכו' דבקנו מידו מהני וכיון דמהני התם אפי' לפירי בקנין סתם כמוכח שם סוגיא הש"ס דלא זכר פרי כלל וא"כ דון מינה ומינה גבי פירות נכסי אשתו נמי. כך היא כוונתו של מכ"ת והנה חכם עדיף מנביא וכיון לדע' הב"ח שג"כ כ' כך בסעיף ד' ע"ש. ואני בעניי נראה דלא דמי להדדי אלא כאוכלה לדנא דבשלמא התם גבי שותף האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו וקנה מידו כיון דעל גופה של קרקע קנה מידו א"כ קנה חבירו הגוף והוא כמו שהיה בידו קרקע זו מעולם וא"כ הוי הכל לחבירו בין הגוף בין הפירות בחייו או לאחר מותו דבשותף לא שייך לחלק בין גוף לפירות אבל כאן גבי סילוק מנכסי אשתו אפילו את"ל דהוי הסלוק בקנין על גופה של קרקע מ"מ מיקרי נ"מ והבעל אוכל פירות ויורשה רק דמהני קנין דאם מכרה ונתנה קיים, דאל"כ קנין קנין ל"ל יע"ש המגיד דלא יהא כח הבעל גדול בנכסי אשתו מכח השותף בחלקו היינו לענין זה דמהני קנין ללישנא גרוע דדין ודברים אין לי על שדה זו דבזה עדיף כח השותף כיון דהקרקע ברשותו וכיון דשם יכול לסלק נפשי' בלישנא גרוע בקנין מכ"ש גבי בעל בנכסי אשתו אבל לחלק בין גוף לפירות לא דמי סלוק בנכסי אשתו לשותף בקרקע כנ"ל ונ"ל שזהו גם כן כוונת החלקת מחוקק סי' ק"ב בדעת הטור אבל לענ"ד שכוונת המ"מ ג"כ כך הוא ומ"ש מר דקודם האירוסין לא מהני סלוק אפי' בקנין בזה כיון לדעת חלקת מחוקק.

ב ומה שמעלתו רוצה לחלק בין שידוכין דידן לדדהו ולומר דדידן הוי כמו אירוסין דידהו לענין סלוק א"כ לפ"ד קשה מנ"ל לרמ"א בטא"ה סי' נ' ס"ג בהג"ה דהביא דיש חולקין דהיינו הרשב"א פליג אנמוקי יוסף וס"ל דלאחר שידוכין הוי כמו לאחר האירוסין ואינו חוזר הכל דלמא הרשב"א ונ"י לא פליגי אהדדי דנ"י קאי פרושו אגמ' דהשולח סבלונות לבית חמיו דאיירי בשדוכי דידהו ולה לא הוי כמו לאחר אירוסין ורשב"א איירי בשידוכי דידן דרשב"א לא קאי אש"ס רק אמעשה שהי' בימיו כדאיתא בב"י ולזה הוי כמו לאחר ארוסין אלא ע"כ צ"ל דאין חילוק.

ג ומה שמר רוצה לחלק ולומר דדוקא בלשון גרוע שאומר דין ודברים אין לי לא מהני קנין לאחר נשואין להסתלק מירושה אבל בלשון טוב מועיל אפי' בסתם לסלק מירושה אפי' לאחר נשואין נ"ל דזו דהטעם דלא מהני סלוק מירושה לאחר נישואין פי' הב"י בשם המגיד משום דכיון הירושה ראויה לו אם תמות עתה ה"ל כאומר לא אירש את

אבא שלא אמר כלום ואפי' קנו מידו והתם גבי לא אירש את אבא ליכא חילוק בין לשון גרוע ללשון טוב א"כ ה"נ. ויש להביא ראיה לסתור סברת מכ"ת דהא הר"ן מתרץ ההיא דירושלמי אם מיתת בלא בני תהדר לבי נשא תנאי הוא וקיים דלא תסתור להא דר"ח דס"ל דהלכ' כרשב"ג דאיירי בכתיבת האב לבתו או דמתנה דיחזור לה ירושתה דא מהני ולא מתרץ דהירושלמי איירי שסילק עצמו בלשון טוב ועוד דהר"ן ס"ל לפסק הרי"ף דהלכתא כרבנן ולא כרשב"ג דהירושלמי איירי בכותב לה בעודה ארוסה אבל לאחר שנשאת לא מנ"ל דילמא איירי בלשון טוב ומ"ש מר דקנין שאנו עושין אחר החופה ה"ל כקנין בעודה ארוסה דלא נקרא גמר נשואין עד שאוכלים יחד חתן וכלה יפה כ' והוא כפתור ופרח ולפום ריהטא הי' נ"ל לומר אפי' קודם אירוסין לאחר שידוכין מהני סילוק דידן בלשון טוב כדאי' בשו"ת מעשי חייא ס"ד וז"ל ועוד דמאי דמהדרינן שיהיה לו שייכות היינו בלשון גרוע בדין ודברים כדאיתא בפ"ו דכריתות מדין ודברים סליק נפשיה מגופו של קרקע לא סליק נפשי' גם התוס' בפ' חזקת הבתים על דאמר בגמ' אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ומקשינן בגמ' כיון דאית לי' פירא פירא הוא דקא אכיל ומשני לא צריכא דכתב לה דין ודברים ומקש' כי כ' לה מאי הוי והתניא האומר דין ודברים אין לי על שדה זו לא אמר כלום ומשני דכתב לה ועודה ארוסה כתבו התוס' והוי מצי למימר שכ' לה לשון טוב וכן כתבו בדבור הבא אחריו א"כ דוקא בלשון גרוע צריך שיהיה לו שייכות כי היכי דלא נימא מדין ודברים בעלמא סליק נפשיה וכו' אמנם בלשון טוב כנ"ד דלא תתפסנו בחובך אלא החזירהו לי דהוא בגו הנכסים מהני.

ד והחלוק הזה נראה אלי לחלק כי היכי דלא נפיש פלוגתא בין רבנן כי ראיתי כ' המרדכי וששאלת ראובן חפץ לקנות בית ודואג פן יצטרך למכרו שלא תוכל לעכב אשתו והיא מקבלת עלי' כן ונכתב בשטר התוכל לחזור ולעכב כיון שבטבעת התנאים היו דבר שלב"ל שעדיין לא לקחו. והשיב נהי דאין אדם מקנה דשלב"ל אדם מסתלק מדשלב"ל ע"כ הרי דס"ל למרדכי דאף שאין שייכות מהני הסלוק אלא ודאי מפני שהוא לשון טוב כי היכי דלא נימא דפליגי ומה גם כי דיוק הר"ן דייקא טפי דבשלומא במתניתין דהכותב לאשתו הוכרחנו לומר דכ' לה ועודה ארוסה ולא מקמי הכי דמתניתין אמר כותב לאשתו דבעת הכתיבה אשתו מיקריא אמנם במתני' דאין לאיש חזקה על נכסי אשתו אמאי דחיק לומר בעודה ארוסה לימא דכתב לה קודם שתנשא לו ויוכלל עודה ארוסה ומקמי הכי אלא ודאי בדוקא ארוסה ומקמי הכי לא. זאת ועוד אחרת דבגמ' מייתי ראייה בעודה ארוסה מהני תנאה כדרב כהנא דאמר נחלה הבא' לו לאדם ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא ירשנה וכ' רש"י דוקא נחלת הבאה לו בתקנת חכמים אבל ירושה דאורייתא

כגון דין ודברים אין לי בירושת אבי כשימות לא יועיל וכו' א"כ בדאורייתא לא מהני סילוק והרי שעבודא הוא דאורייתא וקאמר המרדכי דמהני כנז' הלכה למעשה אלא ודאי דכל זה הוא בלשון דין ודברים דהוי לשון גרוע כנזכר אמנם לשון טוב המתנה על גוף הקרקע או הנכסים כההוא דכ' המרדכי וכנ"ד מהני.

ה אע"ג דיש לדחות הראי' שהביא מתו' דהוי מצי למימר שכ' לה בלשון טוב דה"פ דתוס' דהוי מצוי למימר דאיירי באשתו נשוא' וכ' לה בלשון טוב דמהני אפי' באת כבר לידו וא"כ י"ל טבל בקודם אירוסין כיון דליכא שייכא בגוה לא מהני אפילו לשון טוב. מ"מ מההיא דמרדכי פרק הכותב מוכח דמהני לשון טוב דכ' דנהי דאין אדם מקנה דבר שלב"ל מ"ה יכול להסתלק והביאו הש"ע סי' ר"ט ואע"ג בתשובו' הר"ן סי' כ"ג והביאו ג"כ הש"ע דאין אדם יכול למחול דבר שלב"ל משמע דפליגי אהא דמרדכי פ' הכותב כדמסיק בסוף תשובות מעשי חייא הנ"ל דפליגי אהדדי וא"כ יוכל לומר הבעל דהוא מוחזק קי"ל כהר"ן ומכ"ש לפי מה שפי' הסמ"ע סק"ך הא דאדם יכול להסתלק איירי דוקא באדם שיש לו שעבוד על נכסי חבירו וכיון דכבר נשתעבד לו מ"ה יכול לסלק עצמו מאותו שעבוד אף מנכסי' שעדיין לא קנה הנתחייב כיון דמ"מ כבר נשתעבד לו הנתחייב ע"ש ומ"מ מדכ' הרמ"א וסתם דאדם יכול לסלק עצמו מדבר שב"ל משמע דאין חילוק ובכל מקום יכול לסלק. והא דפסק לעיל דאין יכול למחול דשב"ל היינו היכא דאתי מעשה אח"כ וביטל למחיל' דמעיקרא כגון ההיא דש"ת להר"ן דאירי בנותן לו מתנה אח"כ לא אתי מחילה דמעיקרא ומבטל לה למתנה דאחרי' אבל היכא דסליק עצמו מנכסי אשתו לא זכה בה אח"כ ממילא.

ו כך היה נראה לכאורה לחלק אבל כשיעיין בטא"ה סי' ס"ט מוכח דאפי' לשון טוב לא מהני להסתלק מירושתה קודם אירוסין ולאחר נשואין כדאיתא בש"ע ס"ז זה שאמרנו שאין התנאי מועיל להסתלק מירושתה היינו במתנה עמה אחר שנשאת או קודם שאירסה וכו' והתם ע"כ אייר בלשון טוב ולזה יש חילוק בין ירושה לשארי דברים דלשון גרוע לא מהני נמי להסתלק קודם אירוסין אפילו משארי דברים שהוא או היא חייבים בהם דהיכא דמתנה הבעל ע"מ שאי לך עלי שאר כסות ועונה הוא דמי לכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך כדאיתא בתוס' דב"ב דף מ"ט בד"ה וכד' כהנא דהקשו התוס' בלא רב כהנא מצי מייתי דיכול להסתלק מידי דהוי אשאר כסות ועונה וכו' ש"מ דס"ל לתוס' דע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה הוא דמי לכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך חדא דינא אית להו וא"כ הא דיכול הבעל להתנות שלא יתחייב בא' מהדברים הוא חייב בהם אפי' קודם אירוסין צ"ל דאיירי שעושה תנאי גמור כתירוצו של תוס'

התא ואפ"ה לא מהני להתסלק מירושתה קודם אירוסין או אחר שנשאת אלא מחוורתא כדכ' מכ"ת באחרונ' דלא נקרא גמר נישואין עד שאוכלין החתן וכלה יחד וקודם לזה מקרי עדין אירוסין ולא נשואין והנלע"ד כתבתי.

ז נאם הקטן מרדכי זיסקינד רוטינבורג:

תשובה נב

אחר כל הנ"ל כתבתי לק"ק ורנקפורט לאחד המיוחד שבק"ק שיודיעני איך המנהג שם וזאת השיבני. ה"ה הרב המופלג והמופלג בתורה ובחכמה פרנס ומנהיג כמהור"ר חיים נר"ו מה נמלצו לחכי פקודותיו הערבות והיו בפי לשד השמן ועתה באתי לקצר כדרכי רק להשיב על ראשון וכו' והנה בדבר הקנינים הנעשים בעת החתונה. הן בין הזוגות עצמם וכן בין אבי החתן ואבי הכלה מה שמוטל עליהם לקיים או לשלם אחר החתונה כולם וחד נעשים בצל החופה אחר הקידושין דהיינו תכף אחר קריאת הכתובה. רק בקנין סלוק כשמסלק הבעל מנכסי אשתו עושה החתן ק"ס תכף אחר ברכה הראשונה ברכת האירוסין וקודם הקדושין וכן כותבים בזה הלשון בשטר סילוק. איך אמת הוא לאחר שארסתי מרת פלונית הנ"ל וקודם שהכנסתי אותה לחופה סלקתי את עצמי ויורשי אחרי בסילוק גמור מנכסי ארוסתי מרת פלונית וכו' הן כסף וזהב וכו' ראוי ומוחזק וכו' ואין מזכירי' השתי תיבות קודם החופה רק שזה הלשון לאחר שארסתי וקודם שהכנסתי כנז'. גם כותבים בפירוש שמסלק את עצמו ויורשיו מכל מה שלא הכניסה לו הן ראוי ומוחזק כנ"ל ומפירותיהן ומפירי פירותיהן מעתה ועד עולם ואין מזכירין תיבת ירושה רק השתי תיבות ראוי ומוחזק. ובזה ידושן עצמותיו. וישכון בטח ושאנן בארמנותיו כנפשו החשובה וכנפש אוהבו הנאמן בבריתו ומקיים אמרותיו. ומחמד למעשה אצבעותיו. הקטן פלוני:

תשובה נג

א אחר ד"ש הראוי אודיע למכ"ת שזה חודש ימים אשר בשכוני בראי חוץ לקהלתינו הוינא ובבואי הלום לשלום מצאתי את שאהבה נפשי ה"ה בג"י מאירת עינים כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים וענוותנותו תרבני במה שהרשני לומר לפניו אם דבריו נוחים ומקובלים במיני בדברים הנוגעים לדינא ובפרט במ"ש בענין אמירה לגוי אלה הם קצות דבריו הנדברים מתוך ענוה לשמה וכבר כתבתי ושניתי שהם מקובלים ונוחים כעולות מחים. ברורים וצחים. נקיים ומרוחים. מבאר האמת לקוחים. וממחצב השכל

גוחים ומכל השגה בטוחים. ואף אם באיזה דבר פרטי עלה ברעיוני לשדות קצת נרגא באיזה סברא והוכחה זחלתי ואירא לבא לפניו לסתור ח"ו דבריו ותליתי הגמגום בגמגומי והחסרון בחסרון הבנתי. אבל זאת הפעם אשר מחל הרב על כבודו הרב אליו אשים דברתי ברצוא ושוב אחר בקשת המחילה ממקום שבא מכ"ת לעוררני בקול דודי דופק קול נעים קול משובח.

ב והוא מ"ש רוממות מכ"ת [ע"ל תשו' מ"ו] אסור בשבת לומר לגוי שהגוי (וע' בת"ה תי' רצ"א הביאו רמ"א בהג"ה א"ה ס"ס ה' אם אין הגוי מסרסס רק אומר לגוי אחר וכו' ודו"ק) יאמר לגוי אחר לעשות מלאכה מסוגיא דפרק שואל דק"נ דבמסקנא מסיק שם בגמרא מקרא ממצוא חפציך ודבר דבר חפציך אסורים חפצי שמים מותרים להתיר לשדך תינוקת לארס ועל התינוק ללמדו ספר וכתב הטור א"ח סי' ש"ו וז"ל והר"מ מרוטינבורג כ' דוקא לדבר אליו אם רוצה להשתכר אבל לשוכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור וכן הסכימו רוב הפוסקים ודייק מכ"ת מזה הא בדברי רשות אפי' בלי סכום מעות אסור ואם כן גם הא דתנן במשנה ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלי' בכה"ג מיירי ורב פפא מוקי לי' בחבר גוי ומתקיף לה רב אשי אמירה לגוי שבות ש"מ דאמירה לגוי לומר לגוי אחר אם רוצה להשתכר אסור ע"כ תמצית אמרי נועם דמכ"ת. ומטיבותא דמכ"ת אמינא שאין זו ראיי' כלל שכבר בארתי בכתבי דאמירה לגוי לעשות דבר שהוא משום שבות לא קמבעיא לי שזה מחלוקת ישינה בין הפוסקים כמבואר בסי' ש"ז וזו היא ממש סוגיא הנ"ל דאחר דשכירות פועלים לו יהי בלא פסוק דמים אסור מקרא דממצוא חפיך וגו' מעתה מ"ש לא יאמר אדם לחבירו גוי לשכור לו פועלים הוי כאומר לגוי לעשות לו דבר שהוא משום שבות אפי' אם נאמר דקרא אסמכתא בעלמא הוא וכ"ש לפי מה שכתבו התו' דדבור דאסור הוא איסור דאורייי' יע"ש וכדבריהם מוכח ע"ד בש"ס ממה דמתקיף לה רב אשי על מ"ש ר"פ בחבר גוי אמירה לגוי שבות ואיכא לתמוה מה קשיא הוא טובא קמ"ל דאפי' אמיר' לגוי בדבר שאין בו מלאכה דאורייי' ממש אסור שהרי אכתי לא ידעינן רק במלאכה דאורייי' כדפירש"י מנכרי שבא לכבות וכו' אלא ע"כ ס"ל דגם שכירות פועלים מדאוריית' (וע"כ נאמר כך דלא נקשה סוגי זו לדעת המתירין אמירה לגוי בדבר שבות) וכדבריהם משמע לי בסוגי' פרק הפועלים ד"צ. וכ"ש לדעת רבינו ה"מ הש"ס לומר דקמ"ל לאסור אמירה לאמריה בעלמא דודאי ק"ל טפי אחר דאין בו מעשה כלל אלא ע"כ אין כאן רק אמירה אחת ומה שהגוי שוכר פועלים אינו ענין לאמירה מגוי לגוי רק אסור גמור ולכן נלע"ד דאסור אפי' לא בא לכלל מעשה כלל כגון שכרו לשמור פירות או ללקט מציאות דמה ששכרו הוא האיסור אי מדאורייי' כדעת התוס' הנ"ל או

מדרבנן כדברי התוס' פרק כל כתבי דקכ"א ומשם ג"כ ראי' עצומה לדברי לע"ד יע"ש. ומוכח כדברי ממה דמקשה בפ' שואל שם ודיבור מי אסור וכו' דקשה וכי לא ידע אמירה לגוי שבות אלא ע"כ דדבור דנפקא לן אסורי' מקרא לחוד ואמירה לגוי דאסרו חז"ל לחוד (וא"א לומר דמה שכתבו התוס' ודיבור מי אסור פי' מן התורה דק"ל מה שהקשינו דוכי ליה אמירה לגוי שבות דא"כ קשה הרי במסקנא נשאר קיים זה לדברי התוס' דאסור מן התורה ומה זה שבות שארז"ל אלא ע"כ גם התוס' לא הסתפקו בזה כלל רק הי' קשה להם דקארי לה מאי קארי ליה כפשיטא דלדבר מצוה שאני לכן פרשו דעל דיליף אסורי' מקרא מקשה ושפיר משני הש"ס דילפינן מקרא גופי' היתרא דדבר מצוה). וא"ת באמת לענין מה אסרו רז"ל אמירה לגוי לעשות מלאכה אם כבר למדנו דדבור אסור נ"ל דלא הרי זה כהרי זה דלא אסרה תורה רק מדבר דבר שהוא דרך בני אדם במשא ומתן למצוא חפציהם והוא השכירות אפילו לומר רק הי' נכון עמי לערב ע"מ לשכרו דאחר דלשונו הי' נכון משמע כך הוי בכלל ודבר דבר כמ"ש הרמב"ם וכ"ש אם שואלו אם רוצה להשתכר כמ"ש הר"מ ואחר שנאסר זה מעתה גם האמירה לגוי לעשות זה הוי אמירה לגוי משא"כ אמירה לגוי שבות דבכל מקום אינו ענין לזה דהוי ממש אמירה ותו לא כי אינו רק מדבר לגוי שיעשה דבר מה ואינו מזכיר לו שום תשלומין או שכירות או לשון דמשתמע כך דאע"פ דקרא סתמא אמר ודבר דבר מ"מ מדהקדים ממצוא חפציך לא נילף מינה רק דיבור שהוא דרך משא ומתן ומגזרת משא ומתן.

ג ומ"מ אסרו חז"ל אמירה לגוי בין לומר לו עשה מלאכה היום או עשה מלאכה מחר כמ"ש הר"ן מש"כ אמירה לגוי לאמר לגוי אחר אכתי לא איפשיטא אפילו אם הגוי השני עושה מלאכה דאורייתא בשבת וכ"ש אם אינו רק שבות וכ"ש אם אומר לגוי שיאמר לגוי או לישראל הדר אצלו שיעשה מלאכה פלונית למחר ואף כי מ"ש לחלק אינו רק סברת הכרס מ"מ הדבר מוכח ומוכרח מצד עצמו לחלק ביניהם ואם שגיתי אתי תלין משוגתי:

תשובה נד

ומאי דבדק לן מר הא דתנן שלהי מסכת תמורה דערלה בשריפה מנא להו כי לא ישרו בעיניו דברי רש"י הי' אפשר לומר מדאיצטריך קרא לאסור בו הדלקת הנר וע"כ משום דהוי דרך ביעורו שכ"כ התוס' פרק כל שעה ונפרש דרך בעורו ר"ל הואיל שכך מצותו לשרפו ה"א היינו שריפה דידי' ולכך מותר להנות בו בעת בעורו דשמן בכלל הא דתנן את שדרכו לשרוף ישרוף. אבל מי מכריחנו לבאר דברי התוס' כך רק אפשר לפרש דאיצטרך לאסור הדלקה דה"א הואיל דהאיסור כלה והולך לישתרי וכ"כ התוס' הלשון

בפ' הגוזל קמא דק"א ואפשר עוד לומר דאי ס"ד דערלה מן הנקברין א"כ הי' אפילו אפרה אסור אף שכבר נאבד מן העולם כ"ש להנות בעוד ישנו דאסור ולא איצטרך קרא אלא שגם זה דוחק. והוא בחסדו ישמיענו דבריו דברי אלהים חיים בלי ספק:

תשובה נה

א עוד בדק לן הוד מכ"ת בשאלת חכם אחר דדובר שקרים לא יכון איך כותבין בגט מומר שכפו אותו עד שאמר רוצה אני בדלא אניסנ' ופ' בסדר הגט שר"ל לא אנסו אותי עד שאמרתי רוצה אני עכ"ל הזהב נראה דפשוט למכ"ת דדמי להא דק"ל בדבר שהוא אסמכתא דלא יועיל מ"ש בשטר דלא כאסמכתא אף דלא דמי ממש כי שם הדבר עצמו הוא גרוע ולא קניא וכך מבואר בשטר עצמו ולכן לא מהני מ"ש דלא כאסמכתא ולא דמי למ"ש והקניתי לו ד"א בחצירי אע"פ שידוע שאין לו כמ"ש התוס' פח"ה דמ"ד בשם ר"ת (והסמ"ע בסי' קי"ג ס"ק י"ב לא פסק כן בידוע שאין לו. וע' סמ"ע בסי' ר"ז ס"ק מ"ב) דכיון שמודה נאמן לחוב עצמו יותר ממאה עדים ולא חיישינן למחזי כשקרא דשאני התם שאינו מן הנמנע לגמרי. ובשאלת מכ"ת לא קשה מצד הדין עצמו דודאי כך ארז"ל דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני רק סברת הוד מכ"ת דודאי בגט הס לא לא להזכיר דבר שאינו אמת הידוע לכל הן מצד חומר הענין עצמו או דבכל דוכתא אמרינן איסורא מממונא לא ילפינן (והוא במס' ברכות די"ט ע"ב וב"מ ד"ך ע"ב ומה גם בזה דנהי דלחייב בעצמו מהני הודאות פיו מ"מ איסורא דאשת איש להיכן הלך וכך הקשה הרשב"א בחידושיו מס' גיטין על גמ' דל"ד גבי פיסול עידי מודעא אם יבאו עידי מודעא איך נתיר א"א ומתרץ דלא חיישינן שיקלקלה בידי שמים אם לא יכול לקלקלה בב"ד ומייתי ראיה מגמ' ס"פ מי שאחזו דע"ו ע"ב באומר תהא נאמנת עלי שלא באתי ולחולשת דעתי לא נתיישב לי דנהי דשם דאין כאן רק ספק י"ל כיון שנתן לה הנאמנות מעתה א"א לקלקלה בב"ד לא ניחוש שבא ופייס ויקלקלה בידי שמים הא ודאי יש עדים שבא ופייס הגט בטל וא"כ ע"כ ה"נ נימא אם יבואו עדים שמסר מודעא הגט בטל וא"כ גם בב"ד מקלקלא דכיון דחיישינן למודעא בעדים פיסול זה מה מהני גם לשון פיסול משמע שבאמת נפסלו והדרא קושיא לדוכתא.

ב ומכל זה קשה בכפיית מומר מה מהני ביטול מודע' והרי עדים לפנינו שנחוש ולפי מסקנת התוס' בפ' המביא תנין סוף ד"ה שמא פייס מוכח דאין ראיה של הרשב"א כלם ע"ש. וגבי מומר אפשר כיון דפסל כל עידי מודעא אף אם יבואו עדים כיון דמן הדין כופין אותו אין בעידיו כלום וגם באחר י"ל דבפיסול עדיו שוויו רבנן לבעילתו בעילה זנות עם

אשתו הראשונה דכל דמקדש וכו' כמ"ש בגיטין דל"ג ע"א ודע"ג ע"א. סוף דבר נ"ל כוונת רום מכ"ת אינו רק איך נשקר או נצוה לו שישקר במוחלט וגרע ממחזקי כשקרא) ואע"פ דבכל השטרות ס"ל לרי"ף ורמב"ם דלא חיישינן למחזי כשיקרא והרא"ש לא נחלק רק בקיום שטרות מש"כ בשאר פטרות ואפי' בגיטין כדמוכח בפ"ב דגיטין ופ"ט דכתובות מ"מ נהי דלמחזי כשיקרא לא חיישינן מ"מ לשיקרא חיישינן שכ"כ ר"ת שאם אין לו שם וחניכה וכתבו וכל שום וחניכה פסול. [עי' להלן בסוף התשובה]

ג והנה לעומק המושג וקוצר המשיג הי' נראה לומר ע"פ מה דיש לדקדק בזה בדברי רז"ל גבי ביטין דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני דמשמע לכאורה דבעי למימר רוצה אני ולא סגי בלאו הכי מדלא אמר כופין אותו עד שיתרצה או עד שיתן והוא מה שכותבין ברעות נפשי בגט כי חששו לגט מעושה קצת וא"כ מה תקנו בזה אם גם מירתו ע"י כפי' (יעוין מ"ש הטור בח"מ סי' ר"ה ושם בש"ע סט"י) וכבר הסביר והמתיק לנו הרמב"ם את זה בהלכות גיטין ספ"ב במתק לשונו והוא שא"א אנוס אא"כ נלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחויב בו מן התורה וכו' וסיים לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הרע תקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואומר רוצה אני כבר גירש לרצונו עכ"ל. (ובכה"ג כתב הרלב"ג ואסברי' לן בטוב טעם בקרבן אהרן) ויש לדקדק דא"כ למה אמרו והתנו שיאמר רוצה אני ולא סגי במה שיגר והל"ל כופין אותו עד שיגרש דכבר תשש יצרו וגירש לרצונו וע"ק הא תינת בישראל כשר שאשרז"ל שכופין מפני מומיו מש"כ במומר שאינו רוצה להיות מישראל וכבר פרק עול מאי איכא למימר רק די"ל דמ"מ אע"פ שחטא ישראל הוא ומקבל עונש על כל עבירה עד יום מותו וכ"כ קדמונינו בכמה דוכתי אין בידו לפרוק עול מלכות שמים וקידושיו (כמ"ש הרמב"ם והטור סי' מ"ד א"נ במומר הקילו כמ"ש מהרי"ק שורש ס"ג בעיקר הכפי' למומר) קידושין גמורים.

ד ומ"מ לא יתכן לומר שתשש יצרו ומקרי לרצונו אף כי לשון הרמב"ם ודאי לא משמע כך (ואפשר דלא ס"ל לרמב"ם דכופין למומר) וע"ק דכשיבחנו דבריו בבחינה הראויה אינם עולים יפה לישב דעת רז"ל בזה כי אין לקרב אל השכל שע"י המכות תשש יצרו רק אם אח"כ אומר רוצה אני אף אם יודע שמעתה כלו מכותיו כגון אם הוקצב לו לכופו ע"י הכות כסיל מאה ותו לא ואחר כלותם אומר רוצה אני י"ל מעתה תשש יצרו מש"כ זה שאין קץ למכותיו שמכין אותו עד שיאמר רוצה אני וכן כל כפי' ונגישה אינו רק מדאגה להבא [עי' מהרי"ק שורש ס"ג שהבאנו לקמן והביאו ב"י ס"ס קל"ד יע"ש] שעוד יוסיפו להכות כאשר כבר עשו וההכאות אינם רק להטעימו ראש ולענה למען ידע שגזמינן

ליה ועבדינן וממורא מכות העתידין יאמר רוצה אני א"כ אין לומר דע"ז שהוכה תשש כוחו שהרי ידעינן שמה שאומר רוצה אני אינו ממה שהוכה רק ממה שחושש שיוסיפו להכות ולא דמי לנאסר ליתן גט והותר ואח"כ נתרצה ונתן גט דדעת גדולי הדור להתיר אע"פ שביד הכופה לחזור ולאנסו (כמ"ש מהרי"ק שם) ש"מ דלא חיישינן להבא דשם נעשה מעשה שהתירו ממאסרו מש"כ הכא וכי ס"ד שבמה שיסור ידו ממנו לפי שעה לא יוסיף להכותו וזה פשוט.

ה ותדע דלפעמים ע"י גיזום והפחדה אומר רוצה אני ודוחק לומר דע"י הגיזומים תשש יצרו לכן נראה אף כי דברי פי חכם הרמב"ם ז"ל חן לפי הנראה מ"מ לכשתמצא אין בהם די באר ביאור כוונת רז"ל ודעתם. והי' נלפענ"ד כי מאפילת השגתינו על הרמב"ם יצא אור כוונת רז"ל כי ודאי אלו הי' הכפי' וההכאה שהוכה סיבה עצמית למ"ש רוצה אני היה אמירתו ללא יועיל אחר שהיא עצמה ע"י כפי' ודבר שפתים בזה אך למחסור וגם מ"ש בגט כזה בדלא אניסנא היה שקר מוחלט נגד הידוע לכל שכמה הרפסקאות דעדו עליה עד שהגיע לכלל רציון ודמי ממש למ"ש דלא כאדמכתא וה"ה מפורשת לפנינו.

ו רק באשר ההכאות שעברו אינה באמת סיבה עצמית להכריחו רק גרמא בעלמא שע"י ירא להבא לכן ודאי אם ע"י שהוכה עשה מה שעליו לעשו' בלי אמירה לא יצא מדין אנוס דסוף כל סוף ע"י המכות עשה מה שמוטל עליו ולא יהא אלא הפחדה וגיזום להבא דמקרי אונס ואף דלענין מכירה חיכא פלוגתא דרבוואתא שאני התם דנאנס שלא כדין וק"ל.

ז מש"כ אם ע"י ההכאות או הגיזום אומר רוצה אני מפרשינן לאמירתו שר"ל אפילו מובטח בלאו הכי שלא יוסיפו להכותו רוצה הוא. מאחר דנתינת הגט הוא מיסתבר והשכל מסכים והסברא נותנת שלא לעגן אשה חנם אפי' במומר מפרשינן הכי וכך משמעות ודקדוק מלת רצון ואפי' אם סתמא דמלתא לבו אין עמו בזה רק אומר להימלט מתלאה להבא מ"מ אינו דבר הסותר מעשה שלפנינו ואחר שאפשר להיות אפי' בדרך רחוק שמרוצה בלב שלם סמכינן על דיבורו אחר דאין מן הנמנע להיות כפיו כך לבו ולכך דקדקו רז"ל דבעי למימר רוצה אני דאל"כ אין לנו על מה לסמוך שהרי הוכה לפנינו עד שעשה ונהי דע"י זה חושש להבא מ"מ אנוס הוא בכך והיו חז"ל חוששין לגט מעושה לכתחלה דק"ל פי"ד דיבמות דהאיש אינו מגרש אלא מרצונו ולכך ס"ל לר"ת דאין כופין אפי' במקום שארז"ל יוציא אא"כ תנן בהדי' כופין כבטור וב"י ס"ס קנ"ד ובכה"ג ארז"ל גבי קרבן יקריב מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ש"מ דס"ל לרז"ל דבמה דאמר רוצה אני מתקיים לרצונו והוא כמ"ש ודמי קצת למ"ש ר"ת בענין ד"א בחצירו דכיון

דמודה נאמן וכו' אע"פ שרחוק הוא מאד אף כי באמת אסורא מממונא לא ילפינן ואינו ענין לזה כלל מ"מ זכר לדבר איכא. ולפי זה בגט מומר וכל שכופין אותו להוציא לא סגי בנתינתו גט סתם אחר הנגישה רק צריך שיאמר בפיו רוצה אני ול"ק ממ"ש מהרי"ק שורש ס"ג שגדולי הדור התירו גט שנתרצה ונתן אחר שהותר ממאסרו אע"פ שלא אמר רוצה אני דלא יתכן לשון זה רק סמוך לכפי' דשאני התם שהותר כמ"ש בסמוך.

ח ומצאתי לכאורה ראיה לדברי בש"ס ספ"ק דעירוכין דדקדק הש"ס ממ"ש בגיטי נשים עד שיאמר רוצה אני ולא אמר עד שיתן ש"מ עד דמבטל ליה למודעי' ורל דבאמירתו רוצה אני מובן בלי אונס וכאן שהוכה לפנינו הוי כנאנס וכפירושינו זה אתי שפיר דנקט גם גבי קרבן עד שיאמר רוצה אני דה"ה ה"נ בעי אמירה ממש מטעם שכתבנו דאי ס"ד דרב ששת מיתורא יליף דאם מסר מודעא צריך שיבטלה ורוצה אני ל"ד וכדבעינן למימר לקמן קשה למה תנן גבי קרבן רוצה אני דודאי ממה דאמר רב ששת דינו ודקדק בגט משמע משום חומר גט נגע ביה מ"ש צריך שיבטל וכו' וע"ק לרצונו דגבי קרבן למה לי אי ס"ד דסגי בשיקריב הקרבן ע"י כפיה והיינו יקריבנו וביטולו הוא אמירתו רוצה אני כמ"ש וה"ה בדמסר מודעי צריך לבטל מודעי רק מכח קושיית מה מהני רוצה אני והרי הוא אנוס לפנינו צריכין אנו ל"ש דאין האונס רק מצד העתיד לא מצד העבר.

ט וא"כ לפי דברינו אם כפו אותו והלך ונתן גט בשתיקה ולא אמר רוצה אני אינו גט א"ל שנאמר דבדיעבד כשר דה"ל כאלו אמר רוצה אני ואת זה קמ"ל משנתינו גט מעושה בישראל כשר וקשה דכשר בדיעבד משמע והרי כופין אותו לכתחלה אלא ע"כ כמ"ש ומ"מ לכתחילה צריך שיאמר רוצה אני. זו שיטה אחת. שיטה שניה אפשר לומר דס"ל דבכופין ולא מסר מודעא סגי כשיתרצה ולאו דוקא שיאמר רוצה אני ועל כן ממשנה יתיר' דאמר עד שיאמר רוצה אני דייק בש"ס שצריך שיבטל מודעא רל כשמסר מודעא ומהא גופי' מוכח דלא תלי באמירתו רוצה אני שכתבנו שבזה משמע שרצה מעתה בלי אונס שהרי משמע (והכי מוכח בב"י סי' קל"ד) דכייפינן לי' לבטל מודעא ש"מ דלא תלי באמיר' רוצה אני מידי שהרי לא יצא מאונסו במסר מודע' ודו"ק.

י ועוד דאי ס"ד דבעי אמירה ממש א"כ אפי' ירצה ליתן גט נכפוהו על האמירה וזה דוחק גם זה קשה לפרש רוצה בלי אונס וה"ה ה"נ גבי קרבן סגי כשיתרצה ואיצטרך לרצונו בקרא דלא נימא דנשקול בע"כ דגזירת הכתוב הוא מכ"ש בגט דק"ל גט מעושה כדין כשר דסגי בשיתרצה ויתן גט אפי' לכתחלה ומ"מ באשר תנן שהאיש אינו מגרש אלא מרצונו ביקש הרמב"ם לרווחא דמלת' לקרב הדבר אל השכל. ואחר שהנני רובץ בין המשפתים שני כפות המאזנים בשתי שיטות הנ"ל נלע"ד להכריע כשיטה האחרונה דלא בעי דוקא

אמירה רוצה אני והכי משמע לשון המשנה ספ"ד דעירוכין דנקט תחלה גבי קרבן עד שיתרצה ומ"ש כתר הכי עד שיאמר רוצה אני משום דגבי קרבן אין הבעלים חסרים שום מעשה ולא ניכר שמרוצה רק ע"י עקימת פיו ואז רשאי' הממשכנים ליקח בהם בהמה והכהן יקריבנו לעולתו ושלמו ואע"פ דודאי צריך סמיכה בבעלים מ"מ לא היה שייך לומר רק כופין אותו עד שיקריב ור"ל הבאת קרבן אלא ודאי אינו צריך לזה כלל וזה מוכח מלשון המשנה דאמרה ממשכנין אותו אע"פ שאין מתכפר לו עד שיתרצה וקשה הא אכתי לא תנן דקריבין קרבנו ומאין יתכפר אלא ע"כ דממשכנין ועומד למכור דמיירי באומר אין לי מעות א"נ יש לו ואינו רוצה מ"מ הא גופא קמל"ן דתיכף שיתרצה אם לא יתן מעות הרי המשכון עומד למכור וליקח קרבנו סוף דבר לא יתכן לשון אחר והיינו יתרצה היינו רוצה אלא מש"כ גבי גט הל"ל עד שיתן לכן דייק ר"פ דבדמסר מודעא צריך לבטלה אבל בדלא מסר מודעא אף שנתן גט ע"י כפי' כשר ומותר ומוכח עוד שם בהדיא בסוגיא דעולה צריך דעת למדקדק אע"פ דנקט רש"י גם שם הוצר אני והכי מוכח לע"ד לשון הרמב"ם ספ"ב דגיטין וספי"ד דמעשה קרבנות אע"פ דגם הוא נקט רוצה אני כדרכו לתפוס לשון הש"ס שחייב אדם לומר בלשון רבו בכל האפשרי.

יא וכן נראה מטעם שכתב הרמב"ם שבאתי תחלת דברי כמ"ש שם. ומוכח עוד ממה שלא כתבו פוסקים האחרונים ובפרט הטור וב"י סי' קל"ד וקנ"ד דבר מאמירת רוצה אני אי ס"ד דעכ"פ צריך לכתחלה מש"כ מה שזכר ס"ס קנ"ד שיאמר שמגרש מדעתו בלב שלם הוא לרווחא דמלתא שהרי מיירי בכל אדם אלא ע"כ גם מאלו שכופין א"צ אמירה כלל מצד הדין בדלא מסר מודעא והכי מוכח משנתינו גט מעושה בישראל כשר וכו'.

יב ואל ימהר המשיג להשיג עלי מלשון הרמב"ם שם ואם הגוים אנסוהו לגרש שלא כדין אינו גט אע"פ שאמר בגוים רוצה אני ואמר לישראלים כתבו וכו' וש"מ דנתינת הגט ואמירת רוצה אני תרי מילי נינה וה"ק בודאי אם נתן הגט ולא אמר רוצה אני פשיטא דאפי' בישראל אינו גט ובגוים אפילו אמר רוצה אני. דאדרבא דא"כ הוא לא היה להרמב"ם להזכיר אף ע"פ שאמר וכו' דפשיטא דבהכי מיירי שהרי לא סגי בלאו הכי אפי' בישראל אלא ע"כ ס"ל להרמב"ם דבכל מקום אין האמירה מעלה או מוריד ומ"מ ודאי לשון טוב הוא ומורה על שלילת האונס שהרי רצון ואונס הם שני הפכים לכן שפיר כתב הרמב"ם אר"פ שאמר וכו' והוא לישנא יתירא גבי כפיית ישראלים מ"מ לא מהני גבי גוים וזה נ"ל ברור.

יג ואין להביא ראיה לדברינו אלה מגמר' קדושין ד"נ דאמר הש"ס דלמא שאני התם דמצה לשמוע דברי חכמים ופי' רש"י אית לן לאחזוקי' בחזקת מקיים מצ' וגמר בלבו

לקיים דברי ב"ד דלא בעי למימר דוקא רוצה אני רק סגי בשיתרצה ומביא קרבנו או נותן גטו דאי ס"ד דדוקא בעי למימר רוצה אני ולא סגי בלאו הכי מאי ס"ד דש"ס דבעי למימר דמה דאמר רבא בההוא דבעי למיסק לא"י דדברים שבלב אינם דברים מהא דתנן כופין אותו וכו' אע"פ דבלביא לא ניחא ליה דלמא שאני התם דלא אתי מחשבה ומפיק מידי דבור שהרי אומר רוצה אני דיש לדחות ולומר דאי ס"ד דדברים שבלב הם דברים לא היה עולה על דעת שיועיל כלל מה שמדבר בפיו ע"י כפי' ולבו בל עמו דאין זה ענין לסוגיא דר"פ האומר בענין מחשבה ודבור ומעש' וזה פשוט לכן מצד זה היה אפשר דבעי אמירה ממש.

יד ומ"מ ממסקנת הש"ס שם דאמרינן ג"כ אגב אונסים גמר ומגרש כמו גבי מכר א"כ מוכח שפיר דלא בעי למימר בפיו רוצה אני ובלשון גמר ומקני יובן שמסכים גם בלב בלי חשש אונס להבא ועדיין צריכין אנו למ"ש לאסבורי' בדדמי באופן שיצדק אמירה וכתיבה בדלא אניסנא. גם אין להביא ראיה לאידך גיסא לומר דאמירה ממש בעי דאל"כ למה לי קרא דיקריב מלמד שכופין וכו' הא כל מ"ע מכין אותו עד שתצא נפשו כמו שהקשו התוס' פ"ק דר"ה ד"ו ע"א ומ"ש התוס' דגבי קרבן ה"א דאין כופין מדכתיב לרצונו ע"כ. מ"מ אי ס"ד דלא בעי אמירה דרוצה אני לא נכתב לא ה' ולא ו' וממילא ידעינן דכופין עד שיקריב די"ל דעכ"פ איצטריך לרצונו דה"א דאין צריך אפילו רציון רק מוכרין המשכון כדתנן שם בספ"ד דעירוכין ומביאין קרבן בשבילו ואין הסמיכה מעכבת בדיעבד וכ"ש למה דאיתא בגמ' הנ"ל דאתא קרא לאפריש ולא אקריב דה"א לשקלו בע"כ ואי לא רצה ליסמך אין זה מעכב קמל"ן לרצונו דעכ"פ יתרצה ויביא קרבנו.

טו אדרבא שיטפא דלישנא דהתוס' משמע דהשתא דכתיב יקריב דינו ככל מ"ע ממש ומ"מ אין זה מוכרח די"ל דהתוס' הקשו דאחר דכתיב לרצונו דמינה נדע דבעי למימר דוצה אני מעתה ניליף הכפי' מכל מ"ע ול"ל יקריב ותרצו התוספות דסד"א אחר דכתוב לרצונו דאין כופין כלל לכן ליכא למישמע מינ' כלל. ואי איכא לאקשוי נגד הכרעתי הנ"ל ולומר דבעי אמירה ממש הוא מגמרא פ' מצות חליצה דק"ו ע"א דאמר גט מעושה זימנין כשר וזימנין פסול הא דאומר רוצה אני וכו' ואי ס"ד דלא בעי אמירה ממש היכן מצינו גט מעושה שפסול שהרי ע"כ ציוה לסופר לכתוב ולעדים לחתום ונתנו לה.

טז ודוחק לפרש מ"ש בש"ס הא דלא אמר רוצה אני דר"ל שאמר בפי' בעת כתיבה וחתימה ונתינה שעושה בע"כ ונגד רצונו ועוד דמצינו בפ"ה דפסחים ד"ס ע"ב בכה"ג שאני היכא דאמר וכו' יע"ש והכי משמע פשטי' של תקנת חז"ל ולשון מסדרי גיטין שיאמר רוצה אני (אבל מה שכתבו מסדרי גיטין לומר רצון גם בלי אונס אינו רק ביאור

רחב ורווח' דמלתא שהרי אומרים גם רצון טוב ונפש חפיצה ועוד דבסת' אדם אין צריך לכ"ע שום אמירה מצד הדין וממילא גם מה שכותבין בגט ברעות נפשי ביאורו בלי אונס. ותדע שהרי כותבין צביתי ברעות נפשי ומ"ש בדלא אניסנא הוא ביאור יתר וכ"כ כמה כפלי לשונות כמו פטורין שבוקין תרוכין רשאה ושלטאה. ולפי זה פשיטא ל"ק מידי בגט מומר דודאי עדיף טפי כשיאמר ויכתוב ברצון בלי אונס ור"ל מעתה עושה בלי פחד שום נגישה וכפי' ואין זה שקר מוחלט וברור וכמ"ש למעלה.

יז ומ"ש הוד מכ"ת בשם סדר הגט אף כי לא ידעתי מנו שפי' לא אנסי אותי לומר רוצה אני ותמה מ"כ דזה שקר באלו שכופין היה אפשר לומר אחר דנהגו מסדרי הגיטין שיאמר הבעל בכל גט אף כי באלו שכופין שנותן אותו ברצון מה דלא צריך שפיר יתכן לא אנסו אותי לומר רוצה אני והכי נמי יש לפרש האמירה ברצון טוב בלי שום אונס. ומ"מ היא גופא קשיא אמירת וכתיבת הרצון ששוא ושקר הוא וכך ה"ל למכ"ת להקשות דמ"ש צביתי ברעות נפשי ודאי ר"ל בלי כפי' גם מסתמא ביאור דברי גיטין כמ"ש עד שיאמר רוצה אני מסתמא כביאור מ"ש במשנה דלא ר"ל אמירה ממש דווקא רק כאלו אמר עד שנתרציתי אלא ע"כ כמו שכתבנו. ואין רצוני להכשיר גט בחסרונו ח"ו רק ר"ל דמצד הדין לא היה צריך ושקר מוחלט ליתא דיכול להיות דעתה עושה ברצון וכמ"ש וא"כ גם מ"ש בפי' מסדרי גיטין ר"ל על זמן סידורו וכתיבת הגט ול"ק מידי:

יח נא אהוב' מ"ו אל ירע בעיני מעלתו שבאתי להטריחו בלהג הרבה אף כי בעצם הענין לא היה צורך לאריכו' כולי האי רק הואיל שניתן לירשות לדבר אדברה נגד מלכים ולא אבוש וממילא רווחא שמעתתא דחזי חזי ודלא חזי להו לציבי. ומה גם כי נצרכתי עכ"פ לסברא זו דמילת רצון מדוקדק שר"ל בלי אונס מכ"ש בשאמר בפי' בלי אונס וכן בכתיבה ברעות נפשי בדלא אניסנא והוא שקר מפורסם מש"כ לפי הנחותינו שעיקר האונס הוא להבא אינו רק אומדנא דמוכח אבל אינו גלוי וידוע ואינו מן הנמנע לומר שכפיו כך לבו ושנתרצה מעתה באמת וזכר לדבר אתא דיבור ומבטל מחשבה אע"פ שאינו ראיה דההיא מיירי במחשבה הקודמת מש"כ בדיבור היפך האמת והמחשבה:

יט ומדאתא לידי דקדוק בנוסח הגט אדרבה וירוח לי במה שתמהתי זה ימים רבים של צער המבוכה אף כי נוגע קצת בענין הנ"ל כמבואר סוף דברינו והוא מה שאנו כותבין וכל שום וחניכה דאית לי ולאבהתי ולמקומי דלא יתכן זה רק בזמן שהיו כותבין מקום הדירה (כהעתקת הגט בטור סי' קכ"ו וכדפסק סי"ק קכ"ח וכן העתקות הרמב"ם והרי"ף והרא"ש דממתא פלונית) שעליו יתכן זה מש"כ בזמנינו כמ"ש מהרא"י ובשו"ת חוט השני שהדפסתי סי' יו"ד משמע מדברי שני מאורות הגדולים זקני הגאון כמוהר"ש

והגאון כמוהר"י ז"ל דס"ל דפי' וכל שום וחניכה דאית למקומי קאי על מ"ש העומד היום כאן ולכך ס"ל למהרי"י בשנשלח הגט למקום אחר שאין כותבים חניכה על המקום דידה וע"כ אין כותבין אז חניכה כלל גבי דידה. ובאמת דברי פי חכם חן לקיים המנהג רק דצל"ע רב אין יתכן מקומי על מקום עמידתו אותו יום (כמ"ש הרא"ש דעירו ועירה לא קאי אלא על עיקר דירתן כבטור סי' קכ"ח) והל"ל ולמקום עמידתי ועוד דא"כ טפי ה"ל לכתוב למבראשונה כמ"ש למנין שאנו מונין כאן מתא פלונית וכל שום וחניכה דאית לה שהוא מקום עמידת העדים דאיכא קפידה טפי ממקום עמידת ובאמת אפי' אם כותבין ממתא פלונית והוא מקום דידה קשה ג"כ זה דאע"ג דנמי חמיר דבשינ' פסול מ"מ ה"ל לכתוב וכל שום וחניכה גם בתחילה דשם יתכן טפי בלשון קצר ואפשר דג"כ חמיר שם טפי דפסול בלא הזכירו כלל מ"ש מקום דידה רק שזה צל"ע.

כ (ורציתי לומר שעיקר כתיבת שם וחניכ' הוא גבי שמות בני אדם כדעת הרא"ש הובא בתשוב' הנ"ל ולא כתבינן ולמקומי רק איידי מש"כ בדברי הרב הנ"ל נסתר זה דכתב להיפך יע"ש בתשובה). ולפענ"ד לומר דאין פי' ולמקומי רק מקום דידה ומדוקדק לנוסח הקדמונים שהיו כותבין דממתא פלונית ואף שבאו האחרונים ושינוי לכתוב מקום העמיד' תחת מקום הדירה נשאר הנוסח הקדום ואין קפידה כולי האי ותדע שהרי מה שכותבין מקום אבות פותר אין אותו כמ"ש הרא"ש סוף גיטין הובא בטור סי' קכ"ו ה"נ לא שינו את זה אף ע"פ שודאי לא שייך כינוי רק בשנזכר עיקר השם כמ"ש הרא"ש בנדון זה גופי כלל מ"ה דין כ"א וראי' למ"ש פסקי מהרא"י סי' רמ"ז (ובעל נחלת שבעה סי' מ"ה סכ"ד הציץ ולא נפגע כמ"ש) וממוצע הדבר יש ללמוד קצת דאם אירע שזה המגרש אינו רוצה לו' שנותן הגט ברצון טוב כאשר אירע לי זימנא חדא בגט מומר שבריצוי כסף נתרצה לגרש ובהגיע לשיאמר שנותנו ברצון טוב השיב שאוהב אשתו מאד ואינו רוצה להוציא שקר מפיו רק חפץ לאמר בלי אונס ולבטל מודעא. רק שלבסוף נתפייס ונתרצה בדברי טעם ואלו יארע כך באלו שכופין שכבר כתבנו שאין האמירה מעכב ואם לא יאמר איך כותבין בגט ברעות נפשי בדלא אניסנא שהרי כל לשון הגט הוא כאלו המגרש מדבר שע"כ הסכים הרא"ש שלא לכתוב מלת אי"ך.

כא ולענ"ד דמ"מ אין משנים דיש לומר אחר דמצו' הבעל לסופר לכתוב גט הרי דעתו שיכתבנו ככל נוסחי הגיטין דנהיגי בישראל. ונהי דודאי אי הוי מוכרח לומר רוצה אני כדסלקא אדעתין מעיקרא ולא רצה לאמרו לא היה סברא זו מספקת דלהוי כאלו אמרו. מ"מ יספיק דלא יהיה שקר הנראה לעינים ואע"פ שזה ג"כ דוחק קצת מ"מ עדיף טפי מלשנות ומלחסר ובכה"ג כ' הב"י סי' קכ"ט ריש דף ק"ח על דברי הרא"ש וז"ל ביאור

דבריו שאע"פ שידענו בודאי שאין לו שום שם וחניכה אחרת כותב וכל שום וחניכה ואינו נמנע דכיון שנהגו כן לכתוב כן תו לו חיישינן למחזי כשיקרא עכ"ל. אע"פ דיש ג"כ פתחון פה דלא דמי שהרי אינו אומר דבר כזב ולכך קרי ליה הב"י מחזי כשיקרא. מש"כ כאן דנאנס ולא רצה לומר שנותנו ברצון טוב וגרע טפי מאלו לא נזכר דבר וכו':

כב יאיר חיים בכרך.

תשובה נו

א חזרתי וכתבתי אל הגאון:

ב כתבו דמכ"ת קבלתי בנוסחא קיטא ולא הי' בו אפי כדי גמיעה כ"ש כדי שבועה ובמ"ש כלפי לאיי על מה שכתבתי זה לא היה מבעיא לי כמבואר בשאלתי ע"כ לשונו לא ירדה חולשת קולשת דעתי לסוף דעתו כלל שכבר הרחבתי דברי ששכירות פועלים אפילו בלא פיסוק דמים אמר שאסרוהו חכמים ואסמכוה אקרא מקרי מעשה מש"כ אמירה לגוי שיאמר לגוי אחר דאמירה לחוד אינו ענין למעשה ושלא לאסרוכי בחדא מילתא די בזה:

ג ומה שתמה מר שלא זכרתי פלוגתא דרמב"ם וראב"ד רפ"ד דהלכות אישות דהרמב"ם סתם וכתב האיש שאנסוהו עד שקידשה ה"ז מקודשת והראב"ד כתב והוא שיאמר רוצה אני וה"ה כתב להציל הרמב"ם משום דדמי למכר דבאנסוהו למכור המקח קיים ולא הוצרך הראב"ד שם שיאמר רוצה אני ומה שנתחבטו האחרונים על ה"ה עכ"ל.

ד ואני בעניי מחבטתי' דאחרונים והבלא דפומייהו לא ידעתי כי אין בידי ספר לחם משנה ולא ב"ת על א"ה. ומ"מ נ"ל דל"ק עליה סוגיא דס"פ הכונס דס"ל דכל דעביד מעשה הוי כאומר רוצה אני מש"כ חמסן שלוקח הדבר וזורק לו הדמים בע"כ ובאמת בההיא שעתא אישתמיטתי' מיני' ההוא פלוגת' דרמב"ם וראב"ד אף שלא היתה סוגיא דתלויה וקדיש בפרק ח"ה נפלאה ממני שהרי בכתבי השני הייתי עוסק בההיא סוגיא בדחיותי' דש"ס בדף ההוא דלמא ניחא ליה וכו' מ"מ לא עלה על לבי להזכירה מפני דתלויה וקדיש פרשו רוב הפוסקים דבאונס דידה מיירי וק"ל אבל פלוגת' דרמב"ם וראב"ד לא הי' בזכרוני אף שהב"י בא"ה ר"ס ע"ב הביאם ואין זה חידוש לי מיעוט השגתי וזכרוני ולפי רוב הטרדות.

ה ומפלוגתת' הנ"ל מצינו למידין דנחלקו הקדמונים אי בעינן אמירה ממש או לא והן שני חלקי הסותר שהארכנו בהם ומצאתי בב"י בח"מ ר"ס ר"ה שכתב וז"ל ומשמע בהכונס בסוף דכי אמרינן תלויה וזבין היינו דוקא כשאמר רוצה אני וכו' ואפשר דלא

בעי שיאמר בפירוש רוצה אני אלא כל ששתק וקבל דמים רוצה אני קרינן בי' עכ"ל והיינו ג"כ פלוגתת' הנ"ל. ובראותי שמכ"ת כבש נבואתו מלגלות עפר מעיני סכלותי לבאר לי הסכמתו בזה והכרעתו בשקל הקודש ומכותלי כתבו ניכר שבחלה נפשו ברוב דברי אשימה ידי למו פי כעת מלהריץ ספיקותי אל הוד רום מכ"ת עד כי יערוף כמטר לקחו יזל כטל אמרתו להשביע נפש שוקקה ודודאיו יתנו ריח וכו':

ו יאיר חיים בכרך

תשובה נז

א שאלה על פלוני שמת שנתיים אחר שנעשו הערכות ונמצא כפלי כפליים בעזבונו ושאלו הקהל ובקשו לדעת דעת תורה לצרפו לדעת נוטה אף כי בודאי בענייני ערכות וכל כה"ג הרשות ביד הקהל לעשות כפי ראות עיניהם וא"צ לשמוע בקול איש המחטט אחר שורשי הדינים כמו שאמרו חז"ל ב"ד מכין ועונשין לצורך שעה כ"ש מנהיגי הדור הנבררים ודעת הקהל סמכי עלייהו דהו טובי העיר דעדיפי כוחייהו אפילו להפקיע קדושה ואפילו לבער חמץ ומ"מ בקשו לחקור סברת רז"ל ולהסתייע ממנו אם יש לדון בזה לכף זכות לומר שבשנתיים אלו מציאה מצא או הטעה לסוחר או קנה דג של יוסף מוקיר שבפ'. ואחר שידעו זה יעשו כפי רצונם קרוב לדין תורה:

ב הנה לכאור' נרא' דטענינן ליתמי מדין תורה בכאלה ק"ו מהא דק"ל באחים ששטרת יוצאין ע"ש אחד מהם שאם חלוקין בעיסתן אימר מעיסתו קומץ ולא חילקו בדבר מוכח דאפי' מעט מזעיר אמרינן אימר שנתרבה להון רב וגם לא חלקו בין זמן ארוך או קצר. (וכ"כ הטור סי' ס"ב בהדיא דאפי' סך השטרות גדול וכו' בזמן הלואת השטר אחר שנחלקו בעיסתן ולא חילק באחר גופי' בין רב למעט). ואפילו אם אינם חלוקין בעיסתן כלל ק"ל דביתמי על האחים להביא ראיי' דאמרינן אולי הי' ראי' לאח שמת וכמבואר כל זה בסוגיא פח"ה דנ"ב ובח"מ סי' ס"ב. אבל לכשתמצא אין משם ראי' כלל דהתם שאני דאמאי דכתב בשטר סמכינן והוא חזקה אלימתא ואפשר דמקרי חזקה ועדים ולכן אפי' רב מודה דביתמי על האחים להביא ראי' וכן בחלוקין בעיסתן נדחוק אפילו באפשר רחוק לקיים דברי אגרת ולשון השטר שלפנינו מש"כ לומר בעושר ברור בההיא שעת' שאפשר שמקרוב הי' ברכת ה' בביתו והיא עשר תעשרם חוץ לטבע ולהניח דרך העולם שקומץ על יד יד ירבה אין לנו וגם בנדון דאחים הנ"ל (לולי דמסתפינא לחלוק על משמעות לשון הטור גם מפני שלא חנקו הפוסקים בדבר) אמינה שאפילו הם חולקין בעיסתן וידוע שעיסת זה האח מעט הי' ומזמן קרוב בא לו מאבי אמו אין לטעון ולומר

אפי' מת האח דבר בלתי מצוי דהכי ק"ל דמלתא דלא שבירא לא טענינן ליתמי. ואין לך מילתא דלא שכיחא גדול מזה וכדארז"ל חברך מת אשר. אתעשר לא אשר כ"ש בזמן קצר חוץ למנהג עולם והרי ק"ל בגמ' נדרים ר"פ ר"א דמיתה לא שכיחה וכתבו רמ"א בהג"ה י"ד סי' רכ"ח כ"ש עשירות פתאומי. ועוד ראי' מסוגיא דריש נדה דמקוה שנמצא חסר כל טהרות וכו' דאמרינן חסר ואתא חסר ואתא ואפי' לקולא אמרינן כאן נמצא כאן היה גבי מחט חלודה ושרץ שרו בסוגיא ריש נדה ואפילו גבי ממון ואפי' להוציא מיורשים כמ"ש הרשב"א ובש"ע ס"ס ר"נ וע"ש בסמ"ע ואף כי יש לחלק בכמה פנים מ"מ בכה"ג בנ"ד תלינן ברגיל וכדרך עולם וע"כ איתרע חזקת גברא.

ג וממוצא הדברים יש ללמוד דלפי רוב עושר הנמצא ולפי מיעוט המשא שנשא בעול יש להחזיקו לפעמים לגוזל רבים למפרע כמה זימני ערכות עד"מ שנשא בעול ת"ק ונמצא אחר שנתיים ימים אלף ת"ק ר"ט וידוע לפי משא ומתן שלו והוצאות ביתו שא"א להרויח ולהשביח קרנו ממשאו ומתנו רק מאה ר"Y מערך ת"ק מחזקינן לי' שהי' לו בעת הערכה ג"כ אלף ות"ק דאחר שהוברר והוחזק לשקרנא מטילין עליו סך כשעת מציאתו וגם לזה קצת ראי' מדרז"ל וכן ערכה שקודמת לזו ה' שנים אם הי' ג"כ ערכו ת"ק אחר שג"כ ברור בקרוב שא"א להרויח בעל ת"ק אלף ר"ט בז' שנים מחזקינן ליה למטעה כערכו רק דבזה צ"ע אם נאמר להחזיקו ג"כ לערך שלפני ז' שנים לאלף ות"ק אחר דנכון לומר דנתרבה אחת לאחת וכמ"ש לעיל ובערכה שלפני הקודמת דהיינו י"ג שנה לפי שנעדר אם הי' ג"כ בעל ת"ק ואינו מן הנמנע להרויח בכל שנה מאה מת"ק ומכ"ש באשר נתרבה בכל שנה וניתוסף הריוח על הקרן ונתגדל הריוח בגדלות הקרן מחזקינן לי' בחזקת כשרות. ואמרינן השתא בערך שאחריו פשע וזה מבואר בדברי הפוסקים בכמה דוכתי ועי' בש"כ ריש י"ד גבי שוחט ובורק.

ד ובכה"ג שכתבנו יש להשכיל ולשקול בדעת אם הי' ערכו משתבח ועולה מעלה מעלה בהדרגה ולבסוף נמצא סך גדול שאין הדעת סובלת' אפשר לומר שבצדק נשא בעול עכ"פ עד ערך הנעשה סמוך למותו.

ה וכל זה כתבתי לסמך וסעד הענין מדרז"ל ומ"מ הכח ביד הקהל כפי בחינתם ושיקול דעתם ולפי מעשי האיש ולפי פרצת הדור וכמה בחינת לעשות כרצונם הן אחר פטירת איש או בחייו למנוע ממנו שבועה אפילו ירצה לשבע וכן להטיל שבועה לפי אומדן דעתם על מי שירצה וא"צ ליתן טעם לדבר ובלבד שיכוונן לבם לשמים. והנה מנהג ברוב המקומות שאין מחליטין להשביע קצת בני הקהל' ע"פ הגורל רק מי שלא ירצה ליתן ערכו הנעשה לו הוא ישבע ויש זמן קצוב שיכול לישבע אחר שיצא הערך וכשעבר הזמן

א"י לשבע אח"כ ואם נודע שנפחת ערכו ע"י שהשיא בן או בת אפילו תוך הערך גורעין לו ואם נשא אשה ולקח נדן מוסיפין לו תכף מש"כ בשאר היזק או ריוח גדול אפי' ידוע לכל נשאר בערכו.

ו עוד מנהג פשוט מי שהגיד ערכו אלף ר"ט ועשה לו אלף ת"ק ר"ט וביקש לישבע שאין לו יותר מאלף שי"ן אין מניחין אותו רק ישבע על אלף וחמשים לכל היותר כי רשאי להוסיף בשבועתו ה' למאה ותו לא ואם לא ישבע כך ישאר באלף ות"ק. ויש אומרים שראוי לקנס גדול ע"פ דבורו שאמר שרוצה לישבע על אלף שי"ן הואיל שהגיד ערכו רק אלף ולא היא דמצי טעון שמתוך חור השבועה אמרתי לישבע על אלף שי"ן אף דאה"נ אי לי רק אלף חמשים. מש"כ בהוברר הדבר שהגיד ערכו שקר כגון מעשה שהי' שהוכחש על פניו מתוך יכולתו ביינות ומשכנות וסחורות וחובות אף כי יתנצל כי ידע שעכ"פ יעשו לו יותר ממה שיגיד אין ההתנצלות מספיק כי ודאי אלו לא הוסיפו לו על דבריו הי' מקבלו ושותק לכן לא ינקה מעונש למגדר מלתא ומפני הרמאים.

ז עוד מעשה שהי' שהגיד אחד ערכו ת"ק ר"ט ומפני שריננו עליו כל העולם שיש לו יותר ויותר מערכו לפנים שהי' רק ת' עשה לו ערכו אלף ר"ט ואף שצוח ככרוכיא וחירף וגידף וקילל למעריכים מ"מ לא רצה לישבע וככלות ה' שנים הגיד ערכו אלף ועשו לו יותר ויותר ושאלוהו איך לפני ה' שנים הגדת ערכך ת"ק ר"ט ועתה הגדת אלף ר"ט ולך הוצאות הבית גדול ורב והשיב מפני שידע מאז ריננת העולם עליו והבין שבודאי יעלוהו המעריכים בכן אף שהי' לו ת"ת ר"ט הגיד ערכו ת"ק ועתה דקדק מאד מאד להשביע עין העולם ועין המעריכים ואין לו רק אלף בצמצום. זה תלוי בדעת הקהל לקנסו על שהעלים ערכו במאמרו כי זה המכשילה בעו"ה פשטה כמעט ברוב הציבור ובפרט במקום שאין משביעין בהכרח עפ"י הגורל. ועוד תו לא מהימנינן לי' שדקדק בחשבונו עתה אחר שמודה שבראשונה כיחש ומעלים בערכו לפי סברתם או ישבע. ובעניני הקהל עונשין גם על המחשבה הגלוי' כמעשה למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. כך דעתי הקלושה נוטה כפסקי ב"ב עם קצת דעת תורה הטרוד:

ח יאיר חיים בכרך

תשובה נח

א שאלה בק"ק שעושין ערכות כל ג' שנים ויהי היום שעושין ערכות חדשות ובא ראובן לפני המעריכים ואמר סך ערכו אלף זהובים ועשו ערכו לפי מנהגם אלף ר"ט ואף כי צוח מאד ואמר שרוצה לישבע ביזם ולא עביד ונשא בעול אלף ר"ט ואחר כלות ג"ש יצאו

עוד ב' שנים מפני התרשלות ולא נעשו ערכות חדשות ובהמשך ה"ש הנ"ל יצא טבעו של ראובן שמשאו ומתנו עולה יפה והשיא בתו ונתן לה לנדן ת"ק ר"ט בשנה ה' הנ"ל ועם פרנסה ומשפטי הבנות יצא מכיסו בידו אלף זהובים. ויהי ככלות ה' שנים בעשות ערכות חדשות שנית בא לפני המעריכים ואמר שהרחיב ה' לו ויעשו ערכו אלף ר"ט המה ראו כן תמהו איך אפשר שנשא בעול כהוגן אחר שזה האיש ביתו פתוח לרווחה ואוכלי שלחנו רבים וצרכיהם מרובה ויצטרך לפחות בה"ש אלף ר"ט והוצאות בתו אלף זהובים גם אירעו לו איזה חולאים כאשתו ובניו והפסידות ידועים יותר מק' ר"ט ואיך אפשר לפי משאו ומתנו הידוע לנו שהרויח מאלף ר"ט בה"ש יותר מאלף ותש"ן ר"ט. אף כי נודה שאשר עשה הצליח וכ"כ לפי דבריו למבראשונה שאמר שאין לו יותר מאלף זהובים שהוא דבר שלפי סדר העולם אי אפשר.

ב ומ"מ לא דברו בעלי מעריכים דבר רק הציעו דבריהם ותלונתם על האיש לפני הקהל וגם הקהל לא רצו להתגרות בו רק כתבו הדברים כהווייתן לזכרון בפנקס המיוחד לכך. והמעריכים עשו לו אלף ות"ק ר"ט וחזר להתרעם מאד וחילל וגידף מאד על שהעבירו עליו הדרך. ויהי בשנה השלישית ויגוע וימת ולפי המנהג חתמו כל אשר לו ואחר שלשים עשו רשימה מהנמצא שקורין אינוואטרי' ונמצא ג' אלפים ר"ט שראוי לו לשאת ערכו. והנה הפרנסי' לנקות עצמם ולרוב צעקת היורשים שהחזיקו קצת פ"ו לשונאים וביקשו דין וגיזמו כמה גיזומים הסכימו שאף שכאלה וכאלה אין לפרנסים לעמוד בדין רק יעשו כפי הענין וכפי הזמן למגדר מלתא לענוש ולקנוס למען ישמעו ויראו אף כי יאמרו שאף אם יקנסהו סך רב אין זו קנס באמת רק מה שחייב לפנים כי זמן רב לפני ח' שנים כבר הי' לו ג' אלפים ויותר צא וחשוב הנתינות בממון ואורחים ושבתות וכה"ג יעלה עד חצי העזבון. מ"מ ישאלו משפטי צדק ע"פ הדין.

ג אף כי ד"ת ל"י מ"מ לפי הנראה דאין לזכות ראובן בין בחייו בין לאחר מותו מטעם אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן דהיינו באין ריעותא לפנינו כלל או בענין שיהיה רשע לעשות איסור בלי הנאה כענין לא שביק אינש התירא ואכיל איסורא ונזכר בכמה דוכתי ואבוהון דכולהו הא דנאמן אדם לומר פרוזבל היה לי ואבד משא"כ בכה"ג ובפרט בזמנינו בעז"ה ובדבר הזה שרבו המתפרצי' וע"י כך כל אחד מורה היתר ע"י תקלת חבירו שגם המה עושים כך אנא לה חזקה הו"ל ואיתרעי טובא ואפילו בהא דק"ל הוי דן כל אדם וכו' עמ"ש שם הרע"ב. ובענין אי שכיחא הא מילתא שיתעשר איש בזמן קצר או לא.

ד הנה מצינו דבר דשכיח ודבר שאינו שכיח ומ"מ קצת שכיח ודבר שאינו שכיח כלל כמבואר בחלקת מחוקק בא"ה ר"ס קמ"ח ומשם דמדנקט אכלו ארי וכו' ש"מ דמיתה אינו בכלל לא שכיח כלל ומ"מ מקרי לא שכיח וכן חלה ועכבו נהר ושבי וע"ע בח"מ סי' רכ"ה סי"ב דמיתה לא שכיח ופי' בט"ז וש"כ אפילו בחולה וא"כ כ"ש וק"ו בבריא דמיתה לא שכיחא שהרי חולה ק"ל דלא שכיח ודו"ק והכי תנן בפ"ג דגיטין דכ"ח ע"א נותן לה בחזקת שהוא קיים וע"ש בסוגיא דהש"ס מחלק בין שמא מת ושמא ימות ובין נדון לנדון גם ריש נדרים ד"ג ע"ב ומשמע דלמסקנא ק"ל כחביריו דר"מ דרבים נינהו וס"ל דחיישינן לבקיעת הנוד וה"נ לשמא ימות מ"מ נהי דחיישינן לה במידי דאסורא מ"מ לא שכיחא הוא. ומ"ש בפ"ט דגיטין דפ"ה ע"א מיתה שכיחא שם ג"כ להחמיר לפסול הגט ולגבי גירות מיקרי שכיחא וה"נ יפורש הא דאמרי' שם פ"ג ד"ל ע"ב מיתה שכיחא עשירות לא שכיחא נקוט מיהא דעשירות לא שכיחא כלל. מיהא י"ל דהיינו שיעשיר העני ודאי לא שכיח ואעפ"י דאמרינן שם בפ"ה דגיטין דנ"ב ע"כ גבי עמרם צבעא אומר מציאה אשכח היינו במינהו אבי יתומים דודאי יודעו ומכירו שצדיק וישר הוא וכמ"ש הרמב"ם טור ובש"ע סי' ר"ץ ולרבותא נקט מציאה.

ה ומעתה אוקי אחזקתי' הברורה. והא דאמרינן בפ' חזקה הבתים דנ"ב ע"ב מעיסתו קימץ ומשמע ודאי אפילו ממעט כמשמעות עיסתו י"ל ג"כ בכדי שיש לשער שברוב השנים הרויח כדרך העולם וע"י עצרנות' נתעשר בסך הזה דיקא נמי דקהני קימץ ולא אמר אימר מציאה מצא ואפילו אינם חלוקין בעיסתן ומ"מ לא זכרו הפוסקים חילוק ושיעור ועוד דא"כ למה ק"ל עשירות לא שכיחי כלל וברירא מילתא דשם שאני דשטרות ואונות יוצאים על שמו יוכיחו לתלות בכל ענין דאפשר לאו מ"מ שכיח הוא וכדמוכח התוס' שם ריש דמ"ה אע"ג דלשון התוס' משמע כיון דהשתא לא מרווח מ"מ אלו היה שכיח ודאי היה לנו לחוש עי' בתרומת הדשן סי'. ומ"ש ה' מוריש ומעשיר כענין ממית ומחיה ועקרה יולדה שבעה ולא ר"ל דבר הנהוג בסדר העולם ואפי' בכה"ג לא שכיח וכמ"ש שם פ"ג דגיטין חברך אתעשיר לא אשיר וכ"ש שלא בהדרגה דנחלה דאשכח מציאה או דיהיב לי' אליהו שיפא דדינרא או דחצה דקכיוסיף מיקיר שבי או דאעשר ממילי דחוץ לסדר העולם כר"ע אנו אין לנו כמו דלא חיישינן לגמלא פרחא אפי' בדיני נפשות.

ו ומ"מ אם הוא נושא ונותן באבנים טובות ומרגליות ודאי שכיחא רווחא טובא ולפעמי' יתעשר איש לאלפים בפעם. וכה"ג אם נושא ונותן עם סוחרים גדולים ואיכא למטעי וד"ל. מצינו למידין דכמעט א"א ללמוד בדין תורה בנדון זה רק כללות ולא פרטות שהם

לפי האומדנא. ומ"מ ברור דאחר פטירתו יפה טפי כח יתומים מסוגיא הנ"ל דב"ב דנ"ב דאם מת על האחים להביא ראי' ואע"ג דסליק בקושיא מ"מ לא נדחה מהלכתא כמ"ש הרשב"ם והכי ק"ל סי' ס"ב.

ז ומצד זה יפה כח היתומים בערכה שניה לולי ערכה ראשונה מש"כ עתה דנתפס לבדאי על דבריו בהערכה ראשונה ע"פ דבורו בהערכה שנייה ובא לפני הקהל וכתבוהו לזכרון מאז היה ראוי לעונש ולקנס אם יונחשאין אומרים דלמא מציאה מצא ואע"פ דלא יצא דינו לאור מ"מ הוי כנתחייב מאז להקל ובי גזא דדהו מנח. ומעתה אתרע חזקתו דזר מאד לו' הרי זימנא מציאה מצא אם אין דרך משאו ומתנו נוטה לכך. ואלו באנו לקנסו מפני שדבר לפני המעריכי' ערכו שוא ושקר ותו לא הי' אפשר להתנצל ולומר כי סמך על מנהגם שיעשו יותר ואלו לא עשו יותר הי' מודה ולא בוש. ועוד דלא מצינו עונש על המחשבה דסוף סו נשא בעול כהוגן.

ח וכל זה מצד הדין ומ"מ יד הקהל על העליונה לעשות סייג לתיקון הקהל והקהילה. גם אין התנצלות מספיק כי אלו לא הוסיפו לו הקהל ודאי היה בוש מלומר שיש לו יותר ממה שהגיד והיה גוזל רבים. וכל זה מיירי בדאפשר להקהל לומר דשקלי דדהו דאלו נשא בעול כהוגן היה חייב להקהל סך כזה נוסף על מה שנתן הן בגביית ונתינות הן בחילוק אורחים ובחורים וכל הנגבה לפי ערך כלו או חציו מש"כ לקנסו צ"ע שהרי ק"ל דלא קנסו בנו אחריו בגיטין דמ"ד ע"א וחביריו במ"ק ובכורות מצד הדין אם לא למגדר מלתא ולצורך שעה לפי קצת מנהגי הקהילות שמי שתוך ערכו משיא בתו או הגיע לו הפסד חוץ לנהיג הולך אצל המעריכים והם מנכים לו תיכף א"כ אין התנצלות לומר מציאה אשכח דמ"מ מחויב תיכף לישא בעול הסך ההוא דכמו דאמרינן לגרוע ה"ה נ אמרינן להוסיף.

ט רק דמ"מ י"ל אפי' מנהגם שיצטרך זה המוצא מציאה לישא בעול אי אמרינן למלטם מעונש דלמא מציאה אשכח אמרינן נמי דלמא מציאה אשכח סמוך למותו חודש ימים וכה"ג אם אפשר לומר לפי ענין עזבונו כך. ועי' סוגיא דהשתא הוא דאיתרא בסוף הגה' ראשונה די"ד גם בט"ז וש"כ. וכל זה מצד הדין אבל הקהל יש לאל ידם מצד האומדנ' דמוכח לעשות כפי ראות עיניהם ויש לזה סמוכים עשוים באמת וישר דנהי דאמרינן פרשי אינשי מספק ממונא בב"ק פ"ק היינו באין ריעותא כלל לפנינו ואפילו בכס"ג. ארז"ל בכמה דוכתי לפי ראות עיניהם ברוב חכמתם דכל הבכורות אדם רואה חוץ וכו' והכי נמי פסלינן להעד כל שיש לו צד הנאה (אף דאוהב ושונא כשרים דלא נחשדו ישראל מ"מ הוצאת ממון גרע) ע' ספ"ב דנגעים וספ"ד דבכורות ובתוס' ובפ' אלו טריפות

דמ"ד ע"ב וספ"ד דדמאי וכתבתי במקום אחר [על"ק תשובה קכ"א] תשובה ארוכה מה שיש לדקדק בזה אף כי בענין נשיאות עול בערכות שרבו המתפרצים והוא מלתא דשכיחא ויש בו חסרון כיס דדין תורה הוא דעת מטה דקהל בצרוף רב וב"ד. כ"ד הטרוד:

י יאיר חיים בכרך

תשובה נט

א שאלה ילמדנו רבינו אחד הי' לו בית גדול וע"י שהי' לו חדרים גדולים ורבים והי' לו אורחים רבים שלנו בתוך ביתו נתן הב"ב רשות לאורחים להתפלל בימי היריד דחורף שחלו על הרוב בימים הנוראים וגם לעתים רחוקים בימי מלחמה תוך חדר א' מיוחד אמנם לא החזיקו בו רבים מעולם כי מבלעדו לא הי' יכול לרום איש את רגלו ללכת שם אם לא שנתן להם רשות בפירוש ומיד אחר שיצאו האורחים משם הורד הבימה שהי' של פרקים עד בואם והשתמש בו הב"ב חול ואוכל ושותה תוך החדר לפעמים עם ב"ה כאוות נפשו ואף כמה פעמים שהי' חתונה בשכונה הלוה להם חדר הזה לאכול ולשתות בו ולשמוח ואח"כ מכר הב"ב את ביתו לאחר ואחר לאחר הכל בלי שיור שום תנאי רק להיפך שנתנו רשות ללקוחות להשתמש בכל הבית מתהום ארעא עד רום רקיע כנפשם וכרצונם ורשות נתונה להם ולזרעם עד עלם לבנות ולפרוץ ומה גם שהלוקח האחרון שאל את המוכר קודם גמר המקח על ככה. והשיב המוכר אין זה קודש כי אם חול. ואמר בפירוש שאכל שם כל שנה אף ללא צורך כדי שלא יאמר האומר שיש שם קדושה בחדר הזה. ועל דיבור זה נגמר המקח. ועמ"מ האחרון הלך ג"כ בדרך הזה וכשהי' חל ימי נוראים בימי היריד ובקשו האורחים אשר איננו מפה ממנו רשות להתפלל שם, נתן להם. והס"ת וכלי קודש היו שייכים לב"ב. ועתה בנה הלוקח האחרון את כל הבית ועשה בתי חורף והעמיד תנורים תוך כמה חדרים וגם תוך כדר הזה והעמיד א"ה תוך חדר אחר ורצה הלוקח לדור תוך חדר הזה והעם מרננים אחריו טען הלוקח שאם יבואו בני אדם נכרים שרצים להתפלל שם בימי היריד רצה לעקור דירתו משם בזמן התפלה בי"נ או רצה ליתן להם חדר אחר גדול מזה במקומו. ע"כ יורינו רבינו כדת מה לעשות אם יש צד איסור בדבר או לאו:

ב תשובה. הנה בדבר אשר עליו הוצרך השואל לשאול והוא אם קלט זה החדר קדושת בה"כ שאסור לקבוע בו דירת קבע בכל השנה וכ"ש בימים המיוחדים להתפלל בו שנה בשנה נראה שאין צריך לפנים ולא לפני ולפנים וכ"ש אם רצה ליחד במקום חדר זה חדר אחר המספיק לבאים להתפלל שהיתר גמור הוא בלי פקפוק. ומ"מ משום יגדיל תורה

ויאדיר אבא קצת בראשי פרקים דינים השייכים לנדון והוא שאם הי' כאן הכנה דרבה מעלייתא המספקת לקליטת קדושה מכל מקום והוא כעין אזמניה וצר ביה דאמר רב חסדא בפ' מי שמתו וס"פ נגמר הדין הי' נראה לנו דודאי עכ"פ קדוש לזמנים דאזמני' להם. ואע"פ דק"ל בגמ' ר"פ בני העיר דרחובה של עיר אין בה משום קדושה דאקראי בעלמא הוא מה שמתפללין בה בתעניות.

ג והי' אפשר לומר דאם תעניות דשכיחא על כל צרה שלא תבא ויכולין להיות כמה פעמים בשנה מ"מ חשיב אקראי כ"ש בכה"ג שנתייחד רק לשני זמנים קבועים בשנה ויש לכאורה ראי' מגמ' דמנחות ד"ס ע"ב דס"ל לר"ש דמנחת סוטה וחוטא כיון (עי' קונטריס כרך ג' דקנ"ג ע"א) דמצי לבוא טובא זימנין בשתא מקרי תדיר לגבי מנחת העומר הקבוע פעם בשנה. ובכה"ג בפ' כל התדיר דצ"א אמר הש"ס מילה לגבי פסח כתדיר לדמי. וע"ע בתוס' פ"ק דיבמות בסוגיא דעלי' ד"ה ע"ב גם בת"ה סי' רס"ו ובספרינו מ"ח הארכנו בג"ה בההיא דבגמ' דעירובין לטעמיה לינוקא אתי למסרך.

ד רק דיש לחלק דאין ראי' מרחובה של עיר שכל עצם התפלה בתוכה אינו לקבוע מקום לקדושה אדרבה הוא לבזות עצמינו בפרהסיא או שגלות יהי' מכפר עלינו כבגמרא דתענית ואינו רק ליום א' וכי פנה היום חזר להיות ככל רחובות העיר. ואף די"ג שמתפללין בה גם במעמדות כבר כתבו הגה' ורש"י ותוס' דיש למחקו כי אין לזה שורש מש"כ חדר שהוחזק באופן המועיל על שני זמנים בשנה להתפלל שם בימים ההם כמה ימים ובפרט בזמנים הנבחרים בשנה אשר אליו יתברך כל בשר יבואו בתפלה ובתחנונים וכדק"ל שבני הכפרים כופין זה את זה לשכור מנין בימים הנוראים וכך נוהגים ב"י קדושים להזהר מאד ודאי בוי קבע לא אקראי. גם מ"ש דר"ש ס"ל מנחת חוטא וסוטה תדיר טי וכו' משם ראי' דר"י ס"ל להיפך והרי בעירובין פ"ד דף מ"ו אמרינן ר"י ור"ש הלכה כר"י והרי ר"פ בני העיר מבואר שהי' להם שני בה"כ בי' קייטא ובי' סיתוא וא"כ כל אחת מהם הי' בלי שימוש קדושה חצי שנה ומ"מ לא יוגרע כחו כשאר בה"כ.

ה האמנם אם בחדר כזה שרי להשתמש בין הזמנים הקדושים חול גמור או אם קלט קדושה עולמית מיהא לזמנים המוגבלים ולא מצי בעלים לשנותו כל ימיהם להשתמש בו חול תמיד בלי הפסק הזמנים. ראינו כי טוב לבאר תחלה ענין אזמניה דבש"ס דעל ידו קלט קדושה איך היא ומה ענינה. הנה מדברי התוס' שם ס"פ נגמר הדין למדנו דס"ל דלא סגי באמריה בעלמא רק בנטלה בידו ואומר זה יהי' למת יע"ש וא"כ ה"ה ההוא סודרא דאזמיני' למיצר בי' תפילין בכה"ג מיירי והשכימו הפוסקים דמיירי בהזמינו בפירוש לעולם ואזי אפילו צר ביה רק פ"א קדוש לעולם ורמ"י כתב בזה סימן מ"ב וצר ביה על

דעת כך והביאו האחרונים שר"ל שגם בעת שצר בו יהי' דעתו ע"ד שיצור בו לעולם והשיגוהו הל"ח והנ"ץ ולעד"ן דלא כיון לכך רק ר"ל שצר בו ע"ד כוונתו הראשונה ולא שעכ"פ יהי' בדעתו בפירוש זה וק"ל. רק דנ"ל דאם אזמיני' לעולם אפילו צר ביה רק ע"ד זמן מה אסור לעולם והכי מוכח בי"ד סי' שס"ד גבי קבר ובזה לא נמלט רמ"י מהשגה. עוד נ"ל לחלק דלא בכל הכנה צריך שהי' בדעתו לעולם בעת הכנתו רק דוקא אם אזמין סודרא לכך כאשר הוא מוכן להשתמש בו כל דברי חול כידוע ממלת סודר הרגיל בש"ס אז צריך ודאי אזמנותי' לעולם דאל"כ אפשר דאזמיני' עד שיזדמן לו כיס של תפילין יפה. מש"כ אם עשה כיס להניח בו תפילין או אמר לאומן עשה לי כיס של תפילין הוי שפיר הזמנה בלי דבור כלל דשינוי מעשהו ותבניתו הוי הזמנה רבה וגם אין צריך לחשוב בו מחשבה שיהי' לעולם והכי מוכח כלהו סוגיא דס"פ נגמר הדין. והכי מדוקדק לשון טור וש"ע בי"ד סי' שס"ד.

1 וממוצא דבר אנו למידין שאם עשה מעשה בחדר זה דניכר מיני' שדעתו להיות קבוע לעולם כגון שבנה בבנין ארון הקודש ותיבה ועמוד ובכה"ג ה"ל הזמנה לעולם וכן אם אמר בפירוש אני מיחד חדר זה להיות בו בה"כ לרגלים ולירידים לעולם משמע. וכדק"ל גבי נדר בלי קביעת זמן כבי"ד סי' רי"ט והכי משמע בא"ח בש"ע סי' קנ"ג ס"ח. (וגם בזה הי' מקום עיון דנהי דמשום נדר אית' מ"מ לדברי תוס' הנ"ל אין זו הזמנה שיקלוט קדושה בדיבור בעלמא ומוכח שם דאפי' במחובר כגון נפש שבנאו דלא שייך נטלה בידו בעי מעשה מ"מ מאחר שלא זכר שום פוסק את זה הי' נראה להחמיר גם בדיבור והכי משמע בסי' קנ"ג ס"ח) ולא לענין שאסור להשתמש בו חול בכל המשך השנה מאחר שאין לנו ראי' שדעת המזמינו כך הי' רק נחזי אנן שאם אחר שעבר זמן המוגבל לקדושתו מדי שנה בשנה סגרו בעל הבית לחדר ולא רצה שיבא אדם לשם רק הי' נזהר ומזהיר לשמור אותו מכל תשמיש חול אזי חזינן דדעתו לכך הי' ואסור גם הוא גם אחר לשנותו מיד אחר שהתפללו בו פ"א. מש"כ אם הניחו פתוח לרווחה והי' נכנס בו הוא ובני ביתו והשתמשו בו בין קבע בין ארעי ולא נמנעו מלאכול ולשתות בו לפעמים הרי מחשבתו ניכרת שלא הי' לדעתו לקדשו לכל השנה והוי כמתנה והכל לפי תנאו כבא"ח סי' קנ"ג ס"ח כי הכל לפי דעת המזמן. ויש להביא ראי' לקודש מחול דאמרינן בש"ס ס"פ נה"ד הנ"ל דהא דק"ל הזמנה לאו מילתא היא ילפינן מע"ז ועיין במשניות השנויים פ"ג דמס' ע"ז והם דינים הנזכרים בטור סי' קכ"ה ובש"ע שם סגד"ה וביה קייטא וביה סיתוא דבגמרא הנ"ל בלי ספק שהיו נסגרים בעת שלא הלכו להתפלל בהם וגדול' מזו אמר הש"ס ס"פ נה"ד הנ"ל אפילו למ"ד הזמנה מילתא היא דלא חזי לי' ר"ל היתר על

הצורך לא תפיס כ"ש דאמרינן דלא תפיס רק למה שחשב בו ואזמני' וכן סודרא דאזמיני' עד שיזדמן לו כיס וזה ברור. רק דעכ"פ אם אזמיני' באופן הניכר שדעתו לעולם הי' תפיס קדושה אחר שהתפלל בו לעולם בזמני' הללו דלא מקרי אקראי בעלמא כמ"ש לעיל ויש לנו ראי' מדין מינוי ש"ץ שלא נתמלא זקנו דלעתים ידועים נקרא קבוע בטור וש"ע סי' נ"ג והי' לחדר זה דין קדושת בה"כ אחר שמסרו לציבור שאסור למכרו ונשאר פרטי דיני בה"כ הנזכרים בטור וש"ע סי' קנ"ג.

ז ואין ראי' לסתור דברי ממ"ש שם די"א יחיד בטלו אפילו ס"ת מותר למכרו וכו' שהרי מבואר שם כל שלא הקדישה דווקא מש"כ חדר זה מסירתו לציבור הוי כהקדישה ועוד שאני ס"ת דנשאר בקדושתה וכל זה בהזמנה מעלית' שהיא ניכרת וידועה שכוונתו לעולם הי' מש"כ בנדון דידן דמעולם לא יצא מפי אדם שנדר או הקדיש החדר לא לשעה ולא לדורות גם לא עשה מעשה שיהא ניכר שמחשבתו לכך הי' כלי לא בנה בה שום דבר הנהוגים להיות בבהכ"נ הקבועים לעולם כי מה שפינה את החדר מדברי חול שבתוכו בהגיע זמן המוגבל והעמיד אז לתוכו ארון ותיבה המטלטלים אין זו הזמנה לדורות רק לפי שעה דלא סגי בלאו הכי כמו הכנסת ס"ת וכלי קודש הנצרכים גם אין כאן אזמני' כלל היות קולט קדושה לעולם מה שמצוה עביד להניח אורחיו וקצת הנטפלי' אליהם כנס ולקבוע מקום מחדר מחדריו שיחד להם לימים הנוראים שהם על הרוב ימי היריד ודמי למ"ש מהר"ם פדואה והביאו אמ"א סי' קנ"ג סט"ז בהג"ה אם לא השאיל להם בפירוש רק הניחם לכנס בביתו וכו' אע"פ דההיא לענין אי מצי למחות הוא שנוי הוא הדין והוא הסברא דנשאר תלוי בדעתו וכשם שיוכל למחות במי שירצה ה"ה ה"נ יכול למחות בכלם ולהחזיר החדר לחול דלא הוי רק כצר ביה לפי שעה ולא אזמיני'. ואין לערער אוד ולהסתפק בדבר לומר דלמא הראשון שייחד החדר לכנס ביה רבים הי' בדעתו באותו שעה ובאותן ימים שהתפללו בו רבים להניחו כך כל ימיו והוי כצר ביה אדעתי' לצור בו כל ימיו דמקרי אזמני' וצר ביה כמ"ש נ"צ ושאר אחרונים והא דלא בנה בה ארון הקודש ותיבה משום דבקל מצי להכניס ולהוציא אותם כשיגיעו הזמנים כמו שאר כלי קודש. ואם הוא ספק יש לומר דקדיש מספק דק"ל ספק הקדש הקדש כבטור וש"ע בי"ד ס"ס רנ"ט. הרי תשובות המערער בצדו ומשם ראי' שאפילו את"ל שיש ספק לא ק"ל החמיר רק לגבי' המקדיש גופי' מש"כ לגבי היורש דנקרא מוחזק כמבואר שם בהג"ה וה"ה לגבי הלוקח דק"ל טוענין ללוקח כמו ליורש והוי ג"כ מוזחק ובנדון דידן יש עוד ידים מוכיחות שמכר הראשון לשני הבית שבו החדר ולא זכר ולא פקד בשטר מכירה לא חוץ ולא על מנת אדרבה כתב בו קני לך מתהום ארעא וכו' ומצר לו מצרים

וכן הורישו השני מוכח דלא הי' בדעת שום אחד מהם שיהי' החדר מוחלט לקדושה אפילו לזמנים הללו. ועוד פוק חזי מה עמא דבר שישנם כמה וכמה ב"ב שמיחדים חדרים לארחי ופרחי בביתם להתפלל בו בימי ירידים שהם על הרוב בי"נ וברגלים מפני דוחקא דציבורא ולית מאן דחש ליה שיהי' אגיד ומחויב בזה כל ימיו. ונהירנא כי בק"ק פראג דשכיחא טובא שהשררה חותמין בהכ"נ מפני החובות צור תעודה ויש לכל בני הכנסת חדר גדול מיוחד בבית שיבחרו והולכים לשם בני הכנסת וקובעים לשם ארון הקודש ותיבה ומתפללין שם בחול ובשבתות תמידין כסדרן עד כי יעבור זעם ואע"פ דאינו מילתא דקביע מ"מ מאחר שזה דבר רגיל ושכיח טובא הי' אפשר לפקפק בו. ומ"מ לית מאן דחש לנהוג בחדר קדושת בה"כ אפילו בימים שהולכים בתוכו להתפלל ש"מ שבכה"ג הולכים אחר אומדן דעת דומה למ"ש רז"ל לב ב"ד. מתנה עליהם וה"ה אומדנא דבעל דבר כמבואר בא"ח סי' קנ"ד ובי"ד סי' רנ"ט בהג"ה ובכמה דוכתי ובשנת תכ"ו שהיינו מחכים שיהי' שנת הגאולה ע"י משיח המדומה שנתחברו ונאספו חבורות חבורות להתפלל ערבית בזמנה בחדר מיוחד שנתן להם ב"ב אחד וכן חבורה של שומרים לבקר ואפי' באותן ימים לא נהגו בחדרים שום קדושה. כ"ש אח"כ שבעוונותינו נשתקעו הדברים יצאו מקודש קל לחולין כל החדרים בלי פקפוק.

ח והנה עדיין יש מקום ללין ב' תלונות על בעל החדר אם יבקש להוציא החדר מקודש לחול לגמרי לא מצד דקלט קדושה ולא פקע קודשת החדר דכבר בארנו דלית דין צריך בשש רק מפנים אחרים. התלונה הא' דלא יהא אלא נדר והנהגה טובה שרגיל האדם לעשותו דצריך התרה כמבואר בטור וש"ע י"ד סי' רי"ד ושלמים וכן רבים ס"ל דבצדקה והקדש אפילו במחשבה בעלמא נעשה נדר ומחויב לקיימו שנחלקו בזה גדולי הפוסקים והכריע מהרי"ק שורש קס"א להחמיר ובש"ע בח"מ סי' רי"ב ס"ח וזכרו גם כן רמ"א בהג"ה י"ד ס"ס רנ"ח. וקשה להתיר הנדר כי צריך חרטה מעיקרא על המצוה שעשה בזה כמה שנים. מ"מ אין זה מן הקושי דאם נאמר דנעשה נדר אפשר להתירו ולומר שמתחרט שלא התנה בפירוש שלא יהי' עליו חיוב נדר והכי מוכח בפוסקים שם. גם אין להקשות ולומר דא"א להתירו מפני דה"ל כנדר עד"ר שאין מתירין דזה טעות מפורסם דלא מקרי נודר לעשות דבר לרבים או שלא לעשות דבר בלתי רשות הרבים עד"ר רק כשאומר בפי' אני נודר כך וכך עד"ר וזה פשוט ומבואר בפוסקים וטור סי' רכ"ח.

ט ועדיין יש לפקפק ולומר מאחר שכת קודמין ובה"ב הראשון שנעשה עליו כנדר לא הניח להתיר נדרו שוב אין בכח יורשיו ולקוחות הבאים מכחו לעשות דבר דלא עדישא מיני'. לכן אם הי' ידוע מחשבתו לדעת המחמירים גם המחשבה או שאמר בפי' שיהי'

החדר לבה"כ לצמיתות לזמנים הידועים הי' חיוב גמור עליו לקיים. ואחר שיש כאן דבר שחל עליו ההקדש נהי דאי בעי נשאל עליו דק"ל נשאלין על ההקדשות וכדק"ל בטור וש"ע סי' רנ"ח. מ"מ יש לומר שאחר שהתפללו בחדר כבא ליד גבאי דמי דתו לא מצ' לשאול עליו (ע' סמ"ע בח"מ סי' קכ"ה ס"ק כ"ה) וכן אם מת זה שנדרו בפה או בלב ולא שאל עלי' כבר חלה עליו קדושה ואין לו היתר עוד דלא דמי לנדר ות"כ שבין אדם לחבירו שאין חוב על היורשים לקיים (כמ"ש הריב"ש הובא בהג"ה ש"ע ח"מ סי' ר"ט דכיון דמת בטל נדר ות"כ ובסי' ריי"ב ס"ז ובהג"ה) מש"כ בצדקה אם נדר ליתן לצדקה מעות סך מה ומת ודאי מחויבים היורשים לקיים ממעות ירושה מכ"ש במקדיש כוס כסף ובכה"ג דבר מסוים ולמחמירים אפילו חשב פשיטא לן דבחייו קדיש לא מטעם הזמנה דחל קדושה על הכוס רק דחיוב על היורשים לתתו להקדש כי לא ירשוהו מאביהם דחל עליו שם הקדש ודאי בחיי אביהם ונהי דהוי מצי אביהם לשנותו מ"מ לא הוי מצי למיהדר ביה בלא שאלה על הנדר לפחות ואפשר אפילו בשאלה וכמ"ש והרי לא שאל וכל זה בודאי וברור לן שהקדישו הקדש גמור ולחלוטין. מש"כ בנדון דידן שלא ידעינן מחשבתו אם לשעה אם לדורות חזר הדין להתיר' דהיורשים מוחזקים ואפשר שבכה"ג שאין כאן שום בירור רק מצד מה שנהג כך כמה שנים ואחר שכתבנו בסמוך שהמנהג נתפשט בק"ק שב"ב נותנים חדרים לקצת אורחים בירידים ואינו חובה רק כל זמן שירצו מעתה אפי' אלו חי הראשון שנהג כך לא הי' צריך התרה מאחר שמתחלה לא נהגו ע"ד חובה וקבע וראי' מהג"מ הביאו רמ"א בהגה' א"ח סי' תקס"ז באירע ברית מילה בתעניות בה"ב וימי תשובה.

י התלוני השני' הוא ממה דתנן מי שאבדה דרך שדהו וכו' דק"ל מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו והביאו רמ"א בהג"ה ח"מ סי' שע"ז. אבל אחר העיון לא דמי כלל דשם הי' לרבים עכ"פ מצר בגבולו והוא שינה דרכם לכן אין לו לקלקל מה שהחזיקו בו ע"פ רצונו ודעתו. ועוד שהוא דבר הנצרך לרבים בהכרח שיהי' להם דרך שיעברו בו. מש"כ כאן שמעיקרא הי' ע"צ החסד ולרווחא בעלמא להצילם מדוחקא דציבורא ולא סמכו דעתייהו להחזיק בו כי המה יודעים שעושה כך בחסדו ובטובו ואין להם בחירתו עליו אפי' תרעומות ועמ"ש בסמ"ע במה שמחלק כ"ש אם בעל החדר רוצה להניח החדר בקדושתו לימים המוגבלים כבראשונה לא ידעתי כלל מקום לשאלה דאם משום שהוא מהסס מפני שהוא רוצה לקבוע בו מטה ושלחן כסא וכל צרכי תשמישו של חול מה שלא נעשה עד היום לית דין צריך בשש כי מאחר שגם קדמונים שקדמוהו היו נוהגין מיהא חול בין הפרקים בחדר לישן בו ארעי מה שבבהכ"נ אסור גם לאכול בו לפרקים

ולהשתמש בו הרי כאן גלוי דעת שלא קדשוהו בקדושה הראוי לו שהוא קדושת בהכ"נ ומה שלא השתמשו בו חול בקבע הוא מפני שלא היו צריכים לו כי הי' להם חדרים ועליות יותר מצרכם וזה האחרון שיש לו מקנה וקנין ובני בית והוצרך לקבוע דירתו בקבע בחדר זה מי מעכב בידו ומאין לנו לחלק בין תשמיש קבוע לארעי ולא מצינו לרז"ל שחלקו בדיני בהכ"נ שחרבה או שנמכר' רק בין תשמיש הגון או מגונה כבסי' קנ"א קנ"ג לא בין קבע לארעי ולא נצרכה לומר גבי שינה בבהכ"נ דאסור אפי' ארעי רק שהתירו בבי' המדרש ודוק ולפי זה אפי' קלט החדר קדושה בה"כ ע"י הזמנה לעולם לזמנים המוגבלים באופן שזכרנו למעלה היה מותר להשתמש בו בין הזמנים אפי' בקבע וכמ"ש.

יא אבל מלתא דפשיטא לדעת השואל דאפי' בפי' נדר חדר זה לעולם לזמנים המוגבלים לבה"כ מותר לו להוציאו לחולין ע"י שיתן תחתיו חדר אחר בזה בדיוטא העליונ' דלא עדיף מבה"כ דשרי להחליפה ולמכרה ולסתרה ביש בהכ"נ אחר. מבעיא לי ודעתי נוטה לאסור דהא דבהכ"נ דרבים שרי משום דנעשה המכירה או הסתירה והחליפין לפחות מהסכמת טובי העיר או בני הכנסת דהוי כדעת כלם רק דבמעות מכירה אסור להשתמש אא"כ נמכר ע"פ ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כל זה לא יועיל לגבי בה"כ של כרכי' מפני דמעלמא אתו ומיירי ואפי' יש בהכ"נ אחר כמ"ש ר' ירוחם.

יב מש"כ נדון דידן דיחיד שרצ' להחליף חדר אפי' הי' מיוחד רק לבני העיר ואפי' השני אצל זה דמי לבה"כ דכרכים לגבי אנשי דמעלמא אתו דלמא ניחא להו טפי בקמייתא. כ"ש זה שמיוחד לאורחים דאתו מעלמא וחדר השני בדיוטא עליונה וטורח לעלות בסתר המדריגות שאם הקדיש' בפי' בלי זמן שיהה אסור להחליפה. וגם להא מלתא דמי למקדיש דינר משבא ליד הגבאי אסור להלוותה וה"ה להחליפה בלי רצון הגבאי שהוא ידי עניים שזכה עבורם. ובנדון זה אורחים שכבר התפללו וכבר בארנו בנדון השאלה שא"צ לכל זה כי לא היה כאן הזמנה המוטלת לקליטת קדושה לכן מה שרוצה בעל החדר לייחד חדר תחתיו מילתא יתירת' עב"ד ותע"ב ולא עדיף כח חדר השני מכח חדר הראשון. אם לא יקדישנו בפה לעולם או יעשה בו הכנה בבנין שנראה ממנו זה וע"צ יותר טוב יתנה על חדר השני שלא יהיה בו קדושה רק כל זמן שירצה ולא יהיה עליו לנדר וחזקה לרבים.

יג וכל מה שכתבתי לשריותא של חדר הנ"ל נ"ל להלכ' אבל לא למעשה בהיות אשר קפצו עלי ימי זקינו והגיעו ימי מרודי ועוני. ויסורים משלו בי בעווני. ותש כח עיוני. נחלש שינוני. ונתמעט זכרוני. בצירוף שאני כאומן בלי כלים וקצתם הם בידי דרך שאלה

דהדרי בעינא לכן לא יסמוך השואל עלי עד כי יסכים אחד מבעלי הוראה להתירה כי אפילו אחריות' דנפשי לא ניחא לי לקבלוי כ"ש דאחרינא:

יד כ"ד הכותב הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה ס

א מעשה שאירע בק"ק ווירמיישא ברעש הגדול שנת שצ"ו שסיפר לי איש ישר ונאמן שהי' בימים ההם שחלתה בת יחידה של אחד מן הגדולים ועשירים אשר בק"ק במגפה ב"מ ומפני רוב הניגפים רחמנא ליצלן לא הי' בנמצא משרתת או משרת שישמשנה בוליה חוץ ממשרת של קצב אחד יפה תואר ובעל קומה שאמר לאבי הנערה נפשי חשקה בבתך ונכמרו רחמי עליה אם תתן לי ת"כ בת"ש שאם תחיה תתן אותה לי לאשה אני אשרתנה ואשמשנה בכל כחי חנם אין כסף ונתרצה האב ונתן לו ת"כ ובבואו אל הנערה גם היא נתנה לו ת"כ שתנשא לו וכן עשה המשרת ושרתה ושימשה באמונה ובמעט זמן נתרפאה ועמדה על בוריה וחלה המשרת גם הוא בחולי הרע ותשרתהו גם היא כי נפשה קשורה בנפשו ותאהבתו מאד ויחי גם הוא. והאב העשיר חזר בו אח"כ כי בוש שתנשא בתו למשרת באשר בתו ידידה לו ומשכלת ומופלגת בחכמה וביופי ואמר שהת"כ בת"ש היה באונס ממנו ומבתו להצלת נפש בתו משחת אבל הבת עמדה באמונתה נגד רצון אביה וגזמה שעכ"פ תזדקק לו הן בהיצר הן באיסור ואמר האב א"כ לא אתן לך אפילו פרוטה נדן רק מלבושי' כל שהן שבלונות וט"ק וכך עשה ולקחה המשרת חנם ושאלני בעל שמועה הנ"ל מה שנ"ל אם עמדו אבי הנערה ומשרת בדין האיך דנו דייני להאי דינא.

ב ואמרתי לו כי לפי סיפור דבריו לא הי' המשרת נזדקק למיחש שאר חלאי' כלל ואז הדין עם המשרת והיה ראוי לכוף האב וגם הבת לאשר ולקיים הת"כ בתורת שבועה ואם אמר יאמר האב תקחנה חנם אף כי מצד אומדן דעת סתם הת"כ היה שיקחנה כדרך עולם עם נדן הראוי כפי אומדן דעת העולם או עישור נכסי שכך שיעדו רז"ל ביתומה מ"מ אי טען האב שדעתו היה בת"כ שלו שדי והותר הוא שכר לו שיקח בתו חנם ולכן גם אם לא ירצה ליתן לה שטר כחח"ז אין בידינו לכופו כי נאמן אדם על שבועתו ועל נדרו כמבואר בסוף הג"ה בי"ד סי' רל"ב סי"ב [ובח"מ סי' פ"ז הג"ה סל"ד ועל"ק תשובה ס"ט] ואפשר שאפי' היה בלבו להשיאה לו כאלו השיאה לאחר הראוי לו מ"מ הרי הם דברים שבלב שלא פי' דבריו ואין חיוב רק לקיים כל היוצא מפיו ואם ח"ו יערים בדבר לא יצא נקי מדין שמים מלבד היא שתחוש לעונש כמעשה דחולדה ובור. ומ"ש שגם

היא השיבה גמולו בראשו ותשרתהו בחוליו אינו מספיק לבטל הת"כ דה"ל להתנות ולפרש שתשרתהו ע"מ שימחול הת"כ.

ג רק בענין זה היה תועלת בזה אם היה המשרת מבקש עתה סך גדול שכר שירותו אחר שחזרו אב ובת מהבטחתם אז מצי אב לטעון שיצא שכרו בשכרה ואף כי יש לחלק ולומר שהיא בת גדולים ובזיונה מרובה לשרת למשרת מאשר משרת ישרתנה מ"מ י"ל ג"כ בהיפך כי סכנתה מוטעת היה אחר שכבר עבר עלי' כוס של זעם כנודע אבל טענת אונס מיתה אינו ענין לבטל הת"כ שאף שפיקוח נפש דוחה כל התורה בר מתלת אם העבירה הוא קיום נפשו מש"כ כאן אם הת"כ היה מפני פ"נ הרי מצי לקיימנו ואיזה פ"נ הוא להתיר לו שיעברנו ואינו ענין למודעא רבא לאורייתא שקבלו ע"י כפיית ההר שהאונס הוא מאת נותן התורה יתברך שמו שיקבלו דבריו וק"ל.

ד כ"ש שאם היא לבד נתנה ת"כ שלא נוכל לחייב כלל להאב לתת לה כמשפט הבנות בדין כי אם ע"צ היושר והטוב. ואם האב לבדו נתן ת"כ והבת ממאנת ודאי אין בידינו לכופה ונ"ל אפי' היתה קטנה בשעת חוליה שהרי לא קיבל אביה קידושיה ועתה כבר גדלה ובלבד שלא יהיה ערמה בדבר שתהא ניסת מאב ע' בהג"ה ש"ע סי' נ' ס"ו ומ"ש בשו"ת מהרמ"ע הביאוהו האחרונים אכן אם הי' המשרת מוכן לשרת החולי' בחולי הרע הזה נ"ל לדמותו לטול דינר והעבירני דבגמ' פ' הגוזל ר"ד קי"ו והוא בטור וש"ע רס"ד ואלו לא חזר ושרתיהו היה מחויב ליתן לו שכר כראוי והנהוג לתת לאותו חולה אבל כאשר לא הי' מוכן לכך דמי לשכר הרופא או שאר דברים שדרך לתת הרבה והרי סכנת נפש אין לו שיעור לכן מחייבי' לקיים ת"כ וע' בי"ד ס"ס של"ו ובהג"ה ש"ע ח"מ ס"ס רס"ד ומפני שישרו דברי הנ"ל שהשבתי לאיש שסיפר לי המאורע וקילס אותם אמרתי להעלותם על ספר.

ה כ"ד הטרוד: יאיר חיים בכרך.

תשובה סא

א בחבורה לומדים אצלי ומקשיבים לקולי סעדו יחד י"ב בטוב לבם ביין בימי פורים הטילו גורל על כוס כסף גדול מוזהב ונתן כל אחד א' ר"ט וזה מעשה הגורל מביאי' שתי קלפי או שני כלים ומטיים י"ב פתקים כתוב על כל אחד שם אחד מהם לקלפי אחת ומטילין לקלפי שניה ג"כ י"ב פתקים על אחד מהם כתוב מז"ט וי"א ישארו חלקים ותינוק או תינוקת לוחקת א' מכלי זה וא' מכלי זה ועם מי שיצא מז"ט זכה בכוס. והנה אירע בגורל הנ"ל שיצא מז "ט בהעלאה שניה והיה פלא בעיני הרואים שעלה פתק

המז"ט מהר. וא' מהם בדק וראה כי היו רק פתקים חלקים יו"ד והיה ראוי להיות י"א ועל שנים היה כתוב מז"ט וביקש זה שזכה בו לומר אחר שאיך שנעשו שני טעותים אלו בזדון או בשגגה או דרך היתול ושחוק אין בו שום גרעון או יפוי כח לאחד יותר מלחבריו ואם מזלו גרם לו ה"ה אם היה כנכון וראוי עמדה לו שעה.

ב ואמרתי בפשיטות שבטלה הגורל דק"ל כרב דאמר בטלה המחלוקת בבא להם אח ממה"י בפרק בית כור (בבא בתרא דף ק"ו ע"ב) והוא בטוב ח"מ ובש"ע סי' קע"ה. וחזרו להטיל פתקים חדשים באופן הנ"ל לשני כלים וזכה מהם א' בהעלאה ששית ואחד מן הנשארים בקלפי לפי תומו פתח פתקי' הכרוכים הנשארים ומתוך כך ראה שחסר שם א' מנותני מעו' שלא נזרקו לתוך הקלפי רק י"א פתקי ב"ב. ואמרו בני חבורה לבטל גם פייס זה וזה שזכה טען נגדם דאין טעם לתלונתם לקלקל הגורל אדרבה ע"י גרעון שם א' מהם היו קרובים לשכר וע"ר זה שהיה חסר ביקש הזוכה לפשר וליתן לו ד' ר"ט והיה מרוצה.

ג ובאמת לפום ריהטא היה הדבר מעויין אצלי בלי הכרעה אבל אחר עיון מעט זמן כמן ימא לטיגנא פסקתי שג"ה בטלה המחלוקת שהרי חזינא גבי שני אחין שחלקו ואח"כ בא להם אח ממה"י שאפי' היו להם ג' שדות שוות בערך ונטל אחד מהם שדה ומחצ' ואחר שבא להם אח ניסו וכתבו ג' פתקים ורשמו עליהם ג' שדות ולקח האח הנכרי פתק אחד ועלה בידו שדה שחלקו ונתרצה אח השלישי בו מ"מ יכול כל אחד משני האחים לבטל גורל הראשון לגמרי והם דברי ר"י בתוס' שם (עם כי לא ידעי פירש מלת מקמצין לדעת ר"י) וכ"פ בש"ע שם אע"פ שאין טעם ושום סברא ומקום לערער שום אחד מהם מצד השכל מ"מ גורל הנעשה שלא כהוגן בטל מכ"ש אם הטעות במעשה הגורל בעצמו. כי ראינו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל באשר נעשה בלי מחשבות אדם ופעולת אנוש מצד התחכמות אך בגורל תחלק הארץ וכן סמכו על הגורל במיתת עכן ויונתן לולי שפדאוהו העם לא מצד הודאתו ונאמר בחיק יוטל הגורל ומ' כל משפטו ואפי' בא"ה היה מקובל זה כמו גבי יונה והמן הרשע לפשטיה דקרא.

ד מפני שקרוב הדבר שאם הגורל כהוגן ידבק בו השגחה עליונה כמ"ש הבה תמים מש"כ אם הגורל מקולקל אין מבוא לומר שמי שזכה מאת ה' היתה זאת הן שהקלקול ע"י תחבולת אנוש או בשגגה עכ"פ הגורל מקולקל ומצי כל חד למימר אלו נעש' הגורל כהוגן היה קיימא לי שעתי ע"פ מזלי או ע"פ תפילתי שיתן לי הצלחה בכל עסקיי יותר ממ"ש בש"ס דב"מ דק"ו ע"א דמצי מחכיר למימר הוי מתקיים בי ותגזור אומר ויקם לך וכמ"ש אתה תומיך גורלי ואע"פ שמתוס' שם סוף העמוד יש קצת סתירה לזה דלא

אמרינן כך על תפילה כללית מ"מ גורל שאני דבלה"נ מסוגל להשגחה אם נעשה כהוגן וגדולה מזה נ"ל אם הערים אדם והטיל ב' פתקים ששמו כתוב עליו לקלפי וזכה אחד בפתק מז"ט וגילה זה החוטא אח"כ ובדקו ומצאו כך. מ"מ יכולי' האחרים לבטל הגורל ואפי' הוא עצמו והנלפענ"ד כתבתי:

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה סב

א תשובה והשאלה מובנת מתוכה

ב על מה שהרעיש שמעון עולמות על שקראו ראובן נואף, מפני שאע"פ שבימי נערותו פיתה בתולה וידוע לרבים מכל מקום אמר כי מה שקראו נואף מובן מאשת איש. לא אמר כלום כי בדברי זלזולים וביושים אזלינן בתר המובן לבני אדם כמ"ש רש"ל ודלא כהג"ה ש"ע לכן אף שבלשון תורה דרז"ל אין ניאוף אלא מא"א מ"מ בלשון בני אדם לא יובן רק כמו זנאי וזנות עם זונה. ולא תלוי בלשון תורה כ"א בדרשי רז"ל לכן מצד זה אין מספיק מה שראובן משיב כי שמעון קראו בעל לה"ר ששקול כנגד ד' ראשי עבירות ונפקא לרז"ל בירושלמי מג"ש דגדולות. וה"ה בהיפך לא מצי לתרץ דיבוריה אם מובן לבני אדם שהוא דופי ושמץ דלא כהג"ה ש"ע הנ"ל בקראו בן הזונה. ומעשה שהיה שקרא אחד לאשת רעהו אשת איש והעמיסו עליו קנס גדול אף שהי' כמשחק מפני שהיה מתוך כעסו מוכח שלא היה כוונתו לשחוק ועל בכה"ג נאמר כמתלהלה יורה זיקים וגו'. גם מ"ש שמעון כי אין מעשה ניאוף אחת מספיק לקראו נואף שענינו מועד לכך אין בדבריו ממש הן בלשון מקרא שנא' מות יומת הנואף ואף כי יש לחלק ולומר דשם קאי על הקדוש כי ינאף מ"מ גם בלשון קראי בכמה דוכתי מוכח דכל המנאף אפי' פ"א נקרא נואף ובכישפה פ"א נאמר מכשפה לא תחיה גם בדרז"ל דרשו נמרצת נואף הוא וכו' וק"ל וכן מורגל ג"כ בלשון בני אדם. ולולי זה לא היה מספיק מ"ש ראובן ששמע כך מאחרים שהוחזק בניאוף ובזנות וזה מבואר בש"ע סי' ת"ך סל"ח סוף ההג"ה.

ג ומ"ש ראובן כי במשתה בחורי' דיבר שמעון בפה מלא שהרבה והפליא לעשות עם בנות הארץ יקרות יפות השיב שמעון כי הרבה יין עושה הרב' חבורות פריצי' עוש' שדיבר כך המתפאר ודרך גיזום ושקר ושוא בפיו מתוך שכרותו יפה השיב ועוד הלא כל אדם רשאי לבייש עצמו ולא ניתן רשות לאחר לבייש כבפ' החובל גם בפרק סדר תעניות אינו דומה המבייש מעצמו וכו' ע"ש סנהדרין ספ"ה רק דיש לחלק בזה ולומר דביוש דשמץ דופי אחר שהודה בעצמו שוב בטל דינו באותו ביוש עצמו מפי אחר והכי משמע

בנימוקי מהר"ם בהג"ה הנ"ל דאם יוכל המוציא ש"ר לברר שאמת הוא פטור מיהו י"ל דדוקא בפסול משפח' שראוי לפרסמו לרחקו מעדת ה' מש"כ בפסול מעשה ולכנותו בפניו שאינו לבד ש"ר אם שקר הוא רק ביוש אפי' אמת הוא דאין סברא לומר דאם פיתה אדם בתולה בנערותו שיכול כל אדם לחשדו בזה כל ימיו אפי' לא קיבל עליו לא עונש אדם ולא עשה תשובה ותמיד יבוש ויכלם והלא ארז"ל אם עשה אדם דבר עבירה ומתבייש בה וכו' ואע"פ דלא נלמד מזה לפסול עדות רק שנשאר בפסלותו עד שנדע שעשה תשובה [ורז"ל אמרו דמ"ש כי תראה חמור שנאך מיירי בראה שעבר עבירה דאז מותר לשנאותו אע"פ דאפשר שעשה תשובה. ומ"מ נ"ל שבת"ח אסור. ומזה דאז"ל דמ"ש כי תראה חמור שונאך מיירי בישראל שמותר לשנאתו צ"ע האיך ידון במשפט שא' צדיק וא' רשע דמעשה בכל יום וכמ"ש הרמב"ם פ"ך מהלכות סנהדרין והביאו הטור ח"מ סי' כ' דעלה נאמר לא תטה משפט אביונך כדרז"ל והרי הוא שנאוי ולא חזי לי' זכותי'.

ד בשלמא להקשות איך בכל דין נדון אוהב שנאמר ואהבת לרעך כי גם לחבירו אוהב נמצא שניהם שקולין מש"כ באחד רשע קשה. ואם לא נדינהו אם הוא נתבע נמצא חוטא נשכר. וי"ל דהיא נותנה דמדכתבה תורה לא תטה משפט אביונך ש"מ דהרי לשונו וכדבעינן למימר. ומעשה שהי' שאחד לוה ממני וטען על מקצתן שפרע ונשבע לשקר ואחר שנה בא לפני בדין ולא רציתי לטפל בדינו לא משום דמותר לשנאותו דא"כ כל רשע וצדיק נמי וע"כ נאמר דהיינו דציוותה עלי' לא תטה משפט אביונך דאע"פ שמותר לשנאותו בעת המשפט יהיו שניהם לענין המשפט ההוא שקולים ובכה"ג אחר שאין השנאה טבעית רק ע"פ דבר ה' אין לחוש דדעתי' יטעהו ולא חזי לי' זכות' כמו בשאר שונא ודוק. מש"כ כשעשה לדיין עצמו מעשה רשע או דבר שיש לו טינא בלבו ודאי ירחיק מלדונו דג"כ יש לחוש דמפני כך לא חזי לי' זכותי'.

ה וצ"ע אם דיין הזה ראה ששתה יי"נ או נשבע לו לשקר אם יכול ליתן לו שביעה כי אם יתן לשכנגדו שישבע ויול יתחיל זה לריב עמו כ"ש אם יש שני דיינים אצלו ויצטרך להגיד להם. גם צ"ע אם מחוייבים להאמין לו לשנות המשפט והנכון שימנע מן הדין.

ו עוד בא מעשה לפני שתבע א' שדכנות וזה כפר בו שלעולם לא דיבר עמו בזה וכאשר חבירו אמר שיביא ראי' ועדים כעס זה ורץ אל המזוזה והניח ידו בכעסו ואמר הריני נשבע בשם של שדי שאם יבא לי שבוע' אשבע כי ידעתי דעתך שסבור אתה שאתפשר עמך. וכן הוי שחבירו הראה כתבו וגם שאר ראיות והוצרך לתת לו שדכנות. ואחר זמן בא הנתבע לפני בדין ונתחייב ע"פ הדין שבועה ונסתפקתי אם נקרא שבועה שעשה לפנים שבועת שוא כי י"ל שאני נשבע שיאכל נבילות שנשבע בהחלט ועל דבר המצוי

לו ובידו מש"כ זה אכתי בא לו השבועה וסבור היה שודאי יטריחו הדיינים לעשות פשר טרם יפסקו הדין ודברתי על לב הנתבע בפרך ובפה רך והכרחתיו לפשר ובפירוש אמרתי לו שלא אתן לו שבועה בשום עניין פתיתיו ונתפייס ונתפשר ולולי זה פרשתי מלדונו כי צל"ע אם נקרא חשוד.

ז ובכל בכה"ג צ"ע ג"כ אם הדיין ואפס זולתו יודע שעד המעיד פסול היאך יעשה ונ"ל אפי אם (ע' כרך א' דקפ"ז ע"א) הוא ת"ח דארז"ל אל תהרהר אחריו וכו' ואמרו קצת מפרשים שלהדדי קאי אל תהרהר שמא ר"ל שיש ספק רק ודאי מ"מ היינו לדונו לכף זכות מש"כ להכשירו גם כאשר לענין ליטרא דדהבא אין לנו ת"ח ה"ה לדבר זה. אבל לביישו לא ניתן רשות אם נודע חטאתו ונתבייש מלעג הבריות כ"ש אם מעתה מתנהג בטוב וכמ"ש בעלי תשובה אשרי זקנותינו וכו' ולא מיירי בניכרים לבעלי תשובה רק אותן אשר ידעו נגעי לבבם היו אומרים כך ובמדרש כי בתחבולות תעשה לך מלחמה עשה אדם חבילות של עבירות וכו' משמע לכאורה שזה מספיק אף כי להקשות מהא דתנן אין לפניו לא מקח שוחד כבר הרגישו המפרשים בו וגם אני עניתי חלקי בג"ה ואין זה מקומו רק המבוקש פה שאין רשות לאדם לחרף חבירו על חטא שעבר זה זמן רב אם מתנהג עתה יפה. כ"ש זה שאומר שעש' תשובה ושקיבל עונשו מהקהל.

ח וארז"ל בכה"ג כיון שלקה ה"ה כאחיך כ"ש במה שקראו עוד רועה זונות וטובא משמע כמובן ואין לתרץ דיבורו שר"ל זונה אחת מזונות דעלמא דבכה"ג ארז"ל מאי לחיין דעלמא ע' בספרי מ"ק שהבאתי כמה. כי כבר דברתי דאזלינן בתר המובן. ומ"ש ראובן מפי יודע ספר דאגמריה מהא דק"ל המבייש בדברים פטור ודאי אמת הוא מצד דינא דש"ס באין המבייש ת"ח ומ"מ בזה המנהג עוקר ההלכה ונתפשט בכל גבול ישראל לקנוס על זה לפי תואר הענין כמ"ש בהג"ה ש"ע סימן ת"ך סל"ה ואם חלילה לא יעשו כן ירבו יום יום מחלוקת בישראל ואיש את רעהו חיים יבלעו. סוף דבר לא ינקה ראובן מעונש וקנס אבל לא כדעת שמעון ודינא רבה וזוטא איכא בינייהו ותו לא מידי:

ט יאיר חיים בכרך.

תשובה סג

א שאלה: ראובן עשיר מופלג היה לו בן ובת ומתו שניהם בחייו וחלי"ש והניחו אחריהם ז"ק דהיינו הבן הניח שני בנים ובת והבת גם היא הניחה אחריה שני בנים ושתי בנות והנה ראובן כנ"ל השיא בחייו בת את בנו לבן בתו ונתן לנכדו בת בנו הנ"ל שטר כחח"ז ר"ל כח"ח. אחד מבני בנו אשר מת בחייו ונוסח השטר חח"ז הוקם כפי מנהגינו על סך

חמשים אלפים ר"ט אכן הותנה וכו' ויהי אחר איזה שנים מת ראובן הנ"ל וציוה לפני מותו כמה צוואות ומהם שכל הפרישות שיפלו בחלוקה בין נכדיו וב"כ ידונו שלשה אנשים המפורשים והמה קצתם פסולי עדות לקצת מן היורשי' ולא ילך שום אחד מהם לתבוע חבירו לפני שום דיין בעולם או ליקח מורשה בשום אופן וכל מי ומי ישעבור לא יקח בירושתו רק אלפ דיקוטי ותו לא מידי.

ב ויהי אחרי מות ראובן חלקו היורשים את קצת ורוב העזבון שהי' ראוי לחלוקה ובאשר היתה בת בנו הנ"ל צעירה לימים לא ידעה מה רק שני אחיה הגדולים המה נשאו ונתנו בה ונתנו לבעל אחותם מה שהי' ראויה לאחותם לבד מה ששייך לו מכח עצמו בשכחח"ז של אמו והבעל אחר חלוקה קצת הנ"ל עשה על עצמו שטר סתם בלי תנאי בכא"ה לאשתו על עשרים אלפים ר"ט לבד מכתובתם גם הקהל שלחו יד ולקחו מעזבון ראובן תיכף אחר שלשים לפני שירדו לנחלה ולחלוקה שני אלפים ר"ט מכמה טעמים וטענות ואמתלאות עד המשך זמן רב וככלות הזמן ינוכה סך זה לכל א' מהירושים כפ' סך המגיע לחלקו ממסים אשר יתחייב. לא עברו ימים רבים וימת גם הבעל הנ"ל ונתן במתנה גמורה לאשתו חצי בית גם לשאר קרוביו ואנשים נכרים נתן מתנות והניח אחרי פטירתו ילד קטן וימת גם הוא תוך ל' יום וירש הכל אחי בעל האשה.

ג והנה אחרי מות הבעל פרע אחיו אשר ירש אותו את שטר של כ' אלפים ר"ט אשר נתן אחיו לגיסתו אשתו מלבד כתובתה ולקח כל העזבון לביתו ולתקופת השנה לקחה האשה איש אחר והכניסה לו סך מסוים והשאר שיירה לעצמה ובעלה זה השני עשה לה שטר סילוק בכא"ה. ובהמשך זמן רב אחר ליקוחין שניים של נכדו הנ"ל נפרע סך רב מחובות של כ"י של ערלים שהיו מונחים עדיין בלי חלוקה כנ"ל ובכל פעם שחלקו ביניהם נתנו לאחי בעל הראשון גם חלק שהי' מגיע לגיסתו כן נעשה פעם אחר פעם ובכל פעם היתה האשה ובעלה צווחים ככרוכיא שיתנו לה חלקה כחח"ז שעדיין השטר בידה או נ' אלפים ולית דמשגח בהו באמרם כי כל מה שירשה האשה זכה בעלה ירשם אחיו ובכלל זה גם מה שבא לחלק האשה בסך שני אלפים ר"ט שלקחו הקהל כנ"ל ששייך לה חמש מאות זהובים ובפרט אחר אשר הקהל בחיי בעלה הראשון זקפו אלו חמש מאות עם לערך ל"ז מאות זהובים ועם עוד אלף ר"ט שהלוה בעלה להקהל במלוה על הקהל וכתבו לו שטר וא"כ זכה בהם בעלה וכשמת ירשו אחיו. סוף דבר נלאה האשה הנ"ל כלכל את אשר נעשה לה זמן רב לשעבר וגם להבא למען תזכה בחלקה בעזבון אשר עוד היום נשאר מונח וצבור בשותפות וגם בחלקה במעות הקהל שלחה אחר מורשה

חריף ותבעה בדין את שני אחיה ובקשה פרעון מהם על שט"ח מסך כ' אלפים ר"ט אחר אשר לא קיימו שאר היורשים את תנאי השטר לתת לה חלקה המגיע אלי'.

ד והנה שאר היורשים ערכו דבריהם לפני הקהל ואמרו שהאשה עברה את צוואת זקינם שהלכה לפני דיינים ולא לפני ג' אנשים הנקובים שזכר זקינם בצוואה בכן לא תקח מירושת זקינם רק אלף דקוטי וגם מה שכבר נטלה תחזיר ומכ"ש שעל גוף התביעה לא רצו להשיב כלל לפני דייני דמתא רק קול ענות נשמע שאומרים שכל ירושתה מחוט עד שרוך הנעל קנה בעלה בסך כ' אלפים וחצי ביתו. שכל חלקה אינו מגיעין לסך זה. ואחר שנדחה המשפט מדין תורה ע"פ הקצינים יצ"ו שהתעוררו לקיים דברי המת נשאלתי מה דעתי בנדון ע"פ הדי גמרא גמור זמורת' תהא:

ה תשובה. אנכי הרואה שאין בדבריהם הנ"ל ממש כלל משני פנים הא' הוא שהרי אפילו את"ל שכל היורשים קיימו צוואת הזקן שציוה שכל הדברים והסכסוכים יבוררו ויפושרו אותן אנשים ומי ומי שיעבור לא יטול רק אלף דיקוטי הא תינח לאותן הבאים בתורת ירושה אותן יכול להעבור מנחלתם כרצונו ע"פ הטלת תנאי מש"כ האשה אשר באה בשט"ח שבידה רק שהוטל בו תנאי וכל יכול הלוה לפסול כל ישראל ולאכשורי קרובים בתביעה אשר למלוה עליו. ואע"פ שנזכר בשטר בכל עניני חלוקה ויש לפרש שגם זה בכלל ולא עדיפא מיורשים. דמ"מ אחר שהיה בעלת שטר ולא תבקשה ירושה כי אינה בת ירושה אין בכח המלוה להתנות תנאי והיא תובעת חובה ועל היורשים רמיא לפרוע החוב או ליתן לה כחח"ז ולא אמרינן בזה אומדן דעת כמ"ש הגדולים בעלי התשובות שנביא לקמן בע"ה ודאי דבזה יפה כחה מכחם כך נלפענ"ד ולפי שיקול הדעת כל ישר הולך.

ו ופן השני שהרי עצם תביעת האשה הוא שהם עברו על צוואת הזקן שככלל צוואתו הוא שיתנו לכל בת מנכדיו אלף דיקוטי באופן שלא היה' זכות לבעליהם כלל נוסף על שטר ככח"ז והם עברו ולא קיימו וכן שטר כחח"ז שכתוב בה גם שלא ירדו יורשים לחלוקה כלל עד אשר פרעו תחלה שט"ח או יתנו לו חלק כחח"ז והם לא כן עשו ואיך יהפכו הקערה על פיה והלא עיקר טענת האשה שהם עברו ולא קיימו מה שמוטל עליהם לעשות. אף כי גם אלף דקוטי הנ"ל נתנו לבעלה וממילא לקח פירותיהם יום יום וזה הוא נגד צוואת זקינם.

ז ובענין גוף המשפט שטוענים מתנגדי האשה שבעלה הראשון קנה כל ירושת אשתו ושטר כחח"ז שהוקם עליה ופטרה ומחלה לו על הכל בעד כ' אלפים ר"ט הוא השט"ח שעשה לה ושפרע אחיו החי נראה פשוט שאין לאחי האשה הנ"ל שום כתב פטורים

ואין לאחי בעלה הראשון שום שטר קנין שאחיו קנה מאשתו כל ירושתה ולא שום ראי' רק שטוענים כך בלי כתב וראי' רק מסברא אינם נאמנים. עוד טוענים מצד פנקס זקינם אשר רשום כל יש לו לא יגיע לחלקה רק כ' אלפים ר"ט. עוד טוענים שבאם תערער האשה הנ"ל על ירושתה א"כ גם מתנה חצי בית שנתן לה בעלה בטל הוא ואת כל הדברים האלה ישא הרוח כי ידוע מה שארז"ל אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ואמרינן בגמ' פ' יש נוחלין הא ראי' יש.

ח ופ' רשב"ם שר"ל אם יש לו עדים או שטר מכירה שמכרה לו אשתו וידוע מש"ס פרק מציאת האשה דס"ה ופ' האשה שנפלה דע"ט דירושת אשה נקראים נכסי מלוג שלה כבא"ה סי' פ"ה ולא קנה אותה הבעל כלל דק"ל פ'חזקת הבתים ד"נ ובהשולח דמ"ז קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וא"כ לא ידעתי מהיכן זכה בעל האשה בנכסים שלה שלא זכתה היא בהם עדיין שהרי אפילו זכתה אין לבעלה חזקה בהם כלל ואיך נאמר דרך סברא שבעלה לקח ממנה כל ירושתה והרי עדיין שטר כחח"ז בידה ולצד שכנגדה אין ראי' זולתי קול דבריה. ומה שבקשו לומר שע"פ החשבון שבפנקס הזקן לא יבוא לחלקם יותר אני אומר אבד חשבון ומה לנו לחשוב חשבונות של מה בכך והרי בעלה התחייב עצמה לאשתו על סך כ' אלפים ר"ט והרי ק"ל בח"מ סי' מ' המחייב את עצמו אפילו בדבר שלא הי' חייב מעולם הוא חייב לשלם ואותו החוב פרע אחי בעלה אחר מותתו כנ"ל ומעולם לא פטרה ולא מחלה ולא מכרה ולא נתנה האשה דבר לבעלה רק נגד מה שבא לידו מהשייך לה נתן לה שטר חוב ואין להרהר אחר מעשיו כלום. אף כי אין חשבון שבפנקס ברור שהרי כל כלי בית של אותו עשיר שעלה על עשרת אלפים ר"ט אינו נכלל בחשבון שבפנקס וגם בזה נטל בעל האשה גם את חלקה ועוד אי אפשר לעמוד על תמצית העזבון מתוך חשבון שבפנקס מפני הערכות התכשיטין של זהב ואבנים טובות ומרגליות שהעריך אותן העשירו בסך מה ונמכרו ביותר וכן בענין חובות מפני הרווחים והרבותי' שעלו.

ט ומה שטענו מפני חצי הבית שנתן לה בעלה לא ידעתי מה ענין זה לזה אם נתן לה בעלה מתנה מה להם עלי' והרי נתן כזה וכזה לרחוקים ולקרובים אשר לא קיבל מהם טובה מעולם אף כי משוכבת חיקו אשר סבלה ממנו כמה צרות וטרחות גם בלילה לא שכב לבה בחוליו לא יפלא אם נתן לה מתת והרי יש לה חזקה עם טענה שדרה בבית אחר מות בעלה כמה שנים ולא ידעתי כלל איך תלי זה בזה ואיך נבדה מלבינו דבר שלא נזכר. ונראה דאפילו בעוד בעלה חי לא היתה יכולה לא למכור ולא ליתן במתנה אפילו לבעלה חלק ירושתה מה שעדיין נחלק שהרי עיקר זכיות' הוא חוב שיש לה כמבואר

בתשובו' הנ"ל וכל עוד שלא נחלק אין לה רק שעבוד עליו בכח שט"ח שבידה וגרע טפי מדשלב"ל שבסי' ר"ט ודבר שאינו ברשותו שבסי' רי"א כפי' רשב"ם פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ד ע"ב) אין לך ראי' כזה דבר שלא הי' שלה מעולם ע"ש וכ"פ בש"כ סי' ס"ו ס"ק ק"ג גבי קנין פירות פ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ' ע"א) ה"נ לגבי בת כחח"ז וכה"ג כתבו התוס'.

י וכה"ג ק"ל בסי' ר"ט ס"ד דא"י למחול דשלב"ל מלבד מה דק"ל סי' ע"ג סי"ט דלא שייך מחיל' רק במעות דלהוצאה נתנו לאפוקי מעותפקדון וכ"ש חפצים וכ"ש קרקעות ואיך יעלה על דעת שיהני אפי' מחילה בהדיא אפי' לגבי בעלה בסך בלתי מסוים שנשאר חלקה בעזבון שעדיין לא נחלק. ואם במכירה או בנתינת שט"ח (ר"ל שטר בחח"ז על נ' אלפים שנתנה לבעלה הראשון וזכה בה בעלה) מאן לימא לן דהכי הוא אחר שעתה יוצא מתחת ידה ועוד אפילו נתנה השטר לבעלה לא זכה בחוב ותנאי החוב דבעי כתיבה ומסירה שהרי השטר נכתב עלי' ועל יורשי' י"ח.

יא סוף דבר לא ידעתי באיזה אופן ודרך דקנה בעלה ירושתה דליקנה ממנו אחיו בתורת ירושה. וכה"ג פריך באיזה נשך דף ס"ח ע"א אימת קנאה דאקנייה ניהלי'. ומכ"ש בחלקה שבמעות עשרת אלפים ר"ט שלקחו הקהל דלא קנה אותם הבעל ולא הי' ביכולתו לכלול אלו המעות עם מעות שלו ולזקוף אותם על שמו במלוה מבלי רצונה וידיעתה ואפילו ידעה כמו דק"ל שאין לבעל חזקה משום דלא קפדה סברה כשיגיע זמן הפרעון שהוא הניכוי יעשה לה בעלה גם על זה שטר תוספת' או שט"ח. ומכ"ש אין בשתיקת' ראי' לא בזקיפת מלוה הנ"ל ולא בחלוקת הפרטיים הנ"ל כי סמכה על שטר חוב שבידה והוא נכתב בכא"פ שכל זמן שיוצא קיים וכו'.

יב גם ברור לענ"ד דהיורשים מחויבים ליתן להאשה כחח"ז לפי המעות שהניח הזקן ואף כי אחר כך לקח הקהל סך המסוים אין גרעון להאשה בזה כי תיכף ברגע פטירת הזקן נפלו נכסי קמי יורשי' וזכו בהם לענין זה שבאם ירצו ליתן להאשה כחח"ז יצטרכו ליתן כפי מעות שהניח אחר פטירתו ואע"ג שבשו"ת מהר"ם פדוואה סי' נ"א פסק שגם הבנות יפרעו מחלקן עישור נכסי הבת וכן משמע בשו"ת מהרי"ק סי' ע"ה. נראה דלא דמי דהתם גם עישור נכסי הבת הוי כירושה או חוב דחל תיכף אחר פטירתו כמו שסיים שם בתשובת להדיא וכן בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ד' ולכך יפרעו יחד מש"כ בנדון שלא נתמעטו הנכסים רק זמן מה אחר מותו וכבר זכו היורשים כמו דק"ל פרק מי שהיה נשוי בדין מרובים ונתמעטו ומבואר בטור א"ה סי' קי"א וקי"ב.

יג ועוד שנית דהתם פסק דעישור נכסי קודמות מצד אומדן דעת ע"ש משא"כ בנדון דידן דהוא חוץ לטבע וסדר עולם שיקרה כזה ואין כאן אומדן דעת. ועוד שלישית דמוכח מתשובה הנ"ל ושו"ת שארית יוסף א' ת' ל"ה ל"ו ומהר"ם מלובלין י"ד ובפרט דף ט"ו ע"א ומהרש"ל מ"ט ומהרמא"י ג' שבשטרי כחח"ז שלהם לא הי' כותבים רק שיטול חלק כחח"ז סתם מש"כ בנוסח שכחח"ז שבידה מבואר בכל הנכסים שאניח אחרי מותי שאם נכתב סתם יש לפרש ר"ל כחח"ז לפי מה שמגיע לחלקו בעת החלוקה וכן משמע להדיא שו"ת מהר"ם מלובלין הנ"ל מש"כ בפירוש מה שאניח אחרי מותי.

יד ועוד נכתב שלא יהיה רשות לכל אדם בעולם ליקח פרוטה מכל נכסי עד פרעון תחלה חוב הנ"ל וקשה מהיכא תיתי יקחו ואם בדין יקחו למאי מהני התנאי אלא ע"כ מורה באצבע שר"ל שלא יגרע כח האשה אם יוקח דבר מעזבון ודו"ק. והרי בריב"ש סי' ת"פ הובא בש"ע סי' ס' ודברי ריבות סי' רע"ט כתבו שמדקדקין לשון השטר ולא אמרינן האי גברא וכו' וראה איך דקדק בשו"ת מדכתב בין בראוי בין במוחזק ולא כתב בראי ובמוחזק מכ"ש שיש לדקדק יתור לשון כזה. ולא שייך לומר אומדן דעת כלל כמ"ש שו"ת מהר"ם פדוואה נ"א וכן בשו"ת ש"י סי' ח' ול"ה דאין לומר כלל בשכחח"ז דדעתו היה על חצי חלק זכר לא על החוב וע"ע שו"ת מהר"ם מלובלין ד' ומהרמא"י ג'. גם לא שייך לומר אוקי נכסי בחזקת יורשי' תפל בלי מלח לגרוע כח האשה בלי טעם וראיה וכה"ג כתב בשו"ת מהר"מ מלובלין הנ"ל. מכ"ש בשכחח"ז שביד האשה שנכתב שכל לישנא דמישתמע לתרי אפי הכל יהא נדון וכו' דמסייע מאד לבעל השטר כמ"ש בשו"ת מהרמא"י ג' גם כתוב כל תוקף תורת נאמנות בכא"ה. ואפילו למה דק"ל יד בעה"ש על התחתונה מ"מ כתב בריב"ש שם דבלשון ברור לא אמרינן כך ע"ש מכ"ש בנדון דידן דנכתב להדיא דידה יהי' על העליונה כמפורש.

טו וכבר ידוע למכ"ת שאני פה לימבורג לע"ע נדחה מפני השעה רעה ורעש שבק"ק קובלענץ אשר שם ש"ס שלי וכל מחמד עיני פוסקים הקדמונים רי"ף ומפרשיו וטורים ואין בידי רק איזה גמרות נפרדים וקצת שו"ת קטנים לכן לא הי' סיפוק בידי ללון בעמק הלכות ופוסקים כראוי רק כתבתי הנלפענ"ד:

טז יאיר חיים בכרך.

תשובה סד

א אחד מכר ביתו לחבירו והתנה המוכר שלא יכריז ביתו כנהוג מפני טעמים שהיו לו ונתרצה לו הקונה ומפני שנסתפק הקונה בשני ב"ב אולי חייב להם והם ראובן ושמעון

הלך אצלם ושאל אותם וכיחש ראובן ושמעון אמר אמר שודאי חייב לו ק' ר"ט על כ"י והראה לו הכ"י. וקנה הקונה הבית כי האמין לראובן ולא ירא משמעון מאחר שאינו רק בכ"י בלי שטר וקנין ובהגיע תור פרעון רו"ש באו שניהם לטרוף הבית ראובן בכח שט"ח שבידו ושמעון טען כי אע"פ שהוא רק כ"י מ"מ הרי הראה אותה להקונה ולא היה לו לקנות הבית דק"ל שיעבודא דאורייתא ומה דמלוה בע"פ לא טריף מפני תיקון עולם של הלקוחות שלא ידוע דבר וכמבואר בש"ס. אח"כ באו עוד שט"ח מאוחרים למכירת הבית ומ"מ רצו לטרוף מפני שהי' לקונה להכריזו כנהוג ואז היו נזהרין מלהלוות לו:

ב תשובה: גר' בפ' הגוזל קמא דצ"ט ע"ב המראה דינר לשולחני ונמצא רע תני חדא שגם אומן חייב ותניא אידך אומן פטור ומשני דהא דאומן פטור כגון דנקא ואיסור דלא צריכא למיגמור כלל וכו' וכתבו התוס' לא שייך הכא לשנוי כאן בחנם כאן בשכר דהכרת המטבע צריך בקיאות גדול ולית ליה למחזי אם אינו בקי כדנקא ואיסר וש"מ שהטעם הוא דחייב מפני דלא ה"ל לראותו דוגמת מומחה בב"ד שטעה בשיקול הדעת מש"כ טעה בדבר משנה ע"כ סיבה מן השמים הוא והוא גבי מטבע כדנקא ואיסור דלא פשעו בדבר. והנה לדעת התוס' דנקא ואיסור אפילו קבלו שכר פטורים. ובתר הכי אמר בש"ס ר"ל אחוי דינר לר"א אמר מעליא היא א"ל חזי דעלך קא סמיכנא וכו' משום דס"ל כר"מ דדאין דינא דגרמי. ופסקו הרי"ף והרמב"ם דדווקא כדאמר חזי דעלך קא סמיכנא והרא"ש וסייעתי' חלקו על זה וס"ל דאחר שאינו בקי חייב אע"פ שלא א"ל עלך קסמיכנא וכ"פ התוס'. והש"כ הכריע בסי' ש"ו ס"ק י"ב כהרי"ף והרמב"ם יע"ש כי הוכחותיו חלושות ואין מבוקשי להכניס ראשי בין ההרים כי יש להקשות טובא על דעת רי"ף והרמב"ם דאם יעלה על דעת שיש חילוק ה"ל לש"ס לתרץ ברומייא דברייתו' ולחלק בכך ולא יחלק לפרש הא דפטור כגון דנקא ואיסור רק בדלא אמר עלך קסמיכנא לא חש זה לדקדק כלולי האי.

ג ומה שכתב הש"כ לדחות הוכחת הרא"ש ממ"ש בהגה' הרא"ש ובמרדכי דמיירי במוכרח לקבלו אם זה האומן אומר שטוב הוא ומייתי המרדכי ראי' מהא דסי' קמ"ו סי"ז וקרי לי' הש"כ ראי' נכונה נ"ל דאינו ראי' שהרי שם נתן היועץ טוב טעם למה יעצו והוא לטובת עצמו ושם לא מיירי בטעות רק שבמרד ובמעל עשה זה שיעצו וכמ"ש הסמ"ע דלא טוב עשה בתוך עמיו ונ"ל אם המטבע שהראה זה שאמר טובה היא ניכרת לכל מביני מטבעית שרע היא ודאי חייב לשלם דמזיד הוא כי לא שת לבו אלי' כלל ואין בזה שום תנאי וכל שהוא יותר מומחה כ"ש דחייב ואין הטעם מפני שלא הי' מוכרח ואין ראיה.

ד גם צ"ע על הש"כ דמנא לי' דהרא"ש לא ס"ל דמיירי שרוצה לקבלו בפרעון או במקח וצריך לקבלו וגם הש"ס בכה"ג מיירי וגם הרי"ף ולכן חלק הרא"ש עליו וא"כדברי הש"כ אמת ואין השגה על הרא"ש מיהו הב"י ורמ"א לא השגיחו בחילוק זה לכן לא זכרוהו בש"ע וגם בזה אם יש לחלק הי' הש"ס מתרץ הברייתות כך. ורש"ל ס"ל כדעת המרדכי והג"א לכן כת' שגם מה שמי שאומר לחבירו שילוה לפלוני שהוא בטוח חייב לשלם כמ"ש מהרי"ו ומייתי לה רמ"א סי' קכ"ט ס"ב דמיירי ג"כ בדמוכח שסומך עליו או א"ל עלך קא סמיכנא.

ה והדין דין אמת וצדק ואני מודה בההוא גבי שולחני הדרך לסמוך עליו ולהסתפק בשאמר לו שולחני אחד שהוא טוב לכן לפענ"ד אפי' לא א"ל חזי וכו' (כמ"ש הרא"ש יע"ש) גם אינו מוכרח שיטלנו מוטל על השולחני לדקדק ואם טעה לשלם ודלא כרש"ל. מש"כ באומר לחבירו פלוני בטוח ודאי אם לא א"ל חזי וכו' או הוצרך לעשות על פיו וזה ידע מצי זה שאמר שהוא בטוח למימר סבור הייתי שלא הסמך עלי ואפי' אמר לו אני רוצה להלוות לו אין דרך לסמוך על דברי אחד באשר לפעמים נעלם זה מאיש אחד ונגלה לאחר ומה זו סמיכה וסברה זו כתבה התוס' בב"ק ד"ק הנ"ל באמצע דיבור הגדול ד"ה טימא את הטהור דאפי' בההוא לא היה לשואל למהר להאכילה לכלבים יע"ש ומעתה זכינו לדין שראובן שפיר טרף בכח שט"ח שבידו.

ו ונ"ל בזה כפי' אומר הקונה הבית חזי דעלך קא סמיכנא מפני דהיה לו לחוש פן לטובת עצמו הוא אומר שירצה להיפרע ממעות של בית כמ"ש סברא זו גבי המלוה את חבירו ומכר לו שדהו גם בההוא סי' קמ"ו ס"ז הנ"K ובכמה דוכתי ועוד דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו ואם זה באיולתו סמך על דבריו בכך לא הפסיד זכותו בשטרו. רק דיש לו עליו תרעומת גדול וחייב בד"ש כמטעה חבירו ומפסידו כדי להרויח כמ"ש הסמע שם סי' קמ"ו ולכן אין עניינו לכאן.

ז ולפי מה שכתבנו ה"ה בשואל לשלישי על המוכר אם אינו חייב לשום אדם וענה יודע אני שאינו חייב ונמצא חייב בשטר פטור השלישי וגם בזה י"ל אפי' אומר עלך קא סמיכנא כל הנסתרות לה' אלהינו ואין אדם יודע מסתורין של חבירו סבר היה שגיזם במ"ש דעליה קסמך ומסתמא ירבה בדרישו' וחקירות אצל אחרים ואע"פ דמלוה בשטר דרשו להתפרסם ע"י עדי קנין ושטר שע"כ טורף לקוחות מ"מ ידוע ומפורסם דלאו ידוע ומפורסם הוא דמאן דיזיף בצנעה יזיף ולכן המנהג להכריז החזקו' בשעת קנייה. האמנם אם זה השלישי ידע שחייב זה לאחר בשטר וכיחש לו ואמר שאינו חייב לשום אדם אם אמר לו זה ששואלו שפלוני ביקש ללות ממני לכן אני שואל אותך אם חייב לאחרים

וה השיב אינו חייב לשום אדם או איני יודע שחייב לשום אדם ויודע כ"ש אם אומר לו עלך קא סמיכנא וכן אם יש תיקון בקהיל' שכל קנינים ושטרות הנעשים זולת שני נאמני הק"ק בטלים ומוטל על הנאמנים להגיד למלוה על הלוה אם כבר לוה בקנין ושכחו מלהגיד לו אם יש תיקון שאם ישאל המלוה להם יגידו לו ושאל והשיבו לא ונמצא שחייב בשטר מחויבים לשלם כי אין טענת שכחה מקרי אונס גבי מזיק. גם מה שבא שמעון בכ"י המוקדם לגבות מפני שהגיד ללוקח שחייב לו המוכר בכ"י אין בדבריו כלום דאפי' בא המלוה בע"פ בכ"י הנכתב בנאמנות ובכא"ה בעת הכרזת הבית וערער והתרה בלוקח ולא חש הלוקח וקנאו אחר שארז"ל מלו ע"פ אינו גובה מהלקוחות מעתה לא פלוג [ומ"מ צ"ע שהרי רז"ל כשתמשו בסברת אית לי' קלא גבי מעשה ב"ד עמ"ש תשובה ע"ח גם גבי פרנסה ולקח הרא"ש מזה דין סבלונות. ע' טור א"ה ס"ס צ"א בב"י ומ"מ י"ל במעשה יחידי דרך מקרה לא פלוג ודוק]. וכן אפי' אומרם מלוה לעדי שטר לא תפיקי שותא מ"מ גובה מלקוחות וראיה מתוס' סמוך לשלהי מס' ב"ב סוף דקע"ה.

ח ומה שבאו בעלי שט"ח מאוחרים ובקשו לטרוף מפני שאומרים שזה שקנה הבית בלי הכרזה כנהוג גרם להם היזק שאם הוכרז לא היו מלווים לזה כי ידעו שאין לו אחריות נכסים. ג"כ אין בדבריהם כלום כי הכרזת הבתים ונחלאות הוא לטובת הלקוחות ואם המה לא יקפידו אין להם לחוש על מלווים להבא. וממוצא דבר שכתבתי שעיקר ההכרזו' בביטול זכיות אינו רק מפני תיקון העולם ולטובות הלקוחות אמרתי באחד שביקש ללות מעות מחבירו ולא רצה זה אף שהיה ללוה בית פן יש כמה וכמה שט"ח מוקדמים ונתרצה להכריז ביתו להראות שאינו חייב כלום ובאמת היה חייב סך רב ללוי בן דודו ולוי שלא להפסיד בן דודתו לא ערער ובא אחר זמן לגבות מביתו בשטר מוקדם להלואה וטען כי לא ביקש לערער באשר ידע כי לא ימכר שמצד הדין הדין עם לוי כי לא נהגינן להכריז בתים רק בעת מכירתם רק באשר הדרך להכריז מי שיש לו שיעבוד או ערעור ומסיימי' כתיקון הקהילה אפשר שגם זה בכלל וצריך חקירה אחר תקנות ומנהגים ואם ספק יד התקנה על התחתונה ויד בעל השטר על העליונה:

ט נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה סה

א הנה נשלחו אלו מק"ק פלוני דברי ריבות אשר נפלו בין בעלי חיצים פלוני ופלוני ברוב דברי' וגבייית עדות וטענות אשר היה עלי לטורח רב הקריאה בהם אם מפני אריכות מענה לשן שאלה על ל"ד דפין גדולים מליאים על כל גדותיהם ואם מפני דברים הבזוים

ולשון סרוח אשר בא בהם וגעלה נפשי בקראי אותם, ומ"מ להשקיט הריב קריתי ושניתי ושלשתי אותם עד כי היו שגורים בפי ובלבבי כפסוקי דזמרא ואמרתי אחכמה לדעת פשר דבר בין הצדדים והיא רחוקה מכליותיהם כאשר דברתי אתם עמם בהיותי אצלם. ולדבר ע"פ הדין בדברים האלה קשה כתורמס כי מי יתן פלס ומאזני משפט תומן ומוכל' על כל דבר קינטר הרב הוא או מעט הקל הוא או קשה ומ"מ טרם החילי לדבר בעצם דבר המשפט ארשום קצת כללים הנוגעים בנדון הזה ובטענותיהם לפי הדין כמ"ש מהרש"ל.

ב א: כתב מהר"ם מי שתבע את חבירו מחמת ביוש דברים והוצאות ש"ר וזה כופר ואמר להד"ם אין בו דין שבועה כי אין בו דררא דממונא וכו' וכ"פ מהרש"ל בי"ש פרק החובל סי' מ"א והכי ק"ל בש"ע סי' פ"ז סכ"ה ובסי' ת"כ סל"ח בהג"ה. ב: התחיל אחד בש"ר והשיב לו זה ג"כ ש"ר אפי' קשה ממנו אין שום דין ביניהם והראשון מחויב יותר לבקש מחילה מהשני אם רוצה להיות יוצא ידי שמים. ג: אבל אם השיב לו השני כמה ש"ר יצא אחד באחד ובשאר משלמי'. ומ"מ מקילין מפני שחבירו התחיל בריב וכלל הדבר בענינים אלו הכל הולך אחר פשוטו של דבר ולפי הבנת השומעי' החירוף הן להקל הן להחמיר אף כי יש לתרץ דבריו ודלא כי"א. ד: טמא מטומאה ריק שקרן זייפן נבל' עזות פנים חצוף אין בהם דין בושת ע"פ הדין רק לצאת ידי שמים או משום מיגדר מילתא אבל אין הב"ד כופין אותו ומ"מ נקראו קנטורים להקל על השני שתוציא עליו ש"ר אחר שקראו חבירו הנ"ל. ה: כתב מהרש"ל סי' מ"ז בא המוציא ש"ר לברר דבריו בב"ד ולא הספיק חייב מלקות ואינו רשאי לפדות כשאר מוציא ש"ר לפי מה שהחציף כ"כ לא די שביישו בתחלה ועכשיו הוסיף חטא על פשע וביישו בב"ד ומ"מ יש להקל בצורבא מרבנן או שהי' אחד מטובי העיר והולך בדרך הישר רק שעכשיו נשתגע. ו: קורא לחבירו כופר בתחית המתים אין עליו דין רק לפי ראות דייני העיר ולפי הקנתור שקנתרוהו חבירו כללא של דבר אין דין ש"ר רק באיסור לאו או שפסלו לבא בקהל מחמת לאו הן בפרט או בכלל כגון משומד פושעי ישראל רשע מסור. ז: דין מוציא ש"ר מלקות בב"ה לפני והוא רחום או יפדה בל"ט זהובים ריינס או לפי תואר הענין ומחילה בציבור לחבירו. ח: מבואר בח"מ סי' שפ"ח ס"י וז"ל מותר להרוג המוסר וכו' ומותר להרגו קודם שימסור אלא כשאור הריני מוסר וכו' ומתרין בו [נשאלתי וכי חמור אלך ואמסור מאומר אלך ואהרוג לפלוני שאפילו התרה בו כמה התראו' ועומד בדיבורו אין ממיתין אותו ואפי' גבי ממון אלך ואגזרה לדקלי דפלניא ק"ל עביד איניש דגזים ולא עביד כבפ' ח"ה דל"ג ע"ב. וי"ל דשאני דבר הנעשה בפרהסיא ואפשר שיעמוד מנגד הוא או אחרים. לכן י"ל דגזים ולא עביד. ויותר נ"ל דשאני מוסר דלא עביד מעשה וקולא

בעיני אינשי דאין בו ל"ת דאורייתא ולכך בשאר דברים דעביד מעשה דפשוט לכל אסורו אפי' אומר אלך ואעבוד ע"ז אינו חייב מיתה אם לא במסות וע"פ תנאים שחילק הש"ס בפרק ד"מ דס"א] וא"ל אל תמסור אם העיז פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו מותר להרגו וכי' וברור לענ"ד שבדקדוק רב כ' הרב ומתרין בו לאו משום דחייבי מיתות בעי' התראה שהרי המוסרים הם מאלו דמורידין ולא מעלין ולא בעי התראה רק משום דכיון דע"י דבורו נרצה להחשיבו כמסור וזה אינו רק ביש רגלים לדבר ועל כן מתרין בו וכשחוזר ואומר אלך ואמסור הרי רגלים לדבר שיעשה כן וכ"כ הרשב"א בפי' בתשובה סי' קפ"א ואע"פ דבסי' ל"ד ס"כ סתם וכ' דפסול לעדות הרי בסי' שפ"ח ס"ח כ' בהג"ה דיש חולקין ושם לא נזכר שונא ובזה צ"ע על הסמ"ע שחילק בכך סי' ל"ד. ונלע"ד דעד כאן ל"פ רק לענין עדות דלא יהא אלא ספק הא ק"ל דלכתחלה לא יעיד כבסי' הנ"ל סעיף כ"ח מש"כ לקרותו כך ודאי אסור ומלבד כל זה ברירא לן אם אמר אלך ואמסור ולא עשה אח"כ זמן רב ומכ"ש דבר פרטי אם נודע דגיז' ולא עביד דאסור לקרותו עוד מסור. והוקרא אותו כך הוי מוציא ש"ר ומחויב לקבל דין. ט: המוציא ש"ר על חבירו יהיה מה שיהי' אינו בכלל כי יחם לבבו שנאמר דלאו איסורא עביד אם הולך ומסרו והכאה דצערא דגופי' שאני דיש חילוק גדול ביניהם כמו שחילקו בין ע"מ לפטור דשבור את כדי לקטע את רגלי והרי עביד אינש דינא לנפשי' אפי' ע"י הכאה ולא שרי לי' לעשות ע"י גוים כבסי' ד' נ"ל וכן ק"ל דוקא לענין הכאה בסי' תכ"א סי"ג המכה חבירו וחבירו קראו ממזר פטור מוהיה כי יחם לבבו ואע"פ שיש בוטה כמדקרות חרב. י: המשך זמן דכי יחם לבבו בהכאה שאין בו חבלה והוי רק צער לפי שעה זמנו עד הלילה כי שינה מפיגה כעסו כצוואת אותו חסיד לבנו (ס"ח סי' תרנ"ה) שילין כעסו ומעשה שהיה ולענ"ד ז"ש אויל ביום יודע כעסו מש"כ בחבלה מרובה אפשר לומר כל זמן שחיית' המכה ויש לו צער ויסורים יחם לבבו מקרי דוגמא דגואל הדם ומ"מ צ"ע די"ל גואל הדם הנרצח שאני מש"כ חבלה דהדר וברי דמים חייב לו רק דק"ל בסי' תכ"ב שצריך לבקש ממנו מחילה עכ"פ. י"א: ראובן אמר לשמעון בפני רבים שהוא רוצח ושמעון השיב אני מחזיקך בחזקת ממזר עד שתתברר דבר זה. נ"ל אף דכ' בהג"ה ח"מ סי' ת"כ באומר לחבירו אתה מכזב כמו ממזר עד שתתברר פטור וברירא לן שלאו דוקא נקט אתה מכזב דאפי' אמר אתה כממזר דלי"א חייב מ"מ בכה"ג שהטיל תנאי בדבר פטור מש"כ באתה מכזב כמו ממזר פטור בלי הטלת תנאי שהרי באמר אתה עושה כמו ממזר ג"כ פטור לכ"ע וא"כ ה"נ בכה"ג דפטור ומה בכך שהוא מחזיקו בכך אם אינו כן וכך כוונתו הואיל דקראתני רוצח גם אני מחזיקך בדבר זה עד שתברר ולהדיא משמע הא אם יברר אינו מחזיקו לממזר ומ"מ נ"ל

בנדון הנ"ל שראובן ג"כ פטור דהא נטל איפופוסין שלו במה ששמעון השיבו שמחזיקו בחזקת ממזר ובין יברר ובין לא יברר אין לזה על זה כלום ומ"מ אם שמעון הוסיף לומר לראובן גנב או גזלן אינו ראוי לעונש דיצא גנב בכינוי רוצח ועל אני מחזיקך וכו' פטור שמעון כמ"ש כלל עולה שמסייע לטור צד שכנגדו אבל לא לחייב אמרו. י"ב: ראובן קרי לשמעון רשע ושמעון השיבו וקראו גנב רוצח יעשה שמעון לראובן דין מוציא ש"ר על אחד הנשאר כדין ישלם במותר נזק שלם ולא יכול לשמעון לומר כי מלת רשע כולל ג"כ כל עבירות שבעולם דיאמר ראובן דעתי היה על עבירה אחת ממחויבי מלקות כמ"ש והיה אם בן הכות הרשע ואינו נגד המובן מש"כ אם אמר לו עברת על כל התורה או משומד אע"ג די"ל גם כן משומד לדבר אחד מ"מ לפי דעת השומעים הוי העובר על כל התורה ויצא מן הכלל מש"כ רשע דעובר אפי' עבירה אחת בשאט נפש קרינן ליה. י"ג: אמר ראובן לשמעון רוצח וחזר שמעון ואמר לראובן גנב רוצח יצא זה בזה דרוצח הוי משום מום שבך וכו'. י"ד: אמר ראובן לשמעון רוצח וחזר שמעון וקרי לראובן גנב וחזר ראובן ואמר רוצח גזלן לא נחשב רוצח השני בשכבר אמר לו.

ג ועתה נבאר מה שיש לדקדק בדיני חבלות בח"מ סי' תכ"א סי"ג ז"ל שנים שחבלו זה בזה אם חבל האחד בחבירו יותר ממה שחבל בו הוא משלם לו במותר נזק שלם ודווקא שהתחילו שניהם כאחד או לאחר שחבל זה בחבירו חזר גם הוא מיד וסבל בו אבל אם התחיל האחד השני פטור שיש רשות לשני לחבול בו כדי להציל עצמו ובהג"ה וכן הוא לענין גדופי' וביושים המתחיל פורע הקנס ראובן שהכה שמעון וחזר שמעון ובא להכותו וכו'. ולשון זה קשה להולמו דמה זה שכ' או לאחר שחבל זה בחבירו חזר גם הוא מיד וחבל בו היינו ממש מ"ש אח"כ התחיל האחד שהשני פטור ועוד מה זה לשון מיד שכתב והיא נגד הסברא אדרבא הואיל שחזר מיד וחבל בחבירו שסבלו יש סברא לפוטרו כמו שיתבאר אי"ה האמנם ראיתי במקור הדין ברא"ש פרק המניח שבמקום מלת מיד כ' לאחר זמן והוא הנכון (בעת כותבי לא היה בידי סמ"ע אח"כ מצאתי שם שהרגיש במ"ש וכתב כמ"ש). ומ"מ יש להקשות דמלשון שכתב הרב מהרי"ק בש"ע משמע שעל כן השני פטור מפני שמותר היה לו להציל עצמו וא"כ מה זה שכ' עליו רמ"א וכן הוא לענין גידופי' וביושי' וכו'. הרי שם לא שייך סברא זו דכדי להציל עצמו כמבואר שם דהוי טעמא משום שעת חימום דכי יחם לבבו ועוד דאין סברא כלל לומר כגידופי' וביושי' שהמתחיל יהיה חייב והמשיב פטור נהי שלגבי' דידי' הוא שעת חימום מ"מ הרי עביד דינא לנפשי' לנקום נקם בדיבורו גם הוא והרי שקיל המתחיל למטרפסי' ולמה נחייבו ועוד למה לי טעמא דכדי להציל עצמו גבי שנים שחבלו נפטרו ג"כ מפני

שעת חימום. ונראה דיש חלוקים רבין בין טעם להציל עצמו ובין טעם דשעת חימום הא' דטעם להצילן עצמו הוא דינא דהש"ס שהרי אפילו אחת רשאי להכות המכה מכ"ש המוכה מש"כ טעמא דשעת חימום לא הוי חק ממנהג או תקנות הקהלות וסמכו לדבר מ"ש והיה כי יחם לבבו וכן מוכח לשון תשובות מהר"ם במרדכי ס"פ שור שנגח וז"ל אמנם כי אתם רגילים לפטור את בעל הסעוד' מפני שהיה מוכח וכו' ע"ש ונראה עוד דדוקא במוכה דהוי צערא דגופא פטרו את המוסר אפילו הפסיד ע"י כל אשר לו כמבואר בנימוקי מהר"ם מריזבורג מש"כ בצערא דממונא כגון שחבירו מסרו או שיבר כליו או הוציא עליו ש"ר וביישו אפי' תקנות הקהלות אין כאן לפטרו אם חזר הוא ומסר חבירו באופן שהגיע חבירו לידי היזק יותר ממה שהזיקו חבירו וזה מוכח ממ"ש במרדכי סוף ב"ק וז"ל ושכתבת יש פוטרין את ר' יואל לפי שאין אדם נתפש על צערו כיון דשעת חימום הוי שאותו קם עליו והעמידו בערכאו' של גוים גם הוא כתנין וכו' איני סבור שתקנו הקהילות דבר זה שאם השני חזר ומסר את הראשון ונתכוין להפסיד את ממונו ובז' לא הציל עצמו רק שנתכוון לנקום נקם ודאי כל כה"ג לא פטרוי הקהלות אלא מן הקנס שלא לנדותו או להלקותו על המסיר' שמסר את חבירו כי יחם לבבו אבל מלשלם ההפסד שהפסיד את חבירו דבר פשוט שלא פטרוהו כי לא באו להפקיע ממון ולהקל על דברי הש"ס וכו' וגם זה הוא תשובות מהר"ם ולכאורה סתרי אהדדי ובמה שלקחנו יתורץ וכל זה מצד המנהג או התקנה רק שגבי מוכה יפה כחם לתקן אפי' להפקיע ממון מש"כ בדין הש"ס אדם מועד לעולם ולא שייך אמתלא זו. ...

ד הב' דמטעמא להציל עצמו לא שייך רק אם (וכן מבואר במרדכי סוף מס' ב"ק) תכף ומיד אחר הנחת יד חבירו הרים אגרופו והכה רעהו בזה אמרינן שבזה הציל עצמו מהכאה מחבירו יותר מש"כ אחר שגמר חבירו הכאותיו והפסיק מעט זמן לא שייך וזהו פי' אחר זמן דנקט הרא"ש הנ"ל מש"כ מטעמא דכי יחם לבבו פטרינן אותו לפחות כל אותו יום ואפשר אפי' יומא אוחרי כפי משמעות הנהו תרי עובדי דבמרדכי. הג' נ"ל מסברא נכונה דמטעם להציל עצמו נתכוי' פטרינן המוכה הראשון לגמרי שהרי איניש דעלמא היה ג"כ פטור לגמרי ומותר להכות המכה להציל המוכה ועל כן המכה הראשון חייב לשלם להמוכה כל היזיקו. מש"כ לטעם כי יחם לבבו לא פטרינן המוכה הראשון אם חזר והכה המכה לגמרי רק בזה יפה כחו שאף אם הזיק חבירו המכה יותר ממה שהזיקו המכה פטור משום כי יחם לבבו ובזה נא שייך אומדנא במה שהזיקו המוכה דלכי יחם לבבו אין שיעור מש"כ לטעם להציל עצמו דפטור לגמרי צריך אומד במה שהיה יכול להציל עצמו ואם הזיקו יותר חייב כמ"ש שם הרא"ש וכל הפוסקים אבל

לומר שהמוכה הראשון אם חזר והכה את המכה שיפטור לגמרי זה לא מיסתבר דמ"מ הרי עביד דינא לנפשיה ולמה יתקנו הקהילות בזה לפטור המוכה לגמרי. הד' שמטעם להציל עצמו מותר לכתחלה כמו שמותר לאחר להכות המכה להציל המוכה. מש"כ מפני שעת חימום לא שייך לכתחלה וכי יתירו הקהילות להמוכה לנקום בחבירו אף אם חבירו רשע והכהו למה יעשה גם הוא כמעשהו מעשה רשע רק שבדיעבד נחשבו כאונס משעה חימום דחם לבבו אדם שליח ברוחו: והנה הרא"ש דין הש"ס נקט מטעם דלהציל את עצמו ואחר זמן דנקט ר"ל אחר סמוך להכאת חבירו ולכך בא בנו בעל הטורים והב"י בש"ע ופירשו מיד ר"ל אפי' מיד אחר שגמר המכה להכות דלא שייך להציל עצמו רק באם חזר המוכה לפני שראינו שגמר המכה להכות וזה ברור [ובכה"ג ארז"ל בגמרא גבי בכור דדוקא בעטו בשעת רדיפה ע' בכורות פ"ה דמ"ד]. ופטור שנקט ר"ל פטור לגמרי בשיעור שהכה להציל עצמו ואותן הכאות הן רב או מעט לא ינכה כלל מחויב המכה והמכה הראשון חייב בכל. והנה לשון הג"ה בש"ע וכן הוא לענין גידופים וביושים המתחיל פורע הקנס ע"כ אע"ג דמדמי לי' בדינא מ"מ זה הוא מתקנת הקהילות אי מנהג המדינה מכי יחם לבבו בדבר שאין בו חסרון כיס רק מלקות ונידוי וזהו לשון קנס במרדכי סוף ב"ק ועל כן פטרו השני אף אם הרבה להשיב אפי' יותר מגידופי וקללות הראשון כגון ראובן שקרא לשמעון גנב וחזר שמעון וקרא לראובן גזלן וממזר דפטור משום דחם לבו בקרבו ולא יכול למשול ברוחו לשער ולמדוד במדה שמדד לו חבירו ואפשר שפטרו בזה מצד התקנה את המשיב לגמרי וכן משמע לשון המרדכי בהגהות קדושין כ' ר"י על דבר חבלות וגידופין המתחיל פורע הקנס לבדו וכתוב בגליון והשני פטור משום כי יחם לבבו כדמוכח קצת במרדכי בסוף ב"ק ודוקא בשעת חימום אבל לא לאחר זמן וכיוצא בזה ממש כתב הרא"ש בפרק המניח וכו' והנה כתב חבלות וגידופין ובהג"ה ש"ע כתב גידופי' וביושי' מפני דס"ל דתקנת הקהילות לא נתקנה רק על דבר שאין בו חסרון כיס כגון קנטורי' ובמרדכי ר"ל ה"ה נ בהכאות פטרו המוכה מקנס ר"ל כגון מלקות ונידוי ועונש ממון לקהל כבמרדכי סוף ב"ק ועוד פטרו כשיעור שהזיק המוכה את המכה או המוסר את המכה יתר מהכאתיו או מהזיקו מש"כ לחייב הראשון ולפטור השני לגמרי לא עלתה על דעתם ובהכי מיירי המרדכי ס"פ שור שנגח ואחר זמן דנקט בגליון הג"ה מרדכי ר"ל אחר שיעור דכי יחם לבבו. מ"מ צ"ע על הגאון מהרש"ל דפסק אפילו בגידופי' שהמשיב ישלם מה שהשיב יותר מגידופי' הראשון וזה לא יתכן רק מצד דין הש"ס אבל מצד תקנה הקהילו' מהי יחם לבבו פטור השני עכ"פ בדבר שאין בו חיוב ממון אל חבירו. ומ"מ דברי הרא"ש בדין השוורים שכתב ג"כ אם

התחיל אחד השני פטור וזה אינו רק משום טעמא דנגיחות השני פטרינן משום כי יחם לבבו וכ"כ הר"ן בהדיא והביא ראי' מכי יגח ולא שיגיחהו נמצא דין אדם ובהמה בזה חלוקים בטעם כי דין בהמה הוי משום כי ייחם מדין הש"ס ולא שייך לומר דעכ"פ נקם נקמתו דנגיחת השני אונס חשיבא ופטרינן לו' לגמרי וגבי אדם דמועד לעולם לא שייך בדין הש"ס כי יחם כמ"ש וכן לא שייך כל המשנ' ובא אחר ושינה כמ"ש הרא"ש רק טעמא משום להציל עצמו. והנה הרב הב"י ס"ל גבי בהמה וגבי אדם בתרווייהו אין לפטור מסברת כי יחם שלא נזכר בכל הש"ס ולכך לא פלוג בסי' ת"ב גבי בהמה ומ"מ בשי' תכ"א גבי אנשים שחבלו ס"ל סברא אלימתא דלהציל עצמו כפי שיעור הצלה וכל זה לא שייך בבהמה דלא שייך בה כוונה ורצון להציל רק להזיק מזיקו ודוק....

ה ועתה נשיב על גוף השאלה כסדר דברים שבכתב. א' - אחר כל הנחות הללו והקדמות אלו ראה ראינו שלא דבר נכונה פלוני בפתח דבריו לב"ד שהוא מחזיק לפלוני בחזקת רשע (ואין לומר בזה שלא נתכוון לבייש דל"ל לומר שמחזקו לרשע מש"כ טוען מסרתני דלא סגי בלאו הכי לתבוע מה שהזיקו ולברר במה) על שהוציא עליו לעז שבעל נדה וגם בשביל אביו ובשביל אשתו ועל שאמר אלך ואמסור כי אין זה סדר עולם בסיפור דברי טענו' ומ"מ אם בסוף הענין יבורר שאמת הוא שפלוני הוציא לעז וש"ר א"כ חייב מלקות הוא ואין להעניש פלוני על שקראו עתה רשע כי והיה אם בן הכות הרשע כתיב ומ"מ בזה אלו נעשה בקהילה גדולה היו הב"ד קונסי' לפלוני כמבזה חבירו בפני ב"ד. ב' - בעמוד ב' תשובות פלוני גם זה פער פיו לקרוא לפ' בסיפור דבריו משוגע וכן לקמן כמה פעמים וראוי היה לב"ד לגעור מ"מ באשר כתבו והסכימו כל הפוסקים שבענייני קטטות הולכים אחר סדר העולם ודר הבריות וכמש"ל סי' ג' (ומצינו בכה"ג בש"ס תרדא שטרי חליצה ומיאונין תנן. תרדא כדי שיעברו מים לחביות תנן פ"ב זבחים דכ"ה ע"ב יעיין ערוך ערך תרד) ואין סדר העולם להקפיד על זה אינו ראוי לעונש. ג' - מה שהשיב וכפר שלא קראו בועל נדה רק אמר שמחזקו לרשע ובועל נדה עד שיברר שאני רשע עכ"ל הנה כמה וכמה דברים אני רוא' בהגדות עדות הן בהעלמת קצתם דברים רבים שהעמידו חביריה' הן בשינוי לשונות ולא ידענו מה אדון ב"י ומ"מ אין לדיין אלא מה שעיניו רואות לפי דברי העד כמר פ' משמע שקראו סתם בועל נדה וכן לפי דברי כמר פ' וכן לפי דברי כמר פ' רק שלפי דבריו השיב פ' וקרי פ' ראש בריוני ורשע (וכן לפי דברי פ') חזר והשיבו וקראו רשע וממזר וגם כמר פ' העיד שקראו ב"נ אך לפי דברי פו"פ משמע שדיבר שמשקר כמו ב"נ וכן לפי עדות כמר פ' כך הוא רק שהוסיף שפ' חזר וקרא לפ' ראש בריוני כעדות כמר פ' וכן העיד ר' פ' רק שלפי דבריו חזר פלוני וקרי

לר' פ' רשע. ועתה הדור אתם ראו איך נפל השינוי והבלבול בדברי עדות הנ"ל ולפי קצת העדים ק"ל אתה מכחש כמו ממזר אינו כלום ומכ"ש לפי קצתם שחזר וקראו הרי עביד דינא לנפשי' ורשע גרע טפי טובא מממזר שהרי הקורא לחבירו ממזר חייב מלקות ורשע יורד עמו עד לחייו וכמ"ש רש"ל ומכ"ש לפי מ"ש סי' ג'' לפי עדות כמר פ' וכמר פ' קרי ר"פ לפ' ג"כ רשע עם בועל נידה היה ראוי לעשות דין פ' על ש"ר יתיר' כי שילם לפ' תשלומי כפל וכן לא יעשה וכן הוא לפי דברי עדות כמר פ' ופ' ובזה אף שחביריו העדים אמרו לא שמענו י"ל כך דרך העולם ולא דמי לראי' שבס"ס ך"ט בח"מ דדרך בני אדם לראות דבר הנעשה בפניהם אבל לשמוע כל מלה ומלה בדקדוק אין זה. ה' - ומה שהתנצל ר"פ מ"ש אלך ואמסור מפני שהיה שעת חימום אין זה התנצלות כי היתר שעת חימום הוא דוקא לגבי הכאה כי חידוש הוא מה שהתירו זה דהא אמרו רז"ל א"ה בעי ליתובי' דעתי' ואדם מועד לעולם והבו דלא לוסיף עלה לגבי הוצאת ש"ר וכמ"ש בסי' ט' ומ"מ שם כתבנו דאין לר"פ דיאן מוסר בזה מטעם אחר ע"ש. ו' - בעמוד ג' תבע פ' לפ' על מה שהוציא דבר וכו' כנזכר בעמוד ד' שלא היה גדול כציפורן נ"ל אם כוונתו הוא על שאמרו עליו שהשליך יצר לבה"כ ובודאי לפי ענין והנהוג לא יעשה כן ואף לפי עדות כל הנשים הריון מקולקל או נפול מעוך מקרי ילד לא מקרי והיה ראוי לעונש מצד מגדר מלתא אבל מצד הדין שבענייני בושת הכל הולך אחר המובן כאשר כתב והאריך הגאון רש"ל א"כ באם כל השומעים בינו כוונת הדיבור שהיה על הנפל א"כ מדין אין עליו עונש שהוא היתר גמור לזרוק נפלים לא יספדו ולא יקברו וכמ"ש בש"ס מס' פסחים דט"ו ובספ"ק דנדה דף ט' בשפחתות של מסיק והוא תוספת' בפט"ז דאהלות על משנה שם בס"פ בור שמטילין בה נפלים ובישראל מיירי כדמוכח בש"ס הנ"ל שמעינן דאורחייהו בכך. אכן באשר לדעת הנשים סוע"ה הוא מעשה תועבה רע ומר ראוי לעונש קצת וכדבעינן למימר לקמן. ז' - שם השיב פ' הוא כסיל הוא אויל הוא רשע הוא מסור מפני שקראו בעל לה"ר וכו' הנה בהתנצלות הזה אין בו ממש ולדרשה קא אתי וכי ס"ד דמאן דקרי לחבירו גוותן דשרי לי' לקרותו עובד ע"א או כופר בעיקר לפי דרז"ל בפ"ק דסוטה או אם קורא לחבירו רגזן או שקרן דיחזור ויקרא חבירו עובד ע"ז וכהנה רבות אדרבה כל מה דנוכל להקל ולתרץ דברי מוציא ש"ר עבדינן כמ"ש בח"מ סי' ת"ך גבי בן הזונה ופסול ואף דיפה השיגו הגאון מהרש"ל והדין עמו (וכי ס"ד שיתנצל זה שקרי לחבירו מועל בהקדש לנהנה בלא ברכה ורוצח למלבין פני חבירו וגזלן שלא השיב לו שלום וגנב לגונב דעת) דהכל הולך אחר הבנה השומעים אדרבא משם ראיה לפי סדר העולם אין זה זלזול כלל. ח' - שם מ"ש שאין זמן רב כזה נקרא שעת חימום ומ"ש בענין

נפל הנשלך אין צורך להשיב עליו שכבר כתבנו באלה. ק' ע"ד מה שטען עוד בשביל שזלזל כבוד אביו הותר לו לתבוע עלבון אביו ואביו זקן ות"ח וכו' אמת הוא כמ"ש גבי ראובן עלבון אמו תבע וראי' ממה שארז"ל ומקללת יולדיו בפניו ונחלקו הפוסקים אם ה"ה מקללת אותו עיין בב"י בא"ה סי' קט"ו ואפילו צורבא מרבנן בעלמא מחויב למחות ביד המקנטרו ומביישו שהרי נפיק ריחשא מאודני' דרשב"א בההוא עון ואף ע"פ שכתב מהרש"ל שאף אם הוציא ראובן ש"ר על שמעון לא הותר לשמעון להוציא ש"ר על אבי ראובן דריבך ריב מ"מ י"ל אם הוציא ראובן ש"ר על אבי שמעון שרי לשמעון להוציא ש"ר על ראובן דבר כרעא דאבוה. י"ל אבל אין זה נכון רק בענין שנוגע הש"ר גם לו כגון שקורא לאבי שמעון ממזר וכיוצא בזה מש"כ אם קוראו רשע וכל מום רע אף דמחויב הבן למחות ככל האפשר ולריב עם ראובן מ"מ אסור לו לחזור ולהוציא ש"ר על ראובן ואם ירצה אבי שמעון יתבע את ראובן אם היה בפניו או בענין שכתב מהרש"ל ס"ס מ"ב ולא דמי להכאה שכתב הרא"ש בפרק המניח סי' י"ג שאפי' אחר יכול להכות המכה להציל המוכה ע"ש. י"א - וכמ"ש באשר אין פ' מחויב במה שדיבר על אבי פ' ולא נקרא ש"ר כלל אפי' אם היה מדבר כך על פ' עצמו כבסי' ל"ב. י"ב - ומה שביקש ר' פלוני לומר דין חדש שאם ראובן קרי לבן שמעון רשע שרי לשמעון לחזור ולקרות ראובן רשע שהרי אם בן שמעון רשע שרי לקרות לו רשע בן רשע. ליתא די"ל אף דשרי לקרות בנו רשע בן רשע. מ"מ אסור לקרותו אותו רשע דהשומעים סוברים מצד עצמו ולכך אין התנצלות כלל לומר שלכך קרא לפלוני רשע מפני שפלוני בנו הוא רשע. וצ"ע בש"ס דרז"ל על את אביה היא מחללת. עוד נ"ל דלא שרינן לקרוא לרשע בן צדיק או בינוני רב"ר בשכבר אביו מת וראי' ממדרש תנחומא ואתחנן בנפשותם ולא באבותם גם לא ברירא לי זו ההלכה וכמו שהארכנו בספרינו מ"ח בא"ח סי' קכ"ח יע"ש וגם בת"ח פקפק בזה. י"ג - חזר ותבע פ' והחזיק לפ' בב"ד בשם רשע על שקראו ממזר בן הנדה וכזה לא העיר שום עד א"צ להשיב ופ' נאמן אבל מה שטען משעת חימום ליתא שזריקת התינוק אינו ש"ר כלל וכמ"ש סי' ו' (מיהו בזה י"ל מאחר דלדעת רוב המון עם ונשים הוא איסור וזלזול גדול למי שעושה זה שייך שפיר כי יחם לבבו). י"ד - ע"ז טען פ' מה שטען כאן ביקש לטעון ולהשתבח בקלון חבירו ומ"מ ומ"מ לא כיון יפה דעד כאן לא התירו בסי' י"ז ס"ד ובסי' קע"ו סל"ה רק שיכול להושיב אצלו אחרים אבל עכ"פ בעל דבר עצמו יטעון או ישב בביתו וישלח מורשה מש"כ אם הוא בב"ד אין הנתבע והתובע יכולין לעשות מורשה לדבר וכ"כ בש"כ סי' קכ"ד. ט"ו - ובטענה שני' התכבד ג"כ בקלון רבו של פ' והוא ידוע ואף שבגוף הענין בזה הדין עם פ' מ"מ כוונת פ' ורבו הי' שגבי הוצאת ש"ר לא

שייך שיעור שעת חימום דכל שעה שעת חימום מיקרי ושרי למסור ופ' הבין שי"ל שגבי הוצאת ש"ר לא שייך שעת חימום להתיר כלל ועל כן אמר שטען נגד עצמו וע"ה ובור קרי לי' אבל לא הבינו. ומ"מ בזה יפה כח פ' אבל כבר כתבנו שלא נצרך לתירוץ שעת חימום ובלאו הכי אין על פ' דין ודברים באלם ואמסור ולא באינך הנ"ל. ט"ז - ע"ז חזר פ' וקרי לפ' רשע תוך סיפור דבריו אף כי אין בהם ממש אדרבה אף כי אמת הוא בענין הנפל שפ' אמר אין ניקש מ"מ הרי העידו מרת פ' בשמה שפ' כעס על שהשליכו ואף אם לא כעס אפשר לומר שדעתו היה להראותו עוד ומה שנעשה לא ברצונו ולא ע"פ דיבורו נעשה ומכ"ש לענין דין שימור ימי טומאה דאחזוקי איניש ברשישי לא מחזקינן ומסתמא אף שאמר שלא כלום הוא חשבו להחמיר להמתין כיולדת נקיבבה ונאמן אדם לומר פרוזבל היה לי ואבד ובהיתר לקחתי ריבי' וכיוצא בזה. ושנלן שהיה בו צרת ולד ושהיה בו עצם וגם בזה קצת אחרונים מקילין לענין חומרא יתירה זמן המתנה דידן לנקיבה. י"ז - התנצל פ' מה שאמר שתוך בה"כ תהי' קבורות פ' עפ"י הגמ' לאו כל כמיני' לפסוק דיני' דהאי גברא במה ולהטיל עונשים ואין בדרש התנצלות על ש"ר וכמ"ש והדרשה תדרוש ומ"מ קללה תחשב ומצד הדין אין בו עונש דמי למ"ש סי' ל"ב. ומה דמשמע שקרא פ' לפ' רוצח וגנב לא ידעי עדות גמורה וראיה לדבר גם לא תבע רפ עלבונו באלה. מה שהעיד כהר"ר פ' סוף ע"ד אין כאן רק עד אחד וכמ"ש סי' כ"ז לקמן ואפי' היו כאן שני עדים הרי פ' אמר תחלה שזרק תינוק לבה"כ ומה שהשיב שמשקר כמו ממזר כה"ג אינו ש"ר כמ"ש בדינים סי' י"א רק שבסי' ו' כתבתי לפטרו ומאותו טעם נפטר גם ר"פ ודו"ק. י"ח - עוד שם ביקש לפסול כמר פ' בשביל שתולה בדין עם פ' ואפשר לפי שעה הוא רשע לא ידעתי שום טעם בזה דא"כ יפסל כל מי שיש לו דין ודברים ותביעה עם חבירו. י"ט - ומ"ש ראי' שתמול שלשום ביקש אותו לעדות נגד פ' ולא רצ לבוא ש"מ שלא רצה להעיד נגד פ' מה בכך שמא לא ידע דבר ולא רצה לבא חנם לב"ד ולא מחזקינן לי' שעבר באם לא יגיד וכבש עדותו ואם תמצא לומר שלא יפה עשה וכבש עידותו שמא לא היה לו פנאי כאשר טען פ' ע' י"ד ואת"ל שנמנע הואיל שהוא נגד פלוני מ"מ לא מחזקינן לי' שיעיד שקר דסברא זו ארז"ל תרתי לא עבדי וכבישת עדות לא חמירי לאינשי מש"כ עדות שקר. כ' - עוד ביקש לפסול פ' לעדות מכח אהבה ידוע שיהונתן היה כשר עדות לדוד לפני שלקח אחותו אף שנאמר נפלאה אהבתך לי וגו' ויהונתן אמר את אשר יבקש את נפשך יבקש נפשי והכי ק"ל דאוהב ושונא כשרים לעדות וכמ"ש לר"י לא נחשדו וכו' ומה שהאריך בלזות שפתים על פ' בלעג הרבה ותמהון לבב אין זה רק הוצאת דבה ואפי' לא יתבע פ' עלבונו ראוי לגעור בו מכ"ש באם יתבע שיעשה

לו משפט חרוץ והרי גם אני מן הנשאלי' בהוראת שלחופי' ומן המתירים. ומ"מ וכי בשביל שפ' ביקש להחמיר כמהר"ר ישעיה ז"ל וממה שהבין מדברי א"ו הארוך נאמר עליו שהוא רשע גמור ממשנת הגס לבו בהוראה וכו' חלילה לא יעשה כן בישראל וכן בשאר דבריו בזה הדף הבל יפצה פיו ולא מצא ידיו ורגליו בהם ואמת הוא מה שדיבר פלוני שלפעמים הרשות ביד ב"ד לפרוז על דין תורה בקצת דברים כמ"ש. כ"א - עוד טען פ' איך דיבר פ' בפה מלא לפני ערלי' וכו' אם אמת הוא היה ראוי לענוש עכ"פ מן הקהל כמבואר בהג"ה ס"ס שפ"ט. ואפשר היה לומר שיש לו דין מסור הואיל שדיבר לפני הערלי' ולא דמי למדבר לפני הקהל דאין לו דין מסור כמ"ש שם אבל ר"פ מכחש שלא היו שם ערלי' ואין עדות על זה) אבל ראיתי לקמן עי"ז שר"פ טען שלא ידע שישבו שם ערלים ואין קטנה זו מספקת שלדבר דברים כאלו היה לו לראות תחילה ומ"מ אף ע"פ שמסתמא יש ג"כ עדים על זה אין ברור להתיר לקרותו ח"ו על זה מסיר אף שנסתפקתי כי לא ברירא לי) וי"ל הואיל שהדבר ההוא היה מפורסם א"כ אם דבר לפני יהודים לבד מה פשעו ומה גילה נסתרות מש"כ שם מיירי בדברים נסתרים שע"י שהוא גיל' אותם לפני קהל ועדה תיפוק מיני' תקלה וזה ברור. כ"ב - ביקש פ' שיעשה לו דין מפ' הואיל שחששדו מאשתו בימי טומאתה גם זה הבל הואיל שלא דיבר בפי' ונתן לו שם בועל נדה או הוציא עליו שם זה רק אמר מכח סברא מיסתברא לי' כך אין לו עליו דין רק אם חשדו בכשרים יקבל דין שמים. כ"ג - עוד ביקש פ' שר"פ יקבל תשובה ולעשותו רשע מפני שהמרה עם אותו כומר בהמר' ח"ו בביאת המשיח לפני זמן קצוב גם שדיבר שכל שנפטרו בהמשך זמן הזה הם רשעים גמורים אם אמת הוא אין אלתו דברי חכמה ומ"מ ברור שכוונתו לא לרעה היתה וכל מעשה אדם הולכים אחר כוונת הלב ורחמנא לבא בע' ומ"מ לא קרי פ' לפ' בשם רשע רק סופר דברים. עי"ז טען פ' איך קראו פ' על לא דבר ראש בריוני בפני רבים הנה למעלה נזכר זה בעדות כמר פ' ואפי' היה כאן שני עדים נראה דכינוי זה הוי כמו נבל ודוק וכיוצא בו דאין עליו כלום מדין תורה כמ"ש סי' ד' בדיני' אבל אם לא היה כאן עדו' ואפי' עד אחד לא מהני אם מודה שהרי מודה בקנס פטור מצד הדין מכ"ש אם מכחיש העד דפטור כמ"ש בש"כ סי' פ"ו סעיף קטן מ"ה. טען פ' איך שקרא אותו פ' לפני ד' חדשים חצוף בהליכתו לדוכן זה היה מעשה רע ומר מאד כי לא סגי דלא מברך לי' לפי מחשבתו הניכרת אף גם זאת יעשה לו בבה"כ וביו"ט בודאי היה לצבור לגדור גדר בשעת מעשה אבל מסתמא בלחש דיבר ואין עדות בזה גם מ"ש עוד שכמה פעמים אמר ר"פ אלך ואמסור לפני הרב צריך עדות וחצוף מבואר דמצד הדין פטור בדיני' סי' ד'. ל"א ע"ב מה שטען פ' נזקקין לתובע תחלה לא דק דזהו

שייך דדוקא בתביעת ממון וכמבואר סי' כ"ד מש"כ בדברי קנטורים ודבר שאי אפשר הוא שהרי הקנטורים והסכסוכים והוצאת ש"ר של שניהם מעורבין ותלוין זה בזה ומ"מ כפי מה דאפשר אברר דבריהם בדרך שביקש. עכ"א אין בו דבר ממש להשיב עליו. ל"ב עכ"ב ענין התנצלות פ' על שקרא לאבי פ' מפני בית הכסא ע"פ הדין אין בזה דין ש"ר ואין צריך להתנצלות לדינא. ל"ג עכ"ג מה שנוגע בענין אשתו של פ' אין הדברים ברורים בין שתי נשים הללו מי המתחיל ומי המסיים גם לא נשאלתי בזה. ...

י אחר כל הדברים הנ"ל ראה ראיתי לסדר הדברים כפי האיפשר וליזקק לתובע תחלה והנה בארבע פרקים הדבר הנ"ל מתרבה. והנה במה שנעשה ביום ג' חה"מ של פסח אין טענה כלל וכו': נאם יאיר חיים בכרך. טו"ב טב"ת לפ"ק:

תשובה סו

א תשובה מהגאון המופלג הרב המפורסם מוהר"ר מאיר שטערין נר"ו על שאלתי ששאלתי אותו. והוא ניכר מתוך התשובה. אנם גו השאלה בשאר שהי' מהדורא קמא וכתבתי להרב נר"ו שיחזרנו אלי ולא עשה נשארה מעל וזהו.

ב הלכתא כוותי' בכולי תלמוד' וכו'. כל מה דאנא משבח אנא פגים כי לית טימי במרגניתא. ה"ה אהו' הנאמן. צנצנת המן. ויחכם מכל האדם מכלכל דרדע והימן. הרב הגדול. מעוז ומגדול. וכל החושב וסופר מעלתו מבין ידול. נ"י ע"ה פ"ה כבוד מוהר"ר חיים נר"ו יאיר אף יזריח. על אויביו יתגבר יריע אף יצריח. כל צורריו בהם יפיח. ואשוי"ר. אחרי עתירת החיים והשלום על ראשו יחדיו יהי' תמים. עד עמוד כהן לאורים ותומים. באתי להשיב מפני הכבוד באמצע הפרק ובאמצע ברכ' אהבת עולם אהבתיו על כן משכתי בשבט סופר לחוות דעתי הקלושה והנמהרת.

ג על כתב (ע' לעיל תשובה סי' ט"ז) פחותי חותם קודש בצירוף השאלה מור ולבונה מקוטרת. שקבלתי חוץ לזמנו בסבר פנים יפות מן האלוף ר"מ סופר יצ"ו באונס שכחה הגוברת. ואח"כ על ידי סיבה אחרת. נמשך הזמן ואחר עד עתה. האמנם כי ערוך מאתמול ומשלשום כתבא דנא. כאשר הראיתיו להסופר הר"מ יצ"ו זה ימים רבים. העתק כתב זה. מכאן ואילך כל יומא פרקיה. והנה עתה באתי אשר שאל אדוני בענין הנשים ההולכות לבתי גוים להסתחר ומתייחדים עמהם. והלא יש בהם איסור מוסיף על ייחוד שעם איש ישראל כדתנן בפ' אין מעמידין ולא תתיחד עמהם ואמרו בגמ' לא נצרכה דאפי' אשתו עמו. דבישראל קי"ל אשתו משמרתו ובגוי אסור והנה מחזיקינן טיבות' למעכ"ת דדמי אנפשיה לשקוד על תקנות בנות ישראל. ולעמוד על עיקרא דמילתא למצוא להם

פתחי היתר כי היכי דלא ליהוו ח"ו בנות ישראל נוהגים מנהר הפקר. והכזונה יעשה את אחיותינו. וכה עשו אבותינו ורבותינו הקדמונים. כאז"ל קמאי הוו מסרי נפשייהו כו לאפרושי מאסורא. בעובדא דמתון מתון ת' זוזי שויא כו' משא"כ בדורותינו אומרים לרשע צדיק אתה. ומיום שגברה אגרופה של חנופה כו' אין גודר גדר ולא עומד בפרץ. והלואי לא יחזיקו ידי עוברי עבירה.

ד והן עתה נבא לישא וליתן באותן הטעמים שהזכיר מעכ"ת דאי משום איבה שרינן כה"ג. א"כ נשתה עמהם מכוסם נשתה ומפתם נאכל. ונמצאו בטלו כל ההרחקו' שעשו חז"ל וגזרו גזירה לגזירה ועשו משמרת למשמרת לבל נתערב בגוים ונלמד ממעשיהם וגזרו על פתן משום שמנן ועל שמנן משום יינן ועל יינן משום בנותיהם. אלא ודאי ברור כשמש דלא שריא משום איבה אלא אקראי בעלמא הנמשך מעסק היתר כגון לקבל דורון מגוי מכירו ביום אידו דכל השנה כולה מותר לו לישא וליתן עמו ולקבל דורון ממנו אי לא שרית ליה לקבל דורון ביום אידו דאקראי בעלמא הוא הנמשך מעסקי היתר שלו איכא איבה. וכן מידלת ישראל שידוע לכל אומנתה וא"א לה לאשתמוטי נפשה מלהיות מילדת לגוי שרי' משום איבה דאקראי הוא הנמשך מאומנות היתר שלא. וכן כה"ג גבי רופא ישראל האיבה נמשך מאומנות היתר שלו.

ה משא"כ הני נשי דנ"ד אם לא תלכנה לבתי הערלים כלל אין כאן איבה ואיך יעלה על הדעת לומר דשרי לילך לבתיהם בלי שומר. לכן מ"ש שאם תקחנה שומר עמהן תגמרנה להן איבה. א"כ לא תלכנה לבתי הערלים כלל ולא תהי' להן איבה וק"ל. ותו מאן לימא לן דאיכא איבה בזה שלוקחת שומר עמה דלמא ליכא איבבה דמצי לאשתמוטי בכמה גווני.

ו ובגמ' מוכח דלא שריא משום איבה אלא מאיבה ודאית דליכא לאשתמוטי בשום גוונא כלל. דקאמר התם סבר רב יוסף למימר שרי משום איבה כו' א"ל אביי יכול למימר ברי קאי אאיגרא כו' וכה"ג טובא דאיתא התם פ' אין מעמידין. ולא שייך נמי לדמותו להיתר מכירת בהמה גסה לגוים או להלוותם בריבית שכתבו התוס' לחלק יבן זמן לזמן דהתם אשכחינן בהו טעמא לחלק. כמ"ש התם בגמ' גבי מכירת כלי זיין לגוים והאידנא דמזבנינא לפרסאי דמגנו עלן. לפיכך כתבו התוס' היתר במכירת סוסים לגוים בזמה"ז וצרפו הטעם שאנו מתי מעט במקום א'. וכן גבי הלוואה בריבית לגוים איכא כמה טעמים בלאו הכי דקי"ל התם כלישנא בתרא דאינו אסור כלל. ותו דלא שייך טעם האיסור משום שמא ילמוד ממעשיו בזמה"ז מאחר דישראל מועטים דרים במקום א' וצריך לישא וליתן עם הגוי. אין חששא שמא ילמוד ממעשיו בהלוואה בריבית יותר

מבשאר משא ומתן. כמ"ש תוס' שם בהדיא. ואפילו טעמא דהכל מקרי כדי חיותינו התם דווקא דאמרו בגמ' בהדיא דכדי חייו שרי מה שאין שייך בנדון דידן להתיר ייחוד משום כדי חייו דלא אשכחן דשרי חכמים משום כדי חייו.

ז ולא ידעתי למה הוד מעכ"ת עמד מנגד ולא מחו להו אמוחא ק' עוכלא בעוכלי. גם מה שהזכיר מעכ"ת בדבריו וז"ל שיש להתיר יחוד בזמה"ז לצורך משא ומתן באשר קי"ל דסתם נשי דידן מקרי משאות ונותנות תוך הבית וכמ"ש הרשב"א כו' אני שמעתי ולא אבין מה שייך לכאן דקי"ל סתם נשי דידן מקרי נושאו' כו' דהיינו לענין אונות ושטרות יוצאות על שמה דאתמר ביה האשה הנושאת ונותנת תוך הבית כו' וקי"ל דהכי נשי דידן סתמא נושאו' ונותנו' נינהו אבל אין זה טעם שתהיינה נושאות ונותנות באיסור גם אין הכרח שתהיינה נושאות ונותנות לגרום שום היתר ייחוד עי"ז. רק נשי דידן הן נושאות ונותנות אבל לא באיסור ח"ו דלא שבקינן להו. ודרך הלצה אמינא נושאות ונותנות תוך הבית דייקא אמרו ומטוני' אתינ'.

ח ואשר בקשה נפשו לדעת הנמצא מזה בתשובות האחרונים חדשים גם ישנים. ואם אסורו מוחלט בלי שום פתח היתר מ"ט שתקו ליה רבנן כי נהגו במקום איסורא מי שבקי' להו. הנה אודיע לאיש אמונים כי בתשובת מהר"מ פדוואה סי' כ"ו כתב תוכחת מגולה לבני ק"ק קזאל על שהיו הנשים שם מקילות בזה. ודחה שם היתירא דאשתו עמו דלא שייך בגוי יע"ש גם בדרישה ופרישה א"ע סי' כ"ב תמה על המנהג שנהגו לצאת לדרך עם עגלן גוי בשומר קטן. ורצה לישב המנהג. והב"ח בקונטרס אחרון שלו השיג עליו שאין היתר לדבר ושהוא מנהג נגד ההלכה והדין אלא שאין בידינו למחות וכה"ג בעו"ה כמה איסורי דאורייתא שנהגו להקל בהם יע"ש.

ט וכ"כ בתשובת מהר"ם מינץ על שמקילות הנשים בענין זה כמדומה שהוא בסי' כ"ו או כ"ז בסוף התשובה ממש. ואין בידי כעת תשובה זו לעיין אחריו. וחשש מר וימצא אם יש לו תשובה זו, ועם כל זה יגעתי ומצאתי ללמד זכות עליהן מאין יצא ההיתר הזה כי ישראל קודשים הם ואע"פ שאינם נביאים ומצאתי און לי ממ"ש הר"ן וה' המגיד בהיתר העמדות בהמות בפונדקאות של גוים בזמן הזה. משום דגוים בזמנינו לא חשידי על הרביעה אדרבה מכין ועונשים עליו הובאו בית יוסף בי"ד סי' קנ"ג. א"כ זכינו לדין דה"ה בנ"ד דגוים בזמנינו לא חשידי אזנות ישראלית דהא אע"ג דבימיהם הי' חשיב עליהן בהמתן של ישראל. ובזמנינו ס"ל להר"ן והרב המגיד דלא חשידי ה"ה דלא חשידי אישראלית ואדרבא מכין ועונשין עליו ואם הישראלית אשת איש ישראל פשיטא דמכין ועונשין עליו אלא אפילו בפנויה ישראל אם הגוי בעל אשר הוא חייב שריפה בדיניהם

ודנין אותו כבוגד באשתו ודין אשת איש כן שמעתי בירור גמור וידוע לי שכן דנין בלי ספק.

י ואף גם זה כמשלש חדשים ויותר הייתי על סעודות צפי"ן הול"ץ כמו שרגילים לעשות בליל שבת שלפני החתונה והיו שמה כמה לומדים וחשובים והי' לנו פתחון פה בזה והרציתי לפניהם היתר זה וכולם אמרו יישר והוטב מאד בעיניהם וכולם ידעו שכן דנין בדיניהם ובאמת זה בעיני היתר נכון מאד דמצינו למידין מדבר הר"ן והמגיד דלא מקרי חשידי אלא כשראינו אותם שרגילים בכך ואירע כן הרבה פעמים. וגם שלא יהי' שום סכנה ועונש כלל בדבר אבל בדבר שלא ראינו שרגילים לעשות כך בלי בושה בדבר ולא אירע כן בזמנינו הרבה פעמים לא מקרי חשידי.

יא וכ"ש כשמכין ועונשין עליו דלא חשידי ובאמת עינינו הרואות שלא אירע מכשול בזמנינו ועי"כ מלאו לבם לעשות כן. שאלו ח"ו היו מכשולות מצוים בודאי היו נמנעות מאליהן או חכמי הדור היו מונעים המנהג הרע הזה. אמנם מאחר שלא נודע שום תקלה דנפקא מזה החזיקו במנהגם וזה עצם ההיתר הזה דבהא חזינן דלא חסידי אישראלית וק"ל.

יב ובלאו הכי צ"ל ג"כ סברא זו לישב המנהג שנוהגים לייחד עם הערלים בכל עת ורגע והא קי"ל דאסור להתייחד עם הגוי דחשידי אשפיכות דמים וחששא זו שייך ושוה באנשים כנשים. ופלא בעיני שלא התעורר רום מעכ"ת לתמוה על המנהג מטעם זה דש"ד הנוגע לאנשים כנשים ובאנשים אין פוצה פה ומצפצף כלל לאסור להם המשא ומתן שמביא לידי ייחוד עם הערלים ולפמ"ש א"ש כיון דבזמנינו אין רגילין בכך ואדרבא מכין ועונשין חיוב מיתה על הרוצח לא מקרי חשידי אש"ד בזמן הזה.

יג עם היות שבשנת תי"ח נהרג כהר"מ טריר הי"ד פה בבית הערל כידוע למכ"ת מ"מ אקראי בעלמא הוא ואין רגילים בכך גם הרוצח ההוא הוצרך לברוח מחמת זאת ולהמלט על נפשו זהו אשר העלת' מצודת שכלי הקצר בזה. דל ורזה.

יד ומ"מ ראיתי ושמעתי ממו"ח הגאון ז"ל שהיה מוחה בידיהם ודרש על כן ברבים בתוכחת מגולה גם אנכי אחריו הזהרתי בני מדינתי מדינת בולדא ע"ז הרבה ומנעתי אותם ע"י חרפות וקנסות ועלתה בידי שהיו נמנעים מלילך שום אשה לבית ערל בלי שומר כדיני. וכן ראוי לכל ירא אלהים לעשות עד מקום שידו מגעת. אך אמנם מ"ש הוא ללמד זכות האיך נתפשט המנהג הרע הזה ושאין לדון את הנשים בזה כעובדי ע"ד משה ויהודי' ועדיין צ"ע על האיסור האחר הנוהג באנשים כבנשים.

טו וע"כ צריך לישב אותו המנהג ע"כ יגעתי ומצאתי מילתא דשוי לתרוייהו והנה ע"ד הנשים בלבד עוד לאלוה מלין למצוא שריותא ע"פ דברי תוס' שהזכיר מר בפ' אין מעמידין ע"פ הירושלמי שהביאו שם אמנם הוא כמ"ש שנתתי לבי לדעת האיך נתפשט קולא זו בישראל שהיא סיבה ח"ו להרבות ממזרות בישראל אם לא בסוברם שאין חשש כלל בדבר שאל"כ ודאי לא היו מכניסות עצמן בכל יום לספק תקלה וקלון. ולעבור בכל יום על לאו דלא תסור:

טז וע"ד התוס' בסוכה דכ"ה ע"ב ד"ה משום רש"א חתן פטור כו' דבדיק מר למחותני האלוף כמר"מ בן מהר"ז לעיין עליו ועל דברי הרא"ש שם ולא ידעתי אם השיב הוא למכ"ת או לא הנה נ"ל אף כי לכאורה דבריהם מגומגמים מ"מ אחר העניון קצת דבריהם עולים כהוגן ואבא לפרש בקצרה כי דעת רש"י הו דלת"ק פטורים חתן ושושבינים וכל בה"ח מתפלה ותפילין משום טרדה שמחת נישואין דשכיח שכרות וקלות ראש ואין יכולים לכוין ולא משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה. ולכן בק"ש חייבים דא"צ כוונה הרבה דאי משום עוסק במצוה כו' גם מק"ש הוו פטירי ורש"א חתן פטור אף מק"ש דטריד טובא וא"א לכוין אפי' בפסוק ראשון ושאר בה"ח חייבים אף בתפלה ותפילין דלא פטירי מחמת עוסק במצוה פטור כו' וגם אין טרודים בשמחה וכשכרו' כו' ויכולים לכוין.

יז וז"ש רש"י והנה תנאי לא ס"ל העוסק במצוה פטור כו' ור"ל ת"ק ור"ש וע"ז הקשו תוס' דא"כ יתחייב חתן בסוכה דא"צ כוונה ומשום עוסק במצוה לא פטר ת"ק לפרש"י כ"ת ה"נ הא משמע דר' שילא בא להקל יותר מת"ק גבי חתן מחמיר גבי שאר בני החופה ולפרש"י הא אשכחן נמי חומרא לרש"י גבי חתן בדבר שא"צ כוונה כמו סוכה דחתן חייב בסוכה לכן פי' תוס' דס"ל העוסק במצוה פטור וכפי' הרא"ש דלת"ק כולן פטורים מתפלה ותפילין וחייבים בק"ש אי משום דס"ל לת"ק דגם שושבינין ובה"ח מקרי עוסקים במצוה ולא כר' שילא ופליג גם בהא אר"ש. ולכן פטורים מתפלה ותפילין ובק"ש חייבים אע"ג דהם עוסקים במצוה דלא שייך פטור דעוסק במצוה אלא כשצריך להסיח דעתו ממצוה דעסיק בה ולכוין דעתו למצוה האחרת אז אמרינן העוסק במצוה פטור מלהטריח עצמ להסיח דעתו ממצוה זו ומעסק זה ולכוין דעתו למצוה אחרת אבל כשא"צ להטריח ולהסיח דעתו ממצוה שעוסק בה אם רוצה לקיים אחרת ודאי צריך לקיים גם האחרת כיון שאין עסק מצוה הראשונה מונעו מזה כלל וא"כ למה יפטרהו מצוה הראשונה מלקיים גם שניהם כא' טובים וק"ל וכן פרש"י בהדיא דף הנ"ל ע"א

ולכן ס"ל לת"ק דחייבים בק"ש דצריך רק כוונה מעט בפסוק אחד וא"צ לזה להטריח להסיח דעתו ממצות שמחתו.

יח ולא שייך בזה העוסק במצוה פטור כו' (ואי משום דגם לת"ק לא מקרי בני החופה ושושביני' עוסקים במצוה כלר' שיל אנמי והא דפטורים מתפלה ותפילין משום דשכיח שכרות וקלות ראש בחופה ואין יכולים לכוין. ובק"ש דצריך מעט כוונה פשיטא צריכים להטריח עצמם ולכוין כיון דיכולים לכוון כוונת מועט ואפילו צריכים להסיח דעתם משמחותם לצורך כוונה מועט' זו ואפי' חתן דעוסק במצוה הוא ואין חייב להסיח דעתו משמחתו לצורך מצוה אחרת. מ"מ בק"ש חייב דא"צ היסח הדעת משמחתו כלל לכוונת פסוק א' בלבד) ולר' שילא חתן פטור אפי' מק"ש דא"א לו לכוין כלל אפי' פסוק א' בלבד בלי היסח דעת משמחתו והוא עוסק במצות שמחתו ופטור מלהטריח עצמו להסיח דעתו משמחתו. ושובינ' ושאר בה"ח חייבים בק"ש כיון דלאו עוסקים במצוה נינהו אף דא"א לכוין אפילו בפסוק א' בלי היסח הדעת משמחת'. מ"מ הם חייבים להטריח עצמם להסיח דעתם משמחתם כדי לכוין בפסוק א'. אבל מתפלה ותפילין פטורים אף ע"ג דלאו עוסקים במצוה נינהו. משום דמחמת שכרות וקלות ראש דשכיח בשמחת חופה א"א להם לכוין הרבה אף אם ירצו להטריח עצמם להסיח דעתם משמחה אין ביכולתם לעשות. וק"ל.

יט ולפ"ז אפשר לומר דבסוכה חתן ושושביניו פטורים. חתן משום דעוסק במצוה פטורים וכו' כשצריך להסיח דעתו אפי' קצת. וה"נ צריך להסיח דעתו קצת אם יתחייב בסוכה כדאמר התם לעיל אין מחה אלא בחופה ובסוכה המקום צר ואין האויר שולט כדפירש רש"י ושושביני' ושאר בה"ח פטורים משום מצטער דקי"ל דפטור מן הסוכה והן מצטרים היו אי לא חדו בהדי חתן ומש"ה ס"ס הרא"ש הך סיומא והא דפטירי מסוכה כו' משום דלרש"י דלא ס"ל להני תנאי העוסק במצוה פטור כו' ולר' שיל פטור חתן מק"ש דמשו' רוב שמחתו אף אם ירצה להסיח דעתו ולטרוח לכוין אפי' בפסוק א' אין ביכולתו לעשות כמו לשאר בה"ח דתפלה ותפילין. א"כ בסוכה דאנן סהדי דלא שייך לומר אין ביכולתו ליכנ ולישב בסוכה מרוב שמחתו היה חתן חייב. וכ"ש שאר בה"ח והוה פליג על סלוגיא דלעיל דאמר רב חתן ושושביניו וכל בה"ח פטורים מסוכה וכ"ת ה"נ קשה קושי' התוס'. אבל לפי תוס' והרא"ש דלר' שילא חתן פטור מק"ש משום עוסק במצוה פטור כו' ואפי' אם יכול לכוין בפסוק א' במעט טורח ומעט היסח הדעת. משום דעוסק במצוה א"צ לבטל שמחתו כלל אפילו מעט א"כ ה"ה בסוכ' פטור משום דאין שמחה אלא בחופה גם המקום צר ולא שליט אוירא והיה שמחתו בטל קצת והעוסק המצוה א"צ לבטל מצותו

כלל אפי' מעט ממנו לצורך מצוה אחרת וכיון דהחתן פטור מסוכה משום עוסק במצוה ממילא שאר בה"ח פטורים משום מצטערים אי לא חדו בהדי חתן. ולא פליגי על סוגיא דלעיל דאמר רב חתן ושושביניו וכל בה"ח פטורים מסוכה. ול"ק קו' תוס'.

כ ובזה אש"נ דתוס' מקשו על רש"י במ"ש דלא ס"ל לר"ש עוסק במצוה פטור כו' וא"כ טעמא דחתן פטור מק"ש ע"כ משום דאין ביכולתו לכוין בפסוק א' כמו לשאר בה"ח בתפלה ותפילין. א"כ יתחייב חתן בסוכה דלא שייך סך טעמא וא"כ מאי מתרצו דר' שילא לא קאי אלא אק"ש ובתפלה ותפילין מודי לת"ק דשארי בני החופה פטורים מה העלו ארוכה בזה דהא מאי דפטירי שאר בה"ח מתפלה ותפילין לר"ש הוא משום דשכיח שכרות וקלות ראש בחופה כמ"ש הרא"ש ולא משום דעוסקים במצוה נינהו אפי' לפי' תוס' א"כ מאי הועילו בזה דהא קושיות' עסוכה אי לא ס"ל העוסק במצוה פטור כו' בדוכתה קאי ועיקר התי' חסר מן הספר אבל למ"ש א"ש דבמ"ש וז"ל לכך נראה דחתן אין יכול לכוין כלל אפי' בפסוק א' כו' דר"ל אין יכול לכוין כלל בלי היסח הדעת משמחת מצותו (ולא משום דטריד כדפירש"י דר"ל שאף אם רוצה להסיח דעתו משמחתו אין ביכולתו מחמת דטריד) ממילא משמע ובעוסק במצוה פטור מלהסיח דעתו ממצותו וא"כ מתורץ הקושי' מסוכ' כמ"ש לעיל באורך ולהבי סיימו נמי דבאחריני מודי לת"ק ולא קאי אלא אק"ש משום להורות דפטירי מסוכה ג"כ וכמ"ש הרא"ש אבל לפי' רש"י דר' שילא פליג את"ק וס"ל דשאר בה"ח חייבי' גם בתפלה ותפילין פשיטא דחייבים בסוכה ג"כ וע' דמש"ה סיימו התוס' הך סיומא לתרץ מ"ש דמשמע דר"ש בא להקל יותר מת"ק דלדידהו א"ש דבאחריני מודה לת"ק ורק להקל בא לפטור חתן מק"ש.

כא וסתירות דברי הטור א"ח בסי' ל"ח ובסי' ע' נ"ל מטיבותי' דמר דלק"מ דבסי' ע' מיירי בד' ימים ולילות הראשונים דהטור משום טרד' דמצוה דבעי למיבעל וכדאיתא פ"ק דכתובות וא"א לכוין דעתו ואין ביכולתו אפי' אם ירצה להסיח דעתו כמו שאר בה"ח בתפלה ותפילין כמ"ש לעיל. ומש"ה כתב שם דכונס את האלמנה חייב בק"ש וגם מש"ה כתב שם דאם ירצה להחמיר על עצמו תלוי בפלוגתא אי רשאי ליטול את השם משום דצריך חסידות וזהירות גדול בזה לכוין דעתו מתוך טרדה זו. אבל בסי' ל"ח מיירי אי פטורים חתן וכל בה"ח מחמת שמחת נשואי' וז' ימי המשתה כגון לאסר ד' ימים ימים ולילות או כשבעל לילה הא' דתו ליכא טרדה או שפירסה נדה ופסק הטור כת"ק דר' שילא דאפי' חתן חייב בק"ש ולא מיפטר מחמת מצות שמחתו בז' ימי המשתה כיון דא"צ לטרוח ולהסיח דעתו לבטל אפי' קצת שמחתו לצורך כוונת פסוק א' בלבד וכמ"ש

לעיל לדעת ת"ק ומש"ה לא הזכיר שם כונס את האלמנה דהתם לא שייך פטור זה דז' ימי המשתה כלל.

כב ונ"ל טעמא דלא פסק הטור כר' שילא אף דאביו הרא"ש פסק כר' שילא משום דגבי סוכה דס"ל לר' שילא דחתן פטור מסוכה וכמ"ש הביאו טא"ח סי' תר"ס ס"ל להרא"ש דלא כר' שילא אלא כעובדי דירושל' וכמ"ש הרא"ש גופי' מש"ה פסק הטור גם בהא דלא כוותי':

כג ותו מדתנן חתן פטורליל א' כו' עד מ"ש ד' לילות אם לא עשה מעשה מוכח דפליג על ר' שילא דלר' שילא אפי' עשה מעשה פטור כל ז' ימי המשתה משום עוסק במצוה פטור כו' ולהרא"ש י"ל דמשום סיפא דפליגי התם רשב"ג ורבנן אי רשאי להחמיר על עצמו וליטול את השם נקט הכי. דדוקא בהני ד' לילות פליגי דצריך חסידות וזהירות גדול לכוין מתוך טרדה זו. אבל בז' ימי המשתה אפי' לר' שילא ספטור משום העוסק במצוה פטור כו' ולא הטריחוהו להסיח דעתו ממצותו בשביל ק"ש מ"מ לכ"ע אי רוצה להחמיר על עצמו ולהסיח דעתו לקרות ק"ש רשאי דאין זה רוצה ליטול את השם ובהיסח דעת מועט סגי לכוון פסוק אחד אלא שלא הטריחוהו חכמים כיון שעוסק במצוה אחרת ול"ד לטרד' הני ד' לילות וק"ל. ומ"ש הטוב בשם הרא"ש בסי' תר"מ וז"ל וא"א הרא"ש ז"ל כ' כו' עד וחתן אע"פ שפטור מכל המצות חייב בסוכה כו' דמשמע לכאורה דפטור גם מק"ש בז' ימי המשתה דמיניה איירי התם כמ"ש ריש דברים בשם הרמב"ם דחתן ושאר בה"ח כל ז' המשתה פטורים מסוכה כו' י"ל דאיירי ממצות דצריכות טורח גדול וצריך להתבטל ממצותו הרבה כדי לקיימה דבזה שושבינין חייבים כיון דלאו עוסקים במצות נינהו בשמחתן ואינם פטורים אלא מתפלה ותפילין משום דשכיח שכרות וקלות ראש ואין ביכולתם לעשותן וע"ז קאמר וחתן אע"פ שפטור מכל המצות שצריך להתבטל ע"י קיומם ממצותו הרבה כיון דעוסק במצוה הוא.

כד אבל לעולם בק"ש חייב וכת"ק דר' שילא דשם א"צ ביטול מצותו כלל וק"ל ועי"ל דבסי' תר"ס העתיק הטור לשון הרא"ש והוא אזיל לשיטתיה דפסוק כר' שילא ולהטור לא ס"ל כהרא"ש בזה. את זה ראיתי ונתון אל לבי להשיב למעכ"ת אך נשכח מאפיסת הפנאי באפס מוחלט. ואמנם באשר ראיתי יום ו' העבר פ' מצורע הכתב של היקר כהר"מ סופר שעלה זכרוני בו והוסיף להפליא שלא השבתי לו מענה. אמרתי כולי האי ודאי לאו אורח ארעא להשיב ימיני אחור דלא יימא עלי קאסתגרי בקמייתא ואף לא בבתרייתא ומעתה אני כורת ברית אמנה להשיב למר על דבריו קמא קמא דמטי לידי עי"י האפשרי.

כה ושבוע העבר השבתי לפראג תשובה ארוכה לשואלי מהר"ם חתן הקציץ ר' מיכל ווינר ע"ד כבד שנכבשה מעל"ע מה דינה להטעם דקי"ל לאסור בכבד שנתבשל משום דלא בקיאים בשליקה כמ"ש סמ"ק ואו"ה והג"ה מהרא"י בש"ד אבל בכבוש מילתא דפסיקא אמרו כבוש ה"ה כמבושל ולא כשלוק. וכבר נשאלתי בק"ק בולדא שאלה זו בעינה ממחותני האלוף כהר"מ במהר"ד ז"ל זה ג' שנים ולפי הנראה היא כשאלות הצרפתי' בריבוי ומיעוט ובכלל שאחר הפרט דנעשה כלל מוסיף על הפרט ומרבה הכל א"כ מה צורך לפרט כלל שכ' הריב"ש בתשובה שכל הבחורים הצרפתים יש להם קושיות אלו ושנשאל מכמה בחורים צרפתים ע"ז. וקושיא זו של כלל מוסיף על הפרט וכן ריבוי שאחר המיעוט מה צורך לפרט ולמיעוט מקשי' תוספ' בב"ק בשם רשב"ם פ' הפרה [ד' נ"ד ד"ה שה דאבדה] וכתבו שהיה רגיל רשב"ם לתרץ דשמא יש דבר שלא היינו מרבי' מכללא אי לאו דנעשה כלל מוסיף על הפרט. ובזה אצא בכי טוב. ישיתהו ה' כגן רטוב. ואויביו מפניו לקטוב כ"ע אוהב נאמן בגלוי וטמון זה כל הימים.

כו בלב תמים נאם הקטן מאיר שטערין.

תשובה סז

א שאלה נשאלתי אם כי יקרא קן ציפור לפני איש בשדה אם מחויב עכ"פ לזקוק לה לשלח את האם או רשאי לילך לדרכו דלא אמרה רחמנא שלח תשלח רק באם ירצה ליקח הבנים. ונפשטיני' מן הדא דאבעי' ליה הגמ' סוף חולין כמה אבעי' רצפות וכתבם הרמב"ם והביאם בטור ש"ע סי' רצ"ב ס"ט וכתב ה"ז משלח ואם לא שלח אינו לוקה. ובתוך האבעיות שני סדרי ביצים זה ע"ג זה ופי' רש"י ונתכווין ליטול התחתונים נ"ל דרש"י ס"ל דקאי האבעי' גם בזה אם נוטל האם מעל הביצי' כמו אינך האבעי' שלפניו ואחריו רק דאבעי' הוא דאע"פ דפשוט ברובצ' על סדר ביצים אחת עובר בלקחו האם אע"פ שמניח הביצים שאין כאן חציצי' מש"כ כאן כיון שנתכווין רק לתחתונים ולא רצה בעליונים מאיזה טעם שיהי' ה"ל העליונים כעצים ואבנים וחייצו גם הרשב"א בין דברי רש"י כן רק דהשיג על רש"י דכיון דנוטל האם אפי' לא יטול לא עליונים ולא תחתונים הא תנן אמר הריני נוטל את האם וכו' ולפי מ"ש ל"ק דרש"י ס"ל דודאי אם לא רצה ליקח לא עליונים ולא תחתונים עובר בנטלו האם כמו בסדר ביבצי' אחת מש"כ במכוון ליטול תחתונים לבד ה"ל עליונים כדבר אחר וחוצץ.

ב מ"מ דברי הרשב"א נכונים ומתיישבים על הלב. גם התוס' הרגישו בדוחק של פי' רש"י לכן פרשו דאבעי' הוא אם מותר ליטול את התחתונים קודם שילוח וא"כ לא אבעי' ליה

אבעי' זו לענין מלקות דפשיטא דאין חיוב מלקות בנטילת האפרוחים או הביצים בשום מקום ואינו רק מימרא דרבי ודא דאסור לזכות בביצי' שהאם רובצת עליהם סוף חולין ונפקא לי' משלח תשלח את האם והדר את הבנים תקח לך ועכ"פ אינו ענין שעובר בזה על לא תקח והאבעי' לפי' התוס' רק אם יכול ליקח התחתונים לא לענין מלקות והרי הש"ס חיבר כל האבעי' יחד וכן הרמב"ם וכתב על כלם דאסור אבל אינו לוקה.

ג ומפני כך נדחק רש"י לפרש דגם אבעי' זו קאי אנטילת האם רק מפני שאין דעתו על הביצים העליונים אף שדעתו ליטול התחתונים נעשו העליונים כדבר אחר או כביצים מזומנים או של עוף טמא כמו שפירש לה באמת הרשב"א רק דרש"י ס"ל דזה ג"כ דוחק לפרש סתימת הש"ס כך. אבל הש"כ סבר היה שגם דעת רש"י הוא כדעת התוס' שאינו רוצה ליטוך האם דהאבעי' רק אם רשאי ליטול ביצים התחתונים וא"כ היה להש"כ לכתוב שרשב"א לא ירד לכוונת רש"י שהרי בדברי רשב"א מוכח שהבין בדעת רש"י דמיירי שנוטל האם כמובן למעיין והוא האמת שזהו פי' פירש"י ומדוקדק במ"ש אם נתכווין ליטול את התחתונים לשון אם משמע שר"ל שבכה"ג מיירי האבעי' לא שזו היא האבעי' גם לשון נתכווין מה זה כוונה דה"ל לרש"י למימר אם יכול או רשאי ליקח התחתונים שהוא לשון התוס' שהם ודאי פרשו כן ומהא גופי' מוכח דלא ס"ל להתוס' דרש"י נתכווין לפירושם.

ד והנה לדעת התוס' שפרשו דבריהם דהאבעי' הוא אם רשאי ליקח התחתונים מוכח שאינו מחויב להיטפל אם ימצא קן ציפור דאי ס"ד דמחייב מה אהני לי' שיקח התחתונים הא לאחר שיסלק התחתונים תשאר האם רובצת על העליונים ומחויב לשלח את האם א"ו רשאי אחר שנטל התחתונים לילך לו כי לא יבקש דבר כי אם הביצים התחתונים ובש"כ הראה מקום על ספר ת"ח ואינו ברשותי. אלא שצל"ע ממ"ש שם בגמ' דקל"ט ע"ב כי יקרא מה ת"ל לפי שנא' שלח תשלח יכול יחזור בהרים וכו' ת"ל כי יקרא במאורע וא"כ נהי דממעט שלא יחזור בהרים מ"מ במאורע משמע דמי עלי' ליזקק לה ואי ס"ד דליכא עלי' חיובא מהיכא תתי לן למימר שיחזור בהרים שהרי אפי' במאורע יכול להניח' ולילך לו.

ה גם על מה שכתבנו דאם נטל הבצים מתחת האם אינו עובר רק דאינו רשאי כמ"ש ר"י ממשמעות שלח את האם מעיקרא והדר את הבנים תיקח לך מעתה אם עבר ולקח הבנים תחילה ונשאר האם לבדה תו אם אח"כ אינו משלח את האם רק לוקחה אינו עובר שהרי אינה עוד על בנים וא"כ קשה אם נצרך לאם לדבר מצוה ליולדת או טהרת המצורע יכול לעשות בכה"ג ולמה תנן לא יטול אם על בנים אפי' לטהר בהם את המצורע

ואין לומר דלא יטול אם על בנים תנן ואה"נ רשאי לעשות בגוונא דכתיבנא דפשיטא הוא למה יעבור אם אפשר לו לקיים מצוה אחרת ולא יעבור על זו ושם דקמ"א איצטרך קרא שלח תשלח לזה יע"ש בסוגיא דהוצרך לאוקמא ריבוי דקרא בעבר ושקלה א"נ דנטלה ע"מ לשלחה משמע דזולת זה לא מצינו נטילת האם רק בהעברת עשה ול"ת. ולפי מה שכתבנו קשה בהיפך למה תתיר התורה לבטל מצוה טהרת מצורע בשביל מצוה דשלוח האם שאפשר לקיים המצוה ההיא ושלא לעבור על זו האמנם בלה"נ קשה שיכול להרוג ולחנוק את הבנים תחת אמן או לעשות אותן טריפה וליקח אח"כ את האם.

י ונחזור לענין השאלה אם מחויב להיטפל נראה דדקדוק נכון הוא מה שיש לדקדק מגמ' יכול יחזור בהרים וכו' דמוכח דכי יקרא מיהת מחויב ליטפל והכי מסתבר לטעם שכ' בזוהר שהוא כדי שהעיף אם העופות תצטער ותפרח ממקום למקום לבקש את בני' וע"י כך יתגלגלו רחמי המקום ב"ה על בניו שבגלות. ומה שהוכחנו מדברי התוס' היפך זה הלא אין דברי התוס' מוכרחין דאפשר לפרש כמ"ש הרשב"א א"נ במ"ש בדעת רש"י ואפשר שג"כ מפני גמ' דיכול יחזור בהרים נאדי רש"י מפי' התוס' ודוק לכן נ"ל דחייב להיטפל ולקיים מצות ה' ולא יהא אלא ספק שראוי לחוש ולהחמיר בכל דבר כמ"ש החסיד רבינו יונה גבי זמן ק"ש והנלפע"ד כתבתי.

יז הטרוד: יאיר חיים בכרך.

תשובה סח

א שאלה: קהל שהי' להם פמוט שקורין לאמפ"א של כסף תלויה לפני ארון הקודש ונגנבה ואין להם יכול לנדב אחרת ע"י נדבת בני העיר לשל כסף רק קצתם רוצים לנדב תחתיה פמוט של נחושת קלל שקורין מע"ס וקצתם רוצין לעכב באמרה כי אין זה כבוד הצבור לתלות בבה"כ פמוט של נחושת המצוי בבתים:

ב תשובה: אם הפמוט גדולה ובעלי פיות הרבה ונחושת' מצהב' באופן שמשונ' ביופיה ואין רגיל להיות כמותה רק בבתי שרים ועשירים מופלגי' פשוטא שהדין עם המנדבים. וכמ"ש להלן גבי שערי נקנור שלא נשתנו לשל זהב מפני שנחושתן מצהבת בפ"ג דיומא. ואם היא פמוט בינוני ושכיחא בבתים נ"ל דמ"מ יפה לצבור להעלות נר בשבתות וי"ט בפמוט הזה אם אין ביכולתן להשיג חשובה בעת ההיא וראיה ממנורה דבית המקדש דעשאו של ברזל ולר"י של עץ בעת שונים כבפ"ג דמנחות דכ"ח ע"ב ואין לחלק בין מ"ע דלהעלות נר תמיד לרשות ועוד דמנהג שנהגו לעשה חובה ולא תלי בכלי שמנה רק באור דידה ולכישיעשירו יעשו של כסף המקדם כמ"ש במנורה שם במנחות ובשערו

הקדש שם ביומא. לכן אפי' לכתחילה טוב לציבור לכבד ה' בנרות בפמוטי' כל דהו לפי היכולת ומפני שאין צבור עני מסתמא לא יבטל התמיד.

ג משכ יחוד המתנדב אפי' מנורה חשובה צריך הסכמת הקהל ואפי' חבורה שבעיר מפני שאם הרשות נתונה לכל חבורה או ליחיד לעשות כן ירבו מחלוקת בישראל וכל הרוצה ימלא ידו לתלות בבה"כ וידחה זה לזה והיום יעשה וידליק ולמחרת יבטל הן ע"י התרשלות או עניות ויתלו הפמוטים בטלים וחשוכים ואין גנאי גדול מזה ולכן הציבור לא יתנו רשות כי אם בדבר הגון ונכבד וחתיכה הראוי להתכבד ועשיר מופלג שמסתמא גם בניו אחריו יתפסו מנהג אביהם ואם נדבת היחיד נגנב ורוצה להחליף דבר נכבד בנקלה צריך ג"כ הסכמת הקהל מטעם זה והכל לפי ראות עיניהם אם היכולת בידו עדיין כמקדם או לא דה"ל כאנוס מלעשו' יותר מהשגת ידו ובכה"ג בחינות רבות.

ד ואזי אפי' איש אחר רוצה להתנדב במקומה פמוט של כסף אחרת זה הראשון קודם דמנחת דל וקומצו חביב לפני המקום כשור פטום דעשיר ולי הכסף והזהב אמר ה' צבאות ומ"מ הידור מצוה יש וכמ"ש. ומ"מ נ"ל דאפילו של צבור אם נשברו קניה של מנורה וכה"ג בפמוט באופן שגנאי לסתם בה"א בביתו ודאי יש גנאי לבה"כ והעדר כבוד לציבור וקרינן ביה הקריבהו נא לפחתך ויותר טוב לסלקן ולהדליק הנרות בדיבור ליתידות של בזל מלהשתמש בו כך והנלפענ"ד כתבתי:

ה נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה סט

א לוי שבא לשמעון ואמר לו ביתך הפנוי בלא דיורים מכור אותו לי וא"ל אם תתן לי מחירה ת"ק ר"ט אתננה לך ואמר לוי אתן לך שי"ן השיב לו שמעון כבר רוצה נפתלי ליתן לי ש"ן ר"ט ונשבע בנק"ח שאם יבא היום א' ויתן לי בעדה ת' ר"ט לא אתננה לו ומפני כך נתן לו לוי ת"י ר"ט וקנה הבית ויהי העם כמתלונני' שקנה בית ביוקר מאד שאל לוי לנפתלי אם אמת הוא שביקש ליתן ש"ן ר"ט בעד הבית והשיב להד"ם ואם ביקש ליתנה לי בעד שי"ן לא חפצתי לקחתה. ותבע לוי לשמעון בדין והשיב בענין נפתלי להשביח מקח. אמרתי שקר כי זה דרך התגרי' לשבע שכך קנו הסחורה אף כי שקר הוא וע"ד השבוע' שנשבעתי הייתי אומר בפי ומבטל בלבי ואם חטאתי אקבל דין שמים. ומלבד זה אמת נשבעתי כי אם בו ביום נתן לי אחד בעד הבית ת' ר"ט לא מכרתי לו הבית מפני השבועה שנשבעתי וע"ד כך נשבעתי כי ידעי שאין אדם בעולם יתן לי כ"כ לכן סמכתי על זה שלא הזיק לי השמועה. ואין כאן שבועת שוא כלל:

ב נ"ל שמעון פטור מדין אדם אע"פ שהתל שמעון בו בערמתו שהתפאר שנפתלי ביקש לו ש"ן ר"ט ולוי לא שאל פיו לפני קנייתו וסמך על הימנותי' כי סבר מילתא דעבידא לגלויי לא משקר אינש ויש לו תרעומות על חבירו ועל עצמו [שהאמין לו ועשה כדרך התגרים שנשבעים שבכך וכך קנו אף דעון פלילי הוא ופתי יאמין] ומ"ש בדרך השבועה הייתי מבטל בלבי אין זה מספיק אפילו בדיני אדם כי לא התירו חז"ל רק נגד אנס וכיוצא בו ושלא יצא מפיו שקר מוחלט כמבואר שם.

ג ומצד זה כייפינן לי' לקיים שבועתו. גם אין לומר דשבועתו ממילא בטילה מצד טענתו הראשונ' שכך דרך התגרים ממ"ש רז"ל נדרי זירוזין בכה"ג גבי קונה ומוכר זה אומר שאיני פותח וכו' דדוקא בנודר או נשבע להבא ועל דבר שברשותו לשנות ואין שבועה שקר כשיוצא מפיו מש"כ בכה"ג וכבר אמרו שאין למידין דבר מדבר בענין ד' שבועות ונדרים שהתירו חז"ל. אכן מ"ש שדעתו היה בשבועתו באמת שלא יתננו עוד היום בתי ר"ט ורצונו בזה מפני השבועה וידע שאין פסידא בשבעתו כי לא יבא פתי ויתן כזה. ודאי מרמה הוא כי אין במשמעות השבועות לכל שומע כי לא היה נותן הבית זולת השבוע' רק מצד כי יקרה בעיניו לשוויה.

ד ומ"מ הלא ק"ל דנאמן בנדרים ושבועות לומר תנאי הי' בלבי אם יש באפשרות לפרש לשון שבועתו כך ע' ח"מ סי' פ"ז הג"ה [גם בי"ד סי' רל"ב סי"ב על תשובה ס']. ומצאתי דוגמת זה בספר ב"ה הביאו בש"כ סי' ר"ה ס"ק ה' ותמה אני בההי' למה לא יוכח לקיים שבועתו ונכוף אותו יע"ש וצ"ע.

ה אבל בדין שמים מתחייב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך אפי' אמת הוא שכוונתו כך היה וכן כל המערימין בשבועתן ורז"ל לא הוצרכו לתקן ע"ד המקום וע"ד ב"ד ובלי ערמה רק מפני קלי דעת דסבירי דאם דעתה ע"פ ערמתן שדברי השבוע' אמת כפי מחשבתן לא יהיה להם עונש ולפחות יקל עונשם. ובכה"ג היה טעם שהשביע מרע"ה כך את ישראל. אבל ע"פ האמת כלפי שמיא לא מהני כלל קניא דרבא ולא שום תחבולה ומשום צורך רבים התיר ר' יוחנן במס' ע"ז דכ"ח ע"א לסמוך בכה"ג במה שנשבע להההיא מטרוניתא לאלהא ישראל לא מגלינא.

ו וכל זה דוקא אם כבר פרע לוי לשמעון מש"כ אם עדיין המעות בידו נ"ל דמצי למימר על דבריך שאמרת שכבר רצה נפתלי ליתן לך ש"ן ר"ט ונשבעת סמכתי וי"ל דודאי בכה"ג הוא אומדנא דמוכח שכ' הרא"ש דמהני אפי' במכר וכמ"ש בהגהות רמ"א תי' ר"ז ס"ז והנלפענ"ד כתבתי:

ז יאיר חיים בכרך.

תשובה ע

א שאלה: אילת השחר וכו' נ"י פ"ה מ"ה כמוהר"ר חיים נר"ו אל ירע בעיני הוד רוממות מכ"ת שבא איש מסכן לא חכם לרמוס חצרות קדשו בשאלך אחת קטנה והיא צורך שעה באשר בין כסא לעשור נדרתי איזה נדרים לאסור איסור על נפשי לפרישות ומהם שלא לאכול ולסעוד בסעודת רשות. ובאשר אירעו מאז כמה סעודות של אורחים גדולים שבאו לכאן ואילו ב"ב גדולים בעושר וכבוד שאסעוד עמהם בשלש סעודות אחר הדרוש כנהוג והמה מפצירים בי והמניעה מלכת אליהם הוא לי להיזק קצת מכמה פנים. חפצתי לדעת אחר שבעלי הדרוש ורוב המסובי' ת"ח ולא פסק פומייהו מפלפול ודבר הלכה בסעודה ואתייקורי דמתייקרו בי וקרוב לומר דבכה"ג סעוד' מצוה הוי יודיעני נא מכ"ת בחסדו ואגב ירחיב הדיבור בשאר סעודות דוגמת זו ויתן גדר וכלל לסעודת מצוה או רשות למען אדע דרך זו אלך ולוא תהיה הצדקה ושכר כפול מן השמים:

ב תשובה: קשה מאד לתת גדר לסעודת מצוה וכמ"ש הפילסוף הפרטים לא יכללום המספר ומעט מזעיר נמצא בפוסקים ורש"ל ביש"ש בב"ק בפ' מרובה על גמ' שם ד"פ רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לי' לבי ישוע הבן ופי' רש"י פדיון הבן ותוס' בשם ר"ת סעודה שעושין ביום שנולד בן זכר וכ' רש"ל דמכאן מוכח דכל סעודה שאדם עושה שלא בדרך מריעות ושמחה אלא כדי ליתן שבח והודיה למקום או כדי לפרסם הנס הוי סעודת מצוה כי גם לפי' ר"ת הוא לפרס' הנס שנמלטה האשה וכו' ותמהתי על שלא הביא הגאון רש"ל שכ"כ במרדכי פרק מקום שנהגו סי' תתקי"ט נשאל למהר"ם היאך אוכלים בסעודות נשואין בת ת"ח לע"ה והשיב לכן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה להללו על החסד שעשה עם אדם וחוה לאפוקי שמחת מריעות או סעודות חנוכה שאוכלים אלו עם אלו.

ג אכן בהגה' מרדכי כ' שסעודת שעושין בחנוכה ה"ל ג"כ סעודות מצו' מפני שנהגו לומר שירות ותשבחות באותן סעודות ועוד שהרי אסור להתענות בהם וכו' והוא טעם קלוש שהרי סגי בטעימת פרקי רק פ"א ביום ע' א"ח סי' קפ"ח וכ"כ רמ"י סי' תר"ע שנחלקו בסעודת חנוכה ונוהגין לומר שירות ותשבחות וכו' ומשמע די"א שס"ל שהם ס"מ גם זולת זה ויש קצת ראיה מגמ' דר"ה די"ח ע"ב דמשני שאני חנוכה דאיכא מצוה וא"א לומר שר"ל הדלקת נ"ח שהרי מקשה ותיבטל איהו וכו' ודו"ק יוכ"כ רש"ל שם דסעודות בר מצוה אחר שאינו נעשה באותו יום שנעשה בן י"ג שנה ויום אחד אינו סעודות מצוה אם לא מצד הדרוש וכ"כ שגם סעודות הסיום אפי' יחיד שסיים מסכת' שלמד נקרא ס"מ

לכל ת"ח המסובים בסעודה. ועמ"ש בזה לקמן. הן אלה קצות דרכי הפוסקים מ"ש בזה ונדקדק קצת בהם.

ד כי ודאי אע"פ שלכאורה בחדא שייטו שאפו ובחדא מחתא מחתינהו מ"מ לכשתמצא יש חילוק ביניהם. דודאי דברי רש"ל על שבוע או ישוע הבן נכונים ומקובלים ומתישבים על הלב כי הסעודות בעצמן נעשו ע"ש המצוה ובשם סעודות מצוה יש לכנותם כי המצו' סיבת הסעודות (אע"פ דודאי אין דברי רש"ל מוכרחים ממה דדקדק זה מההיא דפרק גיד הנש' דצ"ח ע"ב דרב לא מתהני מסעודות הרשות דמאן לימא לי' דרב נהנה מאותו סעודה לאפשר שהלך לשם לחיבוב מצוה להורות איך יעשו ולשמוע ברכת פדיון ולא אכל מאומה [וכן ראיתי מדקדקים וגדולים נוהגים] וכן חבריו ואפי' פירושו יום שנולד שאין כאן ברכה לא מוכח מידי שהרי אמר איקלעו להתם ולשון זה אינו לשון זימון וכוונה רק לשון הזדמנות שלא בכוונה וכמ"ש בפרק הפועלי' כד הוו מקלעי ר' ישמעאל בר' יוסי' וראב"ש בהדי הדדי ועוד בפרק זה איקלע רבי לאתרא דראב"ש וכהנה פעמים אין מספר ומלבד כל זה אי נימא דכל עסק תורה במסיבה משוי ליה ס"מ כ"ש תלתא גדולי הדור אמוראים שהמה יחד במסיבה בלי ספק לא ימושו מפיהם דברי תורה אף כי רב שאמרו במס' כריתות דכ"ה ע"ב דלא סגי ליה בלי הוראה וכדבעינן למימר לכן אין ראיה דסעודת פדיון או יום שנולד מצד עצמו ה"ל ס"מ ואין להקשות א"כ רב דלא מתהני מסעודות רשות היכי דמי י"ל דהיירי בסתם סעודה של המון עם) מש"כ היתר בשירות ותשבחות או הדרוש בסעודות בר מצוה או בנשואין דלפי דעתי לא היה המנהג בימי מהר"ם כך דאיצטרך לשירות ותשבחות ומ"מ אפי' לדעת מהר"ם אין ללמוד ממנו סעודת חנוכה כי ודאי שירות ותשבחות שאמר מהר"ם הם פיוטים שאינם חובה שדרכם היה לשורר אותם על הסעודה ולא ר"ל ברכת אירוסין ונשואין ושהשמחה במעונו לכן תלאם במנהג מש"כ ז' ברכות הם מגמ' ולהוציא מכלל ס"מ סעודות חנוכה אפי' היה כבר בימיו זמר מעוז צור וכו' דהוא מנהג קבוע ואין ענינו לעשות מהסעודה מצוה דדרכו להאמר לפני הסעודה על הרוב ומה ענינו לסעודה ומסברא זו בעצמה לא גרמו ז' ברכות לסעודת הנישואין להיות ס"מ להיותם אחר גמר סעודה ומ"מ פשוט שלא נצרך מהר"ם לכל זה רק בנישואין דבת ת"ח לע"ה מש"כ בשווין (ולעד"ן דאין לנו ע"ה שדברו חכמים פה כמו שאין ע"ה שאמרו בו ששה דברים בפסחים פ"ג יע"ש) ודאי אין לך מצוה וסעודות מצוה גדולה מזו כמבואר בברכות עצמן ששון ושמחה גילה רינה וכו' קול ששון וקול שמחה וכל הנהנה מסעודות חתן וכו' והוא הוא הסעודה כי אין שמחה רק בבשר ויין וכן בסעודות הברית כמ"ש שש אנכי על אמרתיך ודורשי רשומות אמרו ביום הג' מל את

יצחק וא"ז יאכל ב"ו ונוטריקון מילה משתה יעשה לכל הקהל אכן בליל שבת שלפני הברית והחתונה כ"ש בזמן הזה שערבה של שמחה וכן סעודת אירוסין וסעודת חינוך הבית יש להסתפק אע"פ דמדמי לה הכתוב גבי ילך וישוב ללקוחי אשה וחילול כרמו דודאי מצוה הם ע"ש בתרגום יונתן. מ"מ שיהיה הסעודה סעודות מצוה מנא לן אם לא שדורשין בו וע"י כך נעשה ס"מ וא"כ ה"ה נימא אם יש שם ת"ח. ולפי זה נפל סעודות הרשות בבירא דמסתמא יש בסעודה איזה יודעי ספר ונאמ' הא דבגמ' פסחים פ"ג אמר רשב"א כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי להנות ממנה הוא דוקא כדמפרש התם בת כהן לישראל ובת ת"ח לע"ה ואין לומר דפי' רשאי ר"ל מחויב כמו אין הבוגרת רשאי וכו' עיין תוס' תענית די"ג ע"ב וחולין דנ"ד וקידושין דל"ג עירוכין דכ"ח ולאפוקי ממ"ש שמונה כמנודין בפע"פ וי"א וכו' עי' ש"ע י"ד ס"ס רס"ה דא"כ לא הל"ל להנות רק להסב בה אלא ע"כ כמ"ש ומפרש כגון בת כהן וכו' ותדע דאל"כ מה רבותי' דרב דלא מתהני מסעודות רשות הא כל ת"ח נמי אלא ע"כ לא דיבר רשב"א אלא דוקא כמפרש שם והיינו דמקשה הש"ס על רשב"א כגון מאי ואתי שפיר מ"ש בפא"ט דר"א כי מזמני לי' לא אזיל ור"ז אזיל ע"ש דבסעוד' רשות מיירי.

ה ומ"מ י"ל דפלפול הת"ח בסעודה לעולם לא אלים לעשות הסעודה לסעודה מצוה להקל לענין נדר ומ"ש כל הנהנה מסעודה שת"ח בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה מקרא דסעודת יתרו אין לומדים הלכה מן ההגד' כבירושלמי ודמי למ"ש שנים שיושבים ויש ביניהם ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום והטעם מפני שאין הסעודה גורמת בעצם לד"ת כי גם זולת הסעודה הת"ח לומדים ובאסיפתן יחד שקלו וטרו בד"ת וכן סעודת הסיום נקרא ס"מ מצד שמחת הסיום לא מצד שת"ח מסובין יחד. אבל הדרוש שבסעודה ודאי מספיק כי כל המסובין הן ת"ח או המוניים מקשיבים לקול הדורש.

ו ויש להקשות א"כ הא דא"ל לפנחס בן יאיר לרבי בפרק א"ט כמדומה אתה שמודר הנאה מישראל אני וכו' דמהיכן תתי יחשוב רבי כן ויותר קרוב שיחשוב שאינו נהנה מסעודת הרשות וי"ל דבוודאי גבי תרי גברא רברבא כאלו שם עדים יחד לא שייך סעודות רשות כלל. ויותר נכון לפענ"ד דמנהג פרישות דרב וכן כל המקבל עליו אינו לאכול עם חבירו הוא רק בשדרך בני אדם להקדיש קרואים לאסוף יחד בסעוד' כי שם רגילים דברים בטלים שחוק וק"ר והרבה יין עושה. ולכן נ"ל באם אינו אומר בל' אשכנז איך וויל ניט אויז עשין רק שאומר איך וויל אויף קיין סעודה גיין זולת סעודת מצוה, שאין בכלל זה לסעוד עם חבירו ובני ביתו.

ז ובכה"ג מיירי ג"כ דר"א ור"ז הנ"ל אפילו נימא דנהגי כרב כי מצינו בר"ז שהיה מופלג בחסידות עי' תשובה מש"כ אם זימן בני אדם אין מספיק מר שהוא סעודות שבת לומר שהוא סעודת מצוה ק"ו מסעודות ר"ח כבירושלמי וטור וש"ע א"ח סי' תי"ט דשם ר"ל להרבות בבשר ומעדנים ויין דג"כ נקרא סעוד' מי שיש לו מזון שלי סעודות וכו' וסעודה המפסקת מ"מ זימון קרואים אינו מצוה ואע"פ דיש קצת ראיה גם בזה ממ"ש זבח משפחה עי' בב"י שם סי' תי"ט דאינו ראיה יע"ש גם י"ל שכך היה מנהג בעלמא ונדר דפרישות אינו רק באסיפות בני אדם כמ"ש ושהאסיפה מצוה מצד עצמו או מצד הדרוש. וסעודות הסיום ודאי הוא ס"מ כבמדרש הביאו ב"י א"ח סי' תרס"ט ונ"ל ה"ה יום של אחריו כנהוג שהרי שהמע"ה עשה משתה ז' ימים ואפשר שגם שאחר אחריו כמ"ש גבי ז' ברכות מחמת הילולא ומ"מ מה שהביא רש"ל ראיה מהא דאמר אביי אפי' אחד סיים מסכתא עביד יו"ט לרבנן וה"ל ס"מ (מלבד מה שפי' שסיים ראש ישיבה מסכת' ומפרש צורבא מרבנן ראש ישיבה דודאי ליתא רק בחור מחודד שכ"פ רש"י בתענית והכי מוכח שם במ"ש דדמי לפרצודא וכו'. אף כי ג"כ אין ראיה משם שיהיה סעודות מצוה רק שאביי עשאו לחיבוב מצוה ותורה שזה נתן לו שמחה בלבו כמ"ש ר"י מאן דאמר לי אין הלכה כר"י דאמר סומא פטור וכו' עבידנא יומא טבא וכו' וכי ס"ד דה"ל סעודת מצוה.

ח ומ"מ אין צריך ראיה דאחר שנעשית מחמת גמר דבר מצוה ודאי ה"ל ס"מ וכן נ"ל סעודה שעושה בעל הנס ביום שנעשה לו נס או סעודה שעושה מי שנתן ס"ת וכלי קודש לבהכ"נ. וכן סעודת חבורה שלומדים יחד כשגמרו ספר, מש"כ יום המוגבל לחבורה בכל שנה או סעודת בן שבעים שיש להסתפק אפי' זה הבן שבעים מברך שהחיינו כי כך נ"ל מ"מ לא יחויב שיהיה סעודות מצוה לכן ראוי לדרוש בהם. וסעודות ליל שלפני מיל ויום שלישי למילה לא הוי ס"מ שאינם רק מנהג. וסעודות חתונה בזמן הזה שערבה כל שמחה אין ענין לבא לדיני ברכת שהשמחה במעונו וז' ברכות דבגמ' ובטור וש"ע סי' ס"א רק סעודת לי' סבלונות שלפני יום החתונה אחר דהו מנהג נתינת סבלונות בכל מדינות אלו והוא מעין קדושין שהרי פליגי בגמ' אם חוששין לסבלונות גם קרינן שם הסעודה על שם מעש' זה יש להתירה אפס זולתו. וליל שבת של בן זכר פסק בת"ה סי' רס"ט שהוא ג"כ ס"מ ולדעתו הוא ישוע הבן דבגמ' דב"ק ד"פ לר"ת (ולדעתי צ"ל ר"ח כי כ"כ בערוך ערך שבע בשם ר"ח וזה אישתמיטתי' להתוס' שכתבו על פי' רש"י שפי' פדיון הבן שכ"כ הערוך ומ"מ גם זה אמת וא"א להגיה בערוך ר"ת שעדיין לא הי' וע' בכה"ג עוד בספרי חה"ש סוף דק"ה ובספרי מ"ק הוכחתי שמ"ש התוס' בקידושין די"א ע"א בשם ר"ח דפי' קובויסטוס משחק בקוביא ור"ל קובוי מלשון קוביא [ובפנים חדשות

דכ"ו ע"ב מראה מקום בפי' מלת קוביא על תשובות המזרחי ח"א סי' נ"ז. ואין התשובה בידי ולעד"ן שהשם נגזר מלשון העקוב למישור ומפני שהשטח הפרוס שוה לכן כל דבר הבולט ויש לו ג' מרחקים אורך ורוחב וגובה ובולט למעלה דומה להר כמ"ש רז"ל בתענית ד"ג מעלי תלגא לטירא כה' מטרי לארעא ופירש"י ראשו וד' צדדיו והיינו דמות קוביא מונחת וגם בלשון יון נקרא חשבון של דבר שלו ג' מרחקים קוביק ובעלי הנדסה כיונוהו מעוקב. רק הקוף נוספת בלשונות כמו בל"א צארניק פארשטענדיק פארגעסיק גלארניק קרעציק והוא שם תואר ה"נ חשבון קוביק. וענינו חשבון של דמות קוביא. ובלשון הקודש ניתוסף העי"ן העקוב ואפשר שמזה כל הולך הדרך לא ישר נקרא עוקב כמ"ש ויעקבני זה פעמים ואפשר שמזה ג"כ בא עליו בעקיפין כי ב' ופ' מתחלפין כמו הבקר לענין הפקר רפ"ו דפאה].

ט וסטוס הוא מדרך הלשון על שאומנתו בכך וצ"ל ר"ת [ואף כי ראיתי בחידושי הרמב"ן מס' ב"ב דצ"ב שכתב ג"כ פי' התוס' בשם ר"ח ולא נכתב ראשי תיבות רק רבינו חננאל מ"מ נ"ל דשם טעות המעתיקים הוא שמצאו ר"ת ועמ"ש בתשובה א' בהשגה יוד] כי הערוך פי' על קבסתן מענין קוביו סטוס ור"ל גנבת דעתינו ושכ"כ ר"א והוא פי' רש"י שפי' קוביוסטוס גונב נפשות ונ"ל כי לדעתו פי' קוביו מלשון היקבע אדם אלהים וע' גמ' דר"ה דך"ו וסטוס הוא בשר כפי' התוס' בשם ר"ת במס' שבת דע"ט רע"ב ודוק). וחלילה לי לחלק עליו אף כי להקל מ"מ יש פתחון פה לומר שבשם סעודה לא יכונה וכן ליל שפינהאלץ כי בנדרים אזלינן בתר לשון בני אדם שאין אוכלין שם בקבע רק אלו נכנסין ואלו יוצאין ושותין מעט מזעיר וכמה לא יטעמו דבר גם אין מזמינין בו בני אדם.

י ולפענ"ד זה הכלל שבלשון בני אדם לא נכלל במלת סעודה רק כשמזמנין שם קרואים ולא נקרא סעודות מצוה אלא כשאסיפות בני אדם הוא בשביל המצוה או היתר הדרוש שכבר יצא מפי הקדמונים מפני שהדרוש בא מחמת הסעודה וכל המסובים בני הסעודה מקשיבים לקול הדורש שכך ראוי להיות דלא כמנהג מקולקל של ההמוניים מש"כ מה ששם קצת ת"ח שיש ביניהם ד"ת אינו מספיק כמ"ש לעיל וראיה עוד מסעודת עיבור החודש דבלי ספק דאין נכנסים רק גדולים ות"ח ואפ"ה לולי שהסעודה עצמה היא של מצוה לא היתה בשם ס"מ כדמוכח שם בסנהדרין ד"ע ע"ב (יע"ש דתניא אין מעלין לה אלא בפה דגן וקטניות ופי' רש"י ולא ידענא משום מה נקט פת דגן ומשמע דלמעוטי פת אורז ודוחן קאתי ולעד"ן דודאי לא יעלה על דעת אם נקט סתם פת לפרש ואפילו לכלול בו פת דוחן ואורז שאינו נקרא לחם ואין מברכין עליהם המוציא רק מפני דהוצרך התנא לשנות ג"כ קנית לאפוקי בשר ודגן ומן הדין שיקדים פת וירא היה שנגרוס פת קטנית

ושנשתמט ו' זעירא לכן הוצרך להוסיף מלת דגן וראיה לדברינו דבפ' הפועלים דפ"ז ע"א אבעיא ליה לרב אתי אם פת קטנית תנן או פת וקטנית תנן והשיב האלהים צריכה ויו כמורדיא דלברות ור"ל וי"ו גדולה דלא נדלגה ודוק).

יא ומה שעושין סעודה אחר כתיבת התנאים שקורין קנס מאל ודאי לא מקרי ס"מ כי אין זה סעודת אירוסין דבימי הש"ס שהיה אחר קידושין. ובאשר ידעתי שאתה מחבב כתבי ושותה בצמא את דברי הארכתי למעניתי קצת ואתה שלום וכו':

יב כ"ד אהובך הנאמן בבריתך הטרוד יאיר חיים בכרך

יג הו"ד לחוד זיו אמ"ת לפ"ק:

תשובה עא

א שאלה: דוד בר אשר ז"ל גינצבורג נסע דרך אניה בלב ים עם אביו אנשיל מאמשטרדם לפורטיגאל ונאבד זכרונם לגמרי כעשר שנים ונשארו נשיהם עגונות ואחר עשר שנים בא לפני ב"ד דאמשטרדם שטר מקוים וניכר שם ועד אחד מעידי שטר דוד בר אשר ז"ל גינצבורג הכ"מ אם זה מספיק להתיר העגונה מאת אנשיל. וכבר רבו המתירין כדע' הרמב"ם שפסק שאם כ' ישראל הוא משיאין אשתו גם ק"ל דשלי"ט הוי סי' כמ"ש הרשב"א גבי ב' שטרות של יוסף בן שמעון ובשו"ת ראב"ח מדמה לה לסידור גט. ובקשנו לעשות למכ"ת סניף לאריות להסכים ג"כ לשריות' דעגונה:

ב ע"ד בקשתכם להיו' מסכים למתירין עגונה ע"פ מ"ש בשטר לשון ז"ל מימי לא נטפלתי להתיר עגונה אפילו לסניף כי אפי' למטיה לי שיבא מכשירא לא בעינא כ"ש הדבר הגדול והנורא הזה שלא בלבד שאיני מסכים רק אני מערער על המתיר אם אמת הוא שעלה כזאת על לב אדם מה שלא אאמין כי לא התיר הרמב"ם רק בשנכתב בשטר בפירוש איש פלוני מת איש פלוני נהרג והוא ירושלמי זכרוהו הרי"ף והרא"ש והטור א"ה סי' י"ז.

ג ומ"ש דשליט הוי סימן מה ענין היתר עגונה לבירור איזה משני יוסף בן שמעון הוא הלא האומר כן קשה לעולם יותר מדור המבול וא"כ הוא נאמר דאפי' אין דוד בר אשר חתום בעד רק שנזכר בשטר אמר לנו דוד בר אשר גינצבורג ועדים חתומים מקויים על השטר נמי' נשיא אשתו ולהרב כש"כ אפילו כתב בשטר אני פב"פ שלי"ט וכו' ועדים חתומים אמרינן עדי' אכולי מילתא מסהדי כמ"ש בש"כ סי' מ"ט ס"ק ט"ו ואם נדמה לשם ג"כ נתיר עגונה ממלת ז"ל הס כי לא להזכיר ומה שמדמה בשו"ת ראב"ח אינו רק לסדר כתיבה והש"כ מייתי ליה בס"ק י"ד יע"ש לא ללמד דברי לדינא כמ"ש להתיר א"א.

ד וגם שם נ"ל לחלק בין שליט דהוכחה הוא ולעולם לא יתכן על מי שמה לכתוב שלי"ט שהוא נוטריקון שיחי' לאורך ימים טובים וכן נר"ו ענינו כך מש"כ ז"ל לא ימנע מלכתוב על החי דקרא דזכר צדיק לברכה בחי מיירי ורז"ל למדוהו מקרא המכסה אני מאברהם ואברהם היה יהיה וכן אלה תולדת נח נח איש צדיק וגו' אע"פ שהמנהג פשוט שלא לכתוב על החי מ"מ אם השטר בא ממרחק במדינה אחרת אפשר כי שם יש שנוהגין כך אף כי לא שייך נרגא זו בנדון דעגונה הלז שנכתב גם הכ"מ שנוהגין לכתוב אחר מיתת אביו תוך שנה אף כי בזכירה בפה לא נהגו וע"פ הדין נהפך הוא ואין זה מקומו. ונחזור לענינינו כי להתיר עגונה אין לסמוך כלל על מלת ז"ל והכ"מ כי אף דילפינן קילתא מחמירת' שכל הנאמן להתיר עגונה נאמן לאבילות כמ"ש הרמב"ן ובטור יורה דעה סי' שצ"ז [ודברי ספר תומת ישרים קכ"ז צל"ע].

ה מ"מ להיפך לא כי ודאי אם טבעה ספינה שהוא שם בים מתאבלים ואין משיאין אשתו במים שאין להם סוף וכמה בחינות כאלה וזכרנו זה מפני שקרוב להיות כך שהיו אב ובן מורגלים לרכוב ימים ואפשר שיצא הקול שנטבע הספינה שאשר אנשיל שם ולכן נהג בנו אבילו' וחתם עצמו ז"ל והכ"מ כי הכתיבה הלז אינה מעלה ואינה מורדת לכן לא ירד בני עם המתירין אם ישנם במציאות. והדבר פשוט כל כך בעיני כי אפי' ניתן הגט לא עלה מורא חרם ר"ת על ראשי. והייתי קורא תגר על הגט כי חלילה לומר שהחרים על דבר ברור ופשוט ולא נקרא בשם לעז רק מוטל עליו ותע"ב.

ו ומפני שאין בה"מ בלא חידוש ובמ"ש אין כל חדש ומרוב פשיטתו לא ניתן לכתוב אעתיק לך מ"ש בדיני ממונות שזכרתי שכ' רמ"א שם אב' אם כתב בשטר אני יוסף בן שמעון שלי"ט וכו' שנ"ל שיפה כתב ואין בהשגת הש"כ כלום וז"ל בחידושי ש"ע חושן משפט סי' מ"ט [ובשפתי כהן שם ס"ק ט"ו אבל אם כתוב בשטר אני יוסף בן שמעון שליט או כיוצא בזה וכו' דלאו אכולי מלתא קא מסהדי עיין מה שהשיג הש"כ על הרשב"א ולעד"נ דמ"ד בש"ס אמנה שבשטר קא מסהדי ס"ל שאין העדים מקפידים וחוקרים כלל על שאר דברי הבעל דבר ונהי דאין חותמין עד שיקראו כל השטר ועל דבר שקר אינם חותמים מ"מ כאשר הלוה כותב אני פלוני הכהן סבורים מה שהוא כהן ומאמינים לו ואינם חוקרים אחר זה. ומעשה בכל יום בירידי' שב"ב ממרחק מקבלים קנין ואומרים מה שמם וכינויים ושהם כהנים. גם בבהכ"נ אם יקראו לס"ת ע"פ עצמן קוראים אותן לכהן אף שבימיהם היו מעלין אותו מזה לכהונה. ומה דפשוט לן דמעלין משטרות ליוחסין הוא משום דמ"ש אני פלוני כהן לא גרע ממסיח לפי תומו אף בלי העדאת עדים כלל ואף דהרב בש"כ דחה לזה מ"מ הר"ן כתב כך להדיא.

ז ומזה נסתרו דברי רבינו בש"כ דאם כדבריו דאין העדים חותמין על מ"ש כהן רק במוחזק תיפוק לי' דמעלין לתרומה משטרות משום דמוחזק ומה יתן ומה יוסיף השטר ועדיו הלא נדע כהן זה שנרצה להעלותו לתרומה אם מוחזק הוא אם לא. ותימא על הרב דמייתי דברי הר"ן ולא השגיח בפתח דבריו ומה שהביא הרב ראיה ממ"ש הר"ן על דברי הרמב"ם וטעמא דמלתא לפי שאפשר שהסופרים סומכים על שמות בני אדם כפי שהן מוחזקים וכו' ראיה לסתור הוא דמדכ' הר"ן זה הטעם על מ"ש הרמב"ם דאפי' בלשון עדים נמי מספקא לי' משמע הא אם הוא לשון הלוה לא נצרך לטעם זה ואם כדברי הרב גם אם הוא לשון הלוה ועדים חתומים נצרך עכ"פ לסברא דמוחזקים שהוא כהן ותדע שהרי בש"ס סתם קא מבעי' לי' אם מעלין משטרות ליוחסין ולא פלוג בין לוה למלוה ואע"פ דנקט ליה הש"ע בלשון לוה י"ל דמשום דמעיקרא נקט הש"ס בלשון אני פלוני כהן חתמתי נקט הש"ס גם במסקנא הכי וכיוצא בזה כתב הרב בש"כ וכ"כ בטור א"ה סי' ג' פלוני כהן לוה מנה מפלוני כהן ואחר דק"ל דבשטר שיש בו קנין א"צ שיכיר כלל שם המלוה ואם יאמר ראובן כתבו וקנו ממני שאני חייב לראובן בר יעקב הכהן כותבין ש"מ דלא נתברר כלל דברי השטר אפי' מצד החזקה שהרי אינם יודעים ראובן בר יעקב מנו ואין לחלק כלל בין לוה למלוה. וא"ת הא גם לדידי קשיא איך מעלין משטרות לתרומה בשם של מלוה.

ח י"ל דדברי הלוה הם עד א' דק"ל דמעלין ע"פ עד אחד לתרומה מ"מ נשאר קשה מ"ט דמ"ד מעלין משטרות ליוחסין אם גם אמלוה קאי הא א"צ שיכירו העדים כלל את המלוה נקוט מיהא דאף דסהדי לא חתימו אשישקרא (ועוד הא תניא בירושלמי נאמנים העדים לומר ע"ז חתמנו וע"ז לא חתמנו וע"כ אזלא תמיהת ש"כ וע"ע ש"כ סי' מ"א ס"ק ל"א ע"ב) מ"מ הם מאמינים בדברים שאין להלואה לדברי לוה ומלוה ויפה כתב הרשב"א שאם כתוב אני יוסף בן שמעון שלי"ט אין זה סימן דאפשר שסבורים היו שאביו חי ולא חקרו אחר זה וכן דעת הרמב"ם ואין כאן מחלוקת מעתה.

ט ומ"ש הרמב"ם שאפי' מדברי העדים פלונ' כהן אין מעלין כבר כ' הר"ן דטעמא הוי משום דיש לחוש שם דסמכו אחזקה וכך נכון כדי להשוות דברי חכמים אף כי היה מקום לומר טעם הרמב"ם דיש לחוש דדברי עדים הן לפי מ"ש להם הלוה אבל מ"ש התוס' דבשני יוסף בן שמעון אמרינן אכולי מלתא קא מסהדי הוא נגד דברי הרשב"א.

י ומ"מ ל"ק כלל מה שהקשה התוס' לדעת הרשב"א דס"ל דדברי עדים הוי סי' ועד כאן לא פליגו רק בדברי לוה ואם כן מ"ש שם יכתבו כהן ר"ל בשטר שיכתבו העדים אמר לנו פלוני הכהן ואז ודאי אכולי מלתא קא מסהדי. כך נלפע"ד].

יא ואתה ידעת אשר השבתי לך על כי אגרתיך לפנים ומעתה לא תקוה עוד תשובה ממני על שום כתב עד שתודיעני אם אמת הוא שעלה על דעת אדם להתיר העגונה שכתבת ומי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ובזה תנוח השקט שאנן כזית רענן ממני ד"ש וטובתך הטרוד.

יב יאיר חיים בכרך

תשובה עב

א כד הוינא בשכונא בראי סיפר לי ב"ב ירא וחרד מקרא לא טהור שאירע לו כי יש לו בן זקונים קטן יחיד ומפי שיש לו ולאשתו געגועים גדולים עליו אף כי הוא בן ח' לא יניחוהו לשכוב חוץ לחדרם רק עשו לו עריסה קטנה להיות עמהם לשכב שמה בלילה ורוב הימים ובפרט ביום השבת הבן האהוב עומד ממטתו הבקר או ושוכב עם אבותיו ומתגעגע עמהם כי קטן באבריו הוא ולפעמים ישן שם עמהם ויהי היום והב"ב נסע ליריד בריחוק מקום קצת וחזר לביתו וירא והנה בנו הקטן אינו בא אל מטתו בבקר בבקר כפעם בפעם וקרא אותו אליו בבקר ולא קם ולא זע וידבר אל אשתו הלא דבר הוא קראהו את ויבא אלינו ולא רצתה ואמרה כי כבר הוא בן ט' והיא צוותה עליו שלא יבא וכעת האיש על דבריה והפציר בה ובנער ואמרה אשתו אגיד לך האמת מה שעשה זרע מרעים זה תמול שלשום שבא אצלי בבקר השכם למטתי ואקחהו בין זרועותי ורדמתי וכאשר הייתי שוכב פרקדן עלה החצוף בעלייתו של בעל ודחה גופו בקושי אבר נגד וכו' פתאום והקצתי בהלה רבה ודחיתיו ממני בכח גדול כי היה מוטל בין יריכותיי עד שנפל ממטתי לארץ והכיתיו עוד מאד ואמרתי לו לך לעזאזל המדברה מה עשית ולא השיבני דבר רק בכה בכיה רבה וחרה לאיש על דבריה וקילל לאשתו על קללותי' והכאתה לבנו ואמר הוי כסילה מה תקפידי על בן קטן כזה כי לא ידע מאומה רע והיא גם היא תשיב אמריה בשבועה שלא יבא עוד אל מיטתה כי הרגישה בשינתה כאבר חי הקטן. והבעל חזר ומהבל הדבר רק האשה ספרה הדבר אל אחות' הנשוא' והיא ספרה זה לבעלה ואותו הבעל בר אוריין הגיד לגיסו בעל בעל האשה שלא דבר ריק הו וצריך שאלת חכם לכן בא לאי בדמעות שליש ושאלני כדת מה יעשה.

ב ושאלתי אם הוא כהן ואמר לא ואמרתי דמעתה אין חשש דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעל' ואין לך אונס לגבי דידה גדול מזו והכי מוכח ר"פ הבע"י סוף דנ"ג מש"כ אלו היה כהן היה צריך לפנים ולפני ולפנים להתירה לבעלה דפן היה הכנסת עטרה שהוא הערה האוסר בכל העריות כמבואר שם וכ"כ רמ"א בהג"ה ש"ע א"ה סי' כף

שהרי בדבריה שוויא בעלה עלה חתוכה דאסורה אם היא נאמנת לו כ"ש פה שיש רגלים לדברק כמבואר בש"ע ח"ה סי' ו' סי"ב וסי' קט"ו ס"ו לכן אמרתי על מעשה ששמעתי שנעשה במדינת רוסיא שהתודה אשה לפני מותה שנעשית אשת איש עם פלוני ואח"כ חזרה לבוריה שחייב בעלה להוציאה וכן בהיפך אם התודה הבועל מש"כ בנדון זה שאנוסה היא ודאי מותרת לבעלה (מלבד הספק אם היה כאן הכנסת עטרה) ואפי' לפוסקים דס"ל דבנתייחדה אבדה מנו כבהג"ה ר"ס קע"ח שאני התם דעברה על דת והרי יחוד דאוריית' מש"כ כאן דמקמי שנעשה בן י"ב לכ"ע שוכב עם אמו בקירוב בשר ואף ע"פ שי"ל דעשאה שלא כהוגן במה שלקחתו בין זרועותי' ויריכותי' והרבתה לחבקו ולנשקו ולדבר עמו דברי עגבים מ"מ לא אבדה מיגו שלה דהיתה ישינה דאי בעי שתקה גם מה שריחקה אותו ממנה ונשבעה לבל יקרב עוד אל מטתה אומדנא דמוכח הוא דכל דבריה אמת וצדק. ומותרת היא לבעלה ומפני שהמעשה נפלא ונורא ויש בו תוכחה לבנות ישראל שישמרו מלעשות כזאת וכאלה בבנים הקטנים ילידי שעשועים כתבתיו אלי לזכרון ואולי אדפיסנו אם יגמור אלהים בעדי.

ג כ"ד הטרוד: יאיר חיים בכרך.

תשובה עג

א והנה חזרתי והשבתי להרב הגאון על דבריו (ע"ל תשוב' סוף דף ל"ח ע"א) כי מ"ש בשם הר"ן וה"ה לא נעלם מנגד עיני שהרי הב"י סתם כדבריהם בש"ע ר"ס קנ"ג ובמקומו' שאינן חשודים וכו' רק שנ"ל דלא דמי דשם אין הטעם רק לפני עיור ומפני דבפונדקאות אין ענין המעשה הנתבע דבר סתר דשניחא רבים ובפרט בארוות סוסים לכן יש לחלק ולומר דווקא בימיהם שלא היו עונשין והיה נעשה להם כהיתר כדמוכח מהנהו עובדא דבגמרא סוף דכ"ב (ונ"ל דלגודל הרגלם בכך אסרו רז"ל בכל גוונא אף שהיה מקום לומר דבדאית לגוי ג"כ בהמה שרי וידעתי שיש פתחון פה לומר אפי' אית ליה בהמה יחשוק בזו דחביבין עליהן בהמתן של ישראל רק דא"כ גם גבי הקרבה לע"ז יש חשש שיקריב שניהם או ניחא לי' טפי בבהמות ישראל והא ודאי ליתא כדמוכח בפ"ק דע"ז ד"ו ע"א) מש"כ ענין היחוד שעקרו מפני שע"י היחוד בלי רואה יתקפהו יצרו ולא ידע מזה איש ותדע שהרי גם יחוד אשה עם ישראל אחד או אפי' עם שנים ופריצי אסור אעפ"י דבודאי מענשינן אלא ע"כ משום שהוא דבר שבצנעה ולכך תרי דפריצי לא יפרסמו ויחטאו שניהם וכן בגוי אפי' אשתו עמו לא תפרסם ולא מרתת כלל משום עונש לכן אין לחלק בזה.

ב ועי"ק הרי גבי גזירות חז"ל קי"ל אפי' בטל הטעם הגזירה קיימת. (וזה קשה גם על חילוקי גדולי הראשונים דורות הקדמונים בין דורות אלו בקצת דברים). וא"כ חלילה נקל בסתם יינם שלא היה הגזירה רק משום בנותיהם ויחוד דא"א חמור טפי דדאורייתא היא אפי' עם ישראל (אלא דנ"ל דמדאורייתא לא נאסר רק ביחוד גמור רק דחז"ל אמרו דאין אשתו משמרתו ואפי' כמה גוים אצלו רק דצ"ע דה"ל להש"ס ע"ז דל"ו לתרץ כך דשמאי והלל גזרו אף בשני גוים ואשתו עמו. וי"ל דזה דוחק דסתם אמר גזרו על בנותיהן ומ"מ קושט' דמילתא דמדאורייתא דוקא יחוד ממש הוא והוא לבדם ויליף מקרא דמסית דג"כ מסתמא בסתר כבקרא רק רז"ל אסרו גם בתרי כשירי ובג' פריצי ובגוי אפי' אשתו עמו) וכן פת של גוים שכתב הרשב"א דאפי' פת של כומרין דלא שייך חתנות אסור כבהג"ה ש"ע ר"ס קי"ב ולפי מ"ש הרב נתיר בזמן הזה דלא שייך חתנות בשום ענין ובשום גוי. וראיתי שהוא פוסח על שני סעיפים וטעמיה באשר הרגיש שאין בשום אחד לבדו ממש הא דלא שכיח' והא דמענשי ולא זה וזה שיש בהם רוח חיים כי טעם דמענשי גם בימיהם היו מענשין בלי ספק על ש"ד. ומפני כך ג"כ לא היה שכיח.

ג ועוד נ"ל דלא הקילו הר"ן וה"ה רק בחשד רביעה שהוא מצד עצמו דבר נתעב ונאלח בעיניהם ואינם חשודים בה וזהו עיקר הטעם ולכן לא זכה ה"ה בשם הרשב"א טעם דמענשי ור"ל אפי' בלי מורא עונש. ולכן לא זכר הב"י בש"ע להקל גבי יחוד ישראל או ישראלי' אף ששנוים יחד בסי' זה. על כן אני מחזיק בדברי הראשונים שמפני שעיקר מחיותינו מהם ומוכרחים אנו לישא וליתן עמהם ומפני שנשא דידן ג"כ נושאות ונותנות בשלנו ואנחנו טרודים מאד על המחיה וקשים מזונותינו וצריכים אנו לשלוח נשינו אליהם לישא וליתן עמהם וה"ל קרוב שאין הציבור יכולים לעמוד בו ומזה נתפשט התירו אע"פ שבאמת אינו מותר בלי ב"ד שיתירו כ"ש יחוד שהוא מי"ח דבר שאפי' אלי' אינו יכול לבעל כמ"ש התוס' פ"ב דע"ז דל"ו ע"א וע"ב מ"מ ממילא מפני רוב הצורך מתפשט ולא ראו חכמי דורות למחות מפני שראו שא"א לעמוד בגזירתם א"נ מיחו ולא הועיל ואפשר דע"י חימוד ממון משא ומתן ילכו בלי ציווי בעליהן וכבר כ' הר"ן דכל מידי דלא מפורש בתורה לא מחינן בידייהו הובא בש"ע תרי"ח. וזה הוא טעם פרצת הדור בזה ויספיק גם ליחוד אנשים עמהם דנוהגין היתר ותו לא מידי:

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה עד

א ובענין דיבור תוס' בסוכה שג"כ כתב הגאון הנ"ל מה שנראה לו זה לשוני בעיוני שינון שלי:

ב סוגיית התוס' ד"ה חתן פ"ב דסוכה דכ"ו ע"א לפי מ"ש הרב מהרש"א דת"ק דרב שילא דחתן ושושביניו פטורים גם מכל המצוה שבתורה וס"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצות מדמחלק בין חתן לשושביניו ומה דפטר חתן מק"ש משום דטריד ולכך מקשין התוס' דלרב שילא יתחייב חתן בסוכה ומשמע דבחתן פוטר וכו' פי' דמשמע דרב שילא לפטור חתן בא לא לחייבו כך הציע לפנינו הרב מהרש"א פי' התוס' ובסוף דבריו הקשה על דברי התוס' שממה שפי' רש"י לעיל טעם פטור דתפילה משום דבעי כוונה ודתפילין משום קלות ראש ולא אמר משום דעסוק במצוה מזה מוכח דגם ת"ק ס"ל דהעוסק במצוה חייב במצוה לכך הכריע מהרש"א כפי' בעל המאור דס"ל דת"ק גם רב שילא ס"ל העוסק במצוה חייב במצוה ותמה אני לפי דעתו בכוונת התוס' מ"ש לכך נראה דקסבר חתן וכו' אבל שאר בני החופה יכולין לכוין וכו' והנה לפי זה גם רב שילא יסבור כת"ק דס"ל דעוסק במצוה [פטור] וא"כ למה יתחייבו שאר בני החופה בק"ש ול"ל להתוס' טעמא דפטור חתן משום שאין יכול לכוין ותיפוק לי' משום דעוסק במצוה גם למה חייב חתן בק"ש לת"ק.

ג והנ"ל בזה שהתוס' ס"ל דאף למה דק"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה היינו אם כשיתעסק במצוה אחרת יתבטל ממצוה וכמ"ש התוס' לעיל בד"ה שלוחי מצוה וכמ"ש הב"י סי' ל"ח דכותבי תפילין דפטור ה"נ מיירי בכה"ג יע"ש וא"כ לכך נקט ת"ק פטורים מן התפלה ומן התפילין משום דא"א להתכוין בתפילין ולהשמר מקלות ראש מש"כ בשאר מצות למה דק"ל מצוה אין צריכין כוונה ואפי' למ"ד צריכין כוונה כל דהו היא לצאת ידי חובתו ולא פטירי דאפשר לחתן ולשושביניו ליטול לולב ולחזור לשמחתו וז"ש בסמוך מ"ט משום דבעי למחדי ואמר ר' זירא אנא אכלי בסוכה וחדי בחופה וז"ש ת"ק וחייבין בק"ש דאפשר להם לכוון בפסוק ראשון ובשהיה מועט' לא יבטלו משמחתן. וא"כ לעולם ס"ל לת"ק העוסק במצוה פטור מן המצוה אם ע"י השניה יש ביטול ראשונה כגון ישיבת סוכה מש"כ ר' שילא דס"ל חתן פטור מק"ש ושושביניו חייבים ס"ל לרש"י דלא ס"ל העוסק במצוה פטור ועל זה הקשו התוס' דא"כ משמע דלדידי' יתחייב בסוכה ומל' הש"ס משמע דר' שילא לפטור אתא ותרצו דאה"נ ס"ל ג"כ העוסק במצוה פטור מן המצוה רק דחתן א"י לכוין אף פסוק ראשון מש"כ שושביניו יכוונו ויחזרו לשמחתן.

ד וכן נראה סברת כל הפוסקים דפסקו כת"ק דחתן ושושביניו חייבי' בק"ש ופסקו ג"כ הא דכותבי תפילין פטורים מק"ש דלדעת בעל המאור פליגו אהדדי ולמאי שכתבנו אתי שפיר דלמסקנת התוס' כ"ע ס"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אם ע"י שנית תתבטל ראשונה. וכן נראה מסוגית הרא"ש מ"ש שלרב שילא שושביניו לאו עסוקים במצוה הוא לקח עצמו לצד אחר דלא נהירא ומ"ש דא"כ אפי' מק"ש נמי נפטרים לא ידעתי מאי קשיא ליה דטעמיה דרב שילא ביקש כמו ת"ק דג"כ נשתנה ק"ש מפני שא"צ כוונה רק פסוק אחד. ופסק הרא"ש הלכה כר' שילא וצ"ע ליפטר כל ז' כמו בסוכה וסתם מתניתין עד מ"ש ותו לא גם בב"ח שם ועטא"ח ל"ח וע' ודו"ק נ"ל.

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה עה

א מה שנשאלתי ממכ"ת לחוות דעתי הקלושה בד"ה חתן פטור מק"ש אמינא פשוט דלא כדעת מהרש"א כי דרכו הוא רחוק מאד בעיני להבין כן ברש"י ובתוס' והמעיין בהר"ן פ' הישן יראה להדיא דת"ק נמי לית ליה העוסק במצוה פטור מן המצוה לפי שיטת רש". ע"כ אמינא איזה דברים שממנו יבא דבריה' על נכון ודבר פשוט הוא דכולי תלמודא מיירי מאחר נישואין כדע' הר"ן פ' הישן דבשעת נשואין אין פלוגתא כלל דחתן פטור מק"ש דממעטינ' בביתך פרט לחתן. וכן הלכה מרוחת בישראל מלילה ראשונה עעד מ"ש חתן פטור. כסתמא מתניתין דברכות. אך הפלוגתא הוא אחר נישואין ובעילה כדעת הר"ן.

ב אך הטעם של ת"ק הוא כדאיתא בגמ' לעיל מיני' וז"ל חתן פטור מסוכה כל שבעה משום דבעי למיחד ולמיכל בסוכה ופריך שם וליכלו בסוכה וליחדו בחופה. ומשני אין שמחה אלא במקום סעודה. עכ"ל וקש' שם הא ערבך ערבא צריך הלא היה טוב להם דלא ישמחו ולא יבטלו מצוה סוכה. וצריכין למימר דעיקר מצוה תלוי בשמחה לשמח חתן בשבעת ימי המשתה. וא"כ הוא הטעם של ת"ק דעיקר המצוה תלוי במשתה ושמחה. ומאותה שמחה במשכם לבם בבשר ויין בא שכרות וקלות ראש שאינם יכולין לכווין בתפילתם ועוד דשיכור פטור מן תפלה אבל בק"ש הפסוק ראשון זמן מעט כזה יכולין לישב דעתן אבל שאר עוסקי מצוה שאינם כתפלה לת"ק חייב דאי אמרת לת"ק שאר עוסקי מצוה נמי פטור א"כ אמאי מחייב הת"ק השושביני' והחתן בק"ש דהא כולם עוסקי במצוה נינהו וא"כ מנ"ל ת"ק לחלוק בין ק"ש ותפלה. אלא ודאי הטעם כמו שכתבתי.

ג ור' שילא סבר דאין המצות תלוי בבה"ח לשמח חתן דבשעת החופה ימנוע מלשמוח אך החתן שהוא עסוק בשמחת יותר משאר בני החופה לפיכך פטור מכל וכל ובזה יוצדק שפיר בלי גמגום דאליבא דר' שילא דסבר דמצוה אינו תלוי בסעודה ממילא נמשך בזה דחתן חייב בסוכה. דהא לעיל אמרינן דטעם של פטור הוא דאין שמחה אלא במקום סעודה ובסוכה אינם יכולים לשמוח וליחד שם. וא"כ אליבא דר' שילא הדרן קושיא של הגמ' לעיל דעדיין קשה וליכלו בסוכה וליחדו בחופה וא"כ החתן ושאר בני החופה המה שווים בחיוב דבשלמא גבי ק"ש תלוי בכוונת האדם נוכל לומר שחתן טרוד יותר אבל מצוה סוכה דאינה צריכה כוונה כל כך. א"כ החתן ושאר בני החופה המה שוים בחיוב אליבא דר' שילא.

ד וע"ז מקשים שפיר ולישנא דגמ' משמע דר' שילא פוטר יותר מת"ק גבי חתן. ומתרצים דשמחת חתן אינו מצוה כלל אפי' אליבא דת"ק רק משום שמחה לבד פטרינן לפי שמתוך שמחתן א"א להם לכוון ולהתפלל משום דשכיח בחופה שמחה וקלות ראש והיינו נמי טעמא דסוכה דאי לא חדו בהדי חתן מצטערים היו ומצטער פטור מן הסוכה דבתוך הסוכה א"א להם לשמח עם חתן אבל לעולם שאר מצות חייבים בני חופה דלאו עוסקי במצוה נינהו רק בתפל' המה פטורים כנ"ל וכן דעת הרא"ש.

ה אמנם לפי דרך הרב מהרש"א בתוס' בתירוצם הטעם הוא אליבא דת"ק דעוסקי במצוה נינהו ופטורים מן מצות קשה אמאי לא תני נמי מכל מצות האמורים בתורה מלבד שאר דחוקים שיפלו בדבריהם. אמנם בזה צדקו דברי הרב הב"ח מפרש הטור דבסי' ל"ח מיירי מדין חתן אחר בעילה ובסי' ע' מיירי מן הכונס הבתולה דהתם הטעם טרדת בעילת מצוה דכן משמע לשון הטור דבסי' ל"ח כולל הטור ומשוי יחד החתן ושוביניו ובסי' ע' לא כ' מידי מדין שישבי' דהתם איירי מדין בעילת מצוה וא"כ שושביני' מאי בעי הכא. והשתא נמי א"ש דבסי' ע' כתב הטור דבזמן הזה דשאר כל אדם נמי אינם יכולים לכווין בתפלה בכל שנה אין החתן פטור. והוה ליה נמי לכתוב כאן לענין תפלה כמו זה.

ו והשתא א"ש בסי' ל"ח מיירי מעניני שמחה שמטרידים מכוונת' ולאו משום עוסקי במצוה רק השיכרות וקלות ראש מטרידים. וע"ז לא יפול עליו שום חילוק בחלוקת הזמנים דהא שיכור אפי' בזמן הזה פטור אמנם בסי' ע' מיירי הטעם משום טורדת מצוה לפיכך לא מוזכר שם שושביני' ובני חופה. דבשלמא החתן הוא טרוד בבעילת מצוה לפיכך מחלק שם נמי בין הזמנים וזה נ"ל ברור.

ז אך בזה הקולמס פולטת במהירות של הרב הגדול הב"ח מ"ש דפ' הישן בכונס אלמנה איירי דלגבי אלמנה אין אחד מן הפוסקים דפוטר מק"ש כפשט הגמ' דברכות דגבי

אלמנה חייב גם מה שנדחק הרב ב"ח בדברי הרא"ש בדברים שאין הדעת סובל' ודברי הרא"ש המה כפשטן כמו דעת התוס' שפרשתי וק"ל כנ"ל.

ח ועי' המוקדם יכתוב לי מר מה דעתו בזה כי דברתי פא"פ עם מהר"ם שטערן [ע"ל בתשו' ס"ו] ואף הוא נכנס בדברים דחוקים ורחוקים ואשר כתבתי אמינא שדרך נכון הוא מאוד צדיקים ילכו בו כי עיינתי בו היטב הדק מאד ויש הרבה דרכים לפני אמנם בזה בחרתי וכעת אסיים וע"י המוקדם אשלח למכ"ת תריסר גמלים טעונים ושלום ממני אהו' כנפשו:

ט הצעיר מאיר גראטוואל.

תשובה עו

א אסיא רבא ויקירא. דדמי לשפרפירא בסוכלתנא ונהירא ה"ה האלוף התורני פילסוף האלהי כמהר"ר טעבלן יצ"ו.

ב מפני ימי הדיצה אקצר המליצה להשיב מפני הכבוד מה שהגיע לידי מכתבו בענין הוראה דקין של עגל שנסרכו זה לזה ונבהלתי מפני המחלוקת שכולי האי יש סכסוך בקרבכם עד שח"ו התורה נעשית כשני תורות. ואף כי לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה וכו' ופי' רש"י שהיו מודיעין להם כשהיה נולד נדון ההיא מכ"ש בעיר קטנה כזה לדעת מ"כ שצד שכנגדו אוכלים בשר פיגולים חלילה. אבל האמת יעשה דרכו עם כל אריכות מגלה של מ"כ שק"ל אין סרכה ובועה פוסלת רק בריאה כדעת הרב הגדול מהרי"ק בעל הב"י ונושא כליו רמ"א שמביאו בזה וראיית' ממרדכי שהביא הב"י ככתבו וכלשונו מעשה היה שהמרה היתה דבוקה לצלעות מצד הכבד והכשירוהו עכ"ל ואין לך חיך מתור במרה מזה באר היטב דכשר.

ג ומכ"ת כ' כמתרעם על רמ"א דאדרבא בתה"ד מוכיח מדברי המרדכי לאיסור אבל אין זה הוכחה ברורה וכמו שנבאר אי"ה. והנה עוד שם בתשובה מביא דברי המרדכי דיש מסתפקין וכן הביא בת"ח אבל אין ספק מוציא מידי ודאי ואף שבאותו תשובה מביא ראיה מדהקשה רבינו ברוך על פסק הגאונים שפסקו ניקב טרפש הכבד טריפה ונסרך כשר במה נפשך אי דיינין ליה כריאה אפי' נסרך נמי ומזה הוכיח בעל הה"ד מהרא"י ז"ל דאין חילוק בין סרכה דריאה לסרכ' דעלמא ויש לתרץ בזה דהכי קאמר הלא בגמ' לא נזכר כלל נקוב' הטרפש ומנא לן להטריפה ואם מצד סברא בעלמא דיהבי' לי' חומרא דריאה א"כ יהיב לי' ג"כ חומרא זו דסרכא דמש"נ ואף דבעל תה"ד הנ"י הסביר לנו קושיותו דלעולם ניקב טריפה ונסרך כשר אי אמרת לחלק בין סרכא דריאה דלעלמא

מ"מ יש להקשות על בתה"ד דלעולם יש ויש חילוק ואפי' אכל איברים דשנינו בש"ס דנקיבתן פוסל אין סרכותן פוסל מש"כ בטרפשא דכבדא דלא מצינו בש"ס דפוסל בה נקב רק דמדמת לה כריאה א"כ תדמה לה לגמרי אפי' בסרכה. והנה למה דמסיק דטעם ניקב טרפש דטריפה משום סופה דכבדא להינטל כולה מעתה אין קושיא למה לא חשיב לה בגמ' די"ל כיון דלאו מינה מטרפא לא חשיב לה כבש"ס חולין דמ"ח גבי מרה שנקבה יע"ש וא"כ יש ראיה להפוך דלמה נכשיר בטרפש הזה בין ניקב ובין נסרך.

ד אף דכ' בעל התשובה דהכי ק"ל דדוקא בניקב נקב מפולש סופה להינטל כולה לא בנסרך מ"מ בין לפי' רש"י גבי אונה דנסרכה להדדי משום דיאן סרכא בלא נקב וקרום מחמת מכה אינו קרום ובין לפי' התוס' והרמב"ם שסופו לנקוב נטרוף סרכא זו דהרי הריעותא לפנינו מה לי סופה מה לי סוף סופה ודו"ק וא"כ לא ברירא לן חילוק מהרא"י ז"ל. ולא שכוונתי ח"ו להשיג עליו אלא לחזק ידי הגאונים מהרי"ץ ומהרמ"א ז"ל דלא חשו לדברי התה"ד.

ה ומעתה דברי הנשיא אלקים מהררי"ש ז"ל נאי' לו לחסיד בתוך ביתו אבל לא להורות ברבים וכ"כ מוהרר"ל בעל תוס' י"ט בספרו לחם חמודות וז"ל וסרכא היוצאת משארי איברים אע"פ שנקובתן במשהו מסיק ב"י ס"ס ל"ד וס"ס מ"ו דאין לך אלא מה שמנו חכמים דלא אשכחן סרכא אלא בריאה וכו' ועיין בתה"ד דמצדד פנים לכאן ולכאן ומכח ספק הוא דמחמיר שאין לו הכרח ברור לאסור ולכן י"ל שאלו היה רואה דברי אורחת חיים שכ' מעשה רב שהתירוהו שהיה בעל תה"ד סומך עליו ויראה שזהו דעת הש"ע ורמ"א שלא חשו לדברי ת"ה עכ"ל. וכן הביא הגאון הזה סי' ק"ל בספרו דין מרה הסרוכה דכשר בלי פקפוק עוד קבלה בידי מרבותי דבכל מקום דסוף דברי מהרא"י בתה"ד בתשובתי הנלע"ד כתבתי אז עדיין הדין רופף בידו וכך הם הם סוף תשובה הנ"ל והנה ספר כהן וטורי זהב ובית חדש אינן בידי פה לע"ע שאני חוץ ממנוחתי אבל כמדומני שאינן חולקין כלל בדין מרה ודקין שנסרכו סי' מ"ב ומ"ו ושתיקתן כהודאה דמין לדברי מהרי"ץ ומהרמ"א שהרי דרכן להשיג ולא ליסבור פנים כלל.

ו והנה גם מ"ש מכ"ת שמספר או"ה שמביא רמ"א להתיר נראה לאסור גם זה אינו שבסי' נ"ב ס"י כתב להדיא דין מרה שנסרכה דמותר ואע"ג דשם סימן ב' כ' וז"ל כתב הרמב"ם מעיים שניקבו ולחה סותמתן טריפ' והיינו שנסרכה באיזה דבר או שתלוי בהן סרכא עכ"ל. באמת שזה לכאורה תמוה ואיך תוך כדי דיבור יסתרו דבריו זה לזה ועוד דא"כ ומזה יביא ראיה יהיה דין מעיים חמור מדין ריאה דק"ל סרכ' תלויה אינה אוסרת וכמו שכ' הרא"ש מילתא בטעם לדברי הכל אלא ע"כ שאני התם דידעינן בוודאי שנקבו

המעיים וכן תניא סתמא בש"ס פ' אלו טריפות (חולין דף נ') ומפרש רב כהנא שירקא דמעיי' דנפק אגב דוחקא ור"ל כמו שמצינו בוושט קרום דבק כמו גרב לח או יבש וכשגוררין אותו מצינו שניקב הקרום של הוושט רק שנסתם מחמת מכה. וה"נ ראינו בבני מעיים וכשגררינו אותו מצאנו שניקב כגון זה הרי וודאי נקב ואוסרין אותה וכן פי' ריאה שנקבה ודופן סותמת' מרה שנקבה וכבד סותמתה כולי בה"ג כשבקשנו להפרידן הרי נקב לפנינו ולכך לא מצינו שום פוסק או מפרש שיבאר בעי מעיים שניקבו וליחה סותמתן שמיירי ע"י סירכה ותדע דא"כ איך יחלקו מהרי"ק ורמ"א על גמרא שלימה דפסיק ב"מ שניקבו וליח' סותמתן טריפה ומיירי לדברי או"ה שנסרכו ואיך יפסקו הם דכשר אלא ע"כ שאני הגמ' הנ"ל שר"ל שניקב בוודאי כנ"ל וגם הגאון מהרר"י בעל או"ה לא ביקש רק לבאר זה איך מצאנו זה ופי' ע"י שראינו סרכה דבוקה או תלוי' וע"י מצאנו ראינו הנקב כשמששנו בסרכה נתגלה נקב שכבוש תחתיה וזה ברור לע"ד.

ז ואע"ג ששם על הגליון בקש לכוון דברי האו"ה לדברי מהרר"י בתה"ד אינו מדברי הגאון מהרר"י בעל או"ה רק הם דברי מהר"ר עזריה דלא ידעינן ליה ושגה בזה. ולדעתינו הנ"ל לא יסתרו דבריו אהדדי כלל והגאון נשיא ישראל לרוב קדושתו ולגודל חסידתו תפס כל צד חומרא וכל דבריו תמוהין כמ"ש למעלה וידעתי נפשי שאיני כדאי להרהר וכ"ש להשיב על חסיד מהרר"י אבל ההוראה ברורה ת"ל והדין פשוט לכל ישראל אף כי הגאונים הרב הב"י והרב רמ"א הרהבוני לעמוד מנגד. ובאמת גם בשיקלא וטרי' של הרב בעל תה"ד הדבר מוכרע לענ"ד להיתר שאפי' לסברת רש"י דס"ל גבי ראיה אין סרכא בלא נקב דוקא גבי ריאה שדרכה בכך לרוב ליחותי' כפי' רש"י אבל לא מסתברא סברא האחרת לומר דאפי' לפי' ר"י ורמ"ם דיש סרכא בלא נקב מודה בשאר איברים דיש לומר מ"מ אפשר לסירכה להיו' ע"י בועה דכשירה במעיים או מכה שנתרפא כדמוכח בשמוע' דריאה הסמוכה בגמ' דמ"ח והכי לדידן דממעכין בכל סרכות אפי' בשלא כסדרן א"כ אף דמדמינן סרכות כל האיברים לסרכות דריא' היה לנו למעך בה אולי תנתק ומכ"ש שארית ישראל לא יעשו עולה בהוראות בשארי דקין שנסרכו דאף בעל תה"ד לא אסר רק בנסרכ' לדופן או למקום אחר וכן במרה כה"ג דהוי כמו סרוכה שלא כסדרן דלית לה בדיקותא כלל מש"כ הני דקין דמונח נייחי אפי' נסרך מקצה לקצה הוי כמו סרוכה כסדרן דהיינו רביתייהו וכשר לכל הפירושים וכה"ג מחלקינן בין נקיבת עורות דוושט זה שלא כנגד זה דטריפה הואיל דפעי' בי' גמדא לי' מש"כ כה"ג גבי ריא' יש לומר הואיל שהריאה עולה ויורדת תדיר לא מצא' מנוח ע"כ סוף הסרכה להנתק ולעשות נקב לתוכו וכן לדעת רש"י שהרי מודה בדהיינו רביתייהו דכשר באיברים דמונח נייחי

הקרום מתחזק ואפי' בעל תה"ד שאינו מודה בזה מ"מ מודה בדקין שנסרכו להדדי דהווי כסרוכה דריאה כסדרן וכשר.

ח ואף דיש מקום לבעל דין לפקפק בסברא כי מאוד לטרדות הקפוני עם טרדת המועד קצרתי בלשוני מ"מ תמצית הדברים כל רבותי' שווים לדבר זה ואני אחריהן להתיר לאחרים ומ"מ איננו מאשים למכ"ת בזה רק מחזקני טיבותי' לירא וחרד לדבר ה' וכל כה"ג לאו כביעת' בכותתא הוא וכל הגס לבו בהוראה לא נאה ולא יאה ובזה קנצי למילין וברכות וגילין תילין מני אהו':

ט יאיר חיים בכרך.

תשובה עז

א ראובן היה לו משרת נאמן כמה שנים ולא נמצא אתו דבר רע והיה לו חוץ לביתו מרתף גדול של יין ומפתח של המרתף ביד המשרת והיה מביא מן המרתף לפעמים יין לסעודה כרצון בה"ב גם הלך בכל יום א' למלאות כל החביות המלאים כי נחסרו קצת בכל שבוע כידוע ובכל חודש. פעם א' או לעת הצורך היה לו אומן גוי מיוחד המתקן חביותיו או נרקבו או נשברו עקלים והמשרת הלך בכל פעם עם האומן. והנה יומיים לפני ר"ה הגיד המשרת דרך וידוי לבה"ב שלו הנ"ל ואמר את חטאי אני מזכיר נגד יום הדין כי ביום ב' תחילת חודש זה הייתי במרתף עם האומן ושמעתי קול המון ברחוב ורצתי בבהלה החוצה לתוך הרחוב ואמרו כי יש שריפה ברחוב פלוני ורצתי עמהם לראו' עד שבאתי לאותו רחוב ובראותי כי לא גדלה המדורה חזרתי למרתפי והרגשתי שהיה האומן שכור וכעסתי עליו וכיחש. ואחר צאתי בדקתי החביות ומצאתי שתי חביות המופלגות במדה ובטעם שהיו חסרים כ"א לערך מדה מה שאין בדרכן כי יום א' שלפניו יום א' מלאתים עד פיהם ושאר החביות היו עדיין כמעט מלאים וחפשתי ומצאתי כד גדול עדיין מלא חציו יין וממורא כעס לא הגדתי עד עתה כי לבי נוקפי וחרד אני מיום הדין הגדל אמרתי להגיד לך לבל אכשיל רבים ויעבור עלי מה. ולא אדמה שתדינני במזיד כי מחמת בהלת השריפה רצתי לראות ונשכח ממני לפי שעה היין והנה חביות א' משתי חביות הנ"ל מכר בה"ב לאיש ישראל בקהיל' רחוקה ממנו קרוב ל' פרסאות והשני עדיין במרתף. ילמדני רבינו איך דין שתי חביות הנ"ל.

ב והנה בדבר השאלה הלא דין נתנסך יינך ידוע בש"ס ובפוסקים וכללם הרב המשביר בי"ד סי' קכ"ז ואינני ידוע לחדש בנדון דבר שלא נזכר שם שהרי היינות היו גם בשעה שאמר שנתנסך היין בידו וברשותו ונאמן ובאשר הדברים ניכרים מאד שהאמת אתו

והבעלים מאמינים לו נ"ל דכ"ע מודים שאין מלמדין לבעל היין לומר אני מאמינך או שיאמר איני מאמינך אע"פ דבלבו מאמין לו ואע"פ שלא הגיד לו כמה ימים אחר המעשה הלא נתן אמתלא נכונה ומקובלת על בלי הגיד לו תיכף.

ג אבל לולי זה לא היה מספיק להאמינו במגו דמפסיד שכרו כי עיקר שכר המשרת לא היה בשביל שימור היין רק בשביל שאר צרכי בה"ב המרובים ולכן לא ירא ולא חרד המשרת שיפסיד שכרו כמ"ש שלא ידינינו במזיד גם אין ההפסד מרובה כ"כ בזמן הזה דיי"נ מותר בהנאה וה"ל כדמי שמות שנכתבו שלא לשמן בש"ת לדעת הסופר בפרק הניזקין. וכל זה באותו חביות שעדיין במרתף שהוא ביד המשרת ואי בעי היה מרשה להגוי לשתות ממנו. מש"כ אותו חביות שכבר מכר לפני שהגיד המשרת ודאי אינו נאמן לאסרו על בעליו שאינו בידו ושפיר פלגינן דיבורי' כבסנהדרין ס"ד ט' ור"ד יוד [עי' תשו' ק"ד] והא עדיף טפי שב' החביות הם נפרדים ושתי נגיעות נפרדים אוסרתן ושם מעשה אחד הוא ומ"מ פלגינן דיבוריה.

ד ובאשר כל הדברים אלו לא נתנו לכתוב מרוב פשיטותם למעיין בש"ס ופוסקים אמרתי לחדש בו דבר שבאם לא הגיד המשרת רק על חביות אחת גדולה שנתנסך ומכר בעל היין חציו לאיש אחר ונלקח חוץ למרתף אותו החצי לפני שהגיד המשרת מהמכשלה בזה היה מקום לשאול אם נימא פלגינן דיבורי' הואיל דק"ל בתרי גופי פלגינן כדמשני בש"ס דב"ב פי"נ ס"ד קל"ד. או דלמא נימא דלא שייך בכה"ג שום ענין לומר פלגינן דשם תרי גופא דפלגינן דהיינו בגוף המעשה יש תרין גופא כמו פלוני בא על אשתי דהוא ואחר מצטרפין להורגו כי יש לומר שפלוני בא על אשה אחרת וכן פלוני רבעני לרצוני מה שאין כן בנדון דידן אי אפשר לפלג דיבורי שהרי חביות אחת היתה ואיך נפליג בין קצתו לקצתו דבמנ"ש או נגע או לא נגע.

ה וק"ו הוא ממ"ש בב"ב שם בחד גופא לא פלגינן אף ע"פ דאשר לצייר חילוק לומר שגירשה היום מ"מ לא אמרינן מכ"ש בנדון זה שא"א לתת אפשרות לחלק ואם היינו מדתנין נדון זה להוא דב"ב דבעל אמר גרשתי את אשתי לשעבר היה נראה כאן להתיר גם יין הנשאר כי שם פליגי רב מארי ורב זביד ח"א פלגינן וח"א לא פלגינן ופי' רשב"ם דלא פלגינן ומדלא מהימן לשעבר לא מהימן גם להבא ואף כי לא דיבר שום פוסק הלכה כמי מפני דאנן ק"ל בכל גוונא בעל שאמר גרשתי את אשתי אינו נאמן וכמסקנת הש"ס אפי' להבא וכ"פ טור וש"ע א"ה ר"ס קנ"ב מ"מ היה נראה ממה דמקשה הש"ס על מ"ד אינו נאמן מש"כ מדרבא וכו' ומה קושיא דגברא אגברא קרמית מכלל דס"ל הש"ס כמ"ד לא פלגינן וכדמשני ליה מפני שהוא חד גופא (והיה אפשר עוד לומר דא"א לומר כמ"ד

פלגינן מפני שנשארו בתימא בתוס' אבל אין זו סוגיא לדחות דברי אמורא מהלכה מפני קושיית התוס' דלא הקשה בש"ס כמו שהקשה באמת בש"ס עליה מדרבא וברחת ורעדה אני אומר במחילה מעצמת הקדושים דאין כאן תימא ואפי' קושיא שהרי סוגיא זו הוסבה על דין פיטור מיבום שהדין נולד אחר אמירתו וא"כ גם כל נאמנות דבהלכה נוכל לפרש לענין יבום או גם לענין זנות אשתו ור"ל אחר שאמר שגירש אשתו למפרע נודע שזינתה אחר זה. וכן דקדק הרשב"ם ע"ה בפירושו אם יבואו עדים אקרי כן ע' בד"ה למפרע.

י משכ"כ אחר שזינתה ודאי אינו נאמן לומר שגירשה מקמי הכי אפי' היא מודית להציל נפשה משכ"כ אם גט בידה בלי זמן ודאי נאמנים הוא והיא לומר שגרשה אפי' זמן רב לשעבר כמ"ש התוס' בגיטין די"ז ע"א ד"ה משום בת אחותו וא"א לפרש שם שיחפה אם ידע שזינתה טרם יצא הקול ממורא פן יצא הקול דמלבד דוחק הגדול גם הוא נסתר דשם זנות בעדים והתראה מיירי כמ"ש תוספות שם רע"ב). ולכן כשם דשם אמרינן מדלא הימנינן ליה לשעבר לא מהימנינן לי' גם להבא ואינו נאמן לגמרי ה"נ נאמר בנדון דידן וא"כ הכל שרי. אבל באמת אין ענין דמיון לשם אא"כ היה בעלי היינות שניהם אומרים איני מאמינך דאז היה ממש דומה לשם כמ"ש בפי' הרשב"ם וז"ל כיון דלא מהימנין ליה בגירושי למפרע וכו' והשתא נמי לא גירש דאיהו לא טעין אלא גירושי למפרע ה"נ בנדון זה וכשם ששם לחומרא אמרינן כך ה"נ כאן לקולא (אף עם כל זה לא דמי דשם הזמנים מחולקים ואפשר להעלות על דמיון שגרשה לשעבר והיתה פנויה בשזינתה אח"כ או גרשה עתה וכשזינתה אז א"א היתה רק להבא פנויה היא ובאנו ואסרה בכח מיגו דלא מהימן להמיתה גם בזנות דאח"כ דלא פלגינן דיבורא משכ"כ כאן נגיעה אחת וחביות אחת אין ציור לחלק כלל וכמ"ש) משכ"כ באשר פה אין בעל היין ששרת זה אצלו מכחישו רק בלבו מאמינו וניכרים דברי אמת ודאי לדידיה היין אסור בשתיה וגם לשני אם בעל נפש הוא. ומ"מ מצד הדין מצי השני למימר אין אני מאמינו ויין שמחביות הנזכר שרי. ופלגינן דיבורי' דגבי עבד פ"ק דגיטין ס"ד ח' אינו ענין לזה וכן בכמה דוכתי שארז"ל דלאו לכל מילי מהימנין לה כמ"ש תנשא ולא תיטול כתובתה ובגיטין נאמן אתה להפסיד שכרך וע"ע ח"מ סי' רע"ט ובכמה דוכתי ואין זה ענין לפלגינן דיבורי'. כנלפענ"ד:

יז נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה עח

א וע"ד שבקשת לדעת אם בא לידי כ"י בעדים שביקש לטרוף לקוחות או אם היה בא לידי היאך דנתי כי ידעת כי רב כחי ואני בדוק ומנוסה ומומחה ורגיל בפסקי דינים.

אנחת לי חדא כי אמת הוא כי רגיל אני בפסקי דינים ובאו לידי בעלי ריב ושפטתי בין איש ובין רעהו יותר ממה דניחא לי אף כי תמיד אני אומר בכתב ד"ת ל"י ואיני לא בדוק ולא מומחה. ועל דבר כ"י בעדים ששאלתני אמת כי לא בא לפני רק אני נהגתי לעשות כן כשהלויתי מעות על פרי בצד היתר האפשרי ה' יסלח לי והלווים רחקו מקבלת קנין כ"ש נשותיהם. הייתי כותב הכ"י בכא"ה ונאמנות ב"כ על ב"כ לעולם בכל טענה שבעולם וחתמו עליה האשה תחילה ואחריה בעלה ואחריהם העדים וז"ל בפנינו נעשה ההלואה הנ"ל ובפנינו חתמו האשה והדר בעלה הנ"ל ומסרו לפב"פ המלוה ויהיה לכ"י זה כל תוקף שטר בקנין באוה"ב יום פלוני פב"פ פב"פ. ודמיתי שבכח כ"י זה הייתי טורף לקוחות גם קודמת לגביית כתובת אשה החתומה מכ"ש לענין טענות פרעתי או טענת מחילה ובכה"ג שאין חילוק בעולם בין כ"י שנכתב בו נאמנות ב"כ על ב"כ ואפי' על י"ק או הוא בשטר בקנין.

ב ודוקא כשהעדים העידו על גוף ההלואה שנעשה לפניהם אז הוא ממש כמלוה בשטר מש"כ כשהעידו רק בפנינו חתמו העדים פב"פ ופב"פ נהי דהוי בקיום ב"ד מ"מ לא ה"ל רק כמלוה ע"פ אם לא שמסרו לו בפני עדים וכ"כ בש"כ ס"ס מ' ס"ק ח' ותמהתי שלא כתב דלא כסמ"ע ובאמת דברי הסמ"ע ס"ק ד' תמוהין ויש לדחוק ולפרשם ג"כ כך דתרתי בעינן שיהיה לו שטר מקויים. ואופן שנהגתי הוא דרך נכון ועצה טובה למלוים כי ב"ב ונשותיהן מתרחקים מאד מקנינים ואינם מתרחקין מזה. ואף כי אם בא לידי כך לטרוף לקוחות היה דבר זר ומילתא דתוהו בהו אינשי מ"מ הדין דין אמת רק דלאו כ"ע דינא גמירא לכן לא שכיחא כלל.

ג והנה מ"ש ומסרו לפב"פ לפנינו אע"פ דמסירה לפני עדים לחוד נעשה מלוה בשטר הרי לדעת הגאונים צ"ל לעדים חתמו וכו' ע' טור וש"ע ס"ס מ' מש"כ אם מלוה בא בכ"י חתומה מהלוה ומבקש מעדים שהיו אצל ההלואה וראו שחתמו אוה"ב שיכתבו זה ויחתמו תחת הכ"י אין בכחם לעשות זה כי לא יעשה ממלוה ע"פ מלוה בשטר שלא מדעת הלוה כבסי' ל"ט. ויותר זה ממה שכתבת וג"כ לא בא לידי וכמה פעמים התבוננתי בו ויגורתי שיבא לפני כי הוא דין ברור וכמוזר בעיני כל והוא כשעומד איש עם רעהו בדין ונתחייב שטורף לקוחות שקנאו מזה שנתחייב אחר שעמד בדין דה"ל כמלוה בשטר שכן פי' רש"י במס' עירוכין דף ז' וז"ל כיון דדינו חרוץ לשלם ה"ל כמלוה בשטר. וז"ל רשב"ם סוף ב"ב דקע"ה ע"ב דמעשה ב"ד כמלוה בשטר דמי. והתוספות נסתפקו שם בטעם דעמד בדין אם מפני שהוא כמוחזק או דקלא אית ליה לכן טורף גם

לקוחות וכך הסכימו. ולפי זה טעם האחרון נראה אפי' יצא הדבר בפשר מ"מ קלא אית לי' וה"ל ללקוחות לאזדהורי. מש"כ לפי משמעות פירש"י בעירוכין.

ד ונ"ל בזה ודאי אין חילוק בין היו יושבים או כנפינהו איהו או לא קיבל עליו עד ששלחו וכל תנאים הנזכרים בש"ס סנהד' דכ"ט ע"ב ובטור וש"ע סי' ל"ט דההיא מיירי כשלא טענו ולא פסקו רק שבא והודה ע' בגמ' פ' ז"ב שכ' רש"י הואיל ועמד בדין נעשה מלוה בשטר שגלוי לכך הלכך כתבינן ובזה נלפענ"ד בעי דוקא תלתא והכי מוכח מרש"י שם שכ' עשאן ב"ד והפקירן הפקר ויכולין לשנותו לעשות מלוה בשטר. ולולי הייתי כדאי הייתי אומר שבמ"ש נדחו דברי בא"ז שבהג"א פז"ב דקכ"ה סע"ב דס"ל דאפי' שנים דהא אפי' בלא פסק דין גובה ממשעבדי משעמד בדין אפי' מלוה ע"פ משום דמעשה ב"ד אית לי' קלא ובי תרי נמי אית ליה קלא. ולע"ד אית לזה פרכא דההיא דאית ליה קלא כשעמד בדין הוא מצד הטענות ופסק שיצא ביניהם כמ"ש רש"י כיון דדינו חרוץ והוא הנקרא מעשה ב"ד ואפשר ה"ה פשר ובההיא איכא למימר ה"ה שנים ואפשר דה"ה אחד.

ה וגם לא בעי שלא קיבל עליו עד ששלחו אחריו מש"כ כשלא טענו רק הנתבע הודה להתובע על טענתו ולא יצא פסק בההיא מיירי ההיא דפ' ז"ב לזה בעי שישלחו אחריו וכו' והיו קבועי' לפרסומא מילת' דמצד זה נעשה כמלוה בשטר אם מצד הפרסום או מכח ב"ד יפה ובזה צריכים עכ"פ שלשה כמבואר בש"ס ר"ד ל' בסנהדרין וכ"כ כל הפוסקים וש"ע סי' ל"ט סי"ב וכמ"ש בא"ז שם בשם רבינו ברוך מרעגינשבורג ומשמע שהא"ז חולק ולפענ"ד דדין שניהם אמת לפי מה שכתבתי. וכל זה אפי' לא היה ביד הזוכה פסק דין מצד עצמו דקלא אית ליה רק דמ"מ מצד טענת שמא פרע ודאי א"א לגבות לקוחות אם לא כשכ' ההודאה של הלוה וכ"ש הפסק דין די"ל אפי' אותן דס"ל דיכול לטעון פרעתי נגד פס"ד כבסי' ל"ט ס"י מ"מ י"ל דמילתא דלא שכיחא הוא שיפרע זה ויניח הפס"ד תחת ידו ויסמוך על דמצי טעין פרעתי דלאו כולי עלמא דינא גמירא ולכן מסתמא חוקר אצל הב"ד אם נתנו לו פס"ד ולוקחו מיד התובע ולכן טורף לקוחות דמילתא דלא שכיחא לא טענינן ליתמי וגם הלקוחות לא יוכלו לטעון.

ו ואם זה דוחק בעיניך מ"מ לדעת הש"כ שהכריע דא"י לטעון פרעתי נגד פס"ד כ"ש אם נכתב בפסק נאמנות באופן שאין הלוה יכול לטעון פרעתי ודאי פס"ד טורף לקוחות וכל הנך גמ' דעמד בדין מיירי לגבות מיורשים וג"כ באופן דאין כאן ספק פרעון וכל זה לשיטת הש"כ בסי' ע"ט ס"ק למ"ד ולקיבעא קמא הדרינא שאין זר שיבא דבר זר בעיני הבריות שהוא שריר וקים ע"פ הדין ומתי יבא לידי פס"ד אחר שהכריע בעל ש"כ דאין נאמן לטעון פרעתי נגד פס"ד.

ז ומה גם עתה שמנהג פשוט שכותבין פס"ד ושאין נאמן לטעון פרעתי נגד פס"ד כ"ש אם נכתב נאמנים בפס"ד אפסוק בו שיטרוף לקוחות ודייני דפרסאה אומרים בכזה וכיוצא בזה מנהג ושקדמונים גדולי הדיינים לא פסקו כך מאחר שאין מבורר שפסקו בהיפך וכבר כ' הרמב"ם והביאו האחרונים בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא שייך מנהג [גם לא ראינו אינו ראי' כבהג"ה ח"מ ס"ס ל"ז. ועוד דלמא איזה טעם היה לאותן דיינים ע"פ אותו נדון שלא פסקו כך כהא דאמר רבא כי אתא פסקא דידי לקמייכו וכו' ודו"ק]. ודאי דמילתא דלא שכיחא הוא דימשך פרעון של פס"ד עד שיקנו לקוחות נכסי הלוה' כ"ש בזמנינו שנהגו להכריז בבהכ"נ כל מי שיש לו שיעבוד או ערעור ואם הכריזו ובא זה בפס"ד לערער ולא חשו הלקוחות פשיטא דטריף אע"פ שהארכנו במקום אחר דאפי' בא מלוה ע"פ וערער לפני קניית הלוקח וגם התרה בלוקח מ"מ אין ללוקח לחוש אחר שאין המערער רק בכ"י ומלוה שבע"פ ושם האפי' שאל הלוקח את הבית את פי חבירו אם חייב לו המוכר בשטר והשיב לא מ"מ לא אבד זכותו באם יש לו שט"ח וכיחש בו [ע' תשובה ס"ד] אע"פ דלאו שפיר עביד מ"מ זה שבידו פס"ד בדין טריף וכמ"ש רק דמילתא דלא שכיחא הוא.

ח רק זה צל"ע אם נכתב בפסק שזה ישבע ויפטר תוך זן פלוני ואם לא ישבע תוך זמן זה יתחייב ליתן לו בלי איחור ת"ק ר"ט אם זה לא נשבע ולא יכול לשבע אם טריף לקוחות אפי' ערער זה תוך הזמן דמצי לקוחות למימר אחר שעיקר הפסק על השבועה סבורין היינו שישבע או הי' להם לחוש פן לא ישבע ונדמה לה לתשובות הרא"ש שהביא הטור סי' ס"א וכתבו בש"ע שם ס"ז ע"ש ש"כ ס"ק י"ג. ויש לחלק דשם עכ"פ חייב שמעון לראובן וק"ל לכן נ"ל סברא הראשונה.

ט ונ"ל עוד דאפי' יש תיקון דלא יועיל שום שט"ח אפילו בקנין אם לא שיהיו עדי קנין פ' ופ' מ"מ מהני פס"ד מיגו דמהני להוציא מלוה מהני נמי לטרוף כי תקנות הקהל הוא מפני ערמות או מפני שתשקנו ג"כ שהתחייב האשה לפרוע מכתובתה אפי' לא קבלה קנין מפני תקנת משא ומתן ולכן בשביל תקנת הנשים תקנו עוד שתוכל האשה למחות דרך כלל אצל עדי קנין על קניני בעלה ואז לא תחייב לשלם ומפני כך הוצרכו ג"כ לתקן שלא יועיל שום קנין זולת שני ב"ב פ' ופ' וק"ל לכן ודאי על פס"ד דלא שכיחא לא תקנו שתשלם מכתובתה ואפילו הוא כשט"ח בקנין הרי קנין כתובתה קודמת ומצד הדין כתובתה קודמת מש"כ אם הפס"ד עליו לפני קנין כתובתה ולפני שנשאה וכן לפני הלקוחות מצד הדין פס"ד קודם לכתובתה כדין שטר וג"כ טורף לקוחות כי חתימת הדיינים כעידי קנין פ' ופ' דמי ומפני דמילתא דלא שכיחא הוא ואין בזה תקנות

מלווים ונשים לא נכלל בתקנת הקהל ואפי' את"ל שיש להסתפק בזה לענין לקוחות וקדימה לנשים מ"מ ק"ל בכל ספק יד התקנה על התחתונה וחזר הדין לסיני כמ"ש בשו"ת הרא"ש.

י ואכתי איכא למידק על מה וולמה פשיטא לרז"ל דעמד בדין עדיף משאר מלוה בע"פ שהרי רז"ל השווה דבריהם ולא חלקו אפי' ידע הלוקח והתרה בו במלוה ע"פ וכמ"ש ואפי' הלוה לחבירו לפני עשרה דודאי מפרסמא מילתא כענין שאמר ר"פ ביבמות דס"ז ובכתובות ר"ז פוק אייתי לי עשרה ואומר לך וכו' מ"מ לא פלוג רבנן ה"נ וי"ל דלחזק כח הדין והב"ד בצירוף דקלא אית ליה פשוט דאינו נכלל בתקנת חכמים שמלוה ע"פ לא יגבה מלקוחות משום פסידא דלקוחות אחר דמילתא דלא שכיח הוא ואזלא לפי מ"ד שיעבודא דאורייתא ודוק והנלפענ"ד כתבתי:

יא יאיר חיים בכרך.

תשובה עט

א שאל גר צדק אחד מק"ק אמשטרדם אם מחויב להחזיר גניבה שגנב מישראל בגיותו:

ב וזה אשר השיב לו חכם אחד. בגמ' בפרק החולץ תניא מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ואמר ר"ח שהוא בשביל שלא קיימו ז' מצות והשיב עליו ר"י גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ונתן טעם אחר ומשמע מזה דכל עבירות שעשה כבר לא יזכרו עוד והוי ממש כקטן שנולד לענין זה. אכן בתוס' בפרק בן סורר דע"א ע"ב דתניא בברייתא דבן נח שהמית את ישראל או בא על אשתו ונתגייר אם לא נשתני' מיתתו להחמיר חייב מיתה וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים מ"ד והקשה התוס' מהא דגר שנתגייר וכתבו שיש לחלק בין דיני אדם לדין שמים וא"כ ודאי מחויב להחזיר הגזלה.

ג מ"מ צל"ע על דברי התוס' שאף שהן אמת מצינו כמה דברים שפטור מד"א וחייב בד"ש כבר"פ הכונס כי ירבה אלוה מאנוש בדיני מש"כ את"ל דיש בשינוי העבירות חילוק להיפך בדברים שבינו למקום כגון אם לא נודע הדבר שחטא הוא כקטין שנולד מש"כ אם נודע חטאתו לב"ד וחייב עליו בהיותו בן נח נשאר דינו וא"כ ה"ה גזילה שהוא בין אדם לחבירו אפי' לא נודע לאדם הלא חבירו יצעק עליו לשמים ובכה"ג אין תשובה ויוה"כ מכפר עד שירצה חבירו. מ"מ קשה לומר דבד"ש זה בן נח שנתגייר כקטן שנולד ואין עליו עונש כלל ואנן קטלינן ליה והכי מקשה הש"ס בפ' הנשרפין דפ"ב ע"ב מיהו י"ל דשאני התם דמעיקרא רחמנא פטרי' מש"כ זה שנתחייב בשעת מעשה מתורת בן נח ואותו מעשה אלו עשה ביהדותו היה ג"כ חייב מיתה לכן נשאר בחיובו מיתה מיהא

דוקא אם אינה חמורה ממיתה שנתחייב בראשונה ולפי זה אם אכל אבר מן החי ואח"כ נתגייר לוקה רק די"ל דלמא נגידא חמירא ממיתה כבכתובות וצ"ע.

ד ויש להמתיק הענין בטוב טעם כי הענין שגר שנתגייר כקטן וכו' מפני שקבלת עול תורה ומצות מכפר על כל תועבת ה' אשר עשה [כי בגר שהי' גוי כופר בבורא עולם עסקינן] כמו תשובה מעליית' כאלו עשה אותו מעשה ביהדותו ועשה תשובה לכן לא יועיל לו גירותו בדבר שחייב עליו מיתת ב"ד כמו שלא יועיל ג"כ בישראל ע"י תשובה. מ"מ באשר עתה ישראל לא נוכל לדונו במיתת ב"נ גם לא להחמיר אם מיתת ישראל חמורה ודו"ק וק"ל.

ה נקוט מיהא דאם בידו גזלה וה"ה גניבה דהוי ג"כ אביזריה דגזל וג"כ נוכל למעטו מכל עץ הגן כמ"ש הע"מ בחשבון שלשים מצות של ב"נ חייב להחזיר מש"כ אם בידו אבידת ישראל דלא נצטוה בגיותו או ריבית וכה"ג ודאי פטור. והכי מוכח בפ' הריבית דע"ב ע"א. ונ"ל דמקבלין הגזיל' מידו אם ישיב כמו שמקבלין מישראל אם אינו גזלן מפורסם. ולא שאל השואל רק על גזילתו לישראל ודגוי פשיטא לי' שא"צ להחזיר ולי צ"ע אחר דק"ל בישראל דאסור לגזול או לגנוב מגוי ואפילו כבר גנב וגזל חייב להחזיר שכ"פ הרמב"ם רפ"ב מהלכות גניבה ובא זה ולימד על מ"ש פ"א מהלכות גזילה יחזיר שר"ל חייב להחזיר והכי מוכח ממ"ש שם פ"ז מ"ז דגזל כותי חייב בקרן ואינו חייב בחומש ודוחק לומר דחיוב הקרן בא לו מפני השבועה (ומזה צל"ע על הג"ה רמ"א בא"ה ר"ס כ"ח) וא"כ י"ל דה"ה זה שנתגייר אחר שנצטווה בו בעוד גוי חייב ג"כ להחזיר אחר שנתגייר רק דאפשר לומר הואיל דבאינו בתורת ישראל לית' במצות חזרה רק חיוב מיתה לכן גם אחר שנתגייר לא רמיא עלי' מצות חזרה דאינו מצוה רק לבני ישראל והכי מסתבר אף אם בכה"ג ישראל מגוי חייב דמ"מ מצות חזרה הגזל על הישראל הוא וחייב להחזיר אף לגוי. [ודבריו נכונים]:

ו נאם הטרוד יאיר חיים בכרך

תשובה פ

א נוסח שטר שנתחייבה שרה לשני בניה באו"ב והיה ביד לוי:

ב זכרון עדות שהיתה בפנינו וכו' בשנת וכו' בחודש אלול שנת תכ"א איך אמת וצדק שנתחייבנו לבנינו כמר לוי חצי בית שלנו העומד בק"ק ווירמיישא וכו' עם כל מיצריו וחזקותיו השייך לאותו בית מתהום ארעא וכו' וכל מה שמחובר לאותו הבית יהיה לבנינו כמר לוי הנ"ל לחלוטין אכן הותנה בתנאי גמור ממש ככל דיני התנאים שלא

יחול עלינו זמן גביית חוב הנ"ל כי אם שעה אחת לפני מיתתינו ואז יחול גביית שטר הנ"ל בכל עוז ותוקף אכן הותנה באם יבא בנינו אחיו כמר נפתלי יצ"ו לדור בקהלתינו יהא מחויב בנינו כמר נפתלי לרצות ולשלם לבנינו כמר לוי הנ"ל בריצוי כסף כפי שויה החצי הבית יהיה מה שיהי' בימי' ההם ואם יהיה שבנינו לוי יבוא לדור בקהלתינו אם יהא בנינו כמר לוי הנ"ל מחויב ליתן לאחיו נפתלי בנינו לרצות ולשלם בריצוי כסף כפי שויה החצי בית יהיה מה שיהיה ואם שני אחים אינם יכולין לבוא לדור בקהלתינו יהיה הבית לשניהם לחלוטין כן הותנה היום תנאי בק"ס בפועל ממש ומעכשיו נתננו לבנינו לוי הנ"ל ד"א קרקע וכו' כולהן יהון אחראין וערבאין עד שימנא כל מבוקשיו ותנאיו הנ"ל. וחומר שטר זה קבלו עליהם כמר פלוני הנ"ל ואשתו מרת שרה כחומר כל שטרי חובות והודאות וכו' וכל הא דנעיל הותנה בתנאי בגבו"ר לכל הלכותי' וקנינא מן היקרה מרת שרה וכו':

ג והנה שטר הנ"ל הוקם על בעת חתונת כמר לוי שקבע דירתו עם זוגתו בכפר ודחקתו השעה וירד מטה מטה ולוה משמעון חמשים זהובים ועל זה עשה שטר לשמעון בכא"ה ובאו"ב אחר כל אלה כמה שנים נשתדך כמר נפתלי ודבר באשתו וקבע דירתו פה בקהלתינו ולקח חזקת עירונית ורוצה לאחיו כמשמעות שטר הנ"ל לאומו מהבית הנ"ל כי אביו מת לפני כמה שנים והחליטו הבית לאמו בכתובתה וכן דר נפתלי עם אמו בבית כמה שנים ועתה בא שמעון בשט"ח וביקש לטרוף חצי בית שהיה שייך לכמר לוי כי שטרו קודם לרצוי כמר נפתלי לכמר לוי וטוען כי החצי הבית משועבד לו מעת ההלואה ואז היה חצי הבית ללוי ומרת שרה השיבה שמעולם לא זכה שום א' מבניה בבית הנ"ל או במקצתו רק שהתחייבה עצמה בבית זה לבני' כמשמעות השטר והפרעון יהיה שעה לפני מותר ואם לא זכה בנה לוי בבית ממילא ג"כ לא נשתעבד לב"ח דידי' גם מה שירצה בנה נפתלי את אחיו לוי כדין עשה אחר שכך נזכר בשטר ועל תנאי זה נתנה ביתה להם ואין לב"ח לערער על זה:

ד והנה אף כי ד"ת לא ידעתי מ"מ נלפענ"ד דהדין עם מרת שרה אחר שלא בא כמר שמעון עלי' רק מצד טריפת לקוחות ומשעה ראשונה עד עתה ועוד היום מרת שרה ובנה נפתלי דרים ומוחזקים בבית ודאי היה כל מערער המבקש לטרוף הבית צריך להביא ראיה שהבית בחזקת לוי כמבואר בדברי הרמב"ם ומייתי לה בש"ע ס"ס ק"ו גבי נפרע שלא בפניו ונראה דה"ה נפרע בפניו אם אין ידוע רק דבפניו מסתמא ידוע לכל שהם שלו כי הוא מוחזק בהם אף כי גם בנדון דידן לוי אינו פה בקהילתינו ובאשר אין ללוי שום חזקה כתב או ראיה או שטר בבית הנ"ל רק ע"פ שטר היוצא עתה בב"ד מתחת ידי

מרת שרה ואי בעי' קלתא כמבואר בהאי מלוגא דשטרי בדין שליש סי' נ"ו לכן נאמנת בכל טענה במיגו.

ה וגדולה מזו אפילו היה לוי מוחזק ודר בבית וטוען שומר אני עלי' וכל כה"ג נשבע היסת כבסי' רמ"ה ס"ז ואף הסמ"ע שתמה על הדין לא תמה רק משום דבעלים הראשונים אינם טוענים כלום והוא מוחזק בשדה זו ולכך ביקש לדמותו לראובן שיש לו שט"ח על שמעון שאין ראובן נאמן נגד בעל חובו אפי' בשבועה שהשטר פרוע אף די"ל שאני התם דמיירי עכ"פ שהוחזק השטר בב"ד דליכא מיגו לראובן וכבסי' מ"ז מ"מ ס"ל להסמ"ע דשתיק' הבעלים והחזקת השדה בידו כשטר דמי ומ"מ נ"ל דלא דמי דשאני התם דטענת שטר פרוע הוא נגד השטר דהוחזק בב"ד ואף דק"ל דאמרינן מיגו במקום שטר מ"מ הואיל דהוחזק בב"ד אין כאן מיגו כמ"ש התוס' פ"ב דכתובות די"ט והרא"ש וכמ"ש הש"כ סי' מ"ז ס"ק ה'. מש"כ כאן אפי' את"ל החזיק בה המקבל ג' שנים שני חזקה ואם היה טוען שטר היה לי ואבד היה נאמן מ"מ עתה דטען שומר אני עלי' וה"ה שוכר וכל כה"ג נאמן ואפשר שגם הסמ"ע כיון לזה במ"ש דנאמן כיון שלא היה שלו מעיקרא.

ו נקוט מיהא בנדון דילן אף אם היה לוי מוחזק ודר בבית נהי דמה שאמו טוענת גם היא שהבית שלה אם היתה חוץ לבית חיישינן לערמה דבן ואם הסכימו לדחות הב"א מ"מ אחר שהאם מוחזקת בבית פשיטא דבנה לוי נאמן בהיסת. וכל זה ברור אף כי עתה שמרת שרה וכמר נפתלי מוחזקים בבית מימי עולם ושנים קדמוניות ושרה טוענת שמעולם לא נתנה מביתה כלום רק בחיוב בעלמא שהיתה נאמנת בהיסת אם אין כאן שטר אבל אחר שהשטר לפנינו הרי לשון השטר ודאי משמע כדבריה דנכתב כלו בלשון התחייבות ופרעון ובודאי מדקדקין לשון השטר ולא אמרינן האי גברא לא גמיר או לא דק כמ"ש הריב"ש והובא בש"ע סי' ס"ס סי"ג הג"ה וסט"ז וכ"כ בדברי ריבות סי' רע"ט אין כאן מקום לשבועה (ולא דמי בדכתוב סלעים סתם מלוה אומר חמש וכו' דמ"מ נשבע היסת אע"ג דמיעוט סלעים שתים י"ל שאני התם דמ"מ נעשה כתובעו שתים בשטר ושלש בע"פ ע"ס מ"ב סי"ב וסי' פ"ח סכ"ח כיון דמ"מ גם חמשה סלעים נקראים סלעים זכר לדבר מה דק"ל דקרי אינש לשנים רבות שני חזקה כבסי' קמ"ו סי"ט לכן נהי דמיעוט רבי' מסתמא שתים נקרא עכ"פ תביעה בע"פ מש"כ כאן שמתנה הוא נגד לשון החיוב נעשה כטוען שטר אמנה הוא זה דבשטר מקוים א"צ שבועה כלל כבר"ש פ"ב ודו"ק. וכה"ג אי טעין ט"ס על לשון הכתוב בשטר אפילו במיגו לא מהימן כבסי' ק"מ ס"ו).

ז ואף ע"פ דק"ל דכל לשון שהוא כולל יותר ליפוי כח בעל השטר וסתמא משמע כך לפי דעת השומעים דנין אותו כך כמ"ש בסי' מ"ב ס"י הג"ה היינו כשהפירוש עולה

יפה בלשון השטר כענין שכ' הרשב"א שמ"ש בשטר עד סוף העליונה כל העליות בכלל מש"כ נגד הלשון השטר פשיטא דלא אמרינן שיהא כוונת הנותן והרי כאן שנכתב כל השטר בלשון חוב אפי' ידעינן שכוונתה היתה למתנה לא מהני כמ"ש מהרי"ק הובא בש"ע ס"ט שם אף כי מרת שרה צווחה לפנינו והשטר מסייע לדבריה ואין כאן מקום אפי' לשבועה וכמ"ש. ואין לפקפק ולומר אחר שהקול פשוט שמרת שרה נתנה חצי בית לבנה לוי הוי כשטר מתנה ודאי שזה לא יעלה על דעת אף אם מונח קיים שהקול פשוט לא מהני רק לבטל מגו כבסי' ע"ב סי"ח בהג"ה ואף כי בסי' ע"ט ס"ט הג"ה כ' רמ"א דקול מפורסם כבאו עדים דמי הלא כבר תמה על זה בש"כ ואף אם הונח דיש כאן קול מפורסם ודמועיל כמו עדים, וכמו דיש לדקדק משו"ת הרא"ש סוף סי' צ"ט ובסמ"ע ר"ס ק"מ ודאי דלא אזלינן בתריה עד משמעות השטר אף כי אין כאן לא קול מפורסם ולא קול סברה רק ע"פ שטר הנ"ל ועדיו הוא דמפקי לקלא ואזלינן בתר משמעות השטר.

ח והנה שכנגדי חולק עלי לומר דמ"ש בשטר יהיה לבנינו כמר לוי הוי לשון מתנה וכמ"ש הטור סי' רמ"ה ובש"ע שם ס"ג לישען על זה כמו עמוד ברזל. ואני בעוניי נוראות נפלאתי על זה כי אף אם ק"ל יהא הוי לשון מתנה היינו בשאין נראה כוונה אחרת מש"כ כשי לפנינו מגילה עפה והיא כתובה כלה מראשה לסופה בלשון התחייבות כמ"ש בשטר הנ"ל שנתחייבו וכו' זמן גביית חוב הנ"ל וכו' גביית שטר הנ"ל וכו' כחומר כל שטרי חובות וכו' איך נעלים מכל אלה ונתפס מלה אחת בלתי ברורה ויגיד עליו רעהו כל משמעות שלפניו ולאחריו ונדרשה ע"פ רז"ל לדחות מפניה כל דברי השטר כי על כל פנים א"א לאחוז בשניהם יחד כי מתנה היא עכ"פ מהיום וחוב לא קניא כלל מהיום.

ט ולא דמי למה דק"ל בפרק יש נוחלין והוא בטור וש"ע סי' רפ"א דלשון מתנה אפי' באמצע לחוד מהני יע"ש דשאני התם דלא בתרי אהדדי כלל כי ודאי כוונת הנותן היה שיטול אותו פלוני מתנה לאחר מותו ואין חילוק בפירוש המלות ובכוונת הנותן אם נאמר יטול פלוני מנה אחר מותי במתנה או בירושה רק דחז"ל אמרו דבל' ירושה לא אמר כלום דהוי כמתנה על מ"ש בתורה לכן אף אם כתב גם לשון ירושה עם לשון מתנה לא יזיק זה לזה ולשון מתנה הוא דמהני. מש"כ בלשון חוב הברור ולשון יהא אם היה לשון מתנה הוי סתרי אהדדי דזה קנה גופא מהיום וזה לא ואם נפרש יהיה כפשטי' שאז בעת גביית חוב יזכה בו כמשמעות לשון יהיה בזמן המבואר בשטר אז יעלה כל לשון השטר על נכון טוב לנו לפרש השקר כך שלא יסתרו דבריו זה לזה אף בדוחק כמבואר סי' מ"ב ס"ה וכמ"ש סמ"ע וכ"ש ברויחא כזה וכל כה"ג ודאי אמרינן דאזלינן

בתר דעת השומעים כמ"ש לעיל והוא לפרש דברי השטר דבור דבר על אופניו באופן שיסכים הכוונה עם הכתוב בו.

י והיה אפשר לנו לומר עוד ולחלק בין לשון יהא ללשון יהיה דלשון יהא הוא כמשמעות תיכף ומיד מש"כ יהיה לעתיד משמע וכטור וש"ע שם ולפי מ"ש הש"כ בשם המבי"ט סי' רנ"ג ס"ק ב' כתבו בלשון יהא אכן בש"כ סי' רפ"ח ס"ק ה' העתיק לשון המבי"ט וכ' יהיה ומבי"ט גופי' איננו אתי לעיין בו לשונו. גם הי' אפשר לומר דאת"ל דיהיה לשון מתנה מ"מ לא קאי רק על מ"ש כל מה שמחובר לאותו בית ואין רצוני לכנוס בדוחקין הללו אחר שיש לנו דרך ישר תה"ל שהזכרנו שאין להעלות על לב להחזיק הבית הנ"ל בחזקת לוי ע"פ מלה זעירא לקוח מלו משמעות כל ענין שכתוב בו היפוכו. ואף אם היה אפשר להמתעקש לומר דמ"מ לא נפיק מלת יהיה מן הספק שמא היה הכוונה בו לשם מתנה מ"מ הלא כ' רשב"א וק"ל הכי ס"י רמ"ו ס"ה כל היכא דאיכא לספוקי בל' המתנה על המקבל להביא ראי' ואפי' אם יהי' ברור לשון מתנה אחר שנזכר לפניו ולאחריו לשון מתנה ק"ל הכל הולך אחר התחתון כבש"ס וש"ע סי' מ"ב ס"ה וכ"ש דאמרינן נגד האמצעי הכל הולך אחר עליון ותחתון ולא דמי לירשה ותנתן וכמ"ש מילתא בטעמא.

יא אך זה ראיתי להפך בזכות שמעון אף שלא טענו כלל גם איש ריבי שכנגדי לא הרגיש בו כלל והוא דנהי דלא זכה לוי כלל בחצי הבית ולא יהא אלא חוב בעלמא שנתחייבה שרה מ"מ תכף שהלוה שמעון ללוי נ' זהובים הנ"ל נשתעבד לו חצי הבית הנ"ל מדר' נתן מקרא דונתן לאשר אשם לו ותו לא מצי לוי למחות לו ליתן פטורים לאמו כמבואר כל זה בסי' פ"ו ס"ה ולדעת הרב בעל ש"כ אפי' יש ללוי כמ"ש באריכות שם בדליכא פסידא ללוי יע"ש. ואף אם בשעה שמחל לוי לאמו לא ידעה אמו ולא נודע שחייב לאחר לא מהני מחילתו כמ"ש גם זה הש"כ שם ולא דמי לראובן שנושה בשמעון ושמעון ללוי ופרע לוי לשמעון מקמי דנתחייב בב"ד לראובן ולדעת הש"כ מקמי דהתרה ראובן בלוי והודיעו שחייב לו שמעון דפשיטא דפטור לוי מראובן דמה ה"ל למיעבד דנקנסיה לשלם שנית מש"כ במחל ודו"ק. מ"מ שאחר דחוב חצי הבית לא ניתן לפרעון עד שעה א' לפני מותה גם אין החיוב ברור הואיל דאיכא תנאי בדבר דמי לכתובת אשה דאפי' אם חייבת לאחר תוכל למחול כדמוכח בש"ס פרק החובל. ואף כי מה שכתבנו דאין החיוב ברור יש לפקפק דעכ"פ לא יצא לוי נקי חנם מחצי בית רק ברצוי כסף וא"כ לא דמי לכתובה דאפשר דלעולם לא אתי גביה דתימת היא מקמי בעלה מ"מ בלשון הר"ן מוכח דטעם דתוך זמנו לחוד מספ"ק לשיכול למחול כמ"ש והבין ממנו גם הש"כ סי' פ"ו ס"ק י"א וכ"כ הסמ"ע ר"ס ע"ז.

יב ומ"ש הש"כ שם להשיג על הסמ"ע והר"ן וס"ל דאפי' תוך זמנו ובאין החיוב ברור א"י למחול אין דבריו מוכרחים דמ"ש ליכא למידק כלל מש"ס דהחובל דתוך זמנו ובאין החיוב ברור דיכול למחול רק שאני התם דאחר דזבינתה לכתובתה להאי גברא דחבלה בו תו לא משתעבד בעלה להאי גברא מדר"נ שהרי מעתה בעלה לא חייב לה כלום ולא היא חייב' לנחבל כלום ומעתה דינא כמוכר שט"ח דיכול למחול ועל זה כתב הגע עצמך ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ומכר לו בדמי חובו שטר שיש לו על לוי מסך מאתים וכי אין ראובן יכול למחול אח"כ ללוי וכו' ומאד נפלאתי על זה הלא נדון זה מבואר בפלוגתא בהג"ה סי' ס"ו סכ"ו ופסק הש"כ גופי' וכ"פ רמ"א דאינו יכול למחול ומ"ש שם ש"כ בס"ק פ"ח וז"ל מיהו היינו דוקא כשחייב עדיין ללוקח בלא הכי וכו' לא ירדתי לסוף דעתו דודאי המעיין בתוס' ומרדכי בפ' האשה יראה דקאי על מ"ש דאם אמר לוה על שטר שבידו אמנ הו אינו נאמן ומוקי לה בשכ' לאחרים וכדר"נ וכו' ע"ש בש"ס די"ט ע"א והקשו בתוס' ומרדכי דלהימן במיגו דאי בעי מחיל דהמוכר שט"ח למי שהוא חייב לו רק דהגה' רמ"א ס"ל דמשום דמכרו למלוה דידי' לא גרע כחו דמלוה מדהוה מקמי הכי ונהי דבשאר מוכר שט"ח יכול למחול ללוה משום דנשאר גוף הלוה חייב למוכר כי אינו יכול למכור רק שיעבודו כמ"ש ר"ת מ"מ במוכר שט"ח למלוה דידי' דכבר נשתעבד לוה דידי' למלוה דידי' מדר"נ מה שמכרו לו לא יגרע כחו רק שיהיה השטר ביד מלוה דידיה.

יג ומה שהמתיק עלינו בש"כ המשל והמליצה שאפשר שירויח הקונה שט"ח של מאתים במנה אין זה ראי' שעל כן יגרע כח הקונה אפי' הוא מלוה של המוכר ויכול המוכר למחול באשר אין כאן ענין לר"נ דאדרבה אחר דנוסף עוד על דנשתעבד לו לוי דידי' מדר' נתן עוד השטר ביד המלוה אין לו עוד שום זכות בגו וממון של לוה דידי' וא"י למחול ואף דודאי בסברות יש לפקפק מ"מ ברור דדעת הג"ה רמ"א כך היא. ומ"ש בש"כ שחייב לו הלוקח בלאו הכי אין לו שחר ומ"ש שירויח הקונה הוא משום דיכול להפסיד אם בעל דינו עני ואלם וחולה וזקן וכה"ג אבל שיפסידו המוכר לא גם לא מסתבר כלל שע"י קנייתו השט"ח יגרע כח מלוה של המוכר ודו"ק וא"ת בגוף הדין לא נניח מה דפשיט להש"כ ונתפוס מ"ש הסמ"ע בדרך אפשר מ"מ אחר שלא הוחזק השטר בב"ד ויוצא מתחת ידה אף אם לא היה נזכר בשטר שום תנאי היתה נאמנת לומר אמנה הוא או פרוע הוא וה"ה אם אמרה תנאי היה המתנה באם ירצה כמר אשר לרצות לאחיו לוי יהיה שלו נאמנת וכל זה מבואר ומדוקדק בר"ס מ"ז במ"ש והוחזק בב"ד וכמ"ש הש"כ.

יד וכ"ש עתה שנזכר תנאי זה בפי' בשטר וזה סוף טענת מאת שרה והלא הנותן יכול להתנות שלא יחול עליו שום שיעבוד כמבואר סי' קי"א ס"ג וכן מוכח גבי דינא דר"נ גופי' ס"ס פ"ו וע"ע סי' רמ"א סי"ז דתיכף שנתבטל התנאי נתבטלה כל המתנה וא"כ מי שם פה לשמעון לטרוף או לערער על חצי הבית שלקח נפתלי מלוי אף אם הונח שהכל מתנה גמורה וקנין גמור הלא לא זכה לוי רק ע"פ תנאי זה שיחזור נפתלי אם ידור בקהילה וישוב לרצות אחיו ברצוי כסף דומה ממש למ"ש הרמב"ם וש"ע סי' ר"ז ס"ה. ומ"ש וביקש אחד העם לומר שישבע נפתלי שקנה חצי בית מאחיו לוי ופקפק עוד דדוקא שוויה דחצי הבית לא נהירא דמבואר בס"ס ס"א שבתנאים הכל הולך אחר הכוונה וכל מבין עם תלמיד ישכיל דדעת הנותן לא היה בדוקא ריצוי כסף ולא ריצוי דברים דא"כ נימא דוקא נמי כסף לא זהב ולא שוה כסף וכן שנאמר דוקא כפי שוויה לא בפחות אף שיתרצה כמר לוי דמאי איכפת לנותן בזה ומ"ש בריצוי כסף וכפי שוויה היה לטובת בנה לוי שלא יחויב להניח זכותו בבית לאחיו אם לא בריצוי כסף וכפי שוויה מש"כ אם נתרצה בפחות (ואין השכל סובל כלל לומר שע"י ערעורו של שמעון יוכרח נפתלי לשלם דוקא כל דמי הבית בכסף מלא לא בשחות ולא בחנם כי מה יתן ומה יוסיף לו למערער זה אין אלו רק דברי היתול) או בחנם מי מעכב אחר דהותנה מעיקרא הלא ק"ל בפ' הניזקין מתנה כמכר ע"ש דף נ' והכי ק"ל וכה"ג אמרינן בתנאי ע"מ שתתן דה"ה אם בניו נותנים וכן חפץ וה"ה דמי חפץ וכמבואר כל זה בסי' רמ"א ס"ז הג"ה דכל מקום דלא מסתבר קפידה לא אמרינן דקפיד בלי טעם.

טו עוד ביקש לומר דתנאי הלז הנזכר בשטר אינו בתנאי בגוב"ר גם לא נזכר בסוף השטר כחומר כל תנאים וקניינים רק כחומר כל קניינין וא"כ י"ל דהמעשה קיים והתנאי בטל כמבואטר ס"ס רמ"א וגם זה הבל מג' טעמים א' שבאמת נכתב וכל הא דלעיל הותנה בתנאי בבגוב"ר ומסתמא קאי על כל נזכרים בשטר לא על דסמיך לי' לבד ועוד אחר שכ' סתם תנאי אמרינן מסתמא התנה בתנאי גמור כדק"ל סי' קצ"ה ס"ה הג"ה ואף דר"ס רי"ב בהג"ה וס"ס רמ"א הנ"ל משמע דדוקא אם נזכר כתיקון חכמים או כשומר כל תנאים וכו' היינו בדאיכא ריעותא לפנינו בלשון השטר בקנין הפירות או בלשון התנאי באופן שהלשון אינו מספיק ודו"ק ונכון לומר כך לקיים דברי חכמים יחד דלא יסתרו אהדדי ועוד אם נבטל התנאי של ריצוי כסף ונקיים המעשה של נתינת חצי הבית ללי נקיים ג"כ המעשה של נתינת וחזרת חצי הבית לכמר אשר כשיבוא לדור בקהלתינו.

טז עוד ביקש תואנה לומר דיש במתנת נפתלי צד אסמכתא אחר דלא כ' בי' מעכשיו ואמרתי שגם זה הבל מכמה טעמים הא' הוא מ"ש בסמוך דאמרינן מסתמא התנה בתנאי

גמור בתנאי בגוב"ר וה"נ אמרינן מסתמא התנה באופן המועיל ומעכשיו אף כי עתה נהגו לכתוב בכל השטרות מעכשיו אמרינן הקנין סודר היה לכתוב כמנהג המדינה וכמפורש סי' ס"א ס"ה וסי' רמ"ב פ"ה. ואם תאמר שעזר זה כנגדי הוא בסברתינו שכתבנו מעבר לדף שאין השטר הלז שטר מתנה כלל הואיל שנכתב בלשון התחייבות ואם כדברינו פה אפשר לומר דהק"ס היה במתנה וספרא דלא ידע לאחזוקי כראוי אין זו קושיא כי לא אמרינן סברא זו רק בדבר פרטי ובדבר שנשמט מתוך השטר ולא נזכר והמנהג לכתבו וגם אני לא נסתייעתי ממנו רק באת"ל שהל מתנה וחסר מעכשיו מש"כ לומר שמ"ש התחייבות הוא נתינה אין לנו טעם וסברא סעד וסמך וגמגום ראי' כלל.

יז ומלבד כל זה אין מבוא לאסמכתא בתנאי רק אם ע"פ התנאי נותן המתנה דבר לאחר י"ל דלא גמיר ומקנה הנותן מש"כ פה אח"ל שכיון המקנה בקניינו ללוי לשם מתנה מ"מ מ"ש אח"כ אכן הותנה וכו' אינו מתנה כלל לכמר אשר דנימא דילמא היה אסמכתא שרי צריך לקנות חצי הבית מאחיו וירצהו בריצוי כסף ומאי איכפת להנותן בזה שהרי אינו רק תנאי בין איש לאחיו. ועוד בריר לן דלא מקרי אסמכתא אלא אם ידוע וניכר כוונת המתנה שלא יקיים שכנגדו או הוא עצמו ענין ההוא ולא יתקיים המעשה והיינו פי' מלת אסמכתא כמ"ש הסמ"ע סי' ר"ז ס"ק י"ז כגון אם אוביר ולא אעביד וכו' סבר היה שלא להוביר וכן המשליש את שטרו וכו' סבר היה שיבא בזמן המוגבל ובהכי מיירי כל הנזכרים בסי' ר"ז (וכן המלוה את חבירו על המשכון בסי' ע"ג סט"ז) וכי ס"ד דאשה המתקדשת מ"מ שידבר עלי' לשלטון הוי אסמכתא הא ק"ל דיבר עלי' ה"ז מקודשת וכן תנאי בגוב"ר אם יעברו ונתתם לא הוי אסמכתא מפני דודאי דעת האשה היתה שידבר עלי' ושתתקדש ודעת מרע"ה היה שיעברו ויקחו נחלתם מעבר לירדן בארץ הגלעד ובז האזלא תמיהת הב"ח מתנאי בגוב"ר בדין אסמכתא הביאו הש"כ שם ס"ק י"ח וא"כ מה מקום לומר בתנאי שהתנה אם יבוא כמר אשר לדור וכו' שהוא אסמכתא וכי סברא שלא יבוא לדור.

יח ואין צורך עוד לירד לחילוקי דינים בין מה שבידו או ביד אחר או אין ביד אדם כלל כי לע"ד די והותר במ"ש לסתום פה המדבר ולא ביתרון הכשר חכמה חיילים יגבר. וכל האי שיקלא וטריא לא הוי רק אם שרה או בנה לוי קפדי וביקשו לבטל ערעורו של שמעון על חצי בית הנ"ל מש"כ אי לא קפדי ולא רצו להשיב אין לשמעון אלא ערעורו על כמר אשר וערעורו תלוי ועומד עד אחר פטירת שרה כהא דתניא מכר האב מכורים עד שימות וכבסי' רנ"ז ס"ג וכל מה שכתבתי אינו רק בשורש הדין שגם אחר פטירת מרת שרה אין לשמעון זכות בחצי בית הנ"ל.

יט גם ברור כצהרים שצריך שמעון טרם כל להעמיד לוי לדין כי זולת ג' תנאים הנזכרים ס"ס ק"ו גבי הנפרע שלא בפניו איכא למיחש עוד שמא יש נכסים בני חורין ללוי וא"כ אין לשמעון לטרוף חצי הבית בין מדר' נתן בין כדין לקוחות אף אם היה הדין עמו אא"כ ישבע לוי שאין לו כמפורש סי' פ"ו בהדיא גבי דין דר' נתן ואף כי בעל ש"כ שדי בי' נרגא מ"מ מודה בדאיכא פסידא ללוי והוא מרת שרה בנדון דידן וכן גבי לקוחות כבסי' קי"א ס"ח ואם כמר לוי אלים ובעל זרוע וא"א להעמידו בדין כל כמה דלא נשתמד לא יכול לא יכול שמעון ב"ח לטרוף לקוחות כמבואר שם סימן קי"א סי"ג ובהג"ה ונ"ל דה"ה גבי דינא דר' נתן דחד דינא אית להו כמבואר בש"כ. נ"ל.

כ יאיר חיים בכרך.

תשובה פא

א שאלה: ראובן דר כמה שנים בעיר אחד ומחמת מסים ושאר הוצאות שהוציאו הקהל עלו החובות לסך גדול וכל בני הקהילה ע"פ המעריכים הממונים משלמים דבר שנה בשנה איש כפי ערכו ומלבד זה נתחייבו כל ידידי הקהל מכמה שנים לפרוע קצב ידוע מכל הסחורות שקונים ומוכרים כפי תקנתם ומאלו המעות המתלקטים בכל שנה ביד גזבר הקהל פורעים כל ההוצאות ובכלל רבית המעות שהם חייבים וכשההוצאות יתירות על ההכנסות מוסיפין על הערך הנערך על היחידים בכל שנה ושנה ועתה ראובן חפץ לצאת מן העיר ולדור בישוב קרוב וסמוך לעיר תחת רשות אחרת וטוען שיתן קודם צאתו להקהל סך כערך ג' שנים לפי התקנה הקדומה שהתקינו שישלם כל יחיד מיחידי הקהל היוצא מן העיר ג' ערכים.

ב וטובי הקהל טוענים כי זו התקנה היתה בשנים קדמוניות שלא הי' חייב להקהל כ"א סך מועט אך לעת כזאת שעלו החובות לסך גדול תובעים ממנו כפי אשר יעריכו עליו לפי חשבון המגיע לחלקו מן החובות ומלבד זה תובעים ממנו הקצב הידוע מן הסחורות אחר יציאתו אף שהוא דר תחת רשות אחרת כיון שהוא יוצא ובא בכל יום אל העיר ונושא ונותן בה כשאר יחידי הקהל. ולפי הסברא יש להם טענה דיתרצו עתה לפרוע כל החובות וישלמו וא"כ יהיו בתוך ג' סכומות [על"ק תשובה קנ"ז] כל החובות שעשו אי טענה מעליא היא כי מצינו כמה פעמים בדברי ר"מ ומובא בב"י כל מידי דביד האדם לעשות אע"פ שלא עשה כאלו עשה דמי עכ"ל:

ג תשובה: אי כד הוינן בעניא דתקנות' ומנהגים לא אסקינן רק כדמסיק תעלא מבי כרבא כד שקלינן וטרינן בעניני מנהגי מסים אפילו כדמסיק לא אסקינן משום דאין להם

שורש בש"ס והראשון שדיבר מהם הוא מהר"ם מרוטינבורג אחד מגדולי הקדמונים והאריך בהם הרב הגדול מגדולי האחרונים מהרר"א בת"ה סי' שמ"ב והביאם רמ"א בהג"ה ח"מ בש"ע ס"ס ד'. והנה מקור כח הקהל בענייני תקנות הוא בש"ס פ"ק דב"ב דף ח' בברייתא וז"ל ורשאין בני העיר להתנות על המדות וכו' ולהסיע על קיצתן והוא בטור וש"ע ס"ס רל"א וכתב בשו"ת מהר"ר אהרן ששון סי' ס"ט (עיין שו"ת מהרי"ק שורש ק"פ וזכרו רמ"א בח"מ סס"ב) שנחלקו גדולי הקדמונים אם ר"ל דווקא כל בני העיר ביחד בש"כ קצתם ואפילו רובם שתקנו תקנות אין כח להכריח לקיים התקנות רק אותן שהסכימו אבל לא לאותן שלא הסכימו וכתב בשם הרא"ם שזהו דעת הרמב"ם והרא"ם ור"ת והרא"ש והטור מש"כ דעת רש"י וראבי"ה והרמב"ן והרשב"א דס"ל דהכח ביד רוב הציבור וטובי העיר לעשות תקנות ולהכריח לכל הקהל בעונשי' וקנסות לקיים דבריהם ואפי' יחיד עומד וצוח לא משגחינן בי' ונלע"ד דל"ד רוב הציבור עושים התקנות ואפי' רק מיעוטא דמיעוטא רק שהמה נבחרים ע"י רוב הצבור (והכי משמע בשו"ת מהרי"ק א"פ) ולאו דוקא רוב מנין דאפילו ברוב בנין בעלי סכומות סגי וזה מנהג פשוט ומסתבר.

ד והנה אם באנו לחטט אחר מקור דברי הפוסקים הנ"ל לדעת איזה מקומן ואם מונח ק"ס דס"ל כך בכתב ראי' ומנין ולהכריע בין גדולתם תקצר היריעה והוא דרך ארוכה מאד אף כי לא נשאלתי על זה. ומה גם שלע"ד אין כאן מחלוקת דודאי לתקן תקנו' דלא שייכא בדין ודת של תורה כלל כגון הנהגת ב"ב ונשותיהם ומלבושים ומנהי הסעודו' וזיווגי' ומה שהוא סייג וגדר לתורה ומצוה לא יוכל יחיד או יחידי' לעכב כלל אם רוב ציבור או אותן שנתמנו ע"פ רוב הציבור תקנו איזה דבר. ונ"ל דבהכי מיירי גמ' דולהסיע על קציתן וזהו דעת רש"י שכתב וז"ל להסיע על קיצתן לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה דלכאורה צ"ע קנס מאן דכר שמיה אלא נראה דמפני דרש"י ס"ל פי' להסיע הוא כמו לעקר וכדמפרש ואז"ל להסיעם מדת דין תורה כמו ויסעם עם הבריח דשמשון ואיירי בענייני הנהגו' צבור כמ"ש שם על המידו' ועל השערים ועל שכר פועלים א"כ פי' בני העיר לאו דווקא כלם דבהסכימו כלם מה קמ"ל דמי ימחה אם יסכימו אחר שאין כאן חשש איסור אלא ע"כ ר"ל הסכמת טובי הקהל ורובם ולכן לא מסתברא לי' לרש"י שיהי' בכח הרוב לתקן תקנות שעצם התקנות יהיו נגד דין תורה אפי' בענייני ממון פסידא להאי ורווחא להאי מה שאין הדין נותן לכן פי' להסיע לקנוס וכו' דאין התקנו' בעצם עד הדין רק העונש שעושין לעובר הוא נגד הדין שמצד הדין אין העובר מתחייב בקנס אחר דלא עשה מעשה רע מצד הגוף המעשה רק מצד שעבר זה על דבריהם והכי מוכח מעשה דתרי טבחא וכו' דבש"ס שם מש"כ חבל נביאים דס"ל

דאין בכח הרוב וכו' מיירי בתקנו' שהם נגד הדין (ואפילו נתמנו מכל הקהל לתקן תקנו' מצי לערער ולומר דקבלו עלייהו לתקן מה שאינו נגד ד"ת וראי' מגמרא פ"ק דסנהדרין ד"ו ע"א) והדת כגון בנתינת מנכסים שחוץ לעיר אם הי' הדין נותן שיותן מהם והמה תקנו שלא יתן או היפך וצל"ע בריב"ש תע"ז ובת"ה שם או שאפילו העשיר כמה רבבו' לא יתן רק מסך כך וכך אף שכוונתם רצוי' ונימוקם עמם אחר שהוא נגד הדין מצי יחיד לעכב כמ"ש בריב"ש שם.

ה כך נ"ל להשוות דברי חכמים ואם לא כיוונו לזה ונחלקו בכל גוונא מ"מ הסבר' נותנת לחלק בכך והכי נראה דברי פוסקים האחרונים כדבעינן למימר לקמן. וכל מ"ש בעיכוב היחיד או יחידים נגד הרוב הוא בתחלת התקנה כשרוצים לתקן או שצוח מיד כשיצאו לאור. מש"כ בששתק או שתקו מתחלה וכבר נהגו הצבור כך פעם ופעמים ושלש בלי פוצה פה ולבסוף צווחו נראה דשתיקתם מתחלה הוי כהודאה ע' בש"כ בח"מ סי' פ"א ס"ק ט"ז ועל זה נאמר מנהג עוקר הלכה בתנאי שנתקן ע"פ טובי העיר שנתמנה ע"פ הרוב כמ"ש בא"ז בשם מהר"ם הביאו המרדכי ר"פ הפועלי' ואפילו אינו מנהג ותיקון וע"פ חכמי עיר אם הוא בענייני מסים כמ"ש בשו"ת מהרי"ק ח'. ובת"ה שם מבואר כשנהגו כך ג"פ נעשה מנהג ולא יוכלו תו יחידים לעכב אפילו המנהג ע"פ התקנה הוא נקד הדין מ"מ הוא מנהג ע"פ התיקון.

ו מש"כ כשאין כאן תיקון רק שנהגו כך מעצמן זמן רב וכמ"ש פוק חזי מאי עמא דבר ספ"ו דברכות ופ"ק דעירובין די"ד ע"ב ופ"ד דמנחות דל"ה ע"ב וקרינן נמי לבכה"ג נהגו לא מנהג דבנהגו לכתחלה לא מורינן כך ומנהג מורינן מ"מ בפרקא לא דרשינן כבפ"ד דתענית דכ"ו ע"ב (ומזה ג"כ השגה על רמ"י בי"ד סי' ק"ס במ"ש להשיג על מ"ש רמ"א שין לגלות בפני ע"ה מלבד מה שהשיגו בש"כ). ויש עוד חילוק דבנהגו במקום איסורא לא שבקינן להו כבפ"ק דר"ה דט"ו ע"ב וע"ש בתוס' ובפ"ו דעירובין דס"ב ע"ב ודע"ב ע"א ותוס' פ' ע"פ דק"ג ע"א ות"ק דכתובות ד"ג ע"ב.

ז ולי צ"ע עוד ממ"ש פ' מצות חליצה אם יבא אלי' ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו בסנדל ואין כאן מקום להאריך באשר כל אלו מיירי במנהגים הנוגעים במצוה ואיסור והיתר. נקוט מיהא דיש חילוק בין נהגו למנהג ולכן בנהגו מעצמן נגד הדין בדברי מסים ונתינות אפילו זמן רב מצי בתר הכי ליחיד לערער ולומר עד כה סבלנו וכמ"ש בת"ה סוף התשובה וראיתי בספר נ"ש שחילק כך בשם פסק דמיו"ן ארי"ה אבל בלי טעם וראי' ובע"ה נתננו תבלין בקדירתו.

ח והנה התוס' בפ"י דב"ק דקי"ו ע"ב פרשו ולהסיע ממון והוא כפי' רש"י רק שהוסיפו שם אם עשו תנאי קודם וא"כ צ"ע דהל"ל לפרש שר"ל להסיע לעקור תיקון הקודם וראיתי בשו"ת ר"א ששון הנ"ל שלסתור המנהג ולתקן דבר חדש במקום דאיכא פסידא להאי ורווחא להאי פשיטא דלא מצו (ע' מרדכי פ' הגוזל בתרא מ"ש בשם ר"ת סי' רמ"ז) ומצאתי ג"כ כך בשו"ת מהר"ם תתקמ"א בשם ר"י טוב עלם ומ"מ נראה דלא מיירי בדנתקנו תקנות לזמן קצוב דבההיא פשיטא דאפי' נתחדש איזה ענין א"א להם לשנות התקנה הקדומה תוך הזמן גם לא מיירי בנהגו מעצמן מנהג הקדום דלמה לא יהי' בכחם לעשות תקנה חדשה רק מיירי בדתקנו תקנות בלי זמן וע"פ נהגו זמן רב ולא נתחדש דבר רק נמלכו ורצו לשנו' ולחדש תקנות באופן אחר ואפילו התקנה הראשונה נגד ההלכה והשניה כהלכה אין בכחם. מש"כ בנתחדש איזה דבר הגורם לתיקון חדש ודאי רשאין וראיה ממ"ש בב"ב שם ורשאים לעשות מקיפה תמחוי ופי' רש"י לחלק לעניי עולם אם ירבו עליהם.

ט ומ"מ תיקון חדש בעי דכל קמי דלא יתאספו יחד וישנו המנהג הקדום אפילו עבר זמן התיקון הראשון וגם יש איזה התחדשות הגורם מ"מ המנהג הקדום קיים ומ"מ צ"ע מדין שליח צבור דבהגה' ח"מ ס"ס של"ג וע"ש בש"כ במקור הדין ההוא וגם שם חדשתי דברים נכונים בג"ה וכה"ג מצינו בתנאי ותקנה ב"ד ששריר וקים אפי' נתבטל הטעם כפירש"י פ"ק דביצה ד"ה וע' תי"ט פ"ה דמעשר שני מ"ב. והנה לפי לשון השאלה דשאילנא קדמייכי הוא מאי דסיימנו דכבר היה תיקון ומנהג שיתן היוצא מן העיר כדי ערך נתינות ג' שנים ועתה יבקשו כפי ערכו וחלקו בחובו' שנתחייבו הקהל ולכן היה נראה לכאורה שהדין עם הקהל והיכולת בידם לשנות כרצונם אחר שנתחדש הדבר שנכנסו לחובות וראיתי אני שטוב ויפה התיקון האחרון מן הראשון כי התיקון הראשון אין לו שורש וענף לא מגמרא ולא מסברא כי לפי המשך לשון השאלה לא היו הקהל חייבי' רק סך קטן למבראשונ' וא"כ אין להקהל על היוצא רק לפי ערך מעט ההוא. מש"כ תיקון הנח' היוצא אחריו כדי חלקו בחובו' הוא מיוסד ע"פ הסברא הנכונה דשותפין נינהו בני העיר אכן בתנאי שהחובו' נעשים בהיו' זה היוצא בתוך העיר.

י ועם שכל זה סברא הוא זכרו ג"כ הריב"ש סי' תע"ז אף כי יש לי מקום עיון שם במ"ש שאפי' המנהג שם שיתן היוצא ג"כ חלקו בחובו' הקדומי' לביאתו לשם מצי לטעון שלא ידע במנהגם ואין זה ברור לענ"ד רק י"ל דמסתמא טרם שנכנס לתוך הקהל חקר וידע מנהגם א"נ סמך וקיבל עלי' לעשו' מנהגם איך שיהיה וראיה מהא דק"ל בא"ה ס"ס ס"ו

בהגה' ובח"מ סי' ס"א סי"ג וע' ש"כ שם אף כי ק"ל הקהל מוחזקים ומצי למימר קים לי כמבואר בת"ה ובהגה' ש"ע ח"מ ד' בענייני מסים.

יא נקוט מיהא שפרעון היוצא חלקו בחובות דבר נכון ומקובל הוא ולא ר"ל שאם הקהל חייבי' ע"ד משל עשר' אלפים וערך כל הקהל מאה אלפים וערכו של זה היוצא ה' אלפים שיהא חלקו ת"ק וכך יניח מממונו שהרי לא יונח שרוצים לפרוע החובו' הרי לא יגבו הכל לפי ערך רק ג"כ לפי ראש הבית לשליש ולרביע נהרא נהרא ושפטא רק יחשב אלו יגבו עשרת אלפים לפי מנהג הקהל כמה בא לחלקו ותלי ג"כ בממון הלואת המעות לצורך מה הלוו אותם הקהל והעשיר בשעת הלואה והעני וכן בהיפוך הוא דבר שצריך תלמוד וע' שו"ת חוט השני' סי' מ"ט ואין להאריך כי לא נשאלתי על זה וגם מה שהארכתי שנראה כחוץ לענייניו אינו רק לבוא למבוקשינו.

יב ואפי' היו כבר חובות ההם או קצתן על הקהל זה כמה שנים וכן כבר יצאו כמה ב"ב בהמשך זמן אותן שנים ולא נתנו רק כערך נתינות ג' שנים והוא תיקון הקודם מ"מ מצי אפי' יחידי' לומר עד כאן סבלנו ואעפ"י שלהנחתינו הנ"ל זה דווקא בנהגו מעצמן לא במנהג ע"פ תיקון חכמי העיר מ"מ גם בנדון דידן נהי דתקנו ע"פ חכמי העיר זה התיקון כשעדיין לא היו חובות מ"מ אחר שעלו עליהם עול החובות לא תקנו ואם גם אח"כ נהגו מעצמן נהגו ומצי גם יחיד למימר עד כה סבלנו וכ"ש פרנסי וטובי הקהל. אבל אחר העיון הראוי בד"א כשהקהל רוצים לתקן תיקון כלל ועדיין לא נתברר שיש איזה ב"ב שגילה דעתו שרוצה לצאת מש"כ כשכבר הסכים א' מהם ורוצה לצאת לאו כל כמינהו אפי' יתאספו כל הקהל כאחד חברים ורוצים לשנות מנהג הקדום ולחדש מנהג אחר אף שהוא כד"ת ומן הראוי כי נוגעים בדבר ותובעים אף שמוחזקין הם לא ידעתי מה קים לי דמצי למימר וכמ"ש מהר"ם סי' ק"ד אטו משום שהם רבים גזלני' נינהו ק"ו מת"ח שאומר דבר הלכה אחר שבא מעשה לידו דאין שומעין לו וכתב ר"ת והוכיח מג' מקומות דפירושו בשהת"ח נוגע בדבר כבתו' פ' הערל דע"ז ע"א כתבו רמ"א בהג"ה בי"ד ס"ס רמ"ב ואם זה בדבר הלכה העומד להתברר כ"ש לתקן תקנות הבדויות מלב ע"פ שיקול הדעת.

יג ואין להקשות על זה הרי ברוב תקנת הקהל הדבר נוגע אל קצת יחידי' כבר וה"ל אינך נוגעים שאני התם הואיל שהתקנות התם הם לתכלית קיום הקיבוץ והקהל גם הוא שוה לכל נפש כגון אם עושים תיקון לתת מס ממעות נכרים או שמחוץ לעיר אף שעתה ידוע מי ומי הם שיש בידם מעות נכרים או שיש להם חוץ לעיר מ"מ גלגל הוא החוזר בעולם פעמים שב"ב זה מתעסק בכך ופעמים זה ועוד שיש נגד תקנות הנ"ל עוד כמה תקנות

הבאים לחוב לאחרים לא הרי זה כהרי זה ומפני כך גמרו לאשר ולקיים הכל וסמכי אהדדי. מש"כ זה הרוצה לצאת והוא מילתא דלא שכיחא ודבר היוצא מן חיבור הקהל לא מצי הקהל לתקן תקנה לחיוב זה היוצא ואני מסתפק אם הקהל מקרי מוחזקים לענין מעות הנחה שיתן זה היוצא מהם דאין אלו המעות בכלל מסים של בני העיר.

יד מכ"ש נדון דידן לפי מה שבא בשאלה שלא תקנו טובי העיר דבר חדש ולא ביקשו לתקן דבר אף כי לא הוברר לכך לתקן תקנות רק שמערערי' על תיקון הישן שהוא הנתינה מג' שנים להבא ואומרים שזה היה מפני שאז לא היו חייבי' הקהל כ"א סך קטן וכו' שהם דברים שאין בהם ממש וכל זמן שאין רוב הקהל או ממונים מהם מתקנים דבר חדש הישן שריר וקים ואף שהוא סותר הדין אם ניתקן ע"פ טובי העיר דמנהג עוקר הלכ' וכמ"ש למעלה. וכ"ש אם כבר נתחייבו אלו החובות או רובם כמה שנים ולא ביקשו לחדש שום תקנה עד עתה שרצה לצאת זה דדעת' גלוי וידוע שאינו רק לחייב זה ממון וכ"ש אם כבר יצא ב"ב מקמי הכי ולא בקשו דבר.

טו ואפי' לא היה מעולם שום תיקון בזה או שתיקון הקדום נעשה לזמן וכבר כלה הזמן עצמן צ"ע אם יכולים לתקן דבר בזה או למנעו מלצאת עד שיפרע חלקו בחובות אם לא עשו עד שכבר אמר זה שרצה לצאת אפי' בחובות שנעשו בקרוב אם היוצא רוצה להעמיד ערבות מספיק על ריבי' של החובות גם חלקו בקרן כשיפרעו ועח"מ סי' קע"ו ז"ך. ואין לומר דגם בנדון דידן נימא הכי דלפחות זה היוצא יעמיד ערבות וכו' ונימא דזה שנתחייב היוצא להניח חלקו בחובות לא תלי כלל במנהגא רק דינא הוא דצריך כל שותף לפרוע חלקו. דודאי הא תינא אם לא נעשה מקדם שום תיקון בזה מש"כ כשנעשה תיקון והוקבע למנהג שיתן ערך ג' שנים להבא ולא שתו לבם לסך חובות שנתחייבו אז כלל אף שהיו ג"כ חייבים מיהא סך מה ממילא מחלי אהדדי וכל קמי שלא יתקנו תקנה אחרת מפני שנחרבו החובות לא בטלה מחילתם לתיקון הקדום.

טז ומ"ש השואל אם יסכימו הקהל לשלם כל החובות בעוד זה שם. ברור לע"ד אחר שידוע דרך כל הקהל ועדה שאינם משלמים חובותיהם בפעם אחד רק קו לקו בעת התביעה או זמן של כל א' וא' אם לא בעת גזירות גירוש וכה"ג על כל צרה שלא תבא לאו כל כמינהו לעשות כזאת וכאלה להתעולל עלילות להתגולל על זה היחיד לא תהיה כזאת בישראל. ומ"ש עוד השואל דמצינו בכמה דוכתי כל מידי דביד האדם לעשות כאלו עשה דמי בזה אני מכיר קריצותיו ורמיזותיו ומראה מקום הוא ל' על מ"ש הרא"ש והנ"י בפ"ק דב"ק גבי מכר לשלשה בזה אחר זה הביאו טור וב"י בח"מ סי' קי"ט ולא דמי אפי' שאוכלא לדנא דשם זה שכנגדו מבקש יותר מן הראוי דבעי כולהו לגבו' מעדיות לכן

מהנה לזה מה דמצי למיהדר שטרא דזיבורא למארי' והוי כאלו עשה כמבואר בש"ס פ"ק דב"ק ד"ח ע"א (אף דשיטת רש"י וסייעתי' לא כן הוא) ואע"פ דבפ' שני דייני דק"ט ע"ב אמרינן דהוי כאלו עשה אף דכשנגדו אינו מבקש רק דרכו השייך לו מ"מ כיון דקמי דמי לגבי קונה זה לא מצי לזכות שיוחזר לו דרכו למיירי בחד דאתי מכח ד' הוי כמבקש מה שאין ראוי לו לגבי זה והכי מבואר בתוס' שם ועוד דשאני התם דאמרינן זה כדי להחזיק מה שביד המוחזק לא לאפקועי ממונא ואע"ג דקהל מוחזקי' היינו לענים קים לי ונתינת משכון מש"כ לדמותה כאלו היחיד בעי להוציא מהם ממש לא אמרינן. ועוד אי אמרינן כך גבי מעשה כל דהו וקל להדורא שטרא ואע"פ דבעי ג"כ קנין או כתיבה ומסירה כמ"ש הרא"ש בההיא דב"ק מ"מ הוא רק מלאכת שעה מש"כ לגבות כמה אלפים שצריך זמן זמנם זמניה' והוא בעצמו דבר זר ועוד דמפסדי לנפשייהו לפרוע כל חובותיהם בפעם א' ודאי אין מקום לומר דהוי כאלו נעשה.

יז סוף דבר לאו כלהו דבידו בחדא מחתא מחתינהו לומר דהוי כאלו נעשה ותדע דא"כ גבי יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטי' דק"ל מה שמכרו מכרו נימא שיזכו בהם מטעם שבידה לעשות או אינך דבפרק היה נוטל דכ"א ע"ב גבי רשע ערום וכן בכל מקום דאמרינן דבדיעבד מהני ובכה"ג אמרינן בגמרא דקדושין פ"ג דס"ב ע"א כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי גבי תרומה לענין דלא הוי דבר שלא בא לעולם ופ"ה דמנחות דף נ"ט ע"ב כל שבידו לא הוי דיחוי ויש לנו בזה שיטה ארוכה במחוסר קציצה גבי גט פ"ב דגיטין דף כ"א ע"ב ומחוסר קריבה בספ"ז דחולין וס"פ הבונה וס"פ טבול יום. ומחוסר נקיבה בחולין פ"ט דקנ"ו ומחוסר פתיחה יומא דס"ג, ומחוסר לבישה בזבחים די"ט. ומחוסר גזיזה ופדיה חולין דקל"ה ומחוסר תלישה וקביצה סנהדרין דקי"ב. וכן סוגיית עומד לשרוף במנחו' פי"ב דק"ב ועומד לגבות בכתובו' ס"ח דפ"א ובכמה דוכתי ועומד לזרוק בב"ק פ"ז דמ"ז ובכמה דוכתי. ועומד לגזוז בכתובו' פ"ד דנ"א. ועומד לבצור שבועות פ"ו דמ"ג. ועומד לחתוך חולין פ"ד דע"ב. ועומד לפדות מנחו' דק"א ע"ב וכן סוגיא דמתנו' שלא הורמו בקידושין ב"ב ומכו' ומה שיש לדקדק בכל אלו ורמיותן אהדדי אין כאן מקומו כי בכל אלו אין ענין לנדון דידן ולא קרב זה אל זה כלל וזכרתי אותם באגב ולהוכיח דלאו כל אפי שווין והמעיין בספר הי"ד ימצא דלא בחדא מחתא מחתינהו.

יח ומ"ש עוד השואל שזה שיצא מן העיר התישב שם בקרוב ויוצא ובא ומתעסק בעיר והטובים תובעים ממנו הקצב המוטל על הסחורות לבני העיר לא ידעתי מה זו שאלה הלא ק"ל בר מתא אבר מתא מצי לעכב ופרטי הדיני' מבוארים בכמה תשובות ראשונים ואחרונים אפס שמץ מהם מביא רמ"א בח"מ ס"ס קנ"ו ובשו"ת ששון הנ"ל מבואר דאם

מתעסק יתן עמהם והוא פשוט וברור ואין ראוי להסתפק בו כלל ובשו"ת חוט השני שהוצאתי לאור בג"ה סי' נ"א וס"א יש בזה דבר חידוש ראוי לעמוד עליו יע"ש.

יט אלא הדברים אשר עלו במזלג עיוני קצתם בנוים על שיקול דעת תורה וקצת' על דעת נוט' בדרך ארוכה וקצרה ואף שלכאורה נראה בפתח דברינו שיצאנו חוץ למכוון לכשתמצא יראה וימצא שאינם רק הצעות והכנה דרבה לבא מפרוזדור לבית והוא תכלית המבוקש אשר עינינו ולבינו שם ומ"מ קצרנו במקום שהיה אפשר להאריך בשקלא וטריא הן בסברא או בגמ' כי סמכנו על רוחב דעת השואל אשר מהגה' שכתב השואל סוף השאלה ניכר שבקי בחדרי תורה הוא. כ"ד הכותב מה שנראה לקולשת חולשת עניית דעתי לפי מיעוט הפנאי ורוב הטרדות:

כ יאיר חיים בכרך.

תשובה פב

א שאלה להגאון מוהר"ר גרשון זצלה"ה

ב המאור הגדול לממשלת. מתוק האור ומאיר עיני המחכים לעזר ולתועלת. תורה וחכמה ויראה וגדולה במקום אחד כשלהבת קשורה בגחלת. ה"ה הגאון המופלג זהב טוב וסגור אגור בן יקא וקהלת. סוגר ואין פותח פותח ואין סוגר הדלת. מחשבה עליונה צרופה ובחונה ומחשב'. זולתו מחשבה מועלת. מחשב' או"ן בן פלת אשר באהבתו אשגה ועיני ולבי מהביט סגורים קשורים בעבותות אהבה כשלשלת וכו'. חדא בהגה' קטנה דבש"ע מא"ה סי' קי"ג ס"ז וז"ל ויש חולקין וס"ל דאם הניחה בוגר' אין לה פרנסה כלל ולכאורה מצי הבן לומר קים לי כהנך י"א שהם הר"י והרא"ש דלא מצינו חולק רק הרמב"ם וא"כ מלתא דתמוה הוא מאד ולא ניחא לבנות גדולות יתומים דלימרו כך שלא יטלו עישור נכסי וכמדומה לי שלא נהגו בתי דיני ישראל לדון כך:

ג והשני בדין אלמנה שנתנה מאה ר"ט ביד ראובן בהלואה ועש' לה שטר בכא"כ והתחייב עצמו לזונה כל ימיה ואחר מותה יהיו במתנה לראובן ומ"מ כל זמן שתרצה האלמנה לתבוע חובה ולהסתלק מחויב ראובן לפרוע לה והיתה ניזונית כל ימיה על שלחן ראובן ואחר מיתה יורשי בעלה תובעים מאה ר"ט מראובן מאחר שמעולם לא נשבעה על כתובתה. ומקור הדברים הם בש"ע סי' צ"ו ס"ה ואבוהון דכלהו הרי"ף והאריך בהם הרב המשביר ובאשר יש כמה חילוקי דיני' אם נשבעה לבסוף או לא וכן בין מקרקעי למטלטלי ובין יש להם מיגו או לא כמ"ש בחלקת מחוקק ובנדון דידן אין לראובן שום מיגו רק שהוא מוחזק אם יכולים יורשי הבעל להוציא ממנו ק' ר"ט הנ"ל

אחר שמאה ר"ט הנ"ל הם כמטלטלים הידועים דבעי עכ"פ שבועה לבסוף אפי' לתירוץ ראשון של ב"י או יכול ראובן להחזיק במעות שבידו לסמוך על פשטי' דלשון הרא"ש בתשוב' כלל נון ס"ו מבל' לשית לב לסתירת דבריו ולישובן:

ד יאיר חיים בכרך.

ה ברך לקחתי וברך אשיב. לשואל כענין ומשיב. דברים נכוחים. אלקים ואנשים משמחים. כיין עמולין וקרוחים. צלול אינו מעלה קמחים. כל חיך שטועמו אומר לי ערב כעולות מחים. ילך בני עמו כפתור ופרחים. ה"ה אהו' ידיד ה' וידיד ה' וידיד הרב הגדול המופלג. כל סתום ונעלם מברר ומלבן כשלג. נ"י ע"י ע"ה הגאון כמהר"ר יאיר חיים נר"ו לא יכבה מחול ימים ירבה. ולכל העומדים צפופים ומסתופפים בצלו צל החכמה והמעלה שלום עד בלי ירח. ואור תורתו עליהם יופיע ויזרח:

ו אחר דרישת שלום באתי לבשר שלום ולגלות את אזניו שהופיע בבית מדרשי רוח הקודש רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם ה"ה כתבי קודש הנזרקי' מפיו פה קודש יאמר כן תחילתן דברי תורה וחתימתן מעין הפתיחה. ונמתלא ביתי אור יקר הולך וגדל ודעתי מהן נוחה. ולא פסק חוכא מפומי כלא יומא ושמחתי כאלו סמכתי גאולה לתפלה כרב ברונה ק"ש קודם נץ החמה ותפלה לאחר נץ החמה כי חביבי' עלי דבריו דברי דודי' ואבקשם לדורשם כמין חומר:

תשובה פג

והנה מה שבדק לן מר בבבי תרי הבאים לפניו ודאי זאת לא זאת כי אם לפי רוב הענווה כי הכל גלוי וידוע לפני כסא כבודו וכל רז לא אניס ליה ונירו נייר חדש. ונירי מחקא ויוכל להזדייף בנקל ח"ו. ע"כ היה מן הראוי ומדה נכונה למנוע דרושי אך ורק משום רחימתא עזיזא אני פי מלך אשמור כאשר גזר עלי אומר להשיב לו דעתי הקצרה בדרך קצרה. ואען ואומר ע"ד האלמנה שנתנה מאה ר"ט לראובן בהלוואה ועשה לה שטר עליהם בכא"ה כו' ואחר מותה יהיו הק' ר"ט במתנה גמורה לראובן כו' ואחר פטירתה באו יורשי בעלה ותובעים הק' ר"ט הנ"ל מאחר שמעולם לא נשבעה על כתובתה נשאר הכל בחזקת בעלה ואין ממש במתנתה כו' ע"כ. נלע"ד ברור אם אין היורשים יכולים לברר בירור גמור שהמאה ר"ט הנ"ל באים מעזבון מורישו' אזי זכה ראובן במתנתו ומקור דין זה הוא בפ' חזקת הבתים דנ"ג אמר שמואל מודה לי אבא כו' ופרטיו מבוארים בתשובות הרשב"א והריב"ש ות"ה ובשארי תשו' מן האחרונים ונלאתי להעתיקם באורך שלא לצורך כי הכל צפוי וידוע למר. והש"ך בח"מ סי' ס"ב האריך בזה:

תשובה פד

א וע"ד השאלה שנייה בענין בת שבגרה בחיי אביה שלדעת הרמב"ם לא איבדה פרנסתה ולדעת רבינו יונה והרא"ש הסכים לסברתי איבדה פרנסתה כמבואר בטור סי' קי"ג ונסתפק מר אם האחים יכולים לומר קים לי כר"י והרא"ש ולפשוט לאחותם הרגל לא כהרגל ותשב עד שתלבין ראשה חפוי. נלע"ד שאין האחים יכולים לומר ק"ל כדעת רבינו יונה והרא"ש כיון דבזמן הזה לא משיאי' בנותיהן קודם שיתבגר אפילו עתירי נכסי ולאחר הבגרות כשיזדמן להם זיווג הגון משיאין בנותיהן בכבוד כל א' וא' כפי יכולתו ודאי אמרינו דעת האב דלא ניחא ליה שתשב בתו עד שתלבן ראשה עלובה וגלמודא. ודמיא האי מילתא להא שכתבו התוס' בפ' נערה דנ"א והובא בש"ע ס"ג שפרנסה בזמן הזה נגבי' מן המטלטלין משום דאנן סהדי שכל בני אדם רגילים להשיא בנותיהם מן מטלטלי' חשיב כמו אומדנא שפסק רבא כר' יודא עכ"ל התוס' שלפנינו (ובתשובות ר"מ מינץ סי' מ"ז העתיק לשון וז"ל ובזמן הזה רגילי' להשיא כו' ודילג תיבות שכל בני אדם ואח"כ העתיק מן ספר אגודה שכ' בשם ר"י ממש כלשון התוס' שלפנינו) אף אנו נאמר אנן סהדי שרגילין להשיא בנותיהן אחר שתיבגר וחשיב כמו אומדנא. ויש לבעל דין מקום לחלוק ולומר הא שס"ל להתוס' שמגבין ממטלטלין משום דהוה כאומדנא היינו משום דס"ל להתוס' כאלו הגאונים דס"ל שאמדינן גם להוסיף על עישור נכסי אבל להגאוני' דס"ל שלא אמדינן להוסיף אלא לגרוע לא מגבין ממטלטלי וה"ה דלא מגבינן לבת שבגרה בחיי אביה משום אומדנ' כי אין לך הוספה גדולה מזו.

ב אבל זה אינו שהרי הרא"ש כ' שדעת התוס' נוטה שאין להוסיף על עישור נכסי משום אומד דעת האב אלא עכ"ל דוקא אומד דעת האב לבד לא מהני להוסיף על עישור אבל אומד גודל שרגילים הכל לעשות הולכים אחריו אע"פ שהוא יותר מן הוספה אחרת וק"ל. והנה באמת בעיקר פלוגתא שבין הרמב"ם ור"י והרא"ש אם לדין יש תשובה להשיב ולדחות ראיותיו של ר"י והרא"ש בטוב טעם ודעת אע"פ שאני רואה נגעי עצמי שאינני בהשג יד להכניס ראשי כראש צפור דרור בין הרים גדולים להכריע ביניהם.

ג מ"מ הרשות נתונה ליישב דברי הרמב"ם ולדחות מעליו הראיו' שמביאין המתנגדים לדעתו קדושים אך ורק באשר שאין הזמן מחכים עמדי גם מכ"ת איננו חפץ רק לגלות דעתי בקיצור נמרץ ע"כ קצרתי. כללא דמלתא שלענ"ד להלכ' ולמעש' בשני דינים הנ"ל כאשר כתבתי דהיינו אם דעתו הרמה מסכמת עמדי וה' החונן לאדם דעת ומזימה יחנינו ויראינו מתורתו נפלאו' ויצילנו משגיאות. וע"ד שמכ"ת כותב שיש בידו חבילות חבילו' של ספיקות אם דעתי נוחה להתירם יודיעני אותם. הנה אהו' כבר כתבתי שאין מכ"ת

צריך לדידי לא בגמרא ולא בסברא אע"פ כן אם ירצה מכ"ת להודיעני אות' יהיו לי לנחת עד לאחת ואשתעשע בהם. אמנם אם יאחרו פעמי תשובתי אליו אל יחר אפו ח"ו ואם יתמהמה יחכה לו כי בא יבא בעתו עת הכושר אחישנה אם יגזור ה' החותך חיים לכל חי בחיים. ותו לא מידי כעת והמלך החפץ בחיים. יזכהו שיפוצו חוצה מעיינותיו מעייני חכמה תושי' בכפלים. כנפשו הרמה ונפש נקשר בעבותו' אהבתו התלויה בדברי תורה ואינה בטלה לעולם. נאם הזקן זה קנה רצוץ שאין לסמוך עליו הטרוד גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק מינ"ץ.

ד רועה צאן קדשים. גדיים ותיישים. בעלי קרנים ואילי נביות. באר הגולה אשר ממנו ישקו העדרים הנבחרים מהררי נמרים ממעונות אריות. הדורש בסתרי עריות ובמעשה בראשית ובמרכבה באופנים וחיות. ובדבר קטן אצלו בהווייות. דאביי ורבא ובמידות. בג"ש ובקלים וחמורים וחיות. ובעומק עיונו ישפוט יברר בראיות. כל עקוב למישור ישים ויפשוט כל קוישות ואבעיות [הגאון מוהר"ג נ"י]:

תשובה פה

א הנה במ"ש שאודיע אליו הסכמתי למה שהשיב לי כאלו צריך לי ולמטלעתי בכן מצוה לקיים דברי חכמים ומטיבותא דמר אמינא ע"ד מ"ש רבינו וז"ל ע"ד האלמנה שנתנה וכו' נלע"ד ברור אם אין היורשים יכולים לברר בבירור גמור שהמאה ר"ט הנ"ל באים מעזבון מורישם אזי זכה ראובן במתנתו ומקור דין זה הוא בפ' ח"ה וכו' אחלי אדוני אחרי בקשת רב סליחות אע"פ שדברי רבינו מתוקים ותיקים וחזקים כראי מוצקים. לא זו הדרך שאלתי ולא זו עיר בקשתי מרוממות מכ"ת כי סימן ס"ב בח"מ לא מיירי אף במ"ש שם בהג"ה ואפי' אלמנה בדמי כתובתה ובענין שבועה אם נשבעה או לא רק שטענה האמלנה או יורשיה מ ששט"ח הנכתבים על שמה שלה הם ממעות שהי' לה מיוחד חוץ מדמי כתובתה.

ב ודשאילנ' קדמייכו הוא בשידוע שמה שנתנה בהלואה ובמתנה הוא מדמי כתובתה רק שיורשיה מערערין מאחר שלא נשבעה ומתה. ובקשה נפשי לדעת הלכה למעשה אם מצי מקבל מתנה המוחזק לומר קים לי כפשטי' דשו"ת הרא"ש כלל נון ס"ו מבלי לשית לב לסתיר' דברי הרא"ש והסכמת האחרונים אשר כלם ענו ואמרו שבכה"ג של נשבעה כלל האלמנה ואין למוחזק זה המקבל מתנה שום מיגו דק' ר"ט הנ"ל הם כמטלטלין הידועי' וראה אשר כל אלו סיוע שיש בהם ממש ליורשים דאורייתא ובכל ספק ידם על העליונה ועל זה לא השיבני הוד מכ"ת דבר.

ג ובדבר עישור נכס של בוגרות שפתים ישק וגו' הן הן דברים הנקנים כמסורה מסיני ויש עוד ראיה ממ"ש הטור סי' קי"א והביאו רמ"א שם ס"ס בכתובו' בנין דיכרין רק שצל"ע על שכתב רמ"א בהג"ה אלו יש חולקין בהניח' בוגרות בסי' קי"ל אף שהרב רמ"א הי' ג"כ אחד מן האחרונים קרוב לזמנינו רק לערך ק' שנה ומסתמא ג"כ כבר פשט בימיו מנהג ודרך בני אדם שלא להשיא בנותיהם קודם שיבגרו וא"כ לפי דעת מכ"ת לא היה להרב רמ"א להוסיף הג"ה זו באשר לא נפקא מינה מידי בדורותינו.

ד ומדי דברי עוד אחת שאלתי מרוממות מכ"ת הא דק"ל בדיני דבר מצרא במוכר בהמתנה לית בי' משום דב"מ והם דברי הר"ן ורבים מטריחים בזה אם בר המיצר אומר שהוא יתן משכון כסף וזהב די והותר לידי המוכר ויתן לו כתב מכירה מהיום אם לא יפרע לו בזמנים שקבע מוכר ללוקח היספיק זה לשבור מלתעו' עול או מצי המוכר למימר מ"מ אין רצוני להיות לי עסק עמך כלל.

ה זאת ועוד אחרת אם המצרן מבקש שהמוכר ישבע על זה שאין בעל המיצר עם המשכון וכתב מכירה בטוח בעיניו כמו זה הלוקח אם צריך לישבע מכ"ש אם חייב לו שבועה בלאו הכי כמו בקנאה במאתים ואינו שוה רק מאה ועדיין לא פרע הלוקח. היוכל לגלגל עליו גם שבועה זו מאחר שהצד השוה שבהם שטוען בעל המיצר שהמוכר ערום יערום:

ו יאיר חיים בכרך.

תשובה פו

א כל יקר ראתה עינו כעין הבדולח. טעמו כלשד השמן איננו חסר תבלין ומלח. זריז וממולח. רוח ה' עליו יצלח. דורש אותיות ופסוקים אמצעותן והתגלח. מלא על כל גדותיו כפלח. ה"ה אהו' הרב הגדול המופלא ומופלג הגאון מוהר"ר יאיר חיים נר"ו לא יכבה. מחול ימים ירבה:

ב אהו' ידיד ה' אין אתי לחדש דבר רק לבשר שלום ולגלו' את אזניו שג"י הצהירי' האירו אל מול עבר פני שוב ניח והיו לי לנחת ואת אשר נדרתי אשלם להשיב למכ"ת אמנם בקצרה. ע"ד מ"ש מכ"ת ובירר דבריו הראשונים ששאלתו היא זאת אם ידוע הוא שהק' ר"ט שנתנה לראובן בהלואה ואחר מותה במתנה הוא מדמי כתובתה ואין פקפוק בזה כו' ואת זאת בקשה נפשו לדעת אי מצי ראובן המקבל מתנ' לומר קים לי כפשט' דשו"ת הרא"ש כלל נו"ן ס"ו מבלי לשית לב לסתירות דברי הרא"ש כו' וע"ז לא נשיבנה מכ"ת דבר מכ"ל דבר. הנה אהוב' סבור הייתי שאינני צריך לפרש יותר למבין כמותו ירבו

מאחר שכתבתי וז"ל אם אין היורשים יכולים לברר כו' אזי זכה ראובן במתנתו כו' הרי משמע הא אם היורשים יכולים לברר כו' אזי לא זכה ראובן במתנתו.

ג כי אמרינן נכסי בחזקת היורשים קיימי כיון שידוע שהם מנכסי הבעל וזה פשוט יותר ממה שנאמר אם אין היורשים יכולים לברר אזי זוכה ראובן במתנתו הגם שהדין דין אמת שאם אין היורשים יכולים לברר כו' אזי זוכה ראובן במתנתו אבל אינו פשוט כ"כ שהרי מ"ש שמואל מודה לי אבא כו' עמד בקושי' וע' בתוס' לכן חשבתי למכ"ת אם אין היורשים יכולים לברר אזי זכה ראובן כו' כי דבר זה אינו פשוט כ"כ אבל אם יכולים לברר שאזי לא זכה ראובן לא הזכרתי בפירוש כי הוא פשוט שאין אנו משגיחין במקבל מתנה שרוצה לתפוס דברי הרא"ש כפשטן וק"ל

ד וע"ד מה שכתבתי למר בענין בת שבגרה בחיי אביה בזמן הזה שלא איבדה פרנה קילס מר וחיבב דבר רק שחוכך מר שודאי בזמן הגאון רמ"א ג"כ לא היו משיאין רובא דעלמא את בנותיהן קודם בגרות וא"כ לא הי' לו להגיה על דברי כב"י וי"ח. תמה אני על מכ"ת ועל רוחב לבו לב אריה שיפקפק בזה וכי רמא"י לא רצה לתקן אלא לדרי' ומדינתו תמה. הלא כוונתו הרצוי' היתה לעורר לב התלמידים שיש מחלוקת בדבר נ"מ במקומות אחרים שחוששין על מ"ש בתך בגרה כו'. או לדורות הבאים אם יהיו חוששין כו' וק"ל וכל זה אם נודה שבימיו של הגאון מהרמא"י לא היו חוששין להא בתך בגרה כו' אבל יותר נרא' שבימיו חששו ועיין במ"ש סי' ל"ז ס"ח:

תשובה פז

א וע"ד מה דבדק לן מר לחוות דעתי בענין מי שמכר שדה בהקפ' לזמנים והמצרן רוצה ליתן משכון טוב ויפה ויחליט לו המשכון רק שלזמנים אשר גבלו יחזור וימכרנו לו בעד מעות מזומנים טבין ותקילין ובכל זאת לא יאות המוכר באמרו הלוקח נוח לי להמתין לו בלא משכון מאשר אמתין לך במשכון וספיקו דמר אם יוכל המצרן להשביע להמוכר שדבריו כנים ואמיתים ונאמרים באמת ואין כוונתו לדחות הבן המצר.

ב אהו' ידיד לא ידעתי למה זה ישאל לשמי הלא גלוי וידוע לפני כסא כבודו מ"ש הריב"ש בשם הרמב"ן בתי' שצ"ט ותמצית הדברים שאין לסלק הלוקח מפני חשש הערמ' כל שאין הדבר ניכר וברור שהוא הערמה גם לא להשביעו או להחרים כי אין זה ועשית הישר והטוב. הרי קמן שאין להשביע או להחרים במקום ספק הערמה כמו בנ"ד שאין הערמה מבוררת כי אפשר שהאמת עם המוכר שהלוקח נוח לו בלא משכון כי באמת במשכון יש לו להטריח בשמירתו ואם נאבד אפילו באונס צריך לילך בדינא ודיינא.

איברא שהריב"ש כתב שבעל העטור ז"ל כתב דכל היכא שיש לחוש להערמה יכול בן המצר להחרים סתם עכ"ל הרי מבואר שיש מחלוקת בדבר אם מחרימים במקום שיש לחוש להערמה. אבל כבר בא הגאון מהררי"ט בחלק ח"מ סימן ס"ז והשוה המחלוקות וכתב וז"ל ויראה לי דבחרם סתם אין הרמב"ן והרשב"א חולקים על בעל העטור שלא אמרו אלא שאין מזקיקין את הלוקח לחרם ולשבוע' חרם דומיא דשבוע' אמרו שמזקיקין אותו להטיל חרם עליו אם עשה ערמה הא לא מקרי טוב וישר כו' אבל חרם סתם שמחרימין על מי שעשה ערמה כו' שיודה בדבר בפני ב"ד בכגון זה אין בית מיחוש ולא הקפדה בדבר. תדע כו' ע"ש הרי הותר הספק האשון שנסתפק מר.

ג ועי"ד ספק השני אם חייב המוכר לישבע בלא"ה כגון (כוונתי שהלוקח אינו רוצה ליתן המעות ולישבע אח"כ ודאי אם רוצה המוכר לכופו ללוקח לפרעון מחויב לישבע שאין ערמה ויספיק גם לב"מ) דזבן ק' בר' ועדיין לא פרע הלוקח אם יוכל בן המצר לגלגל גם שבוע'. נלע"ד אם המוכר הי' חייב שבוע' יכול המצרן לגלגל עליו כי גלגול שבועה דאורייי' הוא. אמנם מעיקרא דדינא פירכא שמכ"ת תפס במושלם שם בשאלתו שאם זבן שוה ק' בר' והלוקח לא נתן עדיין המעות שצריך המוכר לישבע ולענ"ד שזה אינו כי אין למוכר עסק עם המצרן כלל אע"פ שלא קיבל עדיין המעות רק המוכר תובע את הלוקח שיקיים מקחו ויתן לו מעותיו והלוקח מחויב ליתן לו ואח"כ יש דין בין הלוקח והמצרן וזנלענ"ד פשוט ואם יש למכ"ת להשיב ע"ז יודיענו ואם יהיו דבריו נכונים אודה ולא אבוש ואקבל האמת כי כן דרכי לקבל האמת ממי שאמרו מכ"ש ממכ"ת שתורתו אמת יהגה חכו חיך מתוק. ותו לא מידי כעת רק מי שהכין כסאו בשמים יגדיל וירום כסאו עד גרם המעלות כנפשו ובקש' אוהבו נקשר בעבותו' אהבתו שאינה תלוי' בדבר בטל:

ד נאם הטרוד מאוד גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק מיץ.

תשובה פח

א יועץ ונשוא פנים וחכם חרשים. היכל דביר קרית ספר וקודש קדשים. בפלפולו עוקר הרי הרים וטרשים. בחכמתו יגלה רזין דאורייתא ובתבונתו יבאר דברים עלמים וקשים. עץ רענן ועליהו לא יבול ועל פלגי מים יובל שרשים. כל צמא ילך למימיו חד וקל וכל מבקשי דבר ה' אליו נוגשים. המופלג בתור' ובחכמה וביראה ובענוה ד' הראשים כו' [הגאון מוהרר"ג נר"ו].

ב הנה במ"ש כדעת הרמ"א עישור נכסי דבוגרת עדיין צד התמיהות לע"ד במקומו עומד כי דרך רמ"א אפי' במקום שלא נחלקו הפוסקים לכתוב אם נשתנה הדין ע"ד שינו' מנהג

דורות האחרונים מכ"ש לכתוב דעת יחידי בלשון י"א אם אינו נוהג בימיו ודי בזה. רק אחר האחרון והוא דדב"מ אני בא שכ' מכ"ת וז"ל האמנם אעיקרא דדינא פירכא שמכ"ת תפס במושלם שאם זבן שוה ק' בר' והלוקה לא נתן עדיין המעות שצריך המוכר לישבע ולענ"ד שזה אינו כי אין למוכר עסק עם המצרן כלל אע"פ שעדיין לא קיבל המעות רק המוכר תובע את הלוקח שיקיים מקחו ויתן לו מעותיו והלוקח מחויב ליתן לו ואח"כ יש דין בין הלוקח והמצרן וזה נלע"ד פשוט ואם יש למכ"ת ע"ז יודיעני וכו'. הנה מכ"ת בענותנותי' הרשני לדבר דבר אף כי יש ה' במקום קדשו שהלכה כמותו בכל מקום אנכי לא ידעתי שותא דמכ"ת בדבר הזה כי ידוע וברור שסתם מצרן המערער הוא בשכבר פרע הלוקח המעות למוכר ולכך כתבו בדין קנאה במאתים וכו' נשבע הלוקח ונוטל ובכה"ג מוכח בכל דברי הפוסקים בדד"מ ומפני דאיהו המוכר שתיק והמצרן מקרקר להוציא הקרקע מיד הלוקח לכך הלוקח נשבע ונוטל המעות כי כבר נעשה הלוקח שלוחו של זה המצרן כארז"ל מש"כ במכר המוכר בק"ס וזכה הלוקח ועדיין לא פרע המעות רק מפני שנתפרסם המכר הוצרך המצרן להביא המעות לב"ד והלוקח שותק כי עדיין לא נתן המעות ומודה למצרן או שטען לוקח נגדו וזכה מצרן בדין ומוכר מבקש מאתים מי מכריחו למוכר שיתבע ללוקח אם רוצה להמתין לו ימים או עשור או יותר רק המצרן שהוצרך להשליש מאתים ורצה שמי מקבל המעות ישבע ואם לא ישבע יחזור לוקח ק' ודאי דעל המוכר לישבע דמי מכריחו ללוקח לחזור אחר מעות בטרחת חנם להיות שלוחו של מצרן אחר שיודע שהבית של מצרן אם כבר נעשה שלוחו בקניה בלא דעת וכי משום הכי נכריחו לטרוח עוד לחזור אחר מעות ולפרוע למוכר ולחייבו אח"כ שבועה ללא תועלת אין הסברא נותנת זה ואין קולשת שכלי הולמתו דהפוכי מטרת' למה לי. מכ"ש אם מכר בהמתנת המעות דשאילנא קדם ריבוני דהמוכר אינו רוצה להמתין למצרן והלוקח יש לו זמן שנה או יותר לפרעון מעות דלא שייך לומר דהמוכר יתבע ללוקח ולוקח יפרע למוכר שאין מקום לומר שישבע לוקח לתועלת המוכר שיטול מאתים רק המוכר ישבע רק דלענ"ד דבהא סגי בשבועת היסת מפני דמצי למימר לא לך מכרתי ומעותי בטוחי' אצל הלוקח יעוין בב"י וצ"ע:

תשובה פט

א ומדי דברי לא אוכל מלט לגלות פני הדרתו אשר נבוכתי ונסתבכתי בסבך העיון בענין כתיבת פסק אשר רבים קראו תגר אם כותבים בפסק שישבע הנתבע היסת או ש"ד ולא פירש בו אם לא ישבע שיתחייב לפרוע סך כך וכך ולכאורה נראים דבריהם [פי' דברי

הכותבי'] כי לפעמים מחויב לישבע על כמה פרטי' שהטענו' והתשובו' מסתעפי' לכמה סעיפים ואם בא הכותב לסתום ולא ירצה הנתבע לישבע יוכרחו ליהדר לקיבעא קמא לתרע ב"ד לפרוש להם כמה יתחייב ויש זילותא דב"ד ובעלי דבר ולזות שפתים לומר שכוונת הב"ד להרבות שכר טורח.

ב האמנם קשה מאד כתורמס לכתוב אם לא ישבע יתחייב חדא דכבר נהגו לכתוב שבועה לזמן יום הכניסה דראשון דמשמע דלא סגי בלאו הכי וא"כ ע"כ נכתב אם לא ישבע לזמן הנ"ל יתחייב וכו' וזה דבר זר שמפני שעבר זמן שבועה יתחייב לשלם. ועוד שנית איך נכתב שאם לא ישבע יתחייב פן ואולי יהפך שבועה על שכנגדו דאי שתק מצי להפכו כל זמן שלא נשבע ואי נשאל לנתבע אם רוצה לישבע אם להפכה קשה הדבר מאד להראות מקום לבעל דבר כמבואר סימן י"ז וסי' פ"ב (וברור לענ"ד דאם אין הנתבע רוצה לישבע ואין בו דעת להפך שבועה דאין אומרים לתובע לישבע רק חייב לשלם) וכ"ש הס כי לא להזכיר בפסק היפוך שבועה אם לא זכרו הנתבע ועוד הרי אפי' הפכה מצד למיהדר ביה כבי' כ"ב. ועוד דאם נכתב ענין היפך שבועה נצרך לכתוב ג"כ אם מבקש התובע מנתבע רק קבלת חרם (אף דלא בריר כי לא מצאתי רק חרם סתם) ובשד"א נצרך לבאר כל מ"ש בסי' פ"ב ס"ט ופ"ז סי"ב. לכן נבוכות כל עשתנותיי [לא השיב רבינו על זה ואפשר לרוב פשיטתו כי אף שקובעין זמן שבועה מ"מ בסיפא דא לא ישבע כותבין סתם ולא בזמן הנ"ל רק התובע רודפו לשבועה או לממון ואף שכותבין אם לא ישבע נתחייב ממילא משמע כל זמן שהשבוע' מוטלת עליו ומ"מ אם ירצה יהפכה] באלה ורוממות מכ"ת בטובתו וענותנו' יאיר עיני בתורתו ויודיעני הנהגתו וענתה בי צדקתו:

ג יאיר חיים בכרך

תשובה צ

א שאלה: ילמדנו רבינו הלכה למעשה על דבר המשפט שנתהוה בכאן מחמת המקום בב"ה השייך ליתומ' אחר שנמכר בב"ד כמשמעות העתק של שטר הנכתב למט' דהיינו שהלוקח התרצה לאחר המסירה להחזיר המקום ליתומה לאחר ששה שנים לאחר שיתן לו אפטרופסיס שלה או אחים ק"י ר"ט כמו שיראה מ"ו באר הטיב בהעתק הנ"ל. ואח"כ מת הלוקח וגם היתומ' הנ"ל והלך היורש של הלוקח הנ"ל ומכר לאיש אחר המקום הנ"ל דהיינו שנתן לו בשטר כל הזכיות שיש לו במקם הנ"ל ועכשיו בא היורש של היתומ' הנ"ל ובקש שהלוקח מן היורש הנ"ל מחויב להחזיר לו קרקע הנ"ל מחמת הריצוי של הלוקח ראשון שהתרצה להחזיר ליתומה כמשמעות השטר על כן יורני מורי הדין עם מי.

ויעיין מר מה שהביא ב"י בשם הריטב"א והרשב"א בסי' ר"ז מחודשי' י"ז וגם מה שהביא בבית חדש בשם בדק הבית בסי' הנ"ל ובש"ע לא הכריע ב"י וגם מור"ם הביא הריטב"א והרשב"א הנ"ל בדרכי משה ובש"ע במקומו לא כתב כלום על כן בקשית ממר להודיעני דעתו הרמה אם יכול היורש הנ"ל להוציא המקום הנ"ל מיד הלוקח הנ"ל בקשתי עוד פעם שאל ידחה אותי ויכתוב ע"י בי דואר המוקדם דאפשר ובזה אדע כי מצאתי חן בעיניו ובזה אפסיק מפני הכבוד ואתן שלום לאדם גדול בענקים. כ"ד תלמידו נאם:

ב העתק משטר מכירה

ג אנחנו ח"מ דייני פה ק"ק פלוני באנו בכח ב"ד יפה בכא"ה לפי תחז"ל מכרנו להנעלה כמר פלוני סג"ל המקום ששייך להיתומה פלונית בת פלוני בבה"כ של אנשים הישן אשר מצד אחד וכו' כל שופרי דשטרי. והנה נכתב בשטר מכירה בכא"ה ונכתב בסופה תנאי זה בלשון זה אכן לאחר המכיר' הנ"ל התרצה כמר פלוני הנ"ל באם שיבוא אחד מאפרטוספסים או אחים של היתומה הנ"ל לאחר כלות ששה שנים מהיום ויתן לו מאה ועשרה ר"ט הנ"ל אז מחויב כמר פלוני הנ"ל לחזור ולמכור המקום הנ"ל היתומה הנ"ל אכן בתוך ששה שנים הנ"ל ישאר מכירה זו בכל תוקף ועוז כנ"ל כל הנ"ל עשינו מכרנו לטובת היתומה הנ"ל במכיר' גמורה בא"ה לפי תחז"ל ובכח ב"ד יפה כנ"ל ומה שעשינו כתבנו וחתמנו ונתננו ליד כמר פלוני הנ"ל לעדות לזכות ולראי' מהימנא נעשה היום יום ה' י' טבל ת"ל לפ"ק פה ק"ק פלוני, פלוני דיין. פלוני דיין:

תשובה צא

א והנה טרם אבא לעצם השאלה דשאלינא קדמייכו נוראו' נפלאתי על לשון מעשה ב"ד שבא לידי בהעתקה ודקארי לי' מה קארי לי' דלפענ"ד אין בדבר הריצוי של כמר זלמן הלוקח כלום אפילו לו עודנו חי עם היתומה אחר שנכתב במעשה ב"ד וז"ל. אכן לאחר המכירה הנ"ל התרצה כמר זלמן הנ"ל באם שיבא אחד מאפטרופסים או אחים של היתומה הנ"ל לאחר כלות ששה שנים מהיום ויתן לו ק"י ר"ט הנ"ל אזי מחויב כמר זלמן הנ"ל לחזור ולמכור המקום הנ"ל וכו' והנה לא מצאנו לשון תנאי שהי' במכירה גם לא היה בשעת המכירה גם לא היה רק דרך ריצוי לא התחייבות או ק"ס וא"כ לכל פירושי המפורשים והפוסקים בסוגיא דפרק הריבית דף ס"ה בשיטת מכר לו השדה וכו' נעשה כמ"ד ליה מדעתי' ולא הוי רק פיטומי מילי כמבואר בטור וב"י סי' ר"ז רושם ט' וכמ"ש הב"י בשם ריטב"א שם סוף רושם י"ז במחודשים.

ב ומ"ש אח"כ במעשה ב"ד הנ"ל וז"ל שבאם יבוא וכו' אזי מחויב וכו' ולכן נדחוק ונאמר דמסתמא היה בענין שכמר זלמן מחויב כגון שהתחייב עצמו בשעת המכירה ובכה"ג והרי עדים נאמנים לומר תנאי היה בדבר ה"ה וכ"ש דמצי ב"ד ח"מ לומר שהתחייב בשעת מכירה וע"ד כך מכרו לו (ואין זה סותר למ"ש במעשה ב"ד לאחר מכירה הנ"ל התרצה וכו' די"ל דתכ"ד הוי דק"ל בכל התורה דכדיבור דמי חוץ ממימר ומגדף וכו' והוי כשעת מכירה) א"נ שמ"ש התרצה ר"ל ע"פ בקשת המוכרים שהתנו כך (ונהי דאין ראיי' ממ"ש במעשה ב"ד בכל אופן המועיל דלא קא' רק גוף המכירה כמבואר בהדיא) י"ל אחר שכתוב לשון מחויב מסתמא הוי בענין המועיל לחיוב וכה"ג כתב הטור בשם הראב"ד גם הרא"ש והובא בהג"ה סי' ס' ס"ו).

ג וי"ל עוד שכל זמן שעסוקים בענין המכירה הוי הריצוי כמו בשעת המכירה אף אח"כ כמו דק"ל קנין מאימתי חוזר וכו' בסי' קצ"ה דא"כ (נהי דל"ק קושיית הטור על הרמב"ם דאחר דמחויב להחזיר המקום ה"ל ישיבתו עליו ריבית דלא הוי למפרע רק הלואה ודאי ליתא דכל דיש זמן לחזר' תו לא הוי ריבית כמ"ש הסמ"ע סי' ר"ז ס"ק י"א (א"נ כמ"ש הב"ח מפני דלא היה בדרך תנאי בשעת מכירה רק התחייב אח"כ לא הוי ריבית) ועוד דמלשון מחויב לחזור ולמכור גופי' מוכח דלא הוי הלואה רק מכירה גמורה לזמן) מ"מ אחר שמת זלמן שהתחייב עצמו התחייבות דידי' בטל ואין יורשיו צריכי' לקיים אפי' היתומה עודנה חי מפני דלא תלי כלל מכירה ראשונה בתנאי זה רק שהתחייב עצמו בכך ואפי' מכר כבר דשב"ל ונשבע לקיים המקח לא כייפינן ליורשי' כבהג"ה סי' ר"ט ודמי למתחייב עצמו בקנין לחבירו שימכור אחר שנה קרקע פלונית בסך פלוני ומת שבלי ספק לא יעלה על דעת שיוכרחו יורשיו לקיים ולמכור.

ד וכל זה לו יונח דאם היה זלמן חי וקים היה מחויב להחזיר הקרקע ע"פ שינויא דחיקא שכתבנו להעמיד לשון מ"ש אזי מחויב וכו' שהיה בכא"ה אבל באמת אין זה כדאי להוציא הקרקע מיד המוחזק וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה וכל כה"ג ליוצא מפשטי' דלשון הכתוב ברויחא ובא לכלל דוחקא אין שלום.

ה ובכל מה שכתבתי לא פגעתי ולא נגעתי בענין סוגיא דפרק מי שאחזו בפלוגת' דלי ולא ליורשי ומה דאתמר עלה בדיני ממונות מפוסקי הלכות (ובחדושי חדשתי שני דיני' אמיתי' בענין ההוא חדא דדוקא בתנאי שמתנה איש עם רעהו דדרך המתנה תנאי להקפיד על כל היוצא מדקדוק לשונו כמו שמדקדק בגוף התנאי לכן י"ל דדקדק באמרו לי או תתן. מש"כ במוכר לחבירו בית בעד מאתיים שיתן לו מיד או אחר שנה ונגמר המקח בקנין ושטר ומת מוכר או לוקח דהמקח קיים והמעות הם חוב על הלוקח מה לי

הם מה לי בניהם ולכך אפי' עבר ז"פ ולא נפרע המקח קיים מש"כ בתנאי ואעפ"י שהדבר פשוט צריכני למודעי הציל מטעות הדיוק בזה דתת"ן ול"י. ונ"ל עוד דדוקא בדברי התנאי עצמו מש"כ בדברי המעשה וזה מוכח ממ"ש רשב"א והוא הג"ה שבסי' רמ"א שדה זו נתונה לך וכו' דבניו נותנים ולא דייקינא לך ולא ליורשך מיהא י"ל דהתם מיירי כשכבר החזיק המקבל בשדה דאל"כ ודאי אמרינן לך דוקא כדק"ל בנכסי לך ואחריך לפלוני ומת פלוני בחיי ראשון דזכו יורשי ראשון כבסי' רמ"ח ס"ג וה"ה בנכסי לפלוני ואחריו לך ומת בחיי פלוני ודוק היטב.

ו והשני דלא דייקינן לי ואתה רק לטובת יורשיו וב"כ של המתנה והאומר כגון בנותן מתנה ע"מ שתתן לי וכו' או הלוה על שדהו וא"ל אם אין אתה מביא וכו' או במכר ביתו ואמר לוקח ע"פ בקשת המוכר או בשעת המכר או בק"ס אם אתה מביא לי תוך שנה סך המעו' אחזור לך ביתך די"ל דדייק ואמר דדוקא אתה ודוקא לי. מש"כ בהתנה המוכר ואמר אם אני מביא לך וכו' תחזור לי ביתי לא נימא לדייק ל"י ולך נגדו והארכתי בזה מאד רק מפני שאינו נוגע בנדון שלפנינו לא חפצתי להעתיקו). והנה בגוף הדין דדיוקא דל"י ואת"ה מצאנו ג' דעות הא' מ"ש הב"י סי' ר"ז מחודש י"ז בשם הריטב"א בשם הרמ"ה. שכ' על הא דתנן אם אין אתה נותן לי מכאן עד ג' שנים וכו' שאם מת א' מהם מוכר או לוקח שוב אינו יכול לקיים תנאו וזכה הלוקח בקרקעו דאתה ולא יורשיך משמע וסיים שכ"כ ר"י בשם הרשב"א והוא מ"ש הב"י רושם כ"ז במחודשים סכ"ב יע"ש ולא כ' שהריטב"א חולק.

ז אכן בספר בדק הבת (הביאו הב"ח רושם כ"ז) בדף ס"ב ע"ב העתיק ג"כ מ"ש הריטב"א בשם הרמ"ה וסיים בשם הריטב"א שהשיג על הרמ"ה נראה לו דדוקא גבי גט וכן במתנה דמדעתי' יהיב ומגרש וי"ל דלמא קפיד בלשון תנאי מש"כ במכר ל"ש מוכר ולוקח עצמן או יורשיהם כל שנפרע המעות זכה זה בבית. ולפני רושם במחודשים ז' הביא הב"י מ"ש רשב"א לחלק דודאי לי הוי קפידא משום דמסתמא בדוקא אתני דאיהו צריך להו מש"כ ע"מ שתתן ומה (פי' זה שעליו ליתן) יורשיו נותנים דאין קפידה אחר שהמעות ניתן מש"נ הוא מש"נ יורשיו ודעת זו מייתי רמ"א הג"ה סי' רמ"א ס"ז (ונ"ל דוקא בדירשו כסף או ש"כ מש"כ בדלא הניח רק הבית או השדה כאחרים דמו) והנה בב"י משמע דכלהו בחדא מחתא מחתינהו ודדברי הריטב"א בשם הרמ"ה ודברי הרשב"א הראשונים שזכר עם האחרונים מ"ש ר' ירום בשמו עולים בקנ' אחד.

ח וכן רמ"א בד"מ שם סי' ר"ז העתיק גם שניהם רצופין ולא הרגיש וזה תמיה גדולה שדברי הרשב"א סותרי' זא"ז בקפידה דאתה תתן וכתבתי בדרך אין לומר ג' דרכים

וחלוקי דינים לישב דברי הרשב"א גם שניהם (והמסולת שבהם הוא דס"ל דאין קפידה רק בדיש טעם למה קפיד אע"פ דאין המלה יתיר כגון לי או ע"פ מלה יתירה כגון אתה תתן) ומ"מ הוכחתי הם רק לחדודי חוץ ממרכז האמת למדקדק בלשונו וביסוד הענין בש"ס פ' מי שאחזו ומפני האריכות והטורח אף כי אינו ענין לתכלית המבוקש השמטתיו) ונחזור לנדון שאלת ישראל אלו היו דברי הלוקח כמר זלמן באופן המועיל שיחויב לקיים כגון שהיה תנאי גמור בשעת המכר או בקנין אז הגענו לדברי הפוסקים במלת ל"י ותת"ן גם שניהם. אחר שמת הלוקח ויורשו וגם היתומה.

ט וגם בזה לענ"ד פשוטו דזכה הלוקח מיורש הלוקח הראשון אפי' מצד דיוקא דתת"ן וכגון אם יורשי היתומה אינם אחיה הנזכרים בריצוי ובאים ליתן המעות דמצי הלוקח השני לומר קים לי כדעת הרמ"ה והר"י בשם הרשב"א דיש קפידא דדוקא אם א' מאפטרופסי היתומה או אחיה באים ובעודנה חי (ובפרט מאחר שנכתב וז"ל כל הנ"ל מכרנו ועשינו לטובת היתומה וכו' דודאי מפי י"ל דהוי קפידא בחייה דוקא) כדק"ל בארעא בספיקא דדינא היכא דקיימא תיקום. וכ"ש מצד דיוקא דל"י דכל אפי שוין דאמרינן לי ולא ליורשי לבד מהשג' הריטב"א על הרמ"ה שמביא בבדק הבית ושום פוסק זולת הב"ח לא זכרו וגם רמ"א בסי' רמ"א לא זכר רק דברי הרשב"א דעכ"פ ל"י הוי דיוקא וכ"ש בנדון דידן דמת גם יורש הלוקח הראשון דנצרך לומר ל"י ואפי' ליורשי ואפי' ללוקחים מיורשי ואפשר דגם הריטב"א לא ס"ל זה ואפי' את"ל דחולק גם בזה דאין חילוק הרי יחיד הוא ולא מצאנו לו חבר. ועוד נ"ל דנדון דידן הוי כמתנה דמדעתי' יהיב כמ"ש התרצה זלמן וכו' א"כ אפי' נאמר דהיה הריצוי באופן דלא מצי למיהדר ביה מ מקפיד ואמר לי ולא ליורשי כמו במתנ' דגם הריטב"א מודה.

י ומפני ששמעתי שרבים בתורה חולקים וס"ל דיש לאל ידי יורשי היתומה להוציא המקום מיד לוקח שני אמרתי הלא דבר הוא. וחזרתי על כל צידי צדדים לחקור לדעת זאת דלא קטלי קניא באגמא ננהו אבל יגעתי ולא מצאתי דבר נכון ויתד אשר יתלו בו זייניהם ושלטיהם דא"א לומר דס"ל מפני דלא מצינו שאמר כמר זלמן הלוקח לשון לי רק הב"ד כתבו שהתרצה וכו'. אין בזה כלום דמש"נ דע"כ מריצוי דידי' שאמר כך כתבו הב"ד כך ואם רוצים לפרש ולדקדק לשון ריצוי דר"ל שהמוכר התנה כך או הב"ד בכך היתומה דעלייהו רמי לאתנויי והלוקח נתרצה ולכך ע"כ מ"ש ויתן לו ק"י ר"ט לאו דוקא לו דלא אמרינן דקפיד מוכר בדבריו בענין שהוא נגד יורשיו וב"כ וכמ"ש למעלה דאין זו הסברא הבדויה כדאי להוציא הקרקע מחזקתה לומר שעיקר התנאי התנה המוכר

ושהלוקח נתרצה בהרכנ' הראש או באמירת הן נגד לשון הנכתב בפי' במעשה ב"ד שהלוקח נתרצה ומוכר מאן דכר שמיה.

יא ואם מטעם זה ס"ל להוציא הקרקע מיד הלוקח מפני דקשה בעיניהם לומר דעדיף לוקח שני או יורש לוקח ראשון מגברא דאתו מחמתי' הלא הוא לוקח ראשון ובכה"ג ארז"ל בפ' המפקיד (ואע"ג די"ל שאני הכא דקפיד ואמר מלה יתירה שהרי לא חזינן בלשון מעשה ב"ד שום יתור לשון. ועוד שכבר הוכחנו למעלה בענין דחיות' פירוקא דפרקינן לתירוצי דברי הרשב"א דדיוקי דל"י לאו מצד יתור לשון אתינן עלה) ולכן רוצים כת החולקים לומר דלא עדיפי וכו'. ומצינו בפ"ק דקדושין דט"ו דדחי הש"ס מצד הסברא אפי' ילפותא דבעי למילף שם לו ולא ליורשיו גבי הענקה וה"ה ה"נ ואין ללמוד מתנאי דגט כלל.

יב ואם זאת דעתם אמינא כמה נפישי חילא דהנך גברי וישר כחם ששיברו דברי כל הפוסקים להוציא מיד הלוקח דא"כ נאמר בנותן מתנה לחבירו ע"מ שיתן לו מנה ומת הנותן דס"ל דלא מצי המקבל ליתן המנה ליורשי הנותן ולא מצי המקבל לומר ליורשי הנותן לא עדיפתו ממורישכם וכן בהלוהו על שדהו וא"ל אם אין אתה נותן לי וכו' הרי הוא שלי ומת המלוה תוך ג' שנים דנחלט הבית ליורשי מלוה אם מת ולא מצי הלוה לומר ליורשי מלוה קחו לכם המעות דלא עדיפתו וכו' אלא ע"כ לא ס"ל לרשב"א וריטב"א ושאר פוסקים סברא זו אם י"ל דקפיד המתנה.

יג ואם הי' אפשר בשיקול דעתא קלישת' להכריע בין הפוסקים היה אפשר לו' שנלמד לענין קפידה דל"י גבי מכירה והלואה לשון בני אדם מלשון תורה שהרי רז"ל דרשו בפ"ק דמכות בשמעתה' קמייתא גבי עדים זוממין לו ולא לזרעו וכן לו ולא ליורשיו דהענקה הנ"ל ונהי דל"ק אדרשב"ג גגבי גט דס"ל דבלשון בני אדם אין קפידה וכאשר דבר זה ברור לדעתי אין ללמוד מלשון תורה דלשון תורה לחוד וכו' מש"כ בקפידה גבי מיכרה והלואה דנחלקו הפוסקים בדינא אפשר ללמוד מלשון תורה וזה מוכח בשמעתתא קמייתא דמס' פסחים ובתו' בענין מ"ש שם נ"מ לנודר מן האור יע"ש מיהא יש לדחו' ולומר דנהי דגב נדרים בספק הולכים אחר לשון תורה כדמוכח בנדרים דנ"ה גבי נודר מן הדגן ודנ"ו גבי עליה ועיבורו של עיר היינו משום דעני נדרים דברי תורה הם מש"כ דברי בני אדם ממש בענייני משא ומתן הרי בפ' ראשית הגז ואמרו אפי' בלשון חכמים לשון תורה לחוד (מיהו יש לדחות דשם לא מיירי רק בשינוי המלה) ועי"ל דאפי' היינו לומדים דברי ב"א מד"ת היינו בביאור ופי' הדבר מש"כ בדיוק המלה ודאי דברי תורה שאני דאפי' על כל קוץ וקוץ דרשינן תילי תילי' וראי' למ"ש סוגיא דריש פסחים ד"ג ע"א דאיצטרך קרא

לד"ת ולדברי חכמים ולמילי דעלמא גבי לשון נקיה והיה אפשר ללמוד ג"כ משם דלא דוקא במלה יתירה דייקינן וכענין דרשות הש"ס על לא יראה לך חמץ. קח לך. והיה לך לאות ולקחתם לכם ביום ראשון. לי ולא לאורו. לו ולא למוכר ולא ליורשיו הנ"ל דהל"ל תעניקנו וכן טובא אלא אפי' בדלא אייתר כגון לו כאשר זמם הנ"ל. לו ולא לשקו דראשית הגז. לו מדעתו דאונס לך ולא לכלבך דשלוח הקן וכה"ג טובא דלא מייתרי דדרשינן רק ממשמעותי' וכה"ג בדרוש דלכ"ם ובכמה דרשות וכבר הוכחנו ג"כ למעלה מלשון הפוסקים דדיוקא דלך לא מצד יתורא אמרינן לא ליורש ששהרי דייקו ג"כ במלת תתן.

יד עוד הי' נראה לחדש סברא נכונה אלו ניתן רשות להכרע מדוכה קטנה להכרייע ולומר דלא אמרינן דדייק וקפיד במשמעות המלה אף בלי יתור רק במלה שאין בו זולת התייחדות הדבר בלי שום פעולה או מעשה או שם כגון לי ולו ולך ולהם מש"כ בשנכלל ג"כ בו שום ענין או מעשה כענין אתן או תתן לא דייקינן כלל [גם לא מצאתי בש"ס שרז"ל למדו דיוק בכה"ג] ולכן אפי' בגט היינו אומרים בנותן גט ע"מ שתתן לי וכו' ומתה היא באים יורשיה אם נסתלק הבעל ונותנים לו והבעל אסור באחות גרושתו. רק דכל זה ג"כ נדחה מדברי הפוסקים הנ"ל דגם כשהתנה ואמר תת"ן דייקינן ש"מ דלא ס"ל לחלק בין מלה למלה ובין יתור מלה או לאו והכי מצינו בקצת דרז"ל ע"צ המיעוט שדרשו ג"כ מעוט' אע"פ דאין המלה כולה מסוגל לכך רק אות האחרון כגון ביתך ולא ביתה דגנך ולא דיגון נכרי ורבים כאלה.

טו סוף דבר אנ ואין לנו לבדות חלוקי דינים מסברת כריסינו אשר לא שערום קדמונינו ואפי' פוסקים הקדמונים אשר צפורנם טובה מכריסינו נמנעו מזה אם לא מצאו כ' וראי מש"ס אף כי אנחנו יתמי דיתמי נלך בתומינו בעקבי צאן קדשים גדולי הפוסקים אשר לפנינו ומעפריינו נמלא עייניו ולא נטה ימין ושמאל וכ"ש להוציא קרקע מיד המוחזק בה. וכבר כתבנו למבראשונה בפתח דברינו שלא הגענו כלל ועיקר בשאלה זו לפלגות גדולים חקרי לב בענין דיוקא דל"י ואתה תת"ן רק הריצוי של הלוקח זלמן אחר המכר בלי קנין בטל מעיקרו ואינו רק פיטומי מילי ואפי' ימצא החולק על האמת מקום ללין ויתד תלו' מצד לשון חיוב וכח ב"ד יפה מ"מ לא ימצא ידיו ורגליו בבה"מ לחייב היורש וכ"ש ללוקח מן היורש לאשר ולקיים מה שהתחייב עצמו אחר מכירה לוקח ראשון. סוף דבר יאכל הלה וחדי רצוני שזכה לוקח שני במקחו ואפי' כל הרוחות שבעולם באות לא יזוז ממקומו ונחלתו.

טז וקצרנו מאד במקום שהיה ויש לאל ידינו להביא ראיו' חבילו' ולהראות מקום על כל דבר ודבר רק באשר ידעתי האיש אשר אנכי שולח אליו דברי האגרת הזאת בקי בחדרי

תורה חשבתי האריכות אך למותר וכתבתי בקיצור מופלג דעתי הקלושה והחלושה מאד.

יז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה צב

א חיים וכבוד וזבד טוב יזובד. מאל המכובד. לאיש הנכבד נכבדות מדובר בו וחשן משפט על לבו וכו' כ"י ע"י פ"ה כבוד שמו מוהר"ר חיים נ"י יצ"ו:

ב הנה באתי מרעיד ומחריד לעורר הארי מתוך קופה של בשר בישרא שמינא אפתורא דדהבא לשאול שאלה אחת גדולה בעיני אעפ"י שהוא קטנה בעיני דמר ואולם מיום עמדי על דעתי ולמדתי וצללתי במים אדירים בי"ם הש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים ובתשובות חדשים וישנים לא מצאתי דמיון וחובר חיבור בענין עסק שאלה זו אשר אני שואל מאת הוד רום כ"ת לגודל חומרתה וכמה ענפים שרשים וסעיפים מסתעפים ממנה וזאת היא. ראובן שהי' מוחזק בכשרות ובישרות כל ימיו ותמיד היה יושב ועוסק בתורה ובמצות והו' כהן לאל עליון והיה לו שני בנים גדול וקטן שם הוא ועבד הרוצה להיות חפשי מאדוניו כאשר נבאר לפנינו וכאשר הגיע זמן חתנותו של הגדול רצה מאביו הנ"ל להלבישו ולפרנסו יותר מכדי יכולתו ואביו הגיע לתכלית העניות עד שכמעט לא הי' לו לחם לאכול ובגד ללבוש ועכ"ז נתקוטט עמו ובתוך הקטטה והמריבה גדולה קם בנו על אביו והכהו באגרפו בין כתפיו יותר מג' פעמים מכות אכזריות באין מוסר והנה אמם ובנותיו ואחיו הקטן קמו ונתבהלו חיל ורעדה אחזקתם חיל כיולדה ונתכרכמו פניהם ואלו לא היו יראים יראת ה' וישראלית מצד הטבע היו דוקרים אותו בעצי עריסותיהן שבידיהן אך לגודל החרדה אשר נפלה עליהם התחילו לבכות בכי גדול עד כי אביהם הגדיל לבכו' ואמר ראו גדולי שגדלתי ומשורש נחש יצע צפע כאשר יתבאר ואמו ובני' אמרו רשע הלא תראה גודל העניות שלפרנסת היום אחד אין יכולת אבינו מגיע אף כי להלגיש רשע גדול כמותך לי"ב מי יכול להגיע ולא יכלו דברו אתו לשלום מיום ההוא והלאה כי גדלה אש התבערה בקרבם ובתוך כך קראו אביהם ואמם לבנים הקטן אל השדה שדה העיר ואמרו אליו אל תצער ע"ז מה שראו עיניך כי בוודאי אלקים אמת ותורתו אמת ואין הקב"ה עושה תורתו ח"ו פלסתר כלום יש בן שמורד ומכה לאביו אך כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש.

ג והמעשה שהיה כך היה שאמך הולידה בן ועמנו היה גר לעת הזאת עכו"ם פועל העושה מלאכת י"ש כנהוג בארצות האלה. ובשעת לידת אמץ הגיע גם עת לידתה

של הכותי' ליל שלאחריה ובליל שקודם המילה שקורין ווא"ך נאכט כידוע ויהי בחצי הלילה נתכשף הילד שקורין בינו"מין וכאשר הקיצה אמך וננער' משנתה כי מת הילד ותתחלחל ותצעק בקול מר ותתמרמר ותאמר אין זה הילד שלי רק כי הכותי' החליפה הילד המת שלה בהילד החי שלי והכותי' שתקה ולא ענתה דבר כי היתה מחזרת על הפתחים בעד ככר לחם ולא היה בידה אפי' שוה פרוטה ואמרה אחזיק פלך השתיקה יהיה מ"ש כי כבר גמרה בדעתה ודברה מי יתן ואראה כמות הילד וידי אל תהי בו ואולי אוכל ליקח שכר שאהי' מנקת אצל היה' מי שיהי' למען החיות את עצמה ובניה הנותרים. ולבסוף אמרה בקול רם אבל מה אעשה כי עשיתי תמור' והאמת אתכם כי בני המת והערימה בתחבולות כו' ואין להאריך בדברים אלו ללא צורך וד"ל. ואביו שמר את הדבר כי אע"פ ששתק לא האמין בבכיית אשתו ולא להודא' הערילה וגם המשרתת הסכימו עמו כי אמר אלכה לי אל המאורות הגדולים אל החכם אשר הי' בימים ההם בקהילתו לשאול שאלה משפט הנער ומעשיהו. והרב החסיד אמר לפי הנשמע בחכמתו לאבי הילד ואמרו מה לך לעשות אפי' אם כדברך הוא כי לכל צד יש ספק סכנה למה לא תקריבו בן הנולד מז"א ולחסותו תחת כנפי השכינה. וא"ת ומה נעשה במת הלא ידעתם המנהג הנהוג בישראל כמוזכר בפוסקים ובפרט בס' הכלבו למולו על קברו ולכנותו בשם ישראל ולקברו בקברי ישראל והחי תתנו על לבבכם לגדלו ולחנכו ולחכמו וללמדו ספר והלא אין דאגה מדבר הכותי' מה יולד יום כמובן מתוך דבריה וכן עשו והצליחו ואין שום שטן יפגע רע ואין פוצה פה ומצפצף ע"פ דברי הרב ע"כ ועתה ניכר מתוך מעשיו כי האמת אתי וגם אז בשעת מעשה ידעתי זה בט"ע יפה יפה רק שלא היה בכחי לעמוד נגד קול אשתי והודאת הערילה. והנה הגידול הרע הזה אשר נתגדל וטבעי גיותו עמו כאשר עינינו רואות מורה על רוע המעשה אשר עשה כו'.

ד והנני שואל היום שאלה אחת שהם שתים ושתים שהן ארבע אבות ותולדות'. הא' אלו היו הסנהדרין יושבים בלשכ' הגזית והי' בא מעשה כזה לפניהם ואלו בא אביו לקבול על בנו על המקרה בלתי טהור הזה בוודאי פשוט שהיו דנין את בן סורר ומורה הנ"ל ע"פ דין התורה אשר יורוך מכה אביו ואמו שפי' במ' בבא מציעא וא"ו פי' או אמו ולאו דוקא אביו ואמו יענש ואלו יצא דינו ליסקל ובא אביו אח"כ בטענות אלו [צ"ע איך ס"ד זה וכבר אמר הוא ואשתו בנינו זה סו"מ] להצילו ממיתה באומרו דלאו אביו הוא כי הוא בן תמורה כנ"ל הנאמין אותו להצילו ממיתה משונה זו א"כ לקתה מדת הדין. או דוק לאידך גיסא הנאמין אביו לפסלו מן הכהונה ומן התרומה בזמן הזה מלעמוד לדוכן ומלברך ראשון ומליטול מנה יפה ראשון ולהעבירו מנחלתו ואף גם כי אביו צוה לבנו

הקטן לפני מותו ואמר גלוי וידוע לפני אלהי אבי ולכל העולם כולו מפורסם הוא כי עבד נאמן אני לה' וירא את ה' מנעורי יראתי זחלתי ונבהלתי על רוע המעשה אשר נעשה וכן לא יעשה והתפללתי לה' אלהי שלא יצא קלקול מתחת ידי ושמע ה' בקול עבדו בשני דברים הא' דלותי ולי יהושיע שלא אניח נכסים לירושה אחרי פן מחמת ירושה יבואו ח"ו להחזיקו לכהן עומד ומקריב ע"ג המזבח ומחמת שלא יירש כלום יעמוד הדבר כאשר קם ושב ואל תעשה עדיף בכל התורה כולה גם אקוה לאל שלא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות וכן היה שנפטר אותו צדיק בעוני גדול ואף גם לבנו הגדול היו לו רק חמשה בנות ואין לו אפי' בן אחד ולקטן היו לו בנים עד שבעה.

ה וגדולים צדיקים במיתתם וכו' וא"כ מבואר' השאלה כשמלה חדשה שטוחה ומפורש'. אף גם זאת במי שאלה אלו מת בנו הגדול מבלא בנים האם ראוי לאחיו הקטן ליורשו זה פשוט דקי"ל דגר שמת ובזבזו ישראל נכסיו כל הקודם בהם זכה לא יהא כאיש אחר וממון שאין לו תובעים הוא. אך לאידך גיסא אלו זכה בהן אחר היוכל אחיו הקטן להוציאו מהם באומרו אחיו אנא ואין אני מאמין את אבי כנ"ל ואיך נוציא ממון מיד המוחזק בלא טענה ובלא ראייה. גם הפך בה אלו היה ח"ו מת בנו הקטן בלא בנים הראוי שאחיו זה הגדול יירשנו וליבם אשתו וכל הדינים השייכים להם ישמע חכם ויוסיף לקח ויבאר לנו כל הצורך כי לא רציתי להאריך ולהטריח להרב הגדול במקום קל ההבנה שיוכל בעצמו להשיג כל הדינים השייכים והמסתעפים ממנו גם בתוך שאלו' אלו יש לשאול אם אביו נאמן בכל אלה או לא וא"ת נאמן הוא הנאמין לבנו אחריו שקם במקום אביו לאמר כי כן צוה אותי אבי לפני מותי ע"פ הדברים האלה הן לזכותו או לחובתו בכל פרטי הדברים האלה. ובבקשה מאת הוד רום עלת יקר' הדר' תפארת קדושת מעלת כה"ר שאל ישיבני רק מתוך עומק סוגיו' הש"ס או מהפוסקים המפורסמים כגון הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וכיוצא בם ולא מתוך ספרים ותשובו' חדשים וחי הכותב אלו באתי לפשפש ולחקור בהם כי הייתי יכול למצוא מקום מושב לשאלה זו או לבנות או לסתור אך כי ראיתי ספר הנחמד מה שהי' מונח בזויות ורום מעלת כת"ר שלח לפנינו להחיות עם רב ומצאתי אל תועלת גדול ומה ששמעתי מאז ומקדם כשהייתי על קברי אבות ינוחו על משכבותם בעודנו אביו הגאון מורי מוהר"ש ז"ל חי ומה גם ראיתי כוכב אחד עולה מן המזרח בשפרפרא וממנו אור גדול לעולם ואמרתי אלך לאורו כמה פרסאו' ומילין מי יוכל לעצור והואיל דאית לי רב איזל ואחמינא. ומשלחן גבוה קא זכינא. בשרא שמינא מפתורא דדהבא קא אכילנא. וחמרא דפרגותא קא שתינא.

י גם באתי כמתמיה על רום מכ"ת אחרי אשר מילא את לבו בתור' ובחכמה וזה דור דורשיו ואבותיו אשר כולם הרביצו תור' בישראל ומה גם ראיתי כמה רבנים בקהלות גדולות אשר קטנו דמר עבה ממתנם וא"א לי להבין עומק כוונתו דמר כי בוודאי אלו היה כוונתו ורצינו לבוא לארץ פולין כבר היה יקרת שמו הולך וגדול כמעין המתגבר ע"כ יודיע לי רום מעלת זיו כת"ר רק רצונו ואהיה לו לעבד ממש על התמימות והחסידות שראיתי מאביו הגאון ז"ל ולפי הנשמע מרום מעכ"ת ובפרט שגיסי היניק החכם השלם הכולל האלוף מוהר"ר טוביה כ"ץ [היה אחי חורגי בן הגאון מוהר"ר משה נהראל שהיה ג"כ אב"ד דק"ק מיץ וא"א הגאון נשא אלמנתו מרת פיגא בזיווג שני שנת כד"ת] כמו כן הפליג אותו ומה גם שלח לי ספר חוט השני מה טוב ומה נעים ממש הי' לי למשיבת נפש כמים קרים על נפש עיפה. ע"כ ראוי ונכון לאיש נבון וחכם כמותו י"ב לכתוב לי בהיותי ת"ל יושב בין ראשי מנהיגי שלש ארצות והנני נתבררתי זה שלש שנים לר"מ מתשע קהילות גליל העלם ואגפי' יצ"ו ויש בידי ת"ל להטיב מי שראוי לקבל ההטבה.

יא ע"כ מעט נדבר עם רום מעלת כ"ת ויסמוך על המבין ובבקשה שעל המעיין לתקן מה שנכתב בנחיצה רבה מגודל טרדתי ובפרט שאיני שומר המלות רק העניינ' ועל כל פשעים תכסה אהבה ובכן אצא ואשתשחוה מרחוק על הרצפה רצופה באהבה שבע פעמים ארצה כתלמיד לפני הרב וכעבד לפני רבו דברי הצעיר שבדיינים וקטן שבתלמידים משה בלא"א מוהר"ר שלום דמתקריי פרידמן זצ"ל היושב לע"ע בדיינות פה והגליל ביריד לבוב והגליל יצ"ו:

תשובה צג

א תשובה: תנן בקדושין בפ' היוחסין דע"ח ע"ב האומר בני זה ממזר הוא אינו נאמן פי' רש"י ממזר הוא שנולד לו מחייבי כריתולת אינו נאמן דקרוב הוא אצלו ואינו כשר להעיד עליו עכ"ל ואיכא למידק למה פירש"י באופן זה שהוא דחוק מאד דא"כ צ"ל שהוא במקום שאין מכירין את אשתו ואומר שהיא אמו או אחותו וא"כ משוי בדיבורו אותו ואת אשתו רשעים גמורים ויש להקשות על זה משני פנים הא' הלא ק"ל שאין אדם משים עצמו רשע ואי לומר דאה"נ משום הכי אינו נאמן דאין הלשון משמע כך רק משום שאינו נאמן על בנו דעל כן נקט בהאי גוונא שאומר בני זה וכו' וכמו שכ' רש"י דקרוב הוא אצלו ועוד א"כ למה אמר ר"י נאמנים. וע"ק דמ"ש עלה בגמרא בדברי ר"י שאמר אפילו שניהם וכו' לא מבעי' איהו דלא קים לי' בגוה וכו' משמע שאומר שהבן נולד ממזר מאשת איש.

ב ונראה בזה שרש"י דקדק לשון בני זה ממזר הוא שמשמע שאומר שהוא בנו וא"כ ע"כ מ"ש בתר הכי ממזר הוא ר"ל שנולד מחייבי כריתות ומיירי כשבא עם בנו מרחוק והוחזק שהוא בנו פה. רק שמ"ש בתר הכי ואפילו שניהם מודים על העובר שבמעיה ממזר הוא לא בהאי גונא דרישא מיירי שהרי אמו לפנינו ואע"פ דאפשר שיהי' זה בבא אשתו עמו ממדינת הים והיא מעוברת ואמרו שהוא אחיה וממילא העובר ממזר דמ"מ לכ"ע לא היו נאמנים דאין אדם משים עצמו רשע ואין לומר דפלגין דיבוריה לומר שהוא ממזר אבל לא מפני שהיא אחותו רק שאשתו זינתה שהרי בתרי גופי' פלגינן דיבוריה כבגמ' פרק י"נ סוף דקל"ד דא"א בשום אופן לומר כן דלא אמרי' פלגינן דיבוריה רק לבטל חציו ולקיים חציו ממש כדבר האמור מש"כ בכה"ג הוי מבטל דיבורו לגמרי שהרי הוא אינו אומר שזינתה כלל. לכן א"א לפרש סופא רק שנולד מאשתו שזינתה ונ"ל דמיירי באומר שלא בא אליה יותר משנה דאל"כ מנא ידע וא"כ אינו בגוונא דרישא דשם מיירי שאמר בני זה וסופא מיירי שאמר אין בני זה ועלה קאי מה דאתמר בגמ' מאי ואפי' וכו'. ואין להקשות מלשון שאמר אינם נאמנים בסופא וכן רי"א אומר נאמנים דמשמע דגם בנאמנות דידה מיירי והרי היא עכ"פ משוות נפשה רשיעה די"ל שאומרת שנאנסה ובאמת לא צריכנ' לזה כי ודאי לכ"ע אין ענין לומר שהיא נאמנת רק רבותא היא אע"פ שהיא מודית. וכן ר"י נקט בגוונא דרבנן לשון רבים ומ"מ לא ר"ל רק שהוא נאמן אבל לא היא. וכ"כ טור וש"ע אה"ע ס"ד שאין אשה נאמנת.

ג ואכתי איכא למידק לר"י דס"ל נאמנים וכוותיה ק"ל איך יתכן זה לומר דנפקא לן ממ"ש יכיר דהתם ודאי מיירי בבנו שאומר שהוא בכור או בן גרושה ובן חלוצה מש"כ כשאומר שאינו בנו רק מאיש אחר שממנו זינתה אשתו ואם לדבריו אינו בנו מהיכן יבא לו הנאמנות של אב על בנו שהרי א"א בשום פני לחלק דיבורו ודמי למ"ש בפ' החולץ דמ"ז ע"א לדבריך נכרי אתה וכו'. ולמדתי ישוב לזה מלשון הטור ח"מ סי' רע"ט שכ' בשם הרמ"ה דכי מהימנ' רחמנא אבוהי כגון דאמר בני זה ממזר דאיכא למימר אולידי' מחיבי כריתות א"נ כגון דידוע דבר אתתי' הוא ואמר אליה דלא בריה הוא וה"ל ממזר ממילא וכו' ור"ל דאפי' אומר שאינו אביו נאמן לשוויה ממזר לא מצד שאמר שהוא ממזר רק כמ"ש התוס' פרק י"נ דקכ"ז רע"ב דממה דכתיב יכיר לתת לו פי שנים גבי בכור ובכלל זה אפילו אמר זה שמוליד מאשתו לפנינו ב' ג' בנים ואמר על הקטין שהוא בכורו ג"כ נאמן אע"פ שע"כ בדיבורו משווי לגדולים ממזרים מ"מ הימני' תורה. ואין רצוני לומר דדוקא לפסול ע"י הכרת בכור דהכי ס"ל לבה"ג להלכה ודחי לי' התוס' שם בפ' החולץ ופי' י"נ רק דילפינן מזה לכל מקום שנאמן האב על בנו לפסלו.

ד ולפמ"ש אפי' היה בן בחזקת כשרות מקמי הכי גם בהנהגת האב עמו מ"מ נאמן. ואין להקשות מהא דק"ל אמר בני וחזר ואמר עבדי אינו אמן וי"ל כ"ש אם חזר ואמר מזר הוא מאיש אחר. דשאני היכא דבפירוש אמר בני. עוד נלמד מזה דדוקא לגבי בנים שידעינן שהולידה אשתו כשהיתה תחתיו נאמן. מש"כ אם בא מרחוק עם בניו חזקה ואמר על א' מהם שאינו בנו רק אשתו הולידו מאיש אחר ואפילו היא מודית אינו נאמן דלדידה אין נאמנות ולידיד' ג"כ אחר שאמר בנו זר הוא ולא כל כמיני' רק לומר שאינו בנו לא לומר שהוא ממזר כי אפשר שכשר הוא ואספו אל ביתו.

ה ולכאורה יש להקשות על מ"ש דילפינן ממה דאמרה תורה יכיר גבי בכור ור"ל אפי' לומר על בנו הקטן שהוא בכור ובזה משוי לבנים הגדולים שידעינן שילדה אשתו אחר נישואין ממזרים אע"פ שהיו מוחזקים שהם בניו וכ"כ הרמב"ם פט"ו מא"ב אב שהוחזק שהוא בנו נאמן האב לומר אינו בני והכי משמע בפ' החולץ שם גדול ואין לו בנים זהו קטן ר"ל שאביו נאמן עליו ודוחק לומר שמיירי בבא ממה"י. וקשה על מ"ש הטור בא"ה סי' ד' וז"ל וכתב הרמ"ה דדוקא כשלא הי' לו חזקת כשרות ע"פ האב וכו' והביאו רמ"א בהג"ה שם. וי"ל דמיירי דוקא ע"פ האב שאמר דברים שמשמעותן כאומר בני הוא זה והכי מדוקדק לשון ע"פ האב דמיותר לגמרי אלא ע"כ בכה"ג מיירי. ואין לומר א"כ פשיטא הוא מגמ' פ' י"נ אר"י אמר בני וחזר ואמר עבדי אינו נאמן וה"ה או כ"ש ממזר דמשוי לאשתו אשת איש די"ל דקמ"ל אע"פ שלא יצא מפיו בני הוא זה ממש רק שהוחזק לבנו ע"פ האב בשאר דבריו ועניני חיבה שאין נוהגין רק אב עם בנו אבל ממה שהי' אצלו בחזקת בנו אין ראי'.

ו ואין להקשות עוד מגמ' פרק י"נ דף קכ"ז היו מוחזקין על זה שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור נאמן לר"י דק"ל כוותי' ופי' רשב"ם לא בעדים אלא בקול בעלמא כעין שאמרנו למעלה דהוי קרי ליה בוכרא עכ"ל. די"ל דלא ר"ל שאמר בפירוש בלשון הכרה בני בכורי הוא דפשיטא דתו לא מהימן ועוד דבכה"ג לא נקרא קול בעלמא רק שאמר דרך שמיעה כך. כהנך עובדי שאמר לך אצל פלוני בכורי ובכה"ג מש"כ באומר בוכרא הוא שזה עיקר דבריו להעיד עליו מי הוא כיון שהגיד וכו' ובזה נקיים דברי הרשב"ם והרמב"ן שניהם לומר ולחלק בכך ע' טור ס"ס רע"ז שהעמיק דברי הרשב"ם בקצרה יותר מן הראוי דלפי מה שהעתיק פשיטא הי' נראה דלא פליגי ומ"מ מה שקיצר נראה דס"ל בכוונת מ"ש רשב"ם דהוי קרי לי' וכו' כמ"ש ודו"ק.

ז נקוט מינה דאין לפרש חזקת כשרות שאמר בני הוא זה רק שהיה כך בעיני כל אדם אם לא ראינו הנהגה או דיבור שמוכח ממנו שהוא בנו שאז ודאי הוי כאור וכהא דק"ל

בפרק היוחסין ד"פ סוקלין ושורפין על החזקות דג"כ בכה"ג מיירי מה דאמר רבה שם איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית ואשה שבאת' ותינוק מורכב לה על כתיפה וכו' ע"ש מש" בחזקה ע"פ ידיעה מסברא דזה מקרי היו מוחזקין בגמ' פי"נ שם ובטור ופוסקים הנ"ל.

ח וכל מ"ש כתבנו משום יגדיל תורה ויאדיר אף כי אינו נצרך לענייננו אשר עלה נשאלנו כי כל מ"ש הוא לענין ירושה. ושאלת מכ"ת הוא לענין מילי דאיסורא כמו שביאר מכלל דפשיטא לי' דאינו יורש כאומר בני זה ממזר לענין יחוס וא"כ מלתא דפשיטא למכ"ת מיבעי' לי מפני דכבר כתבנו דאומר בפירוש זה בני תו לא נאמן לומר עבדי או ממזר הוא לכ"ע מק"ו דבכור שעיקר ילפותא דנאמנות האב ביה משתעי קרא וה"ה שאר דברים ודיבורים והנהגות שמיוחדי' לאב עם בנו וכנדון של מכ"ת. גם לדעת הטור שרשב"ם ורמב"ן מחולקים מ"מ בכה"ג כ"ע מודים שאחר שזנו ופרנסו במלבושי כבוד בעת שנעשה בן י"ג והשיאו וקרא כמה פעמי' בתוה והחזיקו לכהן בקריאת ס"ת ראשון ובנשיאת כפים שאפילו למ"ש ר"י שלא ידע בזר שעולה לדוכן שהרגישו בו ד"מ והב"ח ובב"ש דצ"א ובשו"ת חוט השני שלי מ"מ בגוי מודים לאע"פ שנימול אם לא טבל כאלו לא מל דק"ל אינו גר עד שימול ויטבול שהרי אין זה לא יליד בית ולא מקנת כסף וא"כ אפילו יתן כל אמתלאות שבעולם אין האב נאמן שאין אדם משין עצמו רשע דלא בכל דוכתי' מהני אמתלא כבגמ' פי' נגמר הדין דמ"ד ע"ב אע"ג דיהבי טעמא מילתייהו. וכ"כ בכה"ג בא"ח סי' נ"ג סי"ח. וע' שו"ת חוט השני שלי סי' י"ז. ומ"ש רמ"י סוף חלק לבוש הבוץ ובב"ש דקי"ז על כהן שכיחש כהונתו ואין לחלק ולומר שאני התם שמכחיש כהונת עצמו משא"כ זה דהאב לא עבד מידי שהרי כשנעשה בר מצוה נפטר מעונשו מ"מ אחר שבנו זה לא ידע מאומה הרי לא נפטר מעבירה שעשה על ידו דעבר אלפני עור וגרע דמכשיל רבים בו שהמה יצאו בברכתו בתורה וברכת הזימון ובכה"ג. ומ"מ ברור לע"ד שגם דבריו לענין ירושה בטלים לא שרירין ולא קיימין. ואין לומר דנאמן במיגו דאי בעי מצי להעביר נחלתו בנתינת כל אשר לו לשאר בניו בלשון מתנה או לומר ששאר בניו ירשו כל אשר לו. דה"ל מיגו במקום חזקה אלימת' כי האי דלא אמרינן ולא אמרינן סברא כזו בפי' היוחסין דאי בעי למיתב ליה כלו נכסי' וכו' דע"ב ע"ב רק דאין חזקה מתנגדת ואליבי' דרבנן ובצריך היכרא יע"ש.

ט ומשם ראיה למ"ש דעל דמשני בשצריך היכרא מקשה פשיטא משמע אם היינו אומרים על מי שמוחזק שאינו בכור ל"ק פשיטא ודו"ק משום דה"ל מיגו במקום חזקה ודו"ק. ובזה נדרשתי ללא שאלנו. וגמ' הנזכרת בפ' היוחסין דאתי לידי נימא ביה מילתא

מה דק"ל על מה שפירש רש"י שם בברייתא על מ"ש שם וחכמים אומרים אינם נאמנים אפסולי קיימא אבל לענין בכור לא פליגו. דא"כ מה מקשה בתר הכי א"ל רנב"י לרבא בשלמא לר"י היינו דכתיב יכיר אלא לרבנן יכיר ל"ל ומשני בשצריך היכרא פי' רש"י כגון שבא ממדינת הים וכו' ומה איצטרך לשנויי הכי וגם מעיקרא מה קשיא לי' דמ"מ איצטריך יכיר לזה בני בכור שהרי לא פליגי רבנן רק אפסולי.

י ונראה שרש"י הרגיש בזה ולכן כתב בצריך היכרא קרא לבכור הוא דאתא דלכאורה אין לזה מובן אלא ר"ל כמו שכתבנו ור"ל שגם רבנן לא נחלקו רק על בן גרושה וכו' ומ"ש בשצריך היכרא אינו רק ביאור לשון יכיר דמשמעו כך דאין מי שמכירו זולתו. והוא דוחק מצד עצמו ומצד מ"ש בש"ס בתר הכי מפני שתירץ בדצריך היכרא הקשה לו פשיטא וכו' ואם תירץ לו דלבכור אתא ולאם מוחזק שאינו בכור לא קשיא מידי דאיצטרך קרא משום דאין כאן מיגו במקום חזקה וכמ"ש (ועי' בסמ"ע סי' רע"ט ס"ק ג') וראיתי שהרשב"ם פירש בהדיא בפי"נ שם דחכמים פליגו אתרווייהו ונראה שרמז בזה על פי' זקינו רש"י ז"ל שלא ישר בעיניו בזה.

יא ולענין נאמנות דיוחסין דאם יש לבן בנים אינו נאמן אף על הבן כמבואר בסוגי' פ' החולץ דמ"ז ובטור א"ה סי' ד' אין ענין לכאן כלל שאין פגם לבני בניו שאפי' הי' גוי גמור קי"ל גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. ולענין חליצה נלמד מסוגיא דפרק האומר בקדושין דס"ד דלאו כל כמיצי' לאב לומר שזה אינו בנו אחר שהוחזק שהוא בנו אם אין לו זרע אחר להזקק אשת עצמו ליבום בדבריו דדמי להוחזק שאין לו אחים ואמר יש לי אחים דשם בגמ'. וכ"ש להתיר אשת כלתו לשוק. וכן אם מת זה הבן או אחיו בלי בנים ירש אחיו אותו והוא את אחיו. ואפילו בזבזו אחרים את הנכסים מפקינן מינייהו דאין כאן ספיקא דדינא כלל שיועיל תפיסה.

יב ומ"ש אם בזמן הבית תפש בו אביו ואמר לפני ב"ד הגדול בנינו זה בן סורר הכה אותי לפני עדים ואח"כ אמר שאין זה בנו מה דינו כבר כתבתי שלעד"ן שאם אמר בפירוש בני זה לא מצי הדר בי' מכ"ש אם נהגו בו כמנהגם המיוחדים לאב עם בנו. גם במ"ש בענין שאלתך אם הבן קטן נאמן שכך דיבר וכך ציוה אביו לא ידעתי מקום ספק ומהיכן יהי' נאמן הן מצד קטנות דלא הימנו חז"ל רק קיום שטרות ועוד איזה מילי דרבנן כבש"ס כתובות הן מצד שהוא קרוב הן מצד מה שכתבתי שגם אביו אינו נאמן אפי' אמר דבריו לפני עדים.

יג וכל מה שכתבתי הוא מה שנלפענ"ד ע"פ דעת תורה ודעת נוטה לא להלכה ולא למעשה כי באמת הדבר זר ותמוה ומצד הסברא כל מה שנוסיף להחליש כח נאמנות

האב מצד חזקת הבן והנהגת האב עמו מעודו מזה נוסיף זרות שלא נאמין לאב על דבריו האחרונים כי מי זה פתי חסר לב סכל ובער שימציא ויבדה דברים מלבו להבאיש ריח בנו יוצא יריכו ופרי בטנו כ"ש בשעת מותו ומ"מ אין לנו לדון ע"פ אומדנא נגד מ"ש רז"ל אפילו לענין ממון כ"ש לענין איסור והיתר:

יד נ"ל יאיר חיים בכרך.

תשובה צד

א שאלה: מצורבא מרבנן דדמיא לפרצידא דתותי קלא חריף ובקי ומהנה אותי מנכסיו מאד ומריץ אגרותיו לי תמיד וז"ל באחד מכתביו. ומאן יהב לי נגרא דפרזלא ונשמעוניה אף תילי תילים שאלות פרטיות יש לי לשאול מרום מכ"ת ובושתי ונכלמתי להטריחו תמיד ביודעי התמדת לימודו עם רוב טרדותיו במילי דשמיא ומילי דמתא כי בלעדו לא ירים איש וכו' ומ"מ לא אוכל עצור ברוחי מלשאול שאלה כללית בפסקי רז"ל בש"ס והוא מ"מ בכמה מקומות בדרך כלל גדול הלכה כפלוני שכולל כל דבריו בכל מקום שהם כמ"ש הלכה כר"ע מחבירו וכן בר' יוסי וכן ברבי ואיך יתכן זה שיהיה אדם מוצלח בכל דרכיו ומכוין אל מרכז האמת בכל דבריו ונגד כל לשון אשר יעמוד אתו למשפט מכל אדם מי ומי שיהיה ירשיע ודברי כל החולקים עליו ועמו יהיו אין ואפס שוא ושקר אחר כי הטעות והשגיאה כוללת כל מין אנושי עד שמבחר הנביאים טעה ואיך יזכה ילוד אשה לזה כ"ש מי הגיד לחז"ל בש"ס שזכה זה למעלה זו ואם יעתיק לי מכ"ת אגב כללי ההלכות אשר ראיתי בבית נכאתו בהיותי אתו עמו בצל קורות רוחו אדע כי מצאתי חן בעיניו כי ראיתי ותמהתי וידעתי שכולל יותר ממ"ש בספרים המחוברים על כללי הש"ס כגון ספר הגאון מוהרר"ש בעל ספר כריתות ומהר"ש בעל של"ה וה"ע וש"י וחביריהם וז"ל בתשובתי אליו.

ב ומאשר יקרה נפשך בעיני אעתיק לך הקונטרס אשר בקשת כי מצאת חן בעיני עד לאחת ומתוך דבריי אשר כתבתי בכללי הכללות שא' מהם שדווקא במקום שלא פסק הש"ס בפ' נגדו או שיש הוכחה אחרת מסוגיית הש"ס דק"ל כזה החולק עליו ובקצתם יש תנאים אחרים פרטיים וכללים ממילא נתיישבה תמיהתך ומיתרצא קושייתך כי ידעו חכמי הדור וקיבוץ הנבחר שהי' בימי רב אשי ובישיבתו הגדולה נאספו יחד כל המשניות והברייתות והמימרות והפלוגתת' שנחלקו בכל חכמי הדורות מאז וגם באותו דור ובאשר ידעו מגדולות וחוזק כח של איזה תנא פסקו כוותי' בכל מקום שנזכר והכוונה אם לא זכרו אצלו שאין הלכה כותי' בפירוש או שהלכה כחבירו או שלא הורו

באותו סוגי שאין הלכה כמותו וכמ"ש בסנהדרין דע"ז רע"ב וכ"כ הרשב"א בב"ב דקל"ג ע"ב לכן צל"ע על מה דאמר הש"ס כתובות די"ג ע"א קשיא הלכתא אהילכתא גם על התוס' שם דכ"א ע"ב ד"ה הלכה כר"א ובלה"נ נלפענ"ד דל"ק דאחר שלא נזכר בהדיא שחולק אינו בכלל זה אף שהוא באיכא בינייהו ובפי' רש"י על איכבא בינייהו ג"כ צ"ע למה פי' כן דטפי מסתבר להיפך הן מלשון אף הן מלשון יוציא עע"ש דמ"ד ע"א.

ג וזה הכלל כולל גם כללים אחרים שפסקו דרך כלל פלוני ופלוני הלכה כפלוני שג"כ לכאורה קושייתך ומתורץ בתירוצי ולפעמים כתבו הם בעצמן חוץ מתלת או חוץ ממקום פלוני ופלוני או דווקא בדיני טריפות או בממונא או באסורא ולפעמים אמרו הלכה כדברי המיקל בהלכות פלוני' וכן פלוני ופלוני הלכה כמיקל וזה ודאי צ"ע ובקונטרס תמצא מה שהרגשתי ומה שחדשתי ומה שמצאתי שחדשו הפוסקים בהם ומה שזולת מ"ש נחלקו קצת על הכללות ואומרים שאיזה כלל שאמר איזה יחיד לא ק"ל כוותי'. ועמ"ש לקמן גבי ר"ה ור"נ:

ד התוס' כתבו במס' שבת סוף ע' ע"ב די"ל דהא דאמר רבא ביבמות דל"ו ע"א הלכה כוותי' דר"ל בהנהו תלת ר"ל בדברים הנהוגים בזמן הזה וכ"כ מהרי"ק בתשובותיו סוף שורש קס"ה בכל הכללות ותמהתי שלא זכר התוס' לראי'. האמנם בתוס' זבחים ריש ד"ו לא משמע כן. ולפי הנחת מהרי"ק נתיישבו כמה קושיות ותמיהות בפסקי הלכות של הרמב"ם בסדר קדשים וטהרות שזכר התי"ט בעירוכין פ"ח מ"ה ותמורה ספ"ג ונגעים פ"א מ"ד ורפ"ב ופ"י מ"ד ופי"א מ"ג ואני תמה דאיהו גופי' מייתי למהרי"ק הנ"ל מס' כלים פ"ג מ"ב ופ"ח מ"ו:

ה כתב בישו"ש פ"ז דב"ק סי' כ"ג שכל מקום שפי' רש"י במשנה בגמ' מוקי לה ס"ל להלכה כך:

ו בספר של"ה בשם ה"ע תניא דביה ר' ישמעאל הוא הלכה. דביה ר"י תניא אינו הלכה. ונ"ל שהוא בענין שאמר בכה"ג בה"ע והכי מבואר ע"פ הרוב דאמר ר"פ לא פליג ור' פ"א פליג אע"פ שיצאו טובא מן הכלל כמ"ש התיו"ט פ"ג דביכורים מ"ו וע"ע מס' דמאי פ"ה מ"ג וספ"ב דזבחים וספ"ק דזבחים:

ז סתם דמתני' ומחלוקת דברייתא ק"ל כסתם מתני'. היינו כשלא נזכר בגמ' מיידי אזי ק"ל כסתם אפי' חכמים פליגו בברייתא והכי מוכח מתי"ט טהרות פ"ט מש"כ כשאומר על סתם דמשנה ר"פ היא דברייתא ושם חכמים פליגי ק"ל כחכמים לענין מתני' יחידאי היא. כך נ"ל ליישב דעת הרמב"ם בפירושו בתמורה פ"א מ"ד מיהו בחיבורו חזר בו כמ"ש שם התי"ט וכ"כ התוס' שם בשם הראב"ד ואני תמה על התי"ט למה ליה למימר

דבמס' מקואות סתם כוותי' ולא סתמא דשם למסקנת הש"ס והא עדיף דתני לה גבי הלכת' פסיקתא ומזה ג"כ מוכח דק"ל הכי. ויצא מכלל זה בגמ' דמ"ק די"ט ע"א יע"ש דפסק כחכמים דברייתא ולא כסתם משנה. נלפענ"ד דבכל מקום שאמר במשנה דברי ר' פלוני [בכה"ג במשנה ספ"ק דפאה] ולא זכר שום חולק מכלל דיחיד הוא ואין לו חבר ולכן אפי' מצינו אח"כ סתם כוותי' ידעינן דאותו סתם יחידאי היא וגרע מ"ש דברי ר' פלוני לבד ממה שנזכר בפי' שחכמים פליגי וע' תי"ט הוריות ספ"ב ועירוכין פ"ח מ"ד ומנחות פ"ב מ"ד:

ח מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם. ע' יבמות דמ"ב ע"ב ובתוס' שם ודמ"ד ע"א ובב"ק דק"ב ע"א וריש שבועות. ובב"ב דקצ"ב ע"ב ורש"י בחולין דצ"ב ע"ב ובמס' ע"ז ד"ז ע"א ובתיו"ט שם פ"ק מ"ט, ופי' רש"י נדה ד"ל ע"ב.

ט מחלוקת ואח"כ סתם ואח"כ מחלוקת. עי' תיו"ט מעשר שני פ"ה מ"י:

י סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם. פי' אין הכרח כ"כ נ"י פרק החולץ זכרו בש"י ד"ו ע"ב ועתי"ט נזיר פ"ו מ"ט ובברכות פ"ז מ"ב ומעשרות ספ"ב ורפ"י דכלים וכ"כ רשב"א קי"ד. האמנם ממ"ש התוס' חולין דק"ד ע"ב ואין זו סתם ואח"כ מחלוק' לא משמע כן וע"ע בכה"ג תוס' ריש ביצה ד"ב ע"ב. ועי' תי"ט דפ"ח דחולין שם כי לא הבנתי מסקנותו ומנלי' סברא דאינו עולה שהיא דעת ב"ש לפי האמת ויותר נ"ל דטול סתם מכאן מ"מ ממ"ש אח"כ באיזה שלחן מכלל דעליו קאי ואסור:

יא תרי סתמא דסהרי. אותו סתם שנשנה במקומו עיקר. תוס' קידושין דס"ו ע"ב:

יב סתם דברייתא ומחלוק' במשנה מצאתי בזבחים ר"ד ק"ב ולא ק"ל כסתם דברייתא. מיהו אין זה כלל דשם הטעם משום דסתם משנה ר"פ אד"מ כחכמים:

יג מצאתי מחלוקות ואח"כ סתם פי' בלשון חכמים במשנ' אחת ע' תי"ט רפ"ב דנגעים. [על"ק תשובה קנ"ח]:

יד סתם עדיף ממכריע לפעמי' פי' תוס' שבת דל"ט ע"ב וד"מ ע"א:

טו ב' לשונו' בלשון איכא דאמרי בש"ס רש"י פוסק בשל תורה להחמיר ובדרבנן כלישנא בתרא וריב"ם פסק בכל מקום כלשון ראשון ורמב"ם פסק בכל מקום כלישנא בתרא ור"ת פסק בדאורייתא להחמיר ובדרבנן להקל וכ"פ סמ"ג ע"ה. וברא"ש ר"פ במה טומנין דבשבת ק"ל לחומרא אפי' בדרבנן וראיה מר"פ מפנין:

טז ובפ"ח דברכו' כ' ר' יונה דאם לשון ראשון בש"ס סתמא ולשון שני בא"ד ק"ל כלשון ראשון וכ"כ ה"ע דל"ז ע"א בשם ריב"א וצ"ע מתוס' שבת דמ"ב ע"ב:

יז ובתרי לישנא א"ד צל"ע ברמב"ם פ"ח מקרבן פסח ע"ש בחה"מ ובתשובה שער אפרים ח' וע"ע בתוס' כירה דמ"ב ע"ב ובהרא"ש פ"ק דב"ק. ושו"ת רמ"ע צ"ז:

יח אם אפשר לברר מסוגיית הש"ס כחד מהלשונות ק"ל כוותיה. תוס' מס' ע"ז ד"ז ע"א. לשון א"ד ואב"א שווין. כ"כ בש"י דל"ט בשם מ"ע:

יט איכא דמתני ואיכא דמתני לא דמי לתרי לישנא דעלמא. כ"כ הרא"ש ר"ה דל"ט ע"ג אמרי לה ואמרי לה: פסחים דק"ח ע"א:

כ ב' לשונות בש"ס הא' סתם והב' דברי אמורא ק"ל כלשון סתם כ"כ הרי"ף פע"ח גבי אין מפטירין וכ"כ הרא"ש פ"ק דשבת סוגיא לא ישב אדם וכו' וע' בר"ן תענית הגיע י"ז במרחשון וכו':

כא תיקו פסק הרי"ף פ' במה אשה דק"ל בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא והכי ס"ל גם להרמב"ם תלמיד תלמידו וצ"ע ר"פ מפנין הנ"ל דמשמע דראוי להחמיר גם בדרבנן. וכ"פ הרא"ם בספר יראי' מצה רי"ז דצ"ט ע"א ושכ"פ ר' חננאל ונ"ל ראיה מש"ס ספ"ז דברכות [עמ"ש תשו' קצ"ב אות ס"א]:

כב ולענין ממון קולא לנתבע. ובדתפס נחלקו הרמב"ם והבאים אחריו כמ"ש הרא"ש והטור בכמה דוכתי. ורב האי ס"ל יחלוקו וע' תוס' גיטין די"ד ע"ב והג"א פ"ב דב"מ בשם ר"ח:

כג אוקמית' סתם הש"ס ובתרי' א"נ באופן אחר ק"ל כסתם הש"ס כהא דפסחים ס"ד ע"ב דעיקר תירוץ זמנו בהול ובגמ' יבמות דל"ד לא מייתי רק תירוץ זה ע"ש בתוס' וכ"פ הרמב"ם הלכות תרומות פ"י מי"ב נ"ל פשוט. ויש חילוק בין תיקו לאבעי' דלא איפשטא או מה שנשאר בקושיא כמ"ש בספרינו מ"ק:

כד תיובתא נדחה מהלכה [ותמהתי על המליץ הגדול המוסקטי דאזל בתר איפכא בפירושו ק"י על הכוזרי דקע"ג ע"ג ושגה בזה]. ע' תוס' פ' ת"ה גבי לא התפלל מנחה. ופ' ח"ש דנ"ב ע"ב ע"ש רשב"ם. ובב"מ דכ"ב ע"ב וספ"ג דכתובות ופסחים ד"ל ע"ב וכ"כ בערוך ונ"ל ראיה מש"ס דשבת ד"מ ע"א דאמר פשיטא דלא עביד כוותי' דהא איתותב ובתמורה דקל"ב דנשאר רב הונא דתיובתא והקשה והא קרא קאמר. ובעירובין ד"י ע"א ודט"ז ע"ב וכתובות דמ"א ע"ב וב"ק דט"ו ע"ב מקשה הש"ס חיובתא והלכתא וע"ע רש"י סנהדרין דע"א ע"א. ומ"מ מצינו בברכות דף ך"ג ע"ב אע"ג דתיובתא דשמואל הלכתא כוותי' וע"ע סנהדרין דכ"ז ע"א וב"ק דט"ו ע"ב וברי"ף פ' מי שאחזו. וע"ע בס' פלפלא חריפת' שחיבר בעל תי"ט על רא"ש דסדר נזיקין פי"נ בדפי הספר דמ"ב ע"א. בד' גוונא היה כוונת רבי בחיבורו משניות להורות לנו הלכה:

כה א' בדכתבו סתם בלי מחלוקו' ע' ריש מס' ביצה. ואמר רבי יוחנן בש"ס פעמים בלי מספר הלכה שסתם משנה [ובקדושין ס"ד נ"ד מה לי חד סתמא מה לי תרי] ומ"מ לפעמים לא ק"ל הכי ע' תו' שבת דס"ד ע"ב וספ"ק דיבמות ודמ"ב ע"ב ובגמ' דשבת ס"פ ך"ב וע"ש ס"ז י"ז דעכ"פ סתמא עדיף מלשון חכמים וע' ספר מגן אברהם בא"ח סי' קפ"ח ס"ק ה' ובתי"ט פ"ג דנדה מ"ו:

כו ב' דכתבו בלשון חכמים ע' חולין דפ"ה ע"א ומ"מ רגיל בש"ס לומר מאן חכמים ר"פ ע"ס מ"ק:

כז ג' דכתבו בלשון סתם עם בר פלוגתת':

כח ד' שכ' בפי' במשנה והלכה כדבריו והם רק ב' מקומות:

כט ומ"ש בש"ס בכמה דוכתי לדחות המשנה ולומר יחידאי היא או לומר מאן חכמים ר"פ ל"ק כי אע"פ שרבי ראה דברי אותו יחיד ושנאו דתם או בלשון חכמים מ"מ באיסוף הגדול בימי רב אשי לא ראו דבריו כמו שלא פסקו הלכה במ"ש בפי' במשנה הלכה כדבריו ודעת רבי גופי' שהורה דעתו דס"ל כמ"ד בפנים שונות לפעמים סתם נגמרו ולפעמים סתם ובר פלוגתת' בצדו ופ' כתבו בלשון חכמים ופעמים כתב הלכה כדבריו נעלם ממני. כל באמת הלכה היא. ב"מ ד"ס ע"א וי"מ הל"מ הארכנו בספר מ"ק:

ל בתוס' ברכות סוף ד"ך פסק ר' חננאל כוותי' דר"ח מדתרצ' אמוראי למילתי'. ובכה"ג כ' הרא"ש פ"ג דב"ק וז"ל ומדרבא מהדר לתרוצי מילתא דריב"ח אלמא דס"ל כוותי' וכן בכמ' דוכתי. ונ"ל דדוקא דאמורא בא לתרץ מילתי' מש"כ סתם גמ' דרכה להקשות ולתרץ אפי' דלא כהלכתא כמ"ש התו' בב"מ דקי"ג ע"א ד"ה מחזיר את הכר וגם בדאמוראי מפרשים דבריו צל"ע דנראה דאם באו לפרש דבריו או לתרץ קושיא שבדבריו אין הכרח דס"ל כוותי' רק משום יגדיל תורה ומצוה להבין דברי חכמי' ולישבן וזה נגד פסק ר"ח בדיבור הנ"ל ומצאתי כדברייי בהשמטו' ספר ש"י דל"ט ע"ב והרי גדולה מזו יש תילי תילי אבעיות [עי' תשו' קכ"ד] בש"ס שהם אליבי' דמ"ד שלא ק"ל כוותי' כהא דבעירובין ד"צ ע"ח בעי רבב"א שתי אמות בגב וכו' ובמ"ק ד"ד ע"ב אבעי' להו טפחים על שבעה מהו ושם רפ"ג בעי ר"ז אומן שאבדה לו וכו' ויבמות דקי"ב ע"ב בעי רב אשי מ"ט דר"א וכו' ובכתבו' אבעי להו הויה דאירוסי' וכו' דנ"ג ע"ב ובכה"ג טובא זכרנום במ"ק. כ"ש שיקל וטריא אליבי' דמ"ד לישב דבריו ול"ק ממ"ש מס' שבת דקל"ה ע"א א"כ ר"א הפקר טעמא דב"ש אתא לאשמעינן דשם אינו מתוך פלפול רק ברייתי' ערוכה מפי תנא דא"א לומר דאין המבוקש בברייי' רק טעמא דב"ש ועי' תוס' מס' סוכה ד"ט ע"א. הלכה כדברי

המכריע אם אינו הכרעה שלישי' ולפעמים עדיף מסתם ולפעמי' סתם עדיף ע' תו' שבת דל"ט ע"ב ופי' הכרעה שלישית ע"ש וד"מ ע"א והארכנו קצת בסמ"ק:

לא אין הלכה כתלמיד במקום הרב. היינו מקמי אביי ורבא. וכ' הר"ן ריש סוכ' בשם הגאונים דדוקא שנחלק עם רבו אחריו וכ"כ בשו"ת ב"ז סי' קנ"ט. וע' בהרא"ש ריש עירובין על היתה למעלה מכ"ף ובא למעטה. וכ' בשו"ת שער אפרים סוף תשובה ע"ח דנ"ו ע"ג דבדברי הר"ן מתורץ קושיא אלימת' במ"ש בקידושין פ"א בענין אין ת"ח רשאי לעמוד וכו' דפסק כר"א לגבי ר' ינאי אע"פ שהיה תלמיד תלמידו ועע"ש בשו"ת הנ"ל דקי"ג ע"ד ולולי דמיסתפינא אמינא דאין כלל דלא ק"ל כתלמיד וכו' רק בנחלק עמו ממש לא דשמעינן מיני' כך. מאביי ורבא ואילך הלכ' כבתראי תוס' קידושין דמ"ה ע"ב. ור"ל אפי' נגד רבם וכ"כ הר"ן פ' תולין וכ' בש"י דל"ז מפני שזה האחרון חקר היטב כל דעות שקדמוהו ודקדק בהם ומ"מ חלק. וקשיא לי הא תינח אם נמצא דס"ל לבתרא נגד מ"ש קמאי מש"כ בשנחלק עמו ממש איך יתכן זה שהתלמיד ידע וחקר יותר מרבו והמה בדור אחד וא"ת אה"נ מ"ש הלכה כבבתראי מיירי בכה"ג שאינם בדור א' א"כ הוי ג"כ כמקמי אביי ורבא ודוק. ודברי ש"י שם סי' ד' דחילק בכה"ג בדורות שמקמי אביי ורבא וא"א להולמו כלל ממה שכתבנו ודו'. וע' ברי"ף פ' כלל גדול ועושין פסין והאיש מקדש וכיצד הרגל בדפליגו אביי ורבא גופייהו [עי', מ"ש לקמן תשובה קמ"ט] עם רבה רבם צ"ע רב וממה שפסק הרא"ש ביבמו' דקל"ב סע"ב כאביי ורבא והוא בגמ' דף ל"א אין ראיה דשם דחו דברי רבה מכח קושיא וע' בשל"ה שהקשה קושיא עצומה דברי הרא"ש אהדדי בזה:

לב כדאמר הש"ס לימא מסייע לי' ודחי ליה בדוחק מכלל דלא ס"ל כוותי'. תוס' ב"מ ר"ד צ"ט וע' מ"ש לקמן על הל' כשמואל בדינא:

לג לפעמים הוצרך הש"ס לפסוק כרבים מפני דמיסתבר טעמו דיחיד. ע' תוס' שבת ד"ס ע"ב ומס' יומא דל"ו ע"ב ובשו"ת רשב"א מ"ד:

לד אין למידין הלכה מפי הגמרא. נדה ד"ז ע"ב וכן מפי המשנה וכ' רשב"א סי' של"ה שר"ל אם זה מ"ש במשנה הוא נגד כללים שבידינו בפסקי הלכות ולעד"ן שלא היה צריך לאמרו שלא נאמר אין הלכה כהלכה הנאמר' בכל המשנה רק אין למידין ממ"ש הלכה במשנה וה"ל כאלו לא נזכר זה במשנה. והנה לא מצינו רק ג' והם פאה פ"ג מ"ו. יבמות פי"ד מי"ג. מנחות פ"ד מ"ג ע"ש. וע"ע שביעי' פ"ט מ"ה לי"ג. ורפ"ט דטהרות ונדה פ"א מ"ג ושם בגמ' ד"ז ע"ב וברי"ף פ"ד דעירובין ובכל מקום דנזכר במשנ' נחלקו ג' או יותר ועמ"ש בזה בסמ"ק:

לה לימא תנן סתמא דלא כרבי. ב"ק דנ"ט ע"ב. וכ' הרא"ש דמ"מ אין הכרח מלשון זה דהלכה כרבי. זו דברי ר' פלוני וכו' משמע שאין הלכה כר"פ הרא"ש ספ"ג דכתובות:

לו זאת אומרת דאמר אמורא י"ל דמ"מ לא ס"ל. תוס' יומא ד"ו ע"ב. ואם אומר זו דברי ר"פ מסתמא לא ס"ל כוותי' כ"כ הר"ן פ"ג דכתובות והכי מוכח ספ"ז דב"מ דהיינו דקמ"ל שם ר"נ אמר רב ואמר רנב"י מתניתין נמי דוקא ע"ש רש"י ותוס' ועיין גמ' ב"ב דק"ה ע"א ובתוס' שם דל"ה ע"א ויבמו' דס"ז ע"א ועש"י דל"ג ע"ב. לאפוקי מר"פ. אין מלשון זה הוכחה דאין ההלכה כר"פ. תוס' דר"ה ר"ד ט' ע"ש. ופ"ק דע"ז ד"ט ע"ב ודנ"ז ע"ב ובהרא"ש שם דע"ז ובשו"ת ב"ז נ"ד ורלב"ח קמ"ב דף רנ"א ע"ב והג"ה מיימוני גירושין פ"ט והגה' מרדכי סוף כתובות:

לז כ"ע לית ליה וכו' דבש"ס והמ"ל כ"ע אית ליה ש"מ דלא ס"ל להש"ס כן. ע' ברא"ש ברכות ר"ד ע"ה ובתו' שבת דמ"ג ע"ב. ומ"ק ד"ג ע"א. וקידושין דמ"ז ע"ב. ב"מ דפ"ב ע"א. ב"ב דפ"ב ע"א. שבועות דמ"ג ע"ב. אם משני הש"ס כך והמ"ל באופן אחר אין הכרח שאין ההלכה כאותו אוקמתא דהוי מצי למימר. ע' תו' שבת ד"ג ע"ב. גיטין דמ"ג ע"א. יומא ד"ח ע"א:

לח כל עדות הלכה ר"ל במס' עדיות. י"אר דוקא שאחר מחלוקת. ה"ע דל"א ע"א. וברש"י חולין די"ח ע"ב משמע דאין חילוק כלל דבכל מקום וענין הלכה כך:

לט כל מקום שבראש הפרק מתחיל א"ר פלוני הלכה כוותי' מש"כ כשאומר ר"פ אומר כ"כ בה"ע שם ואני תמה שלא מצינו בכל הש"ס פרק אר"פ רק רפ"ט דשבת ואין בו מחלוקת וכן כל מקום שמתחיל פרק רפ"א שאין אחרים חולקין אין ב"ה על ב"ש או חכמים על היחיד ובפשיטא שאין ההלכה כב"ש או כיחיד:

מ הלכה כדברי המיקל באבל. הרמב"ן בספר תה"א אבל לא בקריעה. ע' תו' כתובו' ד"ד ע"א וברי"ף פ"ק דקידושין ובשו"ת ר"א ששון קס"ז. ואפי' נגד רבים ע' מ"ק ד"כ ע"א וכבר כתבנו בפתח דברינו דבכל הכללי' היינו בסתמא ומ"מ יד הש"ס על העליונה ובכמה דוכתי פסק נגד הכלל. ולא ידענו מה היה לרמב"ן בספרו תה"א ד"ס רע"ב שנתקשה בזה:

מא אין הלכה כשיטה. ע' ר"ן פ"ק דסוכה על סוכה דירת קבע בעינן ושם כלהו ס"ל וכן בכל מקום שאומר פלוני ור"פ כלהו ס"ל וכ' בה"ע דל"ו ע"א ע"ד מה שפרטה תורה חיות טהורו' ועופו' טמיאות מפני שרובם אינם כן כבגמ' דחולין והמה מרובי' מכשרים. וע' שו"ת מהרמ"ע י"ג ובב"ש ריש פרק חלק מכ"ש כשאומר פלוני ופלוני אמרו דבר אחד אפשר דהלכה כן כ"כ בש"י דל"ט ע"ב בשם הרשב"א. וצ"ע דבדף ל"ח ע"ב כ' בשם הרשב"א. וצ"ע דבדף ל"ח ע"ב כ' בשם הרשב"א. וצ"ע דבדף ל"ח ע"ב כ' בשם הרשב"א

בהיפך והוא ברשב"א תרפ"ח ע"ע סי' תל"א וע' סוגיא זו שבת דך"ז ע"ב. ודע"ז וצ"ד ע"א. נדה דכ"ז ע"ב ור"פ הגוזל קמא:

מב וביבמות דצ"ג רב הונא כרב ורב כר' ינאי ור' ינאי כר' חייא ור' חייא כרבי ורבי כר"מ ור"מ כראב"י וראב"י כר"ע ופירש"י שכך סדר קבלתם וצל"ע איך חשב ג' דורות מרב לרבי ורב גופי' שימש לרבי ע' גמ' חולין דקל"ז ע"ב וכתובו' ר"ד ס"ט גם מ"ש ר"מ כראב"י וראב"י כר"ע והרי ר"מ היה תלמיד מובהק דר"ע כבעירובין די"ג ע"א ולענין הלכה ק"ל כוותייהו:

מג ובנדרים ד"י ע"א ז"ל שמעון הצדיק ור"ש ור"א הקפר כלם בשיטה אחת הם. והוא לשון זר:

מד את"ל דבלשון הש"ס הלכה הוא. כך ס"ל להרמב"ם (והארכנו בספרי מ"ק ופרשנו דהיינו דוקא אם כ' הש"ס לשון את"ל) וכ"כ במ"ע פ"ב דנזירות שכך קבלנו מבעלי תו' הביאו ש"י דל"א ע"ב וע' תו' גיטין דמ"ג ע"א. ושו"ת מהריב"ל ספר א' דל"ט ושו"ת ראב"ח ח"א סי' ס"ח:

מה כל המיקל בארץ הלכה כוותי' בח"ל. ברכות דל"ו ע"א כתבו התו' שבת ר"ד קל"ט דדוקא בדפליגו בדין מין אוכל אי הוי אסור יע"ש ונ"ל משום דשם ובברכות פליגו בכה"ג לכן נקטו התוס' כך וה"ה אם פליגו בגוונא אוחרי ולכן כתבו כמה פוסקים שמכלל זה יצא לנו היתר לחדש בח"ל ולא אתא התוס' רק לאפיקי מחלוקת התלוי בזריעה:

מו מי דתנן בבחירת' כותי' ק"ל להלכה. ברכות דכ"ז ע"א וקידושין ס"ד נ"ד:

מז במחלוקת שני אמוראים. יש לפסוק בזה שהוא רגיל בש"ס ומארי' דתלמודא טפי מאידך כ"כ הרי"ף. קושיית הש"ס בפשיטות מאיזה דין מוכח דהכי ק"ל כגון בברכות דכ"ה ע"ב והרי לבו רואה את הערוה. אע"ג דאותו מ"ד לא ס"ל כך:

מח ש"מ בלשון קושיא בש"ס משמע דלא ק"ל הכי ומשמעות תוס' מס' ע"ז נ"ז ע"א. ע' ה"ע די"ו ע"א:

מט רב ור' יוחנן הלכ' כר"י לבד מתלת. ביצה ד"ד ע"א וע"ב. וזה חידוש דבגמ' חולין דצ"ה ע"ב דר"י כתב לרב לקדם רבינו שבבבל. ועוד רב תנא ופליג כבש"ס עירובין ד"נ ע"ב וכתובות ד"ח ע"א וגיטין דל"ח ע"ב וב"ב דמ"ב ע"ב וע"ע חולין דקכ"ב ע"ב ואין אומרים כך על ר"י כמ"ש תוס' יבמות ד"ז ע"ב ונדה דך"ב ע"ב וכ"כ המפרש למס' תמיד:

נ שמואל ור' יוחנן הלכה כר"י. שם בביצה. גם זה פלא שהיה גם הוא גדול מר"י כבגמ' חולין דצ"ה ע"ב ודקל"ז ע"ב:

נא רב הונא ור"י כהא דחגיגה ד"ג ע"ב הלכה כר' יוחנן מכח כ"ש ע' תוס ברכות ד"מ ע"ב:

נב חזקיה ור"י הלכה כחזקיה שהיה רבו ע' קידושין דנ"א ע"א:

נג אם לא בדקים ליה ר"י כרבנן ע' נזיר ד"נ ע"ב ובמיימוני פ"ז דנזירות:

נד ר"א ור"י הלכה כר"י וכ"כ ה"ע ובכריתות דצ"ט שהי' ר"י רבו דר"א ע' ב"ב דקנ"ד ע"ב ותמורה דקכ"ב ע"ב והא דכת' הרמב"ם בפ"ג מ"ה מעבודת יוה"ך בכה"ג מונה שמא ישכח וכו' וא"כ בדיעבד כשר אם לא מנה וזה כר"א ולא כר"י ביומא דנ"ה ע"א היינו משום דת"כ סתם כוותיה דר"א אף כי לדעת מהרי"ק אין פיסק' הכללות רק בדברים הנהוגים ובחדושי' דת"כ הארכנו בג"ה:

נה ר"ל ור"י הלכה כר"י בר מתלת. ר"פ החולץ דל"ו ע"א כי הי' ר"י רבו דר"ל כבפ' הפועלים ובחולין דקל"ט ע"א ועע"ש בתוס' דכ"ט ע"ב. וספ"ק דמעילה קרי ר"י לר"ל ינוקא ואף כי אמרו על ר"ל בסנהדרין דכ"ד ע"א שעוקר הרים ומבואר ג"כ חריפתי' ב"מ הנ"ל ואפי' רב כהנא תלמיד רב הי' מופלג בחריפו' מר"י כבגמ' דב"ק דקי"ז מ"מ לאו בחריפות תליא מילתא ולכן ק"ל רב ור"י הלכה בר"י כנ"ל וע' במ"ע הלכות שבת פי"ז מי"ג:

נו ומ"מ הא דר"ל דוקא בדפליגו אליבי' דנפשייהו וכ"כ התו' בפ' הזהב ובמ"מ רפ"ד דאיסורי ביאה: ר' ינאי ור' יוחנן נלכה כר' ינאי שהיה רבו דר"י. ה"ע דל"ה ע"א. ע' מש"ל על אין הלכה כתלמיד נגד רבו: ריב"ל ור' יוחנן ק"ל כריב"ל. [בשו"ת הרא"ש כלל ב' סוף די"א דק"ל כריב"ל בכל מקום] תוס' עירובין דס"ב ע"ב. גיטין דל"ט ע"א ומגילה ר"ד ד"ז קידושין דך"ג ע"א ב"ב דצ"ו ע"א. מס' ע"ז דל"ג ע"ב וע"ש:

נז ר' יוסי ב"ר חנינא ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. כ"כ הא"ש ספ"ד דב"ק וצ"ע דבפ' הכותב דף קל"ח רע"ג כתב בהיפך:

נח רב הונא ורב. הלכה כרב. כ"כ בס' ה"ע ש"ב פ"ג דל"ה ע"א:

נט ר"ה ורב חסדא הלכה כרב הונא. שהיה ר"ה רבו דר"ח. עיין בתוס' ברכות דך"ד ע"ב וב"מ ד"ז ודל"ג ע"א קידושין ד"נ ע"א. מנחות דמ"ב ע"א:

ס וע"ע בעירובין דס"ב ע"ב וברכות דל"ד ע"א:

סא רב אשי ורב כהנא הלכה כר"כ. ה"ע שם:

סב רב הונא ורב נחמן ק"ל כר"ה באיסורא ובר"נ בדינא. ע' בכתובו' ר"ד י"ג ודס"ח ע"ב דצ"ע מה מקשה הש"ס הא ידוע דלא נכללו אלו כללות רק במקומות דלא פסק הש"ס הלכה כמאן ומצוי שהש"ס יפסוק נגד הכלל:

סג וע"ע בגיטין דע"ד ע"ב:

סד רב אשי ורבינא. פסק ר"י כר"א וכה"ע דרבינא הי' תלמיד חבר לר"א ע' מגילה דכ"ו רע"ב וקרוב לספ"ק דמ"ק. אבל הרא"ש פ"ק דקידושין דף"ח ע"ב דבה"ג ור"י ט"ע פסקו כרבינא. ונ"ל קצת טעם כי אוירא דא"י אהני לרבינא ע' מנחות דמ"ב ע"א:

סה הלכה כרב נחמן בדינא. בהרא"ש פ' הזהב דקמ"ב רע"ג דדווקא נגד רב ששת. ובש"כ בח"מ סי' ס"ו ס"ק קכ"ב השיג על זה רק נגד כל חולק וע' שו"ת רמ"ע סי' קי"א:

סו הלכה כרב באיסורא. בבכורות דמ"ט ע"א חוץ מאותו דין שם. ע' נדה דס"ד ע"ב ובמס' שבת דף"ב ע"א אמר אביי כל מילי דמר ר"ל רבה עביד כרב לבד מתלת וכו' ושם ד"מ ופרק ע"פ דק"א ע"א דר"ל כחומרא דרב גם לא היכא דאיתותה. ובעירובין פ"ט דצ"ג ע"ב. דבעירובין ואבל דק"ל כמיקל אפילו נגד רב:

סז הלכה כשמואל בבדינא. הרא"ש בפרק הזהב שם ודווקא לגבי רב. ובעירובין ד"ץ ע"ב נחלקו רב ושמואל ואמר שמואל גופי' דהלכה כרב. ע' בכורות דמ"ט ע"א:

סח ויש חולקין על כלל זה. עי' תוס' גיטין ד"ס ע"א ובמ"ע ספ"ז דהלכות נדרים:

סט ונ"ל דגם התוס' בב"מ ר"ד צ"ט לא ס"ל כלל זה במוחלט א"נ י"ל דלא נאמר הכלל רק בדפליגו יחד בדין לא ע"י שינוי אוקמתא ע"ש ודו"ק:

ע והא דק"ל כרב באיסורא וכשמואל בדינא ע' ברא"ש פ"ד דב"ק ולולי דמיסתפינא אמינא כי שמואל לרוב חקירתו וידיעתו באצטגנינות ורפואות לא הי' בקי אף כי אמר שלא נסתכל באיצטגנינות רק כשהולך לעשיית צרכים מ"מ היתה דעתו משוטטות עד כי היו נהירין לו שבילין דרקיע וכו' והי' מופלג בעיון ושיקול הדעת שהוא כח המצייר והמדמה והמפריד בין דבר לדבר בסברא של דהו ומצד זה דיני ממונות הם מקצוע גדול דיש חדשים לבקרים ומעט מזעיר נמצא במשנה ובברייתא וצריך שיקול הדעת קולע אן השערה ולא יחטיא. ואפשר כי על כן נקרא שקוד על שני פנים הא' על צד הציור הטוב והישר [עי' בספר מדות אהרן רפ"ב ובלשון ריש בקדמת ספר המורה שכתב לתלמידו טוב שכלך ומהירות ציורך) כי תרגום משוקדים מצוייריין וכ"פ רש"י בחומש והשני ע"ש מהירות השכל שהוא ג"כ פרי הציור הטוב שממהר לקרב אל שכלו דברים העמוקים ונ"ל שגם מצד זה נקרא המופלג בדמיון חריף כענין חרפא ואפלא ור"ל מהיר והיינו שקוד כרמ"ש מקל שקד כי שוקד אני על דברי והיינו שאמר חריף ומקשה נגד מתון ומסיק בהוריות. ורב הי' מלא ברכת ה' במשניות ובברייתו' עד שאמרו עליו רב תנא ופליג:

עא כך י"ל בדרך אפשר ואחר בקשת המחילה מעצמותיהם הקדושים ומפני שהיו מופלגים בשני מעלות כל אחד במעלה אחת פסקו חכמי הש"ס כן אף כי בכמה דוכתי בסיני ועוקר הרים פסקו כזה סיני כדמוכח מר"ל ור' יוחנן:

עב והיכא דפליגא יחד רב ושמואל דבדבר הנוגע לאיסורא ולממונא צ"ע כמאן נפסוק ולולי שידעתי שאינני כדאי להכריע אמינא דאם נסתפק נעשה כרב דעכ"פ גדול הי' משמואל כבש"ס ב"ק ד"פ ע"ב וחולין דצ"ה ע"ב זכרנו לעיל. עוד דהא דק"ל כשמואל בדינא אינו מוסכם מכל כמ"ש לעיל:

עג ועי' מס' זבחים דל"ח ע"ב וחולין דנ,ב ע"ב ונדה דכ"ד ע"ב ובתוס' קידושין ס"ד כ"ג גם מ"ש הר"ן ריש נדרים גבי יש יד להקדש. גם בפי"א דפ"ח ע"ב ותשובה אחרונה של הרב מהר"י טראני ובתי"ט ברכות פ"ח מ"ד. גם בגמ' שבועות דמ"ג ע"א:

עד ובב"י בת"מ סי' ס"ז כתב בכה"ג נבי פלוגתא דרב ששת ור"נ דדין שמיטה לגבי ממון מקרי איסורא:

עה רב ששת ורב חסדא הלכה כר"ש. תוס' עירובין ד"מ יע"ש וע' בזבחים דצ"ו ע"ב. והוכיחו זה ממה דק"ל סיני עדיף מעוקר הרים (ע' ביוחסין הטעם דקי"א ע"א) ולענ"ד נראה דגם זולת זה דגם ר"ש הי' חריף גדול כבמנחות דצ"ה ע"ב:

עו רב אחא ורבינא בכל התורה רבינא לקולא וכו' בפסקים וכתבים קי"א תמה על אריכות לשון זה דהל"ל בקצרה בכל התורה הלכה כמיקל ועוד צלע מ"ט דש"ס דלא זכר בפי' מי ס"ל כך ומי כך במקומו ומצינו בכה"ג בכמה אמוראים כגון ברב ושמואל בב"ב דצ"א ע"א וגם גבי תנאים בפלוגתתא דר"י ור"מ במכות די"א ע"ע ושם ע"ב רב אמי ור' יצחק נפחא. וי"ל דאותן אמוראי דבימי רב אשי ידעו שנחלקו יחד בבר ולא ידעו בירור דעת כ"א וגם זה פלא בפלוגתתא דרב אחא ורבינא דבכל ענין שנחלקו לא כיון המחמיר להלכה וגם תמיה קצת בכמה כללים שבפסקי הלכות (והוא שאלת השואל שבתחילת המאמר ואף שישבנו קצת מ"מ נשאר תמוה) ומ"ש בה"ע דל"ה ע"ב דהיינו כשאין אחרים חולקין עמהם לא הבנתי ולא מצאתי:

עז וכלל הנ"ל הוא בגמ' דחולין דצ"ג ע"ב ופסחים דע"ד ע"ב. וצ"ע מס' ע"ז דל"ג ע"ב ויבמות דל"ט ע"ב:

עח רב יהודה ורבה ק"ל כר"י כ"כ במבוא הגמ' לר"ש הנגיד:

עט הלכה כר"מ בגזירותיו. כתובות דנ"ז ע"א וד"ס ע"ב וביבמות דל"ז ע"א וב"ק ד"ל ע"ב דלא בקנסותיו ע"ע ב"ב דצ"ד ע"ב ביצה דכ"ז ע"א בכורות דכ"ח ע"א. ובמס' עירובין דמ"ז ע"א לאפוקי מ"ד הלכה כר"מ בגזירותיו ומשם דק"ל כר"מ בגזירותיו אפי' נ גד ר' יוסי כ"ש נגד (ר"מ) [ר' יהודא]. ועי' בתיו"ט ספ"ב דנדרים ומס' ע"ז פ"ק מ"ה ומ"ש שם לא נהירא כי שם לכ"ע גזרינן בדבר דשייכא למיגזור ודוק ולעד"ן דמוכח בש"ע דק"ל כר"מ

מדהקשה בש"ס ר"ע דקל טב הוא דלא וכו' ולמה לו להקשות אר"מ ומדיוקא לקשה מת"ק ור"י דס"ל אפילו דקל טב שרי אלא ע"כ מדהקשה מר"מ ש"מ דהכי ס"ל:

פ תהי בה ר' יוחנן אדתהי וירא לחלוק לכן ק"ל הכי. עי' ב"ב דל"ט ע"ב:

פא הלכה כמר ב"ר אשי בר ממיפך שבועה ואוריתא וי"ג וחיוורי. וי"ג לית הלכתא וכו' בר וכו' בר וכו' ע' יומא דפ"ג ע"א כתובות דצ"ו ע"א. סנהדרין דכ"ט ע"ב. חולין דע"ו שבועות דמ"א ע"א:

פב הלכה כר"ל בהנהי תלת. יבמות דל"ו ע"א. ובב"ב דקכ"ט ע"ב וחולין דכ"ט בתוס' דלא נכלל בזה מ"ש בשם אחר וכבר כתבנו לעיל מ"ש התוס' בשבת ד"ע ע"ג. ועמ"ש לעיל גבי ר"י ור"ל:

פג כל מקום ששנה ר' יודא בעירובין הלכה כוותיה. ס"פ חלון ומ"מ ק"ל כדברי המיקל נגדו עי' עירובין דמ"ו ע"א ודצ"ה ע"א וע"ע הג"מ פי"ו מהלכות שבת ובספר כנסת הגדולה בא"ח סי' שנ"ח:

פד כל מקום שאר"י אימתי אם הוא לחלוק או לפרש נ"מ ג"כ להלכה עי' גיטין ד"ז ע"ב. ובתוס' חולין דפ"ח ע"א ושבועות דמ"ח ע"א דדווקא במשנה ולא בברייתא ונ"ל דאישתמיטתי' זה להרב ב"י וגם לבעל מג"ד בסוגיא דעקירות בא"ח סי' קע"ח. ובתוס' חולין ספ"ה השאירו בתימא מ"ש שם מודה ר"י (ע"ש מ"ג בתיו"ט) ובספר יראים מצוה קכ"ח דס"ה ע"ב כתב דע"כ יש גר' שם בד"א ואפשר מפני דסוף כל סוף ר"י ביאר החילוק יתכן לשון מודה ול"ק מודה למאן דהקשה בפ"ב דכתובות:

פה ולי צ"ע בגמ' דעירובין דמ"ז רע"ב דשם פסק ר"י בברייי' הלכה כר' יוסי ומקשה ל"ל הא בלה"נ ק"ל כר' יוסי נגד ר' יהודא וק"ל במ"נ אם שם אימתי לפרש א"כ הוצרך ר"י לפסיק כר' יוסי נגד חכמים ואם הוא לחלוק נשאר קשה מה הוצרך ר' יוסי לפסוק כר' יוסי ע"ש ודו"ק. ע"ע יבמות דמ"ו ע"א. ובגמ' ס"פ חלון במס' (שבת) [עירובין] לא ס"ל כלל הנ"ל יע"ש:

פו בגמ' דגיטין פ"ק ד"ד ע"א מהדרינן אדר"מ דסתם מתניתין ר"מ ומהדרינן אדר"א דהלכתא כוותיה בגיטין פי' רש"י בהא מילתא עע"ש דפ"ו ע"ב. ואמר שמואל הלכה כר"א בארבעה נדה ד"ז ע"ב. ור"ל אע"פ דשמותי הוא [ובפרט הלכותיו שאמר לפני אותו מעשה] ופי' הערוך גם התוס' שם ע"פ הירושלמי דר"ל מתלמידי שמאי [גם זה צ"ע א"כ גם כר"ט לא נפסק שהיה ג"כ מתלמידיו כבש"ס יבמות דט"ו ע"ב ובלי ספק כמה תנאי היו תלמידיו עי' שו"ת ב"ז רמ"ו]:

פז ובאמת צ"ע על פירש"י מפני שברכוהו גבי תנור של עכנאי בב"מ דלמה יפסיד בשביל זה ואפי' מי שנעשה זקן ממרא ונידון למה לא נפסוק כוותי' אם אמר דבר הגון וכיון אל האמת. [והרב הגאון הגדול בדרושו פה לפי דרכו זכר בשם מפרשים שמפני שאם היה ר"א בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא וחייב מיתה והיה כלא היה וכמת ובטל הוא ובטלו שמועותיו לכן לא קל כוות' וזכר עוד מה דקשה ליה קושיא נפלאה על דברי הרמב"ן במ"ש שאלו היה בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא הלא ס"ל להרמב"ן דאינו נעשה זקן ממרא אלא א"כ למד מפי עצמו ולא מפי השמועה וכבר ידוע מגמ' דסוכה דכ"ח שלא אמר מימיו דבר שלא שמע מפי רבו. ומפני שהרב הנ"ל מופלג בחסידות נוסף על הפלגתו בתורה כתבתי לו שורתיי' על שני הקדמות הנ"ל כי זרים הם בעיני ולא שמעתי ולא קריתי עד היום בשום ספר כי הראשון לא יתכן בשום פנים לשנות אמיתות ההלכות מפני כך ואלו היה נעשה באמת ז"מ חלילה שלא נקבע מפני כך הלכה כמותו אם דבריו נכונים ולא קנסו ר"מ בקביעות ההלכה משום קבלתו מאחר. ועל השני שניתי וקריתי ולמדתי ת"ל ברמב"ם ובג' מפרשי משנותיו מ"מ וכ"מ ול"מ ומימי לא שמעתי חולק על הרמב"ם בזה והכי מזבח סוגיא דשמעתת' דפי' הנחנקין דאין חילוק בין אמר הז"מ מפי השמועה או מפי הקבלה כמ"ש מפרשים ופוסקים הנ"ל גם בספר מגילת אסתלר שזכר השגות הרמב"ן על הרמב"ם לא זכר ולא פקד זה. והגאון השיב לי ג"כ בכתב כי יודע גם הוא שדבר זה שהרמב"ן חולק לא זכרוהו המפרשים המפורסמים גם לא במ"א הנ"ל רק אמת וצדק והוא שקרא זה באיזה ספר (והראה הגאון פנים לדעת הרמב"ן מפני דס"ל דהתיובתא דרב כהנא דבש"ס אינו קושיא אלימתא ע"פ איזה דקדוקים קלושים וחזרתי והשבתי לו דהא תינח אם נשאר בקשיא י"ל דלא נדחה מש"כ דבר דקאי בתיובתא נדחה לגמרי בכל הש"ס וכמ"ש התוס' בכמה דוכתי ובעירובין ד"י וט"ז ע"ב וב"ק דט"ו ע"ב מקשה הש"ס תיובתא והלכתא ובמסכ' שבת ד"מ כשיטא דלא עביד דהא איתותב מש"כ קושיא ועמ"ש תשובה צ"ד ד"נ ע"א. גם על שאר דבריו השבתי בכמה פנים) גם בטעם דלא פסקינן הלכה כר"א מפני דשמותי הוא ע"פ טעם הנ"ל קרא בספר וכשיבא אל ביתו יחפש ויודיעני מקומו. וכל הנ"ל לא כתבתי לולי שמצאתי מ"ש הנ"י בשם הרמב"ם שנ"ל שמהם יצא הקושיא של הגאון וז"ל הנ"י שם בשם הרמב"ן ואפשר שם היו אומרים מפי השמועה והוא אמר כך הוא בעיני ולכך לא קבלו ממנו כל הראיות שבעולם ואלו הורה למעשה בזמן הבית היה נעשה ז"מ וכו'. ולדעתי זה מקור שיצא ממנו קושיא של הגאון הרי מימיו של ר"א לא אמר דבר הלכה למעשה כהנך דמס' יומא ומס' סוכה ועל זה אמרו לו תלמידיו כל דבריך ר"ל בהוראה אינו אלא מפי השמועה מש"כ כשדן עם

רבותיו או עם חביריו בהלכה כמו בתנורו של עכנאי היה אומר דעתו וטעמו כדמוכח רפ"ו דפסחים שאמר ועלי' אני דן וע"ע במשנה ספ"ג דכריתות ולא היה אומר אותן הלכות בקבלה כי אז אפשר לא היו חולקין עליו עי' יבמות פ"ח מ"קג. ובפרק ד' מיתות אמר שלא חיסר מרבותיו רק ככלב המלקק מן הים. וגם קושיא החזקה נ"ל דל"ק מידי כי מ"ש הרמב"ן ואלו תורה למעשה בזמן הבית היה נעשה ז"מ לא נמשך למ"ש מקמי הכי שהוא היה אומר כך הוא בעיני דס"ל כרמב"ם דאין חילוק לענין ז"מ ולא מצאתי חולק על זה. רק על מ"ש מחזי כאפקרותא כתב דאפשר דהיה באופן דנראה כאפקרותא מפני שהיה אומר כך הוא בעיני כאלו לא חש לכל דברי חכמים וקבלתם ועל זה סיים ולכך לא קבלו ממנו ומ"ש ואלו הי' הורה למעשה וכו' ר"ל באיזה ענין אפילו אמר ג"כ מפי הקבלה וזה מדוקדק בלשונו שאמר בתחל' לשון ואפשר ולבסוף בהחלט ואלו הי' וכו' והל"ל מקמי ולכך לא קבלו לכן אלו הורה וכו' ותו לא מידי]:

פח משנת ראב"ע קב ונקי. עי' עירובין דל"ז דס"ב ע"ב ויבמות דל"ז רע"ב ע"ש פי' רש"י וספ"ד וד"ס ע"א. ובכורות דכ"ג ע"ב. וכתב ש"י דל"ט ע"א בשם הרא"ש גם בהג"ה ספר כריתות דבק"ב מקומות ק"ל כראב"י וק"ל מגמ' דיבמות הנ"ל יע"ש. ובר"ן פ"ק דשבועות דדוקא נגד יחיד ואפשר דגם הרמב"ם ס"ל כן ואזלא תמיהת התוי"ט מס' כלאים פ"ב מ"ט ופ"ד מ"ח וע"ע תי"ט עירובין פ"ח מ"י והרא"ש בהלכות קטנות הלכות טומאה לא ס"ל כן רק ל"ש. ע"ע ברא"ש פ"ג דנדרים ע"ש ברא"ש ה"ק דרב לא ס"ל כלל זה:

פט והנה ל"ד מנשת דה"ה בשנזכר בברייתא הכי מוכח בתוס' קידושין ס"ד ס"ב וכ"כ הרשב"ם בב"ב דקל"ח ע"א. דמשנת כולל הכל מש"כ בדאתמר במשנתינו עי' בתוס' כתובות דק"ט ע"א ומנחות דל"א ע"ב. אבל אין ראי' דע"כ משנת לאו דוקא לפי' ק"ב מקומית הנ"ל כי לא נזכר חלק המעשר מזה כי י"ל שהיו אז בימי התנאים משניות מרובים מאד משלנו כבגמ' דחגיגה:

צ שמואל ורב חסדא הלכה כשמואל. ר"ן ר"ש משנין וכן נגד רב אדא בר אהבה. ה"ע דל"ה ע"א:

צא ר"ע ור' ישמעאל. הלכה כר"ע. עי' תיו"ט עדיות פ"ב מ"ו:

צב הלכה כר"ע מחבירו. עירובין דמ"ו ואפי' בדיני עירובין וכן כל כללי ש"ס דשם תוס' שם דס"ה ע"ב ובמס' כתובו' דפ"ד ע"ב דלא מרבו (ע' ב"ב דקכ"ד ע"ב ובספר יוחסין דמ"ד) וראיתי בספר יראים של הרא"ם מצוה רכ"ז דק"ו ע"א וז"ל ר"ט ור"ע ראיתי בהלכות דבני מערבא דהלכה כר"ע ונ"ל דס"ל דר"ט רבו הי' והלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו לכן קמ"ל. גם הרי"ף פסק ביבמות פט"ו גם פ"ק דקידושין גבי עבד מעוכב גט שחרור כר"ע נגד

ר"ט וכ"כ שם הרא"ש ונ"ל משום דמסקנת הש"ס שם כתובו' ואס"א בתרא לכ"ע תלמידו הוי (עי' מס' מעשרות פ"ג מ"ט):

צג ומ"ש מחבירו כתב התי"ט בפשיטות בנגעים פ"א מ"ד דלא מחביריו וכ"כ בפשיטות בשו"ת שער אפרים תשובה קס"ט דצ"ה סע"ג. אכן בתי"ט ספ"ק דשביעית משמע דס"ל אפילו מחבריו והכי משמע גם בתוס' יומא ד"ד ע"ב וע"ע מ"ש בחידושי משניות בג"ה מס' פאה פ"ג מ"ח:

צד וי"ל אפילו אם ק"ל אפילו מחבריו היינו בדיחידים פליגי עלי' מש"כ בדנחלק עם חכמים:

צה כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה. גיטין דע"ה ע"א. ספ"ז דכתובות. ב"ק דס"ט ע"א. ב"מ דל"ח ע"ב. ב"ב דקע"ד ע"א. ע"ש ברי"ף ושם דקל"ח ע"א פי' הרשב"ם דדוק במשנה ונ"ל ראיה מגמ' דכתובות דק"ט ע"א. (לכן צל"ע על התוס' דב"מ ר"ד ס"ט שמהן נעזר הש"כ בח"מ סי' קע"א ס"ק ח') ומנחות דל"א ע"ב:

צו והרשב"ם בב"ב דקל"ג ע"ב כתב דשמואל לית לי' הא כללא וכן רבא (ע"ע מס' ע"ז דל"ב ע"ב) וכ"פ הרי"ף בס"ד דב"ב דלא ק"ל הכי וכ"כ הרא"ש בב"ק ר"ד קל"ג. ע' שו"ת רשב"א סי' מ'. ובהרא"ש פרק השולח גט. ובר"ן פ' מי שאחזו. ובפי' עץ החיים כתובות פ"ה מ"ה ופ"ו מ"ד. ובתי"ט פ"ח דעירובין מ"ז. ועירובין פ"ו מ"א. ובב"מ דל"ח ע"ב וכתובות דע"ז ע"א דאמוראי ננהו אליבהי' דר"י אי ס"ל כלל הנ"ל א' לא ומשם נ"ל להוכיח דלא ק"ל כר"נ דגם שם פסק כחכמים נגד רשב"ג וש"מ דלא ס"ל הך כללא וא"ת א"כ מה איצטרך ליפסק כחכמי' י"ל משום דמיסתבר טעמי' דרשב"ג (עי' תי"ט פסחים פ"ד מ"ה ובכה"ג כתבנו לעיל) וע"כ פסק רב אבא אליבי' דר"י כוותי' וכ"כ הרי"ף בפרק ג"פ דהיכא דמיסתבר טעמי' ק"ל כרשב"ג. וצל"ע דבבכורות דכ"ד ע"א משמע דכ"ע ס"ל לזה הכלל. וע"ע סנהדרין דל"א:

צז אין הלכה כרשב"ג בטריפות. ה"ע דל"ד ע"ב:

צח הלכה כאביי ביעל קנס. עי' תוס' קידושין דנ"ב ע"א. וביש"ש ב"ק פ"ז סי' ך"ג: ועי' שבת דקנ"ה ע"א ולעד"ן דל"ק כי שם לא פליגו בדינא רק בפי' ברייתא ובמה קמפלגי תנאי. וברי"ף פ' המפקיד אפי' אי פליגו אליבי' דרבה רבם (וע"ש בהרא"ש גם בשו"ת שער אפרים שאלה קל"ג ד"ק רע"ב) ולי תימא רבתא על גוף המחלוקת שם פ' המפקיד שע"כ אחד מהם טעה ולא יספיק בזה מ"ש בה"ע שבכל מקום שאמר בש"ס תרי תנאי

אליבי' דפלוני לא טעה אחד מהם רק פלוני חזר בו ע' גמ' המפקיד הנ"ל דל"ו ע"ב כ"ש שלא יתכן לפסוק הלכה ע' מהרי"ק שורש קל"ז ענף ב' עי' תוס' קידושין דנ"ב ע"א:

צט מילתא דפשיטא לאבייי ויבעיא לרבא ק"ל כאביי. מלחמות ה' ב"ק ד"י ע"א:

ק הלכה כרבה נגד רב יוסף לבד משדה ענין ומחצה ויש שינוי גר' וליכא בינייהו מידי והוא בב"ב דקי"ב ע"ש בתוס' ובחידושי הרשב"א ודקמ"ג. ובתוס' קידושין ד' ט' ע"א די"א דוקא במס' ב"ב וכך נלפענ"ד שהרי ק"ל סיני עדיף כמ"ש לעיל גבי ר"ש ור"ח (וע"ע תוס' ב"ק דנ"ו ע"ב אכן בתוס' דגיטין דע"ד ע"ב משמע בכל מקום ובראש"ש ס"פ ב"מ בשם ר"י (נ"ל שהוא ר' יונה שכ"כ בש"י דל"ח ע"ב בשמו) דדוקא בדפליגו אליבי' דנפשיהו ונ"ל דמשום הכי איצטרך הש"ס לפסוק כרבה בספ"ק דברכות מפני דכבר פליגו שם רב ור"ח ע"ש בהרא"ש:

קא כל מקום ששנה ר"ש שזורי במשנתינו וכו'. מנחות דל"א ע"ש בתוס' ובמס' חולין דע"ה ע"ב וכבש"כ י"ד סי' רע"ו סק"ז ובשו"ת ה"ה בעל ב"ח ומ"ש אני עליו בג"ה:

קב ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. י"מ שר"ל אם ב"ש מקילין וב"ה מחמירין ואינם מסתם משניות הנזכרין בעדיות אינ' משנה ר"ל צריך לשבש המשנה ולגרוס בהיפך ע' תי"ט בפרק כל הבשר מ"א ובנדה פ"ד מ"ג גם ריש נדה ורפ"ג דיבמות ומ"מ ברובא דרובא מקומות שנזכר זה בש"ס א"א לפרש כן ואין להאריך רק ארשום קצת מראה מקום ע' ברכות דל"ו ע"ב ופ"ק דביצה די"א ופ"ק דיבמות ד"ט ע"א ובפי' רש"י שבת דקל"ה ע"א ובתוספות עירובין דע"ב ע"ב וחגיגה ד"ו ע"א. וברי"ף ר"פ הזהב ופרק מי שמת דמרובם מוכח דר"ל אינה משנה דדברי ב"ש בטלים לגמרי כאלו לא נזכרו וגרע משאר פלוגתת' דתנאי והטעם נ"ל מפני דב"ה רובא בצירוף הסכמת הבת קול כמ"ש תוס' גבי תנורו של עכנאי ע"ש ודו"ק.

קג בה"ע דל"ד ע"א והוא מתוס' סוכה ד"ג ע"א שרב עמרם פסק בו' מקומות כב"ש וע"ע במבוא הגמ' לר"ש הנגיד:

קד הלכה כרבי מחבירו. שם בעירובין דמ"ו לבד מאם נחלק עם אביו. רי"ף גיטין פ"ה וריב"ש סוף תשובה שכ"ד ע"ס של"ה דשל"ד ע"א. ובמבוא הגמ' חוץ מבאם נחלק עמו ר' ישמעאל בשם ר' יוסי אביו (עי' גמ' נדה די"ד ע"ב) נקטינן מזה דבדק"ל הלכה כפלוני כולל אפי' היה חולק עמו מי שבדור שקדם לו ודלא כתי"ט נגעים פ"א מ"ד ובתוס' פסחים דמ"ח ע"א דדוקא אם אין בו עוד פלוגתא דאמוראי משא"כ ביש פלוגתת' דאמוראי. אם אפי' מחביריו ע' פסחים דכ"ז ע"א וכתובות דכ"א ע"א ודנ"א ע"א ובתוס' דב"ב דקכ"ד:

קה הלכה כר' יוסי מחביריו. שם וע' גיטין דס"ז ע"א ותימא על תי"ט מס' מעשר שני פ"ה מ"ב וסוף מס' תרומות.

קו ר' מאיר ור' יודא הלכה כר"י. שם ובתו' ברכו' דמ"ט ע"ב לבד אי קם ר' יוחנן בשיטת ר"מ ע' במגדל עוז פ"א דעירובין:

קז ר' יודא ור' יוסי הלכה כר"י שם ונ"ל דע"כ פסק הרע"ב כר"י במס' פאה פ"ב מ"ב דס"ל דמ"ש במשנה קמייתא דברי ר"מ אכולהו קאי [אף דאין זה מוכרח כמ"ש שם ספ"ק דברי ר"ע] דוקא נמי דקתני והקוצר לשחת בויו החיבור ועוד למה יפסק המחבר הסדר בפלוגתת' דר"י על ת"ק בפלוגתת' דר"ש וחכמים אלא ע"כ ס"ל רישא דמשנה קמייתא ר"מ ובמה דסיים פתח דחכמים פליגו עליה וה"ה דס"ל באמת המים כר"י ומ"מ ס"ל דא"מ מפסיק לכן לא זכר פלוגתייהו בהחלט גם לא נתברר אין ס"ל בזה ואח"כ אמר דר"י פליג על מה דפתח ר"מ ונ"ל דגם דעת הרמב"ם כן דאי כדעת הה"מ דהרמב"ם ס"ל דר"י לא פליג למה לו לפסוק הלכה בפי' המשנ' מיהו אין זה ראיה דהכי מצינו בדוכתי טובא ברמב"ם ור"ש ורע"ב שמפני שחברו חבוריהם על המשנה ולפעמים יש ברייתא נגדה או שום הוכחה דלא ק"ל הכי:

קח ומכלל זה קשה לי על גמ' ספ"ח דיבמות דאמרי משמיה דרב הלכה כר"י באנדרוגינוס ובהרכבה ושמואל אמר בקושי למאי איצטרך הלכה (עי' תוס' קידושין דע"ט ע"ב) הא אפי' ר' יוסי לבדו בכל מקום הלכה כוותיה נגד ר"י ונגד ר"מ כ"ש אם ר"י עם ר"ש בכל ההלכות ההם נגד יחיד והוא ר' יודא או ר"מ דהלכה כרבים כ"ש נגד ר"מ דג"כ ס"ל כר"ש נגדו לדעת ר' שמואל הנגיד. ובכה"ג מקשה הש"ס בכתובות דע"ז על דפסק שם ר"י כרשב"ג וב"מ דל"ח ע"ב ובעירובין דמ"ז ע"ב יע"ש במ"ש דלמא רב לית לי' להנהו כללי ובעירובין דס"ב ע"ב א"ל אביי לר"י ק"ל משנת ראב"י קב ונקי ואר"י אמר שמואל הלכה כראב"י וכו' משמע דניחא לי' בתרוייהו וקשה למה ליה לפסוק הלכה ולדעת ר' חננאל דפי' בק"ב מקומות אתי שפיר רק דקשה א"כ הוראה גדולה היא ולא הוי כביעות' בכותחא ע"ש ודו"ק:

קט ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי אפי' בגזירותיו דר' מאיר. שם דמ"ז ע"א:

קי ר"ש ור' יוסי הלכה כר"י, שם וק"ל מה איצטריך ר"ל למימר בב"ק דכ"ד ע"א אנא כר' יוסי ס"ל הרי כ"ע ס"ל כר"י לגבי ר"ש וי"ל דהיינו מ"ש דר' יוסי נימוקו עמו ולכן ק"ל כוותי' בכל דוכתי:

קיא ר"ש ור' יודא הלכה כר"י. שם ובכורות די"א ע"א וביצה דכ"ז ע"א ותימא על הב"י מזה על מ"ש בהיפך בי"ד ר"ס קי"ט דקי"ג ע"ב והרגיש בו בספר תפארת ישראל עי' תוי"ט בכורות פ"ד מ"ט:

קיב ר"מ ור"ש קם בתיקו שם. ובמבוא הגמ' לר"ש הנגיד דהלכה כר"ש ומדברי הרא"ש קרוב לספ"ב דע"ז נראה ג"כ דגרס הלכה כר"ש וראיתי בהקדמת ספר פי' עץ החיים דהכי איתא בירושלמי בפ"ה דדמאי וע"ע מ"ש ספ"ט דחולין וק"ל א"כ לא הוי צריך בש"ס לפסוק ר"מ ור' יוסי הלכה כר"י דק"ו הוא כמו דיליף לה באמת מק"ו בש"ס באופן אחר ודו"ק. וממ"ש בפ"ק דעירובין על ר"ע מפני מה לא קבעו הלכה כמותו ג"כ משמע ג"כ נגד כל חולק עי' תיו"ט חולין פ"ט:

קיג הלכה כרב ששת באיסורא. עי' תוס' ברכות דמ"ו ע"א ועירובין ד"מ ע"א לגבי ר"נ:

קיד כתב בס' כריתות ר"א ור"י הלכה כר"י ועש"י דל"ח ע"ב ובה"ע דל"ד ע"א יש טעות ועי' במס' נדה דז"ח דמשמע דר' בד' הלכה כוותיה זכרנוהו לעיל שהרי בשניהם כר' אליעזר ועמ"ש בסמ"ק והנה שניהם היו רבותינו של ר"ע כבספ"ז דסנהדרין וצ"ע שם דמה קשיא לי להש"ס דדלמא דהדין למד מר"י כבמשנה והחכמה עצמו למד מר"א ודמסיק להבין ולהורות. גם יש לי תימא על שפסק הרמב"ם בכריתת פ"ג והוא דפ"ח ע"א גבי ה' תמחווי' כר"ע והתי"ט כ' שם בשם הכ"מ מפני דשתק ליה ר"י ותמהתי שהרי הרע"ב כ' דלא איתברר ובאמת בגמ' משמע דלא קיבלה ר"ע מיני' דר' יהושיע ועוד את"ל דקיבלה מיני' מ"מ נשארה מהשאלה במקומה ומידי ספק לא יצתה ולמה פסק גם לקולא דאין תמחווין מחלקין ולעד"ן מפני דאין סברא לומר דר"ג לא שמע אותה הלכה פסוקה של האוכל מזבח וכו' ולכן ממה שבשני משניו' קודמות שם השיבו שניהם בכה"ג לר"ע ופה שבק ר"ג לבר זוגיה ושתק ש"מ שלא רצה להסכים עם ר"י בתשובתו מפני קושיית ר"ע ומ"מ לפי זה נשאר קשה מ"ש דמ"מ מידי ספק לא יצא. לכן טפי נ"ל דפסק כר"ע מפני דמסיק בש"ס דברייתא ס"ל כר"ע בזה:

קטו ואתה כליל יופי משוש כל הארץ הנה לא אצלתי ממך אשר בקשת ונשאתי פניך גם לזה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם ומ"מ יהיה המאמר הזה גנוז אצלך ולא תפרסמהו אל חביריך אך כי כוונתך לפארני בזה לא חפצתי בו ואלי יהיה ה' אתי להוציא דברים אלו לאור עם שאר כללי ש"ס אשר חברתי וסדרתי עם חדושים רבים לא שערום קדמונינו ז"ל.

קטז והניחו לי מקום להתגדר בו ואתה שלום וכו' ממני ד"ש נאמן בבריתך יאיר חיים בכרך:

תשובה צה

א הגיד לי אחד מופלג בתורה בשם הרב הגדול שהקשה על מ"ש בעל תה"ד תשובה רפ"ה הביאו רמ"א בהג"ה ש"ע בי"ד סי' שע"ב שאם הגידו לכהן שמת בביתו והוא ערום צריך לרוץ תיכף החוצה ואל ילבוש עצמו תחילה כי אין שום מצוה דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות. והקשה הרב הנ"ל הא מסקנת התוס' בפרק מי שמתו ד"כ ע"א בד"ה שב ואל תעשה שאני דא"א להקשות מכה"ג דמטמא למת מצוה מפני די"ל דטומאת כהנים שאני שאינו שוה בכל וא"כ נקוט מיהא דטומאת כהן נדחה מפני כבוד הבריות. והשבתי למופלג הנ"ל דמצינא לשנויי כי הבתה"ד לא חש כלל לדברי התוס' וס"ל כפירש"י שסברתו דא"א ללמוד מטומאת כהנים למ"מ מפני שלא אסרה טומאה כלל גבי מ"מ. ואף כי אין להכניס ראש בין ההרים מ"מ מפני שלדעת התוס' השתבש רש"י חלילה בדמיונו ובמושכלו כמ"ש התוס' דא"כ כל מקום שאמרו וכו' לכן מצוה עלינו לישב דברי מאיר עיני גולה רש"י ז"ל דס"ל דודאי אם היתה היתר טומאת כהנים למ"מ נלמדת ממ"ש תורה גבי מת מצוה ללמוד דחיה לטומאת כהנים אז היתה נקראת שפיר דחיה כמו שרבתה תורה גבי מילה ביום ואפי' בשבת כבפר"א דמילה ובכה"ג גבי במועדו דתמיד ופסח דדוחין לשבת כבפ' אלו דברים בפסחים. מש"כ היתר דטומאה למת מצוה גלי לן קרא גבי לאו דטומאת (ואע"ג דכבוד הבריות דגבי השבת אבידה גבי העשה [פי' לכן נאמר ג"כ שאין זו דחיה רק כי כוונת התורה שלא ניתן מצות השבת אבידה גבי כבוד הבריות לזה תירץ שלא נכתב אצל עיקר המצות והוא ל"ת רק רמז בעלמא במלה שאינו עיקר המצוה כלל] מ"מ לא נכתב אצל עיקר המצות והוא ל"ת רק רמז בעלמא במלה שאינו עיקר המצוה כלל] מ"מ לא נכתב היתרו בלאו גופי' רק במ"ש והתעלמת דקדים לדל תוכל להתעלם ודו"ק) כהנים מקרא דלאמו ולאחיו לא יטמא לומר לך דמ"ש לא ימא לא נאמר כלל על מ"מ ובאם אינו ענין ע"כ אתא לדיוקא והיטב אשר ר"י דקדק בלשונו הקדוש דמעיקרא כשנתן ל"ת וכו' כוונתו דמל"ת גופי' נינף לאפוקי מ"מ.

ב וס"ל לרש"י דלא נזכרו אותן סברות דקות המחלקות הנזכרים בפ"ק דיבמות בסוגיא דעלי' ובנזיר פה ובשמעתתין דפ' מי שמתו דנתפס אותם בפשיטות דאם איתא ה"ל לש"ס לאתויי ת"ש לאמו ולאחיו ולהקשות מהם ולחזור ולדחותם לומר שאני התם כמו דעביד בדוכתי אחריתי. גם אם איתא דס"ל לש"ס בסוגיא דפרש מ"ש סברא זו לא הוה צריך לאוקמי כדמקשי מקברו את מת וחזרו ויש לפניהם שני דרכים לבית הפרס דרבנן ובכה"ג על מדלגין היינו דמשני כדרבא רק ה"ל לחלק ולתרץ שאני טומאת כהנים דקי"ל דלאו שאינה שוה בכל הוא. מ"מ נ"ל דלא מבעי' מה דאפשר לומר דבעל תה"ד תפס

פירש"י ולדידי' לא יגרע כח לאו דטימאות כהנים משאר כל ל"ת שבתורה דלא נדחין מפני כבוד הבריות רק דלגבי מ"מ לא נאסר כלל דל"ק מידי על תה"ד רק אפי' לדעת התוס' ל"ק קושי' ה"ה אב"ד הנ"ל כלפי מ"ש התוס' בפרק אלו מציאות גבי דרז"ל על והתעלמת פעמים שאתה מתעלם זקן ואינו לפי כבודו שהקשו התוס' ל"ל והתעלמת תיפוק ליה מולאחותו ותרצו דבזיון דמ"מ גדול מאד פן יסריח והא דמשמע בפרק מי שמתו דהיה אפשר ללמוד מיני' פושטו אפי' בשוק משום דה"ל ג"כ בזיון גדול ומופלג דה"ל משוקץ ומתועב ע"כ תמצית דברי התוס' ולכן גם מ"ש התוס' דא"א לילף מטמא' כהנים למ"מ משום די"ל מה לכהן שכן לאו שאינה שוה בכל היינו נגד מ"מ שהוא בזיון גדול ולא תילף מיני' לכלאים לגבי בזיון גדול דפושטו בשוק. מש"כ לבזיון אחר נשאר כלל שאין חכמה ואין תבונה לנגד ה' ואין כבוד הבריות דוחה לשום לית ואפי' טומאת כהן דקיל. וכל מעעין ישפוט בצדק דזה שהוגד לו שיש טומאה באהלו ואף כי רץ ערום לבית חבירו שאצלו המותר לו או לבית זה לבית זה שכנגדו לא דמי לבזיון של זה שפושט בגדו בשוק. הן מצד המקום שזה בשוק במקום ריבוי עם וכמ"ש התוס' הנ"ל פרק אלו מציאות דה"ל משוקץ ומתועב ולשון זה ארז"ל בפ' הבע"י גבי אנשי ברבריאה שנקראו גוי נבל שהולכים ערומים בשוק ע"ש דנקט תמיד גבי ערומים מלת בשוק. מש"כ זה הכהן. שנית מצד המהלך שזה רץ לבית הקרוב לו וזה הפושט בגדו בשוק צריך לילך מן השוק לביתו הן קרוב או רחוק כמה מבואות ודוחק לומר שאפשר לילך שם בשוק לבית וישלח לביתו אחר מלבוש. שלישית כי זה שפושט כלאים בשוק והולך ערום לביתו ובפגעו בבני אדם חוץ לשוק לא ידעו מה היה לו יחשבוהו למשוקץ ומתועב מש"כ זה שרץ לבית חבירו שכינו ידעו למה רץ ועל מה רץ כי מת קלא אית ליה עכ"פ גבי שכינים ואותה מבוי וזה מוכח מדברי הפוסקים בב"י וש"ע א"ח ס"פ תקמ"ז. רביעית שגבי זה שהולך לביתו ערום מלבוש שעטנז אפילו אם יודעים כל הרואים אותו הולך ערום מה נעשה לו הוא לו ללעג וקלס ושמץ אחר שהיה אפשר לו לבדוק ולהשגיח בבגדו כי ערב זר בו משא"כ זה שמת מת באהלו מה הוי לי' למיעבד. ולכן לו נמוטו פעמי רגלי תה"ד על ידי קושית הרב המופלג נר"ו.

ג ואי קשיא על הוראות התה"ד הכי קשיא לי על מה שכ' שמחויב זה הכהן לרוץ החוץ ערום ויחף הלא מסקינן בסוגיא דפרק מ"ש הנ"ל שב ואל תעשה שאני ובכה"ג זה שבאת' לו הבשורה שמת בבית אע"פ שהטומאה עצמה היא לאו שיש בה מעשה מ"מ זה שמת בביתו בפתע פתאום אין מוטל עליו רק לפרושי משם וליצא ומה ששוהה בלבישתו לא הוי רק שב ואל תעשה משא"כ הלבוש כלאים דמעיקרא כשלבשו עביד מעשה של

עבירה והכי מוכח ומדוקדק בדברי רש"י שם במ"ש וז"ל והלובש כלאים עקרו במעשה ממש שהוא לובשו וכו' וידעתי שהקורא ישיבני מנא לך סברת הכרס הזו ומנא לך להקשות אבל יעיין המשיב בתוס' בפ"ב דשבועות דף י"ז ע"א ובפרק האשה רבה ד"צ רע"ב ד"ה כלהו דמי וכו' יראה כי דברי כנים ואמיתים ת"צ וצריכים נגר לישב דברי תרומת הדשן. ואלו היה רצוני לחלק בסברא בדויה הייתי אומר דלובש כלאים חשיב מעשה מצד שנהנה בלבושו כי זה עיקר הלאו ובכה"ג אמר הש"ס בנזיר והא קמתהני' מעבירה ומצינו לרז"ל בכה"ג ריש תמורה לא תיתני מימר דבדיבורי' עביד מעשה. ובכה"ג כתבו התוספות פ' הפועלים גבי הנהגה בקל יע"ש מצינו למידין דע"ד סברא מוחשב מעשה (וגדולה מזו כתב הרב בט"ז בי"ד סי' קע"ט ס"ק י' דנקי האוחז עינים מפני נראה לרואים שעושה מעשה) ה"נ י"ל ע"י שנהנה מכלאים ה"ל כמעשה משא"כ נדון דבתה"ד. וחלילה לנו לבדות טעם לחלק כדי להשיג אף כי יש סתירה לסברא זו מפ"ק דב"ק דחישב ליושב בקרון מעשה למלקות מפני דאזיל על ידו ולא אמר מפני שנהנה ולא נראה לחלק בין הנאה להנאה ומ"מ קושיותינו הנ"ל שיש לנו סיוע שיש בה ממש מדברי התוס' המוכרחי' במקומ' נשאר שרירא וקיימא וצריכא לפנים ולפני ולפנים:

ד אחר כותבי כל הנ"ל מצאתי בספר תורת האדם להרמב"ן דף מ"ד עג"ד דמייתי דיש נוסחא עתיקא בש"ס בסוגיא דפרק מי שמתו דגרסו וכי תימא לילף מנזיר מה לנזיר שכן ישנו בשאלה וה"ת נילף מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל. ושכ"כ רב האי וכתב ולפי זה אדחוס וגיא דלעיל דתירץ על מדלגין היינו באין בו פותח טפח ובאין עמו בטומאה בבית הפרס דרבנן וכתב שזה קולא גדולה ושע"כ נראין דברי רש"י והאריך. ובאמת דבריו מועטין קצת וגם זולת זה א"א לי להלמם כי לא כתב סברא דילי מאחר שגבי הלאו נכתב ההיתר וכמ"ש למעלה רק כתב וז"ל דבכה"ג לא הוי דיחוי דחד שמא הוא ולא מקצים האי אלא בדיעבד על האי אין קבורת מת מצוה בלא טומאה לעולם וכו' מש"כ עשה דפסח וסדין בציצית' וכו' ר"ל עשה דפסח דנדחה מפני מת מצוה וסדין שעטנז לגבי ציצית דאינהו גופייהו מפני שהרגיש דגם קבורת מצוה אפשר שיקוים בכל אדם שאינו כהן וס"ל דמ"מ הכהן א"א לקיים קבורה מ"מ אא"כ ע"י טומאה וע"כ לא מקרי דחיה רק דאני תמה דמנא ליה לרמב"ן להוציאו מסברא זו מגד"ר הדחויה שעל כן לא נילף מיני'. ומה דמייתי הרב בתר הכי ראי' מיבום גופי' דלא ילפינן מנ' דידח' עשה את ל"ת שיש בה כרת מעבודדה דדחיה שבת. לא ירדתי לסוף דעתו כלל בזה והוא ראיה לסתור לפי שיטתו שהרי באמת בקשו לילף מינה שם בסוגיא דלעי' דף ה' ע"ב וסריך עלה מאי לתמיד שכן תדיר וע"ש בתוס' ד"ה ומכולהו נמי וכו' ומשם ראיה למ"ש

התוס' בסברא האמיתות ונכונה דלא שייך למילף מיבום גופי' מפני שמצותה בכך שהרי ביקש הש"ס ללמוד מתמיד ופריך עלה שכן ישנו לפני הדיבור ולא אמר תיתי משני כבשי מוספי שבת שלא היו לפני הדיבור ודו"ק. אתי שפיר כל אותן דחיות עשה לל"ת בכלהון יליף מריבוי הכתוב במ"ע ראשו וזקנו וביום דגבי מילה במועדו דגבי פסח וע"ש ומ"מ מצינו גבי פסח ושאר קרבנות ציבור דאיכא למ"ד הותרה בציבור ולא דחויה ויש נ"מ בפרק אלו דברים בפסחים וג"כ מבמועדו נפקא ואין להאריך יותר ואני קוהה מאד אפילו במידי דרבנן לומר דנדחה מפני כבוד הבריות בדברים שלא נזכרו בש"ס כיון דחזינן שאסור להוציא המת לרה"ר אע"פ דק"ל כר"ש במלאכה שא"צ לגופ' עי' בר"ן ר"פ המצניע כן נ"ל הטרוד.

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה צו

א הראיתי כתב הנ"ל לגדול רב ואב"ד וכתב אלי בזה"ל אחרי רואי הויית דהרב הגאון כמהור"ר חיים נר"ו בשו"ת דת"ה בדבר הכהן אשר באהל המת דצריך לצאת חוצה ערום בלי לבוש ואל יעכבנו כבוד הבריות ואשר הקשה על זה מתוס' דמס' ברכות פ' מ"ש דמשמע משם דלאו דכהן דאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות. ואי נימא דמהרא"י אזל לשיטת רש"י ז"ל א"כ צריכנא לתרץ קושי' התוס' אשר הקשו שם עליו. ותירץ הגאון הלז בטוב טעם ודעת אשר הוא ראוי לאשר אמרו אבל באשר נדחק לחלק בסברות דקות וקלושות בנדון דידן לנדון דכלאים ודאי דחיקא לן מילתא טובא לחלק בסברות דקות האלו מעצמינו. ויותר היה נראה לחלק דלהכי לא ילפינן משם דשאני התם דהואיל דכבר נדחה אותו טומאה אצל ישראל העושה פסח להכי נדחה ג"כ אצל כהן וסברא הזאת הוצרכנו לאמרו ג"כ בתוס' ב"מ פ' א"מ ז"ל ואפשר דבדרך הזה יתפרש נמי דברי תוס' דברכות הנ"ל באמרם שאני לאו דכהן דאינו שוה בכל כלומר דליתא בישראל אשר עושה פסח אף דמצווה ג"כ אטומאה והואיל דנדחה בישראל נדחה ג"כ בכהן. וידעתי גם ידעתי דיש קצת דוחק לומר ולפרש דברי התוס' כן. מ"מ אנן שפיר קא מחלקינן במילתא דא.

ב והנה עוד הראה הגאון הלז בקיאתו וחריפתו אשר נדלה לי' חספא ומצא הוא תותי' מרגניתא אשר בו רצה לסתור דברי מהרא"י הל"ז במה שכתבו תוס' בשבועות די"ז דשהי' טומאה הוא לאו שאין בו מעשה וא"כ לא הוי אלא שב ולא תעשה וכבר אמר הש"ס בברכות שב ואל תעשה שאני הנה אומר אני אף שגברא ותיובתא קא חזינא הכא

מ"מ אפשר לומר דלאו שאין בו מעשה אינו דומה לגמרי לשב ואל תעשה דהתם דליכא לאו כלל רק מניעת עשה יק"ל והואיל דמילתא דכהני הוא באתי ג"כ לעורר דקדוק מה במלתא דא אמאי דאיתא שם ב"מ דל"ב דקאמר הש"ס ת"ר מנין שאם אמר לו אביו היטמא כו' טעמא דכתב רחמנא כו' הא לאו הכי ה"א צייתי לי' ואמאי האי עשה והאי לא תעשה ועשה ולא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה וכו' ותוס' ז"ל כתבו דקאי ג"כ אהא דאמר לו אביו היטמא יעויין שם. ומאי קושיא דילמא אי לאו קרא ה"א נילף מלאחותו דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה וא"כ ה"א דאתי' עשה דכיבוד אב ואם וידחה את ל"ת ועשה דטומאה ובפרט הואיל דקושיתו אינו אלא אעשה דטומאה וכבר מסיק שם בברכות דאעשה אמרינן גדול כבוד הבריות. וכבר יש לי קצת ישוב אזה אך אתאוה לדברי הגאון ולמילתי' אלביש וכו':

ג הנה דברי הרב החריף הם רק דחיות חלשות. ועל דבריו האחרונים אני תמה מאד מה ענין כבוד אב מה שמצוה לבנו בסתר עשה כך לכבוד הבריות שאינו רק בזיון דמט"א לאינש גלוי לרבי' דאל"כ ה"ל להרב הגדול להקשות טפי למה באמת אמרה תורה שידחה הטמא אל תחזיר לכיבוד אב והמה תרווייהו נדחים מפני כבוד הבריות בזקן ואינו לפי כבודו ובמת מצוה. ועוד אין ענין מה שעובר על דברי אביו לבזיון דקרי ליה רז"ל כבוד הבריות בכל מקום וזה מבואר בפסקי מהרא"י סי' קכ"ז והם בהגה קטנה סי' רמ"ב סל"ב.

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה צז

א ראובן היו לו ג' בנות ובן כסיל אחד אשר מתוך רוב כסלותו איננו ראוי להנשא וראובן זה חלה את חליו אשר ימות בו וציוה מחמת מיתה וחילק נכסיו כרצונו לכל א' מבנותיו ובהיות אחת מהם הקטנה שבהם חביבה עליו עד לאחת נתן במתנה גמורה טרם כל שני מאות ר"ט להקטנה ההיא בכא"ה ומעכשיו רק התנה שכל זמן שבנו השוטה חי יקחו פירות של שני מאות ר"ט הנ"ל לבנו להיות ניזון ונתפרנס מהם ואם לא יספיקו לו הפירות ילקח אף מהקרן עד די ספוקו ואחר מות השוטה ינתנו ר' ר"ט או הנשאר לבת הנ"ל כי מעכשיו הם שלה ע"פ תנאי הנ"ל. זה תופס צוואת ראובן ומינה אפוטרופסים על אשר לו ויגווע וימת והאפוטרופסים לקחו ר' ר"ט הנ"ל מהעזבון ונתנו ביד הקהל על ריוח מה ומהריוח נתפרנס השוטה עד יום מותו כי הסתפק במיעוט הזה להיותו יצלח למלאכה ואכל בשכרו אצל א' מקרוביו מצד אם והנה בהגיע תור נערה הנ"ל להנשא לבן זוגה השיאוה אפוטרופסים ונתנה לבעלה כל אשר לה מאביה ובכלל זה שני מאות ר"ט

הנ"ל אשר המה ביד הקהל. ויהי כעשר שנים אח"כ וימת השוטה הנ"ל ולא היו ימים מועטים אח"כ ומתה רחל הנ"ל והנושא בא לקחת הוא בעל האשה את מאתיים ר"ט מהקהל והקהל לא רצו אם לא ברצון הב"ד והאפוטרופסים כי יש כאן יתומים קטנים ונסתפק ב"ד של אותה שעה אם יש שום טענה להיתומים נגד הבעל לעכב על ידו ליטול המעות הנ"ל. וענה א' המיוחד שבדיינים ואמר כי אין לבעל שום זכות וזכי' במעות הנ"ל מצד ירושה דק"ל כר"ח והרי"ף דהבעל אינו נוטל במלוה שהיה לאשתו ביד אחרים כשנשאה ואין לומר דנהי דלא ירית לה מ"מ קנה הבעל אף בחייה דמה שקנה אשה קנה בעלה.

ב ואין להקשות איך ס"ד הכי א"כ מלוה דלא ירית היאך משכחת לה י"ל דמיירי בששיירה לעצמה וכ' לה דין ודברים וכו' בעודה ארוסה או אחר נשואין וקנו מידה כמ"ש בתשובות הרמב"ן להדיא ס"ג הביאו ב"י סי' צ' מש"כ בסתם קנה בעל מה שיש לאשתו וכ"ש בנדון דידן שהכניסה לו בהדיא. דהא ליתא דודאי מה שהוכנס לו חוב הנ"ל לנדן ודאי מגרע גרע דק"ל במתה מקמי דבא ליד הבעל לא זכה הבעל משום דלא אתי לידי' שהסכימו הפוסקים האחרונים לדעת ר"ת דס"ל פי' ברייתא דהכניסה לו פירות כסות וכלים וכו' מן הנשיאים כמ"ש טור וב"י סי' נ "ה והביאו רמ"א בהג"ה סי' נ"ב ע"ב דברי הדיין.

ג ולעד"נ דאין בדברי הדיין ממש דאי משום הא בתרא לא אריא דיש ויש לבעל זכות במה שהכניסה לו מלוה שיש לה ביד הקהל חדא דהא רבים אומרים דדוקא כשעדיין הנדן ביד מכניס הנדן הא הונחה ביד שליש זכה בעל ורבים אומרים דיחלוקו ומינייהו המרדכי וה"נ מה שביד הקהל כביד שליש דמי ואף לאיתן דס"ל דלא זכה הבעל במונח ביד שליש יש לחלק בשני סברות נמרצות לומר דנדון דידן עדיף מהונח ביד שליש חדא דשם מיירי דאב הניחו ביד שליש ובזה גלה אדעתי' להדי' דלא ניחא ליה לתתו ביד הבעל ועל כן נשאר לו זכות בה משא"כ אם הכניס לנדן בתו שטרי חובות שיש לו על אחרים ונתנם לידו בכתיבה ומסירה ודאי דזכה בהם הבעל וכן הכניס לבעל חוב במעמד שלשתן ובנדון דידן בעת הקנס היו שם אפוטרופסים וכמה פרנסים ובפרט פרנס החודש אשר על פיו יתנהגו כלם גם החתן והוי הכנסת החוב מעמד שלשתן.

ד שנית דמיירי דוקא תוך זמן שהקבע שישאר ביד שליש (וזה מדוקדק מאד בדברי שו"ת מיימוני דסדר נשים ל"ה) משא"כ אחר שכבר הגיע זמן לתתו ביד בעל כנדון דידן שהונח המעות ביד הקהל בעוד הבת יתומה קטנה ואח"כ הכניסה החוב להבעל עם כל זכיותי' ולא השאירה לפני' כלום כי מה שלא תבעה החוב גם היא גם בעלה הוא משום

שעדיין הי' השוטה חי וכל ימיו הי' נוטל פירות החוב ומ"מ משם והלאה הי' החוב שאצל הקהל בחזקת שניהם (רצוני משעת מיתת השוטה שהרי ציוה שאח"כ מעכשיו יהיו ויתנו המעות לבתו ובדברי הקהל אין שטר וממילא אין כתובה ומסירה רק בכה"ג צוואת השכ"מ הוי בעת שאמר שיזכה בכתיבה ומסירה) ועי' בתשובות מהרי"ל ס"ד ועתה"ד שכ"א וא"כ זכה הבעל.

ה ועוד נראה דלא אמרינן לא כתב לו אלא ע"מ שהתנה בתו רק כשהאב מכניס הנדן דדין זה בנוי ע"פ הסברא וסברא זו לא שייכא רק כשהנדן חוזרת למכניס משא"כ אם היא עצמה מכנסת הנדן. לומר אומדן דעת זה שיחזור ליורשיה מנא לן. וכן משמע להדיא בתשו' מהרי"ו ס"ד דאומדנא דדעת קצת היו כשאב או קרובים הכניסו הנדן (ועשו"ת משאת בנימין י"ד ט"ו ראיה לדברינו) ומשמע שאם היא עצמה הכניסה הנדן אין כאן אומדנא אפי' קצת ואע"ג דשם בתקנת הקהילות מיירי ובקללת ותם לריק דתקנו לחזור הנדן אפילו כבר בא לידו וז"ש אומדנא דדעתו קצת מ"מ ילפינן מיהא סברא דידן דאין כאן אומדנא חשש הפסד ממונו אחר מותו ודו"ק. אבל אין להביא ראיה ממ"ש בתשובות הרמב"ן הנ"ל גבי הא דאין הבעל יורש מלוה אשתו דמיירי כשסילק עצמו בכא"ה דאל"ה מה שקנה אשתו קנה בעלה וקשה ממה פסיקא דילמא לעלם אייריי בדלא סילק ולא קנה בעל מפני דאכתי לא אתי לידו דהא מיירי במלוה שהיה לה בעת שנשאה כמו שכ' הרא"ש וכל הפוסקים אלא ודאי כל היכא שהיא מכנסת וה"ה אם לא סילק עצמו יד אשה כיד בעלה כבא"ה ר"ס צ"א ואם מתה זכה בהם ולא מקרי ראוי כלל.

ו כי בשאר מלוה יש משם ראיה לסתור למעיין בגוף התשובה וז"ל ומיהו מסתברא דוקא במלוה שנפלה לה בירושה וא"נ במלוה שהיתה לה עד שלא נישאת וא"נ במלוה שנעשית במעות וכו' וא"נ הראשו' נשמט בהעתק בב"י ומוכח ממנו דמלוה שהיתה לה עד שלא ניסת ומתה לא זכה בעל משא"כ בכה"ג מעות שביד הקהל ע"פ צוואת שכ"מ בהגיע זמן שיזכה בהם מי שצוה לא מקרי ראוי רק זכה האשה וממילא זכה בעלה.

ז וכן משמע בתשובות מהרי"ק צ"א דאם זכתה הבת ממילא זכה ג"כ הבעל דמה שקנתה האשה קנה בעלה ואע"ג דלשון הש"ס בסוגיא דכ' לה כסות וכלי' זכה ולא זכה קאמר ועל הבעל קאי מ"מ טעמא הוי משום דלא כ' לה אלא ע"מ שתהנה ממנה ועל כן לא זכתה היא וגם הוא ובעל דנקט משום דהוא בא ליטול ולתבוע מה שפסק האב. ואין לומר דאף הבת לא היה לה זכייה בגווייה משום שקרנא משתעבד לרווחא להספיק מהם השוטה ואחר מות השוטה זכתה האשה בחוב והוי כירושת חוב וממילא מקרי לא בא לידו כמו דמקרי ראוי (והכי מוכח בש"ס ופוסקים סי' רמ"ח) דהואיל דכ' לבתו מעכשיו

זכתה בהם תיכף אחרי מות אביה וכשנשאת זכה הבעל ועדיף טפי מזקפה עליו במלוה. וכן מוכח בדברי ממ"ש במרדכי וז"ל והא דתניא לקמן אף על פי שכתובתה בבית אביה בעלה יורשה כשנכנסה עמו לשם נישואין לא תקשי לפי' ר"ת דהא פי' ההיא ר' נתן היא א"נ כשזכתה החזיקה וקנתה האשה קנה בעלה ולשון ירושה מוכרח כן וכו' ותירוץ א"נ לא הזכירו בתוס'. מ"מ נשמע מהא כדברינו וכך הסכימו עמי בעלי תורה וכך נפסק הלכה למעשה נ"ל:

ח יאיר חיים בכרך.

תשובה צח

א שאלה: ראובן שהלוה לשמעון עשרים ר"ט על משכונו' ומפני שבעיני ראובן היו המשכונות שוין כדי המעות ויותר כתב על המשכונות כ' מכירה בכא"ה כדי ששמעון יפדה המשכונות בזמן שקבע וחתם עצמו שמעון וז"ל הכתב.

ב מודה אני בח"י דלמטה שמכרתי במכירה גמורה וחלוטה לראובן כל מה שבא לידו ולרשותו ממה שהיה בידי כסף וזהב ומלבושים ומטלטלי' וכלים וקבלתי ממנו כל המעות בכסף מלא כל שווי' עד פרוטה אחרונה ואין לי עליו שום דין ודברים טענה ותביעה בעולם. וגם קבלתי עלי בת"כ בת"ש בפ"מ והתחייבתי עצמי באם יבא על ראובן שום ערעור משום אדם בשביל דברים הנ"ל שמכרתי לו ושבאו לידו או יגיע לו שום נזק בשום ענין באיזה אופן שיהי' מחויב אני הח"מ לפצותו במיטב ומזומנים בלי פקפוק אכן התרצה אלי ראובן ברצון טוב שבאם אתן לו לפני חנוכה הסמוך הבע"ל בשנת תל"ט עשרים ר"ט דהיינו שלושים זהובים ריינש במעות מזומנים הטובים עובר לסוחר בזמן הפרעון אזי התרצה לחזור לי כל מה שבא לידו ממני ומ"מ אני פוטרו מגניבה ואבידה ואפי' משפיעה ורשאי למסור כל מה שבא לידו לאחר ואין לי עליו ועל ב"כ שום דין ודברים וטענה בעולם ונתתי לראובן כל תוקף תורת נאמנו' לו ולב"ב עלי ועל ב"ב הן בדיבורו מה שבא לידו או שכבר החזיר לי או לב"כ או שנתן כל אשר לי בפקדון לאחר ע"פ דיבורי אל שלא נאבד ולא נתקלקל דבר וכן בכל טענת שבעולם הן נגד טענותי או טענת ב"כ בלי שום אלה ושבועה וג"ש וק"ח בעולם עד שיבואו כף ר"ט הנ"ל לידו נעשה בכל א"ה בלתי שיור שום תנאי היום יום ב' יו"ד אייר תל"ח לפ"ק נאם שמעון בר יעקב ז"ל:

ג ויהי כאשר חזר ראובן המלוה לראות במשכנות שבאו לידו ראה שאינם שוין אף כחצי דמי הלואה והלוה הטעהו בדברים ויהי כמשלם חדשים אחר ההלואה דהיינו ט"ז מנחם

תל"ח תבע ראובן את שמעון בב"ד שיפרע לו חובו ויטול משכנותיו. ושמעון השיב שכבר קיבל ממנו ראובן סך עצום ורב לפני ההלואה ריבית קצוצה מכמה פעמים שהלוה לו וראובן אומר מה שלקחתי מקדם בהיתר לקחתי תפרע לי חובי תחלה ואח"כ אם יש לך תביעה עלי תבעיני. וכאשר הגיע עת האוכל נתפרדה החבילה וילכו לביתם אחר חצות היום חזרו ונגשו לב"ד והשיב שמעון שאין זו חתימת ידו כלל וזוכר הוא שיש ביד ראובן כ"י ממנו והוא ישן נושן ח' שנים. ושאלו ראובן למה לא טענת מבראשונה לפני חצות היום לכחש ח"י והשיב שנפל מילתא בדעתו שכ"י שחתם עליו אין משמעותה כזו. וטרח ראובן אח"כ וקיים ח' של שמעון וחזר להעמידו בדין והשיב שמעון כבתחילה שזה שש שנים לקח ממנו ראובן ריבית כסך הלואה זו ויותר ורוצה להחזיק במעות עבור זה:

תשובה צט

א וז"ל ה"ה נ"י כמהור"ר טעבלין נר"ו מק"ק בולדא מלה במלה. ע"ד הנדון ראובן שהלוה לשמעון סך מה על משכונות ואח"כ נמצאו שלא היו שוין דמי ההלואה וראובן תובע מעותיו היתירים ושמעון טוען כבר לקחת ממני ריבית כמה שנים לפני זמן ההלואה ובשביל זה הוא רוצה לעכב מעותיו ושלא לפרוע מאומה ראיתי דשקיל וטרי מר על לשון הכ"י ההוקם על ענין זה ביניהם והוא מסתפק אי אזלינן בתר לשון המפורש בו שהיה מכר גמור ללוטין ולצמיתות או אי אזלינן בתר עיקרא דמילתא שאינו אלא הלואה רק שנכתב בדרך מכר כדי לצאת דרך הישר ריבית וכיוצא.

ב אני תמה על זה דמאי נפקא מינה דאף אם יהיה מכר גמור הא אין לך אונאה גדולה מזו אף ביטול מקח כיון שאינם מגיעין בדמי שווין אף למחצית המעות ויכול לתבוע המותר אבל עיקר הענין דל"ש מכר ל"ש הלואה כ"י הלז לא ניתן לכתוב כלל כדי לתבוע על ידו דמי ההלואה ואין הנאמנות הולך כלל על זה רק לטובתו ולזכותו בענין המשכנות ועיקר סמיכתו עליהם ושלא יהיה ללוה עליו שום דין ודברים עבור המשכנות כפי מחשבתו שהיו שוים יותר מדמי ההלואה ושלא לזכות בשום תביעות מעות ולשון הכ"י מוכח על זה כפי אשר העתיק לי ואם המלוה תובע שום דבר נוסף על דמי המשכנות אינו אלא תביעה בע"פ והלוה נשבע ונפטר בטענותיו.

ג אך אני רואה זכות גמור למלוה לפי דעתי כיון שהלוה מודה שקיבל ממנו ושהלוה לו כך וכך רק שהוא רוצה לתפוס ולעכב בשביל לקיחת ריבית מכבר לאו כל כמיני' למיעבד נפשי' רשיעא בכה"ג שכבר לקח ממנו. ולא דמי למ"ש מהרמא"י בהג"ה ש"ע בי"ד סי' קס"ח סכ"ה דאם המלוה בא להוציא מן הלוה נשבע ונפטר. היינו דוקא שהלוה

טוען שאלו המעות והחוב הם בעצמם דמי ריבית ואינו רוצה להיות רשע בנתינת ריבית בפועל אף שכבר פסק אתו. אבל לתפוס דמים אחרים בשביל נתינ' ריבית בשכבר. ומה דהוה הוה הרי לפי דבריו הוא רשע דאף הלוה מוזהר ולהיות נשבע על זה אין הדעת סובלת כלל וכו'. דברי אהו' ד"ש וטובתו כל הימים טעבלין בן לא"א מהר"ר יצחק אייזיק זלה"ה מבולדא:

תשובה ק

א ואנכי הפעוט כתום לא לגרוע מדברי ה"ה כמהורר"ט הנ"ל קאתינא דדבריו הם דא"ח נוחים ומקובלי' במ"ש דאפי' הסוברים דאם המלוה בא להוציא הלוה נשבע ונפטר היינו בטענת הלוה שזה החוב עצמו הוא דמי ריבית דלא שוי נפשיה רשיעא והנני נותן בקדירתו טעם דודאי דמלוה וערב ועדי' משעת הלואה עבידו שומא (ודברי הט"ז בי"ד סי' ק"ס ס"ק י"א שכתב מה פשעו ומה חטאתו צל"ע) ועברו על לא תשימון עליו נשך משא"כ לוה אינו נעשה רשע אפי' כ' בס' וחתום עד דיהיב וזה ברור מסוגי' ר"פ הריבית [עי' לקמן תשו' ק"ז דאין זה ברור] ועוד דמצי לוה לטעון דדעתו היה כשיבוא מלוה לתבוע ממנו המעות שלא לתנה לו רק דעתו הי' לטעון טענת ריבית ולא לעשות רשע ואע"פ דצ"ע לפי זה לשון רמ"י במ"ש אע"ג דמשוי נפשי' ונפש המלוה רשיעי וכן מ"ש סמ"ג בשם ר"י הובא בב"י שי' קע"ז וע' בש"כ ס"ס קס"ט מ"מ האמת יעשה דרכו מצד דין לחלק בכך דאפילו הסוברים הלוה נשבע ונפטר היינו בדטוען החוב עצמו הוא ריבית.

ב מש"כ בטוען כבר נתתי לך ריבי' כמה שני' לפני ההלוא' דמשוי נפשי' רשיעא אי לנו לומר שישבע על זה (וכן מבואר בש"כ בח"מ אחר סי' פ"ב בדיני מגויין דין כ"ד) אפי' יש לו מיגו וכדאסברי' לן רמ"י סי' קע"ז סי"ב אף דלא הרגיש רמ"י במה שהרגשנו דשם מיירי ג"כ בטוען ריבית על מעות התביעה עצמם ודו"ק מלבד מה שהרגיש הש"כ בתמיה קיימת על מ"ש הב"י דלוה נשבע ונפטר מה שהוא נגד דעת עצמו בסי' קע"ז ונגד מ"ש בד"מ ונגד מ"ש הסמ"ג בשם ר"י ונגד מהרי"ו וברור לע"ד דלא מצי הלוה למימר קים לי במקום כמה רבוואת' קדמונים החולקים וגם לאחרון שבאחרונים נשאר דברי המזכה ללוה בשבועה בתמי ותימא ודברי אלה נכללים לע"ד בדברי ה"ה מהרר"ט הנ"ל.

ג ואפילו במ"ש ה"ה הנ"ל דאין לסמוך על האמנות הנכתב בכ"י שהכ"י לא ניתן לכתוב כדי לתבוע המעות ואין הנאמנות הולך וכו' אני קוהה בדבר דאזלינן בתר עיקר הדבר ושורשו והרי דברים ניכרים שאינו אלא הלואה וכדמשמע התנאי שאם יתן לו המעות לפני חנוכה יחזיר הכל וכן שאר דברי הכ"י וכאשר מודה הלוה וכה"ג מצינו דאזלינן בתר

אומדן דעת ודברים הניכרים במקומות אין מספר ומה בפרק י"נ הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפטרופס ע"ש דקל"א ובכה"ג ק"ל גבי מורשה דאפי' כתב ליה זיל דון וזכי ואפיק לנפשך לא מצי להחזיק בדבר דשליח שוייה והכי נמי אמרינן בפח"ה גבי שטר מכירה במתנה ביקש ליתנם לו וכו' ואעפ"י דשם לא ק"ל הכימ"מ היכא דמוכח כ"ע לא פליגי ובכה"ג מרי' בפ' המקבל דק"ח ע"ב גבי שטר מתנה דאית בה אחריות דמכר הוא (מוהרר"ט ישיב כי סיוע לדעתו ממ"ש כל האחרונים ששטר כאח"ז דידן שהוקם בדרך שט"ח על סך מעות אין לומר בו אומדנא רק דינו כחוב ע' תשובה ס"ג) וא"כ כל דין כ"י של הלואה יש לזו ונכלל נאמנות למלוה נגד טענת פרעתי וריבית במ"ש בכ"י וכ"ן בכ"ל טענה שבעול"ם וא"כ פשוט כביעת' בכותחא שצריך הלוה לשלם דנזקקין לתובע תחלה כבח"מ ר"ס כ"ד ועדיף משטר הנזכר בהג"ה י"ד ס"ס קס"ט דהמלוה נשבע ונוטל דודאי מיירי שם הכל באין נאמנות מש"כ בנכתב נאמנות נוטל בלא שבועה ע' בט"ז שם ובסמ"ע בח"מ סי' פ"ב ס"ק ל"ד. ומסוף דברי הכ"י במ"ש עד שיבואו כ"ף ר"ט הנ"ל לידו ניכר שביאור ראש דברים אמת כמו שכתבתי.

ד והנני יוסף לזכות לראובן המלוה ממה שכתב בכ"י שהודה שמעון שאין לו על ראובן שום טענה ותביעה בעולם וזה ודאי כולל לא לבד הנוגע בענין המכירה דלשון טענה ותביעה ומלת בעולם כולל כל מה שהפה יכול לדבר וזה ודאי על פניו יענה כחשו שיש לו טענה עליו שלקח ממנו ריבית כמה שנים דאע"פ שעיקר כוונתו להחזיק במה שבידו מ"מ אין לך טענה ותביעה גדולה מזו.

ה וגם זולת כל הנ"ל מצאנו ראינו לזכות ראובן במה שהוחזק שמעון כפרן במה דטען שאין זו ח"י דאפילו ליש חולקין בח"מ ר"ס פ"ב וכמ"ש הש"כ בסי' ס"ט ס"ק י"א היינו במאמר התם מזויף או אינו כ"י מש"כ זה שפירש דבריו ואמר שזוכר ענין כ"י שחתם עליו והוא ישן נושן ח' שנים ועוד ששאלו התובע כשטען מזויף ושאין זו ח"י למה לא טענת זה מבראשונה לפני חצות.

ו והשיב שנפל בדעתו ונזכר שאין משמעות כ"י שחתם עליה כזו מכל זה מובן היטב שלא ר"ל תקיימנו ואח"כ תטעון עמי רק כוונתו הי' מזויף ממש ולכן הוחזק כפרן אחר שקיים התובע ח"י וחזר ותבעו לשמעון בתוכו שחייב לו וגם שמעון הודה בחובו רק טוען עליו טענה אחרת אינו נאמן בשום ענין דהוחזק כפרן.

ז אחר הדברים האלה והאמת הנני מסכים ומחזיק דברי ה"ה במהרר"ט הנ"ל שמחויב שמעון לפרוע לראובן הלואתו נגד המשכנות כי דבריו נכונים ועולים יפה וגם מטעמים

שהוספתי נופך משלי כמדומני שלא יחלוק עליהם אדם המבקש דין אמת לאמתו זולת המעקש ותואנה מבקש.

ח והנלע"ד כתבתי יום א' ר"ח סיון תמ"ד לפ"ק כ"ד הטרוד. יאיר חיים בכרך:

תשובה קא

א בראותי כתב הנ"ל ודמעל"ד בכן אין לחזור ולכתוב עוד הפעם ההתנצלות מתשובות הגאון מהררמ"ל שאין לכתוב אפילו בדרך שאלה ראובן ושמעון כי כבר כתבתי בתשובה המוקדמת הקושיא ותשובה מצידה ובכן שראיתי את דברי האלוף התורני מוהר"ר טעבלי פולדא כנז' מע"ל תמהני על דבריו שכתב וז"ל. אני תמה ע"ז דמנ"מ דאף אם יהי' מכר גמור אין לך אונאה גדולה מזו אף ביטול מקח כיון שאינן מגיעין אף למחצית מעות יכול לתבוע המותר עכ"ל איך עלה על לבו לומר כן והלא בנדון דידן הלוקח נתאנה זה הוא המלוה שלקח ממנו המשכונות וזה הוא דין פשוט בסי' ר"ז בסעיף ז' וח' שאינו יכול לתבוע אונאתו ואינו יכול לחזור ביותר משתות אלא עד כדי שיראה לתגר או לקרובו אם לא שיברר שהי' לו אונס מתחלה אבל אם שהה יותר אינו יכול לחזור ולא לתבוע אונאתו.

ב והי' בדעתי לשלוח תיכף אחר מהרר"ט הנ"ל לשאול פי עצמו מה שהי' סבור לכתוב כך אבל אני טרוד במאוד גם הוגד לי שנחוץ במאוד לשלוח כתב זה למקומו ומחמת זה אני כותב במהירות ובשבת הבע"ל א"ה אשלח שיבוא אצלי לדבר עמו מזה מה שהי' סבור.

ג ושוב כתב מהרר"ט בלשונו לאו כל כמיני' למיעבד נפשי' רשיעא זה שייך בא שרוצה לפסול עצמו אז אמרינן אין אדם משים עצמו רשע אבל לענין שאר טענות יכול להיות לומר כך כדמצינו בש"ע בסי' ל"ד סעיף כ"ו לוה שהעיד על המלוה שהלוה לו בריבית ויש ע"א עמו מצטרפין לפוסלו אע"פ שעושה עצמו רשע פלגינן דבורו ומאמינים אותו לגבי מלוה ולא לגבי עצמו והנה בנ"ד אף שאין מאמינים לו לפסול עצמו מ"מ הוי כשאר תובע מעות מחבירו הגם שסמ"ע תפרש שם הטעם דכשאומר פלוני הלוה לי בריבית מעיד על חבירו ועל עצמו פלגינן דבורו וכאלו אומר פלוני הלוה בריבית ולא אמר לי וא"כ באם דהוי כאלו לא אמר לי אז אינו יכול לתובעו אפי' ממון כי לא אמר שהוא חייב לי.

ד זה אינו דבשלמא התם עיקר העדתו על חבירו לפסול את חבירו אז הוא כאלו אומר על פלוני הלוה בריבית ולא אמר לי דלזה פלגינן דבורי' אבל בנ"ד עיקר תביעתו על ממונו ואמר שחייב לי זהו עיקר טענתו כי אם שלא נתן לו ריבית אז אינו יכול לתבוע

את ממונו שחייב לו ואינו שייך בכאן לומר פלגינן דיבוריה רק הענין הוא כמו שכתב הסמ"ע לעיל מזה בזה הסימן בסעיף כ"ה אין אדם נפסל בעבירה ע"פ עצמו שאין אדם משים עצמו רשע ופירש הסמ"ע ע"ז הטעם דהאדם הוא קרוב אצל עצמו וא"כ מטעם זה דקרוב אצל עצמו אין מאמינים לו לפסול עצמו ולענין תביעת ממון ג"כ אין מאמינים לו אבל עכ"פ הרי הוא כשאר בני אדם דכל אדם קרוב לעצמו ויכול לתבוע את חבירו מה שנודע ענייני ממון ה"ה בזה יש לו רשות לתבוע אתה חייב לי ממון מה שלקחת ממני בריבית ובזה הטענה אין אנו נותנים לו נאמנות רק שטוען ענין ממון ואח"כ יכול הדיין לפסוק כמו על כל טענות ותביעות שבעולם שאדם קרוב אצל עצמו וב"ד יפסוק כמו שנראה בעיניהם ע"פ הדין וא"כ בזה הנדון לא נוכל להחליט הענין שלא יוכל לטעון שחייב לו מחמת שאין אדם משים עצמו רשע.

ה ומה שיש להקשות מש"ע בי"ד סי' קס"ח סעיף כ"ה דאם המלוה בא להוציא דהלוה נשבע ונפטר. תשובתו בצידו כדכתוב שמה וז"ל ודוקא שהלוה בא להוציא מן המלוה כגון שהי' לו משכון או שכבר פרע לו אבל אם המלוה בא להוציא מן הלוה הלוה נשבע ונפטר ואם יש שטר ביד המלוה נשבע ומוטל.

ו א"כ לפ"ז משמע בהדיא היכא דהוי משכון למלוה אז המלוה פטור אף בלא שבועה וא"כ בנ"ד דהוי משכון בידו לכן נאמן המלוה כפי דמי משכונו שבידו ואין להלוה שום טענה להמלוה כנגד דמי המשכון שביד המלוה אבל על המותר מסך ששוה משכונו הוי טענת מלוה כטענה בע"פ וע"י המותר נשבע הלוה ונפטר וכן משמע מסי' פ"ב בח"מ בש"ע ובסמ"ע שכתוב לפעמים טענת היתר לקחתי עדיף ולפעמים טענת להד"ם עדיף.

ז ומה מאד חשקה נפשי להאריך ולדייק מדברי הש"ס והפוסקים אבל מה אעשה שהכל כתבתי היום במהירות כי זה המבקש כתב זה עומד עלי שלא לעכב עוד כדי לשלוח זה הכתב עי"מ כי הפוש"ט נחוץ לדרכו לילך. ובכן אקצר לע"ע והי' זה שלום על דייני ישראל כ"ד הכותב יום ו' עש"ק פ' זאת חקת התורה תמ"ד לפ"ק

ח נאם ישעי' הלוי הורוויץ החונה פה ק"ק ורנקפורט:

תשובה קב

א הנה אחר שהגיע אלי תשובות ה"ה המופלג מוהרר"י אב"ד בק"ק ורנקפורט והשבתי לו באריכות ונלאתי להעתיק הדברים ככתבן רק תמצית תשובתי רשמתי בקיצור מופלא והוא זה:

ב מ"ש הגאון נר"ו וז"ל ושוב כתב מהרר"ט בלשונו לאו כל כמיני למיעבד נפשי' רשיעא זה שייך באם שרוצה לפסול עצמו וכו' תם אני לא אדע כי לא על מהרר"ט תלונותו כי אם על כמה וכמה פוסקים קדמאי ובתראי וראשון לראשונים הוא לדעתי ר"ת כמ"ש סמ"ג בשם ר' יעקב דאם כופר ואומר מלוה בריבית אע"ג דאי בעי פטר וכו' אינו נאמן דאין אדם משים נפשו רשע ואחריו נמשכו המרדכי ומהרי"ו ורמ"י סי' קע"ז סי"ב רק שב"י כתב לחלק בין מלוה בשטר לשבע"פ ונמשך אחריו הב"ח וכבר השיגם בש"כ בטוב טעם ודעת.

ג ומורינו הגאון נר"ו פתח שער חדש במ"ש דבתובע ונתבע לא שייך לאין אדם משים עצמו רשע וא"כ הוא נגד כל הפוסקים הנ"ל לא לבד על מהרר"ט כי לא חידש רק לחלק בין טוען לוה שמעות ההלואה עצמן הם ריבית דנשבע ונפטר לבין טוען שכבר נתן ריבית משנים קדמוניות והוא טעם נכון ומאיר עינים וכמו שהוספתי נופך בזה משלי בג"ה ורוממות הגאון נר"ו לא זכר החילוק הנזכר כלל לא קירבו להסכים אליו אף כי לא ריחקו להקשות עליו ולא ידעתי למה וזה תמה.

ד ועוד קא חזינא גמגום גדול במ"ש הגאון נר"ו וז"ל ומה שיש להקשות מש"ע בי"ד סי' קסח סכ"ה דאם המלוה בא להוציא וכו' דדברי הללו אין להם שחר דאדרבא לפי דברי הגאון דלא אמרי' בכה"ג אין אדם משים עצמו רשע אתי שפיר לפי דעתו הרחבה דהלוה נשבע ונפטר. ועוד קשה קושיא עצומה לדעת הגאון נר"ו דנהי בדרך הקודש יקרא לדרכו אשר דרך בסברת דלא שייך אין אדם משים בתובע ממונו דלו יהי' זה מ"מ איך יתכן לומר שישבע על כך שיתן ריבית ואין הדעת סובלת זה בשום פנים שישבע שעבר איסור דאורייתא שעליו נפסל לשבועה ואף כי זה קשה גם על קצת פוסקים מ"מ במ"ש מהרר"ט ואנהירין לדעתיה מסברא לא קשה מידי.

ה ומ"מ אפשר לקיים דברי הגאון נר"ו דמצינו דלוה נשבע ונפטר בטענת נתתי לך ריבית כגון דטען שלא הי' ריבית קצוצה רק א"ר ובכה"ג לא מיפסיל לא מלוה ולא לוה א"נ ריבית דרבנן דלא מיפסל רק אחר הכרזה וי"ל דמצי לאשתבע עלי' נ"ל:

ו יאיר חיים בכרך.

תשובה קג

א [חזר הגאון וכתב לי]

ב זיו אותיות של התורני המופלא מוהר"ר חיים יצ"ו קבלתי בלוחות שניות והנה מה שכתב מר שלא רחקתי ולא קרבתי אותה סברא שיש חילוק בין היכא דטוען על הלוואה

זו או על הלוואה ישנה הגם שנראה לכאורה שהיא סברא של שכל מ"מ אינה אליבא דאמת כי מקור הגה"ה זו בסי' קס"ט לקוחה מדברי ב"י אשר הוא מביא תשובות הרשב"א אעיקרא דדינא שמוזכר בטור בה הענין ושם מפורש שטוען שלקחת ריבית מיד ליד וכו' עד סוף הסימן ישבע שא"י שנתן לו מעולם ריבית א"כ מפורש הוא שקאי שכבר נתן מקדם הריבית וכן בש"ע גופא מביא דברי ב"י בזה הלשון וע"ז כתב והן בשאר טענות ותביעות שמדמה להדדי וקאי אלעיל מזה אדברי ב"י זו הגה"ה ואז נראה עין בעין שזו הסברא נסתרת ממקומה. וגם מוכח בדברי ש"כ שכתב בסעיף קטן ע"ד דלא כיש חולקין ואי אמרת דאיירי בהלוואת זה המעות למה דלא כי"ח דלמא הי"ח שאין משביעין בשכבר גבה כדאיתא באמת שמה בסי' קע"ז בסעיף י"א שכתוב שמה הלשון שגבית שמשמע שכבר גבה ולהכי סברי הי"ח דאין משביעין אבל הכא איירי בזו הלוואה משום הכי משביעין אלא וודאי ס"ל כדכתיבנא לעיל דאף הכא משמע שהוא מהלוואה מוקדמת ואין לחלק בשלמא התם בסי' קע"ז טוען להד"ם ואצל טענת להד"ם אין חילוק בין הלוואה מוקדמת להלואה דעכשיו כדמביא מהרמ"י שיש חילוק בין טענה להד"ם דמשביעין וטענת בהיתר לקחתי דאין משביעין ע"ש.

ג זה אינו כי גם בכאן דיבר מטענת להד"ם כדכתוב בש"כ וה"ה אם טוען להד"ם דמשביעין וזה הג"ה קאי אהכל הן אלהד"ם והן אטענת היתר לקחתי כי אין סברא לחלק ואז הדרי קושיא לדוכתי' כשאמרינן אצל טענת להד"ם שהיא בהלוואה המוקדמת שאינו נשבע ונפטר והלא בסי' קע"ז סעיף י"א אמרינן בהלוואה בלהד"ם דמשביעין א"כ נראה עין בעין שאין חילוק סברא זו אליבא דאמת וע"כ בעל ש"כ הסכים לזה שנשבע ונפטר ובוודאי הוא אחרון וראה הכל לפניו ואעפ"כ הסכים דנשבע ונפטר אף אהלוואה מוקדמת ובוודאי בר דעת כמוהו סובל זאת הדיעה.

ד ומה שקחזא גמגום בדבריי שכתבתי ומה שיש להקשות בדברי וכו' אדרבא הוכחתי את סברתי ובזה מתורץ מה שיש להקשות כאשר כתבתי במעבר לדף. ומה שכ' שכתוב בכ"י על כל טענות שבעולם היינו כגון תביעות שיש ללוה עליו דהיינו אף שהמשכון שוה רק החצי והלוה הוצרך למשכונות אולי הם של גוי ויאמר לו שישלם לו כפי שווי' בזה אינו יכול לטעון כי המלוה רשות לו להחזיק המשכונות עד שישלם כתביעתו אף שאינם שווים כ"כ כדמוזכר זה בסי' ע"ב וא"כ בנדון דידן גם המלוה יכול להחזיק במשכנות אף שיש סכנה להלוה כדלעיל וע"ז הוא מוחזק על כמה שירצה אבל באם שהלוה לא ביקש ממנו המשכונות אינו מחזק אלא כסך שווי' כי אף שהלוה פטר המלוה מכל תביעות שבעולם הכל על סך ששוי' או אפילו על המותר כשלוה ביקש המשכנות

באומרו שסכנה הוא לו אז רשו' ביד המלוה אבל זולת זה מה שיש למלוה על לוה בע"פ מה שאינם שוים אין לו עליו כלום והלוה נשבע היסת ונפטר כדאיתא בהג"ה הנ"ל ואף קושיות ש"כ יש לתרץ אבל אין לי פנאי. כי אף שהוא בדוחק כדכתוב ש"כ מ"מ מוטב לכנוס בדוחק מלמחוק כל הני ספרים כש"ע וטור שכתבו בפי' לקחת מיד ליד ותו אין להאריך וכעת ובוודאי באם שנחזיק אותו כ"י לשטר מעליא היה כפשוטו אבל להוציא ממון צריך ראי' ברורה לכל באם שיש לעשות פשר בדבר מה טוב ושלום על דייני ישראל היום יום ו' פש"ק פ' פנחס תמ"ד לפ"ק:

ה נאם ישעיה הלוי הורוויץ פה ק"ק ורנקפורט:

תשובה קד

א שאלה: אשה הרתיחה חלב בבקר יום ב' בקדיר' של חרס והותירה מקצתה בקדירה לאכלו בצהרים קר מפני השרב. וכן עשתה. ואח"כ שטפה הקדירה והניח'. ובבקר שני נתחלפו לה הקדירות ולקחה הקדירה הנ"ל סמוך לחצי היום שפתה בו בשר ובישלה בו.

ב והוריתי שהקדירה אסורה והבשר מותר מאחר שהקדירה אינו בן יומו מתשמיש חם ואע"פ שאכתי הוא בן יומו מזמן שהורק ממנו החלב מ"מ כבר היה מקמי הכי צונן וכפשטה דהג"ה רמ"א ר"ס צ"ד והוא מאו"ה ואע"פ דפסק בט"ז בסי' ק"ה ס"ק ד' להחמיר בכלי שני דהיס"ב מ"מ בכ"ש שאין היס"ב לכ"ע לא בלע ולא פלט. ע"ש דמשמע דמ"ש בהג"ה ר"ש צ"ד בכ"ר תוך מעל"ע ר"ל והיס"ב והכי מסיק שם בט"ז דלא כרש"ל שהחמיר בכ"ר אע"פ שאין היס"ב משא"כ בנדון דידן שכבר נתקרר מעל"ע אין ענין לומר בזה הדחקה בכ"ר וזה ברור לכן מותר אליבי' דכ"ע גם רש"ל לא החמיר רק בכ"ר שעומד אצל האש כל שהוא חם.

ג והיה פשוט בעיני כביעות' בכותחא עד שלמדתי בב"י שהביא בסי' צ"ג וז"ל התיר ר"י הלבן בשר שנתבשל בקדירה של חלב והיה בה חלב כל הלילה ואמר כיון דבלוע פעם אחד וב' וג' מקודם לכן לא בלע בלילה כלל וחלב שבלעה קודם לכן לא נאסר דנטל"פ הוא. דאע"פ שהוא ראיה וסייעתה להוראתי להיתר.

ד מ"מ נבהלתי מאד כי הוא כתב מטעם דכבר בלוע וא"כ אלו היה בעובדא דידי' קדירה חדשה דאכתי לא טעון היה אוסר הבשר. ולא ידעתי למה הלא צונן בצונן דלא בלע אם לא בכבוש וסגי בהדחה. אפילו בשר צונן עצמו שנפל תוך בשר כ"ש שלא יאסור כלי חדש זה שנבשל בו בשר ע"י שהיה בו חלב פחות מכ"ד שעות. ואמרתי בלבי אולי ס"ל לר"י הלבן דגם בלילה אחת ה"ל כבוש רק שזה דוחק גדול אע"פ שי"ל דמגמ' דאמר בשר

וחלב חידוש הוא דאי תרי לי' כולי יומא שרי אין ראיה די"ל דס"ל דמ"ש כולי יומא ר"ל מבקר עד ערב מ"מ לא מצינו לשום פוסק דס"ל חומרא זו ובב"י ר"ס ק"ה דמייתי דעת י"א דס"ל דשיעור כבישה ג' ימים ולא זכר זה.

ה גם א"א לפרש דמ"ש והיה בה חלב כל הלילה שר"ל מלבד יום שלפניו שהרי חזר וכתב לא בלע בלילה גם לא מצינו בשום פוסק ובשום מקום דכלי חרס חמירא בזה שאם הורק לתוכו רוטב טריפה או רוטב בשר או חלב שיטרוף תיכף אם בלע אפילו זמן מועט משיעור כבישה איזה זמן תתן לו. וראיתי בט"ז צ"ד שהביא דברי ר"י הלבן וכ' שלקח זה מדין יי"נ סי' קל"ה וכמבואר בש"ע שם ס"ד דאמרינן דגם בצונן בלע כלי חרס כל זמן שלא שבעו וא"כ לדעתו אפילו ניתן חלב בקדירה חדשה ב' ג' פעמים או בפעם אחד ושהה בו כמו רביע היום כבר שבע ולא בלע עוד בחלב צונן וסגי במעל"ע מב' ג' פעמים הראשונים וס"ל אם הי' תוך מעל"ע מהראשונים אסור וזה וזה תימא.

ו ולעד"נ דאין ללמוד דיני שאר איסור והיתר מדיני יי"נ. ואם משם נאסור תיכף אם שפך רוטב בשר קר לקדירה נקיה של חלב קר כמעט רגע וכן כלי שהוא טריפה ונקי אפילו של מתכות ושפכו בו שכר או יין או רוטב צונן יאסר תיכף דהכי ק"ל בר"ס קל"ו גבי חביות שהוא יי"נ [אין זו הוכחה דשם מיירי ביי"נ בזמניהם דאוסר במשהו] אלא ע"כ כשם שהקילו חז"ל לשענין הכשר כלי יי"נ דאפילו בשל חרס מהני הכשר מילוי ועירוי מה שבשאר איסורים אינו יוצא מידי דופיו ע' ש"כ סי' קל"ה ס"ק ל"ג ה"נ החמירו מפני שעיקרו של יי"נ מאיסורי הנאה בבליעה ומה שלמד ר"ת בשיעור כבישה מיי"נ כמ"ש ב"י ר"ס ק"ה סברא דזמן קליטה ופליטה למד משם יע"ש ודו"ק.

ז ושם סי' קל"ז דכל י"ב חודש אסור יין כשר שהושם תוך חביות של יי"נ ולא אמרינן בו שאחר מעל"ע נל"פ. ולענין דין דבסימן קל"ה ס"ד דכבר שבעו גופיה כתב השכ ס"ק י"ד דאפשר לחלק בין יין למים וא"כ איך נלמד משם כל בליעה של בשר ושל חלב. וראה בגמ' פ' המפקיד גודל ההפרש בין בליע דיין או דשמן. והנה כתב עוד הט"ז שנ"ל שאם היה מעל"ע צונן בנדון של ר"י הלבן ודאי לא שייך כבר שבע כמו דלא שייך בבישול והרי אמרו כבוש כמבושל. ובשם רמ"י וב"ח דאפילו בשהה החלב מעל"ע אמרינן כבר שבעו ולמדו זה מגמ' פ' המפקיד ד"מ דאמר השי"ס כיון דטען טען אפי' בזמן רב מאד. והשיג עליהם בט"ז דאה"נ דסברת כיון דטען טען אמרינן בכל מילי ואפילו בבלע ע"י בישול וכבוש רק באם אח"כ חזר ובישל בו מפני דע"י בישול שני או כבוש פליט מצא מקום ג"כ לבלוע. ולכן גבי מפקיד יין אם היו קנקנים ישנים אינו מנכה לו בלע דאתצ"ל דפלט ובלע מ"מ לא נחסר לנפקד דבר.

ח ואף כי דבריו שכליים ובטוב טעם ודעת מ"מ אינם מתיישבים לי הן מלשון הגמ' דמשני כיון דטעון טען וא"כ י"ל אחר שכבר בלע כל צרכו א"א לי לבלוע עוד. ולכן אינו מנכה לו ואלו לדברי ט"ז ודאי בלע רק שעל כן אינו מנכה לו מפני שנגד מה שבלע חוזר ופולט ואין זה במשמע. ולעד"ן דגם מאותו גמ' פ' המפקיד קשה מאד ללמוד. דאם משם ראיה צריכין אנו לפרש דפי' ישנים כל שכבר הי' בהם יין ושמן מעל"ע דזה שיעור כבישה שהוא גרם הבליעה וא"כ איך יתכן שתוך מעל"ע יבלע היין השתות.

ט ועוד משם ראינו שיש חילוק גדול בין יין לשמן לענין בליעה. ואם נדמה איסור והיתר לשמן נאמר שאם נכבש בקדירה חדשה בצונן מדה חלב אפילו כמה ימים ואפשר אפילו נתבשל בקדירה מדה חלב ה"נ נאמר שאם נתבשל בה בשר ורוטב בערך מדה נכשיר אותו מפני דהנבלע בראשון בטל בס' ודוק והרי אפי' בחביות של חרס דבלעי טובא כדמוכח מבליעת יין מ"מ לא בלעי משמן רק פחות מששים ונדמה נידון בליעות איסור לשמן.

י אלא ודאי אין ללמוד מגמ' פרק המפקיד כלל כי יש חילוק גדול בין בליעת טעם הדבר לבליעת ממשו. והרי חלב שנפל לקדירה אע"פ שלא נבלע ברוטב החלב עצמו כי בהצטננו יקפיא ויציף למעלה ויטלנה מ"מ צריך עם זה ג"כ ששים וכן בכל דבר איסור שנפל גוש בקדירה אע"פ שמסירו צריך ס' נגד כולו וכבטור וש"ע סי' צ"ח ובהג"ה ע"ש. לכן מ"ש בפ' המפקיד כיון דטען טען היינו שלא יבלע עוד גוף היין ולכן אין ראיה לדברי ר"י הלבן מגמ' דפרק המפקיד כלל די"ל אע"פ דשבע בליעה ולא מצא מקום לכנות שם עוד מ"מ בולע טעם מדבר שבתוכו ולזה אין שביעתו מביעה מעכבת כמו שטהור תפל בולע מטמא מלוח אע"פ שאין הטהור פולט דבר מ"מ בולע וכן גבינה קרה שנפלה ע"ג בשר צלי חם הגבינה צריך קליפה מפני שבלע מהבשר אע"פ שגבינה לא פלט ואין לו מקום לבלוע מ"מ בולע טעם הבשר ודבר זה מוכח ומוכרח בכמה דוכתי.

יא ומכלים דיי"נ ג"כ אין ראיה כמ"ש הן להחמיר בכלי חרס לומר דבלע אפילו בפחות מכדי כבישה הן להקל להכל בששהה אחר ששבע שיעור כבישה. ומ"מ ודאי בששהה אחר ששבע בליעה כדי כבישה ודאי מי יקל נגד רש"ל והסכמת הט"ז בצירוף סברתינו דלענין קליטת טעם אין חילוק. וכן שקלא וטריא הנ"ל בסברת כיון דטען טען אינו רק בכלי חרס דבהא מיירי ר"י הלבן שהוא סתם קדירה גם משנה דבפרק המפקיד מיירי בקנקנים דעדהו שהיו של חרס דבלעי טובא מהר ושבעו אחר בליעתן. וכ"כ הש"כ סי' קל"ה ס"ק ט"ו.

יב והחוש יוכיח דחביות של עץ גם ישינים בלעי תמיד רק לא כחדשים. ואפשר כי היינות בטבעם מתמעטים מצד עצמן לא מפני דהחביות בלעי וא"כ צ"ע למה לא נקט במשנה גבי מקפיד דמוציא לו בלע דמוציא לו ג"כ חסרון שנחסר בין בקנקנים חדשים או ישנים. בין בחביות של עץ או חרס. ולפי מ"ש דשל עץ לא שבעי בליעה צ"ע בחסרונות יין ושמן בחביות של עץ דידן וה"ל לפוסקים ראשונים ואחרונים להרגיש בזה הרמב"ם והרא"ש והטור וש"ע סי' רצ"ב ואין לומר דגבי חביות של עץ נהי דלא שבעי לומר כמו בשל חרס בשיעור כבישה מ"מ עכ"פ לא יבלעו יותר בשום ענין רק כאשר שנוי במשנה ובחדשים מ"מ אם לא נדע זמן תכלית בליעתן לא נדע ג"כ איה גדר הוא שנקראו חביו' ישנים דנימא דשוב אינו מוציא לו בלע או בחדשים כמה בלעו בחודש או בשנה ובשנתיי' שיוציא לו שיעור הנאמר במשנה שהרי השיעור הנזכר הוא תכלית בליעתן.

יג והנה דברי ר"י הלבן במה דמוכח לשונו שלא היה שם החלב רק לילה אחת ומ"מ לולי סברת דתו לא בלע היה אוסר א"א להולמו ומי שדעתו רחבה יקיים דבריו וישא ברכה. ולדינא אם בתר דטען נכבש בו מעל"ע דעת רמ"י וב"ח להתיר ובאשר אין דבריהם מוכרחים מגמ' דפרק המפקיד כמ"ש הט"ז וגם אני בעוניי כתבתי שאין משם ראיה אין להקל לכן יש לפסוק כרש"ל דבודאי לא אמרינן בכבוש כיון דטעון כמו בבישול ואע"פ שמצד הסברא היה נראה לחלק ולומר שאני בישול דמתוקף כחו מפליט ומבליע לא נמנע הקדירה מלבלוע ע"י דכבר שבע בליעתו מש"כ זה שארז"ל כבוש כמבושל אינו מכח רק מאריכות זמנו דקבלו רז"ל שבהמשך זמן רב כזה בולע אחת לאחת עד שיבלע הרבה הראוי לאסור.

יד [דודאי מקמי הכי ג"כ בלע ופלט רק דאינו נרגש לכן אין בכחו לאסור דומה לביטול בששים דודאי יש בו טעם ולכן אמרו לטעמי' קפילא ותדע שלפעמים איש אחד מרגיש בטעם מה והשני לא כמו בשאר חושים ראיה שמיעה וריח כמ"ש בב"ק ר"ד צ"ב טעם בהו טעם חמרא א"ל זיל אייתי לי מקורייהו גופני קנה דיקלא וכו'. ובלה"נ לשון הט"ז במ"ש שם שע"כ אין לאוסר בדיעבד מה שנשרה או נתבשל בכלי ששרו בו איסור א"א להלמו דכך הל"ל לכן אם בדיעבד נתבשל זה ההיתר שנאסר מכח כבוש בכלי איסור בקדירה ותבשילי' של היתר אין לאסור האחרים שהרי דברי הט"ז אינם על בליעת כלי היתר בכבוש בו של איסור דודאי הכלי נאסר מאיסור בעין רק דבריו סובבים על היתר הנשרה מעל"ע בכלי של איסור וק"ל והוא שגגת הקולמס אל טעות הדפוס]. דאין סברא לומר דכ"ג שעה וג"ר שעה לא בלעו כלל וברביע שעה אחרונה בלע ובסברא זו האמתית מתורצ' קושייא חזקה של ה"ה הט"ז ר"ס ק"ה על דאמרינן גם בכלים לאסור הנכבש בו

כמבושל יע"ש ודו"ק. לכן שפיר י"ל דכיון דשבע בליעתו תו לא בלע כלל ומה לי זמן קצר או זמן ארוך מ"מ מי יקל נגד הרב הגדול רש"ל וט"ז.

טו וע"ד הוראתי להתיר הבשר לא ירא לבי מדבר ר"י הלבן במה דמשמע דגם בצונן בלע כלי חרס שלא מצינו בכה"ג שום פוסק גבי אסור והיתר לולי מ"ש בי"נ ואין ללמוד משם כמ"ש. ואע"פ שהיה צד סברא לומר הואיל שנשאר חלב זו בקדירה שנתבשלה בו והתחילה לבלוע בבישול וי"ל לכן בולע והולך אפי' אחר שנצטנן וצריך מעל"ע אחר שהורק מתוכו ומה גם שכתבנו שגם בצונן בלע פורתא רק שאין בו כדי לאסור כלל אפי' קליפה ונאמר דדוקא בשלא התחיל לפעול פעולתו מש"כ בכה"ג שהתחיל לבלוע מכח בישול בולע והולך. דאין סברא לומר זה בנצטנן לגמרי ולא כ' רש"ל דמסתפק בכ"ר ע"פ הירושלמי לאסור אע"פ שאין היס"ב רק בעומד אצל האש ועודנו חם.

טז ומזה שאם היה אחר סמוך מאד למעל"ע לרתיחתו באופן שעדיין היה חם שהוא יותר מפושר ששיעורו בחמימות הרוק היה נראה לאסור ואסור אע"פ שהוסר מעל האש דמ"מ נשאר לו שם כ"ר ועשו לו הרחקה וסייג ומה גם לענין דהכלי הראשון בולע והולך כל זמן שדבר שבו שם וצריך מעל"ע אחר שבא לגדר פושרין מש"כ דנ"ד שכבר כלה מעל"ע אחר צינון ודאי נטל"פ ושרי כאשר הוריתי והנלפענ"ד כתבתי:

יז נאם יאיר חיים בכרך.

יח ר"ח אייר כד"ת של תורה לפ"ק:

תשובה קה

א מעשה: מסובים היינו אני ואחזת מריעי לומדי משניות בחמש' עשר באב ובתחילת הסעודה כשהביאו קערה של רוטב עם חתיכות ראוית להתכבד בתוכה עם אורז ברוטב קפצה פרעוש מאחד על המטפחת וכשרצה א' לתפסה קפצה לתוך הרוטב החם ונטבעה ומשכתי ידי מאותו קערה וגם מהבשר כי לקטנותה א"א לבדוק בבשר. והייתי לשחוק בעיניהם והגדול שבהם הי' מדבר עלי בלשון קשה כי חסידות של שטות הוא ודעת חצוני כי אמרו שבטלה באלף ויותר. והשבתי לו כי בריה לא בטלה הדר אחיך עלי כי טעם בריה הוא לחשיבתה ומה חשיבות יש בפרעוש ואמרתי הלא נמלה מפורש דחשיב בריה במשנה בפ"ג דמכו' והשיב כי יש חילוק גדול ביניהם כי ודאי יש חשיבות בנמלה שהרי שהמע"ה סיפר בשבחה שנא' לך אל נמלה עצל וגו' והפלי"ג בחכמתה וזריזתה ואמרתי בלבבי אל תען והייתי כמחריש.

ב מ"מ אחר שובי לביתי אמרתי עם לבבי אולי הדין עם אותו המפטפט נגדי מאחר שהוא קשיש מינאי ובעל תורה ומצאתי שהדין עמי לא ממדת חידות רק מצד הדין דק"ל בריה לא בטיל בפרק גיד הנשה וכ"כ כל הפוסקים ובכללם טור י"ד וש"ע סי' קוף. ואפי' אם היה טעם לדבר זה שהוא משום חשיבות והכי משמע בפי' רש"י מ' שבועות דה"א ע"ב וז"ל מפרש נמי כבריה דמי בריה מטעמא מאי משום חשיבות מפרש נמי איהו אחשביה דאסריה עלי' עכ"ל (ומזה דאין [מוכחי'] דברי התוס' בפ' התערובות דע"ב רע"א דפרשו דהטע' כאלו אמר הכתוב לא תאכלנו בין קטן בין גדול והביאו לראיה גמ' הנזכרת מ"ש מפרש כבריה דמי. גם הב"י ר"ס ק' רמז על הוכחה זו ולפי' רש"י אין הוכחה כלל).

ג מ"מ מאן יימר לנו דאין הפרעוש בכלל בריה שהרי עם שגדילה בזיעה ובמקומות מלוכלכי' מ"מ יש בה רוח חיים והוא טעמייהו דרבנן במס' מכות דתלי בבריית נשמה ולמה מצד הסברא לא נחשבה לבריה והיא נושכת ומצערות מכאיבת ומדאיבת אדם גדול בענקים. ומלבד כל זה הלא התוס' הנ"ל דחו טעם דחשיבות רק כאלו גזירות הכתוב הוא וכאלו פירשה לא תאכל אותם בין גדולים בין קטנים במה שהן ולכן החמירו חז"ל בתערובות כמ"ש בט"ז ר"ס ק'. ואין לומר עוד להקל בפרעוש ממ"ש הב"י וז"ל אבל הנו קאמר לא תאכל אותם בין קטן בין גדול כי על שלימתן נקראין כן ותאמר דאחר הפרעוש מתהוי מעיפושים אינו בכלל שרץ הארץ דכתיב גבי לא תאכלם רק בכלל ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ כמ"ש רמב"ם בספרו הגדל פ"ב דמאכלות אסורות ובמנין מצות אשר לו מל" קע"ז לו יהי כן (כי לא נכנס פה למחלוקות ר' יוסף ור"ת מהו פרעוש שכתבו התוס' מס' שבת והובא בב"י סי' שי"ו)

ד מ"מ לא רצה הב"י לומר דדקדוק הוא ממלת אותם שהרי לא נאמר מלת אותם כלל או לומר ממ"ש לא תאכלם שר"ל באשר הם שהרי לא נאמר כך בשרץ העוף ולא בשרץ המים ובשום מיני שרצים רק בשרץ הארץ וא"כ נימא דכלם לא נקרא בריה לאסור בכ"ש רק ה"ק מפני שנולדו באיסור וחשיבתם הוא שלימתם כי כשיחלקו אבד שמם שהיה להם בשלימתן אז נקרא בריה ודעת התורה שאסר אותן באיזה לשון שיהיה כוונתה איך שיהיו אם נקראים בשמן בסתם ולא בשנחסרו שנקרא מעתה חתיכה מאותו דבר יע"ש בב"י ופוסקים שהביא. לכן אחר שנאבדה הפרעוש ברוטב וא"א לסננו גם איידי דזוטרא א"א לבדוק הבשר אולי דבקה בו ואיך נקל ח"ו. ואפשר שהוי פרעוש ג"כ שרץ הארץ נוסף על רומש הארץ וחייב בו ב' מלקות כמבואר בגמ' דמכות די"ו אכל פוטית' לוקה ד' וכו' ורבו בו הפירושים רק שאין זה מקומו. וכן בכינה.

ה ופעם אחת יעצו לבעל ירקון לבלוע לרפואה ח' כינים של ראשו והיה יוצא ונכנס רק שנהפכו כל פניו לירקון ומחיתי בו ואמרתי אפילו היה הרופאים אומרים שיש בו סכנה לא הייתי מתירו מפני שאין בדוק ומנוסה כלל ולכן יש בו ג"כ מדרכי האמורי כמ"ש שמואל. ולכן יישר כחי כאשר דברתי בקפיצת הפרעוש הנ"ל ואלו קפצה לתוך הכף של רוטב חס שצריך ניפוח בגמיעתה הייתי אוסר הרוטב מדינא דמסתמא אין ברוטב שבכף ששים והכי משמע מדברי הרא"ש דמייתי בב"י ס"ס ק"ז ואין לומר דאת"ל שאין בו ששים נגד הפרעוש מ"מ נגד טעמא יש ששים כמ"ש בכה"ג גבי תולע שבפרי קטן ע' ש"כ סי' פ"ד ס"ק למד. כי מנא לן הא.

ו לכן אפילו הסיר וזרק הפרעוש הרוטב שבכף אסור כי לכלי שני דיינינן ליה מאחר ששואבין מן הקערה כמ"ש הט"ז ס"ס צ"ב. ע"ש ודוק ואף ע"פ שיש לומר שאין דבריו מוכרחים רק אע"פ דבעוד הכלי ששואב בו תוך כלי ששואבין ממנה ודאי הוי כאותו כלי מ"מ בשנפקר דינו ככלי שני או שלישי ובכה"ג עירוי דחמיר מכ"ש ק"ל דוקא בדעדיין מחובר בכלי שמערין ממנו מש"כ כשנפסק למעלה כמ"ש הר"ן ובהג"ה רמ"א ס"ח ס"י ה"נ י"ל גבי שואב ומ"מ מי יחילוק מסברת הכרס על הט"ז להקל.

ז לכן ודאי נאסרה הרוטב שבכף גם הכף לכן אם החזיר הכף לרוטב שבקערה צריך ס' נגד הכף דק"ל כלי שני מפליט [וגם בכלי אמרינן חנ"נ אם אינו חדש] ואין לו' דהרוטב שבכף שרי אפי' אין ששים מפני דדברים המאוסים אינם אוסרים בטעמם כמ"ש הר"ן והרשב"א ע' ב"י ס"ס ק"ד וק"ז וכ' רמ"א שהמנהג להקל וכך ראיתי כמה פעמים מיודעי ספר שפרח' זבוב בכף חם שבידם ושפכוהו וקינחו להכף וחזרו לאכול בו בלי פקפוק מ"מ לא ילפינן ממקלקלת' אחר שכ' הש"כ להחמיר באין הפסד מרובה ואע"פ שהב"י תמה איך יחלקו אלו הפוסקים על גדולי הפוסקים הרשב"א והר"ן שדבריהם מיוסדים על אדני הש"ס אפשר לומר דא דעכברא דמתא אין אוסר לאו משום מאיסותא דא"כ גם בשכר וחומץ לשתרי ועוד גם עכברא דדברא לא מצאתי בהם חן והדר ולמה יאסרו אלא ע"כ אין הטעם משום שנפש אדם קצה בהם חן והדר ולמה יאסרו אלא ע"כ אין הטעם משום שנפש אדם קצה בם ודיבורי' וצרעי' ג"כ מאיסי ופריין טוב רק קבלת רז"ל הוא דעכברא דידן נטל"פ מש"כ דדברא.

ח ואגב לא אוכל מלט מה שצ"ע בהא דארז"ל דבריה לא בטל דלמאי נ"מ הא ע"כ טעמיה בטל וגופי' בלי מעלת בריה אם הוא בעין ודאי א"א להתיר התערובות מחשש פן יפגע בגופו של איסור אפי' אם בטל מתורת בריה כגון דאימרטוטי אמרטט כבגמ' דע"ז דס"ט. וע' בט"ז ר"ס ק"ד שהביא מ"ש רש"י על גמ' ההיא דמפני דשרץ שיעורו כעדש' איסורו

כטומאתו וכו' ותמה הר"ן על רש"י דהרי גם בכל אסורים ק"ל דאע"פ דאין בו מלקות בפחות משיעור מ"מ אסור מן התור' בכל שהו ושגם הרשב"א כתב דל"ד שרץ.

ט וקטונתי מלחוות דעי רק דאפשר לומר בדעת רש"י דמ"מ גבי ספק כגון ההיא עכברא בגו חלא דלא ברירא שישאר שם כלום מהשרץ שאפשר בסינון רק מפני חומר שרץ דשיעורו למלקות בכעדשה חששו דלמא לא יוברר יפה ויסונן היטב וישאר שם כעדשה ודוקא בשרץ. ונ"ל דוקא בשמונה שרצים דבתורה המטמאים בשיעור עדשה וכך איסורו משא"כ בשאר שרצים או יתושים או פרעושים ונמלה לולי דאסרם תורה אפי' בכ"ש היה שיעורם בכזית ובתערובות שאפשר לבררו או לסננו לא היינו חוששין לספק מש"כ מפני חומר בריה דשיעורו בכ"ש אוסר אפילו באלף והוא באמת ג"כ מחשש פן יפגע בו ויאכלנו. א"נ י"ל דבריה אסורה אפי' באלף יבש ביבש דק"ל חד בתרי בטל באופן דבטור וש"ע סי' ק"ט משא"כ בתערובות בלח אה"נ דאין נפקותא וכל זה כתבתי הנלפענ"ד:

י נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קו

א **שאלה**: ממנהיים מאחד מתלמידי יניק וחכים יצ"ו:

ב אלקפתא וריש גלותא וכו' הגאון המופלג נ"י פ"ה כמוהר"ר חיים נר"ו:

ג הנה אחר ד"ש מרחוק כדת כחוק הנה אני הקטן החתום בשולי היריעה אשר מנעוריו זה כבר הי' מתגעגע על רום מכ"ת כבר אפר כירה מוכן לשרתו בלב זך ובר לכן זאת הפעם עייל בלא בר ונא בחסדו אל ימנע ממני בר ואל ידחני מלו דבר כלפי בר. ע"ד שאלתי זאת בדבר אשת פלוני הידועה לרום מכ"ת בשמה ובמעשיה דיה רגנזית קפדנית ועצרנית ולסיבה זו לא היה דעת אדם סובלתה והיתה בלי משרתת כמה שנים ובתחלת חורף הזה נלאית נשוא עול טיפול הבית שכרה בתולה משרתת. ולסיבת הכבדת עול חוץ למנהג לפי דברי המשרתת בצירוף סגירות הלחם במגדל תמיד נתקוטטו יחד הגבירה והשפחה ותברח מפניה וכמשלש חדשים ויצאה והלכה לאיש ב"ב אחר לשרת אצלו בעד מזונה חנם. ובעלת הבית תפסה בגדי שבת של המשרתת ושכרה לג' חדשים הנשארים שפחה אחרת בשכר מרובה יותר ממה שפסקה על הראשונה ילמדני רבינו אם הדין עם הגבירה כדין שוכר עליהם דגבי פועל. גם מה שמקפדת על שבירת או אבדון כלי ביתה כל דהו ותנכה לשפחה משכרה מה שאין מנהג נשים יורנו מכ"ת אם ע"פ הדין כך הוא. פב"פ:

ד **תשובה**: האלוף המסובל רב החובל וכו' אחר ד"ש אהובי תלמידי אשר בך אתפאר מוחזקני בך שאתה בקי בחדרי תורה ולמה תשאל לשמי ובפרט בדבר הלכה כזה דזיל

קרי ביה רב הוא ואם ככה עשיתי לך היית אומר כי באתי לנסותך אם תשכל לדעת מקום הספק ועתה שאתה שואליני כמדומה שבאת להקניטני בטרחא יתירא כי לא גלית מה תבקש לדעת ובמה נסתפקת כי ידעתי שדיני שכירות פועלים גלוים וידועים לפניך לא נפלאו ולא רחוקים המה מאדם כיוצא בך והמה בספר הגלוי בטור ח"מ וש"ע סי' של"ג ומקורם מגמ' פ' האומנין.

ה ואם נסתפקת ביאור דברי הטור או ש"ע באיזה דבר היה לך לשואלני כאשר באמת דברי הב"י שם בש"ע ס"ד לפי משמעו א"א להולמן והסמ"ע נדחק בהם גם הש"כ נתקשה בהם רק שאין מבוקשך ממני לפרש דבר הצ"ע רק להורות הלכה למעשה וזה מצד עצמו לא נכון לעשות כן ואף כי כתבת שלא יבא לכלל דין כי רבים הולכים ביניהם למצא פשר דבר מ"מ מה לי לעשות דבר שאינו הגון לכתוב דעתי בדיני ממונות בין אשה לרעות' בדרך א"כ על ספק שיתפשרו. ומה גם שנעלם ממני באיזה סניף עיקר שאלתך לכן לא באתי לפסוק הדין גם לא לברר דינים שבטור וש"ע סי' של"ג הנ"ל אף כי באמת צריכים בירורו ודעת נקייה מן הטעו' לריבויי פרטי דינים המסתעפים והמתחדשים בש"ע ובסמ"ע וש"כ. רק אציע לעניך קצת פסקי דינים שאפשר שנסתפקת במעשה שהצעת לפני אכן בקיצור נמרץ ומה שנלפע"ד לא להורות הלכה למעשה לסמוך עליו בהחלט לשפוט ממנו במעשה אחר כ"ש במעשה שהיה שם לפי דבריך.

ו והנה בדבר יציאת השפחה בטענת הכבדת עול. מסתמא לא נסתפקת דנחזי אנן אם מנהג בני העיר בשפחותיהם להטיל עליהם עול ההוא. ואם קצתם מטיליי על שפחותיהם כזאת וקצתם לא אם ידוע איך ינהגו הרוב ניזל בתרייהו ואין זה בכלל שאין הולכים בממון אחר הרוב. ואם אי אפשר לברר הנ"ל דאע"פ דבכל ספק ק"ל יד הפועל על התחתונה מ"מ במלאכה אם תתחייב לעשות אחר דק"ל דפועל יכול לחזור בו כמבואר שם ס"ג ממ"ש כי לי בני ישראל עבדים ורש"י פי' בחומש על פסוק זה שטרי קודם לכן כמלאכה גופי' שטרו ית' קודם ולא יטול בה"ב עלי' עול שאינו נהוג בבירור. וכן בסגירת דלתי שידה תיבה שבו הלחם.

ז אם מפורסמת האשה בזה והמשרתת מבנות העיר סברה וקבלה ואם לאו ג"כ אזלינן בתר מנהג נשים שהם ביכולת לערכה. ואם הוא נגד המנהג לא תוכל עשוהו אע"פ שתעשה כן לבניה. אם בניה סובלים שפחתה אינה מחויבת לסבול גם בניה לא בזיזה מלשאול בכל פעם מש"כ שפחתה. ומה שבא בסוף דבריך בענין קפידת האשה על שבירת ואבדן כל כלי. ע"פ הדין הדין עמה כי דין השפחה כשומר שכר לחייב בגניבה ושבירת כלי ע"י תקלה אם לא שנשבר מחמת מלאכה או שנדע מי מבני בית שברו

ובכה"ג. רק ע"צ המנהג רוב נשים אינם מקפידות על דבר קטן וק"ל אין הולכים בממון אחר הרוב אם יש כמה נשים המקפידו' מש"כ אם לא נמצאו מקפידים רק אחת ושתים מעיר ראה דנטלה דעתן אצל כל אדם ולא נקרא מיעוטי רק מיעוטא דמיעוטא הם ציקנין מאנשי ורדינאה ובכמה דוכתי מפלגינן בין מיעוטא למיעוטא דמעוטא ע' ר"פ האשה בתרא. ואם את כל זה ידעת ובריחת השפחה לדעתך פשיעה הוא רק שחקרת לדעת דין פועל שחזר בו. הלא ידעת מ"ש בת"ה שנ"ט ומייתי לה רמ"א בסי' הנ"ל דמשרתת נקרא דבר האבוד רק דמסיים הת"ה שצ"ע ותמה הש"כ למה כתבו ב"י וד"מ בהחלט עי' בש"כ דמסיים שנראה שהכל לפי הענין ולפי ראות עיני דיין ושמהרשד"מ בתשובה קי"ט כ' שהדין עם השכיר מפני שהת"ה סיים וצ"ע.

ח לכן נראה אם לא היתה הגבירה מוחזקת ודאי היה הדין עם השפחה דלא מקרי דבר אבוד בגבירה זו שלא היה לה שפחה כמה שנים וה"ז בכלל מ"ש הש"כ לפי ראות עיני דיין מש"כ באשר הגבירה מוחזקת בבגדי השפחה מאן מרמי להר מרשותה באשר הב"י ורמ"א פסקו כן שתוכל האשה לומר עד כה סבלתי ומעתה תשש כחי אינני יכולה לסבול שעל כן שכרתי שפחה מה שלא עשיתי לפנים.

ט ומהרשד"מ גופי' דכותב דהדין עם השכיר היינו משום המע"ה משא"כ אם יש לבה"ב בידו משל שכיר. מ"מ אם השפחה שברחה רצתה להעמיד לה משרתת אחרת הגונה כיוצא בה הדין עמה כמ"ש הרמב"ם והוא בש"ע שם ס"ז לכן אם מיהרה בה"ב לשכור אחרת והמשרתת מבררת שתוכל להעמיד לה אחרת הדין עמה והפסיד בה"ב המותר.

י וכן נ"ל עוד שאם יש לבה"ב שני משרתי' או אפי' א' ואינו עושה מלאכתו כולי האי שנא' שע"י זה יאבד ויקולקל שלו כי אין משתמש בו רק מעט מזעיר והוא רק לכבודו שהולך אחריו לא מקרי דבר האבוד וגם זה בכלל מ"ש בש"כ לפי הענין. וכן הדין ג"כ בשתי שפחות ובאשר כל זה פשוט וברור עדיין לא ידעתי על מה באת לשאול. האמנם אם לא היתה הגבירה מוחזקת היה מקום ספק אם מקרי דבר אבד כפשטי' דדברי ב"י ורמ"א. או כמ"ש מהר"שד"מ דהדין עם השכיר ומה גם בנדון דידן שלא היה להגבירה משרתת כמה שנים. ומלבד זה נראה לכאורה שהיה אז עוד מקום להסתפק בנדון זה דאפי' נימא אינו דבר האבוד וא"כ יד הפועל על העליונה ליתן לה לפחות מה ששכר' עמה לפי ערך עסמ"ע וש"כ. שמא היינו אם הפועל חוזר בו [עי' תשובה ק"מ] מהיות פועל לשום אדם ומטעם כי לי בני ישראל עבדים דע"כ הפועל יכול לחזור בו כמפורש בגמרא מש"כ אם הולך מבה"ב זה ונשכר אצל אחר שנשאר עבד לעבדים דינו כדין קבלן שידו על התחתונה ולא יפסיד בה"ב דבר. מ"מ לא נהירא לי לחלק בכך כלל רק מפני

שנא' כי לי ב"י עבדים לא אלים קניית האדון בו כולי האי שאם יחזור בו יפסיד מה שעשה כבר. ולא תלי בצדקתו ודעתו שחוזר בו מהיות עבד לעבדים רק עבד ל"ה דמי יגיד לעבד זה שיטעון כך אלא ע"כ כמ"ש וא"כ אין חילוק אפי' ישכיר עצמו אצל אחר.

יא עוד היה נראה ועולה על דעת הנמהר לחלק בין עבד לשפחה ולומר כי איש ישראל שחייב בכל המצות שפיר יתכן שע"י שנשכר לבה"ב רשות אחרים עליו וא"א לו לקיים מ"ע בזמנו כמ"ש גבי אשה שחייבת בכיבוד אב רק שרשות בעלה עלי' לכן חוזר בו בחצי היום וידו על העליונה. מש"כ אשה שבלה"נ פטורה מכל מ"ע שהזמן גרמא והלא בקניית אדון לא יוגרע עבודתה להקב"ה מצד מל"ת רק מצד מ"ע ומעטי' הם שחייב'. ולא נזכרו יוצאי מצרים רק שש מאות אלף ובגמ' דסוט' לא חשיב מספר ערבות רק לששים ריבוא [האמנם בלה"נ קשה כי כמה אלפים ורבבות היו בני עונשים פחותים מבני כ"ף ואפשר כי לא נתערבו רק בדיני שמים שאין עונשים בפחות מבן כ"ף. ועמ"ש בזה תשובה קס"ו. ומ"ה קשה שהיה כמה אלפים יתרי' מבני ס' ריבוא]. והטעם ג"כ מפני שלא נתחייבו נשים בכל מ"ע שהז"ג ולא דמי למצות מלך וכהנים וכה"ג ודו"ק ועוד דבשלמא שכיר דהוא דוגמא לעבד דמצינו לגביה מוכר עצמו מכרוהו ב"ד מגניבתו לכן הוי השכיר דדמ' לי' קצת דין עבדים לעבדים דחוזר בו ואינו מחסיר שכרו מה שעשה אע"פ שלכתחלה מותר להשכיר עצמו עד ג' שנים ועד בכלל ע' ש"כ שם ס"ק י"ז.

יב מש"כ משרתת דהיא דוגמא דשפחה לא מצינו בה מכירה כלל ואינה רשאה למכור עצמה כבמכילתי' הביאו הרמב"ם ריש הלכות עבדים גם אינה נמכרת בב"ד כבמשנה פ' היה נוטל א"כ אין לנו לומר שיפ' כח המשרתת מפני דמיון לשפחה ושנדרש לגבה כי לי בנ"י עבדים וכו' ועוד דמצינו בגמ' בני ישראל למעוטי נשים ע' רפ"ב דזבחים ובפ"ק דעירובין ע"ב.

יג מ"מ נ"ל דכל זה לא יספיק לחלק חילוק שלא זכרו שום פוסק והלא בל"ת דריבי' ומשקול' נזכר יציאת מצרים והרי בכל ל"ת הנשים חייבי' והם בכלל אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ולי בני ישראל עבדים ובכמה דוכתי לא ממעטינן נשים מבני ישראל [עי' בע"מ מאמר העתים סי' י"ב] כמו גבי ציצית דכשרים לעשו' ציצית עמ"ש בזה בעל מג"א ומ"ש בספרי מ"ק ערך מיעוט. ויותר היה לנו לחלק בפועל גופי' לומר דדוקא בשיש לו כדי סיפוקו מזון ומחיה ומלבוש בלי שישכיר עצמו או שאפשר לו בקבלנות להספיק לעצמו כל זה אז עבירה עביד במה שהשכיר עצמו מלי בני ישראל עבדים ולכן מצי לחזור בו בחצי היום ונוטל שכרו שעשה מש"כ כשהוצרך למלא נפשו כי אין לו מזון

ומחיה דאזי מותר להשכיר עצמו וכמ"ש הרמב"ם וסמ"ג ולדידי' לא מזהיר רחמנא עבדי ולא עבדים לעבדים לכן אין לו זכות לחזור וליטול שכרו רק ידו על התחתונה וצ"ע.

יד והמנהג בכמה מקומות שהשפחה נותנת משכון לבה"ב כשמשכרת עצמה לה ומ"מ המנהג סתם בה"ב הראשון רוצה להחזיקה צריכה השניה להחזיר לה משכונה [ושמעתי שגם בשכירות בתים בקצת קהילות המנהג כן שאם ראובן דר בשכירות בבית שמעון וכלה הזמן ושכר בית אחר ואחר שכר בית זה של שמעון וחזר ראובן מדעתו ונשאר בבית שמעון בטל שכירתו ששכר בית אחר ושכירת האחר ששכר בית זה. וא"כ יפה שם יותר כח מה שישארו בשכירות הראשון מבשפחה כי אם בה"ב שכר שפחה אחרת וחזר מדעתו ליקח שפחתו הראשונה אין מנהג שתדחה שפח' שכבר נשכרה ותחזור על הפתחים משא"כ בהיפך שכבר נשכרה לאחר מצי השפחה למיהדר ביה כי שפח' מצויות יותר לבה"ב מבה"ב לשפחות וא"כ ה"ה ה"נ גבי בתים י"ל סברא זו דיותר שכיח שוכרי בתים מבתים לשוכרים.

טו ועוד היה נראה סברא לחלק בשניה' והוא אם יש שינוי דעת בבה"ב של השפחה שהשכירה עצמו אצל אחר שלא היה רוצה בה עוד או שבקשה להעלות בדמים או הוא ביקש לפחות ולכן נשכרה אצל אחר וחזר בה"ב ונתרצה להשפחה אז יש סברא למנהג זכר לדבר לנשתנה השער עיין ח"מ ס"ס רי"ח ה"נ מאחר שכבר היתה אצל בה"ב זה ובעת שהשכירה עצמה לא ידעה שיאות לה הבה"ב לכן גם זה ששכרה לא סמכא דעתי' מש"כ אם חזרה השפחה לדעת בה"ב ואשתני דעתה לאו כל כמינה וה"ה והסברא גבי שכירות בית כי המשכיר בה"ב והשוכר דומה לשפחה. וכל מה שכתבתי נ"מ באין מנהג ברור וידוע יש לחלק כמ"ש כי בספק חזר הדין לסיני כמ"ש הרא"ש בתשובה כבא"ה סי' קי"ח ס"ו בכל ספקי לשון תיקוני הקהל שיד התיקון על התחתונ' וד"ת על העליונה] ודאי אם המנהג פשוט מנהג עיקר הלכה ואם לאו חזר הדין לסיני.

טז ופעמים רבות שבאו לפני נדון בה"ב ומשרת שחזרו בהם פעמים בשאט נפש ולפעמים שחזר הבה"ב ע"י שאיחר המשרת לבא תוך הזמן יום או יומים ולפעמים היה שוגג ואונס ומימ' לא פסקתי דין ביניהם רק טרחתי מאד עד שמצאתי פשר דבר ונ"ל פשוט שאפי' הבה"ב פשע שאין לחייבו רק בדמי שכירות שפסק עם המשרת משא"כ דמי מזונות שהרי מזונותיו מצויים ולא יחסר לחמו בכל גבול ישראל וסגי שהוא הולך בטל וכמה אורחי ופרחי בוחרי' בזה יותר מהיות משרת ואע"פ דאיהו לאו בר הכי הוא מ"מ אין לחייב בה"ב ותמימים בדעת לפי הענין יבצעו ביניה' והנלפע"ד כתבתי:

יז יאיר חיים בכרך ד' שבט דל"ת לפ"ק:

תשובה קז

א שאלה: המרומם המופלג מלמד בית הקצין המפרסם כמהרר"א כ' אלי בלומדינו מס' סנהדרין ועמדנו בדף יוד וז"ל. חפצתי להודיע לרום מכ"ת אשר התבוננתי בהלכה של היום ונתקשיתי בתחילת ופתח דבריה לא הוי לן נהור רק העלם ברור הדבר משני פנים. האחד במ"ש רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע ולמה ליה הקדמה זו להורו' שפסול מצד הקורבה להעיד על עצמו ותיפוק ליה ממקרא המבואר יותר מ"ש אל תשת רשע עד ואם הדבר אמת הרי רשע הוא ואיך יועיל עדותו לפסול עצמו. השני במ"ש רש"י דפלגינן דיבוריה [עי' תשובה ע"ז] ולעד"נ שא"צ לזה כי פסול קרוב הוא אפילו מעיד נגד קרובו ולרע לו וע"כ אינו משום דלא מהימנינן ליה רק גזירת הכתוב הוא ואפילו עדות משה על אהרן ובהאי ענינא גופא מוכח כך שע"כ אין אדם משים עצמו רשע והוא לרע לו וא"כ מעתה לא צרכינ' לאסבורי בדברי רבא ענין פלגינן רק בכולי מילתא מהימנינן ליה מפני דנשאר בכשרותו אחר שאין בכחו לעשות עצמו רשע והוא מגזירת הכתוב אפילו דבריו בזה שעושה עצמו רשע אמתיי' הם מ"מ לא נפסל ונשאר בכשרותו כל מה שיעיד וזה דבר שכלי לע"ד:

ב תשובה: אהובי המרומם לא היה הדבר כדאי להשיבך רק באשר לדעתי יצא נפקותא לדינא מתוך דברייי הסותרי' דברי מכ"ת ולהורות כי נטפלתי ונתתי לבי אליהם אשיבך מילין אפס בקיצור נמרץ. ואומר כי קושייתך הראשונה אחר המחילה לא יצאה מכח שכלי כאשר חשבת רק מקרו"ם של מוח וכח המטעה כי לטעמך ולסברתך נימא איפכא ומיסתבר יותר דבמ"נ נקיים עדותו דאם אמת הוא הרי הוא שריר וקים מצד עצמו ואם שקר הוא מהיכי תיתי נפסול עדותו. והוא דבר סותר עצמו בהחלט.

ג מש"כ עדותו מצד המעשה שהוא רשע ל"ק א"כ איך יעיד על עצמו די"ל דהמתחרט על מעשה רשע שעשה ולכן מתודה ומפרסם מעשיו ואפשר לקיים עידותו מצד הסברא ולומר דעתה שב מדעתו. לכן עתה ששב אינו זך ונמנע שטוב וישר וכשר הוא ונכון להאמין לו ומ"מ נשאר פסול לעדות שהרי לא ידעינן ששב ולא היה ראוי להרוג חבירו שמעיד עליו שרבעו והוא היפך דברי רבא דאמר דעידותו על חבירו קיים. מש"כ לטעם אדם קרוב אצל עצמו שאין הפסול מצד המעשה. ודאי יתכן שפיר שאינו נאמן לעשות לעצמו רשע מפני שקרוב אצל עצמו ולכן גם בדוכתי אחריתא שלא נזכר רק אין אדם משים עצמו רשע פי' רש"י מפני שאדם קרוב שא"א לפרש באופן אחר.

ד וקושייתך השניה אם איתא שסברתך שרירא וקיימת היה מתורץ קושיא חזקה שנתחבטו בו התו' וגדולי הקדמוני' במה ששטר שיש בו ריבית מפורש השטר כשר

לגבות בו אפי' ממשועבדי' הלא העדים פסולים ותירצו זה בכמה פנים דחוקים וזכרם הב"י סי' ל"ד וע"ש סי' נ"ב ולפי הנחתך ל"ק מידי דמהימנין להו כשאר עדים כשרים רק לגבי עצמן אינם נאמנים להעשות רשעים רק נשארים כשרים. האמנם גם זה הוא טעות מפורסם כי א"א לפרש כן בש"ס כלל שהרי רק בגמ' דכתובות די"ח איתא בשיטת אדרבא כשאמרו אנוסים היינו מחמת ממון אין נאמנים ושם ר"ל לפסול השטר ואמר הטעם שאין אדם משים עצמו רשע.

ה ואם כדברך דאין אדם משים נפשו רשע רק נשאר בכשרותו ובחזקת שכל דבריו אמת וצדק רק דלענין להיות רשע ע"י עידותו גזירה הכתוב דאינו א"כ כלפי לאי דלפי זה באמרם אנוסים היינו מחמת ממון ג"כ נאמין להו ויהיה השטר פסול דעכ"פ שקר חתמו אלא ע"כ נהי דמצד זה אמת דברת דגזירת הכתוב הוא דקרוב פסול להעיר ולכך א"א שיעשה עצמו רשע אפי' יאמר שעבר על כל כריתות ומיתו' ב"ד מ"מ נשאר בכשרותו וכל עדותיו קיימין. מ"מ באותו עדות עצמו שבו עושה עצמו רשע א"א להאמינו לא מצד שנעשה רשע שאז כל עידותיו להבא בטלי' רק מצד שלא יתכן לומר שנעשה מעשה להרוג ע"פ עדותו זה שהרשיע לפי דברי עצמו הא דמכשרינן שאר עדיותיו היינו משום דמה שדיבר על עצמו היה כלא היה שאינו עושה עצמו רשע מצד הקורבה שלו עם עצמו כמו עדות קרוב על קרובו שבטל ומבוטל מש"כ באותו מעשה עצמו שבדיבורו על עצמו עם אחר אם נעשה מעשה ע"פ דיבורו ודוק כי זה ענין דק ושכלי.

ו ומ"מ ע"פ סברת פלגינן דיבוריה יש לתרץ קושית התוס' על שטר שיש בו ריבית דע"כ השטר כשר דלא נפסלו העדים מאחר שהלוא' וריבית תרי מילי שייך שפיר טפי לומר פלגינן דיבוריהו יותר מכל מקומות שנזכר שם ור"ל שההלואה והקנין נעשה בפניהם אבל בלי ריבית שעל ידו יעשו הם רשעים לא נאמין להם רק שקר כתבו וחתמו ונתנו ביד המלוה לבקשתו וידעו כי לא יחרוך רמיה צידו בבואו לפני ב"ד בשטרו שמפורש בו ריבית והלוה ודאי לא יתן לו מה שלא פסק עמו. וזהו באין עדים אחרים מעידים על חתימתן מש"כ בשעדים אחרים מעידין עליהם שאזי אין העדים נאמנים לגרוע כח השטר בשום טענה אנוסים היינו קטנים היינו והשטר מצד ההלואה לולי הריבית בתקפו לכן העדים פסולים ומחזקינן לכל הכתוב בשטר אמת. כאלו עדי קיום אכולהו מילתי' דהלואה מסהדי.

ז כל זה כתבתי להמרומם ואחר שעה בחצות היום בא אלי וקלסני בתירוצי שכתבתי על קושיית התוס' בשטר שיש בו ריבית ושתמה מאד על התוס' וכל גדולי הקדמונים שלא הרגישו בתירוצי רק שתמה עלי במה שבאתי לסברת פלגינן דיבורייהו דסהדי כי

לו נראה דבלה"נ ע"פ סברתי אין עדי שטר פסולים דמצי למימר ידעין היינו דבבא השטר לב"ד לא יגבו למלוה הריבית והשבתי לו דזה טעות דא"א לומר כן לא מבעיא דאם אינן לפנינו דלא טענינן כך בעדייהו לאכשרינהו דודאי אין לנו להדורי אזכות' נגד ספר הגלוי הוא השטר שלפנינו ולדעתי אפי' מ"ש בגמ' קוברי מת בי"ט שני דארז"ל דכשרים דאנהו סברו מצוה עבדי ואפי' נידו אותם על כך סברו דכפרה עבדו להו אין זה רק בשהם טוענים כך רק דלשון הגמ' לא משמע כך ומשמע דאן אמרינן זה מ"מ ברור לפענ"ד דבאם הם שם לא אמרינן זה רק שואלין אותן ואם לא ישיבו כך הם פסולים. מש"כ טענת הרבית הנ"ל שהם דברים שבלב ורחוקי' דסתם עדים החותמים הוא כדי לאשר ולקיים דברים הנאמרים בשטר ומאן לימא שהלוה יסרב מליתן הריבית אחר שקצב עמו והרי יש לחוש שיצרך עוד אחר זמן מעות ולא ילוה לו עוד.

ח ובר מן דין אין לירוץ זה מספיק שהרי אמרינן בב"ק ד"ל ע"א גם ר"פ הריבית דשומא מילתא והוא לאו דעדים לא תשימון עליו נשך דעברי משעת הלואה אפי' לא בא השטר לידי גביה כלל (ומקאתי בתוס' שכתבו מ"ש המרומם ודחי ליה כמו שכתבתי) וכן המלוה והערב והסופר רק הלוה דאינו עובר בלאו זה יש להסתפק אם עובר בלאו דידיה משעה שקיבל קנין או בח"מ ליתן הריבית ומלשון רש"י שם דס"ב ע"א וז"ל אלא לאו משום שומא הלכך מלוה וערב נמי מתחילתן חייבים משום שומא וקשה מה קמ"ל רש"י בפי' זה דודאי לא יעלה על דעתינו דלוה עובר על לא תשימון עליו נשך אלא ע"כ רש"י בא להורות דלוה לא מיפסל משעת הלואה ובכה"ג מצינו בכמה מקומות שאף שרש"י ז"ל פרשן הוא מ"מ לא נמנע להודיענו בקוצר הנוגע להלכה.

ט ופעם אחת כתבתי להגאון כמוהרר"ג אב"ד ממיץ שנסתפקתי בזה והשיב לי שפעם אחת במסיבה גדולה של גדולי הדור באו בויכוח על זה ואמר הגאון כי מוכח מדברי המרדכי בפ' אחד ד"מ שעובר גם הלוה ממ"ש שם רמז תתקל"ד ואלף גבי לוי בר בינתוס ח"א לדידי אוזיף בריבתא ולא שקיל מידי דהשתא לא נוגע בעדות הוא ומדאמרינן שם בגמ' דהלוה רשע הוא לולי דפלגינן דיבורי' אף דלא שקל מוכח דג"כ משעת שומא נפסל. והנה הטור סי' נ"ב והש"ע פסקו סתם דשטר שיש בו ריבית גובה אפי' מנכסים משועבדים מפני דס"ל תירוץ דמיירי כשאנוסים היו מחמת נפשות לדוחק גדול. עי' תוס' ב"ק ד"ל ע"ב וכן לחלק בין ריבית דאורייתא או דרבנן ולומר דברייתא מיירי בדרבנן וכ"כ הרמב"ם בהדיא פ"ד מהלכות מלוה ולוה דל"ש קצוצה או דבריהם רק ס"ל תירוץ דסברי לא תשימין על מלוה לחוד קאי וא"כ מיירי באינם לפנינו ואומרים כך ומ"מ צל"ע באם

הם יודעי ספר אי שומעין להו לומר דלא ידעו דבר משנה. משא"כ בשהם לפנינו ודאי שיילינן להו ואם אינן משיבי' דשוגגין הם לא טענינן להו כמ"ש לעיל.

י ובאגב לא אכחד שפתי קולמסי במה שצ"ע על ה"ה שם במ"ש בשם הרמב"ן דמפרש הברי' הנ"ל בשאין ריבית מפורשת בשטר וכו' יע"ש וקשיא לי דא"כ ניחוש שמא יגבה גם הריבית כמו שטר מוקדם שמזה פרשו דלא סגי בלאו הכי דעכ"פ מיירי בשרבית מפורש בשטר כמ"ש התוס' והרא"ש הביאם הב"י ר"ס נ"ב דמ"ש שם ואין לומר הוא ממש דעת הרמב"ן ודחי ליה מקשיא זו. והנלפע"ד כתבתי.

יא יאיר חיים בכרך. כ"ח טב"ת לפ"ק:

תשובה קח

א **שאלה**: ב"ב בהקהילה הקדושה היה עני מדוכא מאד רק שהי' לו יניקה ומערופי' תליון הדר קרוב לביתו במכרו לו בזול עורות נבילות גם לפעמים מהנה אותו במיני פירות וזרעונים ושכר ובכה"ג. והיתה לו ב"ג בתולה יפה מאד והיא רגילה בבית התליון בעסקי אביה עמו ומ"מ תמיד אמה הזקינה הולכת עמה לבל תתייחד עמו וגם הבתולה צנועה ידועה לכל. רק שהתליון לפעמים משחק עמה בחיבוק ונישוק ומשמוש הרגיל בפתע פתאום על אפה ועל חמתה והיא דחאתו תמיד ממנה בשתי ידים ופעם אחת כאשר נודע לאביה זה לא רצה לשלחה ושתלך לביתו עוד. וכאשר ראה הערל שנמנעה מלבא אליו כעס ונשבע שלא יהנהו ולא יעסוק עמו עוד. ואמרו רבים שאף אם ימות העני ברעב אינו רשאי לשלוח בתו אל התליון כי עובר על אל תחלל את בתך להזנותה. ובודאי לא בדוקא אמרו כי ימות ברעב שהרי לא עביד מעשה ואינו בכלל יהרג ואל יעבור ואפי' אשת איש וביאה ממש תעבור ואל תהרוג רק ר"ל יבקש על הפתחים עם אשתו ובניו.

ב **ולעד**"ן דגם הא לית'. דהא דאל תחלל את בתך להזנותה הוא זנות ממש ובכוונה שמסרה האב ליחיד או מפקירה לכל בשכר שתטול או שיטול. משא"כ פריצות בעלמא הנעשה שלא ברצונו ושלא ברצון הבתולה גם מסתמא לא מתהני' מעבירה שהרי אפי' בביא' לגדול אמרו דלא מקרי הנאה שכל טובתן של רשעים וכו' גבי יעל ואפי' לרמב"ם וסייעתי' דס"ל דקריבה של ג"ע אסור מן התורה ולוקין עליו גם ה"ל בכלל יהרג ועל יעבור עי' בהג"ה בש"ע סי' קנ"ז ובש"כ שם ס"ק י'. היינו באיש ובכוונה להנאתו דרך תאוה ונלמד מלשון לא תקרבו מה שלשון זה לא נכתב אצל אל תחלל לכן אפשר עוד להקל בו. רק סגי לן דאין העני מחויב לקפח פרנסת עצמו רק להזהר מן היחוד בלי אמה ומן הריצוי גם תמהר לשוב לביתה במוקדם האפשר ואם מ"מ הערל יהנה ומשביע

יצרו ותאותו בכך אין בכך כלום. ואם בני העיר משימים על לב להנות העני וליתן לו כדי פרנסתו בצמצום כדי שימנע מזה. כ"ש בשיש ביד העני להחיות עצמו אף בעמל רב ויגיעה גדולה לחטוב עצים ולשאוב מים תע"ב. כ"ש אם אפשר להשכירה למשרתת לב"ב אחר שמחויב לעשות כי קרוב הדבר שלא יתרעם בזה הערל עליו ולא יקפח מחייתו.

ג כנלפענ"ד יאיר חיים בכרך.

תשובה קט

א **שאלה**: ילמדני רבינו מה לנהוג בזיון בגווילים וקונטריסים הנדפסים שהמה דברי תורה רק שאין הכתב אשורית ואין הלשון לשמן הקודש או אפי' חד מיניהו קודש אם מספיק להיות קודש אם הסיפור בספר הוא חול ויש בה כמה חילוקים יבאר לי רום מכ"ת בחסדו פרטי דינים התלויים בזה:

ב **תשובה**: יפה דברת שיש בענין הזה כמה פרטים וכמה ענפים מסתעפים ולכאורה היה נראה דהכל תלוי בתוכן הדברים שנדפסו שאם המה תנ"ך או שאר כתבי קודש ודברי תורה קודש הם מצד ענינם ובכה"ג כ' הרמב"ם על איסור השיר על היין שאינו תלוי כלל באיזה לשון יהיה השיר רק בענינו שאם הוא מיוסד על דברי חכמה ומוסר ויראה וכ"ש ד"ת מותר לשוררו ולזמרו באיזה לשון שיהי' מש"כ כמ"ש הוא שיר עגבים ודברי חשק וליצנו' ודברים בטלים אסור לשררו אפי' בלשון הקודש ש"מ דבתוכן הדברי' תליא מילתא.

ג מ"מ בעיון קל יראה המשכיל דלא דמי כלל כי תכלית השירים הוא התעוררות השומעים לתמצית הדבר המובן ומכווין בשיר. לכן אם מעורר האדם לדעת והבונה לקחת מוסר השכל וד"ת הרי תכליתו טוב ואם מעורר לתאוה ולשחוק וק"ר וליצנות ובכה"ג ודאי תכליתו רע ואפי' יהי' בלה"ק אדרבה גרע טפי מצד המחבר והמשורר כי הוציאו לשון הקדש לחול ולטומאה. מש"כ השאלה אם יש בנייר ובקלף נושא דברים הנדפסים קדושה צריכין אנו לבחנו מצד ארבעת דברים שהם יסוד כל מעשה ופעולה והם החומר והפועל והצורה והתכלית.

ד והנה החומר הוא הקלף והדיו לא מצינו בהו קפידה רק בסת"ם דקדושתן חמורה עד שיש בהם קפידה טובא בחסר ויתר וחילוף ודיבוק וסדר אבל שאר כתבי קודש לא מצינו קפידה בזה ומ"מ ודאי יש קפידה באינך תלת והם הצורה רצוני צורות האותיות שיש בתמונתן סודי סודות וסתרי סתרים כמ"ש בזוהר וזכרו בפרדס ובשאר ספרי המקובלים. וגם החסיד הגאון בשל"ה הפליא לעשות ומה דמזה צ"ע על מ"ד סנהדרין ס"ד כ"א

דנשתנה הכתב בימי עזרא אין ענין בירור ויכוח זה פה וכבר האריך פה והרחיב לשון מהרי"א בפ"ק דמגילה בחיבור עין יעקב.

ה משא"כ שאר כתבים אפי' הוא תנ"ך וכתובים בכתב אחר כגון שקורין פ' רש"י ונקרא בגמ' פ"ק דמגילה גופן שלהם ר"ד ט' ובכה"ג רוב ספרי המפרשים והדורשים ושאר ספרים וחלילה לנו לנהוג בהם שום בזיון כי קודש הם מצד הענין הנאמר בהם ומצד התכלית שהם ללמוד וללמד ד"ת או מוסר ובכה"ג. [עי' תשובה קפ"ד גם תשובה ט"ז] ואפשר דלא חמירא כולי האי לענין איסור תשמיש בחדר בשעת הדחק ומ"מ אין לסמוך גם בזה הלכה למעשה אם אפשר. אף שיש בו ג"כ העדר קדושת הפועל מלבד העדר קדושת הצורה.

ו והנה לשון הרמב"ם בפ"א דהלכ' תפילין וז"ל והתירו בספרים לכתוב אף ביווני' וכו' ע"ש דקאי אכתב. ומשמע דס"ל דמ"ש רשב"ג במגילה שם אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית דר"ל כתב יווני וזה זר דבגמ' יליף לה רשב"ג מיפת אלהים ליפת דבריו של יפת וכו' ומשמע לשונו והכי מוכח מה דסיים הרמב"ם וכבר נשתקע יווני מן העולם ונשתבש וכו' ופי' בכ"מ שר"ל לשון יווני וכ"פ רש"י בש"ס דעל הלשון קאי.

ז ויש עוד לתמוה על הרמב"ם שסתם בפ"ב דהלכות מגילה דאם היתה כתובה יוונית ושמעה יצא. וה"ל להזכיר שם דכבר אבד אותו כתב או לשון. דהא בהא תליא. והנה הב"י כתב בסי' תר"צ וכתבו בהג"ה שם בש"ע ס"ט אבל אין לחוש באיזה כתב כתוב' והכי דקדק בכ"מ שמ"ש הרמב"ם שם כתב כמה פעמים ר"ל לשון ואני תמה מאד אחד דק"ל דנקרא המגילה ספר וצריך לדקדק באותיות' ובהיקף גוויל ותליית ההין וקופין ושאר דברים כבסי' תרצ"א איך יתכן שנאמר שאין קפידה להכשירה בכתובה כתב לעיין או קרעקי ואם המגילה פסולה ואין הקורא בה יוצא איך יצאו השומעים ממנו ואם נפרש מ"ש הרמב"ם כתב שר"ל לשון ונודה בזה טפי נימא דבכתב לא מיירי כלל כמו דג"כ לא מיירי בש"ס בשיטה זו פ"ב די"ח כי עכ"פ צריכה שתהא כתובה באותיות שתמונתן קודש לכ"ע ובכל הלשונות ולא סגי בלאו הכי וכ"כ הרמב"ם בפ"ט משאר אבות הטומאה דאינו מטמא את הידים רק כתב אשורי.

ח וכ"פ בפכ"ג מהל' שבת דאין מצילין מפני הדליקה רק כתבי קודש שכתובים אשורית ובל"ק ודין יווני לא זכר מפני שנשתכח כמ"ש שם ה"ה ולכן טפי צ"ע על שזכרה במגילה כמ"ש בסמוך. ועי' טור א"ח וב"י של"ד ושם בש"ע סי"ב י"ג ור"ל מפני תמונות האותיות כי עכ"פ מיירי בכתב אשורית א"נ מפני שעומדין ללימוד ולתכלית טוב כמ"ש למעלה. וממ"ש שם במגילת אסתר שאין בה אזכרות נראה ג"כ דמיירי בכת אשורית. דאם בכתב

גלחות או טייטש גאט לא אדמה שיחשוב שום אדם בעולם שיהיה בו קדושה משא"כ בכתב אשורית אפשר לומר דאם כ' גא"ט אסור למוחקו מפני הכוונה בעת כתבו עם תמונה הקדושה וכן נהגו העולם לקנח באגרת דידן אע"פ שכמה פעמים נזכרו פסוקים מתחילתן וסופן והזכרות שמות והכל מפני שאינו כ' הקודש לכן גם חיבורי המלות אף שהם לשון הקודש אין בהם קדושה כי גם לשון הקודש קדושתו מפני חיבור אותיות הקדושות שבו כנודע ליודע מעט מזעיר בחכמ' אמת.

ט ונ"ל עוד כי בימיהם סתם כתב סופרים ורוב בני אדם הי' אשורית ולא היו כותבים כתב אחר רק ע"ה המופלגים בדורות ההם והיה חיוב ידיעה על כל ת"ח כמ"ש כתב שחיטה מילה והוא כ' הקודש וכן היו השטרות נכתבים אשורית כדמוכח מקפל וספל מי חיישינן לזבוב ועוד ראיה מגמ' בר"ה דעשו י"ט ביום שנתבטל אדכרתא מן שטרייא שהיו כותבין בכך וכך לכהן הגדול לאל עליון וכו' וזה פורע חובו והשטר מוטל באשפה ומוכח ג"כ שהיה הכתב באותיות הקדושות דבהן ודאי יש קפידה. וכמ"ש הב"י בי"ד סי' רל"ז והובא שם ס"ו הג"ה דאם נטל בידו כתב אשורית ואפי' חכמה חיצונית או א"ב וכו' הוי שבועה. וע"ש בב"י מ"ש בשם הרא"ש בשם רב האי.

י ומ"מ נראה דכל זה מיירי בכתבו ישראל דמחשבתו אפי' בכתיבות א"ב ללמוד בו התינוק או שאר חכמה בעשותו האות בתמונה ההיא כדת משה וישראל וממילא נמשך עליו קדושה מצד התמונה העליונה ההיא ואפי' לא יחשב דבר ממילא כך הוא מכ"ש כשהכותב מחשב ע"פ סודו ומקורו בתמונות האותיות וצירוף האותיות למלות והוא זיווג והארת האורות העליונים אלו באלו. ובדוגמה זו ויותר עמוקה הוא שמות שע"י פועלים כותבי קמיעין ביודעים ומחשבים במקורי השמות ההם בפסוקים ומקומן לעילא לעילא (אף כי הרמב"ם לעג עליהם בכמה מקומות) והוא הענין שמצריכין שמות הקדושים קידוש בפה נוסף על קידוש כללי דס"ת מש"כ במנסה הקולמוס וכ' א"ב אשורית בכה"ג ראיתי ספר אקלידוס ואבן סיני של רפואות בכתב אשורית בדפוס שאין בהם קדושת חומר ולא פועל במחשבתו ולא תכלית לנפש אף כי יש למנוע מלנהוג בהם בזיון לקנח בהם ולזרקן לארץ או למקום אבדון מ"מ אין בהם קדושת ספרים להצילם מפני הדליקה בשבת ואינם מטמאים הידים והנשבע בהם אינו שבועה.

יא וראיתי תורה חדשה שלהם בדפוס בט"ז לשונות ומהם א' לשון הקודש וא' לשון תרגום ושתיהן בכתב אשורית והמה בעצמן משתמשים בהם בחנויות ומוכרי בשמים ורוכלים לצרור ולכרוך בהם. וכך ראיתי ג"כ חנוני' ישראל ולא רציתי למחות בידם מאחר שכבר נתפשט היתר. ומ"מ אני בביתי נמנעתי לזרקם לאשפה כ"ש תשמיש של גנאי

(כגון לדבקם בחלונות) ומטונף כי מזדעזע כולי גופאי בראותי בהם כמה שמות שאינם נמחקים בכתב הקודש וכן כמה מלות קדושו' באותיו' הקדושות דהם תמונות צורות עליונות וממילא ראוי לנהוג בהם כבוד כמ"ש במדרש גבי הלל מה איקונין של מלכים רוחצין ומשטפין אותן בכל יום וכו' ובכה"ג אמרו בהיפוכו דגם את האיקונין ה"נ צורות אותיות והמלות הקדושות אף כי אין כאן רק הצורה לבד כ"ש אם הוא תנ"ך שלא גרע כח לשון וכתב הקודש בשביל שחברו לו גם שאר לשונות ואין ראוי לנהוג בהם שום בזיון שהרי יש גם קדושת התכלית הוא הלימוד בתורת ה' ומצד זה יש קצת קדושה גם בשנדפס בדפוס גלחות תנ"ך האמנם יש לפקפק בזה מטעמי' אחרים מ"מ כל בכה"ג יש להחמיר והוא בכלל כל המכבד את התור' וכו' שנא' כי מכבדי וגו' וחשו רז"ל ריש פרק כל כתבי אפי' כתבי קודש שאין קורין בהם והוא חסרון חלק התכלית שהוא עיקר לכל דבר ומ"מ אמרו משום בזיון כתבי קודש ואיך נקל ביש בו תכלית ע"י העדר הצורה משאר לשונות הנדפסים אצלו. וכן בספרי קודש הן בלה"ק הן בלשון חול ואפי' באותיות חול יש לנהוג בהם קדושה מיהא אף דצ"ע אי חמירא לענין כלי בתוך כלי כמ"ש לעיל. זאת תורת העולה על רוחי וע"ד הטרוד.

יב יאיר חיים בכרך.

תשובה קי

א שאלה: שאל השואל למה לא זכר שום פוסק באיסור לח שנפל לתוך היתר לח כגון יי"נ מעט שנפל לקנקן יין כשר או לרוטב דק"ל דבטיל בששים ושרינן ליה להדיא ולמה לא נחוש שמא לא נתערב יפה רק נשאר עומד באותו צד ומקום שנפל והלא בכה"ג ק"ל גבי טומאה בפ"ק דמכות ד"ד ע"א דאמר רב יהודא אמר רב חביות מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ומייתי בתר הכי ברייתא דתניא נמי הכי רק דגרס בה יין וחזקו התוס' גר' יין דאי גר' מים אפי' יהא בעינייהו מ"מ טהרו בהשק' דהרי הם מחוברין וכו' ע"ש ולמה לא נחוש ג"כ גבי איסור לח שנפל אדרבה ק"ל בכל מקום דיש בלילה בדבר לח ואפי' בקמח ק"ל יש בלילה כמ"ש הסמ"ג מיהו שם ודאי מיירי בנתערב יפה:

ב תשובה: הנה באמת אותה שיטה צריכה נגר להולמה לא ידעתי אם דברו בה רש"ל ורש"א ושאר אחרונים. כי לפי גר' רש"י בברייתא יין נ"ל דל"ג א"א לג' לוגין שאובים רק סתם א"א לג' לוגין. וטפי ניחא לגרסו במימרא דרבי יודא דשם גרסי' מים. וגם מ"ש ג' לוגים לא יתכן דאין דין ג' לוגין רק במים ולענין לפסול את המקוה ובזה לא איירי

בברייתי' רק מייתי ראיה מינה דחיישינן דמשקים שנפלו נשארו במקומם. וכך נראה מפירש"י והחשש שטבל ביין ולא די של נטהר רק שטימא את היין מש"כ במימרי דר"י דגרס מים הוצרך רש"י לפרש שמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין ומ"ש לא עלתה לו טבילה לאו דוקא דאפי' אם ידעינן דטבל במים אלו שנפלו טהרו גברא בהשקה וחיבור מים של חביות עם מי ים הגדול ואם היה במי חביות מ' סאה היה חיבור כשערה דיו וכמבואר במקוואו' בפ"ו ואין חולק בזה.

ג לכן פירש"י דמ"ש לא עלתה לו טבילה ר"ל לא מהני לו טבילה שהרי אחר שטבל ראשו ורובו עומד במי חביות השאובין והוא מי"ח דבר שפוסל את התרומה אם בא בו ביום אחר שטבל במים שאובין ע' בגמ' דשבת דף י"ד ובתוס' שם ס"ד י"ג.

ד והרמב"ם פ"ו מהל' מקואות מ"ו העתיק הברייתא עם סיפא דידה נפל לשם ככר של תרומה וכו' וגרס מים ולא ידעתי איך יתרץ קושיית התוס' איך יקבלו המים טומאה דאפי' בהשקה כל דהו נטהרו והרב הכ"מ לא הרגיש בזה רק הקשה ממה דאין מקוה שלימה נפסלת בשפיכה לתוכה כל מים שאובים שבעולם וזה יש לתרץ דמכל מקום אף ע"פ דשלא נפסל מ"מ אין לטבול באותו מקום שנפלו ואפשר דהא דש"ס מיירי שטבל שם תיכף אחר נפילתן. ומ"מ נ"ל התירוץ שכתב שם הכ"מ אמת וצדק מצד עצמו כי אם באים השאובים בשפיכה ודאי מתערבים בכח מש"כ חביות שנפלה דלאו דרך שפיכ' אתא ואפשר דמיירי חביות מליאה ושלימה עם מים שבתוכה נפלה ובחבטה לקרקע הים נשברה כי חביות שלהם היו של חרס כמ"ש היינו כד היינו חביות ומ"ש הטובל שם ר"ל ממש במקום החביות ועם זה אתי שפיר בענין תערובות לח בלח גבי איסור כיון שהוא דרך נפילה ודאי מתערב יפה יפה ואפי' נתערב בענין שלא כדרך נפילה הלא אח"כ מערין אותו מכלי לכלי או באותו כלי עצמו שע"י הטייתו מתערב יפה. ולא הוי בזה מבטל איסור אחר שאינו מכוין לבטלו גם א"א בענין אחר ע' בט"ז סי' קל"ז ס"ק ד'.

ה וכל זה איננו שוה לי שתנוח דעתי במימרא וברייתי' הנ"ל וכי זה היורד לתוך המים וטובל כ"ש אחר שטבל שנחוש שעדיין ג' לוגין שאובין במקום אחד כי אינן מטמאין רק אחר הטבילה כמבואר בשבת שם (להרמב"ם בכל ענין) אינו גורם לתערובות המים כמו ג' מקואות שבכל א' כ"ף סאה דבמשנה שם וברמב"ם שם דע"י הטובל נתערבו המים ונכשרו כל ג' המקואות ומה לי מקואות או ים הגדול עכ"פ הטובל גורם תערובות המים בכניסתו לשם כ"ש בטבילתו ובעלייתו דנאמר שאחר הטביל' בא ראשו ורובו במ"ש.

ו ומי שכחו יפה ודעתו תמים יקיים דברי חכמים וחכם גדול יתקרייא ואומר לו ישר כחך אריה.

ז כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קיא

א שאלה: עץ חיים ועץ הדעת. עת לעקור ועת לטעת. מקור מים חיים נובעת וכו'. הסכמנו לבקש מרום מכ"ת יאיר עינינו במשנה שלמדנו ביום אתמול כי עבר בחבורה והוא פ"ב דיומא הפר הי' קרב בכ"ד העוקץ בשנים והרגל בשנים והגרה בשלשה והקשה אחד המיוחד ארי שבחבור' אחר דתנן בפ"ד דמס' תמיד שעוקץ ורגל וגרה הם נתח אחד ומשא של אחד גבי כבש דתמיד וא"כ איך יחולק ינותח לג' חלקים גבי פר והא ק"ל בגמ' דחולין די"א ע"ב אותה לנתחים ולא נתחיה לנתחיה:

ב תשובה:

ג וע"ד הקושיא אשר הקש' ארי שבחבורה כבר יצאה מכת קודמין והקש' אותה הגדול מגדולי הקדמונים ה"ה הראב"ד בפירושו לת"כ ששם נאמר ברייתא דאותה לנתחיה וזכרה ה"ה בעל קרבן אהרן בשמו בספרו דנ"ט ע"ב ותירץ הראב"ד דנתוח הנתחים לאו מקרא נפקא רק שהקפיד' תור' שנעשה נתחים חשובים בדרך הקצבים בזמן ההוא שהיו מנתחין חתיכות גדולות חשובות לשלחן מלכים הן בכבש הן בפר ובעל קרבן אהרן השיב עליו שם וכתב שאינו קושיא כלל לפי שגבי פר הנתחים גדולים עד שיחולק לכ"ד חלקים (לא דיק הרב בלשונו כי אף שקרב בכ"ד לא נחלק רק לט"ו חלקים כבמשנה שם) ועל כל נתח מאלו אמר שלא ינתח עוד לחלקי' וא"א לע"ד לקבל דבריו כי איך הזהירה תורה על דבר בלתי נודע ענינו בכמות ואיכות כי בכבש מצינו רמז בקרא שקרב בששה מש"כ בפר שלא ידעינן מקרא שום רמז בכמה קרב ואיך ינותח דאזהר קרא שלא ינתח נתחיה לנתחים ונצרך לבא לתירוץ הראב"ד ולומר שהי' מפורסם אז ניתוח הנתחים על שלחן מלכים כי אפי' נאמר שהוא קבלה מפה אל פה או הל"מ לא מצינו אזהרה סתומה בתורה כזה שלא נבין אם לא ע"צ הקדמה הל"מ וקבלה פא"פ.

ד האמנם מצינו בכה"ג בדרוש רז"ל מס' מנחות דע"ה ע"ב (ועי' ברכות דל"ז ע"ב) דפותחין כזתים מפתות אותה פיתים ושם לאפוקי פחות מכזית דסתם חתיכות פת ראוי לברכה וכן בכמה דיני' הוא כזית מש"כ פה מנא ידעינן. ולו ניתן לי רשות למפתח פומי קדם הנך אריוותא אמינא דודאי אופן הניתוח הי' מקובל איך הוא גם א"א להטיל משא עוקץ רגל וגרה בפר על כהן אחד כי הוא גדול מנשוא ואפי' הי' ניתן לכהן אחד כמו בכבש לא יצאנו מן הקושיא שהרי היו אברים נפרדים ואיך יוכללו בנתח אחד ואפילו שישארו מחוברים קצת וכמ"ש בגמ' דחולין שם דלייף ליה א"א מצד הנתחים עצמן ומצד

ג' כהנים הנושאים גבי פר והרמב"ם כ' על הרגל בשנים לא שהם מחלקין האבר לשנים דהא כתיב אותה לנתחיה וכו' רק האבר שלם היו מקריבין אותו ב' כהנים (ונפלאתי שלא זכרו בעל ק"א גם נראה מזה שהראב"ד בעל פי' ת"כ אינו הראב"ד בעל ההשגות כי שלשה ראב"ד היו בדור ההוא כמסודר אצלינו בקונטרס שני דורות). וס"ל להרמב"ם דלא הזהירה תורה רק שלא יחלק אבר אחד לשנים וס"ל שהיו הולכים ב' הכהנים זה אצל זה גם נסבול דוחק שלא נפרש מ"ש העוקץ בשנים והרגל בשנים כמו שנפרש מ"ש שם ב' ידים בשנים וב' דפנות בשנים שהיו מפורדים לגמרי. גם הגרה בשלשה נצרך לומר בחתיכה אחת.

ה רק לפענ"ד נראה דאזהרת התורה הוא שכמו הראש שאחר שחיטה הוא כהויתו לגמרי כבת"כ ד"ס וכמ"ש בעל ק"א לכן א"א לומר דפלי לי' כבגמ' דחולין הנ"ל ה"ה העוקץ שהוא בשנים והרגל בשנים והגרה בשלשה יחתכו כל חתיכה איך שהיה מקובל בידם שהוא משא כהן אחד מן הבהמה וז"ש אותה לנתחיה והי' חותך חצי העוקץ מן הבהמה תחילה ואח"כ חצי הנשאר עוד דבוק בבהמה וכן הי' עושה ברגל חתך תחילה השוק מן הירך ואח"כ חתך הירך מן הבהמה וכן בגרה לא שיחתוך כל הרגל שוק וירך יחד וכן כל העוקץ וכל הגרה ואחר שחתך מקרי ודאי נתח ואח"כ יחתך הרגל לשנים ועוקץ לשנים וגרה לשלשה דזה מקרי נתחי לנתחיה. כך נלפענ"ד לפרש ואין סתירה לו מגמ' דחולין הנ"ל ואם שגיתי אתי תלין וה' הטוב יכפר:

ו כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קיב

א נשים שקנו קמח מן החנוני קצתם בערב יום ו' עש"ק וקצתם בבקר. ואחת מהנה שקנתה בערב באה לחנוני ואמרה כי מצאה רחשים בקמחה לכן החזירה הקמח לחנוני ותמה החנוני כי אמר שלא כלו ג' ימים שנטחן ובדק החנוני בביתו הקמח שהחזירה לו ולא מצא גם כל הנשים שלקחו מאותו קמח בדקו ולא מצאו דבר ומ"מ החזירו קמחם לחנוני וקצתם אמרו שאינם מאמינים לאשה שאמרה שמצאה וקצתם שלקחו בבקר אמרו אפשר שריחש קמחה של זו בביתה. גם אפשר כי הכלי של אותה אשה לא הי' נקי רק מלוכלך בקמח ואותו קמח הי' מרוחש והנה קצתם כבר אפו והחנוני לא רצה להחזיר להם המעות עד שישאלו פי המורה ונשאלתי. והתרתי לא מטעם אמירת קצתן שאינם מאמינים לה מאחר שלא נמצא בפנינו דבר רע בקמחה רק שהיא אומרת שראתה

כמה ריחושים בקמח וק"ל דאין אחד נאמן באיסורים ופרטי הדינים בטור וש"ע בי"ד סי' קכ"ז.

ב דה"מ במעיד על דבר השייך לחבירו ואין לו נגיעה בדבר מש"כ אם ההיזק מגיע גם לו כגון שיש לו חלק בדבר הוא ודאי נאמן על שלו ומתוך שנאמן על שלו קמחן של כלם נאסר והרי מטיא לה היזקא כמו לחברותי' ובכה"ג גמ' פ' השולח גט מתוך שנאמן להפסיד שכרו וכו' גבי ס"ת הוא בטור וש"ע ס"ס רפ"א אע"פ דהפסידו של חבירו גדול מאד מהפסד שכרו כ"ש כאן ואין הסבר דשם מיירי באומר שהוא עשה ההיזק מחלקת כלל וכן נלפענ"ד שבכל מקום שעד המעיד על האיסור יש לו חלק אפילו שמונה שבשמינית נאמן אע"פ שהפוסקים לא זכרו זה רק גבי דין שאין אדם אוסר את שאינו שלו וכבש"ס מ"מ דינא ודאי הכי הוי.

ג וכן מטעם שאפשר שריחש זה הקמח שקנתה האשה בביתה אע"פ שלכאורה סברא נכונה היא דהכי אמרינן גבי טומאה בכמה דוכתי ובייחוד בפ"ג דטהרות אין מחזיקין טומא' ממקום למקום רק אמרינן כאן נמצא כאן הי' וכ"כ רמ"י בדין חטה שנמצאת במצה בפסח.

ד דיש לחלק כי דוקא במידי דאתא מעלמא אמרינן מסתמא במקום הזה אתא מש"כ קמח שנרחש מתוכו אחר שכל מה שלקחו ומה שנשאר מקמח אחד אין סברא לומר שביתה או מזלא דאתתא זו גרמה שריחש קמח שלה ואע"פ שכל קמחיהן נבדקין ולא נמצא בהם דבר מ"מ אפשר כי לקטנותן של רמשים א"א לבדקו יפה אחר שאיתרע חזקת קמח זו בפנינו והרי מעשים בכל יום שאשה אחת מצאה במיני דגן וקמח שריחש וכמה נשים בדק' ולא מצאו. ודאי אם אשה שאמרה שמצאה לקחה קמחה בבקר ע"ש הי' טפי סברא להכשיר קמחי' שנלקחו מבערב די"ל השתא הו דאיתרע [ואפילו לא בדקה זו שבבקר מ"מ הואיל שאינם במקום אחד לא מחזקינן איסור עי' מס' טהרות פ"ג מ"ה ופ"ה מ"ז] ואע"ג דהרב בש"כ בספרו נקודות הכסף השיג על הוראות הרב בט"ז בפלאדין שנאפו בחג השבועות שכתב בסי' פ"ד ס"ק ט"ז אפשר שמודה כשיש המשך זמן ו' או ז' שעות ביני וביני כ"ש לילה שלימה אף כי בנדון דידן שעתה הקמח נבדק ולא נמצא דבר מש"כ אח שאשה שלקחה אתמול מצאה לא הייתי מיקל לכתחילה רק טעם השלישי הוא נכון דסתם כלים המיוחדים לקמח אינם נקיים (ובכה"ג ארז"ל בכלים ובסכיני') רק נשאר דבוק בהם קמח ומה גם שיבוקש הדבר כלי שבו הקמח של האשה וימצא דבוק בו קמח לח ויבש לכן באשר שאר הקמחים נמצאו נקיים ודאי אותו קמח הדבק ריחש

ואם לא נתברר זה והאשה אומרת שהיה נקי יוכלו הנשים לומר אין אנו מאמינים לך ודו"ק וזה נ"ל להלכה ולא למעשה אבל הוראתי ברורה ת"ל:

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קיג

א **נשאלתי** א' בא מארץ רוסיא כי נמלט מהריגה רחמנא ליצלן בשנת ת"ח והחזיק עצמו לכהן ונשא אשה והוליד בנים באשכנז והחזיק עצמו בכל קדושת כהונה ואחר שלשים שנה בא אחד ג"כ שהי' דר בכפר סמוך לו לפי דברו ונתקוטט עמו ואמר שמכיר כל אבותיו גם אותו ואינו כהן ונשבע שבועה חמורה על זה ואמר כי תוך שנה יברר שהאמת כן הוא ע"י כתבים ומתוך כך הודה זה ולא בוש. אם נאמן לחלל קדושת כהונתו להבא ליטמא למתים ולישא גרושה גם בענין בכורים כמה וכמה שפדה:

ב **תשובה**: נלפענ"ד שאם כיחש ודאי אחר שהוחזק כמה שנים אין מורידין אותו ע"פ עד אחד וכיון שאין העד נאמן גם בשבועה אינו נאמן וזה כלל גדול דמצי זה למימר לאו כל כמינך ולא מהימנת לי בשבועה ואע"פ שזה רוצה לברר דבריו לא דמי למ"ש [קדושין פ' האומר דף ס"ו ע"ב] שאני התם דא"ל שלח אחוי וילפינן מיני' לאומר לחבירו בא ואראך ניסוך יינך דהתם הבירור הוא לאלתר מש"כ בכה"ג אמרינן לכשיבקע לכשיברר אדרבה מצד הסברא אמרינן הואיל דעומד להתברר ודאי ירא הכהן לשקר והשני לא חש בשקרו כי אינו קבוע וכאשר בא כן ילך כ"ש אם אמר זה מתוך המצות.

ג רק מאחר שהודה הי' אפשר לומר דניכרים דברי אמת מאחר שחבירו העיד ונשבע ורצה לברר ולכן מדאגה מדבר הבירור הודה ולא בוש הי' מקום לתת אמנה לדבריו מ"מ נ"ל פשוט דחיישינן שמא עיניו נתן בגרושה וחללה ודאי דנחוש לו להחמיר ולהרחיקו וכל מעלות כהונה אבל לא להקל רק אסור בנשים שהכהן אסור בהם ואינו מטמא למתים כהא דתנן נותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים וכמ"ש חכמי וינציאה על נדון שאחד הכחיש כהונתו ונשא גרושה וגם רמ"י כתב עליו תשובה ארוכ' וגם אא"ז הגאון מוהר"ר שמואל ז"ל כתב עליו להחמיר כמ"ש בשו"ת חה"ש סי' י"ז יע"ש.

ד וגם כל הבנים שנפדו ע"י כהן הזה יש לפדותם שנית אע"פ דס"ל לר"י רפ"ח דתרומות דנודע לו שהוא בן גרושה ובן חלוצה קרבנותיו כשרים למפרע וכוותי' ק"ל שאני התם דנפקא ליה מקרא דברך ה' חילו אפילו חללין שבו וכ"פ הרמב"ם והרע"ב והוא גמרא דפסחים ר"ד ע"ג משא"כ לענין דבר אחר ק"ל כמ"ד נודע לו שהוא בן גרושה וכו' בטלה כהונ ולא כמ"ד בפ"ב דגמכות מתה כהונה עיין סוף די"א וכ"פ הרמב"ם פ"ז מהלכות

רוצח ושמירת נפש חי"ב ואין לומר דק"ו הוא אם קרבנותיו כשרים דחמירא שהרי בעל מום פסול להקריב מש"כ לשאר מתנות כהונה כ"ש שישארו הבנים הפדויים שהרי גם שם אם חובה או נדבה אפשר להביא אחר ומ"מ מכשרינן ליה.

ה ואין להשיב א"כ למה תנן נמצא בעל מום עבודתו פסולה משמע אפילו אינו מום שנולד עמו והי' לנו ללמוד ק"ו מקרבן דבן גרושה שלא הי' לו שעת הכושר דודאי ההיא דבעל מום דפסול במ' קידושין יליף מקרא את בריתי שלום כשהוא שלם דאין למידין כאן מק"ו דהיכא דגלי גלי והכי מוכח בפסחים ס"ד ע"ב וק"ל דמשלם חומש אם אכל תרומ' ונודע לו וכו' ור"י דפוטר שם רפ"ח דתרומות מוקי הש"ס באכל בע"פ וכ"פ הרמב"ם הלכות תרומות מי"ב. ופשוט דצריך להחזיר כל ה' שקלים של בכורים ואם כיחש העד צריך לישבע ש"ד.

ו אבל מה שדבר השואל באגרת שיש לחוש מבכורים נפדו על ידי כהן המדומה ומתו שאין בניהם יורשים זקינם הוא דברי בורות שא"כ בכור שלא נפדה כלל לא ירש אביו כ"ש אם גם בכור לאביו הוא לא יירש פי שנים ואלא מאן לירות בר קשא דמתא לירות וכי סלקא אדעתין כי התורה נתנו לו לבן כמו שנתנה לו פטר חמור ובכור בהמה וא"כ במת האב תוך ל' שלא נפדה ולא זכה להיות בן לאביו בחייו לא יירש ובכור שנולד לאחר מיתת האב דבפ' יש נוחלין נוקי לה באינו פטר רחם וכל אלו דברי בורות ואפילו לא פדאו ונתנו לכהן אע"פ שאינו ראוי בזה לא יצא מייחוס אביו ומדין בנו לכל דבר שבעולם והרי הכתוב אומר בכור בניך תפדו ק"ל. ותמה איך עלה על דעתך הנקיה מדברים המשובשים דמיונות כוזבים כזה. [ומ"מ מצינו כיוצא בזה וגרע מיני' שהרי כתב הכלבו שאין מתאבלין על בן בכור ואע"פ שנפדה. עב"י י"ד בס"ס שע"ד] ואני לא באתי לכלל תשובה על זה רק להזהירך להבא שלא תוסיף לקלוט שמרים כאלה ויפה עשית שלא הזכרת בגוף התשובה וע"ד שהודעתני וכו' והי' זה שלום ממני אוהבך הטרוד.

ז יאיר חיים בכרך.

תשובה קיד

א בסעודת ברית שתה שוטר העיר מכוס זכוכית גדול מאד של יין מר שקורין ווארמיט ויין וביקש אחד מהגס לבם בהוראה להתירו מפני דק"ל יין מר אם נשתנה טעמו אין בו משום יי"נ כבירושלמי וטור י"ד סי' קכ"ג בשם הרשב"א וע"ש בב"י דמייתי לשון ת"ה הארוך דמשמע דלא מלאו לבו של הרשב"א לחלוק על הרמב"ן להתיר אם אין שליש פלפלין רק בת"ה הקצר החליט להתיר כל שנשתנה טעמו. ובאמת מ"ש בטור

וז"ל יינמולין יין דבש ופלפלין ומפירש בגמ' שליש דבש שליש יין שליש פלפלין לא ידעתי בש"ס דידן גמ' זו כי במסכת שבת דק"מ נאמר סתם יין דבש ופלפלין וגם במ"ש בת"ה הקצר ולא אמרו שליש דבש וכו' משמע ג"כ דפשוט בגמ' דידן וליתא רק מ"ש בירושלמי בההיא דשחיק לתלתא וצ"ע. מ"מ נ"ל ברור דאין פי' נשתנה טעמו כדסבר ההוא בר ביה רב שר"ל ע"י מרירתו מאד דא"כ כל יין מר הרי הוא מר לפנינו ונימא היינו נשתנה טעמו ונתיר כל יין מר כל שהו. וכן ההוא אנומלין דבירושלמי ודאי הי' מוטעם בו הדבר והפלפלין ולמה אסרו דלא נזכר שחקרו אחר טעמו אם נשתנה אלא ע"כ כל ששותין כך בני אדם בריאין אסור ואין צריך חקירה שהרי שם יין עליו וטעם יין מורגש בו ולכך אסרוהו רבנן בירושלמי וההוא דיין מר חד מתוק נוקי ליה שאינו עומד לשתות רק ליתן ממנו מעט מעט ליינות אחרים והיינו דשחיק לתלתא ורשב"א ס"ל דה"ה אם נשתנה טעמו אפילו פחות משליש ור"ל שנשתנה טעם יין שבו ואין בו הרגשת יין.

ב וההוא דיינמולין לפי הירושלמי דשחיק לתילתא אם ר"ל ששליש פלפלין כמו שהבין הטור שהוא יינומלין ומשמע שהוא קונדיטין שמופלג בשבח לשתיה צ"ע איך אפשר לשתותו בשליש פלפלין ונצרך לומר שאינו פלפלין שלנו וכדמוכח במשנה דשבת וכ"פ רש"י שם ועי' פי' ר"ש ורמב"ם פ"ב דערלה ובט"ז י"ד סי' ק"ח ס"ק י' במ"ש פלפלין וגם מיני בשמים וכמו שזכרו המפרשים וקצת פוסקים אבל בירושלמי לא מוכח מ"ש דשחיק לתילתא שהוא קונדיטין רק דההוא דמר חד מתוק בכה"ג מיירי ואפשר שאין שותים אותו כך בעיני אם לא מעט מעט לרפואה.

ג סוף דבר איך שנפרש נשתנה טעמו של הרשב"א אין לדמותו לטעימת הכבד אם נבלע בה המרה כי זה מסור לכל אם מר הוא או לא מש"כ במרירתו ידוע שמרגיש ונדע שנשתנה טעם יין ולהתירו ע"י זה חלילה לנו וגרע מחומץ שכתב הרמב"ם זכרו הטור שיאנו בקיאין להתירו במגע גוי כ"ש להסביר סברות דאין בני אדם שותים היין במרירות כזה שהרי לא תלי בזה רק מנשתנה טעמו.

ד גם אין להקל מצד דיי"נ בזמן הזה מותר בהנאה ובטל בששים כי מה שהתירו התירו מש"כ בשתיה לא מצינו היתר אם לא במגע שלא בכוונה וע"י דבר אחר. לכן ברור דאין להתיר יין מר בשום ענין ולא שמעתי מימי מרבותי שהתירו:

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קטו

א שאלה: בהיותי אב"ד ומ"ץ במדינת טריר בג"ת בק"ק קובלענץ והי' דר שם נגד קובלענץ מעבר הנהר ריין ב"ב עשיר מכובד שמו בערמן בכפר טאל. והי' הולך לבה"כ עכ"פ ביום השבת בבקר לקובלענץ והי' שם גשר עשויה ע"י ספינות גדולות מעבר לעבר נהר הנ"ל רק שכמשלש חדשים בימי הקור הגדול והליכות הגליד על הנהר היו מפרקין האומנים את בנין הגשר ומוליכין הספינות למקום מיוחד ששם לא יוזקו מכח הגליד ההולך בכח גדול. ומ"מ היו שכיחים עוברים מעבר לעבר ע"י ספינות קטנות גם לפעמי' שהיה יומא דעיבא ואין הקור והגליד גדול. ושאלני ב"ב העשיר ומכובד אם יכול לבא לקובלענץ בבקר בבקר יום ש"ק להתפלל בעשרה ולשמוע קריאת התורה בספינה שישכור מע"ש אצל ספין המעבירו ולא רציתי להתיר מפני שחקרתי ושמעתי דרבנן קשישא דהוו שם מקמי דידי רבנים ומ"ץ נשאלו ולא התירו ובכה"ג אסרו ספ"ד דברכות לא חזינא לרבנן קשישא וכו' ועע"ש ספ"ז.

ב והטעם שלא התירו אפשר מפני דאע"ג דאין כאן אפילו אומר לגוי להעבירו רק שבות דשבות דשט על המים אינו רק גזירות חכמים והגזירה רחוקה מאד גזירה שמא יעשה חביות של שייטין ומה גם בזמנינו דאפשר בזמניהם הי' מלאכה זו עשיית חביות קל רגיל ומצוי משא"כ בזמנינו מ"מ הרי גם להתפלל בעשרה אינו מצוה כולי האי ובמהרי"ל הלכות עירובין גבי אין מערבין רק לדבר מצוה דלהתפלל בעשרה קיל מלילך למשתה נישואין וחלילה לנו למעט במ"ע של ונקדשתי בתוך ב"י שהוא קדיש וברכו בעשרה ובשכר אמנה ועניית איש"ר עם כל זה אינו מ"ע דרמיא עליה גם לא נתבטל אם יעמוד חוצה. ולכן אין ללמוד מהא דבגמ' ברכות דמ"ז ובגיטין דמ"ו דר"א שחרר עבדו להשלימו לעשרה משום דמצוה שאני ובברכות אמר מצוה דרבים שאני ונ"ל דאין הכוונה דהמצוה נהוגה בכל ישראל רק ר"ל שהוא קידוש השם ודוקא ברבי' ואם לא שחררו היה בטל המצוה מכל הרבים ההם שהיו נאספין יחד (ומצאתי כדברי בהרא"ש פרק ואלו מגלחין סי' נון ע"ש ודוק כי יש שם ט"ס) ובזה הצלנו שכתבו התוס' בעצמן עליו שכל דבריו דברי קבלה מהשגת התוס' בברכות שם שכתבו דמעשה זו קשה על בה"ג גבי אבל ברגל י"ט האחרון דשם אבילתו לא מבטל שמחת הרגל רק ממנו. ולפי זה גם בנדון דידן אלו היה חסר א' בק"ק היה מותר להדר בער השני לבא להשלים המנין.

ג ואפשר אם היה ספינה הולכת בבקר יום שבת בלאו הכי היה ג"כ היתר טפי ומ"מ לא אירע ולא נשאלתי על זה. והיה אפשר עוד להקל ולומר דלא גזרו אין שטין רק בדעביד מעשה בגופו משא"כ אם הוא יושב ולא עביד מידי רק שהגוי אוחז המשוט אינו ענין

לשבות כלל (רק שאין זה מוכרח כמ"ש לקמן בג"ה) ולכן אפי' יצוה לגוי לא מקרי שבות דשבות מאחר דאינו רק מגזירה. רק דגם בזה יש לפקפק דה"ה ה"נ זיל אייתי לי' דאיסור הוצאה מכרמלית ג"כ דרבנן מגזיר' דר"ה ומש"נ ומנין לנו לחלק ולהקל ושב ואל תעשה עדיף והרי מצינו דחכמינו ז"ל העמידו דבריהם גבי ערל הזאה ואיזמל אפילו במקום כרת.

ד והא דאמרינן בגמ' דר"ה פ"ד דל"ב שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום וכו' מפני דה"ל י"ט עשה ול"ת וכו' מכלל דאי לאו הכי רק דהוי עשה היינו מתירין שבות דרבנן י"ל דה"ל ג"כ מצוה דרבי' דמתבטל בהעדרו וכן בלולב. ואכתי איכא למידק והיאך עלה על דעת דעשה די"ט ידחה ל"ת הרי אם נודה דחז"ל עשו חיזוק לדבריהם ונחשבייהו לל"ת הרי ק"ל בגמרא שבת דקל"ב דלא אמרינן אתא עשה ודחי ל"ת רק בדההיא שעתא דעקר ל"ת מקיים העשה כמו מילה בשבת אמנם י"ל דלא אמרינן זה רק בדחיית ל"ת של תורה ובכה"ג כתבו התוס' מסכת פסחים דנ"ט ע"א דלא אמרינן כך גבי דחיית עשה לעשה והוכיחו זה מר"א ששחרר הנ"ל ועמ"ש ובתוס' דפ"ה ע"א כך אפשר לומר ומ"מ אין דבריי מוכחרים דאפשר דדברי חז"ל בגזירותם חמירא כל"ת של תורה. ומסברא זו עצמו י"ל דאין ללמוד מר"ג בשחרור עבדו דשם אינו אלא עשה. ול"ת דרבנן אפשר דחמיר. וכ"כ התוס' בגיטין סוף ד"ח דאסור לומר לגוי להביא לו ספר דרך כרמלית.

ה ומ"מ במעבורות לפי הנשמע לע"ע שם קובלענץ שהם רפסודות קורות מסודרות על שתי ספינות גדולות ההולכות כל היום מעבר לעבר ומעט מזעיר שניכר בהם מעשה ידי אדם בהעברתם אם היהודי מכירו ואינו אומר לו דבר ועובר עלי' למנין בשבת לא ידעתי איסור כלל ולא מחלפי בספינה אחרת מצד שינוי גדולה ומעשיה ושמה שלא נקראת ספינה סתם רק בחיבור מלת גשר (ולחזור לביתו ג"כ שרי כמ"ש בג' דברים שהתירו סופן משום תחילתן) [ומ"מ לא ברור לי זה כי הנהו ג' דברים צרכי רבים ננהו ע' ביצה די"א רע"ב] כך נ"ל להלכה אבל לא למעשה אם לא בהסכמת גדולים.

ו ונחזור לדברינו בספינה אחרת אם הולכת בלאו הכי ואפי' אומר לגוי שיעבירנו אם יש להתיר שלא יבטל מנין וקריאת התורה בציבור ומצד הסברא היה נראה להקל מר"א ששחרר וכו' רק שכבר כתבנו די"ל דל"ת דגזירות דרבנן חמירא טפי מאיסור שחרור עבד דה"ל רק עשה דלעולם בהם תעבודו (וס"ל ג"כ הכי גבי עשה דהשלמה דכהנא עברי משום עשה דפסח ע' תוש' שבת ד"ד ע"א) והרי ראינו שהעמידו דבריהם לבטל עשה שיש בו כרת כגון מילה ופסח. ואמרינן בכמה דוכתי חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה והרי אסיפת עם לקדש שמו ית' ברבי' עם גודל הפלגת מעלתו בלתי שיעור אינו

רק מצוה דרבנן ותפלה גופי' ס"ל לרוב הפוסקים שהוא דרבנן ומ"ש ונקדשתי וגו' ענינו מסירת נפש בעשרה וכן גם קריאת ס"ת מרע"ה תיקן ועזרא השלי' כבמס' ב"ק פ' מרובה סוף דבר אינו רק מדרבנן כמ"ש בהג"ה ש"ע י"ד סי' רל"ט ס"ז והנה בחידושי רשב"א גיטין סוף ד"ח הנ"ל שכתבו התוס' שאסור לומר לגוי להביא לו ספר כתב הרשב"א ס"ת לקרוא לה בציבור מלבד מה שיש לפקפק אחר שיש בהעברה איסור דרבנן רק דאתינן עלה מצד מצוה דרבים פן תיבטל אחר שהיה אפשר לב"ב שבקהילה לחזור אחר אורח שישלים מנין כי ארחי ופרחי שכיחא וה"ל לעכב אחד שם ולא עשו מעתה אין אומרים לזה חטא בשביל שיזכה חבירך רק דבזה י"ל אחר דג"כ זוכה עמהם לא מקרי בשביל שיזכה חברך.

ז סוף דבר כמו שארז"ל אין מדמין בשבותין ה"נ אין לעשות שום מעשה ע"י שנלמד מדחיית דבר לדבר שבקל יש צד חומר או צד קל המבדיל בין דבר לדבר כמבואר בסוגיא דעלי' ריש יבמות ע"ש ובתוס' ריש שבת ד"ד ע"א ודקל"א ע"ב. וראינו בקהילות קדושות בי"ט שבאה שמועה שנפטר ילד סמוך לבה"כ ומיד היו רצים כל הכהנים חוצה ומבטלין דוכן אף שג"כ הי' מקום לפקפק שאין כאן איסור טומאת כהן דאורייתא כמ"ש הש"כ בי"ד ר"ס שע"ב. וגם לא נקרא הכהן השוהה עובר בל"א בפועל כמ"ש בתשובה צ"ה יע"ש (רק דבזה יש לומר דאין ענין עבירה כלל אפילו בעשה כדק"ל כד יימרון להון א"נ י"ל דטומאת כהן חמירא דה"ל עשה ול"ת כבב"מ ד"ל ע"א). רק דמ"מ היא גופא קשיא אחר דכבוד הבריות ל"ת של חז"ל כדמוכח מטומאת כהן עצמו ולמה לא יהא נדחה גזירות דרבנן הן טומאת כהן שאין הטומאה עמו ממש באוהל [ע"ל תשובה צ"ה] או השבותים במקום שגזרו סתם ולא פרשו שנחמיר בהם [ויש לתרץ זה דלא הקילו מפני כבוד הבריות דנילוף ק"ו רק בבזיון גדול דוקא וכמ"ש לעיל בסי' ט' ולקמן סי' קצ"א] מפני כבוד המקום ב"ה וב"ש להתפלל בעשרה או לקרות בתורה (וה"ה בכל מקום מצוה דודאי ג"כ הוי כבוד שמים) והרי ק"ל כאותם פוסקים דס"ל דמספיק אפי' באמצע ק"ש לקדיש וקדושה וברכה (בא"ח סי' ס"ו) מסברא זו ק"ו מהפסקה מפני מורא וכבוד דאדם (ובאנו בזה למחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם העובר בלא תסור הוא כעובר ל"ת של תורה והארכנו בג"ה בהשגתינו על ספר מגילת אסתר) וי"ל דגבי טומאה כהנים שאני דלא מקרי דחיה דלא הוזהר כלל מעיקרא על מת מצוה כמסקנת הש"ס בברכות וכפירש"י וכמ"ש בתשובה הנ"ל וכן לפירש התוס' שם אין ללמוד מיני' יע"ש.

ח סוף דבר נראה שאין להקל בשום ענין להתיר שום גזירה דרבנן בעסק מצוה ללמוד ממקום אחר ולדמות מילתא למילתא ובכה"ג ארז"ל והאחרונים בשבותין ובנדרי'

שהתירו חכמים ובירושלמי במלאכות שהתירו בחש"מ. ואפי' בביטול מצוה דרבים ובר"ה לא נ"ל להתיר ליחיד לבא בספינה להשלים מנין ולתקוע ולהתפלל ברבים אע"פ שיש כאן ביטול כמה מצות דאין לנו מאזני צדק בזה אף כי ארז"ל בהדיא שופר של ר"ה אין מעבירין וכו' ואמרו מפני די"ט עשה ול"ת ואע"פ דשם התירו לומר לגוי יש לחלק בספינה ההולכת בשבילו וראיה מיושב מקרון סופג את הארבעים ע' תשובה.

ט נ"ל יאיר חיים בכרך.

תשובה קטז

א שאלה: מה שקראת תגר על מנהג אשכנזים שאין נוהגים להכשיר גת של גוים שדינו בניגוב כמבואר סי' קל"ח אם תחילת תשמישו ע"י גוים ואני אומר הלואי והלואי שלא יקילו יותר משיעור קולא זאת כי יש להם לתלות בזה באילן גדול מאיר עינינו רש"י ז"ל (ובתוס' פרק ר"י ד"ס ע"ב משמע דדעת הרשב"ם ג"כ הכי הוי בד"ה בעיא הדחה וצ"ע בב"י סקל"ח דכ' והרשב"ם גורס מנגבן משמע שחולק על רש"י ע"ש) שלדעתו שרי בכל גת בהדחה ואע"פ שהוי יחיד בדבר זה וכל הבאים אחריו חלקו עליו כמבואר בב"י בסי' הנ"ל מ"מ כדאי הגאון לסמוך עליו אפי' לכתחילה במקום שנהגו והרי בדיעבד אפי' לא הדיחו הגת לכ"ע שרי כמבואר סי' קל"ז ולדידן דבטל בס' אפי' להוציאו דרך הנקב שרי בדיעבד ואפי' אם נתנו יין כשר תוך חביות גדול שמכניסו לקיום ושהה שם כ"ד שעות נ"ל דמותר בדיעבד אע"פ דמכניס לקיום גרע מגת שהרי גת בלי זפיתה סגי בניגוב ומכניסו לקיום אפי' בלא זפיתה צריך מלוי ועירוי וכ"כ הב"י להדיא ר"ס קל"ה וה"ה לענין זה ק"ל ר"ס קל"ז אם הכניס יין כשר לחביות נסך כדעת הרא"ש שבכלי שמכניסו לקיום אסור יין כשר מיד ובשאינו מכניסו לקיום במעת לעת וכ"כ ב"י סי' קל"ו וז"ל והרא"ש כ' על היין ששאלת אם ראית שנתנוהו בחביות של גוי בלי מילוי ועירוי איני מתיר לשתות ממנו וכל שלא ראו עיניך אל תחזק יינם באיסור אע"פ שהם חשודים אין רוב חביותיהם לקוחים מן הגוים וכו' מכל הלין משמע דאסור.

ב מ"מ ברירא לי דכל זה לא מיירי רק בזמניהם כלפי דק"ל כדעת כל הפוסקים דס"ל דסתם יינם אסור במשהו וכמ"ש סי' קל"ד משא"כ בזמן הזה דסמכינן אדעת ר"י שכ' דבזמן הזה אין הגוים בקיאים בטיב ע"ז ואינם אוסרין רק בשתיה ובטל בס' א"כ גם זה כשר ומותר אפי' בכלי שמכניסו לקיום ושהה בתוכו מעת לעת מותר וזהו שכ' הסמ"ג שר"י פעם אחת לא היה לו יין ושמע שלא היו נזהרין יפה מניגוב ואעפ"כ שתה ממנו כל ימות הקיץ מפני שלא היה ברי' ואחר כך ציוה להכשיר את החביות ע"כ. ור"ל

לא היו נזהרים בניגוב הגת דאי בחביות לא נזכר ניגוב רק הדחה או עירוי ומ"מ לרוב חסידתו אלו היה ברי' היה מחמיר אע"פ דמן הדין כשר הוא כנ"ל וכל מעיין בב"י סי' קל"ז ישפוט דמיירי דוקא דאם ק"ל דיי"נ אוסר במשהו מש"כ לדידן דק"ל דבטל בס' יש ששים נגד הקליפה כמ"ש הב"י בשם הרא"ש וכן הביא הב"י סי' הנ"ל בשם הר"ש סוף מס' תרומות. והמעיין שם יראה דכתב דאין ראיה לאסור אפי' לכתחילה ע"ש רק דג"כ אין ראיה להתיר מחביות של שמן שנשפכה דההיא לא מיירי בנותן לתוכה חולין רק לארויי שאין בו משום הפסד תרומה ומ"מ למה שמחלק בסוף בין יין האסור בהנאה לבין יין דידן י"ל דחביות שמן שנשפכה שאני דמותר אפי' לתת בתוכו חולין שהרי אינו מתכוין לבטל האיסור רק ממילא בטל משא"כ בייי"נ דאוסר בכל שהוא אין לומר סברא זו והכי מסתברא דמיירי בדומה למגורה שפינה.

ג ואין סברא לחלק ביניהם ולומר דגבי מגורה יהיה מותר ליתן בתוכו חטה תרומה וגבי שמן יהא אסור דמש"נ דאין חילוק בין לח ליבש רק דזה בטל חד בתרי וזה בששים בשאר איסורים מש"כ בתרומה עולה באחד ומאה בכל ענין ובכה"ג נוהג בשניהם כדרך שנוהג בחולין. ואם יהודי זה עושה יין הראשון בבית בד זה בשנה זו נ"ל דפשיטא דמותר דברייתא הרי שהיו גתיו וכו' בסוף מס' ע"ז דמיניה מיקל רש"י משמע דמישן י"ב חדש או מגת לגת עדיף אפי' מניגוב ועל סברא זו אין חולק ודו"ק ולכך התנו כל הפוסקים באיסור היין שבכלי נסך דוקא אם הוא תוך י"ב חודש וכ"כ בש"ע ס"ס קל"ה:

תשובה קיז

א עוד נהגו לקנות גיגיות מליאים ענבים דרוכות בבית גוי, ר"ת ביקש לנדות אותם כמבואר בשו"ת מהרי"ק הביאו הב"י סי' קכ"ג והתוס' האריכו פרק ר' ישמעאל דנ"ה ע"ב דיש לאסור מן הירושלמי בגיגיות גדולות שדרך למשוך מהם ור"י מקיל בגיגי' שהירושלמי דוקא בגת בעיטה שיש בו יין הרבה אוסר בהעלמת עין ובש"ע סעיף י"ט סתם הב"י דיש לאסור וא"כ אם ניחוש שמא משך הגוי ממנו ה"ה אם הגיגית בשדה לאו דוקא בבית גוי אסור וא"כ ביין האדום שבגליל קלוני' שדרך הגוים להשהותם על פני השדה בגיגי' דרוכות ימים רבים עד שירתיח עליו ורובא דרובא שותים ממנו יום יום ולא ידעתי כלל טעם להתיר ולמה לא ניחוש שמא שתה והחזיר המותר.

ב ומ"מ יש ללמוד זכות על מנהג בנ"י דס"ל חששא דיחזיר המותר חששא רחוקה הוא יותר ממחזרת גרגותני לגת ועוד דמסתמא אין השואב מקפיד על הגרעינין וא"כ אפי' להחזיר המותר שרי כמ"ש הטור שם ומכ"ש דנ"ל להקל בגיגי' מליאה ענבים דרוכות

כדעת ר"י שאין לחוש כלל שמא משך. אבל אין לומר דס"ל כדעת הרמב"ן שהביא הטור שם שאפי' כבר ירד לבור אם נגע גוי בעליון אינו אוסר אלא מקום מגעו דזה הוא דוקא בשידעינן באיזה מקום נגע מש"כ בנ"ד שמא נגע נגיעות הרבה על פני כולו או חזר ושאב ונגע ביין הזב ביני חרצני' עצמו ועוד דמ"מ ניחוש שאב ושתה והחזיר המותר.

ג ואגב אציגה הנה מה דקשה לי שם בטור וב"י, וז"ל הטור ואפי' לא נגע אלא בחרצנים ובזגים אם יש בהם טופח ע"מ להטפיח אסור והרמב"ן כ' אפי' יש בהם טופח ע"מ להטפיח אין אסור אלא מקום מגעו עכ"ל וז"ל הב"י איני יודע היכן מצא רבינו להרמב"ן שכ' כן דלפי מ"ש בסמוך שכתבו הרשב"א והר"ן שהוא דעת הרמב"ן אפי' מקום מגעו אינו אוסר עכ"ל וקשיא לי א"כ היה להרב הב"י להקשות עוד דלפי לשון הטור לא כ' הרמב"ן שאינו אוסר רק במקום מגעו רק אם נגע בחרצנים ובזגים ומילתא דמיסתבר הוא כמ"ש ג"כ הב"י שם בשם ר' ירוחם בשם הרשב"א בגוי הנוגע באשכול שבגת אחר שהתחיל לירד לבור אם האשכול מרוסק הוא אסור והשאר מותר מש"כ אם נגע ביין הזב בין הענבים בגת פשיטא דכל היין אסור ולדעת הרשב"א והר"ן בדעת הרמב"ן אינו אוסר נגיעת הגוי כלל למעלה בגת כך קשה לי לפי דעת הב"י.

ד אבל באמת קשיא הא עד כאן לא אמר הרמב"ן כן רק לדעת תחילת סוגית הש"ס אבל לפי תירוץ ומסקנת הש"ס ולמה דק"ל כמשנה אחרונה דחיישינן לרב הונא אפילו בגת פקוקה ומליאה הואיל שראוי למשוך אסור והביאו הב"י עצמו אפס קצהו ומכ"ש אם התחיל למשוך ונגע הגוי למעלה בחרצנים וזגים דאסור להרמב"ן ומ"מ אין לומר דא"כ ה"ה בגיגית מליאה ענבי דרוכות אסור להרמב"ן אפילו לא משך דזה אינו דלא מקרי ראוי למשוך אלא בגת ועוד ק"ל על הרמב"ן ממה דכתבו התוס' פרק ר"י ד"ס ע"ב בד"ה בעי הדחה אי איכא טופח דמוכח דעושה יין נסך אפי' בטופח לחוד ע"ש, והנלפענ"ד כתבתי.

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קיח

א שאלה: אברהם ושרה אשתו זקינים באים בימים ואין להם בן זכר רק בת הבן קטנה ובת גדולה ושידכו בת הגדולה להגון לה כמר יצחק שמו וימת אברהם טרם שהגיע זמן נישואין הבת הנ"ל והעמידו פרנסי הקהילה אפטרופסים לבת הבן והמה ערערו על הפרוזת נדן של הבת כי רב הוא מעישור נכסי אביה ואלמנתו שרה גם היא מבקשת כתובתה ואין בידה שטר כתובה כלל לגבות בו. וירדו ג' צדדים הנ"ל דהיינו האלמנה הנ"ל וב"כ של הבת הגדולה ואפטרופסי בת הבן לפני שני דיינים קרובים פסולי עדות

שנתרצו יחד בת"כ בפ"מ בת"ש וכקנין בכא"ה לקיים כל דבריהם רק שאין בזה עדים כלל זולת שבכתב פשר או פסק שני הדיינים עצמן חתומים עליו נכתב כן.

ב וז"ל תופס השטר ואחר שקלא וטריא פסקנו שמחוייבת האלמנה לשלם לבה"ב שני מאות זהובים ריינש מעות מזומנים מעזבון בעלה בלי איחור ועכוב כלל ולא ישלחו יד בעזבון עד אשר פרעו ושלמו לה רי"ש זהובים הנ"ל ועוד מחוייבת האלמנה לתקן לבה"ב שטר חוב גמור בכא"ה מסך נו"ן זהובים מזומנים לשלם לבה"ב שעה אחת קודם מותה ולא ירדו יורש ושום אדם לנחלה עד אחר שתתקן האלמנה שטר הנזכר בכא"ה וכל שאר נכסים הן קרקעות הן כסף וש"כ וכו' הכל כאשר לכל לבת הגדולה הכלה חוץ ממה ששייך לאמה שרה בכתובת' וכו'. ובאם שיהיה ויפול קטטה בדבר כתובת שרה שלא תזכה סך ד' מאות זהובים ריינש כל מה שנפחת לה בדין מן הקרן ת' זהובים שייך לבה"ב וב"כ או באם שתזדמן שתמות מרת שרה קודם שנשבעה על כתובתה אזי כל אותו זכות שייך לבה"ב וכו'.

ג והנה קבלו עליהם צדדים הנ"ל פשרה הנ"ל ונשארה האלמנה הנ"ל על כל עזבון בעלה בבית בעלה. ובהגיע זמן חתונת הבת עם כמר יצחק קבע דירתו תיכף בבית חמותו ולקח כל העזבון תחת ידו הן בכח הפשר הנ"ל או בכח הפרזת הנדן וריצוי האלמנה וז"ל הנזכר בתנאים בשעת החופה של כמר יצחק. האלמנה מרת שרה הכניס' לנדן בתה כל נכסי בעלה כמר אברהם ז"ל הן קרקעי וכו' חוץ מרי"ש זהובים אשר מחוייבים הזוג ליתן מהעזבון לנכדו בה"ב. עוד מחוייבים הנ"ל ליתן למרת שרה בכתובתה סך תי"ו זהובים (ועל אלו ת' זהובים עשה כמר יצחק ק"ס ונעשה שטר בנאמנות ובכא"ה וניתן ליד שרה) במעות מזומנים בכל עת ובכל שעה שתבקש לגבות כתובתה מחויבים לפרוע לה הזוג סך זה גם כלי בית ותשמישה כשלא תוכל לדור עמהם בשלוה וכו' וכשתעדרי מרת שרה אזי יהיה גם כתובתה ונכסיה הכל להזוג הנ"ל רק חמשים זהובים מכח ירושה דאורייתא תקחי נכדה בה"ב הנ"ל וכו'. ודרו כך יחד הזוג הנ"ל עם האלמנ' בהשקט ובטח כמה שנים מוחזקים בכל נכסי אברהם.

ד והאלמנה ניזונת ואוכלת עמהם ולא תבעה כתובתה כל ימיה ועל כן לא נשבעה על כתובתה. אח"כ זכתה גם בה"ב להגון לה ה"ה כמר יעקב ונתן לה כמר יצחק לנדן ר' זהובים ואחר איזה שנים מתה האלמנה שרה בבית חתנה יצחק והקהל חתמו חדר ששכבה בו עם הארגז המיוחד לה ופתחו יצחק בלי רשות הקהל.

ה וארכו הימים אח"כ וזכה יעקב בעל בה"ב לז"ק ואחר איזה חדשים נפטרה בה"ב אשת יעקב ואיזה ימים אח"כ נפטרה גם בת הקטנה ה"ה ז"ק שאי' ליעקב מאשתו. ותבע כמר

יעקב בכח ירושתו את בת קטנה אף בראוי כבמוחזק שהבת יורשת את אמה כל זכות וכח שלה מה שלא הי' בכח הבעל לירש את אשתו והעמיד את כמר יצחק בדין והאריך טענותיו ותביעותיו נגדו בכמה פנים.

ו הא' אמר שאחר שבה"ב היא יורשת דאורייתא ה"ה יורשת כל עזבון אברהם זקינה לבד מכתובת זקינתה. ואע"פ שכבר הפריז זקינה הנ"ל לנדן בתה סך מסוים מ"מ לא זכתה הבת דה"ל קנין אתן כמ"ש סמ"ע בח"ש ר"ס רמ"ה. ועוד את"ל דזכתה בהפרזת נדן מ"מ עליה ועל בעלה לברר סך ההוא כי נכסים בחזקת יורש ומאיזה צד לקחה כל העזבון חוץ ממה שנזכר. ואם מכח הפשר של שני הנבררים תרצה הבת לזכות בכל העזבון כאמור בכתב פשר. הלא היו שני הפשרנים קרובים ופסולי עדות ומעשיהם בטל ואע"פ שנכתב בכתב פשר וז"ל אע"פ שאנחנו ח"מ קרובים מ"מ קבלו אותנו צדדים הנ"ל בת"כ וכו' מ"מ אחר דעל כתב זה עצמו אין עדות וראי' רק אלו שני הנבררים החתומים וא"כ הם למה ודבריהם למה ואין בהם ממש.

ז ועוד שנזכר בפשר שתתקן האלמנה שט"ח בכא"ה לבה"ב על נו"ן זהובים וכו' ולא נעשה וממילא נתבטלו כל דברי הפשר ואע"פ שנזכר בתנאים אחרונים של יצחק ששיירה נ' זהובים ירושה דאורייתא. מילתא אחריתא הוא כי שט"ח שבפשר לחוד ושיור דבתנאים לחוד גם אין לשיור הזה תוקף שט"ח דנ ימא שבזה קיימה דברי הפשר. ועוד דבפשר נזכר בפירוש שלא ירדו לנחלה וכו' ולא קיימה האלמנה את זה וממילא נתבטל כל הפשר וחזר הדין לסיני ולירושה דאורייתא. ואי משום קנין וזכיה בעשתה האלמנה להבת בשעת חתונתה כמבואר בתנאים בשעת החופה. הרי אפילו היתה נשבעת על כתובתם מ"מ אין בכחה ליתן במתנה רק סך ת' זהובים ותו לא והי' בעזבון יותר ויותר דכמוכח מלשון הפשר.

ח הב' מבקש יעקב לירש ת' זהובים דמי כתובת מאלמנה נאמרו כי אחר שלא נשבעת האלמנה על כתובתה נשארו הנכסים בחזקת בעלה ויורש דאורי' היתה בה"ב וירש כמר יעקב את כח זה מבתו הקטנה שהיא בת בה"ב. ולכן אפילו נתנה האלמנה את ת' זהובים דמי כתובתה במתנ' לבתה או להזוג באופן המועיל אין במעשיה כלום. מלבד שהי' מוטל על הזוג לברר שהיתה המתנה בלשון המועיל ובאופן המועיל שהוא דבר שלא בא לידה ולא זכתה בו ולא תוכל לגבות דבר רק בשבועה ואם אין המתנה באופן המועיל ה"ה בה"ב יורש זקינתה.

ט הג' מבקש כמר יעקב מכמר יצחק ק' זהובים דהיינו נו"ן זהובים בכח פשר שני רבנים לו הונח שדבריהם קיים דאם לא תקיים זה יתבטל כל הפשר וחזר הדין לסיני וליורש

דאורייתא והוא חוב גמור עליה לשלם. ועוד נו"ן זהובים ששיירה האלמנה במתנתה לבתה רק דלא שייכה תביעה זו רק כאשר ימצא הטוען מקום לומר שלא יירש בה"ב את ת' זהובים דמי כתובה הנ"ל.

י וכמר יצחק בא להחזיק מה שבידו כת מוחזקת ותפיסה הן שאר עזבון המנוח אברהם הן ת' זהובים כתובת חמותו כי נתנה לו במתנה אע"פ שלא נשבעה כבר זכה הן בנו"ן זהובים של שט"ח שהיתב האלמנה מתחייבת כי טען שהן הן נו"ן זהובים ששיירה חמותו במתנה לבה"ב ורוצה לפרעם ותו לא מידי.

יא וכמר יעקב חוזר ומשיב מה זו תפיסה ומה זו מוחזקת ואין כאן שום מיגו אחר שמבואר בתנאים של כמר יצחק שמחויבים הזוג ליתן להאלמנה ת' זהובים כשתבקשי ושאחר פטירתה יהיו גם המה להזוג הדברים ניכרים וברורים שלא הי' בדעתה ליפרע כתובתה כל ימיה רק להיות ניזון במזונות ופרנסה בפרי של המעות ההם כל ימיה וכן הדבר ידוע ומפורסם לכל באי שער עירה שכך היתה ניזונית ומתפרנסת עם הזוג עד יום מותה מבלי שהי' לה שום מעות כסף וש"כ ועסק ומשא ומתן בפני עצמה הן רב או מעט וכבר ארז"ל שא"א מיגו נגד דבר המפורסם כבח"מ סי' ע"ב סי"ח בגה"ה.

יב ועל כל זאת טען יעקב כי אפי' לו יהי שום צד זכיה ולתפישה לכמר יצחק בדמי כתובתה ע"פ הדין הני מילי מן הסתם אבל אחר שהפשרנים ביאור בדבריהם שאם תמות שרה בלי שבועה יהי' כל זכות הנולד מזה לכמר יעקב הבא בכח ירושת בה"ב. ולאטפויי כח בה"ב אתו לומר שיה' כל העזבון ובפרט דמי כתובתה בחזקת בעלה המנוח ויורשיו שהרי כבר בהאי שעתא היתה האלמנה בבית בעלה מהמנוח עם כל העזבון ומ"מ התנו כך ע"כ הוא ליפוי בה"ב יורש דאורייתא.

יג טען יצחק עוד שא"כ שלא יזכה בכתובת חמותו יתבע מן היורש דמי מזונו' ופרנסה כמה שנים שעל דעת שיטול כתובתה עשה כל זה. השיב יעקב אחר שלא נשבעת על כתובתה אין לה מזונות כלל דכאלו בא לידה כתובתה בחיי בעלה דמי ופשוט דאחר פרעון כתובתה שוב אין לה מזונות. והוא שזנה ע"כ דברים שבלב אינם דברים והפסיד. ועוד דבקל הרויח יצחק מת' זהובים דמי כתובתה שבידו שנה בשנה כדמי מזונות ואף כי היתה סיוע שיש בו ממש בגידול וטיפול בניו והשגחה יתירה וארז"ל סבתא בביתא סימא טבא בביתא [עי' פי' רש"י ספ"ד דעירוכין כי מעולם לא מצאה אדם יושב בטל רק היתה מסייע' בכל מלאכת הבית כי היתה גבירת' נפלאה ולמחות הפנאי תופרת כלי לבן של גדולים וקטנים ומתקנת ומחייטת הבגדים הקרועים. לכן לא תקשה ממ"ש לקמן בתשו' קל"ד]:

תשובה קיט

א הנה ד"ת לא ידענא זולת מה שנ"ל ע"פ שורשי הפוסקי' דעת תורה ודעת נוטה דטענה ראשונה שביקש יעקב לזכות בכל נכסי אברהם אין בה ממש כי כבר זה בהם יצחק חתנו והם רואים לו הן בכח תנאים הראשונים אם יברר שפסק לו חמיו כך וכך עד כדי סך הפסיקה ההיא ותו לא דאע"פ דה"ל קנין חתן ומצי למיהדר בי' מ"מ אי לא הדר בי' ומת נהי דזה החתן לא מצי לכוף ליורשי' לקיים הפסיקה כמבואר בא"ה סי' נ' ונ"א מ"מ זכתה בהם הבת מכח עישור נכסי דלא גרע מאומדן דעת האב דבהג"ה שם סי' קי"ג ס"ב אף להוסיף. ואין צורך להאריך בזה דלא צריכנא ליה וכדבעינן למימר.

ב שנית זכתה הבת בכח הפשר בעזבון היתר מכתובתה וסך הנזכר השייך לבה"ב אף ביתר על הפסיקה שפסק לה אביה בחייו. ואע"פ שהפשרנים היו קרובים ופסולי עדות מ"מ אחר שנגמר הפשר וקבלו הצדדים את דבריהם ולא ערערו זה כמה שנים רק כל העומד להתקיים קבלו עליהם לקיים אין בכח א' מהם לערער עוד. ואע"פ שמה שנזכר בכתב פשר שתתחייב האלמנה תיכף לעשות שטר לא נעשה בזמנה אין בכך כלום דנהי דעשיית השטר לא נעשה בזמנו מ"מ אפשר להיות פרעון החוב בזמנו כי זה תכלית המבוקש. ועוד כי לא נזכר בפשר לשון תנאי בכא"ה שנתלה דבריו זה בזה כחוט השערה לומר עבר זמנו בטל קרבנו לבטל ע"י זה הכל. רק על כל אחד מן הצדדים לקיים כל הכתוב הן בזמנו או אח"כ.

ג האמנם בדבר תי"ו זהובים סך כתובת האלמנה יש ויש ממש בדברי כמו יעקב דמאחר שלא נשבעה האלמנה על כתובתה הן מצד הדין הן מצד הפשר שזכרו הרבני' כי בודאי אלו נשבעה האלמנה תחילה אין אומר ואין דברים שהיתה מתנתה לבתה וחתנה קיים מה שמגיע לסך כתובתה. שעם שלא נכתב קנין מיוחד על מתנה זו מ"מ נכלל בקנין כללי הנזכר בתנאים אחרונים של כמר יצחק. ואפילו לא הי' בקנין כלל מ"מ כבר זכה בהן כמר יצחק ומאן מרמי ליה מיניה. ואפילו נאמר שאין זה הלשון הנכתב בתנאים אחרונים של יצחק יהי"ה ג"ם כתובת"ה לשון המועיל. וכ"ש דבאמת מועיל ומועיל כמבואר בח"מ סימן רמ"ה ס"ג וכמ"ש בש"ש ר"ס רנ"ג וסי' רפ"א ס"ק ה' ואע"פ שהמתנה היא דבר שאינה ברשותה כי מעולם לא באתה כתובתה לידה ולכן אפי' קנין לא מהני כבסי' ר"ט ס"ה וברור דבמקנה לחבירו חוב שיש לו על פלוני לא קנה כי אם במעמד שלשתן וה"ה כתובת אשה כמ"ש בשו"ת הרא"ש כלל נו"ן ד"ד דאין לאשה רק חוב ושיעביד על נכסי בעלה. מ"מ כאן שהכל ברשות מקבל מתנה לא הוי מתנה דכתובתה רק כמחילה. ולשון כל דהו מספיק אחר שהמקבל כבר זכה בו ומוחזק.

ד אבל בד"א כשנשבעת על כתובתה עכ"פ לפני מותה. מש"כ בנדון דידן שנפטרה האלמנה ולא נשבעה כלל כידוע ומפורסם ואם אמר יאמר יצחק מקבל המתנה שנשבעה עליו להביא ראי' כמבואר בא"ה סי' צ"ו בהג"ה והוא מדברי ריב"ש סי' קמ"ט באנו לפלוגתא דרבוותא בדין מכרה או נתנה לפני שנשבעה ואבוהון דכולהו הרי"ף זלה"ה וכוללם יחד הרב המשביר בא"ה שם ובש"ע שם ס"ה ובהג"ה ואף כי בתשובת מהרי"ו סי' קע"ה משמע (לפום ריהטא אבל אחר העיון יראה וימצא דקרי ליורשי בעל מוחזקים בנכסים כל היכי דאיתנהו וגם בלוה ולוה וכו' דמייתי שם לא ק"ל כהרא"ש דס"ל מה שגבה גבה גבי אשרה שתפסה) דאם הקונה או המקבל מתנה מוחזקים זכו לכשתמצא יבואר דמיירי בנשבעה האלמנה לבסוף דזכתה האלמנה בכתובתה רק אם מעשיה מקמי הכי קיימים למפרע תלי באשלי רברבי ולכן מהני מוחזקת. משא"כ כשלא נשבעה כלל פשיטא דמתנתה ומעשיה בטלים ולא מהני מוחזקת ובכה"ג לא מיירי הרי"ף וכ"כ ב"י בשם הרשב"א בהדיא וכ"כ בתשובותיו סי' אלף ע"ח.

ה א"נ י"ל דההיא תלי בפלוגתת' דרבוואת' אם יורשיה יורשי' כתובתה בדלא נשבעה ותפסה כמבואר בהג"ה. האמנם לשון הרא"ש בתשובה כלל נו"ן ס"ו מבואר דס"ל בנתנה מתנה במטלטלים אפילו לא נשבעה כלל מתנתה קיימת זכרו ג"כ הב"י והוא נגד מ"ש הרא"ש בדין ח' שם וביקש הב"י מעיקרא לחלק בין מטלטלים הידועים לבעלה שא"א לה להכחיש שבהם צריכים עכ"פ שתשבע בסוף יע"ש.

ו ומ"מ בתר הכי תירץ הב"י באופן אחר ולא חילק כלל בזה רק שבעינן עכ"פ שתשבע מיהא לבסוף והכי פסק בש"ע ועל עיקר זה סובבים כל דברי רמ"א בהג"ה דגרירא כלהו על נשבעה לבסף ולא דמי לתפסה בעצמה (ועוד דאלמנה שנשארה עם כל עזבון בעלה בית בעלה לא הוי תפיסה ע' הג"ה בא"ה סי' צ"ג הג"ה וכ"ש דלא מקרי תפיסה לגבי מקבל מתנה) האלמנה ומתה בלי שבועה א"כ תפסו יורשיה די"א דזכו. דשם לא בעינן שום מעשה שיתקיים התפיסה.

ז משא"כ מכרה או נתנה נכסים לאחר והכי מבואר להדיא בת"ה סי' ש"ל לפי שיטתו דתלי ג"כ במטלטלים הידועים ושווינהו ראה יע"ש ודברי הרב בחלקת מחוקק תמוהין דתפס תירוץ הב"י הראשון לחלק בין מטלטלים הידועים או אינם ידועים ובריש סי' הנ"ל מייתי דברי ת"ה וסמך עליהם הלכה למעשה ומ"מ בתר הכי השוה יחד דין יורשיה למקבל מתנה והוא נגד דעת הת"ה כמבואר בו. וזכינו לדין בנדון שלפנינו דת' זהובים הנזכרים בתנאים של כמר יצחק שאחר פטירתה יהיו של חתנה יצחק הרי ידעינן שבאו ליד חתנה ומשמעות הדברים שנשארו בידו עד אחר מותה בצרוף הידוע ומפורסם.

(דפרסום כעדות דמי ולא אמרינן מיגו כבסי' ע"ב סי"ח הג"ה וסי' ע"ט ס"ט הג"ה ובשו"ת רא"ש סוף כלל צ"ט הביאו ב"י סי' קי"א מחו' י"ג) לכל קטן וגדול שם ק"ק שלא נתעסקה בשום עסק אפילו פרוטה ה"ל כמטלטלים הידועי' וראינום בידו וא"א מיגו (ועוד דאין מיגו מועלת רק לענין דנהימניה בטענה שטוען וכאן א"א לטעון טענה שיזכה בה ולכן א"א לומר מיגו דהחזרתי לבה"ב אחר פטירת הזקינה ועוד אפילו אם היה באמת טוען הרי לא מהימנינן ליה כי איך יחזיר מה שנתנו לו חמותה במתנה בלי ב"ד ופס"ד וכארז"ל בפ"ק דב"ב ד"ה ע"ב גבי מד' אמות ולמעלה דאמר מי יימר דאחייבי לי רבנן וזכרו הסמ"ע סי' קנ"ז ס"ק ל' ועדיף טפי מחזקה דפרעון תוך זמנו ומחזקה אלימת' דהג"ה ש"ע ס"ס ע"ט) נגד כל הכתוב והמפורסם ולא תועיל מוחזקת כלל כי אין כאן שום חולק.

ח מכ"ש אחר דיש יפוי כח לבה"ב הפשר הרבנים דלאו מכללא דדין תורה אתמר רק בפירוש ומתנאי שבממון קיים שאם תמות שרה בלי שבועה שכל אותו זכות לבה"ב דזכות בא לו מדין תורה לא איצטרך וע"כ ר"ל שיהי' דמי כתובתה בחזקת יורשי בעלה. וממילא אין אנו צריכין לשיקלא וטיריא בתביעת מאה זהובים כי עכ"פ א"א לנכדה בה"ב וב"כ לתפוס חבל בתרין רישין כי אם ירשו ת' זהובים דמי כתובתה מהיכן יבאו להם עוד ק' זהובים בכח שטר ושיור האלמנה כי אין לה רק כתובתה.

ט ומ"מ משום יגדיל תורה ויאדיר לא נתרפה מד"ת מלהרחיב קצת הדיבור גם בזה אם לו יהיה שלא יזכה יעקב בת' זהובים דמי כתובתה וכגון שנשבעה האלמנה אם יכול לתבוע ק' זהובים ולו' נו"ן זהובים של שט"ח לחוד ונו"ן זהובים של שיור לחוד או הן הן נו"ן זהובים ביחד ותו לא.

י ולכאורה היה נראה כי בודאי אלו היה שט"ח על נו"ן זהובים וז"פ שעה אחת קודם מות האלמנה ביד יעקב בעל בה"ב ודאי היה נפרע שט"ח שלו מלבד נו"ן זהובים ששיירה לירושה דאורייי' כי מה ענין חוב אצל ירושה. וא"נ לא נכתב שט"ח וכבר פרע כמר יצחק לכמר יעקב נו"ן זהובים בלי עדים הרי כבר זכה בחד מהנך ומצי לגבות עוד נו"ן זהובים בכח אידך בטענת סיטראי כבח"מ סי' נ"ח. מש"כ כשאין בידו שטר ומבקש לגבות ק' זהובים היה נראה לפום ריהטא דהורע כח התובע מאד באין בידו שטר בין היה לו ואבד כבסי' מ"א ס"ד וס"ס ע"ה או לא בא בידו שטר כבסי' ל"ט ס"ה ומצי הנתבע לומר דיש כאן אומד דעת דהפשרנים בפשר והאלמנה בתנאים אחרונים של בתה לדבר אחד נתכוונו והוא שלא תצא בה"ב יורש דאורייי' ריקם לגמרי ונקי מנכסי זקינה אחר פטירת' ודא ודא אחת הוא.

יא אבל אחר עיון הראוי נראה דאפי' אין כאן שטר גובה ק' זהובים. דמהיכי תיתי לן לומר דבר שאין הדעת סובלתו ולחבר דברים נפרדים לומר ששיור בירושה וחוב שתצטרך לשלם שעה אחת לפני מותה עולים בקנה זה חובה וזה נדבה. ואי משום אומדן דעת בעלי הפשר נרא' ודאי אומדן גדול היפך מזה. והוא לכשנרד לסוף דעת הפשרנים מה ראו על ככה לו' שתצטרך האלמנה לתת שט"ח וכו'. הלא אחר פטירת הזקינה בה"ב יורשה הכל ואם מפני שחששו להעברת נחלה ע"י מתנה ושקדו על מתנת בה"ב שלא תצא נקי לגמרי מנכסי זקינת'. הלא ידוע לכל שאם תעבירי נחלה ע"י מתנה וכה"ג תשייר עכ"פ דבר מה לנכדה בה"ב לירושה דאורייי' וכך עושים כל מעבירי נחלה ונותני מתנה. אלא ע"כ חששו פן תשייר רק דבר מועט איז' זהובים מעט מזעיר לכן קצבו הם נו"ן זהובים שתיטול בכח שט"ח וחוב גמור שמעתה תשייר מה שתרצה תיטלי עכ"פ לבד מהשיור נו"ן זהובים בשט"ח. ואין לפקפק עוד דמ"מ יש כאן אומדן דעת שסבורים היו הפשרנים שלא תשייר הזקינה נו"ן זהובים. דהא ליתא מדא דמאן לימא לן דעת הפשרנים דלמא סבורים היו שתשייר נו"ן זהובים רק שרצו שתזכה בה"ה בק' זהובים.

יב ועוד אחר דנקטינו מיהא דדעתם היה שתזכה בכח שט"ח לבד משיור אין לנו עוד לתת דבריהם לשיעורים לומר דעלה על דעתם שתשייר רק כך וכך רק פסקו שתיטלי בה"ב בכח שט"ח נו"ן זהובים לבד מהשיור יהיה מה שיהיה וברצות ה' נתן כזאת בלב הזקינה לשייר עוד נו"ן זהובים. ולענ"ד אומדנא דמוכח הוא אי נימא דאזלינן בתר אומדנא אבל האמת הברור לע"ד דלא ארז"ל דאזלינן בתר אומדנא דדעת' רק בנותן מתנה מש"כ בדברי הפשרנים כלל. ומהאי טעמא אין לומר דניזיל בתר אומדן דעת האלמנה שהיה שלא תצא ריקם בה"ב וכיוונה בשיור על נו"ן זהובים שזכרו הפשרנים שתתן שט"ח. דהא ודאי ליתא דהא תינח אם היתה זאת הזקינה נותנת לבה"ב נכדה נו"ן זהובים במתנה אזי היינו דנין באומדן דעת כבח"מ ר"ס רמ"ו ואף כי גם בזה היה קשה עלינו כתירמס לו' אומדן דעת היינו חוב היינו שיור ירושה נגד דברים ככתבם כי חוב חל לפני מותה ושיור ירושה אחר מותה ויש ביניהם כמה חלוקי דינים ואין הצד שוה בהם בשום פנים.

יג מש"כ אלמנה זו שלא נתנה דבר לנכדה בה"ב רק העבירה נחלה ונתנה לבתה וחתנה הכל. ונו"ן זהובים שיירה לירוש' ולא עשתה בהם דבר. רק ממילא זכתה בהם בכח ירושה ואיך נדון מאומדן דעת להוסיף על מתנת זולתה ולגרוע כחה אין זה רק שיקול דעת חיצוני. ואין לומר עוד דלא נכתב בפשר רק שתתחייב האלמנה לתת שטר בקנין על נו"ן זהובים והרי לא נעשה והו פסידא דלא הדר מידי דהוי כהא דק"ל חוזר בשטר כבסי' ל"ט דזה טעות מפורסם דגבי מתנה והקנאה ארז"ל זה דבדידיה תלי ע"ש ובסי'

רמ"ג מש"כ בפשר דבר שנעשה בבירור דברים מה שיהיה לכל אחד ואחד ע"כ נהי דאין זמן קיום הדברים מעכב כמ"ש למעלה מ"מ פרטי הדברים בעצמה קשורים יחד ותלוים זה בזה וקיומו של זה תלי בקיומו של זה ועל כרחו יענה יצחק בעל הבת אמן ויפרע החוב כדי לאשר ולקיים הפשר דאל"כ תטלי בה"ב כל העזבון בירושה לכן נראה פשוט שתזכה בה"ב וב"כ בק' זהובים.

יד וכל זה אלו עלה על דעת שום חולק זר לומר דלא זכה יעקב בת' זהובים דמי כתובתה ונראה עוד לדעת חולק אם ימצא דאפי' לדעתו שלא יזכה יעקב בסך כתובה. מ"מ אם פרע יצחק ליעקב שלא בעדים אחר מות הזקינה נו"ן זהובים של שיור מצי למימר יעקב שקיבלם בירושתו כתובת הזקינה שלא נשבעה והוא יורש של בתו הקטנה שיורשה בה"ב והדר גבי ק' זהובים טו"ן של שיור.

טו ועל טענת כמר יצחק ותביעתו דמי מזונות האלמנה יפה השיב כמר יעקב דדברים שבלב אינם דברים ואפי' נדמהו להאומר אכול עמי דבת"ה סי' שי"ז והובא בהג"ה ח"מ ס"ס רמ"ו דצריך לשלם הרי מאתתא דלית לה קבעי שהרי כל הנכסים בחזקת יורשי בעלה אחר דלא נשבעה ועוד דע"פ הדין אין לה מזונות. ועוד דאומד' דעת הוא דלאו אדעתא דתשלומין יהיב לה מזוני שהרי לפי דעתו כבר נתנה לו הכל במתנה ואף כי עתה צריך להחזיר מ"מ בעת נתינת מזונות לאו אדעתיה דהכי הוי ודמי למ"ש שם ס"ס ואין זה לא נמנע ולא זר שיזון אדם חמותו חנם וכדאי הוא שכר השגחה כללית ופרטית בצרכי הבית וטיפול וגידול בנים [עי' מ"ש לעיל סוף השאלה] וכה"ג לכן אין בתביעת יצחק כלום מלבד דאין לאלמנה שום מזונות אחר פרעון כתובתה ואחר דלא נשבעה שלא נפרעה ושלא תפסה וכו' ה"ל כאלו כבר נפרעה בחיי בעלה רק דרבו החולקין על הרמב"ם בזה כמבואר בטור וב"י סי' צ"ג ושם בש"ע סי"ט וי"ל דשם מיירי דעכ"פ תשבע לבסוף יע"ש דצ"ע רב ומ"מ לא צריכנא לזה. ומפני שבאנו קצת בארוכה ומבוכה אסיים בקוצר נמרץ לבאר כללי דנקטינן ממ" ואומר כי מה דאסיק תעלא כמוני מביה כרבא הן ששה דינים נפרדים.

טז הא' שזכה יצחק לנדן שבא לידו כסך מה שפסק לו חמיו בחייו אף דה"ל קנין אתן. הב' שזכה יצחק בכח פשר של הרבנים אף ביתר מכדי הנדן ובכל הנכסים חוץ מת' זהובים סך כתובה וק' זהובים אשר נו"ן נזכרים בפשר בתורת חוב ונו"ן בתנאים אחרונים של יצחק בתורת שיור אף שנעשה הפשר לפני פסולי עדות. הג' דיעקב התובע זכה אף להוציא מכמר יצחק סך ת' זהובים דמי כתובת האלמנה אחר שלא נשבעה על כתובתה. הד' שאילו יעלה על דעת שלא זכה יעקב בסך כתובתה זכה מיהא עכ"פ במאה זהובים

ודלא מצי יצחק לומר אין לך אלא חמשים. הה' שאם כבר פרע כמר יצחק לכמר יעקב הן נו"ן זהובים או ק' זהובים שלא בעדים מצי יעקב לומר דתופסם בחזקת ירושה מדמי כתובתה אחר שהנכסים בחזקת האב בשביל שלא נשבעה. אף אם עלה על דעת מתעקש לומר דלא זכה יעקב להוציא דמי כתובתה מיצחק ואצ"ל שאם גבה רק נו"ן זהובים שלא בעדים דגובה עוד נו"ן זהובים שכבר כתבנו שגובה ק' זהובים דחוב לחוד ושיור לחוד. הו' שאין בטענות כמר יצחק דמי מזונות האלמנה' ממש מכמה טעמים ונימוקים שכתבנו וגם זולת מ"ש נלפענ"ד אחר שלא היה שטר כתובתה תחת ידם והיה גביית כתובתה תלי באשלי רברבי המבוארים בא"ה סי' ק' לכן נהי דהפשרני' עשו מה שעשו מ"מ לענין מזונות דינה כאלמנה שאין כתובתה תחת ידה דאין לה מזונות והכי ק"ל אף שכ' בש"ע סי' צ"ג סי"ח דיש חולקים מ"מ מיעוטא נינהו ולא ס"ל כוותיהו בכלל שמסר לנו הרב מוהרמ"ע בתשובותיו בדברי הרב הב"י בש"ע.

יז דברים הדברים אלה עלו במצודת שכלי החלושה ובמזלג עיוני הקלושה יום ד' י"א כסליו בצדק ואמ"ת לפ"ק:

יח נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קכ

א ע"ד השאלה שבא לידי באיזה שבועות העברו שהיה מן הראוי לשואל כהוגן להשיב לו תיכף כהלכה אך שידוע שכמה שבועות שעברו לא הייתי בקו הבריאה והנחתי אותה שאלה מן הצד תוך ספר אחד ולא ידעתי היכן היא עד שחפשתי בחיפוש אחר חיפוש ומצאתי ובכן באתי להשיב מ"כ.

ב בראש מ"ש בדין דקנין אתן הלא תשובתו בצדו כמבואר בסמ"ע סי' רמ"ה דלא שייך בזה קנין אתן כמבואר שמה. ובעיקרא דדינא מחמת ת' זהובים סך כתובתה של האלמנה שרה ידועה הלכה רווחת בישראל שמתה האלמנה בלי השבעת כתובה דמוציאין מיורשי האשה אפי' מה שכבר גבתה דגביה בטעות היא אפי' הגבוה בה"ד כמבואר בשו"ת רדב"ז סי' קע"ו וסי' רכ"ג אם לא בנכסים הידועים מנכסי נדונייתה או שיש זמן בנתיים דאיכא למימר מעיסתה קימצה וכגון שהיתה חלוקה בעיסתה או ירושה נפלה כמבואר שמה בלשונו.

ג ולפי זה ממ"נ טענת יעקב טובה היא שבאם נחזיק אותה בטוב מה שעשו הפשרנים בין בת הבן ובין הבת שנשאת לכמר יצחק אזי פשיטא שייך הכתובה לבה"ב כאשר עשו הפשרנים ובאם שלא נחזיק הפשרה בטוב באשר הם קרובים או יכול להיות אף שלא היו

קרובים מ"מ הפשרה לאו כלום היא כמפורש בשו"ת רדב"ז הנזכר שאלמנה אחת תפסה מקצת מטלטלין לכתובתה ונתפשרו שמה אפוטרופסי היתומים ולא השביעוה על כתובתה ולא עמדה ח' ימים אחרי מות בעלה ומתה גם היא ועתה תובעים האפוטרופסים מה שגבתה ב"ד לפי לא נשבעה והשיב שמה בתשובה דאותם גביי' בטעות הוי אפי' הגבוה ב"ד וכ"ש כשהגבוה אפטרופסים הלכך הכל ליורשי בעל. שוב הקשה שמה ואע"ג דאיכא דפסק כשמואל שאם מתה על היורשים להביא ראיה ה"מ בממון שצריך לראיה דלמא ירושה נפלה או מעיסתה קימצה אבל בנדון דידן לא היה זמן לא' מאלו עכ"ל משום דהיא מתה תוך ח' ימים למיתת בעלה. הנה משמע אע"פ שהפשרנים אינם קרובים מ"מ לאו כלום היא דהוי הכל בטעות.

ד ובנדון דידן אף שהאלמנה שרה יושבת כמה שנים שנתאלמנה והיה אפשר לומר מעיסתה קימצה או בכל האופנים הנזכרים שמה. מ"מ לפי משמעות כתבו של השואל משמע שדרו כך יחד הזוג יצחק ואשתו עם האלמנה שרה בהשקט ובטח כמה שנים ואלמנה ניזונית ואוכלת עמהם ככתוב בפי' השואל וז"ל וכן הדבר ידוע ומפורסם לכל באי שער עירה שכך היתה ניזונית ומתפרנסת עם הזוג עד יום מותה מבלי שיהי לה שום כסף וש"כ ועסק משא ומתן בפני עצמה הן רב או מעט אז נ"ד דומה הוא להמוזכר בשו"ת רדב"ז הנזכר אף שהתם מתה תוך ח' ימים וכאן נתאלמנה כמה שנים מ"מ כשידוע זאת לכל בעי שער עירה הנזכר אז דומה בדומה והוי כאלו לא היה לה זמן בנתיים לא' מאלו הנזכר בשו"ת הנז'.

ה אך אולי בזה יש לחלק דהתם בשו"ת רדב"ז מיירי שנתפשרו עמה בסך כתובתה סתם ואל הזכירו בשעת הפשרה משום שבועה רק התפשרו מחמת שתפסה מטלטלין ונתנו לה מקצת מה שתפסה כתחלת פרעון אז הוא גבייה בטעות אבל בנ"ד דעיקר פשרה קאי אשבועה כי כך מוזכר בפשרה וז"ל. או באם שתזדמן שתמות שרה קודם שנשבעת על כתובתה אזי כל אותו זכות שייך לבה"ב עכ"ל ממילא אדעתי' דהכי נעשה הפשרה בזה ליכא למימר דהוי פשרה בטעות.

ו סוף כל סוף נחזור לענינינו באם שנחזוק פשרה בטוב אזי פשיטא ששייך ת' זהובים לבה"ב ובאם שאינו בטוב אז חוזר הדין כמו כל האלמנות שמתו בלי השבעות כתובה דמוציאין מיורשי האשה אפי' מה שכבר גבתה כנזכר ואז שייך ג"כ לבה"ב ואין להאלמנה שרה שום זכיה בזה להתקשר עצמה כאשר עשתה לכשתעדר שיהיה כתובתה להזוג יצחק הנ"ל.

ז ובעיוני תוך כתבו של השואל האלוף המרומם המופלע כמהר"ר חיים שי' עלה בלבי לישא וליתן על מ"ש וז"ל כמר יעקב חוזר וטוען מה זו תפיסה ומה זו מיגו אחר שמבואר בתנאים של כמר יצחק שמחויבים הזוג ליתן להאלמנה תי"ו זהובים וכבר ארז"ל שא"א מיגו נגד דבר המפורס' עכ"ל. מתוך לשונו משמע שהבין אלו היה נגד דבר שאינו מפורס' הוי אמרינן מיגו אבל נ"ל מאחר שידוע וברור בכל הפוסקים שהיכא שגוף הטענה טובה [כתבתי בעצמי כן עי' ד' ס' ע"ב וחטאת הסופר המעתיק הוא וזכרתי זה גם סוף תשובה מ"ה דכ"ו ע"ב ותשו' ר"ב] אך שלא נהמינהו אז אמרינן מיגו דיכול לטעון טענ' אחרת לכן נאמינהו לגוף הטענ'.

ח אבל כשגוף הטענה לאו כלום היא מאי יועיל מיגו כגון בנדון דידן דרוצים לזכות מכח שהאלמנה שרה נתנה להם במתנה והאלמנה גופה לא זכתה בדין כנזכר א"כ מאי יועיל מיגו או מוחזקת וא"כ למה כ' השואל שא"א מיגו נגד דבר המפורסם אף שהיה נגד דבר שאינו מפורסם ג"כ לא יועיל מיגו או מוחזק כי עיקר טענותיהם שזכו מכח מתנה מהאלמנה ואלמנ' גופה לא זכתה. ואל יקשה עלי השואל הלא זה נסתר משו"ת רדב"ז שמה בסי' רכ"ג וז"ל וא"ת אע"ג דאיכא עדים לסימני' במיגו דאי בעי אמר החזרנו הנכסים ליורשי הבעל ואי איכא סהדי שראו אותם עתה בידם להמנום במיגו דאי בעי אמרי חזרנו ולקחנו אות' מהם. ומתרץ שם שני תירוצים שאין מיגו זה מיגו טוב. ואז היה קשה דברי דלעיל היה לו קיצור למה לו לתרץ ב' תירוצים שאין זה מיגו טוב יהי כן שהמיגו היה מיגו טוב אעפ"כ לא אמרינן מיגו שטענה גופה לאו כלום היא כי הם טענו שבא להם מן האלמנה ולהאלמנה לא יש בזה זכיה.

ט אף אני אומר לו אדרבה משם ראיה כי התם בשו"ת רדב"ז אותה שאלה קאי שמחולקי' יחד באומרם יורשי הבעל שהיא לא נשבעה על כתיבתה ויורשי אשה טענו שהמה יודעים שנשבעת על כתובתה וא"כ לפי טענותיהם שאומרים שנשבעת אז בא להם בדין אך שלא נאמין להם לכן להם מועיל מיגו או מוחזק להאמין גוף הטענה ובשביל זה הוכרח שמה לב' תירוצי' המבוארי' שמה אבל בנ"ד ליכא שום חילוק אם נשבעת אם לאו כי הכל מודים שלא נשבעת רק שרוצים לזכות מכח שהאלמנה התקשרה לכשתעדר ששייך להזוג וכשאין זכיה בזה להאלמנה גופה אז גוף הטענה לאו כלום היא ואין שייך לומר בזה מיגו או מוחזק וא"כ אף שהיה נגד דבר שאינו מפורסם ג"כ לא יועיל מיגו או מוחזק.

י ובאמת קושיית הרדב"ז הוא קושיא גדולה לבעל השואל הזה שכ' שא"א מיגו נגד דבר המפורסם והלא הוא הקשה שמה אף נגד עדים ומכ"ש נגד דבר המפורסם כדאיתא

שמה בלשונו ואם יש עדים שירשו אלו נכסים מהאלמנה א"א מיגו במקום עדים וא"ת להימנו במיגו דאמרי החזרנו וכו' וא"כ התם יש עדים ואעפ"כ הקשה לומר זה המיגו דהחזרנו או לקחנו מהם ומכ"ש נגד דבר המפורסם די"ל מיגו זה דאי בעי לומר החזרנו וכו' וא"כ בנ"ד אף שהיה מפורסם ונכתב בתנאים שאלמנה שרה נתקשר' לכשתעדר ליתן הכתובה לזוג יצחק מ"מ יש מיגו זה אי בעי אמרי' החזרנו אף [ביש] עדים שראו עתה בידם מ"מ יש זה המיגו לומר חזרנו ולקחו מהם כדמפורש שמה.

יא ובאמת מתרץ שם בתשובתיו ב' תירוצים תירוץ א' כיון שאומרים שזכו בתורת ירושה אין אדם מחזיר מה שהוא שלו לפי דעתו. עוד תירוץ מיגו למפרע לא אמרינן ומקור דין זה של מיגו למפרע לא אמרינן נובע מתוס' דכתובות פרק הכותב דפ"ה גבי ההיא איתתא דהוי מפקדי גבה מלוגא דשטרי וכו' א"ל מחיים תפיסנא וכו' והקשו התוס' להימנא במגו דאי בעי אמר' לקוחין בידי וכו' ותירצו התוס' מיגו למפרע לא אמרינן הואיל ועכשיו אינה יכולה לטעון לקוח בידי שכבר אמרה מחיים תפיסנא ומשום דאי בעי אמר' מעיקרא לקוחין הם בידי בשעה שאמרה מחיים תפיסנא לא מהימנא השתא וכו' ומייתי התוס' ראיה ועוד מדתנן בשבועות מנה לי בידך ואמר הן למחר א"ל נתתיו לך פטור ופריך למ"ד המלוה חבירו בעדם צריך לפורעו בעדים אמאי פטור ומאי קושיא דיש לו מיגו דאי בעי אמר אתמול להד"ם אלא מיגו למפרע לא אמרינן.

יב ומזה נלמד שמה בתשובה הנז' מאחר שאומרים מתחילה שזכו מתורת ירושה מן האלמנ' שוב אינם נאמנים לומר חזרנו לה אם לא שצ"ל מיגו דאמרי החזרנו מתחלה בשעה שאמרו שזכו מתורת ירושה אבל זהו מיגו למפרע ולא אמרינן כזה. וא"כ בנדון דידן ג"כ הרי מתחלה אמרו שזכו בתורת מתנה מן האלמנה שוב אינם נאמנים לומר החזרנו מאי אמרת יגו דהוי אמרי כן מתחלה בשעה שאמרו שזכו בתורת מתנה זו מיגו דהוי אמרי כן מתחלה בשעה שאמרו שזכו בתורת מתנה זהו מיגו למפרע ולא אמרינן. ואילולי שראיתי התוס' הנ"ל לפני לא מלאני לבי לדמות נ"ד לדין של מנה לי בידך כי התם בדין של מנה לי בידך הודה בפי' מתחלה שהוא חייב כי אמר הן בפרט למ"ד דהמלוה בעדים צריך לפורעו בעדים וא"כ א"י לומר אח"כ להד"ם אם לא מתחילה בשעה שאמר הן היה יכול לומר להד"ם אבל מה יועיל כי אמר בפי' הן וזה מיגו למפרע לא אמרינן.

יג אבל בנ"ד סברי שבטענה ראשונה ג"כ פטורים ואולי מפטור לפטור דעתה יכול לומר מיגו אף למפרע כזה. אבל בתר עיוני בתוס' ראיתי שאין זה שום סברא לחלק כי אם היה סברא הזאת סברא היה קשה להתוס' מנ"ל להביא ראיה איתתא דמלוגא דשטרי

מדתנן בשבועות גבי מנה לי בידך וכו' דלמא גם התם נחלק כך בשלמא גבי מנה לי הודה מתחלה שהוא חייב ולא יוכל לומר פרעתי כי המלוה בעדים צריך לפורעו בעדים ולהכי אין לו מיגו שהיה יכול לומר להד"ם כי באמת הודה אבל גבי מלוגא אין המיגו סותר גוף הטענה כי יכול לומר תפיסנא מחיים לאחר דתבעתינהו ויכול לומר מיגו אלא דאין סברא לתוס' לחלק בזה.

יד ונחזור לענינינו לפי התו' דלא חשיב מיגו משום דלא טענה מעצמה מתחלה דתבעתינהו מינ' מחיים וא"כ בנ"ד ג"כ לא ידעו מתחלה שצריכו לטעון החזרנו או חזרנו ולקחנו מהם וסברו שטענה שלהם שזכו מכח מתנת האלמנה היא טענה מעולה והוי ממש כדברי התוס' שלא אמרינן מיגו למפרע. ובזאת אני חוכך בהאי תירוץ של מיגו למפרע לא אמרינן שאין קושייותו מתורץ יפה כי אין זה ודאי הלא כמה רברבתא חולקין בזה ואומרים מיגו אף שהוא למפרע כמו הרי"ף והרא"ש דמוקי בעדים וראה דסברי יש מיגו למפרע ואולי קים לי כדעה זו דאמרינן מיגו למפרע הגם שלא אמרינן מיגו היכא דצ"ל קים לי כדמפורש בשו"ת ר"א ששון סי' ק"א.

טו אבל יש לחלק כי התם בתשובה שלו תליא הכל ביראה שלו באם שמתיירא לטעון אותה טענה של מיגו נגד עדים או שאינו ירא מאחר שהעדים המה קרובים או פסולים וקים ליה במקום עדים קרובים אמרינן מיגו וא"כ כשראינו שלא טען אותה טענה דלמא באמת היה מתיירא לטעון אף שעדים המה קרובים או פסולים דלמא היה בוש מהם לטעון כך אבל בנ"ד דליכא שום מורא לטעון אותה טענה ובודאי באם שהיה רוצה לטעון אותן טענה של מיגו לא היה מניעה בשבילו אך שטוען האמת רק שאנחנו מסופקים בדין שאמרינן מיגו למפרע או לאו דלמא בזה מודה ר"א ששון דיכול לומר קים לי.

טז ולפי תירוץ ראשון של רדב"ז שמתרץ כיון שהם אומרים שזכו מכח ירושה אין אדם מחזיר מה שהוא שלו לפי דעתו עכ"ל ואז בנ"ד ג"כ י"ל הכי מאחר שסברו שהוא שלהם מכח המתנה מהאלמנה אז אינם מחזירים מה שהוא שלהם לפי דעתם. רק על בעל השואל שאלה. זו עדיין קשה למה תליא הדבר במפורסם כי קשה לפ"ד השואל באם שהחזיק סברא זו בטוב כתירוצי של רדב"ז כיון שסברו שהוא שלהם מכח מתנה אין אדם מחזיר מה שהוא שלו לפי דעתו א"כ אף באינו מפורסם אין מיגו. ובאם שלא החזיק בסברא זו בטוב אז אפי' נגד מפורסם יש מיגו זה כדאמרינן לעיל שיש מיגו זה נגד עדי' מכ"ש נגד מפורסם.

יז וכדי לישב דברי תשובות רדב"ז שמתרץ דמיגו למפרע לא אמרינן שהוא נגד רוב הפוסקים ויכול לומר קים לי כהני פוסקים דס"ל דאמרינן מיגו למפרע נ"ל כקושיא כך

תירוצו וכך הוא הפשט כמו שמצינו במרדכי בכתובות בפ' האשה שנפלו דלא אמרינן מיגו בטענה שאינה גלויה לכל שהיא פטורה אלא בטענה הגלויה ומפורסמת וא"כ כך הוא הפשט ברדב"ז כי הוא הקשה להימנא במיגו דאי בעי אמרי החזרנו ומתרץ דמיגו למפרע לא אמרינן מאי אמרת דקים לי כמ"ש דאמרינן מיגו למפרע אם כן כשחולקים הפוסקים בזה אז אינו גלויה ומפורסם לכל שהוא פטור ובשאינו מפורסם וגלויה לכל שהוא פטור אז פשיטא לא אמרינן מיגו ואז מתורץ קושיותיו של רדב"ז.

יח יצא לנו מזה באם שיורשי הבעל ויורשי האשה מחולקים באם שנשבעת על כתובתה ממילא כשיורשי האשה טענו שיודעים בודאי שנשבעת אז לפי טענתם בא להם בדין אז מועיל להם מיגו או מוחזק אבל כגון בנדון דידן שטענו שבא להם מכח המתנה שנתנה להם האלמנה שרה וא"כ כשהאלמנה גופה אין לה שום זכיה בזה אז אף לפי טענתם לא יוכלו לזכות בהם ואז לא יועיל מיגו או מוחזק. נמצא אף דעתי נוחה שבה"ב זכתה בתי"ו זהובים של סך כתובת שרה ולא יצחק וזוג שלו.

יט ומה שביקש יעקב לזכות בכל נכסי אברהם הלא דין זה מבואר בא"ה סי' קי"ג מי שמת והניח בת אומדין דעת המת. וכ"ש שהתקשר בפי' דא"צ לאומד הדעת. וליכא לאקשויי אף שהתקשר בפי' הא הוי קנין אתן כי הוא סומך על דין המבואר במקומו בח"מ דלא שייך לומר קנין אתן. ומחמת שביקש יצחק דמי מזונות בודאי אין שום ממש בטענתו ומה לנו להביא ראיה על זה כבר הכל גלוי וידוע ובפרט שהתחייבו הזוג יצחק ואשתו ליתן למרת שרה סך ת' זהובים במעות מזומנים בכל עת ובכל שעה שתבקש לגבות כתובתה מחוייבים לפרוע לה ואם היתה מבקשת סך כתובתה והיתה בידה בודאי לאדם יש רשות לעשות עם שלו מה שירצ' הגם שהתקשרה לכשתעדרי שרה אזי יהיה כתובתה הכל להזוג היינו כשלא תוציא שרה סך כתובה מהם אז יהיה להזוג או אף שתוציא ונשאר בידה אבל זאת עכ"פ כשתוציא שרה סך כתוב' מהם ויהיה בידה הרשות לה בחייה לעשות עם מה שבידה מה שתרצה הן לבדבז הן בכל מה שתרצה ואף עפ"כ האכילה וניזונית ממנו אם כן נראה עין לעין שאין דעתו להאכיל אותה מחמת כתובתה ויכול להיות שדעתו היה מחמת שאר מטלטלין וכלי בית שנתנה לו או מי יודע דעתו על פי כן לא מחמת הכתובה לכן הדין עם יעקב.

כ כלל העולה מדברי בהא נחיתנא ובהא סליקנא שגם אנכי מסכים עם בעל השואל שאלה הזאת עם ענייניו דהיינו בראש שזכה יצחק בנדן מה שפסק לו חמיו ושזכה יצחק בכל הנכסים אף יתר מכדי הנדן מכח פשר. חוץ מתי"ו זהובים סך כתובתה הדין עם יעקב מאחר שלא נשבעה שרה על כתובתה בפרט שיצחק הי' טוען שבא לו במתנה

משרה ושרה גופה לא היתה לה שום זכיה בזה כדאמרינן לעיל. ומכ"ש שזאת אין סברא לומר שיצחק יטעון עוד היום שיודע בודאי שנשבעת כי כבר כתבנו לעיל מאחר שאמר מתחילה שבא לו מכח המתנה ולא הזכיר באותו פעם משום שנשבעת סבר הי' שאותה טענה לחוד מועיל כדאית' מפורש בתוס' הנזכר לעיל ואין שייך לומר בזה מיגו דהי' טוען מתחילה שנשבעת כדכתיבנא לעיל. ושהפשר הוא בתוקפו ובגבורתו ושאין שום ממש בטענת כמר יצחק מחמת דמי מזונות האלמנה בכל עניינים האלו אני מסכים עמו הן מטעמיה והן מטעמי.

כא אך בדבר זה שרוצה בעל השואל לכלול יחד אלו תרי נו"ן זהובים הראשונים הנזכר בפשר והשניים הנז' בתנאים אחרונים שיהי' להם דין אחד. בזה דעתי נוטה לצד אחר ולחלק בזה בשלמא נו"ן זהובי' הראשונים הנזכר בפשר שפיר הוא שיהיה לכמר יעקב כי הפשר נעשה בפירוש באם שתעררי שרה בלי השבעת כתובה שיהיה סך הכתוב לבה"ב ואעפ"כ עשו שיהי' לבה"ב נו"ן זהובים א"כ המה בתוקפו ובגבורתו ששייך לבה"ב. אבל אותן נו"ן זוהבים האחרונים שהתקשרה בתנאים אחרונים כתוב בפירוש גמור לדעתה שהזוג של יצחק יקחו סך הכתובה ושלא יהי' כמעביר נחלה דאורייתא תקחי בה"ב נו"ן זהובים הני מפורש אדעתא דהכי תקחי בה"ב נו"ן זהובים מכח שהזוג של יצחק יקחו סך כתובה משום ירושה דאורייתא אבל עכשיו שאנן פסקינן בדין שסך כתובה תקחי בה"ב א"כ אדעתי' דהכי לא נתנה אלו נ' זהובים לבה"ב.

כב כל זה נ"ל ברור וצלול ואין להאריך לע"ע וכבר כתבתי בפתיחת דברי על שעכבתי עד היום הזה כאשר ידוע לכל הוא ואצא בחיים ושלום. כ"ד הכותב היום יום ו' פ' ואלה המשפטים אשר תשים:

כג נאם ישעיה הלוי הורוויץ החונה פה ק"ק ורנקפורט:

תשובה קכא

א תשובת ה"ה מוהר"ר אהרן אב"ד דק"ק ווירמיישא על שאלה הנז'.

ב ע"פ השאלה שנשאלתי מה"ה מוהר"ר חיים נר"ו בשאל' המתחלת אברהם ושרה אשתו זקנים וכו' נ"ל פשוט שהדין עם בת הבן מכל הצדדים ואין לכמר יצחק בזה שום טענה כלל. ראשית בה"ב היא יורשת דאורייתא וכל העזבון של אביה זקינה הוא שלה מחמת ירושת אביה זקינה. ואפילו כתובת זקינה הוא שלה עבור שלא נשבעה על כתובתה ואע"פ שמר יצחק מוחזק אינו מועיל כי אין לו מגו כלל וכלל כי לא נאמינו במיגו יותר ממה שטען עתה והוא לא טען שום טענה כלל ועוד כי לא שייך כאן מיגו כלל שמחל

לה בעלה השבועה או מיגו דהחזרתי שהרי כמר יצחק החזיק עצמו לפי דעתו בפשר שעשו הפשרנים ומתוכו המובן באשר נאמר שם אם לא תשבע קודם מותר שירש בת הבן אותתו זכות מוכח שלא מחל לה בעלה גם מהיכא תיתי יחזיק בלא ב"ד ואין לך מיגו גרוע יותר מזה הן בחיי הזקינה והן במותה. בחייה לא החזיר הלא היא היתה מתפרנסת בביתו של כמר יצחיק ובאכילה כשלקח הכל בידו ודבר זה גלוי לכל שאין למיגו הלז. והן במותה למי יחזיר ומהי תיתי יחזור ברצונו הטוב וגרע יותר מאם יאמר מיגו דפרעתי תוך זמנו אם שטרו בידו.

ג ואם בא לזכות מכח הפשט שעשו הפשרנים קרובים ופסולי עדות בודאי ככל הדברים שבה"ב וב"כ מכחישין הפשרנים שלא עשו ת"כ וק"ס אם אין עדים אלא הם נאמן בה"ב בשבועה או לומר תנאי זולתו הי' בדבר מחמת שהם קרובים ופסולים ואינן נאמנים כלל. ואף אם ירצה לקיים הפשר פשוט שנו"ן זהובים הנזכרים בפשר לחוד מחמת ירושה לאורייתא וחמשים זהובים בתנאים לחוד גם היא נאמנת במיגו להכחיש הפשרנים לגמרי ולומר שנעשה אלו נ' זהובים בתנאים.

ד גם לדעתי אפי' נדוניא אלו לא היתה ביד כמר יצחק לא הי' זוכה מחמת קנין אתן אבל מה שזכה זכה. גם שתקו משך זמן רב באומד הדעת שמחלו לו הנדן שלו ברצונם אף שמתה כלה שבועה ואין להוציא ממנו. ומה שתבע המזונות מאומדן דעת שמחל לה בהאי הנאה שהי' העזבון עד עתה תחת ידו ונשא ונתן בהם גם נתנו לו הנדן שלו ומעשים בכל יום שאדם מפרנס את אשתו ולא יכול לומר אח"כ אלו הייתי יודע שלא אירש ממנה כי בודאי באותו שעה מחל ודברים שבלב אינם דברים. בכן נ"ל שהדין עם בה"ב וכמר יעקב ירש את אשתו מכח זרעה כמבואר בא"ה סי' צ' ע"ש רק הנדן שנתנה לכמר יצחק מה שנתן נתן.

ה כ"ד היום יום א' א"ח של פסח תמ"ז לא אוכל מאפס הפנאי להאריך בראיות הפרט שהראיות ע"פ הרוב המה בכתובים מכת"ר הרב המופלג מהר"ר חיים נר"ו ולעת הצורך אאריך בראיות:

ו נאם אהרן תאומים.

תשובה קכב

א שאלה: ראובן שהי' לו בכור ונפל בו מום מה שיראה אותו לשמעון אחיו ויתירנו לו בזמן הזה:

ב תשובה: תמן תנינן במשנה ספ"ב דנגעים כל הבכורו' אדם רואה חוץ מבכורות עצמו והובא בספ"ד דבכורות וסיים שם ורואה את קדשיו ומעשרותיו ונשאל על טהרותיו ואוקי בש"ס חוץ מבכורות עצמו ביחיד מומחה מש"כ תלתא לא חשידי וסיים עוד שם ויהיב טעמא על שרואה את קדשיו ומעשרותיו דאי בעי מיתשיל עלייהו או שדי מומא בכול' ונשאל על טהרותיו דהא חזי לי בימי טומאתו וכתבו התוס' תימא ותרומה טמאה דלא חזי לי' וכי לא יהי' נאמן וכן בשאר כל איסור והיתר ובהדי' אמרינן בריש הדר צורבי' מרבנן חזי לי' לנפשי' עכ"ל.

ג ואני אוסיף להפליא בבכור גופי' איך נחשדי' דיתיר מום עובר הא אי בעי יכול בכל יום לעשות מום בבכורו אף שאינו בדרך היתר כמו במעשר וכדפי' רש"י מ"מ אם נחשדי' בזה נחשדי' גם בזה אלא ע"כ לומר שחז"ל לא חשדו לשום אדם שמפני זה לא יאמינוהו להורות בשל עצמו דאם ירצה להרשיע ולהיטמא פתחים לו מכל צידי צדדים רק בדבר גדול שנפש אדם מתאוה ואין דרך לבא עליו רק בדרך מה אז אסרו ואמרו אין אדם נאמן על אשתו שנשבית לומר טהורה היא כבא"ה ס"ד ודוקא באשתו חזו חכמים זה שקשה לו לפרוש ממנה וכמ"ש ר' זכרי' בן הקצב המעון הזה וכו' מש"כ לגבי אשה אחרת אפילו גבי עד המעיד מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו לאו משום דחכמים חשו שהשקר מפני כך רק מפני לזות שפתים של העולם ומפני חשד וכ"פ רש"י בהדי' [עמ"ש לעיל בהשמטה בתשובה ט"ו די"ב ע"א] ולכן אמרו שם אם נשאת לא תצא דברנן' לא מפקינן ופי' רש"י ולא דמי לנטען על אשת איש וכו' ע"ש מ"כ תלת' או שנים לא חשידי בעיני העולם. ולכך לא גזרו רבנן בזה רק בדבר מפורסם כגון התרת בכור ביחיד מומחה דבכור קלא אית לי' אם יתירוהו ודכוותי' איצטרך לטעם גבי נשאל על טהרותיו אפילו כור גדול ומסוים וידוע שנולד בו ספק טומא' משא"כ בכל דבר הוראה שיבא בבית אדם דלית לי' קלא ונגעים דאין אדם רואה נגעי עצמו מפשטי' דקרא נפקא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן רק שבקרובים פליגו ר"מ וחכמי' אם נלמד היקש נגעים לריבים וכן נדרי עצמו דאינו מתיר מקרא נפקא דכתיב לא יחל דברו ומזה נפקא היתר נדרים הוא אינו מיחל וכו' וכ"כ הר"ש במשנה ספ"ב דנגעים ור"י דס"ל אף לא נדרי אשתו ג"כ לאו משום חשדא שאז היה מותר להצטרף עם שנים אחרים רק משום דס"ל אשתו כגופו וכן מפורש שם בהג"ה בר"ש והכי נקטינן להלכה בי"ד סי' רל"ד.

ד ולכך תמיה רבתי בעיני על סוף דברי הר"ש שם מה דוחקי' למ"ש שם ושמא יש לחלק בין היכא דאיתחזק איסורא דמעיקרא ל"ק מידי דודאי אדם נאמן גם על נגעי עצמו לומר לכהן שער לבן קדם לבהרת וכיוצא בזה רק שגזירת הכתוב שצריך להראותו אל אחר

אפילו הוא עצמו כהן כמו שגזירת הכתוב שטומאתו וטהרתו יהיה ע"פ הכהן מש"כ לענין נאמנות בודאי אפילו נגד עד המעיד נאמן כדק"ל בי"ד סימן קכ"ז מסוגי' הש"ס ריש פרק האשה רבה.

ה ונחזור לשאלה דשאילנא בכור בזמן הזה אם הי' מותר ע"פ יחיד מומחה או בודאי היה אסור לחכם לראות בכור עצמו מפני חשדא דיותר יש טורח וטיפול זמן רב בבכור תם בזמן הזה מבימים ההם כידוע ע"פ המבואר בש"ז וקלא אית לי'. ואין לומר הואיל דק"ל בזמן הזה אין הבכור ניתר רק במומי' מובהקים כגון נסמית עינו וכו' כבסי' ש"ט תו ליכא חשדא דאין חשד רק בדבר שצריך הבחנ' רבה כגון להבחין בין מום קבוע לעובר וכן לשור רש"י ספ"ד דבכורות וי"ל שלא דקדק יפה והקיל לעצמו מש"כ בזמן הזה. זה אינו דהא מדמה לה למיאנה או חלצה בפניו ישאנה מפני שהוא ב"ד ושם תנן המביא גט ממדינת הים וכו' וכן מת הרגתיו לא תנשא אשתו ופירש"י מפני לזות שפתי' שיאמרו שהוא משקר ש"מ דחשדינן לי' לגמרי וכן משמע מ"ש ספ"ד דבכורות דבכל גווני אינו רוא בכור עצמו כפירש"י על חד מי מהימן. ועוד דאפי' בזמן הזה יש הבחנ' כגון בצרימת האוזן אם הוא מן התנוך או מן העור ושיעורו כדי חגירת הצפורן וכן בכמה דברים במומים שזכר הטור סי' ש"ט ועל כן היה אסור אבל באשר ק"ל שבזמן היה צריך שלשה א"כ מותר אפי' לבעל הבכור להצטרף וכדמקשי הש"ס ספ"ד הנ"ל בפשיטות אלא בתלתא ומי חשידי ומכ"ש איש בשל אחיו כמו ששאלתי שמותר לראות בכור אחיו אפי' בזמן שהיה מותר ע"פ יחיד מומחה היה מותר כדתנן בספ"ב דיבמות וכולן מותרים לבנים ולאחיהם ואפי' במקום שיש חשד וזה ברור.

ו משא"כ בשאר הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה שבא לאדם מותר לאדם להורות אם בר הכי הוא כמשמעות התוס' הנ"ל וכ"כ הר"ש שם ואפי' במקום רבו כבמסכת עירובין ר"פ הדר צורבא מרבנן אורי לנפשי' (ובזה דוקא דנפשי' מותר מש"כ לאביו ולאחיו ואם יש לו חלק באותו הוראה אפי' שמונה שבשמינית מותר מדמשני שם אנא מזבן זבינא משמע הא אם היה לו חלק בה היה מותר ודוק) וכ"כ הר"ש שם בפי' והתוס' ספ"ב דנידה דמותר לחכם לראות דם אשתו מדלא קתני כל הדמים אדם רואה חוץ מדמי אשתו ש"מ דוקא אלו דתנן תנן מש"כ כל מילי והא דאמרינן שם ילת' אייתי דמא לקמי' דרבב"ח תי' התוס' דרב נחמן בעל' שמא לא היה בקי א"נ שהית' חוששת שמא יחמיר והר"ש תי' כדי שלא תתגנה עליו לא הראית לו.

ז ודיין או עד שיש בו צד הנאה לא יעיד ולא ידין הטעם הוא דמאחר שיגיע להיזק לאחר מצי למימר דדנת לטובתך ולהנאתך אפי' הנאך רחוקה ולא דמי לדבר שבינו למקום ואין

לאחר במעשיו לא זכות ולא חובה. וכבר שקלינא וטרינא בפסול דיין ואוהב ושונא או צד נגיעה בהנאה גם בעד אם יש לאביו או בנו או אחיו צד הנאה [פי' הנאה שאינו לפנינו בההיא שעתא כגון הנך דבח"מ סי' ל"ז ובש"ע סט"ו כו' מש"כ הנאה הברורה בההיא שעתא כגון מ"ש הרשב"א הגזברים וכו' עש"ע סי' ל"ז ס"ט לכן כ' בסדר הגט אחר סי' קנ"ד ס"ד י"א שצריך שלא יהיו העדים קרובים וכו' והטעם שאז הם נוגעים מפני שכר המגיעים לקרוביהם.

ח מש"כ טובת הנאה של אחיו לא מקרי נגיעה למ"ד טובת הנאה אינן ממון ומפני כך לא ברירא לי דברי הש"כ שם ס"ק יו"ד. ויש ראיה מגמרא רפ"ד דבכורות דהנאה דלא מטיא ליה רק לבן בתו גופי' מקרי רק טובת הנאה וא"כ טובת הנאה ממש דמטיא לקרובו היה אפשר לומר דאפי' למ"ד טובת הנאה במקום אחר ממון גבי עדות לגבי קרובו שרי. ולולי פה קדוש הרשב"א היה ספק בידי אם לפסול עדו' בשביל טובה המגיע לאחיו אחר שגוף העדות אינו לאחיו וכענין שאמרו וכלם מותרים לבניהם ולאחיהם ועדות שמגיע הנאה לו ה"ל כמעיד לעצמו ואין קרוב גדול מזה. וקרוב פסלה תורה אפי' משה לאהרן אף שלא נחשדו ישראל על כך. משא"כ אב לגבי בן אפי' בטובת הנאה מיפסל דברא כרע' דאבוה ואין לחלק בזה בין רב לבן או להיפך אע"ג דבפרק בן סורר דע"ב סע"א חלקו בדין מיתה ביניהם ואמרו כי יותר רחמי האב על הבן מההיפך והיפך גבי מורדת המקללת לאבי בעלה בפני בעלה מש"כ אם מקללת לבן בעלה בפני בעלה והתם הטעם מפני שמדין תורה הבן חייב להקפיד על בזיון האב. וע"ע בהג"ה רמ"א בא"ה סי' קל"ד ס"ד ושם צ"ע מ"ש ויש מחמירין רק שאין כאן מקומו כך נלפענ"ד]. או הוא שונאו ואוהבו אם כשר הוא לעדיין ועד. והעלינו להחמיר באביו ובנו וכ"ש אשתו ולא בקורבה דאחיו וכ"ש גיסו וכה"ג.

ט והנה כתב בל"ח ס"פ עד כמה בדיני דחשוד להתיר לעצמו וז"ל וכל כי האי גוונא כתב רבינו דנאמן בפ' הנזקין בי"ד חילוקים בענין נאמנות באיסורין בחילוק הרביעי ודלא כהר"ש ספ"ב דנגעים דמחלק בין אתחזק איסורא ללא אתחזק איסורא עכ"ל. וז"ל חילוק הרביעי הנ"ל כל אדם נאמן על שלו אפי' אתחזק איסורא כדאמר גבי טבל הקדש וקונמות הואיל ובידו לתקנו ולפדותו עכ"ל. ואין הלשון מדוקדק כמ"ש בל"ח וכל כה"ג כ' רבינו וכו' נהי דדברי הרא"ש מתנגעים לדברי הר"ש מ"מ כל כה"ג דס"פ עד כמה לא מיירי הרא"ש בחילוק רביעי אדרבא כל כה"ג דס"פ עד כמה דמשמע היכ' דליכא רווח' כלל בהוראתו שרי לבעל דבר להורות ולא בגוונא אוחרי וזה סותר לדברי הרא"ש ומסכימים לדברי הרא"ש ומ"מ כבר כתבנו שיש לתמוה על דברי הר"ש וכי היכא דאתחזק איסורא

אין אדם נאמן ואם חשיד הוא נחשוד אותו שהטיל מם בבכורו (ולפי זה לא יורה אדם בכל ספק שאירע בשחיטה וכן בתערובות איסורים וכה"ג טובא) וי"ל דשאני היכא דלא עביד מעשה כלל לפנינו.

י נמצא למידין לפי דברי הר"ש כלל נאמנות וחשדות. היכא דבדיבוריה לא עביד מעשה אפי' שנים חשודים כבס"פ האומר התקבל כשר ולא תהי כזאת בישראל וכמ"ש התוס' שם בד"ה דיבורי אמרי ונראה דעל כן לא הכשירה תורה עד מפי עד ודו"ק. היכא דבדבוריה נעשה מעשה לא חשידי תרי כגון מיאנה או שחלצה בפניו וכל כה"ג ועדים חתומים על שדה מקח לא חשו חכמים לדבר זה ומ"מ אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו כבש"ס פ' ואלו טריפות דף מ"ד ונראה דאיסור גמור הוא שהרי מקשי שם על רבה בר בר חנה וכ"כ התו' ספ"ב דיבמות. וא"כ אפשר להכשיר בי תרי שקבלו שכר להעיד שלכאורה ליתא בזה איסורא רק חשדא ולא דמי לנוטל לדון דהוי לימוד תורה ומקרא נפקא מה אני בחנם [מיהו נראה דלאו דוקא והוראה דאסור מקרא דה"ה כל המטפל בדבר שהוא מצוה דג"כ מקורה בתורה מדמינן לתורה ואסור ואין חילוק בין חד לתרי וכן הנוטל שכר להעיד היינו טעמא ותדע שהרי אוהב ושונא כשרים דלא נחשדו ישראל על כך רק די"ל דנוטל שכר בלה"נ מיפסל כמו בכל עדות שיש לו צד הנאה בעדותו ה"ל כמעיד על עצמו דלמטי' ליה הנאה ואע"פ שיש לחלק מ"מ הואיל דמכוער הדבר חששו רז"ל טובא ללזות שפתי' בספ"ב דיבמות. והיינו טעמא דנוטל שכר להיות רואה בכורות אע"פ שנוטל שכר מהנשארי' תמימים כמו על בעלי מומים שלא התירו גם בכה"ג רק לאילא והיא צורך שעה כמ"ש הרמב"ם עי' בטור סי' שי"ב ורש"י פירש דדוקא לאילא שהיה חסיד וזה צל"ע.

יא ומזה למד הריב"ש הובא בש"ע סי' י"ח שהשוחט יטול שכר מן הטריפות כמו מן הכשרות והרגישו האחרונים על מה שבטור ח"מ סי' ש"ו לא משמע כן ואפשר לומר כי דוקא גבי ראיית בכור חששו לחשד בליקחתו שכר הואיל דהראי' עצמו בשכר אסורה לולי צורך שעה א"נ דגבי בכור דצריך לימוד ובקיאות גדול כבפ"ק דסנהדרין יש חשד טפי דיצדד סברות להקל מפני שכרו. עי"ל דבבהמה של טבח עומד למכור לרבים לא חשדינן לי' שיכשיל רבים. עי"ל דפי' טבח שכ' הטור הוא שוחט לבד ואת"ל דג"כ בודק בימיהם לא הורה שהשוחט בדבר רק כל השתנו' הראה לחכם ובשוחט אין חשש כולי הא דאין כאן קלקול אם לא ע"י מעשיו ובדיקה אם יש השתנות לא חיישינן אל יראנו' כי מרתת פן יראה ויגלה ע"י אחרים מיהו הרמב"ם דקדים טובא להטור קרא תגר על זה בפי' המשנה פ"ד דבכורות וגם בקהלתינו קק"ו היה המנהג של הכרכשות ונ"ל דמאחר

שהשוחט ובודק הוא הש"ץ או השמש שיש להם שכר קצוב בלוא הכי מן הקהל ואפיית לחמי שבת וטבילי' נשי' ובכ"ג וזה של הכרכשתות מעט וטפל אין חשד ואין איסור ואפשר דגם הטור בכה"ג מיירי. ובלקיח' הדייני' והרבנים ומסדרי חליצה וגיטין שכר עי' בפי' הרמב"ם והרע"ב והאברבנאל בפרקי אבות גם בפוסקי' ארוני' ט"ז וש"כ ובפי' עץ החיים מס' בכורות.

יב ולכן אשה שנתקלקל מעיינה ורואית תמיד יומיי' או ג' ימי' אחר טבילת' עם שיש לה וסת קבוע ונכתב לרב פלוני שילמד אחר זה אולי ימצא קולא מצד שדם כתמה שתמצא באיזה ימים אחר טבילת' נשתנה במראיתו ואם יכשירה יתן לו חמשים ר"ט לא ידעתי היתר ואפי' אם יאמר שנוטל שכר כתיבה שישיב לו עם טעם ההיתר כדרך שו"ת לא יספיק זה על שכר כזה ולכן כ' הרע"ב לא יבוש הרב וכו' ואף כי בכה"ג כתבו האחרונים טעמים קלושים גבי גיטין וחליצות י"ל דשאני התם דמפני שעכ"פ עליו לגמור הדבר כדת משה וישראל לכן מספיק טעם למ"ש רז"ל ואסמכוהו אקרא מה אני בחנם אף כי החמירו בו יותר משל תורה שהרי ק"ל כל מילי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני מש"כ כאן כי כך דרך רז"ל שעשו חיזוק לדבריהם עי' תו' יבמות דל"ו ע"ב. ובהוראה בכה"ג שאינו נוטל שכר רק אם ימצא לה היתר לא ידעתי לזה היתר אף כי את חטאי אני מזכיר שפעם אחת נעשיתי סניף לדבר כזה ומסתפינא דלמטיני שיבא מכשורא] ואפשר לומר אחר שידוע שנטל שכר מכוער ביותר.

יג וז"ל הרשב"א פא"ט הלכך במקום דמזדבנו בשומא מאן דשרי טריפת' לא ליזבין מינה ואפי' במקום דמזבו במתקלא אי גברא דלא משדרי לי' כל יומא אומצא מעלי' מיבעיא לי' לאזדהורי וכו'. ונראה ה"ה שהורה עם אחד דינא הכי משום הרחק מן הכיעור מש"א ביחיד הוי איסור גמור דגזירת רז"ל משו' הס' ממך עקשות פה. והיכא דליכא רווחא כלל כגון דזבן בתקלא ופי' רש"י ונותן המעות מיד ובכגון דבכל יומא יהבו לי' אומצא מעלי' אפי' יחיד מותר כרבב"ח ורבא פא"ט הנ"ל.

יד משא"כ יחיד בהאיכא רווח אחשיד בכל גוונא כבספ"ב דיבמות גבי הרגתיו וחכ' שאסר את האשה בנדר. ואין לומר דליכא משום לזות שפתי' רק בשל אחרים ובכה"ג דעביד מעשה להתיר ואח"כ נהנה מזה כיוצא בזה גבי הוראת איסור והיתר לאחרים. זה אינו מס"פ עד כמה דאסור לראות בכור עצמו וכן בקדשיו ומעשרותיו וטהרותיו לולי דלא מרווח מידי היה אסור כמבואר שם וא"כ שפיר כתבו התוס' ס"פ עד כמה דלא מצאנו ידינו ורגלינו בכל יום שאנו מורין תוך ביתינו וכן צ"ע על הרא"ש בחילוק הרביעי הנ"ל. ואף לפי מ"ש הר"ש לחלק קשה הרי בהוראת איסור דפסיקת הגרגרת לא אתחזק

איסורא דק"ל נשחטה הותרה ומ"מ אי מזבין בשומא אסור ואין לומר אחר שריעותא לפנינו מקרי אתחזק איסורא א"כ ה"נ נימא כל דבר הוראה שאירע בבית יהא אסור מהאי טעמא ובש"ס שם אמרי דת"ח רואה טריפה לעצמו. ואף למה שכתבנו התוס' פא"ט בתירוץ ראשון כי דוקה באשה חיישינן שמא עיניו נתן בה מש"כ בדוכתי אחריתא מ"מ איכא משום הרחק מן הכיעור ובאמת תירוץ של התוס' הלז נסתר ממשנה ובריייתא דס"פ עד כמה הנ"ל. ותירוץ שני של התוס' שם צ"ע דלמה מקשי בש"ס מהרחק מן הכיעור טפי ה"ל להקשות מאיסור דהסר ממך עקשות פה שהרי רבב"ח יחיד הוה.

טו ואין לומר עוד דדעת הר"ש דכל הוראה מקרי אתחזק איסורא הואיל דאתיילד ריעותא בדבר ותדע דאל"ה ל"ל לש"ס למימר ס"פ עד כמה ונשאל על טהרותיו דחזי לי' בימי טומאתו דמשמע הא בלאו הכי כגון בתרומה אינו נשאל כפי' התוס' שם ואם הוראה בעלמא לא מקרי אתחזק איסורא הל"ל ונשאל על טהרותיו אפי' על תרומה אלא ע"כ כל הוראה מקרי אתחזק איסורא ולא תירץ הר"ש רק ת"ח חזי לנפשיה דמס' עירובין דלא אתיילד ריעותא כלל ולא ביקש לתרץ מנהג גרוע שלנו ומעשים שבכל יום א"כ קשה מ"ש בש"ס שלנו פ' אלו טריפות הנ"ל אר"ח איזה ת"ח זה הרואה טריפה לעצמו [וקשה ג"כ להיפך דיהי' אסור לבעל לראות כתמי אשתו נדה בימי ליבונה] ושבוחי משבח לי' שם וז"ל ורש"י כשנולד ספק טריפות בבהמתו ונראה בו טעם לאיסור וטעם להתיר אינו חס עלי' ואוסרה עכ"ל ומשמע הא אם חזי טעמא דהיתרא מתירה לעצמו.

טז מיהא י"ל דל"ק משום דבלה"נ צ"ע גמ' זו לפי' רש"י כי יש להקשות מהיכא תיתי יתירה אם שקולין הם תרי טעמא וחלקיה הסותר אלא ע"כ ר"ל שתיכף אוסרה ואינו מראה אותם לחכם אחר ומינה הא אם ירבו צדדי דהיתירה מרא' אותה לאחר ודוק ומ"מ מנהגינו נשאר קשה. מ"מ א"א לומר דלהר"ש מקרי כל הוראה אתחזק איסורא (והכי מוכח ממ"ש בט"ז סי' שי"ב דלהר"ש אתי שפיר מה דמוכח בהג"ה סי' י"ח דאדם שוחט ובודק לעצמו אע"פ דשכיחי סרכות בדיקה אלא ע"כ לא מקרי בכה"ג אתחזק איסורא ע"י ריעותא כל דהו רק דברי הר"ש קאי על מצורע מוסגר ע"ש בהר"ש ובמשנה ספ"ה דנגעים ומ"ש שם הט"ז דשוחט לעצמו משום רוב מצויין וכו' צל"ע מאד דדלמא שהה או דרס) שהרי כ' דמה דלא הראתה ילתא דמה לר"נ לאו משום איסור אלא וכי' ש"מ דלא מקרי הוראה אתחזק אסורא וא"כ נשאר קשה גמ' דחזי לי' בימי טומאתו כנ"ל הא בלה"נ וצ"ע.

יז ומשום יגדיל תורה הארכתי קצת כי כבר למעלה מילתא דשואל אמורה בשפה ברורה שמותר לאחיו להצטרף עם שני בני כנסיות להתיר בכורו. כך עלה במצודת עיוני הדל וחליש הטרוד:

יח יאיר חיים בכרך.

תשובה קכג

א תשובה: הא דשאילנא קדמייכו ע"י הבחור תלמידו ביום אתמול כי יעבור אשה שהכניסה לבעלה מלוה בשטר שיש לה על אחרים אם מתה הנקרא מלוה שבשטר זה מוחזק או ראוי. ונומינו לשליח שדבר פשוט הוא וכן הגדתי למ"כ אח"כ בע"פ דלית דין צריך בשש דמקרי ראוי והשיבני מכ"ת דאין הדבר פשוט וצריך לפנים וביקש ממני לעיין עליו ומפני שמצוה לקיים דברי חכמים פקחתי עיון עיוני על הנדון כמן ימא לטגנא ואני עומד בדיבורי ומזכה אני במקומי את יורשי האשה נגד הבעל כמבואר בטור א"ה וש"ע ר"ס צ' וכפשטא דסוגיא בפ' י"נ דבחדא מחתא מחתינהו שם דקכ"ד ע"א וסוף דף קכ"ה אע"פ שידו כידה מ"מ לא הוי רק ראוי ודין בעל כדין בכור.

ב ומה שעלה על דעת מכ"ת דמפני שהכניסה שטר זה לבעלה וזכה בשטר ה"ל מוחזק פי' לפירושו נראה דר"ל דמעתה לא בא בכח ירושה כלל דנימא דה"ל ראוי רק זכה בו תיכף כמו בשאר נדן. ולכאורה יש פנים לזה מהא דק"ל דא"צ כתיבה קני לך וכו' בח"מ בש"ע סימן ס"ו סי"ב וס"ס קכ"ו דא"צ מעמד שלשתן במלוה בע"פ גם אינה יכולה למחול שם סכ"א ובא"ה ר"ס צ"א. ומ"מ נלפענ"ד דאין זה מספיק לעשותו מוחזק דעכ"פ אם רוצה לזכות בחוב השטר צריך לבא בכח ירושה וחזר הדין לסיני דאין הבעל יורש בראוי.

ג אחר שנתנה ראש ולב במ"ש רז"ל בכל דוכתי שהבעל יורש נכסי צ"ב שלכאורה צ"ע הלא ג"כ הכניסה לו ואם מתו מתו לו פחתו פחתו לו כמבואר במשנה וש"ס ובסי' פ"ה ושם ס"ב כ' רמ"א בהג"ה דהם הנדוניא דהנעלת לי וכו' וא"כ ל"ל כח ירושה באלו. אלא ע"כ תאמר דנהי דמקבל עליו אחריותיהן מ"מ לולי דהבעל יורש את אשתו היו יורשיה יורשין כחה וזכותה הן בירושת נצ"ב שעדיין בעין לפי שווין כמבואר סי' תש"ח סב"ג יע"ש או בסך דמים שקיבלם הבעל לפי מנהגינו ואף כי זמן פרעון נצ"ב ג"כ אחר מות הבעל מ"מ אחרי מותו מיהא היה צריך להחזיר הכל ליורשיה. לכך צריך וצריך הבעל לבא בכח ירושה הן להחזיק בדמי נצ"ב הן בנצ"ב כשהן עדיין בעין וטעם זה בעצמו צריכין אנו לירושתו לחוב נדן וכתובת' ותוספתא וע"ס קי"א שע"פ תנאי כתובה יורשין בנין דכרין דידה כתובתה ונדונית' ולולי שהבעל יורש אשתו היה הדין כך בלי תנאי ונ"מ

בדלא הניח יתר מכדי כתובתה. א"נ שהיו יורשיה שלא מן הבעל נוטלי' אחר מותו הכל אם לא היה הבעל יורש.

ד וזכינו לדין מעתה דמתה אשתו והוא רוצה לגבות השט"ח צריך לבא בכח ירושה וא"כ חזר הדין שאינו יורש בראוי. אע"פ שקיים וקיבל עליו כך סך שט"ח בדמים וכתבו לה בכתובתה מ"מ נהי דבזה יפה כחה דאם יתיאש יתיאש לו מ"מ בזה לא גרע כח יורשיה לעשותו מוחזק לענין ירושתו. וראיה משטר כחח"ז שג"כ מכנסת האשה לבעלה בנדן ומ"מ אם כמה שנים אחר הנשואין מתה האשה ואח"כ מוריש' אין הבעל נוטל כלום כדמוכח מדברי מהרי"ו הביאו רמ"א בהג"ה ר"ס צ'. ש"מ דלא עדיף הכניסה משט"ח דידה שלא הכניסה דלא הוי רק נכסי מלוג ובשניהם אין הבעל יורש.

ה ומלבד הראיות ג"כ מיני' וביה מוכח דהא טמא דאינה יכולה למחול מפורש בגמרא דכתובות דפ"ה ע"ב מפני שידו כידה וכן טעמא דאינך ור"ל שאין לה כח נגד כחו דמה שקנה אשה קנה בעלה ממילא ותיכף שמתה בטל כחו לגבי דידה אם לא בא מחמת ירושה. וצל"ע אפי' לא הכניסה לו בפירוש נמי אם לא סילק ממנה ומיורשיה להוי דינא לכל מילי כאלו הכניסה לו שהרי לשון הטור בהא דא"י למחול שאין קנין לאשה בלא בעלה וזה בכל אשה במה שיש לה שהם נכסי מלוג וכ"כ בש"ע סימן ס"ו סכ"ח ואפילו נכסי מלוג רק שצ"ע הא אין זכיה לבעל רק בפירות נ"מ לכן צריך הרשאה בדליכא פירי בארעא כבא"ה סימן פ"ה. גם מדברי הפוסקים דוק הכניסה משמע.

ו ונ"ל דאפילו הגיע זמן פרעון השטר לפני מותה לא חשיב בהכי מוחזק וה"נ בכה"ג לענין ירושה דידה דאם מת מורישה ולפני שירדו יורשי' לנחלה או אפילו אחר כך שהסכימו לית לה חצי חלק זכר מ"מ כל קמי שלא נתנו לה ומתה היא אין הבעל יורש ובזה הארכתי בג"ה במקום אחר מסוגיית הש"ס ב"ק פ"ד דמ"ב ע"ב במ"ש שם לא אמר ר"ע אלא בכופר ועמ"ש התוס' שם דאין ללמוד מכופר. ומ"מ אם הכניסה לו שט"ח בשטר דקני לך איהו וכ"ש א"נ במעמד שלשתן במלוה בע"פ ודאי משעה שהכניסה דידה הוא וזה ברור.

ז נאם יאיר חיים בכרך:

תשובה קכד

א **שאלה**: זימנני אחד מהנאמנים בבריתי והוא בר אוריין קרא ושנה ושימש ת"ח הרבה לבא אל ק"ק אשר הוא חונה שם קק"ו לשמחת בנו יחידו שנעשה בר מצוה פ' בשלח על הוצאתו ובאשר עם שהפצרתו גדולה היתה בכתב ורמז לי ג"כ על מהר ומתן שמתי לאל

מלתו חזר כתב אלי כמתפאר ממשתה הגדול אשר היתה ושגדולי הקהילה היו שם ואחד מהם לא נותר ביתו רק כלם נאספו לשמחתו ושהטיב חרה לו על עמדי חוצה ושבזאת יכופר בהודיעי לו דרך עצה אחר שבנו יחידו יקירו הזה כל תקותו וכל עניו ויגיעו לו יהי' אחריו והוא כלי מוכן לתורה ודרש דרוש נחמד על הסעודה מה יהי' לימודו ואיזה ספר יבחר קמא קמא אשר חפץ ה' יצליח בידי כי רבים אומרים שילמד כל יום דף א' או ב' בש"ס ורבי' אומרים שילמד טורים וי"א סמ"ע והוא מבקש פני ומשליך יהבו בזה עלי ואחר דעתי ועצתי ילך ואת כל דעות זולתי ישליך אחר גוויו.

ב **וזה לשוני אחר שכתבתי לו דברים רבים**: וע"ד בקשתך שאודיעך סדר לימוד בנך יחידך אשר אהבת, הי' לך להודיעני עתה איזה ספרים שכבר למד ובקיא בהם רק מפני שהודעת לי שדרש דרוש נאם אחשוב שכבר למד דברי אגדה כגון מדרש רבה וספר עין יעקב כאשר באמת הם יפים לבחורי' כפרפראות לפני הסעודה וגם המה להוד והדר באזני השומעים ממנו איזה פשט או דרוש או בהיותו אצל הדרוש של גדול שנכנס תוך דבריו בקול ומודיע ידיעתו והשגתו והוא קצת תכלית שיצא לו שם למדן מופלג כולי האי ואלי ימצא אשה ימצא טוב הון ועושר אף כי לא זו הדרך ולא זו העיר וגדל למדן האמתי אשר זה קנה חכמה ועלה ונתעלה עד שנקוה בו שיורה הוראות וחקים טובים וישרים בישראל ונפשו מלאה בשר ויין גופי התורה.

ג וע"ד סדר המדרגות דבר קשה הוא ליחיד אף שהוא עושר מופלג להתנהג בו עם בנו אף אם ימצא לו למדן מופלג ומלמד לש"ש בלי רמיה שאין דעתו רק על בצעו לקבל פרס מה שג"כ לא שכיח ואפשר שאינו במציאות ואף אם יראה וימצא. אחר שכל ב"ב אשר בניהם ילכו בית ספר יתפסו מנהג בסדר לימוד הבלתי הגון מה יעשה אחד מעיר לשנות ולתפוס סדר ההגון נגד כל חבריו. ואף אם ישכיר אביו לו לבדו מלמד הלא הצורך הגדול אל הלימוד דיבוק חברים כמ"ש מחברי יותר מרבותי ואין תקנה לזה רק אם יתאספו חמשה או ששה ב"ב יחד וישכרו מלמד לבניהם בתנאי שלא יוסיף עליהם ויתנו לו כדי סיפוקו כאלו הי' לו מספר נערי כפול ואזי יועיל עצת ה' בסדר הלימוד.

ד והנה קשה מאד לקרב איזה לימודים ולרחק קצתן באשר כלם אהובים כלם ברורים כלם עומדים ברומו של עולם והכנות להמציא תכלית המבוקש שהוא השלמות הנפש וחלילה לי לומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה רק מצד שבכל חכמה עיקרו הסדר וההדרגה הנכונה ה"נ בהשגת חכמת התור'. והנה ודאי תלמוד אין לך מדה טובה הימנה אכן הוא דרך רחוק מאד מאד כי אם ילמד עם גפ"ת הקבוע שם בלימוד הכללי עוד דף אחד מהש"ס והוא די ויותר אף לבחור חשוב אם יבקש יתקיים בידו ויחרוך

רמיה צידו ולא ילך קמא קמא ברוח. נמצא יבלה כמה שנים עד שיתקיימו בידו ד' ה' מסכתות גדולות. ולימוד הטורים והסמ"ע ראיתי רבים מבחורים שוגים בזה ששומעי' בכל יום שיעור מאלה ואינו תכלית כללי רק לדיני ממונות שהוא ע"צ הסברא והנכון קצה האחרון מן הלימוד וחלילה לי להקטין מעלות משפטי ה' כי חיות הנה וממקום קדוש יהלכו לא כמשפטי הגוים שהמה בנויים על שיקול הדעת ושכל האנושי כמ"ש החכם האמתי מהרי"מ בעל עקידה שפתים ישק רק שהיפוך הסדר הנכון הזה אינו רק מג' פנים.

ה הא' לפעמים הרב המגיד בוחר בזה בשביל עצמו כדי ללמוד דיני ממונות אחת לאחת כי אפשר שהוא כבר מילא כרסו בשאר החלקים. הב' מפני הגובה והגאון אשר יחשבו בהם יהיו בקיאים בד"מ יצא טבעם תוך בני אדם וישאלו מהם עצה ויקבלו שכר ולפעמים יקבלו שכר ע"י שיהיו מורשים מבעלי דבר ולבסוף גם מבוררים ודיינים קבועים והרי גלוי שהוא לימוד שלא לשמה וגרע מיני' שתכליתו מצה ומריבה ערמה ותחבולות ולימוד טענו' שוא להצדיק רשע ולהרשיע צדיק והוא לא תצלח. הג' בחרו בדבר שיש בו פלפו' ועומק כענין הרוצה להחכים יעסוק בד"מ שאין לך מקצוע וכו' והוא אמת רק שדבר בעתו מה טוב ואין ראוי למאס מי השלוח ההולכים לאט שיש בהם יפוי כח וזכות אב"א משום דתדיר שהוא חובו' היום שראוי לדעת כל איש ישראל והוא חלק א"ח ואחריו חלק י"ד שג"כ המה טוב ומה נעים שידע להבין ולהורות בביתו דברים קלים שהם כביעותא בכותחא או אם יתרמי במקום שאין איש ואב"א משום דמקודש שבשני חלקים אלו נכללים תילי תילי מצות חובות הגוף הנה ודקדוקיהן כפלי כפלים ממה שימצאו בח"מ אף כי בכללם אין בהם חובת ידיעה המגיע לחובת מעשה.

ו והנה בדורותינו זה החלק המובחר והטוב חלק אורח חיים כשמו כן הוא יושב שכול וגלמוד אין איש שם על לב דוגמת מסכת מועד קטן שזכר בעל ספר חסידים. והנה בדורות הראשונים לפי מה ששמעתי היו שומעים ולומדים בבחרותם ספר העקידה והעקרים והכוזרי ודוגמתן מפני שהיה כל מגמתן להשלמת נפשם שהוא האמונה בשרשי הדת לכן למדו ספרים המדברים וחוקרים בזה. ובזה יפה עושין דורות הללו שמתרחקים מאותן הלימודים כי טוב ויפה לנו ולבנינו להאמין האמונות המוטלים עלינו בלי חקירה והארכתי בזה במקום אחר. גם היו קצתם לומדים מטעם הנ"ל ספר חובת הלבבות והוא מדבר ג"כ בחקירה בשער הראשון ובשאר שערים מלא דעת ויראת ה' ועמ"ש בהקדמה על איש שלמד דיני גיטין וקידושין ולא ידע דבר מחובות הלבבות המוטל על כל איש ישראלי יע"ש ע"א בספר עיקרים מאמר א' ספ"ג כי שייך למבוקשינו

פה כי גם חלק א"ח מוטל על כל איש ישראל לדעת לפחות כלליו ורוב פרטיו והרי זה לימוד המובחר ששנו רז"ל הלמד ע"מ לעשות ולקיים שמספיקין בידו וכו'.

ז וידוע שהרי כל לימוד הוא המעשה אף כי הלימוד בתורת ה' מצד עצמו עלה ונתעלה יותר מכל מעשה כדרז"ל על כל חפצים לא ישוו בה גם אגוני מגינה ואצולי מצלי ונמשלה לאור מש"כ המצוה מ"מ בלי ספק המביא לידי מעשה יש בו מעלה יתירה כפול ומכופל מלימוד אחר וכמ"ש גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ומה שהקשו שם התוס' ומ"ש החסיד בעל של"ה וגם אני חדשתי בו דברים אשר אין כאן מקומן והנה באיזה מקומות הקשו הש"ס הלכת' למשיחא ותמה הש"ס א"כ כל סדר קדשים וכו' משם מוכח ג"כ אפילו לא יתכן שיצא מצד הלימוד דבר למעשה בזמן הזה מ"מ לא נמנע מלימודו כ"ש אם יש בו תכלית ונפקות' שראוי ללמדו.

ח זה אמת ויציב חלילה להניחו רק מה שנבחר דברים שמעט תכליתם מצד המעשה ונבחל בלימוד המוטל עלינו והו' ביאור חובתינו בכל יום ויום. חטאת הקהל הוא.

ט [ולימוד חכמת הדקדוק מיעוטו יפה ומוכרח לכל בר דעת לדעת הכללי' הן בכינויים יחיד ורבים זכר ונקיבה עבר הוה ועתיד נוכח ונסתר מדבר בעדו ואותיו' המשמשו' ומקומן אבל לבלות ימיו בבנייני' שונים שזרו המדקדקי' כולו שלא לצורך. וכן בנקודות דגש ורפה וכללותיהן מוטל על איש באשר הוא אדם ונפש חיה כתרגומו לידע ואיך לא יבוש מי ששנה ולמד ולימד עד שהגיע להוראה יורה ידין אם ישאלנו בסידור תפילה למה נשתנו נקודות ווין ונשבחך ונפארך במלאפום ונמליך ונזכיר בשוא. גדולה וגבורה במלאפום. תהלה ותפארת בשוא. קדושה ומלכות במלאפום. וכן בווין של אמת ויציב ויאלם ויסתגר כי לא ידע שקושי שני שוו"אין רצופין גרמו זה וכן אותיות בומ"ף שאחרי הוי"ו. וכן בההי"ן החתי בפתח האמורי בחטף קמץ ולא ידע כי אותיות אחעה"ר גרמו זה שישתנה פתח לקמץ באותיות אע"ר על הרוב ובה"ח לסגול. וכן בשינוי שאר אותיות השימוש בנקודתיהן וכן בכללי דגש ורפי בג"ד כפ"ת. וכן בשוא"ין מ"ש בם דאל"כ ה"ז בור בברכו בציבור על הס"ת או לפני התיבה ברכו בשוא נחה דצ"ל נעה כי באתה אחר תנועה גדולה. אמנם לידע כל סעיפים וסעיפי סעיפים והיוצאים מן הכללים אין לבלות הזמן בהם כי ידעתם רבות המבוכה ומעט התועלת ויש שפרשו על זה מ"ש ריב"ז מנעו בניכם מן הגיון].

י והנה לימוד המשניות הוא מובחר שירגיל אדם את בנו מעת שזכה לקרא הלכה ברוב הש"ס שילמד עמו רבו פרק א' משניות בכל יום והפרקים החמורים וארוכים חצי פרק וישגיח שיחזור תמיד עליהם בלי התרשלות ובלי ליאות ובקל יוכל לקבל זה עם לימוד

גפ"ת והוא תועלת ותכלית גדול לכל לימודיו אח"כ ומה גם עתה שזכינו לפי' הרע"ב שהוא ש"ס ממש.

יא והנה לפום ריהטא משמע ממשנה דאבות דתנן "בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן ט"ו לתלמוד" שלא יתחיל בן משכיל ללמוד ש"ס עד שיגמור כל ו' סדרי משנה ק"ו מדורות הראשונים שהי' לבם פתוח כפתחו של אולם ואנן כנקב מחט סדקית. אבל אין זה מוכרח רק בדורות ההם לא היו דברי המשנה בכתב והי' איסור לכותבם כ"ש שלא הי' דפוס כי נתחדש קרוב לדורות הללו כשי"ן שנה לכן הוצרכו לזמן רב ללימוד במשנה ומ"מ ודאי לא היו מתחילין ללמוד עמהם דיוקי המשניות ודקדוקיהן ומה שנתחדש מרמיותן ומשינוי לשונם עד שלמדו כל או רוב המשניות והכי מוכח מה' שנים של מקרא שהיו לומדין כל תנ"ך עם בניהם לפני שהתחילו במשנה.

יב וכך למד הגאון א"א זצללה"ה עמי בכל יום פרק משניו' עם לימודי בבית רבי עד הגעתי לכלל בחרות בקראי גפ"ת בכל הש"ס סמוך לביאתו לק"ק ווירמיש שהי' סוף שנת ת"י הי' לומד אתי ועם חברים בחורים מופלג' הרי"ף בקצת חידושיו והוא הדרך הטוב והישר המגיע לתכלית יותר מכל לימוד זולתו.

יג וכן נהגו גדולי עולם הקדמוני' וכך הגיד לי חמי הגאון מהר"ר זוסמן זצ"ל שנפטר בק"ק בולדא עיר ממלכתו שכך קיבל מרבותיו וכך כתב הוא והנהיג בנו הגאון מהר"ר איצק ז"ל אחריו ועלתה לו כי יכול להשלימו בקל בג' שנים ואם יתקיים בידו ויהיה בקיא בו הרי שערי חכמה של כל חלקי הטורים פתוח לפניו אחר שילמד ג"כ הרא"ש שהוא על הרי"ף כתוס' קצרים על הש"ס והן המה דברי הטורים עם מקורם מהש"ס ואין לימוד מוטעם ונכון מלימוד הרא"ש אחר שבידו הרי"ף. וברא"ש בש"ס שלי ציינתי ע"פ דפין שבש"ס שבאם אסתפק או אתקשה בדבר שאוכל לעיין בש"ס בלי כילוי זמן בחיפוש. וקבלתי שהגאון הישיש מהר"ר פנחס הורוויץ שהי' אב"ד בפולדא וסוף ימים אפילאנט בפראג מופלא ומופלג מאד בהוראו' ופסקים שהי' כל לימודו בהרא"ש ופסק אחריו כאלו ניתן מסיני ולא חש כלל אם הוא נגד הכרע' הגאון רמ"א ואמר כי גם הוא כדאי להכריע ואני הכרתיו בקטנותי כי הייתי עומד לפני מקום ישיבת א"א הגאון זצלה"ה שהי' סמוך לישיבתו סמוך לארון הקודש כותל דרומי. בבה"כ ישן חדש נקרא.

יד ואם לי אתה ובקולי תשמע אל יבלה בכך זמנו בחילוקים ובחריפו' של הבל אשר בעו"ה נתפשט מה שלא מצינוהו כלל בדברי הקדמונים לא בגמ' ולא בתוספו' עם שהיו עוקרי הרים (וכבר קראו תגר עליהם גדולי המחברים מהם בשל"ה ובנו בעל ווי העמודים הובא בס' דרך החכמה. גם בס' עמודי שש די"ב ונשמת אדם ד"מ תורת האשם רע"ג

ורע"ד אורח לחיים הוא מוהר"רא בעל ע"ש הנזכר ע' מאמר כ"ח כ"ט, ע"ע ס' אורחת צדיקים שער כ"ז וספר מ"מ דכ"ב ע"ב ועל כלם דרוש זקיני הגאון כמוהררל"פ שדרש בפוזנא שנת שנ"ג ולא ראיתי וקריתי אדם מספר בשבחן רק מהר"ר יצחק חיות בהקדמת ספריו פני יצחק ופחד יצחק והקורא חילוק בילוק שכתב בהקדמת זהו ספר פ"י יעיד ויראה איך נשתבש רחמנא ניצלן ובמקום אחר תמהתי על מ"ש בס' זיקוקין דנורא בשבח הפלפול בהכאת ידים זו לזו [ע' ריש תשובה קנ"ב] וראוי לקרות הוי אוי ואבוי על מבחר הזמן שמבלין בזה לפעמים עד רובו של יום שהיינו יכולין ללמוד וללמד כמה דפין מש"ס ומפוסקים, רק הרגל בנך לדקדק בגפ"ת הדק היטב היטב הדק בחסר יתור וחליף במקומו וממקום אחר וזהו חריפות של אמת שהורגלו והרגילו בהקדמונים בעלי ש"ס ובעלי פי' הש"ס אם לא תדעי לך בעקבי הצאן צא ורעה את גדותיך על משכנות הרועים.

טו ומפני שכבר דברו בזה גדולי האחרונים וגם אנכי עפר ואפר הדל באלפי כתבתי בזה בקצת מקומו' לא אאריך בה רק לדעתי יכנסו דברי באזניך ואם תקשיב בקולי עם התפלה לנותן התורה וחכמה אז גם אתה גם בנך תצליחו בדרכיכם ותשכילו כנפשיכם ונפש ד"ש הטרוד:

טז יאיר חיים בכרך.

תשובה קכה

א והא מילתא דהלכתא למשיחא ודמקשה הש"ס עלי' א"כ שחיטת קדשים לא נתני וכו' אלא הלכתא למה לי דאתא לידן לא אוכל להיות מונע בר מבר לבב והוא תמצית ממ"ש בספרי מ"ק וז"ל. הלכתא למשיחא בסנהדרין דנ"א וביומא די"ג ע"א הקשו התוס' מקצת מקומות שפסק הש"ס הלכה בכה"ג ותרצו בשם ר"ח כהן דלא מקש הש"ס רק כשהוא הלכתא למשיחא וגם איתעבד איסורא והוי מילתא דלא שכיחא ואני תמה על תירוץ זה שהרי שם ביומא מיירי בכה"ג שאירע בו פסול וטפי לא שכיח מדיני פיגול בזבחים הרי אפשר להיות בשוגג כהא דתנן הכהנים שפגלו במקדש שוגגין וכו' וע"ק לפי זה לשוא צרף צורף הרמב"ם ז"ל בפסקי הלכות בפי' המשנה בכל סדר טהרות וקדשים בדברים דהם הלכתא למשיחא שהרי אנחנו כלנו טמאי מתים וכן בספרו הי"ד גם הסמ"ג.

ב ואפשר דס"ל כתירוץ השני דתוס' שם דר' יוסף הוא דמקשה בשני מקומות הכי ולא חש הש"ס לזה בכל המקומות וק"ל חדא דבזבחים דמ"ה לגר' ספרים שלנו אין המקשה רב יוסף רק רבא ועוד מדנשאר מסקנא הלכתא למה לי ולא תירץ לו אביי מידי ש"מ שהודה לו ודוחק לומר דהש"ס לא חשיב לי' קושיא כלל ואביי גופיה אין כוונתו להקשות

רק אתמוה דקא מתמה על רבא ועל רב יוסף. ולפי' רש"י בסנהדרין ל"ק שם מידי מפסקי הלכות דבש"ס גם לא על פסקי הרמב"ם יע"ש. ובלה"כ נ"ל לתרץ דל"ק כי מה שפסק שם בדין מיתת ב"ד הקשיא הוא מהלכתא למשיחא כי תיכף שיבא משיח יוקבעו סנהדרין הדנין ד"נ והמה יודעים כדת מה לעשות מ"מ מההוא דזבחים קשה דאין לומר ג"כ מאחר שמושיבי' הסנהדרין אצל המקדש אם יש ספק הלכה בפיגול המה יורו דא"כ ה"ה ה"נ גבי פסול כה"ג ביומא ה"ל לש"ס להקשות. ומטעם זה י"ל דמעתה ל"ק מה שהקשו התוס' דיומא מפסחים דדחיית שבת מקרבן פסח מסור לכל ורבו דיניו כגון חתיכת יבלתו והבאתו עם סכינו. ויצא לפי תירוצים אלו קצת התנצלו' להרמב"ם אפס קצתם אבל כבר פסק הלכות גם בעניני קרבנו' וסנהדרין ומיתות ב"ד תילי תילי' מ"מ הדבר זה לומר שלא נפסק הלכה במילת' דעתיד להיות על סמך עלי' ומשיח זר מאד וכי כל עלמא גבייהו קאי והלא אמר רבי שכהני' אסורים לשתות יין בזמן הזה לולי שקלקלתם תקנתם ולא חשש לבנין פתאום ואיך נסמך על הב"ד באותו שעה וריב"ז התקין שיהי' יום הנף כלו אסור משום מהרה יבנה בה"מ ויאמרו אשתקד וכו' והלא משיבא משיח אין עוד ספק הלכה כ"ש טעות גם מסוגיא הריני נזיר ביום שבן דוד בא צ"ע.

ג מיהא לא מצינו שתמה הש"ס על שום אבעי' דבגמ' שמצינו טובא עצמו מספר בענינים שהם רק הלכת' למשיח' ונצרך לומר גם באלה דרוש וקיבל שכר וק"ל רק בלשון הלכתא. ולכן מצינו ג"כ טובא אבעי' מבגמ' אליבי' דמ"ד דלא ק"ל כוותיה [עי' תשובה צ"ד ד"נ ע"א] ולכן לא זכרם הרמב"ם בספרו כלל כגון הא דבעי רב ביבי בר אביי שתי אמות בגג וכו' בעירובין ד"ץ דק"ל כר"ש וחבריו טובא שזכרנו בספרי מ"ק ולפעמים כתבו הפוסקים דמ"מ יש נ"מ לאידך מ"ד דכוותי' ק"ל כמ"ש הרא"ש בב"ק די"ט ע"א על הא דבעא שם רב אשי כח כחו לסומכוס מהו וחבירוו טובא.

ד ונ"ל דכשם דלמיסבר קראי שפיר מיבעי' לן ה"ה להבין דעת קדושים חכמי ש"ס ולירד לסוף דעתם ודבריהם ולתרץ דעתם. ומזה יש לי גמגום על מ"ש תוס' ברכות ד"ך ע"ב ודכוותי' טוב בכמה דוכתי דק"ל כר"פ מדמתרצו אמוראי למילתי' והארכנו בזה בכלל פסחי הלכות שלי בג"ה וכווותייהו משמע במה דהש"ס מקשי ור"פ טעמא דב"ש אתא לאשמועינן שבת דקל"ה ע"א וע' תוס' סוכה ד"ט ע"א וצ"ע רק בדבר שכבר עבר מקשה הש"ס גם על אבעי' מה דהוי הוי במס' יומא כיצד מלבישין שם ובסנהדרין דט"ו ע"ב תמהו התוס' על אבעי' שור סיני בכמה וכן בפ"ק דע"ז על שאלה במה שימש משה וכתבו שמא למיסבר קראי.

ה וק"ל על אבעי' דבגמ' דלא נ"מ כלל שום דבר כהנהו תרי דבסנהדרין די"א ע"ב איבעי' להו על התקופה שמחין וכו' ובאגדת חלק דצ"ה ע"ב בעי אביי חסר אלפא או חסר מאה וכו' ותרווייהו קמו בתיקו אף כי כתבנו כוונה נפלאה בזה בקונטרסי' הוא חוץ לפשוטה. וכן צל"ע על לשון מה הוי עלה שהרי ענינו כמו הלכתא ומסקנא מחי. כמו בסנהדרין ספ"ח ע"ש בתוס' שינוי גר' וי"ל דיש הפקותא לדידן דכל דבן נח מצווה אסור לנו לגרום להם בלפני עיור. מ"מ קשה בקידושין די"ט ע"א דין יעידת שפחה נוהג רק בזמן שהיובל נוהג וקשה מזה מ"ש במס' שבת מה הוי עלה דחמש שבימי משה דמה דהוי הוי:

ו ועוד יש לדקדק דרך כלל, דאם מהלכתא דמשיחא נקשה הרי אפי' הלכות הברורות אפשר שישנם אלי' כמ"ש בפ' מצות חליצה אם יבא אלי' ויאמר אין חולצין במנעל וכו' יע"ש ועוד יש לאלוה מילין במ"ש במשנה דעדיות למה מזכירין דברי היחיד וכו' עם ברייתא עשה אזניך כאפרכסת וכו' ואלו ואלו דא"ח הם ומ"ש בו המפרשים והארכנו בו במקום אחר. וכבר יצאנו הענין לענין משום יגדיל תורה והנלפענ"ד כתבתי:

ז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

ח ז"ל א"א הגאון מהר"ר משה שמשון זצ"ל בספרו שמן המאור פ' יתרו דף קנ"ה עכ"ג:

ט ומדי דברי בבריתות אשר כרת עמנו אלהינו על זאת התורה אשר הנחלנו באהבתו את אבותינו ובמעלותיה אשר מלבד אשר היא מנחלת לנו האושר האמתי בבא אף כי בזה עץ חיים היא למחזיקים בה ובה מלכים ימלכו ולכל בשרם מרפא והתורה נדרשת מכלל הן לאו כדפי' רש"י בכמה מקומות ע"כ כל ראש לחלי וכל לבב דוי עד כי שחה לעפר נפשינו בגלות החל המר והרע בעונותינו וכופר בריתינו את מות שוט שוטף כי יעבור והיינו לו למרמס מדי עברו יקח כל מחמודינו קטיגוריא בת"ח קשה סילוקן יותר מחרבן ב"ה וצ"ח קללות יש לדעת על מה אבדה הארץ על עזבינו את תורת אלהינו שהוא קשה יותר מכפירה ממש כמ"ש חז"ל הלואי אותי עזבו וכו' המאור שבה היה מחזירם למוטב. וזאת לפנים בישראל היו מרבין ישיבות בכל הקהילות קדושות נאספות שמה כל העדרים כיתות בחורים ותלמידיהם ונערים אלו ניזונין מהספקה ואלו ניזונים מן התמחוי וקופה מחולקה והן מהדרין זה לזה בהלכה שמורה בכל וערוכה עד שהוסיפו חכמה וחריפות מגדיין נעשו תיישים בעלי קרניים מנגחים צפונה וימה מבארים כל תעלומה ונודע שמם בשערים רבנים מובהקים אדירים אלה הגבורים. אבל חדשים מקרוב בא לערך מאה שנים לא פנו עוד ללמוד תורת אמת אלא שמו עיקר מגמתם ומחשבתן להעמיק בחריפות וקצתם אמרו חילוקים מזויפות לפרס ההלכה בשיטות מחולפות לומר המקשן לא הבין התרצן והתרצן לא עמד על דעת המקשין זה דרך לדרך זה ולזה נטה לדעת אחרת הלכו

בהלכה אורחות עקלקלות וכן יעשו התלמידים המקשיבים יצעקו זה מול זו קול ברמה עד אשר לא נשאר בו נשמה אף כי גם שניהם כוונת דבריהם מהם נעלמה זה דרכם כסל למו כל אחד מעקש על דבריו להכריע את חבריו שלא בצדק ואמונה משיחים רק משאות שוא ומדומים לשנות קת הידועה מהפך סוגיית השמועה והרגל בזה נעשה טבע טרם שהא' פותח את פיו במשא ומתן של הלכה כ"ש טרם שיגמר דבריו ולא חצי דבר חבירו יענהו מרורות ישביעהו ובחרי וקצף גדול יסלקיהו ועדיין לא הבין תחילת הדיבור וסופו לא שמע ישאג עד עב הענן ולא ידע מאי קאמרו רבנן ואפי' דבר עצמו אינו משכיל ולא בדעת ידבר אלא כסכל ומשוגע מוציא רע כמנוגע לא פגע ולא נגע וע"י כן רבתה המהומה ותגדל המלחמה ולא העלו מאומה וסוף דבר לבשה ההלכה אדרת ז"ר למען כיחש. נתנו כח לחיצונים עלה כלו קמשונים ויש שהראו גם חריפתם בדרושים בקהל אנשים לבאר מאמרים קשים כסלעים וטרשים בהבלים ושיבושים על גבו חורשו חורשים ישתח ישדד תלמים בענינים עקומים מסבב מענין לענין דא מן דא שניין יעמיד עליו יסוד ובנין והכל שוא ותהו אבני בהו דברי שקר בלי שורש ועיקר קול"ע אל השער לעשו' חבל ויבוקש הדבר והנה הוא הבל.

י רק למלאות רצון השומעים במיתוק החריפו' משתעשעים אף כי לאמיתת הפירוש אינם מגיעין ולדעתו הי' זה סיבה אבדון והריגת אלפים ורבבות מישראל וכו' וז"ל זוהר בראשית ת"ח ההוא דלאו ארחיה בארחי דאורייתא וחידש מילין דלא ידע על בוריין וכו' (הביאו הרב הגאון החסיד בשל"ה) ומעת הוסר העטרה והומתו שרי תורה בארץ פוין הבחירה היתה לבאר שורשה ועיקרה ונוסיף יגון על מכאוב ללא תורה וללא מורה כי הקהילות מתרשלים להחזיק בחירים וכו' (לא בקשתי להעתיק להלאה כי האריך בתוכחת מוסר על קצת עשירים מופלגים באשכנז שאינם מתנים עיניהם ליתן בנותיהם כזויות מחוטבות עם בית והון לבחורים חשובים בעלי תורה כ"ש שלא יחושו לייחוס רק לממון) וסיים בסופו וז"ל אבל מי שהוא בחור חריף ובקי ולמדן מופלג לא יחשבו למאומה והכל בדילין ממנו אין מאסף אותו הביתה להשיאו בתו ומלעיגים עליו לומר אין כחו אלא בפיו משמיע קול תורה גמרא גמור סחורת"א תהא מה תועלת בארשת שפתיו וזה האביון ע"כ יזקין כערער בערבה וכו'. עכ"ל הזהב של א"א הגאון זצלה"ה:

יא עיין בכרך א' דף נ"ה ע"א ושם תמצא שני פנים:

תשובה קכו

א נשאלתי מבעל תורה וירא אלקים מרבים אם מחויב ג"כ לנהוג פרישות ותעניתים שני וחמישי שנהג אביו בנדר כל ימיו ובפרט יוד אדר שנהג אביו להתענות ולחלק צדקה כל שנה מפני נס גדול שנעשה לו כהנהו בני בישן בפרק מקום שנהגו ד"נ ע"ב.

ב והשבתי לו באריכות ותמצית דברי בקיצור נמרץ דלכאורה נראה דההיא דבני בישן מחייב לבנים להתנהג בכל דבר שקבלו עליהם אבותיהם ולא לבד שקבלו בפירוש רק אפי' נהגו שהמנהג נעשה נדר גם בני בישן לא קבלו לעשו' רק נהגו וכ"כ הריב"ש בתשובה שצ"ט והביאו הב"י ופסק כך בש"ע בי"ד ס"ס רי"ד וכ"כ בספר כנסת הגדולה בשם כמה גדולים ואפי' לא קבלו עליהם. רק דמוטל עלינו לדקדק בזה דא"כ האיך מצאנו ידינו ורגלינו בכל דור ודור ובכל עת ובכל שעת ובכל מקום שיש חסידים מופלגים במילי דחסידו' ובתעניתים ואין הבנים נוהגים במילי דחסידות ההם אף כי גם הם צדיקים וישרים. ואם כפי שאלתך הי' לך לשאל גם בחיי אביך וכל איש ישראל שיקבל על עצמו או יתחיל לנהוג איזה דבר כגון לעמוד באשמורת הבוקר ולטבול בכל ע"ש תכף יהיו גם בניו חייבים להתנהג כן וכן כל דורות הבאים ממנו עד אלף דור. ואין לומר דוקא רבים וכך משמעו' לשון הריב"ש דאיזה סברא תאמר לחלק בין רבים ליחיד ועוד דר"י שאמר לבני בישן כבר קבלו אבותיכם מייתי קרא דשמע בני מוסר אביך שנכתב בלשון יחיד.

ג ועוד איכא לתמוה דלפי זה יש חומרא לבנים ובני בנים יותר מאביהם הנודר עצמו שהרי איהו הוי מצי להתיר נדרו ע"י פתח וחרטה מש"כ הבנים שהרי בני בישן אמרו אנן לא אפשר לן. וע"ק הרי קבלת ישראל בכמה בריתו' אלות ושבועות והתעוררו המפרשים ובפרט בעל עקידה [פרשת נצבים. בשל"ה דמ"ג הביאו והאריך בו] איך הי' אפשר להטיל הברית והשבועה על דורו' הבאים והפליגו להעמיק בעיון ע"פ מ"ש את אשר ישנו פה וגו' שהיו שם כל הנשמו' העתידין להבראו' וגם הרוחו' ודיוקני' הגופי' והרב החסיד בשל"ה האריך בה ולולי זה לא הי' דורו' הבאים מחוייבים לקיים.

ד ומשמע ודאי אפי' בפירוש קבלו עליהם ועל זרעם לא יוכלו לחייב זרעם אחריהם. ונראה לענ"ד דודאי קרא דשמע בני מוסר אביך וגו' הוא אסמכתא בעלמא ותדע דאל"כ ה"ל למימר מקרא דשאל אביך ויגדך דבתורה שהרי לר' אויא משהוא קרא אמרינן וצוונו גבי נר חנוכה ומילי דרבנן כבפרק ב"מ אלא משום דההוא קרא יפורש אביך וזקנך על הקב"ה וכנסת ישראל ותקנתם מש"כ דברי שלמה המע"ה הם דרך תוכחה ואביך ואמך כפשטי' דאם כוונתו על ד"ת המחויבים פשיטא ומ"מ שפיר למד הריב"ש דחיוב הוא שהרי החמיר לבני בישן אע"פ שאמרו דלא אפשר להו.

ה והואיל דאתינא להכי י"ל דדוקא קבלת רבים בקהילה דקביעו יחד והכי משמע לשון הריב"ש שהמקום גורם וכן בהנהו בני בישן מצד דעל הרוב דור הולך ודור בא והק"ק קיימת אם לא ע"י מקרה רעה ודרך זר ולא שכיח והרי בזה יש בכל קהל ועדה שמשיאין בניהם ובנותיהם מקצתם ועל הרוב רובם לקהילות אחרים והנה בקהילתינו הקדושה שעוד היום מתענים גזירו' תתנ"ו וק"ט וקרוב לודאי אחד מאותו דור לא נשאר מזרעו דר בק"ק וחשבתי ב"ב לע"ע בקהלה ורובם ידועה שאין אבותיהם עד ד' דראט מדריה ק"ק. ונ"ל סברא זו מוכרחת אפי' להקל דאל"כ כשבן או בת נזדווגו לדור בקהילה אחרת וב"ש ב"ב שהעתיק משם דק"ל שאם אין דעתו לחזור אינו מחויב לנהוג חומרא ומנהג עיר שיצא משם אף שנהגו וקבלו וע"כ הטעם משום דתלי במקם וא"כ ה"ה להחמיר אפשר שמצד המקום החיוב להתנהג כל ימי הארץ שם.

ו אף דיש לחלק ולומר בשלמא להקל י"ל דמעיקרא דעתייהו לא היה רק על הדרים שם כענין לב ב"ד מתנה עליהם מש"כ להחמיר אין בידם מ"מ נ"ל ברור מ"ש ועי' בי"ד סי' רכ"ח סכ"ט ושם בש"ס ס"ק צ"ב. ולכן נ"ל שאין בכח בני הקהילה אפי' יסכימו כלם להתיר נדרם והנהגתם להקל במה שנהגו להחמיר הואיל שחל גם על דורות הבאים ועל רחוקים הבאים לדור וזה מוכח מבני בישן שלא היו הבנים חמורים מאבותיהם ולפי מ"ש חמירא קבלת ק"ק קבוע מקבלת כל ישראל בסיני שטרחו המפרשי' לישב איך הכניסו האבות את זרעם וזרע זרעם במסורות הברית ואף כי דוחק הוא קצת מה נעשה וע"כ נאמר כן ואיהו דחיק ומוקי נפשיה ואין לומר א"כ נר חנוכה ומקרא מגילה ונט"י ובכ"ג מה הכריח חובתם לכל דור ודור וכן מ"ש רז"ל הדר קבלוה בימי אחשורוש שלא היו נשמות דורות הבאים שם די"ל אחר שנתנה תור' ונכתב בה לא תסור ושאל איך ממילא כל תקנת חכמים וקבלת חכמי דור ודור הוי חובה לקיים והעובר עובר בלא תסור ואפי' לא קבלו בפי' עליהם ועל זרעם כמ"ש במקרא מגילה מש"כ קבלת יחיד או משפחה דלא קביעו יחד ומה דהחמיר ר"י על בני בישן הוא מצד המקום.

ז ונהירנא כד הוינא טליא נמנו ורבו בעלי תקנות ובראשם א"א הגאון מוהרר"ש זצ"ל לשנות מנהג קדום הנהוג שלא לשחוק כל השנה רק בימי חנוכה והרע בעיני א"א החסיד שייו ימי נס הקבועים להודות ולהלל מיוחדים לשחוק וקלות וביקש לאסרם ולקבוע תחתיהם ח' ימים עוד שאין בהם ביטול משא ומתן שבני אדם נשארים בבתיהם ולא עלתה בידו כי לא הסכימו לשנות מנהג חבל להתיר ולהוסיף ימים על ימים המותרים נ"ל שאין בכח הקהל כ"ש ביד הרב ואף כי נהג כך שם ק"ק שלנו חדש מקרוב בא והוסיף כמה ימים מדעתו באמרו כי גם בק"ק פלוני נוהגים כן ולא ירד בני עמו כי לא נהגו

בזה במקומינו והיכא דנהג נהג מעיקרא עד כאן היתה תשובה. ואגב באתי לכתוב דבר הלמד מעניינו כי אחר שנחרב קהילתינו בעונינו ושמם עירינו סיון תמ"ט ושאלו בני ק"ק חוב"ב שנתפזרו כבמזרה אם מחויבים בתעניות מנהגי הק"ק ושאר דברי' שנהגו שם [וכן כמה מיני פרישות שנהגו בק"ק כגון שנזהרין מחמאה של גוים וכרוב כבוש ופירות יבשים] אחר שהוא שמם ותל עולם ממלכות צרפת ולאחר יאוש שהוא בעיני כל יהודים וערלים שתחזור ותבנה עוד בימינו כי ים המלחמה הולך וסוער ואף אם יבוא שלום וינוחו יושבי הארץ מי יודע אימת תיבנה ותכונן ואימ' יחזרו אלי' צאן קדשים לכן על דעת קצתם לומר כל תעניתי' והנהגותי' בטלים ומבוטלים ואף כי תחזור להתישב אחר הייאוש בדור אחר ואפי' בדור הזה אין מצד החיוב לאשר ולקיים מנהגים הקדמונים כי פנים חדשים בא לכאן [אכן במיני פרישות היה גם בהיות הק"ק על תילה המנהג שב"ב ההולכים למקומות אחרים אינם פורשים ומ"מ י"ל דוקא דרך אכסניות וק"ל].

ח והשבתי להם כי לא כן הוא ואף אם יחידים קצתם מתייאשים בתר ציבור גרירו וחסדי ה' לא תמנו וארז"ל ריש כתובות שמדא עביד דבטלה וכן עניני מלחמות וגירוי מלכות שכיח וסופן שלום ומה גם עיר ואם בישראל וק"ק ישן נושן כזו והרי עדיין ס"ת וכלי קודש וכל פנקסי קהל סגורים ומובחרים ועוד כמה ראיות מדעת תורה ודעת נוט' שיש לקצר פה כי כבר כתבנו בטוב טעם לענין מסים ועירנונים סוף דבר אין החרבן רק כגירוש או בריחה מפני הרעש ומפני קול נוגש אפ' כלם. ובכל יום מצפים לתשועת ה' בדרך טבע לכן הוי דעתם לחזור ומוטל עליהם כל קבלת וחומרת בני הק"ק הקודמים כך נלפענ"ד:

ט אירי חיים בכרך.

תשובה קכז

א שאלה: פלוני אשר לא טוב עשה בעמיו עמד לפני העדה למשפט וע"פ החסד יצא לאור דינו שיתן קנס מאה ר"ט וביקש אח"כ להקל עול הקנס כי כבד הוא ונתפייסו בשמונים ר"ט. ואחר יום א' יומיים חזר והציע דבריו ובא התחינה בקשה ונתרצו במאה זהובים ואלו יתן תיכף בלי הנחה. ואחר ימים או עשר חזר וביקש שיחזרו לעמוד למנין כי די והותר אם יתן עשרים או שלשים ר"ט והאריך למעניתו. ובאשר הי' זה לטורח רב בעיני המנהיגים ופלוני אחד מהמנהיגים לא יוכלו לסגור בפניו דלתי הבקשה בכן נמנו וגמרו למען לא יהיה עוד להם לטורח שטרם ידברו עוד מזה יתן פלוני ת"כ בת"ש שככל היוצא מפי פ"ו יעשה וכן עשה וחזרו אח"כ לדבר בענין הנ"ל ויצא המוסכם מאחר שא"א

לפלוני לבקש עוד שיתן רק חמשים ר"ט תוך שלשים. ובא פלוני אחר יום או יומים לפ"ה שיעשה לו ועד לחזור ולחנן לפני פ"ו כי אם לא יאותו אליו אזי יקיים כפי ההסכמה העברה ועל זה תקע כפו באופן שלא יסרב עד כי יצטרך כפיה ונגישה וע"כ בקשו ממנו ת"כ מש"כ לחזור ולחנן ולבקש מי ימחה בידו. גם זה עצמו רצה לבקש שימחלו לו ת"כ רק הפעם. ועוד ירצה לבקש על הרחבת זמני פרעון כי על זה ודאי לא תקע כפו רק על גוף הקנס ונשאלתי הדין עם פלוני או לא.

ב נראה אם בשעת שבקשו הקהל ת"כ מפלוני אמרו לו דברים של טעם הנ"ל באשר כבר היה להם טורח רב וכמה סרבן מפציר היה כבר ושע"כ למען לא יבלו עוד זמן ולא יטפלו עוד בזה אזי ודאי מובן גלוי וידוע כוונתם כי על זה בא בת"כ ואסור לו לבקש בין להקל הסך או להרחיב זמנים דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם וכל כה"ג אזלינן בתר כוונת הנודר אם נכלל בדיבורו וסובלו כמבואר בי"ד סי' רי"ח. ואם בא בבקשה לפני הקהל שימחלו לו על הת"כ ויתירו לו לבקש על נפשו אפי' נשבע בפי' שלא יבקש עוד היה נראה דזה ודאי מותר וראיה מנשבע וחזר ונשבע שלא ישאל על שבועתו בי"ד סי' רכ"ט ס"ד וא"כ אפי' ת"כ בפי' שלא יבקש עוד הנחה או זמן אחר הסכמת הקהל היה נראה דמותר. ומ"מ אע"פ דבכה"ג אין איסור מ"מ אצל הקהל לא צייתינן ליה כלל כי היכי דלא להוי מילי דציבורא כחוכא וטלולי ובכה"ג חששו רז"ל למילי דרבנן.

ג ועוד נ"ל דאם יעמדו למנין במחילת ת"כ הנ"ל אף אחד מהם יכול לעכב דדינו ע"ד רבים דצריך דעת כולם בהתרה כמ"ש ריב"ש ויכול אף יחיד לומר חלקי איני מתיר מש"כ בשיסכימו כלם אין לומר שכבר זכו כל הקהל בקנס ע"פ ת"כ שלו ולא יוכלו אפי' כל פ"ו יחד למחול ולותר דזה אינו דאחר שנתמנו מכל הקהל ידם כידיהם וזכיתם כזכיותם ומחילת' כמחילת כל הקהל. וה"ה אם כבר הסכימו הקהל שיחיד יכול לעכב ביטול ההסכמה ולבסוף רוצים רוב הקהל לומר לבטל חיזוק זה עצמו שמעתה לא יוכל יחיד לעכב ואח"כ יעמדו למנין בגוף הענין. נ"ל דאין בכחם דמצי כל יחיד לומר אחר שהסכמתם שיחיד יכול לעכב כבר ניתן לכל יחיד מהם כח הרוב ע"פ הרוב לענין זה וכלם גמרו ומקני להדדי אגב דגם בי הדבר תלוי דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתם.

ד וכבר כתבנו דאף אם יש לפקפק על הראיות שכתבנו וליתן פנים אחרות בדבר מ"מ הדבר אמת ויציב ונכון מצד עצמו לחזק כח הקהל והסכמתם ואפי' בנותן ת"כ סתם לקיים דברי הקהל שהיה מקום לומר שאף שהקהל עשו זה להקל הטורח מ"מ הוא סבר היה שעשו זה למען יעשה ויקיים בלי כפיה ורוצה לחזור ולבקש אין שומעין לו כי אחר

שכבר שהטריח כמה פעמים אומדנא דמוכח היה לו דכוונת הקהל לבל יחזור להטריח ולבקש וזה הנלפענ"ד כתבתי:

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה קכח

א נשאלתי ראובן תבע לשמעון גיסו בשטר הנעשה ביום חתונת ראובן כשלקח את אחות שמעון והתחייב שמעון עצמו בקנין ובכא"ה להשתדל לראובן חזקת ישוב ק"ק טריר על הוצאתו ושמעון האריך למעניתו.

ב סוף דבר ראיתי שתשובתו מסתעפת לשלשה סעיפים. האחת טען שמעון מאחר שבשעת הקנס התחייב ראובן עצמו שיהיה לו ושיכניס לנדן עצמו שני מאות ר"ט ובשעת החופה לא מצאה ידו אפי' פרוטה אחת אדרבה נשאר חייב לאחרים ולכן ועל כן גם שמעון פטור מה שהתחייב עצמו. והנה טענה זו כשדקדקנו בה מצאנו ראינו שאין בה ממש כי הא תינח אם היה נדון זה לפני החתונה בכח תנאים הראשוני' אז היה טענת שמעון טענה כמבואר בי"ד ס"ס רל"ו אבל השתא שעשה שמעון שטר על עצמו והתחייב עצמו בקנין ובכא"ה אחר שכבר ראה ממעמד ומצב ויכולת שמעון ומבואר בכמה דוכתי שהמחייב עצמו בדבר שידענו שאינו חייב נתחייב מדין ערב כבסי' מ' בח"מ.

ג השני מאחר שראובן נתעכב ולא בא לזמן המוגבל והעביר המועד על כן גרמא דידי' הוא שהשתדלות עירונית וחזקות ישוב שלו נשארה מעל כי אלו בא בזמנו אז היה עדיין אבי הכלה חי והיה יד ושם אצל השרים והפרתמים ואז היה משתדל בהוצאה קלה מעוטה מאד. גם היא טענה שבורה ובטולה בבטול טענה הראשונה שהרי ראובן בא בכח שטר שבידו הוקם על ביום חתונת'.

ד שלישית סבר שמעון שהשטר בטל מעיקרו כי השיעבוד הוא על דבר שאינו בידו [עי' תשובה רכ"ט] כי אין יכולת ביד שמעון להשתדל עכ"פ לראובן חזקת ישוב הנ"ל הואיל שלא נכתב בשטר כמה ממון יתחייב לראובן אם לא ישתדל לו וכו' אדרבא איפכא מסתברא אם סברא זו דמקרי השתדלות חזקת ישוב דבר שאינו בידו אמיתית אז אם היה נכתב בשטר אם לא ישתדל יתחייב בסך כך וכך אז היה התחייבות הזה רק אסמכתא דלא קניא רק בב"ד חשוב ומ"מ היינו יכולין לחייב את שמעון מכח שנכתב בשטר ב"ד דרביא ורב אשי וכמבואר סי' ר"ז בח"מ.

ה מש"כ אם נכתב סתם שהתחייב שמעון בהשתדלות הנ"ל אף אם היה דברי שאין בידו שמא לא תתרצה השררה מ"מ לא נפטר מהשתדלות על הוצאתו כמו שמתחייב אף אם

יהיה הוצאה מרובה. והכי איתא בגמ' בהדיא דאם כ' לו אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזא דנהי דהוי אסמכתא מ"ש אלפא זוזי מ"מ מה דאוביר משלם. ויש לראיה משם דמיירי בתשלומין מה שאוביר לכאן דעכ"פ מה שמן הראוי מחויב לעשות. ואם לא תתרצ' השררה בשום פנים או יפטור בטענת אונס דפטר רחמנא.

ו ואין לדקדק דכל כה"ג הואיל דאינו בידו עכ"פ הקנין והחיוב לו חל כלל מגמרא דפרק איזהו נשך א"ר חמא האי מאן דיהיב זוזי לחברי' למיזבון לי' חמרא ופשע ולא זבין ומסיק שם דלא משלם משום דאסמכתא הוא ולא קניא משום דלאו בידו ופירש רש"י שמא לא ימכרוהו לו וש"מ דכל כה"ג אסמכתא הוא ולא קניא. י"ל דשם נמי הם עדיין היה באפשר למיזבן לי' חמרא שהתחייב עצמו הדבר פשוט שהיה מחויב לקיים מה שהתחייב אך מיירי שעבר זמן הבציר ושוב אין יין מצוי ליקח רק שהתחייב עצמו אם איני קונה לך אפרע משלי ובכה"ג מיירי כמ"ש הרא"ש שם והביאו הב"י סי' ר"ז. לכן הדין דין אמת ופשוט במתחייב עצמו בדבר שאינו בידו לגמרי כגון קנה לי יין במקום פלוני שאף אם לא קנו ממנו בב"ד חשוב מחויב לקיים מה שהתחייב כדי יכולתו והשגת ידו.

ז ואם נכתב שבאם לא יעשה כך יתחייב בסך מה והוא דבר שאינו בידו עכ"פ מה שהתחייב בסך ידוע הוי אסמכתא ולא נקני אם לא שנכתב בשקר שקנו מיני' בב"ד חשוב. מש"כ בקנין לחוד לא סגי אף שאין זה במשמעות ההג"ה שבס"ס כ"א מ"מ מבואר שם בסמ"ע כרמ"ש. איברא דהוי קנין זה דהשתדלות עירונית וכל כה"ג שפיר דבר שבידו לטיבעא דעלמא דמי שרוצה להוציא ממון הכח בידו להשתדל חזקת יישוב. ולא דמי למ"ש בהג"ה ש"ע סי' ר"ז סכ"ג והוא מדברי הטור דקנה לי יין מקום פלוני הוי אסמכתא ע"פ גמרא דסוף פרק איזה נשך סוף דף ע"ג הנ"ל שמא לא ימכרוהו לו אע"ג דאמר לו קנה לי יין סתם דהא אליבי' דרב אשי מתרצינן לי' הכי יע"ש וא"כ ה"נ נימא הרי דרך עולם מי שיפריז ממון הרבה מוצא ליקח מ"מ הוי אסמכתא דשמא לא ירצו למכור כלל וש"מ דחיישינן למילתא דלא שכיחא ה"נ חיישינן שמא לא יתרצה המושל ליתן לזה חזקת עירונית כלל והוי דבר שאינו בידו.

ח י"ל דהתם שאני דקא אמר דיהיב זוזי לחברי' למזבין לי' חמרא במקח קצוב כשער הזול וע"כ בעי למימר דמשלם ליה כדאזיל אפרוות' דזולשפט וע"כ אמר שם דהוי אסמכתא דמאן לימא דמשכח לי' באותו שער כי השער עשוי להשתנות וזה מלתא דמסתבר אף שלא הזכירוהו הפוסקים דאל"ה נשאר קשה למה נקרא זה דבר שאינו בידו אף כי אח"כ מצאתי ת"ל כדברי בתוס' שם בד"ה התם בידו וכו' יע"ש והוא דבר מוכרח מצד המושכל אף כי יש לנו ראיה מבורר' מתשובות תרומו' הדשן ש"כ.

ט ומ"מ אם אירע שטרח שמעון בהשתלדות והשררה לא רצת' רק בממון רב יותר מהראוי לרוב העולם אז פטור שמעון דמקרי אונס כמבואר בפסקי מהרא"י רנ"ד [עמ"ש תשובה רכ"ט]. והנה אף מה שטען שמעון אם ישתדל שמען חזקת עירונית לראובן אולי לא יתרצה השררה יר"ה אם לא במס מרובה ך' ג"ג לשנה בודאי אף שלא נוכל לסתור דבר זה מהלכה ברורה מ"מ כבר כתב הרא"ש והביאו הטור בכמה דוכתי שכל כיוצא בזה הערמה דמוכח' היא ומצוה עלינו לשבור וכו' כי בודאי אם יפריז אדם להשררה ממון רב מדי שנה בשנה ודאי יוכל להשתדל חזקת עירוני' בחנם אך הדבר ידוע שאף לעשיר המופלג במדינה אין עליו מס השנה רק קצב כך וכך מש"כ לבינוני כראובן וא"כ שמעון בתומו ילך ואל יעקם הדרך להנאתו. ואין לפקפק ולומר דקנין זה הוי רק קנין דברים בעלמא זה לא יעלה על דעת דקנין דברים לא הוי רק דבר קל ואין בו חסרון כיס כלל כמבואר ר"ס קנ"ז ור"ג. ואין לומר עוד דהוי דבר שאין לו קצבה ואין הקנין חל כלל זה אינו שהרי חלקו כל הפוסקים על הרמב"ם בזה ואף קים לי כרמב"ם לא שייך למימר כמ"ש בש"כ בח"מ סי' ס' ס"ב ע"ש.

י גם מה שהשיב שמעון שקיים דבריו שיש לו קיומים מהפקיד גם זה הבל כי בזה לא קיים דבריו כי יש יתרון לקיומין מן הגמון על הפקיד כיתרון האור מן החושך בלי ספק. ומ"מ הדבר ברור שבאם ע"י השתדלות זו יבא ח"ו עלילה ותקלה לראובן שיתבעו ממנו מס שנים שעברו אין לראובן בזה תביעה על שמעון מכח שהיה לשמעון להשתדל בזמנו מכח התנצלות שמעון ואין כאן מקום לחיוב שבועה כי בזה אף לפי דברי ראובן שמעון לא הוי רק גרמא בעלמא וגרע מיני' ושאר דבריהם המה מילי דכדי ואין צורך להשיב עליהם כי את כלם ישא הרוח.

יא סוף דבר עדיין החיוב על שמעון להשתדל כפי סדר העולם על הוצאתו ואז טוב לו ואין הנדון כדי כולו האי להאריך בו עוד ואף זה לא כתבתי רק לתפוס דעת הנתבע. כך יצא מפי קולמסי יום פלוני:

יב יאיר חיים בכרך.

תשובה קכט

א הקשיתי לה"ה המופלג בתורה יצ"ו הא דק"ו הלכה כאמימר דפ"ג דשבועות דכ"ח ע"א דנשבע על הככר ואכלה אפי' כלה נשאל עלי' וכו' וכ"פ הרמב"ם והטור בי"ד סי' רל"ח והוא בש"ע שם ס"ך איך יתכן זה ואיה חומר נדרים ושבועות אם יעבור אדם כל ימיו על נדריו ושבועותיו וסוף ימיו יניח להתיר אותם ונסלח לו ונהי די"ל בשעובר ע"ד שלבסוף

יתיר לו הוי דומה לאחטא ואשוב מ"מ גם כשאין דעתו על כך קשה לומר דהתרתו יועיל על עברו כל ימיו נדריו אשר נדר.

ב ועי"ק דאמר שם אפי' כפתוהו על העמוד יכול להתיר נדרו איך יתכן מלקות כלל דחמירא כמיתה בנודר ועבר הלא ודאי יתיר נדרו ויפטור. ובכה"ג הקשו התוס' בגיטין פרק השולח דל"ג דנזיר אמרי לוקה הא הוי התראת ספק שמא ישאל על נזירתו והוכיחו מה דלא אמרינן בכה"ג התראת ספק משום דמוקי ליה אחזקתי'. ואינו ענין למה שהקשינו אכן מהרש"א בחידושי הלכות הקשה היכן מצינו נזיר לוקה דודאי ישאל על נזירתו ותירץ הרב ההוא מהרש"א שם דודאי כשיודעים בו שעבר תורתו במתכוין החכם לא יהיה נשאל לו כדי שלא ילקה וקשיא לי דה"ל לרש"א להרגיש דהיכן מצינו בכל נודר דלוקה ומה שתירץ שהחכם לא יהא נזקק לו מי יגיד לחכם שעבר ואם יבא לחכם שכבר ידע ולא יזקק לו ילך אצל אחר והלא אינו מחויב להגיד לחכם טעם שיניחנו להתיר רק הנדר והסיבה כמבו' בי' רל"ח ועוד דיניח להתיר נדרו מג' ארחי ופרחי הדיוטות שאינם יודעים. ועל זה השיב ה"ה המופלג דאין התרה לג' הדיוטות שיש יחיד מומחה והשבתי לו שאין זה מספיק דילך למקום שאין חכם גם הגדתי שלא ברירא לי דא מלתא שבמקום שיש חכם אין ג' הדיוטות יכולין להתיר ועל זה שלח אלי הרב הנ"ל גמרא דמס' בכורות והראני גמ' ערוכה ספ" דבכורות.

ג והשבתי לו על זה בכתב וז"ל אל יחשדני מכ"ת כי רצוני לעשות סניגורין לדברי כי האמת שנתעלמה ממנו אותו הלכה דספ"ה דבכורו' ואין זה פלא לנייר מחוק כמוני רק בקשתי ממעלתו יעיין בדברי הפוסקים אם נמצא דין זה בפירוש שבמקום שיש יחיד מומחה אסור להתיר בג' דאי תניא בפי' תניא ואי מכללא והוא מה שכתבו הפוסקים שאם אין יחיד מומחה יתירו ג' הדיוטות יש תשובה דלא ר"ל כזה ולדייק הא ביש יחיד מומחה לא סגי בג' הדיוטות רק מפני שודאי טריחא לי' מלתא בג' טפי מבחד לכן אמר באם אין יחיד מומחה צריך ג' דוקא ולעולם בג' סגי אפי' במקום יחיד מומחה והכי יש לפרש ג"כ מ"ש בגמ' הנ"ל שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם. ואע"פ דגבי בכור מפורש בש"ס שבמקום שיש מומח' לא התרת בכורו' שאני דצריך בקיאות גדול כדמוכח בגמ' פ"ק דסנהדרין יתיר בכורות אל יתיר וכ"כ כמה פוסקים דצריך בקיאו' גדול במומי בכורות ותדע שהרי ר"י ס"ל אפי' יש ב"ד של כ"ג לא ישחט אלא ע"פ מומחה ובהתרת נדרים לא פליגי.

ד ועוד ראיה מדאיצטריך למימר שם בגמרא מפירין נדרים במקם שאין חכם לאפוקי מדר"י והרי גם לרבנן טובא קמל"ן דדוקא במקום שאין חכם ואין לומר א"כ תקשה גבי

מ"ש ג' מתירין את הבכור ל"ל לאפוקי מדר"י הל"ל ג"כ דקמל"ן דדוקא במקום שאין מומחה. די"ל מפני דכבר מקמי אמר ר' ירמיה כן ואמר בש"ס דקמל"ן זה לפרש דברי רבנן לכן ר"ח בר עמרם שהיה אחריו ע"כ לא אתא לפרש רבנן רק קמל"ן הלכה רבנן ולאפוקי מר' יוסי אבל גבי הפרת נדר קשה הל"ל כך דהא קמ"ל. אלא ע"כ דאין זה נכון לומר דאין התרת נדרים בג' רק באין יחיד מומחה. ועוד ראיה מלשון רש"י שם במקום שאין חכם הא יש חכם הוא לבדו מתיר. ואתא רש"י לאשמועינן דמ"ש במקום שאין חכם לא אתא להחמיר בדיוק רק להקל ועוד קצת ראיה אם יש איסור להתיר נדר בג' ביש חכם לא אישתמיטתי' לגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים לפרש זה ולא לסמוך על דממילא מישתמא.

ה עוד נראה באם ההלכה פסוקה כך דאין התרה בג' מקום שיש יחיד מומחה היה נראה דנהי דק"ל להחמיר שאין יחיד מומחה בזמן הזה מתיר נדרים מ"מ הי' נראה לחוש ג"כ לחומרא במקום שיש גדולי חכמי ישראל ותופסי ישיבה ואב"ד בעירם שאין להתיר בג' הדיוטות. רק לצרף ב' עם הרב וכה"ג ולחוש לדעת הרמב"ם דס"ל דכל חכם מובהק בדורו הוא יחיד מומחה לנדרים מיהו להחמיר.

ו אחר כותבי מצאתי ברע"ב במשנה שם מפורש דגם גבי נדרים אין גבי מועילים ביש יחיד מומחה ומ"מ מאחר שהרע"ב הוא פרשן לא פסקן ולפי הגמרא דגבי בכורות מפורש משא"כ גבי נדרים ותלי תניא בדלא תניא לכן עדיין צל"ע.

ז ועוד ראיה אם איתא דבמקום שיש יחיד מומחה אין ג' הדיוטות מתירין היה לש"ס לפרש עד כמה יחויב לילך אצל יחיד מומחה ולא להתיר ע"פ ג' הדיוטות אם מיירי דוקא כשהיחיד מומחה בעיר או תוך התחום או תוך ג' פרסאות וכה"ג או צריך להמתין עליו אם אינו בעיר וכה"ג שאלות טובא.

ח ועוד ראיה ממ"ש הרא"ש בפ"ג דנדרים דקי"ג ע"ג לקיים גר' הראשונים דהתרת נדרים הוא לשעבר בכל נדרי דיוה"ך וז"ל ומה שהקשה (פי' ר"ת) דבעינן ג' הדיוטות ביש יחיד מומחה נשאר קשה איך הקילו בימי ר"ת ובזמן רב שלפניו להתיר ביוה"ך ע"פ ג' הדיוטות לסמוך להקל על שר"ת וגדולים שבימיו וגאונים שלפניו אין להם דין מומחה.

ט עוד ראיה דיפה כרם של ג' מיחיד מומחה שהרי גבי נידוהו בחלום כ' הרמב"ם דבא"א בעשרה מתירין לו אפי' שלשה כמ"ש טור י"ד סי' של"ד ויש לומדים משם גם נדר בחלום כמ"ש ב"י וש"ע סימן ר"י ובשניהם לא מצינו מאן דס"ל שיועיל יחיד מומחה אף הרמב"ם דלא ס"ל דאין יחיד מומחה בזמן הזה לא זכרו.

י ונ"ל עוד לדקדק במ"ש בגמ' על מ"ש ר"ח בר עמרם ספ"ה בכורות שלשה מתירין את הבכור וכו' לאפוקי מדר' יוסי והוא דוחק הן ממה דבלאו הכי נדע דהלכה כרבים ולא אמרינן ר' יוסי נימוקו עמו רק נגד יחיד [זה טעות ע"ל תשובה צ"ב דנ"ב ע"א] ולמה לא אמר דקמ"ל דוקא במקום שאין מומחה כמו דמשני מקמי הכי על ר' יהודה ואע"פ די"ל היא נותנת שכבר שמעינן זה מדר' יהודה כמ"ש לעיל מ"מ נ"ל דוחק דאע"פ שסידר הש"ס הנהו מימרא רצופים מ"מ לאו אהדדי אתאמרו. וע"כ מוכרחים אנו לתרץ זה שהרי מ"ש לאפוקי מר' יוסי הוא דוחק מלבד מה שכתבנו דהל"ל הלכה כרבנן כמ"ש התוס' שם בד"ה תניא ומ"ש התוס' שם דמשום שנקט שני דברים הוא דוחק לפום ריהטא. אלא ע"כ נאמר דהא דמהני הש"ס מקמי הכי בכור דקמ"ל ר' יהודה דדוקא במקום שיש מומחה הוא שינוי דחיקא טפי משום דא"כ דאתא ר' יודה להחמיר הל"ל בלשון שלילה אין ג' מתירין במום שיש מומחה ומאחר שאמר בלשון חיוב והיתר ג' מתירין את הבכור משמע דכחה דהיתרא אתא לאשמעינן ולכך שפיר הרגישו התוס' בד"ה תניינא דטפי ניחא ה"ל לשנוי לאפוקי מדר' יוסי ותרצו דהיה קשה א"כ ה"ל למימר הלכה כרבנן.

יא ולכן סיימו אבל ר' חייא דבסמוך נקט שני דברים ר"ל דשם הואיל דאמר שני דברים ניחא לה לתרצן באופן אחד ולו' דקמ"ל לאפוקי מדר' יוסי ולאפוקי מדר' יהודה ולסבל דוחק דהל"ל הלכה כרבנן ממה שיאמר דקמ"ל דאתא לאשמועינן איסור ג' הדיוטות ביש מומחה שהוא נגד משמעות הלשון דמשמע דג' מתירין קמ"ל לא הדיוק דאין מתירין ביש מומחה.

יב נקוט מיהא דגבי נדר דלא נזכר בש"ס כלל דאתא לאשמועינן איסור נקטינן פי' וכוונת ר"ח בר עמרם כפשטי' דבתרווייהו קמ"ל היתר' ועל ההיתר מקשה הש"ס פשיטא וגם התרצן לא נאדי מסברתו ומשיב לו בתרווייהו אתא לאשמועינן כחה דהיתרא לאפוקי מרר' יוסי ולאפוקי מדר' יהודה. וזולת כל נ"ל מסתברא לי אחר דהיתר נדרים פורחין באויר ורז"ל נתנו סמך מקרא ספ"י דנדרים ומניין לנו לחלק ולו' חומרא זו דלח מהני התרת ג' כשיש יחיד מומחה אדרבה ממ"ש שם דף ע"ח ע"א אמר ראב"י להכשיר שלשה הדיוטות ולשון רש"י כך הוא לסוגיית הש"ס שם דיליף משחוטי חוץ דאהרן חד ובניו חד וכל ישראל הרי תלתא ומדכ' בהו כל ישראל ש"מ להכשיר ג' הדיוטו' ש"מ דג' הדיוטות כשרים אף ב"ש מומחה שהרי היה מרע"ה.

יג וצ"ל דאהרן ובניו לגבי משה קרי להו הדיוטות נקטו מיהא דאפי' ביש מומחה כשרים ג' הדיוטות. (אבל רש"י בחומש כ' דמגופי' דקרא נפקא דראשי המטות הם יחיד מומחים ובני ישראל הם הדיוטות וכ' ג"כ לשון ואם אין מומחה" וע"כ ג"כ לא ר"ל דוקא בדאי

אפשר שהרי נקרא השווה אותם" רק ר"ל אם אין יחיד מומחה מזומן לפניו הרשות נתונה לג' הדיוטות) והכי משמע בהדיא בלשון הר"ן שם סוף העמוד וז"ל ביחיד מומחה להכי כ' ראשי המטות לאשמועינן דהיכא דהוי מומחה ביחיד סגי וממעוטא דאלה (ר"ל אלה הנזכרים אהרן וכל ישראל) ילפינן דהיכא דהוו הדיוטות מתכשרי בג'. ודאי מלשון סגי מובן דלא בעי ג' אבל לא דפסול בג' דאז הל"ל צריך מומחה.

יד ועוד נ"ל ראיה מדיני ממונות דמסקנת הש"ס ריש סנהדרין דמן התורה בעי מומחין רק מפני נעילת דלת תקנו דסגי בג' הדיוטות ופי' רש"י שמא לא ימצא מומחין וה"ל למימר דאם יש מומחין פסילי הדיוטות ומ"מ ק"ל דשכרים אפי' יש מומחה כ"ש התרת נדר דמדאורייי כשר בג' הדיוטות כמו ביחיד מומחה ותרווייהו מקרא נפקא מנא לן למימר דלא מתכשרו הדיוטות אא"כ ליכא מומחה.

טו גם אין ראי' מגמ' פרק השולח דל"ה ע"ב במ"ש שם צריך לפרוט הנדר כו' וע"כ לא יתיר לה החכם ואי ס"ד דגם ביש חכם תלך אצל ג' הדיוטות דנקשה ולטעמיך את"ל דאין ג' הידיוטות מתירין ביש חכם קשה באין חכם מא"ל ועוד שהיא תלך אצל ג' הדיוטות מקום שאין שם חכם. אלא ע"כ ל"ד אמר שם חכם דגם ג' הדיוטות מבינין מה שתאמר להם ואם יפרט הנדר ימנעו מלהתיר.

טז ולכאורה יש ראי' לסתור ממ"ר פ' חיי שרה שאמר שם בין חייתא למחבלתא וכו' שיפתח לא רצה לילך לפנחס שיתיר לו נדרו. וקשה הלא היה יכול להתיר נדרו ע"י ג' הדיוטים אלא ע"כ כשיש יחיד מומחה א"י ג' הדיוטות להתיר. אבל אין הראי' נכונה דאכתי קשה ה"ל לשלוח אחר מומחה אחר דדוחק לומר דכלם לא רצו לבא אצלו אלא ע"כ ברמות רוחו דיפתח לא היה רוצה להתבזות ולהראות שנזקק לג' הדיוטות ועמ"ש ביפה תואר שם בשטתו דע"י חכם אחר לא היה אפשר להתיר נדרו מפני פנחס הגדול מהם ע"ש אף שלא הרגיש בענין ג' הדיוטות.

יז ומצאתי בר"ן פ"ג דנדרי' דכ"ג דנדרים וז"ל ומסתברא דהא דאמריני דבמקום שיש חכם אין ג' מתירין הוא משום כבודו של חכם ולכתחלה הוא דלא אבל בדיעבד אישתרי ליה נדרא. והנאני. ונראה לע"ד עוד טעם דלכתחל' בעינן יחיד מומחה דעיקר פרשה במומחה כתיב כמ"ש ראשי המטו' והא דגם ג' הדיוטות כשרים ילפינן בג"ש ספ"י דנדרים ולפירש"י בחומש דמחד קרא נפקא ג"כ יש קדימה למומחה שהרי אקדמיה בקרא ראשי המטות והדר בני ישראל ובכמה דוכתי אמר הש"ס דיש קפידה מדאקדימי' קרא [ובקדושין דכ"ט ע"ב יליף מיני' דפדיון הבן קודם עליית הרגל ודלא כהקדמה בנ"ש ע"מ סוטה דמ"ד ע"א אשר בנה נטע אירס] ובכה"ג אמרו גבי ברכה דשבעה מיני' כל

המוקדם לחבירו ואפי' בדרז"ל גבי אלו ירקות דמרור. ובדרך זה אמר רבא פ"י דזבחים ד"ף מקרא' הקדימה הכתוב.

יח ויומים אחר כתבי כל הנ"ל מצאתי בט"ז י"ד סי' שכ"ג שהקשה ג"כ על דברי מהרש"א הנ"ל באופן אחר שבמנ"פ אם הדין נותן שיזקק לו חכם אף שעבר על נזירתו למה לא יזקוק לו ואם אין היתר אף כי ילך אצל חכם ולא יגלה לו אין ההיתר היתר כלל ולא הוי התראת ספק כלל ודומה למ"ש צריך לפרט הנדר. ואי משום הא נ"ל דאין כאן קושיא כמ"ש שא"צ לומר לחכם טעם חרטתו וגם הרב בט"ז שזכר שיש לחוש שיאמר גם טעם החזרה בסימן רכ"ח ס"ק י"א אינו רק למצוה מן המובחר ולפי גמר' ערוכה דמסי' שבועות הנ"ל אין כאן במ"נ דודאי הדין נותן ויש היתר לנודר ונזיר אף אחר שעבר במזיד ואף שידע החכם. ולכן לדעת גדולי הקדמונים גר' התרת נדרים בכל נדרי על שנה העבר ומ"ש הטור סי' תרי"ט שהקשה ר"ת מה מועיל התרה על מה שעבר כבר תמה הב"י על הטור בזה דודאי מועיל מגמ' הנ"ל ונ"ל דאע"פ שבטור שם בשם רס"ג דלא ניתקין כל נדרי רק לשגגות אינו סותר זה דנהי דלא נתקן התקנה לפושעים מ"מ מועיל גם למזידים.

יט ולתרץ קושייתינו הנ"ל היה נראה כמ"ש הרב בט"ז הנ"ל דלא מהני פתח וחרטה הבא מפני עונש מלקות ולכן ל"ק היכן מצינו מלקות בנדר ונזירות דמצינו באין לו פתח מצד הנדר עצמו אלא שדברי הט"ז שם לא נהירין לי כמ"ש במקום אחר [בתשו' הסמוכה]. א"נ מצינו מלקות אם אינו רוצה להתיר נדרו ונזירתו שלא לבטל זכו' תעניותיו וסיגופיו ונזירתו עד היום כי בהתרה עוקר הנדר מעיקרא וא"ת א"כ אם נדר להתענות יום יום שנה שלימה אם מפני הצורך יניח להתיר לו נדרו סוף השנה וכי יפסיד כל זכותו וגם יהיו כל ברכות ענינו שהתפלל לבטלה [צ"ע ממ"ש להיפך תשובה ט"ו דף י"ג ע"ב ועמ"ש בהשמטות שם] י"ל אה"נ ועל כן כתבתי בספרי מ"ח שיקבל כל יום התענית ביום שלפניו. א"נ מ"מ שכר עינוי נפש יש לו לחד מ"ד. רק בגמ' נדר מן הככר דפ"ג דשבועות הנ"ל וכל בכה"ג בנדרי רשות דק"ל נשאל עלי' אפי' אחר שעבר לא מצינו בה מלקות לפי תירוצינו זה:

תשובה קל

א וזה הוא קיצור נמרץ ממ"ש באריכות בקונטרס בהשגה על דברי הט"ז בי"ד ר"ס שכ"ג בס"ק ג'.

ב מה שהקשה על משנה דפ"ה דתרומה דבנפלה לפחות ממאה ירקבו ומשמע שאין לו תקנה ואמאי הא אפשר להתיר לו נדרו. י"ל דודאי מצי למעבד הכי רק דכולהו תקנתא

דמייתי שם הם באופן שישאר עליה שם תרומה מש"כ זה שיתיר קריאתו עליה שם תרומה לא קא מיירי דאז שם חולין עליה ולא שם תרומה.

ג א"נ דלא פסיקא ליה תיקון התרה כגון באם סאה תרומה של חבריה שנפלה לחולין דידיה א"נ תרומה דידיה ואינם חולין הנעשים מתוקנים ע"י סאה זו רק חולין אחרים וחולין המתוקנים ע"י תרומה זו כבר נאכלו ומ"מ מפני דמתני' בכל גוונא מיירי מקשה הש"ס מרישא דבטלה בק"א הוי דשיל"מ. ע"ש על מסקנא דגמרא שם בנדרים דלא מקרי דשיל"מ על מה ולמה י"ל ביה טעמא רבה והוא דמצוה עביד בהפרשת תרומה ובירך עליה לא מקרי דשיל"מ שיתחרט עליה מעיקרא ואע"פ שלא זכר הש"ס סברא שם בגמרא מ"מ הוא נכלל במ"ש שאני נדר דמצוה לשיולי עליה ר"ל מש"כ בתרומה שאין מצוה וממילא יש הפסד שכר מצוה דק"ו הוא מהפסד ממון דלא מיקרי דשיל"מ ולרשב"א אפי' הוצאת הגעל' ואפשר דרש"י כיון למ"ש במ"ש וכיון דליכא מצוה לא אתא לשיולי עלה וקשה וכי מתירין בכל דוכתא דאמרינן דשיל"מ הוא מצוה אלא כמ"ש והר"ן ג"כ הרגיש וכ' כיון דאין ההיתר בא ממילא יע"ש.

ד ע"ש היכן מצינו כרת בשוחט קדשים בחוץ הא ודאי ל"ק דמצינו ברשע מתחלה ועד סוף ואינו מבקש התרה לנדרו א"נ בשוחט קדשים דחבריה ובלה"נ ל"ק מידי כמ"ש בסמך בג"ה. ע"ש או מיתה בידי שמים בתרומה ל"ק דמצינו בתרומה ביד כהן א"נ ברשע שלא בא לשאול ולא ירא מעונש כמו בעת שחיטתו. א"נ בתרומה דחבריה. א"נ שכבר נאכלו חולין ההם וגם מה מהני שאלתו דאי שאל הרי אכל טבל דג"כ במיתה (ע' ש"פ פ"ה ס"ק '') ובלה"נ ל"ק כמ"ש בסמוך. גם התוס' לא זכרו מיתה בידי שמים דתרומה וכרת דשוחט רק נזירות ולענין התראת ספק. ומ"ש שאין ענין שאלה דתרומות ומעשרות רק ע"י פתח וחרטה בגוף נדר היא ההפרשה זולת מקרא שאירע והאריך להסביר הענין. אין דבריו מוכרחים כלל וכמו שנבאר בג"ה.

ה ע"ש מייתי לשון הרשב"ם במ"ש ומצא לו פתח של חרטה וכן מ"ש הר"ן ודאי מהר"ן ל"ק דמ"ש פתח וחרטה לאו דוקא שניהם רק או או קתני שהרי כתב כשאר נדרים אבל דעת הרשב"ם ודאי הכי הוא לפי משמעו' לשונו וחלילה לי להשיב על דבריו רק כאומר לא ידעתי ולא הבנתי כי י"ל דבכרת ומיתה בידי שמים בעוברו בר קטלא הוא ובן מות ולא מהני לי' התרה בלי תשובה שהרי בש"ס פ"ג שבועות אמרו טעם שמתיר נדרו אפילו אכלו כלו מפני שעדיין מחוסר מלקות ור"ל מעשה ולא אמרו שפטרו מעונש שמים בין בשוגג בין במזיד ע"ש וע"ה מצד זה אינו יכול להתיר. ולכן צ"ע בזמן הזה שאין קרבן ומלקות למה החליטו הפוסקים גבי נדר מהככר דאפילו אכלו כלו.

ו ואף שחלילה לי להשיג על הרשב"ם מ"מ א"א לקרב אל שכלי הדל דמ"ש בגמרא ומקשי בעירובין על מ"ש סומכוס דאסור לישראל לערב בתרומה והא אי בעי מיתשיל עלי' דר"ל ע"י פתח ומהיכן פסיקא לי' וכן בכל דוכתי דאמר בכה"ג אי בעי מתשיל עליה משמע בלי ספק רק ברצונו תליא כמו אי בעי מפקיר לנכסי' והכי ק"ל דפותחין בחרטה לבד כבי"ד סי' רכ"ח בלי פתח כלל רק דמ"מ לא מקרי דשיל"מ גבי תרומה ובכה"ג גבי נדר מש"כ לדעת הרב בט"ז איך יהיה כל נדר דשיל"מ הואיל שבאם ימצא פתח אפשר לו להתיר נדרו אחר שאין זה ודאי כ"ש אם באמת אין לו פתח דנימא הואיל שיש אפשרות באם היה לו פתח להתירו שיקרא שביל כך נדר זה שאין לו פתח דשיל"מ והלא ביצת ספק טריפה [עמ"ש בשו"ת צ"צ סי' ס"ט על זה דבמ"נ לישתרי ומ"ש בהשמטות תשו' קצ"ב אות ס"א] כתב הרשב"א דלא מיקרי דשיל"מ מפני דאין ברור שיבוא לו ההיתר כ"ש בכה"ג וע' בב"י סי' ק"ב שכ' דדוקא אם המתיר בידו לעשותו בלי ספק כלשון הרשב"א. ועוד דלדעתו סתימת ש"ס אי בעי מיתשיל עלי' ר"ל ע"י פתח כאלו הוא דבר שכיח ופשוט ובמשנה דתרומה סתם ואמר ירקבו בפשיטות שיאן לו פתח.

ז מ"ש בט"ז עוד ראי' ממ"ש ר"ת גבי כל נדרי שאין החכם מתיר בלא חרטה ש"מ שלא יספיק מה שעבר לחרטה אין זו ראי' כלל רק דמספיק מ"מ צריך שיאמר שמתחרט מפני יראת העונש ובימיהם לא הי' הגרסא אחרטנא בהון כדמוכח בדברי ר"ת אילו והי' להם נוסח משונה משלנו כדמוכח בתוס' ולכן הקשה ר"ת שאין כאן גילוי החרטה והרא"ש ס"ל דסתמא בפירושו. ומ"ש לא תמצא מלקות בנזיר ודאי מצינו כי י"ל שמקבל עליו כמה מלקיות טרם שיתיר נזירתו ויהי' כל סיגופיו לשעבר חנם [בזה י"ל דסיגופי' בלא קבלה לאו חנם ננהו מש"כ תעניתי' בעי קבלה] והרי סותר נזירתו בנטמא ומביא קרבן ולא מתיר נזירתו. ובתר הכי מייתי שגם מהרש"א הקשה כך והשיג עליו בדברים שאינם מוכרחים כי אין הכרח שיגלה זה טעם התרתו גם מהיכן פיסיק' לו שאפילו בדיעבד אין ההתרה כלום.

ח ואם כוונת התוס' שמא ימצא פתח וישאל עיקר חסר מדבריהם ובמקום אחר [הוא תשוב' קכ"ט הנ"ל] הארכנו לבאר שקושיות מהרש"א לא לבד קשה על נזיר רק על כל נדר ושמוכח בגמ' דשבועות דכ"ח דמותר לחכם להתיר הנדר אפי' אחר שעבר זה וכמבואר ברמב"ם וטור י"ד סי' רל"ח ואין כאן במנ"ש שכתב בט"ז באמת שלדעת בט"ז יתישב גם גמ' הנ"ל דמיירי בפתח מצד גוף הנדר ולבסוף מסיק וז"ל אלא דבר ברור דמחמת יראת העונש אין לו היתר וכו'. כבר כתבנו דאין זה ברור רק נבוך ודחוק מכמה גמ' רק פשטן של דברי הש"ס בכל מקום דאי בעי מיתשל ר"ל בחרטה מעיקרא דזה מספיק בלי

פתח פתוח שידבר רק שמתחרט אמת מעיקרא אם מהיזק גוף או נפש שיבא לו ע"י נדר ובסיבתו רק שבפיו כך לבו ולכך אפי' כבר אכל האיסור רק דבגמ' דשבועות נתן טעם בזה מפני שעדיין מחוסר מלקות וכבר כתבנו לעיל דלכן לא ברירא לי מ"ש הפוסקים גם בזמן הזה אפילו אכל הככר כלה מתיר נדרו וי"ל דדינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו.

ט גם כתבנו דתמהתי על מ"ש הרשב"ם בפשיטו' דשחט קדשים בחוץ וחייב כרת מפטר ע"י שיתיר נדרו די"ל עונש שמים שאינו מחוסר מעשה שאני דלא מהני ועתה באתי להוסיף דאפשר לומר דאפי' אם זה ברור בידינו דאפי' כבר עבר נדרו ואינו בר מלקות כגון שלא התרו בו או בזמן הזה מהני התר' לפטרו מדיני שמים.

י מ"מ י"ל היינו בשאיסור שעשה ועונש אשר ירא שמחמתו מתחרט על הנדר הוא מחמת הנדר ותלי בו בעצם מש"כ בשאכל תרומה ושחט קדשים בחוץ שעונש המוטל עליו אינו על חילול נדרו ואדרבא עונשו בא לו מקיום נדרו על עון אחר שנתגלגל ע"י נדרו ונהי שמועיל בשעדיין התרומה בעין וכן הקדשים בחיותם. מ"מ אחר שעבר עבירה לא יועיל לו התרה ונשא עוונו ואפי' יש עדיין תרומה בעין דהוי כמו שייר כזית בככר דלכ"ע מועיל התרה מ"מ בתרומה צ"ע מטעם שכתבתי.

יא ועוד צל"ע אם יועיל התרה גבי קרבן באומר הרי זו דתיכף הוי בביה גזא דרחמנא וכתרומה המסורה לכהן:

יב יאיר חיים בכרך.

תשובה קלא

א שאלה: מאחד מן גדולי דייני ק"ק פראג. הנודר מחביות יין ונשבע שלא יתיר נדרו ונתערב שיורי קנקן בחביות אחר אם מקרי דשיל"מ.

ב תשובתי בקיצור נמרץ דודאי הוי דשיל"מ שהרי יכול להתיר תחילה השבועה ואח"כ הנדר כמ"ש בטור י"ד סי' רכ"ח ובש"ע שם ס"ד והוא פשוט לע"ד ולא ידעתי מקום הספק דאם משום דמ"מ עתה א"א לו להתיר נדרו עד שיתיר תחילה השבועה מה בכך דמ"מ אפשר להביא הדבר להיתרו.

ג ואף כי פשוט הוא מ"מ יש ראיה מגמרא ס"פ הנודר מן הירק דנ"ט ע"א דמקשה בש"ס על הא דאמר רבא שאני קונמות דהוי דשיל"מ והרי תרומ' דג"כ מצי למישאל עלה ועולה בק"א וקשה וכי שאיל עלה מה הוי דמ"מ נשאה באיסור טבל דבכה"ג אמר בש"ס דס"ג בעירובין על מה דס"ל לסומכס אין מערבין לישראל בתרומה וה"ה כאן וע"כ נאמר דר"ל דמצי למישאל עלה ולהפריש עליה ממקום אחר (מש"כ שם גבי עירוב מיירי

בשבת דא"א לעשר) ש"מ דאע"ג דלא מישתרי להדיא ע"י התרה רק ע"י פעולה אחרת מיקרי דשיל"מ.

ד ואין לומר א"כ ה"ל לש"ס לתרץ בנדרים שאין לו תבואה אחרת להפריש על סאה שנפלה י"ל דס"ל זה לדוחק ובלה"נ הוי מצי לאוקמי בתרומה דחברי' או שאין תרומה זו נתרמה מחולין אלו רק מחולין אחרים שכבר נאכלו. ואם משום דטריחא לי' מילתא להניח להתיר נדרו שני פעמים לא מצאתי שטורח מוציא הדבר מדין דשיל"מ והרי בפ' הזהב בראש הפרק מוכח דמעשר שני מקרי דשיל"מ מפני דמצי להעלותו לירושלים וכ"כ הר"ש בפ"ב דביכורים משנה ב' ודלא כהרע"ב שם דודאי גמ' הנ"ל תיבתי' יע"ש. כ"ש שאין טורח מעט של התרת נדר מוציאו מדשיל"מ והאריכות בזה אך למותר:

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה קלב

א לאחד מן הגדולים

ב מה שהקשיתי בפרק הזורק דצ"ו ע"ב על מ"ש בגמרא במסקנא אבות מלאכות ל"ט אינו חייב על אחת מהם רב יהודה פשיטא לי' דמעביר חייב ור"ל מעביר ד"א בר"ה הלא מקמי הכי שקיל וטרי בש"ס טובא על זורק ד"א בר"ה מנלן דמחייב וטרחי טובא לומר שהי' במשכן ולא אשכח עד דמסיק כל ד"א בר"ה ר"ל אפי' מעביר גמרא גמירא לי' ור"ל דלא הוי במשכן וא"כ ע"כ אינו אב מלאכה דנימא שהוא מוציא מרשות לרשות דא"כ הי' במשכן וכתיבא בקראי כמ"ש הש"ס שם וא"כ אינו מכלל אבות מלאוכת המנויין וא"כ איך יעלה על דעת דהא דתנא איסי אבות מלאכות ל"ט ואינו חייב על אחת מהם שהוא מעביר ד"א בר"ה. והשיבני מכ"ת שמעביר ד"א בר"ה הוא תולדה דהוצאה מרשות לרשות כמו דמשמע מדברי הרמב"ם בספרו הגדול ושכ"כ הר"ן בהדיא.

ג אבל אין זה מספיק לישב הש"ס. שהרי איסי נקט אבות מלאכות ל"ט ואינו חייב על אחת מהם ומעביר ד"א בר"ה ע"כ אינו אב מלאכה. רק דבזה יש לדחוק ולומר דאה"נ לרב יהודה מוציא מרשות לרשות פטור ולא נקט הש"ס לר"י מעביר פטור אלא משום דקאי על מ"ש ר"י מקושש מעביר הי' נקט מעביר ומ"מ ר"ל מלאכת מוציא עם תולדה דילי' שהוא מעביר. ועל כרחין צריכין אנו לומר כך דאל"כ קשה בל"ז הלא אין מעביר מנוי במשנה בכלל המנויין וע"כ תאמר שהוא תולדה דמוציא מרשות לרשות ונ"ל דמכאן יצא לר"ן וברמב"ם שהוא תולדה דמוציא מרשות לרשות.

ד ועם כל זה לא נתישבה דעתי כי נשאר קשה לפי זה לא הי' הש"ס צריך לכל שיקלא וטריא ולשאל זורק ד"א ואפי' מעביר גופא מנלן דמחייב דאם הוא תולדה דמעביר א"צ שיהי' במשכן דכל תולדות של האבות לא היו במשכן. אדרבא למה דבעי למימר שהי' במשכן קשה להוי אב מלאכה ולחשביה במשנה רק דבזה י"ל דאפי' שהי' במשכן לא חשיב משום דלא הוי מלאכה חשובה וכגר' הספרים הך דהוי במשכן וחשיבה דמייתי התוס'. ומזה ראי' דזו הגר' נכונה. מ"מ לכ"ע התולדה לא בעינן שיהי' במשכן וכאשר יש ויש תולדות אין במספר שלא היו במשכן וא"כ אם איתא דמעביד תולדה דמוציא מה מקשה הש"ס מנלן דאסור וחייב שהרי על תולדה חיוב חטאת כמו על אב דילי'.

ה ומצאתי ישוב קצת במ"ש התוס' שם בד"ה הכנסה מנלן דכתבו דהכנסה אע"פ שהי' במשכן מקשה הש"ס מנלן מפני שהיא מלאכה גרוע ה"נ י"ל במעביר ד"א בר"ה דלולי שהי' במשכן לא הי' ראוי לחייב עלה ולומר שהוא תולדה דמוציא. ולכאורה התוס' כתבו בפירוש דזריקת ד"א בר"ה הוא תולדה דהוצאה שהרי כתבו דהא בסמוך וכו' והוא על זריקת ד"א בר"ה. אבל במ"ש בתירוצם מה לי ע"י הוצאה מוכח דמיירי בזריקה מרשות לרשות ובאמת דברי התוס' בד"ה הכנסה הנזכר צ"ע רב. דתימא על מ"ש דהא בסמוך וכו' מה צורך להוכחה דמה דהוי במשכן מנינן אף דאין קרא. דהא כמעט כל אבות מלאכות לא מפרשין בקרא. וספרי רש"ל ורש"א אין עמדי.

ו וצ"ע למה נחלקו אמוראי ונסתפקו איזה מלאכה היא דעלה אמר איסי שאינו חייב עליה ולא החליטו שהוא מבעיר וס"ל כמ"ד דס"ל ללאו יצאה וי"ל דא"כ הי' גם המכבה פטור וה"ל תרתי לא אחת:

ז יאיר חיים בכרך

תשובה קלג

א לגדול אחד צורבא מרבנן לע"ע הוא גדול הדור ורב מופלג נר"ו:

ב מה שהראני אביו הקציו נר"ו שורתיים מעשה אצבעותיו בשולי היריעה איך שהקשה אחד מן דהו על הא דבש"ע בי"ד ס"ס ט"ז בהמה שנשחטה אמה וכו' כיצד תקנתה נכבשינהו דניידי וכו' והא ק"ל דדבר שיש לו מתירין לא בטל אפי' באלף. ופליאה נשגבה בעיני על השואל ההוא דכד ניים ושכיב הקשה זה וגם על מכ"ת תמיהני דלא הרגיש בו והסיבה הקרובה הוא מפני דתקפה עליו משנתו ואגב חורפי' הא והא גרמה לו דלא דק במחילה מכבודו. ואי ס"ד דיש מקום לתמיה הנ"ל לא נצרך לדשל"מ רק דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי כבסי ק"י.

ג מגמר' דזבחים ר"פ התערובות. ואין לומר דלית לן חשיבות בעלי חיים רק בנאסרו מתחילת בריתו. דזה נסתר דגמ' הנ"ל רק בדין בריה ק"ל הכי כבסי' ק'. ועוד לדעת מכ"ת דאם מיירי בענין דמתבטל אתי שפיר וקשה א"כ ל"ל הכבישה דניידי הלא בטלה בהמה אחת ברוב. אלא ע"כ היא נותנת דס"ל לבה"ג מרא דשמעתת' זו דודאי לא בטלה בהמה זו שנתערבה אפי' באלף אחרות אב"א מצד חשיבות ב"ח ואב"א מצד שהוא דשיל"מ. לכך צריך דנכבשינהו דניידי וכו' ואמרינן כל דפריש מרובא פריש ואפי' נתערבה רק בתרי ותלת. ובזה הותרו כל הדברים שאינם בטלים כמבואר סי' ק"י דאף דנקטי שם ב"ח ושאר דברים החשובים שם ה"ה נ"ש שילמ"מ.

ד ולולי שכתבו התוס' בכמה דוכתי שדברי בה"ג דברי קבלה הם ואין לחלוק עליהם הי' לי מקום ללון לומר דלא נצרך לכבשינהו דניידו רק אם נתערב חד בתרי בטל ברוב כדין יבש ביבש ולוקח אחד מהם ושוחטו ואף כי הוא בעל חי וחשוב גם דשיל"מ מ"מ לא החמירו חכמים רק בדבר האסור מחמת עצמו כמ"ש רמ"א בהג"ה מש"כ מחמת קבלת טעם מאחר מכ"ש בהמה זו דלא נאסרה מצד עצמה רק מחמת שחיטת אמה או בתה היום.

ה ואף כי האחרונים חולקים על רמ"א בזה מ"מ י"ל בהא דלא אירע שום דבר בבהמה זו לא חמירא בחומרת ב"ח ודשיל"מ. ומ"מ נ"ל דבה"ג לטעמי' אזיל דס"ל לאסור האחרון באכילה בו ביום ולכך סמכן הבה"ג שני הדיני' להדדי וכך הביאם הרא"ש ז"ל רצופין מש"כ לדעת הרמב"ם דכוותי' אזלא שיטת הש"ס פ' כל הבשר (חולין דף קט"ו) דס"ל דבאכילה שרי א"כ פשוט לענ"ד שאין מקום לומר בזה חשיבות ב"ח ודשיל"מ אחר דאין כאן דבר האסור כלל לא באכילה ולא בהנאה רק דרחמנא אזהרה שלא לשוחטה ובשנתערבה בטילה ברוב ולא נקרא שם איסור על דבר שנתערב כלל ועוד.

ו אחר דקיימינן באיסור שחיטת זו הבהמה וא"א לומר להא מילתא דב"ח חשיבה אחר דזולת ב"ח לא מצינו שום שחיטה מש"כ לענין אכילה אחר שיש עניני אכילה דחשיבה ודלא חשיבה אמרינן דדבר חשוב לא בטל להתירו באכילה וזו סברא דקה אינו כדאי לדחות דברי הגאון מש"כ מ"ש מקמי הכי נ"ל ברור. כתבתיו בחידושי הרא"ש שלי בג"ה וכתבתי שם דאם נתערבה האם באחרת תחלה ואח"כ שחט בתה מותר אח"כ לשחוט א' מן התערובות כי דשיל"מ פשיטא דלא הוי כמ"ש רמ"א בהדיא בכה"ג והוא מאו"ה אלא אפי' חשיבות דב"ח לא מהני אחר דבשעה שנתערב לא הי' בו שום איסור (וע' תוס' תמורה דף ל' דנראה דסגי בנדון דידן שמפריש בהמה אחת ושוחט כל האחרות מ"מ בלח בלח לא שייך זה ומ"מ מהני דבטל בס' אף שהוא דשיל"מ והכי ק"ל גבי יין הזב

בשבת מענבים מהגת לתוך הבור) כ"ש אם שחט תחילה א' מן התערובות שמותר אח"כ לשחוט הבת ושם הארכתי גם בדין שתי בהמות שילדו שתי עגלים ונתערבות האמהות או העגלים ואח"כ שחט אם אם מותר לשחוט עגל או להפך:

ז יאיר חיים בכרך.

תשובה קלד

א שאלה: אלמנה שהיה בבית אחד מן האחים זה יותר מט"ו שנים ואוכלת ושותה עמו כטוב בעיניו ויש להאלמנה הנ"ל ממון כסף וש"כ בארגז שלה העומד בחדר שייחד לה בנה אשר היא בביתו ולבסוף מבקש ליקח דמי מזונות ממה שיש לה ואמו או אחיו אומרים שמה שפירנסה הי' בדרך מצוה לקיים כיבוד אב ואם או בדרך צדקה וחסד. הדין עם מי:

ב תשובה: דברי השאלה מאד סתומים כמ"ס דלמרבה המשרה סגורים ומסוגרים כיריחו עם חומתי' ומפני כי עצם מבוקשך בלתי מבואר לכן מן צורך לבאר כל אופנים ודוגמת השייכי' לנדון אולי מאחת מהנה תשובה למבקושך אשר בה תתישב דעתך.

ג ומן הנראה לע"ד שבאם אין לאם הבנים כלום אין חיוב כלל מצד כיבוד אב ואם לפרנסה (י"ד סי' רמ"ז) דק"ל כמ"ד וכיבוד אב משל אב ואם אחד מן הבנים לקחה לביתו וזנה ופירנסה ודאי לשם מצוה וחסד הי' וכיבוד אב ואם לפנים משורת הדין עשה על כן אפי' נפל לאמו ירושה אח"כ או מעיסתה קימצה והעשירה בין לזה לתבוע ממנה או מיורשים דבר ממה שעשה אתה בעוניה מי עניה היתה באותו שעה ונתכוון למתנת חנם. ואם אין אחד שבנים רוצה (חולין ק"י) אף דק"ל דכבוד אב ואם מ"מ שמתן שכרה בצדה ואין כופין עליה מ"מ נהי דאין ב"ד מצווין לכוף מ"מ בשאין ולכך הב"ד או הקהל עושין הערכה ביניהם לפי עושרם לפרנסה בדרך כבוד ומטילים ג"כ על חתניה אבל לא כ"כ (י"ד סי' רנ"א) וזה בכלל צדקה.

ד מכ"ש אם יש לאם דאין מוטל על בניה לפרנס האם משלהם ואם הלכה לבית אחד מהם וניזונית על שלחנו כמה שנים אף שלא גילה דעתו שתתן שכר צריכה לשלם בזמן תביעתו דל אעדיפא מאחר (הג"ה ח"מ ס"ס רמ"ו) דק"ל האומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם דמצי זה לומר מה שלא אמרתי אליה דבר הוא שלא להקניטה ולצערה.

ה ואפי' תאמר האם שאינה רוצת להתפרנס משלה ה"ל כעני דעלמא (י"ד סי' רנ"ג) יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו. ואפי' אם תאמר דבאב ואם אין לומר לבנים לא תזדקקו להם ולמותו רק עליהם להשתדל להחיותם מ"מ מצות כיבוד לית' רק משל אב

ואם ותורת צדקה וחסד על כל ישראל מוטל ואם המה פטורים מפני שיש להם גם הבנים אין מוטל עליהם כל מזונותי'.

ו ועוד נראה דאין כאן נדון דאינו רוצה להתפרנס דס"ל לחד מ"ד (כפי' רש"י דמסגף עצמו וי"ל שאמר שא"א להתפרנס ממה שיש לו לסיבת היקרות או שאינו בעל מחי' ויוקר המזון ע' י"ד סי' רנ"ג ס"ב ונתברר שזה שקר ושדעתו לחוס על ממונו ולהטעות הבריות) אין נפרעין ממנו בחייו כדפריך בגמ' כתובות פאע"פ תו לא שקיל מש"כ בנדון דידן ודאי אין נזקקין ואם נזקק נפרעין ממנו דאף דסבורה ליזון משל בן ואפי' היא עשירה ואם בדין יפרע ממנה ודאי תיזון משלה. וכן אם לא יזקקו לה. וכל זה אם הבן רוצה להיפרע מן האם בחיי' וכ"ש אם מתה אף שהנכסים בחזקת כל היורשים מ"מ זה שכבר זנה סתם מסתמא בדרך הלואה עשה כמ"ד נותנים לזה שאינו רוצה להתפרנס בדרך הלואה ונפרעין ממנו לאחר מותו ונראה אפי' בחייו למ"ד אין נזקקין לו מ"מ ודאי אם אחד נזקק לו וזנו סתם ודאי שחזר ונפרע ממנו כדין האומר אכול עמי וכו' (ח"מ סי' רס"ד ס"ג) והנה ק"ל ג"כ מי שעשה עם חבירו טובה חייב לשלם ומ"מ ל"ק (שם סי' שס"ג) מהאומר דור בחצירי דפטור ע' בסמ"ע וש"כ וה"נ ל"ק ממבריח ארי וכו'.

ז ול"ק מהא (י"ד סי' רנ"ג) דק"ל מי שפרנס יתום בתוך ביתו אע"פ שיש ליתום א"צ לשלם דמסתמא כיון לשם מתנה דשאני התם דה"ל (מס' כתובות) עושה צדקה בכל עת וזה אורחת צדיקים לעשות כך. ועוד דאין לזה המפרנסו לומר לאחר דעלי' רמי לפרנסו מש"כ גבי אחים יחד. ועוד דאומדן דעת יש שחנם עשה עמו כדי שישאר מעות היתום קיימים לכשיגדל לצורכיו מש"כ גבי בן לארו דדרך כל ארץ שתשאר כל ימיה אצל זה שהלכה אצלו ואין כאן לא צדקה ולא חסד אם יש לה מכ"ש אחר ותה לגבי יורשים אחרים זולתו כי למה יוותר נגדם דבר וזה הטעם עיקר.

ח לכן נראה דאם בעת שבאתה אליו ידע כי דעתה רק לפי שעה ואחר שנה או שתים תצא ממנו ליזון משלה דדמי ממש למפרנס יתום שא"צ לכלם אפי' אחר מותה וזה ברור ואפי' אין לו אח ויצאה ממנו ול"ק ממ"ש רז"ל בפסחים פ"א ניחא לאינש דלעביד מצו בממוני' היינו דוקא במצוה דרמיא עליה עכ"פ הן מדאורייתא או מדרבנן מש"כ מצות כיבוד דאין מצוה רק משל אב ולפנים משורת הדין דלמא לא ניחא לי' והרי הוכיח סופו שתובע אותה על תחילתו מכ"ש לגבי אחי'. (ומה דקשה דזימנין דארז"ל דרך הוי אמינא ומאי דתימא ניחא לאינש וכו' אין כאן מקומו [עמ"ש בהשמטות לתשוה קס"ו] (מאחר דאין סברא נגד זה מש"כ גבי בן יתום אע"פ דתובעו לבסוף אמרינן דמתחלה דעתו הי' לזונו חנם וחזר בו וה"ל כבהג"ה ס"ס רמ"ו.

ט וכל זה אם הנכסים בחזקת היורשים בכלל מכ"ש אם הם בבית זה שזנה דמצי למימר דלאו בחנם עשה עמה הן בחיי' או אחר מותה דלא יהא אלא ספק המע"ה כמו כאן שנסתפק בכוונת המעשה (עי' ח"מ ר"ס של"ו) והכי ק"ל בכל התורה ואפי' בהולך למה"י ואחד זן אשתו דאינו חייב לשלם י"ל בתפס דזנה כדמוכח בהג"ה א"ה סי' ע' ס"ח. ואף אם אחר מותה חתמו הפרנסים או הגבאים ארגז שלה וגם חדר המיוחד לה הואיל שהכל בבית זה שזנה לא יצא בחותם זה מתחת חזקתו ורשותו והכל ק"ל (א"ה סי' צ"ג סכ"ג הג"ה) בתפסה האשה מפתחות של החדרים ואף כי לפעמים חותם עדיף ממפתח היינו נגד מי שאין לו תביעה על הדבר ודו"ק ואפי' אם יש עדים ששכרה ממנו החדר כיון שמתה זכה הבן גם בחדר לפני החתימה.

י ונראה לי עוד דאפי' שלחו הפרנסי' תיכף אחר מותה ב' נאמנים ורשמו בכתב אמת כל הנמצא בחדר ובארגז אמו וחתמו אח"כ הארגז והחדר אין הרשימה מוציאו לבן מחזקתו שמוחזק במס שבביתו. ואין החתימה והכתיבה רק שלא יקח אדם מעזבונה דבר ואף אם תמ"ל דאלים כח הקהל במעשיהם להוציא העזבון מחזקת היורש ולהביאו לחזקת כל היורשים (וכגון ששכרה החדר בעדים והקהל חתמו החדר בחייה די"ל בדוחק דנשאר בחזקת היורשים אם עדיין לא כלה זמין שכירות דמעולם לא בא לרשות זה הבן לבד דאע"פ דביתו מקיף לחדר זה מכל צדדיו מה נפקא מינה דהא (ח"מ סי' רע"ה ס"י) החזיק בפנימי ע"מ לקנותה לכ"ע זכה גבי ב' בתים זה לפנים מזה ואפי' שכירות מקום להניח שם כלי באמצע רשות אחר מקרי מקום הכלי רשות השוכר) (כבח"מ סי' ר' וכא"ה ס"י) מ"מ נאמן זה היורש בשבועה שכוונתו במה שזן אמו לא הי' בתורת חסד רק ע"מ לשלם במיגו דאי בעי הי' נוטל מנכסי אמו בעת חוליה או סמוך לפטירתה רק דצ"ע דס"ל מיגו למפרע דלא אמרינן ע' בש"כ בח"מ ר"ס נ"ו ודוק דפה אמרינן מיגו זו מפני שלא ראה אדם עזבונה.

יא ולכן נראה אפי' הוציאו שאר אחים שטרי מתנות או חובות שנתנה האם להם וכן איניש דעלמא אם זה האח מוחזק ותופס מה שבידו אין להוציא מידו כלום. ומ"מ נראה דצריך לישבע היסת שאין לו ממה ששייך לאמו רק מה שנמצא בארגזה ושלא פרע לו או אתפסי' צררא על דמי מזונות כולו או מקצתו. ואפי' לא תפס נראה דאם טוענין אחיו שתחת מזונתי' היתה לו לשפחה. אפי' מבררין שמיום שבאתה אליו אמו לא הי' לו שפחה מש"כ מקמי הכי מצי למימר דזה הי' משום דנעשית אז בתו גדולה ומסייעת במלאכות הבית ושלא נשתעבד באמו במלאכות (שפחה) וגם בלאו הכי מצי למימר דמאז נזדרזה אשתו לעשות מלאכת וצרכי הבית ושלא נשתעבד באמו במלאכות שפחה

דלא נחשד על כך ואוקמיה אחזקת כשירות כדק"ל (הג"ה בא"ה סי' קנ"ד) גבי אשה דמטעם זה נאמנות לומר שלא קיללה לבעלה והכי אמרינן ולא חשדינן לאינשי בגזלנות' ובגנבים ובכה"ג טובא.

יב ואפי' סייע' אמו בגידול בנים וטויה וכביסה ותיקון תפירת בגדי הבנים [אחר שלא סייע' כלל במלאכת הבית או שום טיפות מלאכה לכן ל"ק ממ"ש סוף תשובה קי"ח] אי לומר שזה כדי מזונות שנתן לה רק כך דרך נשים זקינות לעשות ב שהמה שם אף שאוכלות משל עצמן כי הבטלה מביאה לידי שיעמום וכארז"ל סבתא בביתא סימא טבא בביתא וכל הצריך לנכדיה עונג הוא לה כמו אם הבנים כמ"ש דיה שמגדלות בנינו והיינו צער גידול בנים דה"ל בטבע לאם וה"ה לזקינה ומה (א"ה סי' פ') שתקנו חז"ל מעשה ידיה דאשה לבעלה תחת מזונותי' היינו מעשה ידיה המגיע לידי ממון ומ"ש ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה מלתא אחרית' היא ואינו ענין לנדון דידן.

יג מכ"ש ואצ"ל אם גילה זה הבן דעתו לפני עדים אף שלא בפני אמו בחייה ואמר דמשעה ראשונה שבאתה אליו לא עלתה על דעתו לזונה חנם מאחר שיש לה כסף וש"כ אע"פ שבההוא שעתא דאמר הכי כבר זנה כמה שנים לא אמרינן דאשתני דעתו [פי' ולא יטול לשעבר] דמהיכא תיתי לן לומר כן ומאי דשתק ולא אמר מעיקרא שערי תירוצים לא ננעלו ומצי למימר כי סבר הי' שמעצמה תפרע לו או תעשה לו בטחון מספיק שיטול דמי מזונותי' לאחר מותה או דעד כאן סבר הי' בפשיטות שיטול דמי מזונותי' אחר מותה ועתה נפל החשש במחשבתו או אחר הגיד לו דיש לחוש או שהרגיש באמו שתבקש ליתן אשר לה בחלוקה ע"י שטרות לבנים חלק כחלק וכל בכה"ג מהימנין לי' אם מוחזק או יש לו מגו והוכיח סופו על תחילתו בסברא המסייע דאין דרך בני אדם לעשות מה שאינו מחויב דרך ויתור בממוני' אף נגד אמו וכ"ש נגד האחים (אע"פ דמסקנת גמרא דטבא הוי בישא גם מקשי הש"ס אכשיר דרע דמשמע דדרך עולם להוסיף רשע מ"מ לומר למפרע שעשה לפנים משורת הדין אין לנו ואף כי אמר לעדים לא תפיקו לכו שותא מהני ותבא עליו ברכה שלא להקניט אמו ולא צריכנא לדבריו רק לגילוי מילתא אף כי האמת לא צריכנא לדבריו כלל וכמ"ש. ואפי' לא ידעה אמו דבר ממה שאמר זה לפני עדים מהני שגם מי שפרנס יתום ויש להיתום דא"צ לשלם הטעם מבואר בספר התרומות וז"ל לפי שלא א"ל אוציא עליך משלי בתורת הלואה לא נתן לו אלא לג"ח כמ"ש במי שהלך בעלה למה"י וכו' דשם ודאי לאו דוקא אמר לו דה"ה בפני עדים דמי לא עסקינן גם ביתום קטן דבפניו כשלא בפניו דמי אלא ע"כ ר"ל שגילה דעתו (האמנם מה דמסיים שם דה"ל כמי שהלך בעלה למה"י וכו' צ"ע דמי דמי דהתם אין לאשה כלום

בלא בעלה מש"כ ביתום זה. ועוד גבי יתום הטעם משום דלא נתכוון רק לג"ח מש"כ גבי אשה דהטעם משום דמצי הבעל למימר אלו לא זנית אתה היית' דוחקת במזונותי' ומספקת ממעשה ידיה.

יד וצ"ע דק"ל לותה ואכלה צריך בעלה לשלם. ועוד דלא מצינו שום פוסק דאומר דאם שם גילה דעתו דאינו זנה חנם דצריך בעלה לשלם. ומדברי הר"ן משמע דהטעם גבי מי שהלך למה"י וכו' דה"ל כפורע חובו של חבירו וגם זה צ"ע דלכאורה משמע דטעם מי שהלך וכו' כמ"ש דמצי אמר אילו לא זנית אותה לא חסרתי דבר דהיתה ניזונית ממעשה ידיה בדחק ולחץ וא"כ לא מהני גילוי דעתו) ואין כאן מקום בירור דברים אלו כי אין כוונתינו כאן רק לבאר הלכה למעשה.

טו נקוט מיהא דא"צ דעת אמו רק גילוי דעתו וראי' מהא דק"ל הדר בחצר חבירו אע"ג שהוא גברא דלא עביד לשכור דירה אם הבית קיימא לאגרא חייב לשלם שהרי חסרו ממון בדלא א"ל דור בחצירי ש"מ מיהא דתלי הכל בדעת זה שחסרו חבירו לא בדעת חבירו שחסרו. ואע"פ דקש"ל דלמה דק"ל כיבוד אב משל אב רשאי למונעו בכח ולצער אביו אם בא לזרוק ארנקי של בן לים וא"כ אם זה הבן אין רצונו לעשות לפנים משורת הדין ולזון אמו משלו הי' לו להגיד לאמו ושלא לחשוש לצערה דמפני דדעת הבן ליטול דמי מזונות אף בלי שיודיע לאמו והוא האמת כמו שבארנו לא רצה לצערה חנם ואפשר דע"כ אע"פ שחלקה נכסיה בשטרות וקיבל זה הבן ק"ס ונתן לה ת"כ לקיים דבריה אם יש לו שום מיגו נאמן לומר שלא הי' לבו שוה לפיו וכדי שלא לצערה עשה בקשתה ונהי דסברת נחת רוח לית' רק באשה לבעלה מ"מ הוי כהכרנו באונס דא"צ מודעא. עי' ח"מ סי' רמ"ב. ועוד יש לחלק בסברות נכונות וברורות.

טז נאם הטרוד הכותב בחפזי כאומן בלי כלים בימי עניי ומרודי אשר מחולה התעורה קלני מראשי קלני מזרועי אף כי לבי בל עמי שמפני חרבן קהלתינו עיר ואם בישראל ק"ק ווירמיישא שבעתי נדודים וכהיום יום ב' ר"ח שבט שנת תנ"א אני בבית מחותני הקצין פ"ו כהר"ר משה איש אופנהיים בהיידלבורג ואשתי הרבנית שרה בת חמי הגאן כמהר"ר אליעזר זוסמן זצלה"ה עדין בק"ק מיץ אשר להם. ברחתי עם כל אשר לי בעת המהפכה כאוד מוצל מאש שריפת הצרפתים את מקום הנ"ל ביום ד' י"ג סיון תמ"ט ואין פה בידי לא ש"ס ולא פוסקים כי גם הב"ב פה הבריחו את אשר להם מפני חמת המציק ומ"מ כתבתי מה שעלה בזכרוני כנים ולא נים תיר ולא תיר ליפוי כח וזכות השואל כמר משה בן כמר אברהם מאיר משה ז"ל הנקרא משה ראדרבך נגד אחיו לבקשתו ממני:

יז יאיר חיים בכרך.

תשובה קלה

א הנה נסתבכתי בסבך גדול והוא בענין הקהלות שהם בעיירות המוקפות חומה שיש להם רחוב מיוחד נסגרת בלילה ונהגו היתר טלטול ברחוב ואיסור חוצה לו במקום ובכל העיר כמו פה ק"ק וק"ק פרנקפורט הענא ומקום משכן כבוד מעלתו ק"ק מיץ ובמקומת שאין להם רחוב כגון ק"ק טריר קובלענץ מנהיים היידלבורג נוהגים היתר טלטול בכל העיר. ואני בעניי לא ידעתי להראות פנים לזה דאם נחשב העיר כרה"י מפני היקף חומתה נתיר הטלטול בכל העיר אפי' ביש רחוב מיוחד. ואם חוששין להחמיר כנ"ל למה יהא מותר באין רחוב מיוחד ואין לומר דמטעם גוי אוסר על שני ישראלים הדרי' יחד נגעו בה דמ"מ קשה כמו דבמקומות שאין רחוב מותרים ע"כ ע"י שכירות מן השררה ה"ה נ"נ ביש רחוב משתרי בכל העיר ע"י שכירות ובלא שכרו יאסר הטלטול גם ברחוב. דפשוט דבכל מקום שנזכר איסור דריסת הרגל לא ר"ל ביום ובלילה דוקא רק בדרך בני אדם כדמוכח סוגיא דאחדא לדשא דפנימי' גבי חצירות פתוחות זו לזו בסי' שע"ח ושפ"ב וא"כ אם לא שכרו ה"ל כגוי בפנימית שאוסר על ישראלים שבחיצונה ואדרבא מצד זה הי' סברא להתיר לטלטול בעיר שאין דירת ישראלים שם ברחוב מיוחד.

ב ואף אם הי' באפשרי לסבול הלחץ זו הדחק הגדול הזה לומר כיון דשערי היהודים סגורים בלילה וגם אי בעי יסגרו שערי הרחוב גם ביום וה"ל לישראל בפנימי דפשוט דבכל מקום דמצי לאחדא לדשא כמאן דאחדא דמי אף דאין לנו דוחק גדול מזה דבאמת אין לנו רשות בשום מקום לסגור שערי רחובותינו ביום למנוע דריסת הרגל מאתנו. ועוד דמ"מ נשאר קשה למה יאסור הטלטול בכל העיר ועוד דהיינו מוכרחים לומר דדוקא ביש שערים נסגרים ברחוב מש"כ כשיש מבוי הנכשרת ע"י לחי וקורה דאין מונע מדריסת הרגל גם בלילה דאה"נ דבשכירות שרי הטלטול בכל העיר וזולתה אסור בכל העיר והא ודאי ליתא כמו שראיתי בכמה מקומות רחובות היהודים ובקציהם חבל משוך חוץ לרחוב להתיר הטלטול חוץ לשער ודריסת הרגל של עריליים גם בלילה עד לשער. וקשה אם שכרו מה לי להבל החבל ללא צורך ואם לא שכרו מה יועיל החבל. וע"ק אם האיסור בכל הקהילות בטלטול בכל העיר מפני שהגוים אוסרים עלייהו למה לא ישכירו המקום מן השררות להצילם מצער איסור הטלטול.

ג ואפשר דאה"נ דבמקום דאין שערים ברחוב היהודים גם אין רחוב מיוחד ומתוקנת ע"י לחי או קורה אם היינו באים לחוש לכת הסוברים דאין שום עיר רה"י לענין טלטול לא היו מותרים חוץ לביתם ובמקום צערא כזה לא חששו רק תפסו כדעת המתירי' דבאמת הכי ק"ל כדפסק בת"ה מש"כ כשיש רחוב סגורה או מתוקנת ליהודים ע"י לחי וקורה

דלא דחיק להו עלמא כולי האי דאפשר לעשות צרכיהם ברחוב שלהם חששו לדעת המחמירים לאסור חוץ לרחוב או חוץ לתיקון לחי וקורה כמו בחבל דקצת ק"ק בטלטול ומ"מ בכל מקום צריכי' לשכור מן השררה ועיין צ"ע שלא שמעתי פה ק"ק שכירות זה שלושים שנה ותמוה שלא זכר כל זה שום פוסק קדמון או אחרון ולהרגיש במה שהרגשנו וכו':

ד יאיר חיים בכרך

תשובה קלו

א שאלה: מה שקצה רשעי הדור וקלי דעת ופוחזים בשיש להם משפט אצל שופט חקלאה עם אחד נותן או מפריז ליתן לו שוחד ונעשה להם דבר זה בהיתר גמור עד אשר ילכו וישתבחו בעיר אשר כן עשו ולפי הנראה יש בה איסור דלפני עיור אחר שבני נח מוזהרין על הדינין ואף כי נחלקו רבוואת' בפירוש אזהרה זו מ"מ לכ"ע אם יקלקלו הדיינים את המשפטים המה עוברים לאו זה וא"כ הרי זה הנותן שוחד קאי בלפני עיור כמושיט לבן נח אבר מן החי:

ב תשובה: הדבר הזה שאל הדוכס הגדול בסגנון אחר לגיסי ה"ה המנוח כמהר"ר איצ' אב"ד ור"מ דמנהיים ומדינה פפאלץ באשר הי' לפנים אב"ד ור"מ דק"ק המלבורג וכאשר נעשה שם גירוש כללי שנת תל"א בא לק"ק ווירמיישא ונתקבל לאב"ד במנהיים ומדינה הנ"ל. והי' הדוכס קאריל לודוויג ז"ל המופלג בחכמה משתעשע לפרקים בגיסי הנזכר בדברי שכליים. ופעם אחד אמר לו הדוכס קובל אני לך על בעלי בתים אשר ממשלתך על נשמתם לתקנם ועליך להוכיחם ולהזהירם על המחלוקת שתמיד תמצאם בחדרי משפט שלי ולא די שהם מקלקלים מעשיהם וחוטאים אף גם כי יחטיאו וירשיעו ויקלקלו שופטי ארץ הממונים על ידי שנותנים להם שחדים אשר נגד כל דת כ"ש נגד הנאמר בתורתכם ולא ידעי להם שום התנצלות בזה רק באשר שהוא דבר הנעשה בסתר ואינו גלוי וידוע רק ליודע נסתרות ומ"מ ידעתי כי הדבר אמת וידוע לך כמו שידוע לי ומוטל עליך לתקן.

ג והשיב גיסי ודאי הדבר רע ומר מאד ואף כי הפעם אודה כי לדעתי נעשה המעשה הרע מקלי דעת ורשעים ומ"מ לא נתברר לי הדבר מי ומי עשה ככה לענשו ולייסרו כאשר דיבר אדוני שהם דברים שבסתר וא"א להוכיח בפרהסיא דרך כלל כי חלילה להוציא דבה רע על השופטי' כאשר באמת לא נודע לי בבירור ואין להמליץ בשום המלצה בעדם דאפי' לא נאמר איסורו בתורה ראוי לאסרו מצד השכל וישוב העולם ותיקון המדינה

כמו רציחה וגזילה וגניבה ואונאה וזנות ועול מידות וכלם דברים שהשכל מחייב ודין ודת חק ומשפט עול על כלנה שאם יקולקל המשפט איש הישר בעיניו יעשה. ועם כל זה נראה שבאם יש ליהודי איזה דבר משפט עם הגוי שהגוי מכחש לו ממון שהלוהו או תובע לישראל מה שאינו חייב לו אף כי אין התנצלות לנותן השוחד [פי' בדיני אדם] כי מאן יימר שהאמת אתו כ"ש המקבל השוחד לא טוב עשה כי לא יאמינו מ"מ הנותן שלבו יודע מרת נפשו שהדין עמו פטור מדין שמים כי ע"י השוחד יצא משפט אמת והלא העושק מיד מבקש לעושקו.

ד שנית אפשר כי אין כוונת המשחד שהשופט יעות המשפט רק שכל אחד מתירא פן חבירו נתן שוחד וע"י כך יטה לב השופט אליו לכן חפץ לתקן במה שגם הוא נותן שוחד וכל אחד מהם אם ידע שחבירו לא יתן גם הוא לא יתן.

ה שלישית באשר כל שוחד נאסר לא בשניתן על מנת שיזכה אותו בלי זכות ולחייב חבירו בלי חובה רק שהנותן שוחד נותנו ע"מ שישפוט האמת ויתן לב לחפש בזכותו וכן ארז"ל לא תקח שוחד אפי' לשפוט אמת כי מצד השוחד איקרובי דעתי' לצד הנותן ובלי כוונה ורצון יצא משפט מעוקל וכמו שכתוב כי השוחד יעור וגו' ומסברא זו אלו נודע ששניהם נתנו סך אחד לא הי' חשש.

ו והנה ידוע שאין שנאה כשנאת הדת ומצד הטבע והמנהג בעלי דת אחד הם חבירים ואחים מצד קירוב דעתם והנהגתם ודתם ובבוא יהודי וגוי למשפט בלי ספק יטה לבב הדיין דעתו להתנצל בעד הגוי ולחשוד לישראל שמשקר ומערים בכל דבריו לכן סבר היהודי שיש לו משפט עם זה שאינו בעל דת שלו שתהי' יד שכנגדו על העליונה מחד קירוב דעת השופט לבעל דתו לכן סבר לתקן מאזני צדק להעמיד דעת קנה מאזנים של השופט על היושר שלא ינטר אנה ואנה ע"י שחד שנותן לו לא לעות המשפט אדרבה לישר המשפט ולשמרו מעות המשפט פן יצא. אף כי כל זה חלילה לומר שמספיק זה להתנצל בעד הנותן לומר כי יפה עשה רק כי אפשר שע"י סברות בדויות מצא היצה"ר מקום להביא הנותן לכלל זה.

ז וישרו דברי גיסי הנ"ל בעיני הדוכס והשיב כי מה תאמר בשוחד שני בני ישראל המדייני' זה נגד זה שאין תירוצך האחרון מספיק. חזר והשיב גיסי כי אז מצא השטן מקום לתשובה הקודמת שכל אחד חשד חבירו שהוא יתן שוחד לכן יעשה גם הוא כן והכל לתקן המשפט וכל אחד אלו ידע שחבירו ישיב ידו ולא יתן גם הוא ימנע. והדוכס שחק ואמר חסדאין מילך עם כי ידעי ששערי תירוצים לא ננעלו הן באמת הן בשקר. עד כאן דברי ויכוח הנ"ל.

ח רק באשר תאמר לנו מה אתה משיב בדין תורה לכן אגיד לך רשום בכתב אמת את הנלפענ"ד כי לכאורה יש לתמוה למה לא הזהירה תורה גם לא תתן שוחד כמו דהזהירה גבי ריבית לא תשוך ולא תשיך ללוה ולמלוה ונ"ל בזה כי אין נתינת שוחד איסור מצד הנתינה עצמה כמו ריבית רק מצד הטיית משפט שגורם לכן אמרה לא תקח שוחד ופירשו רז"ל וכ"כ רש"י אפי' לשפוט צדק דאלו לשפוט עול כבר נאמר לא תטה משפט (אף כי הקשיתי דלמא לעלם לשפוט עול ולעבור משעת לקיחה דבכה"ג ארז"ל על טומן משקלותיו במלח) וכמ"ש קרא בתר הכי הטעם כי השוחד יעור וכו' ר"ל שאין החשש שיעות המשפט במזיד רק ע"י השוחד יקרב דעתו לזכותו ויעוורו עיניו לראות אמת לכן מצד הנותן אפשר שאין חטא אם נושה בחבירו מנה וטענו מאתיים שהנתבע אם ידוע האמת וירא מעיוות הדין אם נותן שוחד לדיין כי לבו יודע שהדין עמו רק שלגבי מקבל השוחד שלא ידע הדין עם מי נאסר ודאי בכל ענין.

ט ולולי שאסרה תורה מצד שע"י זה יצא משפט עול באופן שהמקבל עובר בלאו דשוחד ולכן גם הנותנו עובר שמכשיל חבירו בלאו זו של קבלת שוחד [ע' תשובה קפ"ה] הי' במשפטים שאין בהם גזל ידוע לתובע ונתבע רק תלויים בדין תורה ובדבר' ז"ל כגון דיני שומרים ורוב דיני ממונות השוחד היתר גמור כי אם יטה לב הדיין אחר הנותן ויתן המשפט לזכותו מה פעל רע ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות ולבבו יבין ודעתו נוטהו ולכן בשוחד לשופטיהם אין בו חשש דלפני עיור אם הוא מדיני ממונו' שלא נתברר לבעלי דבר עצמן שחבירו עושה עול רק כל אחד סובר הדין עמו וגם השופט דעתו לשפוט צדק וגם נותן השוחד אינו מתנה שיזכהו רק שיחפש זכותו וישים דברי טענתו אל לבו גם אין בו גזל ידוע דק"ל גזל הגוי אסור.

י ומפני שיש מקום ללין על דברי ולומר דגם זולת לאו דשוחד מצד עצמו יש בו איסור לנותן ומקבל מצד שגורם שיצא המשפט נגד משפט האמת ואף כי אין הדיין מזיד רק דן ע"פ מה שדעתו נוטה מ"מ אחר שהשוחד גורם נטיה זו נגד האמת ה"ל עון ופשע גם מצד הדין ע"י קבלת שוחד כמ"ש גם בלא דעת נפש לא טוב. לזאת אשיב כי לו יהי כן במשפטי ה' כי חיות הנה וממקום קדוש חוצבו ואינם בנוים כלל על שיקול דעת אדם כנודע אף כי ק"ל תחילה בפשיעה וסופו באונס מחמת הפשיעה חייב בדיני אדם ונדון מיני' כלפי שמיא מ"מ אין ראי' למשפטי' הבנויים על דעת נוטה ושכל אנושי ותיקון הישוב והקיבוץ.

יא וגם במשפטינו נ"ל להביא ראי' דאין חומר כולי האי במשפט בלתי נכון היוצא מפי הדיין אם הוא דין תורה לדעת הדיין דגר' בגמ' פ"ד דשבועות מנין לנושה בחבירו מנה

וטענו מאתים (כדי שיתחייב שבועה) שלא יאמר אכפרנה בב"ד ואודה לו חוץ לב"ד שלא אתחייב לו שבועה וכו' ת"ל מדבר שקר תרחק. והנה פשוט מזה גופי' ומכל השנויים שם שאינם רק הרחקות יתירו' ולא מצד הדין והאיסור רק שבזה קשה אחר שאם ישיב זה לתובע כמי' פני' לפנים ועם עקש התובע שלא בדין יתפתל וישיב להד"ם וחוץ לב"ד יודה מה שחייב לו ויתן לו מה פעל עון והלא טוב הוא זה מאשר יודה לו מנה בב"ד ויפסוק לו ש"ד כמודה מקצת ולפי האמת משפט שו ושבוע' שוא הוא ר"ל חכם אחד שנתבע יודע שאינו חיב לו מנה אלא ע"כ אחר שהדיין פוסק כדין תורה לפי הטענות אין בו חשש משפט שוא וממילא גם השבועה אינו שבועת השוא וטפי קפדינן על דיבור בעלמא שיכחיש הנתבע לפני ב"ד בדיבור קל את מנה שחייב לו אף שדעתו לפרוע לו מה שחייב לו עתה וגם מאז מה שרוצה לגלגל עליו ואף שחבירו עשה שלא כהוגן לא ישיב לו כמעשיהו. מכל זה ראיה שאם הדיין מי שיהיה עושה מה שדעתו נוטה לא יהי' בו חטא רק כשהשוחד הוא לאו בפני עצמו מדת תורתינו ומדת כל דין ודת להעמיד כל דין ודת על יושרו והעיקר על המקבל שהרי לא ידע עם מי האמת והישר רק שהנותן אם ידוע שזה שכנגדו עובר עליו הדרך ומכחש לו ומבקש את שלו פטור מדיני שמים וכן בדבר התלוי בשיקול הדעת. מש"כ בשח"ו יודע שהדין עם חבירו ומבקש מהדיין שיעוות הדין הרי בידו חטא כפול ומשולש גזל ושוחד ועוות הדין ומכשול חבירו ואין חילוק בין ישראל לגוי.

יב וכל זה נראה נכון לפענ"ד:

יג נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קלז

א ראובן תבע לוי בערכאותיהם בדבר ממון והביאו לכלל תפיסה ולא רצה לפטרו עד שהעמיד לו בן אחיו לערב דהיינו שהוצרך לתת לו שטר על ת"ק ר"ט שהודה שקיבל ממנו והתחייב עצמו לפרעם לזמן פלוני ובכל תורת נאמנות וכשתבע ראובן לפלוני אחיו של לוי השיב כי אינו רק ערב ושיתבע ללוי ואם יצא חייב ולא יהיה לו לשלם אזי ישלם הוא ועוד כמה טענות כאשר יבא בדברינו.

ב נראה דאם שטר של פלוני בלי קנין ומפורסם לכל כי הוקם השטר כדי לפטור דודו לוי דק"ל דבר המפורסם לכל כעדים דמי א"נ ראובן מודה דלא שייך מגו להוצי' רק שאומר לפ' פרע לי מאחר שהודית והתחייבת עצמך אין בדבריו כלום דמ"מ לא יצא מדין ערב קבלן דג"כ אומר אתן לך ואפי' מתחייב עצמו בכל ענין ותוקף האפשרי מ"מ אינו רק

קבלן ואינו משתעבד כלל בלי קנין ומיעוט ידיעה פ' גרמה לו שאמר שאם לא יהי' ללוי ישלם לו ועל כן מצי הדר ביה.

ג ואין לומר דמה שפטרו ראובן מתפיסתו ע"י שטר של פלוני ה"ל כשעת מתן מעות דהא ודאי ליתא שהרי תנן הרי שחונק חבירו בשוק וכו' שלא על אמונתו הלוהו ש"מ דלא מקרי מה שהניחו חביר' מלחנקו שעת מתן מעות ונהי דלא ק"ל כבן ננס היינו בקנין דמישתעבד מש"כ בלא קנין. ומה דק"ל שבאם פטר את חבירו ע"י ערבות דידי' ה"ל כשעת מתן מעות היינו כשכתב לו כ' פיטורי' או פטרו לפני עדים או הערב מודה שפטר ללוה בפי' מש"כ החונק או התופסו בתפיסה אף שהניחו לחפשי חנם ע"י ערבות מ"מ אינו נפטר ממנו לכן ע"כ יתבע ראובן את לוי אם יש לו זכות עליו ואם יפטר לוי ממנו אין לו תביעה על פלוני.

ד אבל אם עשה פלוני ק"ס הרי אם היה לוי חייב לראובן משתעבד פ' בדין קבלן שהרי נכתב שקיבל ממנו ושחייב לפרוע לכן מצי לפרע ממנו תחילה רק מפני שפלוני טוען. עוד שחבירו נאנס ע"י תפיסה שלא כדין ושלא כדת ומעולם לא נתחייב לו דודו אפי' פרוטה. וראובן משיב דרך כלל הלא לא אנסתי לך ולא פגעתי ולא נגעתי בך רק נתרצית ברצון טוב להתחייב ולשלם נראה אם ראובן מוחזק למוסר ומפורסם שהעביר על לוי את הדרך ובא עליו בעלילות דברים והכריחו לעשות רצונו בהעמדת אחר להתחייב לו.

ה גם פ' פטור כי מה שעשה היה להציל דודו ומצוה רבה עביד כארז"ל והשבותו לרבו השבת נפשו וגופו. רק באם ראובן טוען שבאמת חייב לו ת"ק ר"ט רק שירא לתבעו בד"י פן יכחישו וישבע לכן עשה מה שעשה להכריחו להעמידו לו ע"ק ישלם לו את שלו צ"ע אם יפטר פלוני אף שראובן שלא כדין עשה מ"מ אם אמר את שלי הצלתי דודאי אם כבר פרע לוי לראובן כדי להפטר מתפיסתו נראה דלא מצי לחזור ולתבוע לראובן ולהוציא ממנו ממון ה"נ שטר התחייב' פלוני דהוי פרעון של לוי.

ו אבל צ"ע בש"ע ח"מ ס"ס כ"ו דמשמע דצריך להחזיר לזה כל מה שהוצאי ע"י ערכאות יותר ממה שהיה מתחייב ע"פ הד"ת כ"ש בכה"ג ובכה"ג צ"ע רב בשוכר עדי שקר והוציא ע"פ ממון מחבירו והודה שעידי שקר היו רק שבאמת הי' חייב לו אף ע"פ דודאי אשר לא טוב עשה מ"מ מצד הסברא פטור מדין שמים מצד הממון וגם חבירו אינו יכול לתבעו מאחר שהוא מוזחק ויש לו מיגו לומר עדי אמת היו ובזה יפה כחו מנדון הנ"ל דאין לו מיגו לומר שבדין עשה. מ"מ בשניהם י"ל דקנסוהו חז"ל מפני תיקון עולם.

ז ול"ק על מ"ש דאם ראובן מוחזק למוסר ושהיה רק עלילה דפ' פטור ממנה הרי שהיה חונק חבירו וכו' דבקנין משתעבד וגם בן ננס לא פטרו רק מפני שלא על אמונתו הלוהו

דשאני התם דמיירי דחייב לו באמת אע"פ שלא הי' לחנקו מ"מ משתעבד חבירו והוא כמ"ש מ"מ לא דמי החונק דעביד דינא לנפשי' ממעשה רשע של פוקרים הנ"ל וק"ל. דמיירי שהחנק מודה ודוק. לכן בגוונא בתרא אין בידי להכריע:

ח יאיר חיים בכרך.

תשובה קלח

א שאלה: מעשה זר רע ומר אירע בק"ק פלוני שבא לשם ב"ב נכבד מהמבורג ונתאכסן בבית אחד מנכבדי העיר והכיר שפחה שבבית ההוא שהיא היתה מעולפת ומעוטפת ראשה עם אורח א' בביתו בהמבורג לפני חצי שנה בחזקת נשואה לאותו אורח ועל כן השכיבם בחדר אחד ששם שני מטות מוצעות מיוחדים לאורחים והאורח אמר שזו אשתו ומ"מ אמר שיציעו לו ב' מיטות כי איננה טהורה. והיא הודית ואמרה כי ע"י ריצוי כסף וקנייתו לה מנעלים ובתי שוקי' וכה"ג נתפייסה לבחור הבליעל ההוא למלאות תאותו בה בכל המשך הדרך בכמה מיני קריבות חיבוקי' ונשיקות של תפלות עד כי נתפתת להחזיק עצמה כאלו אשתו היא כדי שישכבו יחד בחדר אחד וכוונתו הי' לשכב אצלה ולפי הבטחתו שישאנה אח"כ אבל לא האמינה בו ובבטחונו ולא עלתה בידו לחללה בשום ענין הן באונס הן ברצון רק תמיד הפקירה לו גופה לבד מגוף המעשה אשר לא יעשה לה ותמיד שמרה בתוליה ולא שכב במיטתה.

ב ומפני שהיתה הפסולה יפיפיה וגבירתנית ומשכלת נתנו רבים עיניהם בה לישא אותה כי האמינו לדברים עם שבועות חמורות שעשתה רק שהיו קצת מפקפקי' שמא צריכה גט מאותו הבליעל שהלך לדרכי שעירה. הן מצד שהוחזקה נשואה בהמבורג וק"ל סוקלין ושורפין על החזקות. ואני אמרתי דאם משום הא אין להזקיקה לגט דבעינן דוקא שהוחזקו בעיר ל' יום כמ"ש בטור וש"ע א"ה סי' י"ט. ואפילו אירע שהיה בכמה כפרים ועיירות בחזקת בעל אשה זו לא מקרי הוחזקה מה שבין לילה היה ובין לילה עבר. ואם משום שאמרה שהיא אשתו הלא היא מכחשת ואומרת שמעולם לא יצא מפיה הדבר הזה ואף אלו הודית היה מקום לומר דנאמנת לחזור ולומר פנויה אני ע"י אתמלא וכדק"ל מש"ס פ"ב דכתובות דכ"ב. רק שהיה מקום לפקפק ולומר דה"מ באמתלא נכונה ומסתברת כדאיתא בגמ' שם מש"כ לאחזוקי נפשה ברשיעה לומר שאמרה שזה בעלה למלא תאותה הרע אין זו אמתלא כלל ומצאתי ראיה לזה ממש זקיני הגאון כמוהרר"ש בתשוב' על כהן שכיחש כהונתו עי' בשו"ת חוט (חשו) [השני] תשוב' סי' י"ז סוף דבר די"ג. ועי"ל לפי מ"ש הט"ז בי"ד ר"ס קפ"ה דע"כ הוחזקה נדה בשכינותי' לא מהני

אמתלא מפני דא"א לומר דסמכה בדברים הראשונים לתת אמתלא דלאו כ"ע ידעי כ"כ בשם זקן זקנתי הגאון מוהרל"פ ולדבריו ה"ה אמרה בפני רבים אשת איש אני וא"כ היה זו אם אמרה במקומות רבות ששאתו היא. רק שיש מקום לפקפק בסברת זקיני הגאון זצלה"ה מגמ' דכתובות הנ"ל מעשה באשה שקפצה עלי' בני אדם וא"ל מקודשת אני וכו' ואמרו חכמים נאמנת אף שהיו בני אדם הקופצים רבים.

ג ואם משום דק"ל הוחזקה נדה בשכינותי' בלבישת בגדים לא מהני אמתלא כבטור וש"ע סי' קפ"ה וי"ל ה"ה ה"נ זו דנהי דכתבנו דלא הוחזקה ל' יום לענין סוקלין ושורפין דההיא מיירי בחזקה אלימתא מ"מ ה"ל בהוחזקה נדה די"ל כמ"ש בתירוץ הרשב"א דלעשית מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדות אין אשה עושה כלל וי"ל היינו משום דאין אשה מנוולת עצמה בהם כי מאוסי' ומגונים וטמאים הן בעיני' מש"כ לצנוף מצנפת כדרך הנשים לפעמים גם בתולות מכסין ראשם מפני כיעור ראשם בשחין וכה"ג י"ל דמהני אמתלא אי נימא דזו שעשתו הרע להפקיר עצמ' בעניני ניאוף בשביל חמדת ממון והנאת הגוף מקרי אמתלא מקובלת.

ד ואפשר שאפי' הודית שבא עלי' מ"מ אין ענין להצריכה גט מטעם שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות [לא אמרינן זה רק באיש שגירש אשתו וכמ"ש הרמב"ם הובא בש"ע א"ה סי' קמ"ט ס"ה. עשו"ת ר"מ אלשקר סי' ג'] ומסתמא קידש' בביאה הלא ק"ל המקדש שלא בעדים אין חוששין לקידושיו ואפי' שניהם מודים כבא"ה סי' מ"ב. ואין לומר דיש עדים הוא בעל אכסני' שלהם וכמה אורחים ובכמה כפרי' שהשכיבם יחד לחדר א' אין אלו נקראים עדים שהרי לא שתו הרואים לבם שיבעלה ואפי' להא דק"ל שם דאין צריך ליחד העדים היינו בקדושי כסף שהרי רואי' הנתינה וכמפורש בש"ע שם בהג"ה ס"ד. מש"כ בקידושי ביא' דאין רואים דבר צריכי' עכ"פ לראות ולתת לב ליחוד יחד בחדר לשם ביאה וכה"ג מיירי ודאי הג"ה ר"ס ל"ג [והכי מוכח ר"ס קמ"ט עשו"ת מהרשד"מ בחלק א"ה סי' ס"ה] ולא אמרו הן עידי יחוד הן עידי ביאה רק במגורשת ע' א"ה סי' קמ"ח.

ה וע"ש דיש עוד לומר בבן בליעל כזה אשר לא טוב עשה להתעולל עלילות ברשע באופן זה ומה גם שהיתה נדה בטלה חזקת אין אדם עוש' בעילתו בעילת זנו' ובהג"ה הנ"ל מיירי שטהורה היא וק"ל (וסברא זו נזכר' בהג"ה הנ"ל) דאפי' זונ אינה רק כמאן דמקדש בלא שדוכי ובועל ארוסה בבית חמיו.

ו ודברי הבליעל באומרו שקידשה לפני עדים והיא מכחשת פשיטא נאמנת ומשנה שלימה היא קדשתיך והיא אומרת וכו'. וכן אני גומר ואומר להלכה דא"צ ממנו גט.

ומ"מ למעשה לא יסמוך אדם עלי, וגדולי הדור רבנים המומחי' המובהקים ישפטו הם ע"פ דעתם והכרעתם אשר אני בעוניי אינני כדאי לבא למדה זו.

ז כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קלט

א שאלה: שאלוני יחיד סגולה מק"ק פלוני בדבר יהודי כגנב שנתפס ימים רבים שם ומקרוב נתלה: והשר מבקש סך עצום להניחו לקבור בקבר ישראל אם מחויבים להוציא על זה סך רב כקצת בני המדינ' שמתלוננ' עליהם ואומרים כי מוטל עליהם להוציא על זה מה שיהיה מאחר שהפרצ' בגבולם:

ב וזאת תשובתי. ודאי יש ויש מקום ללון עליכם אבל לא בשביל קבורה רק בשביל הצלת זה האביון אחר היה לפ' הנשמע סיפוק בידיכם ובהוצא' מעוטה והתרשלת' בז. ומפני שהיה בקרביכ' קדו"ש זה עליכם היה לעשות ולהעשות אחרים ע"י שלוחים. ואם בשביל שקצתכם מתנצלים שהיה גנב מפורסם ועובר כמה חרמות קדמונים וה"ל מסכן רבים שרשאים למסרו בידי גוים אין דבר זה ברור לומר שבזה מסכן רבים כי אם יתפס הוא רשע בעוונו ימות ואף כי יש חילול השם באשר הגוים מרשיעים על כלל יהדות בשביל כך אין אלו רק דברי המון עם ולא חכמים שבהם ושלטונים הלא גם מהם ובהם יראו וימצאו לאלפים. ולא דברו הפוסקים ברשיון למסרו רק בעוסק בזיופי' כמ"ש בהג"ה ש"ע סי' תכ"ה כי כל הנוגע בזה יטמא ומטבעו' הללו יתפשטו בקרב ישראל וכמה נפשות נקיים אשר יבואו ע"י זה לידי סכנה מש"כ גנב כזה והרי עכן שמעל מעל ועבר ה' חרמות ונאמר בו אע"פ שחטא ישראל הוא וא"ת הואיל שדרכו בכך ה"ל מומר לדבר אחד וכי ה"ל מומר מה הוי הא לא ה"ל מומר להכעיס שנא' לא יבוזו לגנב וגו' [ע' מ"ש ב"י בשם מרדכי י"ד ר"ס שמ"ה ובסי' שע"ה גם בס' תורת האדם שזכה הב"י מגנבים] ואם כדבריכם יצאו מינן צוורני צוורני הרגילים בייי"נ בריבית ובהשחתת פיאות ראש וזקן.

ג מש"כ הצלה מן התליה להביאו לקבר ישראל לא ידענא כולי האי אם מוטל על עדת ה' להוציא ממון על זה אם לא בשביל רשעות הגוים האלה המון עם כנ"ל וגם זה אינו רק איזה המשך זמן אחר שנתלה מש"כ אחר זמן רב כיון דדש דש אין אומר ואין דברים. ובזה ודאי מוטל על כל בנ"י לסייע בממונו והקרוב לגבול ומקום ההוא מחויב יותר ומ"מ גובים גם לפי הממון והקורבה כי ודאי לגואליו וקרוביו יש גנאי גדול אם לא נקבר כשבבותי' דאתתי' דר"א דאמר לה תהא כבמלך שלא ניתן לקבורה. וכן אם יקברוהו תחת התליה ובכה"ג וכ"ש אם נשאר תלוי. כמ"ש מאן דאית ליה זקיתא בדיותק' וכו'.

ד ואין ראיה ממה שתקנו הטוב ומטיב על הרוגי ביתר כי היו קהל גדול אלפים ורבבות ומצינו שדרך הקדמונים להשתדל על הרוגי מלכות ליתנם לקבורה כמ"ש לענין התחלת אבלות משנתייאשו לשאול אבל לא וכו' וי"ל דהיינו הקרובים כי ודאי למה יש בזיון אם לא נקבר עד שנרקב ונבאש ויתפשט מבזיונו בזיון משפחתו וזהו כוונת רש"י פ' נגמר הדין וגם התוס' מודים בזה יע"ש בסוגיא דאבעי להו קבורה וכו' וכ"ש אם נתלה דכדאי בזיון וקצף מש"כ מה שאומרים שאין לזה שנהרג מנוחה עד שיקבר כפשטי' דקרא וישב העפר אל הארץ וגו' לא ידענו לו עיקר ולו יהא כן אין בידינו לחייב יחיד או רבים בזה להוציא עליו ממון.

ה ועוד דאם בתלוי אפשר שיש לו צער כי המקום מסוגל שרגילי' להתאסף שמה רוחות שדים מ"מ לומר בהחלט שלא ימצא מנוח וכ"ש שאר הרוגים מנלן דלאו כל דבר השגור בפי המון אמת. ולא ניחא לאלפים ורבבות הנטבעים ונשרפים ואפילו אותן שנאמר בהם לא יספדו ולא יקברו דלימרו הכי. ואין לומר דמוטל על ק"ק הסמוכ' וב"ד שבה להשתדל מלאו דלא תלין. דהא כיון דע"י מלכות נהרג ולא בלבד שאינו מוטל עליהם לקברו גם המלכות אינם מניחים לעשות זה אין ענין בלאו דלא תלין ואין ראיה להוציא ממון מעתה.

ו ולא אוכל מלט מלהודיע למר מה שנתקשיתי באותו סוגיא דפ' נגמר הדין בדין קבורה ובמה שדברו הפוסקים בו. הא' במ"ש שם במשנה כל המלין את מתו עובר בל"ת וצ"ע נהי דמרבינן שאר מתים מיתור מלת תקברנו מ"מ ריבוי זה לא ה"ל רק עשה ומנלן לא תעשה. ודוחק לומר דסמיכי יחד לא תלין כי קבור תקברנו ואמרינן כל שהוא בקבור ישנו בלא תלין כמו שיליף בש"ס מס' פסחים דמ"ג ע"ב בכה"ג דנשים חייבות באכילת מצה דדרך הש"ס לפרש זה ולא לסתום. אף כי היקש כזה לחייב הוא זר בש"ס אף כי לפטור עצמו מספר והארכנו בזה בספרינו מ"ק בג"ה. שנית במ"ש הרמב"ן והטור י"ד ר"ס שצ"ב שאם נתנו בארון [עי' תשובה ר"ג] ולא קברו בקרקע עובר על הלנת המת וק"ל דבגמ' יליף זה מיתור דתקברנו והלא כבר למדנו מזה שגם כל המתים ישנם בלא תלין כבמשנה ואין לנו לומר תרתי שמעית מיני' רק במקום שאמרו הש"ס ושיש לכל א' רמז ואיזה יתיר והארכנו גם בזה בספרי מ"ק בג"ה.

ז [בסמ"ק רשמנו כל תרתי שמעית מיני' דבש"ס ובארנו דבכמה דוכתי ביאר הש"ס גופי' איזה הוכחה דמוכח דלא אתי לחדא לבד והכי מסתברא שהרי הש"ס מקשה בכמה דוכתי והאי קרא להכי דאתא ההוא מיבעיא ליה לדרוש פלוני ואי לומר דהיכי דמצי לתרץ תירוץ מרווח לא בעי הש"ס לומר תש"מ שהרי רפ"ד דזבחים מקשה הש"ס ור"י

האי קרא מפיק לי' להכי ולהכי ולא מצא תירוץ רק משני תרי תנאי וכו' יע"ש אלא ע"כ אין לומר תש"מ רק ביש הוכחה ובכמה דוכתי אמר הש"ס גופי' א"ה לימא קרא וכו' ובכמה דוכתי דאמר הש"ס בלי הוכחה ומיישב להו רש"י ולפעמים התוס' ובמקום שלא הרגישו מוטל עלינו להרגיש לדקדק ולבאר.

ח ובכמה דוכתי אע"פ שמתרץ הש"ס דמוכח לימוד השני דאי ללימוד הראשון לבד לימא קרא וכו' יש לדקדק מעתה בהיפוך ודלמא קרא כולה לאותו לימוד בא כבגמ' מנחות די"ד דמקשה הש"ס גופי' כך וגם בזה הרגישו התוס' במקום שלא זכרו בש"ס כמו ביבמות די"ד ודס"ח ע"ב ודק"ב ע"ב. ובמקום דלא תירץ הש"ס והתוס' זה יש להתבונן אם דרש זה קרוב ודרש השני רחוק ל"ק דלמא קרא להההוא דרחוק לחוד אתא ובסברא זו מתורץ סוגיית הש"ס דמנחות דנ"א ע"ב גבי קרא דוהכהן המשיח תחתיו מבניו דפי' רש"י מ"ש בש"ס א"כ לימא קרא דר"ל א"כ דלא בא רק ללימוד זה דברייתא שם דעלה מקשה אע"פ שבכל הש"ס פירושו א"כ ר"ל דלא נלמד מיני' רק ההיא שבקשת לומר בקושייתך דצריך קרא ולפי מ"ש זה כוונת רש"י דע"כ קרא אתא לדרוש המתיישב טפי וקרוב ללשון הפסוק. ועי' מ"ש בספק ק"א פ' צו די"א ע"ב שדרך ג"כ בדרכינו רק שמ"מ ביקש לפרש א"כ הנאמר שם שלא כפי' רשי רק כבכל סוגיית הש"ס. ובסמ"ק הארכנו בג"ה].

ט ועוד דאין זה מבואר ללימוד רז"ל רק שאמרו על מה דמקשה שרב אחא לא השיב כך להההיא מטרונית' מפני שחשב דכי קבור לחוד סגי בעשיית ארון ומ"ש תקברנו לא משמע ליה ומנלן דהש"ס תפס זה לאמת אדרבה הלא אמר לא משמע לי' רק דזה י"ל דלא משמע ליה שיהיה זה מספיק להשיב למטרונית' דלא ס"ל ענין יפלותא מריבויי דחז"ל וכ"ש בכה"ג די"ל דברה תורה בלשון בני אדם. האמנם לפי האמת לא ק"ל ד"ת בלב"א ואע"פ די"ל היכא דמוכח מבואר קרא לא דרשינן ביה נגד פשטא דקרא לא אמרינן ד"ת בלב"א וכ"כ התוס' במס' ב"מ דל"א ע"ב הנה התוס' לא כתבו זה רק אליבי' דראב"ע ור"ש דס"ל ד"ת בלב"א היינו במקום המבואר דווקא לא דרשינן לרבות יותר על המבואר רק ד"ת בלב"א אבל אנן ק"ל בכל אופן יש לדרוש אף להוסיף יותר על המבואר ולכן לא ק"ל שם כראב"ע ור"ש וה"ה ה"נ אף ע"פ דמבואר לא תלין נבלתו על העץ מרבינן כל המתים וגם בזה הארכנו בספרינו מ"ק מ"מ קושייתנו הראשונה קשיא.

י לכן נלפענ"ד דמ"ש הרמב"ן דלא סגי בעשיית הארון אין כוונתו מקבור תקברנו כפל לשון דאיצטרך לשאר מתים ודלא כדמשמע מהרב המשביר רק ס"ל דודאי שמלת קבור אין במשמע רק קבורה בארץ. ומ"ש הש"ס דליעבד ליה ארון לא ר"ל דבאמת כך הוא במשמע רק ג"כ הוא תשובה על שלא השיב ר"א כך מפני פן לא תקבל ממנו המטרונית'

ותאמר דאין במשמע רק עשיית הארון וכן אם יאמר לה יתור תקרנו יהיה לה ללעג וחשב כי שתיקתו יפה מדיבורו אבל לפי האמת נתינת המת בארון לא מקרי קבורה כלל. וידעתי שיהיה לזרא בעיני הקורא לפרש לא משמע ליה כך ומ"מ לא אאגור דבר מפני איש.

יא ומה דפשיט לרז"ל פה כולי האי דג"כ המלין מתו עובר בל"ת אע"פ דבמקומות אחרים גילו רז"ל בפי' לשון כל שישנו וכו' וה"נ הל"ל כל שישנו בתקברנו ישנו בלא תלין מפני שנא' לא תלין כי אם וגו' ודאי משמעתו חיבור יחד כשלילה וחיוב לא יפרדו ועוד דלא חשו רז"ל לפרש רק כשנלמד מזה היתר או איסור מש"כ כאן שאינו רק דעובר גם בלאו וממילא מישתמע. ולולי דמסתפינא פן אצא חוץ למרכז האמת הייתי אומר דמ"ש כל המלין את מתו עובר בל"ת לא ר"ל עובר ממש כמו במלין התלוי ע"פ ב"ד רק כתבו רז"ל דעובר עבירה שהיא ליתא דלא תלין ובגמ' מצינו טובא בכה"ג שהשח שיחות חולין ראב"י אומר בלאו וכן המונה לישראל ותרווייהו ביומא וכן הנהנה מצרי עין והעולה מבבל לא"י וכלם מדברי קבלה ובכה"ג מד"ת אמרו על המחזיק במחלוקת וכ"כ הרמב"ם על זה שמ"ש שם עובר בלאו הוא רק אסמכתא בשורה השמיני מי"ד שרשי' במנין המצות אף כי הרמב"ן חלק עליו בחידושינו הוכחנו שהדין עם הרמב"ם ועל המשהה נקביו וגם המה לא ר"ל דאותן שיש בהם מעשה לוקין אם היו נזכרים בתורה רק חז"ל כינוהו לשון זה הואיל דאזהרה דהם מאביזריה דל"ת הוא רק שבמשנה לא מצינו בכה"ג דבס"פ הריבית אלו עוברין בל"ת כלם ממש עוברים מן התורה כי הל"ת השנויים שם מסתמא דומין זה לזה [עי' תשובה קס"ו בד"ה ועיין צל"ע וכו'].

יב ומה שמוכח משטר שיש בו ריבית וכו' דהעדים לא נפסלו כבר כתבו התוס' ג' תירוצי' בפרק הריבית. מלבד מה שתירץ הרמב"ן הביאו ה"ה יע"ש וגם דעת הגאונים דמייתי הטור והרא"ש דמשמע דג"כ ס"ל דלא נפסלו ערב ועדים נתרץ באופן זה. כי דוחק לומר דהגאונים ס"ל דגם מ"ש במשנה ס"פ הריבית אלו עוברין הוא דרך גיזום בלשון מושאל כמו עוברי' דבכמה דוכתי בש"ס. דלא מצינו במשנה לשונו' מושאלים וגיזומים כמו בגמ' וגם מסוגיא דיבמות מוטב שתיעקר אות אחת וכו' משמע דאורייתא הוא.

יג מ"מ ק"ל אחר קיימנו מ"ש כל המלין את מתו וכו' עובר ממש. הא דתנן שם הלינו לכבודו אינו עובר עליו ובגמ' שם דמ"ז בעי למימר דפי' לכבודו ר"ל של חי משום דלא אסרה תורה רק דומי' דתלוי דאית ביה בזיון ומנא לן הא לעבור על ל"ת מכח טעם שנבדה שהרי לא ק"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא להקל בדלא שייך הטעם רק ק"ל אלמנה בין עני' בין עשירה אין ממשכנין אותה (ומ"מ ודאי יש ליתן טעם על מצות ה' ויפה כ' הסמ"ע

בסי' צ"ז ס"ק כ"ב אשר הרעיש רב פולנייא פה את קצת הלומדים שהרי גם הרמב"ם כתב בפירוש המשנה מפני החשד ונ"ל דמטעם זה כתב הרמב"ם שגם בשעת הלואה אסור דהוי ג"כ חשד ובזה ניצול מהשגת הראב"ד ומ"מ לחלק ולהקל מצד הטעם לא ה"ל כר"ש) וא"כ הוא באין טעם בקרא מפורש כ"ש גבי לא תלין דמפורש ולא תטמא וגו' כי קללת אלהים וגו' איך נבדה ונאמר דדוקא משום בזיונא אמרה תורה ולהקל בהלינו לכבוד.

יד ואפשר דהא דהלינו לכבודו אינו עובר הוא מטעם דאתא כבוד הבריות ודחי ל"ת דג"כ שייך בכבוד המת כדמוכח סוגיית הש"ס דפ"ג דברכות ר"ד כף ובכמה דוכתי ולכן אתי שפיר דשרינן לכתחילה. אע"פ דתנן אינו עובר עליו משמע בדיעביד. מ"מ מצד הלשון אינו עובר לא משמע מצד הדחייה והכי מוכח מלשון הש"ס דף מ"ז הנ"ל דנהי דנאדי מפי' לכבודו ומסיק לפי מה דק"ל קבורה יקרא דשכבא ר"ל כבודו של מת מ"מ נשאר הטעם דלא אמרה תורה רק דרך בזיון. דומה למ"ש רש"י בברכות ר"ד כף דמעיקרא בשניתן לאו דטומאת כהן ונזיר לאו על מת מצוה נאמר מיהו שם יליף לה מיתורא דאביו ואמו ואחות מש"כ פה במלין מתו מנלן לומר כך.

טו ולפי שני טעמים דבקרא היה יותר נכון להקל בכל מת בח"ל ומ"מ מחמרינן מפני דיש לפרש דקרא הא או הא קאמר כי קללת אלהי' אפי' בח"ל ולא תטמא את אדמתך אפי' הרוגי מלכות וגו' כמו שעשה יהושע במלכי כנען וכמדומה לי שכ"כ מהרש"א ולכאורה יש לפקפק ולומר דבגוי לא שייך גם טעם דטומאת ארץ שהרי קברי גוים אינם מטמאים והמתיקו המקובלים סוד על זה מפני שטעם טומאת מת מפני שרוחו' הרעות' וסיטרא דמסאבתא מתדברים בגוף אדם שהיה בו מדור לנשמה הקדוש מש"כ בגוים (פי' הכופרים בבורא עולם) מ"מ רוב הפוסקים הסכימו ממשנה דסוף אהלות דבמגע מטמאין דמ"מ לא ימלטו מדיבוק הטומאה בדבר שהיה בו רוח חיוני.

טז ונחזור לענינינו דציוות' תורה לא תלין רק שבידו לקברו היום מש"כ כשיש מעכב ומונע אותו מלקברו כמו בנדון דידן שוב אין איסור לא תלין אפי' על מי שמוטל עליו לקברו כ"ש על אחרים. ואין לומר דעכ"פ זה שמוטל עליו חייב לבזבז כל ממונו שלא יעבור על לאו זה ולפייס השר שיניחנו לקבור שגם הא ליתא מאחר דלא עבר הל"ת בפועל לא הוי רק כמ"ע ולא דמי לל"ת בפועל שמחויב לבזבז כל ממונו כמ"ש הר"ן הביאו רמ"א בי"ד ר"ס קנ"ז.

יז ונ"ל שמפני כך אפילו משום ממון מעכבינן קבורה כמ"ש בהג"א בשם ר"ת ור"ש הובא בהג"ה ח"מ סי' ק"ז ס"ב יע"ש במ"ש הש"כ כי על המעכב אינו מוטל לקברו והמוטל

אחר שזה מעכב אינו עובר במה מניחו אף ע"פ שאפשר לרצות הב"ח בלא תלין ונ"ל אפי' אין טענה כלל על ב"ח רק אומר מחר אתן ולאחר זמן ואינו רוצה ליתן משכון או יש לו מעות וזה אינו מרוצה במשכון אע"פ שעבירה בידו שמנוול מתו מ"מ אחר שזה מעכב אינו עובר.

יח ואפי' הניח נכסים ידועים וזה יורשו ואפי' בבן אדם הניח לו נכסים מחויב לפרוע מ"מ לא עבר אם מעכב על ל"ת ואני מסופק אם הבן עני מדוכא ויש כאן קופה של צדקה אי כייפינן לבן אפי' יש לו כדי קבורה לקבור אביו מדין תורה אם אינו יורש ממנו כלום דמנלן דמוטל עליו לקברו דאם מפני כיבוד אב דק"ל מכבדו במותו לא עדיף ממכבדו בחייו דק"ל משל אב. (מש"כ בשהניח נכסים ודאי לא ירית לה בן ומקרי של אב כי זה כל אדם כמ"ש התוס' לדעת י"א על דכתבינן בכל שטרי שהקנה לו ד"א קרקע שלו) גם הש"ס לא נקט מכבדו במותו בכה"ג.

יט ועדיין יש לדקדק במ"ש שאין על המעכב הקבורה שום לאו דלא תלין איך מקשה הש"ס ביבמות בפ' הבע"י על מ"ש בקרא ותקח רצפה בת איה וגו' והא כתיב לא תלין נבלתו וכו' והוצרך לתרץ מוטב שתיעקר וכו' והלא לא היו בני שאול המומחים מוטלי' עלי' לקברם וי"ל דמקשה על דוד שע"פ נהרגו והוא מסר' לגבעונים וה"ל כהרוגי ב"ד דעל הב"ד מוטל לצוות לקברם בו ביום ה"נ היה מוטל לדהמע"ה להשגיח ולצוות לקברם ביום תלייתן.

כ מצינו למידין שכיון שניתן רשות מהשר לקבור התלוי מעתה בנו או היורשו אפי' אין לו דבר רק ראוי ליורשו עליו מוטל לקברו ואף את"ל דיש לפקפק אם עבר בלאו אם אח"כ נתרשל עכ"פ מוטל עליו ומחויב לקברו ושהיה אסורה וכייפינן לי' ואם אין לו גואל בעל יכולת מוטל על כל בני ישראל ובפרט הסמוכי' והעשירי' לפי היכולת גם קרוב קרוב קודם ותו לא מידי והנלפענ"ד כתבתי.

כא נאם חייב יאיר בכרך.

תשובה קמ

א שאלה: חזן שנתקבל בק"ק ע"י כ"ג אנשים כנהוג על ג' שני' ומצא חן בעיניה' ובקשו ממנו שיתקשר באלה ובשבועה שלא יסע מהם לק"ק אחרת תוך יוד שנים ונתרצ' להם בתנאי שגם הם יקבלוהו עוד על ג"ש ויוסיפו לו על שכרו ונתרצו לו ונשבע להם הש"ץ וגם הפרנסים קבלו עליהם בשבועה שלא ידחוהו תוך ו' שנים רק שאצל זה לא היו רק פרנסי העדה בלי ב"ב. ואחר ג"ש נתקבל הש"ץ בק"ק אחרת והרבו לו מהר ומתן ואמר

כי לא חלה שבועה שלו מפני שה"ל לעבור על המצוה בפועל שהשכיר עצמו ליותר מג' שנים [עי' תשובה ק"נ]. דלכן ק"ל פועל יכול לחזור בו כמ"ש טור וש"ע בח"מ שי' של"ג גם בי"ד ס"ס קע"ז גבי מתעסק.

ב נ"ל שאין בדבריו כלום, שכבר רבו הדעות דמותר אפי' ביותר מג"ש שכ"כ התוס' והמרדכי' זכרו בב"ש והביאו בש"כ שם סס"ק י"ז. ועוד דידוע שהחזנים אינם על הרוב בעלי משא ומתן ובעלי יכולת ומוכרחי' להשכיר עצמן לש"ץ וא"כ אפילו להתקשר אף לזמן מרובה שרי וכ"כ הש"כ שם ס"ק ט"ז. ועוד י"ל דדוקא פועל דה"ל ביתר מג"ש עבד לאדם לפעולתו וה"ל עבדים לעבדים ואפי' מלמד דאוסר בהגמ"ר מ"מ ע"כ אין היתר בשכר שנוטל רק שכר שימור ופסקי טעמים דאינם מצות ה' ועבודתו ית' מש"כ החזן שכל עצמו אינו רק להוציא ציבור ולעבדו בפלחן הראוי ואפי' נכלל בשכרו מה שמשורר ובכה"ג וע"כ נגבה חציו לפי הממון כמ"ש מהר"ם פדואה הביאו הב"י בא"ח סי' נ"ג גם רמ"א שם בהג"ה מ"מ הואיל שמכבד בקולו ה' מהונו ממה שחננו ומשמח אלהים ואנשים לא נקרא בכך עבד לעבדים. (וצ"ע ברב ושמש העושה צרכי ב"ה) ואת"ל דה"ל ספק דדינא ה"ל ספק איסורא דת"כ ולחומרא.

ג וכן נ"ל שאסור לכל פועל לחזור בו אם נשכר על זמן רב או מעט בת"כ [כי אין זה ל"ת אפי' מדרבנן ואיך יעבור ת"כ] אע"פ שקנין לא מהני לדעת הש"כ שהשיג על הריטב"א מיהא י"ל דלא נחלקו ריטב"א וש"כ רק בענין חזרת פועל על זמן קצר ועל מ"ש חוזר בו ואפי' בחצי היום דהא דמצי לחזור בו אינו רק קולא שהקילו משום דשכיר דמי לעבד מש"כ ליותר מג"ש גם הריטב"א י"ל מודה דיכול לחזור אפי' בקנין מש"כ בת"כ.

ד אבל מה שרצו הקהל למעט סיפוקו נ"ל שאין בכחם שהרי נשבעו לו שלא ידחוהו ואפי' לא נשבעו רק קבלוהו סתם וכבר היה לו שכר קצוב מקדם ודמי למ"ש בב"מ דק"א נקטוהו בכובסא דלשבקיה לגלימא דאם בידם לקפח שכרו היינו דחיותא. ומה שהרגישו המון עם לו' שאין שבועת פו"מ חלה מפני שראוי להיות קבלת ש"ץ ע"י כ"ג אנשים י"ל שאין זה מנהג פשוט רק בקבלתו מתחילה לא אם קבלוהו שוב שנית ואת"ל שלא יפה עשו מ"מ אחר שהם מנהיגי הק"ק לא יכולין ב"ב לעבור על שבועתן כגון אם נקצב לו שכר טבילת נשים כך וכך או משחיטה כ"ש לומר שע"כ שבועתן בטילה וראיה משבועות נשיאי עדה לגבעוני' אע"פ שג"כ ודאי שלא כהוגן עשו וכמ"ש ואת פי ה' לא שאלו מ"מ אם עשו לזה איסוף גדול אפשר כי קצת מב"י השכילו ועמדו על הדבר ודוק כאשר באמת הרגישו אמרו אולי בקרבי וכו' ואע"פ שהיה שבועה בטעות מ"מ חשו לו ולא עברו ה"נ.

ה נ"ל יאיר חיים בכרך.

תשובה קמא

א שאלה ששאלת: פלוני דפקר ביי"נ ובקשו קהל לענשו בממון ולעשות כרוז עליו והרב מ"ץ שלהם מיחה בידם באמרו דאיכא למיחש הפקר טפי ויאכל ג"כ דבר איסור ויצא חוץ לדת וקולר העון יהיה תלוי בקהל שהביאו לידי כך.

ב הנה לכאורה צדקו דברי הרב זכר לדבר מ"ש הרמב"ם הובא בש"ע בח"מ סי' י"ז ס"ג שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תילם ובכה"ג כ' מהרי"ו הובא בהג"ה בי"ד ס"ס של"ד שנהגו להקל מלחמות בעוברי עבירה וכו'. [ע"ש הג"ה רמ"א ח"מ ר"ס י"ב] גם ארז"ל במס' סוטה לעולם תהא שמאל דוחה וכו' לא כיהושיע בן פרחי' וגו' וברוב דפוסי' לא נדפס המאורע מפני הסכנה. ועוד דאמרינן ניחא לת"ח ליעבד עבירה זוטא להפריש תרומה שלא מן המוקף כדי שלא ליעבד ע"ה עבירה רבה. ותו אמרינן במידי דאינו מפורש באורייתא מוטב שיהיו שוגגין וכו' אף דתוכחה מ"ע היא מכל הלין איכא למישמע דראוי לנו לצאת קצת מגדר הדת מחשש קלקול חבירינו בקלקולא רבה אף שכבר התחיל בקלקלה ואכל שום וריחו נודף.

ג אבל כד מעיינת בעיון הדק היטב תמצא שהרב המורה לא לצדקה מוחה בהקהל. וחוששני לו מחטאת אדרבה לו נאה היה ללבוש קנאת ה' צבאות לנדותו ולענשו עד כי יבא לקבל תשובה ולא יוסף סרה ואם ניחוש לזה ח"ו יוסיפו בני עולה לעשות כל איש הישר בעיניו גם הדיין יחוש לגיזום ולחשש כזה ולא יצדיק צדיק וירשיע רשע לאשר חמוץ ולהשליך טרף משיני רשעים ותושלך אמת ארצה ומשפטי ה' בטלים.

ד ודוקא במידי דחבירו לא פשע כלל חיישינן בכה"ג ואמרינן מוטב וניחא לת"ח ליעבד איסורא זוטא וכו' ומ"ש מוטב שיהיו שוגגין וכו' ג"כ חבירו לא פשע שהרי שוגג הוא עתה ועוד מאחר דידע שלא יקבל תוכח' ממילא אין מצוה כלל להוכיח' כי תכלית התוכחה הוא להחזיק חבירו למוטב ומ"ש שאין בנו כח וכו' היינו לענין עמידת בעלי דינים ועדים דאין בזה ביטול מצוה כלל במ"ש ועמדו שני האנשים ואינה רק אסמכתא כמ"ש הסמ"ע וע' מ"ש מהר"ם שנהגו (ונ"ל ראי' למנהג מ"ש אלמלא תודה אתה וכו' ובעי למימר דבעל אגרוף הוי ונלמד עוד ממסקנא דמטיל מלאי וכו' דאפי' על חשש מניעת ריוח דת"ח כ"ש על גרם היזק ממונם רשאים למנוע מלנדותו) להקל מלמחות בעוברי עבירה טעמו בצדו מפני חשש סכנה של המוחים [כ"ש של הציבור עשו"ת מהר"ם מלובלין קל"ח] לא מחשש קלקולם של בעלי עבירה ומ"ש לא כיהושיע בן פרחיה וכו' היינו מפני שהגדיל

לעשו' עמו להחכימו בפרסום גדול ולא היה חייב נידוי בההוא עובדא שאמר ההוא אכסניא עיני' טרוטות וע"ש.

ה משכ"כ באם פשע בר ישראל במידי דחייב עלי' ממון או מלקות או נידוי אין מנוע כלל מחשש שיוסיף ויגדל עון לזוז ח"ו מדין ודת תורתינו וגדולה מזו אמרו במשנה [עי' תשובה קמ"ב הסמוכה ומ"ש בסמוך עליה בהשמטה] כרם רבעי מציינין אותו וכו' בד"א בשביעית פי' שהכל הפקר משכ"כ בכל השנה אין להזהירו ולהודיע שיש בדבר פלוני עבירה מפני דבלאו הכי נמי ע"כ יש בו עבירה זולת זה הלעיטהו לרשע וימות. ומעולם לא חשו סנהדרין בזמן הבית לזה פן ע"י חשש זה ירבו בעלי עבירה ועל בכה"ג אמרו אף הם מרבים שופכי דמי' בישראל. והרי בן אשה ישראלית יצא מ"ד של משה מחויב עמד וגידף ולית דחש ליה. וגבי גרים מאיימין עליהם ומודיעין להם שפלות וגלות ישראל מ"ט דאי פריש לפרוש משום דקשין גרים לישראל וכו' ש"מ דחוששין לתקנת הכלל אף שהוא נגד תקנת היחיד ועוד אמרינן גבי גרים מפני מה הזהירה תורה בכ"ד מקומו' על אונאות הגר מפני שסורו רע פ' פן יחזור לסורו ומ"מ אמרה תורה משפט אחד יהיה לגר ולאזרח ולא חששה פן יחזור לסורו.

ו ה"נ עבדינן אנן לעשות כדין וכדת תורתינו ולא נחוש לקלקול המקולקל שפשע אף ביחיד נגד יחיד כ"ש בשיש חשש קלקול הנשארים אשר עיקר עונש הרשע מכוון לזה כמ"ש התורה כמה פעמים והנשארים ישמעו ויראו ובכה"ג ארז"ל בפ' הנחנקין שהב"ד אין רשאין למחול על המראת הזקן שלא ירבו מחלוקת בישראל אף שודאי אין עבירה במחילתן. ומה מאוד צריכין אנו לחוש לקלקול הדור אף להמית נפש נקי צדיק מדין שנעשה בו כמ"ש שאחד רכב על הסוס בשבת וסקלוהו מפני שהשעה הית' צריכ' לכך כ"ש שלא נצא חוץ מקו המשפט מחשש קלקול המקולקל שפשע. וריש שבת מקשי הש"ס על דבעי לפרש הדביק פת בתנור התירו לאחר לרדותו קודם שיבא לידי איסור סקילה וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ופי' התוס' היינו משום שחברו פשע אף כי רדיית הפת אינו רק איסור דרבנן.

ז ומצאתי שכ"כ מהרא"י מאגודה הביאו רמ"א בהג"ה י"ד ר"ס של"ד ולא תימא דשטר ושוברו עמו הוא כי ה"ה בט"ז הש"ג על זה אמינא אף כי קטני הרב בט"ז עבה ממתני וכד ניים ושכיב דעתי' צילא טפי מכד שתינא רביעי' חמרא ואכילנ' בישרא דתורא מ"מ יש בי כח להשיג כדי להציל ולסתור ע"מ לבנו' ולטעון ע"מ לפרוק ולהעמיד דברי אגודה ומהרא"י ורמ"א. דמ"ש דרבי בנבואתו קמ"ל להודיע שנבואתו אמת אין לנו דוחק גדול מזה הן מסברא דנימא בנבואה שנזרקה בפיו לפני מותו שבא להודיע בכוונה ורצון

להוכיח שדבריו אמיתיי' הן מגמ' שכבר אמר שם ג"כ דברים שע"י נתאמתו דבריו בלידת רב אדא ובכמה ענינים יע"ש. ובמה דמייתי ראיה מנמכר לע"ז פס"ל וכל תמונה אין בו נדנוד ראיה דודאי מי שיכול להוציא מומר כזה כופר ביחוד ובבורא עולם מידם מצוה רבה עשה שאין במעשיהו נגד הדת גם הנמכר מפני דחקו נמכר ורוצה לחזור לדת עתה אמרה תורה גאולת תהיה לו ואין צורך להאריך בזה.

ח ומה שהביא עוד ראיה משו"ת מהרר"י מינץ אין התשובה בידי ויש לי לעיין שם אי"ה כי באמת צ"ע דראי' דמייתי מהרר"י מההיא אתתא דהוי עבדי בה אסורא וכו' י"ל שאני שם דהוי חטא רבים שאפי' למצוה דרבים לענו' איש"ר במנין מצוה לשחררו כבגמ' וש"ע י"ד סי' רס"ד סע"ט. וע' בתוס' ריש שבת הנ"ל ואם תרצה לומר דגם חשש המרת ב' נפשות זכר מהרר"י מקרי רבים א"כ מכ"ש דאין ראיה ממהרר"י למ"ש ט"ז: ועוד את"ל דמ"ש הט"ז לתרץ מה קמ"ל רבי לא תירץ מה קמ"ל הש"ס דהאגוד' זכר שניהם ודוק.

ט כך נלפענ"ד אף כי באמת לדעתי מגמ' דמייתי אגודה אין ראיה דהש"ס אשמעינן דברי נבואת רבי בשעת מותו ע"ד תוסף רוחם יגועון וכי גרע הא מילתא מכמה מעשי' וסיפורי הגדה משבחי חכמינו ז"ל דאיתא בגמ' וכ"ש דדוחק לומר דרבי גופי' קמ"ל דין חדש תוך נבואתו ועוד דא"כ צריכי' אנו ג"כ טעם למ"ש היום נולד רב אדא וכו' ואינך דמייתי שם. ועוד נראה דאם היה לנו מקום לומר דקמ"ל הש"ס או רבי דין חדש הי' לנו יותר ויותר לומר דאשמעינן דלא יפה עשה רב אחא שהחרימם דחזי מה סליק בהו וקמ"ל רבי דיש לחוש להמרה במקום דיש חשש כמו בההוא עובדא שחיללו שבת בפרהסיא דאי לדעת אגודה נשאר קשה מה צורך בדברי רבי מה שכבר נתפרסם בבבל ובלי ספק שבהמשך הימים יגיע השמיעות גם לא"י.

י ומ"מ מה שכתבנו לקיים דברי אגודה. נלפענ"ד אמת ונכון ואין זר לומר דרב אחא לא יפה עשה דלא עדיף מבן פרחיה:

יא נאם יאיר חיים בכרך טו"ב טב"ת לפ"ק.

תשובה קמב

א שאלה: ילמדנו רבינו אם שפיר עבדי קצת מיושבי כפרים שמיבשים חלבים ובשר אחוריים של בהמות בלתי מנוקרים ובשר בהמות טריפות שנזדמן להם בביתם ומוכרים אותן אחת לאחת ונותנים טעם מפני שא"א להם למכור כל אלה תיכף כשיזדמן לו בביתו אם לא ע"י היזק שיצטרך לזלזל בדמיהם מאד היש היתר לדבר ה או נצרך למחות בידו:

ב תשובה: תנן במס' שביעית גבי פירות שביעית פ"ז מ"ג ולא יצבע בשכר שאין עושין סחור' בפירו' שביעי' פי' הר"ש שנא' לאכלה ולא לסחורה ולא בבכורו' ולא בתרומו' פי' הר"ש דלמא אתי בה לידי תקלה ומדאורייתא שרי. ולא בנבילות ובטרפות שקצי' ורמשים פי' הר"ש דבירושלמי טמאים הם ומה ת"ל וטמאים יהיו לכם אחד איסור אכילה וא' איסור הנאה והרי חמור והרי גמל למלאכתו הוא עומד. ובמס' פסחים דכ"ג משמע דממלת יהיו נפק' איסור המכירה דהיינו הסחורה וממ"ש לכם ילפינן דבנזדמנו לו מותר למכרם כבמשנה ה' בפרק הנ"ל ונקט שם שרצים כאשר באמת לא מצינו לשון יהיו רק בשרצים ובטמאים נפקא לי' ממה דכ' בכל חד טמא הוא לכם וחזר לכתוב טמאים הם לכם.

ג והנה הרב בתי"ט שם הקש' על מ"ש שם הרע"ב ולא אסרו לעשו' סחור' רק בדבר העומד לאכילה דמשמע דמדרבנן הוא ממה דבמס' פסחי' הנ"ל נפקא לי' מקרא ושכ"כ התוס' בב"ק על לא יגדל אדם חזירים ושכ"כ הרא"ש ותירץ התי"ט דאע"פ שיש לימוד מן התורה מאחר שיש לימוד היתר ולימוד איסור מסרה התורה הדבר לחכמי' באיזה דרך אסור ובאיזה מותר והוא דוגמא לאיסור מלאכה בחש"מ וכו' יע"ש.

ד וכדבריו אלה ממש כתב בט"ז בי"ד ריש סימן קי"ז שג"כ תמה על מ"ש הרשב"א על איסור סחורה בנבילות וטריפות שמא יבא לאכול מהם דמשמע הוא רק גזירות רז"ל ומתרץ ממש כמ"ש התי"ט דהוי כמו מלאכות חש"מ שהדבר מסור לחכמים. רק שמה שהקשה מדברי התוס' דסוכה דל"ט ד"ה וליתיב וכו' וניחא ליה ע"פ הקדמה במונח קיים לו דכל שהתירה תורה בפירוש א"א לומר בו כלל שחכמים יאסרוהו משום גזירה בעולם והא ודאי ליתא דגדולה מזו [ועוד גדולה מזו דקרא אמר כל עץ ג' שנים יהיו לכם ערלים ובשנה הרביעית וגו' ובגמ' ר"פ כ"מ אית תנא דתני כרם רבעי ע' תי"ט פא פ"ז מ"ו אע"פ דבערלה לכ"ע אין חילוק ולההוא מ"ד גם מדרבנן שרי וכן זכר רבי ברוב משניות כרם רבעי ולא דמי לדין מעשר דס"ל לרוב פוסקים דאינו מן התור' רק בדגן ותירוש דמ"מ מדרבנן נוהג בכלם.

ה ועדיין צ"ע דמקמי דגזרו רבנן איך פטרו מה שחייב' התורה שנאמר כל תבואת זרעך ויותר הי' נרא' לפטור גפן וזית ואיך סמכו על גזירתם] אפי' מה שהוא לדעת קצת מצוה מן התורה מצינו שאסרו חכמים משום גזירה והוא לנכרי תשיך שחז"ל אסרוהו שמא ילמד ממעשיו [ע' תוס' פ' הריבית סוף ד"ע ובכתובות דל"ד ע"א למ"ד מעשה שבת דרבנן וכוותי' ק"ל אע"פ דכתבה תורה כי קודש הוא ואין מעשיה קדש]. ודברי התוס' באמת תמוהין מאד לא לבד מצד קושית רבינו הט"ז רק דאין ענין מ"ש תורה או מכור

לנכרי שום קושיא משני פנים האחד מצד שנאמר בנבילה דאין לו עיקר מן התורה כלל דקראי בבהמות טמאים ובשרצים נאמרו שלא היה להם שעת הכושר לכן ודאי אינו רק גזירות חכמים ואת"ל דג"כ איסורו מן התורה היינו לעשות בו סחורה ומה ענין או מכור לנכרי דמיירי בשיזדמן לו נבילה בביתו וגם בטמאים נזדמנו לו מותרים ממ"ש לכם והר"ש במס' שביעית שם מיירי ג"כ דברי התוס' אבל בסגנון אחר ושניהם צריכים נגר להולמן יע"ש.

ו ואף כי אין דברי גדולים הנ"ל מוכרחין במ"ש שאחר שכתבה התורה רמז היתר ורמז איסור הדבר מסור לחכמי' דמצינו בכה"ג לר' יוחנן הסנדלר בכתובו' דל"ד ע"א ובכמה דוכתי גבי מבשל בשבת דיליף ממ"ש כי קודש מה קודש אסור וכו' יכול אפי' בהנאה ת"ל לכם יכול אפי' בשוגג ת"ל מחלליה ומ"מ ס"ל מעשה שבת במזיד אסור מה"ת באכילה ואין ראיה מלשונות היתר ואיסור לומר שהוא רק מדרבנן שהתורה מסרו לחכמים ושאני חש"מ שא"א לתורה לבאר כל מלאכות ומה נקרא דבר אבוד וכה"ג מש"כ מעשה שבת רמזה תורה וקבלו חכמים ביאור הדבר כמו שקבלו פירוש כל התורה ומזה אין ראיה שהוא רק מדרבנן.

ז וכיוצא בזה ממש י"ל גבי איסור התעסקות בשרצים ובהמות טמאות. דממ"ש לא יאכל הי' משמע איסור הנאה לגמרי ואתא קרא דלכם להתירן בהנאה ומעתה יש היתר גם לעשות בהם סחורה ת"ל יהיו לאסור זה ומעתה מפני ילפותא דהיתר וילפותא דאיסור קבלו רז"ל דטעם הכתוב האסרה לסחורה מפני חשש תקלה והיינו שכתב הרשב"א טעם זה וגם מ"ש הרעא"ב ואסרוהו זה כוונתו שחז"ל גילו ואמרו שזה אסור וזה מותר ולולי רמז היתר שבתורה לא הי' כח ולרז"ל להתיר בנזדמן ע"י טעם שאסרה תורה בטעם מפני תקלה והיינו בסחורה דלא ק"ל לכר"ש [עי' מ"ש בהשמטות סוף תשובה קפ"ט] דדרש טעמא דקרא להוליד ממני טעם שריות' גבי בגד אלמנה.

ח ולעולם י"ל שהאיסור מה"ת כמשמעות דברי התוס' והרא"ש במקום שיש חשש תקלה דהיינו כששוהה אותו ועומד לאכילה מש"כ חמור וגמל ורמזה תורה במ"ש האיסור בלשון לא יאכל דהיינו בעומד לאכילה גם בשנזדמן לו מותר למכרו תיכף לא לשהות ומי שנפלו לו כלבים וחזירים אינו מחויב למכרם תיכף מפני הפסד מרובה רק מוכר אותה אחת לאחת כי אין חשש הואיל שאינו משהה אותם להרויח רק שלא יפסיד או בלוקחם בחובו כמציל מידם ומוכרם לאלתר. מצינו למידין לפי דברינו דטריפות אינו בכלל מה שאסרה תורה כלל כ"ש חלב דנאמר גבי' יעשה לכל מלאכה מכלל דשריא

להשהותו ולא מצינו ביה גזירות חז"ל אדרבה כל הפוסקים כתבו חוץ מן החלב ולא מפני שאין בכח חז"ל רק שלא ראו לאסרו.

ט ואע"פ שמצינו בכמה מקומות שאין רמז בהם בתורה שום איסור תקלה ונחלקו תנאי אם חיישינן לתקלה ולפעמים לא חששו לו במקום הפסד ולפעמים חששו גבי הפסד מועט ולא גבי הפסד מרובה וזכרנום בספר מ"ק ויש לדקדק בהם בפסקי הרמב"ם מ"מ אין להשוות דעת חז"ל באלה ולפעמים חששו אף בחשש רחוק בשביל הנאה מועטת כבגה' דבכורות דל"ב ע"ב גזירה שמא יגדל מהם עדרים ונחלקו בפירושו רש"י והרמב"ם אמה קאי ובחולין דצ"ד ע"א א"ל אמאי תשהה אסורא. ושם דנ"ג הנה שרקופי דספק דרוסה וכו' מקשה ולישהינהו אתי בהו לידי תקלה ע"ש בתוס' דלתירוץ בתרא לא חיישינן לתקלה והכי ס"ל לבה"ג שם לדיני' ואנן ק"ל דאסור להשהו' ספק טריפה וק"ל גבי תרנגולת שחלא קמא משהינן לה והוא כתירוץ שני דתוס' דאם סופה לטעון ממהרת. ומסוגיא ספ"ק דפסחים מוכח דלפעמים יש חשש תקלה אפי' בזמן מועט וכן גבי איסור הדלקת שמן אפרסמון בשבת או שמן תרומ' דיש אוסרין בבית אבל ויש בבית המשתה ויש כאן וכאן.

י לכן בנ"ד אם באנו להתיר ושלא נחוש לחשש תקלה מפני ההיזק היה קשה עלינו אפי' אם ע"י שמוכרו לאלתר מפסיד קצת מהקרן מ"מ איזה גבול תתן לו והרי בספ"ק דפסחים ראינו בסוגיא דמה שהיין נאסר בשתיה הואיל דמ"מ חזי לזילוף לא מקרי הפסד מרובה ועי' במס' שבת דקנ"ד ע"ב ואין הפסד מרובה בנאמר באיסור זה דומה למ"ש בפלוגת' דרבוות' דיש להקל בהפסד מרובה די"נ כל שניפחת מהקרן עי' בהנהגת איסור והיתר שכ' הרב בש"כ. ועוד דאין ללמד דבר מדבר ואין לנו להקל אפי' בהפסד רב במקומות שלא נזכר בש"ס שהתירו ומה גם בנבילות וטריפו' השנויי' במשנה עם שקצי' ורמשים דנפקי מקרא.

יא ואין סברא לקל מצד שהב"ב המיבשה מיחד להם מקום הן בשעה שמייבשם שהם תלוים לבד במעלה עשן המיוחד להם וגם אחרי כן מיוחד להם מקום בחדר ואפי' נותנם בחדר לבד לומר דמעתה זר לחוש לתקלה ואין לנו להקל מסברא במקום שאסרו רז"ל ותדע שהרי אין רחוק וחשש זר יותר מגידול חזירים שנחוש שישחטם ויאכלם ואסור לגדל ואפילו חמור סוס וגמל לולי שמלאכתם עומדים ואינם בני אכילה דלא פלוג רבנן. ואע"פ שיש לחלק מצד מה שכתבתי דנבילות וטריפות' לא נפקי מקרא איסור הסחורה כמו בהמות טמאות דאין להם שעת הכושר ומאיסי טפי וע"כ אין כותבין ס"ת על עורם מש"כ נבילות וטריפות מ"מ חלילה לי להקל בדבר ע"פ סברא חדשה שחדשתי לא

שערוהו הקדמונים והרי הב"ח בא"ח סי' תנ"א אוסר לתלות בחדרו לנוי כלי איסור אפי' גבוה עשרה קומות אף דלא שייך בזה לומר דכולי שתא לא בדיל מינייהו כמו באם תולה כלי חמץ בפסח מ"מ מי יקל ראשו נגדו ואע"כ כ"ש כאן חיישינן גם לארחי ופרחי פן יקח בגניבה אחד מהם ויכשל בהם ואין לומר בכה"ג הלעיטהו לרשע כמ"ש רשב"ג בד"א בשביעי' גבי ציון ערלה ורבעי כי פה אני נותן מכשול לפניו וגם אותו משנה צ"ע מצד הסברא ומגמ' ואם ק"ל הכרי והארכנו בזה במקום אחר.

יב [במשנה רפ"ה דמעשר שני כרם רבעי מציינין וכו' ארשב"ג בד"א בשביעית וכו' ופסק הרמב"ם בפ"ט דמעשר שני מ"ז כרשב"ג וק"ל אמשנה דדמאי פ"ג מ"ה הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה וכו' והכי פסק במיימוני פ' י"א מי"ב דהלכות מעשר ונתן טעם שלא יהיה תקלה להחרים משמע דקפדינן על המכשול של הגונב. וי"ל דהרמב"ם ס"ל כפי' רש"י והרע"ב דמתכוונת הפונדקית לטובה ודלא כתוס' דחולין ד"ו. עי"ל דכיון דנותן לה בידים חמור טפי אכן בירושלמי משמע דפלוגתתא דדמאי תלי בהא דמעשר שני היבאו בתיו"ט (ותמה שלא זכר מסתירת פסקי הרמב"ם) ומ"מ שם בירושלמי מוכח ג"כ בהא דדמאי חמור פי דחזקת חבר שאינו מוציא וכו'.

יג והנה טעמא דרשב"ג דהלעיטהו לרשע וימות וכך מפורש בברייתא שהביא בש"ס ב"ק דס"ט ע"א. ואני תמה מאד על לשון זה דהמשמעו' בפשטי' דלא לבד בהאי מלתא גופא דלא נקפיד להזהירו מאיסור אם בלה"נ יש בו עוד איסור שיעבוד רק בכל שהוחזק רשע גם משמע דשרי לספינהו איסור בידים ואיך יתכן זה ואנו מוזהרין על כל איש ישראל להזהירו בחשש שוגג ונמנעו בכל כוחינו ממזיד (עי' בי"ד סי' רכ"ח סט"ו בהג"ה) ואפי' הת"ל בזה דאם יאכל הרי רשע הוא לכן לא מוטל להזהירו בזה הדבר בעצמו והלעיטהו לאו דוקא מ"מ קשה הרי ק"ל החשוד לדבר אחד אינו חשוד לד"א כ"ש אם חמיר מיני' (ולכן ק"ל מותרה לדבר קל ח"מ לדבר חמיר) כ"ש שאינו חשוד לדבר שיש בו ב' איסורים ה"נ אפשר שיפרוש מן הגזל ע"י איסור מוסיף של ערלה וגם בלה"נ ערלה חמירה דאסור בהנאה הוא ואיסור גזל קולא לאינשי במ"ש מיגו דחשיד אממונא וכו' אע"פ דלא ק"ל הכי מ"מ סברא יש דאפשר בהשבה ופרעון וכמו שהתנצל ר' אשי בהגוזל בתרא אי דגוי הוא שקול דמקבל דמי ואפשר שיאכל ע"מ לשלם לבעליו די"א דשרי עש"מ ר"ס שכ"ט (דף שצ"ט מגניבה סי' שמ"ח) אע"פ דלא שפיר עביד כדילפו רז"ל מגזילה ישלם בב"ק מ"מ עכ"פ קילא לאינשי א"כ סבר שלא יקפיד על גרגר מאשכול שיטעום.

יד ולכ"ע נהי דאסור מ"מ לא לקי ולא מיפסל לעדות ולשבועה בפחות מש"פ. וכ"ש דבפירות הרוחניים כגון האתרוגים והחבושים מוסקאדי קנילי גראפולי דמצי להנות מריחם בעודם מחוברים והם פרק העץ כדמוכח מברכתה שיש לציינם דקול מראה וריח אין בהם מעילה ומ"מ איסורא איכא כבפרק כל שעה דכ"ו ע"א. ורשב"ג פסק ושני דאין ענין לציון בשאר ימות שנה דמה דנקט במשנה כרם ע"כ צ"ד גבי ערבה רק שגבי רבעי אית תנא דתני כרם כברכות ר"פ כ"מ. ומי שיעלה ארוכה למחלתי בזה רופא אומן יקרא].

טו ואף כי הרב הגדול בט"ז כתב להתיר נחירת תיישים בסי' קי"ז לצורך העורות כיון דמעיקר' בהיתר עושה ה"ל אח"כ כנזדמנו לו ושרי למכור הבשר ודלא כהג"ה שו"ת משאת בנימין עוד למד שם זכות על שוכרי עירות וכפרים שכל ההכנסה של היהודי השוכר ובכללם חזרים היהודי מגדל ומאכיל לפועלים מפני שעיקר כוונת השוכר על הטהורים ואם יש ג"כ בהם חזרים ה"ל כנזדמנו לו וכו' אין דבריו מוכרחים. כי בעל הג"ה שו"ת מ"ב שפיר דייק וגמר כי אם ימכר הבשר נחירה ודאי פעולת הנחירה כיהי' עיקרה לתכלית ריוח גם מדמי הבשר שהוא נבילה נמצא מצד זה לאו בהיתר עושה נבילה כי כל מעשים שעושה בעסק דבר שאסור להתעסק בו הוי עוסק באיסור וכ"פ הב"ח סי' תקנ"א הביאו הש"כ ואישתמיטתי' לחתנו הט"ז ובשוכרי עיירות כ' ב"ח שלא יפה עושים רק שחתנו ט"ז לימד זכות לקים מנהג בסברא דחוקה ואין ללמוד ממנו למקום אחר.

טז ומלבד כל זה נדון דידן אין ללמוד משם דנהי דמספיק טעם המתירים להוציא אותן השאלות מכלל איסור דאורייי' וכן נבילות וטריפות לפי מה שלא חלקו פוסקים ומשמע דס"ל דג"כ אסורים מדאורייי' (אף כי לי צ"ע וכנ"ל) ומאחר שאין בהם איסור דאורי' מעתה י"ל דגם אין לאסרם מחשש קלה מדרבנן כיון דבשר נחירה של התיישים מוכר מיד וגם החזירים תיכף שנוחרם מאכיל' לפועלי' גוים וחששה רחוקה הוא חשש תקלה. מש"כ נדון דידן שזה ממלא ביתו בבשר טריפה וחלבים ויש חשש תקלה קרובה נהי דאין כאן איסור דאורייי' הן מצד עצמו לפענ"ד כנ"ל הן ממה דבהתירא שחט וה"ל כנזדמנו לו מיני טמאים דודאי שרי למכרו תיכף מש"כ לאסוף אסיפות מהם שבזה ודאי יש חשש תקלה שרז"ל חששו לזה בכמה דוכתי והרי הש"כ פסק בא"ח דבנזדמנו לו טמאים עם טהורים צריך למכרה יחד לא כ"א בפני עצמו כ"ש אם מכר הטהורים ומשהה הטמאים עד שיזדמן לו קונים ביוקר ולא הקילו רק בדהוא לא עביד מידי כגון שנפלו לו חזירים בירושה לתירוץ תוס' האחרון בפ' כל שעה דכ"ג ע"א.

יז סוף דבר אע"פ שהוגד לו שנהגו כך כמה וכמה ב"ב הגונים מיושבי פרזות מבלי מוחה מ"מ ידי אל תהי בו להתירו אם לא שיורני ויודיעני המתיר על מה לסמוך כך נלפענ"ד.

יח יאיר חיים בכרך.

תשובה קמג

א שאל דוד בשתים מעיר וקדיש וראשו בשמים וכו' בדיני כלאי בגדים ראיתי שני דברים נהוגים בלי פקפוק מה שלעד"ן צריך לפנים מסבירות בהלכ' לומר שמותר הוא כי טובא יש לפקפק בהו. האחד מה שלובשים בחורף שתי מצנפת לילה על ראשם תחתונה של פשתן ועליונה ב' משיחו' שקושר אותם יחד תחת סנטרו והשני שמחברים בית צוואר פשתן בשני צדדיו במלבוש צמר במחט ולפעמים שנשאר כך משבת לשבת כי בפשטו בגדו נשאר בית הצוואר מחובר בבגד:

ב תשובה: בטור י"ד סי' ש' מייתי מתחילה דחיבר שתי תכיפו' הוי חיבור בשקושר שני ראשי החוטים דבענין אחר אין מתקיימים ובתכיפה אחת אינו חיבור אפי' קושר שני ראשי החוט על שפת הבגד והרמב"ם כ' דאפילו תכיפה אחת וקושר שני ראשי החוטין או שני תכיפות אפילו אינם קשורים הוי חיבור. ונ"ל דגם דעת הראשונה והוא דעת הר"ש והרא"ש דבתכיפה אחת לא מהני קושר היינו קשר אחד מש"כ שני קשרים מודים דהוי חיבור דאל"כ למה הוצרכה תורה להתיר כלאים בציצית דאמר רבא בגמ' מנחות זאת אומרת קשר עליון דאורייי' דאל"כ מאי איצטרך תורה להתיר כלאים בציצית הא התוכף תכיפה אחת אינה חיבור (עי' בספרי מ"מ שכתבתי שמזה מוכח דדעת תורה לעשות רק נקב אחת לא כמ"ש קצת קדמונים והסכים אליהם ב"ח לעשות שני נקבים לכל קרן דא"כ ה"ל שתי תכיפות ואח"כ מצאתי במגן דוד) ואתי שפיר לרמב"ם ועי' פ"י דה' כלאים מ"ד דמייתי גמ' זו אבל לר"ש ורא"ש נשאר קשה אחר דס"ל דתכיפה אחת אינו חיבור אפי' קשר אכתי אין כאן כלאים אלא ע"כ בב' קשרים ודאי הוי חיבור ומ"ש קשר עליון ר"ל שני קשרים זה על זה אלא דאכתי קשה היא גופה שיהי' רק תכיפה אחת בציצית מנלן דלמא יהיו דרך ב' תכיפות ולא בעי קשר כלל לרמב"ם ולר"ש סגי בקשר אחד וצ"ע.

ג עוד נ"ל דאע"פ דס"ל להר"ש דגם ב' תכיפו' בעי' קשר מ"מ ס"ל בג' תכיפות או יותר לא בעי קשר דאין סברא לומר שיתפור כמה תפירו' ולא יתחייב בלי קשר וכ"כ הרמב"ם גבי חיוב דשבת במס' שבת ק"ד דמניה למדו ר"ש ורא"ש (ורמב"ם ס"ל דכלאים ודאי חמור טפי). וכ' הרמב"ם פ"י מ"ט דהלכות שבת דתופר ב' תפירות וקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט חייב ואם תפר יותר משתי תפירו' אע"פ שלא קשר חייב. וצא ולמד לדין כלאים לר"ש והרא"ש דס"ל דשווין הם וק"ל. ואי לאו

דמיסתפינא אמינא דאין כוונת הרמב"ם כמו שהבינו הרא"ש והטור והפוסקים שר"ל שקשר יחד שני ראשי החוט דא"כ צ"ע לכאורה דאכתי קשה קוי' הגמ' דשבת שם והא לא קיימא דדוחק לומר דמיירי שקשר שני קשרים זו ע"ג זו (ואני תמה על מ"ש בכ"מ בשם הרמ"ך על התופר שתי תפירו' תימא למה לא כ' שיתחייב בשתים משום קושר ומשום תופר ואני בער ולא אבין דודאי אפי' לפי מה שהבינו והוא שקשר שכ' הרמב"ם עכ"פ לא מיירי בב' קשרים ואפי' מיירי ב' קשרים איך יתחייב ואינו מעשה אומן במ"ש שם ר"פ ההוא) לכן היה נר' שר"ל שעשה קשר בחוט עצמו סמוך לכניסתו בבגד ובעבר שני סמוך ליציאתו ומדוקדק מ"ש הרמב"ם והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן. מאי מכאן ומכאן ועוד דהל"ל והוא שקשר יחד וכו' אלא ע"כ כדכתיבנ' ואיך שיהי' ה"ל לרמב"ם דדין כלאים חמיר מדין שבת דלא בעי שם תנאי הקישור כלל וכמ"ש בט"ז י"ד שם ס"ק ג' וכ' שם ואע"ג דבמשנה סוף כלאים שנה יחד דין כלאים והשומטה בשבת היינו לענין החילוק שיש בין תכיפה אחת לשתים כו'.

ד ואפשר לי לומר ממה דנקט שם והשומטו בשבת דהל"ל העשאו לכן קרוב לומר כמ"ש בגמ' זה חומר במוחק מבכותב דמוחק אות גדולה כדי לכתוב ב' חייב ה"נ נהי דלא מחייב העושה אפי' ב' תכיפו' לולי שקשר דבכה"ג מיירי אותה משנה מ"מ השומטה מחשבתו מחייבו דעכ"פ מיירי ש"מ לתפור ב' תפירו' דזולת זה ודאי לא מתחייב ואחר דמצינו דהוי חיבור לענין כלאים לכן השומטה חייב ולא יאמר הקורא כי הוא דוחק עד שיראה ישוב נכון ומרווח ממנו.

ה ומ"ש במשנה חיבור ואינו חיבור ופי' הר"ש לענין טומאה והזייה צל"ע אם ג"כ מיירי דקשרן וקשה לי ממשנה ט' בתרא דפרה נבגד שהוא תפור כלאים חיבור לטומאה ואינו חיבור להזיה וצ"ע ועוד ממשנה סכ"ט דכלים מ"ב ושניהם בדברי הרמב"ם פי"ב מה' פרה אדומה ואין להאריך בהלכת' למשיחא.

ו והנה הב"י סתם בש"ע כדעת הרמב"ם רק דרמ"א כ' בהג"ה דעת הרא"ש בלשון וי"א לחלוק כבוד נר"ש ורא"ש ככל המסור בידינו ממוהרמ"ע. והנה לשון הרמב"ם העתיקו בש"ע כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חיבור בעולם וסיים במשנה ג' פ"י דהלכות כלאים שנא' צמר ופשתן יחדו מ"מ כיון שנתאחד אסור ואע"פ שדברי הרמב"ם על פרטי דיני' שזכר קאי מ"מ אנו למידין שבכל אופן שהחיבור והדיבוק צמר ופשתן חזק שא"א בקלות לפרדן ליטול תחתון עד שיטול העליון תחילה בין דתפירה בין בלי תפירה רק בקשירה אסור דבהא תליא מילת' אם יכול לפרדן בקל. ולכן בגד צמר שנפרם אם אינו יכול להוציא ראשי הקרעים מהפריפה שפרף אסור לפרפו בחוטי פשתן מש"כ תוכף

שתי תכיפו' ולא קשר בקל מתפרד וכמ"ש בגמ' דשבת והא לא קיימא ולא ידעתי ממה התפעל הרב בט"ז ס"ק ה'.

ז מצינו למידין דאיסור גמור הוא מה שמחברין יחד בית צוואר פשתן במלבוש צמר במחט דאפי' לפי שעה הרי הן מעבירין המחט דוגמת שתי תכיפו' דאל"כ אינו עומד כלל ובשתי תכיפו' הוא חזק שריר וקיים מאד כאשר כתבת שלפעמים מניחין אותו זמן רב והוא לובש מלבושו עם הבית צוואר של פשתן בבת אחת לכן אין בו היתר.

ח ומ"ש משתי מצנפת תלוי. אם העליונה קשורה תחת סנטרו מחוזק שא"א לפשוט מצנפת פשתן התחתונה עד שיתיר קשר של העליונה יש אוסרין וכך ראיתי ותיקין נוהגין בשתי מיני בתי שוקיים אבל רוב העולם נוהגין היתר בהם בימי החורף ובעל נפש יחוש וימנע באפשר לי ואין הצורך גדול:

ט יאיר חיים בכרך

תשובה קמד

א שאלה: אלמנה עשירה שהשיאה בתה ובאהבתה אותה ומעושרה עשה לה מלבושים יקרים וגם אחר חתונתה הלבישה מדי שנה בשנה ונתן לה תמיד מתנות ודורונו' ואחר איזה שנים מת בעלה והניח בן קטן מהו בדין מלבושים אם מנכין מכתובתה אם לא.

ב הנה מזמן רב שנשאלתי בנושא הזה ממש אם מתה האשה [בלי ז"ק אחר ג"ש] ובקשה אמה לומר דחזרה מתנה מהא דק"ל גבי מתנה אזלינן בתר אומדן דעתן ובודאי לא עשתן אמה לה מלבושים שאחר מותה תקחם בעלה [לא נכתב בתנאים אחרונים חוץ ממלבושיה] והשבתי שהדין עם הבעל חדא דלא אמרינן ענין אומדן דעת רק בענין שהיה אומדן דעתו בטעות בעת המתנה כגון זה שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת וכו' כבח"מ ס"י רמ"ו ואע"ג ששם בטור למד מזה מי שנתן כל אשר לו לאחרים מפני שהיה צריך לברוח וכו' ולבסוף נתפשר וכו' מ"מ י"ל גם זה לא העלה על דעתו שיתפשר וי"ל באומדן הדעת שסבר היה שלא יתפשר עוד ואלו נסתפק בזה לא נתן כל אשר לו לאחרים והיינו טעמא דמתנת ש"מ בכולה חוזר מש"כ בזו שנתנה מלבושי' ותכשיטים לבתה וכי היה הכרע כלל בדעתה שימות בעלה בחיי בתה ואין לומר סבורה היתה שתשאר בחיים [ומ"מ אם אמרה א"א לי לראות נכרי' לבושה בבגדי בתי שעשיתי לה ישומום ואשלם דמיהם הדין עמה דגרע משורך טבוח לעיניך דע"כ תקנו חזרת נדן] ותבלה בגדי' דמיתה שכיח. וראיה עוד מנותן מתנה לאשתו דכתב בר"ן בשם הגאונים שלא אמרינן באלו אם

מת או נתגרשה אדעתי' דלמישקל ומיפק לא יהב לה ומשמע אפילו מגרשה מפני מרדה ופשעה וכמ"ש בסי' צ"ט בב"י ובש"ע והארכתי עוד שם בתשובה.

ג ובנ"ד נלע"ד דכל מלבושים שעשה לה אביה או אמה או מי שהוא בין לפני נישואיה או אח"כ כל מה שבא לידה חוץ משל בעלה בין מלבושים או מתנות כסף וש"כ נותנים לה מלבד כתובתה שק"ל בסי' פ"ה פ"ז שדינה כדין נכסי מלוג קנתה והבעל אוכל פירות ונוטלת אותם אחר גירושי' ומיתת הבעל גם משום אומדן הדעת די"ל כשם שארז"ל לגבי בעלה שעשה לה למישקל ולמיפק לא אקנה לה ה"נ י"ל במלבושים ומתנות שלה מאחרים הסברא בהיפך. וכל מה שכתב בטור וב"י סי' צ"ט מיירי במלבושים שעשה לה הבעל דשייך לומר אדעת' למישקל ומיפק לא אקנה לה וזה הוא אומדן דעת גדול ואין לומר וכי הי' סבר שעכ"פ תמות היא לפניו די"ל סבר הי' שתיטלם עכ"פ רק בניכוי מכתיבתן וכמ"ש הריטב"א ואין זה סותר למ"ש למעלה ואע"פ שהפוסקים סתמו דברים וכתבו בגדיה סתם וכן בש"ס גופי' מה שעלי' סתם קאמר מ"מ בירור הדברים כך הם שבבגדי' שעשה לה הבעל מיירי רק באשר בימים ההם היו רגילים הנשים ללבוש בגדים חדשים מדי שנה בשנה כדמשמע בש"ס ס"פ אע"פ ובטור בי' ע"ג וכשיעור אותו מלבוש שנותן לה הבעל מדי שנה בשנה היו מלבשין הכלה כבטור וב"י סי' י"ח ובש"ע נ"ז ובעידור בשנה ראשונה ק"ל דנוטל כל צד מה שהכניס על כן סתמו כל הפוסקים את דבריהם וכתבו בלשון הש"ס.

ד ואגב גררא אמרתי להודיעך מה שקשה עלי כתורמוס מה שנתפשט לדעתי מספרי דלא דייקי דכתבי בפרעון סך כל כתובת' לבד מט"ק ולבד מכל תכשיטי' צעיפי' ורדידי' ועל זה רצו קצת ליתן לאלמנה כל צעיפיה שבארץ אשכנז שוים לפעמים כחצי כתובת' ויותר שעושין לה הבעל אחת לאחת לפי חיבתן טימתן. ובודאי אם היה נוסח מפורסם בכל שערי תנאים וכתובו' והיה הפירוש כפי סברתם היה נראה לומר אפי' אם היה בא לפנינו שטר כתובה אחר שלא נזכר בו כך היינו תולין בספרא דלא ידע לאחזוקי כראוי כמבואר בח"מ סי' ס"א ס"ה ובסי' רמ"ב ס"ה דתלינן בספר' במה שנחסר בשטר מנוסח המפורסם לכל אף דלא תלינן בספרא בשינוי לשון כבסי' ס"ז ס"ט לענין שמיטה ודוקא בדבר שידוע לכל בני אדם ועל כן היינו מסתפקים גם בזה שמא הבעל לא ידע שכותבי' כך בכל שטרי כתובות וסברא זו כ' בש"כ סי' ס"א ס"ק י' ע"ש.

ה והיינו מדקדקים מה מקרי תכשיטיה בזמן הזה ופשוט הוא דכל מה דהוי תכשיט לאיש כגון טבעת שיש עלי' חותם וכן בזמן הזה אפי' טבעת שאין עלי' חותם כמ"ש הר"ן והנ"י הביאו הב"י בא"ח סי' ש"א אוף שלא מלאו לב הפוסקים להקל הלכה למעשה

לענין שבת כמבואר שם מ"מ לענין כתובה לא יהבינן לה רק מה שנקרא תכשיט דוקא לאשה ושידוע שעשה או שקנה לה דאל"ה אף דמקרי תכשיט מ"מ לא מקרי תכשיטיה דאדם עשוי לעשות או לקנות תכשיט בזול כדי לחזור ולמכור באם יזדמן לו קונה שתתקשט בו אשתו לפי שעה או לקנות צעיפים לתתם לבתו הקטנה אם ישיאה רק באם לאו בר הכי הוא לקנות צעיפים להרויח גם אין לו בת ואין דרל לקנות צעיפים להצניעם לזמן נישואי בנן לכלתו גם אין סברי לקנו' תכשיט לאשר עדיין לא נולד שנאמר שקנאם לאולי יהיה לו בת כל' מדרש ב"ר מלך שאמר טלו מילי וקלמירין לבני וכו' ודוק.

י ועוד היינו צריכים לדקדק בקצת הדברים העשוין גם לשימוש כבסי' הנ"ל סי"א ובכמה דברים. אך באשר נוסח יחוד לשון זה הוא חדש ומקרוב בא בודאי אפי' אם נכתב כך בקצתם ואפי' ברובם טוענין ליורש שהסופר כ' כך בלא המלכת הבעלים ובעו"ה בזמן הזה סמכינן בסהדותן על ע"ה המה לא ידעו ולא יבינו ולא יבקשו לקרו' כלל שטר שחותמין ומכ"ש באם העדים עצמן יגידו כן כבח"מ סי' ע"א סי"ד שהם נאמנים.

יא ומ"מ נראה לחפש קצת בזכות סופרים הללו דשיטפו' דלישני' דכתבו בראשית השטר גם הלביש כמר פלוני את בתו כראוי ונתן לה מלבושי כבוד ותכשיטים צעיפים ורדידים ואת אלה הזכירו גם לבסוף לומר שתכשיטי' צעיפים ורדידים שהם ודאי שלה שאביה נותנם לה את אלה תקח בלי ניכוי והדין נותן זה כמ"ש שהם בכלל נכסי מלוג בזמן הזה שאין שמין את המלבושי' תוך כלל הנדן שהוא הקרוי נצ"ב ואפי' ביתומה שירשה מאמה סך מסוים ורב מתכשיטיה כאלה כל מה שלא היה נישום בנדן תקחי בראש.

יב גם ט"ק הדין נותן שתיקחי בלי ניכוי מידי דהוי אמתנה שניתן לה והכי ק"ל בא"ה סי' נ' כמ"ד בש"ס קידושין לטיבועין נתנו אף שכתב רמ"א שם בהג"ה וכל זה לא מיירי רק במן האירוסין וכו' צ"ע מבטן מי יצאו אלו הדברי' ורמ"י לא הזכירה ולא מצאנוה בב"י כלל אף דיש לומר טעמא דמילתא כי מ"ש רז"ל קידושי לא הדרו הוא משום שמא יאמרו קדושין תופסים באחותה וזה לא שייך רק בארוסה מש"כ בנשואה דאם היה כאן קידושי טעות איך נשאה ושהה עמה ובכה"ג מחלק בש"ס בהאשה רבה דצ"ד ע"ב והוא בטור א"ה וש"ע סי' ט"ו סכ"ז מ"מ כל הפוסקים לא חלקו וטעם נכון הוא דהא רב פפא פסק הלכת' אפי' מת הוא קידושי לא הדרי ולא משום חשש גזירה דאתימר אמר לה וא"כ אף אם יש לחלק בין אירוסין לנשואין בהדרי בה איהי מ"מ במת הוא לא שייך לחלק ודוק ועל כן בודאי שהטבעת קידושין שלה.

יג ומכ"ש לע"ע שנוהגין לכתוב כן בכל הכתובו' דכל תנאי שבממון קיים גם סבלונו' שלה תיקחי ע"פ הדין כי עד כאן לא פליגו בש"ס ומיירי בסי' הנ"ל רק בחזרה או מתה

לפני הנשואין די"ל לא נתן לה אלא ע"מ לכונסה ועל כן מישך שייכ' בה כל דינים הנזכרים שם .מש"כ אם כנסה נתקיים התנאי וזכתה במתנה והרי הן נכסי מלוג שלה ותתקשט בהן כל ימי חייה והן הן פירותיו ולאחר מותו תיטלם בלי ניכוי וה"ה כל המתנות שנוהגים ליתן בהמשך הזמן בין הקנס להחתונה אם שלח החתן להכלה אפי' באלף דינר הכל שלה בלי ניכוי ואם יש טענה וכפירה בינה ובין היורשים אם יש לה מיגו שלא ראו עדים דברים אלו בידה נאמנת במגו ואם לאו מוציאין מידה והבעל נשבע היסת בגרושה וביתומים פטורים בלא שבועה נ"ל. ועבא"ה סי' פ"ה וצ"ו וכן מעות אין ווארף וכסף וזהב וש"כ הכל שלה והמנהג שמחזקת לעצמה לצרכה אע"פ שמצד הדין אם אינו ענין קישוט היה רשות לבעל למכרו [ע' בא"ה סי'צ' סט"ו] ולקנו' מהם דבר שעושה פרי כי דין נכסי מלוג להם ועכ"פ תקחי בלי ניכוי ואף כי ידעתי שכמה מחברים כתבו בדינים אלו מה שראיתי נוהגין ופוסקים גם נלע"ד כתבתי.

י יאיר חיים בכרך.

תשובה קמה

א שאלה: עוד שאלת ראובן שהוציא כ"י ממאה ר"ט על האלמנה מרת רחל ועל הכ"י חתומים רחל ואח"כ בעלה שמעון ורחל טוענת שבעלה לקח הכל ומה לה לפרוע חוב בעלה סתמת שאלתך ולא כתבת על כן נצרכתי לבאר חילוקי דיניו.

ב אם אין נאמנות כלל בכ"י רחל נאמנת במגו דפרעתי שלא תרצך לפרוע ויורשי שמעון אם טוענים אפי' בשמא פרע הכל נ"ל דנאמנים וגם הם פטורים ואפי' אם לא טענו טענינן להו. ואע"ג דבשנים שלוו ומת האחד והניח יתומים קטנים והשני אין לו ברור לי דכשיגדלו היתומים או בגדולים מעיקרא אם אינם טוענים ברי לא טענינן להו רק על חלק אביהם שהוא החצי כמבואר בסי' ע"ז ולא טענינן שמא פרע אף חלק חבירו שהרי אף אם כבר היה זמן פרעון מ"מ לא נתברר אז דאין לחבירו דנימא דפרע מה שאינו מחויב. [וכמ"ש בפ"ק דב"ב מאן יימר דמחייבו לי רבנן] שהרי אפי' טענת נאנסו לא טענינן להו לי"א וכן ק"ל בשטר שנמצא בבית יורש בסי' ס"ה ס"ד וכל טענה דלא שכיחא לא טענינן להו. מ"מ באשה ובעלה שלוו אע"ג דק"ל שדינם כשנים שלוו סי' ע"ז ס"י ה"מ במלוה בשטר דאז החצי תצרך לפרוע עכ"פ דלא נאמנה בטענת פרעתי ובחצי השניה גובה מהיתומי' אם הם גדולים ובשבועה מבלי נאמנו' או בנאמנו' מבלי שבועה ואם אין להם או שיש כאן יתומים קטנים גובה כל השטר ממנה והיא תחזור לגבו' מהיתומים לכשיגדילו ובמת לוה בחיי מלוה אין יורשי המלוה גובים רק החצי ממנה

אם אין בה ג' דרכים הנזכרים מש"כ בע"פ לא טוענין ליתמי רק על החצי שהיה אביהם חייב מש"כ באשה ובעלה דרך הבעל ללות לפעמים ולפייס אשתו שתכניס עצמה או בקנין או בחתימה ולפרוע אח"כ הכל ובכ"י לא אמרינן אלו פרע כ"י גבי מלוה מה בעי' כמפורסם וא"כ אפשר שהבעל פרע הכל.

ג וראיה לדברי ממ"ש העיר שושן שנאמנת לומר הבעל לקח הכל אם כבר פרעו יורשי הבעל הכל [נראה דר"ל שכבר פרעו כתובתה גם פרעו כל החוב ובאו לחזור ולגבו' ממנה החצי או אם בא הב"ח לגבו' ממנה החצי. מש"כ אם בא ב"ח לגבו' מיתומי' ופרעו הם מנכין לה חצי החוב בפרעון והכי משמע בסמ"ע. מש"כ אם הי' לה מעות מיוחדים יש להם דין שיתפוס שלוו ונעשו ערבים זה לזה לכל מילי. וחתימתה תחלה אינו מעלה ואינו מוריד כי בנשתעבדה בחוב בלה"נ א"י לומר נ"ר עשיתי לבעלה (ע' בש"ע סי' צ' סי"ז בהג"ה א"ה ומ"ש בפנים חדשות ר"ד נ"ו בשם שו"ת תורת אמת לא הבנתי) ולכן תכף כשנתאלמנה נשתעבדו נכסי' לפרעון החוב רק אם מכרה קרקע לא מצי ב"ח לטרוף אם לא נכתב דאיקני אם לא שהם נכסי מלוג ודוק] ובמקום שאינם נושאים ונותנים לבדם הנשים הביאו הסמ"ע והש"כ להלכה והכי לא אמרינן בשנים שלוו וה"נ לענין זה במקום שאינם נושאים ונותנין בממון בפני עצמן שטוענין ליתמי שבעלה פרע הכל והם פטורים.

ד ואם יש נאמנו' בכ"י הנ"ל על שמעון ואשתו ויורשיהם חזר הדין כשטר איש ואשתו או שנים שלוו המבואר שנפרעים מכל אחד חצי ובא"א לפרוע מאחד נפרעין מהשני הכל דאין חילוק בין כ"י עם נאמנו' לשטר עם נאמנו' רק לגבי טריפות לקוחו' ואם יש נאמנו' על אשה ובעלה ולא על יורשיהם לא נפרע רק החצי מהאשה שהרי נתנה למלוה הנאמנות על עצמה ועל חצי חלק היורשים טוענין שמא פרע אביהם ואם אין נאמנות בכ"י או יש נאמנו' על בעלה לחוד והאשה טוענת פרעתי מחצה או כולו נאמנת לגבי מלוה בהיסת רק להוציא מהיורשים החצי אינה נאמנת הואיל דלא נקיט' שטרא וה"ה אפי' נקיט' כ"י בידה אינה נאמנת וטענינן ליתמי שמא חזר בעלה ופרע לה ודוק:

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קמו

א שאלה: שני בחורי חמד בארץ רוסיא נתקוטטו זה עם זה ושלף אחד מהם סכינו בכעסו ותחבו בלב חבירו ומת וברח הרוצח לארץ אחרת מחמת מרדין ובתחילה נתעורר לעשות

תשובה ובאשר קצב לו אחד מן הגדולים תשובה הראוי לו פרק עול ונעשה ריש בריוני וחברי גנבים ונתפס על גניבה בקהילה גדולה.

ב ועמד אחד אוהב הגנב בשביל הנאה ונתאמץ להשתדל ולהמליץ בעדו וקרא אחד מחשובי עיר ולומדיה תגר ואמר שאסור להצילו מן המות בדמי נפש אחיו מישראל אשר הרג ואדרבה אם היה אחד מקרובי הנרצח שם היה יכול למסרו למלכות כדין גואל הדם ואיך נשתדל להצילו. ואע"פ כי מאת ה' היתה זאת, ולא עלתה ביד השתדלן ולשוא צרף צורף, ונתלה, מ"מ עלה על לבי כי אם היה זאת שאלת חכם מה נאמר ומה נדבר בו.

ג והנלפנ"ד לא להלכה כ"ש למעשה כי הם דיני נפשות וכל שנטה בדבר לזכותו של רוצח הוא קצת חובתו של נרצח מיד הנפש וכדבעינן למימר בג"ה רק דרך שיקלא וטריא נחזי אנן. דמ"ש המערער שהיה רשות לגואל הדם למסרו למלכות לא ברירא לן משני טעמים הא' דאפי' אם נאמר שהתורה נתנה רשות לג"ה להרגו ע"י כי יחם לבבו ורדיפתו ואחריו ומעתה ה"ל דין תורה ובמשפט סנהדרין לא ניתן לו רשות למסרו למלכות שאפי' בעסקי ממון לא נעשה עע"ז (דהיינו מי שאין להם שום דת וכופרים בבורא עולם) פלילים כר"ש בעסקי נפשו' ורבי דרש אותו הרגת בחרב בני עמון שהיה לך לדונו בדין סנהדרין ויש קפידא גדולה בזה עד שאפילו סנהדרין שראו שהרג אחד את הנפש אסור להרגו עד עומדו לפני העדה במפשט כמ"ש הרמב"ם. ופשוט דר"ל אפילו התרו בו כ"ש בכה"ג שמה שג"ה הורגו דין ודת תורה הוא ואיכא למ"ד פ"ב דמכות גבי יצא מתחום מקלטו דמצוה ביד גואל הדם ואין ללמוד מד"ת למסרו.

ד שנית יש להסתפק אם ניתן רשות לגואל הדם באופן שאם ישאל נאמר לו מותר דאפשר דנהי דאם הרגו גואל הדם אינו הרג הגואל עליו מ"מ לא ניתן לו רשות לכתחילה להרגו וה"ה אם לא היה ברציחתו התראה או הרג בעד אחד ובזה נמלט הרמב"ם מהשגת הראב"ד בפ"ו מהלכו' רוצח דהראב"ד סבר היה דגואל הדם פטור ומותר הוא. ואין להקשות על זה מהא דאמר אביי שם במסקנא מסתברא כמ"ד אם יצא יצא דברה תורה בלשון אדם ולא אמרינן לרבות יציאת שוגג שרשות ביד ג"ה להרגו שלא יהא סופו חמור מתחילתו מה תחילתו בשוגג גולה וכו' ואם כן אחר דק"ל בסוף הרשות ביד ג"ה ה"ה ה"נ בתחילה דאין זו קושיא אדרבה משום איה דלמסקנא דאביי כל פלוגתת' דמתניתין ודברייתא דר"י הגלילי ור"ע מיירי ביצא במזיד. (וא"ת א"כ הא דאמר שם בגמ' על דאמר מזב"ט אמר רב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו ג"ה והרגו נהרג עליו ומקשה עליו כמאן וכו' וה"ל לתרץ דההיא ביצא בשוגג וי"ל דסתם יצא דנקט במזיד הוא רק צל"ע אחר שיצא במזיד סופו למות ע"י שב"ד מוסרין אותו לג"ה כדמוכח שם בברייתא והכי

מסתברא דאל"כ במה נתקיים שישב שם עד מות כה"ג דכלם יצאו וא"כ איך יתחייב ג"כ עליו הא בר קטלא הוא ולע"ד דמי להורג את הטריפה ואפשר דאע"ג דסתם יציאה במזיד דאדם מועד לעולם דלמא היה מברר לפני ב"ד דשוגג הוא וז"ש עד עמדו וגו' ודו"ק וצ"ע).

ה וכ"פ הרמב"ם דיצא במזיד רשות ביד ג"ה וכל אדם אין חייבים עליו והיינו ממ"ש ברייתא שם במזיד נהרג פי' זה שיצא במזיד נהרג ר"ל שאין לו דמים לגבי גואל הדם רשות ולגבי כל אדם שאין נהרגי' עליו בשיטת ר"ע כ"ש לרי"ה דיתכן מ"ש נהרג ואם גולה כל אדם שהרגו בשוגג לזה שיצא במזיד נראה דס"ל לרמב"ם מסתימת דבריו דג"כ אין מתחייב על ידו מש"כ יצא בשוגג איתא בברייתא בשוגג גולה וע"כ ר"ל שיחזור לעיר מקלט והיה צ"ע אם סגי לעיר שהיה בה או שיצא משכונה לשכונה כדין לוי.

ו ודין זה דיצא בשוגג דחייב גלות לא זכר הרמב"ם דמשמע ליה דסגי בשיחזור לעירו לכן לא הוצרך לכותבו רק כ' שאם יצא בשוגג כל ההורגו בין גואל הדם בין כל אדם גולה על ידו ור"ל אם הרגוהו בשוגג. ושני תמיהות יש לתמוה הא' דה"ל ג"כ לומר דאם הרגוהו במזיד דנהרגי' דבלי ספק דהדין כך אחר דאמרינן דברה תורה בלב"א ומפרשינן קרא אם יצא יצא במזיד מעתה ביצא בשוגג ה"ה ככל אדם.

ז שנית דלא נזכר דין זה בש"ס ואין דרך הרמב"ם לחדש דין שלא נזכר בש"ס וזה תימא על הכ"מ שלא הרגיש אדרבה מייתי עלה גמ' דמכות כאלו דברי הרמב"ם מפורשי' בש"ס ולא היא דמ"ש בברייתא בשוגג גולה ע"כ ר"ל אם זה שיצא הרג לאחר נקוט מיהא שאין סתירה כלל למ"ש שבתחילת הרציחה בשוגג אפשר כי לא ניתן רשות לג"ה להרגו.

ח ועדיין יש לדקדק ולהוכיח דאין זו נכון לומר דלא ניתן רשות לג"ה רק בדיעבד והרג אינו נהרג עליו ממ"ש ר"ע רשות ביד ג"ה וכל אדם חייבים עליו הלא על מה שכ"א חייבים עליו אין לר"ע שום ראיה רק שמ"ש רשות ביד ג"ה מפרש שם בגמ' מדלא כתיב ירצח רק דס"ל בפשיטות כיון דלא ניתן רשות לכל אדם ודאי חייבים עליו נגד מה שאמרינו בכה"ג גבי גואל הדם מעיקרא.

ט דאין לנו לדון ולחלק בכאלה אם לא במקום שאמרוהו רז"ל בפירוש כגון גבי הבועל ארמית דאף דמצוה לקנאים לפגוע בו אין מורין בבא לימלך וי"ל שגם דעת הרמב"ם כך שמותר לגואל הדם אפי' לכתחילה ואפשר שמורין לו כך ואע"פ דנקט בפ"ו וז"ל וכן כל הרצחנים שהרגו בעד אחד או בלא התראה וכיוצא בהן אם הרגן גואל הדם אין להם דמים לא יהיו אלו חמורים מהורג שלא בכוונה עכ"ל ומשמעות הורג בלא כוונה אין לו דמים שר"ל בדיעבד דאין זה ראיה דלישנא דקרא נקט וה"ה דמותר לכתחילה והרי גבי

בא במחתרת דכתיב נמי אין לו דמים ומותר לכתחלה להשכם ולהרגו דיקא נמי שהרי נקט נמי שהרג בעד אחד או בלא התראה ור"ל בשני עדים בלי התראה דלעד"ן דבמזיד ויש ב' עדים לכ"ע מצוה ביד גואל הדם שהרי נא' גביה ירצח ור"ע דס"ל גבי יצא מעיר מקלטו דאין מצוה ביד ג"ה מדלא כתוב ירצח ובמזיד נאמר ירצח.

י ולפי מ"ש דס"ל להרמב"ם דמותר לג"ה שפיר השיג הראב"ד גבי הרג בעד אחד ע"ש רק ממ"ש בפ"ה מ"ט וז"ל רוצח בשגגה שהרגו ג"ה חוץ לתחום עיר מקלטו פטור וכו' משמע בהדיא דפטור אבל אסור. מ"מ אין לדחו' מצד מ"ש דס"ל להרמב"ם דלכתחילה אסור וכדמוכח ממשנה אחרונה הנזכרת דברי המערער ואמר בנדון הנ"ל שהרג במזיד שניתן רשות לג"ה למסרו למלכות (דלדעתו דמי למה שהרשות בידו להרגו וכבר כתבנו דלא דמי) דודאי מצוה לג"ה להרגו לכ"ע דכתיב ביה ירצח דכל שיקלא וטריא הנ"ל אינו רק כהורג בשגגה.

יא דק"ל כר"ע דס"ל גבי יצא מעיר מקלטו רשות ביד ג"ה מדלא כתיב ירצח מש"כ הורג במזיד אמר קרא ירצח והוא גמ' בפרק נגמר הדין דמ"ה ע"ב מצוה ביד גואל הדם וכ"פ הרמב"ם ריש הלכות רוצח וקאי על הורג במזיד וקצרה דעתי להבין דברי רש"י שם שפי' גואל הדם שוגג שיצא חוץ למקלטו שהרי שם לא כתיב ירצח ולכן ס"ל לר"ע שאינו מצוה והכי ק"ל ובאמת מ"ש בש"ס שם שני כתובים וכו' הוא זר וצ"ע ברש"ל ורש"א אם לא הרגישו דמה ענין ילפות' דמעמידין לו גואל למה שרשות להרגו בכל דבר. מיהו נראה דבזמן הזה דבטלו ד"נ אפי' הורג במזיד לא יפה כחה של ג"ה מכח סנהדרין וכל בתי דיני ישראל.

יב ונ"ל עוד דאפי' בזמן הסנהדרין מ"ש בקרא ג"ה ירצח הרוצח היינו אחר שיצא דינו למות בסנהדרין רצוני לומר שהוא חייב מיתה רק שמ"מ א"א להמיתו מצד חסרון התראה או עדות מיוחד' וכבגמ' גבי כונסין אותו לכיפה ומייתי ליה הרמב"ם שם פ"ד מ"ח ובזה יובן מ"ש במשנה ומייתי לה הרמב"ם בלשונה בתחילה אחד שוגג וכו' מי שנתחייב מיתה ממיתין אותו שנא' ונתנו אותו ביד גואל הדם שצ"ע מה זה נתינה ביד ג"ה אם הב"ד ממיתין אותו אלא ע"כ כמ"ש דקרא קמ"ל אפי' א"א לב"ד להמיתו אף כי נתברר להם שהרגו מצד חסרון התראה או שאר דברים יתנו אותו ביד ג"ה ר"ל יהי' רשות לג"ה להרגו וכן אם נתחייב ממש וברח (ונ"ל דזה עיקר ובכה"ג מיירי ופי' ונתנו אותו ר"ל יניחנו [כמ"ש ולא נתנו אלהים להרע עמדי] דבאינך קשה למה לא יכנסוהו לכיפ' ובכה"ג קשה על הכ"מ במה שכ' על השגת הראב"ד פ"ו מ"ה יע"ש) והכי איתא בברייתא מס' מכות די"ב ורצח גואל הדם את הרוצח יכול מיד ת"ל עד עמדו לפני העדה

למשפט וכ"כ הרמב"ם ריש הלכות רוצח מ"ה רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים וכו' וכתב בכ"מ דהוא גמ' וספרי דגבי גואל הדם (וצ"ע על הרמב"ם ששינה דרז"ל וסמך דנלמד מיני' ק"ו גם על מ"ש בזדון). וא"כ בזמן סנהדרין כ"ש עתה שלא ניתן כלל לג"ה להרוג הרוצח ואפי' לסבב לו מיתה.

יג מלבד מה דפי' גואל הדם דקרא לא איתברר לן אם כל קרוב לנרצח מצי לרדוף ולהרוג הרוצח כי יחם לבבו ובגמ' סנהדרין שם מנין שאם אין לו ג"ה שב"ד מעמידין לו ג"ה ת"ל בפגעו בו מ"מ והרמב"ם לא זכרו (וצ"ע בכל מקום שמותר לג"ה להרגו לרוצח שוגג אם עמד רוצח מנגד והורגו לג"ה אם נהרג הרוצח אם היה עדים והתראה) (וצריך טעם דדוחק לומר מפני דהילפותא זר דאיך נתרבה מבפגעו בו שיעמידו לו ג"ה דאין בכח שום אדם לדחות ברייתא שנויה מפני זרותה ואפשר מפני דס"ל דדחינן לבריי' מקמי משנה דמוסרין לרוצח שני ת"ח שידברו לג"ה וימליצו בעדו וכ"פ הרמב"ם שם פ"ה ש"מ דמהדרין להצילו וזה ודאי נגד מ"ש שמעמידין לו ג"ה) ובמכות שם אב שהרג בנו נעשה לו ג"ה ומפרש בגמ' שר"ל בנו של בנו הנרצח זכרו הרמב"ם ריש רוצח וטובא יש לפקפק בפרטי דיני' הללו רק שהם הלכתא למשיחא והרמב"ם זכר דברי רז"ל כאשר הם כי זה דרכו.

יד סוף דבר: דברי אחד מחשובי העיר במ"ש שאלו היה כאן קרוב להנרצח היה יכול להרוג הרוצח בטלים ומבוטלים, כ"ש למסרו למלכות הס כי לא להזכיר, רק מאחר אותו חכם שאסור להשתדל עבורו להצילו לכאורה לא דבר ריק הוא דגר' במס' נדה דס"א הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלי דקטלי נפשא אתו לקמיה דר"ט א"ל לטמרינן מר אמר להו היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו לכו אטמרינכי הא אמור רבנן האי לישנא בישא וכו' פי' רש"י שמא הרגתם ואסור להציל אתכם (ועי' תוס' שכתבו בשם השאלתות פי' אחר מ"מ לא חלקו ולא תמהו על פי' רש"י ומקרא מלא במשלי כ"ח,י"ז: "אָדָם עָשֻׁק בְּדַם נָפֶשׁ - עַד בּוֹר יָנוּס, אַל יִתְמְכוּ בוֹ" ועיין ס"ח סי' תרפ"ג).

טו ועוד אפשר לומר דכל שנתפס על דבר רציחה נפש מישראל שאלו הי' סנהדרין היה מצוה לכל אדם להביאו לב"ד לקיים ובערת הרע מקרבך ובזמן הזה שאין בידינו עכ"פ לא נפעל להצילו וכמ"ש חכמים אף הם מרובים שופכי דמים בישראל. ועוד מה שמפורסם ושגור בפי כל שנפש הנהרג לא ימצא מנוח עד שיעשה נקמה ברוצח ויש כמה ראיו' לאמיתות הדבר ממעשים שהיו גם מדברי רז"ל על מקראי קודש גבי קין ודמי נבות ודם זכריה על צחיח סלע ולבלתי הכסות.

טז רק שמצד זה היה נראה לחלק ולומר דודאי אם נתפס על אותו רציחה אין להשתדל עבורו כי ודאי מן השמים הוא לקבל דינו דין תורה באדם דמו ישפך מש"כ אם נתפס אח"כ על גניבה שמשפטם לתלותו ואין זה מיתת הרוצח וע"כ מקרה הוא לו וכארז"ל בפרק אד"מ דל"ז שדין ד' מיתות לא בטלו ואע"פ שאמרו שם מי שנתחייב הרג נמסר למלכות היינו שיזדמן שיתיזו ראשו וכ"פ רש"י בפי' ואפשר כי כל מיתות מלכיות היה בימיהם כן וכבמשנה שם דנ"ב מתיזין ראשו כדרך שהמלכות עושה מש"כ תליית הגנב הוא חנק וא"א לומר שנזדמן לו זה בעון הרציחה והרי בש"ס שם פ' אד"מ הקשו והאי בר נחש הוא וכו' ומ"מ אין זו הוכחה כמ"ש התוס' דלפעמים זכות מגין ולפעמים ע"י זכות נידון בקלה וא"כ י"ל להיפך ג"כ וי"ל שגם נפש המת תמצא מנוח באיזה ענין שיהרג לכן חזר הדין לומר שאין להשתדל עבורו עם ידעינן ביה שרצח נפש ישראל מקדם כ"ש לטעם שכתבנו שלא נתפעל לקיים בקרבנו מה שהיה מוטל עלינו לבערו.

יז וא"ת א"כ כל רשע גמור שנתפס לא נשתדל עבורו ועוד גם כי יחלה או בבואו לידי כל סכנה לא נזדקק לו והא ודאי ליתא שלא אמרו לא מורידין ולא מעלין באפיקורסין ומסורות ורשעים להכעיס וכו' מש"כ שאר רשעי ישראל ובעלי עבירות. דל"ק דאנן לא אמרינן רק בעבירה שחייב עלי' מיתה בדין תורה ושבא לו סיבה חוץ למנהג עולם וגם זו רפיא בידי דלפי זה אם הבא על אשת איש או הרוצח טובע בנהר לא נצילהו ואין זה נכון כמ"ש הרמב"ם ספ"ד דרוצח והביאו טור ח"מ סי' תכ"ה ומעלין ואין מורידין כל שאינו עומד ברשעו תמיד ולא אמר חוץ מרצחני' דאין חילוק. ועוד אפשר לומר נהי דלטמרו בידים אסור מ"מ להשיאו עצה ולהראות לו מקום נהי דמצד דינא דמלכותא אסור מצד דין תורה מותר וקצת יש ראיה ממ"ש להו זילו אטמרו נפשייכו דנראה דהראה להם מקום דאל"כ מה אמר להם בזה ודו"ק. וכך נראה ממה דשקיל וטרי וחיפש אחר הצלתם.

יח ודעתי קצרה מהכיל מ"ש הרא"ם הביאו הטור י"ד סי' רנ"א שעני העובר על אחד מכל המצות אינו בכלל וחי אחיך עמך ואין חייבים ליתן לו צדקה ולא ירדתי לסוף דעתו שהרי מסקינן בפ"ב דע"ז לכל אבידת אחיך לרבות מומר לתיאבון הביאו הרב הב"י בב"י בטור שם ובמיימוני שם גם בח"מ סי' רס"ו. ואפשר דס"ל לרא"ם דגבי השבת אבידה לאו משום דאקרי אחיך דא" לא צריך רבוי ומשם ראיה דאיצטרך ריבוי מכל ומוכח בגמ' שם דאין חילוק בין מומר לגמרי או אוכל נבילות.

יט ויש סברא לחלק כי לא ריבת' תורה מומר רק בהשבת אבידה דלא יהיב ליה מדידי' כלום ותדע שאפי' גבי ישראל הצריכה תורה לכתוב לא תעמוד על דם רעך אע"פ שכבר

אתרבי מהשבות לו לרבות השבת גופ' דה"א ה"מ בנפשי' אבל מטרח ואגורי לא כבס"פ בן סורר וכבר יצאנו זרה הלאה ממבוקשינו.

כ ונחזור לענין שאלה שבאה לידינו הנ"ל שודאי שדין רוצח אינו רק העובר לתיאבון ליתובי יצרי' הרע וכבגמ' דשבת גבי קורע בחמתו ואם אחר זה נתפס בשביל גניבה או דבר אחר כ"ש אם בא לידי סכנה מצוה להשתדל בעדו אם אינו ברשעו תמיד כדרך קצת גנבים שהמה בכלל מורידין ולא מעלין מש"כ בשהרע דרך מקרה דינו כישראל לכל דבר. אבל אם נתפס בשביל זו הרציחה עצמו שרצח נפש נקי מזיד יש פנים לומר אחר שיש סברות לכאן ולכאן שב ואל תעשה עדיף שלא להשתדל בעדו ויש לומר אידך גיסא אחר שזה כבר אבד ולגבי זה הרוצח אם ספק בגמ' או בסברא וספק נפשו' להקל ויש להשתדל לכן אין בידי להכריע לחייב השתדלות אפי' מממון הרוצח שזה בכלל מיטרח ואגורי דאצטרך ריבוי גבי ישראל דמלשון למיטרח דנקט נ"ל דגם זה לולי דאיתרבי ממ"ש תורה לא תעמוד על דם רעך ה"א אם אין בידו להצילו בעצמו אינו מחויב לטרוח ולשכור אחרים אפי' בממון של חבירו (ולולי שכל הפוסקים פה אחד שמחויב לשכור מממונו להציל חבירו רק שחבירו יחזיר לו כמ"ש הרא"ש [וגדולה מזו כ' בכ"מ ספ"א דהלכות רוצח ושמירת נפש בשם הירושלמי שמחויב לכנוס לספק נפשו להציל נפש חבירו וש"ס דידן ב"מ ר"ד ס"ב נמי הכי משמע דדוקא התם שאם ישתו שניהם ימותו ודאי מש"כ בספק י"ל ישתו שניהם ולא ישתה הוא לבדו וימות חבירו ודאי וא"כ מחויב לכנוס לספק נפשו' אפי' בספק הצלה וצ"ע] היה אפשר לומר שאינו מחויב להשכיר משלו אם יודע שאין לחברו להחזיר לו דלא רבתה תורה רק לטרוח עבורו ומ"מ ר"ל משל חבירו דוגמא לדבר דק"ל כיבוד אב משל אב) ובזה הרוצח אין לחייב להשתדל כלל.

כא ומ"מ אין למחות ביד המשתדל אפילו מכיסו (מש"כ כל אותן שלא מורידין ולא מעלין אסור להשתדל עבורם למלטם ממות ואפי' בהשתדלות קנס ממון אם אפשר לישראל להתנצל אסור להשתדל עבורם דזה הוי בכלל השבת אבידה וראיתי מקילין גם בראשון בשכר ולא ירד בני עמהם) ומי שבכחו להכריע ולבא עד תכונות בירור הדין אם יש איסור בהשתדלות או מצוה או רשות יכריע מה שאין עמדי ולא בי היא ובאתי רק בביאור קצת חלקי סותר של נדון זה ולפי מה שנלפענ"ד.

כב הטרוד יאיר חיים בכרך

כג אחרי כותבי מצאתי דברי קדושת הגאון תנא דאורייתא אבי זקיני מוהר"ר שמואל זצ"ל שהרגיש במה שהרגשנו תוך ביאורו לשאר סטרי דבי רב על מ"ש שם ורצח גואל הדם שומע אני בינו לבין עצמו ת"ל ולא ימות הרוצח עד עמדו וז"ל הגאון מלה במלה.

כד ובגמ' אמרו שאם הרגו ג"ה קודם שביאו לפני הסנהדרין נהרג עליו מהך דרשא. וא"ת אזהרה שמענו עונש מנין וי"ל הכל היה בכלל מכה איש ומת מות יומת והוציא הכתוב ג"ה מכלל זה וכיון שהתנה שלא יהרגנו בינו לבין עצמו ה"ז בכלל מכה איש. ובריי' זו אתיא כר"א וכו' ומצאתי ברמב"ם פ"א מהלכות רוצח וז"ל רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים ולא הרואין אותו עד שיבא לב"ד וידנוהו למיתה שנא' ולא ימות הרוצה וכו'. וכ' הכ"מ דהיינו בריי' זו כ' דסיפא דבריי' זו יכול יהרוג משהרג ומשנאף ת"ל ולא ימות הרוצח ובאמת שכן מצאתיו בילקוט ואולי הוא מספרי זוטא שהרי הוזכרו עוד דברים אחרים שאינם בספרי' שלנו. אכן פירושו הוא שגגה ודברי הרמב"ם הם מאותה ברייתא יכול משהרג ומשנאף והוא סיום למה שאמרו ברישא שאם רודף להרוג ולנאוף ניתן להצילם בנפשו אבל לאחר שעשה לא ניתן לעדים להרגו וכן הוא לשון הבריי' בילקוט ולשון הרמב"ם ותדע דלא הוי סיומא דבריי' דהכא דאל"כ מאי משהרג דקאמר הרי כבר הוזכר ראיית ההריגה לעיל וביותר יש לתמוה עליו שחשב שדין זה הוא ברייתא פרק אלו הן הגולין שהרי בגמ' מוקמי לה בגואל הדם שהרג את הרוצח בשוגג שיצא חוץ לעיר מקלטו ועוד ברייתא גופא הכי משמע דהא קרא דורצח ג"ה ברוצח בשוגג כ' לכן אומר אני שזה שגגה והרמב"ם לא הביא ברייתא זו משום דר"א היא ואנן ה"ל כר"ע.

כה וברור הוא וקשיא מנ"ל לר"א דהאי קרא איירי ברוצח בשגגה שיצא חוץ לעיר מקלטו דלמא איירי ברוצח במזיד וכדברי הרמב"ם וי"ל דרוצח במזיד ילפינן מדכתיב כל מכה נפש לפי עדים ירצח וגו' וכדאיתא לקמן א"נ משום דקרא דהכא כתיב גבי שוגג עכ"ל הגאון ודברי פי חכם חן ושפתים ישק והרבה ממנו נכלל בדבריי. האמנם יש לדקדק קצת בגוף דברי הגאון רק שאין זה המבוקש של חיבורי ולא העתקתיו רק לכבודו כי זה האיש ראוי שנאמר עליו כמו ר"ח בר בון כי מת בן ארבעים ולא הניח דבר קטן ודבר גדול ש"ס עם כל הפוסקים והתוס' ושאר כל חכמות ומדרשי דר"ז ספרא וספרי ומכילת' ות"כ ונפלאות ימלל בביאורם וכן פיהו ימלל רברבן בביאורו על קידוש חודש לרמב"ם והשיב השגות נמרצות על החביב וכן עשה ביאורי' ע"ס צורת הארץ ועל כמה ספרי התוכנייי' ורובם נאבדו לבד מקיבוץ קונטרסי' מעט מהרבה שבאו לידי והנחתי לכורכם והם מונחים בבי גזא דידי בע"ה:

תשובה קמז

א נשאלתי אם יכול אחד מן הדיינים למנוע מלחתום על פסק דין כי אמר ששני חביריו טעו ורבו עליו והדבר ברור לו שאין הדין כן ואיך יחתום על שוא ושקר.

ב לא ידעתי מקום לשאלה זו כלל שהרי חז"ל הרגישו בה ואמרו בפרק ז"ב ד"ל שעל כן אם לא הסכימו יחד יכתבו ומדבריהם יצא פלוני זכאי ופלוני חייב ואין לומר נהי דמצאו חז"ל תקנה דלא להוי מחזי כשיקרא מ"מ אם לא ירצה לחתום לא נוכל לכופו לחתום על דבר שאין דעתו מסכמת.

ג דהא ודאי ליתא דאם אין לו טעם מחזי כשיקרא גם בטוח הוא מעונש שמים מאחר שהוא הגיד דעתו לש"ש כאשר נראה לו מה אית ליה תו למיעבד והתור' אמר' אחר רבים להטות. ואין לומר דחשש פן יתברר שטעו באופן שיצטרכו הדיינים לשלם מ"מ גם בזה מורא לא יעלה על ראשו כי עכ"פ זה שכיוונה דעתו אל האמת פטור כבהג"ה סי' כ"ה ס"ג מגמ' שם ד"ל.

ד ואחר שאין לו טעם נכון כגון שידע שהיה איזה עולה וקבלת שוחד ונגיעה ובכה"ג צד הנאה ודאי ראוי לענוש הדיין המונע לחתום מלבד מה שכופין אותו שהרי בזה הוא הולך רכיל מגלה סוד וגרע טפי מאומר לכשיצא מב"ד אני מזכה וכו' מפני שזה הדיין שאומר לבעל דבר אני מזכה לא בריר ליה שזה הבעל דבר יאמינו כי כל א' משלשה הדיינים מצי למימר כן ולכן ג"כ לא שכיח זה ואדרבה יש לזה הדיין לחוש שיהיה נבזה ונמאס בעיני זה הבעל דבר עצמו כענין סהדי שיקרא אוגרייהו זילא. מש"כ בזה שלא רצה לחתום ודאי יפורסם ויוודע לה בטל דבר שיצא חייב ויחזיק לו טובה ויטיל שנאה על ריעיו וגדול מנשוא עוונו של דיין זה.

ה [ואפי' בזבל"א דלא שייך מגל' סוד דבלה"נ ידעינן בפרט בדורותינו שטועין בדברי רש"י (יעוי' אשר"י פז"ב סי' ב'). מ"מ א"א להניחו בזה. דאל"כ בודאי ככל דיני זבל"א יהיה זה ואף את"ל דמ"מ כייפינן לבעל דבר ע"פ פסק זה לא יתכן]. ואם מצי דיין לעשות זה יהיה דבר הרגיל ומעשה בכל יום וירבו מחלוקת בישראל. והלא על הרוב אין השלשה מסכימים וזה מוכח ממ"ש בגמ' שם על סתם פסק מיכתב היכא כתבינן ואמר שכותבין מדבריהם נזדכה פלוני והלא אם היה באמת הסכמה שלשתן כאחד כתב הסמ"ע שאין כותבין ומדבריהם וכו' וע"כ תאמר שהש"ס נקט הכי משום דסתם פסק ב"ד לא היה בהסכמת כולם וא"כ האיך יעלה על דעת שיהיה שערוריה זו תמיד שיחסמו רק שנים. וגדולה מזו אפי' יש פתחון פה לדיין זה מטעם הם למה אינו רוצה לחתום כגון שיאמר כי שני בעלי הדינים הם מקהלה גדולה שאינם מקום הדיינים ויאמר כי יבוש בגהיע הפסק לאות ק"ק ויאמרו שגם הוא הסכים עם הטועים ואפי' נכתב ומדבריהם וכו' מ"מ מי מפיס פן יסברו שאני הוא הטועה ומפני כך לא רצה לחתום.

ו מ"מ אין בדבריו כלום וזה מוכח ממ"ש הסמ"ע שדקדק בענין מ"ש בהג"ה רמ"א ר"ס י"ט כדרך שנתבאר לעיל סי' י"ד ס"ד שכוונתו ע"פ דקדוק לשון הטור והב"י בש"ע שהתחילו בלשון שאל אחד מבעלי דינים וו' דמיירי כשרוצה אחד מבעלי דינים שיכתבו לו פס"ד כי סבר שטעו בדין ורצה להראות הפסק לב"ד הגדול כמ"ש שם הסמ"ע בסי' י"ד ס"קל כ"ג ויש קפידה לדיין אחד שרבו עליו כי יאמרו ב"ד גדול כי גם הוא טעה ולכן צריך שיכתבו ומדבריהם וכו' כ"כ הסמ"ע. וקשה אם חושש הוא לכך יותר היה טוב שלא לחתום כלל כי בכתיבת ומדבריה' לא יצא נקי לגמרי דמי מפיס אלא ע"כ גם בכה"ג אינו רשאי למנוע מלחתום עא"כ דאפי' דיודע בודאי שיבא דבר הפסק לפני גדולים בדרך עירור וקריאת תגר מבעלי דבר ועוד דניכרים קצת שלא דבר ריק מה שדיין רוצה למנוע מלחתום כי גם בעל דבר קורא תגר וצווח ככרוכיא מ"מ אינו רשאי למנוע כ"ש באין כאן ודאי שאפי' הבעלי דבר מק"ק גדולה רחוקה שמכריחים הדין לחתום.

ז ויש סברא שכשבעלי דבר מק"ק אחרת טפי מסתבר לכוף הדיין שיחתום מחשש בבואם לעירם לא יוכל אחד מהם לכוף חבירו ע"י פסק זה כי לא שם ידעו שישבו שלשה וגמרו הדין מש"כ כשהם מעיר הדיינים אף כי יש סברא שלא נכוף לדיין לחתום רק נכוף למסרב לקיים הפסק כאלו חתום גם השלישי וכך האמת והמנהג הפשוט ונעשה כמה פעמים בק"ק וורמיש"א החריבה בעו"ה תוב"ב אם אין הבעל דבר מבקש לכוף הדיין. מ"מ כשמבקש יש לכופו מפני תיקון עולם ולענשו ולעשות תקנה על זה. ואין חילוק בין אם זה שלא רצה לחתום קטן שבדיינים או הגדול שבהם אבל אם מארי דאתרא יושב בדין עם שני דיינים כמו שהיה בק"ק הנ"ל ולא רצה הרב לחתום ודאי קשה לכופו ומחויבים לחוס על כבודו ולדבר על לבו ומ"מ אם יעקש יחתמו שנים ויכופו הבעל דבר כאלו שלשתן חתומים כי חליליה לעות אדם בריבו מפני כך.

ח עוד נ"ל פשוט דאפי' עדיין לא נפסק פסק דין וזה אומר איני מסכי' ואיני רוצה לחתום ואפי' רץ מב"ד ראוי לעונש מטעמים הנ"ל ואלו השנים גומרים ופוסקים הדין מבלעדי הדיין ואפי' יאמר הדיין נשלחה דברינו לב"ד הגדול או נוסיף דיינים ואלו השנים אינם רוצים הדין עמהם ואע"פ שא"צ ראיה כי כל הטעמים והראיות הנ"ל שייכים גם בזה כי בלי ספק יבולע הדבר מי מהדיינים הגורם לכל החרדה הזאת.

ט ונ"ל עוד ראי' מיתור לשון דבמשנה פ' ז"ב שנים אומרים זכאי וא' אומר חייב זכאי וכו' דמה קמ"ל דקרא כתיב אחרי רבים להטות ולא ניחא לן למימר דבאמת לא קמ"ל בזה מידי רק משום סיפא דאחד אומר איני יודע נקטי רק דה"ק שנים אומרים זכאי וכו'

זכאי ר"ל כבר הוא זכאי מוחלט אם זה סוף דעתם ואינם חוזרים ולא מצי היחיד לעשות חרדה ושערורי' בשליחות דברים לב"ד אחר או בתוספו' דיינים וזה דקדוק נכון לפענ"ד.

י אכן אם יאמר זה הדיין היחיד אפי' כבר אמר דעתו וגם חביריו שכנגדו כבר רבו עליו שנתן אל לבו דבריהם והוא מסופק בדין מצי להכריח בזה חבריו שיוסיפו דיינים כדין אחד אומר איני יודע מעיקרא אף שמכוער הדבר ועל כיוצא בזה נאמר ויראת מאלהיך מ"מ אין השנים יכולין לגמור הדין דאע"פ דמסקנת הש"ס דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתא דמי ואי אמר בתר הכי טעמא לא שמעינן ליה ע' ספ"ק דסהדרין די"ז ע"א ולפי זה היה נראה לומר דה"ה בהיפך אם אמר כבר דעתו תו לא מצי למימר איני יודע ולכאורה כ"ש הוא כי דרך דבר המסופק עומד להתברר בעיון ולא בהיפך שבא ע"י טעות ושגיאה רק שמדברי הרמב"ם מוכח ומבואר דהאי גמר' שזכרנו מיירי דוקא בדיני נפשות אבל בד"מ מצי למיהדר זה שאמר איני יודע לומר דעתו וכך הסכימו כל הפוסקים וכ"כ בש"ע סי' י"ח (שמוכח כך) וא"כ ה"ה להיפוך דאם אמר דעתו מצי למיהדר ולומר אני מסופק והסברא מסכמת לרמב"ם כי יותר רחוקים הקצוות זה מזה ממרחק מן הקצה לאמצעי ונקל יותר להאמין שיפול ספק בדבר אחר שהיה נראה לו ברור ממה שיתהפך דעתו מקצה לקצה.

יא ולולי דמיסתפינא לחדש דבר שלא שערוהו קדמונים אחזו שער אמינא מטעם זה שאם חזר בו זה שאמר איני יודע בדיני נפשות אחר שהוסיפו דיינים ואמר זכאי שמעינן לי' וסברא חזקה היא כצור החלמיש דוהצילו העדה כתיב ואם המחייב מצי למיהדר ביה ולומר זכאי (אפי' קודם גמר דין) כ"ש זה שאומר איני יודע רק שקשה לחלק בין חזר זה שאמר א"י לזכות לבין שחזר לחובה.

יב והרמב"ם לא זכר גבי דיני נפשות דבר מחזרת זה שאמר איני יודע. כך מדומה לי כי אין ספר הי"ד אתי:

יג יאיר חיים בכרך.

תשובה קמח

א נשאלתי מק"ק טריר בהמה נפוחת רגל צולעה שאמר הגוי לפני מכירתה ששאלו עליה מה טיבה ואמר שלפני כמה שנים נשברה רגלה ופלוני ראה אותה נפוחה בשוקה סמוך לארכובת' ושחטה ואכל את בשרה בלי שאלת חכם כלל והתנצלותו שבעת השחיטה לא ראה שום ריעות' וכן אחר הפשטה.

ב נלפענ"ד שאין התנצלות אותו פלוני עולה יפה כלל שאחר שכבר ראה רגלה של בהמה נפוחה והיא צולעה היה לו לבדוק ולחתוך בשר יריכה וקנה שמא יש שם שבר במקום צ"ה דק"ל אפילו חזר ונקשר ונתרפא יפה לדידן טריפה הוא אם לא חזר העצם למקומו הראשון או שמא נפסק רוב בנין ומנין של שלשה גידים ואז היא ג"כ טריפה מדאורייי אפי' לא תחוש לדברי הגוי האומר שנשברה רגלה ומה בכך שלא ראה עתה בה שום ריעותא לכן ענש יענש לפי מה שהוא אדם ובזמן חכמים היה חייב נידוי.

ג אכן בענין נאמנות הגוי גר' בפרק האשה בתרא (יבמות דף קכ"ב) נכרי שהי' מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם וכו' לא אמר כלום לא נתכוין זה אלא להשביח מקחו. ומשמע דוקא בדאיכא למימר להשביח מקחו וכ"פ מהרש"ל פרק כל הבשר סי' ס"ה רק כט"ז סי' קכ"ב גבי סתם כלי גוים אינם ב"י והש"כ סי' קכ"ז ס"ק י"ט השיגו על מהרש"ל רק דדעת הש"כ דבכל מקום יש ליתן איזה טעם מה הגוי אומר כן (ולפי סוגיות הש"ס דעת זה מוכרע' דאל"ה מה מייתי ראיה שם בגמ' מזה על עדות אשה דילמא שאני בדוכתי אחריתי דאין הגוי נאמן אף בלי סברא דלהשגיח מש"כ בעדות אשה דנאמן אלא ע"כ עכ"פ נהי דלהתיר לא נאמינו כי שמא כוונתו להכשיל מ"מ לאסור ולפי תומו הוא נאמן גם בשאר איסורים אם לא נוכל לומר שכוונתו לאסור מאכל ישראל כבת"ח סי' ל"ב ס"ט או להשביח מקחו או שום סברא ועל כן שפיר הייתי ראיה ממקום אחר שאומר לאיסור נאמן משום דאמרינן דלהשביח מקחו אמר בכה"ג להיתר אשה) ומ"מ סיים שם דק"ל דאין הגוי נאמן אפילו בלא סברא לדהשביח מקח וכך כתב בשו"ת הרשב"א סי' קי"ח הובא בש"ע סי' ט"ז וכן השיג שם בש"כ על רמ"י וכן דעת המרדכי לענין יין נסך הובא ס"ס קכ"ט וכן סי' ק"ל ס"ט בהג"ה לענין כלי יין נסך וכן בת"ח סי' ל"ב ס"ט.

ד אכל יש כמה צדדים שק"ל שהגוי נאמן לאסור שהרי כתב מהרש"ל שם דהיכא דאיתרע חזקות כשרות הגוי נאמן ונראה הט"ז מודה לו בסברא זו. ושם סיים הט"ז היכן שהגוי אומר כך בלי שאלה כלל נראה שהגוי נאמן כמו גבי בכור סי' שי"ב ואע"פ שהוא רק איסור דרבנן. והש"כ כתב שם גבי בכור ששם לכך הגוי נאמן דאומדן דעת הוא שהגוי אומר האמת. והרשב"א בתשובה הנ"ל שהגוי בשלו לפני מכירתו נאמן אם אין כאן סברא שלהשביח מקחו וזו סברא נכונה הביאה ש"כ פקכ"ז ואח"כ כ' בשם הרא"ש דע"כ ל"פ רבי וכו' והוא סברא הפוכה וצ"ע וכן מה שסיים מיהו היכא דמסיח לפי תומו וכו' והלא בהכי מיירי כל מ"ש שם.

ה וכל הנ"ל מיירי בנאמנת גוי לאסור ההיתר אמנם בלהתיר האיסור הביא הש"כ וכמה פוסקים בס"ס קל"ז בשם הש"ס דהגוזל בתרא דף קי"ד דאין גוי מסל"ת נאמן רק בעדות אשה או בדבר דרבנן וצ"ע מאד דכל מה שבש"ס פ' הגוזל לא מיירי רק במסל"ת דקטן לא בגוי כלל ומנ"ל דגוי נאמן התיר אפיד בדרבנן רק לעדות אשה הקילו וקטן עדיף מגוי כמוכח בכמה דוכתי ובש"כ וט"ז ס"ס מ"ח.

ו רק הריב"ש כ' בתשובה דבהוחזק איסורא אינו נאמן אפילו בדרבנן וכתב הש"ך שם דבזה יתורץ מה שהגוי נאמן בבצים לומר שנולד מעי"ט כבא"ח סי' תקי"ג. ול"נ משום דהתם מיירי בידוע שאין הגוי בקי בטיב ישראל א"נ משום דגרוע גרע למקחו ודו"ק ובש"כ סי' צ"ח פ' דאפי' בדאורייתא נאמן היכא דאיכא למקום אטעמי' ולברר הדבר ע"ש וכל זה אינו שייך לנ"ד ומ"מ ראינו שיש חילוק בזה בין איסור דאוריי' לדרבנן והרי בנ"ד יש כאן כל סברו' וצדדי החומרות שהוא איסור דאורייתא ואין לנו שום סברא לומר שלכך נתכוין הגוי לשקר גם הוחזק איסור' ואיתרע חזקות כשרות וכמו שנבאר בסמוך גם בעת אמירת גוי בשלו דיבר ואומדן דעת הוא שהגוי לפי תומו האמת דיבר ובזה נאמן הוא.

ז גם בענין הכלים צ"ע להכשירם דאין להכשירם מכח ספק ספיקא כיון שלא נוכל להפכו גם הוא איסור דאורייתא ובדבר אחר באופן שאפי' אם לא היה הגוי נאמן אין בזה ספ' ספקא להתיר וכל אותן ספיקי כלים דבסי' קי"א אינם ענין לכאן דכאן הואיל שלא נוכל להכשיר הבשר ובשר זה נתבשל באלו הכלים ליכא למימר כלל אוקי כלים אחזקתייהו דלא שייך רק גבי מקוה וטהרה וכן גבי פגימת סכין דאפי' הסכין פגום לפנינו י"ל בהמה לא איתרעי ובשעה ששחט בה שלם היה מש"כ בנדון זה בהמה ודאי איתרעי (ועל כן לא יפה השיג הט"ז על מהרש"ל בסי' קכ"ב).

ח וגם הכלים אתרעו. ואין לומר ג"כ נשחטה הותרה והעמידה על חזקתה שהרי לא אמרינן הותרה רק מכלל שהיתה בחייה בחזקת איסור מש"כ מידי ריעות' דאתיילד בה מחיים לא יצאה רק ע"י בדיקה שהרי אפי' המקילין בסי' ל"ט וס"ל בנאבדה הריאה דכשר ה"מ היכא דלא חזינן בה ריעותא אבל בדאיכא ריעותא כל דהו כגון סרכה עוברת ע"י משמוש מודים דנאבדי בלי נפוח ובדיקה טריפה וכ"כ בהדיא בט"ז וכך מטין דברי הש"כ דאין לה תקנה רק ע"י בדיקה כמו ריאה דאיושא ואטום בריאה ואיגלד' כאהינ' סומקא ולא אמרינן גבי ההיא חיות' דהוו משגרי כרע' וכו' שיגרונ' הוא דנקיט לה ואין חוששין לה רק דלא חזינן בה ריעות' אחריתא אבל בנ"ד שראה נפוח במקום מסוכן לאסור אסור וכ"כ רמ"א להדיא בהג"ה סי' נ' ואע"פ שק' עליו גאון מהר"מ מלובלין מ"מ

כבר ישבה בט"ז ס"ס מ"ח בדברים נכונים וכ"פ בש"כ שם רק שבהפסד מרובה מיקל. לכן ועל כן נראה דיש שלהכשיר [עי' להגעילם] כל הכלים שזה לא מקרי הפסד מרובה רק דאין לחוש לתערובו' וספיקו' אחרות במקום הפסד מרובה.

ט כך עלה ברשת עיוני. הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קמט

א מה דרמי הרב המופלג המקדר בהורים דברי הרמב"ם מהדדי במ"ש בפי"ח בהלכו' שבת משנה כ"ד וז"ל היתה ביניהם כרמלית הרי הם כרשות אחת ובפ"א מהלכו' זכי' ומתנה משנה י"א כתב וז"ל כל המפסיק ברשות שבת וכו' כגון שהיה בין שתי השדות רה"י או כרמלית אפילו היה ביניהם רשות שחולקת בגיטין עכ"ל קושיא חזקה היא באמת.

ב ומפני שחזרתי על צדי צדדים ויגעתי ולא מצאתי ישוב נכון רחוק רציתי לדחוק ולומר דמ"ש הרמב"ם בהלכות זכיה כגון לא קאי רק אדסמוך ליה והוא מ"ש שהיה בין ב' השדות רה"י וכאן הפסיק ענין ובתר הכי כתב לפסוק בגוף דין הפסק בנכסי גר ועליה אמר או כרמלית דג"כ מפסיק גבי נכסי גר ויש ליתן טעם לזה משום דגבי איסור שבת פסק כרבה [ע' תשובה צ"ד ד"נ רע"ב] שהיה רבותיהם של אביי ורבא להחמיר והכי משמע לשון ה"ה שם בהלכות שבת שכ' וז"ל ופסק כרבה להחמיר משום דאביי ורבא תלמידייהו הוי נקט להחמיר מש"כ גבי זכיה דנכסי גר ר"ל הוא דאביי ורבא תרווייהו ס"ל דכרמלית הוי הפסקה הם תרי לגביה דחד והוא רבה כ"ש להוציא אם בא אחר והחזיק בשני.

ג אבל מלשון הרמב"ם שכתב אפי' היה ביניהם רשות שחולקת גיטין ולא אמר ג"כ אפי' גבי כרמלית משמע דגם כרמלית מפסיק לשבת מש"כ פיסלא לא ונצרך לומר דגבי שבת נמי פסק בכרמלית כתרי לגבי חד והוי הפסק והדר קושיין לדוכתא ממ"ש בהלכות שבת דכרמלית לא הוי הפסק ובזה נתחזקה הקושיא יותר.

ד ומ"מ כל זמן שלא אשמע ישוב נכון מהנ"ל אני מחזיק בו כמ"ש וראיה ממה שהאריך הרמב"ם בדבריו ודהוי סגי באומרו כל המפסיק לשבת ולגיטין מפסיק בנכסי הגר אלא שבא להודיענו בקיצור ג' דינים שזכרו ג' אמוראי וה"ק כגון רה"י דקא על הלכה למעשה דק"ל כרבה ולזה כ"ע מודים. או כרמלית דהוי מיהו הפסק לשבת לאביי אף דלא ק"ל כוותי'. אפי' רשות החולקת בגיטין דלא ס"ל גם לאביי שחולק לשבת רק רבא ס"ל הכי מ"מ לגבי נכסי גר הוי ג"כ הפסק.

ה רק שצ"ע למה באמת פסק שאפי' פיסלא שהוא חולקת בגיטין שיהיה הפסק' בנכסי גר שהרי רבא יחידאי הוא בזה. וי"ל דס"ל להרמב"ם דלא נחלקו רק לענין שבת מש"כ לענין נכסי גר ס"ל דמפסיקין.

ו ולענ"ד יש לדקדק עוד איך יתכן הפסקת כרמלית בין שתי שדות והרי השדות עצמן יש להם דין כרמלית כמבואר במשנה פ"ו דטהרות ומייתי לה פ"ק דשבת סוף ד"ו וכ"פ הרמב"ם בפי"ד משנה ד' ואם נאמר דדוקא בקעה שיש בה שדות הרבה נקראת כרמלית מש"כ שדה הוי רה"י ע"י גבוליה א"כ לא שייך הפסקה רה"י בין השדות דאמר הרמב"ם. ובגמ' ל"ק דלא מצינו בהדיא דין הפסק רה"י וכרמלית בין שני שדות. וצ"ע בלחם משנה אם לא הרגיש בקושיא הנ"ל:

ז יאיר חיים בכרך

ח (שמעתי שבשו"ת מהר"ר יעקב לבית הלוי הקשה זה ותרצו בדוחק)

תשובה קנ

א שאלה: ראיתי כמה פעמים בטבחים שקונים בזול שוורי' הבלתי מסורסים שאינם בני תרבות רק מועדים להזיק כל הקרב אליהם וכלן נמכרו בזול לטבחי ישראל ואח"כ שוכרים הטבחים עגלה שנמשך מסוסים ובעל הפר הרגיל עם בהמתו קושרו אחורי הקרון ונמשך בכח גדול ויד חזקה עד בית המטבחי' שברחוב ישראל ושם עודנו קשור מפילין אותו בטורח גדול.

ב ומחיתי בידם אם הקונה ישראל הוא הטבח הולך אצל העגל שהרי תנן אין קושרין את הסוס לצדדי הקרון ולא לאחורי קרון וה"ה להיפך וכ"כ הטור וש"ע בי"ד סי' רצ"ז סט"ו ובהגה מפני שדוחה הקרון בהליכתו ומטעם זה יותר יש איסור בבהמה מזקת כזו. וא"כ אם הישראל הטבע הולך אצל העגלה ועד הרוב כבר פרע דמיה וקניא בכסף עם משיכה וה"ל הטבח ההולך אצל העגלה מנהיג הקרון בכלאים דמאחר שהבהמה אינה בת תרבות וכמה פעמם שמעכבת ע"י מרידתה הקרון מלילך והטבח צועק על הסוסים דומה למ"ש בת"ה סי' רנ"ח הביאו בהג"ה בש" סי' רצ"ז סי"א. ומשם נראה דאם אין הטבח הולך אצל העגלה ואין חושש שיצעק מותר וצ"ע דסוף כל סוף הרי העגלה הולכת בעבורו ודוחק גדול לומר דמיירי שישראל אחר שאין המשא שלו הולך עם העגלה שהרי אמר בה"א הידיעה הישראל ור"ל שזכר מקמי הכי ויש לחלק דכשהוא עצמו יושב על העגלה שאני לכן הסכמת הפוסקים שם דחייב חטאת ויש לתמוה על לשון הב"י בש"ע

דכתב לשון אסור דודאי זה לכ"ע הוא רק בחיוב חטאת נחלקו גדולי הפוסקים ומסקנת הב"י כמחמירין וה"ל לכתוב דיושב בקרון לוקה כמ"ש גם בראש הסימן.

ג וראיתי בקהילה הקודשה המפוארה ורנקפורט שמונעין לערלים מלהוליך עגלות טעונות עץ לתוך הרחוב אפילו לא מכרו הגוי עדיין והוא הרחקה יתירה כי מצד הדין היה מותר אפי' כבר קנה הישראל העץ ופרע דמים שאין הגוי מקנה לישראל את שלו בקבלת כסף. לכן אפילו הישראל הולך אצל העגלה ודעתו לקנותו או קנאה י"ל דלא שייך מ"ש בת"ה שיצעק הישראל על הבהמות דבעיר לא שייך כלל דלפעמים העגלה נכבשת כמו בדרך ובשדה ושם המשא הוא של ישראל.

ד ואין להקשות על התה"ד באמת למה לי טעם דיצעק על הבהמות וכו' הא בלאו הכי חשו רז"ל שהבהמה תלך בשמיעת קול הדיבור כמ"ש בפ"ק דע"ז דט"ו ע"א הא ל"ק דשם מיירי בבהמה דידיה דמכרת בקליה לכן תיכף מכרת קול דקבריו ולקולו תלך. ואכתי איכא למידק על בעל תה"ד ותיפוק לי' דגורם משיכת הכלאים שהרי מיירי במשא ישראל והרי מטעם זה היושב בקרון סופג ארבעים וכ"פ הרמב"ם מילת' בטעמי' מפני שישיבתו גרמה לבהמה שתמשוך ואפי' אם נאמר שאני שם שהוא עצמו נמשך ע"י כלאים מ"מ י"ל נהי דשאר גורם ע"י משאו אינו לוקה מ"מ איסורא מיהא איכא ואפשר לומר דבתה"ד מיירי בשהעגלה אינה הולכת בשביל משאו של ישראל רק הולכת בלאו הכי והיהודי הניח משאו עליה וגם זה דוחק.

ה רק לפעד"ן דאפי' למה דק"ל דיושב בקרון דלוקה והינו ודאי בדאזלא בשבילו והכי אזלא שיטה דב"מ בפ"ק דומיא דרוכב ומנהיג שם מ"מ אסור אפי' לא אזלא בשבילו ודבר הזה בא לידי באשר חזרתי לבדי מבית חמי מק"ק בולדא לביתי בק"ק ווירמיישא בחורף שנת ת"ך בעגלה ההולכת ריקנית בלאו הכי משם לק"ק ורנקפורט ובהיותו נוסע דרך הר פאגלשבארג והיו ימי גשמים לא הי' אפשר לו לעלות הרים עם שני סוסים השפלים ולקח מכפר גייזלינגי שור גדול לסיוע למשוך על שעה והיותי לבדי נער ורך ואין איש אתי ואך כי התחננתי מאד לפני העגלון לא שמע בקולי כי אמר שא"א לו לעלות ההרה בלתי סיוע השור וגם בכחי לא הי' לילך ונשארתי יושב על אפי ועל חמתי כי הי' כמעט סכנת נפש ולולי זה הי' נ"ל איסור עכ"פ מפני מראית עין אף שהוא בשדה איכא למיחש לארחא ופרחא הפוגעים בו בדרך (בכה"ג בהג"ה רמ"א בח"ח ר"ס רמ"ד) ופרט בפגעו בכפרים דשכיחא שם בני ישראל או דיירי שם וגם בלה"נ אף את"ל שירד מהעגלה בהגיעו לכפר או כשיראה מרחוק בר ישראל מ"מ הרי לא ק"ל שוטחן בחמה

אבל לא כנגד העם רק כרב דס"ל כל מה שאסרו חכמים [ע' תשובה ט"ו דף י"ב ע"א] אפי' בח"ח אסור.

י וא"ת הרי ק"ל צינור שעלו בו קשקשים ממעכן בצנעה גם ק"ל פוקק לה זוג בצווארה כבר הקשה בש"ג דקס"ג ע"א באלפסות הגדולים (ועמ"ש דרפ"ב ובהר"ן) שהרי בש"ס ר"ד ס"ה בשבת מוקי ההיא דפוקק כמ"ד שוטחן בחמה ובההי' לא ק"ל כוותי' ובב"ש דצ"ד ע"ד מתרץ לה ע"פ דברי התו' כתובות ד"ס ע"א דיש חילוק בין חשד שיחשדוהו מאיסור דאורייתא או דרבנן ואע"פ דמוקי בש"ס מס' שבת דס"ה הא דרב דאמר כל מקום וכו' כתנאי דפוקק וההיא לא הוי רק חשד דרבנן דיחוי בעלמא הוא ולכן דם דגים שכנסו שאסור כבכריתות דכך"ג ע"ב אם אין בו קשקשים אפי' בביתו אסור. מש"כ בישול בשר עוף בחלב שקדים א"צ להניח אצלו שקדים כמ"ש רמ"א סי' פ"ז (ועבב"ש דצ"ב ע"ד ותמה שלא זכר רמ"א ורש"ל) ורש"ל אוסר מההיא סוגי דאע"פ שהוא פקוק הנ"ל והרב בעל ש"כ הסכים עמו.

יא ונ"ל דבפני רבים ליכא מאן דשרי דגם התוס' לא כתבו להקל בדרבנן רק בצנעה דלא אמרינן בי' כל מקום שאסרו וכו' רק במידי דהחשד הוא מאיסור דאורייתא והא דאמרינן שם כתובות דם שבין שיניו מוצאו ופי' רש"י דליכא מאן דחזי לי' ר"ל דא"א בו כלל חשד בשום פנים ודוק ומצד עצמו היתר גמור הוא ודם שעל הככר גוררו דיש בו מצות פרוש ואין ענין לטעם חשד כבפרק דם שחיטה אם לא בדם אדם שכנסו וצ"ע ב"ש דצ"ב ע"ג שהשיג על רש"י הן במ"ש בשמו דליתא הן במ"ש דלא נאסרא דם אדם מפני מראות עין רק בדפירש הן אמת דבש"ע ס"ס פ"ו ובת"ח סוף כלל ס"ב משמע כך (ע"ע שו"ת רש"ל ע"ב) מ"מ בסוגיא דגמר' לא משמע כן רק דאסור מפני מראות עין ובכינסו תליא.

יב והנה אם נלך בדרך הב"ש דעת הרי"ף והפוסקים דסוגיא דפוקק לה זוג בשבת דס"ה דחיות' הוא הי' אפשר לתרץ מבלי שנחלק בין דאוריית' לדרבנן דל"ק מהא דפוקק לה זוג וכו' משום דלו יהיו שם אלף איש לא שייך למימר כמאן דאזיל לחינגא כי דוחק לומר שמה שטייל בחצר יחשדוהו שבתר הכי ילך לחוץ לשוק וצינור שעלו בו קשקשים ודאי ל"ק דהיתר גמור הוא אחר דעביד כלאחר יד דלא גזרו רבנן ומ"ש בצנעה לרווחא דמילתא וכמ"ש בכה"ג שם כתובות גונח יונק וכו' יע"ש ולא חלקו בין בפרהסיא או בצנעה ותמהתי מאד על התוס' שם בזה האמנם בתוס' חולין דמ"א סע"א כתבו התוס' בזה כמ"ש.

ט והא דמשנה ספ"ב דמ"ק הציידין וכו' ובא"ח ס"ס תקל"ג אינו ענין למראות עין רק דס"ל מלאכות חש"מ דרבנן כבתוס' חגיגה די"ח הם אמרו והם אמרו ובכה"ג גבי שכירות וקבלנות דבית ושדה בפ"ק דשבת ובטור וש"ע סי' רמ"ג רמ"ד.

י ונחזור לדברינו דנ"ל דאסור לישב בקרון שכלאי בהמה מושכים אע"ג דבלאו דידי' אזיל מפני מ"ע דה"ל חשד איסור דאוריית' דיסברו שהוא שוכרו דאפי' שוכרו לסחורתו ויושב אצל סחורתו ג"כ לוקה ואין להאריך עוד.

יא ומ"מ אם ישראל שיש לו עץ מונח על שפת הנהר נראה לי דמותר אפי' לומר לגוי ליקח בהמותיו להביא לו עצו לביתו אע"פ שיודע שאין לו לגוי רק סוס ושור ויקח שניהם כי אין היהודי נהנה מגוף האיסור והוי בעבודתי' טרוד לצורך עצמו ואפי' אומר לגוי בפירוש קח סוסך ושורך והביא לי עץ או סחורה ממקום פלוני ולא דמי לנותן בהמתו לגוי להרביה או אומר לו חסום פרתי ודוש בה דאסור. דאע"פ שהגוי עושה לצורך עצמו ולהנאתו שרי כבסי' רצ"ח הנ"ל כבר פי' הש"כ שם דהיינו בשגוף הדבר של גוי מש"כ כשהוא של ישראל וה"נ י"ל הרי העץ של ישראל וא"כ הי' מקום לומר דאע"פ שהגוי לצורך שכרו עושה אסור מ"מ לא דמי דשם שהישראל מקבל הנאה בדידיה מגוף האיסור דבהמתו נסתרסה או נרבעת או נחסמת ודשה תבואתו מש"כ פה דהנאתו הוא הבאת מטלטליו הן שיהי' ע"י פרות או סוסי' או שוורים או כלאים. ואע"פ שמצוה שיקח סוס ושור שלו מפני שיודע שאין לו זולתם לא מקרי נהנה מן האיסור ודוק כל זה עלה מצודת עיוני ורשת עניית דעתי:

יב נאם יאיר חיים בכרך ח"י חשון כת"ב.

תשובה קנא

א שאלה: ראובן היה לו סוס עומד להשכיר בשכירות ידוע ח"ז ליום מוציאה עד ביאה ולוי נצרך לרכוב אל השר מהלך ג' ימים ולקח לסוס על ח' ימים ובהיותו שם העליל עליו השר ועיכבו שם ויהי לעשרת ימים שלח ראובן שליח מיוחד אחר סוס שלו והשיב לוי כי כעת מחר יגמר עסק ביש דידיה יחזור לביתו וחזר השליח ריקם. ולא הי' כאשר דימה לוי רק נתחזקה עלילת דברים ע"י עדים ונתעכב עוד שם חודש ימים ובבואו תבע ראובן שכרו לכל הימים מראש עד סוף ולוי השיב כי נאנס וראובן תפס משל לוי שלא בעדים:

ב תשובה: איתא בירושלמי מבטל כיסו של חבירו פטור. הביאו הנ"ל פ' המקבל והטעם משום דלא הוי רק גרמא ולפי זה אפי' זה תבע מעותיו והתרה בו ואמר שיכול להרויח

בהם וזה מעכב פטור וכ"פ רש"ל וחולק על רמ"א בהג"ה סי' רצ"ב ס"ז שכתב שבכה"ג חייב הביאו הש"כ שם ס"ק י"ד.

ג ולכאורה קשה מש"כ מהדר בחצר חבירו שלא מדעתו שאם החצר עשויה לשכר חייב הדר לתת לבעל הבית שכרו כבסי' שס"ג ס"ו ואמר שהרי חסרו ממון וכתב הסמ"ע ואין זה מחשב גרמא בניזקין כיון דזה דר בו ואכל את כספו והרי כל ממון עשוי להרויח בו וכן התוקף ונטל ספינתו של חבירו העשוי' לשכר חייב לתת שכר כמבואר שם ס"ה. והם ברייתות ומימרות.

ד ולכאורה יש לחלק ולומר דהא דמבטל כיסו מיירי בשבא המעות בהיתר לידו והכי משמע המשך לשון הג"ה סי' רצ"ב לכן מה שמעכב הוי רק גרמא מש"כ זה שתוקף בספינתו של חבירו וכן זה הנכנס לבית חבירו ודר בו שלא ברשות אחר שעושה להשתמש בשל חבירו לא הוי גרמא רק גרמי ולפי זה מי ששכר בית חבירו בפחות או שאלה לו חנם על שנה ואחר שנה א"ל לצאת מביתו ונתעכב על כרחו כמה שנים יהי' פטור מליתן לו יותר ממה שנתן לו לפנים. וזה לא מסתבר ויותר נ"ל לחלק דבית וספינה שעומדים להשכיר ודרך העולם שאינם עומדים פנויים דשכיחי טובא שוכרים ואין צריך לבעלים דדהו לשום טורח ועמל להמציא פירותיהם שהם שכרם דממילא באו. מש"כ מעות דצריך התחכמות והתעסקות קניה ומכירה וחליפין ובכה"ג לכן אפי' אם ידוע וברור שהי' בעל המעות מרויח בהן אם היו מעותיו בידו מ"מ פטור זה כ"ש באינו ברור דמצי למימר מי יימר שהיית מרויח.

ה והנה בנדון דסוס הי' לכאורה נראה דג"כ דינו כספינה דלא הוי כמבטל עסקו דפטור דכיון דעומד להשכיר כל שזה מעכבו מפסידו בידים דשוכרי סוסי' שכיחי ולא מצי למימר ברר מה הפסדתיך. ואם משום דהבהמה לא עשתה מלאכה בימים אלה מה בכך דגם בבית ובספינה חייב לשלם השכירות אפי' בלא פחתו כלל. רק שי"ל דכל מה שמצינו בית וספינה הנ"ל המשתמש נהנה וכן במבטל כיסו דאפי' רמ"א דס"ל דחייב ליתן הריוח אם אמר תן לי פקדוני היינו בהרוויח מש"כ בנשאר המעות בטלים אצלו ודאי אינו חייב לשלם לבעל המעות הזיקו דדמי לסוגר בית חבירו וק"ל ס"ס ש"ז דאין שבת בבהמה וכך הכריע רמ"א והסכים עמו בש"כ ודלא כסמ"ע ובנדון דידן ודלא פשע המעכב לכ"ע פטור וגם הש"כ ס"ל דאין פלוגתת' בה וכן זה שלא נהנה בסוס של חבירו.

ו ואע"פ דק"ל הדר בחצר חבירו דעבידא לאגרא חייב ליתן לו שכר אע"ג דהוא גברא דלא עביד למיגר דעכ"פ דר בו ונהנה וכמ"ש שם הסמ"ע מש"כ זה שלא נהנה מן הסוס כל ימי היותו שם אצל השר אדרבה הי' מוציא הוצאות במזונותיו חנם. ועוד הרי נאנס

בעכבת הסוס ואפי' נדון בזה דין גרמי באנו למחלוקת הפוסקים אי גרמי דינא וחייב בה אפי' שוגג וכבר הכריע הש"כ בסי' שפ"ו בס"ק א' שהוא רק קנסא ושוגג פטור ונ"ל שאפי' אותן דס"ל דדינא הוא ובשוגג ג"כ חייב מ"מ בנדון דידן קיל משוגג רק הוא אונס ואם תאמר עכ"פ ה"ל להחזירו תיכף שנתעכב או אחר ששלח בעל הסוס אחר סוסו. הלא דבר זה שישב ולא עשה מעשה להחזיר לזה סוסו ולא קיבל הנאה מן הסוס ה"ל גרמא קלה ופטור ואחר דפטור מצד הדין ואין כאן טענה לכפירה מעתה אין מקום לזכות ראובן בתפיסתו כלום רק חייב להחזיר מה שתפס ולוי נותן לו שכירות של ח' ימים ותו לא מידי.

ז וכל זה בשכרו לוי על ח' ימים מש"כ בלקח התוס' בשכירות סתם שידוע שכרו או שפסק עמו ח"ז ליום ולא זכר סך ימים אע"פ שהמהלך ידוע שאינו רק ג' ימים גם עסק לוי ידוע שאינו דבר שנצרך זמן רב יספיקו לו יום או יומים לפחות מ"מ צריך ליתן לו ח"ז לכל מראה ועד סוף וא"א שינכה לו קצת מפני שישב בטל מפני דלא איכפת לי' למשכיר בכך ואפשר דמצי למימר ניחא לי טפי שישאר ברגילתו ברכיבה דוגמא למ"ש ניחא לאיניש דלא ליסתר עבדי'. ואפי' אם שאל המשכיר לשוכר לכמה ישהה שם אצל השר והשיב יום או יומים לכל היותר ואח"כ לקח הסוס סתם דינו כשכרו סתם וראי' מתנאי דמכירה שכתב הרמב"ם פי"א מהלכות מכירה והביאו טור וש"ע סי' ר"ז ס"ד מש"כ בנדון שנשאלתי שבפירוש שכרו על ח' ימים והנלפענ"ד כתבתי:

ח נאם יאיר חיים בכרך ז"ה שבט תל"ד.

תשובה קנב

א שאלה: נשאלתי אחר דדברי חכמים בנחת נשמעין ונאמר במשנה יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך איך מצינו לפעמים קנטורים וזלזולים בש"ס כענין כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתת' הנאמר בכמה דוכתי וכהנה רבים:

ב תשובה: יפה שאלת כי ודאי אע"פ שנקראו ת"ח שבבבל חובלים במס' ב"ב לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף כאלו נלחמים זה מול זה (הכי יבינו מ"ש אתא ר"פ שדא ביה נרגא שבא זה על זה בכשיל וכלפות ובקרדומות) או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה כי לא על סגנון זה נאמר כי ידברו את אויבים בשער שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראיותיהן וכך ראיתי להקדמת ספר הקנה וז"ל ואל תשמע ואל תאבה לקולות וברקים וכתב בהג"ה פי' מי שהוא מפלפל רק בהשמעות קול ובספקות כפים [עי' סוף תשובה קפ"ג] (והרב בעל

זיקוקין דנורא עם גודל חסידתו במחילה מכבודו אישתבש במ"ש בשבח הפלפול לבאר יגיע כפיך כי תאכל על ספיקת כפים של הת"ח ושהוא מ"ש רבי לפני מותו יגעתי בעשר אצבעותי וכו' ולכן אם קול יעקב מצפצף ומכין בידיהם אין ידי עשו שולטות והיינו מ"ש על יהודה ידיו רב לו על דלא ידע למישקל ולמיטרח השמעתתא ושגם האר"י הי' מפלפל בעת בס"ת עד שהי' מזיע. ואני אומר שהדברים האלה תלויים על בלי מה ולא מצאנו שום רמז כל דהו בשום מקום מדרז"ל שיהי' בו נדנוד מצוה כמו שמצינו במרוצה ותנועה רבה בהליכה לדבר מצוה בזוהר שנותן כח למלאכי זכות שבתא הרצים וכבר נתן בזוהר טעם על תנועה כל דהו שדרך ת"ח לעשות בעת לימודם וע' גם בכוזרי מש"כ קפיצה וסיפוק וריקוד תוך הפלפול איש נגד רעהו שזה גורם בלי ספק שחבירו ימהר לעשות כמעשהו וירקוד ג"כ כנגדו וירים קולו בצעקה גדולה ומרה יותר ולא ישמע איש שפת חבירו ואין זה רק מנהג יהוא וכל המרבה בה ה"ז משוגע הן בחילוקים או בדרושים.

ג אם לא שהוא בדרוש או ברב המקשה ומתרץ בחריפות של אמת וצדק שבמסקנת הדבר מצד השגת המבוקש יגיל וישמח עד שמרוב שמחה ידלג ויכה כף ויאמר האח חמותי ראיתי אור תורת אמת כמ"ש גבי שמחה ויכו כף ימחאו כף אף כי רובם לבהלה ורעה וגם האר"י לא יגע לריק מהכאת כפים רק לשם שמים הי' מקשה ומפרק לשבור הקליפות בקול ובכח כענין שניתן הך שמעתת' כגדיא מסנקא כי מסיפוק כפים לא יבא לידי זיעה וקרא דיגיע כפיך כפשטי' דכל מלאכת אדם ועסקיו ייחס לידים כמ"ש את עניי ואת יגיע כפי בפועל כפיו נוקש וכן לאצבעות כמ"ש שמיך מעשה אצבעותיך ולכן גם שקלא וטריא דיהודה ויגיעת רבי ייחס לידים ולאצבעות והרי רבי תלמוד ירושלמי הוא דתנא בלישנא קלילא הוא מקל נועם ולא יעצב בה ואם נאמר בענין זקיפת י' אצבעות ומה שאמר רבי ודאי יש בו סוד וקרוב לפשוטו עד"מ בעשרה מאמרו' וכו' והם הם סוד י' אצבעות ואחד הקטן שמו זרת הוא נגד מאמר אחרון נעשה אדם ומיוחד לצדיק שהוא אדם ודאי שכ"ע נברא בשבילו ומה מתקו דברי הדרשן הגדול מוהרר"מ אלשיך שע"כ כשקטרגו המלאכים על נעשה אדם הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפן ולכן אמר רבי שמ"מ לא נהנה בעה"ז אף כי זה כל אדם כענין כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וכו'.

ד והרי נוכל לפלפל בנחת ובטוב טעם ושישמע זה תחילה מה שחבירו ידבר ולא יכנס תוך דבריו כי זה אחד מז' מדות ואח"כ ישיב דבר ומי לא ידע מעלת הפלפול שהרי שואלין לאדם פלפלת בחכמה ובכה"ג היו קושי' ופירוק רשב"י ובנו ר"א בפרק ב"מ ושל ר"י ור"ל בפ' הפועלים והיינו נמי מ"ש על רבה שעוקר הרים ועל ריש לקיש הרי הרים בסנהדרין דכ"ד ע"א וחריפא סכיני' וכך הוא דרך חכמיה' המתוכחים וכן ויכוחי

פלסופים הקדמונים ובמקום אחר בהקדמת ספר הארכתי בעניני החילוקים אשר פה אשים ידי למו פי עיין בס' ראשית חכמה שער הקדושה [עי' תשו' קכ"ד דף ס"ד]. ומוהרש"א בחידושי אגדה פ' הפועלי'.

ה ונחזור למבוקשינו שמ"ש רב ללוי כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו ביבמות ד"ט ע"א ובמנחות ד"פ ע"ב לולי דמסתפינ' לשלוח ידי במשיח ה' כי ידוע שרב הוא רב אבא תלמיד המובהק והמובחר מתלמידי רשב"י מבעלי חסידות כמ"ש מהרמ"ע סוף ספר יונת אלם שבכל מקום שנאמר שתק רב הי' לו להשיב ע"פ הסוד ולא רצה לגלות (ויש שם טעות בס' שכתב רב אבהו וצ"ל רב אבא) ואף כי קהיתי בה בספר מ"ק מדשקיל וטרי בביצה ד"ו למה שתק מ"מ חלילה לדחות דברי רמ"ע די"ל דהש"ס שקיל וטרי למה שתק דגם בנגלה הי"ל להשיב ומטעם זה ג"כ אין להקשות ממ"ש בב"ק די"א ע"א מדשתיק רב לאו דינא הוא די"ל אה"נ דלא פסקינן הלכות ע"פ הסודות רק ע"פ הנגלות וכבר האריך בה בספר מצרף לחכמה וע"כ בכמה דוכתי לא ק"ל כרשב"י.

ו נקוט מיהא דאיש אלהים קודש קדשים הי' לכן יגורתי לומר עליו כי באמת שלא כהוגן דיבר ולכן שקלא למטרפסי' באשר בכמה דוכתי אמר רב ששת עליו כד ניים ושכיב אמר רב להא שמעתת' כמבואר במס' יבמות דנ"ד ע"ב ודק"ט ע"ב ובב"ק דמ"ז ע"ב ודס"ה ע"א ודס"ז מ"ב ונדה ד"ס ע"א ובכורות דכ"ג ע"ב מ"מ האמת יעשה דרכו כי מאמר כד ניים ושכיב אינו לגנאי רק שבח גדול ומופלג שלפי מעלתו ומדרגתו של רב א"א לומר עליו שטעה בטעות כזה אם לא שאמרו כד ניים ושכיב.

ז ולא אמר כד שכיב וניים כמ"ש התוס' בפרק ע"פ שיש תרי גוונא תנומה, אחד בתחלת השינה ואחת בסופו, והנה זו שבסופה אע"פ שיטעה במאמרו מאחר שמתעורר והולך מרגיש אח"כ בטעותו וחוזר בו משא"כ בדניים ואח"כ שכיב. ומ"ש רב כמדומה לי וכו' היינו שמותר לרב להוכיח לתלמידו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיינו וישגיחו וישמרו מן הטעות והשגיאה, ולוי הי' תלמיד רבי כבגמ' ספ"ק דסנהדרין למידין לפני חכמים לוי מרבי ולעד"ן שמדברי רבי אלו יצא להרמב"ם מ"ש שחייב הרב לכעוס על תלמידיו אם רואה שמתרשלים הובא בש"ע י"ד סימן רמ"ו סי"א, לכן מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה לכן דיבר אליו קשות חלילה לא מכעס או מגובה רוחו והרי תניא סוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה.

ח ולפעמים אמרו לשונות כאלה בדרך מליצה ובדיחא כמ"ש ר' יוחנן לר' חייא בר אבא בב"ב דק"ז ע"ב ובבכורות די"ח ע"א עד דאכלית כפנית' בבבל וכו' ושם פי' התוס' שר"ל כפנית' תמרים גרועים ונ"ל ע"ד מה שפי' הרע"ב ספ"ק דערלה על כפניות שעודם סמדר

והכי קאמר לי' כי בבל העמוקה מכל הארצות ודאי שם התמרים טובים מאד כבמשנה פ"ק דביכורים רק שראוי להמתין עד גמר בישולם והממהר לאכלם לפני זה ודאי גרועי' הם ה"נ לא ירדת לסוף המשנה ולכן בשני המקומות אמר לו תרגמיני' מספיא, ובכה"ג בגיטין דמ"א ע"א משום דאמי שפיר נאה הוא וכו' ובכה"ג מה שקראו אמוראי לחביריהם תרדא כמו רבה לרב עמרם בב"מ ספ"ק. ור' חייא בר אבא לר' זירא בזבחים דכ"ה ע"ב. ואביי לאבא בן חנן בכריתות די"ח ע"ב. ובכה"ג תדורא פי' רש"י אין לב רבא לרב עמרם בב"ק דק"ה ע"ב. כלם י"ל שהיו חבריהם וגדולים מהם ולא קפדי כלל.

ט ולשון משום דאתית ממולאי וכו' ג"כ בכה"ג. ובמס' יבמות דע"ו ע"א פי' התוס' שם מקום ממלא וכ"כ הערוך ועי' ספר בית יהודה חובר מהרר"י רב מקאליש על ששה מסכתות ובס' החסיד הגאון של"ה אחר סדר א"ב שעל הש"ס הרגיש בזה ובקצת דברי קנטורים שבש"ס יע"ש והרב מהררמ"ע כתב שהוא מוסר ע"פ מ"ש רז"ל בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בד"ת [ובספרי עץ החיים חלק פרפראות כתבתי שהוא נוטריקון רמז ר"ת וידבר ה' אל משה לאמר שכך נאמר ברוב פרשיות של תורה רומז למ"ש רז"ל בזבח ומנחה אינה מתכפר אבל מתכפר בד"ת גם הוא ר"ת מוידבר משה אל ה' לאמר שרומז על עמוד התפלה שזה מקרא פ' פנחס יפקוד ה' שהוא בקשה וענין כלפי מ"ש אם יכופר לכם עון הזה בזבח ובמנחה שנ"ל פרושו מפני דה"א שיתקנו בזה מה שחטאו בו כמ"ש למה תבעטון בזבחי ובמנחתי כי לא חטאו זולת זה כבגמ' דשבת דנ"ה ע"ב ע"ש פי' רש"י ותוס' ואפשר הטעם שאין קטיגור נעשה סניגור בפנים כברפ"ג דר"ה לכן שפיר ארז"ל שמתכפר בד"ת שעולה במקום קרבן כדחז"ל על זאת התורה לעולה וכו' סוף מנחות.

י וכן מתכפרי' בתפלה כבמדרש הביאו רמ"ע בע"מ מחכ"ח ח"א פכ"ג כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו ונראה מלשון הכתובים וגדעתי את זרעך וגו' כל מרבית ביתך דגם על הנקיבות נגזרה גזירה זו ומ"ש ימותו ואנשים ר"ל בנערותם טרם יזקינו ולא ר"ל דוקא זכרים.

יא ולכן א"צ למ"ש התוס' מס' ר"ה די"ח דרבה ואביי תרוייהו מבית עלי ולא גר' רבא דלא הוי כהן די"ל שהי' קבלה בידם זה וע"כ צ"ל כן שהי' קבלה דמפני שהיו כהנים אין ראיה שהיו מבית עלי ומוכח זה שגם על כל זרע עלי גם הבנות נגזרה גזירה דאל"כ רק דוקא זכרים לבית אבותם לא יתכן משפחה שלימה מבית עלי דבגמ' ועיר שלימה בממלא דבמדרש מש"כ לפי מ"ש יתכן שהיו נזהרין שלא לזווג חוץ למשפחה ודוק, ולפי

דרכינו אפשר כי שני תקוני תורה ותפלה ננהו כי נקיבות לאו בני תורה ננהו] לכן ראוי לו לדקדק יותר כדי לתקן קלקול ע"ש.

יב וצ"ע מה דקרי לי' רב אבהו לר' זירא בסנהדרין דנ"ט ע"ב על דאבעי' לי' ירדה לו דמות חמור מן השמים והשיב לו יארוד נאלי וכו' ופי' רש"י תנין שוטה ומספיד תמיד והוא לכאורה דבר גנאי ובזיון גדול לקרות לו שם עוף אכזרי ארסי שוטה. ואחר העיון נלפענ"ד שגם זו לטובה ולשבח ורב אבהו ור' זירא היו מחולקין כמו דפליגו אמוראי בשורה בתענית אם נקרא קדוש או חוטא כמו שמצינו ג"כ שהרמב"ם אפליג בגנאי המצערים נפשם ומרבי' בתעניתים ופשטי' דקרא כי משמע הלא אביך אכל ושתה וגו' ולכן נקרא הנזיר חוטא ובירושלמי שעתיד אדם ליתן דין על שהי' אפשר לו להנות מאשר ברא אלהים לברואיו להנות בהם ולא נהנה. וזה הי' דעת רב אבהו ובכתובות דס"ב ע"א דאיפחת ביה באני מתותי' ואיתדמי לי' עמודא וסליק ואסקינהו לתרי עבדא דסמיכו לי' מ"ש פי' רש"י והי' מתענג ויפה תואר ובכתובות די"ז דאמתת' דבי קיסא משריין קמיה וכו' ובמס' חגיגה שהי' נשוא פנים ביה קיסר ואפשר כי מפני כך לא הי' בכחו להעמיק בהלכות והי' דורש דברי אגדה כבמס' סוטה (וכבר ביארתי ע"פ זה שהיינו שאמר כד אחוו לי' סמוך למותו י"ג נהרא דאפרסמונא ואני אמרתי לריק יגעתי וגו' ואין כאן מקום הדרוש) ולפי דעתי הא דבברכות ד"ח סע"א רב אבהו נפק בין גברא לגברא הי' לצורך השתדלות בעסק יחיד או ציבור דלמה יסיר אזנו משמוע קריאת התורה בציבור ומ"מ לא היקל בין פסוקא לפסוקא לכן ס"ל לרמב"ם להחמיר כדמוכח בהלכות תפלה פי"ב. ור' זירא הי' להיפך מסגף נפשו מאד ולרוב פרישתו עלה לא"י כבגמ' בפ' הפועלים דצם שי"ן תעניתי' ובדק נפשי' בתנורא יע"ש ובפ"ק דחולין די"ח ע"ב דאכל מוגרמת דרב ושמואל אע"פ דבני בבל נוהגין איור מפני חביבותי' דא"י לא רצה להחמיר להראות דאנן כייפינן להו כמבואר שם וברוב ענוותנותי' לא רצה לקבל הסמיכה בפ"ק דסנהדרין ע"ע כ"ה ד"ך ע"ב ומצד גודל חביבותי' לא"י קרי להו לבני בבל בבלאי טפשי בנדרים דמ"טי ע"ב וכתבנו לזה שלא יהיו נגד חסידתו ופרישתו (וגם מצד זה אפשר כי ידע רב אהו דקרי לבני בבל טפשאי דקרי לי' ג"כ נאלה לשון שטות) ואפשר כי מפני סיגופיו נעשה כעור והושחר פניו על כן כי סמכוהו [שם בכתובות] שרו לי' לא כחל ולא שרק וכו' ויעלת חן ר"ל מצד אילת אהבים היא התורה ולכן תמיד הי' שרוי בצער ביגון ואנחה כבגמ' דנדה עד כאן הביאו ר"י לר' זירא לידי גיחוך ולא גחך כענין יומא דבדח רבי במס' נדרים ואפשר כי רב אבהו חשבו לחסידות של שטות ומ"מ לא קראו לגנאי רק להורות על התבודדותו ופרישתו ויגונו תמיד ומדוקדק מה שפי' רש"י וז"ל יארוד מאלי תנין שוטה

ומספיד תמיד דקשה מה ענין הספד לכאן ולמ"ש אתי שפיר כי הי' מתאכזר על גופו לענות נפש ותמיד שרוי בהספד ודאגה על עונותיו ומיעוט צדקתו ותיראו בעיניו כראוי לשלימים ורב אבהו חשב כי ע"י סיגופיו ועינוי נפשו נתמעטו כחות נפשו מהם עומק העיון החריפות ושיקול דעת הישר ולכן על שאבעי' לו ירדה לו דמות חמור שכבר נכלל בדברי רב אבהו קראו יארוד נאלי וכו' ואין זה רק פרוש מופלג כמ"ש תנין ביכלי עונג ומעון תנים. גם תנים חלצו שד שמורה על התבודדות ומיעוט רחמנות וחמלה.

יג בכה"ג מה שהשיב ר' ינאי לר' יוחנן תלמידו מה בין לי ולך במס' שבת דק"מ ע"א אינו הדברי גאוה ורם לבו ומבזה זולתו כי מותר לרב לדבר אל תלמידו לקנטרו על מיעוט הבנתו לסיבת התרשלותו ומ"מ אפשר דר"י שקיל למטרפסי שכן השיב הוא לאיסי מס' חולין דקל"ז ע"ב ובשניהם פי' רש"י דידענא לפרושי מתניתין טפי ממך וזה צל"ע דבשניהם לא תלי הדבר בפי' המשנה רק שכך קיבל ולולי פה קדוש דר"י הייתי אומר שהם דברי ענוה והגדיל מעלת תלמידו או חבירו וכך א"ל בתשובתו שכך קיבל ולולי ששימש רבותיו מאד וע"כ רבתה קבלתו מה בין לי ולך כי מצד ההשגה ועיון וחכמה אין חילוק. א"נ, י"ל כי בין לי ולך כמובן לכל שודאי טובא יש רק שמלת לי ולך ענינו הבאת הדבר ממקום אחר אל האדם כנודע ור"ל שהרבה יותר קבלתי ושמשתי רבותי מאתה דאם כפשטי' להגדיל מעלתו על מעלתן הנ"ל מה ביני לבינך וק"ל.

יד ויש עוד בכה"ג לשונות קשות ביארנום בג"ה בספרי מ"ק וכעת לפי שאלתך יספיק תשובתי בדרך קצרה ויערב נא שיחי אליך:

טו כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קנג

א תשובה: בהמשך כתבי ז"ל. ובענין שנכתב בכ"י שיפרע לו פלוני לזמן פלוני בקנס מאה ר"ט להקדש נ"ל דמסתמא הלוה משתעבד להקדש שבקהלה שלו ואין בו משום אסמכתא ומוטל על הגבאי לתבעו וכבר הארכנו במקום אחר [עי' בתשובה קצ"ד] דכתיבה כאמירה לענין נדר כל שכן לענין הקדש לעניים די"א דגם במחשבה מחויב לקיים ממ"ש כל נדיב לב עולות. ומ"מ אפי' עבר זמן אם לא תבעו ג"ץ אינו עובר עליו כמו בבל תלין ואחר שעבר הזמן ונתחייב אין ביד המלוה למחול ללוה מש"כ מקמי דמטי ז"פ רשאי המלוה למחול או להרחיב זמנו ועי' בטור וש"ע סי' רצ"ח גם בח"מ סי' ע"ג.

ב ובמה שנכתב עוד בכ"י ובקנס מאה ר"ט להשרה. ודאי מצד המשפט אסור למלוה לתבוע ללוה בערכאותיהם כבח"מ סי' כ"ז. רק באם בעל דינו אלם דק"ל שנוטל רשות

מב"ד ודין בערכאותיהם ובכ"י זו מוטל מאד על הב"ד להיות מתון ולהתרות בלוה על היזק דאפשר להגיע לו מלבד חובו ואם לא ישגיח והמלוה תובע את שלו והמה תובעים הקנס אין ללוה על המלוה שום תרעומות. מש"כ בלי רשות ב"ד ודאי לא מהני תנאו אפי' נכתב בפי' שתיכף שיעכב יורשה זה להגיד הקנס להשררה ולא יהי' לו דין מסור כל זה לא יועיל למלוה לתבוע אותו בדין א"ה או להגיד לשררה מהקנס לבד לפע"ד. ואפי' נימא דמה שכתב שלא יהי' דין מסור כאלו התנה ע"מ לפטור גבי קרע את כסותי ע"מ לפטור מ"מ יש לחלק דהתם אחר דאין הנאה להאומר ודאי פטר לי' בלב שלם דאל"כ למה אמר לו מש"כ כאן י"ל שכוונת המלוה הי' שע"י זה יתיירא הלוה ויפרע לו ומ"מ אפשר שהלוה אין לו לפי שעה ואחר כי לא פרק ממנו עול ב"ד למה יזיקנו זה. ובלא התנה והתיר לו אע"פ שעשה להציל את שלו פסק מהר"ם דנקרא מסור וחייב לשלם ללוה כל הזיקו כ"ש בנדון זה דההיזק בריא וגלוי וכמהר"ם הכריע בש"כ סי' שפ"ח ס"ק כ"ו.

ג רק באם שלח לו שליח ב"ד כמה פעמים וסירב ולקח כתב סרבנות והלך בערכאות בכ"י כזו והפסיד חבירו צ"ע משום דלא ברירא אם מקרי אם אפשר להציל שאם הי' הולך לב"ד או לפ"ה והכריזו אפשר שהי' מוכרח לציית דין ולפענ"ד מלשון שו"ת הרא"ש דאחר שנעשה סרבן שוב אין זה מחויב לשלם לו הזיקו ואף כי אפשר לומר דבכה"ג צריך עכ"פ להזהירו ולהתרות בלוה בעדים כי היזיקו ברור ואפשר כי נשכח ממנו שנכתב קנס בכ"י להשררה מ"מ אחר שמסרה מי יוציא ממון ע"צ הסברא לכן המלוה פטור: וע"ד בן סורר שמגזם וכו' אין רצוני להשיבך דבר מטעם ידוע.

ד נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קנד

א שאלה: ראובן שביקש משמעון שישתדל לו איזה השתדלות אצל השררה ופסק עמו ליתן לו שכר עשרים ר"ט בשכרו ושמעון עשה את שלו בטורח גדול ויגיעה רבה והוציא כמה הוצאות וד"ל על זה ולא עלתה בידו. ומבקש מראובן שיחזיר לו ההוצאות וגם יתן לו שכר הכתוב לו דאיהו דידי' עביד כידוע לכל והרי הרופא נוטל שכר פסיעותיו וכתיבתו אפי' מת החולה. וזה משיב:

ב תשובה: לא ידעתי למה לא שאלת גם בעלתה בידו אם נוטל גם ההוצאות מכלל דזה פשיטא לך ומבעיא לי כמו דק"ל בכל טענות שבין בה"ב לפועל יד הפועל על התחתונה שהוא בא להוציא ה"נ דה"ל לשתדלן להתנות על ההוצאות שיחזיר לו מדלא התנה דעתו

הי' [לכן אין לומר הדמים מודיעים] שיהיו מעט מזעיר הוצאות או שישיג מבוקשו בלי הוצאות כלל ואינו נוטל רק מה שפסק.

ג ואפשר שגם אתה פשוט לך זה רק דמיבעי' לך בלא עלתה בידו כי אין סברא שיפסיד זה מכיסו דא"כ אין לך מי שישתדל בעד חבירו וא"כ ה"נ השאלה בעינה אם עלתה לו רק שההוצאה מרובה על השכירות. מ"מ אין לנו להוציא ממון מאומדנא וסברת הכרס וגם מפני תיקון עולם ליתא שהרי השתדלן בר דעת ויש בידו להתנות ולעשות מה שירצה ולא דמי לרודף אחר הרודף ששיבר כלים ואם שתק ולא התנה הרי הכניס עצמו לספק היזק מפני ריווח מעות הקצוב כי סבר הי' שלא יצטרך הוצאה כמ"ש ולביה אנסיה כמו כל המשחקים שמכניסים עצמם לספק היזק מתקות הריוח.

ד ובפסיקא עצמו שפסק עמו להשתדלות ולא עלתה בידו יש לדמותו לירד להציל ולא הציל דמ"מ נוטל שכר הראוי ואפי' לא אמר לו שיציל וא"ת איך ס"ד זה וכי היורד לשדה חברו שלא ברשות ולא השביח כלל נוטל שכר יגיעו ודאי אין זה דאפי' הוצאתו הפסיד דק"ל ידו על התחתונה כי גבי ירד להציל הטעם הוא משום שהתנה כמ"ש מהר"ם פדוואה הביאו רמ"א בסי' רס"ד ואם לא התנה אינו נוטל כלם.

ה וראיה לזה מגמ' פ"ז דשבועות דמ"ה ע"ב מתוך שיכול לומר לא שכרתיך וגו' ודוק פי' הסמ"ע שהתנה עמו סתם שיתן לו שכר ר"ל שלא אמר שיתן שכר אפי' אם לא אציל יע"ש. וא"כ ה"נ הרי זה שירד להציל והתנה סתם נוטל אפי' לא הציל ואע"פ שי"ל שאני התם דהפסיד חמור עצמו ולכן מפרשינן סתם התנאי דר"ל אפי' לא יציל מש"כ שתדלן דמנא לן לחלק בהכי ועוד דגם שם י"ל דלמא ראה שא"א לו להציל שלו או סמך על שיעלה מאליו ועוד גם בשתדלן הוי כמניח את שלו דמסתמא יאבד זמן שהי' יכול להרויח בדברים אחרים דסתם שתדלן בעל עסק הוא ולא בעינן בכה"ג בטילה דמוכח והיינו טעמא ג"כ ברופא ששכרו קבוע וידוע וה"ה ה"נ בסרסור ושדכן אם א"ל זה שדך לי פלונית או סרסר לי בית פלוני וקבע לו שכר אם לא אמר לו לכשתגמר הדבר רק סתם וזה טרח נוטל מה שקצב. אם אינו סך גדול ורב מהראוי לטורח כזה שאז ודאי בין שתדלן בין סרסור אין לו רק הראוי לטורח ההוא הראוי לאיש ההוא. ואפי' עלתה בידו אין לו יותר.

ו והנלפענ"ד כתבתי:

ז נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קנה

א כאשר הראיתי ספרי מקור חכמה וחיים לקצת מגדולי וחכמי אשכנז ושאלתי אחד המיוחד שבהם אח"כ ההיטב אשר עשיתי ודברתי השיב אלי אחר המחילה כי מצא בו חסרונות לא מעטין הא' כי בכמה מקומות התחלתי בשיקלא וטריא בדברי תוס' או רמב"ם או שאר פוסקים וכאשר יגעתי מאד ושווית' שמעתתא כגדי סנקן נשאר הדבר ההוא תמוה אי כבראשונה וא"כ טובה היתה השתיקה (עמ"ש תי"ט על דברי הרע"ב מס' כלאים) הב' כי במקומות ידועים תקעתי עצמי לדבר הלכה יותר מן הראוי לחלוק על כגדולי הקדמונים לומר כי אישתמיטתי' מינייהו גמ' פלוני או דברי תוסק דבמקום פלוני או לומר בפשט הגמ' נגד סברתם והבנתם וכה"ג. ואמרתי לו פי' לי חדא מינייהו אמר הלא הוא בסוגיא דעיר השעויה כקשת בכן נדרתי נדר לבאר ולפרש קצה באעריכות מה שחדשתי בספרי באותה סוגיא יכירו וידעו כל המעייני' האמת אתי אם לא.

ב בגמ' בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ה ע"א) אמר רב הונא עיר העשויה כקשת אם יש בין שני ראשית פחות מד' אלפים מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת ואמרתי בספרי שנ"ל מלשון שאמר מודדין לה מן היתר לאו מן הקשה דלא אתי למימר לעשות שני ראשי הקשת של העיר הזאת כשתי עיירות לומר שלא ילכו בני ראש הקשת דמצד זה אל כפר שהוא תוך אלפים לראש השני של הקשת ד"א להלום דין זה כלל בלשון שאמר רב הונא. ועוד דאין הסברא נותנת זה בשום ענין דעכ"פ עיר הזאת חדא היא ולמה תגרע כאשר היא בקשת מאלו הי' עקמימותה פשוט לדרך הישר שאף אם היתה גדולה כאנטוכיא הולכם בני קצה העיר עד אלפים לקצה השני וה"ה ה"נ כל שקרוב תוך אלפים לבתי הקשת הן שיהי' חוץ לגובה הקשת או נגד ראשי הקשת כל בני העיר מותרים לילך לשם. ומ"ש רב הונא בפחות מד"א בין שני ראשי הקשת מודדין מן היתר הוא חידוש שנתחיל למדוד ממקום שאין שם בית כלל והוא באמצע להיתר לכפר שהוא תוך אלפים כשנמדוד מאמצע היתר אף שהוא חוץ לאלפים משני ראשי הקשת ולע"ד סברא ישרה היא זו ואם דברי התוס' מתנגדים קצת לכאורה וכן קצת פוסקים מה הוי רוח אל עשני כמוני כמותם ואני לא אמרתי קבלו דעתי הלכה למעשה רק לא אשא פני איש כמ"ש ואדברה בעדותיך ולא אבוש מתת טוב טעם לדברי ומהעלו' על ספק מה שנתקשיתי בדברי התוס' ההמה (ובספר תורת חיים נאטבד קונטרס שבה סוגיא זו).

ג איתא שם בגמ' וכמה הוי בין יתר לקשת רבה בר רב הונא אמר אלפים אמה רבא בריה דרבה אמר אפי' יתר מאלפים ואמר אביי כוותי' דרבא מסתברא דאי בע' הדר אתי דרך בתים וכתבו התוס' דכשם דלרבא אם בין שני ראשי הקשת פחות מד"א אפי' בין

קשת ליתר יתר מאלפים מודדין מן היתר ה"ה ה"נ אם בין קשת ליתר פחות מאלפים אפי' בין שני ראשי הקשת יתר מד"א מודדין מן היתר ובסוגיא דשמעתתא שם בדף נ"ז ע"ב בענין שלשה כפרים המשולשים א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לאמצעי א"ל אלפים אמה א"ל והא את הוא דאמרת כוותי' דרבא בריה דרבה מסתברא דאמר גבי עיר העשויה כקשת אפי' יותר מאלפים ומשני הכי השתא התם איכא בתים וכו' ובתר הכי עוד א"כ רבא לאביי כמה יהא בין חצין לחצין א"ל מה נפקא לך מינה כל שאלו מכניס וכו' ואפי' ארבעת אלפים אמה א"ל והאמר רב הונא עיר העשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מד"א וכו' א"ל התם ליכא למימר מלא הכא איכא למימר מלא.

ד וכתבו התוס' ג' פירושים. הפי' הראשון הוא לע"ד דהתם גבי עיר העשויה כקשת ביש יותר מד"א אמה בין שני ראשי הקשת באופן דא"א לילך זה אל זה דרך היתר ליכא למימר דמ"מ הי' כאלו יתר משוך מבתים דבקשת ושנמדוד לבני קשת מאמצע היתר דאי הוי מקו' בני קשת ביתר מפסידין מקומן למערב משא"כ בדין כפרים המשולשין הוא לענין אם יהיו כאחת למדוד לב' החיצונים לכל א' מפתח חברותיה ואין המבוקש למדוד לבני אמצעי מאמצע החלל והריווח שבין שתי החיצונו' (ואפי' למדוד מן כפרים החיצנים כלל) דזה לא יעלה על דעת אפי' כל אחת רק אלפים מחברותי' דעיר העשויה כקשת שאני דאמצע היתר הוא תוך חלל העיקר וזה מוכח נמי ממ"ש כמה יהא בין חיצון לאמצעי אלפים אמה ומשמע שאם יש יותר מחצונה לאמצעי מאלפים אסור אע"פ דהוי רק אלפים מאמצעי לאמצעי חלל שבין שתי החיצונים. מ"מ אסור והוא משום דלא איכפת לן באמצע חלל שבין החצונים ואין המבוקש רק למדוד מפתח כפר השני אף ליושבים בכפר זה וגם רבא הבין כך רק דהקשה מסברא בעלמא מעיר העשויה כקשת ואביי בירר לו הסברות והחילוקי' שביניהם. וכתבו כהתוס' דה"ה גבי עיר העשויה כקשת דבני ראש הקשת הא' מודדין להם מראש הקשת האחרת אפי' יש בין שני ראשי הקשת יותר מד' אלפים ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים כמו בין אמצעי לחצונה דלא שרי אלא עד אלפים. ע"כ ודברים אלו ודאי צריכים עיון רב כי לא די דסתרו הנחה שהנחמנו במה דמשמע מדבריהם דמצד דאמרינן מלא הוא דמדדינן לבני ראש הקשת זה מראש השני של הקשת אפי' יש יותר מד"א אמה ביניהם ואנחנו כתבנו דזה מונח קיים בלי טעם מלא שכל שקרוב תוך אלפים לראש אחד דקשת כל בני העיר הולכים לשם ומכ"ש במה שכתבו ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים דנשמע מזה דהא דאמר רב הונא אם יש בין שני ראשים פחות מד"א מודדין מן היתר והוא נגד מ"ש התוס' דנ"ה בפחות מאלפים מקשת ליתר דאז מודדין לבני קשת מן היתר והוא נגד מ"ש התוס' דנ"ה

ע"א דלרבא בריה דרבה דס"ל אפי' יותר מאלפים בין קשת ליתר ה"ה אם פחות מאלפים בין קשת ליתר אפי' לו יותר מד"א בין שני ראשי הקשת ומוכרחי' אנחנו לותר דהא דכתבו התוס' ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים כמו בין אמצעי לחצונה לא להלכה כתבו כך רק לפי מה שבקשו שם לדמות ולהשוות יחד ממש דין עיר העשויה כקשת לכפרי' המשולשין מבלי שנביט אל החילוק רב שביניהם כמ"ש התם איכא בתים וכו' דהוא האמת הברור גם לדעת התוס' דס"ל דבעי סברת אמרינן מלא דאז לענין ילך צד הא' לצד השני של הקשת אפי' רחוק יותר מד"א ביניהם וגם יותר מאלפים בין קשת ליתר שרי דרב הונא דאמר אין בין שני ראשיה ד"א מודדין מן היתר לרבא דס"ל אפי' יותר מאלפים בין קשת ליתר ה"ה להיפך כמ"ש התוס' שם וככה נצרך לומר לדעת הרא"ש דכתב תירוץ התוס' הנזכר וכתב ובלבד וכו' גם דברי התוס' דדנה דבפחותין מאלפי' אפ' בין שני ראשי הקשת יתר מד"א מודדין מן היתר.

ה ומ"מ צ"ע דה"ל להפוסקי' להודיע לנו דין זה כי חדש וחידוש הוא שאפילו יש יתר מד"א בין ראשי הקשת ויתר מאלפי' בין קשת ליתר מודדין לבני צד זה מצד אחר לפי דעתם דממה דאמרינן מלא בא היתר זה שהרי כתבו דין דאם יש פחות מד"א בין שני ראשי הקשת אפי' יתר מאלפים בין קשת ליתר מודדין מן היתר ור"ל מאמצע היתר אף שיגיע התחום חוץ לאלפים אפי' מראשי הקשת וכן בהיפך וא"כ ע"כ הא דאמרינן גם בעיר העשויה כקשת לדעת פירש שפירשו התוס' לענין שמותר לבני ראשי הקשת לילך לצד ראש קשת השני אפי' ביותר מד"א ואפשר דלא סמכו על תירוץ זה בקולא הולדה ממנו אחר דהתוס' תירצו עוד שני תירוצים אחרים.

ו וז"ל הרשב"א בעה"ק דל"א ע"א. עיר העשויה כקשת ויש בין ראשיה ששת אלפים אמה ואורך צלעי הקשת אלף אמה ועיר אחרת יושבת כנגד חוץ ליתר שלה רחבה אלף אמה ורחוקה מן היתר אלף אמה בני הקש' אינן יכולין לכנוס לעיר היושבת וכו' אבל בני אותה העיר הולכים אפי' לקשת וכו' וא"א לי לפרש דבריו כלל אפי' אם ס"ל דכל דיותר מד"א בין שני ראשי הקשת לא מהני מה שאין אלפים בין קשת ליתר.

ז והטור ג"כ תפס שני תירוצ' התוס' ראשון ואחרון להחמיר ולא להקל וכ' והאמצעי' אין מודדין לה אלא מחומתיה והוא התולדה מתירוץ תוס' הראשון דהשוה יחד דין בני הקשת לכפר האמצעי ועל זה ודאי יש מקום ללין דה"ל לומר אם לא שאין בין שני החיצונים יותר מד"א דאז ודאי גם לה מודדין מן החיצונים כמו לשני ראשי הקשת מן היתר דגם שם לא אמרינן לבני קשת מלא ביותר מד"א ומ"מ בפחות מד"א שרי אף כי מן הקשת ליתא יותר מד"א למדוד מן היתר כ"ש בכה"ג בג' כפרים לענין למדוד לכל

א' מהחיצוני' מחברתה החיצונה דג"כ מותר בפחות מד"א אפי' יש יותר מד' אלפים מהאמצעי לחיצונית.

ח ולפי מ"ש והכי דייק לשון המשנה דעשה אמצעי את שלשתן להיות כאחת שאין חילוק בין אלו ג' כפרים בדין מדידה אפשר לומר שאין הכוונה בתוס' ורא"ש שיהיה האמצעי' גרוע משתים החיצונים דאין זה סברא כלל ואם אלו שתים החיצונים מודדין לכל א' מפתח חברתה אף כי רחוקים המה זה מזה עד ד"א כ"ש שנמדוד להם מפתח כבר האמצעי' הסמוך להם תוך אלפים וכן להפוך בנמדוד לאמצעית מפתח בית כפרים החיצונים וזה לא שייך לומר דאם תתן כפר האמצעי בין החיצונים למערב יפסד כנגדו במזרח דלא נצרך לעקרו ממקומו כלל רק לעשות שלשתן ככפר אחד כאלו ששלשתן כפר העשוי כקשת אעפ"י שבאם תמשוך א' מן החיצוני' בין שני' האחרי' לא יתכן כי ישאר יותר מע' אמה ושיריים בין הכפרים מ"מ כיון דבאופן אחד יש לכוונם ממילא נעשו שלשתן אחת. והא דאמר הכא אמרינן מלא ופי' התוס' כשבאין בני החיצונה האחת ליילך דרך חצונה האחרת וכו' נ"ל דכ"ש אם באו בני הפנימי האמצעי' ליילך דרך א' מן החצונה ולא אתי רק לאפוקי דלא נימא דרואין בני האמצעי כאלו עומדין בני החיצוני' למדוד לה משם פי' מאמצע החלל שביניהם כנדון דמודדין מן היתר דגם שם אין היתר ביש ד"א ביניהם אם יש בין קשת ליתר יתר מאלפים לפי מה שכתבו התוס' דנ"ה ע"א דלזה ודאי צריך לומר מלא דאל"כ מהיכי תיתי לן למדוד ממקום פנוי שאין בית. מש"כ הכא אמרינן מלא פי' אין המבוקש רק שנמדוד מפתח חברתה ולזה אמרינן מלא בלי עקיר' הכפר ממקומו מש"כ לענין למדוד מריוח שבין שני כפרים החיצוני' מאמצע הריוח לכפר סמוך והלאה בהא לא קא מיירי.

ט ולענ"ד דאפי' ג' כפרים המשולשין ואין מכל א' לחבירו אלפי' אין מודדין מאמצע ריוח שבין שני כפרים משם והלאה דבזה מיר העשוי' כקש' שאני דבאמת הכל עיר א' ואם כל העיר יכולין לאסוף לשם באמצע היתר אמרינן דכמאן דמליא בתים דמיא אבל הטור שכתב בפירוש שהאמצעי' מודדין מחומותיה ודאי קשיא כי הבין דברי תוס' ואביו הרא"ש כך שמהם לקח דבריו.

י זה הוא מה שהעלתה מצודת שכלי ואם יש באלה דברים בלתי נכונים נגד התוס' והפוסקים שגיאו' מי יבין ותורה היא וללמוד אני צריך ואני יכול לפרש כל פי' שפרשו במ"ש מודדין מן הקשת הן פירש"י לכל א' מפתח ביתו או כמ"ש הרא"ש גם הטור דלאו דוקא מן הקשת רק מן המקום שנתמעט המרחק ע' טור סי' שצ"ח הן מ"ש הרשב"א דאם הולך מצד ימיני לצד שמאלי דבקשת מודדין לו מפתח ביתו כאלו כל צלע עיר לעצמ'

בא למדוד מביתו אל היתר וממנו לחוץ מודד מיתר הסמוך לצלע אשר שם ביתו וכל הנאמר בזה הכל במודד לכפר אשר הוא חוץ לאלפים מכל פינות העיר ולא אמרינן דהוי כסתום ומלא בתים.

יא והנ"צ האריך מאד והיסב דברי רשב"א לכוונה אחרת מה שלא עלה על דעתו כלל דהרשב"א מיירי בשאין כאן עירוב תחומין כלל ויש יותר מאלפים מקשת ליתר ויותר מד"א בין שתי ראשי הקש' ומ"ש שמודדין מן היתר הסמוך לצלע ר"ל ג"כ שמושכין יתר סמוך לפתח ביתו ולא ר"ל שמודדין מן היתר שבקצווי הקשת כמו שהבין הנ"צ והאריך לומר שבה נתישב הסוגיא ובאמת הרגיש קצת מה שהרגשנו בדברי התוס' דסתרי אהדדי ועיין בו ובדבריו ובדברינו ואתה תבחור:

יב יאיר חיים בכרך.

יג והנה מה שכתבתי בתשובה לעיל וזה לשוני (דקמ"א ע"א שורה י"ד) דנשמע מזה דהא דאמר רב הונא אם יש בין שני ראשיה פחות מד' אלפים וכו' מיירי בפחות מאלפים מקשת ליתר וכו' קצרתי מאד. ובאתי לבאר דתמצית כוונת התוס' שפירשו מה שתירץ בש"ס הכא ליכא מלא וכו' שאין שני המדידות בשני הנידונים דהיינו בג' כפרים המשולשים ובעיר העשויה כקשת שווין.

יד כי אמצע גובה העיגול הוא ככפר השלישי ושני ראשי הקשת הם כשני כפרים החיצונים. ובעיר עשויה כקשת לענין דנימא מודדין מן היתר ור"ל שבני גובה הקשת ימדדו מאמצע יתר או קרוב לו להלאה לצד מזרח עד מקום שהוא יותר מאלפים אפי' לבני ראשי הקשת ולכן צריך בזה שיהיה פחות מד' אלפים בין שני ראשיה דאי הוי ד"א כ"ש יותר מודדין מפתח ביתם אלפים ותו לא ונראה דאם בין קשת ליתר יותר מאלפים אין לבני גובה הקשת לילך אפי' עד היתר אם לא שיפסידו מצד שני ודוק.

טו ומ"ש התוס' אא"כ מפסידין מצד אחר לפי המובן לכאורה דאם רצונם להפסיד מצד אחר אמרינן מלא ומודדין גם להם מן היתר וזה היה דין זר וחדש לא זכרו אדם. גם לא יתכן לשון לא אמרינן מלא ועוד דא"כ בג' כפרים המשולשים נימא הכי אלא כוונת התוס' דליכא למימר מלא ומודדין מפתח בתיהם אלפים ותו לא דא"כ מפסידין וכו' ר"ל הדין הוא כך שאם ירצה לצאת להלאה מאלפים מפתח בתיהם לצד היתר שהוא למזרח יפסידו לצד מערב ולפי זה אם יש יותר מד"א מראש קשת ליתר א"א בשום פנים להם ילך אפי' עד היתר.

טז וה"ה ג"כ גבי ג' כפרים המשולשים דאמר אביי אפי' טובא אינו לענין היתר בני כפר אמצעי לילך עד אלפים משני החיצונים ולהלאה דג"כ לענין זה לא אמרינן מלא רק לענין

היתר כל אחת משני החיצונים לילך עד סוף אלפים מפתח חברתה הוא דשרינן אפי' טובא וכן שרינן אפי' טובא גם בעיר כקשת שתלך בני ראשי קשת זה עד סוף אלפים מראש השני של הקשת.

יז והיינו שכתבו התוס' דלענין דין א' אמרינן בתרווייהו מלא ולענין דין השני לא אמרינן בתרווייהו מלא רק דיש חילוק בן כוונת המכוון בדברים האמורים לכן מ"ש התו' שרשאין בני ראש הקשת לילך אלפים מראש שני של הקשת אפי' ביותר מאלפים וכתבו ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים תימא דע"כ כוונת התוס' דבהא לא מיירי רב הונא שרב הונא מיירי לענין מדידה מן היתר ולפי זה משמע דלענין למדוד מן היתר צריך שלא יהא יותר מד"א אפי' אין בין יתר לקשת יותר מאלפים וזה ודאי נגד דברי התוס' לעיל דנ"ה ע"א.

יח וע"ק לי למה להו להתוס' לומר בפי' כוונת התרצן דדין הנאמר במשנה גבי ג' כפרים המשולשים לא מיירי רק לענין מדידה שנים החצונים דזה זר משני פנים הא' דאיך נאמר מ"ש במשנה עשה אמצעי את שלשתן להיות כאחת דיתיר לשני כפרים ולא לעצמו ועוד דהל"ל עשה את שני החיצונות לא עשה את שלשתן. ועוד אם ג' כפרים משולשים שכל אחד במדה שוה תוך אלפים לאיזה כפר תתן דין אמצעי ולאיז' דין שנים החיצונים.

יט ולא ידעתי למה להתוס' לבא לכלל זה לחלק בדין בין הכפרים ללא צורך כי גם זולת זה תירוצם עולה יפה כי גבי עיר עשויה כקשת מיירי להתיר למדוד מאמצע יתר אף שיכלה מדת אלפים חוץ לאלפי' אפי' מראשי הקשת מש"כ בג' כפרים המשולשי' מ"ש עשה אמצעי את שלשתן להיות כאחת אין הכוונה למדוד מאמצע אויר והלאה רק שנמדוד אלפים לכל אחת משני כפרים האחרים והלאה והוא כהיתר גבי עיר כקשת שמותר ג"כ אפי' יותר מד"א בין שני ראשיה לילך בני ראש זה עד אלפים מראש השני ולמה נחלוק בדין בין הכפרים. ואף כי הטור והרא"ש הלכו בדרך התוס' ופסקו כך מ"מ הרשות בידי לומר על אבוהון דכלהו שהוא התוס' שצל"ע ומלבד זה אנחנו לא נדע דין כפר האמצעי דאפשר גם בפחות מד' אלפים בין חיצון לחיצון אין לו רק אלפים ממקומו ואפשר דאפי' רק אלפים או פחות בין חיצון לאמצעי כיון דלא אייריי מתניתין רק במדידות שנים החיצונות והכי משמע בדבר הטור שסבר בסמוך בג"ה ולפי ע"ד גם התוס' לא כיוונו לחלוק בדין בין הכפרים וכמ"ש בג"ה. ואפשר גם הרא"ש. רק דברי הטור נשארי' תמוהין:

תשובה קנו

א לשון שאלה באה ממרחק והשבתי עליה כיד ה' הטובה עלי רק לאהבת הקיצור לא העתקתי תשובתי כלשונה וכתבתי בקיצור נמרץ תמצית תשובתי תוך השאלה בין שני עיגולים קטנים במקום הראוי לו ושאלה זו אינה בעצם וגוף המשפט רק בדברים הקודמים וטפילי' למשפט לכן השבתי עליה ואף כי גם גוף הטענות והתשובות במשפט עצמו נשלח אלי לא רציתי להשיב מפני שלא נשלח אלו משני הצדדים ומ"מ כתבתי לעצמי מה שנראה לי גם בזה לפענ"ד כדרכי תמיד:

ב ק"ק הסכימו בגזירת נח"ש שלא יצא איש מן העיר בלתי שיתחייב עצמו בכתיבה וחתימת ידו לעמוד עם הק"ק בדין על התביעות שיש להם ועתידים לבא על היחידים הרוצים לצאת אחר שעברו ימים יצאו מן היחידים לדור אל עיר אחרת וקודם צאתה מסרו כתיבות ידיהם ובה נתחייבו לעמוד עם הק"ק בדין כפי מה שיסכימו ולא סרו מלקבל עליהם מה שיגזר עליהם תורתינו הקדוש' אחר שעברו הימים הק"ק הזמינו לאלו שיצאו לבא לדון בעירם.

ג אך הנתבעים אינם מתרצים בכך וטוענים שלא יעמדו לדין אלא לפני ב"ד שבעיר שהלכו לשם וכשמוע הק"ק הדברים האלה עלה על דעתם להחרימם בטענה שכוונת הק"ק בהסכמתם היתה שיעמדו בדין לפני דייני עירם ולא לדון לפני חכמי העיר שהלכו לשם. ואלו שיצאו צועקים וטוענים שאין להקל עליהם תרעומות כי דברים שבלב אינם דברים והם אינם חייבים אלא על המפורסמות וקיימו מה שקבלו עליהם הק"ק. ועוד היום אינם זזים ממה שיגזור עליהם תורתינו אם לדון בעיר שיצאו משם או בעיר שהלכו לשם.

ד עוד טענו הק"ק שאת"ל שאלו שיצאו קיימו מה שקבלו ועשו כפי הסכמתם אעפ"כ הדין נותן שכיון שיש לאלו בתים נכסים וקרקעות בעירם לדון בעירם ואם באולי לא יבואו אחר שיזמינם ב' וג' פעמים שיפסקו הדין שלא בפניהם (לא ידעתי מנא להם זה דאפי' אם נתעקלו מעות הנתבע בעיר התובע דנעשה זה כדי שממילא יבא הנתבע למקום התובע ולכן נקטו הפוסקים כך שאז הנתבע הולך אחר התובע מ"מ באין הנתבע חושש לזה ונשאר במקומו ודאי לא יהבינן המעות לתובע ולא נחתינן לנכסי אפי' אחר התראה וקביעות זמן לנתבע וכ"כ מהרי"ק שורש ק"ט וע' בשו"ת שלי חוט השני ד"ע סי' ע"א.

ה אם אין בידו שטר מקויים ובהנך גווני המבוארים בטור וש"ע סי' ק"ו וא"כ אין צורך לכל תשובו' היחידי' במה שטענו שאין בכחם לעקל שהרי בתים דדהו ממילא שם המה

ואין בכח הקהל לירד לנכסיהם אפי' היו העיקול מעות כמ"ש וכמו שטענו בסמוך אחר זה שבתים שלהם ה"ה משכנות. ואפי' פסיקת הדין שכ' הרשב"א מיירי בשכבר טענו וכמ"ש הסמ"ע בפי' ס"ס י"ח ששם הביא הב"י דברי רשב"א הללו) וירדו לנכסיה' כפי מה שפסק הרשב"א ז"ל בתשובותיו אלף קמ"ו וכדמפרש התם טעמא מהא דר"פ הכותב כדי שלא יהא כל א' ואחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב במדינת הים.

ו וגם גדולה מזו פסק מהרא"י סי' ס"ד ות"ה סי' ש"ה שאפי' לא היה מעולם הנתבע בעיר התובע שבכל מקום שנראה לב"ד יכולים לעכב מעות הנתבע לבא ולדין בעיר התובע ומזה משתרבב המנהג לעקל מעות אע"פ שאין בו צורך כולי האי ע"כ. על זה טענו אלו שיצאו שאף לדברי הרשב"א ות"ה ומהרא"י ז"ל אין לזוז בנדון דידן שהתובע הולך אחר הנתבע דע"כ לא קאמר הרשב"א ז"ל אלא בבא בשטר בידו על הנתבע ונמצא שקודם יציאתו מעיר התובע נתחייב בו אבל בשאר תביעות בעלמא בנדון דידן לא. ועוד שבשעה שיצאו לא היה לק"ק עליהם אלא חשש תביעות שחששו לנולדים ולחיובות למפרע ולא שייך הכא טעמא כדי שלא יהא כל אחד נוטל וכו' ודברי הריטב"א יוכיחו דלאו כללא הוא דשלא יהא כל א' וכו' שהרי פסקו דדוקא בשהיתה ההלואה בעיר התובע אמרינן לעכב המעות אבל אם נעשה בעיר אחרת לא.

ז ואע"ג דשאר הפוסקים לא חלקו לאו משום הכי איכא למימר דפליגו עלייהו בהא. וגם עד כאן לא קאמרו ת"ה ומהרא"י לעקל המעות אלא באלים בעירו דלא ציית דינא אבל אם נראה לב"ד שנתבע ציית ולו דינא לא ישכבו מעותיו אע"פ שהם בעיר התובע אלא התובע הולך אחר הנתבע וכמ"ש מהרי"ק שורש א' וכ"פ מהרי"ו סי' ל"ד וקנ"ה וכ"ש לדעת ר"ח וסייעתו דפסקו כר' יצחק נפחא דאמר ל"ש אלא בכתובות אשה משום תנא והבו דלא לוסיף עלה דהרשב"א ומהרי"ק ומהרי"ו ז"ל.

ח עוד טענו הק"ק שכיון שהק"ק מוחזקים לגבי יחיד ומאד חששו הקדמונים לפסידא דרבים עד (לא הבנתי לשון ולא ידעתי מקומו) שאמרו שאין היחיד יכול לצאת מן העיר לדין בעיר אחרת עד שיתן משכון משום דקדירה דביה שותפא יכו' וא"כ ל"ש שיש להק"ק שטר על היחיד ל"ש שאר תביעות בעלמא.

ט גם על זה טענו היוצאים שאע"ג שהק"ק מוחזקים לא ימנע שאם התביעות שיש להם על היחידים הן משום מסי העיר אין לדונם בדייני אותה עיר מפני שיש להם או לקרובים חלק בו (ומ"מ דוקא באין מנהג מש"כ ביש מנהג ואין לומר שאפי' יש מנהג קבוע לדון לפני דייני עיר מ"מ בשכבר הסיעו עצמן למקום אחר ונתפרדה החבילה הותר התקשרות המנהג וכו' דאין זה מדע' נוטה דלאו כל כמינהו להתיר הקשר ולהפריד החבילה

בצאתם מן העיר כ"ש מדעת תורה דכל קהל ועדה שבקהילה הם שותפים כמבואר בכל הפוסקים ומזה יתילדו כמה דינים שזכר רמ"א ס"ס קס"ג ולא שייך קביעת זמן לשותפות שאין הציבור מתי' וא"כ תוך זמן שותפות א"א לשותף ליצא מן השותפות במקום דליכא פסידא ואם יאמרו דהוי ודאי מקום פסידא על זה הם דנין גוף המשפט לדעי וכל קמי דלא זכו היחידים אוקימנן להו אחזקה קמייתא ששייכים להקל ומשותפי'.

י ומ"מ ברור ופשוט דלא יועיל טענת נגיעת ב"ד שבעיר שיבואו הם אל היחידים רק ידוע בזבל"א או במקום הממוצע בדייני אותה עיר והוא הנכון דלא גריעי מעשיר אלים בעירו אחר שא"א לדייניהם לדון יפה דברו ופשיט' הוא ולדעתי גם טענת היחידים אינה לתכלית שיבקשו שיבואו אליהם רק שלא יוכרחו מהיחידי' לדון בקהילה אצלם) וכדפסק הר"י קארו ז"ל שעניני מסים אין דנים בדייני אותה עיר אא"כ יש מנהג בעיר או עשו מקנה שדייני העיר ידונו גם על מסים ע"כ וכ' בת"ה סי' שס"ב דלא מקרי מנהג אלא בתלתא זימני ונתברר שעשו כן לקבוע המנהג אבל בקהל יכולים להכריח מכח מה שנהוג הקהילות שיתן המס ששם עליו (צ"ע) או משכון וירשו לו ללכת אל ב"ד אחר דאל"כ טריחא מילתא וכל א' יטעון כן וקדירה בי שותפי וכו' ויפסד הקהל הכל ומנהג של תורה היא דמוהרייקו בטפסא דמלכא מנח וכו'. והק"ק לא עשו תקנה הנ"ל ומעולם לא קבעו מנהג זה לדון בדייני אותה עיר עניני המסים ואי משום משכון הרי הבתים שיש להם תחתיו מלבד שאנו בני ספרד דנין ע"פ פסק רב יוסף קארו ז"ל והוא פסק סתם דעניני המסים אין דנין בדייני אותה עיר ולא חייב ליתן משכון.

יא ואם התביעות שיש לק"ק אינם מעניני מסים גם הק"ק אינם מוחזקים יותר מיחיד נגד יחיד וכדכ' המרדכי פרק המוכר פירות דדוקא בעניני מסים מקרי (תמהתי על מ"ש זה בשם מרדכי פרק המוכר פירות. ושם מוכח איפכא דבכל דבר תביעה הדין כך. ונ"ל דט"ס הוא וצ"ל פרק לא יחפור ושם ס"פ בסי' תש"ב כ' על משנה אם האילן קדם וכו' סמך יש מכאן וכו' עבור עניני מסים שהקהל גובין ממנו וכו' והוא ענין מ"ש האחרונים בנתינת משכון ונקט עניני מסים ולכאורה תימא מנא ליה לחלק שהרי קאי בגמ' על אילן קדם וכו' ובאמת ל"ק שבאמת אינו ראיה שהרי גבי אילן היחיד הוא מזיק לרבי' וי"ל דדוקא בכה"ג חששו להיזק רבים מש"כ תביעה בעלמא מחיוב ממון רק שגבי מסים נהגו כן מאסמכתא והכי משמע בלשון המרדכי סמך יש מכאן למנהג. מ"מ רמ"א כ' בהדיא בש"ע דלענין נתינ' משכון אין חילוק בין תביע' מסים לדבר אחר ואין בכחי לזוז מיני') הקהל מוחזקים אבל לא לשאר דברים וכו'.

יב וע"כ לומר כן דכיון דטעמא שאמרו דהקהל מוחקים משום דמוהרקייהו דהנהו וכו'. עוד טענו הקהל שאינו לפי כבוד שהקהל ילכו לדון בעיר אחרת. ועל זה טוענים יחידים שיצאו שכבוד הקהל במקומם מונח כיון שהדין נותן שעיניני מתים ושאר דברים שיש לדיינים או לקרוביהם הנאה בהם לא ידונו בדייני אותה העיר. ועוד שכבר מחלו על כבודם ובהסכמת רובם התנו עם אחרים שיצאו מקודם שעמהם תהיה הברירה אם לדון בעיר אחרת או לדון בעיר שיצאו משם. ועוד שבעיר שיצאו ממנה ליכא ב"ד קבוע כלל ואפי' א' אשר בשם חכם וראש הקהל יכונה וגם חק ומנת חכם לא ניתן לו כנהוג ובעירם שהלכו לשם יש ב"ד קבוע ממוני' ע"פ ז' טובי העיר ומנהיגי'.

יג עוד טענו הק"ק שבאם הדין יתן שהיחידים יהיו מוכרחים לבא לדון לפני דייני עירם שלא יקבלו מורשה שיבא בהרשאת הנתבעים רק הם בעצמם יבואו ויעמדו בדין ואם לא יבואו אחר ההזמנה הראוי שיפסקו הדין שלא בפנים וירדו לנכסיהם כי כן פסק הרב ר"י קארו שנתבע אינו יכול לעשות מורשה.

יד על זה טוענו היחידים דעד כאן לא קאמרינן דאין הנתבע עושה מורשה אלא כשהנתבע בעיר התובע אבל כשהוא בעיר אחרת ודאי עושה מורשה והכי משמע מכלל מ"ש (אין משם ראיה דלא היה שם תמצית המבוקש לדין זה ונקטי' בשיטפי' דלישנא אבל אין לומר דאפשר לקיים דברי הרשב"א ע"פ מ"ש הרי"ף בנשים יקרות הוא דוחק שנצרך לומר דמיירי שם ברשב"א בנשים יקרות מלבד מה דקשה דנהי דהתירו לשגר להם סופרי הדייני' לא התירו (וא"כ משם ראיה להיפך מדלא אמר יעמדו מורשה רק דיש לדחו' דמיירי שרוצה לטעון בעצמה ותדע דהרי גם בשהיא תובעות מיירי) להם מורשה כי אפשר שהתובע ילך עם סופרי הדייני' וכמ"ש הסמ"ע יע"ש.

טו לכן נלפענ"ד דאין היחידים יכולים להעמיד מורשה דיהבינן לבני הק"ק דין נתבעין לזכותם מפני קדרא דביה שותפי ולענין שהיחידים ילכו אחריהם אבל לא לחובתם שיהיו היחידים רשאין ליקח מורשה. וכן בכל עיקול שעל ידו ג"כ נעשה הנתבע תובע לענין שצריך לילך אחר התובע מ"מ פשוט וכך ראיתי דן א"א הגאון ז"ל כמה פעמים דמ"מ זה שעקלו נכסיו שהוא באמת הנתבע אינו יכול לעשות מורשה.

טז האמנם בהא מילתא שע"י העיקול צריך המעוקל לילך למקום התובע נסתפקנו כמה פעמים אם הנתבע מבקש להעמיד ערבות וליתן משכון או המעות בעצמן ליד שליש במקום התובע רק שילך התובע לאחריו למשפט אם צייתינן לה. דמשמעות כל הפוסקים דבלי אמתלא כלל לא מעקלינן המעות וע"ס ע"ג ס"י הג"ה רק דבשו"ת המרי"ק משמע

אפי' בלא טעם ועי' בסמ"ע סי' י"ד ס"ק ט"ז ואם כדעת מהרי"ק נראה דס"ל דהיינו טעמא דעיקול בלי טעם דעל כן מעקלו שיצרך הנתבע לבא אל התובע ואין לזה טעם.

יז ולא מבעי' שאינם יכולין להעמיד איש אחר למורשה אלא אפי' לשלוח א' מהם ולתת לו כו"ה אני מסופק דההוא דשותף א"צ הרשאה מיירי בתובעים ומכח מיגו דתובע חלקו וכמ"ש טור וב"י סי' קכ"ג רק שמלשון מרדכי פרק מי שהי' נשוי הובא בהג"ה ש"ע סי' קע"ו סכ"ה במ"ש הואיל שלא צוהו לטעון וכו' לא משמע כן מש"כ באשר לפי לשון השאלה הם מכובדים ועשירים לא מחייבינן להו שיעמדו כלם לב"ד והייתי מפקפק בשביל זה אם יש להם דין יחידי' נגד בני הק"ק רק מאחר שאינם רוב בנין אין בידינו לחלק ע"פ סברות בדויות כזו גם מהג"ה הנזכרת אין ראיה דלא מיירי שם בדיני מורשה לכן צ"ע.

יח רק בנדון זה שהמה מכובדים ועשירי' ישלחו אחד מהם לטעון בעד כלם. כל זה נלפענ"ד לפי מיעוט הפנאי וקוצר יד המשיג ורוב הטרדות וגודל חולשת כח הבחינ' והעיון נאם הטרוד יח"ב.

יט הרשב"א בתשובותיו סי' שנ"ד שנ"ד וש"ת מהרי"ו סיי' ל"ג וקי"ט ועל כרחך לומר כן דהגע בעצמך שנתבע שבעיר אחרת חלה חולי שאינו יכול לעמוד ממנה לפי אומד הרופאים או שהוא זקן מופלג ורב הדרך ביניהם הנפסק דינו בלא שטר ע"פ טענותיו של תובע ולא נשמע מיהא טענותיו מן הבא בהרשאתו הא ודאי ליתא וא"כ אם הדין יתן שידונו לפני דייני אותה עיר ישלחו מורשה שיטעון בעדם.

כ כלל העולה מטענו' הקהל להחרים אם אלו שיצאו משם שלא קיימו מה שקבלו לפי ההסכמה ואת"ל שקיימו הם מוחקים ואף אם לא היו מוחקים כיון שיש להם בתים ונכסים בעיר והתביעה שהם מוכרחים לבא לדון בעירם ואף מורשה לא יקבלו אלא הם בעצמם יבואו ויגידו טענותיהם.

כא וכלל העולה מטענות היחידים שיצאו שהם לא עברו על הסכמת הקהל ולא סרו ממנה שהרי קודם צאתם מסרו שטר בח"י ע"פ ההסכמה ובנוסחתה וצייתי דינא ושאע"ג שיש להם בתים בעיר אין לכוף אותם לדון שם כיון שאין עליהם שטר אלא תביעות בעלמא.

כב ואת"ל שאין לחלק כיון שיש לדיינים או לקרוביהם הנאה באלו התביעות אין דנין מבדייני אותה עיר וסילוק לא מהני במסים וכדומה וכמ"ש הב"י בשם הרא"ש ז"ל סי' ד'. ואת"ל שיש בתביעו' דבר שאין בה הנאה לא לדיין ולא לקרובים כיון שאין בעירם לא ב"ד ולא חכם קבוע ובעיר שלשה בא' יש.

כג זה וזה מתקיים לפני דייני עירם ראוי לדון. ואת"ל שהדין יתן שדייני העיר שיצאו ממנה דנין אותם ישלחו הנתבעים מורשה כפי סברת הפוסקים. עכ"ל השאלה:

תשובה קנז

א זה לשון השאלה על ארבע חלקיה בגוף המשפט:

ב הקהל רוצים שאלו היחידים יתנו חלקם במסים של אותה שנה. והיחידים אינם מתרצים באמרם כי אנחנו יצאנו מן המקום עד שלא פסקתם שהגוים היו מבקשי' ששה אלפים והק"ק היו מסרבין מלתת רק ד' אלפים כימי קדם ואומרי' לשר הקהל צאו גם אתם מן המקום כמו שיצאנו אנחנו:

ג לכאורה נראה ממ"ש הרשב"א סי' תתפ"ז דמשעה שפסקו הנאמנים המס על הקהל והתחילו לגבות וכו' והובא בהג"ה ש"ע סי' קס"ג ס"ג בהג"ה ארוכה משמע דתרתי בעינן פסיקא והתחילו לגבות וכ"כ הסמ"ע בפי'. מיהא אין ראיה משם כלל דשם זה היחיד לא עשה מאומה מעשה הגורם הפחת רק משמיא רדפין לי' דהעני לכן בעינן התחילו לגבות דנעשה חוב וכמלוה עליו מש"כ מקמי דגבו שום דבר דאכתי לא מטי זמנה לא חל עליו אכתי שום חוב לכן אם העני לא יתן רק מערך עני וכך ג"כ סברא זו עצמה בעני והעשיר.

ד מש"כ בנדון זה ודאי אם היה נעשה הפסיקה עם השר לפני שיצאו היחידים מן המקום אע"פ דאכתי לא מטי זמן גביה חל עליהם אותו פסיקא וכן הוא מסקנת רוב הפוסקים כמ"ש המרדכי פ"ק דב"ב סי' תקצ"א וכ"כ בהג"ה ש"ע שם בס"ב משמע תיכף אחר שהושם לא יכול להיחיד לצאת מהם וכן אם לא העלה עליהם השר סך יותר משנה בשנה תיכף כשנכנס תחילת השנה חל החוב ונעשו כל הקהל שותפי' ולא יוכל יחיד לפרוש כיון שהשר גובה מדי שנה בשנה.

ה וראיה משו"ת הרא"ש הביאו טור ח"מ סי' שי"ב ושם בש"ע סי"ד מקום שנהגו שיש להם ר"ה קבוע וכו' ובנדון דידן לא בעינן יום קבוע כי תיכף בכניסת השנה שהם צריכי' רשיון דירתם תחת השרר"ה והגנתו עליהם ה"ה חייבי' תיכף. מיהא נראה דאין זה רק בסך שהיה קבוע להם לתת שנה בשנה בשנים שעברו מש"כ כאשר בשנה זו מבקש יותר מאד כדמשמע בשאלה נראה דעל אותו היתר לא מחייבינן אלו שיצאו דמיד שהעביר השררה עליהם הדרך לבקש יותר משנים שעברו ה"ל גזילה דמלכות' לא דינא דמלכות' כמוכס שאין לו קצבה הובא ג"כ בהג"ה ש"ע שם ס"ס הנ"ל והוא מהמרדכי פ' הגוזל סי' רמ"ה ואף ע"פ שיש להקשות על שמביא ראיה שם מההוא כלילא דפ"ק דב"ב דאותן שברחו פטורים היו וא"כ זו דעת ר"ת ולא ק"ל הכי כמ"ש המרדכי שם סי' תק"ץ והכי

פסק בהג"ה ש"ע שזכרנו בסמוך מ"מ לכשתמצא ל"ק דאין חולק על סברת מהר"ם רק דסבר מהר"ם דדמי כלילא עלילה היתה מש"כ דעת ר"ת החולקים עליו. מצינו למידין מיהא דבעלילה אין חולק ונהי דאין ראיה מגמ' דכלילא מ"מ יש סברא וגם ראיה משותף חולק שלא לדעת חבירו במקום דאיכא פסידא חוץ למנהג עולם מ"מ יש להסתפק אם ההכבדה אינה כולי האי חוץ לשכל והדרגה י"ל דדרך השררות לפעמים לעלות במה ובכה"ג לא נקרא עלילה ולא גזלה שיוכל השותף לחלוק והכי מסתבר:

ו הק"ק אומרים חובות שיש עלינו ממעות של הקדש וכיון שיצא רוב בנין מן העיר הגיע העת לעמוד הקרן ויוטל על כל א' וא'. והיחידים אינם מתרצים וטוענים שהסכמת הקהל הוא שכל הרוצה לצאת מן העיר ישלם שלשה מסים ויפטר [ע"ל שאלה פ"א דף מ"ה ע"ב] וכן נהגו עד עתה:

ז בזה טענת יחידים ברורה באשר אומרים כי כך הסכמת הקהל ולא ידעתי מה שמשיבין הקהל מש"כ באין כאן הסכמה ותיקון ודאי הדין עם הקהל ולא תלי בטענת הקהל שע"י שיצאו יחידים ידחקו עליהם חובות ויגיע עת הפרעון רק דכל הקהל ה"ל כשותפי' במה שחייבי' ומוטל על כל אחד לפרוע חלקו אם הגיע זמן תשלום השותפות כ"ש אם יחלקו תוך זמן דלגבי ציבור המשותפין לא שייך כלות הזמן שאין ציבור מתי' כבגמ' תמורה פ"ב ואם יש הפרשות והכחשה בהסכמה ובתקון ודאי ה"ל ציבור מוחזקי' כמ"ש בת"ה סי' שמ"א בעניני מסים ואע"פ דתביע' זו לא מקרי תביעות מסים (מצד עצמה) מ"מ אחר שמעות אלו הם חיובות הקהל ואם באו לפרעם צריכי' לגבות מהקהל ה"ל בכלל מסים דתלויים זו בזו ויד הצבור על העליונה.

ח ואין לומר עוד דהא דת"ה מיירי בדין שיש לציבור עם היחיד ששייך לאותו ציבור מש"כ אלו לפי טענת' כבר פרשו מן הציבור מ"מ במה שמוטל עליהם אין בכחה לפרוש אם ע"י זה יגיע היזק לציבור וה"ל דין יחידים שבציבור עם ציבור שלהם.

ט רק שאני מסופק שמא דוקא לציבור נגד יחיד ממש דכל הדיני' כתבו בלשון יחיד מש"כ טפי שדנים נגד הציבור בחדא מילת' כ"ש שיש להסתפק אם הם עשרה שנקראים קהל אם נתישבו יחד בקהל אחר כ"ש אם נקבעו שם בבה"כ אחת לבד שהר כל ביה עשרה ג"כ נקראים קהל ועדה כדנפקא לן מקראי אם עדיין יש להם דין יחידי' נגד הקהל שמשם יצאו ומה גם שלפי מ"ש בשאלה הם רוב בנין והרי קיום כל קהילה יותר תלויה בממון מבמספר אנשים לכן כתב הרא"ש שדבר הנגבה לפי הממון מיעוט עשירים נקראי' רוב הביאו רמ"א ס' קס"ג ס"ג והרי בנדון הנדבר בשאלה אין ענין לסכנת נפשות ולד"ה גובין לפי הממון כמבואר בהג"ה שם וא"כ י"ל דאין יחידי' עשירים שנפרדו דין

יחידי' לגבי רוב ענייי שנשארו הן לענין מוחזקו' או קים לי ומה גם באשר הפליג בשאל' שאין בעיר שהלכו ממנה לא רב ושום חכם ולא פרנס ומנהיג:

י הק"ק אומרים כיון שהעשירים והתקיפים יוצאים אין לאל ידינו לפרנס העניים שבעיר וצריך להכין להם צדה לדרך כדי שילכו אל עיר אחרת וכן נתחייבו הקהל לעשות ויתנו חלקם המגיע להם והיחידים אומרים כן נעשה אבל לעת עתה אין לכם תביעה עלינו כי מי יודע אם יתרצו העניים לצאת ומספר היוצאים.

יא בזה גוף טענת הקהל עולה יפה לפי מה דק"ל כופין על הצדקה ודלא כר"י ט"ע וריב"א ואין לומר דהיינו דוקא במזונות כמ"ש בפ"ק דב"ב שלשים יום לקופה וכו' וכן הא דפרק נערה דרבא אכפיי' לרב אשי וכל הנאמר בזה דמש"נ הא אמרו די מחסורו אשר יחסר לו אפי' סוס לרכוב עליו וכו' וזה ג"כ חוב מוטל על בני עיר כבר ואין בני עיר יחידי' יכולים לפרוק מעליהם בשום ענין. רק מאחר שהיחידים מרוצים יפה דברו ויפה השיבו ומה גם לפי מה שנכתב בשאלה בסיפור שיש להם שם בתים ונחלאות והרי אפי' בחוב ברור וידוע אין נזקקין בתובע תוך זמן ואפי' ביש אמתלא שלא יוכל לגבות אח"כ לא מצינו שנזקקין להוציא רק לעקל או להעמיד ערב כמ"ש הרא"ש הביאו טור ח"מ ובש"ע סיק ע"ג והרי כאן נכסייהו ערבין ואין להם פתחון פה לתבוע ספק העתיד להיות:

יב הק"ק אומרים מי יודע איך יפול הדבר ופן ח"ו יגזרו עליו לתת איזה סך הן בשביל שעברנו על גזירתם בהיותכם בתוך עם ה' הן על דברים אחרים כגון אם ח"ו יאמרו בחרות אפם בנו בראותם טוב הארץ יצאו ממנה ויעלילו על הנשארים גם אתם תתנו אתנו ועל זה היחידים טוענים מה לנו ולצרה אם מה שעברנו על גזירתם ערוקו ועשו כמונו ואם על הנולדים אין לנו חלק בהם:

יג גם על טענת הק"ק זו מספיק מ"ש בסמוך דאין צריכין להשיב על טענה שאינה ברורה כלל ועוד לפי מ"ש חוששים הם מעלילות וא"כ ק"ו הוא שאפי' היו נגזרו עלילות בהיותם שם רשאים לברוח כמ"ש לעיל כ"ש אם ברחו מקמי הכי ואח"כ באו בעלילה אפי' על שעבר ואין להקשות על מ"ש דה"ל טענה שאינה ברורה מהא דכ' מהרי"ק שורש ר' הביאו רמ"א ג"כ בהג"ה ס"ס קס"ג שגם קהילות אחרות שיש לחוש וכו' צריכי' ליתן שאני התם כי כבר יצאה עלילה ויש חשש סכנה גם להם מש"כ הנדון הנ"ל אין חשש להם כלל רק חשש ציבור שכבר יצאו מהם ואין כא טענה ברור' עדיין.

יד מ"מ נלפענ"ד דאם יזכו היחידים בכל טענות' הנ"ל או אפי' באחת מהם הפסידו חזקת עירונתם שם אצל הקהל שהרי זכות פטורי דהו נובע ממקור גמ' פ' הגוזל בתרא דקט"ז דבמקום דאיכא פסידא שותף חולק שלא מדעת חבירו וא"כ אין להם עוד חלק וזכות

בחזקות וזכיות הק"ק ומ"מ אין בכחם לפרוש מכל חיבו' המוטלי' על הקהל בשעת יציאתם אפי' לא הגיע זמן גביה.

טו לכן המנהג פשוט בק"ק דאשכנז שאם רוצה לעקור דירה לגמרי יתן טרם נסעו אפא צוק ובקצת ק"ק יש תיקון קבוע לתת כך וכך מכל מאה מערכו ובקצת' מחשבין מה שהק"ק חייבי' בחיובות כלליות של הק"ק גם מה שמגיע ערך כלל הקהילה ומזה ידעו כמה יתן זה שמבקש לפרוש מכל מאה מערכי ומ"מ רשאים להוסיף כי לא לבד תביעתם מצד החיבו' רק גם ממסי' וארנוני' ואורחי' וצדקות להבא כי אין זמן קבוע שלשותפות שלהם לכן יעשו תקנו לבטל הקטטות שיפלו בדבר הזה.

טז כלל העולה מדברינו. שאם השררה העבירה על הקהל את הדרך ובקשו מהם סך רב כפל סך הקדום ובכה"ג ונראה שאין טעם וסברא לבקש כזאת ה"ל מקום פסידא והכח ביד היוצאים לשרוש מהם מ"מ חייבים לתת חלקם לסך שהיה לפנים ואחר שנכנס השנה. וע"ד חובות שחייבו הקהל הדין עם הקהל באם אין הסכמה ותקנה על זה. וע"ד פרנסת עניים וחשש גזירות וקנסות להבא הדין עם היחידים.

יז נאום הטרוד. יאיר חיים בכרך.

תשובה קנח

א שאלה: נר ישראל אור שבעת ימים חכמתו תאיר פניו ומחזי כצוצית'. שבילי דנהר דעה לו נהירין ושמעתתא ברירין כההוא דאהדרה ליה משונית'. גבור לרוץ אורחות ימים בבבלי וירושלמי ספרא ספרי ות"כ וכולהו בחדא מחית'. יועץ וחכם חרשים איש מלחמה ולקבל אלף ישא חרב ומורנית'. וה' אתו שהלכה כמותו אפילו במיפך ואודית'. מאשר שמינה לחמו יתן מעדני מלך בשרא שמינה וחמרא דפרגית'. וזולתי [ידוע להגאון הנשאל על מי היה קריצתי ורמיזתי במ"ש מלת זולתו כי אינה שיחה בטילה] אכל דלא דילי' בהית לאיסתכולי כבושת גנב ורדא ועינונית'. לחם אבירים אכל איש לבב אנוש התורני יסעוד הסופגנין והדובשנין וחלת המשרית'. ולחם זולתו נקודים לחמא דהנדקא מרתח גביל לתורא וטרית'. דעתו דעת תורה ודעת נוטה בהם יריע יכריע לחריפא דפומבדת'. ואגב חורפי' מחליא לי' ויהיב טעמא לשבח כבשר ע"ג גחלים במלתא גללנית'. ודעת זולתו קצרת יד וצעירת הרגלים סברת הכרס אכריסה תקל"ה כבניתא. מימיו מקור מים חיים בהם ירחץ כל דבר קשה כבתרי גוונא אהלא וכברית'. ומימי זולתו מים מהמכזבים מים שלנו מיא דבית'. חדשים לבקרים יום מיומיים לנטוע שמים ואדמות בנגלות ונעלמות הא כדאיתא והא כדאיתא. וזולתו יעמול לרוח ורקיע דשוא אך

הבל כמטייל כאסקונדרי בנרדשיר וגורית'. הוא הארז אשר בלבנון רבו סעיפותיו וגבהו דליותיו ארזא ותורניתא. אין ערוך אליו תאלין הוצין חרובין אזובי קיר והנהו צונית'. מבקש לימודו ואת מי יורה דעה ריחו נודף ומפעפע כמידי דשמנונית'. ולימודי זולתו כלימודי' וכעבים מגררי גרמא בניזקין כדלא אכלי בשרא שרוים בתענית'. הנמצא כזה איש פי מלא תורה כרימון מצא תוכה אכל תמרא ושדי קשית'. זה סיני ועוקר הרי הרים משיג דברים נכוחים שפתים ישק בנשיקה כמשחל מחלבא בנית'. לו דומיה תהלה מקצר היריעה לספר הידיעה דלית טימא במרגנית' ה"ה הגאון המופלא נ"י פ"כ ע"ה כבוד מוהר"ר גרשון נר"ו יאיר כאור הבהיר:

ב הנה אין המבוקש והפנאי מסכים להאריך במליצה ולהטריח צדיק בתיבות הרבה אך בהא דבדק לן מכ"ת ורמי הלכתא אהלכתא והוא הא דסתם לן הרב מהרי"ק בש"ע בחלק א"ח סי' תצ"ח ס"ח עוף שנדרס ברגלים מותר לשחטו בי"ט וכו' והוא איבעי בש"ס דבעי ר' ירמיה אי מחזקינן רימותא או לא והוא בפ' המביא דל"ד ע"א ובעי ר' זירא למיפשט לאיסורא מהא דאין מלבנין את הרעפים בי"ט וכמ"ד מפני שצריך לבדקן עי' שו"ת ת"י סי' כ"ו] והשיב לו ר' ירמיה שם אנן מפני שצריך לחסמן מתנינן לה וכמסקנא זו פסקו הרמב"ם והרא"ש והרשב"א ולכן כתבו בעוף הנדרס לקולא ולכן כתבו גבי ליבון רעפים מפני שמחסמן וכ"כ גם בש"ע סי' תק"ח [עב"י ס"ס תק"ב].

ג ובי"ד סי' רס"ו ס"ז וא"ח ס"ס של"א כתב בש"ע אדם שלא מל לעולם לא ימול בשבת וכו' והם דברי המרדכי ס"פ כיסוי הדם שהשיב ר' שמחה דאדם שלא מל לעולם ודאי לא ימול כדאמר במס' ביצה מפני שצריך לבדקן והביאו בת"ה ס"ס רס"ה ואין שם שום חולק והוא גמרא דליבון רעפים והרי לפי מ"ש בסמוך נדחה גבי ליבון רעפים טעם זה וק"ל כמ"ד מפני שצריך לחסמן ולכך מקילין בעוף הנדרס וכמ"ש שהרי לפי טעם שצריך לבדקן היה אסור ע"כ תורף קושיא דהוד מכ"ת.

ד ואני בעוניי אף כי מנזיהותי' מסתפינא מ"מ מטיבותי' אמינא דל"ק מידי אחר שארבה בחבילות להקשות עוד מיני' וביה מה ראו הפוסקים ומה הגיע אליהם שפסקו בעוף הנדרס להקל דאע"פ דדחי ר' ירמיה לר' זירא דלא מצי למיפשט לאיסורא וא"ל אנן מפני שצריך לחסמן מתנינן לה מ"מ נשאר איבעי' דעוף הנדרס על תילה וכ"כ הב"י וז"ל והאבעי' לא נפשטה בהדיא ונקט לה הרא"ש לקולא וכ"פ הרמב"ם וכתב ה"ה שכן הוכיח הרשב"א עכ"ל ואני עייניתי בספרו עה"ק בית שני שער ב' דל"ט ע"ב וכתב שנראה לו להקל ולהתיר בללי שום טועם וקשה א"כ באמת מה טעמייהו.

ה ועוד דההוא דליבון רעפי' גופי' מאן לימא לן דדחוים דברי ר' זירא מדברי ר' ירמיה ואף את"ל דסוגיית ש"ס מוכחת כמ"ד צריך לחוסמן כמ"ש הרא"ש ואפשר שעל זה סמכו הפוסקים וכתבו טעם דליבון רעפים מפני שצריך לחסמן מ"מ קשה הן אמת דגבי ליבון רעפים הטעם מפני שהוא עצמו מלאכה והוא החסימה ולא צריכנן לטעם דבודקן שהוא רק חשש שמא יפקעו ואשתכח למפרע וכו' ומ"מ י"ל במקום דאיכא למיחש חוששין ועל כן נשאר אבעי' דעוף הנדרס ומנא לן להקל.

ו לכן נלפענ"ד דהן אמת ס"ל להפוסקים דהאבעי' דעוף הנדרס לא נפשטה ומ"מ ס"ל דאינו רק ספק דרבנן הואיל דאין כאן איסור ברור בשעת מלאכת שחיטת העוף ועכ"פ שאין חשש איסור בשעת מעשה וכי שחיט בהיתרא שחיט שהרי מדאורייתא מותר לשחטו כמו דשחטינן כל הבהמות וכי בתר הכי נמצאו טריפה לא חששינן להשוחט כלל למלקות רק לומר דגזירות חכמים הוא מפני דנולד ריעותא ניחוש פן יטרוף ויהיה למפרע שחיטה שלא לצורך ולא הוי רק ספק דרבנן וק"ל לקולא אחר שא"א לבא לידי חיוב מלקות כלל. וראיה לדברי ממ"ש הר"ן גם הוא טעמא דליבון רעפים מפני שצריך לחסמן ומ"מ כתב דנקטינן בעוף הנדרס לחומרא דהוי ספק דאוירייתא וקשה לכאורה כלפי לאי דאם ק"ל כמ"ד מפני שצריך לחסמן לא ק"ל מפני שצריך לבדקן וא"כ לא חששינן לריעותא כלל ומה זה ספק דאורייתא אלא ע"כ כמ"ש דבהא דהשיב ר' ירמיה לר"ז אנן מפני שצריך לחסמן מתנינן לה לא נדחו לגמרי דברי ר"ז ולא בטל בזה חשש דשמא ימצא קלקול כטעם שצריך לבדקן רק דלא נפשט' לגמרא האבעי' לחומרא ונשארה בספ' וס"ל להר"ן דה"ל ספק דאורייתא ומ"מ נחלקו עליו רוב הפוסקי' וס"ל דאינו רק ספק דרבנן ולקולא וכמ"ש.

ז ולכך שפיר השיב ר' שמחה דאדם שלא מל וכו' דשם אע"פ דג"כ המילה מצד עצמה מותרת מדאורייתא מ"מ אם מקלקל לא הוי מילה כלל ועביד איסורא בידים וחייב חטאת שעשה חבורה שלא במקום מצוה והביא ראיה ממ"ש חז"ל מפני שצריך לבדקן דלא אדחוי הטעם לגמרי וכמ"ש רק דבעוף הנדרס ק"ל להקל מפני דא"א לבוא לידי חיוב חטאת בידים ואין שום חשש קלקול בשעת מעשה והוי רק חשש דרבנן וקלקול הבא זולת מעשיו ודו"ק מש"כ במילה דיש חשש איסור דאורייתא וקלקול במעשיו. ולכן לא כתב ה"ר שמחה ראיה מגוף הדין דאין מלבנין את הרעפים והוא מפני דס"ל טעם הדבר שם מפני שצריך לחסמן כמסקנת הש"ס וכמ"ש הרא"ש לכן נקט רק עמ"ש מפני שצריך לבדקן ר"ל במידי דאורייתא צריכין אנו לחוש לטעם ההוא כי לא נדחה כלל.

ח ובחדושי הש"ס כתבתי שיש לי תמיה גדולה על הרמב"ם דמשמע דאסר גם ליבון רעפים ישנים מפני שצריך לחסמן נגד הש"ס ומ"ש ה"ה להתנצל בעדו הביאו הב"י סי' תק"ח נסתר מסוגיית הש"ס במ"ש הכא בקדירה חדשה עסקינן וכו' ר"ל שם מפני שצריך לחסמן שהרי חייב חטאת כמ"ש הרא"ש ומאד שגה בזה הרב בלחם משנה ובכה"ג קשה דברי הטור במ"ש ס"ס תק"ב וסי' תק"ח אם לא שנחלק ונאמר דרעפים יש בהם תמיד משום חתימה מש"כ קדירה ובכה"ג חלקו התוס' אבל כל זה איננו שוה לי ואם מצאתי חן בעיניו יודיעני בחסדו דעתו הנקייה הקדושה והרחבה:

ט יאיר חיים בכרך.

י תשובה: אורח חיים יפלס. נא"ו מעגלותיו מעגלי צדק אין בהם דופי וקילס. והוא במלכים יתקלס. עילאי כפלפולים חדי ויתעלס. קילוס אחר קילוס בזמן שהוא צדיק בן צדיק חוט המשולש ספרו כאן וזיינה עליה מקולס. שום שכל ומפרש ומתרגם כאונקלס ה"ה הרב הגדול המופלא והמופלג. כל סתום מלבן כשלג. מהר"ר יאיר חיים נר"ו לא יכבה מחול ימים ירבה:

יא אחר דרישת החיים והשלום באתי לגלות את אזניו שזה היום באתי אל חדר הוראתי וחפשתי באמתחת תשובותיי ובתוך הבאים האירה אל מול עבר פני מגילה עפה עבה וארוכה ערוכה ושמורה אשר כוננו ידיו אמונה בשנת תל"ט בהיותי שם קק"ו ואידכרתן מילתא שלא השבתי למר לא דבר ולא חצי דבר מה שנוגע בענין ד"ת רק מלאתי רצונו ושלחתי לו הסכמה להדפסת ספרו היקר. ועמדתי מרעיד פן יחשדני מר א' משתים או שאיננו ספון בעיני ח"ו או דבריו אינם כדאי' להשיב עליהם ובאמת לא כן בדי ולבי לא כן יחשוב כי איתמחי גברא ואיתמחי קמיע. רק מה שאיחרו פעמי תשובתי זאת לא זאת כי אם בהיותי שם קק"ו הקיפוני כתרוני כצינה טרדות רבות חבילות ואגודות כידוע למכ"ת ואחר סמוך לביאתי לביתי כיוצא בו השתרגו עלי עסקים כסדרן ושלא כסדרן עד שבא ניירי נייר מחוק לידי שכחה כאצבע בבירא. ע"כ אמרתי אנתק הלאו לקיים העשה להפריז פרודגמא הישנה חביבה עלי כחדשים לבקרים. ומה שהעלה שכלי הדל והקלוש הצגתי בנייר בפני עצמו כי כן דרכי תמיד ונכון לעשות כן.

יב והנה רום מכ"ת סיים בשילהי דמגילת' וז"ל ואזי אוסיף להביט אל היכל קדשו בתריסר גווילי ספיקא הלכות כו' ע"כ אם כשר הדבר בעיניו עיני פקיחי לקיים מאמרו הנני להשיב למר לפי קט שכלי כאשר יורוני מן השמים הן לבנות דברי מר ולהסכים עמו או לסתרן כי אין משא פנים בהלכה. ותו לא מידי כעת כי צריך אני לקצר. וה' יירשיהו טוב האוצר אוצר חיים ויצילהו מן המצר כנפשו הרמה וכנפש אוהבו ב"ו:

יג והנה ע"ד מה שהשיב לי מר מגילה עפה וארוכה ערוכה ושמורה על מה שאמרתי לו פא"פ בהיותינו בק"ק ורנקפורט שיש לי מקום עיון בדברי הש"ע שבא"ח סי' תצ"ח סתם ופסק עוף הנדרס מותר לשחוט בי"ט ולא מחזקינן ריעות' והיינו כלישנא בתרא בפ' המביא על מתניתי' אין מלבנים רעפים בי"ט ובי"ד סי' רס"ו סתם ופסק אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת והוא דעת רבינו שמחה במרדכי פ' כיסוי הדם וראייתו מהא דאמרינן בפרק המביא מפני שצריך לבודקן והוא לישנא קמא שם והמעיין שם יראה שהם שני הפכים ואיך מזכה הש"ע שטרא אבי תרי.

יד הן הן תמצית דברי אשר אמרתי פא"פ למכ"ת ומכ"ת בא אלי במגילה הנ"ל והרבה להשיב כדי ליישב דבר הש"ע שלא יהיו סתרן אהדדי. ובאשר שלענ"ד שלא ריפא מכ"ת שבר יוסף על נקלה ועדיין הם צריכין עיון. ע"כ אמרתי להתבסם עמו בהלכה פעם בקצרה ופעם בארוכה. וזה החלי בעזרת ה' חילי ובמה דסיים אפתח ואחר אחרון אני בא וכו' וממאוחר אבוא אל הקודם בעזרת אלהי קדם.

טו הנה מכ"ת כותב וז"ל ובספרי היקר כתבתי תמי' גדולה על הרמב"ם והטור דדבריהם נראין דאסרו ליבון רעפים אף ישינם מפני שצריך לחסמן והוא נגד משמעות הש"ס (כאשר הקשה הראב"ד) ומ"ש ה"ה להתנצל בעדו הביאו הב"י בסי' תצ"ח נסתר מסוגיית הש"ס כמ"ש במסקנא הכא בקדרה חדשה עסקינן כו' עכ"ל דמר.

טז ואען ואומר גברא קא חזינא תיובתא לא קא חזינא ודברי ה"ה הם נכונים וראויים למי שאמרן ואין סוגיות הש"ס סתרן כלל כי דעת ה"ה שהרמב"ם ס"ל שלענין איסורא ודאי אסור ללבן בי"ט אפילו ישינים להאי לישנא דאמר משום שצריך לחסמן דבכל פעם ופעם שמלבין מחסמן אעפ"י שבליבון הראשון נגמרה מלאכתן ותו לא מחייב משום גמר מלאכה מ"מ איסורא מיהא איכא. אבל בשבת שיהיה חייב חטאת אין זה כי אם בקדירה חדשה כמו שאמר ריש לקיש בסוף הסוגיא. ובזה עולה יפה מה שפסק הרמב"ם בהל' י"ט סתם ולא חילק בין חדשים לישנים. איברא מ"ש גם בהלכ' שבת לענין חיוב חטאת סתם קדרה ולא חילק בין חדשים לישינים הא ודאי קושיא הוא וצריך נגר וכו' ועל זה בא ה"ה להשיב ע"כ לא כ' התנצלותו לדברי הרמב"ם בהל' שבת פ"ט. זה נלע"ד ברור בכוונת דברי ה"ה.

יז אעפ"י כן אין לצווח על בעל לחם משנה שמסייע דברי ה"ה לדבר אחר באופן שכוונתו לתרץ גם קושית הראב"ד מה שהקש' בפ"ט מהלכות שבת וזכרון א' עולה לכאן ולכאן אעפ"י שהוא דוחק קצת כי אם כך היתה כוונתו הי' נכון יותר לכתוב התנצלותו בהל'

שבת שהוא מוקדם ויעלה זכרונו ג"כ אהל' י"ט המאורחים מ"מ אין זה כדאי לסתור דבריו.

יח אמנם מה שהקשה מכ"ת וז"ל ואין לומר דס"ל כהלחם משנה דחייב על הבדיקה חטאת משום דהוי גמר מלאכה כמכה בפטיש א"כ איך בעי למיפשט מיני' לעוף הנדרס. נלע"ד שיפה כיון מה שכן היא דעת הלחם משנה דחייב על הבדיקה משום מכה בפטיש. אבל מ"ש מר אין לומר אני אומר יש לומר והא דבעי למיפשט מיני' עוף הנדרס אתי שפיר בלא פקפוק כלל דהא בלא"ה איכא למידק בהסוגיא מאחר שהטעם של חיסום הוא פשוט יותר מן הטעם של בדיקה כמ"ש ג"כ מכ"ת ולמה בחר לישנא קמא הטעם של בדיקה אלא נ"ל שהלישנא קמא נאדי מן הטעם של חיסום משום דקשי' לי הבריית' דלקמן דקתני אין משיגין אותן בצונן כדי לחסמן ואם בשביל לאפו' הרי זה מותר ע"כ הרי מבואר נגלה שלא חיישינן לחסום בשהוא עושה כדי לאפות כו' ה"ה נמי לענין רעפים אם כדי לצלות בו הרי זה מותר וכמו שהקשה התוס' לאידך לישנא ותירוצין של התוס' לא ניחא ליה ללישנא קמא ע"כ אמר מפני שצריך לבדקן ויש לחוש דילמא מיתפקעי ואישתכח דטרח שלא לצורך כמ"ש רש"י להדיא. אבל משום בדיקה עצמה דהוה אב מלאכה ליכא למיחוש כיון שהוא עושה כן כדי לצלות בו כמו שאיתא בבריית' להדיא ואם בשביל לאפות כו' וא"כ הוא שפיר בעי למיפשט בעי' דעוף הנדרס מן הא דאמר משום דצריך לבודקן דבי"ט א"א לומר טעם האיסור אלא משום דאחזקינן ריעותא אבל לענין חיוב חטאת בשבת ודאי יש חיוב חטאת משום בדיקה משום מכה בפטיש וק"ל.

יט אמנם יש לדקדק לפי דברי הל"מ שמפרש אליבא דהרמבם מ"ש בגמ' ר"ל הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה (דוקא בחדשה ולא בישנה) היינו ללישנא קמא אבל ללישנא בתרא אין חילוק בין חדשה לישנה והכל אסור א"כ מנ"ל להרמב"ם לפסוק בעוף הנדרס לקולא ולא חייש לריעות' בשלמא לדעת הרא"ש דס"ל משום בדיקה לית ביה חיוב חטאת על כרחינו מ"ש ר"ל הכא בקדרה חדשה עסקינן היינו אליבא דלישנא בתרא על כן פסק הוא כלישנא בתרא משום דא"א ליישב הברייתא כי אם אליבא דלישנא בתרא אבל לפ"ד הלחם משנה שיש ליישב הברייתא אליבא דשני הלשונות ודאי קשיא מנ"ל להרמב"ם לפסוק כלישנא בתרא ולקולא.

כ ונלע"ד שס"ל להרמב"ם אע"פ שאבעייתו דר' ירמיה לא נפשטה במקומה פ' המביא נפשטה במקום אחר [ע' סמ"ק דמצינו בכה"ג טובא בש"ס לכן מ"ש רבינו לקמן ואין להקשות וכו' ל"ק ועי' בתוס' מס' יומא די"ט ע"ב ובב"ק דפ"ו ע"ב ובמלחמת ה' פ' ג' דברכות. ומסברא זו כתב הרב הגדול בשער אפרים סוף תשובה נ"א דכ"ג ע"א שנגלה

לו רז טעם על מ"ש הרמב"ם בזרק לה גט לרשות' ועבר כל רשותה וכו' אינה מגורשת שנתחבטו בזה גדולי הקדמונים דהל"ל ספק מגורשת כדרכו אחר שהוא איבעי' דלא איפשיט' בב"מ וכתב הוא דטעם הרמב"ם משום דס"ל דנהי דשם לא איפשיט' מ"מ מוכח ממ"ש הש"ס בזבחים דכ"ה ע"ב את"ל אויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי וכו' וה"ל כאיפשטא לדעת הרמב"ם דפסיק בכל את"ל.

כא ודברי פי חכם חן וכה אזכה לחיי עוה"ב שלפני ראותי בספרו העלתי זה בחידושי. רק דקשה לי א"כ היה לו לכתוב בכה"ג גבי ארנקי דבכל ענין לא זכה בו בה"ב אלא ע"כ מדשתק מיני' ולא זכרו ע"כ אזל בשיטת הרי"ף רבו דרבו דג"כ לא מייתי לה והוא מפני דס"ל דאחר דהאבעי' לא איפשיטא ממילא לא מפקינן לה ממי שהיא בידו וכמ"ש ב"י לדעת הרי"ף ס"ס רמ"ג.

כב וא"כ הדר' קושי' לדוכתי' ולולי דקשיא לן זה היה מקום אתנו לתת טעם אחר למ"ש הרמב"ם גבי גט ולומר דס"ל ודלמסקנא פי"א דשבת דר"ע וחכמים פליגו ברה"י לרה"י ור"ה באמצע אם קלוטה כמי שהונחה דמי וק"ל כחכמים דלאו כמי שהונחה דמי ורבא דאיבעי' ליה בב"מ הוא משום דנסתפק אי פליגו ר"ע וחכמים בזה כמו דאיבעי' ליה לרבה רבו בשבת ד"ד ע"ב.

כג ולא זו בלבד אלא דבש"ס דזבחים דצ"ג ע"א על משנה דמס' פרה פ"י מ"ה מסיק הש"ס דגם לר"ע ס"ל קלוטה לאו כמו שהונחה דמי רק דבזה י"ל דדוקא שם גבי טומאה שיקבל דרך אויר אמר כך ואיסורא מטומאה לא ילפינן מתו' שבת דקכ"ג ע"א ויבמות דק"ג ע"ב ושו"ת ש"א סוף סי' ע'. האמנם הרמב"ם בפי' המשנה שם תלאן בזה וזה צ"ע וע"ש בתי"ט] דאיתא בפ' אלו טריפות (חולין דף נ"א ע"ב) וז"ל אמר רב נחמן בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים א"ל רבא לר"ן וכו' ושוין אם הוא נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן כו' א"ל רב נחמן הב"ע שהפריס על גבי קרקע ע"כ ופרש"י הב"ע הא דקתני מותר בו ביום ולא חיישינן משום רסוק אברים כגון שהפריס ע"ג קרקע ננער לעמוד דאמרינן לקמן גבי נפולה עמדה מנפילתה אינה צריכה מע"ל עכ"ל.

כד ולפי פרושו של רש"י מוכרחים אנו לומר שאין מחזקינן ריעות' בי"ט דאל"ת הכי הדרי קושיא לדוכתי' דמוכח ביה הרחם אין בו משום ריסוק אברים דאי אית בה משום ריסוק איברים אמאי מותר לשוחטו בו ביום הלא אע"פ שעמדה אינה צריכה מע"ל בדיקה מיהא בעיא. אלא ע"כ לומר שס"ל לרב נחמן אין מחזקינן ריעות' בי"ט והאבעי' דר' ירמי' איפשיטא. כך הוא מוכרח לפי פירושו של רש"י ונלע"ד שהרמב"ם ג"כ פירש כן לכן פסק לקולא בעוף הנדרס וזה נלע"ד נכון מאד.

כה איברא לכאורה נראה שהיה להרמב"ם נוסחא אחרינא בסוגיא דאלו טריפות והוא מפרש מ"ש רב נחמן בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים כוונתו שאין הריסוק מטריף בבית הרחם כמ"ש האחרוני' ואפשר לפי גרסתו אין משם ראיה למיפשט בעייתו דר"י כן נר' לכאורה. אבל האמת יעשה דרכו שגירסת הרמב"ם ה"ה כגירסתינו אעפ"כ א"ש מ"ש בענין בית הרחם כמ"ש הריב"ש בשם עצמו ובשם רבינו משה מלוניל בסי' ק"ץ ע"ש. ממילא זכינו לדין שהאבעי' דר' ירמיה איפשטא מהא דאמר ר"ן הב"ע שהפריס ע"ג קרקע.

כו ואין להקשות אם דעת הרמב"ם כן הוא שהאבעי' נפשטה מדר' נחמן למה לא פשטה הש"ס מהא דר"ן הא ודאי לאו קושיא הוא דאורחא דתלמודא הוא בכמה דוכתא דלא איפשטא אלא ממשנה או מברייתא אע"ג דמצי למיפשטא מדברי אמוראי כמ"ש התוס' בפ"ק דקדושין דף כ"ג ע"ב ע"ש. כללא דמלתא לע"ד מה שפסק הרמב"ם בעוף הנדרס לקולא יסודו בהדרי קודש בפ' אלו טריפות בא דאמר ר"ן הב"ע שהפריס ע"ג קרקע ועפ"י רש"י ולישנא דגמ' הפריס ע"ג קרקע הכי דייקא.

כז וכן פירש מ"ו חמי זקני בב"ח בסי' י"ד לענין בן פקוע. והנה לכאורה הי' מקום להקשות על הר"ן שכתב להדי' שהאבעי' לא איפשיט' למה לא פשטה מהא דאמר רב נחמן גם על הרא"ש קשה שפשטה מדאמר ר"ל בקדרה חדשה עסקינן למה לא פשטה מדרב נחמן אבל באמת אין זה קושיא כ"כ שהם מפרשים מ"ש ר"ן שהפריס עג"ק היינו הלכה והלכה אינה צריכה בדיקה א"נ י"ל שס"ל שאין לפשוט מדברי רב נחמן האלו כלום דכיון שאינם אלא דיחוי בעלמא לענין בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים כי באמת דברי רב נחמן עיקור אפי' לא הפריס עג"ק כמ"ש הפוסקים ה"ה נמי יש לומר לענין זה שאין מחזקינן ריעותא בי"ט. לאו דסמכי נינהו (אבל דוחק הוא לומר כן) כללא דמילתא לפי דברינו כל דברי חכמינו קיימים מר כדאית ליה ומה כדאית ליה לפום סברא דיליה:

כח אמנם עדין חל עלינו חובה לסלק ולסקל מן הרא"ש ז"ל כל עורר וטוען טענות הרבה ה"ה הגאון מהרש"ל ביש"ש דביצה בפ' המביא סי' י"ט גם מכ"ת הקשה קצתן ובאשר שמכ"ת לא הזכיר ספר הישר הזה נראין הדברים שאין ספר זה מצוי בידו ע"כ אעתיק לשונו וכתבו ומתוכן יראו עיניו עיני פקיחי שבכלל דברי מהרש"ל דברי מכ"ת.

כט וז"ל אחר שהעתיק דברי הרא"ש שפסק בעוף הנדרס לקולא. כתב וכן דעת הרמב"ם והרשב"א להקל ולא אבין את דבריהם דאלו חיישינן ללישנא קמא דר"י דאמר מפני שצריך לבדקן לית' לדר' לקיש לגבי דר"י ועוד דילמא תרווייהו איתא דחיישינן לבדקן ולחסמן ומאן לימא לן דלבדקן לא חיישינן ועוד דהא ר' ירמיה מוקי מתניתין מושם

חיסום ואפ"ה קמבעי' ליה אי מחזקינן ריעותי' א"כ מה סיוע מן ר"ל לכן אני אומר מאחר שר"ז פשיט לאיסורא להדיא ואף ר' ירמיה עמד בבעיותיה א"כ פשיט דנקטינן לחומרא וכן דעת הר"ן וז"ל ולא איפשטא הלכך מסתברא דנקטינן לחומרא דס"ל ספיקא דאורייתא ע"כ וכן דעת הא"ז שכתב וז"ל במקום שהטריפות מצויו' כמו הכשרות אסור לשחוט בי"ט וא"כ מכ"ש היכא דאתחזק ריעות' והא"ז בעל הוראה היה ובתראי וראוי לחוש לדבריו מכ"ש לפי מה שהוכחתי דהכי מסתברא עכ"ל מהרש"ל ז"ל.

ל הנה ודאי אין משיבין את הארי ארי' דבי עילאי אחר מותו וכל דבריו הם כגחלי אש וכל הפורש מהם כו' אמנם באשר שאין כוונתינו לחלוק עליו ועל דבריו לענין דינא רק ליישב דברי הראשונים הרמב"ם והרא"ש והרשב"א ובסיעתם באנו הא ודאי שריא ומצוה נמי איכא. והנה כבר התחלנו במצוה ויישבנו מאין ומנין יצא להרמב"ם לפסוק גבי עוף הנדרס לקולא ועכשיו באנו לגמרה ונעבור חושים וחלוצים על כל התמיהו' שתמה מהרש"ל על דברי הרא"ש ונשיב עליהם לפי קט שכלינו וזה יצא ראשונה שכתב וז"ל דאלו חיישינן ללישנא קמא דר' יוחנן דאמר מפני שצריך לבדקן ליתא לדריש לקיש גבי ר' יוחנן ע"כ. ואני עני בדעת דעת לא אוכל מה קושיותו מכמה טעמים חדא מאחר שס"ל להרא"ש שא"א ליישב הברייי' דקתני א' הביא את האור וא' הביא את הקדרה כולם חייבים אלא אליבא דלישנא בתרא כמ"ש הרא"ש להדיא א"כ ע"כ לישנא קמא דר' יוחנן ליתא כלל.

לא חדא ועוד קאמינא דס"ל להרא"ש שאין לנו לחוש הכא ללישנא קמא כלל אפי' לדעת ריב"א שס"ל שכל א"ד לגבי לשון ראשון הוא הנופל לעיקר [עי' תשובה צ"ד ד"נ ע"א] והלכתא כלישנא קמא (הביאו דבריו התוס' בפ"ק דע"ז ע"ש) מ"מ בנדון דידן אין לחוש ללישנא קמא משום דאליבא לישנא קמא מוכרחין אנו לומר שר"י ור"ל פליגי בהא מילתא מ"ט אין מלבנין רעפי' וללישנא בתרא תרווייהו ס"ל שהטעם הוא משום חיסום ממילא אין להרבות במחלוקת ולישנא בתרא עיקר.

לב וכיוצא בזה ממש כ' הכסף משנה בפ"ב מהל' שגגות וז"ל מי שיהי לפניו בלילי פסח צלי של נותר ושל פסח כו' בפסחים פ' אלו דברים עלה ע"ב מימרא דר"ל ואיכא עלה תרי לישנא (אליבא דר"י) בחד מחייב ובחד פטר ופסק כלישנא דמחייב אע"ג דהוא לישנא קמא משום דלא משוי פלוגת' בין ר"י ור"ל עכ"ל ונראה כוונת הכ"מ ליישב פסק הרמב"ם אפי' אליבא מאן דסבירא ליה בעלמא לישנא בתרא עיקר וכדעת רי"ץ גיאות (הובא בראש פ"ק דע"ז) מ"מ בנדון הזה פסק כלישנא קמא דלא משוי פלוגתא בין ר"י

לר"ל. א"כ אף אנו נאמר שהרא"ש ס"ל אף אם נאמר' בעלמא לישנא קמא עיקר כדעת הריב"א מ"מ כאן לישנא בתרא עיקר דלא משוי פלוגתא בין ר"י ור"ל.

לג ועוד נראה לע"ד לומר אף אם נאמר שהכ"מ ס"ל שבעלמא נמי לישנא קמא עיקר מ"מ צריך כאן ליתן טעם משום דלא משוי פלוגת' משום דאיכא למימר ע"כ לא אמרינן לישנא קמא עיקר אלא היכא שהש"ס מביא הלשון ראשון בסתם ועל לשון שני אמר בלשון איכא דאמרי אז לישנא קמא עיקר אבל אם הש"ס נקט שתי הלשונות בלשון א"ד יותר מסתברא לומר שלישנא בתרא עיקר והכי דייקא לישנא דהריב"א דכל א"ד טפל כו' כי רב אשי סידר לשון המרובים והעיקר תחלה ועל לשון יחידים והטפל אמר יש אומרים עכ"ל (עי' בתשובת רמ"ע סי' צ"ד) והנה בההוא דפסחים פ' אלו דברים שתי הלשונו' אמר בלשון א"ד על כן הוצרך הכסף משנה ליתן טעם למה פסק הרמב"ם כלישנא קמא משום דלא משוי פלוגתא בין ר"י ור"ל וק"ל. כללא דמילתא תמיה הראשונה שתמה מהררש"ל על דברי הרא"ש נחה שקטה. עוד תמה על דברי הרא"ש וז"ל ועוד דילמא תרווייהו איתא דחיישינן לבדקן ולחסמן כו'.

לד נלע"ד ליישב על נכון דס"ל להרא"ש שאפי' ללישנא בתרא אין אסור ללבן רעפים אלא חדשים דוקא כי כן משמעות הש"ס וכ"כ מהררש"ל בסי' הנ"ל וז"ל אף דשמעתתא משמע בחדשים לכל הני תרי לישנא אלא שאין להקל עכ"ל וא"כ הוא קשיא ליה להרא"ש מה בין לישנא קמא ללישנא בתרא אלא ע"כ אי מחזקינן ריעותא בי"ט איכא בינייהו ללישנא קמא מחזקינן וללישנא בתרא לא מחזקינן.

לה ממילא זכינו לדין שלישנא בתרא דאית ליה הטעם משום חיסום לית ליה טעמא דבדיקה ואין לומר אע"ג דמוכח דאיכא דאמרי לית ליה האי טעמא קמא דאל"כ קשה מ"ב מ"מ דלמא ריש לקיש אית ליה תרי טעמא ביחד כי אין זה סברא לחלק בין ר"י לר"ל אדרבא יש לנו להשוות דעתם כל מה שנוכל כמו שכתבנו לעיל ממילא שפיר איפשטא האבעיא מדברי ר"ל לפי סברת הרא"ש. ובזה אזדא נמי תמיה השלישי' שתמה מהררש"ל וז"ל ועוד הא ר' ירמיה מוקי מתנית' משום לחסמן ואפ"ה קמבעיא ליה כו' עד כאן לשונו. ולפי דברינו ל"ק מידי כי ס"ל להרא"ש ודאי כן עלה על דעתו דר' ירמיה שלא ידע לישנא קמא ולא אוקמתי' דר"ל מאן דאית ליה משום חיסום אפשר לומר דאית ליה נמי משום בדיקה.

לו אבל אנן דאית לפנינו תרי לישנא עד כאן לשונו דאיכא בינייהו אי מחזקינן ריעותא אם לאו דהיינו ללישנא בלתרא לא מחזקינן ואוקמתי' דר"ל שא"א להלמה אם לא עפ ללישנא בתרא ודאי איפשטא האבעי' כי אין לנו לשויי פלוגתא כלל בין ר"ל לא"ד אליבא

דר"י כמ"ש זהו דעת הרא"ש. ואודה להו יחד תמיהת מהרש"ל השניה והשלישית ועוד לישב השלישית בדרך אחר רק לקצר אני צריך. כללא דמילתא שלענ"ד שיש להציל הרמב"ם והרא"ש והרשב"א מכל ההשגות שהשיג מהררש"ל עליהם ומכ"ת יצא בעקביו שלא נודעו לו וזהו החפץ של הדרוש הזה ואקוה לקבל שכר.

לז אבל לענין דינא בעוף הנדרס חלילה חלילה לי להכניס ראשי להקל כי ראשי קטן כראש צפור דרור ודעתי דעת פעוט שאינו מבחין בין אגוז לצרור. ומעתה אבוא ואובין בדברי דמר ואדקדק בהם כי חביבין עלי דברי דודים מ"ש מר וז"ל משא"כ גבי מילה דהחשש הוא שמא יקלקל בידים ועשה חבור שלא במקום מצוה וחייב חטאת עכ"ל ואני אומר מה דפשיט ליה למר שמקלקל בחבורה חייב מבעי' לי טובא כי דבר זה במחלוקת שנויה בפ' האורג פלוגת' דר"י ור"ל ולא איפסקא הילכתא כמאן ולכאורה הי' נראה שנהדר לכללין ר"י ור"ש הלכה כר"י וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' שבת שהמקלקל בחבור' פטור.

לח אמנם באמת כת של קודמין היא שחולקין ואני בעוניי אינני יודע הכרעה בזה ואם נאמר שנקטינן לחומרא הוה חומרא דאתי לידי קולא לענין מלאכה שאינה צריכה לגופא שתולין זה בזה כמו שפירש"י בפ' האורג ע"ש ובבעל המאור. ואם נאמר שנקטינן לחומרא בזה ובזה הרי אנו בכלל כסיל בחושך הולך איברא שבעל ת"ה כ' בסי' רס"ה ומנהג עולם סובר כו' ואנן ק"ל כר"ש דמקלקל בחבורה חייב עכ"ל משמע שהחליט שאנן ק"ל הלכה כר"ש ואני בעניי לא ידעתי איה איפה מוכרח הוא שאנו ק"ל כר"ש הלכה ולית ביה פלוגתא לפי קט שכל עיוני ומי שדעתו רחבה יראני מקום שמוכרח שהלכה כר"ש ותבא עליו ברכה.

לט וא"ל דמוכח מפרק ר"א דמילה דקל"ג ע"ב דכל שזדונו כרת שגגתו חטאת ומ"מ י"ל דשם מתקן הוא. ויעויין בדברי בעל המאור בפ' ר"א ובדברי הרמב"ן בס' מלחמות והדברי' ארוכים ועמוקים וצ"ע היטב. חדא ועוד קאמינא גם לפי דעת הפוסקים שפסקו הלכה כר"ש דמקלקל בחבורה חייב היינו דוקא היכא דאית ביה תיקון קצת אבל היכא דליכא תיקון כלל כגון קלקול במילה אף ר"ש מודה דפטור וע' בתוס' פ' האורג ובפ"ק דכתובות ובפסחים פ' אלו דברי' עלה מ"ג ד"ה ולמ"ד כו'. וא"כ הוא שהמקלקל במקום שאין בו תיקון כלל אינו חייב חטאת א"כ אין מקום למה שרוצה מכ"ת לחלק לדעת רבינו שמחה בין ליבון רעפים ועוף הנדרס בי"ט ובין מי שלא מל מעולם שאסור לימול בשבת. גם מת"ה בפי' רש"ה משמע לע"ד שלית ליה דטעמא דרבינו שמחה הוא משום דאחמירו ביה באשר ששייך בו חיוב חטאת דאם נאמר שטעמא דר"ש הוא שמחמיר

במי שלא מל מעולם יותר מבעוף הנדרס היא משום דבמי שלא מל מעולם איכא חששא דחיוב חטאת משא"כ בעוף הנדרס א"כ ע"כ ס"ל לר' שמחה מקלקל בחבורה חייב ובת"ה לא משמע כן שכ' וז"ל אע"ג דכפ' ר"א דמילה משמע קצת לפום ריהטא כדפסק י"ד (ר"ל שאין לאב לימול בשבת אם יש אחר שיודע לימול) כו' דאי לא מל מעולם א"כ למה מל בסוף הא אסור בכה"ג כמ"ש לעיל בשם המרדכי (היינו דעת ר"ש הנ"ל) משמע מדבריו שדברי רבינו שמחה הם יתד קבוע ומונח קיים וליכא מאן לפליג עליה ואם איתא דטעמא דר"ש הוא מיוסד על יסוד דמקלקל בחבורה חייב א"כ על כרחינו ר"א הלוי שהביא הי"ד לית ליה הא דרבינו שמחה שיסודו של הפסק דר"א הלוי הוא מה דס"ל כר"י דמקלקל בחבורה פטור כמ"ש הת"ה באריכות א"כ על כרחינו יש פלוגתא בין ספק דרבינו שמחה ובין פסק דרא"ב ודו"ק.

מ אלא ע"כ דרבינו שמחה ס"ל אע"פ שמקלקל בחבורה פטור מ"מ מי שלא מל מעולם אסור לימול בשבת אע"פ שאין בו חשש חיוב חטאת. וראייתו מהא דאמרינן בפ' המביא אין מלבני' וכו' משום שצריך לבדקן כמ"ש להדיא ודלא כסברתו דמר שכ' דטעמא דר"ש הוא שמחמיר יותר גבי מילה יותר מלגבי עוף הוא משום דלגבי מילה יש חיוב חטאת. והנה לכאורה היה נראה לע"ד הא דפסק רבינו שמחה לחומרא כלישנא קמא לאו משום דס"ל דהאבעיא לא איפשיטא ואזל לחומרא כמ"ש הר"ן אלא חיליה הוא מהא דאמרינן התם בבריית' אין אופין בפורני חדשה שלא תיפחת ע"י שחדש היא ונמצא טורח שלא לצורך עכ"ל ממילא משמע שמחזקינן ריעותא ביו"ט וחוששין לטורח שלא לצורך.

מא ומ"מ אין להקשות מהברייתא על הפוסקים לקולא ולא חששו לטורח שלא לצורך כי הם מפרשים שמא תיפחת שלא כפירש"י אלא כמ"ש הרמב"ם שמא תיפתח ויתקלקל הלחם וימנע משמחת י"ט וכ"כ הטור להדי' ולחשש' ודאי יש לחוש יותר (אמנם לפ"ד הרשב"א שפסק ג"כ לקולא גבי עוד הנדרס והוא מפרש שמא תיפחת כפירש"י צ"ל שהוא מחלק בין ריעותא דפורני לשאר ריעותא וכיוצא בזה חלקו ג"כ התוס' ע"ש) כל זה עלה במחשבתי בתחלת העיון. אבל זה אינו דא"כ קשה לרבינו שמחה למה לא פשט הש"ס האיבעי' מן הברייי' הנ"ל אלא ודאי גם ר"ש פסק לחומרא כיון שהאבעי' לא נפשטא וכדעת הר"ן.

מב וכן מצאתי להדיא בפסקי רקנ"ט סי' ק"ך שכתב וז"ל אמר אין מלבנין רעפים מפני שצריך לחסמן ולא איפשיטא איזה טעם עיקר וכ' רש"י מה ששוחטין בהמות עתה דזיל בתר רובא והבדיקה חומרא בעלמא הוא משמע שאם שקולות היה אסור ורבינו שמחה אוסר לשחוט בי"ט דשכיחי טריפות ככשרות וראבי"ה התיר עכ"ל הרי משמע שדעת

ר"ש שהאבעי' דר"י לא איפשטי' ונקטינן לחומרא וכל זה שלא כדעת מכ"ת שסובר לדעת רבינו שמחה לחלק בין ליבון רעפי' למילה.

מג הן אמת שיש לומר אע"פ שרבינו שמחה אינו נחלק בכך מ"מ הב"י מחלק בכך אבל זה הוא דוחק גדול כי כגון זה לא ה"ל להרב ב"י לסתום אלא לפרש בספרו הארוך כי כן דרכו להאיר עינינו בכל מקום מוצא מקור ושרשן של הפסקים וטעם הכרעתו כידוע למאן דעייל ונפיק בספרו.

מד כללא דמלתא הדברים אשר אמרתי שיש לי מקום עיון בפסקיו של הש"ע בא"ח ובי"ד הנ"ל עדיין לא נתפייס דעתי הקלושה וצ"ע. ואלהי הצבאות יעשה עמנו לטובה אות. ויאיר עינינו ונביטה מתורתו ונפלאות בלי שגיאות.

מה נאם הטרוד גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק מינ"ץ.

מו יום הששי לסדר הנמצא כזה תמ"ב לפ"ק.

תשובה קנט

א שאלה: סוף ד"ש ואגרת שכתב לי אחד מן החברים בבחרותי אחר שהייתי לאיש בר סמכא שסמכני הגאון המופלג מוהר"ר מענדל אבד"ק ורנקפורט שנת ת"ך וז"ל הכותב ותמה תמה אקרא בדברי הרא"ש בפרק האשה שלום דקמ"ה רע"ב וז"ל. אבל ר' יוחנן לא חש לאות קושיא דמוקי מתני' באשה דעלמא דכי מיקי לה באש דעלמא מה הוי דמ"מ קשה אחר דאשה דעלמא ג"כ נאמנת נמצא לר' יוחנן מה שאשה אחרת אומרת לאו הכחשה היא ולמה לא תנשא וצריך אני להודיע צערי לרבינו אשר כל רז וכו':

ב תשובה: וע"ד שנתקשית בדברי הרא"ש תדע כי כל דברי הרא"ש אינם רק קיצור מדברי התוס' עם קצת תוספ' מקצת פוסקים כגון הרמב"ם והרמ"ה לכן נקוט כללא בידך אם תלמודך בדברי הרא"ש קשים עליך כברזל לך נא ראה ועיין בדברי התוס' אולי הם ישלימו חסרונו' ויחוורו ספיקותך כי באמת לפעמים קיצר הרא"ש יותר מדאי ואני תמה אף כי לא חשת לעיין בתוס' היה לך לפחות לעיין בגמ' והוא דף קי"ח ע"א ואז נתקשית גם במ"ש רש"י ואשה אומרת לא מת אף צרתה במשמע דלמאי נ"מ כתב רש"י זה ומתוך כך היית מעיין גם בתוס' ואז הבנת כוונת רש"י גם דברי הרא"ש דגם רש"י כיון למ"ש התוס'.

ג דע"כ א"א להבין דברי ר' יוחנן במ"ש כל לא מת בעדות אשה לאו הכחשה הוא שהוא כלל על כל עדות אשה דאיך לא ראה ר' יוחנן משנה שלימה אשה אומרת מת וכו' ועוד מ"ש ג"כ עד אומר מת ועד אומר לא מת לא תנשא ולר"י כל לא מת לא הוי הכחשה

אלא ודאי מ"ש ר' יוחנן כל לא מת בעדות אשה לאו הכחשה הוא ר"ל גבי צרות דאמרי לקנטר ואין יודעים אמיתת הדברים לכן ר"י ס"ל דמ"ש במשנה אומרת וכו' מיירי בנשים אחרות המעידו' לא בצרו' רק הש"ס מקשה ממה דמ"ש במשנה אשה אומרת אפילו צרתה משמע (לכן אמר קשיא לא תיובתא עין בזה בספר' מ"ק) וכך וכך הם דברי הרא"ש וכוונתו בלי פקפוק.

ד ומפני שאין בית המדרש בלא חידוש אודיעך מה שלכאורה תמוה שם בגמרא דמקשה על מ"ש במשנה אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג רמ"א הואיל ומכחישו' זא"ז לא ינשאו ר"י ור"ש אומרים הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים תנשא ומקשה הש"ס ולפלוג ר"מ ברישא פי' על מ"ש אחת אומרת מת ואחת אומרת לא מת זו שואמרת לא מת לא תנשא וזו שאומרת מת תנשא וה"ל לר"מ לומר ששניהם לא ינשאו הואיל שמכחישו' וכו' ויש להקשו' דמשמע דלר"י ור"ש אתי שפיר וכן מ"ש ר' אלעזר במחלוקת שנויה ופי' רש"י דרישא ור"ש היא דס"ל לצרה לא מכחשי ולפי לשון המשנה שאמרו ר"י ור"ש הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים ינשאו משמע ודאי דוקא הואיל ששניה' מודות שאינו קיים מש"כ אם אין שניהן מודים רק מכחישין אחת אומרת מת ואחת אומרת לא מת בזה לא דיבר לא ידענו איך ס"ל לר"י ור"ש ואפשר דס"ל דבהכחשה זו תרווייהו לא ינשאו ואיך אמר בפשיטות דרישא ר"י ור"ש היא.

ה ונראה דזה כוונת רש"י במ"ש דרישא ר"י ור"ש היא דס"ל צ"ה לא מכחשי ור"ל דהיינו טעמייהו ולכן ה"ה ג"כ ברישא דהכחשה צרה לאו הכחשה הוא (כמ"ש תוס' ג"כ בדברי ר' יוחנן כמ"ש בסמוך) וזה מוכח ממ"ש מבמשנה דין מת ונהרג בב' נשים צרות דמיירי ג"כ רישא ולא אמר על כל עד אם אחד אומר מת ואחד אומר נהרג דס"ל לר"י ור"ש הואיל ששניהם מודים שאינו קיים ינשאו אלא ע"כ הא ודאי ליתא דלגבי עדים כשרים וה"ה ב' נשים דעלמא הוי הכחשה וגם ר"י ור"ש ס"ל שלא ינשאו דוקא גבי צרות ס"ל דהכחשת צרה לא הוי הכחשה כלל וכמאן דאין כאן הכחשה דמי ומ"ש במשנה טעם דר"י ור"ש הואיל וזו וזו מדות שאינו קיים ר"ל שאם היתה א' מהם אומרת שקיים ודאי היא לא תנשא כרישא דשוויה נפשה חתיכה דאיסורא כמ"ש התוס' שם סוף ד"ה טעמא דאמרי.

ו ואין להקשות על התוס' דא"כ איך אמר הש"ס מה איצטרכי ליה סד"א הא מיית וכו' ור"ל ולכן אפי' היא תשתרי כפי' רש"י ואיך יתכן דס"ד כך כבר הקשו התוס' שם בד"ה סד"א וכו' ומשני וז"ל וי"ל דאפילו מודית ונתנה אמתלא וכו' ור"ל דעל כן ה"א דגם היא מותרת ופשוט דמ"ש התוס' אפי' לא קאי עד מודית דודאי אם באת להנשא לא תשאר על דבריה לומר לא מת רק אפי' נותנת אמתלא ולא ר"ל אמתלא דבש"ס שעשתה לעגן צרתה

דלשון הש"ס והתוס' לא משמע כך רק ר"ל אמתלא אחרת כל דהו ה"א דמאמינים לדבריה האחרונים להתירה מפני דידעינן שנאת צרות להדדי ומצד הסברא שיקרה בראשונה.

ז וצל"ע דלא היו התוס' צריכים לענין אמתלא רק דמפני שנאת הצרות הגדולה שידעו חז"ל עד שאומר' תמות נפשי עם פלשתים לא חשבינן דבריה כלום לומר שוויה נפשה וכו'. וכל זה לשיטת ר' אלעזר. ור' יוחנן לא ניחא ליה להרבות במחלוקת ומ"מ לא נאדי כלל דהכחשת צרה גרוע וחלוש' מהכחשת שאר עד לעד ודהייני טעמא דר"י ור"ש דאמר לא ינשאו ומ"ש הואיל וזו וזו מודות וגו' אינו רק דלא יאסרו מצד חתיכה דאיסורא הכל כמ"ש לשיטת ר"א דאיך לבדה מחלוקת בין ר"א לר"י חנם רק ר"י ס"ל דאפילו בצרה הכחשת מת ונהרג דוקא לר"מ הוי הכחשה כיון דלא שייך קלקולא לעגן או להתיר שהרי שתיהן באין להתיר עצמן וא"א לומר תמות נפשי עם פלשתים וכ"כ התוספות בפי' למבין בד"ה דכל לא מת אע"פ דלסוגיית ר"א צ"ל גם במת ונהרג דצרה מתכוני' להכחיש בלי טעם מחמת שנאה ר"י לא ס"ל הכי רק דכל לא מת גבי עדות אשה לאו הכחשה הוא ומ"מ דוקא בצרה כמ"ש התוס' ואפי' ר"מ מודה לזה רק בסיפא ס"ל לר"מ דאפי' הכחשת צרה הוי הכחשה כיון הואיל שאין חילוק ונפקותא לאסור ולהתיר בין מת ונהרג.

ח ועל זה פליגו ר"י ור"ש דס"ל דאפי' בהכחשה דלא נפקא מידי ביניהו אין הכחשת צרה הכחשה ואמרו ינשאו ומ"ש הואיל וזו מודים כמ"ש שלא נעשו חתיכה דאסורא וק"ל כר"י ור"ש. לכן סתם הטור בא"ה שם בסי' י"ז וז"ל כתב א"א ז"ל בתשובה אם שנים מעידים שמת אפילו אם יש הכחשה וכו' ותמה הב"י על מ"ש בשם אביו הרא"ש ומשנה שלימה היא אחת אומרת מת וכו' ואני תמה אפי' לדעת הב"י דס"ל דלענין הדין אין חילוק בין צרות לעדים כשרים או נשים דעלמא ל"ק על הטור כמ"ש בשם הרא"ש די"ל דקמ"ל זה דלא תימא לחלק ודווקא צרות אבל לפי מ"ש והוכחתי זו להא"א אמת הוא ומ"ש הטור אפי' יש הכחש' ר"ל בבדיקות והכי משמע מ"ש אפי' יש הכחשה בדבריהם דאי ס"ד דכוונתו בגוף העדות היה לו לבאר ולומר בגוף העדות.

ט והארכתי בכל זה מפני שנוראות נפלאתי ונפשי יודעת מאד כי מך ערכי להשיג אפילו על קטן מקטני תלמידי הגאון המופלג עמוד הגולה מוהרר"י בעל ב"ח ומעפר תשוח אמרתי נגד כל הקורא שאל ישת עלי חטאת ומעשה רשע גובה וגאון שנשאני לבי להשיג על גדולים אשר צפורנם עדיף מכריסי וקטנם ממתני גם לא כחכם המתחכם על רבותיו רק תם אני ואיני יודע רק לשאול בר העלם דבר ממנו ועם אלף מחילות מעצמותיו הקדושות אף כי אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' וכדרז"ל והוא כי לע"ד מכל מה שכתבתי

והוא ברור כשמש יש להשיב כעל מ"ש הרב הנזכר בתשובותיו תשובה ק"ה דפ"ב סע"ב דס"ל דבשני עדים דעלמא מודה ר"מ במת ונהרג ינשאו ולפי זה יהי' הכחש' צרה טפי הכחש' משאר עדים וכלפי לאי דהוא ממש היפך כל סוגיית הש"ס.

י ומ"ש על זה וכמ"ש התוס' והוא מ"ש התוס' בד"ה דכל לא מת. ומעולם לא עלה על דעת התוס' דמצד שהם צרו' הוי טפי הכחש' רק אחר שכתבו שם התוס' דאפי' ר"מ מודה ברישא דכל לא מה בצרה לא הוי הכחשה הוצרכו לומר למה פליג במת ונהרג לכן אמרו מפני דס"ל הואיל דכ"א באת להתיר עצמה לא שייך כולי האי לקלקל ור"י ור"ש ס"ל דאפי' בסיפא חיישינן לקלקולא דמתוך השנאה מכחשת אותה ואין הכחשתן כלום מש"כ בשאר עדים ודאי הכחשת כל א' את חבירו הכחשה מעליא הוא ולא תנשא.

יא ומ"ש שם הרב המופלג מענין ז"ל בתר טעמא דעל כן ס"ל לר"י ור"ש וכוותיי' ק"ל ינשאו מפני פלגינן דיבורייהו דלאו דוקא רצה זה שאומר נהרג רק שאינו קיים וכן זה שאמר מת (ואם היה אפשר לקיים זה ולומר כך שמחתי מאד בהם להציל הזרות מה דמשמע משו"ת הרא"ש דס"ל הכחשה דחקירות כשר שהוא נמנע לדעתי רק ס"ל דגבי מת ונהרג אפשר לתרץ דיבורייהו רק דבאמ' א"א לקיי' סברא זו וכמ"ש רבינו גופי' דס"ט ע"ג דס"ל דממ"ש הרא"ש גבי מת ונהרג מוכח דס"ל הכחשה בחקירות כשר) תמה אני מה ענין פלגינן דיבורי' לכאן לומר בדברי העד עצמו שאינו ממש כמו שאומר במל' אחת גופי'. והרי אפי' א' אומר בסכין וא"א באירון ק"ל פ' היו בודקין אין זה נכון ושם טפי י"ל דפלגינן דיבורי' דתרווייהו מודים דנהרג. ואפי' הכחשה דבדיקות דמכשרינן אין הטעם דפלגינן רק מפני שאינו גוף העדות אמרינן שלא נתן לבו על זה ושכח ולכן לא הוי העד פסול כעד זומם או מוכחש בחקירות בגו העדו'. ועוד לפי זה אין דין מת ונהרג כדין הכחשה בחקירות שהרי בחקירו' ק"ל דהכחשה פוסלת בכ"מ שא"א לישב דבריהם ובזה סותר רבינו דברי עצמו שכתב בתשובה צ"ד דס"ט ע"ב דשם כתב דמת ונהרג הוי ממש כהכחשה בחקירות והוא האמת הברור. ותדע דאם ס"ד דהטעם דס"ל לר"א ור"ש ינשאו משום דפלגינן דיבורייהו א"כ גם אנהו ס"ל במת ולא מת דהכחשה מעליא הוא ואפילו זו שאומרת מת לא תנשא והרי המקשה הקשה שם יבמות בגמרא ולפלוג ר"מ ברישא משמע דצר"י ור"ש ל"ק.

יב וקושיא זו בעיני קשה על מ"ש תשובה צ"ד שם דאפי' הכחשה בחקירות אינו מזיק בעדות אשה אם שניהם מעידים שאינו קיים וא"כ דוקא במת ונהרג ס"ל לר"י ור"ש כך מש"כ מת ולא מת ובגמ' דמקש' וליפלוג ר"מ משמע דשווין רישא וסיפא ודלר"י ור"ש אתי שפיר.

יג ועי"ק על מ"ש בתשובה ק"ה דעל כן גבי מת ונהרג תינשא דאמרינן זה שאומר מת לאו דוקא אלא שאינו קיים איך אפשר לומר כן שהרי בין אומר מת בין נהרג שואלין אותו האיך ידעת ובמה ידעת כמ"ש הרמב"ם והוא בש"ע ס"ה וכ' בב"י בשם הה"מ מדאמרו אין בודקין עידי נשים בדו"ח ולא אמרו אין בודקין עדי נשים כלל ועוד דאין להקל אלא במה אמרו חכמים וכו'.

יד ולעד"ן דא"צ להוכיח ע"י דקדוק רק ממקומו שם סוף יבמות הוא נלמד שהרי ברייתי' ראשונ' דת"ר שם דס"ל דלא בעינן דו"ח מ"מ א"ל ר"ט בני איך אתה יודע וכו' (יע"ש צ"ע היאך מיתרצא במ"ש תנאי היא ברייתא קמייתא דר"ט שהרי רמי ר"ט גופי' אהדדי [ובמעשים שהיו א"א לומר תרי תנאי אליבי' דר"ט כמו שמורגל בש"ס] ואפשר כי מ"ש תנאי אינו תירוץ ומילתא אחריתא קאמר כי לא חש הש"ס לתרץ רמיות' דר"ט דאינו קושיא די"ל לא סיימוהו לדברי ר"ט מקמי רבנן דברייי' ראשונה ובכה"ג משני הש"ס בדוכתא טובא [ע' ב"ב ר"ד י"א] כך נ"ל עד שאשמע ישיב טוב ממנו) ומדא' הש"ס כתנאי דבדיקת עדי נשים בדו"ח ש"מ דדין מת ונהרג חדא דצריך עכ"פ שאלה האיך ראית וא"כ א"א לו' לאו דוקא מת ול"ד נהרג. וידעתי שיש לדחוק ולומר דמיירי כשמעידי' מפי עד אחד ולא אחשוב בששום אדם יאמר שסבר הב"ח דבכה"ג מיירי המשנה ושכיון לזה. ואף כי דברי רבינו בב"ח תמוהין בתשובה ק"ה ויותר ויותר מופלאי' מ"ש בתשובה צ"ד דשם תפס במושלם דמת ונהרג הוא כהכחשה בחקירות והוא האמת ברור כשמש רק מה שהעלה מתוך המשנה דק"ל בכל עדות אשה דאפי' הכחשה בחקירות כשר ממשנה דמת ונהרג וכן כפל ושנה ושילש דכשר ונדחק מאד בדברי הר"ן הפשוטים דמשמע דהכחשה בחקירה פסול והוא מילתא דמיסתבר מאד דאע"ג דלא בעי דריש' וחקירה לעדים מ"מ אם מתרמי ממילא דמכחיש בבדיקות כשר ובחקירות פסול כמו בד"מ וכך לשון הר"ן דכד"מ דמי.

טו ורבינו בב"ח כ' שם לקיים דבריו ועשה חיזוק לדבריו שם דס"ט סע"ב דאפי' מ"ד צריך עוד נשים חו"ד סבוף יבמות מ"מ אם נמצאו מכחישי' זא"ז כשר ומה דס"ל דבעי דו"ח הוא אולי יחזרו בהם. ואיך אפשר לומר כך והרי סוף יבמות מפורש היטב דמאן דס"ל דבעי דו"ח טעמי' משום דס"ל דכדיני נפשות הוא. גם הוא כסברא הפוכה דטפי נראה דאפי' מ"ד לא בעי דו"ח אי אתרמי פסול וכך הוא האמת לע"ד.

טז וקמי שמיא גליא שעם כל זה יראתי לשלוח ידי נגד משיח ה' בב"ח רק מפני ששם דיבור קשות על רבן של כל בני הגולה רמ"א ז"ל וכ' עליו שעירב את הלשונות ונתן מקום לתלמידי' לטעות ושתקפה עליו משנתו וביקש לישב ולמשוך דעת רמ"א לדעתו

ושיסבור ג"כ דהכחשה גם בחקירות כשר בעידי נשים כמ"ש ובעצמן רק מפני שזר מאד בעיניו שרמ"א ז"ל יסבור דפסול הוא אותם דברים עוררוני לדבר דברייי לאשר ולקיים דברי הר"ן כפשטן ודברי רמ"א כפשטן. ומה שתמה בב"ח וכ' דדברי רמ"א צריכין נגר בר נגר להולמן במ"ש ואפי' אם הוכחשו בבדיקות מאי אפי' ואני בעניי לא ידעתי מה קשיא ליה דאפי' לא קאי על רבותא דבדיקות רק שבראשונה כ' רמ"א דברי הרא"ש לפי מה שהעתיקן הטור דאין בודקין עדי נשים בדו"ח וכ' אח"כ דברי הר"ן דלא די שא"צ דו"ח אפי' אם בלי דו"ח ראינו שמכחישין זא"ז כשר אבל זה דוקא בבדיקות לא בחקירות ולא ידעתי מה זה תמה על רמ"א בשום ענין והוא ג"כ דעת הר"ן בלי ספק וכד שכיבנא נפקן לאפאי דתריצנא דבריהם כמשמען וכהוייתן.

יז ואני תמה איך יעלה על דעת להכשיר הכחשה בדיני נשים בלי ראיה מכרחת רק מסברא בדויה הואיל הכשירו בע"א ואפי' אשה כמ"ש בב"ח שם דס"ט ע"ב שאין לנו רק במה שאמרו חז"ל כמ"ש הב"י דמ"ד סע"ג זכרנוהו לעיל כי ממשנה א"א מת ואחת אומרת נהרג אין ראיה דצרות שאני כמ"ש לעיל. מש"כ בשני עדים דעלמא דאם שני עדים מכחישים בחקירות אפי' בדיני ממונות פסול והלא שלהי יבמות איתא דמ"ד אין עדי נשים צריכה דו"ח ס"ל דכדיני ממונות דמי (ונ"ל דר"ל דס"ל מאחר דההיא שעתא לא באו להעיד על עסקי נפשות לא מקרי ד"נ דאל"כ קשה וכי משום דאית ביה גם ד"מ מיגרע גרע וק"ל) מ"מ לא קיל בדו"ח מד"מ.

יח והנה שנים שהעידו באשה להשיאה זו אומר בעלה מת וזה אומר נהרג נ"ל שפסולי' להצטרף יחד לכל עדות שבעולם ואפי' להיות דינם כעד אחד לחייב שבועה (פי' כשבאו בבת אחת דבהכי מיירי משנה דא"א מת וכו' וכל דאתמר עלה כמ"ש התוס' שם דקי"ח ע"א ד"ה דכל מש"כ אם במשפט הא' באו בק' העידים זא"ז חייב הנתבע מיהא שבועה ואין השני שמעיד ג"כ כמוהו מזיקו ונ"ל שאם חייבו הב"ד כבר שבועה אפי' העד השני בא אח"כ ומכחישו נשאר הדין כמו גבי נשים שהתירוה ע"פ עד ראשון וכדר"נ ביבמות דקי"ז ע"ב ועדיף מיני' שהרי ע"א קם לשבועה מקרא נפקא מש"כ התרת אשה שכל ימי תמהתי על זה שע"פ הסברא יעקרו חז"ל מקרא שנא' לא יקום עד אחד וגו' מש"כ אם בא השני לפני פס"ד ומ"מ בעדות אחר דינם כעד אחד) כדק"ל גבי שתי כתי עדים המכחישים דאפילו למה דק"ל כרב הונא דס"ל זו באה בפני עצמה ומעידה וכו' כבח"מ סי' ל"א מ"מ א' מכת זו וא' מכת זו לא מיצטרפי להעיד בעדות אחרת וכ' שם הסמ"ע אפי' לחייבו שבועה ושכ"כ הרשב"א הביאו ב"י ס"ס ל"ו דל"ו ע"ד גבי דין נמצא א' מהם

קרוב או פסול. ור"ל דה"ה א' מכת זו וא' מכת שנייה ג"כ ע"כ א' מהם פסול דעד זומם וה"ה אם ידענו ששקר העיד פסול.

יט ונ"ל דגרע לדון א' מכת זו וא' מזו מפני דלא מצי לטעון הכשר דלא ידע בפסלותו של שני מש"כ בנמצא א' מהם קרוב או פסול כמ"ש הרי"ף ס"ס ל"ו וברור ופשוט דה"ה שני עדים המכחישים זא"ז בב"ד שפסולין להעיד יחד במשפט אחר ולא ידעי במה נסתפקו חכמי פולין בזה שכ' בש"כ ר"ס ל"ו והכי מוכח נמי מגמ' דשבועות ריש דמ"ח במ"ש אבל מצטרפים עדות אחרת ולשון מצטרפי' ר"ל צירוף כל א' עם אחר לעדות ממון אחר משמע דעכ"פ אלו שנים יחד אין מצטרפין ואע"ג דדחיק שם לאוקמי פי' הברייי' אליביה דרב חסדא מ"מ זו הסברא שרירא וקיימא אליבי' דכ"ע ואליבי' דרב הונא נשארה הברייי' כפשטה.

כ ש"מ דאלו שנים שהעידו א"א מת וא"א נהרג דה"ל הכחשה בחקירות וכן כל הכחשה בחקירות ואפי' בבדיקות כשמכחישים ודאי בלשון לא כי פסולים יחד לכל עדות אפי' ממון ואפי' לחייב הנתבע שבועה דגרעי מעד אחד הואיל שבעדות זו א' מהם ודאי פסול בטל כל העדות לגמרי והכי מוכח לשונות הפוסקים ר"ס ל"א ל"ו אין כאן עדות או עידותן בטלה והוא הדין ממש אם נצטרפו שתי כיתי עדות שמכחישין יחד בעדו' אחרת דלכ"ע בטל אותו עדות ואיך נאמר דבאותו עדות עצמו בעדות נשים נכשיר העדות במכחישי' בחקירו' והרי יש בעדות זו א' פסול דק"ל עדותן בטילה ולא מצינו בשום מקום שהקילו רז"ל בזה.

כא וכך הם דברי הר"ן כפשטן והם הם דברי רמ"א וכך הוא כוונת הטור שכ' בשם הרא"ש ורבינו ב"ח כ' לחזק שיטתו גם בזה להיפך ממ"ש דס"ט רע"ג דהטור קמ"ל אפי' הכחש' דחקירו' ממש ואין זה במשמעות מלת בדבריהם רק בהיפך דלא כתב בעידותן וקיצר דבריו לומר דבזה ודאי ילפינן מדעת הרא"ש דאפי' יש הכחשה בדבריהם לא בגוף ושורש העדות כענין סייף וארירון או מת ונהרג רק בדברים והם בדיקות ועל בכה"ג נשאל הרא"ש רק אגב שיטפא נקט דרך כ"ש ממשנה דמת ונהרג ולא שת לבו לנדון ההוא הואיל דלא נשאל רק על בדיקות. ואף כי סתם גם ב"י בש"ע שם ס"ט כדעת הגאון בב"ח ולא ניחא לי למימר דס"ל להרב הב"י דאין מת ונהרג הכחשה דחקירות כדעת הרב בב"ח בתשובה ק"ה וס"ל דהכחשה בחקירות מבטל העדות דאין זה רק ודאי הוי החקירות וכדעת הרב בב"ח בתשובה צ"ד ונמצא ס"ל גם להב"י דגם הכחשה בחקירות העדות כשר ומ"מ נ"ל מה שכתבתי שא"א לומר כן והנני מבקש מחילה וסליחה וכפרה מעצמות הקדושו' אם שגיתי אתי תלין כי מ"ש הוא ברור לפענ"ד:

כב כ"ט הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קס

א ועל אשר שאלתני בטועם בע"ש דג או דגים מדגי' קטני' משום טועמיה חיים זכו ואין בהם כזית המחויב לברך ברכה אחרונה.

ב אמרו חכמי הפילוסופים שאלת החכם חצי חכמה כי מתוך ששאלתני בברכה אחרונה מכלל דברכה ראשונ' לא נסתפקת אף כי ק"ל דמטעמת אין צריך ברכה סבירא לך דק"ל כדעת ר"ח והרא"ש דס"ל דהא דמטעמת א"צ ברכה דוקא בטועם ופולט ודלא כהרי"ף והרמב"ם דסתמו דבריהם ומשמע דס"ל דאפי' טועם ובולע.

ג וא"כ היה מקום ללון אתך מי שמך לאיש להכריע נגד עמודי הגולה ונכד הכרעת רמ"א דכ' בהג"ה ס"ס ר"י לספק ברכות להקל. ומ"מ באשר ידעתיך כי אין דבר נעלם ממך אמרתי לדונך יפה דס"ל דאפי' לדעת הסוברים דמטעמת אפי' בולע א"צ ברכה עד רביעית דוקא במשקים מש"כ באוכלים לכ"ע כל דבלע אפי' כל שהו צריך ברכה אפי' בטועם דאכילא חמירא טפי. וגם בזה אף כי אין הכרח לומר כן מ"מ אין הכרח ג"כ לסתור זה דיש לומר בכמה פנים דאכילה חמירא דברכת אכילה מצינו בהדיא בקרא גם מצינו מלקות באכילה אפי' פחות מכזית וכדבעינן למימר בסמוך בדין בריה גם מסברא יש לחלק ולו' דבשתיה דדרך לשתות כדי שתיה לחות שהוא רביעית בטעם אחת לכן כל דטעם פחות מרביעית ניכר קצת שאינו רק טועם לכן א"צ ברכה אף כי שותה לרוות צמאון אפי' כל דהו ודאי חייב לברך מש"כ באוכל דדרך ללעוס מעט מעט ולבלוע לא מינכרא בפחות מזית דאינו אלא טועם וק"ל.

ד ומ"מ בזה אינני מסכים ולא משיג ומי שדעתו יפה יכריע ואפשר עוד דס"ל דאין הכרח לומר דדעת הרי"ף והרמב"ם דאפי' בולע. ומתוך ששאלתני בטועם דג ולא שאלתני בטועם אגוז קטן וכה"ג הודעתני שידעתי מחלוקות הפוסקים בדין אוכל גרגיר של ענב או רימון אם צריך לברך ברכה אחרונה כדמוכח בירושלמי וכדעת ה"ר יוסף דס"ל דגם הש"ס דידן ס"ל כך או כדע' הסוברי' דש"ס דידן חולק וכוותי' נקטינן דאין חילוק ולכך שאלתני על טועם דג דאפשר לומר דבריה בכה"ג דהוא בריית נשמה פשיטא דחשוב דק"ל כרבנן דס"ל בפרק אלו הן הלוקין בריית נשמה חשיבא דחטה לא סבירא חשיבא.

ה אבל כשיבחן ענין הבריה כראוי ע"פ מה שהקשה התוס' פ' גיד הנשה דצ"ו ע"א על מ"ש שם גבי גיד הנשה אכלו ואין בה כזית חייב רי"א עד שיהא בו כזית מ"ט דרבנן בריה בפני עצמו הוא ור"י אכילה כתיב ביה והקשו התוס' לרבנן מש"כ אבר מן החי ועוף טמא

וגיד ושרץ דחשיבי טפי בריה מנבילה טהורה במיתתה בכזית ולא חשיבה בריה וכן טבל לרבנן ותרצו דגיד ועוף טמא ושרץ ואבר מן החי שכתבה התורה בשמם ובקצת מהם לא נקראו בשמם לכן אמרינן דדעת תורה להחמיר ולחייב בשלימתן בכל שהו מש"כ נבילה וטבל חתיכה קטנה ומקצת מהם נקרא ג"כ נבילה וטבל ואי כתבה תורה אל תאכל חטה של טבל היה ג"כ חטה בריה ומ"ש בגמר' דמכות דרבנן בריית נשמה חשיבא ר"ל לדברי ר"ש שהשיב לדעת רבנן דס"ל באוכל נמלה כל שהו חייב מני שהוא כבריית' דאף חטה אחת כבריית' ולזה השיבו רבנן לפי דעת ר"ש דיש לחלק בין בריית נשמה וכו' ומ"מ רבנן ס"ל דלא תלי מידי בבריית נשמה רק במה דנאבד שמו כשיחלק ובלשון האיסור שבתורה. וא"כ גבי ברכה אחרונה דברכת הנהנין דילפינן מואכלת ושבעת וברכת ולא נזכר דבר בריה דנאמר דקפדה תורה על חשיבותי' ועל כן אמרינן דעכ"פ בכי כזית וכ"פ רש"י פ' כ"מ על מ"ש כיון דשקלי' גרעינתי' בצר ליה שיעורי' דגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבה ביה ואכילה כזית.

י ואין לומר דמ"מ אפשר הואיל דנקט קרא ז' מינין ארץ חטה ושעורה וגו' ואכלת וגו' דהוי כאלו אמר ואכלת חטה ואכלת גפן וא"כ נולד מזה דדוקא ז' מינין הללו דחשיבו מקרי בריה מש"כ שאר כל הפירות אף דילפו מז' מינין בחיוב ברכה אחרונה כבר"פ כ"מ מ"מ אין לנו ללמוד חשיבות דבריה מהם וא"כ הי' מקום לומר דדוקא נקט בירושלמי זית גפן ורימון ולא שאר פירות וא"כ נאמר דאפי' דבר בריית נשמה גרע לענין ברכה אחרונ' דלא אחשבה תורה רק לז' מינין שנשתבחה בהם א"י וכל אלו דינים זרים לא שערום קדמונינו אף כי עדיין קשה אם אחשבה תורה לגפן ורימון מנא לן גרגר של ענב או פרידה של רימון דחשיב בירושלמי לבריה ועוד תמר אחד מנלן דלא נזכר בתורה רק דבש.

יא אלא ע"כ דעת הירושלמי דמחייב בפרי שלם משום בריה בכל פרי שבעולם ס"ל כן מסברא בעלמא דחשיב הוא ומלשון אכיל' ל"ק כלל דאיצטרך דלחייב בברכה בכזית א' מפרי דאית בה כמה זתים כבגמ' ותוס' פ' גיד הנשה שם דצ"ו ע"ב וכל זה לדעת הירושלמי ומ"מ ש"ס דידן אפשר דפליג. ולרש"י שם דק"ב ע"ב תירוץ אחר במה דלא חשיב נבילה לבריה יע"ש והקשו על רש"י מחלב וערלה וכלאי כרם והר"ן תירץ עבי"ד בב"י סי' ק' ולדידיה נשאר חשיבות דבריה בבריית נשמה ודוקא שנאסר מתחל' בריאתו ולדעה זו אין ללמוד משם כלל לענין ברכה דהחשיבות תלי באיסורו מעת בריאותו עם שבו נשמת חיים.

ח נקוט מיהא דאין לנו לברך ברכה אחרונה בנדון דידן אחר שאמר שיקלא וטריא נשאר ספק כבראשונה ואין ראיה להוכיח דדעת ש"ס דידן מסכים לזה עם שנראה חולק כמ"ש טור וב"י סי' ר"י ותו לא מידי:

ט יאיר חיים בכרך.

תשובה קסא

א שאלה: שאלה: אשה שנדרה בעת חליה לתת דסוקיא שלה המרוקם בחוטי כסף מוזהבי' לא' מכלי קודש בבה"כ והוא מה שקורין בלשון פולין פארטוך ובל"א שארץ ושאלה פי מה תעשה ממנו מעיל שהוא לבוש ס"ת או מכסה על השלחן בתפלה או הנחת הס"ת ואם אריך לעשות כן:

ב תשובה: נראה דברור דודאי מצד גודל המצוה טוב לה לעשות מעיל שהוא תשמיש קדושה דבוק לס"ת ממש מש"כ המכסאות אכן מצד מה שהוא בגד חול ודבר שנשתמש בו הדיוט היה אפשר לו' היא נותנת הואיל דמעיל דבוק לס"ת תמיד יש גנאי למשנתו מדבר שכבר נשתמש בו הדיוט וכמ"ש האגודה בפ' הקומץ רבה על מ"ש שם מה מזבח שלא נשתמש בה הדיוט אף עצים וכו' שאין לקנות מעילין שנשתמש בהן הדיוט וכו' ושהיה אפשר לומר דדוקא מעיין שהם לבושי קודש ממש מש"כ פרוכת או מכסאות אכן בשו"ת מהרי"ל סי' קכ"א כ' וז"ל ואע"ג דנהוג עלמא לעשו' מפה ופרוכת מבגדים ישינים לאו מר בריה דרבינא חתים העליהו וכו' ומשמע דה"ה פרוכת .מ"מ אחר דלא אסר להדיא י"ל דטוב לעשות מתנה קדושה קלה דלא דמי כולי האי למזבח ועצים תשמישי קרבן.

ג רק דמצד אחר נראה דעדיף טפי לעשות ממנו מעיל דאז צריך לשנות המלבוש ולחתכו והוי שינוי שאינו חוזר לברייתא הן בשינוי שם או בשינוי מעשה שנחתך ודמי למ"ש קצת מפרשי' שע"כ היה מרע"ה מואס בנדבת מראות הצובאות עד שציוהו הקב"ה ליקח מאתם ונדבת טבעת עגיל וכומז לקח בלי פקפוק מפני שהותכו ונשתנו. אף כי י"ל שאני דבר שהותך שאין כאן אפילו מקצת תמונתו הראשונה נקוט מיהו סברא דשינוי דמ"מ עדיף מלעשות מכסה או פרוכת קטן כאשר הוא בלי שינוי כלל.

ד ומ"מ נ"ל אלו נדרה בפי' ליתן שארץ שלה למכסה וכה"ג הנעשה בלי שינוי תקיים נדרה דאין איסורו ברור כלל כדמוכח הלשון התשובה הנ"ל וגם בגמ' דפ' הקומץ רבה דכ"ב ע"א מוכח דאין הלכה כר"א בן שמוע דס"ל דבעינן עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט דפשיטא לי' לתנא דברי' כר"א בר"ש דס"ל מה מזבח משל צבור אף עצים

ואש משל צבור. ובפי"ד דזבחים דקי"ו ע"ב במעשה דאיפרא הורמיז דא"ל אביי כמאן כראב"ש דס"ל דבעי עצים ואש שאל נשתמש בהם הדיוט לא מוכח דהלכה כן רק דרבא הורה לעשות הטוב באופן הנאות יותר לכ"ע אדרבא מלשון כמאן משמע דלא ס"ל כן ושם ג"כ שינוי בסוגיא דאמר מודה ראב"ש בבמה וא"כ כ"ש דלא ילפינן מיני' במקום אחר ובפ' הקומץ משני מוריגים בחדתי..

ה ואף לר"א בן שמוע נראה דאין ללמוד קדושה אחרת מקדושת המזבח אדרבא מדאיצטריך קרא לאסור לגבי מזבח ש"מ דבדוכתי אחרינא שרי ובכה"ג למדו רז"ל להתיר קובע ונרבע להדיוט דשחיטת חולין א"צ כוונה וע' בט"ז בי"ד ר"ס צ"ג וכן מעשים בכל יום שלוקחין אבנים מבתים שכבר נשתמש בהם לבנין בה"כ.

ו ויש שמץ ראיה עוד ממ"ש בש"ס פרק שתי לחחם מעלין בקודש ויליף לה מאת מחתות וגו' וקשה למה איצטרך דפשיטא הוא אלא ע"כ אתי לאשמעינן דלא נימא דקדושה קלה לגבי קדושה חמורה כהדיוט דמי ולאסור וא"כ ש"מ דשרי דמדבר תשמיש הדיוט לקדושה קלה כמקדושה קלה לחמורה הוא.

ז ועוד מדארז"ל שהיה מרע"ה מואס במראות הצובאות מפני שעשוין ליצה"ר ולא אמר מפני שנשתמש בהם הדיוט ודוחק לומר דבכה"ג לא מיקירי שימוש ואין לומר דגם פארטוך מקרי עשוי ליצה"ר שהוא נגד פניה של מטה דאין זה אדרבה עשוי לצניעו' וכה"ג כתבו קצת מפרשים דע"כ קיבל מרע"ה עגיל וכומז דעשוין לצניעות וגדר לערוה וכיסוי ושמירה להם כמ"ש רש"י פ"ג דברכות דכ"ד ע"א על כומז ה"נ דכוותי' שארץ הנזכר.

ח ופעם אחת נשאלתי שקנה יהודי מבני א"י מפה מרוקמת ומצויירת יפה יפה שבו מכניסים התוגרמים ילדיהם כשמכניסים אותן לאמונתם ודתם ע"י כומריהם וביקש לעשות מפה לס"ת ואסרתי ובאשר היה מוהל לקחו ללפף בו הילדים שמל ולא מחיתי בידו ואין להאריך בזה.

ט כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קסב

א נשאלתי עוד מג"ץ אי שרי להתיך טסים ישינים שלימים ושבורים שאין משתמשין בהם לעשות בהם פמוט של כסף לתלותה בבה"כ להדליקה בכל שבת.

ב והשבתי שנ"ל להתיר מפני שאחר שהותכו פנים חדשים באו לכאן ולא דמי להא דבסי' קנ"ד ס"ו דאין עושין מתיבה כסא לס"ת וכו' י"ל דלא מקרי שינוי דאפשר לחזור

לברייתו כמבואר בח"מ סי' ש"ס ולולי דמיסתפינא אמינא דדוקא אם אפשר להשתמש בו ע"י הדחק מש"כ כשנתקלקל לגמרי שא"א להשתמש בו עוד אזלא קודשתייהו והא דאמר בש"ס ר"פ בני העיר האי תיבות' דאירפט וכו' אין לשון אירפט השבירה לגמרי וראיה בש"ס ספ"ך דשבת לא תצא אשה במנעל המרופט ע"ש וכן נמי גבי חליצה. [וכן עי' בערוך על דאירפט הנ"ל שנתחלחלה] וכן יש לפרש פריסא דבלא הנאמר שם. מש"כ להתיך השלימים צ"ע אי לית ביה משום לא תעשון כן לה' אלהיכם אם אינו עושה ע"מ לתקן או לעשות מהם קדושה עדיפא מיניהו:

ג יאיר חיים בכרך.

תשובה קסג

א שאלה: חבורת מוכרי כסות שלומדים ג"כ בכל יום אצל בר אוריין ותיקנו שכל משפטים שיפלו בין איש לרעהו מבני חבורה מענין השגת גבול בענין המכירה יבואו לדין לפני רבם המגיד שיעור בדברי אגדה בכל יום. ומפני שנתרבו המשפטים והוכבד עליהם הוצאות הפסקים יעץ להם גבאי שלהם והוא הגדול והירא אלהים שבהם מה לכם לאבד מעות הפסקים עם בלוי הזמן המרובה מלבד הנסתרות שלא נגלה לרעהו מה שהשיג זה גבולו לדבר עם מערופי' שלו ולגנות סחורות חבירו דחייב מיהו בידי שמים ואחר שא"א לתקן פרצה זו שכבר נשרשו בחטא לכן נסכימה יחד להתיר בינינו השגת גבול באיזה אופן שיהיה' ונמחל זה לזה הפסד ממון שגרם לו חבירו ובזה ינוח דין שלמטה וישקוט דין שלמעלה.

ב ושאלו לרבם אם יש בכחם לעשות זה ואם יצאו י"ש בכך והשיב להם רבם כי הוא נוגע בדבר מפני שהיה לו הנאת ממון לפרקים ע"י מחלקותם ומ"מ אכתוב לכם דעתי בכתב ותראוהו למי שתרצו ליושבי על מדין אם יפה דברתי שמעו בקולי ואם אין עשו כטוב בעיניכם וכך כתב ונתן בידם.

ג נראה לי כי אף אם הריעותם אשר עשיתם בהשגת גבול ודברו בו הפוסקי' שלפעמי' חייב לשלם ולפעמים הוי גזל מפני ד"ש ולפעמים נקרא רשע ובכל אנפי איסורא מיהו איכא. מ"מ המעשה האחרון אם יגמר דעתיכם להתירו ע"י מחילה קשה מן הראשון דבלי ספק ע"י שיעשה לכם היתר תגדל המהומה והמריבה והמגערת והחילול השם כמה כפלי כפלים מאשר היה בראשונה עד כי ימלאו בתיכם חמס.

ד ואם תעשו תקנה או קלקלה זו לזמן בלי ספק יעבור זמן המוגבל וישאר ההרגל ויעשה טבע קיים בלי תרופה. גם פן ילמדו מכם גם במקומות אחרים ובעלי משא ומתן דילפינן

ממקלקלתא והייתם חוטאים ומחטיאים ומי יתנני קצין עם פרנס ומנהיג הייתי מעניש לבני חבורה על מחשבה רעה כזו כפי יכולתם והנשארים ישמעו ויראו. ומפני שאין מבוקשכם תוכחת מוסר רק דין ומשפט אם מספיק תיקון כזה להוציאו מידי אבק גזל.

ה לכן אני אומר כי גם לענין דין תורה אינו מספיק כלל ולא ינוקו בתיקון כזה אפילו בדיני אדם וכן כל המוחלים זה לזה לעשות מעשה שאסרה תורה כגון גניבה ואונאה והשגת גבול דמלבד דלא ינקה מדין שמים כל עושה אלא מצד שהוא נגד ישוב העולם והנהגתו וזה היה חטא דור המבול כי מלאה הארץ חמס קראו חמס מפני שאין נקי מהם ה"ל כחמסן דיהיב דמי ואע"פ שי"ל שאני שם דלא מחלי מאן יימר ולדעתי להרגילם לא קפדו כלל דלא נאמר בהו כמו גבי סדום דצעקתם באה לפניו יתברך שמו.

ו ותנן במשנה החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור ולמה לא יורשה שהרי מחול לנפשי' מ"מ הקפיד' תורה ואמרה ושמרתם לנפשותיכם וגם על הממון הקפידה מבל תשחית בכמה גוונא וכן אמרו הקוצץ נטיעותיו אע"פ שאינו רשאי וכו' וכן כל ההוא סוגיא דקרע את כסותי שבר את כדי או ידי ורגלי לענין חיוב ופטור דתשלומין מיירי מ"מ אסור הוא ולא מהני בזה רשות חבירו.

ז צא ולמד מרבית דלוה מחיל למלוה ויהיב ליה מדעתי' ומ"מ אסרה תורה למלוה ואפי' ללוה ומצינו שהתור' חסה על פכים של רש כדרז"ל על נגעי בתים לכן מפני שהמעש' רע ומר מצד עצמו בין מחיל בין לא מחיל ישאר בתמרוריתו כמו לוה ומלוה שמסכימים יחד לדון בערכאותיהם ולמחול על מה שיצא במשפטיהם נגד דין תורה וכן דמי לזה מ"ש רז"ל לא תגנבו ע"מ לשלם תשלומי כפל אע"פ דודאי מחיל לי' הנגנב וכמ"ש טור וש"ע ר"ס שמ"ח [וצ"ע על מ"ש הטור בשם אביו הרא"ש דמותר לגזול ע"מ לשלם יפה ממנו ביש לו בידו מגמ' דב"ק ומש"נ מגניבה. ועב"י שם דמייתי גמ' דגניבה ולא הרגיש וי"ל דבגניבה דשכיחא החמירו רז"ל והכי משמע לשון הטור וע"ל השמטה תשובה קמ"ב]. וכן בנזק ממון כמ"ש בסמ"ע ר"ס שע"ח.

ח ומעתה נבא לדינא אם מספיק תיקון זה לענין שאם השיג אחד גבולו שלחבירו באופן שהיה יוצא חייב בתשלומין או שיקרא רשע אם יועיל התיקון הזה להפקיע ממנו חיובו ולכאורה נראה דמועיל כמו דק"ל בדין אסמכתא אע"ג דאפי' קנין סתם לא מהני מ"מ גבי שנים שמשחקין בקוביא אגב דכל חד בעי למיקני ג"כ מקני כמ"ש סוף הג"ה ארוכה בח"מ סי' ר"ז סי"ג.

ט והשתמש בסברא זו הסמ"ע ר"ס ר"ט ס"ק ב' ג' ומשם לכאורה מוכח דאפילו דבר שאינו ידוע כלל מה וכמה דבכה"ג י"ל דאפילו לדעת החולקים על הרמב"ם דס"ל דאין

קנין חל על דבר שאין לו קצבה וחלקו עליו כל האחרונים כמ"ש הב"י בש"ע סי' ס"ב וס"ס ר"ז היינו בדבר שמיהו ידוע ענינו כמו מזונות שאפשר לשומו לפי הזמן ואפי' לא נתן קיצבה לשנים רק שיפרנסנו כל ימיו מ"מ ידוע לפי הטבע בקרוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' ובכה"ג מה שאירש מאבא אפשר לשום ולהעריך בקרוב ודמי למינו ידוע דבר"ס ר"ט מש"כ כל מה שיש בבית זה וכו' שם ס"ב דלא מצינו בו חולקין וכ"ע ס"ל דלא קני ומ"מ גם בכה"ג אם אין שום אחד יודע קנה כמ"ש בסמ"ע.

י מיהו אף ע"פ שאינני כדאי להשיג על הגאון בעל הסמ"ע מ"מ אני אומר אחר בקשת המחילה שאין דבריו מוכרחין רק אפילו גם המוכר ג"כ אינו יודע מה בבית כגון דאיהו גופי' קנאו כך עם מה שיש בו ומכרו לאחר ג"כ לא קנה מפני שעכ"פ הלוקח לא סמכה דעתו לקנות דבר שאין מינו ידוע בשום אומדנא כמ"ש אם תבן אם זהב ומפני שהרמב"ם ס"ל דמשחק בקוביא ה"ל אסמכתא מדמ' כל מה שיש בבית זה אליו אבל לאותן ד"ל דלא הוי אסמכתא יאמרו דודאי כל מה שיש בבית זה גרע.

יא ותדע דע"כ צ"ל דמשחק בקוביא עדיף אפילו מדבר שמינו ידוע רק שאינו מסויים דעכ"פ בעי קנין כדמוכח שם מש"כ משחק בקוביא דלא בעי קנין וע"כ מפני שממש ידוע כל פעם ופעם כמה יתן אחד לחבירו הן שמונח לפניהם על הדף או לא רק דמ"מ ה"ל אסמכתא מצד שכל אחד סבר להרויח ובזה מהני סברת י"א מפני ששניהם מתנין ולכך לא הגיה רמ"א שום דבר על דברי הרמב"ם ש"ע סי' ר"ט ס"ס דס"ל כוותיה בדינא ולא מטעמי' כמ"ש גם הסמ"ע וכן שנים שהמרו דבת"ה הובא בהג"ה ס"ס ר"ג י"ל דשייך בו שומא קצת לי דעת נוטה ואין ראיה ממה שמצינו ע"צ הזרות יש מתעשר וגו'.

יב מ"מ אין אני כדאי להשיג על הסמ"ע ולכן אע"פ שלפענ"ד תיקון של בני החבורה דה"ל ודאי דבר שאין לו קצבה ואומדנא כלל כי מי יכול למוד משא ומתן שיבא אחר זמן ולא קני אפי' כל חד בעי למקני מ"מ לדעת הסמ"ע שלא חולק בזה ולדעתו סברת מה שכל אחד רוצה לקנות מקני מועיל כגם בכל מה שיש בבית זה כגון אם גם המוכר לא ידע וא"כ גם בחבורה הנ"ל מועיל ואם נעשה והשיג אחד גבול חבירו אין חבירו עליו כלום.

יג האמנם גם לדעת הסמ"ע צריך עכ"פ קנין והיה צורך שגם בני חבורה יקבלו קנין כל אחד. והא דמשחקין בקוביא א"צ קנין י"ל מפני שהמעות מוכני' עי' בהג"ה ארוכה סי' ר"ז סי"ג. ועוד דלו יתכן דע"י קנין מועיל אפי' הקנאת דבר שאין לו קיצבה כלל בדכל חד בעי ליקני דסברא זו מבטלת כל אסמכתות מ"מ מצד אחר י"ל דאין הקנין חל שהרי ענין הקנין הזה ע"כ אינו רק כסילוק מתביעה וזכות שיהיה לו להבא על חברו כענין שטר

סילוק מנכסי אשתו שאינו מועיל לפני האירוסין מפני דה"ל דבר שעדיין אינו בעולם ואינו ברשותו ואפי' קנין לא מהני כמ"ש הגאון מוהר"ר גרשון שהוכיח כן משו"ת הר"ן עי' תשובה נ' דכ"ט ע"א ה"נ האיך ימחול זה מה שעתיד חבירו להתחייב לו ע"י השגת גבול והתם לאו טעמי' משום אסמכתא דנימא ג"כ סברת איידי דבעי ליקני רק דאין הקנין חל על דשלב"ל.

יד ואין לומר הא ק"ל שם דאי תפס לא מפקינן מיני' כבגמ' פרק הריבית ס"ד ס"ו וכ"כ טור וש"ע ששם הטעם מפני דנודע להמוכר שזה אוכל פירות ושתק דאכתי לא הדר ביה ה"ל מחילה וכן מוכח שם בגמ' וכ"פ רש"י בהדיא מש"כ פה אם יודע לאחד מבני חבורה שחבירו עבר עליו הדרך ותיכף יקבול עליו ודאי מצי למיהדר ביה על מחילת דשלב"ל. ומקמי הכי לית דין ולית דיינא דאפילו קבלו בק"ס להסתלק מתביעתו לחבירו על שהשיג גבולו באיזה אופן שיהיה מ"מ כל מאן דבעי מצי למיהדר ביה דאפילו מ"ד אדם מקנה דשלב"ל מ"מ ס"ל דמקמי שבא לעולם יכול לחזור בו.

טו ומה גם נדון זה דגרע מכל דברים שאין להם גבול וקצבה ומכל אסמכתו' שבעולם כי לא לבד מצד סך הנזק שאין מינו יודע וא"א לשערו גם מעש' השגת גבול עצמו יש בו בחינות ודוגמות ומעשי' אשר לא יעשו שניין דא מדא לגריעותא כי יש הולך לבית מערופי' של חבירו ומדבר עמו שיקנה אצלו ויתן לו בזול ויש מדבר עמו בפוגעו בו ויש רמוזי רמז לו בהיותו בחנות חבירו ויש תופס בו בעברו ומושכו לחנותו ויש מגדילים שער דמי סחורה שמוכר חבירו באמרם שמוכר כל סחורתיו ביוקר משוויים ויש מוציאים לעז על סחורותיו כי ישן נושן הם וקרובים לבלות ויש מטילים בהם מום שאכלם עש וכנימה ואינם חדשים רק צובעים באופן דמצי המוחל למימר כולי האי לא עלתה דעתי שיעשה חבירי רעה שאמחול לו אפילו אמר בכל אופן מצי למימר כזאת וכאלה לא חשבתי שיעשה איש ברית לכן בסודם אל תבא נפשי כי לא ינקו מזה לא בד"א כ"ש בד"ש והשומע ישמע והחדל יחדל כי הנלפענ"ד כתבתי.

טז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קסד

א שאלה: נשאלתי אם יש היתר לזרוק הפרעושים המצערין אותו מאד מאד בקיץ בשבת לתוך כלי של מים אחר דלא הוי פסיק רישא שימותו כי לפעמים שנוים לדופני הכלי ועולים ואם אסור אם מחויב למנוע אשתו שלפעמים ממעכין אותן ולפעמים מוללים שגם זה אסור וכמ"ש ובלבד שלא ימלול ואפשר שיש צד היתר דמשום צער לא גזרו רבנן.

ב תשובה: הא דבמקום צערא לא גזרו רבנן לא מצינו בש"ס רק גונח יונק וכו' בגמ' כתובו' ד"ס ובש"ע סימן שכ"ח סל"ג ואף כי רמ"א למד ממנו בהג"ה שני' בר"ס שי"ז גבי קשורה מ"מ אין לנו ללמוד ממנו בשום מקום לעשות דברי חכמי' עיר פרוצה אין חומה כי אין לדמות צער לצער [עי' תשובה קצ"א] ואפשר שרמ"א מיירי בבית צוואר או בתי שוקיים שנתקשרו והוא מבקש לפשטם בלילה כשיכנס למטתו לישן ובכה"ג צער גדול מש"כ צער אחר כ"ש הא דפרעוש דבדחיה וזריקה נמלט מעקיצתה ואי משום שתחזור עליו ותעקצו לא פסיקא גם יכול לחזור ולזרקה.

ג הן אמת שבימות הקיץ והחום הם לצער גדול ומעכבים השינה מ"מ חלילה להקל מפני כך אפילו במלילה. ושקול צער זה נגד שכר גדול שיקבל בשלחו אותם חפשי כבא דבר עבירה לידו ונתאפק שנותנים לו שכר כעושה מצוה כבספ"ק דקידושין.

ד ולזרקם תוך המים נמי אסור דאף לו יהי דאחד מאלף מהם יוכל להמלט ולא מקרי פסיק רישא דק"ל דבר שאינו מתכוין מותר אפי' לכתחילה דגורר אדם מטה כסא וכו' מ"מ הא ודאי מתכוין הוא שימותו שהרי ע"כ זורקן למים ולא לארץ ולדעתי מקרי פ"ר ולא ניחוש להתיר מפני מיעוטא דמיעוטא.

ה ואע"פ שאינם מתים להדיא רק זמן רב אחר זריקתם מ"מ ה"ל כממיתם כמו דק"ל גבי כבשו לתוך מים או זרקו למקים שא"א ליצא משם והרי האופה שהוא אב מלאכה נאפה אחר זמן שדבקו בתנור וסילק ידו וכמ"ש ריש שבת הדביק פת בתנור התירו לו לרדותו קודם שיבא לידי איסור סקילה.

ו ונ"ל דשם אע"פ שרודהו טרם שיאפה ופטור מסקילה ובשוגג מחטאת מ"מ עביד איסורא וצריך תשובה ובכה"ג השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב ומקמי הכי אם מחזירו למים אפשר לו לשאר בחיותו ופטור מ"מ איסורא עביד רק דחומר האיסור אפשר לו לתקן דלא יתעבד מחשבתו כמו שמחלק הש"ס ריש שבת מטעם זה בין מחזירין לאותו חצר או לחצר אחרת.

ז ובכה"ג בכל ל"ת הניתק לעשה כגון באש תשרופו דנותר ושליחת הקן אע"פ שמקיים העשה ופטור ממלקו' מ"מ עבירה עשה רק שנמלט מעונש אדם וזה צל"ע [עי' לקמן בהשמטה על תשובה קצ"ג] אבל מ"ש באינך ברור. והכי מוכח ממ"ש בש"ע אח"כ סי' תקי"ד ס"ב ושם י"ל דאם נתן הפתילה בנר אחר אפי' חטאת חייב רק בהחזירו תיכף לתוכו טרם שנתמעט השלהבת פטור אבל אסור ועי' בספרי מ"ח די"א אפי' ליקח חתיכת חלב המונח בנר רחוק מראש הפתילה חייב ואין כאן מקום בירור הדברים.

ח ולענין אם יש למנוע אשתו בכח גדול ויד חזקה הוכחה ונאצה. נראה דאם יודע באשתו שכשירה היא ושומעת בקולו למנוע ממה שיאמר לה שאסרו חז"ל אף שיגיע לה להיזק ודאי יאמר לה בניחות' כי חכמים אסרו זה וסתם נשים אינם בחזקה זו ופעם אחד הוכיח אדם כשר את אשתו בדברי פיוסים בתחילה בפה רך ולבסוף בפרך על שהיה לה בחצירה גידול כמה תרנגולות ואחת מהם היתה רגילה להניח ביצתה בבית שכינתה ושכינתה לקחוה ומכחשת. לכן היתה האשה זו בשביל היזק הביצה צדה את התרנגולת בשבת סוגרת בחדר כאשר עשה יום ויום שני איסורי' א' דאוריי' צידה וא' דרבנן טלטול כדמוכח בסי' שי"ז ולא שוה לו רק לשוא צרף צורף לכן באה אינו משער שתשמע בקולו ישתוק דאע"פ דיש איסור מן התורה מ"מ לא נכתב בתורה רק לא תעשה מלאכה וגוף מלאכת צידה לא מפורש רק ע"פ דרז"ל.

ט מש"כ בדבר המפורש חייב להוכיחן עד הכאה או קללה ואע"פ דגבי אחר נכון להחמיר עד הכאה עי' בספר הקדוש של"ה בראשיתו ולפי עניות דעתי אם ירא וחרד הוא לדבר ה' יוכיח גם אחר הכאה [והכי מוכח במדרש הביאו הרב החסיד בשל"ה ריש ספרו] שהרי אמרו שם למ"ד עד קללה דשאני יונתן אגב חביבותי' לדוד מסר נפשיה טפי כ"ש אגב חביבותי' להקב"ה ומצותיו רק שאינו מחויב יותר אכן בתנאי שסבר שאפשר שנתן אל לבו תחת געה במבין ועדיין ישמע לו וגם יונתן אחר שקראו שאול בן נעות המרדות דמיני' ילפינן נזיפה וחזר ואמר למה יומת מה עשה ובלי ספק דבריו בנחת היו דרך תוכחה וסבר היה דישמע אליו אביו עדיין דאל"כ לא היה מוציא דבריו לבטלם מש"כ במועד לכלל עבירות ושלא לקבל שום תוכחה עליו ארז"ל מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע מקרא דאל תוכיח לץ ובה מתורץ מה שהקש' החסיד בשל"ה ובקונטריסים הארכתי עוד.

י ובספר גבעת שאול הקשה גמ' גם קראי גופייהו שהרי שלמה הוכיח כת לצים כמ"ש עד מתי פתאים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם ועוד פסוקים כהנה ונתייגע לתרץ זה. ולעד"ן דל"ק כלל כי מ"ש שאין להוכיחם ר"ל על שאר עבירות ומעשים רעים רק יש להוכיחם על לצנותם שימנעו מזה אולי יחדלו ללוצץ ואח"כ יוכיחם. וכמ"ש החכם הגדול היווני איני מוכיח לתלמידיי ואינני מענשם על מעשיהם הרעים ודבריהם המקולקלים כי לחכמתם לא יעשו רע ולא ידברו דיבור מקולקל אם לא בשכרותם ואז אנוסים הם רק אני מוכיחם ומענשם על השכרות והוא דוגמא למ"ש.

יא וראשית דברי אלו הם מהר"ן הביאם רמ"א בא"ח סי' תר"ח בהג"ה ובסופם הוספתי מה שנ"ל אכן בקיצור נמרץ. והנלפע"ד כתבתי.

יב נאם הטרוד יאיר חיים בכרך:

תשובה קסה

א שאלה: ברעש מלחמות הצרפתים היו בני כפרים מבריחין לכרכים איש אצל אחיו ומיודעו ומכירו או בשכירות לזמן. והנה בה"ב אחד מבני כרכים שרבו ההברחות בחדריו עד אשר כמעט מלאו פה לפה עד אשר הוא עצמו לא הי' לו מקום להניח בו דבר. ובדק בארגזים וחבילו' לידע מי ומי המניחים לשם ומצא חבילה אחת שחקר ודרש של מי הוא ולא נודע לו של מי הוא והבין שאחד מן בני הכפרים הכניסו בלי ידיעתו. ואחר שטרח ושאל וחקר לידע מי בעליו ולא נודע לו נטל החבילה וזרקה לחצירו. ואחר איזה ימים כאשר יצא קול שפלוני זרק חבילה מחדרו לחצירו בא בעל החבילה ומצא שנגנב הרבה מחבילתו וגם נתקלקלו כמה בגדים וכרים וכסתות ע"י גשמים ותבע בעל החבילה לבה"ב לדין לפני דיינא דפרסאה ואמר שע"פ הדין הב"ה פטור רק למען השלום יתרצה בה"ב להפקיד הנשאר מהחבילה בביתו על חצי שנה ונתרצו שניהם בה"ב מפני שלא חסר דבר ובעל החבילה מפני שא"ל הדיין כי פשוט שבה"ב פטור מפני שהניחו שלא ברצון בה"ב.

ב וכשומעי דברתי עם הדיין" ואמר כי היא גמ' ערוכה בפרק השואל את הפרה דק"א ע"ב גבי ההיא איתתא עם ההוא גברא דזבן ארבא דחמרא וכו' דאזלא איהי ואגרא איגורא מיני' וביה ואפיקתיה וכו' והוכחתי אותו על פניו ואמרתי לו לולי שחששתי למחלוקות ולבזיונו הייתי מפרסם שהפשרה בטעות מפני שסובבת על קוטר שוא ויסוד נופל ואמרתי לבאר איך טעה אותו דיין בדמיונו דבר לדבר דלא דמי ליה אפי' כאוכלי לדנא ולדעתי אם היה פוטרו לבה"ב בדין ה"ל טועה בדבר משנה וחוזר מכמה טעמים. הא' כי לדעת הדיין אפי' היה בה"ב יודע למי החבילה שהונחה לביתו שלא מדעתו הי' רשאי לזרקו חוצה וחלילה לומר כן דנהי דבה"ה אפי' ש"ח לא הוי על חבילה זו מ"מ להפסידו בידים ולהשליכה חוצה.

ג לא מיבעיא אם דרך בה"ב לקבל פקדונות כאלו בשכר דודאי גם זה שהניחו סמך שבעת שיחזור ויטלו יתן לו שכרו אע"פ דלאו שפיר עביד שלא הודיעו לבה"ב מ"מ בשביל כך אין לבה"ב רשות לזרקו ולהפסידו אם לא אחר כמה התראות בעדים. ולא דמי לההוא עובדא מטעם כי שם בעל היין התל באשה ונהג עמה מנהג רמאות דנסבה ושלח לה בתר הכי גט ולכך שפיר אמר רב הונא שם כאשר עשה וכו' לא מיבעי' וכו' דקדמיית עלי כאריא ארבא אפי' בחצר דקיימא לאגרא מש"כ בנדון דידן אף אם זה הכניס חבילתו

שלא ברשות בה"ב להציל ממונו מה רעה עשה לו דנימא כאשר עשה וכו' ודדמי עלי כאריא אדרבה אם הניחו היה סופו לקבל שכר על זה כמו כל שעושה טובה עם חבירו רק שבזה צ"ע רב אחר שאין ההיזק של אנשי מלחמה ברור וה"ל כמבריח ארי אם מדעתו של בה"ב מניחו שם אפי' אית ליה פסידא ועיין בתוס' ב"ק דנ"ח ע"א ד"ה אי נמי.

ד אלא אפילו אם בה"ב זה עשיר גדול ולאו בר הכי לקבל שכר מפקדונות ואינו עושה כך רק לשם גמ"ח לגואליו וקרוביו חנם אין כסף דלכאורה סוגיית הש"ס הנזכר במ"ש לא מיבעי' חצר דלא קיימא לאגרא דמשמע דאז א"צ סברא דמיית עלי כאריא רק גם בלה"נ שפיר עבדיה מ"מ לא דמי כי שם לא הוציאה היין למקום אבד רק אפיקתי' ואותבי' בשבילא ובלי ספק דקלא אית ליה כי היה יין הרבה כמ"ש ארבא דחמרא וההוא גברא הי' שם במתא כדמשמע מסיפור הדברים לכן כאשר נודע לבעל היין לא מטייא ליה היזקא כלל רק טרח להניחו במקום המשומר אחר [ועוד דלא אמר ר"י רק דיפה עשתה מ"מ אפשר שאם אירע ע"י כך היזק וקלקול היתה חייבת לשלם] מש"כ זריקת חבילה לחצר שאינו מקום המשתמר לחבילה מטלטלי כבסי' רצ"א ובעליו לא ידעו תיכף וע"י זה הפסיד והרי זה שהוציאו כמזיק בידים רק הי' לו להתרות תחילה בעדים פעמים.

ה ואפילו אחר ההתראה כראוי היה צ"ע אי שרי ליה לזרקו לחוץ לאבדון אם הי' יכול להוציאו ולהפקידו במקום אחר ג"כ מיני' וביה כמעשה דההיא איתתא הנ"ל. רק די"ל דלא מחייבינן ליה לטרוח בזה להציל ממון חבירו דודאי לא מקרי זה נהנה וזה לא חסר אחר שהבה"ב א"א להשתמש במקום הזה שפקדון חבירו מונח. ועוד דדרך בני אדם לקבל שכירות ויש בני אדם לרוב המבריחין לא מחייבינן לזה שיפסיד בשביל זה אפי' לא בר הכי הוא לקבל מ"מ לחייבו לטרוח להמציא לזה מקום או לחייבו להשאירו שם סמוך על שיתבע ממנו שכר טובה שעשה מנא לן. ולא מצינו בשום מקום שחייב להפסיד ממונו אפילו מועט כדי להציל ממון חבירו אפילו מרובה. ולכן אפילו עשה והציל אין לו אלא שכרו כבפרק הגוזל בתרא ובטור וש"ע ח"מ סימן רס"ד.

ו ומ"ש בב"מ דף ל' ע"א והתעלמת לשלו מרובה משל חבירו לאו דוקא יע"ש ודל"ג ע"א רק דמילתא דפסיקא נקט דא"א לו להתנות ודוק. וה"ה אפי' מעט משלו אינו מחויב להפסיד כדי להציל של חבירו וכן אינו מחויב לטרוח ולהשכיר להם מקום וראיה מגמ' ס"פ בן סורר דתניא מנין לרואה חבירו טובע בנהר וכו' ת"ל לא תעמוד על דם רעך ומקשה והא מהתם נפקא והשיבות לו לרבות אבידת גופו ומשני אי מהתם ה"א ה"מ בנפשי' אבל מיטרח ואגורי לא קמ"ל ויש לדקדק למה נקט מיטרח דהל"ל אגורי לא ונ"ל דעיקר רבות' הוא מיטרח דה"ה אפי' מצי לאגורי מממון של חבירו אינו מחויב

קמ"ל דמחויב. ואף כי פשוט להפוסקים גבי הצלת נפש שמחויב לאגורי גם בממונו רק שמחויב להחזיר לו מ"מ בצורך הצלת ממונו אינו מחויב למטרח ואגורי כלל אפילו משל חבירו וההיא אתתא דאגיר אגירא מיני' ובי' בפ' השואל היתה מוכרחת לכך דמה הוי לה למעבד דע"כ היתה צריכה פועלים להוציאו.

ז ואף את"ל דמרבינן דהצלת גופו להוציא ממון מכיסו מש"כ בהצלת ממון חבירו אינו מחויב להוציא ממון מכיסו ומ"מ אם אפשר להצילו מממון חבירו חייב כגון להשכיר מיני' ובי' כההוא אתתא וה"ה בנדון דידן שהי' לו למכור קצת מטלטלים שבחבילה ולהשכיר להנשאר מקום. וראי' לזה דק"ל כרשב"ג בפ' המפקיד דל"ח ע"א מוכרה בב"ד מפני השבת אבידה ור"ל דחייב לטרוח והשבת אבידה גופא טרחא הוא ולא ממעטינן רק זקן ואינו לפי כבודו מ"מ טול לך מה שהבאת דאם ראה אבידה ולא רצה לטפל בה והניחה או שהניח פירות המפקיד לרקוב ולא מוכרם ב"ד מי מחייבינן לי' לשלם.

ח ודוחק לחלק ולומר שאני נדון דידן שהפסיד את של חבירו בידים דלא מקרי מה שהוציאו לחצר הפסד בידים לכן נראה דאם התרה בו שיקח חבירו את פקדונו שאין רצונו שיהיה מונח בביתו ולא השגיח וזרקו לחוץ לחצר כי סבר הי' שישמע חבירו ויקחו ונאבד או נתקלקל פטור.

ט מש"כ בלא התראה ואפילו בדא"א להתרו' בו כגון בנ"ד שלא ידע החבילה מי היא כיון דחבירו לא חייב לו דבר גם לא הזיקו דבר ולית ליה פסידא לפי שעה אין לדמותו למה דק"ק כר"נ דס"ל דעביד איניש דינא לנפשי' אפילו בדליכא פסידא כבגמ' דב"ק דכ"ח ובטור וש"ע סי' ד' דהתם מיירי ברואה את שלו ביד חבירו או שחבירו רוצה ליקח את שלו או שממלא חצר חבירו כדים שא"א לו לילך ואא"כ יעמידם זה על זה דלא אטרחוהו בזה כמ"ש התוס' רק משבר ונכנס וכו' פי' בהליכתו וגם שם לא ר"ל שישברם בידים כ"ש אם יש לו מקום לילך מ"ש בתוס' ד"ה משבר וד"ה טעמא ומשם ראיה דלא שרינן ליה בדלא מילאו לחצר יע"ש.

י ואין לומר דאפי' בלא התראה אין עליו להוציא הוצאות על הצלת של חבירו שהרי אפי' קיבל עליו שמירתו אם ש"ח הוא אינו מחויב להוציא ממון להצלת הפיקדון כבפ' הפועלים ובטור וש"ע סי' ש"ג דלא דמי כלל דשם בא ההיזק מאחרי' מש"כ שלא יוציא הוצאה להציל רק הוא יזיק ויביאו לאיבוד ודאי לא ועוד הא בנ"ד אפשר לשכור מיני' וביה ר"ל למכור קצת מהמטלטלים ודאי דמוטל עליו טורח הזה טרם שיעשה מעשה וישליך של חבירו למקום אבוד בלי התראה ואם עשה חייב בנזקו אם ישבע חבירו כמה ניזק שהרי עשה היזק בידים לממון חבירו ובריא היזקא וה"ל גרמי ולא גרמא.

יא וכיוצא בו ממ"ש דלאו בכל גוונא עביד אינש דינא לנפשיה טעה חד מרבנן שהי' לו חנות לפני פתח ביתו בכל מיני קטניות וזרעונים ותרנגולות של שכינה פורחות תמיד על החנות ואוכלות מהם ואף שהפריחן כמה פעמים חוזרות ופורחות וכמה פעמים הגיד לבעל התרנגולות שישמור תרנגלותיו ואם יחזרו ויבואו יכם וימיתם ולא חש. ופעם אחת שחזרו ובאו ואכלו הכה בעל החנות אחריהם והרג אחת מהם המובחרת העומדת לגדל ביצים והאפרוחים ובאו לדין והיה פשוט בעיני בעל החנות דפטור משני טעמים האחת שהתרה בו כמה פעמים והנהי עזי דשוקא מתרינן במארייהו וכו' כבב"ק דכ"ג ע"ב ועוד הרי ק"ל עביד אינש דינא לנפשיה אפי' במקום דליכ' פסיד' דכיון דבדין בעי עביד לא טרח כ"ש בכה"ג דהוי ודאי פסידא. ומ"מ יצא חייב ממני בדין וביקש לידע מאיזה טעם דנתיו. ואע"פ שלא הייתי מחויב כי בא ברצון לדין לפני מ"מ הודעתיו [כי מ"ש הנ"י שאף אם אמר בעל דין לדיינים כתבו לי מאיזה טעם דנתוני א"צ לכתוב הראיות רק הטענות והפסק צל"ע מאד דא"כ אינו דומה למ"ש בש"ע בסי' י"א ס"ד אם בפנים אם רואה הדיין שבעל דין חושדו וכו' ומקורו מהש"ס ודאי בטעם הפסק ממש מיירי מש"כ לדעת נ"י מ"ש אח"כ בהג"ה אם אמר כתבו לי וכו' ועוד מדאמר ר' פלוני וכו' כי אתא פיסקא דדינא דיני לקדמיכו וחזיתו ביה פרכא לא מקרע תקרעוני' משום דאי הוינא גבייכו הוי אמינא לכו טעמא וכו' למה לן טעמא דלמא היו הטענות באופן שהפסק אמת ונכון אלא ע"כ היו דרכן לכתוב כל הטענות בפסקיהם וא"כ ע"כ האי כתבו לי מאיזה טעם ר"ל טעם וראיה ממש. והכוונה כדי לילך לב"ד הגדול מזה אולי טעו בשיקול הדעת. לכן נ"ל פשוט שבפסק שלא נכתבו כל טענותיהם בפרטות ואפי' נכתב דרך כלל ואח"כ נכתב והאריכו למעניתם דכה"ג א"א בשום ענין להחזיר הפסק וק"ל.

יב ועוד נ"ל דבמשפט שלא נמצא מבואר שלא נמצא מבואר דינו בשום מקום והוצרכו הדייני' לדמות מילתא למילתא. קשה מאד לומר דב"ד הגדול יחזרו הפסק ע"פ סברתם לומר כי טעו ב"ד ראשון בדמיונם אם אין הכרח והוכחה לדבריהם. דמאי חזית ואולי אלו היו אצלם היו נותנים טעם ודעת לסברא ודמיון דדהו שהיו מודים. ויש ראיה מגמ' דמקשי היכא דמי שיקול הדעת ומשני כגון תרי תנאי וכו' ומה קשיא לי' דדלמא הוי בענין התדמות דבר לדבר כרוב דיני ממונות וכדמצינו פעמים אין מספר בש"ס מר מדמה לי' לכך ומר מדמה לי' לכך והרי נחלקו אמוראי בעני האומר פרנסוני או כיסוני לענין בודקין אחריו וכל א' מייתי לי' באב"א קרא ואב"א סברא וכן כל פלוגתת' תנאי ואמוראי בנויין על הסברא ובימיהם שלא היה נכתב ספרי פוסקים כלל היו רוב דברי ודיני ממונות

צריכין דמיון זכר לדבר ולכך גדר מומחה גמיר וסבר וא"כ מה מקשי היכא דמי שיקול הדעת אלא ע"כ כוונתו ה"ד דיתברר ודאי שטעו ודוק.

יג וא"כ בדורות הללו זר מאד לומר דטעו בשיקול הדעת אחר דק"ל כל מה שנזכר בספרי פוסקים ה"ל כדבר משנה. וכן מה דסתם לן הב"י בש"ע דזכה שנקבע הלכה כמותו ולא חלקו עליו הבאים אחריו אין לומר קים לי כלל נגד הכרעתו אף לדעת י"א דמצי' למימר קים לי בכל דבר ממון. וברור דלאו דוקא דאמר קים לי דלאו כ"ע דינא גמירא רק הדיינים יפסקו כך ע' בהג"ה ארוכה בח"מ סי' כ"ה ובסמ"ע ובסי' י"ח ס"ב. וסי' פ"ב ס"ב וס"כ. וס"ס קל"ט וסי' רנ"ו סס"א. דבפלוגתת' דבמקומות הנ"ל כתבו שאין להוציא ממון לכן אם פסק להוציא ממון ה"ל כטועה בד"מ ואפי' כבר יצא הממון חוזר וכן בכל מה דסתם הב"י בש"ע. ובמקום הג"ה רמ"א דעת חולקים והסכים עמהם ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותי'.

יד ובמקום שכ' י"א ולא הכריע ה"ל סמ"ע וש"כ בהכרעתן (ואם אין כאן הכרעה אין להוציא ממון ומ"מ אם פסק כבהג"ה להוציא ממון אין מחזירין דאל"כ למה נ"מ כתבו רמ"א ודוק) כדבר משנה בכל ענין. ואם יש ביניהם מחלוקת לא גרע כח ש"כ לדעתי במקום שחולק על הסמ"ע לפסוק כוותי' אף להוציא וה"ל ג"כ כדבר משנה דק"ל כבתראי (ובפנים חדשות דקמ"א ע"ב בשם מהר"ם מינץ ט"ו שא"א בפוסקים הלכ' כבתראי) אף כי שמעתי שקשה מאד לפסוק להוציא נגד הסמ"ע והיה לנו לומר דעכ"פ לא ה"ל הפוסק כסמ"ע להחזיקו כטועה בד"מ מ"מ נ"צ כמ"ש. אם לא שהדיין או דיינים יודעים ומכירים שהש"כ עבר הדרך על הסמ"ע בטעם נכון.

טו סוף דבר לא ידעתי לדידן ה"ד טעה בשיקול הדעת עמ"ש כרך ד' דקס"ג] בסגנון זה כי לפי שתי טענותיו אם צדקו יחדיו קשה התראה למה לי הלא ק"ל דעביד איניש דינא לנפשיה ולא בעי התראה ואת"ל דבנדון דידן ליכא פסידא שהיה יכול להפריחן ולילך תיכף עם חבירו לב"ד שהרי לא סירב ולא דמי להההוא גרגותא שם דכ"ז ע"ב כפירש"י הלא ק"ל כ"נ דמ"מ עביד איניש דינא לנפשיה כ"ש שאפשר שבנדון ג"כ מקרי איכא פסידא אחר שבכל עת ובכל שעה התרנגולי' מזיקי' לו וגם על הש"ס קשה בהנהו עיזי דשוקא דמפסדי דמתרינן וכו' למה צריך התראה וגדולה כזו כתבו התוס' שם דדוקא עיזי בשוקא דקיימי לשחיטה וכו' מש"כ עז העומדת לחלבה וכו' יכול לומר לכשיזיק ישל' וכ"פ טור וש"ע סי' שצ"ז ולמה הלא ק"ל עביד איניש דינא לנפשי' ומוכח מאותה סוגיא שרשאי להכות חבירו ולחבול בגופו ולהזיק ממונו להציל את שלו ואחר שכתבו

התוס' גבי עיזי דשוקא דשחטינן להו אחר התראה ואע"ג שישלמו מה שהזיקו לא בעי למיקם בהדייהו בדינת וכו' והוא ממש טעם ר"ל עביד איניש דינא לנפשי'.

טז אלא ע"כ הטעם דלא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה רק כשבא חבירו להזיקו בכוונה ורצון יכול לעמוד מנגד להציל ממונו ולהזיק חבירו בין בגופו בין בממונו מש"כ כשבהמות חבירו מזקת אותו בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו והוא סוגי' דפרק כיצד הרגל דכ"ג האמנם יש לדקדק בה טובא הן ברגילה לכנס לרשות הניזק ולהזיקו כמו הנהו עיזא דביה תרבא לרב יוסף דלמה צריך התראה וכי כל שן והיזקו בחצר הניזק בעי התראה לחייבו אא"כ נאמר לחלק דבשדה חבירו שאני לפי שדרך הבהמות להתפשט לכל צד כמ"ש הרא"ש לפי דעת ר"ח הביאו הטור והוא דוחק גדול כי ודאי לדעת ר"ח דפוטר המזיק מוכרחין אנו לחלק כך וגבי עיזא דשוקא י"ל דבעי התראה משום שמזיקין בר"ה דשן ורגל פטורים והכי משמע בלשון רש"י וכ"כ הטור ובש"ע אפי' בר"ה וי"ל ברשות ניזק אה"נ דלא בעי התראה.

יז ולשון הרמב"ם לא משמע כן ומ"מ במ"ש הרמב"ם אע"פ שעדיין לא הזיקו אתי נמי שפיר דבעי התראה וק"ל. ואמרו עוד דדוקא בבהמה העומדת לשחיטה וכו' וכך הסכימו הראב"ד תוס' מרדכי ורשב"א והכי משמע לשון רש"י ומי יהרהר אחריהם אף כי לא הבנתי מה שהוכיחו זה ממ"ש רב יוסף אימא להו דלצנעינהו ולא אמר דלשחטינהו דהלא צריך להתראה תחילה כמ"ש מחרינן במאריהו וההתראה הוא דלצנעינהו. כלל העולם שכל זה מיירי כשבהמות חבירו מזיקתו דלא שייך בזה עביד איניש דינא לנפשיה.

יח והבל יפצה פיהו של בעל התרנגולות במה שטען להיות פטור מהיזקו של בעל החנות דשן ורגל בר"ה פטורים דחנו' שלפני פתח ביתו שדרך לעשותו הוי רה"י ומ"מ אין חילוק לדעת טור וש"ע דאפי' ברשות ניזוק בעי התרא' ולשון הרמב"ם מתרין בבעלי'. שלש פעמים ותמכו עליו מנא ליה הא [וגבי מחיצת הכרם שנפרצ' נקט ב' פעמים אומר לו גדור וכ' ר"י ריש ב"ב דקמ"ל דצריך להתרות בו רק שמסופק אם צריך בכל פעם התראה או סגי בב"פ ונ"ל פשוט דדוקא שם דנפרצה ממילא ואפשר שסבר הי' שהמחיצ' תתקיים מש"כ כשבהמתו מועדת לילך ולהזיק לחבירו ובמקום אחר כתבתי דנהי דלכ"ע בעי התראה ע"מ במחייב עצמו בדבר בא"ה כגון שמכר לו קרקע או מטלטלין רק שיהיה רשות להחזיר לו ממונו תוך שנה וליקח הדבר או בסיגנון אחר א"צ להזכירו כ"ש להתרות בו ואם עבר הזמן לא מצי טען שכחתי מפני שקיבל בעצמו עליו אין השכחה אונס וגרע מהיה לו אבן בחיקו ושכחו דבב"ק ספ"ב ובספרינו מ"ח בא"ח סי' ק"ח גבי

עבר זמן תפילה ע"י שכת' הארכנו ולא דמי להא דק"ל גבי שכירו' פועלי' לא תבעו אינו עובר עליו והכי ק"ל גבי בל תאחר ע' י"ד סי' רנ"ז ס"ג הג"ה. ודוקא בדיני נפשות בעי התראה תכ"ד דאל"כ מצי למימר אישתליין כבפ' אלו נערות והיו בודקין מש"כ בד"מ ותדע דאל"כ גם על ההתראה יטעון שכחתי גם לא מצינו אונס בגיטין דנקטי רז"ל וכן במכיר' רק עכבו נהר או חלה.

יט וכל זה צריכין אנו אפילו הוא מוחזק דנהימני' ששכח מ"מ לאו אונס הוא מכ"ש אם בא להוציא דאינו נאמן וי"ל דע"כ נקטו עכבו נהר וכו' ועוד ראיה ממ"ש שו"ת רשב"א והביאו ב"י בא"ה סי' ל"ח גבי השלשה שדקדק במ"ש שאם ימאן וכו' משמעו בכל מקום אחר הבקשה וצריך עכ"פ תביעה תחילה. ש"מ אם לא נכתב לשון ימאן רק סתם תנאי אם לא ישלם או יעשה זה שא"צ בקשה תחילה מיהו שם מיירי בעיקר הדין לא בטענת שכחתי. ונ"ל בנכתב אם יסרב דמשמעו אחר שיבקש ממני ע"י שליח ב"ד.

כ אבל אין לומר דדוקא ג"פ לפי המנהג שאז מכריזין אותו לסרבן די"ל דלא דמי דודאי לתת לו כינוי שם התואר הרע צריך ג"פ מ"מ נקרא מסרב וכמ"ש פעם ראשון מסרב ואין מסרבין לגדול ועוד שמנדין אותו אם הזמינוהו לבא לב"ד אפי' רק פ"א וידעינן שהיה שליח ב"ד אצלו כבטור וש"ע ח"מ סי' י"א] מ"מ נראה הצריך התראה בעדים וכ"כ הג"ה ש"ע סי' תט"ז.

כא אבל מה שמזהיר הניזק פה אל פה למזיק לא נקרא התראה שהרי יכול לכפור או לומר לא חששתי לדבריך לכן צריך לשלם לו את התרנגולות וברור דאם טען שאחר שהתרה בו הוזק ממנו כך וכך נשבע ומנכ' לו וכן בעומדת לגדל ביצי' אע"פ שהתרה בו לאו כל כמיני' להזיק לחבירו לשחטה וכמ"ש כמעט כל הפוסקים הנ"ל ומ"מ אם עבר ושחטו ואפי' בלא התראה נהי דלא עשה כהוגן מ"מ אין לנו עליו רק תשלומי נזק והוא דמי שוויי התרנגולת וכן דין חד מרבנן הנ"ל כי לא ינקה מתשלומי התרנגולות.

כב מ"מ עדיין לא נתיישבה דעתי במה שכתבנו לחלק ולומר דבנזקי בהמת חבירו שלא מדעתו של חבירו לא שייך לומר עביד איניש דינא לנפשי' מהא דאמר בסוגי' דעביד איניש דינא לנפשי' ת"ש שור שעלה ע"ג חבירו להרגו ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל עליון ומת פטור מאי לאו במועד דליכא פסידא פי' ומ"מ פטור דעביד איניש דינא לנפשו אפילו בדליכא פסידא אע"פ דההיא בבהמת חבירו מיירי שבאה להזיק בלי ידיעתו וצ"ע.

כג מ"מ הדין דין אמת כמ"ש והנלפענ"ד כתבתי:

כד נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קסו

א שאלני הגאון מופת הדור נ"י כמוהר"ר דוד איש אופנהיים [הוא בעל ההסכמה ובעל תשובה הגדולה] בר"ח תמוז שנת ת"נ בימי עוניי ומרודי ונודי ק"ק ורנקפורט אחר חרבן הק"ק ווירמיש בחודש סיון תמ"ט (ובחודש אלול שאחריו נתקבל ה"ה המוהרר"ד הנ"ל לאב"ד ור"מ בק"ק נ"ש והמדינה).

ב והוא בגמ' ר"פ הכונס דאמר הש"ס על השוכר עידי שקר ה"ד וכו' אלא לחבריה. והקשה הרב הנ"ל למה יתחייב בד"ש הא ק"ל דאין שליח לדבר עבירה וכ"פ רמ"א בח"מ ר"ס קפ"ב בהג"ה והטעם משום דדברי הרב ודברי התלמיד וכו' וגדולה מזו מה דמסיק שם בגמ' דסד"א דברי רב וכו' קמ"ל ומשמע דלא מצי למימר הכי והלא הכי נקטינן (וכמ"ש בסנהדרין דה"ל לנחש לטעון זה וכדלקמן] דע"כ אין שליח לד"ע. והשבתי לו תיכף במסיבת סעודה שהקשה לי כי היינו ניזונים יחד אצל הקצין מחותנו דודו כהר"ר הירץ וואל דמידי הוא טעמא שם מפני דמצי המשלח לומר סברתי שלא ישמע לי וכ"כ הסמ"ע שם הטעם מש"כ אם נתן לו שכר על זה מסתמא יעשה [וא"כ פי' קמ"ל לא דחה כלל דדברי רב וכו' במקום אחר רק דפה לא אמרינן הכי. והרב רק"י לבית לוי כנ"ל ה' סי' ל"ג תפס במושלם דגם מ"ש בש"ס כתובות ריש ד"ט מ"ד התם ודאי קים ליה אבל הכי מיקם הוא דלא קים ליה קמ"ל ג"כ שכוונה דעכ"פ נשאר סברת לא קים ליה רק קמ"ל דלא מהני כסברא להתירה ובזה השיג על שו"ת ר"ש דמדינה בא"ה רל"ה יע"ש ואין זה השגה דשם ודאי ה"ק קמ"ל דודאי קים ליה וכבגמ' שם ר"ד יוד וכ"כ טור א"ה וכך סתם הב"י בש"ע א"ה סי' ס"ח דנאמן ושם בגמ' מוכרח כמ"ש דהל"ל אבל הכא מיקם הוא דלא קים ליה לא. קמ"ל ודוק.

ג ומ"מ בשאר השגותיו של ר"י לבית לוי פה השיג ואני תמה על שניהם שתפסו בפשיטות דס"ל להריב"ש צ"ו דכהנים בזמן הזה דין ספק להם דאע"פ דאין להם שלשלת יחוס מ"מ הרי סוקלין ושורפין על החזקות ותדע דאל"כ גם בזמן הש"ס נמי כי זולת יחידי סגולה מעט מזעיר לא הי' להם וכמ"ש דלא ידעינן אי מראובן קאתינן וכו' ע"ל בתשובה הגדולה בהשמטה. ודכוותי' מ"ד פיו ולבו שווין דריש נזיר כמ"ש התוס' שם וכן במס' סוכה דכ"ה ע"ב מ"ד מצטער פטור קמ"ל דאיבעי' ליה ליתובא דעתי' ומ"מ בעלמא לא נדחה דין דמצטער פטור ולפעמים היכן שהא דס"ד סברא נכונה מקשה ואימא ה"נ כמו בב"ק דנ"ו ע"א אימא מבריח ארי וכו' וע"ע תוס' שבועות דל"ג ע"א ובב"ה פ' הספינה דף פ"ח ע"א גבי אין השואל רשאי להשאיל ס"ת נמי סד"א ניחא לאיניש דליעבד מצוה בממוני'. ושם מקשה הנ"י מזה על הוראו' קצת רבותיו שמותר ליטול טלית חבירו וכו'

והוא בא"ח סי' י"ד ס"ד ונ"ל דדברי הנ"י התם אשתמיטתי' להרב הב"ח שם ולא ראם רק דברי הנ"י פרק ואלו מציאות דכ"ט ע"ב שהקשה ממצא תפילין שם דמיהן ומניחן ולכך חילק בין קבע לארעי אבל גמ' דהספינה א"א לתרץ זה שהרי אין השואל רשאי להשאיל אפי' ארעי ותמה על הנ"י דאם קושיתו קושיא לא על רבותיו הוא רק על הש"ס דפ"ק דפסחים גבי בדיקת חמץ דאע"פ דהשוכר צוח שהוא מקח הטעות ויש בו חסרון כיס לפנינו אמרינן ניחא לאינש וכו' ומה שצווח עתה מפני שחוזר בו מצד השכירות לא מפני שכר בדיקה רק תואנה הוא מבקש כ"ש גבי נטילת טלית דרך ארעי ולפי מ"ש ל"ק מידי דה"ק פ' ואלו מציאות ובפ' הספינה סד"א ניחא לאינש דליעבד מצוה בממוניה אפי' בכה"ג שאין לו ידיעה כלל בעשיית המצוה של חבירו ולכן אין לו חלק כלל במצוה קמ"ל דבכה"ג ודאי לא ניחא ליה. ומ"מ נשאר סברת ניחא לאינש כשהוא עושה המצוה עי' בגמ' פ"ט דבכורות דנ"ח ע"א ובתיו"ט שם ובפ"ג דשקלים וכן גבי בדיקת חמץ אינו מקפיד על שכר בדיקה דה"ל כאלו הוא בדקו וראיה מהא דנותן שכר למלמד עי' י"ד סי' רמ"ב סל"ו והוא מספר חסידים וכ' שם דאפי' אחר ששוכר מלמד לבן קודם לאביו וע"ע בהג"ה מיימוניי ספ"ב דחמץ ומצה ויפה השיג הנ"י על רבותיו שבקשו לומר גם בכה"ג ואין להם ראיה לזה.

ד ואל תשביני מהא די"א דצריך להחזיר לשוכר דמי בדיקה היינו משום דס"ל תנאי שבממון קיים ומ"מ לשון ניחא לאיניש דליעבד מצוה בממונו ודאי לא משמע הכי ומזה דגם מ"ש בתה"ד סי' ק' מותר ליקח לולב חבירו וכו' אינו מוכרח. ורמ"א הביאו סי' תרמ"ט בהג"ה ובספרינו מ"ח סי' י"ד הארכנו וכאן מפי' קמ"ל דאינו דחי' מוחלט באנו לזה.

ה ובמ"ש בענין קמ"ל מתורץ מה שהקשה לי חד מן חבריא במה דפליגו הפוסקים בכמה מקומות שאמר הש"ס לשון צריך אם ר"ל לכתחלה או אף בדיעבד עי' בהרא"ש יבמות דקס"ב סע"ב וע"ע תוס' חולין ד"ג ע"א ומנחו' דל"ה ע"א עירובין דמ"ח ויומא דס"א ע"א ובב"ב דקי"ז בצריך לברר קמפלגי ונחלקו הרי"ף ורשב"ם (וע"ע מ"ש ה"ה בפ"ד מהלכות יבום וחליצה ושם בספר ל"מ) (ובזה צ"ע על הטור דבא"ח סי' ל"ב על צריך שיגיע החריץ כ' דדוקא לכתחלה וכ"כ גם שם סי' ר"ט גבי הגומל בעשרה.

ו ובי"ד סי' רע"ד גבי תגין דשעטנ"ז פסק דאפי' בדיעבד) וקשה הא גמ' ערוכה מס' ברכות דט"ו ע"ב מאי דתימא צריך ואין לו תקנה קמ"ל פי' דבדעבד יצא ש"מ דדחי דלא נימא צריך ואין לו תקנה (עי' השמטות על תשובה של ה"ה מהר"ד דרמ"ו) ולמ"ש אתי שפיר דאין הכרח כלל פי' קמ"ל לומר דהא דסד"א נדחה לגמרי בכל מקום רק דשם לא אמרינן

הכי ולעולם משמע הכי והכי ועי' תומת ישרים מ"ו דהקשה מאי שנא טלית מלולב מיום ראשון דתרווייהו נתמעטו מלכם יע"ש].

ז ואף כי תרצתי זה מסברתי דנפשי מצאתי אח"כ שהתו' כתבו שם בגמ' דנ"ו ע"א וז"ל ודוקא שוכר אבל אמר פטור מדיני שמים. ולפי שעה אשתמיט מיני' שכ"פ ג"כ רמ"א בש"ע ואח"כ נפל פתאום בדעתי שכ"כ בש"ע ח"מ סי' כ"ח ועיינתי שם בש"כ אם חידש דבר בענין הזה וראיתי שהביא התוס' הנ"ל הוא מקור ההג"ה והקשה על התוס' מגמ' דקידושין דמ"ג ע"א דשם מוכח דאף דאין שליח לדעת מחייב בד"ש וכ' דאפשר ליישב דבריהם בדוחק ונ"ל שרמז מה די"ל דמ"ש בגמ' ר"פ הכונס פטור מד"א וחייב בד"ש ר"ל דין גמור דינא רבא דומה לדינא אדם ודומ' לחבירו ובזה דוקא שוכר לא אומר.

ח ומ"מ מ' דנ"ל כמ"ש הריטב"א דכל הגורם היזק לחבירו אפי' אומר חייב בד"ש. ומ"ש השולח את הבעירה ביד פקח לא מחיב השולח בד"ש הטעם שהנזק נפרע מהפקח המבעיר. ומ"ש השוכר ה"ה האומר רק אורחא דמילתא נקט. לכן השוכר עדי שקר שפטור מדיני אדם ולא אשתלם ניזק מנזקו לכן חייב בד"ש.

ט ולכן ס"ל לש"כ דמצד זה ה"ה האומר. ואין בכחי להכריע נגד הכרעת ה"ה בש"כ נגד דברי התוס' מ"מ נ"ל דקושייתו על דברי התוס' מגמ' דקידושין לאו כלום הו ואינו שינוי דחיקא רק רויחא כפתחו של אולם. דמה דמתמה שם הש"ס מכלל דת"ק סבר דאפילו מד"ש פטור. וכן מסיק דפשיטא דחייב בדינא זוטא ולכאורה מהיכן פשיטא לי' כ"כ אחר שיש סברא דברי רב ודברי תלמיד וכו' וסבר שלא ישמע לו אלא ע"כ משום דפשיט' דלא ינקה [עי' סוף תשובה קפ"ד] דמ"מ בא תקלה לחבירו על ידו (וגדולה מזו כ' שו"ת מהרי"ו קכ"ה מי ששלח שליח ונהרג צריך משלחו תשובה ומייתי ראיה מאגדת חלק יעו"ש והרב בב"ש ד"ע כ' הדבר הזה ג"כ בטעמי' ונ"ל דאישתמיט מיני' דברי מהרי"ו דקדמיה וע"ע שו"ת מהר"ם לובלין סי' מ"ד] והוא כבפ' ד"מ דנ"ה ע"א וכתבו רש"י על ואת הבהמה תהרגו ק"ו לאדם הגורם תקלה לחבירו. ועוד דמ"מ עבר על לפני עור וגו' ומצד זה פשיטא דחייב בד"ש אף שאין בא לו נזק לאדם (ולפי זה גם דינא זוטא דשם הוא על שהכשיל חבירו ופטור מד"א וחייב בד"ש דבב"ק ע"כ נאמר פטור מדינא רבה וי"ל אף דבהא לא מיירי בב"ק רק בגרם נזק חשבו הש"כ לדוחק. ומ"מ אני קוהה לפרש כך בגמ' דקידושין דדינא זוטא על גרם תקלה לחבירו דרש"י שם לא פי' כן רק על הגרם של ההריגה וא"כ ה"ה נ"ה גרם הנזק ור"ל דגורם ה"ל בדינא זוטא כאלו הוא עשאו ונ"מ טובא דאם גרם שהכהן יטמא למת לא שייך לחייבו אפי' בדינא זוטא כי הוא אינו מצווה ובכה"ג גבי נחש שלא נצטווה שלא לאכול לדעת ומ"מ מצד גורם תקלה חייב א"נ אם

שילם לה שגרם לו ההיזק וק"ל וכן גם מה דתמה הש"ס מכלל דת"ק אפי' מד"ש ע"כ גם כן ר"ל מצד גרם ש"ד ולא כמי שכתבנו.

י ומ"מ לא קשה אם נאמר דמ"ש בב"ק השוכר דוקא לא האומר מגמ' דקידושין דנפרש פטור מד"ש כמו פי' פטור דקידושין שר"ל מדינא רבה דהורג ומזיק. ולא ידעתי למה חשבו הש"כ לדוחק הן אמת שדוחק לפרש שכיוונו התוס' במ"ש אומר לא וכן רמ"א בהג"ה לזה רק ר"ל מותר לגמרי וא"כ גם בלי גמ' דקידושין שגה עליהם מצד דגרמו תקלה נקוט מיהא דמ"ש השוכר בגמ' דוקא) וכן בגורם נזק לאדם אף שאין בו צד איסור כמו הכופף קמתו של חבירו.

יא והנה בברייתא דב"ק ארבעה דברים פטורים מד"א מיירי לענין פטור וחיוב מצד נזק המגיע לחבירו ועל זה שפיר כתבו התוס' דוקא שוכר לא אומר דמצד זה דחבירו ניזק על ידו פטור גם מד"ש מש"כ מצד שהכשיל העדים שהעידו שקר ובא להם מכשול על ידי הסתתו ודי חייב ובחיוב זה בד"ש ל"ש שוכר ל"ש אומר רק דברייתא הנזכרת לא מיירי בהא רק מיירי בחייבי' בד"ש מצד ההיזק הנעשה לחבירו ובכה"ג כתב הרא"ש ריש מסכת שבת דמ"ש אביי פטור ומותר ר"ל מצד איסור שבת דמיירי ביה ומ"מ עבר על לפני עור אף דשם יש חשש תקלה פן נבין דמותר לגמרי ומה גם דדרך אמורא לפרש דבריו [כמ"ש ספר כריתות דמ"ה ע"א וה"ע די"א ע"ב וש"י דכ"ה ודנ"ז ע"ב] וע"ק דא"כ מה מקשה שם משמואל דלא חשיב רק הנך דמותרים מכל צד ואפילו במשנה פרשו דבריהם כבפ' א"ט מותרים משום טריפה ואסורים משום ס"ל ונ"ל דעל כן נאדו התוס' מתירוץ הרא"ש וכתבו תירוץ אחר ונתישב תמיהת הרב החסיד בשל"ה דשי"ט ע"ג שתמה על התוס' שלא תרצו כתירוץ הרא"ש ולפי מ"ש יש לתמוה על הרא"ש.

יב והנה בתר הכי הקשה בהג"ה בש"כ על דברי עצמו מגמ' דפרק ז"ב דכ"ט ע"א מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני וכו' ומקשה מה ה"ל לטעון דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ש"מ דתירוץ זה מספיק אפי' מד"ש כי שם בדיני שמים מיירי. וגם בזה סיים ויש לדחוק בדוחק. ולכאורה לפי דברינו אין אותה הגמ' סיוע לדברי התוס' דאמירה הטור גם מד"ש שהרי כתבנו שמצד דמחטיא חבירו ודאי חייב בד"ש (א"נ מצד גורם החטא) אדרבה יש קושי' מגמ' הנ"ל. אבל לכשתמצא ל"ק מידי שהרי התוס' שם גבי נחש הקשו התוס' וא"ת א"כ כל מסית יפטור עצמו ותירץ דוקא נחש שלא נצטווה של להסית.

יג וזה תירוץ מספיק על מה שהקשינו לפי שיטתינו דוודאי הנחש שלא הוזהרה שלא להסית מספיק טענת דברי הרב וכו' (ולא נצטווינו רק על מעשה לא על גורם) מש"כ

אנן דמוזהרין על זה כמ"ש בגמ' אזהרה למסית וכל ישראל וגו' כבגמ' פ' ד"מ דס"ג ע"ב וברמב"ם הל' ע"ז פ"ה מ"ד גם נילוף מלפני עור וק"ו מאת הבהמה תהרוגו ומאשריהם תשרפון באש ומדחזינן דנתקללה נחש ודאי אין מספיק למכשיל חבירו בהסתה ובדיבור מצד דברי רב וכו'.

יד (וכן הגורם נמי חייב) ובזה אני תמה מאד על מ"ש הש"כ סייעת' מגמ' דנחש לדברי התוס' גם על שלא שת לבו לחלק דאותן גמרו' דקידושין וסנהדרין מיירי בד"ש על שנכשל חבירו בדבר עבירה וגמ' דב"ק גם הריטב"א מיירי בדין שמים על ההיזק וכל זה לשיטת הש"כ דלא חילק ולפי מ"ש דהא דדוקא שוכר ואומר פטור היינו מדינא רבה ל"ק מגמ' דנחש דודאי נידון בדינא רבה ועל זה הי' יכול לפטור טענת דברי רב כו' ודו"ק. ומידי אדבר לא אוכל לכחד מ"ש בימי חורפי בקראי מ"ש בצ"ל על מ"ש רש"י פ' בראשית דברי הרב ודברי התלמיד וכו' וכתב אבל לי קושי אחרת וגדולה היא אלי הלא אין מסית אלא לע"ז וכתב שמצא שהחזקוני הקשה זה ולא שמיע לי' מה שתירץ (אף כי בסוד ישרים חכמי אמת דברי החזקוני אמת וכ"כ הרשב"א על שור של אדה"ר וכו' כי חטא אדה"ר וחטא העגל ענינם אחד וגמ' ערוכה פ' אד"מ אדה"ר מין הי' וח"א כופר בעיקר הי' וקרא דמייתי על אשר עזבו וגו' ושם נאמר ויעבדו אלהים אחרים) ולעד"ן אחר שנוסיף להפליא במ"ש התוס' שזכרנו וא"ת א"כ כל מסית יפטור עצמו וכו' דהאי מאי קושיא דלמא חומרא דע"ז שאני דהחמירה תורה אע"פ דיש לומר סברא להיפך מ"מ מנא להתוס' להקשות:

טו ועוד דקושיא זו לאלהינו הוא שהרי התורה ציוותה להרוג המסית וע"כ צ"ל דגבי ע"ז אין התנצלות דדברי הרב מספיק [ויש קצת סברא כי המסית לע"ז ממעט כבודו יתברך ויראתו וע"י זה נקל בעיני הניסת שלא לחוש לדברי הרב וק"ל]. ותדע דע"כ ע"ז חמירא שהרי אף אם לא נכשל זה הניסת בפועל נהרג המסית כבגמ' סנהדרין דס"א וכ"פ הרמב"ם רפ"ה דהל' ע"ז. ומכל זה נראה דהתוס' ס"ל בפשיטות דגם מ"ש פז"ב מנין שאין טוענין למסית לא ר"ל לענין חיוב מיתה דמסית לע"ז דהא כתיב לא תחמול ולא תכסה עליו ודרז"ל שאין לומדין עליו זכות (וכמ"ש שם בגמ' מקמי הכי ואין כאן לשון פלוגתתא) האמנם הרמב"ם כתב שם דכלהו קרא לא תחמול וגו' ואזהרה למיסת רק הוא גופה ק"ל מנא לי' הא ובגמ' פ' ז"ב דכ"ט ע"א וס' אד"מ דל"ג ע"ב ודל"ו ע"ב גם פ' הנחנקין דפ"ה מוכח דעל כל ישראל קאי.

טז ועוד צ"ע על מ"ש שם דרוש על אל תחוס ואינו בגמ' רק במדרש ספרי וק"ל על זה א"כ גם ברוצח ועדים זוממין ושולחת יד במבושיו דנאמר בהו לא תחוס נדרוש ג"כ שרשאי

לעמוד על דמן ולא מצאנו זה ובחיבור הרמב"ם בלאווין רצ"ג מנה לא תחוס דשולחת יד כפשטה שלא ימנע מלהורגה שכ"כ בספרי וצ"ע למה לא דרשו גם גבי רוצח וזוממין] ואיך נטעון לו רק דרך מליצה אמר על כל מסית שאין ב"ד שלמעלה מהפכין בזכות המסית בכל דבר עבירה. ולכן גם התוס' הקשו על כל מסית דפשוט להתוס' דבד"ש חייב כל מסית ולמה חייב בד"ש יטעון בעד עצמו דברי הרב וכו' ותרצו הואיל שהאדם נצטווה על כך הרי עובר ציווי אשר צוהו ה' והוא עצמו עונש מי שבא לחבירו תקלה על ידו (או הוא הגורם לעבירה) ולולי שנצטוה שלא להסית ודאי מצי למימר לא הייתי יודע שיציית לי ואף כי יש להקשות הלא יש ק"ו מאשרה ומבהמה אין למידין מן הדרוש ותדע דאל"כ נענוש לכל מסית לכל עבירה גם בידי אדם כמו דקטלינן לבהמה וכרתינן לאשרה.

יז ולפי מ"ש אתי שפיר דמ"ש מנין שאין טוענין וכו' ומה דמשני ויליף מנחש הכל מיירי בכל העבירות ובדיני שמים. ובמסקנא חש הואיל שלא נצטווה לא היה עליה דין שמים אם טענה דברי רב וכו' אף שבא תקלה על ידה דתוכל לומר סבורה הייתי שלא ישמע לי וראיה לדברי מ"ש בזוהר שזה כוונת היצה"ר במשל זונה שציוה המלך שתתגרה עם בנו. רק מדלא טען הקב"ה בעדה ש"מ שגם בב"ד שלמעלה אין טוענין למסית בכל עבירה.

יח מש"כ יפה כחו בשאר עבירות שהתורה פטרה למסית לגמרי מכח סברת דברי הרב דהיא כוללת ומסתברת ולא במי שענה טענה כלל בדיני אדם מש"כ בדיני שמים אחר שנצטוה שלא להסית ושלא יכשיל חבירו על ידו פן ישמע לו ולא ישמע לציווי הרב מעתה אין לו התנצלות בעברו על זה ומסית חבירו בכל עבירה כמו כל מכשיל חבירו מדיני שמים. ועדיין צל"ע על דיליף בש"ס אזהרה למסית מוכל ישראל וגו' והלא הוא בכלל לפני עור וגו' והכי אמרו גבי לוה בריבית ועדים וסופר עוברים על זה ומנאה הרמב"ם בחיבורו במנין המצות ל"ת רצ"ט וחבר שם ריבית עם כל הדברים שאחד מכשיל חבירו.

יט ולולי זה הי' אפשר לומר דאין בכלל אותו לאו רק במכשילו שהעושה אינו יודע שהוא עבירה דומה לעור דחמיר שלא שייך דסבר שלא יציית לו משום דברי רב וכו' מ"מ לא נ"ל לחלק בה ומ"ש בס"פ הריבית עוברים לא להיות ל"ת גמור לעונש [כך הי' אפשר לומר לכאורה אבל האמת לא כן הוא כמ"ש תשו' קל"ט דף ע' ע"א ע"ע תשו' ט' ד"ז ע"ב] רק כענין המחזיק במחלוקת עובר בל"ת והמברך ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא וכהנה רבות.

כ ואם זר בעיניך לצאת מפשטי' דמובן בגמ' שאין טוענין למסית ר"ל במסית דבתורה ומסית דבענינא שם דמיירי בע"ז ומ"ש התוס' כל מסית יפטור עצמו ג"כ ר"ל כל מסית

דע"ז נהי דלא טענינן לי איהו עצמו יטעון כך ויפטור ומ"מ נקיים הריגת מסית בדלא טען וזה דוחק. ובזה מתורץ מה שדקדקנו לעיל להכריח דגמ' לא איירי במ"ש אין טוענין במסית רק בכל מסית וס"ל למד"ד זה דאה"נ א"צ קרא דלא תחמול מ"מ אין מקום לקושיית הצ"ל ע"פ מ"ש כי בדין שמים חייב המסית על כל העבירות מקרא ומסברא ועל כן נתקללה נחש ומשם למדנו אחר ששאר עבירות דחייב בד"ש בגורם תקלה לחבירו ומכשילו באופן שאין התנצלות למכשיל כגון שסבר העובר שאינו עבירה ושוגג הוא.

כא ובכה"ג במסית כשהניסת יודע שיש עבירה יש להמסית תירוץ להיפטר גם מד"ש מכח דברי רב וכו' מ"מ לא טענינן לי' כמו שלא טען הקב"ה עבור הנחש. נלמד מזה למסית לע"ז לדין ב"ד שאין טוענין לו שום טענה. והקשה התוס' ג"כ על מסית לע"ז דיטעון בעד נפשו טענה זו דברי הרב וכו' ותרצו דאינו טענה כלל להיפטר בה במקום שחייבה תורה דהיינו בע"ז מפני שכבר נצטווינו שלא להסית. ובשאר עבירות פטרה התורה מדיני אדם לגמרי מפני דלא חמירא כולי האי לחייב המסית בדיני אדם.

כב אחר כותבי מצאתי פתקא כ"י א"א הגז"ל תוך ספר צ"ל שירשתי ממנו. כתב לתרץ קושיית הצ"ל כדרכינו הראשון דמ"ש ר' יוחנן מנין שאין טוענין למסית לא ר"ל בדיני אדם ולמסית לע"ז דכבר אמר שם ממ"ש לא תחמול ולא תכסה רק בכל העבירות ובדין שמים אמר דודאי חייב המסית מצד שבא לאדם תקלה על ידו ממדרשים הנ"ל ועל זה אמר דבב"ד של מעלה לא טענינן בעדו דוגמת נחש א"כ מיירי בדין שמים והקב"ה לא טען בעדו ומייתי ראיה דרש"י פי' בגמ' על מ"ש במוקדם אין טוענין למסית במסית חבירו לע"ז ועל מ"ש מנין שאין טוענין למסית לא פירש לע"ז ואין זה ראיה דמסתמא קאי על שלפניו וסיים דגם התוס' כוונתם כל מסית יפטור עצמו ר"ל מדין שמים בטענת זו. והקורא יבור לעצמו איזה דרך שירצה ממ"ש.

כג ואחד מן הגדולים אשר בארץ המופלגים והגיעו דבריי הנ"ל אליו בענין קושיא ותירוץ שכתבנו על קושיא ותירוץ של הרב הש"כ וכתב אלי בלשון זה כאשר יעיין מכ"ת בעיונו השנון יראה יראה כי הקושיא מעיקרא ליתא כי שם בקידושין איירי נמי בשכרו והכי משמע האומר לשלוחו ולא אמר לחבירו דכיון דמוכן לעבודתו ושליחתו בין בשכר בין בחנם כיון דנאות ובכה"ג הי' שליחות דוד המע"ה את יואב ובכה"ג לא שייך למימר סבור הייתי שלא יעשה ולכ"ע חייב ופליגו בדינא רבה. מש"כ הא דבפ' הכונס אי לא דשכרו רק א"ל פטור השוכר שאינו ברשותו שיגזור אומר ויקם עלי האומר למימר לא ידעתי שיעשה דברי כי דברי הרב וכו'.

כד ובאמת חסדאין מילי' וישרו ביעני ומ"מ נראין דברי מדבריו כי לדעתו צ"ל הא דפ' הכונס חייב בד"ש ר"ל בדינא זוטא דשמים ולא בדינא רבה כי השוה הא דפ' הכונס להההיא דקידושין ולא נהירא דסתם חייב ר"ל בדין הראוי למעשה הנעשה והכי מוכח ג"כ בקידושין דפלוגתתי' סתם ומיירי בדינא רבה.

כה כתב עוד המופלג הנ"ל וז"ל גם מה שהקשה מכ"ת בחידושיו שם עוד על רמ"א והסמ"ע נ"ל לתרץ דבאמת ע"כ צ"ל טעמא על מה דחייב ר"י אפי' עד אחד בד"ש ורחמנא לא אמר אלא בתרי אלא ע"כ משום דזיל בתר טעמא משום מאי אמר רחמנא ונשא עוונו משום שהי' לו להציל ממון של חבירו בדין ולא הציל א"כ אפי' בחד נמי דדלמא לא ישבע וא"כ הפסיד ממון חבירו. וא"כ הוא אף אנו נאמר דלא חמיר עד אחד יותר מבתרי ועד שיתבענו בב"ד וכו'.

כו וקושייתי הי' בלשון זה. בש"ע ר"ס כ"ח בין שהוא לבדו מהמשך לשון הטור והש"ע ודקדוקי הדברים והתנאים מוכח שה"נ בעד אחד שאינו מעיד עובר על לא יגיד וק"ל דבגמ' ר"פ הכונס לא משמע כן דמקשה על היודע עדות לחבירו וכו' דפטור מד"א וחייב בד"ש במאי עסקינן אלימא בי תרי פשיטא דאורייתא הוא אם לא יגיד וגו' אלא בחד מכלל דבחד אין בו משום לא יגיד. ואין תירוץ של המופלג מספיק לע"ד דאם ניזיל בתר טעמא חזר קושיית הש"ס למקומו פשיטא וע"כ משום דאפשר שלא יהנה לי' דלמא ישבע כ"ש מטעם זה לא דמי תרי לחד. ע"ק אפי' היו שווין לגמרי אין מזהירין ואין עונשין מן הדין כ"ש אם יש לחלק וכ"ש אם פשטי' דש"ס לא משמע כן ואפשר לדחוק ולומר דמ"ש בש"ס אלא בחד לא ר"ל דלא עבר דה"נ עובר רק דלא קשה כולי האי פשיטא דמקשה הש"ס די"ל הוא גופי' קמ"ל דגם חד עובר על אם לא יגיד.

כז ודדרשינן טעמא דקרא דגם בדיש צד היזק ממון וכמ"ש המופלג הנ"ל ולא נימא דלא קפיד קרא רק על היזק ודאי. ומ"מ מנלן כל זה דפשטי' דש"ס לא כן הוא רק דומיא דאינך דאין בהן רק חטא גורם היזק. ואין להקשות בגמ' הלא קמי שמיא גליא אם הי' זה משתבע ואיך יתכן מ"ש חייב בד"ש די"ל אם קמי שמיא גליא לדידי' מי גליא לכן אפי' קמי שמיא גליא שהיה נשבע מ"מ לא ינקה ולא דמי למ"ש התוס' שם ד"ה כיסוי כסיתי' וק"ל.

כח ועוד כתבנו שם במ"ש ג"כ הש"כ שם בשם רש"ל דכל הפטורי' מד"א וחייבין בד"ש אי תפס מפקינן מיני' ושכ"כ הריב"ש. והנה לא הביא הש"כ דברי רש"ל במה שהוכיח כך מדברי התוס' ר"פ הכונס בד"ה כיסוי כסיתיה ואפשר שבכוונה לא רצה להעתיקו מפני שאינו הוכחה כלל כמ"ש וזכרנו בתשובה מתחלת ראובן היה חייב וכו' והיא תשו'

מ"ה ופה אוסף לדבר מה שיש לדקדק בלשון רש"ל במ"ש וז"ל בשלמא דקים לי' בדרבה מיני' דחייב הוא וכו' הלכך היכא דלא עבדינן החומרא כגון בשוגג או שלא בהתראה או בזמן הזה נוכל לומר שהסברא נותנת אי תפס לא מפקינן מיני' דהא סוף סוף חייב הוא אבל היכא שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב וכו'. והנה ניחא לן רישא וסיפא דהמשך לשונו דהחילוק הוא דשם חייב גם בדיני אדם רק דבב"ד לא מחייבינן לי' תרתי ממ"ש כדי רשעתו אפי' בדאין השם המביאו למכות מביאו' לתשלומין כחכמים דפ"ק דמכות ודוקא בדמקבל מלקות בפועל ממש מש"כ בדפטור ע"י שהי' שוגג וכ"ש מזיד ולא אתרי בו הוא פלוגתת' דר"י ור"ל בכתובות פ"ג סוף דף ל"ד וק"ל כר' יוחנן דחייב וכ"פ הרמב"ם הלכות גניבה רפ"ג והכי מוכח בטור סי' שנ"א בח"מ אם באו שני החיובים כאחת וכאשר ביאר שם והוא תירוץ ר"פ בב"מ דצ"א על החוסם את הפרה ודש בה דמייתי רש"ל דאי תפס מהני על אוקמת' דרבא שם. שמעינן מיהא דודאי אם אין כאן מלקות ק"ל דיש חיוב ממון ולא בעינן תפיסה רק הא דק"ל אין לוקה ומשלם היינו ביש עדים והתרא ומזיד ובזמן ב"ה ובזה איירי ההוא סוגיא דב"מ הנז' ועל זה קאי אוקמתא דרבא ועלה כתב דב"ד לא מחייבו לי' תרתי מ"מ אינו יוצא י"ש וכן אי תפיס בעל הפרה לא מפקינן מיני' ובזה שפיר י"ל כמ"ש רש"ל דמשמע מדעת רש"י דתפיס לא מפקינן דאע"ג דק"ל כתירוץ ר"פ מ"מ נקוט מיהא דהסברא כך היא דאי תפס לא מפקינן מיני' ומחלק רש"ל דדוקא שם דיש עכ"פ חיוב ממון רק דנ"מ מכדי רשעתו דלא נוכל לחייבו בתרי רק במלקות לחוד כי ק"ל כר"י דס"ל ממון ומלוקת מלקי לקי. [ע"ל תשובה קצ"ג] כבגמ' כתובות דל"ב ע"ב מ"מ אי תפיס לא מפקינן דדמי למ"ש בגמ' פרק מרובה דע"א ע"א לאו משום דלא מחייב רק דקים לי' בדרבה מיניה מש"כ אותם דפטורין מדיני אדם וחייבי' בד"ש שאין חיוב בד"א כלל אי תפס מפקינן.

כט ומ"מ על רש"ל והריב"ש קשיא ממ"ש הראב"ד ובפשיטות גבי מודה בקנס דפטור דאפילו תפס מפקינן מיני' והביאו הרא"ש ספ"ק דב"ק והרמב"ן השיג עליו מצד אחר ולעד"ן שיש לפקפק על הראב"ד בראיה שהביא מטבי עבדו של ר"ג דטבי עבדו שזכה בגוף עצמו אחר שהודה ר"ג ומ"מ אמרו לר"ג אי בדבריך כלום די"ל דמאחר דמודה בקנס פטור נשאר עבדו ומהיכן יזכה בעצמו שהרי אין לו זכיה. לא דמי לא"א עצמך ונכסי קנין לך גיטין ד"ח ע"ב ובטור וש"ע לי"ד רס"ח ובכה"ג גבי גט שם דמ"א והטור וש"ע א"ח ס"ס קל"ט דגט ונכסים באים בבת אחת ואין פקפוק בקניית הנכסים מש"כ פה דמודה אינו מועיל כלל ודו"ק.

ל מ"מ אין חולק על הראב"ד וה"ה ה"נ גרמא דפטור מד"א. ואפשר כי הי' אפשר לדחות ולומר שאני התם דפטרו התורה בהדיא מאשר ירשיעון אלהים כבב"ק דס"ד ע"ב ודמי לארבע דברים שש"ש אינו נשבע ושואל אינו משלם דאין מקום לומר דיהנה תפיסה.

לא ונ"ל דבכל גרמא וכן מודה בקנס או דברים דלא שכיחא או שאין בהם חסרון כיס דלא דייניגן ואפילו ד' שומרים למה דס"ל דאף מפשיעה פטורי' מ"מ בבא לצאת ידי שמים חייב לשלם רק דצל"ע בפחות מבן כ'.[וכן בכל מקום שארז"ל פטור מדיני אדם וחייב בד"ש עי' תשובה מ"ה]. וקושיא זו הקשיתי לה"ה אב"ד דקנ"ש וז"ל תשובתו תוך כתבו וע"ד הקושיא אשר הקשה מכ"ת צריכה לפנים מאמנם לפע"ד אין טעם לרצון כך עלתה הסכמת המקום ב"ה שבדיני שמים יהי' פטור ובדיני אדם יהי' חייב מבן י"ג כמו שמצינו כמה עונשים שפטור מדיני אדם וחייב בד"ש או להיפך כך הוא אדם מבן י"ג עד כ"ף אם עושה דבר שחייב מלקות מלקין אותו אבל מעונש פטור עכ"ל.

לב ולפי זה מה שחייבתו תורה חטאת אף שאינו בן כ"ף אף שאין זדונו כרת ג"כ גזירות הכתוב בלי טעם ונגד כלל שכל שאין זדונו כרת אין שגגתו חטאת. ויצא עוד מזה שכל חטאים ועוונות ופשעים שעושה אדם עד היותו בן כ"ף בלי עדים והתראה או בסתר א"צ תשובה גמורה והרי אבי הבן מברך ברוך שפטרני בהגיע בנו לי"ג שנה ואף כי מצינו טובא דחייבי' בד"ש ופטורים מד"א כגון בלי עדים בלי התראה בהפך לא מצינו ובסהדרין דפ"ב ע"ב מי איכא מידי וכו' וזה צ"ע בל"ז.

לג ולעד"ן דכל דמפורש בתורה קלות וחמורות וכן כל גזירות ותקנות חז"ל שג"כ נכללים במצות ל"ת ודאי ב"ד של מעלה ושלמטה שווין ועונשין מבן י"ג. האמנם בדבר שלא מפורש ביה כלל אזהרה ומצוה רק דיש ללמדו מסברא דרע ומר הוא כגון מחלוקת של קרח ואפי' לרמב"ם דחשיב לא יהי' כקרח לל"ת מ"מ בעת המחלוקת לא הי' אכתי הציווי רק אח"כ לכן שפיר ארז"ל קשה מחלוקת עד שנאבדו אפי' יונקי שדים אף שאין מעניש בידי שמים בפחות מבן כ"ף. וכן שרה שדרז"ל לגבה בת מאה כבת עשרים ג"כ עדיין לא ניתנה תורה וקמ"ל שלא חטאה בדברים השכליי' שראוי למנוע מהם או שראוי לעבוד ה' ולברכו לאהבו ליראה אותו וכן כל בכה"ג דאלו לז' מצות פשיטא אלא ע"כ בכה"ג קמ"ל כארז"ל מס' מכות בשרה שלקחה אבימלך מבעלה שבן נח נהרג בידי שמים על שהי' לו ללמד ולא למד ויתכן מאד מ"ש התוס' בחגיגה דמחיוהו למטטרון ס' פולסא נגד ג' מספר שני בר עונשים של מעלה כמו דמלקות של מטה ג"כ בכה"ג כי גם במלאכיו ישים תהלה ואון וחטא בכה"ג כבמדרש שנדחו המלאכים על שאמרו

משחיתי' אנחנו ולכך נתקללה נחש אף שלא נצטוה שלא להסית כמ"ש התוס' על דברי הרב ודברי תלמיד וכו' רק שהי' לו לטעון ואין טוען למסית.

לד והוי דומה לכמה דברים דפטורי' מדיני אדם וכו' כי בדיני אדם אפי' גדול מבן עשרים אין עונשין מן הדין. ובכה"ג א"ל רב קטינא למלאכי ענשיתו אעשה ג"כ הכוונה דאינו עשה בהחלט שהרי אם אין לו טלית בת ד' כנפות פטור רק שמצד הסברא ראוי לו להביא עצמו לידי חיוב ונהי בכה"ג בל"ה ודאי עונשין מיהא במ"ע בכה"ג לא רק בעידן רתחא מש"כ בעשה דרמיא עלי' שאינו מניח תפילין ונוטל לולב פשיטא דמענישין מן השמים שהרי ב"ד מכין אותו לקיימן עד שתצא נפשו.

לה וכי תימא היא גופה קשיא וכי חמיר עשה מל"ת דאין מצילין העושה ברודף לעשותו בנפשו של עושה חוץ מהמנויים במשנה דל"ק דגבי ל"ת אם אכתי לא עבר אפי' מבקש לעשותו הוי חסר מעשה ודלמא יחזר בו רק יתרו בו ואם יעבור יקבל עונשו ומה נעשה לו עוד דמה דהוי הוי מש"כ במ"ע בישיבתו בטל עובר ומכין אותו כדי שיקיימו לענות גופו כדי לקיים נשמתו ועמ"ש הרמב"ם על כופין אותו וכו' עי' תשובה נ"ה ומ"מ ברירא לי דעד שתצא נפשו ר"ל כן זמן שעדיין אפשר לקיימו ודוק היטב דל"ק מידי כנלפענ"ד.

לו אחר כתבי מצאתי בזוהר בראשית עמוד רצ"א זה שמת בחטאו לפני היותו בן כ"ף הוא מפני שהקב"ה מסלק השגחתו ממנו והמשחית עצמו ממיתו יע"ש] שאינו בן עונשי' בדין שמים די"ל דאין עליו שום עונש רק דק"ל א"כ איך יביא גן י"ג על שגגתו חטאת הלא אינו חייב על זדונו כרת ורציתי לומר דמ"מ התורה חייבתו אחר שהוא בן עונשין כי יש לחלק בין דינא רבה לזוטא או בין עונש עה"ז או עה"ב או בין אדם למקום אם לחבירו אכן במדרש חיי שרה ובפ' קרח הביאם רש"י משמע שאין חילוק.

לז עד הנה עזרנו ה' וכבר יצאנו לגמרי מגוף השאלה רק שבאנו מענין לענין באותו ענין משום יגדיל והנלפענ"ד כתבנו.

לח נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קסז

א שאלה: ע"ד פלוני גידם ביד שמאלו אם חייב בתפילין או לא.

ב הנה ידוע מה שנחלקו הפוסקים בזה ונזכר בקצרה בא"ח סי' כ"ז ופסק דיניח בלא ברכה ועמ"ש בב"ח ומ"ש עליו בספרי מ"ח ולשון הגמ' אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגידום וכתבו התוס' דמר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי.

ג וכתב ר"ת שם בגמ' ס"פ הקומץ דל"ז ע"א מראיות נכונת דפי' אין לו זרוע ר"ל האבר העליון ששם מניח תפילין ואף שבספרי הנ"ל פקפקתי על דברי הב"ח ונסתפקתי בהם חוזרני בי ואמרתי דדברי ר"ח אמת ודברי הב"ח נכונים. וקמ"ל דלא נימא נותן התפילין על מקום שהיה דבוק הזרוע אל הגו או בחצי זרוע הנשאר לדברי הב"ח דבכה"ג מקרי מקומם אם נקטע מקום הראוי או ה"א יניחם על של ימין דבכה"ג איכא מאן דס"ל גבי טהרת מצורע אם אין לו בהן יד וכו' דרא"א נותן על מקומו ור"ש ס"ל אם נתן על של שמאל יצא דה"ג במשנה והכי מייתי לה בש"ס פ"ק הוציאו לו דס"א ע"ב אף דספ"ו דנזיר דמ"ו ע"ב גרס' אחרת קמל"ן דהלכה כת"ק שם דס"ל דאין לו טהרה עולמית משום דבעינן קרא כדכתיבה (וצ"ע דלכתחלה עבדינן סוכה מענפים אף למ"ד מגורנך כו' מירי בסכך וכתיב ושמת בטנא ועשירים מביאי' בכלי כסף מיהו י"ל דבטנא אינו מן המצוה רק הכנה).

ד ומזה אפשר עוד לומר דכל שנשאר לו אפילו בחלק העליון קרוב לכתף מקום להניח תפילין מניח שם דמקרי יד דידיה בלשון תורה כדמוכח משיטה דפי' נגמר הדין דמ"ה ע"ב דאף שמואל דס"ל דבעינן קרא כדכתיבה ופטור בנקטעה ידי עדים אח"כ מודה בגידמין מעיקרא דשפיר מתקיים יד העדים דזה הנשאר היינו יד דידהו כדפי' רש"י שם ומדאמר שמואל נקטעה יד העדים משמע לי בין רק כף היד או עם הקנה וכן הא דמכשרינן גדמין מעיקרא אפילו נחתך גם הקנה דמ"מ באבר העליון דמקרי זרוע מתקיים יד העדים וקרא דלאות על ידך יוכיח.

ה ובכה"ג כתבו התוס' פ' נערה דמ"ד ע"א גבי שעריך וצל"ע הא דס"ל בשכבך בשעה שבני אדם שוכבים אפילו לכתחלה וה"ה נימא מקום הראוי להיות בהן או מקום הראוי להיות רחוב. ע"ע מכות ד"י ע"ב עיר שאין בה זקנים וכו'. ואין לומר דמ"מ לא מתקיים יד העדים תהי' בו בראשונה להמיתו שהרי לא יכול ליטול לאבן משא של שני בני אדם [ואפי' לתפוס שום דבר ודוחק גדול לומר דמ"מ מצי לדוחפו] כמפורש שם אין זה קושיא כיון דמ"מ יש לו יד תו לא מעכב (וכ"כ תוס' פי"ב יבמות סוף דק"ד). ותדע שהרי מפורש שם דאם מת בדחיפת עד הראשון או באבן של עד השני יצא אע"פ שנ' יד העדים תרתי משמע וכן מ"ש ויד כל העם באחרונה לא מתקיים כלל. והא ודאי ל"ק אם נקטע יד א' מן העם לפטור דכל העם לאו דוקא דק"ל כל ואפי' מקצת ואע"פ דבכה"ג דרז"ל שבמעמד הר סיני לא היו בהם סומים ממ"ש וכל העם רואים אין משיבין על הדרוש.

ו משא"כ אם נקטע יד העדים עם האבר עליון פשוט לע"ד דאפי' נקטע מקמי הכי פטור דבעינן עכ"פ קרא כדכתיבנא ובעי' יד עדים מיהת ולא כתב הרמב"ם חידוש דין זה בהל' סנהדרין פי"ד מפני שאין דרכו לכתוב רק מה שנמצא בש"ס להדיא. והכי מוכח מ"ש פ"ק דקדושין דכ"ב ע"א דבעינן את אדוני את אשתי ואת בני רק די"ל משום דאייתר לגמרי א"כ אייתר את וממ"ש ע"ש דכ"א ע"ב אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול וכו' ג"כ משמע דבעינן קרא כדכתיבא ואין לומר שר"ל אף לכתחלה ויש לו מרצע דמש"נ מריבוי דהכה חכה ב"מ דל"א ע"ב דלא מרבינן כל דבר רק כשא"א להמיתו במיתה הכתובה בו.

ז ומ"מ י"ל דאיצטרך לרבות בשאפשר במרצע על ידי טורח ושאלה וכהאי גוונא שאין לו ברשותו. ופי' נקטעה יד דבש"ס וברמב"ם כלשון בני אדם והוא עד המרפק כבמשנה רפ"ה דעירוכין והינו שכתב שם ואם היו העדים גידמין מעיקרא יהרג ביד אחרים ר"ל אע"פ שא"א להיות ידם בו להמיתו מ"מ הואיל שיש להם יד מקרי קרא כדכתיבא וכן מוכח עוד ממ"ש הרמב"ם אין לה רחוב (ע' בגמרא פ' חלק בזה) עושין להם רחוב דאזלא ג"כ בשיטת מאן דס"ל דבעינן כדכתיבא ובשיטה זו הלך ג"כ במ"ש בהלכות מחוסרי כפרה פ"ה אין לו בוהן יד וכו' אין לו טהרה עולמית.

ח וכן הא דתנן בפי"ב דנגעים (ע"ש בכל הפרק) דאין הבית מטמא עד שיהא בו אבנים ועצים ועפר סתם כמ"ד בעינן קרא כדכתיבא ולכך לא סגי בחדא מינייהו וכדי דלא תקשה למ"ד דלא בעינן קרא כדכתיבא י"ל דדוקא בשאר מילי דאיכא למימר דקרא אתי למצוה מפני דלולי קרא לא הוי ידענא ליתן על בהן כלל וכן בכולהו מש"כ בהא הוי סגי כמ"ש שם ונתץ את הבית והכל במשמע אלא ע"כ לעיכובא ומפני דגבי נתיצה כתיב ומנלן דגבי טומאה רק דהוא מדת דבר הלמד מסופו. אבל לא נ"ל לומר דהבית מיותר דאיצטרך שגם שאר מינים בעי נתיצה או י"ל שאין נתיצה רק הרוס ופירוד החיבור ויתכן דוקא לשון בית ולולי דידעינן קפידה בסופו דעניינו לא הי' דבר הלמד מסופו חמיר מאלו כתב בגופו.

ט ואמר בת"כ ונתץ וכו' מלמד שאין הבית מטמא וכו' מפני דסופו למד על טומאה דתחלתו רק בעי למימר לימוד דקפידה. ואפי' בדברים נפרדים ארז"ל דיש קפידה ע' סוגיית ש"ס שלי ערך ריבוי. ומלשון הת"כ ממ"ש מלמד שאין הבית וכו' משמע דאתי לכ"ע אפי' למ"ד דלא בעינן קרא כדכתיבא כל זה נ"ל ברור ודלא כאריכות של הרב בתי"ט שם ודקדוקיו.

י ומ"ש בהלכות נזירות פ"ח נזיר ממורט א"צ להביא תער וכו' הוא לפי דס"ל דגיר' העיקרית בפלוגתת דב"ש וב"ה דנזיר ממורט הוא כמו שהיא שנויה ס"פ הוציאו לו

דבש"א צריך העברת תער ובה"א א"צ וכו' ומסיק שם דב"ש ס"ל צריך ואין לו תקנה כת"ק דאין לו בוהן יד ונראה דב"ה נמי ס"ל כת"ק דאין לו בוהן יד דאין לו טהרה עולמית רק דס"ל דנזיר ממורט שאני דקרא כתיב זאת תורת הנזיר בין שיש לו כפים בין שאין לו כפים בין שיש לו שער או שאין לו כבספ"ו דנזיר ותדע דאל"כ הא דס"ל לב"ה א"צ העברת תער כמאן ס"ל שהרי באין לו בוהן יד וכו' עכ"פ נותן על מקומו ובכה"ג נימא דבעי מיהא העברת תער והכי בעינן למימר באמת ספ"ו דנזיר לב"ה לפי היפך הגרס' אלא ע"כ כמ"ש דתורת הנזיר דכתיב בקרא יליף לן דאפי' אין לו שער וממילא אחר דידעינן דבהא לא בעינן קרא כדכתיבא (ונ"ל ראיה ממ"ש התוס' פ"ד דכתובות על אין לה פתח בית אב ודו"ק) ממילא א"צ העברת תער כלל דהא לא ק"ל כמ"ד נותן על מקומו דזה לא מעלה ולא מוריד מש"כ גבי מצורע נשאר כלל בידינו דבעי קרא כדכתיבה ולכך ק"ל אין לו בוהן יד וכו' אין לו טהרה עולמית.

יא והא דלא תנא במשנה זו דגבי מצורע אין לו שיער משום דמצורע בעי גלוח בכל מקום כינוס שער והא ודאי מילתא דלא שכיחא שיפלו לו כל השערות שבראשו וזקנו ושיחו וזקן התחתון עד שלא ישאר לו שני שערות מש"כ גבי נזיר דלא בעי רק גילוח ראשו שפיר שייך נזיר ממורט שנפלו לו מחמת חולי וכה"ג.

יב וה נדשאר בקשיא אצל הרב הגדול התי"ט פי"ד דנגעים ע"ש סוף פיסקא הארוכה שגיבב דברים והאריך לתמוה על הרמב"ם. ואחר המחילה מכבוד תורתו אומר אני שתקפה עליו משנתו שם ונכנס לדוחקים גדולים הן במ"ש שהרמב"ם ס"ל כהר"ש והתוס' דמצורע שאני דכתיב ביה תהיה לעכובא ועל כן לא נראה לי' לחלק בין נקטע לגידם מעיקרא גבי בוהן דמצורע מש"כ גבי יד העדים דלא כתיב עיכובא מחלקינן שפיר וכו' וזאת היא נפלאות בעינינו כי אם אמרו הר"ש והתוס' דתמיה דגבי נזיר עיכובא דבעינן שם קרא כדכתיבא מ"מ לומר דהוי קפידה טפי מאלו ק"ל דבעינן קרא כדכתיבה לא שמעינן רק לפי שיטת התוס' דגם באין לו בוהן יד מיירי בנקטע אח"כ מש"כ נקטע מקמי הכי לא יזיק משום דהיינו בוהן דידיה כמ"ש גבי יד היינו יד דידיה וא"כ אפי' נכתב תהיה לעכוב' מה בכך.

יג והן במ"ש והשתא אתי שפיר דבנזיר לא פסק כמו במצורע וכו' ונכנס לדוחק גדול לומר דאפילו אלף סוגיות בטילים לגבי סוגיית דתהיה לעיכוב'. ולא ידעתי צדיק מה פעל בזה כלל דנשאר קשה נמי דלא דמי נזיר למצורע דכתיב ביה תהיה ולפי דעתו אתי לרבויי אפי' נקטע בוהן ידו מעיקרא מ"מ למה דפסק כשמואל דבעי קרא כדכתיבה ולמאן דס"ל א"צ העברת תער גבי נזיר ממורט לא ס"ל רבעי קרא כדכתיבה וזה מבואר

מאד מבלי חולק בסוגיית הש"ס וכפי' רש"י אפי' נודה לו בזה דלא ק"ל כסוגיית הש"ס דמדמי דין מצורע באין לו בוהן למה דבעי קרא כדכתיבה מ"מ ה"ל לרמב"ם לפסוק דנזיר ממורט אין לו תקנה דקרא כדכתיבה בעינן ולקח את שער ראש נזרו ועוד שהרי ראינו שפסק בהלכות ע"ז פ"ד אם אין לה רחוב עושין לה רחוב וזה ג"כ כמ"ד בעינן קרא כדכתיבה כדמוכח בסוגיא דסנהדרין מ"ש עיר שיש בה מזוזה אין נעשית עיר הנדחת.

יד וע"ק על הרמב"ם לפי דברי התי"ט דכתב דס"ל דע"כ פסק סתם אין לו בוהן וכו' מדכתיב ביה תהיה נהי דלא ק"ל א"כ גבי יד עדים תהיה נימא דעכ"פ נצרך ידיהם בלי מקוטעין אף מעיקרא דהא י"ל דשאני תהיה דגבי תורה.

טו מ"מ קשיא א"כ גבי נזיר נמי דהרי מסקינן בפ"ב דמנחות די"ט ע"א דכיון דכתיב ביה כן יעשה כמאן דכתיבה ביה חקה דמי וא"כ קשיא לן דין נזיר ממורט. לכן לענ"ד דעת הרמב"ם ברור כמ"ש (ומ"מ צ"ע ברמב"ם פי"ד מהל' סנהדרין ובש"ס סנהדרין פ"ח דמ"ה וע"ב ע"ב) ולא אזל בשיטה זו כלל לומר דחמיר מצורע מדכתב ביה תורת ומ"מ לא פסק ג"כ כדברי התוס' לומר דמ"ש אין לו בוהן דמיירי דוקא בשנקצץ אח"כ רק ה"ה נקצץ קודם משום דבעי קרא כדכתיבה ואחר שנקצץ בוהן א"א לומר עוד היינו בוהן דידיה דשאני יד העדים דבלשון תורה כל פרקי היד עד הכתף מקרי יד כמ"ש והיה לאות על ידך ולכך נשאר השם גם על הפרק העליון הוא הזרוע מש"כ בבוהן דנקרא רק אצבע הגודל ובנקטע כלו א"א לקיים קרא כדכתיבה.

טז וא"ת באמת טעמא מאי הא משמע בשיטה די"ט הנ"ל דיש לנו לימוד גבי נזיר ומצורע לעכב י"ל דס"ל להרמב"ם דלא אמרינן בדבר לעכב רק בדברים שם יסוד ועיקר בענין ההוא כגון ארבע מינין שבמצורע שמעכבין זה את זה דאמר שם ובדכ"ז מזאת תהיה תורת ותדע שהרי לא ק"ל כרב דס"ל גבי נזיר תנופה מעכבת כמ"ש הרמב"ם בהדיא גבי דין נזיר ממורט והדין עמו דמסקינן ספ"ו דנזיר דרבי לא אמר כך רק אליבא דר"א אנן ק"ל כחכמים דס"ל אחר מעשה יחידי וא"כ קשה במ"ש הש"ס מנחות די"ט על דברי רבי שאני נזיר דכתיב ביה כן יעשה ובדכ"ז אמר הש"ס על מ"ש במשנה שני מינין שבנזיר מעכבין שנאמר כן יעשה והכי ק"ל אלא ע"כ כמ"ש דמה שלא חילק הרמב"ם בקטיעה בוהן אם קטע מראשונה או אח"כ לפי דפסק דבעי קרא כדכתיבה ואם נקטע בראשונה לא מקיים בוהן כלל ודבריו נראין.

יז וגבי חליצה נהפך רגלו אינו חולץ שנא' מעל רגלו (ומ"מ צ"ע דבפ"ג דמנחות משמע דלולי מ"ש מלא קמצו ב"פ לא הי' מעכב את רובו וי"ל משום דראוי לבילה ודו"ק) ותימא רבה על הר"ש והתוס' דלפי דבריהם דכתבו דאם נקטע בוהן מעיקרא לא מעכבי דהיינו

בוהן דידהו א"כ נקטע בתר הכי נמי דהא דנקטע יד העדים בתר הכי פטור משום שנאמר יד העדים ומשמע יד שהיתה תהיה וכפי' רש"י והיינו דבעינן קרא כדכתיבא שם ר"ל מ"ש העדים מש"כ לענין בוהן לא נזכר ולא נרמז דבעי בוהן הראשון ולכך ס"ל להרמב"ם דאה"נ אין חילוק ובכל גוונא לא מתקיים בוהן ונזיר ממורט שאני דרבה קרא זאת תורת הנזיר וכבגמרא. ומ"מ לא בעי הש"ס דסנהדרין לומר דהוי נזיר עם רוצח או גואל הדם שני כתובים וכו' דלא בעינן קרא כדכתיב' דבפלוגתא לא קמיירי ועוד דלא דמי ודו"ק. וא"ת לכ"ע קשה הא דאמרינן שם גבי בן סורר מוהוציאו ולא חגרין ולא אמרינן דהוי שפיר הוצאה אם ילך שפי וי"ל דמ"ש חגרין ר"ל שא"א לילך כלל ולמסקנא י"ל דמקרא יתירא ממעט גם בכה"ג ולכך פסק כן הרמב"ם סוף הל' ממרים כל' הש"ס וע"ע בפ"ב דמכות ד"י ע"ב דפליגו ר' אמי ור' אסי בג' דברים ונ"ל דג"כ פלוגתת' אי בעינן קרא כדכתיבה ויש לעיין בהם ברמב"ם מה ס"ל.

יח וצ"ע עוד סתם משנה פ"ט דסוטה אע"פ שאינו איתן כשר עוד שם ספ"ד [וכן אם לא בלל כשר וכל השנויים במנחות פ"ג ע"ב. רק די"ל דלא בעי קרא כדכתיבא רק לאפוקי בדא"א לקיימו] ופ"ב די"ו ויפת תואר ממורטת לאסור וכן אם אין לזה שלקחה בית וכהנה טובא לכן נשאר בצ"ע לפענ"ד.

יט כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קסח

א שאלה: ראובן עתיר נכסין ולקח בחובו כרם ברחוק ממנו בעיר אחרת ונתקשר עם לוי הדר במקום ששם הכרם שלוי ישגיח על הכרם לעבדו ולשמרו ולשכור פועלים לעדרו ולגדלו ולנקותו ולחתך זמורתיו כנהוג ולבצרו ולדרכו ויקח החצי בשכר טרחו והוצאותיו וחצי הנשאר ישלח לו על הוצאתו או ימכרו שם וישלח לו דמיו. ויהיה השנה ויפול קרירות גדול בעת פריחת הגפן והיה מכת המדינה בכל הכרמים עד שלא רצה להטפל כלל בכרמו של ראובן ולהוציא עליו באמרו כי בדוחק שישיג כדי ההוצאות שיהיו לו כי מעט מזעיר יגדל וזה המעט יהי' חומץ בן יין וראובן אומר ויהי מה כי התחייבת עצמך להיטפל בו על החצי והטוב בשנת ברכה תקבל והרע לא תקבל בתמיה. הדין עם מי:

ב תשובה: תנן בפרק המקבל דק"ה ע"א המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב לטפל בה אמר ר"י מאי קצבה בכרי אלא יש בה כדי נפילה ופי' רש"י מה קצבה יש לכרי כדי טיפול שרד גדולה או שדה קטנה. אלא אם יש כרי נפילה שיכול לחזור ולזורעה לשנה הבאה. (לכאורה צ"ע הרי מה שמוציא הארץ כדי נפילה

אין לבה"ב רק החצי כבברייתא שם ואפשר כי ס"ל מסתמא גם הזרע נותנים יחד ובפ' הרבית ס"ד ע"ד כי שינוי מנהג מקומות יש בזה ע"ש).

ג והנה כל הפוסקים פסקו כת"ק אם יש להעמיד כרי ונ"ל שאין הטעם מפני דשקלי וטרו בשיעור כרי בגמ' שהרי ה"נ שקלי וטרו בשיעור כדי נפילה גם כתבנו במקום אחר [ע' תשובה צ"ד בד"ה בתוס' ברכות] שאין זה כלל לפסוק כמ"ד דשקלו וטרו אמוראי בביאור דבריו רק מפני דת"ק רבים לגבי ר"י דכל סתם דסתם רבי הם דברי רבים ועוד דגם בבברייתא תניא כת"ק בלי שום מחלוקת ואיכא למידק שפיר קאמר ר"י ומ"ט דת"ק ובכה"ג רגיל הש"ס להקשות כמו ריש ברכות וריש תענית ונדה די"ט ע"ב ושבועות דכ"ז ע"ב ובזבחים די"ט ע"ב ודק"א ע"ב ג"פ רצופים וע' מנחות דע"ה ובתוס' כ"ש כאן דנפסיק הלכה כך. והנה במקום דלא הקשה הש"ע מוטל עלינו ליישב כמ"ש התוס' בשם הירושלמי על מ"ש ריב"נ מה איכפת לעכברים בב"מ ד"מ ע"א וא"כ קשה הלא ר"י שפיר מקשה מה קצבה בכרי וכו' דהרי לפי דק"ל שיעור כדי סאתים ואם קיבל אביון הפועל הזה בית כור דשיעור הזריעה לר' יוחנן ד' סאין לכור ולר' אמי ח' סאין לכור והוא קרקע אלף ות"ק אמה על חמשים איך לחייבו לטרוח ולטפל טיפול מרובה בזה בשכר סאה אחת שיטול. (ומדי דברי וזוכרי דברי אמוראי דפליגו בשיעור כדי נפילה לא אוכל עצור במילין להודיע צערי לרבים ורבים בתורה יבקשו דרך ליישב מה שנתקשיתי בו וישאו ברכה מאת ה' והוא מה שהסכימו רש"י ותוס' שמקום שגדל בו כור תבואה צריך לזריעה לר"י ד' סאין ולר"א תלמידו ח' סאין וזה נגד המושכל והמפורסם כי חלילה שלא יגיע ליד הקוצר תבואה ח' פעמים כ"ש ד"פ משיעור זרעו ובגמ' דפסחים רפ"ח כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכניס ממנו כמה כורים וזה בשנה פשוטה ובשנה מבורכת אמר ר' יוחנן גופיה בפרק בתרא דכתובות אני ראיתי בברכותי' וכו' בית סאה עושה ע' כורים. שנית קשה לי מ"ש הש"ס בשני דרב אמי כחשא ארעא איך יתכן שבדור אחר דור רצופין יבא קללה בזה בכח הארץ עד החצי לא תוסיף תת כחה.

ד ועל רש"י נוסף להפלא פלא והפלא כמשתומם ואיני מבין מה קאמרו רבנן במ"ש על ד' סאין זרע לכור כור הוא אלף ות"ק אמה על חמשים רוחב דחצר המשכן שהי' בית סאתים מאה על חמשים ומשמע שמ"ש מאה על חמשים בכל מקום בית סאתים ומקומו בעירובין דכ"ג ע"ב שר"ל שגדל שם ב' סאות והוא דר שא"א להלמו וחלילה שלא יגדל על קרקע שטוחה חמשים אמה על חמשים אמה רק סאה אחת.

ה וע"ק אם מיירי בגידול הקרקע איזה גבול חתן למקום לשיעור מה שגדל בו והרי ראינו בשני דורות רצופי' דכחשא ארעא עד החצי כ"ש מדורו של הרע"ה על הלום והרי עוד

היום סמכינן על שיעור הזה כבר"פ בית כור (וכן בין מקום למקום כמ"ש בש"ס בפ"ק דב"ב על חלוקת השדה דס"ל לת"ק שיעור שדה ט' קבין ור"י ס"ל ט' חצאי קבין ואמר עלי' בגמ' די"ב מר כי אתרי' ומר כי אתרי' מיהו י"ל דמשם אין ראיה שהרי כל הפוסקי' כתבו ט' קבין ולא חלקו וע"כ מקום ר"י היה משונה לטובה מן הטבע וסדר עולם וכ"כ הכ"מ פ"א משכינים וזכרו גם בספרו ב"י סי' קע"א וכ' ראיה לזה כיון דסתם מתניתין ט"ק מוכח דרוב מקומות כך הם ולעד"ן ראי נכונה ממשנה פ' בית כור שאם שייר וכו' ולא זכר לדברי ר"י ומקומו כמו דחש לר"ע שם).

ו וגם על מ"ש תורה לפדות זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף ור"ל מקום זריעת חומר והכי מבואר בש"ס רפ"ז דעירוכין דכ"ה רקדי"ל דאותו חומר והוא כור אינו ענין כלל לשיעור בית כור ובית סאה דילפינן מחצר המשכן דההיא בסתם זריעה למאכל אדם מיירי הש"כ לחומר שעורים ולא נודע במידתו שיש חילוק ביניהם כמ"ש הרע"ב בעירוכין פ"ג מ"ב ויפה כ' אף דלא נמצא בש"ס מדהקפידה תורה וכתבה שעורים רק דצריך טוב טעם על התורה באמת למה תלה שיעור פדיון קרקע בזריעות שעורים שהוא מאכל בהמה כמ"ש פ"ק דפסחים [סוף ד"ג] צא ובשר לסוסים ולכן מיבעיא לש"ס עירוכין הנ"ל אם במפולת יד או מפולת שוורים גם בחילק הזריעה מכלל דמדת זרע חומר שעורים בלתי נודע מש"כ שיעור זריעת חטים ילפינן מחצר המשכן שקבלה בידינו ואסמכוה על מ"ש חמשים בחמשים.

ז עי' תוס' עירובין דכ"ג ע"ב ומיירי בסת' זריעה והוא מאכל אדם חטים וסתם זריעה מפולת יד וזריע' בינוני' נקוט מיהא דפי' שיעור חצר המשכן וכל הלמוד ממנו מיירי בשיעור זריעה וכ"כ התוס' בב"ק דנ"ח ע"ב וכ"כ הרמב"ם והרע"ב במס' כלאים פב"ג ובכמה דוכתי לכן הנראה פשוט דפי' ארבע סאין לכור אינו ענין לתת מידת קרקע לכור רק לפי הזמן והמקום והשנה ובסתם ובינונית מקום גידול כור צריך ד' סאין למר וח' למר (עם שזה גופי' לצ"ע כמ"ש).וגם במשנה דמייתי שם בתר זה הרוח שפזרה את העמרים וכו' דאמר ר' יוחנן שיעורו ד' קבין לכור ובעי רבי ירמיה לכור זרע או לכור תבואה ומסיק לכור זרע ומיבעי' ליה עוד למפולת יד או שוורים ונשאר בתיקו יש לי תמיה רבתי על הרמב"ם במ"ש הדין הזה בהלכות מתנת עניים פ"ד מ"ה וכת' סתם ד' קבין לכל כור ודאי משמע מקום גידול כור והכי מוכח ומבואר בסוף דיבור תוס' המתחיל שמין בית סאה בב"ק דנ"ח ע"ב הנ"ל כ"ש בדברי פוסק דסתמא הכי משמע וזה אינו ומה דסתם ולא פי' מפולת יד או מפולת שוורים מוכח נמי דמ"ש לכור שר"ל כור גידול תבואה וק"ל וע"ע ברש"ל ורש"א ור"מ אם לא הרגישו במ"ש.

ח וי"ל דת"ק לא חשיב זה לקושיא כלל רק ס"ל כל תנאי שבממון קיים שאחר ששיעבד עצמו והתחייב לעבוד שזהו באשר היא מחויב לקיימו ומה דבעינן עכ"פ כדי להעמיד כרי הוא ממה שכ' לו ואוקים כריא ושיעורו סאתיים ואם לא אפשר לו לקיים זה השטר והקישור והתחייבות בטל רק דקשה לפי זה הא דנכתב ואוקים כריא הוא טובת וזכות האריס ואם לא נכתב חייב לטפל אפי' בשגדל כל שהו ולשון הברייתא לא משמע כך דתניא אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב לטפל בה שכך כותב לו אנא איקום וכו' מכלל דמ"ש ואיקום כריא חיוב לפועל. וממי"ל דמ"ש שכך כותב לו הוא טעם על דקפדינן שיהיה בו כדי להעמיד כרי מפני דמצד הסברא מחיוב בכל שהוא כמו שנשתעבד וכמ"ש ולכן אם הי' חוכר בכך וכך כורין שיתן האריס לבה"ב חייב עכ"פ לתת לו אפי' לא יגדל כ"כ כמו באם הובירה וכמו שפירש"י (ובהג' ש"ע סי' שכ"ח ס"א על דין הנ"ל ואע"פ שלא כ' כך כמאן דכ' דמי וצל"ע דמנא לן הא רק התוס' שם דק"ד ע"א והרא"ש והפוסקים כתבו זה על אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא שדקדקו התוס' ממ"ש ר"מ היה דורש לשון הדיוט דאם ר"ל שנכתב פשיטא מש"כ הא דאוקים כריא נהי דג"כ נזכר ביה שכך כ' ליה אחר שאינו פשוט מסברא כמו אם אוביר וכו' ונילף מיני' שיעור כריא מנא לן דאע"פ דלא נכתב ולולי דמיסתפינא אמינא דמקום ההג"ה בס"ב וצ"ע בדרכי משה).

ט מצינו למידין בנדון של זה כרם הנ"ל דמילתא דלא שכיחא בזמנינו מדיני אריסות ומשטר אריסות אנא איקים וכו' אפי' בשדה אם יזדמן שאם נתקשרו יחד בעל הכרם על לוי באופן המועיל שצריך עכ"פ לקיים מה שנשתעבד הן מעט או הרבה.

י ומ"מ נ"ל כן בנדון דידן או בדינא דגמ' דאם גדל סאתיים חייב לטפל בה דעכ"פ צריך אומד אם הפועל אומר דלא יגדל סאתים והבעל השדה אומר יגדל יותר. ואם אומדנוהו לסאתים ומחייבינן לפועל לטפל בו ואומר אקנה לו מן השוק סאה או כפי חלקו וכן בכה"ג אם לוי אומר כך הדין עמו כי סברת חטי דארעאי בעינן לא קאי בש"ס והכי מוכח בשכמה דוכתי שבמקום פסידא יוכל החוכר לקנות לבה"ב פירות מן השוק וה"ה בזה.

יא וכל זה לכתחיל' דמחייבינן ללוי לטפל בכרם אם אינו חוזר מכלל ההתקשרות מש"כ אם חוזר בו אם לא נתקשרו בת"כ ובשבועה מצוי לוי חוזר בו אפי' עשו שטר על עשר שנים וכדק"ל פועל יכול לחזור בו כבטור וש"ע סי' של"ג. ואפי' לא חזר בו בדיעבד והובירו לדידן שלא נכתב ולא נהיגינן לכתוב אם אוביר ולא אעבד דנימא אע"פ שלא נכתב כמאן דנכתב דמי פטור לוי דאינו במה שלא נתעסק בכרמו אפי' השנים כסדרן רק כמבטל כיסו של חבירו וכ"כ תלמידי הרשב"א בפי' הובא בב"י סי' שכ"ח אם לא שנפסד הכרם עצמו ע"י שנשאר בור כ"כ שם.

יב ונ"ל דאפי' לדעת אותן פוסקים דס"ל דגם גרמא חייב בדבר דשכיח ורגיל ונימא דבכה"ג מקרי דבר הרגיל ומה גם בימי הש"ס מ"מ מבטל כיסו בכה"ג גבי אריס לולי שמנהג לכתוב אם אוביר וכו' היה פטור דהא דקנסו רז"ל לגרמא דשכיח היינו בהפסד ממונו ממש שזה גורם לו ונ"ל דאלייהו הוא מ"ש המרדכי בשם מהר"ם הובא בהג"ה רמ"א סי' י"ד האומר לחבירו שילך למקום פלוני לדון עמו והלך חבירו והוא לא הלך אחריו צריך לשלם לו יציאותיו ומזה פסקתי שמי שכ' לחבירו שיבא עם בנו החתן וקבע לו זמן חתונה יום פלוני וחבירו השיבו שיהיה כן ושיבא ולא בא וזה הוציא הוצאות החתונה שאם אין לחבירו התנצלו' מספיק שנאנס חייב לשלם לו היזקו מש"כ פרי הגפן והשדה שהיה ראוי לבא וכל מבטל כיסו לכ"ע פטור. ואתה השואל זיל דון ממה שכתבתי וזכי לנפשך כי תמצא כדי סיפוק תשובה לשאלתך.

יג וטרם אכלה לדבר עוד אחת היא אדברה וירוח לי מה שנולד לי קצת מבוכה על מה שהנחתי במונח קיים ששיעור בית סאה וסאתיים ובית כור ודומיהן שדברו בהם חז"ל בכל מקום ר"ל שיעור זריעות אותו מדה וה"ה נ"מ בפ"ק דב"ב אין חולקין השדה עד שהיא בה כדי ט' קבין לזה וכו' והוא שיעור נו"ן על ע"ה אמה וזה צ"ע כי קראינו שם וספ"ו כי היה בתים וחצירות שלהם קטנים מאד מאד משלנו ואיך היו סתם שדותיהן גדולים כ"כ. וע"ק לי מגמ' דעירוכין דכ"ה ע"א גבי פדיון זרע חומר שעורים מנין לרבות לתך וכו' סאה וחצי סאה תרקב וכו' ת"ל שדה מ"מ ש"מ דבכלל מלת שדה כל דהו וי"ל בזה לשון תורה לחוד ולשון ב"א לחוד.

יד ועוד צ"ע דאם פי' ט' קבין לזה וכו' ר"ל כדי זריעת תבואת השדה ה"נ היה נראה לפרש מ"ש אח"כ שם פ"ק דב"ב ולא את הגינה עד שיהא בה חצי קב ר"ל כדי זריעה זרעוני גינ' שיש חילוק גדול בין מקום זריעת סאה תבואה למקום זריע' סאה זרעוני גינה כדמוכח רפ"ב דכלאים וכ' שם הרמב"ם שמקו' זריעת סאה חטים זורעין זרעוני גינה רק קב וחצי.

טו ומנא לי' להרמב"ם שפי' מ"ש גבי גינה חצי קב לזה שר"ל שיעור חצי קב לפי חשבון גידול בתבואה וכנאמר מחצר המשכן בית סאתים כמ"ש בפי' המשנ' ואפשר דס"ל לרמב"ם הואיל דשנוייה יחד שדה וגינה לכן גם מ"ש בשיעורם בחד גוונא מיירי וכזריעת תבואה ועוד דלא בא התנא לסתום כי זרעוני גינה בלתי נודע שיעור הקרקע מדת זריעתם בא וראה כי בספרו הגדול כ' הרמב"ם בפ"ב דכלאים שזורעין זרעוני גינה סאתים בכל בית סאה של תבואה והוא ממש היפך ממ"ש בפירושו וע"כ תאמר שאין זרעוני גינה שווין והכי מוכח בירושלמי שם הביאו הר"ש שבאמת צריך נגר להולמו ועכ"פ צ"ל שחזר הרמב"ם בחיבורו מדרך שהלך בו בפירושו (רק שעדיין צ"ע למה השווה רז"ל גבי

חלוקת שותפין מידתן בגינה אחר שיש חילוק גדול בזרעוניהם) מ"מ נקוט מיהא דאין מדת זריעת זרעוני גינה שוה לכן מסתמא התנא בא לפרש לא לסתום.

טז ועוד דאמרינן שם בגמ' פרדסא בת שלש קבין ור"ל כרם וע"כ פירושו בת ג' קבין של שדה תבואה. והרמב"ם פסק כן גבי פרדס בפ"א מהלכות שכנים (ומ"ש ב"י וז"ל בסי' קע"א ומשמע מדברי הרמב"ם בפ"ה (צ"ל בפ"ח) מהלכות שכנים דכרם ושדה שיעורם שוה לא הבנתי) ונ"ל דס"ל להרמב"ם דמ"ש עלי' בגמ' אין אלו אלא דברי נביאות הוא לשבח ודלא כפי' התוס' שם די"ב ע"א ואת"ל דפירושו בלי טעם מ"מ לא דחאו בזה רק ר"ל שאין לו טעם וצ"ל שקבלה הוא בידו ועוד ממ"ש בתר הכי בבבל מאי מכלל דס"ל לש"ס דכך הלכ' וגבי כרם ע"כ פי' ג' קבין צ"ל כשיעור תבואה הנודע ה"נ גבי זרעוני גינה פרושו כך.

יז כל זה יצא מפי קולמסי מידי דברי בכבודך איידי תשובתי לשאלתך אף שאינו הכרח לעצם מבוקשך הלא תורה הוא וללמד אני צריך באגב יערב לך יבושם לך ואם תחזי בהו תיוהא הודיעני ואהיה מודה ועוזב:

יח כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קסט

א ע"ש הנה שמעתי אף כי לא הודעתני מהיזק שבא לך ע"י האורח הרגיל כאכסניא דאתי לקיצין כמעט בכל חודש שהלך לבית המשתה ונשתכר וכשחזר לביתך לחדר משכבו שכח לכבות נר שעוה המשולב והניחו דולק ונשרף המכסה שעל השלחן עם השלחן וארגז של כלי לבן וכמעט שלא נשרף גם הוא. המקום ימלא חסרונך ויפה עשית שלא הודעתני כי בכל צרתך לי צר. ואי לדידי צייתית תתבענו בדין על היזקך כי יצא חייב לשלם תשלומי נזקך בלי ספק כי אדם מועד לעולם וכו' ואי פריש מלהתאכסון עוד אצלך לפרוש ואי לא יפרוש יזהר להבא.

ב כמעשה שהי' שעושר ר"פ הידוע לך בא לדין עם שפחתו שהזהיר אותה כמה פעמי' שלא תגדל המדורה בתנור בית החורף ותשגיח בפרט על העץ שתניח ליבש בנקב גדול שעל פי התנור להסירו אם תרצה להרבות בחבילות ולא השגיחה ונאחז שלהבת מתוך התנור בעצים שעל פי התנור ונשרף לו קצת כלי בית לערך ששה ר"ט ונתחייבה השפחה' לשלם כי לא טענה רק ששכח' להסיר העצים ולקח התובע הפסק כתוב וחתום וכל השומעים תמהו על התובע שנטפל עם שפחתו העניה כי הוא איש מכובד ונדיב כידוע

לך עד כי הדיין עצמו שאלו על זה והשיב כי חלילה לו לבקש ממנה דבר רק להפחיד' להבא שתזהר בזה ותשמר מלעשו' היזקו' באבדון ושבירת כלים.

ג לכן איעצך שגם אתה תעשה כן מטעם זה ממש ואתה שלום וגו':

ד נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קע

א ע"ד אותן שני מוכרי סוסים שונאים מוחלטים שפגע האחד שרכב ליריד מזויין עם חבורה מריעים ופגע בשני בהיותו הולך לטייל סמוך לכפר מקום דירתו ובראות זה הרוכב אותו אמר לחבריו ראו איך אפיל פחד ובהלה על זה ולקח קנה השריפ' בידו וקרא אליו ראה הרשע איך סגרך ה' בידי והנה עתה הגיע זמן לנקום ממך והגיע קיצך ולא היה בכלי המשחית רק נייר והבעירו באש ולקול גדול אפר השריפ' ואש מתלקחת נפל חבירו לארץ שדוד ופרח' רוחו. אם צריך לתשוב'.

ב ודאי צריך וצריך תשובה גדולה כמ"ש בתשוב' דאפי' השולח שליח ונהרג בדרך צריך השולח תשובה כ"ש זה דעביד מעשה רב והיה לו לחוש לזה ואדם מועד לעולם רק דבדיני אדם פטור כדק"ל במבעית חבירו דפטור מדיני אדם וחייב בד"ש מהבוחן לבבות ומי ידוע מחשבתו אם שעלה על דעתו שיש בו ספק סכנה רק שלא חש שהרי הוא שונאו ולכן ק"ל השונא אינו גולה מפני שהוא קרוב למזיד וכ"פ הרמב"ם פ"ו מהלכות רוצח ומשם נראה דאם הרגו גואל הדם לזה הרוצח בשגגה פטור.

ג וקריתי בספר משפטיהם במעשה שאירע ביניהם כך ממש ויצא במשפט הבנוי על שיקול הדעת שיהרג כדין רוצח בסייף רק שאמרו בסוד ובסתר לאספקלטור שיכה בצווארו ברוחב החרב לא בחודו כי כאשר עשה כן יעשה לו ובאשר זה היה כביר כח ואביר לב כאשר הוכה נפל על פניו להרגשה ההכאה וחזר וקם בריא אולם וס"ל דבד"ש פטור שהרי קיבל עונשו הראוי לו ולפי משפטי ה' בתורתו הקדושה נהפך הוא. ודוקא כנדון הנזכר כי רבים חלושי טבע הם ולבהלה גדולה כזו שזה שונאו גיזמו בכך ואח"כ שמע קול גדול של כלי משחית אין פלא וחוץ לטבע שמצא נפשו מש"כ אם הבהילו והבטיחו בענין ובדבר שאין ראוי שיגיע אדם לסכנה על ידו בתשובה כל דהו סגי דלא גרע מזרק בו אבן שאין בו כדי להמית דפטור אפי' מגלות לדעתי ערפ"ו דרוצח במיימוני יעו"ש ומ"מ צריך תשוב' קצת דלא עדיף מגורם [ע' מ"ש לעיל בהשמט' תשוב' קס"ו דף פ"ד ע"ב] נ"ל:

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה קעא

א נשלח אלי מדיין על המשפט

ב שאלה: ראובן שלח ללוי ביריד שק של מעות שיקבל אלף זהובים וכך שלח לו בכתב לחשבון ומנאם לוי ומצא אלף ר"ט ובאשר היה לוי בעל אמונים כי כבר נשא ונתן עם ראובן כמה שנים וידע כי גם ראובן איש מהימן כתב לוי תיכף כתב לראובן כי מצא אלף ר"ט בשק ששלח לו בחזקת אלף זהובים.

ג וכ' לו שחלילה לו להונות אותו אם המעות שלו הם רק שנתחלף לו שק בשק או שטעה בכתב רק אם אתה ראובן קבלת שק מעות הללו של אלף ר"ט בחזקת אלף זהובים מן התוגר שאתה מתעסק עמו ואתה לא ידעת בטעות ולא זכית בה ומן הדין שלי הוא כמבואר בכמה דוכתי לכן לא תבקש מה שהוא שלי ע"פ הדין.

ד וראובן החזיק באמונתו והודה שקיבל השק מן התוגר בחזקת אלף זהו' ושגם הוא יודע שע"פ הדין זכה לוי בת"ק היתירי' רק שמתיירא פן יבא התוגר על הטעות וגם בלאו הכי רוצה לקדש השם ולהגיד לסוחר את הטעות כי הסוחר מתעסק עמו לאלפים ורבבות ומרוויח בו בכל שנה סך עצום ואם יגיד לו כ"ש שיוחזק נאמנתו אצל הסוחר ויהיה לו תועלת וריוח רב מזה ולוי מתרה בו שלא יעשה כך ואפי' יבא הסוחר על הטעות יאמר שכמו שיקבלם בחזקת אלף זהובים נתנם לאחר ולא ידע למי וראובן השיב וגו':

ה וע"ד השאלה הדברים ברורים כגשמש ומחוורים ותמה אני על מה שהוצרך השואל לשאול ופסקן של דברים כך הוא מעות היתר זכה בו לוי מאחר שלא נודע לראובן בעוד היה בידו. וק"ו הוא מדין הג"ה בח"מ סי' קפ"ג ס"ד עע"ש סח"ט וכאשר ידעו ראובן ולוי זה ואחר שזכה לוי הוא כאלו נתן הסוחר השק עם המעו' ליד לוי ומאחר שהוא תוגר שאין לו דת המקבל טעותו מותר ואם ראובן מודיע זה לסוחר ה"ל דין מוסר ואם יבא הסוחר מעצמו על הטעות ויבא לראובן אין ראובן מחויב לומר לו שנתנו לאחר בחזקת אלף זהובים וששכח למי נתן כי ודאי טענה זו גרוע' אצל כל אדם כ"ש אצל סוחרים ופן יזכה הסוחר שיצטרך ראובן לישבע ע"ז וחלילה לו לישבע לשקר אפי' להנאת עצמו כ"ש להנא' חבירו ואם לא ירצה לישבע יוחזק נגד הסוחר כפרן וכחשן ויגיע לו מזה היזק גדול ואין זה מבריח ארי וכו' דלית לי' פסידא ומציל חבירו מפסידא וזה ממש בהיפך ע' תו' ב"ק דנ"ח ע"א.

ו ומ"מ לא יורשה לו לומר שהאמת אתו ושידע שהיו בשק אלף ר"ט ושיספר לו הדברים כהוויתן ויתנצל על שלא הגיד לו כי שכח או היה עוד בדעתו להגיד לו נמצא גורם היזק לחבירו בלי טעם ובלי הנאה וקרוב לומר שגם בזה יש לו דין מוסר.

ז רק רשאי להגיד שנתנם ללוי ר"ל השק ששלח לו ג"כ בחזקת אלף זהובים ויעשה לוי דין עם הגוי באיזה אופן שירצה רק אין לוי רשאי לטעון נגד הגוי שלא היה שק רק אלף זהו' כי בזה מגרע נאמנות של ראובן כי הגוי יסבור שראובן לקח מהם ת"ק זהובים אפי' אם ע"י טענה זו יפשר הגוי עמו רק יכול לטעון שנתנו ג"כ בלי שמנה אותן לאחר אולי יתפשר ואם ירצה ראובן כדרך שיודה לוי לפני עדים כך כבסי' קע"ו סל"ח.

ח וכל אלו דברים פשוטים הם רק בנמצא באופן הנ"ל חסר מעט או הרבה והסוחר בריחוק מקום ושהה לוי זמן רב ולא נודע לו עד שכאשר מנה אותן נודע לו והודיעו לראובן וטען ראובן למה לא מניח אותן מיד והיה לי לחזור על הסוחר מ"מ אין טענת ראובן כלום כי חסר ויתר לעולם חוזר כמבואר בטור וש"ע ח"מ ר"ס רל"ב.

ט רק בנמצאו קצת מזויפי' זה היה מעשה שבא לפני שעושר מופלג דיבר עם שני ב"ב וקבע להם שכר שיחלפו לו ממעות לביני' אלף דיבלונין והם רצו אצל ב"ב אחרים עד שהמציאו לו כרצונו ונתן העושר בשני כיסים מיוחדים מה שקיבל מאלו שני ב"ב ואחר זמן רב שהניח העושר הדובלונין בארגזו חפץ להחליפם ומצא בכיס א' ששה זיופי' ותבע מאותו ב"ב שיחליפם לו והב"ב טוען אלו נתתם לי אז הייתי חוזר על זה שממנו קבלתי אותם ועתה אינני יודע ממי קבלתים ופסקתי שהדין עם הב"ב אחר שגם העושר יודע שאינו רק סרסר ושליח.

י מש"כ אלו הי' הנדון בראובן שהחליף משמעון ושמעון מלוי ולוי מיהודה ונמצאו ביד האחרון שקצתם מזויפים. האחרון חוזר ע"ז שנתנם לו אפי' אחר זמן מרובה דאין זה אונאה דבסי' דכ"ז רק מום דבסי' רל"ב [ודאי אילו טען ברי שהיו כולם יפות נשבע ונפטר משא"כ בטענת שמא הו"ל כמחויב שבועה ואי"ל דהוי לי' למידע ונשבע האי דידע וכו' עי' הג"ה סי' צ"א ס"ג וכאן א"צ שבועה כי אין כאן טענת ברי עי' בש"כ סי' ע"ב ס"ק נ"א ועי' שו"ת רשד"מ סי' פ'] .

יא וזה שנתנם להאחרון מפסיד כי אלו שלפניו מצי למימר לו מהימנו לי בשבועה ואתה לא ידעת דבר ברור כך נלפענ"ד.

יב נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קעב

א שאלה: הא דכתב הב"י בש"ע ח"מ סי' רל"א סי"ד מקום שנהגו להכריע צריך להכריע טפח ובמקום שלא נהגו להכריע שוקל עין בעין וצריך להוסיף אחד מק' בלח וא' מתי"ו

ביבש וכו' וכ' בסמ"ע דבדבר לח לא נדבק וכו' ולא הבנתי דאדרבה דבר לח נדבק יותר מדבר יבש ועוד דגם הטעם הוא היפך הסברא וכלפי לאי:

ב תשובה: תמהתי על גברא רבה דכוותך שישים לבו אל דבר פשוט כזה אחר שהטעות ניכר דמלת ל"א סמי מכאן וכן הוא בפי' רשב"ם להדיא בגמ' פרק הספינה דפ"ח מ"ב.

ג האמנם יותר היה ראוי לך לשית אל לב ולהתבונן דלשון הש"ע משמע דקאי על תוס' שהוא נגד ההכרעה שלא מצינו בשום מקום הכרע' במדה וא"כ איך יתכן טעם הסמ"ע שנלקח מרשב"ם שנדבק בכלי וא"ת הא מיירי בלח וא"כ ע"כ במודד דהא ודאי ליתא רק מיירי בלח הנשקל כגון חמאה (וי"ל דנשאר דבוק מעט בכף המאזנים וזה דוחק) וגבינה לחה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ח מהל' גניבה וז"ל במי"ג כיצד מכר לו עשר ליטרא לח וכו'.

ד ובכה"ג צ"ע על מ"ש הרשב"ם שם בדקה קב לא ימוד בגסה סאה דהוי הפסד דלוקח דאין לו משהה קבין רק הכרע אחד ואובד חמשה הכרעות וכי מה ענין הכרע למדה ובסמ"ע כ' הטעם מפני שא"א לצמצם ויהיה' בכל מדיד' קצת עודף ושבפרישה כת' שכ"פ הרשב"ם ואין לי ספ"פ כי צ"ע דלשון הכרע לא משמע כן ועוד צ"ע דאפי' במקום ששוקלין עין בעין לפי מה שפי' הרשב"ם דה"ה במדה דלח צריך להוסיף א' ממאה ומה לי אם מודד ו' קבין קב קב או סאה בפ"א ונראה דמטעם זה פי' הטור הא דדקה וגסה באופן אחר כמ"ש הסמ"ע רק שצ"ע על מ"ש הסמ"ע על לשון הש"ע שהוא לשון הטור פי' הרשב"ם וסידור דברי והפוכים.

ה עכ"פ לא מצינו בשום מקום הכרע שחייבוהו חז"ל או שעשו נגדו קצת כשמודד עין בעין בדבר לח הנמדד כי לא שייך בזה כמות ידוע כמו גודשא רק דמ"מ יש גם בלח הנמדד חסר ויתר ונקרא בלשון רז"ל במנחות ד"ק כירוצי המדות וקרי לי' שם ג"כ גודש יע"ש.

ו ואע"פ שיש שנתות במדה מ"מ יש קפידה אם השנתות מגולין קצתן או מכוסין בדבר הנמדד ומגמ' משמע דלא היו רגילין בשנתות והכי מוכח בפי' רש"י שם מנחות גם בדרך דחוק אוקי הש"ס בב"ב פ"ה דפ"ו ע"ב הכי שיש שנתות אם לא במדות שבמקדש לחד מ"ד מנחות פ"ט ובלאו ה"נ יש כמה רמאות שהשגיחו רז"ל עליהם בקינוח המידות ובהטפת ג' טיפין ובפ' אין צדין שפלוני כינס שין גרבי ממיצוי המידות וחבירו מבירורי המידות והיה אפשר לפרש מ"ש בגמ' אין מוחקין במקום שגודשין וכו' גם בדבר לח הנמדד כגון יין ושמן ופי' מוחקין לא ר"ל ע"י מחק שדברו רז"ל דלא שייך בלא (אפשר שג"כ שייך) רק פי' מוחקין שוה לשפת הכלי ופי' גודשין מבורץ כי בלי ספק כל משקה

עולה למעלה קצת (ובלשון רז"ל טפופות עי' יומא דמ"ח ע"א ונ"ל דזה הוא צדק משלך דבמדת הלח הנמדד ועדיין צ"ע מה הוא צדק משלך דגבי מדידה דיבש וע"ק על מ"ש הרשב"ם דפ"ט ע"א ולפחות לו מן הדמים וכו' ובספרי יליף לכלהו מוצדק דמיותר וא"כ קשה צדק משלך במקום דמעיינין מנא ליה) ובזה יש חילוק בין משקה למשקה וזה קרי ליה הרשב"ם הכרע. רק שרשב"ם גופי' פי' על הוסיף דמים שאמר הש"ס גבי גודשין שוהא שליש וכ"כ בטור וש"ע מכלל דס"ל דענין הגדישה היא במדיד היבש.

ז והנה במיימוני ראינו שלא זכר הרמב"ם במוחקין במקום שגודשין וכו' תוס' או פחות שליש במדה או בדמים רק כ' סתם בלשון הש"ס להוסיף ולפחות והנה אף שזה דרכו לתפוס לשון הגמ' בכל מקום מ"מ פה נראה דיש קפידה שלא לזכרו ואני תמה על הרשב"ם וטור ושאר הפוסקים שזכרוהו כי אינו מדוקדק בשום ענין כמו שנבאר בג"ה וגם רז"ל שכתבו בפ"ק דעירובין ש"מ האי גידשא תלתא הוי לא דברו רק במדה שארכה ורחבה כפל בגבהה וכ"כ רש"י בפי' שם סוף הסוגיא משכלו הדק והישר כי הגודש מתרבה בשטח שלמעלה וגובה הכלי אינו מעלה ואינו מוריד בזה כלום כי כלי ה' על ה' וגובהו ח' מחזיק ריש וכלי שהוא יוד על יוד וגובהו ב' מחזיק ג"כ ריש הלא גודש כלי השני כפול ומכופל יותר על הראשון וא"כ וכי שמעינן בשום מקום שנתן התנא שיעור כלי מדה בגובה ואודך ורוחב שניתן שיעור לתוס' דמים שהוא שליש.

ח וגם בכל דור ודור יש שינוי באורך ורוחב המידות כי מדות דגן בקצת מקומו' ג' גדושות הם ד' מחוקות ובקצתם ב' הם ג' ובקצתם ד' הם ה' ושם בש"ס דעירובין גופי' די"ד ע"ב לא הונח לי ואני תמה אם לא הרגישו בו רש"ל ורש"א דמלבד מ"ש רש"י על תלתא הוי שר"ל בכלי שאורכו ורוחבו כפל גובהו דוגמת ים של שלמה דמיני' נלמד כבפי' רש"י.

ט וא"כ גם בור ספינה אלכסנדרית דמייתי צ"ל שהיתה לערך הזה. (וכן שידה תיבה ומגדל וכוורת השנויים שם ובלה"נ לא דמי דק"ל דאותן כלי' לענין טומאה נמדדים מבחוץ וכ"פ רמב"ם הלכו' כלים פ"ג מ"ד כב"ה רפי"ח דכלים ומדת יבש הוא בפנים וכבגמ' וכן המקוה) ומ"מ תימא [עי' רש"א שהרגיש בזה ע"ש שכ' קרוב למ"ש בע"ב בפי' האי גודשא] הרי מבואר בש"ס דים של שלמה היו ב' אמות עליונות עגולות וג' אמות תחתונות מרובעות וא"כ ע"כ נאמר שג"כ בור ספינה הנ"ל ואינך כך הם.

י ותדע שהרי אם היה יש"ש כלו עגול מתחתיתו עד ראשו ואם היה מרובע היה מחזיק אלפים בת שהם ו' אלפים סאה וע"י עיגולו נתמעט רביעית הרי נשאר ד' אלפים ת"ק סאה. שהם אלף ת"ק בת וגודשו כבר נאמר שהוא אלף בת שהוא גודש עשר אמות על

עשר אמות עגולים שהרי ראשו עגול וא"כ האי גודשא דכלי עגול ב' שלישים הוא לא שליש מלבר ודוק.

יא ויתמעט הגודש לערך מה שמחזיק תוך הכלי אם ישאר למעלה עגול ולמטה יהיה הכלי מרובע לפי מה שהמרובע בגובה הכלי רב או מעט כי הגודש הוא לפי שטח עליונו של כלי ואף אם יהיה רק העגל גובה אצבע והנה בור ספינה הנ"ל אם הוא כסתם בור שהעומק יותר מאורך ורוחב דסתם בור גובה י"ט ובור עגול כבפרק הפרה וכן נמי שידה תיבה ומגדל אי אפשר לומר שארבעים סאה בלח יהי' כוריי' ביבש בערך גודש שליש שאינו רק באורך ורוחב כפל בגובה ולפי מ"ש יש עוד תנאי שג' חומשי גובהו למטה מרובע וב' חומשי גובהו למעלה עגולים.

יב ומפני כך אפשר גזרו אומר רז"ל שמקום שנהגו למוד במחיקה לא ימוד בגדושה ע"מ להוסיף ולמטעט במידו' ובדמים משום דא"א לידע מיצוי היתרון והפחת במדה עגול' כלה או הרובע' אף כי ישתנו בשטחן באורך ורוחב וגובה ולא יהיו בערך יש"ש ויהי' אונאה ופתח לקונה או למוכר לכן לא ישנו מנגן ומ"ש מקרא דצדק הוא אסמכתא ודיקא נמי לטעם של הרשב"ם ג"כ אינו רק גזירות חכמים מחשש ודוק.

יג ולולי דמיסתפינא מדבר שקר אמינא דמ"ש בגמ' דעירובין אמר אביי ש"מ האי גודשא תלתא הוי ופי' ר"ת דנ"מ לענין מקח וממכר את התנה לתת לו מדה גדושה ונ"ל שר"ל אם קנה מדה גדושה בעד א' ר"ט ושם מקום שמוחקין פוחת לו שליש וכן אם אין לו רק מדה א' מחוקה והיה אפ"ל דלה"ק ש"מ האי גודשא נקט האי ר"ל באופן זה ובערך זה כפירש"י שאורך ורוחב פי שנים בגובה ונ"מ שראוי לעשות המדו' בתבני' הזה אם ירצו לנהוג למכור בגודש זה דרך תורה וממוצא דבר אתה למד שמ"ש רבא האי גודשא תלתא הוי אינו מכווין [והאי מלתא דגודשא תילתא הוי יליף בש"ס מכח קושיא דמקשה על קרא דאלפי' בת יכיל והא כתיב שלשה אלפים בת יכיל ומשני ההוא לגודשא וש"מ גודשא ילתא היי ולכאורה איכא למידק למנ"מ שינה עזרא מידתו ושיערו בגודשא וניחא לי כמ"ש רש"י ושאר מפרשים בכמה דיכתי בדברי הימים שכל אותו ספר נכתב לכבוד מלכי בית דוד לכן נפליג בכל מעשיהם ומאורעות שלהם ה"נ הגדיל מדתו להפליג במעשהו וכ' שיעורו בגודשא אע"פ דהכל חדא ומ"מ דבר זר הוא שנשער כלי העשוי לדבר לח ולעולם לא נמדד בו דבר יבש בגודשא דהוי תלתא יותר בדבר יבש וכבר כתבנו דש"מ האי גודשא וכו' אינו כלל לכל כלי המידות.

יד ואחר שנ"ל שכל בכה"ג ניתן רשות לישב סתירת הפוסקים שלא כתירוצו של הש"ס כי ע' פני' לתורה ולא דמי למלתא דתליא בסברא דא"א לישב קושית הש"ס בסוגיא באופן

אחר ממה שתירץ הש"ס אדרבא מחזקינן לתימא למה לא תירץ ש"ס באופן אחר דמרווח מיני' מש"כ פסוקים דסתרי ניתן דרוש הן חוץ לפשוטן או סמוך פשוטן כמו דחשיב מי"ג מדות שני כתובים המכחישים ואמר וכן שני כתובים וכו' עד שיבא כתוב השלישי ר"ל וכן שני כתובים ניתן ג"כ לידרוש עד שיבא הכתוב השלישי ותתישב דעתינו ומ"מ נ"ל פשוט דמ"מ גם בההיא דבא כתוב השלישי והכריע מ"מ ג"ג ניתן לדרוש.

טו ומ"ש וכן כ' ברשב"ץ בשם מהר"ם שהוא כמו וכאן ומצאתי ראיה לזה וכן הבן שואל פי' בפרק ארבע פסחים בפירוש הרע"ב ור"ל דר' ישמעאל דרש דרוש בי"ג מדות ריש ת"כ על פסוק ויקרא אל משה ושם הוא דרש דשני כתובים ופסוק השלישי כמפורש שם. וכמו שכתבתי פי' הראב"ד דב' כתובים המכחישים ניתן לדרוש והנה הרב בק"א הקיף על פי' זה מצודות וחרמים קורי עכביש חבילות קושיות אין בהם ממש ופי' שאינו מדה מי"ג מדו' רק קמ"ל בהיפך דש"כ המכחישים לא נתנו לידרוש וכ' שמה שמצינו בכמה דוכתי דרז"ל כמו קראי לאהדדי ומתרצי להו היינו דברים שאין בהם הכחשה וסתירה גמורה רק אפשר להכריע ולתרץ וכו' יע"ש והגאון החסיד בשל"ה דשצ"ה ע"ב מייתי דבריו וקלסם. ובאשר אין לפני משא פנים אף כי להחזיק בדעת הקדמונים הוא הראב"ד ז"ל אני אומר לא ירד בני עמו כי מלבד הדוחק בפי' וכן ש"כ מצד עצמו אף כי תם אני לא אדע אם אין מקום להכריע ולתרץ סתירת הכתובים למנ"מ הזהירו רז"ל שלא נדרשם.

טז ומה דמייתי הק"א למשל מ"ש רז"ל כתוב א' אומר תקדיש וכ"א אומר אל תקדיש שאינו סתירה גמורה לפי שיש הרבה מיני הקדש לא ידעתי אם חיוב ושלילה אינו סתירה מה נקרא סתירה ומ"ש לפי שיש הרבה מיני הקדש בכל סתיר' הכתובים ע"כ יש לחלק חילוק מה אם נתרצם ודאי אח"כ אין כאן סתירה ובהא תקדיש ואל תקדיש גופי' משני לה הש"ס בעירוכין דכ"ט באופן אחר לא מצד חילוק בחינות יע"ש.

יז וכ' עוד דמה דמייתי בת"כ ש"כ המכחישים מ"ש וירד ה' על הר סיני עם מ"ש כי מן השמים דברתי עמכם דזה הוא סתירה גמורה שאם הוא בשמים אינו בארץ וכו' לכן אין לנו רשות לדרוש במחילה מכבודו אזל בתר איפכא והת"כ גופי' לא נקט לי' רק למשל ולפי אמת אינו סתירה כלל לא גמורה ולא בלתי גמור' כמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא והפייט יסד יה אנה אמצאך ואנה לא אמצאך (וכן דרך רז"ל להקשות קראי אהדדי אע"פ שבאמת אינם מתנגדים וכמעט כלם כך הם ע' בסמ"ק רשמנו כל הנמצאים בהלכות והנה בפ' אין דורשין מקשין כתיב שש כנפי' לאחד וכתבי ארבע

כנפים וכתבו התוס' שם די"ג ע"ב אע"פ דחד בשרפים וחד בחיות מסתמא גם חיות יש להם שש כנפים. ואין לך דוחק גדול מזה.

יח והריטב"א הוסיף ובכה"ג איתא בש"ס ב"ב דצ"ט ע"א דרמי אהדדי מ"ש פניהם איש אל אחיו נאמר פנים לבית אע"פ דקמא נכתב במשכן והשני במקדש וע"כ משו' דמסתמא שווין ולדעתו הוי ב' כתובים המכחישים לדעת רז"ל ואין שום פסוק מכריע ומ"מ הם תרצוהו. והמפרשים פרשוהו באופן אחר כי רש"י פי' שגם כרבים דמשה היו אדוקין על הכפורת במקדש חוץ מאלו של שלמה שהיו עומדין על הארץ כמבואר בקראי והרד"ק כ' שכשם שנשתנו במקום עמידתם נשתנו ג"כ בפניית פניהם ובז' נרגא במ"ש הריטב"א מסתמא וק"ל.

יט והנה שם בש"ס לא רמי אהדדי רק אמוראי פליגו איך היה במקדש ח"א פניה' איש אל אחיו ומקש' והא כתיב פניהם לבית ומשני כאן בזמן שישראל עושין רש"מ פי' רשב"ם שכך עשו מתחלה רק כשאין עושין רש"מ פניהם לבית ואידך ס"ל פניהם לבית ומקשה והא כתיב פניהם אל אחיו משני דמצדדי אצדודי וכתבו רשב"ם ותות' דא"א לתרץ כאן בזמן שישראל עושים רש"מ וכו' כי ס"ל שנעשו פניהם לבית ואיך יעשו מתחל' באופן שאין עושין רש"מ וקשה לי דאחר שהיו הדורות קצת' רשעים קצתם צדיקים איך ישתנו הפיכת פניהם מדור לדור ועד למה נכתב בתחיל' הבנין דס"ל לחד מ"ד כמשו פניהם אא"א סימן רע שלבסוף קלקלו והיה פניהם לבית ודוחק לומר ע"פ מ"ש כי על אפי ועל חמתי היתה העיר הזאת וגו' ונאמר דבחינוך שלמה את הבית תיכף ראו נס לרעה בהפיכ' פני הכרובים.

כ ולולי דמסתפינא אמינא דל"ק למ"ד פניהם לבית הא דנאמר במשכן ופניהם אא"א משום שהיה אז ישראל במעלה עליונה ובחב' יתירה וזה מבואר בגמ' דסנהדרין כד הוה רחימתן עזיזא אפותי' דספסירא גנינן שנא' ודברתי אתך מעל הכפורת וכו' יע"ש באמת יש סתירה לזה הן מפשטן של כתובים כמ"ש ואתהלך מאהל אל אהל וגו' ונא' כי לא באתם עד עתה וגו' הן ממ"ש בזוהר בסוד אלף זעירא כי מלכא עד דיתיב על כורסי' לא מלכא עילאה איקרא עי' בזוהר עמוד תק"ה ויש לתרץ בפנים שונים. נקוט מיהא מגמ' הנ"ל דבמשכן היה רחימתא עזיזא וס"ל להוא מ"ד דשהמע"ה ידע זה לכן עשה פניהם לבית. ולא כפי' רשב"ם שעשה נס לרעה ולכן לא הוי מצד לתרץ לאידך מ"ד הכי דעכ"פ פניהם אא"א מורה רחימא עזיזא וזה היה במשכן.

כא נקוט מיהא דשם מפני דפליגו אמוראי ומפני כי מעשה הכרובים היה מעשה אדם ותכליתן השריית שכינה על גביהם צריך טעם לשינוי הפסוקים ולשינוי המעשה (דלולי

טעם ודאי קשיא במ"ש ריש עירובין אשכחן מקדש דאיקרי משכן ולכן ילפי מהדדי יע"ש גם מס' סוכה ד"ה ע"ב ועי' תוס' שבועות די"ו ע"ב (ועוד דשם גבי פניהם דב"ב לא רמי קראי אהדדי כלל רק פליגו מ"ד בכרובים דשלמה ומקשי למ"ד פניהם אא"א מקרא ואגב מקשה גם אאידך ודוק) מש"כ במעשה מרכבה אין מקום קושיא לאלהינו שני כתובים הנאמרים חד בחזיות וחד בשרפים.

כב והנלפענ"ד בזה כי הש"ס שם בחגיגה סמכו על דרוש ברור ופשוט שהיה לרז"ל על טעם בשתים יכסה רגליו וכ"פ רש"י בישעיה והוא ממדרש אמור לפי שנאמר וכף רגליהם ככף רגל עגל שלא יזכר עון העגל ומזה מוכח דילפינן זה מזה שהרי קרא דכך רגליהם בחיות נאמר ריש יחזקאל בתר קרא דד' כנפים וע"כ מ"ש גבי שרפים שש כנפים לכסות ב' מהם רגליהם ה"ה גבי חיות רק שבעת החרבן שנאמר קרבו פקודת העיר וארז"ל שר"ל חטא העגל שנתעורר אז כמ"ש באגדת חלק כ"ד דורות נגבה פסוק זה של וביום פקדי וכו' וזהו מ"ש כביכול נתמעטה פמליא של מעלה וכמ"ש רבנן שם שנתמעטו אותן שמכסין בהם רגליהם ודוק. נמצא לפי שיטתנו ודאי יש רמיותא קראי אהדדי והם שני כתובים המכחישים ואין כאן פסוק מכריע וחז"ל תרצוהו ודרשוהו ואם היה אפשר לקיים זה בכל מקום היה הידור לדרז"ל מה שא"א ברובא דרובא כמ"ש במנחות ר"ד ס"ח ככתיב עד יום הביאכם וכתיב עד עצם היום הזה ובסנהדרין דל"ב ר"ל רמי כתיב בצדק תשפיע את עמיתך וכתיב צדק צדק תרדוף ורבים כאלה.

כג סוף דבר בין סתרו בין לא סתרו נדרש עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע וכמ"ש הראב"ד והרי מצינו פסוקים רבים בשני חיי מלכים גם בשאר דברים שסתרו קראי דמלכים לראי דד"ה ואפשר דדעת בק"א דאין י"ג מידות רק בתורה לא בנו"ך.

כד מ"מ האמת יעשה דרכו כמ"ש ומפני דבאגב דברינו בדרכי חשבון על גמר' דעירובין באנו לתרץ תרי קראי דמדת ים של שלמה מדעתינו דלא כש"ס נמשכו דברינו בע"ה עד כאן) והרב עצמו הרגיש בזה לקמן בפיסקא ד' ל"ו ע"ג רק שכ' שהסתירה על מקום שנשמט ממנו הקול ובקל נבין חולשת הסברא שנדחק כדי לקיים שהוא הכחשה גמורה ולא ניתן לדרוש שהרי לא נזכר קול כלל גבי וירד ה' על הר סיני וי"ל עדיין שהקול נשמע משמים א"נ שהקול נשמע מן השמים וגם מן הארץ ומד' רוחות כמ"ש רז"ל באמת במדרשים.

כה וילפות' דרז"ל בהכרעת שני' כתובים הנזכרים אינו מבואר בפסוק השלישי כלל רק הוא עצמו דרש מרז"ל מלמד שהרכין הקב"ה השמים וכו'. גם רש"י בחומש מזכיר הדרש לא פסוק השלישי כלל ע' ילקוט ס"פ נשא לא מבעיא לגר' הראב"ד שפסוק המכריע

הוא כי מן השמים דברתי עמכם שלא נזכר ארץ כלל ומה זו הכרעה וצ"ל דההכרעה היא ממ"ש אתם ראיתם כמ"ש הק"א וא"כ ע"כ הדברים חוזרים לדרז"ל אלא אפי' לגר' הר"ש שפסוק המכריע הוא מן השמים השימעך את קולו כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ ג"כ לא נזכר בקראי לא כבודו ולא אשו וגבורתו וע"כ חז"ל דרשו זה. נמצא חזרו ש"כ המכחישין לדרז"ל כ"ש למה שהביא הרב בק"א גר' ד"א מלמד שהרכין וכו'.

כו ומצאתי בילקוט דר"ע ס"ל לתרץ מסברא ולא ס"ל שהפסוק השלישי מכריע למה לא ניתן לנו רשות הלא התורה הפקר היא וכמו שנעשה בשאר פירושי דקראי וכמו שכתב רש"י בחומש שפירש פירושו ואח"כ כתב ורז"ל דרשו כ"ש במקום שאין פסוק שלישי דמצינו בכמה דוכתי דנחלקו רז"ל בישוב הסתירות הנראות והנה במס' נדה דנ"ו ע"א יליף ממ"ש בטומאת השרץ מה"ם ובה"ם שיש חילוק בין לח ליבש ובת"כ דע"ה ע"ד בדפוס ק"א יליף מינייהו דשיעור טומאתו כעדשה והאם ג"כ ש"כ המכחישים.

כז ועוד נקשה לדעת בק"א שהרי אין לנו בכל התורה ש"כ מכחישים ופסוק שלישי מכריע זולת זה ודרז"ל שזכר רש"י ס"פ נשא וגם שם אין סתירה ואין הכרעה מבוארת בפסוק השלישי שהרי נאמר מאהל לא באהל ודו"ק. רק כל פסוקי דסותרי' רמו להן רז"ל אהדדי רובם בדברי אגדה וקצתם בהלכות חמורות לפעמים בלשון רמו קראי אהדדי ולפעמים כתוב אחד אומר וכתוב אחד אומר. ולפעמים סתם כתיב וכתיב קצתם בתורה וקצתם בנביאים ולפעמים הקרי והכתיב כמו בקדושין ר"פ רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן ע"ש דנ"ט.

כח ולפעמים שני מלות רצופים באגדה עזר כנגדו ובהלכה יקריב לרצונו ובע"ה בסמ"ק זכרנו כל אותן שבהלכות כי אין מספר להנזכרים באגדה ואין כאן מקומן רק שקצתם סתירתן חזקה וקצתם חלושה. וגם זולת מ"ש ק"ל על הרב במה שהוציא ש"כ המכחישים ממספר י"ג מפני שלא ניתן לחכמים לדרוש לפי דעתו וקשה מה יאמר בפרט שצריך לכלל וכלל שצריך לפרט שג"כ אין בו דרשה לרז"ל ומ"מ חשיב להו שאומרו התור' נדרשת לא ר"ל מדרושי רז"ל רק קצתם התור' עצמה ביארה ופרשה דוגמת דרוש.

כט ונחזור לענינינו שלעד"נ שכל סתירת הפסוקי' ניתן לדרוש לא לבד לחז"ל רק לכל אדם מבלי שיכחיש דרז"ל. ובדרך אפשר כי כמה פנים לתורה גם בתנאי שלא יחדש בישוב המקראות איזה הלכה וחידוש דין שלא זכרו רז"ל כ"ש נגד קבלת רז"ל זה אין בכוחינו ומ"מ אחר שלפי דברינו דבעינן למימר בהכחשת כתובים בים של שלמה ח"ו הכחשה במציאות לדרז"ל לכן אומר שאפשר לפרש דברי רז"ל ג"כ כדברינו והוא כי ים של שלמה הי' מחזיק תוכו ממש ג' אלפים בת כי הבת מחזקת בחללה ב' סאים.

ל ומפני שהי' ידוע ענינו בימי הקדמונים והי' מוכן למדוד בו תבואות כמו כור שדרכן לגדוש ועולה שליש לפי המדה ההיא הידוע לכן אמר אלפים בת יכיל כדרך מדידת הבתים עם גודשיהן ומ"ש ג' אלפים בת יכיל ר"ל אם נמדד אלפים בת כדרכן גדושות ונמדד אח"כ אותן תבואות בלי גודש כמו ענין מדת ים של שלמה יהיו ג' אלפי ' וזהו פי' לגודשא הוי ר"ל אם נמדד הבתין מחוקין עם הגודש הראוי להם כשהם גדושין ודוק. ונדחק בזה להשוות דברינו לדרז"ל (ואם רע בעינך לפרש הש"ס כך דצריך לומר מ"ש שם בת כמה הוי ג' סאין שר"ל עם הגודש גם לא יתכן שפיר מ"ש ההוא לגודש' מ"מ נ"ל דגם תירוץ שלנו עלה על דעת הש"ס בישוב שני הכתובים דאל"כ קשה למה מקשה הש"ס והא כתיב ג"א בת על ברייתא ולא רמי קראי אהדדי אלא ע"כ ס"ל דודאי קרא ל"ק די"ל דמדת בת בלי גודש רק ב' סאות וכמ"ש רק לפי מ"ש בברייתא קשיא ודו"ק) ומ"מ דרכינו מצד עצמו מרווח וא"כ עכ"פ לא מיירי במדידות י"ש בגודש.

לא ואני רואה חובה לעצמי על מה שלפי מ"ש אין הבת מחזיק בחללו רק ב' סאים. הא כתיב ביחזקאל מ"ה מעשר הבת מן הכור ג"כ שם מעשר החומר הבת ומ"מ י"ל שהיו להם שתי מיני כורים הא' מחזיק חללו כ' סאה ומ"מ מדתו ל' סאה ע"י גודש והי' מיוחד למדוד ביבש. ובדוגמתו בג' מרחקיו הי' הבת מחזיק ב' סאה ובגודש ג'. וכור המיוחד לדברים לחים הי' גדול וחללו למ"ד סאה כמ"ש במלכים א' ה' כ' כור שמן ובזה הבת חללו ג' סאין כי עיקרו מיוחד ללח כבד"ה שם ב'. וא"כ שני המקראות מיירי בחלל הבת בלי גודש ודלא כש"ס רק בד"ה לכבוד שלמה הגדיל מדתו ע"י בת דיבש. (ע' בספר חסד לאברהם מעין ב' נהר כ"ו ד"ך ע"ב איך נשתבש בגמרא זו רחמנא לצלן).

לב ואפשר כי יש עוד דברי סוד וסתר בשני פסוקי' אלו דאלפים בת וג"א בת כי בחטא אדה"ר נתקלקלו ג' אלפים מאמ"ת ומאדנ"י ומאד"ם ונשאר מת דין דם נגד ע"ז ג"ע ש"ד ע' בר"מ דברים ע' רט"ו ובע"מ מח"ד ח"ג פי"ז וי"ח ע' י"ד אותיות ל"ו ודהמע"ה תיקן אמת לכן לא טעם שינה אפי' בלילה ולא הספיק לתקן דין כמ"ש ויהי דוד עושה משפט וצדקה והוא פשרה כדרז"ל גם דם כמ"ש הקב"ה לו לא תבנה הבית כי דמים רבים שפכת רק בנך שלמה כי שלום וכו' ובו נאמר כי ה' אתו לעשות משפט ואת זה שאל בחלומו ונרמז באלפיים בת ב' אלפים שתיקן הוא ועם אביו נתקנו ג' אלפים. וענין בת ידוע ליודעי חן כי עיקר הפגם שם.

לג א"נ י"ל ע"פ הידוע שסוד ג' קווין שבספריות סוד כ"לי כהן לוי ישראל באופן שמגיע ממאה יו"ד לוי ומהם א' לכהן ויש בז' ימי בראשית גנ"ת נה"י ב' סגולי"ן וע"פ סוד הנ"ל הם ב' אלפים כי במלת אלף נרמז הסוד שהוא גי' ק' י' א' ועם ג' ראשונות שהם כח"ב

סגולתא שהם נכללים שם בהעלם גדול כמ"ש בספ"ר הם ג' אלפין וכלם נמשכין לבת מלך מדתו של דהמע"ה. א"נ י"ל ג"כ ע"פ הקדמה הידועה בספ"ר שהקדושות מתרבות ממדה למדה ממטה למעל' מעשר לעשר מצינו למידין אם נחשב לבת מלך העניה דלית לה מגרמה כלום אחד יבא למדה ראשונה בבנין חסד לאברהם ב' אלפים דהיינו אלף אלף ועד שם תתרבה בגילוי המקורות וכמ"ש בת היתה לאאע"ה ובכל שמה רק עם המקורו' הנעלמו' המתרבים ומתעלים עוד יבוא לכ"ע ג' אלפים דהיינו אלף אלפי אלפים והארכנו עוד בחלק הסוד בספרי עה"ח בג"ה וכאן באגב באנו רק בהערה מעוטה].

לד ודמי למ"ש גם שם כל שיש ברוחבו טפח יש בהיקפו ג"ט שכתבו התוס' שג"כ אינו מדוקדק לחכמי מידות. ודבר זה ברור במוחש כמ"ש לקמן אי"ה והנה יצא לע"ד מזה שמ"ש רז"ל ריבוע יתר על העיגול רבוע ג"כ אינו מדוקדק שהרי בתוס' דסוכה ריש דף ה' הוכיחו זה על מונח קיים דכל שיש ברחבו טפח והם דברים ברורים ונכונים וישרים בחוש ובשכל ואחר שאין כלל כל אמתא מדוקדק ממילא גם ריבוע יתר על העיגול רבוע אינו מדוקדק רק פחות מעט.

לה [וכ"כ המהנדס ארכמידוס זכרו בספר גבורות ה' מדרגה ב' שערך שטח המרובע של אלכסון העגולה מול שטח העגולה בערך י"ד אל י"א ש"מ שאין מרובע יתר על העיגול שליש רק פחות דאם הי' מדוקדק הי' בערך י"ד אל יוד וחצי או י"ד וב' שלישי' אל י"א. וממ"ש שם מדרגה ג' וז"ל לדעת שטח העגולה תכפול חצי האלכסון אל חצי ההיקף ויצא השטח וכו' (שמ"ש בתר הכי היינו זה הראשון שזכר למבין) והוא מיוסד על כלל כל שיש ברחבו וכו' עד"מ עיגול עשר על עשר הקוטר הוא קו החולקו שמו אלכסון הוא עשר תכפול חציו הוא ה' על חצי ההיקף הוא ט"ו הרי ע"ה והוא השטח ע"פ מ"ש רז"ל שהעיגול פוחת רביעי' מהמרובע ישר יוד הוא קוף. וכשם שקו היקף מעט יותר וכתב שם שהוא חלק שביעי' בקרוב.

לו נמצא עיגול עשר מדת קו הסובב ל"א וג' שביעי' שהוא חצי בקרוב וא"כ חצי ההיקף ט"ו וה' שביעי'. ואם תכפול ה' שהוא חצי אלכסון על זה יצא ע"ח וד' שביעי' נמצא מרובע עשר שהוא קוף אינו מוסיף שליש ואין העיגול פוחת רביעי' רק העיגול ג' רביעי' הרבוע ועוד ג' וד' שביעי' שהם כ"ה שביעי'. וזה בעיגול עשר.

לז ולפי זה בא לאמה אחת עגולה ג' רביע אמר ורביעי' משביעית שהוא חלק כ"ח שהרי עשר על עשר ק' אמות. ורא איך מכוון למ"ש שערך עיגול י"א הוא מרובע י"ד כי י"א הוא ג' רביעי' מי"ד והוא יוד וחצי ועוד חצי שהוא חלק כ"ח מי"ש. ומ"מ הודו ואמרו שאינו מדוקדק כי א"א לצמצם בחשבונות אלו למדנו מדבריהם ששיעור היותר בהיקף

מדברי רז"ל על הקוטר הוא היותר על העיגול מדרז"ל שאמרו שפוחת רבעי' וממילא ג"כ מ"ש ריבוע בגו עיגולא הוא פלגא מריבוע החיצון בחוש מדקדק אינו פוחת מן העיגול שליש העיגול רק מעט פחות כי מע"ח וד' שביעי' נעשה חמשים.

לח וכאן בן חכם בעיניו שואל האיך יתכן דשיעור יתרון ההיקף של העיגול היותר על ג' פעמים הוא ממש שיעור הנוסף על עיגול שתוך הריבוע יותר מג' רביעי הרבוע והוא חלק כ"ח ואיך יתכן זה שלא יתוסף העיגול על המשושה שוה הצלעית שמדתו ג"פ קוטר העיגול רק חלק מ"ח כי למראית עין נראה כי ששה קשתות עולים יותר ויותר חוץ לצלעות המשושה וכאשר כתבנו שעיגול יוד על יו"ד שעולה שי"ן משישה כזה עולה רק רנ"ג ונפתח כמעט השתות. ולא מחכמה שאל זה כי אין בהשוות ולדמות יחד שיעור חסרון ויתרון קו המקיף אל מה שנחסר ונעדף מה שמחזיק המקום בתשבורתו כמ"ש ג"כ תוס' במס' סוכה. ותדע שאם לפניך עיגול שטחי שלם ותקטע ממנו שיעור רביעי' ונשאר שם במקום שנקטע קו ישר וכי נחסר אם נקיף זה עיגול הקטוע רביעי' מקו המקיף בשלמותו ולפעמים יתוסף קו המקיף ע"י שנחסר העיגול כשנחסר בפגם עגול כחסרון לבנה ודו"ק:

לט אבג"ד. ריבוע יוד על יוד.

מ הוזחט"י. עיגולא בגו ריבוע. וגם בעל שש צלעות בקווים ישרים ותשברתו ע"ה.

מא הלס"ח. ריבוע בגו עיגולא. תשברתו נו"ן.

מב אהל"מ. ריבוע קטן מחזיק רביעי' רבוע הגדול וכן הבמ"ס מסח"ד מחל"ג. ה' על ה'.

מג ה"ל. אלכסון של ריבוע קטן הנ"ל וכן ה"ס ס"ח ח"ל. ו' וחומש משביעית קרוב.

מד אכל"ע. ריבוע ארוך ב' וחצי על ה' וכן אהג"ח" ה' על יוד.

מה כ"ל. אלכסון ריבוע ארוך אכל"ע. וכן כ"מ ל"נ מ"נ.

מו כלמ"נ. ריבוע מעויין נעשה ע"י ד' קווי אלכסונים של ריבוע ארוך.

מז יהח"ז. ג"כ ריבוע ארוך תוך העיגול.

מח ה"מ. קו נמשך מקרן זוויות בעל שש צלעות אל המרכז.

מט ש"מ. קו נמשך מאמצע צלע המשוכה אל המרכז.

נ

נא והנה לבאר מה שטעה אקלידוס במ"ש שאם לפניך ריבוע ישר שידעת מדותיו ותרצה לעשות עיגול שמחזיק בתשבורתו כמו הרבוע הזה תרחיב צעדי המחוגה מק"ז לק"ז שכנגדו דהיינו במדת אלכסון של הריבוע הזה ואח"כ תקצר המרחב מכל צד חלק העשירי והנשאר הוא מדת העגולה המחזיק כרבוע זה ורצה לומר שתגרע מן האלכסון

חומשו וכתבתי בקוטנרסי' שאינו מדוקדק כלל באריכות והשמטתיו שם בכוונה מפני שאין לו מבוא ושום צד נגיעה בדרז"ל בש"ס ואינם חולין שנעשו על ט"ק.

נב ומ"מ אמרתי בלבבי פן יאמרו שדבריי הם רק דברי גאוה ואינם אמתיים ח"ו ולפחות יאמרו שאני מבטיח ואינו עושה לכן אמרתי להזכיר תמצית דברי בזה אכן בקיצור נמרץ. והוא שנ"ל שזה המהנדס שכתב כך אם קבלה היא בידו נקבל ולא נדבר נגדו דבר מאחר שאין השגתינו עליו רק ע"פ מונח קיים שריבוע יתר על העיגול שליש העיגול דהיינו שהעיגול נפחת מן הריבוע רביע של הריבוע. וכבר הוכחנו בתשובה זו שאינו מדוקדק מפני שכתבו התוס' שנתברר זה על מונח בלי מדוקדק והוא כל שיש ברחבו טפח יש בהקפו ג"ט ובאמת ההיקף הוא יותר קרוב לשביעית ולכן אין לנו מקום להשיג ממונח בלתי מדוקדק.

נג אבל אם המנהדס המציא זה ע"פ שאר כללים המונחים אצלו נ"ל דיסודו בזה שעליו בנה בנינו הוא מוטעה ומשובש כי הי' בידו כלל שכתבו קצת המהנדסים דכל אמתא בריבוע אמתא תרי חומש או שביעי' מחומש בקרוב ואם זה אמת יצא המצאתו קרוב מאד למה שכתב. כי ננית שיש לפנינו ריבוע מ' על מ' שהוא בתשבורתו אלף ת"ר וא"כ עיגול מ' על מ' נפחת הרביעי' ויהיה בתשבורתו אלף רי"ש. ועתה נכוון המצאת המהנדס הנ"ל ונחקור תחילה צלע מספר אלף רי"ש במרובע ישר כמה היא ויצא לנו שהוא מרובע ל"ד וחצי ושביעי' בקרוב מאד מאד צא וחשוב אם בעל נפש אתה כי לא נאריך פה.

נד ונראה מעתה לעשות מעשה המהנדס לרחב רגלי המחוגה כמרחק אורך אלכסון רבוע ל"ד וחצי ושביעי' ולפי קבלת המהנדס שתוספת האלכסון ב' חומשין ושביעי' מחומש הרי ניתוספו ס"ט חומשין וב' חומשין משביעי' ועוד קרוב לאחד שלם מפני שביעי' מחומש שהיא חלק מל"ה. וס"ט חומשין הם י"ג וד' חומשין ועם אחד שלם כמעט י"ד וד' חומשין ועם השורש ל"ד וחצי ושביעי'. ועל השביעי' תוסיף ב' חומשין ונעשה ממנו חומש הם יחד מ"ט וחצי ונגרע ממנו החומש כדברי המהנדס ישאר קרוב לארבעים. והוא בכלל שעיגול נפחת חלק ד' מריבוע. ועל כן עיגול מ' על מ' תשבורתו אלף ריש כנ"ל.

נה וכל זה בנה על יסוד דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשא ושביעי' מחומש באלכסונו. אבל באמת הא ליתא רק קרוב לחצי שביעית מחומש כאשר הוכחתי בתשובה הנ"ל והוא ברור וידוע (ויש שגו וכתבו אמתא וב"ח וחצי שביעי' וסוברים שר"ל חצי שביעי' מאחד וטעות זה בא להם מפני שנודע להם מדת אלכסון שהוא נוסף בריבוע תוך ריבוע שהחיצון אבג"ד י' על י' והפנימה הלס"ח ז' וחצי שביעי' וזה שגיאה כי אותם

ד' קווי שטח ריבוע פנימי שהם אלכסוני' עוברים תוך ה' טפחים ודו"ק) וא"כ חסר לפי מעשה המהנדס מן העיגול יותר מחצי האמה והוא סך רב משטח כל העגול כנודע.

נו אם לא שנתקן זה ע"י שנאמר שהעיגול נפחת יותר מן המרובע משיעור רביעי' ולכן אין בעיגול מ' על מ' אלף רי"ש וצ"ע בספר אקלידוס הגדול כי אני קריתי רק מקיצורי הספר בכרך קטן והנכון שדברי המהנדס הם דברי קבלה ומדוקדק ואין להשיב עליו הכללים אשר כבר נדע שאינם מדוקדקים. ולפענד"ן שאם נרצה להעמיד כלל על עשיית עיגול המחזיק בסך שמחזיק ריבוע שלפניך אין אנו צריכים ללמוד מקו אלכסונו ולפחות רק תקח קו צלעו ומדתו ותוסיף עליו שתותו והוא מדת עיגול המחזיק כה בקרוב יותר ויותר ממ"ש הוא אם נבקש לחשבו ע"פ כללים הקדומים כמ"ש לעיל.

נז צא ולמד ריבוע י' על י' תשבורתו ק' תוסיף עליו שתות מיוד א' וב' שליש' יהיה י"א וב' שלישי' והוא העיגול שמחזיק ג"כ בקרוב מאה" ותדע שאם הי' לך ריבוע י"א וב' שלישי' על י"א וב' שלישי' תשבורתו קל"ה ושני שלישי' וב' חלקי ט' שהם יחד קל"ו פחות חלק ט'. והעיגול פוחת רביע מקל"ו פחות חלק ט' קרוב לל"ד. ישאר קרוב לק"ב ואין היתרון לכל העיגול מגיע לשנים והוא מעט ברוחב ההיקף. ואם יש בידך עיגול ידוע קוטרו לך ותבקש לעשות ריבוע שיחזיק כמותו תגרע ממנו ב' חלקי ט"ו והוא ג"כ בקרוב מאד. כי עיגול י"ב ידוע שמחזיק ק"ח שהרי ריבוע י"ב עולה קמ"ד. תסיר מקוטר עיגול זה שהוא י"ב והוא ס' חומשין ב' מט"ו ישאר נ"ב חומשין דהיינו יוד וב' חומשין ומרובע כזה עולה ק"ח ומשהו. ודרך עמוק יותר אם לפניך עיגול מחזיק רי"ח אלף ת"ש. קוטרו תק"מ כי מרובע תק"ט רצ"א אלפים ת"ר. והעיגול נפחת ממנו הרביעי' שהוא ע"ב אלפים תת"ק. והנה תסיר מן קוטר העיגול הלז המחזיק רי"ח אלף ת"ש וקוטרו תק"מ ב' מכל ט"ו והנה יש בתק"מ ל"ו פעמים ט"ו לכן תסיר ע"ב וישאר תס"ח וריבוע תס"ח עולה רי"ט אלפים כ"ד יתר רק שכ"ד לחשבן הגדול הזה.

נח והנה מ"ש רז"ל כל שיש ברחבו טפח יש בהקפו וכו' אינו מדוקדק. רק משושה שדומה לעיגול מכוון זה כי כל צלע מדתו חצי קוטר העיגול. ואם ישאל איש כמה יחזיק משושה שנוגע בקרניה בקווי עיגול שרחבו כף והיקפו ר"ל המשושה ששים לדרז"ל כל שיש וכו' חשוב ד"מ עיגול שציירנו לפניך והוא המשושה הוזחט"י עיגולו שקוטרו כף על כף. רבוע חטי"מ הוא רוביע מקווין. ב' צלעותיו חט"י הן ב' צלעי המשושה כל א' אידך יו"ד ושתי צלעות השנית נמשכי' אל המרכז ג"כ אורך י' רק ריבוע ההוא מעוך ומעוין. כי אלכסונו הא' הוא מט' אל מ' המרכז והוא ג"כ י' ואלכסון השני קו י"ח לא נמצא בדברי המהנדסי' כמה מחזיק ולפענ"ד נקל לעמוד עליו קירוב האפשר. אחר שנראה כי קו זה

הוא צלע אחת ממרובע שג"כ תוך העיגול יהז"ח והוא מרובע ארוך וקצר. שתי צלעות הקצרים כל אחת י' כשיעור רוחב מצעד המחוגה. ושטח י' ק'. ואחר שאלכסון של ריבוע זה לפנינו מדת קוטר העיגול והוא כף שטחו ת' ולפי קבלתינו שכל אלכסון של ריבוע ישר או של ארוך וקצר שוה רק ב' צעלות המקבילות עולה כשני שטחים אורך ורוחב יחד וא"כ ע"כ צלע י"ח אשר לא נעמוד על דקדוק ארכו נדע עכ"פ כי הוא צלע מריבוע ישר מחזיק שי"ן והוא י"ז וב' שלישים בקירוב. ונתמעט קו זה מקוטר העיגול ב' ושליש ע' מ"ש להלן. ונחזור לרבוע חטי"מ ריבוע מעויין כמה מחזיק לפי קבלתינו לעיל].

נט ואני תמה הן על הש"ס דמקשה מה"מ שם הן על לשון התוס' דתלו הדבר בחכמי מידות והדבר מוחש לכל עושה עיגול ובפ"ק דסוכה ד"ח אמרו כל אמתא בריבוע אמתא ותרי ומשא באלכסונא כתבו ג"כ התוס' אין החשבון מכוון דאיכא טפי פורתא והוכיחו זה ולא ביארו כמה יגיע האי פורתא.

ס עוד שם בגמ' כמה מרוב"ע (אבג"ד) יתר על העיגו"ל שבתוכו הוזחט"י רביע כתבו התוס' שאין ראיה מההיקף רק הוכיחו זה מהשטח כמו שנבאר בג"ה ונעמיד מדת רבוע י' על י'. עוד שם ע"ב ריבוע (הלס"ח) דנפק מגו עיגולא פלגא פי' התוס' שר"ל ריבוע שבפנים לעיגול פלגא לרבוע שחוץ לעיגול. ותמצית הדבר שעיגול בגו ריבוע מחזיק ג' רביעי של הריבוע וריבוע בגו עיגולא מחשיק ב' שלישים של העיגול והוא החצי מריבוע החיצון. ונראה דתרתי קמאי דהיינו הא דהיקף והא דאלכסון א"א לעמוד על מיצוי מידתן ותלויין זה בזה ושניהם תלויין במ"ש הרמב"ם דיש מספרים בלתי גדורים וא"א לעמוד על גדרן לא מקוצר השכל וכח המשיג רק בטבע המספר (ע' ספרי שו"ת חה"ש דקי"א רע"ב) והוא האמת ומספרים הגדורים מעטים מאד ואינם רק מתי מספר כי מספר ד' גדור ור"ל שתוכל לעשות ממספר זה ריבוע ישר והוא השוה הצלעות ושוה האלכסונים. וכן מספר ט' גדור במרובע ישר שצלעיו ג'. ואחריו י"ו מרובע ישר ד'. וכ"ה מרובע ישר ה'. ול"ו מרובע ישר ו' ומ"ט מרובע ישר ז'. וס"ד מרובע ח'. ופ"א מרובע ט' וק' מרובע י'. הרי עד מספר ק' אין רק ט' מספר גדורים. ולא לבד בשלימים רק אפי' בשבורים ואפי' אם תחתכם ותכתתם לשבר שברי שברים לא יעלה שום מספר זולת הנזכרים לריבוע ישר הנ"ל שנקרא מספר תשברתו מספר גדור.

סא ועכ"פ א"א שתמצא שום מספר גדור שיהי' גם חצי המספר ההוא גדור או שכפלו גדור והוא הוא. לכן מספר מאה שהוא גדור עשר על עשר. חציו שהוא חמשים בלתי גדור שא"א לעשות ממנו רבוע ישר בשום פנים. והיינו מה שאין אנו יודעים מיצוי מדת אלכסון כמה הוא בריבוע ישר שאם היינו יודעים כמה אורך קו אלכסון ה"ל של

ריבו"ע ה' על ה' (אהל"מ) שד' ריבועי' באלו הם בריבו"ע י' על י' (אבג"ד) הי' גם מספר חמשים גדור שהרי ד' אלכסוני ד' ריבועי' ה' על ה' המה צלעי ריבו"ע הפנימי (הלס"ח) שהוא חציו של החיצון נמצא תשברתו של פנימי חמשים והי' גדור בידיעת צלעיו שהוא אלכסון ריבוע ה' על ה'.

סב וכן אם בשום המצאה היינו עומדין על גדר חמשים אפי' ע"י שברים ושברי שברים כבר היינו יודעים מיצוי האלכסון (הלס"ח) שהרי גדר חמשים מרוב"ע פנימי הוא ע"י ד' צלעי' שכל אחת אלכסון ריבוע ה' על ה'. וכמה הלכת' גברוות' שמעינן מציור זה דהיינו ריבוע עשר על עשר ויחולק דרך שתי וערב מאמצע כל צלע לצלע מקבילה שהם ד' מרובעים כ"א ה' על ה'. וכל ריבוע מאלו ד' יחולקו בקו אלכסון עד שד' קווי אלכסון יעשו ריבוע פנימי מחזיק חמשים. הלא זה הדבר אשר דברו חכמי מידות כי מדת קו אלכסון בלתי נודע אבל ריבוע ישר הנעשה ממנו נודע כמה תשברתו כי מחזיק בתשברתו כשל מכווין מריבוע אשר נדבר באלכסונו והוא במוחש מציור הנזכר שהרי חמשים (הלס"ח) כפל כ"ה שהוא מדת ריבוע ה' על ה' (אהל"מ) (ג"ז בחה"ש שם) לכן אם ציירת במחוגה ריבוע ישר מחזיק ק' דהיינו י' על י' ותבקש לעשות מרובע מחזיק ריש תרחיב צעדי רגלי המחוגה עד כדי אלכסון ריבוע הקדום והוא שיעור מרובע ישר מחזיק מאתיים אף כי לא נדע מדת צלעיו כי הוא בלתי גדור.

סג ומה שאמרנו כמה פעמים ריבוע ישר מפני שזהו סתם ריבוע שנזכר בדברי בעלי הנדסה וגם מה שנזכיר אנחנו בשם ריבוע סתם או ריבוע ישר. כי יש עוד שני מיני ריבועי' שיש בהם צד שיווי מלבד אותן שנשתנו כל צלעותיהם או ג' מהם. האחד הוא ריבו"ע ארוך (אכל"ע) שאין כל צלעותיו שוין רק שני צלעות המקבילות וריבוע כזה נוכל לעשות מכל מספר אחר שבידינו להרחיב ולהאריך הריבוע כרצונינו דהיינו כל מספר השוה ר"ל שהוא זוגי נוכל לעשות ממנו עכ"פ ריבוע כזה שהרי מחמשים נוכל לעשות ריבוע ב' על כ"ה וק"ל וממספר נפרד מקצתם נוכל כגון ט"ו ריבוע ה' על ג' ומל"ה ה' על ז'. וממקצתן לא כגון מז' מי"ג מי"ז מי"ט מך"ג אפי' בדרך שברים ושברי שברים.

סד והנה מדת קו האלכסון של ריבוע ארוך הזה (כ"ל) קשה הידיעה יותר רק מדת שטח ריבוע ישר העשה מקו האלכסון הזה נדע כי נחשוב צלע האורך של ריבוע ארוך זה (א"ל) כמה יעלה תשבורת אם יעשה מאורך זה ריבוע ישר. ואח"כ נחשב כמה יעלה תשבורת ק"ו הקצ"ר (א"כ) של צלע ריבוע הארוך הזה אם נעשה ממנה ריבוע ישר ונצרפם וכך יעלה תשבורות ריבוע ישר הנעשה מקו האלכסון של ריבוע ארוך הזה והיינו ג"כ החזקת האלכסון בריבוע ישר כנ"ל ולא יעלה בשום ענין מדת קו אלכסון של ריבוע הארוך הזה

בשלימים כי אם בשבורים אם לא בריבוע ג' על ד' שאלכסונו ה' מצומצם דהיינו תשברתו כ"ה. צירוף ג' על ג' עם ד' על ד' וכן כל הנעשה מריבוע ארוך על ערך זה ודוק.

סה ויובן מזה למבין מ"ש אקלידוס שכל משולש הנעשה מג' קווים קו שוכב (ל"ע) וקו נצב (כ"ע) וקו אלכסון (כ"ל) שמחברם בשני ראשיהם יהי' ריבוע ישר הנעשה מקו אלכסון עולה בתשבורתו כמדת שתי ריבועים הנעשים א' מקו שוכב וא' מקו נצב ישרים יחד וכתבו הבאים אחריו כי לא מלבו רק המהנדס הראשון פיתאגרוס שהי' ת"ק שנה לפני ת"י חדשו והוא מה שכתבתי כי כל אלכסון של ריבוע עושה ב' משולשים וגם מבואר ממש שיפה כתב המהנדס הגדול שאלכסון מטפח על טפחיים לא יעלה (פי' יותר מטפחים) אפי' כאלכסון טע"ט (פי' יתר על טפח) כי אלכסון של טפח על טפחים איננו מגיע לטפחיים ורביע כי עכ"פ לא יעלה תשבורתו יתר על ה'.

סו ויש עוד ריבוע יש בו צד ישרות והוא כל צלעיו שווין רק שני אלכסיניו אינם שווים ונקרא בפי התי"ט בפי' הערוגה דמ"ב ע"ד ריבו"ע מעויין (כלמ"נ) והוא שד' צלעותיו המקיפים בו שווים במדתן רק שני הקווים ההולכים מקרן זויות לק"ז המקבילו משתנה כל אחת מחבירתה אחת ארוכה (כ"נ) ואחת קצרה (ל"מ) ולפעמים קצרה טפי מאורך כל צלע וכל מרובע העומד על קרנו תוך מרובע ארוך (אהג"ח) וחלקו לשנים הוא בהכרח ריבוע מעויין (כלמ"נ) וע' בתי"ט פי"ב דאהלות מ"ז שזכר שם ההיא דרמב"ם בערוגה וכתב דשם במרובע ארוך ואפשר שר"ל מרובע מעויין א"נ קאי על צלעים המקיפים מרובע המעויין והם אלכסון ממרובע הארוך והיא היא כי כל ד' צלעי מרובע מעויין הם אלכסוני ממרובע הארוך.

סז ומ"ש תי"ט אחריו אבל מ"מ מצינו שם בהפך לא הבנתי שהוא מ"ש מקמי הכי וגם מ"ש לעיל איכא למידק שיש להוכיח בהיפך צל"מ דלא שייך הוכחה בחשבוני ההנדסה וע"כ אחת מהם הטעאה כמו כאן איך יטעה ר"ש ורע"ב ויאמר שמ"ש אמה וב' חומשי באלכסוני' חסר מעט והדבר נראה במוחש להיפך. ואם א"א לקיים דבריהם כפשטן יותר טוב לומר שטעו במחילה מכבודן ושגו במושכל כי מ"ש שחסר ממנו מעט לא ר"ל שחסר מב' חומשין רק שב' חומשין עדיין חסר עוד מעט מן האמת. ור"ל שעל כן מדת אלכסון טפח יתר מז' חומשין ולכן מעתה נתמעט חומש היתר וא"כ יש כאן שגגת עיון כי אדרבה נוסיף היתרון מצד אלכסון של ח' טפחים ודוק. א"נ י"ל דלא טעו דמ"ש ועוד לא בא לישב ולתרץ מה שיש יתרון רק ה"ק ועוד בלה"נ יש להקשות דיש יתרון גם מצד אחר ודוק. ומ"ש תי"ט שם מקמי הכי וז"ל ומיהו לפי מה שכתבתי שם בשם הרמב"ם שעיגול וכו' אי אתה מוצא בעוביו ז' אמות שלימות וכו' א"א לישבו ולהלמו

כלל והוא טעות הדפוס וכך צ"ל אי אתה מוצא בעביו ח' טפחים שלימות וכו' ועם כל זה אודה ולא אבוש לומר לא שמעתי רצוני לא הבנתי דברי רבינו בהמשך הענין עד שכתב ונמצא הריבוע ז' על ז' דאין זה כי תוספות שביעי' שכתב הרמב"ם לא יפחות מח' רק שליש ומשהו כי היקף כ"ב עושה עובי הוא אלכסון עיגול ז' להנחה תוספות שביעי' של הרמב"ם וכ"כ בהדיא בספר אלימה שעיגול לערך הרוחב הוא כ"ב על ז'. והרי יש בעמוד עוד היקף ב' טפחים שהעובי כמעט ב' שלישי טפח ומנין להרב חסרון טובא שביעיות שכתב כמו ח' שביעי' כי איך ע"י תוספות שמיני' להיקף ג"ט לרמב"ם יחסר מן הרוחב לכל טפח שביעי' ותימא על חכם ומהנדס כמוהו לכן אני תולה זה בחסרון השגתי ומי שדעתו שלימה יפרש דבריו כי לא בי היא.

סח והנה אם תרצה לדעת כמה יתמעט שטח ריבוע המעויין ע"י עיונו מאשר הי' עולה בתשבורתו אם הי' ריבוע ישר עם מדת צלעותיו. אם תדע מדת צלעותיו של ריבוע מעויין הזה ומדת אלכסוניו שמשניין דא מדא תוכל בקל לעמוד על מדתו וידיעת כמה נפחת מאלו הי' ריבוע ישר והוא שתדע כי קווים הישרים ההולכים במרובע המעויין מק"ז לק"ז (למכ"נ) המקבילו נקרא בשם אלכסון אף כי ישרים הם מפני שרוב אלכסוני' הם עקומים באשר הם תוך ריבועיהם והנה לא מצאנו דרך לעמוד על ידיעת מדת קווי ושטח ריבוע מעויין רק במדות אלכסון בריבוע ג' ד' העולה ה' כמ"ש.

סט ונדמה כי ריבוע שלנגדינו (אגה"ח) רוחבו ז' ואורכו ח' הנה ריבוע (כלמ"נ) הוא ריבוע מעויין ועולה כ"ד כי החוש יעיד שהוא חציו של חיצון שהוא ו' על ח' שתשברתו מ"ח. ו' קווין המקיפין אותו והם צלעותיו כל א' אלכסון מריבוע ארוך ג' על ד' ואורכו ה'. והרי מרובע ישר תשברתו כ"ה ה' פעם ה' וזה ריבוע המעויין שג"כ כל צלע מד' צלעותיו ה' ומ"מ עולה רק כ"ד שנתמעט א' מפני מעוינו. מפני שג' על ד' נתמעט א' מחבירו וא' פעם א' הרי א' וזה כלל גדול נכון ומתוקן. ובערך של ג' על ד' שאלכסונו שלם והוא ה' כמ"ש לעיל נכון להעמיד על חשבונו בנקל (ואם יבא לפניך ריבוע מעויין ותדע מדת שני אלכסוניו תעשה מהם ריבוע ארוך כגון בדוגמה פה ריבוע המעויין אלכסונו הא' מדתו ק"ס והשני מדתו ק"כ ודו"ק) משא"כ בחשבונות מרובעים מעוינים אחרים אפי' נדע תשבורתם כמה עולה לא נדע מדת כל צלע מצלעותיו רק בקרוב ואין רצוני לבלות זמן באלה רק נכתוב דוגמת אחת בערך ג' על ד' הנ"ל והוא באם יש לנו מרובע גדול (אהג"ח) ק"כ אמה על ק"ס אמה. הנה יש בו ד' ריבועי' כל אחד מהם ל' על מ' (אכל"ע כהע"מ לעג"נ עמכ"ח) וריבוע מעויין שתוך ריבוע ק"כ על ק"ס הנעשה מד' קווי אלכסוני'

המקיפים אותו שכל קוו הוא אלכסון מריבוע ל' על מ' (כלמ"נ) מחזיק ט' אלפים "ר כי בחוש נראה שהוא חציו של מרובע חיצון ק"כ על ק"ס שתשבורתו י"ט אלפים ריש.

ע והנה כל קוו מד' קווי צלעות ריבוע הפנימי המחזיק ט' אלפים ת"ר הי' ראוי אלו הי' מרובע ישר נעשה מקווים אלו להיות עשרת אלפים. שהרי כל קוו הוא אלכסון מריבוע ס' על פ' וראוי לעשות ריבוע ישר כצירוף שני ריבועי' ישרים שם ס' על ס' שהוא ג' אלפים ת"ר ושל פ' על פ' שהוא ו' אלפים ת'. צירופן יוד אלפים ועתה מפני שהוא מעויין וקצר הרחב מן האורך כף כי זה ס' וזה פ' נחסר משטח ריבוע המעוין מזה כף פעמים כף והוא תיווכן לעולם זהו כלל רק שקשה לעמוד על מיצוי החשבונות זולת בערך ג' על ד'. ונעמיד תחילת ריבוע גדול כפלו באורך ורוחב ודוק. בכה"ג נעמיד ריבוע (אהג"ח) ארכו מ"ח ורחבו מ"ב ויש בו ד' מריבועים קטנים כל אחד כ"א על כ"ד. (אכל"ע כהע"מ לעג"נ עמנ"ח) והאלכסון אשר בריבוע מד' ריבועים עולה שטח מרובע ישר הנעשה ממנו כסך מרובע ישר אל כ"א ומרובע ישר של כ"ד יחד בכלל שבידינו והנה כ"א על כ"א עולה אמ"ת. כ"ד על כ"ד עולה תקע"ו. צירופם אלף י"ז. וכך היה ריבוע ישר עולה בתשבורתו כי צריך שיהי' בתשבורת ריבוע ישר הנעשה מקו אלכסון של ריבוע ארוך בצירוף תשבורת שני ריבועים ישרים של אורך ושל רוחב של ריבוע ארוך שזה האלכסון בו. והנה באמת אין בריבוע הנעשה מד' קווים שכל קו אלכסון כ"א על כ"ד (כלמ"נ) רק אלף ח' שהרי הוא בפנינו בחוש שהוא חצי ריבוע הגדול (אגה"ח) מ"ח על מ"ב. שתשבורתו ב' אלפים ט"ז. נמצא נתמעט ריבוע פנימי בתשבורתו ע"י שהוא מעויין ובא לו ע"י שהוא אלכסון של ריבוע בלתי ישר רק ארוך והוא כ"ד על כ"א והשינוי ג'. ג' פעמים הרי ט' ומפני שאין יסוד החשבון בערך ג' על ד' על כן נהי דעמדנו על השטחים ממה שנתמעט ע"י שמעויין הוא מ"מ לא ידנו אורך קווי אלכסון אף כי ידענו לפי קבלתינו שריבוע ישר מקוו זה עולה אלף י"ז הלא מספר אלף י"ז אינו מספר גדור מש"כ במספר שלפני זה הואיל שיסודו על ערך ג' ד' ידענו אלכסון של ד' ריבועי' שמדתו ק' כאשר עושה בריבוע ישר עשרת אלפים וכן כל המרובעים הנעשים על ערך ג' ד' וכמו שכתבנו וממ"ש יערב ויבוסם לך מ"ש הרמב"ם בפי' הערוגה רפ"ג דכלאים ציירו התי"ט שם בצורה השלישית שבדמ"ב ע"ד ותמצא המרחק בין ב' צלעים וכו' גדר שלשה ורביע והוא א' וד' חמישית בקרוב כ' אורך כל קו מד' קווין הסובבים לששה מרובעים המעויינים ההם ע"כ הוא גדר ג' ורביע בריבוע ישר.

עא כי כל קו מקווין אלו הוא אלכסון מטפח על טפח ומחצה. לכן ע"כ מרובע ישר מקו אלכסון זה יהי' כסך צירוף שתי מרובעים ישרים יחד א' הנעשה מקו האורך והוא טפח

ומחצה על טפח ומחצה והוא ב"ט ורביע וא' הנעשה מקו הרוחב טפח על טפח והוא טפח סך שניהם ג"ט ורביעית ש"מ שריבוע ישר הנעשה מאלכסון טפח על טפח וחצי שהוא שיעור כל צלע מד' צלעות כל אחד מששה ריבועים המעויינים שם יעשה ג"ט ורביעי' והנה עיין נא אחי ומצא בחוש שכל ריבוע המעויין שם אינו רק ג' טפחים שהרי הוא חצי ריבוע ב' על ג' וע"כ משום שהוא מעויין שכל קו מקויו בא מאלכסון טפח על טפח וחצי (כמ"ש תי"ט ס"ד מ"ג רק שנעלם ממנו שיש כלל מסיר בזה) נמצא יתר חצי טפח וחצי טפח על ח"ט הוא רביעי' טפח.

עב ואני מזהיר אותך מאד בשתחשב בעיון כמה יתר אורך על הרוחב לא תחשוב בריבוע המעויין חצי אלכסון הגדול כמה אורך מק"ז לק"ז שלמטה יתר על מק"ז לק"ז שאצלו ברוחב שזהו הטעאה רק חשוב אותו מרובע שאלכסון ממנו נעשה צלע למרובע מעויין הזה. שאותו מרובע הי' ג"כ בלתי ישר אל הצלעותיו רק מרובע ארוך ואותו היתר אורך על רוחב צא וחשוב וגרע מחשבון אלו הי' נעשה מאלכסון ההוא ריבוע ישר או חשוב כמה חצי אלכסון האורך מזה המרובע מעויין שלפניך יתר ממדת חצי קו אלכסון הקצר הוא ההולך מק"ז לק"ז דרך רוחב ריבוע המעויין הזה שבקשת לידע תשבורתו ותכפלם על עצמם ותנכה זה מתשבורות העולה ממרובע ישר רצוני אלו לא הי' מעוין. והיא היא למבין כי חצי קו האלכסון הארוך הוא צלע האורך של מרובע הארוך שאלכסונו צלע ריבוע המעויין וחצי קו אלכסון הקצר הוא צלע הרוחב של מרובע הארוך הנזכר שאלכסונו ג"כ צלע ריבוע המעויין.

עג והנה לפי דרך זה נמשיל רק משל א' בציור הרגיל לפנינו והוא ריבוע מעויין שאלכסון הארוך ההולך מק"ז לק"ז ארוך י' ואלכסון הקצר ההולג"כ מק"ז לק"ז ברוחב מחזיק ה'. ובנקל תבין כי כל צלע הוא אלכסון מריבוע ארוך שארכו ה' ורחבו ב' וחצי. והנה אלכסון הלז ראוי לעשות מרובע ישר מחזיק ל"א ורביע שהוא צירוף מרובע ישר ה' על ה' ומרובע ישר ב' וחצי על ב' וחצי יחד בכלל שבידינו. רק מאחר שהוא מעויין נחסר שטחו חצי קו האלכסון הארוך של מרובע המעויין העולה י' וחציו ה' שהוא יתר על חצי קו האלכסון הקצר (כאלו נמשך קו מט' עד מ' ה' וחצי קו אלכסון הארוך מיוד עד ח' לפי מה שהוכחנו שהוא י"ד וב' שלישי' הרי חציו ח' ב' שלישי' וחצי או ח' והא שתותי'. כמה זה יתר על ה' גם וה' שתותי' תכפלם ותאמר כמה הוא ג' וה' שתותי' על ג' וה"ש הרי ט"ו ב' שלישי' בקירוב. הסר זה מק' שהוא ריבוע ישר מיוד על י' צלעי מרובע חטי"מ נשאר מחזיק ריבוע חטי"מ פ"ד ושליש ולכשתעיין תבין כי רובע וזה שליש של

המשושה ועולה כל המשושה. רנ"ג. והעיגול עולה שי"ן כי הוא תוך ריבוע כף ונפחת מ"ז ובא לכל קשת קרוב לשמונה.

עד וכמ"ש שקו י"ח ארכה י"ז וג' שלישי' נדע אם נעשה משולש כזה שוה הצלעות תוך העיגול ע"י ג' קווים כל קו נמשך עד נקודה שלישי' כי יש ו' נקודות מצעדי רגל במחוגה בכל עיגול ונבקש לידע כמה מחזיק המשולש. תדע זה ע"פ מ"ש לעיל בסמוך כי אלו הי' לפניך המרובע ישר בזה שהוא י"ז וב' שלישים מחזיק שי"ן בקירוב שליש משי"ן ק' ומעשר משי"ן ל' הרי ק"ל כך מחזיק המשולש שוה הצלעות תוך עיגול כף על כף שקרנות המשולש נוגעים בקו המקיף ויצאו ק"ע בג' קשתות כל קשת נ"ו וב"ש.

עה והנה מאמר רז"ל לחשוב ההיקף כמדת ששה מצעדי המחוגה אינו מדוקדק כמ"ש אבל במשושה שוה הצלעות מדוקדק. ובשאר תבנית עגולי במספר צלעות נפרדים במספר כגון בעל ה' או ז' או ט' צלעות כמה יעלה א"א בשום פנים לחשוב בשום המצאה. מש"כ במספר זוגי כגון ח' י' י"ב צלעות שוות נוכל לעמוד על תשבורת כמו במשושה רק שהכל בקרוב ובמשושה הצלע יודע וכאן צריך חשבון ע"פ כלל רז"ל כל אמתא וכו' וכל שיש ברוחבו וכו' גם מדת הקווים באם תמשוך ב' וקווים מב' נקודות המשומן עד ב' נקודות שכנגדן תדע בקרוב.

עו ונביא א' מהם למשל ודוגמה תן לחכם ויחכ' מאד. הנה יש לפנינו עד"מ עיגול מ"ח על מ"ח ואם יונתו דרז"ל כל שיש וכו' מדוקדקים הרי קו הסובב קמ"ד. תצייר לעשותו משומן דהיינו בעל ח' צלעות שוות יהיה כל צלע י"ח בקרוב (וכל עוד שיתרבו הצלעות יהיה ע"פ כלל רז"ל החשבון יותר מדוקדק וקרוב) והנה מרובע הנעשה ארוך וקצר תוך המשומן ע"י ד' קווין שנים מנקודה קצה הצלע לנקודה שבקצה השני הסמוך לה ושנים מכל נקודה מב' נקודות אלו לנקודה כנגדה ממש בעבר השני. יהיה רוחב מרובע זה י"ח ואורכה עדיין לא ידענו רק אלכסון של מרובע זה ידענו שהוא קוטר כל העיגול והוא מ"ח. רק שע"פ כלל שבידינו נדע מדת אורך מרובע זה שצריך להיות כמדה שמרובע ישר ממנו עם מרובע ישר של הרוחב יעלה כמרובע ישר של האלכסון. ונ' נחזי אנן. מרובע ישר של קו הרוחב י"ח עולה שכ"ד. ומרובע ישר מקו האלכסון שהוא מ"ח עולה אלפים ש"ד. וא"כ ע"כ מרובע ישר מקו אורך של מרובע זה יהיה אלף תתק"פ ודו"ק והוא מ"ד וחצי ומזה ידענו כי נתקצרה קו הקוטר כלו ג' וחצי. והנה לעמוד על תשברתו של משומן שוה הצלעות על י"ח. תמשוך מח' נקודות שבק"ז של ח' הצלעות מכל אחת עד המרכז יהיו לפניו ח' תמונות משולשים כ"א מהם צלע ישר י"ח. ובא אלכסוניו שוה השוקים מדת כל א' חצי הקוטר של כל העיגול והוא כ"ד.

עז ונקל לחשוב ע"פ דרכינו הנ"ל כמה יכיל כל משולש מח' משולשים הללו כי כשתמשך במשולש זה קו ישר מנקודה ק"ז המחודד שלו עד אמצע צלע י"ת הנ"ל תראה בחוש כי כל קו מקווי אלכסון הוא אלכסון מרבוע קצר ט' שהוא חצי צלע י"ח ואורכו עדיין לא נדע רק באשר כבר ידענו מרובע ישר קו אלכסון זה שהוא כ"ד תקע"ו וברובע ישר של רוחב מרובע קצר זה זהוא ט' פ"א. נדר שמרובע ישר הנעשה מקו חולקת הנ"ל תנ"ה שהוא כ"ב ורביע. ומעת' סדר בדעתך ח' משולשי' ד' מול ד' מחובים קצר בצד רחב יהיו לפניך ד' מרובעים' כ"א אורך כ"ב ורביע ורוחב י"ח עולה כ"א ת' וחצי. סך כלם יחד אלף תר"ב ונתמעט ע"י שנעשה בעל צלעות מאלו היה עיגול ממש קכ"ו. כי ריבוע מ"ח על מ"ח ב' אלפים ד"ש ועיגול פוחת רבוע נשאר אלף תשכ"ח כי הרבוע תתקע"ו.

עח ומ"מ הכל בקרוב כי יסוד' כללים בלתי מדוקדקים] של מרובע המעויין העולה' וחציו ב' וחצי ותכפלם זה על זה והנה ב' וחצי פעמים ב' וחצי. הוא ו' ורביע תנכה מלא ורביע ישאר כ"ה. והוא ודאי תשבורת מרובע המעויין הזה שבחוש תראה זה שהוא החצי מריבוע ארוך ה' על עשר והוא ממש דרך הראשון למבין. ואם ישאלך איש ריבוע מעויין שאלכסון הארוך ההולך מזוויות לזוויות אורכו שלשים ואלכסון ההולך ג"כ מזוויות לזוויות ברוחב אורכו כ"ף. כמה תשבורות ריבוע מעויין זה וצעלות המקיפות לא נדע אורכן:

עט מ"מ בחוש ובשכל נדע כי כל קו צלע מד' צלעות מרובע מעויין זה שצלעותיו שווין הוא אלכסון מריבוע ארוך י' על ט"ו. וממילא נדע על פי כלל המסור' כבר בכל אלכסונים הן ממרובעים ישרים או ארוכים שהם עולים בתשבורות אם נעשה ממדתו מרובע ישר כשני מרובעים ישרי הנעשים משני קווים דהיינו קו האורך וקו הרוחב של ריבוע זו. והנה י' על י' ק'. ט"ו על ט"ו רכ"ה צירופם שכ"ה (והוא בקרוב גדר ח"י) ומפני שריבוע שלפנינו מעויין נראה בחוש שעולה חציו של הריבוע החיצון שהוא כף על למד שהוא ת"ר דהיינו שין. הרי נתמעט ריבוע זה המעויין כ"ה ע"י שהוא מעויין שסיבת זה שהוא נעשה הד' קווין מעוייני' שכל קו אלכסון מריבוע י' על ט"ו שיתר זה על זה ה'. וה' פעם ה' כ"ה ומ"מ שכ"ה הוא מספר בלתי גדור.

פ מצינו למידין שכל ריבוע מעויין שנדע מדת שני אלכסוניו דהיינו שני קווים שכ"א הולכת מק"ז לק"ז המקבילו (שאע"פ שהם ישרות אלכסוניים קרינן להו כנ"ל) והם משתנים זה מזה נדע מדת תשבורתו בדקדוק ומדת צלעיו בקרוב. משא"כ בידיעת צלעיו לא נדע שום דבר משטחו כי לא ידענו כמה מעויין. משא"כ בריבועי' שוה האלכסוני' הן ריבועי' ישרים [שגגה היא זו דבשלמא בארוכים שנוכל לשנות אלכסון אחד לכמה

מיני מרובעים בפחת ותוס' אורך על הרוחב לכן לא נדע מש"כ ברבוע ישר אם נדע שקו האלכסון מדתה עשר והוא ריבוע ישר נדע כי אורך הרבוע עושה רבוע ישר חמשים וכן גש"כ רחבו ואע"פ שחמשים בלתי גדור בצמצום כי זה טבעו מ"מ נדע תשברתו בצמצום וצלעותיו בקרו וכשהאלכסון מדה שלימה ע "כ הוא בערך ריבוע ארוך ג' על ד' ואז ידוע והבין זה] או ארוכים א"א לעמוד על מדת תשבורתם כ"ש על צלעותיהם מתוך ידיעות האלכסונים אבל אם נדע בריבוע הארוך מדת האלכסון ומדת צלע אחת מאורך נדע מהם צלע הרוחב וכן אם נדע מדת האלכסון אם צלע הרוחב נדע מזה צלע האורך עד"מ במרובע ג' על ד' שכבר ידוע שאלכסונו ה' והוא מכווין לקבלתינו שכל אלכסון של ריבוע ישר או ארוך עושה מרובע ישר שתשבורתו עולה שני תשבורתו של ריבועים שירים הנעשים א' מקו אורך וא' מקו רוחב של ריבוע הארוך הזה.

פא וממילא כשתדע שריבוע שלפניו אלכסונו מדתו כך. תדע תיכף כמה תשבורת יעלה מריבוע ישר הנעשה ממנו בדקדוק כי אין כל חשבון גדור לעשות ממנו ריבוע. אבל כל קו שנדע מדתה נדע תשבורות ריבוע ישר הנעשה ממדתה. ומאחר שתדע ג"כ קו א' מריבוע הארך עד"מ תדע קו האורך ממיל תדע תשבורות ריבוע ישר הנעשה ממנה. ממילא תדע ג"כ כמה קו הרוחב שצריך שיהיה שתשבורתו יהיה בצירוף תשבורות קו האורך כמספר תשבורות ריבוע הישר מקו האלכסון וכן בסברא זו תדע מדת קו האורך מריבוע האורך אם תדע קו האלכסון וקו הרוחב.

פב וממ"ש נוכל לידע בקלות כמה תשבורות יעלה משולש שוה צלעות אם נדע מספר אורך הצלעות עד"מ משולש שוה הצלעות שכל צלע אורך ד' טפחים נמשך קו מק"ז אחת מהם ביושר עד אמצע צלע השלישי ונעשה בית משולשים כל אחד קו שוכב ב' טפחים וקו אלכסון ד' טפחים והנה שטח מרובע ישר הנעש' מקו האלכסון ט"ז טפחים.

פג והנעשה מקו השוכב שהוא ב' טפחים עולה ממנו ריבוע ישר ד' טפחים ומזה מוכח שריבוע ישר הנעשה מקו העומד שהוא קו שהמשכנו כנ"ל עולה י"ב טפחים כי כל שטח ישר כל אלכסון עולה כצירוף שני השטחים של אורך ורוחב של המרובע הארוך והוא משולש כמ"ש פיתאגורס שהכל חדא כי אלכסון של קו המחבר קו השוכב וקו הנצב הוא אלכסון הריבוע כי מה ששתי דפנות חסרות אינו מעלה ולא מוריד כלום. והנה מספר י"ב עוש' מרובע ישר קרוב לג' וחצי כי א"א לידע בדקדוק שהוא מספר בלתי גדור וא"כ משולש זה עולה קרוב לז' טפחים כמורבע ב' על קרוב לג' וחצי.

פד וממ"ש שבכל מרובע ארוך אם נדע כמה מדת אורכו ומדת אלכסונו נדע מדת רוחבו וכן אם נדע כמה מדת רוחבו ומדת אלכסונו נדע מדת אורכו. מזה נדע עיגול משושה

בלי גבנינות כגון שנמשוך קווין שווין מכל נקודה לחברתה שאצלה שהמרחק במרחק רגלי המחוגה כגון פה ונמשך אח"כ ב' קווין מב' ראשי קו קצר אחת מהם לשתי ראשי קו קצר המקבילה כגון מקו (י"ה) לקו (ח"ז) עד שנעשה רבוע ארוך (יהח"ז) כמה תקצר קו (י"ה) או (ח"ז) מקו אמצע קוטר כל העיגול דעת לבנין נקל אחר כי עד"מ עיגול הזה ס' על ס'. והנה אלכסון מרובע שעשינו הוא קוטר כל העיגול ואמצעו והוא ס' ומרובע ישר הנעשה מס' הוא ג' אלפים ת". ורוחב הריבוע שעשינו תוך העיגול ידוע שהוא שלשים כמרחב רגלי המחוגה שבו נעשה העיגול. ועושה מרובע ישר מחזיק תתק (ע"כ קו י"ה וקו ח"ז) יעשו מרובע ישר מחזיק ב' אלפים ת"ש שע"י צירופם של ריבוע ישר אורך ורוחב יעשו ג' אלפים ת"ר כריבוע ישר של קו אלכסון והוא גדר נ"ב בקרוב הרי נתמעט קו א"ה וקו ב"ד מקוטר אלכסון רוחב העיגול קרוב לשמונה. אבל לידע במיצוי ודקדוק כמה נתמעט א"א לעמוד עליו כמו שא"א לדעת מיצוי מדת קו העיגול ממש ותלי ג"כ בשאר חשבונות אלמי' הנ"ל.

פה עוד נוכל להתבונן מכלל הנ"ל שכל מרובע ישר הנעש' מאלכסון של כל ריבוע שוה האלכסונים שטח אותו מרובע עולה בצירוף שני שטחים ישרים א' מקו האורך וא' מקו הרוחב נדע אמיתת דברי רז"ל ריבוע תוך עיגול ממעט שליש מן העיגול וזה מוכח ע"פ כלל הנ"ל שאם עד"מ העיגול עשר על עשר (הוזחט"י) הרי בתשבורתו ע"ה כי נניח עתה למונח קיים מ"ש רז"ל עיגול בגו ריבוע ממעט רביעתו וגם בזה נדקדק לקמן אי"ה.

פו והרי מרובע שבפנים לעיגול שזכרנו (הלס"ח) אלכסונו הוא עשרה בשיעור קוטר העיגול. והרי ריבוע ישר הנעשה מקו יוד הוא מאה ש"מ שני שטחים הנעשים משתי צלעות המרובע הפנימי ג"כ יחלו מאה ושטח א' מהם יעלה נו"ן והוא עצמו שטח מרובע פנימי ש"מ שמחזיק חמשים ובלאו הכי נראה זה במוחש שאם יש מרובע יוד על יוד (אבג"ד) ועיגול ממלא החלל תוך מרובת זה (הוחזט"י) וריבוע אחר ממלא כל חלל לעיגול הזה (הלס"ח) הרי ריבוע פנימי חציו של ריבוע חצון והוא נראה לעינים אם נעמיד ריבוע פנימי על קרנותיו בריבוע (אבג"ד) כי היינו ריבוע בגו עיגולא דבגו ריבוע וכן עיגולא בגו ריבוע בגו עיגולא העיגול הפנימי חצי מהחיצון.

פז והנה הא מילתא גופא דארז"ל בסוכה ד"ח ע"א המרובע יתר על העיגול רביע ביארו התוס' שם דלאו לבד בקו המקיף מיירי רק גם בשטח והסבירו והוכיחו לנו הדבר בדמיון חוטים כרוכין סביב סביב בדרך שטח בעיגול עד היותו שטח עגול טפח על טפח וכו' ע"ש וקשיא לי איך יעמידו יסוד הוכחתם לאמת דבר מהקדמה בלתי מדוקדק' כי יסוד ההוכחה שם על שבחיתוך כל החוטים מחוץ לעיגול עד נקוד' מרכז העיגול ויתפשטו

החוטים יהיה אורך חוט החיצון שהיה סובב כלם ג"ט ע"פ כלל מסור מרז"ל כל שיש ברחבו טפח וכו' ובאמת הוא יותר כי כל עיגול נפשה ע"י מחוגה שרגליה האחד עומד במרכז ורגל השני הרחוק מרגל המרכז כשיעור שירצה המעגל וכאן מרחק מצעד רגלי המחוגה חצי טפח ולכן נעשה העיגול טפח על טפח.

פח והרי יש סביב המרכז ששה נקודות בין כל נקודה לחבירתה מצעד המחוגה שהוא חצי טפח (הוזחט"י) אלו ימשך קו ישרה מנקודה לנקודה והיה אורך חיבור ו' הקווים יחד כשיתפשטו ג' טפחים ובדרך זה היקשה ג"ט כשנעשה סביב הנקודה משושה רצוני בעל שש צלעות מש"כ אחר שהעיגול עגול מכל צד מי עיור ולא יראה שכל החוטים העליונים מתעקמים ומתעגלים בגבנינות כלפי חוץ לששה קווים הישרים וא"כ לכשתעשה מעשה התוס' בעיגול זה יהיה אורך קו החיצון אחר שנתפשט הרבה יותר מג' טפחים וכתבו הגדולים בחכמה זו שאלכסון העיגול ר"ל רחבו באמצעיתו לערך קו היקפו בערך קי"ב לשנ"ה דהיינו ג"פ ושביעית בקרוב וכ"כ הרמב"ם פ"ק דעירובין. וא"כ לפי זה גם כלל מרובע יתר על העיגול רבוע בלתי מדוקדק רק פחות מעט כי בעיגול טפח על טפח יהיו יותר מעט מג' חצאי טפח על חצאי טפח. ומזה גם מ"ש רבוע גו עגולא ממעט שליש מן העיגול אינו מדוקדק רק פחות מעט כי מה שריבוע בגו עיגולא הוא חציו של ריבוע שחוץ לעיגול א"א להכחישו שהוא מוחש.

פט והנה מה שכתבתי הוא דקדוק וקושיא אבל מה שאני מתקש' בהמצאת התוס' ולא אבוש מלומר כי לא הבנתי ושדעתי קצרה ושכלי דל ורזה לבא עד תכונת הדבר ולעמוד על שורש המבוכה וטעות העיון. הוא בהמצאת חתיכת החוטין. דא"כ אם יש משושה בקווין דמות עיגול סביב המרכז ואינו מעוגל רק בעל ששה צלעות שוות שלפום ריהטא הוכחת התו' יעלה יפה שיש במשושה כזה ג"פ ח"ט על ח"ט כי ודאי צירוף חוט הסובב ג"ט וא"צ לידיעה זו תחבולות החוטין רק עשה קו מכל נקודה נגד המרכז עד המרכז הרי לפניך ששה משולשים רוחב תחתיהן חצי טפח סדרן זה אצל זה רחב בצד קצר יהיה לפניך מרובע ג' טפחי' על רוחב חצי טפח אחר העיון לכשתמצא אין ההמצאה עולה כלל רק אם תחתוך החוטין של משושה זו כ"א במקום נקודה בק"ז כלפי פנים עד המרכז כגון מה' על מ' שאז אחר התפשטות החוטי' ותחתוך אותן באמצע יהיה גם מקום החתך חצי טפח מש"כ אם תחתוך המשושה באמצע הצלע משין עד המרכז לא יהיה במקום החתך חצי טפח כי נתמעט מאד מגבנינות רום העיגול ואין רוחב טפח בחתוך עד המרכז רק בקרן זוויות המשושה ממש וכל שמתרחק מן הק"ז אל אמצע הצלע ממעט החיתוך משם עד המרכז וא"כ גם סוף מעשה מלאכת מחשבת של התוס' אחר פשטותן

של החוטין שנחזור לחתוך באמצען יבא ג"כ באמצע צלע המשושה וג"כ אינו חצי טפח וא"כ אחר שיונחו קצרים בצד ארוכים דמיון מרובע לא יהי' רוחב המרובע ח"ט ולא יעלו יחד ג' פעם ח"ט על ח"ט.

צ ועוד דמרובע טפח על טפח שידענו במוחש הוא ד' מרובעים ח"ט על ח"ט והנה אם נא' במרובע זה כל המשך ציור החוטים שכתבו התו' על עיגול ע"ע הנ"ל ימצא נכון אם נניח חוטין מקיפין ממרכז סביב סביב דרך ריבוע עד שיהי' ריבוע טע"ט ונחתוך חיתוך מאמצע מה' אל המ' צלע ביושר כלפי פנים עד המרכז ונפשט החוטין ויהי' אורך חוט החיצון ד' טפחים ומתקצר והולך משתי צדדיו עד המרכז ואם נחזור לחתוך באמצע קו עליון נגד המרכז ונניח זה בצד זה שטח ב' טפחים על ח"ט שהוא ד' ח"ט על ח"ט והדבר אמת ויציב ונכון לפנינו.

צא האמנם כתנאי ב"ג וב"ד אם תחתוך במרובע הזה באמצע הצלע ממש שמשם עד המרכז אינו רק ח"ט שאז יעלה המכווין ע"י שני חיתוכי' וסידורם כמ"ש התוס'. האמנ' אם תטה מעט ידך מאמצע הצלע לנטות לצד הקרן תיכף יהי' החיתוך עד המרכז יותר מח"ט כגון מכף עד מם כ"ש אם החתך מכווין מנקודו' מקרן נגד המרכז עד המרכז ויהיה ח"ט ושביעי' טפח ויותר וכן גם החיתוך השני ומ"מ קו החיצון נשאר ארכו ד' טפחים ויבא לבסוף יותר מד' ח"ט על ח"ט וזאת נפלאות בעיני לא אוכל לה ומי יתן ואדע מקום השגיאה והטעות. וחזרתי לכמה צדדים לומר כי לא יפול דרך התוס' רק במונחים החוטים בעגולי כי באפשר לעשות זה בעיגול מש"כ במרובע א"א ותדע אם עד"מ מספר חוטין דקין שא"א לצייר דקין מהם יעלו לרוחב ח"ט עשרת אלפים חוטין הם מאמצע צלע המרובע עד המרכז וא"כ ע"כ יתוספו חוטין או יתרחב כל חוט כל הקרב קרב אל נקודת האלכסון כי אם יהיו החוטין שווין ע"כ באלכסון בקרן זוויות יותר מי"ד אלפים חוטין לכך א"א לומר שנעשה ריבוע מחוטין שווין כמו שא"א לעשות ריבוע ארוך כפלים לרחבו בהיקף חוטין שווין באיכותן וכמותן ויל"ל שחיתוך אמצע הצלע הוא חיתוך ישר מאד דומה לחיתוך החוטין של עיגול טע"ט ויותר ישר (ודוק) לכן החוטין כשניפשטו ונסדרו זה על זה נעשה כמין ראש תור ומשולש בהדרגה שכל חוט מתקצר והולך כשיעור שהוא תוך חבירו שעליו אבל חתך החוט עצמו ישר מש"כ חיתך החוטין מאמצע הצלע לצד האלכסון משהו כ"ש נגד נקודת האלכסון כל עצם החיתוך עצמו הוא באלכסון החוט ואפילו יהיו אלפי אלפים חוטין בטפח או בח"ט מ"מ יש חילוק מה שיהיה יותר ברוחב חיתוך באלכסונו ממה שאלו נחתך ביושר.

צב ומצד זה הראש תור והמשולש לא נעשה בהדרגה של עיגול טע"ט שכתבו התוס' כי אין ערך קיצור החוטין או כל קיצורי המשולשים שוה השוקיים שווים אף שהצד השוה שבהם שמתקצרים והולכים כי יש משולש שתושבתו עשר ומדת שני אלכסוניו כל א' עשרים או שלשים ויותר ויש שאלכסוניו רק ט"ו או י"ו ותשבתו עשרים ויותר ושניהם מתקצרים והולכים למעלה רק שאין ההדרגות זה כזה כמו שאין האלכסונים של המרובעים הארוכים שווים זה לזה או לאלכסון מרובע ישר.

צג (ויש כאן עיון פילסופי איך יפול חילוק בין אלכסון לחבירו אף שצד השוה בהם שאין מעמד לב' נקודות יחד בשוה רק כל נקודה יורדת משהו מחבירו שעליה) ומזו הסברא עצמו ג"כ י"ל שלא שייך פשיטת החוטין כי כל אלכסון נקמט מעט צא ולמד מלבזבזים הרחבים טפח איך יעשו דיבוקם באלכסון שיפוע בכל אחת ואם יתפשטו וידבקו בשוה זה אצל זה יעשו כמין פגימה ואף בעיגול צ"ע זה. ועל כל זאת צ"ע אם במרובע הזה נחתוך מנקוד' האמצע מצלעותיו נגד המרכז עד המרכז ונפשט החוטין ונחזור לחתוך מאמצע קו עליון נגד המרכז שלמטה ונשים זה בצד זה יעלה יפה ד' פעמים ח"ט על ח"ט אף כי צריכין אנו לפשט הקמטים שבנקודות האלכסוני' גם שאר סברות שזכרנו המקלקלים סדר החשבון יש כאן ומ"מ עולה כהוגן.

צד והנה חכמי הנדסה אמרו כי יש תוס' באלכסון יתר על מ"ש רז"ל כל אמתא וכו' אמתא ותרי חומשי עוד חצי שביעית והדבר צריך ביאור כי שמעתי מחכם בעיניו בחכמה זו שחידש כמה דברים ע"י יסוד טעות שסבור היה כי פי' חצי שביעי' ר"ל מאחד ואינו רק חצי שביעית מחומש צא ולמד בריבוע גדול למראה והוא ריבוע ישר ק"מ על ק"מ נעשה בו ד' ריבועי' לארבע רבועיו שכל אחד ע' על ע' והנה רבוע הגדול עולה בתשבורות י"ט אלפים ת"ר. והנה ריבוע הנעשה מד' קויי אלכסוני' של ד' מרובעים ע' על ע' מחזיק חציו שהוא ט' אלפים ת"א.

צה ועתה צא וחשוב קווי צלעותיו כמה אורכן שכל א' אלכסון מריבעו ישר ע' על ע'. ע' וב' חומשיו שהוא כ"ח יחד צ"ח. ועוד חצי שביעית מחומש ע' הוא א'. שהם יחד צ"ט צא וחשוב גדר רבוע פנימי הנעשה מצ"ט. ח"ט פעמים צ"ט עולה ט' אלפים וא' ראה כי לחשבון רב ועצום לא יגיע היתרון רק א' מפני שחצי שביעית מחומש פחות משהו. וכן בריבוע עשר על עשר שיש בו ד' רבועי' שכל א' ה' על ה' ומד' אלכסוניהם נעשה ריבוע פנימי שמחזיק חצי החיצון והוא מן מצומצם. ואורך כל צלע שהוא אלכסון מריבוע ישר על ה' לפי כלל הנ"ל הוא ה' וב' חומשי מה' שהוא ב'. וחצי שביעי' מחומש ה' הוא חצי שביעית. ומרובע ישר הנעשה ממנו כל צלע ז' וחצי שביעית. הרי ז' על ז' מ"ע ז"פ חצי

שביעית הוא חצי שלם חצי שביעית על ז' הרי חצי שלם. הרי כאן חמשים. ועוד יש כאן חצי שביעית על חצי שביעית שהוא חלק מקצ"ו לכן אמרנו אמתא והרי חומשא וחצי שביעית מחומש פחות מעט.

צו מצינו למידין שכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשא וחצי שביעית חומש פחו' משהו באופן שיגיע למרובע ישר הנעשה מאלכסון אמה על אמה מחזיק ב' אמות והוא מספר בלתי גדור בדקדוק שאם תרבע ותכפול אמה וב' חומשין וחצי שביעית חומש על אמה וב' חומשין וחצי שביעית חומש ויתר מעט שהוא חלק מד' אלפים תת"ק בא'.

צז עד הנה הגיעו ונמשכו דברינו קצת דברי רז"ל בחשבונות אשר כתבנו לעצמינו ולבני גילינו באגב שכתבתי והשבתי להשואל תשובה מה שנוגע אל שאלתו והוכרחתי לומר שדברי רז"ל בחשבון רק בקרוב לא בדקדוק כתבתי וחברתי אל זה גם שאר קצת דרז"ל במ"ש באלכסון ובריבוע ובעיגול שג"כ הם בקרוב ולא משום חסרון חכמתם רק מטבע חשבונות ודקדקתי בהם קצת מה שראוי לשום אל לב ולא אדמה שישת הקורא עלי חטאת לאמר כי קטפתי מלות על שיח ומה לתבן שאר החכמות אל הבר ולחם מזון הנפש כי לא זכרתי דבר מהמשולשים ומרובעים בשינוי כל צלעותיהם ובבני חמש שש ושבע צלעות ואורכן ורוחבן ותשבותרן וחילופין זה מזה ולא זכרתי רק גרגרים שנים שלשה דמישך שייכי בדרז"ל דרך כלל ולא שלחתי יד במקומו פרטיי' הצריכים דקדוק וביאור ועיון בש"ס ובתוס' כגון אילן דעולא בפ' לא יחפור ושיטה דכוכין ורביעית של תורה והמה בכתובים אצלי קונטריסים לשכנם ידרשם הדורש. ובחשבון רביעית של תורה הארכתי מאד כי שאלני אחד מבעלי חשבונות ובמר נפשו הודיעני צערו אשר יגע וטרח וכמה קולמסין שיבר וגווילין מילא וחזר וקרע בהגיע למ"ש הב"י ששיעור מקוה מ"ד אלף וקי"ח אצבעות וחשב וסופר ומנה ופנה לכמה פניות וביקש לכווין זה שהוא ארבעים סאה לחשבון רביעית של תורה שארז"ל שהוא אצבעיים על אצבעים על רום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ופרשוהו התוס' בכמה אופנים וגם הרי"ף הסביר לנו ע"י שיבור החשבונות לחציין והנה השואל בילע כמה עד עידן עדנים לכווין שיעור מקוה הנ"ל עם ריביעת של תורה הנ"ל יגע ולא מצא.

צח והשבתי לו ששיעורו של הב"י שהוא מדברי הרשב"א שהוסיף על אמות דמקוה מפני שהוא של תורה עוד חצי אצבע על כל אמה [ע' שו"ת מהרי"ט ח"ב סי' י"ט] בכל שטחיו ממשנ' דמעיני' שתי אמות היו בשושן וכו' מש"כ דברי רז"ל בשיעור רביעית של תורה בנויים על ששיעור מקוה שהוא מ' סאה הוא אמה על אמה ברום ג' אמות שכל אמה בת ו' טפחים ולא יותר ולכן כתבו ששיעור מקוה מ"א אלף ותע"ב אצבעות.

צט והארכנו מאד בחשבון כמה אצבעות יתרים בחשבון ראשון ע"י תוס' חצי אצבע בכל אמה מחשבון השני. עוד חשבנו בדקדוק נפלא כמה יגיע תו' ברביעית של תורה לפי חשבון הראשון שבמקוה מ"ד אלף קי"ח אצבעות ע"י חצי אצבע הנוסף ואחר שהעלינו כמה יחזיק כוס של ברכה בתשבורות דרך כלל חקרנו איך נעמיד ג' מרחקי הכוס באורך ורוחב וגובה שיכיל השיעור כמו שעשו רז"ל לפי דרך השני. וכל אלה לא חפצתי להעתיק לכאן מפני רוב האריכות ומיעוט התכלית

ק וטרם אכלה לדבר אמרתי אוכיחה ואערכה לעיני אוהב תורה עם חכמה שלשה דברים. הא' דבר תורני אשר נעתק מלה במלה מקונטרסי' שלי. והב' הוא שו"ת אשר שאלתי מחכם רבני מפורס' בשם בחכמת הנדסה בריחוק מקום ממני. והג' דבר השגה על מה שנמצא באקלידס המצאה אם תרצה לעשות עיגול מחזיק כריבוע אשר לפניך הידוע כמה שמחזיק והוא שוא ושקר לע"ד ובז' אחריש ואתאפק מלהאריך עוד בחידושי חכמה זו כי אין זה מכוונת החיבור. וכמדומה לי שכבר הארכתי יותר מדאי אגב חיבת המטרונא באתי לדבר גם בנערותי' המשרתות לה ויונקות ממנה.

קא כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קעג

א בקונטרסים שלי:

ב הקשה בספר ברכת הזבח בגמ' מס' זבחים סוף דף ס"ב במ"ש שם וז"ל תנן התם הכבש והמזבח ס"ב. הני ס"ד הוו נמצא פורח אמה על יסוד ואמה על סובב דמה מקשה והרי הא דתנן הכבש והמזבח ס"ב מיירי במידת' בארץ בעזרה כפ"ה דמדות מש"כ הא דתנן שם פ"ג וכבש הי' לדרומו של מזבח ל"ב על רוחב י"ו מיירי במידת אלכסונה דהוא יותר כידוע במושכל ובחוש.

ג ומצאתי שכך הקשה בספר נקרא עומק הלכה ועמ"ש בסוף ספרי חוט השני סוף תשובה הארוכה בענין החשבונות. וא' מהגדולים המופלגים בק"ק כ' לי כי כל הנטפלים בקושיא זו חנם טרחו כי הוא ממש מ"ש שם בגמ' בתר הכי אמר רמי בר חמא כל כבשי כבשים וכו' שר"ל אלכסון שאני כדי להודיענו דקדוק המדה שכך עולה וכפירש"י.

ד וא"א בשום ענין להלום דבריו הן מצד הלשון דהל"ל רמי בר חמא אומר וכו' ולא אמר רמי בר חמא ומוכח דמילתא אחריתא הוא. ועוד דמ"מ נשאר קשה על המקשן בגמ' דמקשה הני ס"ד הוו דקארי ליה מה קארי ליה. וגם התרצן דמה דחקו לבנות בנין חדש וחידוש דפריחות על לא דבר ודבר שנראה במוחש וידוע לכל ועוד אחר דלא חידש לן

רב"ח שום דבר בכבש של מזבח באלכסונו שהרי גובה המזבח ידוע שהוא ט' ואלכסונו ל"ב ומעתה צא וחשוב תמצא לכל אמר ג"א וחצי ואצבע ושליש וכמו שהסביר לנו רש"י ומ"ש כל כבשי כבשים וכו' אינו נצרך לענינינו א"כ נשאר קשה למה נ"מ בא רב"ח ברוב דברים הללו דהל"ל מדת אלכסון שאני.

ה ואם אם נמחול על כל זה עיקר סמך הרב הנ"ל מפני שהחשבון מדוקדק ורצונו ע"פ מדת המזבח בשטח הארץ ל"ב והכבש רק למ"ד לישב משנה דנן הכבש המזבח ס"ב. ואין החשבון עולה יפה כלל כי לפי חשבון הנמסר מפי חכמי מדות ששטח הנעשה מקו האלכסוני עולה במדת שני שטחים של המרובע ההוא שטח של אורך ושטח של רוחב.

ו מצינו למידין שהכבש הזה הוא אלכסון של למ"ד על ט'. שטח למ"ד תת"ק. ושטח ט' פ"א. שהם יחד תתקפ"א אינו עולה אפי' לל"א ושליש ואחר שאורך המזבח למטה בשטח הארץ עם הכבש בקרקע שוה אם הכבש מחזיק רק למ"ד בארץ ע"כ באמרינו אלכסון הכבש ל"ב ע"כ יהי' גובה המזבח יותר מי"א. ודו"ק בחשבון:

ז לכן צריכים אנו למ"ש בס' ברכת הזבח שזכרנו בס' הנ"ל שפי' כבש היה לדרומה של מזבח שלשים ושתים ר"ל בשטח השוה בארץ ועתה מצאנו ראיה לדבריו שכך מדוקדק לשון המשנה דהל"ל אור"ך שלשים ושתים כי כך סדר המשנה בכל מקום דנקט מדת אורך ורוחב והם בלתי שוים אלא ע"כ לא ר"ל ל"ב במדת המהלך באלכסונה של כבש רק כמה מחזיק בשטח שוה בהיכל ואע"פ דבגמ' שם מייתי המשנה בלשון אורך ל"ב נראה שהוא יתר כנטול כי בספרו דפוסי המשניות לא נכתב מלת אורך. ועל רש"י דנקט בפומי' בש"ס הנ"ל דנ"ד ע"א שהיה מחזיק בשטח הארץ ל"ב יע"ש תימא מאד שלא הרגיש וכן על הרמב"ם שפי' בהדיא במשנה שהיה מחזיק בארץ רק למ"ד ובאלכסון ל"ב יש לתמוה מאד אחר שהיה מהנדס גדול ונפלא:

תשובה קעד

א תוך כתבי לגדול אחד אשר יצא לו שם בידיעת חכמה זו הנ"ל אשר משכן כבודו בק"ק רחוקה ממני:

ב ובאגב אמרתי לגלות אזנו דהוד מכ"ת דכיוצא בזה תימא גדולה אלי מ"ש המחבר קונטרס בת שני דפין ששלח מכ"ת אלי בפי' שני קווין שזכר המור' נבוכי' ח"א פע"ג. וכתב סוף ע"א ביאור מ"ש בעל עיקרים בהקדמתו בדבקות צלע המעושר וכו' והוא דבר שוא ושקר כי אם קו הגדול א"ח ע"ד משל י' אמות וקו הקטן א"ב לפי זה ו' אמות כי נעמיד היקף העיגול על ס' אמות. לפי זה ערך ו' ליוד בערך י' לי"ו והרי ודאי ליתא כי

ערך י' מספר וחציו ושתותו וערך י"ו מספר י' וחציו ומעשרו. והנה אם יש לנו קו שלשים ונעשה קו גדול ממנו בערך גדלות י' על ו' יהיה קו חמשים. מש"כ לפי ערך גדלות י"ו על י' יהיה קו הגדול רק מ"ח. ואולי הרגיש בו בעל ספר שרשי' וענפי' שחיבר פי' העיקרים כי אין בידי.

ג וחשבתי עם לבבי אולי סבר הרב בעל עיקרים אחר שעשרה הוא מספר ששה וחציו ועוד א' יותר ה"נ מספר י"ו הוא מספר י' וחציו ועוד א' וא"כ שגיאה גדולה היא שאין זה יחס רק בחשבון ערכות בשלמים ושברים מספר א' נגד חבירו וכמ"ש מחבר הקונטרס בכל הלמודי' והגע בעצמך דא"כ נימא דיחש ה' לי"א כיחס נון לק"א מצד שכל מספר הגדול כפל חבירו ועוד אחת אלא ע"כ זה הטעאה ושיבוש. וחלילה לומר שטעה בה בעל עיקרים. ויותר מכל מה שכתבנו תמהתי על שלעד"ן שהוא מן הנמנע להמציא בעל אמצעי ושתי קצוות בשום פנים.

ד שבחשבונות שלמים לא נמצא שמתקרב יותר ליחס הנזכר שיהיה הקטן לערך הגדול בערך הגדול נגד ערך שנים יחד רק בשני קווים הא' ח' והשני י"ג ומ"מ אינו מדוקדק כי י"ג הוא נערך במספר ח' וחציו וחצי רביעתו מש"כ י"ג לערך כ"א. הוא מספר י"ג וחציו וחצי רביעתו ונוסף חצי רביעי' מא' שהוא חלק ק"ד מי"ג ודוק. ולכן כאשר בעל הקונטרס מאמת פירושו בדברי בעל עיקרי' גם פי' בעל אמצעי ושתי קצוות בכמה מקומות מהמהנדס הגדול אקלידוס בספרו. וידוע רוב תקפו וגבורתו של אותו חכם קולע אל השערה ולא יחטיא.

ה ובאשר למכ"ת כל חמדת ישראל ובלי ספק אם יחקור אחר הספר אצל הדיין מהרר"פ ישיגנו ויבא על מקור המבוכה. מלבד מה שמכ"ת מקדר בהרים וכדאי מצד עצמו להשים העקוב למישור. כי הוא שוקט על שמריו ושכלו שמן זית זך בלי שמרים ת"ל ואלו נזדמן לי קונטרס זה בימי חורפי לא שלותי ולא שקטתי עד עמדי על דבריו בלימודי' שכ' בעל הקונטר בהקדמות לביאור שני קווים והייתי עושה פי' לפירושו מה שלא בי הוא ברפיון כחי ותשות מוחי.

ו ועל הוד מכ"ת הדבר לעשות ואפס זולתו בדור יתום הזה. והיה זה שלום ממנו אהו' נפשו הטרוד:

ז יאיר חיים בכרך.

ח תשובת הרב אלי

ט מה דשאל ממני הגאון המופלג כמהור"ר חיים נר"ו בלמודי דחברת' אשר כותב בעל העקרים במאמר ג' פ' ג' שבאשר ידבק צלע המעושר אם צלע המשושה שהקו ההוא

נחלק על יחס בעל אמצעי וב' קצוות עכ"ל. ובעל הקונטר' שלי רצה לפרש אותו ופירושו לא עלה כהוגן לפניו. אומר אני באמת שצריכנ' לפרש שעל הקו הסובב קאי דהיינו על קשת העגולה ולא על יתר העגולה ובכן יובן בקיצור נמרץ. והוא דהלא כאשר יש לן עגולה המחזקת בקו הסובב שלה שלשים אמה. ונחלק חצי האחת על שלשה חלקים שוים יחזיק כל חלק חמשה אמות חצי האחר נחלק על חמשה חלקי' שוים אזי יחזיק כל חלק ג' אמות א"כ ודאי ע"ז אמר כשיתדבק צלע המעושר דהוא ג' אמות עם צלע המשושה דהוא ה' אמו' וביחד יהי' ח' אמות שהקו ההוא נחלק על יחס בעל אמצע וב' קצוות דהלא ג' פחות ממספר ה' חצי' שלה ועוד חצי אמה וכן ה' הוא פחות ממספר של ח' חצי' שלה ועוד חצי אמה וק"ל והדברי' נכוחים לפע"ד:

י תשובתי אליו:

יא תמהתי מאד על דברי הרב כי צדיק מה פעל ומה חידש הלא הוא הדבר אשר דברתי בראש עמוד שלפני זה שאפש' שזה דעת בעל עיקרים וביארתי שם שהוא טעות ושגיאה גדולה. והעמדתי החשבון על עגולה שקו מקיפה מחזיק ששים ולכן כתבתי שם דמיון יתרון קו גדולה על הקטנה ומכ"ת עשה דמיון דעיכול מחזיק שלשים ופחת קטנה מן הגדולה. והיא היא. וכבר כתבתי שהא שוא וכי ס"ד שיחס ה' לי"א שוה ליחס נו"ן לק"א.

יב כמ"ש לעיל וה"ה ה"נ לדמיון וציור דמכ"ת נקשה וכי ס"ד דיחס ג' למספר ה' שוה ליחס כ"ה ליחס ל"ח. הלא במספר ה' מספר ג' וחציו ושתותו של מספר ג' ומספר ל"ח כולל מספר כ"ה וחציו וחלק מחמשים בכ"ה. ואין זה נקרא יחס שוה ולא מצינו בכאלה בכל הלימודים שזכר בעל הקונטרס שרובם בנויים על היחסים: ואיך לא נרגיש שמספר ה' מספר ג' ושני שלישים ואין מספר ח' מספר ה' ושני שלישיו רק פחות שליש מא'.

יג גם מ"ש דקאי על קשת עגולה ולא על יתר העגולה תמהתי מאד בתרי תמיהות הא' דבכלל אמצעי ושתי קצוות עיגולא מאן דכר שמיה שלא זכר רק ענין שני קווים דמיירי בפשוטי'. שנית מה יתן ומה יוסיף בזה ובאמת נהפוך הוא כי נעמיד העיגול במדה איך שנרצה ע"כ אם נמדד ונחלק חציו לשלשה וחציו לעשר ונאמר עד"מ בשמדת העיגול סובב שלשים שצלע המעושר ג' וצלע המשושה ה' ע"כ מיירי שנמשך קווים ישרים מנקודה לנקודה. דבעגולה ממש אינו מכווין מפני הגבנינות של קשת העיגולי' שע"כ ארז"ל דכל אמתא ברוחבו שקראו אלכסון העיגול בעיגולא ג' בהיקפה כמ"ש כל שיש ברחבו וכו' אינו מדוקדק והארכנו בקונטריסי' שלנו והוכחנו דזה תלי במה שג"כ כל אמתא בריבוע אמת' ותרי חומשא אלכסונא אינו מכווין ובמה שאין כל מספר גדור ובכלל שכל מספר שהוא גדור אין כפל אותו מספר גדור.

יד וטרם אכלה לדבר אטה למשל אזני כי שמעון ולוי אחים והניח כל א' מהם ב' בנים בכור ופשוט. וצוה שמעון שבכל ממונו יטול הבכור ה' זהובים ע"ד משל והפשוט ג' ולוי צוה על ב' בניו שיטול הבכור ח' והפשוט ה' וכי נאמר שזה ערך ויחס שוה. ודאי אין זה בחלוקת בני שמעון מיד שחלק הפשוט ת"ן לקח הבכור תש"ן. ובחלוקת בני לוי אם לקח הפשוט ת"ן לא יקח הבכור רק תש"כ. ודוק כי ת"ן ג"פ ק"ן וה' פ' צ"ג ותש"ן ה"פ ק"ן. ותש"כ ח' פ"צ:

טו חזר והשיב הרב המהנדס:

טז הנה אחר דברתי נחמתי ואודה בלי בוש כי טעיתי בכתבי אשר אמרתי שבעל העיקרים כיוון אל קוי הסובבים צלעי המשושה והמעושר רק האמת עם בעל קונטרסי שכיון אל יתרי הקו הסובב. ואומר כאשר נרשום אלכסון של עשרה אמות ונסבב עליו עגולה העגולה ההיא תחזיק בקו הסובב שלה ל"א אמות ושלשה שביעי' של אמה כי כן נתבאר במופת שקו הסובב שוה לשטח העגול שלשה פעמים ושביעי' וכאשר נעמיד בתוך עגולה הלז תמונה משושה יהיה כל צלע וצלע של אותה תמונה מחזיק כמו חצי האלכסון והוא ה' אמות וזה נתבאר במופת ביסוד עולם ובאוקלידוס. וגם בקל אפשר לצייר כן ע"י כח הראות כאשר נעמיד הצורה על הנייר במחוגה.

יז והנה יראה מכ"ת כמה נתמעט צלע המשוש' אשר הי' יתר של הקשת הסוב' אותה מן קשת ההיא. כי אותה קשת תחזיק ה' אמות ושביעי' וחצי שביעי ועוד חצי שליש של שביעית נמצא הקשת יתירה מן היתר שלה ה' שלישים של שביעי' בדקדוק גדול וא"כ בקל נוכל לצייר ג"כ כי יתר של קשת מן הקו הסובב הנחלק לעשרה חלקים תחזיק ג' אמות בקירוב אבל לא בדקדוק. כי הקשת מחזיק ג' אמות ושביעית בדקדוק גדול לפי הנחתינו לעיל כי כל קו הוסבב מחזיק ל"א אמה ושלשה שביעי' וכבר נתבאר לעיל כי היתר של משושה נתמעט כנ"ל. ונניח א"כ ג"כ בכאן שנתמעט היתר שביעית אמה. ועתה נאמר אחר שיתר של המשוש' (ה' אמות) והוא יותר מן יתר של מעושר (שהוא ג' אמה) ב' חמישית של יתר הגדול, כן הוא כשמתדבק צלע של משושה ומעושר ויהי' ח' אמות ויהי' א"כ אותה צלע גדולה יותר מן הקטנה שני חמישית של הגדולה.

יח ואע"פ שהוא שלא בדקדוק והוא פחות מעט כי כשנחלק ח' אמות כולם לחלקים חמשיי' יהיו ביחד מ' חמשיים וכשנחלק ה' אמות לחלקים חמשיי' יהיו כ"ה חמשיי' ויהי' היתרון א"כ ט"ו משיים ושני חמשיי' של ח' אמות הם ט"ז חמשיים מ"מ אחר שגם מה שכתבנו שצלע היתר של המעושר הוא ג' אמות אינו בדקדוק כולי האי. א"כ בקל נוכל להבין כי שיזדמן זה בזה יהי' הדבר ברור ונכון. ואחר שאין עתי עמי לבקש

תחבולות למצוא החשבון בדקדוק גדול משכתי את ידי ומכ"ת בשכלו הדק והזך ימצא נחת לנפשו נפש החכמה ותבונה:

יט חזרתי וכתבתי לו:

כ בדברי הרב הנ"ל עם שידעתי כי רב חילו וכי כביר מצאה ידו בכל חכמה ובפרט בחכמת הנדסה ושגה בעיונו ראיתי כמה גדול כח המטעה באדם כי מלבד מה שנכנס בדרך רחוק ודחוק ולפרש דברי קדמוני' במה שנתנו כלל בדבר חשבון וכל דבריהם מקום שלא כתבו לשון בקרוב הוא בצמצום כקולע אל השערה. ומכ"ת כתב שדבריהם ע"צ הקירוב וביקש חשבונות בלי מדוקדקים שע"י כך יאמר שבשביל זה יצא חסר בצד מה מיתר בצד שני והכל שלא בדקדוק. אף כי מ"ש שכל קו הסובב העיגול מחזיק ג' פעמים השטח ושביעי' ושנתבאר במופת אומר אני מאן דמתרגם לי זה הן במושכל הן במופת מובילנא ליה מני' לבי מסות' ואלי נתבאר במופת שא"א לידע בצמצום מדת קו הסובב בשום פנים כמו שא"א לידע בצמצום מדת אלכסון יתר על צלע המרובע וכמו שיש כמה מספרים שא"א לגדרם במרובע כמ"ש הרמב"ם ובארתי ת"ל הדק היטב בקונטריסים שלי שג' אלו הנמנעות קשורי' ותלויי' זה בזה ואין ספק בזה בגזירת עירין ומאמר קדישין רק שא"א לבאר זה פה.

כא ובר מכל דין שיצא בלי ספק מאמיתת דעת בעלי מקור של ענין אמצעי ושתי קצוות כי אלו כוונו לזה לא היו מקצרי' במקום שיש להאריך אינני יורד לסוף דעתו כלל במ"ש וז"ל כי יתר של קשת מן קו הסובב הנחלק לעשרה חלקים החזיק ג"א בקירוב אבל לא בדקדוק. ואלו דברים מרפסין איגרא ואין להם שחר דודאי הן מדוקדק הן בחוש ע"י המחוגה הרי אלכסון כל העגולה יוד ואם תחלקהו לשלשים קווים קצרים ישרים ודאי כל קו ג"א וכאשר ציור בעל הקונטרס לפנינו. ומכ"ת כ' על שאינו מדקדק ראיה לסתור במ"ש כי הקשת מחזיק ג' אמות ושביעי' בדקדוק גדול (הוא לפי הנחת מכ"ת שההיקף שביעית יתר על ג"פ בדקדוק וגם הא ליתא כמ"ש) ומזה ראיה שא"כ גם מה שהיתר ג"א הוא בדקדוק שנתמעט שביעי' אחד וכמ"ש איהו גופי' פה לכן שותא דמר לא ידענו מ"ש דקו הקטן הנ"ל מחזיק ג"א שלא בדקדוק כלל הדברים נוראות נפלאתי נפלאים מעשה מכ"ת בזה שביקש חשבונות רבים ללמוד מדת קווים הישרים ממדת עגליהם שהם לפי דעת מכ"ת מדוקדקים ע"פ קבלת הקדמונים שעגולה מחזיק ג"פ מדת אלכסון העגולה ושביעי' ונהפוך הוא כי מדת קווים הישרים במעושר ובמשוה מדוקדקים כחוט השערה למראית עיון במראה ובמדה בחוש ובמופת. ומדת קשתות העגולות נמנע בשום ענין לדעת מיצוי מידתם ומכ"ת תלי תניא בדלא תניא ומרוב עיונו בלימודי' שוני' אגב חורפי'

שגה. וכבר אני מחזיק טובה למכ"ת שהודה לדברי הראשונים אשרי הדור וכו' ולדעתי גם בדברי אלה יעשה כן ומ"מ אם שגיתי מחסרון הבנה אתי תלין ויודיעני:

כב כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

כג חזר וכתב לי

כד לא ידעתי לחדש דבר מעתה כ"א לעורר לבו שמה שכתבתי כי יתר של קשת מן קו הסובב הנחלק לעשרה חלקים תחזיק ג' בקירוב אבל לא בדקדוק הוא אמת בודאי ומוחלט. דהלא הואיל דקו הקשת מחזיק ג' אמות ושביעי' א"כ ודאי תחסר קו היתר סמוך לשביעי' אבל פחות מעט ואין עתי עמי לע"ע לפרש לו כהוגן ואף שחסר לי דבר מה מכלי אומנתי שהיה לי אשר שייך לזה ולעת אחר אראנו לו כהוגן. והנה מה שדקדק עלי מכ"ת שאין הדבר מדוקדק כ"כ שקו הסובב יהיה ג' פעמים ושביעית על הקוטר שבתוכו יאמין לו מכ"ת שגם אני ידעתי כן כי יש לי קבלת מן חכם א' בדקדוק שמדוקדק יותר וכמדומה לי שכבר כתבתי למכ"ת אותן הדברים רק שלא יגיע לחשבון כולי האי אשר יש לחשוב ולדקדק עליו ולכך כתבתי שחשבון הזה הוא מדוקדק, יהי מה שהוא פי' הדברים אשר כ' בעל עיקרים הם כאשר כתבתי והוא שקו היתר של משושה כאשר ידבק בקו היתר של מעושר אז נחלק קו ההוא על יחס בעל אמצעי וב' קצוות כי יחס בעל אמצעי וב' קצוות ר"ל כאשר יחס ג' אלו ו' כן יחס ו' אל י"ב כן נאמר בזה הקו וכאשר כתבתי לעיל יעוין עליו. כ"ד הנאמן באהבתו ובגודל חכמתו.

כה מפני שראיתי שהרב הנ"ל עומד בשמועתו ועושה סייג לדבריו כי נשרש בו דמין שוא לא השבתי לו עוד בכתב. רק נתתי אל לבי הדבר הגדול הזה כי לפעמים אפי' חכם גדול ישרש בדעתו איזה ענין מוטעה ואפי' כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו כמו זה שהרב בעל יקרים וכל המפרשים דבריו לא זכרו מלת עיגול כלל כאשר באמת לא יתכן מלת עגול רק בדבר עגול ממש וגדרו שכל אלכסוניו הם הקוים הנמשכים מנקודה חצוני עד המרכז שווים. ובעיגול זה דברו רז"ל ואמרו כל שיש ברחבו טפח וכו' ע"צ הקירוב.

כו מש"כ אמרם משושה או מעושר אין ראוי לכנותו עיגול משושה או עיגול מעושר רק משושה או שעושר ור"ל שיש לו ששה צלעות בהיקפו שווים או עשר צלעות בהיקפו שווים. ואם נאמר ע"ד משל משושה שהיקפו שלשים יהיו ששה קווי' ישרים שמדתם יחד שלשים וא"כ כל אחת חמשה וזה מושכל ראשון ואיך יעלה על דעת שום בר דעת שאינו מדוקדק כאלו נא' מרובע שוה הצלעות שהיקפו עשרים אין צלע מד' צלעותיו חמש' בדקדוק והלא זה דבר שסותר עצמו כי נקודה שבקרן זוויות אינו בה שיעור רק

נקודה החשביית כמ"ש הפלסופי' בגדר נקודה. וכן אם נאמר מעושר ונעמידהו על עשר ע"כ רצונינו שזה מדת היקפה בעשר' קווים קטנים וממיא כל קו מדתה ג' המעשר משלשים. ולמה נבקש דרכים רחוקים ולבאר הנגלה בנעלם ונעמיד משפט המבוקש בביאור בעל אמצעי וב' קצוות ודובקות צלע מעושר במשושה בעיגול אשר לא זכר ולא פקד בעל המאמר. ונחפש אחר מדת קו הסובב העיגול והוא דבר בלתי נודע לשום אדם. ואח"כ משם נלמד לקווים ישרים שנתמעטו. ונאמר שמדתם בלתי ידוע בדקדוק רק בקירוב. והרי הם גלויים וידועים לפנינו.

כז סוף דבר חוששני מחטאת לבלות זמן כתיבה בזה. ולא ידענו מה אדין באדון. ומ"ש שאין בידו לפרש דבריו הוא אמת כי ודאי אין בידו ולא ביד אדם בעולם ואפילו היה חכם כשלמה לפרש דבריו ומה שתלי שאין כלי אומנתו שלם מי יתן וארא כלי אומנות שמחייב השליש ומשים העקוב למישור ואז כחו ישר:

כח יאיר חיים בכרך.

תשובה קעה

א נשאלתי בכתב מחזן מופלג ובעל תורה ממדינת פולין שהיה גומר בכל יום תילים בע"פ ואמר לי שכמה פעמים הי' לבו נוקפו מפני דארז"ל כתוב לך דברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם בע"פ רק שכך ראה מכמה גדולים וישישים בפולין ושאל את פ. וזאת תשובתי:

ב הנה דרש דכתוב לך הוא בפרק הניזקין ד"ס ע"ב ובפ"ב דתמורה בראש הפרק והקשו התוס' לשם וא"ת והאיך אמרינן מזמורים בע"פ וי"ל דאין להקפיד רק על מ"ש בחומש. והנה ודאי דמסתברא מלתא דהא נפקא מקרא דכתוב לך את הדברים האלה ועל חמשה חומשי תורה קאי והכי משמע גם כן מטעם שכ' הב"י בא"ח ר"ס נ"ט משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסירות ויתירות וקרי ולא כתיב ואי אמר להו בע"פ בציר להו וודאי דדרשות בכה"ג מה שנוגע לדינא אינם רק בחומש מ"מ זה יש לדחות ולומר דעל כל דרשות קפדינן שלא ישתכח גם מילי טובא ילפינן להלכה מדברי נביאים ודברי קבלה כמ"ש דבר זה מתורת משה לא למדנו וכו'.

ג והרי מספר תילים למדנו ד' צריכים להודות. וכונסין אותו לכיפה ולקה ושנה מתמותת רשע רעה וכן בוצע ברך אני בצדק וכו' ארחץ בנקיון כפי וגו' אשר נשוי פשע וגו' ומכל כבודה בת מלך הוכשרו מואביות לבא בקהל. גם לשון הש"ס במ"ש דברים שבכ' משמע כל תנ"ך שנאמר לכתוב ברוח הקודש וכדמוכח בפ"ק דמגילה סוגיא דנאמרה לכתוב

וכן משמע בפ"ג נדרים אלמלא לא חטאו ישראל לא ניתן להם רק חמשה חומשי תורה וספר יהושיע וכו' וניתן להם משמע ודאי ככתבן.

ד ועוד שהתוס' גופי' הקשה על תירוץ זה וז"ל אמנם קשה היכרא קרינן ויושעו ק"ש וי"ל דאין להקפיד רק על דבר שמוציא אחרים ידי טובתן עכ"ל ולעד"נ זו קשה מתירוץ הראשון אף כי הסכי' אליו הרב בב"ח דאיך נעייל חילוק זה בדרש דכתוב לך ומוציא אחרים מאן דכר שמיה ועיקרא דקרא בלימוד מיירי כמו אידך דרש ודברים שבע"פ א"א רשאי לאומרם בכתב. ונראה דגם התוס' שכתבו פ"ק דב"ק ד"ג ע"ב די"מ שעל כך היה רב יוסף רגיל לו' היינו דמתרגמינן בכל דוכתי משום שהיה סגי נהור והיה א"א לו ללמוד דברים שבכתב לא ס"ל תירוץ הנזכר האמנם גם על תירוץ הראשון היה אפשר לו ללמוד מיהא נביאים וכתובי' ומצינו לו שגם עליהם היה אומר היינו דמתרגמינן כמו שאמר על נוגי ממועד ברכות פ"ד דכ"ח ועל ביום ההוא יגדל המספד וגו' פ"ק דמגילה אר"י אלמלא תרגומו דהאי קרא וכו' רק די"ל דע"י שהי' מוכרח ללמוד תרגום התורה היה מדקדק ולומד גם דנביאם וכתובים מ"מ גם הטיור שם כ"כ בשם הרא"ש וסיים לכן נוהגין באשכנז כשמגיע ש"ץ לפסוקי' וכו'.

ה וכ' הטור עוד שם כתב דודי הרב רבי חיים כל דבר שרגיל ושגור בפי כל אין בו משום דברים וכו' וכ"כ המרדכי פ' הנזיקין בשם ר"ת והביא ראיה מתפילין ומזוזות שנכתבים שלא מן הכתב משום דמגרס גריסן. וקשה דהא כתוב לך הקב"ה למרע"ה הוא דאמר דוד היה שגור בכל התורה גם לטעם הנ"ל חסירות ויתירות וקריין ולא כתיבין מה מהנה ומגרס דנהי דאין מוסיף או פוחת מלה ואפי' אות שע"י ישתנה המלה במבטא מ"מ לא ידע במלואים ויתירים בווי"ן ויודי"ן וכה"ג ומה שהתירו גבי תפילין משום הם רק ארבע פרשיות ובימיהם היו שגורים ככתבן ביד כל אדם ועל כן לא התירו לכתוב התורה אפי' לר"מ דמקיים ביה ועפעפיך יישירו כדאמר בש"ס פ"ק דמגיל' כמ"ש בספרי בסי' מ"ט רק די"ל בזה דאה"נ אין קפידה באמירת ע"פ רק בדילוג אות או מלה ולכך הרגיל ושגור מותר ואע"ג דודאי בכותב גם בזה איכא קפידא מ"מ הא כדאיתא והא כדאיתא וי"א עוד דאין קפידה לקרות בע"פ רק בניגון וטעמי' ואין לדבר מזה שחר כלל ואין שום סברא נותנת לחלק בזה. וכן מ"ש בשו"ת רדב"ז סי' קל"ה דדבר שבחובה אסור ותו לא אין לו סמך וראייה ונדחה מכל הדחויים נ"ל.

ו והכלבו כ' על ברכת כהנים ופרשת התמיד שנהגו לאמרם בע"פ משום עת לעשות לה' שא"א לכל אדם להביא ספר וכו' ונ"ל דודאי מצינו בצד שני שהתירו רז"ל משום עת לעשות לה' לכתוב ספרא דאגדתא כמפורש גמ' שם וכ"פ רש"י שם שהש"ס היה אסור

לכתבו לולי זה וכן לכתוב בתורה שלא מן הכתב לשגורים בפיו התירו בשעת הדחק כמ"ש שם בש"ס [וכן התירו לאילא ביבנה ליטול שכר מראיית בכורים] וע' בראב"ן מ"ב שהרכיב תירוץ זה עם תירוץ ג'.

ז והנכון שבתירוצים הנאמרי' בענין הוא מ"ש הרב יונה בהיפך מדברי רדב"ז שכל דבר שחובה לאמרו כגון פרשיות הקרבנות וברכת כהנים וכל דבר שניתן לאמרו פעם א' בתורת חובה מותר לאמרו בע"פ בכל זמן ובכל ענין. ונראה דתירוץ זה עם תירוץ שכ' אבודרהם בשם ירושלמי לחלק בין ס"ת לתפילה ולא ר"ל דוקא ס"ת דה"ה נביאים וכתובים עולים בקנה א' והוא הנכון שכל מה שאנו אומרים בבה"כ פסוקא דזמרא וברוך ה' לעולם אמן ואמן ויהי בנסוע הארון ובנחה יאמר וגו' הכל הם שבחות והודאות רחמים ותחנונים לפני המקום. ואע"פ דיסדו פרשת וידבר ואיזהו מקומן ובריית' דר' ישמעאל נגד מקרא ומשנה ותלמוד מ"מ יש בו צד חיוב במקום קרבן כמ"ש. ה"ר יונה בהדיא ואע"פ דמ"מ קשיא בריי' דר' ישמעאל י"ל דהואיל דמנהג פשוט מקדמונים לאמרה הוי כדבר שבחובה ומותר לאמרה בע"פ וטעמי' דדבר שבחובה מותר הוא קרוב למ"ש בירושלמי דכל דבר שבחובה הוי כענין פסוקים שבתפלה דחובה לאמרם והוי ענייני תחינה ורצוי וכל שאומרים בשעת תפילה לא פלוג ושרי ואפי' קריאת ויחל והפטרה רחמי וענייני מוסר להתעוררות הם.

ח ובספרי כתבתי דנ"ל תירוץ מספיק ע"פ גמר' ערוכה (והסמ"ג הביא ראיה מגמרא זו לתירוץ ב') דמס' תענית דלציבור שרי (וכ"כ בש"ג דשס"ב ע"ב בלי ראיה וע"ש) וא"כ ה"ה הדפסת הש"ס והלימוד שהתירו בתו' שע"פ מתוך הכתב משום עת לעשות לה' היינו משום לימוד היחידים מש"כ לצבור הלומדים יחד היה ג"כ מותר ומעתה כל מה שקבוע לאמרו בצבור מותר ליחיד לאמרו בע"פ דכיוצא בזה כ' ה"ר יונה גבי תפילה בכל לשון כבש"ע ס"ס ק"א.

ט והנה אחר דנהגו ברוב תפוצת ישראל לאמור תילים בציבור בכל יום ודאי דלאו לשם תורה נהגו כך רק לעורר רחמים ולהגביר חסדי דוד הנאמנים ולהעביר גילולים ולהשבית אויב וקטרוגים כענין זמירות ואחר דנאמרים יום יום מקרי ג"כ שגור ורגיל בפי כל דרובא ככולא ומותר לפי כל התירוצים הנ"ל מש"כ אמירת המעמדות מה שיש בו ממקראות וש"ס כדי ללמוד מקרא ומשנה וש"ס ונתיסד בקרוב בזמנינו. נ"ל.

י יאיר חיים בכרך.

תשובה קעו

א שאלה: תמהת על אשר שמעת שהרע בעיני שהעבירו שם ק"ק פלוני סומא בא' מעיניו בימים הנוראים [פי' שו"ת רדב"ז סי' נ"ט על תוקע סומא].

ב מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי וידעתי בני ידעתי מ"ש רז"ל שהקב"ה משתמש בכלים שבורים רק דמשם אין ראיה דההיא לא מקרי מום ע"פ האמת וכל לב נשבר שפיר מקרי צדיק תמים מש"כ מום בגוף י"ל כל מום רע ומימי לא עלה על לבי דפסול משום דתפלה במקום קרבן וכהן העובד צריך שיהיה בלי מום כמו שעלה על דעתך ואמרת דא"כ מה לא חשיב ליה במעלות ומידות דש"ץ פ"ב דתענית אף זה ודאי ל"ק דשם מיירי בסתם אדם בלתי חסרון בגוף.

ג מ"מ לא מחשבתויך מחשבתי דברור דאין לדמותו לכהן בכה"ג דא"כ כל אדם נמי כמ"ש הטור סי' צ"ח ועוד שהרי כ' הרא"ש הביאו הטור סי' נ"ג שאין להתרעם על חזן שהוא ממשפח' בזויה שטוב לקרב מזרע רחוקים ע"ש וכה"ג בכהן העובד לא שהרי אמרו רז"ל אין בודקין ממזבח ולמעלה ואפי' גר כשר להיות ש"ץ ועם כל זה קראתי תגר כמו שכתבת כי נ"ל דבתרווייהו איכא למיחש מיהא היכא דאיכא אחר הגון וראוי כיוצא בזה כי ידוע שרמ"ח איברים הם כסא ודמות לרמ"ח אורות עליונים ורמ"ח איברים רוחניים שבנשמה וא"כ כל כה"ג הרי הכסא פגום.

ד והפילוסופים כתבו בהפקד חוש מה יפקד מושכל מה ועי' עקידה פ' שמות שער ל"ה דף צ"ז ע"ב [ובתיקונים פה עכו"ם פגום להשריית שכינה] וכיוצא בזה כתבתי במקום אחר שאין ליתן להתחלה לברך בה"מ לקטוע אצבע ואפי' למוכה שחין דלא עדיף זה מידיו מזוהמות דצריך להעביר הזוהמא כבסי' קכ"א ה"נ אפשר באחר. מלבד מה שיש בזה העדר כבוד למצוה ואפי' בנגלה הקריבהו נא לפחתך אף כי ע"פ הנסתר יש תילי תילי' סודות נסתרים באברי הגוף גם בפרקי הידים אפס קצתם תמצא בהקדמה בן מאה שנה ויש כאן חסרון שפע בכוס של ברכה העליון.

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה קעז

א אהובי אהובי ואוהב דבוק מאח באשר שמעתי עמך בהיותך עמי במחיצתי פה שנתקשה לך סוגיא דפרק הדר בדין דרך מיל ושינה כל שהו מפיגין לפי כל הפוסקים שדברו בה ולא היה אז שעת הכושר לדבר בך דרך שיקלא וטריא באותו ענין אבל בשפרפרא בנגהי בימי מועד עינתי ומצאתי שקדמונים אחזו שער גם המה הרגישו על

הראשונים שלפניהם. הנה הרב בש"כ בי"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ז תמה על הרב הב"ח שם דכ' דאין חלוק בין רכוב למהלך וכ' דאפשר דס"ל כשנויא קמא דש"ס וכדעת הסמ"ג ומיירי הב"ח בשתה רק רביעית ומ"מ תמה דה"ל לבאר דביותר מרביעית סגי ברוכב ג' מילין. והרב מהר"ל חנליש הרגיש וכ' על מ"ש הטור א"ח סי' צ"ט בשם בה"ג דרכיבה ודאי מפיגה יין אע"פ דגמ' ערוכה היא ומהרש"א בח"א הניח זה בתימא ואפשר משום דלמה דמסיק בגמ' השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי לא תקשי רכוב שאני ולההוא שנויא רכוב נמי מטריד וגרע ומשום הכי השמיטוהו הרי"ף והרא"ש לכן כתב הטור הדין בשם בה"ג.

ב ומ"מ לא אתי שפיר לישב טעם השמעת הרי"ף והרא"ש דעכ"פ ה"ל לכתוב דין רכיבה אי להקל דמפיג יין אפילו ביתר מרביעית אי להחמיר דגם ברביעית בעי ג' מילין והרב בב"ח שם תמה ג"כ על מ"ש הטור הדין בשם בה"ג גם על מה שלא כ' דמה דדרך מפיג הוי בג' מילין והרב בל"ח פ' אין עומדין סי' ל"ב תמה על עמודי שש ה"ה הרמב"ם והרא"ש על שלא הזכירו דין רכוב כלל. והרמב"ם ספ"ד דתפל' כתב שתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו ותו לא ובפ"א דביאת מקדש כתב דברביעית סגי בדרך או שינה כל שהו או מעט מים בו. ועל בה"ג וסמ"ג שהזכירו דרכוב עדיף ולא הזכירו שיעור ג' מילין ועל טור וב"י שכתבו דין רכוב שאני בשם בה"ג אף דגמ' ערוכה הוא.

ג והנכון לענ"ד הוא מ"ש הב"ח שם דמה שאמר שם בגמ' פ' הדר דמקשה על מ"ש רמי בר אבא דרך מיל מפיג יין ממעשה דר"ג לא הקשה דליבעי ג' מילין ומ"ש קתני מיהא ג' מילין לא ר"ל בדוקא רק מדאמר בברייתא דטייל אחריו ג' מילין אתא לאשמועינן דצריך יותר ממיל דיקא נמי שהרי לא אמר ש"מ דרך מפיג יין בג' מילין אלא ע"כ אין הכוונה על ג' מילין רק הכל לפי היין והאדם ומשני שאני יין האטלקי דהוי כיותר מרביעית והדר מקשי ממה דאמר ר"נ דביותר מרביעית הדרך טורדו ומשני רכוב שאני דודאי מפיג יין אף ביותר מרביעית ומ"מ הכל לפי הענין רוב השתיה המהלך ומ"ש בתר הכי השתא דאתית להכי וכו' רכוב שאני ור"ל להחמיר לא ק"ל כן רק שתירוץ הראשון שאני יין האטלקי נשאר והוא דעת בה"ג וסמ"ג ודעת הרי"ף והרא"ש דלא כתבו חילוק דרכוב כלל משום דבדוכתי אחרית' (וביר‌ושלמי פ"ק דע"ז מייתי הא עובדא ולא זכר חילוקים הללו) אין הש"ס מחלק בין יין האטלקי לשאר יינות ובין רכוב למהלך וסיים הב"ח דעובדא דר"ג מיירי דשתה יותר מרביעית ולכך היה צריך להפגה יותר ממיל.

ד והרב בל"ח זכר גם סברא זו דכ' הב"ח בדעת הרי"ף והרא"ש מדלא מייתי הש"ס החילוק במקומות אחרים וכ' דדוחק הוא. ואני אומר דהוכח' ישרה היא זאת להמעיין

בס"פ כה"ג במס' סנהדרין דאי ס"ד דרוכב מפיג יין אפי' את"ל דדוקא בגמ' מילין נשאר קשה שם גבי כהן אפשר דרכב כדי ג' מילין דאע"פ שהוא שעה פחות מעט הרי גם תספורת דידיה נמשך זמן מסוים שהוא תספורת לולייניט כמ"ש שם ומוכח פ"ק דשבת ד"ט ע"ב דצריך זמן רב ומשם דסתם תספורת נמשך חצי שעה והיינו סמוך דאמר שם אלא ע"כ ס"ל דביותר מרביעית אין חילוק בין רוכב למהלך ואין שיעור כלל להפגת יין והכל לפי כמות היין ואיכותו.

ה וי"ל עוד דכל סוגיא דפ' הדר לא הוי רק דרך שיקלא וטריא לא ע"צ האמת דלפי האמת השוו חז"ל מידותיהם לומר דברביעית הילוך מיל מפיגו ואין לחלק בין יין ליין. וזה מוכח דאם ס"ד דזה נכון ויציב דיין האטלקי שאני ולכך נחשב רביעית ליותר מרביעית א"כ ה"ה דרביעית בציר פורתא נחשב כרביעית וא"כ איך אמר ר"ג לתלמידיו כלום שתינו רביעית יין ומשמע ודאי אלו לא שתה רביעית יין היה מתיר הנדר תיכף אלא ע"כ לא אמר הש"ס שאני יין האטלקי רק לדחות המקשין לפי דעתו שיש משם ראיה דבעי יותר ממיל לרביעית יין אבל באמת ל"ק מידי אב"א כמסקנת הב"ח דבאמת שתה יותר מרביעית וגם זה נ"ל סברא ישרה דמדשאל כלום שתינו משמע דלא שתו במדה אחר שהשיבו ששתו רביעית מי מדד שלא שתו יותר ואב"א דעה שלא ירד ר"ג מעל החמור אז כי לא ירד רק מפני שא"א לרכוב בסולמא דציר ומ"ש וטייל אחריהם ג' מילין מעשה שהיה כך היה בתוספתא דפרק כל שעה לא נזכר כלום מג' מילין) וכיון שהוצרך האיש לטייל לא רצה ר"ג לירד בשבילו וכן כתב הב"ח דהוכחה דגק מילין לאו דוקא. ונ"ל דגם זה מוכח בסוגיא דאיכא למידק במה דמקשי על תירוץ יין האטלקי שאני והא אמר רב נחמן שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדו דאין לומיר דמקשי דלא תסגי בג' מילין דא"כ הוי דבר שאין לו קצבה וכי ס"ד דבשתה יותר מרביעית לא יפיג יינו בכמה פרסאות (מיהא הא י"ל דהזמן גורם לא הדרך וכ"כ בת"ח בפרק הדר דס"ד) אלא ע"כ לא מקשי רק על מ"ש שם דרך מפיג היין ומשמע דדרך בטבעו מפיג והא א"ר נחמן רב יותר מרביעית טבע הדרך להוסיף טרדה ומ"מ באמת לא אמר ר"נ כך רק על דרך מיל ושינה כל שהו מש"כ דרך רב ושינה רבה ודאי מפיגין ומדסתם ר"נ וגם רמי בר אבא גופי' ליתן קצבה להפגת יין ביותר מרביעית ש"מ דביותר מרביעית אין לדבר קצבה וכן במה דתריץ רוכב שאני כך ר"ל דביותר מרביעית טבע הדרך במהלך להוסיף טרדה וברוכב להפיג ושניהם אין להם שיעור רק בכדי שיפיג יין ולא נאמר שיעור דמיל רק לרביעית.

ו ואין לומר א"כ מנא להו מ"ש ש"מ דדרך מפיג היין די"ל דזה דקדקו מלשונו שאמר יטייל אחרינו עד שיפיג יינו ומשמע להו דר"ל מסגולת הדרך כל' דרך מיל מפיג את

היין וזכו סברת בה"ג וסמ"ג ומ"מ הרמב"ם והרא"ש ס"ל מאחר דאמר בתר הכי השתא דאתית להכי וכו' רוכב שאני והוא סברא הפוכה ממ"ש תחילה אשר לא כדת של ש"ס וגם הש"ס בדוכתי אחריתא לא מייתי החילוק בין יין ליין או מהלך לרוכב אף כי יש לנו קושי וגמגום בגוף הסוגיא לכן ס"ל דלא נאמר' רק דרך משא ומתן אבל לפי האמת אין חילוק כלל כי לא נדע אם רוכב קיל או חמור ואף כי הא מלתא לומר דסוגיא דמחלקת בין רוכב למהלך נדחית לא ברירא לן דאין לומר משום קושיא אף כי חזקה היא לדחות דברי הש"ס והרי אפי' מילתא דסליק בש"ס בקושיא לא אדחי' מהלכה מ"מ מ"ש בדעת בה"ג וסמ"ג דשיעור דג' מילין לאו דוקא ברור לענ"ד כשמש בצהרים וכך משמע ממ"ש ר"ג יליך ויטייל אחריני לא נתן קצבה לדבר וגם תלמידיו לא אמרו ש"מ דרך ג' מילין מפיג יין עם שהסברא הישרה מסכמת דאין לתת קצבה לשתה יתר מרביעית דיש חילוק ויתרון בין שיכור לשיכור ובין שתה ב' רביעית או ג' או פחות או יותר כיתרון האור מן החושך ואף כי לא חילקו בין יין ליין מ"מ אין לומר דאין חילוק ביתר מרביעית בין רב למעט אלא ע"כ כמ"ש הב"ח דאה"נ כל חד וחד לפום שכרותו ועל כן גם בשינה לא נתן שיעור ביתר מרביעית ודאי דשיכור גמור לא סגי ברכיבה ג' מילין וברכיבה או הילוך רב מאד פשיטא דלא אמרינן דטורדתו והטור מפני שראה מבוכת הפוסקים בסוגיא אם לפסוק דרוכב קיל או חמור או אין חילוק לכן כ' בשם בה"ג דרוכב קיל אף כי תירוץ הש"ס הוא וכ"כ מהרי"ל חנלש כיוצא בזה כמ"ש בשמו לעילותו לא מידי הנלפענ"ד כתבתי.

ז יאיר חיים בכרך.

תשובה קעח

א שאלה: נשאלתי כפר שדרין בה ג' ב"ב ותמיד מחזיקין אצלם מלמד והוא שוחט ובודק ונגד י"ט של פסח נפל למשכב וא' מן הב"ב למדן ויודע היטב הלכות שחיטה ובדיקה רק שמעולם לא שחט ולא בדק אם רשאי לשחוט. והשבתי בלשון זה.

ב מצד הדין היה היתר גמור כי ענין נתינת רשות ולקיחת קבלה אינו רק מנהג אחרונים לכן ק"ל אם כבר שחט כמה שנים בלי קבלה ואח"כ בדקוהו ומצאוהו יודע כשר הכל למפרע כדמוכח ריש י"ד ולכן היה לנו לומר דבכה"ג שהוא דרך מקרה לא טהור ואי אפשר להם להשיג בשר בענין אחר ולכבוד יו"ט בדיעבד דמי כי בשלשתן מצינו בכמה דוכתי שהקילו רז"ל הן בדבר שנזדמן לו לפי שעה גבי איסור להתעסק בטריפות דתנן נזדמנו לו מיני טמאין מותר למוכרן וכמ"ש טור וש"ע סי' קי"ז ואע"פ דיש להשיב דשם התירו משום פסידא ודאי טעם כיבוד י"ט שאין שמחה אלא בבשר ובפרט בי"ט של פסח

לא גרע מפסידא דמיני טמאים ואם שיש לחלק עוד ולומר כי שאני התם דנזדמנו לו מ"מ ממה דשרינן ליה למכרם והוא האיסור משום פסידא ה"נ כאן משום י"ט והרי שם יש איסור דאורייי' לדעת התוס' פרק כל שעה דכ"ג ע' ט"ז ר"ס קי"ז הנ"ל וכאן אפי' איסור דרבנן ליכא רק מצד המנהג. גם הקילו רבותינו בכמה דוכתי בא"א לתקן בענין אחר.

ג [וכ"כ בתה"ר לענין חולה שחולץ בישיבה זכרו בש"ע בסדר חליצה סעיף ס"ד (וע"ע הג"ה רמ"א סי' קס"ט סי"ב וסי' קע"ב סט"ו) ואני תמה שלא מייתי הט"ז בי"ד סי' קל"ז סס"ק ד' ראיה מזה לדבריו וקשיא לי מ"ש שם סעיף ס"ו על מ"ש הרי"ף מודה רבא בלא אבה יבמי כדר' זירא כל הראוי לבילה וכו' וכתב עלי' הב"י ונ"ל שט"ס יש בדבריו וכך צריך להגיה אם ראויה למקרא בבת אחת אין קריאתה מעכבת וכו' הלא באם יודעת נא מעכב למה נימא אם לא תוכל מעכב נגד כלל הראשון שכל שבדיעד כשר בשא"א מותר גם לכתחלה בשלמא על כלל שארז"ל כל הראוי לבילה אין בילתו מעכב וכל שאין ראויה מעכבת ל"ק כיון שבראוי אין בילה מעכבת בדא"א אפילו לכתחילה נתירו די"ל שאני התם מה שאינו ראוי הוא על ידי מעשיו דהביא מנחה ס"א עישרון וק"ל.

ד ולכן נלפע"ד דא"צ להגיה כל ספרי הרי"ף אם ראויה למקרא בבת אחת ור"ל שלא השגיחו ללמדה דמסתמא אלו למדוה היתה יודעת לכן קריאתה מעכבת ועל זה קאי ראי' דר"ז מסיפי' דלי' דכל שאינו ראוי לבילה דפסול מצד דפשע. ואפשר כי הרמב"ם אינו חולק כלל דמ"ש יהיו רגילים ר"ל לקרות דשם לא זכר בבת אחת רק בתר הכי תיירי בהכי] ואבוהן דכלהו תוס'ק פרק כ"ש ד"ל ע"א בד"ה לישהינהו ולכן ק"ל דבש שנפלו בו נמלי' יחממנו וכו' כבש"ע סי' פ"ד סי"ב ואע"פ דהתם טעמא משום דלא כיון לבטלו מ"מ לולי שאין לו תקנה אחרת לא הותר שכ"כ בט"ז סי' קל"ז ס"ק ד' ואם משום הפסד הדבש ה"ה כבוד י"ט כמ"ש. והכי מצינו בכמה דוכתי שהקילו משום כבוד שבת וי"ט ודימוהו להפסד מרובה.

ה ומ"מ לבי מהסס להתיר דבר כזה בדורות הללו שכבר גדולה המכשלה בארץ אשכנז ביושבי כפרים שנמסר דבר הגדול הזה לע"ה ובורים ונער קטן נוהג בם ועל זה אנו בושים ודווים ואיך נקל עוד שישחוט ויבדוק בלי קבלה ובירושלמי הביאו הרי"ף דילפינן ממקלת'. ונהירנא כד הוינא זוטרא לגברא אב"ד דמדינה קובלענץ שנשאלתי מב"ב מכובד הדר בכפר מעבר לנהר ריין שמו טאל שעיקר מחייתו היה במכירת בשר לגוים טריפות אם יזדמנו ובשר אחוריים מכשרות והיה לו נער שוחט ובודק ופעם א' הלך הנער לכפר הסמוך לערך פרס' וע"י סיבה נתאחר ולא שב לביתו ובבקר השכם נאספו כל עם הכפר מקצה לפני בית הידוע לאמר מי יאכלנו בשר והנה הב"ב בעצמו כבר למד

דיני שו"ב בהלכתן רק שעדיין לא לקח קבלה ושלח אלי אם יכול לשחוט לצורך גוים כי לא ירצה לאכול מהם גם לא יברך ולא רציתי להתיר מפני שהוא דבר זר ואת"ל שמותר אין להורות היתר וראיה מגמ' וכ"כ הש"ע סי' רמ"ב ס"י גם מחשש הנ"ל פן יוסיפו להקל ומצד הדין היה ג"כ מותר דלא דמי למי שאינו יודע הלכות שחיטה אם רוצה לשחוט בסכין פגום דודאי לא שרינן ליה אפי' פעם אחת ולצורך שעה עיין בט"ז סי' קי"ו ס"ק ד' מש"כ כאן דיודע והסכין כשר ואינו ענין לנבילה כלל ואין לו' פן תמצא טריפה בבדיקה מ"מ הואיל דבהיתרא שחט ה"ל בתר הכי כנזדמן לו והרי בכל טריפות הבדיקה צריכין אנו לומר כן וכ"ש אם היה רוצה לאכול משחיטתו הייתי אוסר להדיא.

י ובנדון הנ"ל דחומרא קולא הוא נגד שמחת י"ט נ"ל שאפי' יש לו בשר מלוח יותר מב' ימים שאין בו שמחה מותר לב"ב למדן ויודע הלכות שחיטה לשחוט עוף או עופות אצל שו"ב החולה שהרי בכה"ג יש מתירין לכתחילה ומקיים בהם שמחת יו"ט קצת לפי מנהג העולם דבמשתאות החשובות מפרנסי' בעופות אע"פ דק"ל ג"כ דאין יוצא ידי שמחת החג בבשר עופות. וה"ה דשרי לו לשחוט בהמה רק שאם יארע לו שום שינוי ושום ספק בבדיקת הריאה וא"א להחולה למעך ולהיטפל בזה יטריף כי ודאי בבדיקה צריך אימון היד והרגל והרגשה ויש להחמיר בו טפי משחיטה ואני תמה על מ"ש רמ"א בהחלט שדיני בדיקה כדיני שחיטה. ואם יעשה כאלה יקבל עליו תענית לכפרה ואיזה סך לצדקה לפרסומי מילתא דלא לימרו דהותר בכל שעת הדחק רק מפני שמחת יו"ט שהוא ג"כ מצוה:

יא והנלפענ"ד כתבתי בחפזי הטרוד:

יב יאיר חיים בכרך.

יג אחר שעה חזר ושלח אלי כי ע"י שקבלו הערלים לפני שר המבצר שם עליו כי היה יום חגם וציוה השר שישחט בקנס עשרים ר"ט. והוריתי לו שינחור ע"י גוי וכך עשה כי אין חשש תקלות כמו אלו שחט הוא בלי נטילת קבלה והיתר זה ברור לפענ"ד נאם הטרוד:

יד יאיר חיים בכרך.

תשובה קעט

א שאלה:

ב עירון שלח לפרנס הרגיל ונשוא פנים אצלו בע"ש דג גדול קרפון פתוח מופלג בשמנוני' ונשאלתי מה שיהא הישראל מותר לאכלו.

ג והוריתי שידיחנו וישפשף במקום נגיעת הסכין יפה יפה ומותר כדין בשר וגבינה שנגעו זה בזה ר"ס צ"א דבזה אין חילוק היתר ואיסור לבשר וחלב וכבהג"ה סי' ס"ט ס"ח. ומה דק"ל בשוחט בסכין של גוים דיש לקלפו משום דה"ל קצת רותח ע"ש סי' י' בט"ז ס"ק ו'. ואע"פ דק"ל חתך קישואין בסכין של בשר בעי גרירא מקום החתך לאכלם בחלב כבסי' צ"ו ס"ה וכ' הר"ן הטעם מפני שע"י שהקשואין לחין א"א להדיח אותם אדרבה ע"י הדחה נסרך בהם יותר לכן בעי גרירה וא"כ ה"נ י"ל בדג הנ"ל מיהא י"ל דשם דבר קל הוא לגרור קצת מבית פסקי שלא מיירי בשנחתכו דק דק דאיך יגרור כל חתיכה קטנה מכל צדדיו ועוד דאם נחתך דק דק אפשר דמותר ע"י החתוכים האחרונים כבהג"ה הסמוכה שם וכן בבהמה שנשחטה בסכין של גוים יש לקלפו כי הוא דבר מועט ונעשה בקל לקלוף קליפה דקה ממקום בית השחיטה כי לרכותה א"א לומר לגררה. וה"ה בדג הנ"ל מאחר שא"א לגררו ללחותו ואם נאמר לקלף מקום החתך יפסד כלו שקליפה הוא גסה קצת כדי שתוכל להינטל כולה כאחת כמ"ש הר"ן ומאחר שא"א לתקנו ה"ל בדיעבד ושרי [עי' בתשובה לפני זו והשמטתה] וכמ"ש התוספות בפרק כל שעה גבי הגעלה בד"ה לישהינהו ולמדו הפוסקים מזה דכל דבר שאין לו תיקון דינו כדיעבד (ואע"פ שלדעת הר"ן ע"י הדחה נבלע יותר מ"מ ההוא דסכין של גוים דשחיטה סותר זה. מ"מ אמרתי שישטוף עליו מים ויעבור עליו בכח חודו של סכין וגרירה ממש מבשר הדג לא בעי) ואפי' ידעינן שהסכין ב"י כי אינו פולט בצונן.

ד ובאו"ה פסק אם חתכו פתיתין של לחם דק דק בסכין של חלב ב"י תוך רוטה בשר או בהיפוך שהרוטב מותר והפתיתין אסורים ויש להקשות עליו אלא שכבר הורה זקן:

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה קפ

א שאלה: ישבנו בדין בזבל"א וזבל"א אני ושני חביריי בדבר תביעות ממון של בני ק"ק פה התובעים מסים וארנוניות את י"ב ב"ב המתגוררים בה כמה שנים ונושאים ונותני' מפני תרועת מלחמה של צרפת והקירה. ולבסוף פשרנו ביניהם ע"פ ת"כ ובת"ש בפ"מ שנתנו כלם לקיים דברינו שיתנו יחד רי"ש זהובים ויפטרו עד היום. ואח"כ נתאספו יחד י"ב ב"ב בני הכפרי' המתגוררים הנ"ל ועשו ביניהם ערכות ג"כ ע"פ וע"פ שני חביריי אתי מה יתן כל א' מהם. כי קצתם הרויחו מאד ועלו וקצתם ירדו ונעשו עניים לסיבת היוקר וטפלי דתלו בהו ומהם עניים מרודים. ובקשו בני הק"ק לגבות עכ"פ סך הנ"ל מהם ולכפות ולנגוש קצתן גם בשביל חביריהם העניים עד שיבוא לידן סך הנ"ל.

ב ונ"ל דע"פ הדין א"א להם לעשות זה דלא דמיין לבני הקהלה דחייבי' להקל אחר דק"ל דבני הקהלה ה"ל כשותפין שלוו לצורך שותפות וה"ל דין ערבים לכל דבר כמבואר בת"ה ובמ"ש רמ"א בהג"ה בח"מ סי' קס"א. לכן בקצתם עניים ואין להם הנשארים פורעין. ואפי' אותן שיש להם הן שחתומים על השטר הן ב"ב אחרים אין ליחיד או לקהל אחר לטפל בפרעון עם כל איש על חלקו המגיע כי לא ידעו ערכותיהם גם אם כך תעשה להם מי יערב לבו לגשת להלוות לקהלה בעת דוחקם ולאו כ"ע דינא גמירי לכתוב שכל אחד מבני הקהילה יהיה ע"ק בעד הכל (גם בזה צ"ע אם יש כח לטובי העיר לשעבד כל אחד מבני הקהל על סך הכל בלתי רצונו). סוף דבר אתה נועל דלת בפני בני הקהילה הלווין.

ג לכן המנהג בזה לעקל ולעכב כל אחד בעד כל החוב והמנהג עוקר ההלכה בזה וכל המלוה ע"ד המנהג מלוה. ומ"מ הלכה למעשה צ"ע מאחר שאין זה המנהג הרגיל ושכיח כמ"ש הרמב"ם דמילתא דלא שכיחא לא מקרי מנהג רק דבענין מסים לא מדקדקים כולי האי כמ"ש מהרא"י.

ד מש"כ אלה הצאן אשר מפני הצר נאספו אל א' מן העיירות מה עשו בחברותא דנימא שנתחברו יחד בשותפו' ונעשים ערבים בעד רעיהם שאין להם וכ"ש לעשותם קבלנים שנתפס קצתם על קצתם. ואם נתחברו יחד במשפט הנ"ל אינו רק מפני שמשפט אחד לכלם ולכן גם הפשר עלה בדרך כלל מה יתנו יחד אבל לא לעשותם ערבים או קבלנים.

ה וכ"ש דערכותיהם שעשו לא היה לרעה להם לחברם לחיוב רק להפרידם זה מזה בנתינותיהם. ונ"ל עוד דאפי' דיינ' דמעיקרא דזבל"א וזבל"א שעשו פשרה ביניהם אעפ"י שיש בכחם לעשות חזוקים וקשורים מה שירצו לאשר ולקיים פשר דבר.

ו מ"מ את זה אין בכחם לכתוב מבלעדי דעתם ורצונם בפי' שיהיו ערבים וכ"ש קבלנים איש איש בעד חביריו כי אין הת"כ שנתנו ואפי' קנין ושבועה רק ליתן כל אחד מה שחייב בעדו כפי אשר יאמרו לא לפרוע כל איש בעד רעיו.

ז כך נלפענ"ד:

ח יאיר חיים בכרך.

תשובה קפא

א שאלה: אשה שנהגה ליתרון הכשר ומדות חסידות לטבול לבעלה שני פעמים רצופים וחבירתה רואה טבילתה ופעם אחת טבלה שני פעמים ואחר שבאתה לביתה אומרה כי נסתפקה וכמדומה לה שבפע' שניה הי' קצת משערותיה חוץ למים. ושאלה אם צריכה לחזור ולטבול.

ב ושאלתיה למה נהגה כך והשיבה כי גם אמה נהגה כך ותפסה מנהג אמה והוריתי לה שתניח להתיר נדרה ע"י ג' חוץ מבעלה או שבעלה יניח להתיר ע"י ג' על עצמו על ששתק ולא הפיר לה ואח"כ יפיר לה תיכף ואם לא ידע הבעל מנהגה יפר לה דה"ל יום שמעו ועינוי נפש. וחילי דידי כי בודאי לכל הנשים הטובלות רק פ"א אע"פ שחברתה ראתה בטבילתה והיא בעצמה לבה נוקפו תחזור לטבול. דה"ל ספק איסור דאוריי' וכבר הוחזקה לאיסורה משא"כ באשה שנהגה לטבול בכל זמן ב"פ אפי' אם בודאי אחת מהן לא עלה כהוגן כ"ש אם יש לה ספק וגמגום באחת מהם צ"ע להצריכה טבילה שלישית אפי' עודה במים אם אומרה שע"כ נהגה לטבול ב"פ פן יארע איזה קלקול באחת מהם בלא ידע.

ג וי"ל דה"ה בנתגלה קלקול הא' דסגי בשניה. רק דיש לחלק ולו' ודאי אם בטבילה הראשונה אירע ספק או קלקול וע"י כך חברתה גם היא משגיחין היטיב וסגי בשניה. מש"כ כשטבילה שניה מקולקלת ובטבילה הראשונה לא עלה על דעתה שיארע קלקול אין סברא לומר דהא דנזהרת בטבילה שניה תעלה לה אף בקלקול או בספק. מש"כ באומרה שקבלתה לטבול ב"פ ליתר שאת ותוס' טהרה או לתשוב' דה"ל כנדר וצריכה ב"פ טבילה הוגנת בלי פקפוק וצריכה התרה והפתח הוא המקרה שאירע ובשבת וי"ט עכ"פ אסורה לטבול ב"פ חנם ואם אומרה שלא תדע טעם רק גם חמותה ואמה נהגה כן תלינן להחמיר.

ד אח"כ נודע לי שקצת נשים נוהגות כן ומבורכת על טבילתן בין שני הטבילות אכן נודע הדבר שנתפשט המנהג מפני ספק זמן הברכה כבהטור וש"ע י"ד ס' ר' וכן עשתה אשה ששאלה וכן אין צריך לחזור ולטבול:

ה יאיר חיים בכרך.

תשובה קפב

א מעשה שהיה ראובן ושמעון נסעו מורנקפורט לווירמש והיו שם בורנקפורט אשה שבעלה בווירמש ובתה הפנויה אצלה ורצו ג"כ ליסע לווירמש ומפני שאין להם תיור כנהוג במדינת פפאלץ בקשו מר"ש הנ"ל שראובן יאמר זו אשתי ושמעון יאמר זו בתי ובהגיעם לאופנהיים מקום שמראים התיור ומי שאין לו התיור יוקנס סך יוד זהובים או כרצון המוכס אמרו ר"ש הנ"ל כנ"ל כי בתיור נכתב שם בעל התיור ושהוא מורשה ליסע במדינה וחפשי ממסים עם אשתו וכב"ב. והמוכס הי' לץ ויודע חוקי ישראל. ואמר איני מאמין כי זאת הזקנה אשת ר' הרך בשנים ובת הגדולה כזו שהיא בת ש' רק ישבע כל

אחד על דבריו כי כן הוא או ינשוק בפה מלא זה אשתו וזה בתו. ואמרו ר"ש כי האשה נדה היא וכן הבתולה לא טבלה לנידתה ולוסתה וגם בלאו הכי יש גנאי ועון לישראל בנשיקת בתו הגדולה ואמר א"כ תשבעו לי כי נדות הנה. כי שכח המוכס השבועה על העיקר ותפס הטפל ואמרה האשה אל ר' כי אמת הוא שבנידתה היא ויוכל לישבע ור' חשש לישבע על פיה והשיב כי אינו יודע רק ע"פ ותשבע היא והבתולה ובבואם לשבע חזר ונזכר המוכס ואמר שישבעו ג"כ שזו אשת ר' וזו בת ש' עם מה שישבעו או ינשקו או יעבור עליהם מה. כך סיפר לי א' מהם המעשה ואמר שנתפשרו עם המוכסין בדבר מועט.

ב ומ"מ נתתי לבי ללמוד בו מה דינו להלכה. נ"ל דנדון הנ"ל מבואר בי"ד סי' קנ"ז ולמעיין כי בהג"ה שם מבואר דכל איסור ע"ז ג"ע ש"ד אפי' אין בהם רק לאו צריך להרג וכו' וביאר שם הש"ך דהיינו כגון חיבוק ונשוק ושהרמב"ן חולק ומ"מ כהרמב"ם וסייעתו ק"ל ודוקא בנשיקה דרך חיבה וכו' וא"כ בנשיקה דנדון לא הוי בכלל ג"ע רק בכלל עבירה דעלמא ועוד קיל מינה. באמת לפי דברי הר"ן בפ"ב דע"ז דמייתי ראיה דגם על לאווין דג"ע יהרג ואל יעבור מגמרא דס"פ בן סורר מעשה באחד שהעלה לבו טינא וכו' וארז"ל מות ואל תעמוד לפניו ערומה ואל תספר עמו מאחורי גדר משמע אפי' אינו דרך חיבה וצ"ע על מה הביא בש"כ י"ד סי' קנ"ז ס"ק יו"ד דברי הר"ן וכ' עליה וכ"כ הרמב"ם והרי הרמב"ם בעי דרך חיבה וכמ"ש הש"ך בתר הכי ואיך יכתוב על הר"ן וכן כתב הרמב"ם וכן צ"ע ג"כ מ"ש הש"כ על דברי ר"י דיליאון וכן נ"ל ממעשה הנ"ל ומעשה הנ"ל היה לתכלית הצלה ממות ואפשר דס"ל להש"כ דמפני שמתוך תוקף התלהבותו באהבה ביקש לראותו ערומה או תספר עמו היינו דרך חיבה.

ג ומ"מ איכא לתמוה על הש"כ דדבריו סובבים על מ"ש בהג"ה יהרג ואל יעבור ולא מצינו דבר הנפלא הזה רק להר"ן משכ"כ הרמב"ם והרמב"ן והרב דיליאון כלהו לענין מלקות מיירי. ואף שאיני כדאי לחלוק על הר"ן מ"מ תמיהני לפי דבריו דנהי די"ל גבי מעשה דס"פ בן סורר הנ"ל דהוי דרך חיבה איך יתכן יהרג ולא יעבור דאם אונסין אותו לעשות דרך חיבה בשאר כל אדם לא הוי לדידי' דרך חיבה שהרי עושה שינצל מהריגה ואין לומר דהר"ן ס"ל באמת אפי' אינו דרך חיבה וגם מעשה הנזכר לא מקרי דרך חיבה מאחר שעושה להציל נפשו ממות ודלא כהמשך דברי הש"ך א"כ קשה יותר איך יתכן זה דשרינן מפני פקוח נפש חילול שבת ואכילות נבילות וטריפות וכל העבירות החמורות ולא נתיר לו לדבר עם אשה או לראותה ערומ'.

ד ומאותה הגמ' אין ראיה כלל דהוראת שעה היה לא שיהיה אסור מצד הדין מן התורה והכי מוכח לשון מעשה שאמר והוא כענין מעשה בא' שרכב על הסוס בשבת ומעשה בא' שהטיח וכו' דבפ' האשה רבה ופה בס"פ בן סורר לא סיים הש"ס הכי דלאו בהאי ענינא דב"ד מכין ועונשין מיירי.

ה ומ"ש בגמ' בשלמא למ"ד א"א היתה שפיר לא ר"ל דאז עשו ע"פ הדין דמנ"ל פשוט כולי האי שהרי מה דדרשינן כל קריבה של ג"ע הוא לר' פדת בפ"ק דשבת ופליגו עלי' בגמ' שם וע' בחידושינו בהשגתינו על בעל מ"א בשיטה ההיא. רק ה"ק אם היתה א"א שפיר עשו סייג מפני שעיקרו חמור מאד ונכון לגדור גדר משא"כ למ"ד פנויה היתה.

ו וע"ק לדעת הר"ן וכי חמור מה שיראנה ערומה דאת"ל שהוא לאו הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו מאשה גופה דק"ל מפני דקרקע עולם היא תעבור ואל תיהרג וכן היה כבר מוקשה כמ"ש התוס' ס"פ בן סורר וכ"פ רמ"א בהג"ה י"ד סי' קנ"ז ועוד יש לפקפק על ראי' ממעשה דסוף פרק בן סורר שהעלה לבו טינא ע"י יצה"ר וגרם לעצמו הסכנה ואולת אדם תסלף דרכו וה"ל לכפויי ליצרו וליתובי' דעתיה ועוד דלא ברירא הצלת נפשו בתקנת שירא' אותה ותספר עמו והכי משמע כמ"ש מעיקרא אין לו תקנה עד שתיבעל שלא חזרו בזה רק מ"ש תעמוד לפניו ערומה ר"ל אולי תתיישב דעתו בהכי אף דאיכא למיחש פן יותר בוער לבו עליה רק אמרו אולי ינצל ממיתה ודאי לפנינו ועל זה אינו בדין יהרג ואל יעבור ודוק.

ז ואין הכרח לומר דנלמד מענינו רק הא כדאיתא והא כדאיתא כך יש להשיב על דברי הר"ן ואת"ל דאין משיבין את הארי לאחר מותו כ"ש שועל שכמוני מ"מ הרי יחיד הוא בזה וכל אינך פוסקים ס"ל דדוקא בדרך חיבה. ולכן נ"ל אם באמת היתה זו אשתו נדה עמו והמוכסין בעל עלילה ואינו מאמין לשבועה שזו אשתו ונדה היא ורוצה לקנסו סך רב או לתפסו ולעקלו אם לא ינשקנה נושק בלב עצב וכמי שכפאו שד ואין בכך כלום וכ"ש אם המוכס יודע חקי דתינו ומבקש שיגע בה.

ח ואע"פ דק"ל כהר"ן וריב"ש וזכרו בהג"ה ש"ע שם דאפילו בשאר עבירות מחויב להציל עצמו בכל הון ביתו היינו בלאו דאורייתא דעובר עליו בהחלט כגון אכילת חזיר או שום דבר אסור מן התורה משא"כ בנדון לא אסרה התורה מעולם רק דרך חיבה ותאוה כמ"ש לא תקרבו לגלות ערו' וכמ"ש הש"כ הנ"ל. ואפשר עוד לומר דמ"ש את כל הון ביתו יתן היינו דוקא בשגוי מכווין להעבירו על דת משא"כ כשמכווין להנאתו דהיינו נדון הנ"ל ועוד שכאן הגוי אינו ידוע שעובר על דת רק סובר שהישראל שיקר לו באמרו נדה

היא מפני שלא רצה לעשות פריצותא לפניו אינו מחויב לבזבז ממון רב רק לפי יכולתו וחסידתו ולא מצד החיוב.

ט מש"כ בנדון שנשאלנו שהיהודים בערמה עשו המוכס הרגיש בזה וכדינא דמלכותא עשה חיקור דבר. אם ירצו ר"ש לא יגעו ולא ישבעו אפי' שבועות אמת כי לא התחייבו עצמן לשנות אפי' ערקת' דמסאני עבורם ויוכלו להתרות בנשים שלא יבואו המה ויגעו או ינשקו להם וכ"ש דמצי ר' לומר כי איני מאמינך שנדה את ולישבע על דבריך. ואם רואים ויריאים ר"ש שיגיעו הם לידי הפסד ממון בשביל כך ג"כ לא ידעתי היתר הן בנשיקה או בשבועה נדה היא כי נהי דמצי לשבע על דבר אשתו בזה דהתורה הימנ' ממ"ש וספרה לה (וגם באשתו צ"ע אם מצי לשבע די"ל דלא הימנ' התורה רק לבא עלי' משום דלא סגי ל"ה ודוק) מ"כ על דברי אשה אחרת מנ"ל.

י ולא מצינו אפילו בדיני ממונות כבהג"ה רק להטיל ע"פ עד א' שהגיד לו שבועה על שכנגדו לא שישבע הוא סתם ולא ידע רק מדבר חבירו דל קי"ל מעדות דלא מצי להעיד כבטור סי' ך"ח מכ"ש שינשק אשת איש מה שהוא גרם רעה לעצמו וכן אפי' ש' לא ישבע על זו שנדה היא פן עדיין לא ראתה מעולם וכן לא ינשקה כי מ"מ לא יצק מקריבת ערוה אף כי אין נדה היא הוי כמו א" בקריבה של ג"ע ואע"פ שאין כאן קריבה של חיבה דאסרה תורה מ"מ מכוער הדבר מאד ותחלת' פשיעה.

יא וכ"ש חליה להם להוציא מפיהם שבועות שוא שזו אשתו ושזו אחות אפי' מגיע להם היזק רק דמ"ש נודרין למוכסין דוקא בעומד מאליו גוזל עי"ד סי' רל"ב סי"ד ע"ש דלא שרינן רק באופן שאינו מוציא שקר מפיו וכ"ש שלא יחטא זה להצלת ממון של זו. כנלפענ"ד:

יב הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קפג

א שאלה: על דבר פלוני שגדפוהו בפוקר באיסור יי"נ מפני שביקש ממנו אותו בעל מלחמה שישתה יי"נ עמו או יקטע אזנו.

ב נ"ל אם הוי דיבור בעלמא וגיזום לא הי' לו למהר לשתות ומ"מ אם באמת ירא לנפשו פן יחרה אפו ויריק חרבו פתאום ויעשה אשר זמם אין לו חטא. כי אין לומר דחסרון אוזן לא מקרי סכנת אבר מאחר דלא תלי בו חוש שהרי הוא אחד מראשי אברים שהעבד יוצא בו לחירות ומ"מ י"ל שאני התם שחבל בו האדון ועוד דמקנסא לא ילפינן ע' סי' קנ"ז בי"ד בש"כ ס"ק ג' דכל הכאת חרב ה"ל סכנה והכי ק"ל לענין שבת מכ"ש סכין מסוכן

כזה ועוד הידים ידי עשו ממהרות לשפוך דם (ובקונטרסים הוכחתי דשבוי שאמר לו אדונו עשה לי מדורה בשבת לחמם או לבשל אצלו אפי' לא גזים כלל שרי אם לא ישמע לקול תחנוניו ובכיותו אפי' לא גזים דמידי ספק נפשות לא יצא ושבוי כלהו איתנהו ביה) בפרט בזמן הזה שאין נסך גמור כידוע ע"ע א"ח סי' שכ"ח בטור ופוסקים שהקילו בסכנת אבר ושם ודאי י"ל דדוקא חוש כמו עין שמרדה ע"ש מש"כ בחבלת חרב.

ג ואם הי' יכול להציל עצמו בממונו ולא עשה חוששני לו מחטאת וצריך תשובה קלה. ושמעתי גדול מחלק דאינו מחויב להציל עצמו בממון רק כשהגוי אומר תן לי מעות או עבור. שיתן מעות ואין לו היתר שיסרב מזה ומזה עד כי יבא לידי הכאות וסכנת אבר וכה"ג שגם זה אסור מה שא"כ אם הגוי לא זכר רק ביקש לאנסו על דת רשאי לסרב ואם יבא לידי סכנה יעבור ואינו מחוי לפדות העבירה בממון. ולעד"ן דגם זה אסור רק מחויב לפרוז כל ממונו ולא יעבור גם לא יביא עצמו לידי סכנה ואפי' האיסור נכלל כגון שהטיל עליו השר לחפור עם בעלי מלאכות ריקם לחוזק העיר יום יום ובכללן שבת וצ"ע בטלול והולכות אבנים ועוד דה"ל מלאכה שא"צ לגופי' וקשה להקל דמ"מ עובר על לאו דלא תסור ועוד דה"ל פרהסיא ולולי דהגוי מכויין להנאתו היה בכלל יהרג וא"י ועוד צ"ע די"ל דנהי דלא מקרי מכוין להעבירו מ"מ ג"כ לא מקרי להנאתו לכן יש להחמיר:

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה קפד

א שאלה: ת"ח השרוי בביה עקתא והכרח מבלי מקום שיהיו ספריו בחדר משכבו ומה גם בימות החורף והקור שאשתו עם עולל ויונק שוכבים בבית החורף שנקרא בל"א שטו"בא וגם הוא מוכרח ללמוד שם לילה ויומם כי שם שם לו חקים ומשפטים בספרי הש"ס והפוסקים על הדפים שבכתליו ועל השלחן ואשתו מבקשת תפקידה וא"א לו בשום ענין לעשות להם כדת וכחק להוציאם חוצה ולפחות להניחם בכלי בתוך כלי כמ"ש התו' והראב"ד והרא"ש ובטור וש"ע א"ח סי' ר"מ וי"ד סי' רפ"ב אם יש היתר משום שימת שלום בין איש לאשתו בליל עונ' או בליל טבילה ובכה"ג אף כי אפשר לומר בהם צד היתר דסגי בשיעמידם על דף גבוהים מן הארץ יוד טפחים דה"ל כרשות אחר כמ"ש הטור י"ד סי' רפ"ב:

ב תשובה: וע"ד שאלתך במה דסיימת אפתח כי במ"ש צד היתר בשהם עומדים למעלה מי"ט הס כי לא להזכיר לומר דלמעלה מי"ט לארץ ה"ל כרשות אחר אדרבה רוב תשמישו של אדם שם הוא וראיה מנר חנוכה ובדיקת חמץ הגע בעצמך והרי קומת איש הוא ג'

אמות חוץ מראשו כמו שהוכיחו התוס' בכמה דוכתי. ומ"ש ממ"ש טור י"ד ר"ס רפ"ב והוא לשון הרמב"ם קרוב לסוף הלכות ס"ת אין משם ראיה כלל חדא דמ"ש אא"כ היה גבוה ממנו י"ט ר"ל למעלה מראשו בעמדו דאל"ה הל"ל אא"כ למעלה מי"ט אלא ודאי כמ"ש.

ג ועוד כי גם למעלה מראשו לא הותר רק לאותן דברים דנקט שלא מצינו בהם איסור בש"ס רק כתבם הרמב"ם מצד האמת והצדק והסברא לכן סגי בגבוה י"ט למעלה מראשו מש"כ תשמיש המטה דאסור מדרז"ל בש"ס אין היתר כלל אפי' יהיו עומדים גבוה טובא מי"ט מעל ראשו או על מטתו (עי' נגעים פי"ג מי"ח) בשכבו ואפי' למעלה אחורי ראשו אסור. ואין ראי' מהא דבשו"ת הרשב"א והוא הג"ה רמ"א בי"ד סי' רמ"ב סי"ח דאינו מחויב לעמוד כל זמן שהס"ת על הבימה מפני דה"ל ברשות אחר ג"כ מטעם שכתבנו שלא נזכר בש"ס ואין ישיבתו בזיון כולי האי והאמת כי שם מיירי ברחב המקום ההוא ארבע (כדרך בימה דידן) ומוקף ג"כ מחיצות כל דהו או אפילו זולתם דודאי ה"ל גבוה י' ורחב ד' רה"י בפני עצמו לשבת ולכל מילי ובכה"ג מיירי ג"כ הא דבטור א"ח ר"ס ע"ט.

ד ויותר היה נראה לכאורה היתר אם רחוקה מטתו ממקום הספרים ד' אמות דלא ק"ל כרשב"א דס"ל כל הבית כד' אמות דמי בתנאי בשהם אחורי ראשו שהרי סגי בהרחקת שיעור זה אם אחוריו צואה ומ"ר בלי סרחון בתורה ובק"ש ובתפלה ונלמד הרחקת זוהמא דתשמיש מן הקדושה כמו הרחקת קדושה מן הזוהמא שהרי פשוט דג"כ שרי לפנות בשעת הדחק בחדר שיש בו ספרים בריחוק זה ומ"מ גם זה אינו כדאי להקל די"ל ודאי תשמיש המטה יש בו בזיון טפי דצריך רחיצה ועזרא תיקן טבילה אע"פ שהיה מטעם כדי שלא יהיו ת"ח מצויין וכו' מ"מ ה"ל קצת טומאה כבעל קרי והוא ראשון לטומאה כבסוף מס' זבים ועי' בש"ס בפסחים דף ס"ז ולכן י"ל במעשה ההוא שגורם טומאה לעצמו חמיר טפי ולכן אמר הש"ס ר"פ מי שמתו אפי' בספרים עד שיוציאם או יניחם בכלי תוך כלי.

ה ומתוך שאלתך משמע דפשוט לך דלא יספיקו להתיר וילונות שסביב הספרים או סביב המטה והדין עמך כי אחר שאינם מחוברין למטה רק נעים ונדים ותלויים ברפיון אין להם דין מחיצה כלל עיין בטור וש"ע א"ח ר"ס שט"ו בהג"ה וסי' שס"ב ס"א ותר"ל ס"י ואפילו מחיצה חזקה תלויה לא התירו אלא במים כבגמ' דעירובין וטור וש"ע סי' שנ"ה.

ו רק מה שאני קוהה בצד היתר לא להלכה ולא למעשה רק גמרא גמור זמורתא תהא הוא מצד שהם בדפוס [עי' תשובה ק"ט דנ"ז] שנתחדש בזמנינו מקרוב תוך רי"ש שנה כמ"ש בצמח דוד שנת רע"א לאלף הששי שאז נתחדש ובד"ה לר' יוסף הכהן בדרך חידוש

שמצא דפוס וינציאה שנת אלף תכ"ח למספרם והוא לחשבונינו לב"ע שנת קפ"ח לאלף הששי ולא מצד העדר קדושת הכתב מפני שהוא בדפוס שכבר אסרוהו הפוסקים כמ"ש הט"ז ר"ס רע"ב אף כי לע"ד אין הוכחתו כלום מפני שלא ידעו לפני שי"ן שנה מענין הדפוס אף כי ראיתי בספר כח ה' שהי' בנמצא מימים קדמונים ברזילי' מוכנים לדפוס אכן לא אותיות נפרדים רק מלות שלימות מלה מלה רצופה לכן לא היו מספיקי' לדפוס המבוקש לכן אין ראיה מאוקמת' דש"ס וע"ש בט"ז ודוק.

ז רק מצד שהמדפיס הוא גוי ולא עדיפא מכותבם גוי דק"ל יגנז וה"ה שאר ספרים לענין קדושתן כדמוכח בגיטין דמ"ה ע"ב ותמה על הקדמונים ובט"ז שלא הרגיש בזה ואפשר דמיירי בשהמדפיסם ישראל וסתמא כך הוא על הרוב. וגם בזה צל"ע דהא בעינן קידוש כל שם ושם וזולתו הס"ת פסול כבגיטין. האמנם קושיא זו ק"ל גם בגמ' שם דבעי למימר שם הא דתני ס"ת שכתבו גוי כשרה כהאי תנא דתנא לוקחין ספרים מן הגוים ואיך תהיה ס"ת שכתבו גוי כשירה.

ח וגם בלה"נ צ"ע דמה ענין דמיון ס"ת או תפילין דמברכין עלייהו ובפסולין ה"ל ברכה לבטלה גם אינו יוצא בחובתן כי גם קריאה בס"ת מתיקון מרע"ה ועזרא בבב"ק דפ"ב לספרים שאם מברכין הברכה על הלימוד אפי' על פה ודוחק לומר שהאיסור הוא מכח ספק שכתבן לשם ע"ז עכ"פ מנא למקשין להקשות מעיבוד לשמן וכתיבה לשמן בשאר ספרים וצל"ע במפרשי הש"ס האחרונים.

ט עכ"פ נלפענ"ד דיש צד קולא מה בספרים נדפסים [ע"ל תשובה ט"ז וק"ט] ע"י גוי עע"ז ואינו מאמין בבורא כי גם הסברא נותנת ומסכמת כי קדושת הס"ת נמשכת ע"י כתיבת איש אשר נשמת חיים באפיו חלק אלוה ממעל שע"י כוונתו וציורי תבנית אותיות קדושים וכל ישראל בחזקת כך שדבקים מצד נפשותן בה' אלהינו ומצד זה נמשכה הקדושה לסת"מ וספרים וכל הקדושות דברים הקדושים למטה כמ"ש קדושים תהיו והייתם קדושים ועי' בספ"ר בשער השמות פ"א דף ק"ט ע"ב. ואם הספרים בכתב אשכנזי משייטי יש ג"כ צד היתר עי' שו"ת רמ"א סי' ל"ד עי' מ"ש בתשובה ק"ו. וע"ע שו"ת רמ"ע סי' צ"ג בגט הנדפס ואם יודפסו מוזוזות ותפילין או ס"ת לא יעלה על דעת אדם שיהיו כשרים. מכל הלין נראה שיש בכח מי שדעתו יפה וכדאי להכריע להקל (מה שאין בי) למצא בשעת הדחק הגדול ובדא"א לעשות בהם כדין ש"ס צד להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאה וביאה בדרך.

י כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך

תשובה קפה

א שאלה ממהר"א מלמד להועיל בישוב הירש הארין אצל נהר נעקיר:

ב שאלה: יהודי היה שותפו של עמלק בריוח הבורסקי וזה היהודי נתן כל בשר אחוריים גם כשאירע לו טריפות לשותפו על חשבון משא ומתן שביניהם והיה זה המשך כמה שנים. ומקרוב נשא הערל מומרית וילדה לו בנים אם מותר לתת לו כמקדם בשר טריפה ואחורים שהמומרית אוכלת מהם והרי נצטוות באיסור טריפה חלב ודם נמצא יהודי המוכר עובר בלפני עיור. וכבר דברתי עם חבריי המלמדים הסמוכים גם עם יודעי ספר העוברים ושבים וקצתם מורנים ורבנים והייתי כמצחק בעיניהם ומ"מ אמרתי אשאלה פי הוד רום מכ"ת מ"ו והוא ישמיעני דעת קדושים. כ"ד תלמידו דמכ"ת אהרן מ"ק לבוב:

ג תשובה: הנה ע"ד שאלתך ודאי שאלת חכם היא וצריכה לפנים ולא דבר ריק הוא כאשר כתבת שהוא לשחוק בעיניהם כי לא רבי' יחכמו באמת כאשר ידמו וירמו אחרים בהדר' מלבושם ופניהם הוי חכמים בעיניהם אף כי באמת כל חכמה וידיעה לא מצאו ידיהם ורגליהם. ולכאורה נראה דלית דין צריך בשש ושום חשש איסור מפני שאף אם ימנע איש יהודי מלמכור לו הרי יכול המומר לקנות ממקומות אחרים וכמה טבחי איכא בשוקא שע"כ איצטרך בש"ס פ"ק דע"ז ד"ו רע"ב לאוקמי' ההיא דאסור להושיט כוס יין לנזיר וכו' דקאי בתרי עיברא דנהרא וכ"כ התוס' והביאו רמ"א בהג"ה בש"ע י"ד סי' קנ"א ס"א. מ"מ הרי שטר ושוברו עמו דיש מחמירין והם הג"ה מרדכי והר"ן ואע"ג שכ' שם ונהגו להקל ונראה דע"כ נהגו היתר במכירו' בגד שעטנז למומרי' וכן טריפות. והיינו שהיו דבריו ללעג ולקלס בעיני שלמים וכן רבים מ"מ נהי דאין למחות במקום דנוהגין מ"מ אורויי לא מורינן כבגמ'.

ד ומה גם שבנדון זה היהודי נותן להערל בהקפה ועל חשבון בלא דמים על עסק משא ומתן בודאי בכה"ג א"א לו ליקח מאחר כי לפעד"ן דזה כללא הוא דכל היכא דשרינן מפני סברא שאפשר לו להשיגו במקום אחר היינו דוקא בשישנו במציאו' לרוב איך שיבוקש ובלי טורח ולכן אף אם נאמר דשרי למכור בגד כלאים שעטנז הוא שאותה הסחורה עצמו שעטנז והוא גולם אינו מלבוש דודאי אי איכא במתא דשכיחו תגרי לדעת המקילים שרי מש"כ בשאין במציאות שם ויצטרך לשוט ולילך למקום אחר דטריחא ליה מילתא וכן למכור לו מלבוש מתוקן כבר של שעטנז דלא מתרמי ליה במדתו ובדמיו כדבעי אפי' יש עוד כמה ערלים מוכרי בגדי' ומלבושים אסור וחילי דילי בסברא זו ממ"ש בש"ס מס' ע"ז שם ד"ו ע"א אבעי' להו וכו' למה נ"מ דאית ליה בהמה לדידיה וכו' משמע דאי לית ליה לדידי' אסור משום לפני עיור אע"פ דמצי לקנות מאחרים והכי

משמע במ"ש מלת לדידיה והטעם משו' דצריך לטרוח אחריה והכי מוכח נמי לע"ד ממה דק"ל ס"פ הרבית [ע"ע תוס' שם סד"ע ע"ב] דלוה עובר על לפני עיור אף ע"פ דמצי להמציא מעות אצל גוי דנפישי בהו מלווים בריבית והיינו משום דצריך לטרוח אחר זה (עי' ס"פ הרבית תוס' ובמרדכי מס' ע"ז רמז אלף ר"ד) ולכן נ"ל דאסור למכור יין נסך למומר דג"כ לא ברירא שאפשר להשיג כרצונו יין טוב ובדמים כזה וכבר כתבו התו' ספ"ק דט"ז דאפי' איסור דרבנן יש בו משום לפני עיור ומזה צ"ע במרדכי ריש מס' ע"ז סי' א' ר"ג ר"ד דלא משמע כן מש"כ אם נותן למומר כוס יי"נ בלי דמים וה"ה נדון דידן דאין המומר לוקח הבשר בדמי' רק על חשבנותיו עם הישראל (ולכן גם העקוב ומסרסר לו זונה ואפי' המזווגו דאין הדבר מצוי לו מיד ברצונו. מש"כ המזווג בגוים אין איסור ואין לו' דלא עדיף ממה שאסור לינק ולהוליד דכאן מי יימר שתוליד והא גרם רחוק ומי לנו גדול מרמב"ן שעשה לגויה רפואה שתלד כמ"ש הרשב"א ע' בתשובותיו ק"כ וקס"ז ומ"מ קבלתי מפי גדולים וזקנות כי המעסק באלה לא יצא נקי מזרע שמקדיח תבשילו ונרמז במ"ש לא תתחתן בם וגו' כי יסור וגו' ודוק). ונ"ל עוד טעם לאיסור ממה שכ' בש"כ בשם ד"מ שטעה שנהגו להקל מפני דגוים בזמן הזה לאו עע"ז ננהו כי לא הוזהרו על השתוף וטעם זה לא שייך רק בליתא דע"ז לגבי גוי דבהכי מיירי שם מש"כ במומר בכל עבירות לא שייך ההיתר וע"ס קנ"ט ס"ב בש"ע גם אין היתר במה שאינו נותן השר ליד הגוי רק לשפחתו וה"ל לפני דלפני דהרי שלחה וכנותנו לידו דמי דק"ל דלחומרא יש שליחות לגוי [עש"ע י"ד סי' קס"ח ס"ד הג"ה. צורבא מרבנן א' ביקש להראות חריפתו והתפאר כי מצא לה"ה בעל ש"כ שגה ברואה ולא דק במ"ש בי"ד סי' קנ"א ס"ק ו' וביקש להשוות דעת הפוסקים ולומר דלא פליגו בענין לאו דלפני עיור ואמר כי הגמ' תוס' ורא"ש ור"ן פ"ק דשבת מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו וכו' עיין בעת כותבו כי בפי' כתבו דא"א לתרץ דמ"ש שם מותר דמיירי בגוי כי גם בגוי אסור. והשבתי לו כי הוא ראה ולא דק כי שם מיירי בנותן ליד גוי בהושיט ידו לפנים או בהיפך דודאי אסור מדרבן כי אחר דתיכף מוציאו הגוי הוי כאומר לו להוציאו מש"כ בענין מכירה פה דאין כאן רק חשש פן יקנה לצורך אלילים ולא מתחזי בשום ענין שמוכר לו ע"ד כך וכאלה צוה ואמר לו. ועל כן נותנין מזונות לפני הגוי בחצר ומייתי ליה שם התו'. וה"ה הש"כ לרוב פשיטתי' לא האריך לבאר זה].

ה מ"מ הוריתי להתירא מכמה פנים הא' ממ"ש הש"כ שם סי' קנ"א ס"ק ו' דנראה לו דלא פליגו דהמחמירין לא אסרו רק בלפני עיור וגו' דנגד ישראל חבירו הרי אפי' להפרישו חייב מש"כ בגוי או מומר. ב' דלכ"ע אין איסור מדאוריי' כי דעת האוסרים ר"ל מדרבנן

ואף שהש"כ כ' פשר דבר לחלק בין ישראל למומר וגו' כ"ש דס"ל דבמומר מותר ונ"ל דלדידי' ג"כ גבי ישראל אינו אסור רק מדרבנן אחר דמצד דחייב למנעו אתא עליה ומ"מ כל זה בדאפשר למומר להשיגו במקום אחר לכן מטעם זה אם הישראל אומר כי לא ירצה להלאה לתת לו בהקפה וחשבונות רק אם רצה לקנות יקנה במזומן ודאי שרי. ג' מלשון רמ"א במ"ש ויש מחמירין ולא כ' ויש אוסרין מכלל שדעתו נוטה עם המתירין וזה כלל בידינו. וד' אחר שכל איש שורר בביתו ובפרט ביניהם והממון שלו והוא בעל המשא ומתן אשר לוקח הבשר על חשבונו לכן אע"פ שהגוי הקונה מאכיל המומרת ממנו הרי אלפני דלפני לא מפקדינן כבגמ' פ"ק דע"ז ומצד זה אם היה הוא מומר אסור ונ"ל דאפי' ודאי אין המומר הקונ' אוכל ממנו רק מאכיל לאשתו המומרת אסור דבכה"ג אחר דהמומר מצווה ג"כ בלפני הוי זה הנותן לו ג"כ עובר בלפני דמכשול לאו דלפני שיאכיל למומרית וזה ברור לע"ד וראיה לזה מתוס' מס' ע"ז סוף דט"ו בשם הר"ר אלחנן יע"ש אלא שכ' אנו מוזהרין שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו ולע"ד א"צ לזה רק דעובר המוכר בלפני ממש כי כל עבירה שיעבור המצווה בה ודאי תכשול הוא וכן בן המומרים אפי' מגוי כ"ש מן המומר דינו כמומר לכל דבר ע' טור וש"ע א"ה סי' מ"ד ואין להאריך בזה פה. ה' הרי בנדון דידין שכבר לקח הערל מישראל הבשר בהקפה ועל חשבון כמה שנים לפני שנשא המומרת לכן יש להקל קצת כענין שאמרו הוא בא בגבולי ובכמה דוכתי. ו' מטעם זה שכבר כמה שנים נתעסק עמו ואם יפרוש ממנו עתה ה"ל איבה בכמה דוכתי חששו רז"ל לזה ויותר יש לחוש במומר דדרכן לגרות בנו ולהבאיש ריחינו ונ"ל דמה שנהג להקל במכירה לגוי בכמה דברים בא ממה שנהגו קדמונים להתיר בסוחר משום איבה שמוכר לכל.

ו ומ"מ אע"פ שלא רציתי לאסור על היהודי מכירה הנ"ל בהיותו ניזון ממש מעסק השותפות וה"ל הפסד מרובה מפרישתו ממנו עם איבה רבה אם היה שואלני מעיקרא אם ישתתף עמו אחר שנשא המומרת על אופן שיקח הבשר האסור לא הייתי מתירו כי נ"ל שבעל נפש יחוש לעצמו דמ"מ באה תקלה על ידו לאדם [ש' תשובה קס"ו דפ"ד ע"ב] והרי אמרה תורה ואת הבהמה תהרוגו בשביל כך ואפילו עצים ואבנים כדרז"ל על אשיריהם תכרותון כבספרי ורש"י מייתי לה אף כי חזינא תיוהא במ"ש הש"כ לפי דעתו כחכם יודע פשר דדעת האוסרים היינו בבר ישראל שמחויבים להפרישו דהא תינח בגוי דודאי אין מוטל עלינו להפרישו אבל מומר אחר דקידושיו קידושיו וכדין ישראל הוא מאן לימא לן שאם היה בידינו ובכחינו להפרישו שלא הי' מוטל עלינו ועוד יש לפקפק בדברי הש"כ דדעת האוסרים לגבי ישראל דווקא ואפי' לא קאי אשרי עוברא דנהרא

והרי בבריי' נזכרו שניהם כוס יין לנזיר והוא יהודי ואבר מן החי לבני נח אלא דבזה ידחק הש"כ וישיב לנו דהמקשה וגם המתרץ דבריהם סובבים על אבר מן החי לבני נח ודוק (וכבר כתבנו שכל גוי ומומר לע"ז היינו הכופרים ביחוד ובבורא) והוא דוחק לכן יש להחמיר לכתחילה כ"ש שיש למנוע מליקח מומרת להחם לו בית החורף ולהיטיב לו הנרות בשבת דגרע טפי דשליחותי' עבדא ופעם אחת ראיתי כזה בישוב וואנציבעק והוכיחתי אותם עלזה ולא שמעו בקולי ולא אבו לי ומ"מ כתבתי מה שנ"ל:

ז יאיר חיים בכרך.

תשובה קפו

א שאלה: מעשה בכפר שהיו בו י"ג ב"ב וקבעו חדר יפה לבהכ"נ והתפללו יום יום במנין ובהגיע ימים הנוראים לא היה להם תוקע להוציאם ידי חובתם רק בריחוק מקום שש פרסאות היה בקהלה ב"ב תוקע מומחה ומפני שהיה שעת חירום וגייסות לא רצה לבא אליהם רק בשכר כ"ף ר"ט ושיתנו המעות לפני נסעו כי ירא שאח"כ יהתלו בו ולא יתנו לו רק כאשר נתנו לו שנה בשנה והוא ששה ר"ט. ועמדו הב"ב הנ"ל למנין אם יתנו לו מה שביקש ואמרו ששה מהם שיתנו לו מה שביקש שיצאו י"ח ביום הנורא וז' מהם אמרו כי אינם רוצי' לפזר ממון כ"כ כי עניים הם ואנוסים מבלתי יכולת. וששה ב"ב הנ"ל אמרו כי לא יוכלו ז' האחרים להכריעם מכח רוב מנין כי הם רוב בנין גם בלה"נ נא' לא תהיה אחרי רבים לרעות כי ודאי רע ומר הוא עזב' את המצוה דגדולה הזאת דאתיא לקיצין פעם בשנה ובאו כולם לפני מלמד תינוקת שלהם המכונה רבי ובגובה אפו מורה הוראו"ת ואמר הלא דבר הוא שזה היום למדתי דין זה ובמשנה עם התלמידי' בעלי משנה והוא פ"ד דפאה אפי' צ"ט אומרים לחלק וזה אומר לבוז לזה שומעים שאמר כהלכה ה"נ לאלו ו' שומעי' ואלו ה' רק א' מהם והאומר היפך זה טעה בדבר משנה.

ב והגיע לאזני אחר ימים כי לא מרו פי רבם הנ"ל כאלו קבלו הדבר מהר סיני (והוגד לי כי אלו ששה ב"ב אשר נגע יראת אלהים בלבם הסכימו אם יעקשו חביריהם יתנו המה לבדם להתוקע שכרו ויתנו עמו שלא יצאו בתקיעתו רק הם לא חביריהם) וכתבתי לו אגרת עם קללות נמרצו' כי נתעוררו עליו ע"י זה כמה הוראו' שהורה חקים לא טובים ומ"מ למען לא יקרא תגר עלי כתבתי לו בדבר הנ"ל דברי טעם ושגיונותיו בדמיונו באריכות ותמצית כתבי כי אין ראיה ממשנה הנ"ל משום דרמיא המצוה על בעל השדה ואין לעניים לדבר ולעמוד למנין. לכן באין סכנה המצות לבוז כמ"ש תעזוב אות' מש"כ בנדון הנ"ל הגד בא לי באיזה טעם יכריחו המיעוט את הרוב הלא חובות הגוף הוא

ולכן המנהג שנגבה לפי הגברים לא הממון אף כי אם יוסיפו לתת במצוה מצד ההידור ואפשר באחר בזול יש לפקפק ולומר דנגבה התוס' לפי הממון ע' בש"ע סי' נ"ג סך"ג שם בב"י. מ"מ אם אין כאן רק דבר אחד לקיים בו המצוה ודאי אזלינן ע"פ רוב הדעות ורובא דאוריי' ומה ענין לא תהיה אחרי רבים לרעות לכאן כי נאמר בדיני נפשות ומה ענין רעה כי מהיכא פסיקא לן שאין הדין עם הרבים אלו.

ג האמנם ראיתי מ"ש ה"ר ירוחם שנראה לכאורה סייעת' להוראות רבי הנ"ל והוא שכתב על כופין בני עיר זא"ז וכו' דאפי' מועטים למרובים והביאו בהג"ה רמ"א בח"מ ר"ס קס"ג מ"מ אין משם ראיה כי ודאי כל אותן השנויים שם הם תקנת חכמים לצורך חיבור וייישוב בני אדם שדרכן בכך ומיירי ג"כ כשההוצא' היא לפי הסדר והמנהג ואפשר שיש ללמוד משם כל דברי מצוה הנהוג ומצוי בדמים הראויים או מעט יותר כגון הא דבא"ח ס"ס נ"ה ור"ס ק"נ ונ"ל דגם לענין הדור מצוה עד שליש במצוה דבב"ק וצל"ע בזה אע"פ שכך ארז"ל שראוי לעשות כך מ"מ אם ציבור מבקשין אתרוג מהודר בדמי שליש יותר על הקטן המצוצמם כבטור וש"ע סי' תרנ"ו לא ברירא לי שהדין עם המרובים אם יחידים מעכבי' כ"ש למימר שהיחידים כופין המרובים. רק הירא וחרד יקיים מצוה מן המובחר בתוס' שליש ומזה נ"ל שאם יגיע לחלקו בדמי אתרוג שהוא לכלל הקל סך מה ויכול לקנות אתרוג לעצמו לבד בתוס' רק שליש מחויב לעשות דזה ודאי הידור מצוה ולעד"ן עוד דאפי' לדעת ר"י ובמקום שיכולין יחידי' מועטין לכוף הרוב היינו מיעוט' מש"כ מיעוטא דמיעוטא [הדרכני כי מסברא זו שהרי במה דק"ל כל קבוע כמחצ' על מחצא דמיא אפי' ט"ו חניות וכו' וילפינן מוארב לו וגו' ואפי' ט' ישראלים וכו' ודו'] והוא כגון ב' נגד י"ג וג' נגד ט"ו לא. בכה"ג מחלק הש"ס בין מיעוטא למיעוטא דמיעוטא גבי סמוך מיעוט' דמפלת וכו'. ואע"פ דשם תרי מיעוטא בבחינות שונות הם י"ל דה"ה וכ"ש שיש לחלק בבחינה אחת.

ד ואם נסתפק חזר הדין לסיני דאחרי רבים להטות. והנה בגוף הדין. כתבו התוס' בב"ק ד"ט ע"ב על מה דמקשה בגמ' אילימא שליש ביתו וכו' משמע דא"צ לבזבז כל ממונו ולקנות אתרוג ואפי' שליש ביתו משמע דלא מחויב וכו' וכ"כ הרא"ש שאינו מחויב לבזבז הון רב והרי בש"ס חשב לרבות' ר"ג שקנה אתרוג באלף זוז והרי אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. והב"י הביא כל זה בא"ח סי' תרנ"ו ושר' ירוחם סיים בו ומ"מ בעישור נכסיו חייב לקנותו וכ' הב"י ולא ידעתי מנין לו ונ"ל דס"ל ממה שהביאו התוס' הא דהמבזבז ש"מ דסבירא להו דדמיין להדדי ונהי דאין חיוב לבזבז מ"מ לתת מעשר

חיוב הוא מדרבנן וה"ה גבי דמי מצוה. ודאי דאין זה ראיה כלל ולא זכרוהו התוס' לראיה רק דמצינו דאפי' במקום שציוות' תורה על נתינת ממון אל יבזבז יותר.

ה עוד כ' הב"י בשם הרשב"א על מה דמשמע בגמ' דאפי' על מצוה עוברת אינו מחויב ליתן אפי' שליש ממונו שהוא תמה מאד ושהראב"ד נתן טעם כדי שלא יבא לידי עוני ויפיל עצמו על הבריות וכמו שאמרו המבזבז וכו' שהעוני כמיתה וכו' וגם מזה קצת סמך לדברי ר' ירוחם דטעמא חד לתרווייהו ואחר שהרשב"א א' מגדולי הפוסקים הקדמונים כנודע מיקר תפאר' גדולתו וחידושיו בש"ס וספריו ת"ה הארוך והקצר וידו בכל סוגיי' הש"ס לכן נתתי לבי אל דבריו במה שתמה שלא יחוייב אדם ליתן אפי' שליש ממונו כי לכאורה תמה על תמה זו דודאי הסברא נותנת כך כמו שנא' עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ומהיכן פשוט לי' שצריך לבזבז כולי האי על מצוה ומ"מ לכשתדקדק הדבר מעויין ויותר מוכרע לחיוב מלפטור ולולי מה דמקשה הש"ס דב"ק שם אלא מעתה מאן דאתרמי ליה ג' מצות ליתיב לכולהו ביתי' דהמשמעות ודאי דדחי מה דבעי למימר שליש ביתו דאי ס"ד דודאי בעי למיתיב שליש רק בדאתרמי לי' ג' מצו' אין סברא שישאר בחוסר כל ה"ל לש"ס לתרץ כך ולעולם שליש ביתו ואי אתרמי לי' ג' מצות יניח מצו' השלישית ויקיים מיהו תרין מנייהו אלא ע"כ דנקט מאן דאתרמי לי' וכו' למשל ומ"מ גם נתינת שליש אין סברא כמו נתינת כל אשר לו לג' ועל זה תמה הרשב"א כי ס"ל שראוי לאדם לקיים מצוה צוהו ה' ממה שחוננו עד היכן שיגיע מצד הסברא. ולכאורה ראי' לזה מירושלמי דפאה תני רשבי"א גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר כבד את אביך וגו' ונאמר כבד את ה' מהונך מה אתה מכבדו מהונך מפריש לקט שכחה פאה תרומה מעשר ראשון וכו' עושה סוכה לולב שופר וכו' אם יש לך אתה חייב בכל אלו וכו' כשהוא בא אצל כיבוד בין יש לך הון בין אין לך ואפי' מחזיר על הפתחים והנה לפי מה דק"ל כמ"ד כיבוד אב משל בן נדחקו לפרש מ"ש אפילו אתה מחזיר על הפתחים ר"ל לבקש פרנסת עצמו ע"י שיצטרך לטפל אם אביו יבטל ממלאכה שיסתפק ממנו וכ"כ בטור וש"ע י"ד סי' ר"מ ס"ה ואיך שיהיה ממה שאמר בירושלמי גבי מצות סוכה לולב שופר אם יש לך אתה חייב ודאי משתמע כל שיש לו אפי' רק כדי כדי המצוה חייב לקיימה דאל"כ רק אפילו הוא עושר חייב לבזבז ה"ל לאשמעינן חידוש יותר שאפילו יש לו אינו מחייב לבזבז ובכיבוד אב מחויב אף שיבא ע"י לידי עניות ומכל מקום יש לומר דנהי דיש ללמוד מזה לכאורה דצריך לפזר ממונו אפי' יותר משליש או חצי אם ישאר לו כדי סיפוקו ואם כן הוא סותר לש"ס דב"ק ואם כן ודאי בכל דוכתי ק"ל כש"ס דידן מ"מ אין ראיה כלל שיפזר אם לא ישאר לו כדי סיפוקו דיש

לפרש מ"ש בירושלמי אם יש לך ר"ל כדי פרנסתך דאם לא נשאר לו שיעור הזה לא נקרא יש לו דמה לי קטלא כולא או פלגא ומחביריו הוא למד דברים שבממון והם לקט שכחה פאה תרומה מעשר ראשון וכו' וגם ממ"ש קרא מהונך ודאי משמע מקצתו וכמ"ש בש"ס עירוכין פרק המקדיש (ערכין דף כ"ח ע"א) ת"ר מכל אשר לו ולא כל אשר לו מאדם ולא כל אדם וכו' ושם במשנה אראב"ע מה אם לגבוה אין אדם רשאי להקדיש כל נכסיו וכו' ואף על פי שאין ראיה לדבר דחס הקב"ה על ממונם של ישראל וכיוצא בזה במשנה דנגעים.

י ואחר שבאנו לכלל זה שמ"ש בירושלמי דחייב כשיש לו ר"ל כדי פרנסתו היה נראה לומר דהשיעור הוא כמה שכתוב במשנה סוף פאה מי שיש לו מאתים זוז או חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול דשיערו חז"ל דשיעור זה הוא כדי פרנסת איש וביתו ומעתה י"ל דה"מ בזמניהם שלא היה כולי האי עול משא מלך והי' הכל בזול כדמוכח בכמה דוכתי ומבו' בג"ה בתשובה אחרונ' שכתבתי בספרי חוט השני מש"כ בזמנינו אין גבול לומר די לחיו' נפשינו ונפש אמה וילדיה ובכה"ג כ' ר"ת גבי ריבית לחד טעמא בפ' הריבית ס"ד ע' ובי"ד בטור וב"י וש"ע סי' קנ"ט וסי' רנ"ג. ומעתה חזר הדין לדבר שאין לו שיעור רק אשר ידבנו לבו כפי יכולתו והעשיר ודאי לו ירבה לקנות מצוה בסך גדול מאד אם מופלג בעושר הוא וי"ל מה שהביאו התוס' ראיה מר"ג שקמ"ל בגמ' כמה מצות חביבות שלקחו באלף זוז כבגמ' פ' לולב הגזול דמ"א ע"ב הרבותא הוא אע"פ שהיו באים בספינה בלי בית והון וכדק"ל במשנה עני הי' באותו שעה והיו צורכיהם מרובים מ"מ לקחו ר"ג באלף זוז ואפשר כי לא היה בנמצא רק א' וחלקו כבוד לנשיא שהוא יקחהו דאל"כ ראב"ע שהי' מופלג בעושר כמ"ש בפ' במה בהמה על פרתו של ראב"ע לא הי' נמנע מליקח לולב.

יא וא"כ מעתה אין תימא על שתמה הרשב"א על פשטי' דש"ס דמשמע דפשיטא לי' שאינו מחויב ליתן אף שליש ממונו הן דבזמניהם היה סך מעט מספיק לצרכי אדם הן במה דכללא כייל הש"ס שמן הנמנע הוא לו' שיתן שליש ומשמע אף בעושר גדול ומופלג דברור גלוי וידוע שנשאר לו הון עתיק ועל זה תמה.

יב ובאמ' יש קצת ראי' מדעת הקב"ה בתורתו דלא חס כלל על ממונו של אדם במצוה דרמיא עליה והוא קרבן עולה ויורד דמצורע ויולדת דכתבה ואם אין ידה משג' וכו' משמע דאם ידה משגת חייבת לתת מה שיש לה (וצל"ע אם מסדרין לבעלה בדין עירוכין וב"ח) והכי משמע ממ"ש בת"כ רפ"ד פ' תזריע ואם לא תמצא ידה אין אומרי' ללות מכלל דמ"מ מחייבינן לה בכל אשר יש לה.

ט ואמר עוד שם בת"כ דצ"א ע"ב יש לו שה ואין לו צרכיו מנין שיביא קרבן עני מכלל אם יש לו צרכיו חייב להביא השה וצרכיו ופי' צרכיו ר"ל נסכיו הבאים עמו וכ"כ בעל ק"א שם וכך פי' ופסק הרמב"ם בהלכות שגגות פ"י (ושגה הק"א בפ' ויקרא ר"פ י"ח דקכ"ד ע"א שפי' מ"ש צרכיו ר"ל צרכי עצמו במזון וא"כ הוא נגד מבוקשינו אבל באמת שם שגה ושכח עצמו דברי רפ"ד פ' תזריע אף שעשה ג' מהדורות באותו ספר גם נעלמו ממנו דברי הרמב"ם) והוצרכתי לכל זה שלא נפרש ג"כ מ"ש תורה ואם אין ידה משגת ר"ל שאין לו חוץ מכדי פרנסתו השגה לזה לכן כתבנו ראיה דר"ל אפי' עני מדוכא שאין לו יותר מכדי כשבה ונסכיו מחויב להביאו רק שלא יצטרך ללות ולמזונתיו ע"כ ישאל על הפתחי' הוא לפרנס אשתו או גם היא ודוק ולכאור' איכא להקשות ע"ז ממשנה ב' פ"ד דעירוכין שאם עשיר אמר ערכי ושמע עני ואמר מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר ואיך נחייבו בערך עשיר אם נפרש גדר העני שאין לו כי אם סלע שהוא ערך עני.

י אבל באמת ל"ק דמ"ש שמחויב העני לתת ערך עשיר ר"ל שיהי' השאר חוב עליו וכ"כ הרמב"ם בהדיא בהלכו' עירוכין פ"ג יע"ש דמשם ראי' למ"ש. ואין לומר דאין ללמוד משם לכל המצות די"ל היכא דגלי גלי אדרבה י"ל מדאיצטריך שהרי לא גילתה התורה דבר לחייבו בזה רק מכללא שמעינן ממ"ש ואם לא תמצא ידו וגו' ש"מ דפשוט מאד דמחויב לקיים מצות ה' דרמיא עלי' (אף כי אינם טמאים [פי' אם אינם מביאין קרבניהם דנקראו מחוסרי כפרה וע' במשנה נדה פ"י מ"ו] כי נטהרו בטבי"ל והעריב שמש לכל דבר זולת לאכילת קדשים כבמשנה ונקראים מחוסרי כפרה) בכל אשר לו וגם לא ברירא לן דמסדרין לו דשאני עירוכין דארז"ל ואם מך הוא החייהו מערכך וב"ח גמרינן בג"ש מיכה מיכה.

יא ונחזור לנדון דאילו תמן הוינא חזינא אם רוב מב"ב בעלי כיסים באופן כי לא יחסר לחמם ופרנסתם מבזבוז ממון הזה ונכלל בזה סתם ב"ב שאינם נצרכים למתנת אחרים ודאי הדין עם המבקשי' אף שהם עניים כי יתנו לפי ערכם ויכולתם מש"כ אם רובם מניי' אף שקצתם מסכימים לבזבז ממון הדין עם המעכבים כי אזלינן בתר חיוב ופטור מצד הדין ולא בתר דעתם ואף כי גובין לפי הערך מ"מ אין העני מחויב לבזבז אפי' מעט יותר מהראוי מפני מעט מזעיר הנשאר לו וק"ל.

יב ומה דחשש התוקע פן יהתלו בו לכן קפיד שיתנו לו מעותיו תחילה. סבר היה דדמי לטול דינר והעבירני דבגמ' ובח"מ ס"ס רס"ד. והיה אפשר דמיון זה אם היה שנה פשוטה שלום ושלוה דנהי דאין לכופו מפני דהמצוה לא רמיא עלי' ע' בהג"ה רמ"א בי"ד ס"ס רס"א וס"ס של"ו ע"מ היה אפשר לו' דאם סירב עד שהוצרכו להפריז לו יותר מן הראוי

אין לו רק שכר הראוי לפי הטורח אם הוה דבר רשות והוא כענין מטען דגבי פועלים. מש"כ אם שעת חירום הוא דיש חשש סכנה אפי' בממון ופחד ובהל' הדרך לתת הרבה לכן מחויב לתת לו כל מה שפסק לו כמ"ש ס"ס של"ו.

יג ובדבר מה שאמרו אלו ששה שאלו לא נתרצו חביריהם היו מתנים עם התוקע שלא יצאו בתקיעתו רק הם ולא חביריהם ואם נשפוט בזה אם בידם לעשות כך. נראה פשוט דאם מתנים עם התוקע שיכווין שלא יצאו הם בתקיעותיו ודאי תנאם קיים כי המה אינם מחויבים להעמיד תוקע לחביריהם וגם על התוקע אין חיוב. ואם מכווין להוציא דוקא אלו ולא כל השומעים ודאי לא יצאו כבמשנה. ואם יעבור על התנאי ויכווין להוציא כל השומעי' נ"ל דכל השומעים לא יצאו [עשו"ת ר"ת מדינא א"ח כ"א שצ"ע] דנקרא התוקע שליח בנ"י כמו הש"ץ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחתו.

יד ואם יש שאלה אם יפה וכהוגן עשו בזה נראה דתלי בשיטה שכתבנו אם המסרבים כדין עשו אלו שהתנו שלא כדין התנו אם עדין רוצים לתת לסיוע לפי' יכולתן ושכר הראוי בשנת שלום. מ"ש כאם המסרבים שלא כדין עשו. המתנים כדין וכדת עשו ואין לפקפק בהם לומר שאם היה זמן ויכולת הי' הדין לכוף אותן על מדת סדום דזה נהגה וזה לא חסר ולדמות ליה לדיני' הנזכרים בגמ' ובטור וש"ע סי' רס"ד וסי' שס"ג כי יש לחלק בכמה פנים אף כי ראוי לדון כך מפני תיקון עולם שלא לכוף בכה"ג דאל"כ יפרשו כמה וכמה מן הציבור בשכירות חזן לימ"נ ותוקע ויסמכו על יראי ה' שמ"מ ישכירו הם.

טו ואם היה הנדון בקניית אתרוג בדמים בלה"נ לא מקרי זה נהנה וזה לא חסר דודאי חסר האתרוג במשמוש יד דומה לשחרות' דאשיית' גבי דר בחצר חבירו ונקראי' בדבר מצוה כל עדת בש"י גברא דעביד למיגר והמצוה כבית העשוי לשכר ואין להאריך עוד והנלפענ"ד כתבתי:

טז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קפז

א שאלה: ראובן ב"ב בק"ק פלוני עני ואביון ותלו ביה טפלי ומתוך עוניו הוצרך להיו' עובד ומיטפל בבית לוי עושר ופלג בנכסין ומזומנים וחנות של סחורה ובפרט בריבוי יין במרתפו וגם במרתף המושכר לו. ופסק עם ראובן שישגיח על יינותיו השגחה רבה הצריכה לריבוי יינות כאלו הן במלוי בכל שבוע פעם או פעמים ולפנותם מחביות לעתים מוגבלים הידועי' הן בחביות לבדוק אותם ואת עקליהם שלא יארע לו ח"ו היזק ואם יראה בהם תיוהא יניח לתקנם ע"י אומן המיוחד לו. ופסק ליתן לראובן לשכרו

בכל חודש א' ר"ט. והפועל העני בהיותו לפעמים נצרך למלבוש או בניו ואשתו לקח מחנות של לוי. ולוי רשם בכתב אמת מה שלקח ודמיו וגם נתן רשום להפועל העתקתו. ויהי היום ונתעורר מריבה בין הנשים וקפץ לוי ונשבע שלא יבא ראובן לביתו ולמרתפו ולעבודתו עוד ותבע מראובן לערך עשרים ר"ט שנ"ח לו במשמעות פנקסו מה שלקח מחנותו יתר על שכרו הראוי לו בהמשך י"ב שנה שעבד עבודתו. וראובן השיב שהחשבון צדק ע"פ הרשימות שיש לו אכן אחר שקיבל ממנו בהמשך הזמן בסחורות יותר ממאה ר"ט ורשום לו דמי כל סחורותיו ביוקר רב משוויין ודמי מכירתן לאחר רק דחשב מאחר שאינו מוציא ממון מכיסו רק בא בשכרו לא יקפיד. אבל עתה שיצרך לשלם המותר הוא מערער על הכל כי אם יחשוב כל סחורות כפי דמיהן לא ישאר לו מאומה בידו.

ב לכאורה נרא' דהדין עם לוי וראיה מגמ' בפ' הריבית דס"ה ע"א דאמר רבא האי מאן דמסיק תריסר זוזי בריבותא ואגר לי' חצר דמיתגר בעשר' בי"ב כי מפקינן מיני' תריסר הוא דמפקינן מיני' א"ל רב אחי מדיפתא לרבינא ולימא לי' כי אגרית הכי דהוי קא משתרשא לי' וכו' פירש"י בריוח היתה באה אלי והשיב משום דא"ל סברית וקבלית וה"נ מצי לוי למימר לראובן הלא נתתי בכל פעם לידך הרשימה וגם הגדתי לך דמי הסחורה ונתרצי' סברית וקבלית. ולכאורה כ"ש וק"ו הוא שהרי שם הוא ריבית דאסרה תור' ולא טרח בעדו מידי וסברא לו' דעל כן בוש מלסרב ליקח החצר בי"ב אף שאין דמיו רק יוד כ"ש כאן שבא בשכרו הקצוב לו וה"ל לומר שהסחורות אינם שווין כך וכך לכן ודאי סבר וקיבל.

ג אבל אחר העיון הראוי בדיני ממונות שהן מקצוע גדול בתורה נראה דיש לחלק ביניהם דשם בההוא חצר דמצד עצמו אלו לא בא בריבי' רק השכיר לו חצר דמיתגר ביוד בי"ב ודר בו צריך לתת לו י"ב דאין אונאה לשכירות קרקע כמו לקניית קרקע בכלל אין אונאה לקרקעות.

ד רק שזה שדר בחצר טוען דמה שאין אונאה לקרקעות הוא כשנתאנה בהטעאה ומקרא נפקא כל אלו שאין להם אונאה ודוקא בכה"ג מש"כ זה ששכר החצר טוען שמעולם לא נתאנה כי ידע שאין השכירות עולה כ"כ רק דשתק וקיבל מטעם הואיל דבחנ' בא לו והשתא דהוצרך לשלם היתה קבלתו ושתיקתו בטעות ועל זה אמר רבא דאין זו טענה להוציא עצמו מדין תורה וממה דשתק וקיבל מפני דברים שבלב רק סבר וקיבל ולא אתי מחשבה ומבטל מעשה השכירות.

ה וה"ה בנדון דידן אם היו הסחורות ביוקר משוויין פחות משיעור אונאה והיה ראובן טוען דנהי דאין בו שיעור אונא' מ"מ הוא מעולם לא נתאנה רק ידע שהם ביותר מכדי

שוויין רק דלא קפיד מפני שבא בשכרו היתי ג"כ טענתו בטילה דסבר וקיבל ומעתה ה"ה ככל אדם דאין אונאה פחות משתות. מש"כ אם ידוע שהאונאה יותר משתות רק מצד שק"ל שאין הנתאנה הלוקח חוזר רק עד כדי שירא' לתגר כבמשנה וטור וש"ע רכ"ז לא הי' ראובן מצי לחזור אם קנאו בדמים והטעם מפני דמסתמא נודע לו וה"ל לחזור אלא ודאי מחיל וכיון דזה נתן טעם על שתיקתו הן בטוען שתיכף ידע בעת שלקחו או אח"כ סמוך נודע לו ואפי' אם אמר לו לוי בפי' או כל מוכר סחורתו שאומר ללוקח חפץ זה שאני נותן לך במאתיים אינו שוה רק מנה ומ"מ איני נותנו לך רק במאתיים ולא אמר לו ע"מ שאין לך עלי אונאה הלוקח חוזר שהרי בעינן שזה הלוקח מחל לו והכי מוכח בש"ס ובכל הפוסקים לכן משום דלאו בשופטני עסקינן ע"כ הלוקח נותן טעם כגון שקנה ממנו מרגליות כי בא דוכס למקום ההוא וטרם חזרו לביתו נסע הדוכס משם אם נתאנה יותר משתות ודאי הלוקח חוזר וכן טעם כל דהו שנותן הלוקח על ששתק בשעת לקיחתו וידע או ששתק בשנודע לו אח"כ מהני.

ו ודבר ה' בפי הסמ"ע אמת ברור מ"ש בסי' רכ"ז ס"ק י"ח ונראה לכאורה וכו' דאפי' קנו שוה חמשה בשבע דהוא כדי ביטול מקח וידע מזה אפ"ה יכול לחזור בו בכדי שיראה לתגר וכו' ותמהתי על לשונו במ"ש ונראה לכאורה וכו' גם מה שהוצרך להוכיח ממה דסתם רמ"א דלעד"ן שהדברים פשוטים וברורים כמ"ש המרדכי דאין שתיקתו מחילה ובלי ספק דיש איזה טעם דקנה ביותר מדמי שווין וידע וה"ה אם יש ג"כ איזה טעם דשתק גם אחר כדי שיראה לתגר דמהיכן נאמר דמחיל אם לא התנה המוכר וא"ל ע"מ שאין לך עלי אונאה וכל זה אפי' כבר פרע הלוקח כ"ש הנדון דידן אם יברור שהמוכר אינהו ביותר משתות שהמקח חוזר. וכאן שכבר נתבלו המלבושים הנעשים מהם ואפי' רק נחתכו הסחורות לעשות מלבושים והמוכר תובע דמי הסחורות שאינו פורע רק כדי שוויין בשומא בדרך מכירות הסוחרים לאותן סחורות וזה דוקא בסחורות שעדיין בעין שנדע שאינ' אותו מש"כ להתעלל לפניו למפרע הרי אין לו עליו טענה ברורה דמאן שם לי' ומי הגיד לו שנתאנה בכדי אונאה ויותר. כל זה נ"ל ברור:

ז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קפח

א שאלה: והנה עיני עם עדת ה' חבורה הקדוש' תלויים במכ"ת בלמדם תמול שלשם משנ' פ"ט דכלאים מ"ב ואפי' לגנוב בהם את המכס שכ' הרע"ב וז"ל וסתם משנה זו סברה דבר שאינו מתכווין אסור ופליגו אאידך סתמא דתנן מוכרי כסות וכו' והוא

במשנה ה' וכ"כ הרא"ש והר"ש ואיך יתכן זה. והנ' סבור הייתי לעיין במיימוני איך פסק הרמב"ם ואולי אמצא מנוח במפרשי דבריו וראיתי שכ' שתי המשניות להלכה וניתוסף תמה על תמה ותימא על תימא ובקשו ממני בני חבורה להודיע צערם לרבינו:

ב תשובה: וע"ד אשר נפלאתם פלא והפלא שרבי יסתום בשתי משניות כשני מ"ד דהיינו כר"י ור"ש דפליגו בדבר אינו מתכווין. יפה דברתם ואנשים גדלים כמוכם בני הרגשה ננהו בכל כה"ג שהרי ק"ל הלכה כסתם משנה וכמ"ש ר' יוחנן במקומות אין מספר בש"ס ובכמה מקומות שהש"ס עצמו נתן טעם למה סתם רבי פעם כר' פלוני ופעם כאידך וחד מינייהו גבי ר"י ור"ש אשר הוא נדון שאלתכם ריש ביצה בשבת סתם רבי כר"ש ובי"ט כר' יהודה. ונתן שם טעם לדבר.

ג ומ"מ בכמה מקומו' בש"ס שאמר הש"ס רבי נסיב לה אליבי' דתנאי בלי טעם בר"ה דג"ז ע"ב ובכמה מקומות רשומים בסמ"ק [ע' תשוב' צ"ד ד"נ ע"ב] ולפעמים אמר הש"ס דסתמא דרבים עדיף או דתני לי' גבי הלכתא דדינא סנהדרין דל"ד נדה ד"נ ע"א ובכמה דוכתי. ואמר ומה לי חד סתמ' מה לי תרי סתמא יבמות דק"א ע"ב ובכמ' דוכתי.

ד ואם לא נתישב דעתיכם בזה כי תמהתם שבפרק אחד יסתום רבי שתי סתימות מתנגדים גם זה אין זה תימא וגדולה מזה מ"ש ר"י לשמואל בכמ' דוכתי. שיננא שבוק מתניתא ות אבתראי רישא ר"י וסיפא ר"ע ב"ק דל"ו ע"ב כריתות דצ"ח ע"ב ובכ"ד. וע"ד מה שפסק הרמב"ם כשתי המשניות סותרות ודאי זו קושיא אלימת' היא והרגישו בה כל הבאים אחריו עיין ב"י סי' ש"א שכתב דדעת הרמב"ם לאסור לבישה ממש אפי' באינו מתכווין מש"כ העלאה בלא לבישה.

ה והוא דוחק כדמוכח מירושלמי הביאו הב"י שם תחילה הסימן על מ"ש הטור דרך לבישה או להעלותם עליו מ"מ מצאתי קצת ראי' לחילוק הב"י בדברי מהר"י ב"ח בעל עין יעקב פ"ק דברכות של ברייתא דא"ל בן עזאי לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים וכו' דהרשב"א ס"ל דלא אסרה תורה העלאה רק דרך לבישה ומ"מ הוא גופא צ"ע רב ולפי זה מ"ש מוכרי כסות ותופרי כסות אינם דרך לבישה רק מעלים אותם עליהם לישא אותן להוליכם למוכרם וצ"ע איך יפרש תופרין כדרכן וי"ל ג"כ שלא בדרך רק מונח על ברכיהם והוא דוחק.

ו ועט"ז והב"ח תירץ דלגנוב המכס ה"ל פסוק רישא דמודה ר"ש דאסור וצ"ל דס"ל דמוכרי כסות ותופרי כסות אין הנאתן ודאי וצ"ע. והט"ז שם ס"ק ז' השיג על חמיו הב"ח מגמ' ערוכה ריש הגוזל בתרא דאיתא שם בהדיא דלר"ש דס"ל דשא"מ מותר גם בה דלגנוב המכס שרי. והנה מגמ' ההיא מוכח דמקרי לגנוב המכס דשא"מ וזה ג"כ סתירה

לדברי הש"כ שם ס"ק ז' והט"ז כ' דאיסור לגנוב המכס הוא מפני שיש לו הנאה מן הלבישה וכו' יע"ש כי לא ירדתי לסוף דעתו וכי אית ליה הנאה מה הוי הרי ק"ל כר"ש דדש"מ מותר ואם יאמר דהוי כמתכווין זה נגד הש"ס ר"פ הגוזל בתרא.

ז ועוד יש לתמוה על הט"ז במה שהשיג על חמיו בב"ח במה שביקש לומר דטעם איסור לגנוב המכס הוא מפני דה"ל פסוק רישא דמודה ר"ש ובזה השיג עליו מסוגיית הש"ס פ' הגוזל דבפי' אמר דלר"ש שרי לגנוב בו את המכס ולא הרגיש מה דמוטל עלינו לישב אותו סוגיא שהרי באמת ק"ל דמודה ר"ש בפ"ר ולמה ס"ל דשרי ללבוש כלאים לגנוב המכס ואין לנו פ"ר גדול מזה שלובש ולבוש כלאים לפנינו.

ח ויש לישב זה בשנוסף לדקדק בסוגיא הש"ס מ"ש שם דפליגו אם שרי לגנוב המכס בהם בפלוגתת' דדבר שאינו מתכווין דלכאורה אינו ענין לזה כי דשא"מ בכל מקום הוא שמחשבתו במעשה אשר הוא עושה אינו כלל לעשיית האיסור כענין גורר אדם מטה כסא וכו' כי אינו חושב כלל שע"י כך יעש' חריץ. מש"כ זה שלובש כלאים ודעתו ללבשו רק שתכלית לבישתו אינו לעצם הלבישה ויותר היה לנו לדמותה למלאכה שא"צ לגופה ואין חילוק בההיא רק לענין שבת. אבל לדמות לה לדשא"מ לכאור' זר.

ט וע"כ תאמר דשבת שאני דאיסור המלאכה אסורה עצמה לא מצד שנהנה ממלאכתו שאם הדליק נר ביום חייב [צ"ע דודאי כך הוא לדעת הרמב"ם דפסק במלאכה שא"צ חייב אבל רוב הפוסקים ס"ל דפטור ע' בה"ה במיימוני ריש הלכות שבת מ"ו] אע"פ שאינו נהנה לכן ענין דשא"מ הוא שאינו נותן לב כלל לגוף המלאכה שהוא האיסור מש"כ כלאים דהאיסור הוא מצד הנאה דמטיא בדרך לבישה או העלאה לכן לר"ש אע"פ שלובש כלאים לפנינו מפני שעיקר האיסור הוא הנאה דמטיא מן המלבוש צריך שתהיה ההנא' מצד הלבישה עצמה לא מצד הנאה חוצה שמקבל ע"י הלבישה כגון לגנוב המכס דמקרי דשא"מ ולא הוי ההנאה פ"ר דמי יימר שתעלה לו ערמתו כי אפשר שהמוכסין יחקור וירגיש ויטול ממנו מכס.

י כך אפשר לישב הש"ס אבל חילוק הב"ח לישב פסקי הרמב"ם שפיר נדחה מסוגיית הש"ס כמ"ש הט"ז. ובלה"נ צ"ע דוכי תופרי כסות שנוטלין שכרן וכן מוכרי כסות שמרוויחין יום יום לא ה"ל ההנא' פ"ר. ולולי דמיסתפינא אמינא שהרמב"ם ס"ל דכל מה שבידינו לקיים דברי חכמים יחד גם בסתימת רבי שתי משניות בפרק א' עדיף טפי ממה שנא' שחולקים כמ"ש ג"כ הט"ז לכן ס"ל דנהי דבסוגית הש"ס פ' הגוזל הנ"ל משמע דטעם איסור לגנוב בהם את המכס הוא מפני דס"ל דשא"מ אסור היינו משום דניחא ליה לאוקמא פלוגתתי' במה שמצינו בלאו הכי דפליגו בזה תנאי וניחא ליה טפי מלמימר

דליגו אי גזרינן מפני הרואים אע"פ דמצינו טובא בש"ס מ"ס גזרינן ומ"ס ל"ג ע' שבת דל"ט ע"א.

יא מ"מ רבי דסתם איסור גבי לגנוב המכס י"ל דטעמא רבה איכא במילתא מפני מראית עין שהרי כל עצם לבישתו הוא שיהיו סוברים שאינו בר ישראל וגם לפי' השני מסתמא בגדי כלאים ניכרים גם לא פלוג רבנן וזה שהולך מעיר לעיר ורבים שכיחי ויראוהו לובש כלאי' יהי' חשדא וחילול השם כי מילתא דלא שכיחא מה דכוונתו לגנוב המכס ולא יחשבו הרואים את זה ובפרט להרמב"ם דשוע או טוי או נוז הוא כלאים דאוריי' כמבואר בטור סי' שין ומדאורייתא בכל מקום אסרו חז"ל מפני מראות עין ולכן אסרו שם במשנה בבתרא דכלאים השיריים והכלך כבטור סי' רצ"ח. רק התנא לא רצה להאריך בטעם איסור לגנוב המכס וחיברו לשאר פרטי דינים.

יב ואת"ל דתנא דאותו משנה ס"ל דאסור משום דדשא"מ אסור מ"מ רבי דסתם המשנה לאו משום ההוא טעמא סתם לה רק משום מראית עין לכן גם הרמב"ם פסק שניהם. ומצינו בכה"ג שהש"ס ס"ל טעם לדברי התנא ואותו תנא גופי' ס"ל טעם אחר ע' תוס' סוכה דכ"ד ע"א ויבמות די"ו ע"א וגיטין די"ד ע"א ושבועות דכ"ה ע"א וע"ש תי"ט פ"ד מ"ד ומעילה פ"ה מ"ד וענינו כמ"ש בש"ס ס"ל כוותי' ולא מטעמי'.

יג והנלפענ"ד כתבתי. נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קפט

א שאלה: בשנה אחת שנתייקר שער היין מאד ותוך זמן הבציר חליתי פני אחד מקציני העם ועשיר עושה כל שנה יין סך מרובה שאתן לו תיכף עשרה זהובים ויעשו בשבילי עוד א' או"ם יין כי יצא השער שיהי' בסתם יינות א' פוידר שהוא שש או"ם בעד ארבעים ר"ט ואקח ממנו היין אחת לאחת בכל שבת מדה ולפעמים גם בחול מדה או ח"מ על פתקי' קטני' שבו חותם שלו שיתן לי בפעם אחת או עם חותם שלי שאשלח לו בעת לקחי ממנו כי אם אקח חביות של או"ם שלי תיכף לרשותי ולמרתפי יתקלקל בקרב ימים בחסרונו ונתרצה לי אותו עושר ולא עלה על דעתי שיש בזה שום גמגום וחשש איסור. ויהי כמשלש חדשים אח"כ נודע אלי מפי השמועה כי גם ב"ב א' עשה כיוצא בזה באופן שהלוה לחבירו ב"ב המתעסק ועושה יינות דמי שני פוידר יין ונתן לו עוד דמי או"ם אחת שיקח ממנו אחת לאחת מדה מדה והרע לי כי ידוע הוא שעל כן הלוה לו חנם דמי ב' פוידר שיעשה אותו להיטפל לקנות לו א' או"ם ולטרוח למודדם וליתנם לו אחת לאחת והרי הקפידו רז"ל בפ' הריבית דס"ג ע"ב שלא ירוויח הלוקח כלום דמקשה והא

בעי למיתב זוזי לספסירא וכו' ולכן כ' הרא"ש שצריך שהמוכר ינכה ללוקח חסרונות הרגילי' לפי המדה והזמן הביאו בטור וש"ע סי' קע"ה וברור שגם ביין צריך שינכה לו חסרונות שארז"ל גבי מפקיד ולפי טבע היינות שבאותו מקום כ"ש הטורח והטיפול והחסרון הנעשה ע"י מדידה אחת לאחת כי רב הוא ע' בסמ"ע סי' רל"א על מקום שנהגו למוד בדקה וכו' וזה ג"כ ידוע שבמדידה א' לאחת יפחות כל אום כמה מידו' וכנהוג שנותנים סך רב מחמתן להמטפל למכור לחבירו חביות יין והדמים מודיעי' כי לפי דמים הנ"ל יבוא מדה שממנה שמונים באו"ם בעד ח"ד זהב ומוכרו מדה מדה לא יכול למכרו בפחות מג' פ"ץ או קרוב לו. ובפ"ג דב"מ ד"מ רע"ב איכא טרחא ודמי ברזינייתי' וכתב הערוך וז"ל טורחי' שמוכר לקונה זה עכשיו ולזה למחר וכו' ומש"נ קונה א' או קונים רבים וא"צ ראיות לזה דזה דרך רוב מקח וממכר שהקונה סך רב בפעם אחת מרוויח בו במכרו אחת לאחת וכבגמ' שם צ"ט רע"ב אמר שמואל האי מאן דגזיל הביצה דחמרא וכו' הביאו בטור ח"מ וש"ע ס"ס שס"ב.

ב ומתוך כך נתתי אל לבי דגם מה שעשיתי וסבור הייתי שאין בו חשש איסור אינו פשוט אף דאין בו הוכחת ריבית כמו בשני ב"ב שהזכרתי. והתבוננתי עוד על מקומו של דין זה דפוסקי' על הפירות וראיתי שבמדינות הללו קשה לסמוך על יצא השער דיין כי במחוז א' ואפי' בעיר אחת יש כרמים עובדים משבחים וכן הרים ועמקים דשניין דא מדא לשבח ולגנאי בדמים. וממה שכתבתי נ"ל דגם הפסיקה על השער משיצא השער או שיש לו יהיה במנהג מדת שער שעליו יצא הפסיקה כגון שיצא השער לפוידר כל פוידר כך וכך וזה נותן לו דמי כמה פוידר תיכף כדי שיתן לו זה בדמים הללו כל השנה עד כדי דמים שקיבל (ותו לא) שהתירו רז"ל מטעם הא חיטי בהיני הא חיטי בשילי כבגמ' הנ"ל דס"ג ע"ב יע"ש ולכן יתן לו בכל פעם א' פוידר לפחו' שעליו פסיקת השער ודרך הסוחרים למכור כך מש"כ אם הקונ' מתנה ליקח ממנו או"ם או"ם או חביות קטן בכל השנה אחת לאחת דאין דרך למכרו בערך דמים של פוידר מפני הטורח אסור ג"כ מטעם הנ"ל גם צרך עיון אם מקרי יצא השער אם ידוע בכמה נמכר פוידר יין מן הגת שהרי זה נותן לו יין צלול כ"ש אם לא יצא השער רק ליין הנמדד בהבאה מן הכרמים עם חרצנים וזגים רק די"ל דשיעור הפחת בזה ידוע וקבוע.

ג ונחזור לענינו שגם אם העושר עושה טובה אם אוהבו חנם ליקח ממנו דמי או"ם יין וליתן לו כל השנה מדה מדה ואין לעושר ההוא טובה כלל בקדימת המעות לרוב עשרו מ"מ הרי זה הנותן המעות מרוויח ע"י הקדמת המעות וראי' מגמ' פרק הריבית דס"ה ע"א דאר"פ טרשא דדי שרי שכראי לא פסיד זוזי לא צריכנא וכו' וא"ל רב ששת מאי

חזית דקא אזלת בתר דידך וכו' והכי ק"ל דאסור כמ"ש התוס' וכל הפוסקים וכדאמר רבא שם דס"ח ע"א ה"נ בנדון זה ואף כי מי יגיד לנו דעשיר זה דומה לעשרו של ר"פ והרי אלו מתרמי לי' עיסקא וכו' ב"מ דמ"ג ע"א ולכן נ"ל ג"כ שאין היתר מה שנתפשט בקצת קהילות שעשירים המופלג' סברי דמצוה רבה עבדי שלוקחי' מעות מת"ח ונותנים פרי ה' ממאה ובכה"ג מפני שאין מחסור להם במעות שלהם או של סוחרים חנם וג"כ נ"ל דאסור מטעם הנ"ל אם לא עבדי בשטר עיסקא עצ"ה.

ד וזאת היא נחמתי אחר שזה העושר ידוע שמהנה ת"ח מנכסיו גם ידוע שאין מה שמוותר ולא קפיד עם הת"ח על כל הדברים שראויין להקפיד הן מצד הטורח או החסרון דיין מצד הזמן ומצד המדידה לא נעשה כלל בשביל הנאת עצמו בקבלת המעות ואפשר היה גם כן מרוצה בשהבטיחו לתת לו לבסוף רק שלא נשא הת"ח פניו לבקש זה וממילא גם מה שהת"ח נהנה שלוקח היין חי בעת שירצה אינו מפני הקדמ' המעות ולא דמי לטרשא דרב פפא דהלוה מפסיד ודוק גם אין עסק של הת"ח עם העשיר דרך הלואה.

ה מש"כ נדון שזכרנו שעשירי' לוקחים מת"ח מעות לטובת הת"ח שמה שהוא דרך הלוא' אין לחלק גם שם הוי ריבית ממש דשקיל טפי ממה דיהיב ליה [ולולי דמיסתפינא אמינא דיש שם היתר בעשיר שאינו צריך למעות רק להנאת ת"ח לוקח ממנו איזה מעות בריבית מדכתיב טעמא דריבית וחי אחיך עמך וכ' הטור י"ד ר"ס קנ"ט דע"כ מן התורה מותר להלוות לגוי בריבית דטעמא מפורש וחי אחיך עמך וגוי אי אתה מצווה להחיותו והלימוד עולה יפה מאד עצמו דאע"פ דלא ק"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא היינו בדלא מפורש שום טעם בכתוב כמו בבגד אלמנה בב"מ דר"ש דריש מעצמו ולמד לפי הטעם להקל בעשירה ולכן כדמפרש קרא טעמא לר"ש אייתר ודרש ליה כמו בספ"ב דקדושין גבי כי יסור דגם בלי טעם היה ר"ש דורש טעם להתיר.

ו ובכה"ג גבי לא ירבה לו נשים בסנהדרין דכ"א ועוד בכה"ג דריש ר"ש טעמא דקרא להתיר גבי פרה אדומה במס' יומא ס"ד ע"ב באפיק מור בהדה וכן גבי שתי סוטות בסוטה ד"ח ע"א להתיר ברותחת. ובהא ודאי לא ק"ל כר"ש רק היכן דלא מפרש קרא טעמא לא אמרינן בו טעם שע"י נולד איזה קולא ולשוא הרעיש רב פולניא שהקשה על הסמ"ע במ"ש סצ"ז ס"ק כ"ב שכ' טעם על איסור חבלת בגד אלמנה.

ז וכ"כ התוס' בהדיא רפ"ב דסוטה ובגיטין דמ"ט רע"ב ומפני דדרך ר"ש לדרוש טעמא דקרא מוקי לה לברייתא דאמרה טעם כר"ש אע"פ דשם אין נפקותא כהא דפ"ק דסנהדרין סוף דט"ז. ולכן לדידן דלא ק"ל כר"ש כל מקום דמפורש בקרא טעם לא דרשינן לה לריבוי או למיעוט רק לדקדק בטעם ולאפוקי היכא דלא שייך. רק דצ"ע מנא לי' להטור

דהיינו טעמא שהרי לא מצינו זה בגמרא אדרבה בפ' הריבי' דע"א סע"א גבי גר תושב מוכח דלא תלי זה בזה כמו שהרגיש בט"ז ר"ס קנ"ט (ויש שם טעות בדפוס דמ"ש וחי אחיך קמא ובתרא יש למחוק אחיך ודוק) אדרבא שם בגמ' רס"ב ע"א דדרש ר"א וחי אחיך עמך אהדר לי' ולר"י לחייך קודמין וא"כ נהי דדרשינן אחיך למעוטי נכרי היינו דלא מחייבינן למיהדר לו אבל להתיר לכתחלה מנלן. וע"כ האמת דלא בעי מיעוט שהרי כתיב לא תשיך לאחיך ולנכרי תשיך ובמסקנא אין חילוק בין תשיך לתשוך ולפי זה חזר הדין דאי לנו היתר ע"י שהלוה עשיר והמלוה עני עמ"ש גידולי תרומה דרמ"ה ע"ב].

ח משכ"כ בנדון של ת"ח עם העושר שברור כשמש שאין דעת העושר כלל ע"י המעות רק שחפץ להתחסד ולמלאות גרונו יין בזול כל השנה דמי למ"ש ג"כ חז"ל היתר ע"פ האומדנא ס"פ הריבית לת"ח זע"ז בדבר מועט מפני דידעו איסור ריבית ויהיו לשם מתנה ונדון דידן ברור וידוע יותר שהרי הת"ח חילה פני העושר וגם אינו דרך הלואה לכן נ"ל להלכה דמותר.

ט והנלפענ"ד כתבתי נאם חיים יאיר בכרך.

תשובה קצ

א שאלה: ראובן הלוה לשמעון מאה ר"ט על שנה ואחרי ככלות השנה ביקש מעותיו ושמעון מעכב ואמר כי לפי שעה אין לו ואמר לו ראובן שימתין לו זמן מה רק שיעמיד לו ערב שיהיה בטוח. והפיס שמעון את לוי ופסק ליתן לו כל חודש א' זהב שיתערב עבורו מהו שיהיה בזה משום ריבית.

ב תשובה: לא ידעתי למה שאלת שראובן ביקש ערב ככלות השנ' ולא שאלת אם הי' זה בתחלת ההלואה ואפשר שסבור היית שאז ודאי אסור ולא ידעתי למה אם לא שיש כאן תחבולות רשעים שראובן יודע שא"א לשמעון להעמיד לו ערב כי אם לוי וזה כוונתו להנות ללוי בזה ולא משום שאין שמעון בטוח לו וה"ל כאומר תן דינר לפלוני ואלוה לך דבסי' ק"ס סי"ד וא"כ ג"כ אין חילוק דגם לבסוף אסור רק דבכל שלא קצב עמו בתחילת ההלוא' להרמב"ם לא הוי רק א"ר משכ"כ לרש"י כמ"ש בטור וש"ע סי' קס"ו ס"ב.

ג משכ"כ אם ראובן לא קפיד רק על ערבות מי שהיה להבטיח מעותיו הרי אין למלוה שום הנאה וערב שכר ערבנותו הוא ניטול אם לא שהגיע ז"פ והוצרך לוי לפרוע ותבע את שמעון שמשם ואילך ודאי אסור לראובן לרצות ללוי בריצוי כסף שימתין לו דה"ל לרש"י ר"ק ולרמב"ם א"ק. רק שדברי הטור שם צל"ע דמשמע דאם לא אמר לו דור בחצירי אלא אחר שכבר הרויח לו זמן גם רש"י ס"ל דלא הוי רק ריבית מאוחרת ותמה אני מנא ליה

הא שהרי רש"י בגמ' בפ' הריבית דס"ד ע"ב כ' וז"ל אבל הלוהו לא ומתניתין בדקצץ לי' או בשעת מתן מעות או אח"כ. ולא מיירי כלל בהרחבת זמן רק מ"ש אחר כן ר"ל אחר שהלוהו ומש"נ אחר שהלוהו או שקבע לו זמן וש"מ שגם שלא בשעת הלואה או הרחבת הזמן ס"ל לרש"י דאסור.

ד וי"ל דמה שא"ל דור בחצירי אפי' יום א' משמע לכן אפי' אמר לו אחר הלואה ה"ל כאומר לו בשעת הרחבת הזמן. והכי משמע לי מדבר הש"כ. וכל זה בשמעיקרא הלואה היתה מש"כ כשממולם לא היה כאן הלואה כגון שכר פעולה א"נ כשזיכה לחבירו במעמד שלשתן או שזכה מדר' נתן או שגבו לו שטרות מלוה שלו על הלוה שלו. וכשתבע לזה עיכב הפרעון מאיזה טעם וכן מלוה דטרף לקוחות וחזרו על המוכר בכל אלו אם החייב לפרוע מבקש ליתן מהר ומתן לזה שימתין לו דרך כלל זמן מה או דרך פרט לכל חודש או שנה די"ל דבכה"ג שרי ולא דמי לכל הנהו דר"פ הריבית מכר לו או לקח ממנו דמ"מ ה"ל הלואה ע"י מכר הנעשה בפועל מיד ליד.

ה ומיהו מדין דבסי' קע"ז בש"ע ס"ו דמתיר להרבות בנדוניית חתני' מטעם דלא דמי רק לנותן מתנה וזכרו רמ"א סי' קעו ס"ו בהגה וכ' עליה ודוקא כשהתנו כן קודם הנשואין וכו' מוכח דבדוכתי אחריתא אף בכה"ג אסור. והכי מיסתבר דהיינו דקמ"ל ר"פ בגמ' בפ' הרבית במ"ש כללא דרביתא כל אגר נטר אסור שר"ל אפי' לא נעשה שום הלואה רק שבא עליו חוב תשלומי' וזה מרצה לבעל חוב באגר נטר אסור. וכ"פ הש"כ ס"ס קע"ז דאסור הוא. מיהו פשוט דלא ה"ר רק א"ר והנלפענ"ד כתבתי.

ו נאם יאיר חיים בכרך

תשובה קצא

א שאלה: כהן העומד בחצירו והוגד לו פתאום שיש מת בשכונתו והם ימות החורף והקור גדול עם רוח אדיר וחזק. ונשאלתי אם מותר לו לרוץ דרך הבית החוצה לכנס לבית שכינו שאם ישאר שם יסבול צער גדול מהקור אף כי ישב חשכים ואין נוגה לו או תוך פנס כולי האי ואולי. ומפני שלא הייתי מרא דאתרא שם אמרתי מה לי להכניס ראשי ומה גם שהיה נ"ל דמותר. לכן לא הייתי רוצה להורות כלל ושאלו לאב"ד מ"ץ ואסר רק יבעירו לו אש שם תמיד תוקד ויוציאו אליו מזונו וצרכי לינה וכך נעשה. האמנם אלו היה מוטל עלי להורות הייתי מתיר לו לרוץ החוצה כי מאחר שאין המת באותו בית אין כניסת הכהן לבית ההוא איסור דאורייי' וכדמוכח בטור י"ד סי' שע"ב וזכרו שם בש"כ והרי אמרו רז"ל בכמה דוכתי דמשום צערא לא גזרו ומקורם בגמ' גבי גונח מותר לינק

חלב מבהמה בשבת והוא בטור א"ח סי' שכ"ח ושם בש"ע בס"ג. ולמד רמ"א להקל מפני צערא בהתר' קשר בר"ס שי"ז ונ"ל דרמ"א מיירי שבתי שוקיו או אבנטו נקשר שאם לא נתיר לו יצרך לשכב וללון בהם ליל שבת דודאי ה"ל צער גדול (כ"ש אם יצרך לגדולים) לכן סברא הוא דנתיר לו מצער הזה כמו צערא דגונח ואף כי ודאי גם בזה יש לפקפק די"ל צער כאב דבגופו שאני.

ב ותדע שאין לדמות צער לצער שהרי מצטער מרוב מאכל לא התירו ע"י סם וכן העלאות אונקלי אלו היו צריכי' לסם לא שרו רבנן ע"ש בש"ע סי' שכ"ח סל"ז מ"ג אע"פ שהם גם כן כאבים שבגופו מ"מ מי יחלוק מסברת הכרס על רמ"א אפילו להחמיר. מ"מ נראה דבנדון הנ"ל כבר כתבו הפוסקים שסתם בני אדם חולים אצל הקור ולא יספיק מה שהם לבושם יפה יפה כ"ש כהן הנ"ל שאם לא נתיר לו יסבול כמה מיני צער מפני הרוח והקרירות.

ג ועוד דבכמה דוכתי ארז"ל במקום פסידא לא גזרו רבנן ור"ל הפסד ממון וא"כ י"ל דכ"ש צער הגוף רק דבההיא דבמקום פסידא ודאי אינו דבר כללי שהרי בהדיא אמרו להפסד מועט לא חששו והארכנו בזה קצת במקום אחר [ע' תשובה קמ"ב דע"א ע"א] ועוד יש ראיה להתיר שהרי גבי טומאת כהן גופי' התירו בבית הפרס דרבנן שאם נודע לכהן פתאום ילבוש עצמו תחילה מפני דגדול כבוד הבריות וכו' כמ"ש בתה"ד זכרו רמ"א בהג"ה סי' שע"ב הנ"ל והרי ק"ל כמ"ד פ"ק דב"ב האכילוני אין בודקין אחריו מש"כ כיסוני משום דצערא גרע מבזיונא. רק שגם על זה יש להשיב שאין לדמות יחד מיני צער ומיני בזיון ותדע דאל"כ תקשה על הא דס"ל בי"ד סי' רנ"א כמ"ד האכילוני אין בודקין וא"כ ס"ל דצערא גרע טפי מבזיון וגבי דין סקילה ק"ל כחכמים שאין אשה נסקל' ערומ' וטעמייהו בש"ס סנהדרין דמ"ה ע"ב משום דגרע בזיונא מצערא דגופא וע"כ תאמר לחלק ביניהם ולומר דלאו כל אפי שווין יע"ש.

ד לכן נ"ל להלכה דאף אם מונח שריר וקים שאין להקל בצער כל דהו ובבזיון כל דהו בדברי חכמים מ"מ בנדון הנ"ל כדאי בזיון וכוסף וצער שנתיר לו לרוץ החוצה. וראיה ממ"ש א"ז והג"א ובהג"ה ש"ע ס"ס ת"ד דמדמי יחד חמה זורחת עליו או גשמי' יורדים עליו כצריך לנקביו ושרינן לי' עכ"פ לכנס לעיר וכמ"ש הטור ובש"ע סי' ת"ו מגמ' ערוכה ר"פ מי שהוציאוהו ולא יהא גודל הרוח והקור מצער כמו החמה. (אף דיש לפקפק ע"ש מדרש אין נסתר מחמתו מש"כ צער קור יתיר חד כסו וכו' אין משיבין מן האגדה) כ"ש אם באמת יצרך הכהן הלז לנקביו שמותר לו לרוץ חוץ לבית אם אין בחצר בית הכסא של כבוד ונ"ל שאפי' לקטנים שאף שאין זה בזיון כולי האי כמ"ש בבכורות משתינין מים

בפני רבים וכו' וביבמות נגידו ליה גלימא וגבי תחומין הנ"ל בסי' ת"ו החמיר הרא"ש היינו מפני שהוא ע"פ השדה מש"כ בחצירו אם אין מטילי' בו מי רגלי' לפרקים נתיר גם בנצרך לקטנים.

ה אבל אין להתיר בנדון הנ"ל ובכל צער מק"ו דצער ב"ח דאוריית' למ"ד וכיותי' ק"ל כדמוכח בטור ח"מ סי' רע"ב ותרצה לומר דכ"ש צער אדם והרי מקלינן בשבותי' דשבת גבי בהמה שנפלה למים וכו' משום צערא. דאין זה ראיה כלל דודאי י"ל דהקפידה תורה על צער ב"ח דחסיר' דעת ונפש המשכלת לסבול מש"כ זה האדם איבעיא ליה ליתובי דעתי' ולקבל מאהבה אשר יארע לו וכמ"ש במס' סוכה על אבל חייב בסוכה אע"פ דמצטער פטור מן הסוכ' ודו' והנלפענ"ד כתבתי.

ו נאם הטרוד יאיר חיים בכרך

תשובה קצב

א שאלה: האשל הגדול אשר ברמה וכו' הנה אחרי דרך מבוא השלום הראוי לפי כבודו ומעלתו אמר לבי בקשי פני את פני רום מכ"ת בביאור דיבור תוס' בפ"ב דעירובין דכ"א רע"ב המתחיל מפני מה לא נכתבו אשר כתבו התוס' וז"ל וגם בהל"מ לא נתנו כדי שלא ישתכחו אשר בו צווחו קמאי דקמאי ולית דאשגח רק בכוונת התוס' דמה קשיא להו ומה תרצו. ובזה נפלו ביאורים שונים ואין א' מהם חלי ומרגיש בזרות דברי התו' מצד עצמן במ"ש כדי שלא ישתכחו והלא כבר כתב הרב הגדול הרמב"ם בהקדמתו לפירושו למשניות בטוב טעם ודעת דבהל"מ לא שייך שכחה בשום אופן ולכן ראוי לומר על דברי התוס' אלא מאן לימא דמתרצת' היא וכו' כי אפשר שתלמיד טועה כתבו על הגליון ונדפס בפנים. והנה מקרוב בא לידי ספר שו"ת חוט השני שהוציא רום מכ"ת לאור ומצאתי בתשוב' ששאל מכ"ת לאביו הגאון על ביאור דברי התוס' הנ"ל וג"כ לא הרגשתם במה שכתבתי רק תפסתם במוחלט כפשטן של דברי התוס' ונוסף על כל זה תמה תמה אקרא במ"ש הגאון אביו זצ"ל שם בהקדמת הרמב"ם לפ' משניות סיוע רבה לדבריו ושנעיין שם והרי כל מעיין שם יראה וימצא שאינם עזר רק כנגדו וכנגד דברי התוס':

ב תשובה: וע"ד מ"ש מכ"ת בענין דיבור התוס' נתחיל במה דסיים מפני כבוד אבי הגז"ל דלא נשוויה טועה בחוש גם לפום ריהטא דבריו קשה להולמן. ונראה שלא שת א"א זצ"ל לבו לדקדק במה שזכרו רז"ל הל"מ באיזה פרטי דינים הלא ק"ל כל התורה הוא למשה מסיני כמו שזכר גם הרמב"ם ותירץ מה שתירץ רק תפס במושלם שתבע"פ הוא דרשות רז"ל ההלכות מהפסוקי' ובדרשות ההם בא המחלוק' מר אמר הכי ומא"ה וזה כמעט

כל תשבע"פ זולת גרגרים איזה הלכות הם הל"מ ואין בהם מחלוקת ולא שכחה ממש כדעת הרמב"ם.

ג רק ס"ל להתוס' לפי דברי א"א הגז"ל שאם היה כל תשבע"פ לא ניתן לדרוש מן הפסוקים ולהעמיד ההלכה לפי דעת חכמי הדור רק כלם הלכות פסוקות אז ודאי לריבויים לא ימלטו משכחה. כך הוא בלי ספק כוונת א"א הגז"ל. הן שיהיה מקובל טוב ויפה בעיני הקורא או לא [ע"מ לקמן בתשו' זו בד"ה והתוס' בערובין כ"א וכו'] אבל מ"ש מכ"ת לשבש דברי התוס' מפני דברי הרמב"ם ז"ל חלילה לו' כך דגברא אגברי קרמית דאפי' היו ד' הרמב"ם עולים יפה בלי פקפוק וגמגום מ"מ י"ל דהתוס' לא ס"ל כוותי' וחלילה לי להכניס ראשי בין ההרים להכריע מסברא לו' שמועה זו נאה וכו' רק דאין לנו לדחות דברי גברא מפני גברא והלא כ' הרא"ש בתשוב' [כ"כ בהקדמת יש"ש לב"ק אף כי לא ראיתיו בשו"ת הרא"ש] שקבלה בידינו שחכמי צרפית המה בעלי תוס' היו מופלגים וגדולים יותר מהרמב"ם אף אם הי' קשה לנו סתירת דברי התוס' למ"ש הרמב"ם ומ"ש וגם בהל"מ לא נתנו וכו' ה"ק דדברי הש"ס מתורץ ג"כ קושיא שהיה לו ית' ליתן כל תורה בע"פ בהל"מ מטעם כדי שלא ישתכחו ור"ל שנרוויח בזה שלא נבא לידי שכחה וגמגום שזה מקור המחלוקות ובגמ' זו דאמר תירוץ על מפני מה לא נכתבו ת"ל עשות ספרים הרבה וגו' מתורץ גם זה ותירוץ זה עולה לשניהם וא"כ דברי התו' והרמב"ם עולה בקנה א'.

ד ומ"מ חלילה לנו להפך דברי אלהים חיים בכוונת התוס' ויהיו כוונת התוס' איך שיהיו ושערי פירושים לא ננעלו עכ"פ לא נצא מפשטן של דברים דס"ל כהתוס' דודאי שייך שכחה בהל"מ ודלא כדברי הרמב"ם והוא האמת הברור כשמש בצהרים לא מצד הסברא חלילה רק מתילי תילין גמרות ערוכות כ"ש באשר גם דברי התוס' כך הם לא נירא ולא ניחת לו' אחר בקשת המחילה מעצמותיו הקדושים ששגה בזה [ומ"מ צ"ע כי גם בספר הי"ד כ' גבי זקן ממרא ריש הלכות ממרים שכל דבר שבו מחלוקת אינו קבלה ממרע"ה וע"כ צ"ל דלא שייך בו שכחה דהא בהא תליא שק"ל] כי ידוע שחיבר פי' משניות בילדותו כאשר נדפס סוף ש"ס דפוס קראקא וכבר אמר מר בר רב אשי בגיטין דכ"ט ע"ב הא דאבא דקטנותא היא וכדמוכח ג"כ ממ"ש שם דחשב הל"מ דבש"ס וכ' דאפשר דכלם הם ואישתמיטי' מיני' כמה וכמה והרי גדול הנביאים טעה ונתעלם ממנו הלכה ובזה לא נפחת חלילה מעלתו כי מי עיור שלא יראה ולא יבין מחיבוריו הפלגת השגתו בכל התורה עם כל שבע החכמות עד שאמרו עליו ממשה עד משה וכו' וכמו שסיים המליץ הגדול ספרו בחיונת עולם. ואמרתי להציג דברי הכתבתי בקונטרסים בענין הזה

עם כמה דברים המסתעפי' מזה גדולי הערך אשר ראו לכל חכם לב לשית לבו אליהם אם בעל נפש הוא וזה לשוני:

ה אמרתי אחכמה בענין שארז"ל בקצת דברים שהם הל"מ בפי' ובקצתם אמרו במירי או באמת אמרו שמפורש בש"ס במס' ב"מ כל באמת הלכה הוא. ובקצתם הלכה ובקצתם דברי תורה ופירש"י גם בהם הל"מ וראיתי שהרמב"ם מנה בהקדמת פירושו למשנה דינים שהם הל"מ וכתב שהם רובם ואפשר כולם ואלו הן:

ו א) חצי לוג שמן לתודה וזכרו בס' הי"ד מעשה קרבנות פ"ט גמ' סוף נדה לראב"ע ולא לר"ע (לשון גמ' מנחות דפ"ט ע"א א"ל ראב"ע עקיבה אפי' אחת מרבה על היום כלו בשמן איני שומע לך אלא חצי לוג שמן לתודה וכו' משמע לן שכל לימוד ר"ע מבשמן בשמן הוא הל"מ לכן פי' רש"י שגם חציו לחלות וכו' הוא הל"מ דאל"כ מנ"ל דלא ס"ל לראב"ע כל לימוד בשמן כלל ואיצטרכו ליה לשום דרשא וכל אלו דברים פשוטים מאד ולא כתבתים רק לאפוקי ממ"ש בק"א דכ"ד ע"ש וראה כמה נדחק על לא דבר ומ"ש עוד ולדעתי' וכו' שנלמד רביעי' דנזיר וכו' פי' דבריו צל"ע שלא נחלקו אם ואיך ומ"ש שם סוף הפרק אינו רק להשוות ודוק) ומ"ש הרמב"ם שהוא הל"מ כראב"ע ולא כר"ע אע"ג דק"ל הלכה כר"ע מחבירו [עי' תשובה צ"ד דנ"א ע"ב] נ"ל משום דנחלקו אמוראי ר"י ור"ל אליבי' דראב"ע. (ועמ"ש בק"מ פ' צו פי"א מ"ו דכ"ד) ובלה"נ כ' מהרי"ק סוף שורש קס"ה דכל כללי פסקי הלכות אינם רק על דברי' הנסוגים בזמן הזה רק דק"ל מהתוס' דזבחים ריש ד"ו:

ז ב) רביעי' יין לנזיר תמה שלא זכר שהוא הל"מ בספרו הפלאה נזירות פ"ה. אדרבה בזה לא מצינו בש"ס מאן דפליג ואפשר דס"ל לרמב"ם דג"כ פליג ר"ע ע"ז וכמ"ש התוס' ופסק כר"ע מחבירו וס"ל דיליף לה מאיזה לימוד מקרא משא"כ באינך תרתי דאזלא שיטת הש"ס אליבי' דראב"ע ק"ל כוותי' כך נ"ל דעתו בחיבורו הגדול וחזר בו ממה שכ' וחשבו להל"מ בהקדמת פירושו למשניו' כי ידוע שפי' המשניות חברו בילדותו וכה"ג מצינו בכמה דוכתי שפסק בספרו נגד מ"ש בפי' המשנה ורובם הרגיש בהם בתי"ט. ומ"מ אני תמה מאד על מ"ש מקמי הכי דבכל הל"מ לא שייך מחלוקת ושכחה והלא אלו שנים ע"כ צ"ל דנשתכחו ומה נולד שג"כ נחלקו בהם ולר"ע לא ס"ל כלל שהם הל"מ וכן ברוב הל"מ דבש"ס מצאנו בה מחלוקת כמו שנזכר כל א' במקומו בג"ה:

ח ג) י"א יום שבין נדה לנדה זכרו בס' קדושה איסורי ביאה פ"ו שהוא הל"מ בגמ' שם לראב"ע ובפירושו נחלקו גדולי הפוסקים ורובא מפוסקים ראשונים ואחרונים ומהם

הרמב"ן השיג על סדר י"א שבין נדה לנדה שזכר הרמב"ם בהלכות אסורי ביאה פ"ו גם מזה תמה על הרמב"ם וכי אין זו שכחה דזכירת הדבר ושכחת פירושו לא יועיל:

ט ד) שיעורין חציצין ומחיצין עירובין ד"ד ע"ב פירש"י דבר תורה הל"מ בתורה שבע"פ וכ"פ רש"י על ד"ת ברכות פ"ג די"ט ע"ב. והנה מ"ש שיעורן כולל כמה פרטי דינים כגון אהל המת דהוי טפח זכרו רש"י שבת ס"ד ט"ז ע"ב. וכזית לקרבן בגמ' מכות די"ז ע"א. וכזית כדי אכילת פרס במס' ע"ז דס"ז ע"א. רובע עצמות בתוס' נזיר דנ"ג ע"ב. ובגיד הנשה שנתבשל דמשערין כבשר בלפת בחולין דצ"ו ע"ב. והרי בזה לא ק"ל הלכה כך רק ק"ל אין בגידין בנ"ט וע"כ סבירא לן דליתא הל"מ. וג' דנזיר ס"ד ע"ב בעי רבא הרקיב וכו' בעי רבא נמלה שחסרה וכו' שיעורין גמירא לה וכו' ש"מ שנשכח איך קבלת הל"מ ומלא תרווד רקב שהוא ג"כ הל"מ וכ"כ רש"י חולין דקכ"ה וכ"כ רש"י ברקב סתם נזיר ר"ד נ"א. ונחלקו במלא תרווד שנפל בו עפר כל שהוא בנזיר דכ"ז סע"א ובמלא תרווד ועוד עפר קברות כלים פ"ב מ"ב. ובנחלקו והכניסם לתוך הבית שם רפ"ג ודוחק גדול לו' שהי' הל"מ חסר פרטי' דיני' ומ"מ מצינו דלמדו רז"ל שיעורין מקרא כמו ששים מזרוע בשילה בחולין ושיעור תרומה בירושלמי הובא בתוס' קידושין רפ"ב בדרך אסמכתא ובכה"ג בגמ' פסחים דפ"א ע"ב האמנם יש כמה דינים פרטים שזכרו רז"ל בהם הל"מ אף שנכללו בכלל שיעורים ובקצת' יש פלוגתא והמה מבוארים בהמשך דברינו:

י ה) ובמחיצין דסוכה נחלקו ר"ש ורבנן אי אתא הלכתא ובצרה מחיצה או הוסיפה מחיצה. (ונ"ל שר"ל דלמצוה מן המובחר אתי קרא או הלכ' ואידך לשעת הדחק דמ"מ יוצא ודו"ק. ומצנו בכה"ג בגמ' מנחות דמ"ה ע"א ובספרי דפנחס הובא בילקוט דר"נ ע"ב ושם ובסוכה דט"ו ע"ב פליגו אמוראי בפרוץ כעומד והרי החיצין הל"מ ונחלקו ש"מ שיש שכחה ויש מחלוקת בהל"מ ומזה נ"ל ראי' נכונה שמ"ש בחולין ע"ב דכ"ח ע"א מלמד שנצטוה משה וכו' שהוא הל"מ ששם דכ"ח ע"ב נחלקו אמוראי גבי שחיטה מחצה על מחצה בלשון הכי אגמרי' רחמנא למשה והכי מוכח מדברי התוס' שם ס"ד כ"ג ד"ה פרה ע"ש ודוק אף דדברי התוס' שם צ"ע הן במ"ש דהא לקמן וכו' דאכתי נכשר פרה במליקה במקום ששוחטין ועוד קשה במסקנת התוס' ה"ל לש"ס שם על מה דמקשה דליתכשר פרה בעריפה לתרץ מליקה יוכיח וע"ש) ומ"ש הרע"ב ג"כ ריש עירובין זה גבי הכשר מבוי דבהא פליגו ב"ש וב"ה וכ"כ ר' יהונתן וצל"ע מנא להו אדרבה בגמ' שם די"א ע"ב לא משמע כן נקוט מיהא דיש מחלוקת בל"מ. וראיתי שהרמב"ם ז"ל זכר בספרו הי"ד הא דמחיצין בהל' שבת פי"ו. ושיעורין בהל' מאכלות אסורות פ"ב ובטומאת מת פ" ותימא דלא זכר דבר בחציצין בהל מקוואות פ"ב:

יא ו) וריש עירובין א"ר שתים איני יודע וע"ש איך נחלקו התוס' בחציצ' דגוף והנה מסקנת הש"ס ריש עירובין דהא דמחיצין הל"מ אתאי לגוד וללבוד ולדופן עקומה. מפני דמקשה גובה מחיצה דאוריי' וקשה לישני לי' דמ"ש הל"מ ר"ל במספר מחיצות דהל"מ גרעה חדא או הוסיפה חדא כבגמ' דסוכה ד"ו ע"ב זכרנוהו בסמוך. נקוט מיהא שמ"ש הרמב"ם פה גוד ולבוד וכו' הוא פי' מחיצין דנקט. והא דלבוד זכר בו הרמב"ם הל"מ הל' שבת פט"ז. והנה רשב"ג ס"ל דין לבוד בד"ט גם נחלקו אמוראי אי אמרינן לבוד באמצע עי' מס' סוכה די"ח ע"א. ש"מ שיש שכחה ומחלוקת בהל"מ מש"נ בכלליו או בפרטיו ופירושו ומגמ' הנ"ל מוכח דלשון גמירא או גמירי הוא הל"מ. ומ"מ להרמב"ם אין זה כלל רק ר"ל קבלה לפעמים הל"מ ולפעמים מרבו או ממשה מסיני שאין זה כמו הל"מ וכמו שנבא' בג"ה לקמן ובסוכה די"ח ע"א שאני טומאה דהכי גמירא לה דאין לבוד באמצע וגמירא זו הל"מ שהרי לבוד הל"מ:

יב ז) תפילין על הקלף זכרו ריש הלכות תפילין והוא גמ' דשבת דע"ט:

יג ח) מזוזה על דוכסוסטס תמה שלא זכר הרמב"ם בו הל"מ בהל' תפילין פ"ה גמ' מנחות פ"ג דל"ב ע"א:

יד ט) ס"ת על הגויל צ"ע דבגמ' שבת דע"ט על הקלף או על הגויל וכ" הרמב"ם גופי' שם פ"ז ופ"ט ולא זכר בו הל"מ וגם בש"ס לא נזכר בו הלמ:

טו י) שין של תפילין וקשר של תפילין ורצועו' שחורות ותפילין מרובע ומעברת' דתפילין. זכרם הרמב"ם בספרו. והוא גמ' מנחות דל"ב ודל"ה. וצ"ע כי בגמ' פ' במה אשה דס"ב ע"א שגם יוד ודלת הם הל"מ. ע"ש דכ"ח ע"ב ומגילה פ"ס מ"ח:

טז יא) כותבין ס"ת בדיו ומסורגל. במיימוני לא זכר דיו בס"ת רק בתפילין וסרגול כתב בפ"א. ובש"ס לא מצאתי גם שניהם רק בב"י כ' בי"ד י' רע"א בשם ירושלמי שס"ת בדיו הל"מ ובמ"ס כ' עוד:

יז יב) דיני ס"ת שנקרע וכו' הל"מ יע"ש ובגמ' דמנחות דל"ב שסרגול המזוזה הל"מ וגבי תפילין בפ"א כ' הרמב"ם ד"ו הל"מ:

יח יג) נכרכות בשערן ונתפרות בגידין. פי' התפילין זכרו הרמב"ם בספרו והוא גמ' פ' ב"מ דכ"ח ולא שייך במזוזה נתפרין ולשון רש"י מגילה ד"ח ע"ב צ"ע:

יט יד) פחות מבת ג' שנים ויום א' אין ביאתו ביאה. זכרו בפי' המשנה פ"ה דנדה והוא גמ' שם דל"ב עוד שם גם בן ט' שנים ויום א' בזכר ובספרו ריש הלכות איסורי ביאה ולא בפ' י"ז ובגמ' פ"ה דנדה דמ"ה ע"א אר"ע כשם שכל התורה הל"מ כך פחותה מבת

ג' שנים כשירה לכהונה הל"מ ולא אמר דרך כלל אין ביאתה ומ"ש שכל התורה הל"מ צ"ע ולקמן אי"ה אדבר בו:

כ טו) הזורע שדהו שני מיני חטים וכו' זכרו מתנת עניי' פ"ג והוא משנה פ"ג דפאה. ושם במשנה שהדין הי' נעלם מר"ג ועלה לשאול מלשכות הגזית ואמר נחום הלבלר שקבלה בידו שהוא הל"מ לכן ע"כ יש שכחה והעלם בהל"מ:

כא טז) זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו'. והוא לשון באמת ושם בירושלמי כל באמת הל"מ וגם בש"ס דידן ב"מ ד"ס ע"א על באמת בסמוך. ותימה שלא זכר בזה הל"מ הרמב"ם פ"ב דכלאים. לכן נלפענ"ד דאע"פ שבירושלמי פה אמר בהדי' כי באמת הל"מ לא סל לרמב"ם זה מדאמר בגמ' דידן בב"מ ד"ס ע"א כל באמת הלכה היא ולא אמר הל"מ היא וס"ל כפרש"י ב"מ הנ"ל שפי' הלכה ר"ל הלכה פסוקה בלי גמגום ע"ש ברש"י שא"א לפרשו הל"מ וכדבעינן למימר לקמן אי"ה רק דקשה מ"ש בעיגול של דבילה. ומ"ש שערלה בח"ל הל"מ בהלכות מאכלו' אסורות פ"י ממשנה סוף ערלה דערל' הלכה. ש"מ דס"ל לשון דהלכה הוא הל"מ י"ל בלשון משנה שאני. ועוד דשם נלמד מענייני יע"ש. ובמשנה יבמות דע"ו ע"ב הלכה אני אומר לכ"ע לא ר"ל הל"מ ובסוף פרק כה"ג ע"כ פי' הלכה הל"מ וכ"פ רש"י ותוס' שם וע"ע מס' שבת דקל"ב ע"א. גם מצד הסברא י"ל דע"כ אין באמת הנזכר הל"מ שהרי אמר מקמי הכי שם במשנה כל סאה שיש בו רובע ממין אחר וכו' ואי ס"ד דבאמת דגבי זרעוני גינה הל"מ והוא ענף פרטי מכלל שורש דין א' מכ"ד והל"ל שם גבי כל סאה באמת. ובכה"ג הקשו התו' ריש עירובין על פרש"י רובא ומקפיד דדוקא בשערו אלא ע"כ אין לשון באמת רק הלכה פסוקה ועוד אם הוא הל"מ הי' נכלל בשיעורין שאין דרך הש"ס להזכיר גבייהו באמת בפרטיה:

כב יז) עשר נטיעות מפוזרות וכו' זכרו בס' זרעי' שמיט' פ"ג והוא משנה פ"ב דשביעית. ובגמ' ריש מ"ק ד"ג ע"ב שהוא הל"מ וצ"ע למה לא זכר במשנה שהוא הל"מ. ובלה"נ צ"ע על שלא נזכרו במשנה הל"מ רק מעטים מתי מספר והנה שם במשנה פלוגתתא דתנאי אם דין י' דילועין כנטיעו'. גם מזה שמעינן דנפלה שכחה בהל"מ או נימא דהל"מ לא ביאר' כל צרכה וע"ש עד אימתי נקראו נטיעות פלוגתת' וגם בזה הקשו התוס' שם במ"ק דהל"ל איסור תוס' שביעי' הל"מ יע"ש ומסיק שם הש"ס דלר"י ס"ל הל"מ ולר"ע יליף לה מקראי. ורמב"ם מייתי לה בשמיטה פ"ג שהוא הל"מ והוא כר"י אע"פ דק"ל כר"ע מחבירו מפני דמסיק דר"ג וב"ד ס"ל כר"י. וק"ל מ"ש ר"ג וב"ד נמנו מה צורך למנין ולהיתר וי"ל דסבר' זו למדו מדעתם דהוי דומי' דניסוך המים וע' בגמ':

כג יח) עיגול של דביל' שנטמא וכו' זכרו בס' זרעים תרומות פ"ה והוא לשון באמת אמרו במשנה תרומות רפ"ב גם פה צ"ע דטפי הל"ל באמת אמרו אין תורמין מן הטהור על הטמא דלכן איצטרך הל"מ דעיגול של דביל' וא"ת דלא אתי שפיר לו' אין תורמין וכו' הל"מ שאין בה רק גזיר' חכמים שהא יתרום שלא מן המוקף א"כ מכ"ש דלא יתכן הל"מ בהיתר עיגול של דבילה. והכי כ' הרע"ב דע"כ לא כללא הוא דכל באמת מהא דבמשנה פ"ק דשבת האשה חוגר בסינר וכו' ותמהתי דה"ל להוכיח בדין המשנה הזו עצמה דעלה קאי דלא יתכן בה הל"מ. גם על הרמב"ם תמהתי במ"ש בספרו הגדול שהוא הל"מ ומ"מ מכאן משמע דס"ל להרמב"ם דבאמת הל"מ הוא דלא כמו דמשמע ממה דלא כ' הכי גבי זרעוני גינה כמ"ש בסמוך. והנה במשנה הנ"ל אמר ר"א תורמין מן הטהור על הטמא גם מזה שמעינן דיש שכחה ופלוגת' בהל"מ:

כד יט) החזן רואה מהיכן תינוקות קוראין לשון באמת אמרו פ"א דשבת ולא זכר בו הרמב"ם שהוא הל"מ לא בפי' המשנה ולא בספרו פ"ה דהל' שבת והרע"ב כ' שא"א לו' בזה שהוא הל"מ. ויפה כ' וכבר כתבנו בסמוך דבמ"ש העיגול של דבילה וכו' ג"כ קשה זה. ובכה"ג ק"ל על דברי התוס' בעירובין ד"ה ע"ב בד"ה שפרצתו וז"ל דלחי וקורה דיועיל למבוי וכו' גמירי לה מסיני והלא מבוי גם חצר שיש להם ג' רוחות רה"י גמורים הם רק חז"ל תקנו לתקנם ואיך יתכן לו' בהם הל"מ. ותדע דאי ס"ד דהיתר הוא הל"מ איך בעי למילף שם ק"ו להתיר מזה הלא ק"ל אן דנין ק"ו מהלכם. ופה צ"ע עוד מה שעוררנו בסמוך דהל"ל באמת אמרו לא יקרא לאור הנר אם הי' עולה על דעת שיתכן גבי החזן רואה הל"מ:

כה כ) האשה חוגרת בסינר כו' ג"כ לשון באמת אמרו פ"י דשבת. אבל לא זכר בו הל"מ לא בפירש המשנה ולא בספרו פ"א דשבת וצ"ע למה:

כו כא) ביין התירו לערב קשה ברך. גם זה לשון באמת אמרו פ"ד דב"מ ועל זה אמר הש"ס כל באמת הלכה היא ותמה שלא זכר בו הרמב"ם הל"מ בס' קנין מכירה פי"ח. וכבר זכרנו לעיל דאפשר הרמב"ם ס"ל כפירש רש"י דלא ר"ל מ"ש בגמרא הלכה היא הל"מ רק הלכה פסוקה ולכן גם בפי' המשנה בזה לא זכר הל"מ. רק דקשה מה שכתב גבי עיגול של דבילה בפי' המשנה. ובחיבורו. אכן מצאתי שגם הערוך בערך אמת נראה שמפרש שהוא הל"מ. וצ"ע עוד דהל"ל באמת על אין מערבין פירות בפירות ובכה"ג הקשינו בסמוך ואיכא למידק בין לפי' הלכה ר"ל הלכ' בלי פקפוק בין שר"ל הל"מ מאי איצטרך ומה קמ"ל שהרי משביחו ובכה"ג אמרו רז"ל בעירובין דס"ט ופסחים דל"ב ע"א אכל תמרי' ושילם גרוגרו' תע"ב. וי"ל דאיצטריך הל"מ דלא נגזור ונאסור מגזירה פן יערב

רך בקשה. כ"ש למ"ש גמ' דדוקא בין הגיתות שרי דשייך לגזור אטו אח"כ. א"נ ה"א דיש קפידה בלוקח דרוצה לשתות יין רך משום בריות גופא באשר יוודע ביינו שהוא רך וה"נ נ"ל להלכ' דדוקא בסתם מערב משא"כ אם מכר חביות מיוחדים כ"ש אם התנה על יין רך דאינו רשאי לערב. ולפי' הרא"ש שמ"ש מפני שמשביחו ר"ל שמתקיים יותר י"ל דקמ"ל רע"ג דהרך טוב ומוטעם יותר רק דקשה לומר כך וכ"ש אם זה המערב רוצה למכור היין אחת לאחת כדרך החנונים מדה ומדה והמוכר בעודו בכוסו יבלעהו מאי איכפת לי' אם מתקיים יותר. ויש לדחוק דלרא"ש לא ר"ל במ"ש מפני שמשביחו ולכן טוב ליין וללוקח רק ר"ל מפני תקנת עולם שלולי זה אין היין מתקיים זמן רב ויפסידו בעלי יין שיצטרכו למכור מיד היין לאלתר ולפ"ז א"ש גם אם נפרש באמת הל"מ והוא דוחק. ומ"ש להלכה דפסק עמו רך בפירוש לא יערב בו קשה ידעתי שרש"י לא פירש כן האמנם בלאו הכי חלק הרא"ש על פי' רש"י והטור כ' כאביו הרא"ש בסי' רכ"ח וכתב אפי' קשה ברך וצל"ע דענין תערובות הלא ענינו מעט בהרבה וא"כ אחר דלא שרינן רק בין הגיתות מפני שתוסס עמו ולא יתכן זה רק בעיקרו ורובו חדש. וי"ל שס"ל להרא"ש דגם זה התנאי דבין הגיתות לא קאי רק על תערובו' קשה ברך משא"כ בהיפך כל השנה מותר וכ"כ הטור ע' בסמ"ע האמנם הרמב"ם בפי"ח דמכירה דלא כ' כ"ש ולא אפי' נראה דס"ל כדעת רש"י. ולכן סתם הב"י כך בש"ע. וע"ע בהרא"ש שגם בתערובו' ישנים הטובים בחדשו' גרועי' אוסר דלא כרש"י והנה הרא"ש מפרש ברייתא הסמוכה למשנה כפשטה והוא ממש כדעתו ודאי לא לחנם נאדי רש"י בפירושה מפשטה ופירשה באופן רחוק ואין כאן מקום להאריך בזה והעיקר לשון מפני שאדם רוצה לישנן דהל"ל דמצי א"ל לישנן בעינא לי' וכן לשון גמ' גבי כספי' דמ"ה ע"ב ועוד דלא נקט הש"ס מילתא דלא שכיחא שיהיו החדשי' יקרים מצד עצמן רק בהיפך כדמוכח בפרק הריבית דע"ב ע"ב היו חדשות מארבע וכו' והרי"ף יש לו גר' אחרת והארכנו בג"ה בחידושי'.

כז כב) עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעי' כצ"ל זכרו הרמב"ם ספר זרעי' מתנות עניים פ"ו. וצ"ע דבגמ' יבמות פ"ק דט"ז משמע שהוא תיקון חז"ל ובפ"ד דמס' ידים ובר"ש שם דמ"ש שם הל"מ לאו דוקא אכן מייתי שם תוספת' דמשמע שהוא הל"מ ממש. עמ"ש תי"ט שם ידים נקוט מיהו דיש מחלוקת בהל"מ ומינה מוכח דיש ג"כ שכחה וחכמים כיוונו בתקנתם להל"מ והכי משמע במשנה דידים. אבל אין לומר מפני שאמרו בשם חגי הנביא הוי הל"מ דא"כ נימא ה"נ בכמה הלכו' ע' גמ' פ"ק דר"ה די"ט ע"ב ויבמו' די"ו ע"א ונזיר דנ"ג ע"א וע"ע ברש"י מס' עירובין דק"ד רע"ב וקידושין דמ"ג

ע"א וחולין דף קל"ז ע"ב ובכורו' דנ"ח וזבחים דס"ב. עד כאן מרמב"ם בהקדמת המשנה. אלו הם שלא זכרם בהקדמתו לפי' משניות.

כח כג) ערלה הלכה. הוא משנה סוף ערלה זכרו בספר קדושה מאכלו' אסורו' בפ"י שהוא הל"מ וכבר כתבנו לעיל דצ"ע דעתו של הרמב"ם מה ס"ל במלת הלכה.

כט כד) במס' נזיר ספ"ד הלכה היא בנזיר וע"ש דכ"ח ופירש"י ותוס' שהוא הל"מ ובמיימוני הפלאה נזירות פ"ב שהוא הלכה מפי הקבלה וצ"ע על מ"ש עוד כך בפ"ח על האיש מגלח על נזירות אביו והוא גמר' ספ"ד דנזיר מנ"ל שזה הלכה מפי הקבלה. ולא ר"ל הרמב"ם שהם הל"מ בלשונו' אלו כדמוכח בכמה דוכתי וכדבעינן למימר לקמן וס"ל דין פי' הלכה פה הל"מ.

ל כה) ד' חטאות מתות. בגמ' מס' תמורה פ"ב דט"ז ע"ב ו"ד ניתן להם מסיני ע' רש"י ותוספ' ובמיימוני פסולי המוקדשי' רפ"ד ודברים אלו מפי מרע"ה נשמעו. ולא כיון לומר שהוא הל"מ ואף כי בגמ' דבכורות דט"ו ע"א קרי לי' הלכתא ושם דגם כל שבחטאת מתה באשם רועה הלכתא הוא ובתמורה ד"ך ע"ב ובדפוס אמשטרדם דקי"ח ע"א דהלכתא גמירא לה ושם די"ח ע"ב כ' רש"י בפירוש הל"מ והרב תי"ט כ' ד"א לומר שהוא הל"מ מדפליגו ר"א ור"מ עלי' והוא ממש כשיטת הרמב"ם ומ"מ אינו נראה לפע"ד דמה לי אם פליגי בפרטי דיניו או נחלקו על מאמר שהוא הל"מ וס"ל דנילף מקרא או נחלקו על גוף הדין וס"ל דאינו הל"מ דסוף כל סוף נאמר דנשכח בירור ההל"מ והלא נחלקו אם היה הל"מ גם בחטאת צבור ושכיפרו בעליו התמורה עפ"ב מ"ב ועמ"ש פ"ד מ"ג פלוגת' דרבי וחכמי' ובגמ' שם איך נפלו עוד ספיקו' ונולדו מחלוקו' בחטאת צבור שאבדה.

לא אכן בתוס' יבמות סוף דע"ז כתבו בהדי' כמ"ש התי"ט דאי ס"ד דפי' הלכה אני אומר ר"ל הל"מ לא הוי פליג עי' והוא דעת הרמב"ם דלא שייך מחלוקת בהל"מ ועם כל זה מפני גודל הקושיות שנפלו לפ"ז ונצרך לומר שהל"מ נאמרו בלשון מסופק ונעלם לכן נפל מחלוקת בפרטים וכמ"ש התי"ט לדעת רש"י ועם כל זה לא יספיק התירוץ בכמה וכמה כגון הא וא"א שבכל אלה לא הרגישו התוס'.

לב לכן נ"ל בדעת התוס' שבאם התנא בפירוש אומר שהוא הל"מ לא יתכן שיחלוק עליו חבירו משא"כ כשאומר דבריו סתם אף דבגמ' מפרש שהוא הל"מ אפשר כי חבירו לא ידע זה לכן חלק עליו. והכי מוכח בגמ' דתמורה דנולד' שכחה בפרטים ובכללים רק שהרמב"ם יאמר שאין זה הל"מ רק הלכות שקבלו ממשה בסיני וע"ע תוס' פסחים דע"ג ע"א. והרמב"ם לא זכר הל"מ לא בחטאת ולא באשם רפ"ד דפסולי המוקדשין דלא ס"ל הל"מ רק בנזכר כפי' בגמ'.

לג כו) נזיר שמשון נזיר עולם. בגמ' פ"ק דנזיר ד"ד ע"ב גמיר גמירא נא ובמיימוני נזירות פ"ג הלכה מפי הקבלה. אסור עבודת הארץ ל' יום לפני שראש השנה כ"כ המיימוני זרעים שמיטה רפ"ג שהוא הל"מ וצ"ע דמס' ר"ה ד"י יליף לה מקרא. ואפשר דס"ל דזה מוכח מהא דעשר נטיעו' הל"מ והוא לעיל סי' ט"ו וא"כ צ"ע בכה"ג טובא. ועמ"ש לעיל על עשר נטיעו' במ"ש תוס' והנה לר"מ ס"ל נמי תוספות שביעי' סגי' ביום א'. עמ"ש לקמן בהג"ה.

לד כז) חצי נזק צרורות. בגמ' פ"ג דב"ק הלכתא גמירא לה. והרמב"ם הלכות נזקי רפ"ב הלכה מפי הקבל' ולשון ש"ע ח"מ סי' ש"ץ הל"מ. וכל ג"ש דילפי רז"ל נדה די"ט ע"ב פירש"י כן ולפ"ז נפל בזה המחלוקת בין בכלל בין בפרטים כמ"ש בספרי מ"ק.

לה כח) ב' קברות מיוחדו' להרוגי ב"ד. בגמ' סנהדרין דע"ז ע"א גמר' גמירי לה. ובמיימוני סנהדר"ן פי"ד הלכה מפי שמועה.

לו כט) ערבה פ"ק דמ"ק ד"ג ע"ב. והרמב"ם בזמנים שופר ולולב פ"ז כתב שהוא הל"מ.

לז ל) ניסוך המים שם במ"ק. והרמב"ם בס' עבודה תמידין ומוספין פ"י. וצ"ע בגמ' ספי"א דזבחים דק"י ע"ב. דשם מוכח דאיכא למ"ד שהוא רק דרבנן ואיכ' למ"ד דנפקא מקרא וס"ל דאינה הל"מ ש"מ דיש מחלוקת וע' בס' מגילת אסתר בשורש ראשון ד"ז ע"א.

לח לא) ארבע מיתות ב"ד בגמ' סנהדרין דנ"ג ע"א גמרא גמירי לה פירש"י הל"מ ולא כך דעת הרמב"ם בס' שופטים סנהדרין פי"ב.

לט לב) אר"ח גמירי חמש טבילות וכו' בגמ' יומא פ"ג דל"ב ופירש"י הל"מ ומיימוני עבודת יוה"כ פ"ב לא זכר בו דבר דלא ס"ל להרמב"ם פי' גמירי הל"מ.

מ לג) ציון קברות גמ' במס' מ"ק ד"ה ע"א גמ' גמ' לה פירש"י מסיני ע"ע בגמ' יומא דע"א ע"ב. ותענית די"ז ע"ב. ולא זכר הרמב"ם בו דבר בס' טהרה טומאת מת. ובס' עבודה ביאת מקדש פ"ו זכר בו קרא דיחזקאל. ובגמ' דיחזקאל אסמכי' אקרא כמו מ"ש בפרוע ראש וערל דלקמן ולא ס"ל להרמב"ם פי' גמירי להל"מ.

מא לד) גמירי דאין ישיבה בעזרה וכו' באגדת חלק ופירש"י הל"מ ובס' באר שבע השיג ע"ז וגם הרמב"ם לא זכר בו דבר בבית הבחירה פ"ז. וכמ"ש דאין פי' גמירי כך לרמב"ם.

מב לה) גמירי אין חיה שביהודה גדילה וכו' גמ' פסחים פ"ד דנ"ב ע"ב פירש"י מסורו' מאבות. לא זכר בו הרמב"ם דבר בשמיטה פ"ו. ומכאן ראי' לדעת הרמב"ם דס"ל ג"כ גמירי אינו הל"מ ודמוכח מהנהו דבדברי אגדה רבו אין מספר נזכיר קצתם לקמן בג"ה.

מג לו) פסולי מוקדשין בשריפה גמר גמירא לה פסחים דפ"ב ע"ב. ובמיימוני פסולי המוקדשין פי"ט לא משמע כן וכמ"ש בסמוך.

מד לז) גמירי דכל פרשה דלא פסקה משה וכו' גמ' ברכות ספ"ק לא זכרה הרמב"ם בספר אהבה תפלה פי"ג וכמ"ש בסמוך.

מה לח) ספק טומא' בר"ה הלכת' גמירי לה מסוטה [צל"ע איזה מקום לשון זה דגמירי וכדומה לו שראיתיו בפירש"י (הוא בגמ' חולין דף ט' ע"ב וע"ז ל"ז ע"ב)] והמיימוני לא כתב כן בספר טהרה שאר אבות הטומאה ר"פ ט"ז וכמ"ש בסמוך:

מו לט) בגמ' חולין ד"ט הלכות שחיט' גמ' חולין רפ"ב. ומשמע בפירש"י שר"ל הל"מ ולשון המיימוני שחיטה פ"א שכל הדברים האלו ע"פ צוה בהם כשאר תשבע"פ ולא ר"ל הל"מ והכי משמע בגמ' שם דכ"ח מלמד שנצטוה משה וכו' ועמ"ש לעיל גבי מחיצין דנ"ל דבריי' זו ר"ל הל"מ: ...

מז מ) שמונה מיני טריפות בגמ' פ' אלו טריפות דמ"ג נאמרו למשה מסיני ופרש"י הל"מ ס"ד מ"ב. ובמיימוני רפ"ה שהלכות שחיטה הל"מ הם. נראה דס"ל לרמב"ם לשון נאמרו למשה מסיני היינו הל"מ משא"כ כל לשון קבלה ממשה וזה מוכח ג"כ מסממני הקטורת דבסמוך ודוק:

מח מא) הגולל ודופק הלכתא גמירא לה בגמ' חולין פ"ד דע"א ע"א לר"י ולא לר"ע. ובמיימוני ס' טהרה טומאת מת פ"ג לא זכר בו דבר. כמ"ש בסמוך בלשון גמירי (ולכן לא חשיב נמי ספ"ג דביאת מקדש הל"מ בדין שהי' נטמא בעזרה דבגמ' שבועות דט"ז וי"ז ורש"י בחולין דס"ל פי' בהדיא הל"מ וכ"פ הרע"ב) ובפ"ג כ' שהם מד"ס והשיגו הראב"ד מגמ' הנ"ל: ...

מט מב) ד"א בר"ה גמר' גמירא ליה בגמרא דשבת פי"א דצ"ו ע"ב ולשון הרמב"ם בס' זמנים שבת פי"ב ואע"פ שדבר זה עם כל גופי התורה מפי משה מסיני נאמרו ה"ה אומר בתורה איש ואשה וגו' וכן למדו מפי השמועה שהמעביד בר"ה וכו' לא ר"ל הל"מ: ...

נ מג) גמירי שתי סמיכות בציבור מנחו' פ"ה דס"ב ע"ב עמ"ש דצ"ב ובמיימוני מעשה קרבנות פ"ג דבר זה הלכה מפי מרע"ה לא ר"ל הל"מ: ...

נא מד) גמרא גמירא לה גבי מעשה מרחשת ומחבת מנחות שם דס"ג ע"א ובמיימוני ס' עבודה מעשה קרבנות פ"ג לא זכר בו דבר: ...

נב מה) גמירי ז' מידות של לח הוו במקדש גמר' שם מנחות פ"ו דפ"ח ע"א והרמב"ם בס' עבודה כלי המקדש פ"א לא זכר בו דבר. כמ"ש דאין לשון גמירי הל"מ ופה מוכח דהל"ל יהיו במקדש אלא ע"כ ר"ל קבלה מאבות ומרבנים: ...

נג מו) אחד עשר סמנים נאמרו למשה מסיני זכרו המיימוני הל' כלי המקדש פ"ב מ"ד שאינם כתובים הם הל"מ. כבר כתבנו בסמוך דהכי ס"ל מלשון למשה מש"כ באמרו ממשה: ...

נד מז) ימי זיבה עולים לנזיר הל"מ כ"כ הרמב"ם ס' הפלאה נזירות פ"ז והוא ממ"ש בפ"ז דנזיר ע"ד באמת אמרו לכן צ"ע דמשמע דתפס הרמב"ם לשון באמת אמרו להל"מ וכן לעיל בעיגול של דבילה דתרומה וכבר תמהנו שם: ...

נה מח) פרוע ראש ששימש במית' גמר' גמירא לה וכ"כ הרמב"ן שהוא הל"מ בשורש ב' בהשגותיו על י"ד שורשי הרמב"ם במנין המלצות ואתי יחזקאל וכו' גמר' ספ"ב דסנהדרין ובמיימוני פ"א מביאת מקדש לא זכר בו קבלה רק היקש דבגמ' סנהדרין ספ"ב ופ"ט דפ"ה מ"ב: ...

נו מט) ערל לשמש אסור ג"כ כמו פרוע הראש גמ' זבחים פ"ב ס"ד י"ח וכ"כ במיימוני הלכות מקדש פ"ו מ"ח. מקרא דבגמ' דביחזקאל. וצ"ע אי לית ליה פי' גמירא שהוא הל"מ למה כ' דלקה וע"ש בכ"מ ובתי"ט בכורו' פ"ז מ"ג דס"ל להרמב"ם דדוקא לאו הבא מכלל עשה ה"ל עשה והוא דוחק נפלא דכ"ש הוא וקשה עוד לרמב"ם מגמ' שם דמ"ג רע"ב במ"ש מאי איכא בין שאינו שוה וכו' ואמר א"ב עשה דלא יתכן דלדעתו הל"ל מלקות א"ב וא"ת לרש"י קשה ממ"ש מקמי הכי מאי איכא בין שאינו שוה וכו' ואמר לאחולי עבודה ולרש"י הל"ל מלקות א"ב וא"ת לרש"י קשה ממ"ש מקמי הכי מאי איכא בין שאינו שוה וכו' ואמר לאחולי עבודה ולרש"י הל"ל מלקות די"ל דאמר מה דעדיף מזה דהקרבן גופי' פסול:

נז נ) תיתורא דתפילין הל"מ בגמ' דמנחות דל"ה ע"א והרמב"ם לא זכרו רק רפ"ג חשב כריכות תפילין במטלית הל"מ צ"ע מנא ליה:

נח נא) במיימוני ס"ת פ"ט נתפרות בגידין הל"מ צ"ע מנ"ל והב"י י"ד סי' רע"ח כ' זה בשם מ"ס:

נט נב) עצם כשעורה הנזיר מגלח הלכה ספ"י דנזיר ופירש"י הל"מ והרמב"ם לא זכר בו דבר. הן אמת דבמשנה וגמ' דנזיר ספ"ו לא נזכר רק הלכה ומ"מ ממ"ש שם דאין דנין ק"ו מהלכה משמע ודאי שר"ל הל"מ וכך פירשו שם רש"י ותוס' לכן צ"ע פה על הרמב"ם דלא כ' בו הל"מ בנזירות פ"ז מ"ו את"ל דס"ל דלאו כלל הוא מ"מ פה ודאי משמע הל"מ ממש ובכה"ג טומאת התהום דנזיר ופסח בגמ' דפסחים דפ"א רע"ב בחדא מחתא מחתינהו קשה על הרמב"ם דלא זכר בו הל"מ בהלכות ק"פ פ"ו מי"ב ובהל' נזירות פ"ו רק מפי הקבלה ואין במשמע זה הל"מ:

ס נג) הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. לשון גמ' פרק הנשרפין נתעלמה ממנו הלכה ומוכח בגמ' שכך קיבל ממרע"ה ובפ"ב דע"ז איתא בהדיא הל"מ ע"ש דל"ו ע"ב גם הרמב"ם זכר בו הל"מ בפי"ב מהלכות אסורי ביאה וא"כ מוכח מכאן דמרע"ה עצמו שכח מהל"מ שנאמרו לו: ...

סא נד) עמוני ולא עמונית כ' הרמב"ם ספר קדושה בפי"ב מאסורי ביאה הנ"ל שהוא הל"מ ולא ידעתי מנא לי' כי בגמ' בפ' הערל לא נזכר רק שכך קיבלו מב"ד של שמואל הרמתי ואין זה ענין להל"מ וכמה דברים זכרו בש"ס בשם חגי זכריה ומלאכי ואינם הל"מ כמ"ש לעיל על עמון ומואב מעשרין. והנה לדעת הרמב"ם שעמוני ולא עמוני הל"מ היה נשכח משאול וב"ד וכל הדור ההוא ונחלקו בו מצד הדקדוק והסברא עד שחגר יתרא הישראלי חרבו ואמר קבלתו מיהו בזה י"ל דאותו מחלוקת נעשה מדואג וסייעתו מתוך השנאה שהיו להם על דהמע"ה ובכה"ג כתבו התוס' על מחלוקת שאול ודוד במקדש במלוה ופרוטה במס' חגיגה די"ו:

סב נה) עוד כ' הרמב"ם בזמנים הלכות קידוש החודש וז"ל דבר זה הל"מ שבזמן שיש סנהדרין קובעים ע"פ הראיה וכ' במ"מ על זה שהוא בפ"ק דר"ה וליתא שם ובפי' הארוך כ' שכך נתבאר בפרקי ר"א. ושם במשנה א' לשון הרמב"ם ומפי השמועה למדו וכו' ממרע"ה שכך הוא פי' הדבר מוכח להדיא שאין לשונות הרמב"ם בכה"ג מורים הל"מ כמ"ש כמה פעמים:

סג נו) במס' נדה פרק כל היד דט"ו ע"א רב הונא ס"ל וסתות דאורייתא פי' רש"י הל"מ:

סד נז) במס' נדרי' ט' אין בין המודר אר"י מקרא סופרים ועיטור סופרים קריין ולא כתיבין וכו' הל"מ ובזה יש תמה על הרמב"ם שלא זכר מהם דבר בספרו הגדול בפרטות רק בפ"ז מי"א בהלכות ס"ת כ' דין מלות ששונים בקריאתן מכתיבתן דרך כלל ואפשר מפני שמבוקשו בחיבורו לכלול בו תשבע"פ כמ"ש בהקדמתו לא רצה לבא לכלל העתקות תשב"כ ונסתפק בזה במה שכ' ס"ת לעצמו כמו שזכר שם. וכ' רש"י וכן התוס' שבכמה דוכתי נחלקו בעלי המסורות על הש"ס זכר קצתם ר' אדוניהו בן חיים בהקדמתו בעשרים וארבע הגדולי' דפוס וינציאה ש"מ שיש שכחה ומחלוקת בהל"מ:

סה נח) סידור משמורות לעבודות בה"מ כ"כ הרמב"ן שהוא הל"מ סוף השגתו על מה שמנאו הרמב"ם למ"ע במצוה ל"ו מרמ"ח מצות ע"ש בספר מגילת אסתר ומ"ש אני עליו שם בהשגתי עליו וע"ע בתרגום יונתן פ' במדבר ובגמ' דתענית דכ"ז:

סו נט) מעלות שמנו חכמי' במקדש בפ"ק דכלים דבגמ' יומא פ"ד דמ"ד ע"ב אמר ראב"י זאת אומרת מעלות דאוריית' פרש"י הל"מ ודחי ליה שם בגמרא ולדעת הכ"מ בפ"א

מביאת מקדש מט"ו ס"ל להרמב"ם דמעלות דאוריי' ולפי זה ג"כ יש מחלוקת בהל"מ ולפענ"ד דלא ס"ל כפי' רש"י מדלא זכר בו הרמב"ם הל"מ כדרכו רק ס"ל להרמב"ם דמ"ש מעלות דאוריי' ר"ל נזכרו בקרא ור"ל קצתם ולא כלם כמ"ש שם בכ"מ ועמ"ש במל"ת הרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם מל"ת ס"ט:

סז ס) בגמ' דסוטה אר"י משום ר' ישמעאל בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא שבתורה וכו' ע"ש די"ו ע"א ופירש"י הל"מ בא ועוקרת את הפסוק וכ' עוד ואע"פ דבכלהו קראי קדרשינן בחולין גיטין ונזיר ס"ל לר"י דאינן רק אסמכתות ואהל"מ סמכינן ושאר דרז"ל בריבויין דכל התורה לא חשיב להו להלכה עוקרת רק הני תלת ר"ל כמ"ש שם בגמר' דעוקבות ותוספות לא חשיב ונ"ל דה"ה עוקבות ומפורשות כגון מ"ש בטהרת המצורע שתי צפרים כל שהן טהורות במשמע ורז"ל אמרו צפור דרור וכהנה למאות דלמדו רז"ל להוסיף על משמעות הפסוק:

סח סא) במשנה סוף עדיות אריב"ז הל"מ אין אליה בא אלא לרחק ולקרב וכו'. וכ' הרמב"ם שם שאלי' בא להסיר העושק וצ"ע מה כוונתו בזה ונ"ל שפה הרגיש אם מקובל ביד ריב"ז שהל"מ הוא איך נחלקו עליו לכן שהקבלה היה לד"ה שבא להסיר העושק וא"כ נחלקו מה הוא העושק שיסור וכבר כתבנו שזה דבר שאינו מתישב על הלב לומר הל"מ סתום וירבו על ידו מחלוקת בישראל וע"ק פה אם בא בקבלה שבא להסיר העושק טפי מסתבר לן למימר שר"ל ממון שאינו של יושר שביד איש ואיש הן ע"י משפט מעוקל שוא או שקר הן ע"י טענות שקריות או טעות הדייני' או בכל ספיקא דדינא שבמקצתם אמרו יחלוקו או יהא מונח וכו' או כל דאלים גבר או המע"ה שיותר טוב ונכון לפרש כך משנפרש מ"ש הוא ששנאת חנם הוא ג"כ עושק אף כי מצאתי סעד לדבריו בה מתרגום יונתן ס"פ ויקרא. והנה הרמב"ם בספרו סוף הלכות מלכים כתב שבא לעשות שלום בעולם ודלא כפשטה דריב"ז בקבלתו הל"מ ונ"ל שבכלל עשיית שלום הוא בירור ספיקי ההלכות בכל מקום שאמר תיקו או קשיא או אבעי' דלא אפשטה ופי' אבות על בנים ר"ל תלמידים ורבותיהם (אכן במ"ר על חכלילי עינים דמשיח עתיד לחזור הלכו' והכי מסתבר שבו נא' ונחה עליו רוח ה' עד שיהיה מוכח ודאין) וכמו שמצינו בכמה דוכתי כמו בברכות דל"ה ע"ב לכשיבא אליה ויאמר אי הוי קביעות' וכו' ובמשנה יהא מונח עד שיבא אליה וביבמות דק"ב אם יבא אליה ויאמר חולצין במנעל וכו' וכן ביאורי המקראות הסותרי' במקום שלא דברו רז"ל או שכבר דברו ובמנחו' דמ"ה פרשה זו אלי' עתיד לדורשה וביומא ד"ה ע"ב למיסבר קראי ושם אמר כיצד מלבישן נמי לכשיבא אהרן

ובניו ומשה עמהם לא אמר שיבא אלי' ויאמר מפני שאיירי בלבישת בגדים דאהרן ובניו ממרע"ה יעו"ש.

סט וכ' באו"ה ובכמה פוסקים דדבר איסור מכח ספק שנתערב בטל ולא מקרי דשיל"מ מאליה מפני דלא בריר שיתירו [עוד ק"ל למה לי' האי טעמא ותיפוק לי' דבמ"נ בטל כמו שהקשה בכה"ג בתשו' צמח צדק שאלה ס"ט על תערובות ביצה ספק טריפה אף דדבריו שם צ"ע. ורש"ל כתב בפירושו לש"ד סוף דס"ב בשם א"ז דתיקו לא הוי דבר שיל"מ דאם יבא אלי' ויתירנו לא נאסר מעולם. נראה ג"כ שלא הרגיש בסברת במ"נ מדלא כתבו בסגנון במ"נ וסיים רש"ל דמזה מוכח דלא ס"ל לא"ז סברת ר"ת דאם המאכל מתקלקל וכו'. ובקונטרסי' כתבתי שמ"ש בשו"ת צ"צ ס"ט לתרץ קושיית ה"ה מוהר"ג שהקשה על מ"ש הרשב"א ביצת ספק טריפה שנתערב לא הוי לי' דשיל"מ משום דלא הוי רק ספק היתר ותיפק לי' דבמ"נ מותר ותירץ בצ"צ והביא כמה ראיות שאם אכל ביצת ספק טריפה אפי' נמצא אח"כ שהתרנגולת כשירה אכל אסורא וראיה מאשם תלוי ביש שתי חתיכות דאם נתברר לו ששומן הוא מ"מ לא הוי חולין לעזרה ועוד מייתי ראי' מדרז"ל על וה' יסלח לה.

ע והמה מצד עצמן דברים פשוטים דודאי אפי' בגזיר' דרבנן אם קרא לאור הנר בליל שבת אע"פ דלא הטה אסורא עביד רק דאין דברי' אלו מספיקין לתרץ קושיית מוהר"ג דאיך יהיה ספיקה חמיר מודאי וחתיכה בשר ספק נבילה שנפלה לקדירה ובטיל טעמא וכי נימא באם סופו להתברר ע"י הטבח או השפח' שאינו שם לפי שעה יאסר התבשיל והי' חמור מאלו היה ודאי נבילה ואין דעתי סובלת זה בשום פנים גם מה דמשמע דלפי שעה יש בו איסור מן התורה דמדמה לה לספק חתיכה משני חתיכות דמייתי אשם תלוי. ואישתמיטי' מ"ש הרמב"ם בפי"ח מאסורי ביאה מי"ז דכל הספיקות אסורות מד"ס וכ"כ עוד סוף הלכות כלאים ורפי"ו דשאר אבות הטומאה ובספ"ט מטומאת מת כ' לפי גרסת כל ספרים שלפנינו אבל כל הספיקות בין בטומאה בין במלאכות אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מד"ס ואעפ"כ דבר שחייבין על זדונו כרת ספקו אסור מן התורה שהרי העושה אותו חייב באשם תלוי ובכ"מ משמע שלא היה סיפא זו בכל הספרים ובאמת צ"ע שהרי עריות ושבתות זדונם כרת נקוט מיהא דס"ל להרמב"ם דספק טריפה אין אסורו מן התורה.

עא ולכאורה יש לדקדק ממ"ש בגמ' קדושין דל"ט ע"א אימא כך נאמרה ספיקה מותר ודאי אסור והרי להרמב"ם כל אסורים נמי וי"ל דאע"פ דכל ספיקה איסורי' מדאורייי' שריין מ"מ מאחר שלא נא' בפי' דספיקה מותר לכן אסרוהו חז"ל מש"כ אם נא' הל"מ

בפי' ספיקה מותר לא היו חז"ל אוסרים אף שהשגנו בתשובה קמ"ב דע"א ע"א על מ"ש הט"ז בי"ד ר"ס קי"ז בכה"ג מ"מ בספר איסור סברא נכונה היא אם בפי' קבלו הל"מ דמותר ודו"ק.

עב והר"ן בספ"ק דקדושין ובתשובה סי' נ' מייתי ראי' מגמ' דקדושין פ"ד ממזר ודאי הוא דלא יבא. ומ"מ הראב"ד חולק עליו ואין דבריו מוכרחים כלל מ"מ קשה להרמב"ם איך יהי' ספק איסור דאיסורו רק מד"ס חמיר מודאי איסור דאוריי' דבטל. ולענין קושיית ה"ה מוהר"ג היה אפשר לומר לכאור' דסל להב"א דאחר דיש פלוגתא בביצה אם בטלה או לא ושני גדולי הקדמונים בעל העיטור והראב"ד ס"ל דלא בטל לכן יש לפסוק כן בודאי טריפה מש"כ דספק טריפ' יש להקל כדעת רוב הפוסקים. והכי משמע דס"ל להרמב"ם כבהג"ה ש"כ ר"ס ק"י. אכן המעיין בדברי הרשב"א במ"ש לפיכך ביצ' של ספק טריפה וכו' דבסי' ק"ב ס"ב דמסיים בטל הוא כביצה אסורה שנתערבה באחרות ש"מ דס"ל דביצת ודאי טריפה בטילם וכ"כ הב"י סי' ק"י דמזה נראה דהרשב"א ס"ל דביצת טריפ' בטלה והדרא קושיא לדוכתא ונ"ל ממה דלא זכר הרשב"א גבי הא דביצת ספק טריפה לא היתר ולא איסור רק בטלה דאין כוונתו לאשמעינן דין ביצה זו שנתערב בששים או יותר דבודאי במ"נ מותר. רק בא להודיענו דאין לו דין דשיל"מ. ויש בו נפקותא באם נתערב בפחו' מששים ואח"כ חזר ונתערב מן התערובות תוך אחרים דבודאי ביצה טריפה גם תערובות השני אסור מ"ש בספק טריפה והוא דעת ר"ת והוא בהג"ה סי' ק"י ס"ח מש"כ אלו היה לו דין דשיל"מ כמבואר שם בהג"ה ודו"ק] ונ"ל דלא צריך לזה שהרי לא ברירא שיבא טרם יתקלקל הדבר ההוא וסברא זו כתבה הרמב"ם גבי קדושי אשה על שמא ש"פ במדי הביאו טור וש"ע בא"ה סי' ל"א:

עג סב) ובגמ' מנחות דט"ו ע"ב קנבוס ולוף אסרה תורה וכ' הרא"ם בספרו ספר יראים מצות קנ"ב דע"ח ע"ב שהוא הל"מ והרמב"ם הלכות כלאים כ' סתם שאלו שתים הן מן התורה הביאו טור וש"ע י"ד סי' רצ"ו וג"כ ר"ל שכך קבלנו ממרע"ה מסיני ולא נקרא הל"מ ומ"מ צ"ע למה לא זכר הרמב"ם בו כלל שהוא קבלה ממרע"ה או מפי השמועה וכהנה רבים בכמה דוכתי שזכר ושלא זכר וקשה מאד ליתן טעם ע"ז:

עד סג) במנחות דס"ג ע"א מרחש' יש לה כיסוי גמר גמירא לה והוא הל"מ אם לשון גמירא כך הוא. מש"כ דעת הרמב"ם לכן לא זכר בו דבר בפי"ג מ"ז ממעשה הקרבנות:

עה סד) ובמס' סוכה דכ"ח ע"ב דנשים פטירי מסוכה מהלכתא פירש"י הל"מ:

עו סה) גם מ"ש רז"ל עולת ראיה שתי כסף וכו' לחד מ"ד הל"מ ע' בזה בתוס' חגיגה ד"ז ע"א וקידושין די"ז ע"א ומזה ג"כ מוכח דיש מחלוקת בהל"מ אכן הרמב"ם בפ"א מהלכות חגיגה כ' ששיעורים אלו הם מד"ס:

עז סו) ובמדרש ב"ר פ"א ר' סימון בשם ריב"ל אמר מנצפ"ך צופים אמרו הל"מ. וכתב ביפ"ת דלדידי' א"צ לומר מ"ש בגמ' דפ"ק דמגילה דשכחם וחזרו ויסדם אחר שהוא קבלת הל"מ נראה דג"כ ס"ל במוחלט שבהל"מ לא שייך שכחה וכ' עוד שלגמ' הנ"ל א"א לומר הל"מ דוכי ס"ד שמסר הל"מ ליסד מה ששכח ועוד מה צורך להל"מ ליסד מה שנשכח ואני תמה מאד דטפי ה"ל להקשות לפי דעתו שלא נשכח מה עשו צופים וע"ק הרי בגמ' מדקדק צופים ולא משה ואיך יחברם במדרש צופים אמרו הל"מ. לכן נלפענ"ד דודאי בגמ' דאמר צופים אמרו ולא זכר אצלו דבר שפיר דייק צופים ולא משה והא כתיב וכו' עד דמסיק שכחם וחזרו ויסדם ובמדרש הנ"ל אמר כמסקנא דש"ת וה"ק צופים אמרו ולא שחדשוהו רק מה שכבר היה זה הל"מ רק שנשתכח.

עח ור' ירמיה דבמדרש בתר הכי לא בא לחלוק ואע"ג דהל"ל אמר ר' ירמיה לא ר' ירמיה אמר אין זה ראי' לו' דחולק כמ"ש התי"ט בפ"ג דביכורים דמצינו רבים כאלה ועמ"ש בספרי מ"ק מזה ור' ירמיה זה דבמדרש הוא ר' ירמיה דבגמ' ומפרש ג"כ הכי רק שסיפר מעשה שהיה בתינוקות שהיו דורשין אותן. ותמה אני דלדעת בעל יפ"ת דפליג ר' ירמיה במדרש וס"ל שאינם הל"מ רק צופים חדשוהו אחר שנשתכחו הלא לא נזכר ענין עיקר החלוקת הזה בדברי ר' ירמיה ולא נרמז בדבריו לא שכחה ולא צופים רק דרושי התינוקות.

עט ובקונטרסים כרך א' דל"ד הארכתי במה שיש לתמוה וכי לא הי' להם ס"ת ועמ"ש הריטב"א בפ"ה דיומא דקשה דמה שגנז יאשיהו הארון עם הלחות היה בשנת ח' למלכותו ע' מהרש"א בפ' במה בהמה והיה רק ל"ה שנים לפני החרבן ובשנת ה' ליהויקים מצאו מגילת קינות גם היה להם תפילין ומזוזות ואימת נשכח ואימת חזרו נביאים ותיקנום מלבד מה שצ"ע רב באיזה כ' היו כתובים לשיטת הריטב"א ולר"י אלבו בעל העיקרים עיין בכותב בעין יעקב שבודאי מהא דפתוחים וסתומים מוכח ודאי שהיה כ' הקודש ואין זה מקומו.

פ וענין שכחם וחזרו ויסדם דאתא לידן נימא בה מילתא והוא במה שהוכרח הש"ס לתרץ כך מקרא דאלה המצו' שאין נביא רשאי לחדש וכו' ובכה"ג מס' יומא ד"פ ע"א על שאמר שיעורים ב"ד של יעבץ תקנום משמע דבשכחם לא שייך קושיית אלה המצות וקשה מגמ' דתמורה דע"ז על ג' אלפים הלכות שנשתכחו א"ל לשמואל שאל א"ל אלה

המצו' וכו'. וי"ל דודאי פרטי הדין או ענין מה שנשכח והוחזר ע"י חריפות או פלפול ומדות שהתורה נדרשת או שנגלה מן השוגים בנבואה או ברוח הקודש ודאי אפשר כמ"ש שם במס' תמורה בחטאת שמתו בעלי' מש"כ בהלכה פסוקה שנשתכחה שישאל נביא בדבר ה' אינו רשאי ומ"ש ביומא תקנום ר"ל דרשו ותקנום ובכה"ג בגמ' ר"ה ד"ל ע"ב מה תיקון דרש ותיקן וא"כ לו' במנצפך מאחר שלא שאלו הנביאים בדבר ה' רק שנגלה להם מן השמים אינו בכלל אלה המצות שאין נביא וכו'.

פא ובזה יתורץ מ"ש בגמ' תענית די"ז ע"ב דיליף פרוע ראש דבמיתה וערל דפסול לעבודה מקרא דיחזקאל ומקשה הא מקמי דאתא יחזקאל מנא לן ומשני גמר' גמרי לן ויחזקאל אסמכינהו אקרא ולא מקשה מאלה המצות ומ"מ צ"ע דבגמ' הנזכרת ה"ל לתרץ דשכחוהו ודחזר יחזקאל ויסדו וי"ל דניחא לי' טפי תירוץ אסמכוהו אקרא. ועל שני קושיות הנ"ל דבגמ' צל"ע בכמה דוכתי בגמ' דלא מקשה כך דודאי מה דמצינו בכה"ג במילי דרבנן י"ל דאינם רק אסמכתא כגון קריעה דמעומד מויקם איוב וכל דיני אבל וכן עניני מוסר ודברי אגדה עצמו מספר כמנין כל המחליף בדיבורו כאלו עובד ע"ז וכל המתגאה וכו' וכל המספר לה"ר. ומצינו דהפליגו חכמים אף לדון נפשות מאסמכתא דקרא דקבלה במי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה מתמותת רשע רעה (רק דק"ל מציון קברות שהוא ג"כ דרבנן ומקשה במ"ק ד"ה ע"א בכה"ג) מכ"ש במילי דאורייתא כגון סדר תקיעות מקרא דאותה מרשעת אם סיסרא [וחם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש על שלא הבנתי שורש דבר הזה בכתיבת נביאים וכתובים שארז"ל בב"ב דט"ו ע"א כי זאת התורה ידענו שכ' מרע"ה מפי הקב"ה מבראשית עד ישראל כמ"ש רז"ל בסוטה וכמ"ש הרמב"ן.

פב אבל נו"ך מי יתן ואדע אפי' שמואל שהי' נביא המופלג אחר מרע"ה כדמוכח מדברי הרמב"ם במ"נ מ"מ לא כ' הדברים בנבואה שידבר בפי קולמסו כל המאורעות דברים כללים ופרטיי' גדולי' וקטנים שעברו בדורות שעברו כי אין זה גדר דברי נבואה גם שנאמרו ברוח הקודש אמרו לא בנבוא' שענינ' מה שיהי' לא מה שהיה ואיך ידע וכ' מה שאמרה אם סיסרא ומה שענו שרותי' ודברי יפתח וגדעון עם הגלעדים ודברי מלאך ה' אל גדעון ומנוח ודברי דוד עם יהונתן ואביגיל שהיה על פני השדה. ואפשר כל כללי הסיפורים ידעו בקבלה ופרטי הדברים כתבו ברוח הקודש שדיבר בם ומרוח הקודש כתבו אף מה שלא ראו ולא שמעו וגדולה מזו ארז"ל במדרש שגם מה שכתבו לא כתבו בדעתם ורצונם והוכיחו זה ממ"ש וישלח ה' את ירובעל ואת גדעון ואת שמואל ומ"מ כל זה איננו שוה לי.

פג ויותר צל"ע במ"ש רז"ל חזקי' וסייעתי' כתבו משלי שיר השירים וקהלת. ולא מצינו מעלת רוח הקודש בחזקי' ומסקינן במשנה סוף ידים שלא נחלקו בשיר השירים שמטמא את הידים. ובלה"נ באלו צ"ל שהגיע לידו בכתב שהרי לשון ספרי שהמע"ה משהמע"ה הם וצ"ע א"כ מה פעל צדיק בזה. ובכה"ג אכה"ג שכתבו יחזקאל תרי עשר וכו' קשה בכה"ג מפסוקי' שבהם למדים אנו כמה הלכות ועניני' תורניים] וכמה פוסקים ס"ל דתפלה דאוריית' וכמה מילי שמעינן מקרא דחנה ודין דבש בכוורתו אינו מקבל טומאה מיערת הדבש ודיני נפשות מחילין מן הצד מחגרו איש חרבו וכן פי' תענו נפשותיכם מה נקרא עינוי אף שהם מדרבנן ושיעור ראשית הגז מחמש צאן עשיות ודין צירוף כמלא רגל רועה בפ"ט דבכורות מקרא תעבורנ' צאן ע"י מונה ודין נחלק מאלעזר בן אהרן מת וגו' ודין קנית בכסף משדות בכסף יקנו וחלב מכשיר דקרי משקה מותפתח את נאד החלב ודין כל דאסור להדיוט אסור לגבוה ממשקה ישראל וכן ד' צריכי' להודות וספק לקט לקט מעני ורש הצדיקו וכהנה וזכרתי רק מהבאים בזכרוני ודאי במעשי' י"ל שהם רק מילי דרבנן מ"מ רובם עיקרם מדאורייי' ומש"נ מהא דמקשה הש"ס על שיעורים במס' יומא הנ"ל דג"כ הם רק פרטי דינים וכן על ג' אלפים הלכות שג"כ אינם גופי המצות רק פרטי ההלכות התלויים בהם גם במס' הנ"ל דע"א ע"ב מקשה הכי על מה דבעי למיליף שש כיתנ' הוא ואינו רק ביאור מה שכתבה תורה ומש"נ מסדר תקיעות ועמ"ש הרמב"ן בשורש שני בהשיגו על י"ד שורשי הרמב"ם עוד צ"ע מ"ש בגמ' ריש ב"ק על מה דבעי למילוף שם ד"ת מד"ק ואמר וכי תימא ד"ת מד"ק לא ילפינן הא מיליף הוא גילוי מילת' בעלמא הוא וא"כ י"ל דג"כ כל שאינו רק לפרש המקרא כמו סדר כתקיעות אינו בכלל קפידה דאלה המצות רק דקשה גמ' דשש כיתנא הוא ובגמ' דחולין דס"ו ע"ב יליף דקשקשים לבושא הוא מקרא דגליות וי"ל ג"כ הואיל דאינו רק פי' המקרא שפיר יתכן.

פד מ"מ נשאר קשה דה"ל לש"ס להקשות בכל ילפותא מד"ק מקמי דאתא הנביא ההוא מנלן ולתרץ תירוצו דאסמכו וקבלתם ה"ל להקשות מאלה המצות אחר דמקשה על שיעורים הכי ובקצתם ה"ל להקשות הא ד"ת מד"ק לא ילפינן כמו דאמר בנדה דך"ג ע"א על מפלת רוח וע' רשב"ם ב"ב דקכ"ג ע"א. והנה לא נמלט הרמב"ם משכח' השגה בהל"מ כי חשיב בהקדמתו לפי' משניות דברים שהם הל"מ וכן האמת ולא זכרם בספרו הגדול כגון רביעית יין לנזיר חציצין ומזוזה על הדוכסוסטס וס"ת בדיו וזרעוני גינה והחזן רואה והאש' חוגרת ביין התירו כבר כתבנו בקצתם דעתו בספרו הגדול שחזר בו ממ"ש בהקדמת פירושו למשניות בנערותו גם דלא ס"ל הל"מ רק כדמפורש הל"מ או במ"ש

לשון משה ולא ממשה ומ"מ יש לתמוה בקצתם. כ"ש דס"ל דאין לו' הל"מ אם לא נזכר כלל ענין רומז לו:

פה סז) כמו כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר שכתבו התו' שהוא הל"מ מפני שהוא ענין ידיעה במציאות ומ"מ אינו מוכרח די"ל שהיה להם זה בקבלה ע' תוס' חולין דס"ו רע"ב. וכן משנה דספ"ז דמנחות:

פו סח) העומר היה מנוסה בי"ג נפה שפירש רש"י הל"מ וצ"ע מנא לי' לרש"י זה ואפשר דס"ל דנכלל במ"ש שיעורין והרמב"ם לא זכר בו דבר רק על שהיה בא מן השעורי' כ' הלכה ממרע"ה ולא ר"ל בה הל"מ וכמ"ש. ודכוותי' פירש"י על:

פז סט) חשב להוציא המת בא' מן הפתחים בביצה דל"ח ע"א:

פח ע) ובטומאה רצוצה בסוכה ד"ד ע"א ולא זכר בהם הרמב"ם דבר בפ"ז ופי"ב מט"מ. [גם סוף נזיר על שכונת קברות פירש"י כן ובתוס' שם ובב"ב ספ"ו כתבו דתוס' דלר"י לא שייך הלכתא שהרי יש לו טעם וצ"ע מנא להתוס' דכלהו הל"מ בלי טעם הם עמ"ש בהל"מ כ"א על ביין התירו דקע"ט ע"ב. ורש"ל כ' בפירושו על ש"ד דצ"ו ע"א. וז"ל כתוב בס' הישר דג' לוגין הל"מ וכן פרשו התוס' פ' הגוזל ור"י אומר שלא מצא דבר זה עכ"ל.

פט ואני תמה מאד על רש"ל דמייתי דבר הזה דאף אם ראהו בס' הישר היה לו לתלותו על הלמ"ד טועה שכ"כ (הלא הוא כ' בעצמו על רמ"א בפירושו על ש"ד סי' ל"ג דל"ד שבכל מה בס' כ' אני מאמין יע"ש על דיו כ"ש דכלי חרס) כ"ש שלא נחשב שפה קדוש ר"ת בעל הספר יחשב כזאת גם מ"ש שכ"פ התוס' פרק הגוזל לא מצאתיו לא בקמא ולא בבתרא כי אף שזכרו התוס' שם ד"ק ענין פיסול מקוה אינו ענין לזה אף כי מצאתי שם בתוס' ענין אחר ג"כ זר מאד בעיני והוא מ"ש דשיעור מ' סאה רק דרבנן ואף כי גם הב"י זכר ג"כ זה בי"ד ר"ס ר"א אף זו מן התוכחה כי הוא נגד גמ' ערוכה ריש עירובין ד"ד ע"ב.

צ רק דילפותא גמורה מים שכל גופו עולה בהם ושיערו חז"ל אמה על אמה ברום ג"א והוא מ' סאה והא דרביעית חד להטביל ביה מחטין וצינורות היינו כלים דוקא וכ"כ רש"י באריכו' בפ"ק דפסחים די"ז ע"ב וגם בכלים בטלו קולא זו וע"ש בתוס' דאומר ר"י דמקוה שכולו שאובה כשירה מדאוריי' וסתמא דש"ס בפ' מרובה דס"ז ע"א מסייעתי' כמ"ש שאני שאובה דמדרבנן וכבר האריכו התוס' והר"ן מאד בזה על מימרא דשאובה שהמשיכוהו ע' תוס' תמירה דקי"ב ע"ב וגם הרמב"ם בס' הי"ד רפ"ד דהלכו' מקואות זכר דעה זו ולא דחי לה רק שמימיו לא ראה לעשו' מעש' אף שבפי' השמניות פ"ד מ"ד דמס' מקוואות קנטר מאד על מי שהורה כך ואף הפוסלים נראה דהיינו מדרבנן ואיך יעלה

על דעת דג' לוגין פוסלין מהל"מ דאלים בכל ענין כדאורייתא ועל זה לא היה הר"י אומר כי לא מצא דבר זה רק היה דוחה אותו שהרי איהו ס"ל דשאובה כלו כשירה מדאוריי' אפי' בלי המשכה] וכ"כ רש"י גם על:

צא עא) דאזלינן בתר רובא דליתא קמן בחילין ר"ד י"ב. גם אישתמיטת' בהקדמ' הנ"ל מה שזכר בפי' במיימוני שהוא הל"מ. והם ערלה בח"ל ושביעית ל' יום לפני ר"ה ניסוך המים שמונה מיני טריפות סממני קטורת שלא נזכרו בקרא ימי זיבה לנזיר כריכת תפילין במטלית ס"ת נתפרה בגידין עמוני ולא עמונית קידוש חודש. וראיתי בשו"ת הרא"ש ריש כלל י"ו.

צב עב) שבן י"ג ויום א' לעונשין הוא הל"מ ומייתי עוד שם.

צג עג) ביאת בת ג' ובן ט' וזמני גדלות סריס ואפשר דג"כ ס"ל שהם בכלל שיעורין רק דבת ג' ובן ט' זכר הש"ס בפרטות כנ"ל והרע"ב במס' אבות כתב על בן י"ג למצות דנפקא מקרא והתי"ט שדי ביה נרגא האמנם מה דנפקא מקרא אינו מוכח דבפחות לא ובזה צ"ע בפרק בן סורר בילפות' דדורות ראשונים יע"ש. ובס' מדות אהרן ד"ו עה"ב כתב טעם שאין דנ ין ק"ו מהלכה מפני

צד עד) שאלו י"ג מדות הלכה למשה מסיני הם וכי אגמרי' רחמנא למשה על קראי או על דאתא מכח קראי (ר"ל למד מן הלמד) ולשון רש"י בשבת דקל"ב ע"א לא ניתן תשבע"פ לידון בי"ג מדות וק"ל הלא כל דבר שלמוד בי"ג מדות הוא תשבע"פ ומ"מ חוזרין ולומדים למד מן הלמד ונצרך לדחוק ולומר דכוונת רש"י ג"כ על תשבע"פ שאין לו לימוד מקרא. עוד נצרך לומר שג"ש הוא הל"מ בפרטי הג"ש שהרי אין אדם דן ג"ש מעצמו מש"כ אינך הם דרך כלל שחכמים ידרשוהו באלו המדו' ומה שיש לדקדק טובא בכלל זה שאין אדם דן ג"ש מעצמו מש"ס בכמה דוכתי הארכנו בג"ה בספרי מ"ק ורק מה שנצרך למבוקשינו הוא דעכ"פ יש מחלוקת בהל"מ שהרי כל מידות כלל ופרט פרט וכלל כלל פרט וכלל אינו רק לר"ע ור' ישמעאל ס"ל כוותי' כבגמ' דשבועות ד"ד ע"ב ודכ"א ע"א וק"ל הלכה כר"א וכ"כ תי"ט רפ"ז דב"ק וע"ע פי"ד נגעים ע"ב ובכמה דוכתי מלבד מה שנחלקו בפרטי המידו' כגון דן מינה ומינה ואי כללא קמא עיקר או בתרא ובאשר הרב בעל מדות אהרן זכר פלוגתם דר"א ור"ע תמה אני על מ"ש סוף ספר הנ"ל דל"ו במה שתמה על הלל שדרש רק ז' מדו' וז"ל כי המידו' מקובלו' מהר סיני ולא יפול מחלוקות במה שהוא מקובל וכו' לקח זה מדברי הרמב"ם אף שלא זכרו והרי כתב מחלוקות ר"א ור"ע דף י"ט כ' כ"א כ"ב ואיכא בינייהו טובא. כמבואר בגמ' הנ"ל ולר"א נדרש ריבה ומיעוט מיעוט וריבה ריבה מיעט וריבה.

צה והנה בענין מלת גמירי צ"ע על רש"י שתפס בהלכו' שהוא הל"מ וודאי דאין הכרח דמצינו לשון זה טובא גמיר וסביר גמורא גמור לעולם לגמור איניש גמרא גמרנא שענין כלם הלימוד מפי הרב כענין מ"ש מס' מנחות דט"ו ע"א לימוד ערוך הוא בפי ר"י וע"ש בפי' הרע"ב במשנה ב' פ"ב שם והרי נמצאים רב מאד בדברי אגדה שר"ל קבלה בידינו כגון גמירי מן שמיא מיהב יהבי תענית דכ"ה. גמירי דכד גזרו גזירת' דכ"ט שם. גמירי אין אשה מתעברת מעומד סנהדרין דל"ז. גמרי אין יצה"ר שולט שם דמ"ה. גמירי מאן דזקפא לי' בדקלא פרק יוה"ך. גמירי דאי יהיב אארע' פרק א"ט. גמירי דכל טונא וכו' שליש מלעיל שבת דצ"ב. גמירי יומא בתרא וכו' גבי ר"ל דזבין נפשיה ללודאי גיטין דמ"ז ע"א. במירי דלא איפסק עמודי דנורא כתובו' די"ז. גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה זבחים דנ"ד. גמירי דאברהם בההוא שעת' ע"ז ד"ט. גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה מגילה ג'. גמירי דכל היכא דאיכא זכר ביצה ד"ז. גמירי דמאפר אתו סוכה דט"ז גמרא גמר לה דשגל כלבת' הוא ר"ה ד"ד. רב אבא גמר דמירא לה תענית ד"ב. וקצתם בהלכות ר' יוחנן גמר גמירא לה שבועות די"ב. גויל גפיסין גמירא לה ב"ב ד"גכ עמ"ש ע"ב. גמירי דמקני קני ב"מ דע"א ע"א.

צו עוד ראה ראיתי שנתעורר הרמב"ם בהקדמתו הנ"ל ענין תורני בדבר הל"מ והוא שהקשה אחר דק"ל דכל פירושי המקראו' הם הל"מ וע"כ נקרא תשבע"פ מה הם אלו פרטי הלכות שארז"ל שהם הל"מ והאריך ותמצית דעתו שלא דרז"ל בדין מן הדיני' שהו הל"מ רק בדברים שאין להם רמז כלל במקרא מש"כ דברים שלמדו רז"ל ע"י מדות שהתורה נדרשת או ע"י דקדוקי' ורמזי' לא קראם בשם הל"מ אף שודאי הם הל"מ. כ' עוד בחלק ג' שזכר שם שכל מקום שנחלקו רז"ל בדבר אין לומר שהאחת מהם הוא הל"מ ונשתכח כי זה טעות גדול מהאומרו רק חז"ל חדשוהו ע"פ הסברא ונשתנו עיוניהם ודעתיהם וכ' עוד שהפירושים המקובלים אין בהם שום מחלוקת כגון מה הוא פרי עץ הדר ואין חולק שמ"ש ובת איש כהן וגו' דמיירי לכ"ע באשת איש לא בפנויה וכ"כ הרב בספרו הגדול פ"א מהל' ממרים שכל הדברים שקבלו ממרע"ה ל"ש בהם מחלוקת.

צז ונראה כי לא נפלאת הוא ולא רחוקה ולא נעלמה מהרב דרז"ל המפורסמים בגמ' שבימי יועזר איש צרידה התחילו מחלוקת בד"ת (ור"ל מחלוקת בי הכרעה ושני כתי תלמידים אלו נגד אלו רק כי יפלא דבר למשפט עלו לסנהדרין ושאלו כמפורש בתורה) וזמן רב אחריהם נחלקו שמאי והלל בג' דברי ואחריהם נתרבה מחלוקת עי תלמידים שלא שמשו כל צרכם. רק דס"ל להרב לתת גדר לשכחה ולומר כי כל דבר שהוא הל"מ

הן פי המקראות או איזה דינים שבפי' ארז"ל בה הל"מ והם אשר אין להם רמז בקראי באלה לא יתכן שכחה ולא מחלוקת וכן בלימודים ע"י י"ג מידות שהם ג"כ מסיני.

צח וענין מחלוקת אינם רק בדברים שאינם הל"מ כלל רק מחלוקת ע"צ הסברא כמו פלוגתת' דר"מ ור"י בענין שאלת שלום בק"ש. וב"ש וב"ה אם מברכין על היום ואח"כ על היין או ההיפך וס"ל לרב דבאלו הדברים נתגבר המחלוקת ע"י התרשלות התלמידים שלא שמשו כל צרכם. הנה הרב בנה חומה בצורה סביב תשבע"פ במ"ש שלא שייך בה שכחה הלואי שנוכל לחזקה ולהעמידה מה שא"א לדעתי (אף כי יצא שכר בהפסד במ"ש שכל שאר מחלוקת חז"ל שהם רובא דרובא מתשבע"פ וכמעט כל לסדרי משנה אינם כלל מסיני) ודמיא למ"ש הרמב"ן על הרב במנין המצות על מ"ש בלאו תסור שכולל גם טלטול מחט בשבת וכל מילי דרבנן שהעובר לוקה מלאו הזה ע' בקונטרסים כרך א' דכ"ח ע"ב וסוף כרך ב' זכרנום בהשגות מגילת אסתר במ"ש שם ד"ח ע"ג.

צט כי כל דבריו הם תמוהים וא"א לעניות דעי וקולשת שכלי להולמם ולקרבם אל דעת נוטה ודעת תורה בש"ס. (ואין דבריי דרך מי שמשיג ודוחה דברי מי שקדמו רק כמודיע צערו לרבים במה שלא ירד לפלגות חקרי לב ודעת קדושים) ונחקרה ונשובה על האחרון ראשון כי יאמר שכל מחלוקת שאינה בפי' כתובים או ע"פ י"ג מידות אינו ענין לומר שא' משני דעות שנחלקו בו הל"מ. וע"כ עליהם ארז"ל שלא היה מחלוקת בישראל עד הזוגות ומשם נתרבה והלך. איך יקבל השכל אם לא היה להם קבלה עד מרע"ה איש מפי איש איך השוו כל חכמי ישראל לדעת אחת בדברם הבנויים ע"פ השכל ויש פנים לכאן ולכאן.

ק שנית לימודים הנלמדים מי"ג מידות הם מסיני כמ"ש וא"כ לא שייך בהם שכחה והרי התלמוד מלא במחלוקת בהם והרי ג"ש שלכ"ע צריך שיהיה ללומד בקבלה עד מרע"ה ובלי ספק שמרע"ה ביאר הג"ש ביאור היטב והרי נחלקו בה [עי' להלן בדה"מ גם בכמה דוכתין) מהיכן יליף ג"ש אם מדבר פלוני או מדבר אחר שע"כ כתבו שלפעמים היו מקובלים המלות לבד לא המקומות ולפעמים בהיפך וזה בא ע"י שכחות המלות או המקומות כי חלילה לומר כי קבלה מרע"ה מסיני או מסירתו ליהושע היה חסר הבנה ואפי' האומר כל התורה מן השמים חוץ מק"ו זה ה"ז אפיקורס ועמ"ש כרך ד' דמ"ח ע"ב בזה גם בספרי מ"ק.

קא שלישית דפ"ק דברכות דריש מקרא ואתנה לך את לחות האבן וגו' שגם משנה ותלמוד ניתן למרע"ה מסיני ולפי דעת הרב לא ניתן רק פי' המקראות ודברים הנדרים במידו שהם חלק פחות מא' ממאה מדינים הנזכרים במשנה וגמ' גם על כל אמר משה

קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. (ובהא מלתא גופי' דרז"ל מקרא דואתנה לך וגו' פ"ק דברכות דמשנה ותלמוד נתנו למשה מסיני יש מקום עיון רב מאד דאם ר"ל דכל דעות הנזכרים במשנה ותלמוד וחלקי הסותר נאמרו לו וכמשמעות גמ' דחגיגה על פסוק כלם נתנו מרועה אחד ור"ל דעות המטמאין והמטהרין הפוסלי' ומכשירי' האוסרי' והמתירים המחייבים והמזכים ופי' הריטב"א דמ"ש אלו ואלו דא"ח ר"ל שהקב"ה אמר למרע"ה שיהיה ההלכה מסורה לחכמי הדור [עי' להלן בדה"מ גם בכמה דוכתין כו'] מלבד שדבר זה תמוה כי מה יועיל דבר שבאמת טמא (ועד"מ חטא ע"ז דשקול ככל התורה ואין פגם בקדושה ותת כח לקליפה גדול ממנה וק"ל כרבא ע"פ כלל דק"ל דאביי ורבא הלכה כרבא דס"ל בפד"מ דס"א ע"ב דעובד ע"ז מאהבה פטור אי לא קבלו לאלוה וע"כ אין בו התעוררו' רע אע"פ דאסור מ"מ כלפי שמיא לא שייך פטור אבל אסור רק בכל מקום מדרבנן הוא מש"כ אי נקבע ההלכה כאביי דס"ל דחייב היה פוגם נמצא מפני הסכמת חז"ל בהלכה אינו פוגם ונוכל לומר אה"נ ניתן לחכמים כח זה והתעוררות עליונים תלוי בחכמים התחתונים דומה למ"ש רז"ל בירושלמי עד לאל גומר עלי נמלכו ב"ד לעבר השנה בתוליה חוזרין ודעתי קלה מלקבל זה באובנתא דלבי וחלילה להרהר על דבריהם). ומכחי תתעורר קליפה וטומאה ויטרא אוחרא מה שיסכימו אחרים שהוא טהור ומה יועיל הסכמת הרופא באמרו על סם המות שהוא סם חיים נסבול פה זה ונסתפק בתירוץ שבאמת אינו מספיק ונאמר שאין תגבורו' הטומאה והקליפה מכל נגיעה ואכילה וביאה וכל מעשה נתעב רק מצד שהוא רע ונמאס בעיני ה' וכי יאמר ה' שיהיה ביד ב"ד לנהוג בו כרצונם לא יזיק מאומה (וקצת הוכחה לסברא זו דאל"כ רק דהמעשה לחוד גרמא בנזקין למה יתחייב כרת אוכל חלב ודם מזיד ולא שוגג).

קב מ"מ צ"ע איך היה סדר המשנה של מרע"ה לישראל וכי לא אמר הלכות ברורות ופסוקות את המעשה אשר יעשון ובפ"ב דפסחים דל"ח ע"ב ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני משמע דלא נאמר לו רק בירור ההלכה. ואם לא אמר הקדוש ב"ה למרע"ה רק דעה האמיתית והנכונה והיא שלמד מרע"ה את בנ"י בסדר המשנה רק שא"ל הקב"ה שאם יקבעו דורות הבאים ההלכ' בהיפוכו גם זה טוב וישר בעיניו לא יתכן שפיר אלו ואלו דא"ח (ולקמן נדבר בזה) ועוד צ"ע הא תינח במקומות שפסקו רז"ל כחכמים והם הרוב או כב"ה דהוו רובא מש"כ בכללות שאמרו פלוני ופלוני הלכה כפלוני והלכה כפלוני מחבירו וכפלוני אפילו מחביריו וכי נאמר שאותו פלוני כיון לכל דברי ה' ואיזה סברא או ראיה לזה שהכח ביד חז"ל ליתן כלל כזה אף אם בידם להכריע בדין פרטי בין שנים החולקים. רביעית מה יאמר בת"ש וי"א אלף ות"ש או ג' אלפים ק"ו וג"ש

שנשתכחו בימי אבלו של מרע"ה ואיך נשכחו והרי הם מקובלים מסיני. חמישית במ"ש שאין מחלוק' בשום פנים וכו'.

קג ולעד"ן כי א"א בשום צד להימלט מלומר שיש שכחה הן בפי' הכתובים הן במידות הנדרשי' הן בדברים שקראו חז"ל הל"מ הן בשאר פרטי דינים בכל סדרי זמ"ן נק"ט. אף כי כלם הל"מ (וכפירש"י פ' תולדות תורתי תשבע"פ הל"מ והכי מוכח בגמ' מס' סוטה פ"ב די"ו ע"א ורש"י ז"ל על פלוגתת' בפ"ה דגיטין אם רוב התורה בע"פ או בכתב שפירש"י תשבע"פ שאין רמז ללמוד לה בתורה וע"כ צ"ל כן דאי ס"ד דכל הש"ס והנדרש בי"ג מידות קרי תשבע"פ וכן הפירושים והמדרשים איך יאמר מ"ד רובו בכתב אלא ע"כ שם פי' רובו בכתב כל פי' תשב"כ ודרז"ל ע"י י"ג מידו' אף כי בכל דוכתי זולת פלוגתת' זו וגם שם במימראות דבתרה קרי כל דרז"ל זולת תנ"כ דברים שבע"פ. נקוט מיהא דאיכא למ"ד רובה הל"מ שאין רמז בכתוב וע"כ ר"ל פרטי הדיני' במ"ע ומל"ת עד"מ דיני שבת חגיגות ומעילות כדתנן ספ"ק דחגיגה וכן כמעט כל דיני ממונות וטריפות גיטין וקדושין נקוט מיהא דיש שכחה ופלוגת' מהל"מ) אף כי אמר היודע נסתרות ית' שסוף שיולדו ספיקות ע"י שכחה והתרשלות ועון כי יפלא ממך וגו' לא תסור ואחרי רבים להטות ומצד זה שעלה במחשבתו ית' דעת החולקים נגד האמת וגם לה ראיה וסברא מן התורה והשכל לשם שמי' כמ"ש בין שאמרו להדליק וכו' לכן שפיר אלו ואלו דא"ח הם. ודוחק הוא לפרש כך ואין לנו עסק במדרשים שונים או חלוקי' בזה כי במדרש חזית תיכף כשאמרו ישראל דבר אתה עמנו נולדה השכח' ויש מדרש [ע' מ"ע אופן ע"ד] שמהכאת הסלע נולדה המחלוקת ודרך המלך הוא הש"ס נלך כי בפ' אין דורשין שיוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך ופירש"י שהיתה מחלוקת הראשונה בישראל ובפ"ב דתמורה דט"ו ע"ב מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדים תורה כמרע"ה ומפרש שם אותן דגמירין משמע דאותן ג' אלפים שנשתכחו באבלו של משה לא היו מסכימים להחזירם פלפולם רק היו חלוקים.

קד ונ"ל שמ"מ מפני שלא היו שני כיתות זו מול זו רק היו חלוקים בדעות ולמעשה הלכו אחר הרוב לא היה נקרא מחלוקת עד זמן יוסי הנ"ל שהתחילו לחלוק מערכה מול מערכה אב"ד ונשיא יחד. ובזה מתורץ קושיית התוס' פרק אין דורשין משאול ודוד שנחלקו במקדש במלוה ופרוטה. ובפ"ק דשבת שהלל ושמאי נחלקו רק בג' דברים ובירושלמי בד' דברים ע' בתוס'. וגם פ' אין דורשין. יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך וכו' כ' רש"י וזו היתה מחלוקת ראשונה בישראל. והתוס' הביאו [פ' א"ד הנ"ל די"ו ע"א] ירושלמי וז"ל בראשונה היה מחלוקת אלא על הסמיכה בלבד ועמדו שמאי והלל ועשו

ד' משרבו תלמידי שמאי והלל וכו' ותמהו התוס' דבפ"ק דשבת [דט"ו ע"א] חשבי רק ג' דברים שנחלקו.

קה ולע"ד נראה ליישב מהא דמקשה שם איכא פלוגתא דש"א שלא לסמוך ומשני דלא חשבו מפני שלא נתחדש זה המחלוק' בימיהם יע"ש. וא"כ ל"ק מידי דמ"ש ועשו ד' ר"ל עם הא דסמיכ'. והתוס' הבינו דר"ל שהם חדשו ד' ומ"מ נ"ל דל"ק מידי גם זולת מ"ש דלא מצינו במשנה ובבריי' שנחלקו רק באותן תלת ובסמיכה שהיתה מחלוקת קדומה ולא חשיב לה בפ"ק דשבת ובירושלמי דחשיב ד' מפני דבאמת היה עוד מחלוקת חדשה ביניהם והוא אם מביאין עולות כלל ביו"ט ואע"פ דבמשנה לא נזכר רק ב"ש וב"ה מ"מ היה מחלוקת זה בשמאי והלל עצמן וזה מוכח מגמ' דפ"ב דביצה ד"כ ת"ר מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו וכו' א"ל מה טיבה של בהמה זו וכו'.

קו ע"ש אע"פ דסיים שם שבבא בן בוטא הכריז כל הרוצה לסמוך משום שהיה מפורסם שנחלקו בפעם אחת בהם ושניהם בענין הקרבה בי"ט. והכי ס"ל שם במעשה שני שאמר תלמיד שמאי מה זו סמיכה ולא אמר מה זו עולה ובהא י"ל דסבר היה דנקיבה היא ואיך שיהיה עכ"פ מוכח דנחלקו גם בעולת ראי' [ועי"ל דהירושלמי חשב גם בוצר לגת דמקשה מיני' גמ' דשבת ולא ס"ל להירושלמי תירוץ שאני התם דשתק ליה]. ואני תמה מאד דרך כלל מאחר שהיו לפנים כל ההלכות ברורות והי' הבה"מ קיים איך לא ידעו אם מביאין עולות ראיה ביו"ט או לא ואם סומכי' על שלמי חגיגה או לא והוא מילתא דשכיחא בכל רגל ואיך לא קבלו זה יוסי ויוסף נשיא ואב"ד את דיני' הללו מרבם אנטיגנוס שהיה קבלתו משמעון הצדיק שהיה משירי אנשי כה"ג והלא עד תלמידי ב"ש וב"ה שעשו כל צרכם וע"ק שמאי והלל גופייהו ששמשו כל צרכם איך ומה זה שנולד ספק בדין נדה וחלה ופסול מקוה רק באלו י"ל דשכחו קבלתן דין פרסום בטומאת נדה למפרע ושיעור חלה כי על הרוב לשין עסה גדולה וכ"ש פסול מקום ואל תתמה שהרי בהבאת סכין בע"פ שחל בשבת אחר שמעתי ושכחתי בפ"ו דפסחים וצ"ל לפי זה שב"ש וב"ה לא נשכח מהם דבר רק בג' דברים שכחו שניהם או לא קבלו שניהם דאם אמר שמאי כך קבלתי משמעי' ואבטליון ודאי לא היה הלל חולק שניהם היו רבותיו כדמוכח בגמ' דפסחים הנ"ל.

קז וזה תמה גם מוכח שם ששכח הלל קבלתו ע"י שקנטרו בדברים ברום לב כענין לוי בן סיסי בירושלמי דיבמות הביאו בע"י. וכל זה אינו שוה לי ועל קהלא קדישא דבני בתירא והנשיאי' התם ג"כ צ"ע איך נשכח דבר הנעש' בששי' ריבוא בפרהסיא בזמן קצר שבין הפסחים שאלו בשבת. והנה דעת הרז"ה שיש להתפלל תשע בכל תפילות ר"ה.

ושאין לעשות בא"י ר"ה רק יום א'. ונחלקו בפוסקים אם בטלו הפייסות ביוה"ך בעבודות היום ע' רז"ה ורמב"ן. ובמשנה מדות פ"ה מ"ד אראב"י שכחתי מה היתה משמשת. וע' בתוספת' פי"ז דאהלות ופ"ג דפרה שאמרו ריב"ז והלל מה שעשו ידי וראו עיני שכחתי ומ"מ אמר שם שאמרו זה לחדד התלמידים גם מה זה היה לתלמידי שמאי והלל נחלקו במקומות הנזכרים והם מתי מספר בטלים בששים בשאר דינים שנחלקו תנאי ואמוראי ואיך נשכח ולא ידעו דברים הנהוגים תמיד בכל שבת אם מוזגי' את הכוס ואח"כ נוטלין לידים או ההיפך ובדבר הנהוג בכל יום תמיד פעמים עד שבש"א בערב כל אדם יטו ויקראו וסדר הבדלה במ"ש וכן מה שנחלקו ר"ת ור"א הזקן אם מצוה קשירת הקשר של תפילין בכל יום ממש איך היתי' כזאת שלא ראו קטנים מן הגדולים ותלמידים מרבותיהם איך נהגו.

קח ולכאורה צ"ע עוד אם היה כל התורה מקובל בידם מה זה שארז"ל שאלף ות"ש ק"ו וג"ש נשתכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל בפלפולו ומה זה הפלפול אם כל הדברים ברורים וכן הפליגו בגמ' בלימודים של מנשה אחאב וירבעם ודרשו עליהו איה שוקל איה סופר. וי"ל שהיו דורשי' ההלכות מתוך פלפול גדול כמו ש"ס דידן ומתוך מידות שהתור הנדרשת. ובכה"ג טובא ע"ד משל מ"ש על פרי עץ הדר ואימא פלפלין וכו' וגמרא זו הוא למשל בפי הרמב"ם בהקדמתו לפי' משניות. ובמקום אחר השגנו על דבריו שם באריכות ובפרט במ"ש שפירושי הכתובי' אי בהם מחלוקת בשום צד והבאתי תילי תילי' ופלוגתת' דפי' בשכבך שהבאנו בסמוך לעד. וממ"ש אלו ואלו דברי אלהים חיים בפ"ק דעירובין וכלם אל אחד אמרם דפ"ד דחגיגה.

קט וכתב הריטב"א שהקב"ה אמר למרע"ה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור וההלכה יהיה מסור לחכמי ישראל [הזכרתיו בעמוד א' ע' בע"מ מח"ד ח"ב פי"ד וי"ח] מפני שביקש לישב איך אפשר לקיים שני הפכים בנושא אחד. ומ"מ א"א לחולשת שכלי לקבלו דצריך לומר מפני שהקדוש ברוך הוא יודע עתידות אמר לכבוד בעלי פלוגתתא שני הדעות ובמקום שלא מצינו מחלוקת אף שהיה שייך מחלוקת לא אמר לו רק האמת לבד עד"מ שאמר לו מה פרי עץ הדר ולא א"ל שני פירושים אתרוג ורימון ופלפל ובשיעורו א"ל כאגוז וכביצה וא"ל שבתפילין ד' פרשיות אף שהיה אפשר לומר יותר כמ"ש התוס' ובסדר הפרשיות א"ל כדעת ר"ת ור"א הזקן.

קי ולפי זה לא נאמר בשום מחלוקת ששכח הל"מ וכ"ש באין מחלוקת. ומה מאד זר לומר שלא אמר הקב"ה דעת האמתי ורצונו ית' הן בהלכה או בפי' הכתובים. ואיפכא מסתברא מפני חשש המחלוקת היה לו ית' לברר הדברים ולהודיע רצונו. וע"כ תאמר

שלא יספק הל"מ לדורות מפני השכחה וכ"כ התוס' על ד"ס במס' עירובין וז"ל וגם בהל"מ לא נתנו כדי שלא ישתכחו. וא"כ מנלן לבדות ולומר שהקב"ה אמר דעת הכוזב עם דעת האמתי דלמא לא אמר רק האמת ונשכח. והברור מה שסיים הריטב"א שמ"ש אלו ואלו דא"ח יש לו סוד וכבר האריך בשל"ה.

קיא ודבריו הראשונים הנ"ל א"א לישבם לפענ"ד. מש"כ פירוש הלבבות ושינוי דעות הי' ממתן תורה ואילך ולכן נאמר כי יפלא וגו' בין דם לדם וגו' והיינו שכתב הרמב"ם פ"ק דממרים כשהי' ב"ד הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל וכו' ומ"מ אינו מדוקדק שהרי שמאי והלל כ"ש זוגות שקדמו שנחלק"ו בזמן הבית היו רק שלא הי' הצורך לילך לב"ד הגדול בשביל דינים ההם ומשמאי והלל ואילך שלא שמשו כ"צ גם נתרבו גליות וצרות ובציר דעתייהו נתרבו המחלוקות מפני השכחות וחלילה שישכחו כלם שנא' כי לא תשכח ורובם נשאר הקבלה כמו פרי הדר וכמו [ע' לקמן מ"ש בזה] בת איש כהן שנשארה הקבלה דמיירי בבלתי פנויה ושכחו אם מיירי בארוסה או בנשואה וכל הנשאר בלי מחלוקות ודאי הוא הל"מ רק שבלשון חז"ל לא נקרא הל"מ רק דברים פרטי' בלתי רמוז בקראי כמ"ש הרמב"ם וזה נכון לכאורה ולא לבד ניתן רשות להטות אחר רבים בעת המחלוקת רק אפי' יהי' עד האמת המסור הל"מ כענין תנור של עכינאי שבלי ספק הבת קול יצא כהל"מ ומ"מ לא חשו לו שכך רצונו ית' ככתוב בתורתו אחרי רבים להטות ולא הונח שנמסר למרע"ה מסיני שיהיו ה' פרשיות בתפילין שבאמת אין הכרח מן התורה למספר ארבע ע' תוס' פ"ק סנהדרין ד"ד ע" ואף שתלוין בהם סתרי סתרים וסודי סודות אחר שהסכימו חז"ל שיהיו רק ד' זה הוא רצונו ית' וכפי רצונו ית' יתעוררו הסודות וגנזי עליון ואין להאריך בזה.

קיב אף גם מה שפסקו הלכה כר"ע מחבירו וכרבי מחביריו וכפלוני בדינא וכל פסקי הלכות הכוללים היו מחבורות רבינא ורב אשי שידעו כל דברי הקדמונים והסכימו בזה והוא בכלל אחרי רבים להטות לא לבד מה שיאמרו הם רק על מה שיסכימו לפסוק אחר אחרים. וא"ת א"כ איך נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותינו וכו' הא ב"ה רובא (ע' תוס' ב"מ דנ"ט ע"ב ובספר מצרף לחכמה דכ"ב) י"ל משום שסבורים היו מפני דמחדדי טפי הם רוב בנין והכי ארז"ל למ"ד אחד שע"כ עשו ב"ש כדבריהם בס' יבמות פ"ק ולולי זה הייתי אומר דס"ל לב"ש אחר דלא נחלקו בישיבה אחת אין כאן מצוה אחרי רבים להטות שצריך שיהיו בועד אחד [וראיה מש"ע ח"מ ס"ס י"ג ועי' משפטי שמואל סי' י"ג] ולכן הוצרכו לב"ק שהלכה כב"ה. והרמב"ם כתב שמגונה מאד ושוא ותפל לומר שנולדו המחלוקת מצד השכחה והוא פגם בקבלה ובמקבלים רק פלוגתת'

בדבר מה תלוי באידך פלוגתת' ומייתי למשל פלוגתת' דנוטלין לידים ואח"כ מוזגין תלוי באם מותר לשמש בשמש ע"ה ודאי הי' הוד והדר תפארת לתבע"פ אם הי' השכל סובל והדעת מקבלו מה שא"א בשום צד ויאמר נא במה תלוי פלוגתייהו אם מותר לשמש בשמש ע"ה וע"כ יאמר מסברא בעלמא כמו מחלוקת מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובכה"ג ולא תלי בתליית מחלוקת המחלוקת אחר רק שמחלוקת בסברא לא נאמר בו ענין הל"מ וא"כ יהי' רובא ורובא דרובא דתשבע"פ שלא מסיני.

קיג והתוס' [עי' במ"ש תחילת התשובה] בפ"ב דעירובין דכ"א ע"ב כתבו על מ"ש שם בגמ' וא"ת אם יש בהם ממש מפני מה לא נכתבו וגם בהל"מ לא נהגו כדי שלא ישתכחו. ושם קאי על כל דברי סופרים הן מה שלמדו ודרשו מקראי הן זולתם הן בדברים השנויים במחלוקת הן זולתם לכן צ"ע מ"ש התוס' גם בהל"מ לא נתנו שהרי כל התורה נתנה בהל"מ ובאמת בירור ההלכות נשתכחו ומהם נולדו המחלוקות רק הנשארים בלי מחלוקת הם באמת הל"מ רק דחז"ל לא קראו כן בשם רק אותן שאין להם רמז מקראי. לדעת הרמב"ם.

קיד גם מ"ש בגמ' על זה ת"ל עשות ספרים אין קץ עי' פי' רש"י דמשמע שר"ל שא"א לכתוב כלם וזה תימא היד ה' תקצור מלכתוב ספר דמות המיימוני שנכללו בו כל מצות ה' ופרטיהם ואף כי לא יפרטו כל התולדות ומאורעות מ"מ יש לדמות מילת' למילתא וכמו שעכ"פ מוכרחים אנו לעשות כן. וי"מ שר"ל כדי לזכותינו שאנחנו נחבר ספרים אין קץ וגם זה הבל כי לולי עת לעשות לה' היו דברים שבע"פ אסורים לכתוב ושאלתי ביאור תוס' הנ"ל לא"מ הגאון זצלה"ה וכמו שנדפס בספרי חוט השני ולא הרוה צמאונינו כלל ולא הניח דעתינו ממבוכתינו.

קטו ועל מ"ש הרמב"ם שכל הל"מ אין לו רמז בקרא הקשה הרמב"ן והרי ניסוך המים שארז"ל מ"ם יו"ד מ"ם מכאן רמז וכו' וע"ס מגילת אסתר שורש הראשון מי"ד שורשי רמב"ם לספר המצות ד"ז ע"א. ומ"ש אני בג"ה בקונטרסים ומצאתי בתוס' ריש מ"ק דקרי ליה אסמכת' ועי' לשון הרמב"ם בפי' המשנה ס"פ לולב וערבה. ולע"ד יש להקשות על הרמב"ם במ"ש אי לו רמז הרי כתב סמני קטורת שלא נתפרשו דהם הל"מ ובגמ' דכריתות יליף להו מקרא עמ"ש בסמוך בג"ה בזה גם על ישיבה בעזרה ובכה"ג הל"מ חציצות רובו ואינו מקפיד מיעוטו ומקפיד אע"פ דהעיקר מקרא דאת בשרו (רבריש עירובין) נמצא הל"מ הוא רק פי' הכתוב וכ"כ בזה הרמב"ן בשורש ב' מי"ד שורשי הרמב"ם בהשגתו וכן נמי בדפנות הסוכה. סי' י"ב ובגמ' פ"ה דנדה אר"ע כשם שכל התורה הל"מ כך פחותה

מבת ג' שנים ויום אחד הל"מ ממ"ש כל התורה הל"מ מוכח ג"כ שכל דרז"ל במשנה וגמ' ההלכה האמתית היא הל"מ ואמר כך פחותה מבת ג"ש שאין בו ראי' ורמז הו ג"כ הל"ה.

קטז ודבר חידוש הוא לר"ע כי דרכו להוציא דברים דסבירא ליה לאחרים הלכה למשה מסיני בלי טעם וראיה מקרא כמו חצי לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר וי"א יום שבין נדה לנדה וגולל ודופק כי זה כחו סוד תשבע"פ [עמ"ש בחתימת הספר] וכולהו סתימתאי אליבי' ועקיבה בן יוסף גי' משנה ולענ"ד זה טעם כל יקר וגו' שדרז"ל אפי' דברים שלא נתגלו למרע"ה נתגלו לר"ע ר"ל שדרש הכל מדקדוק אותיות וקוצתיהן ברמז. והנה סממני הקטורת הל"מ בגמ' דכריתות דף ו' ע"ב אמר רב הונא מאי קרא וכו' כתב הרב בב"ש דע"כ לא ר"ל הל"מ מדאמר מאי קרא דאדרבה דרך הש"ס להקשות למה לי הל"מ הא דאורייתא (ויפה כתב בזה עי' בגמ' ריש עירובין ד"ד ע"ב) ותמה על המיימוני שכתב סמנים שלא נתפרשו הם הל"מ ואין זה קושיא דס"ל להרמב"ם ג"כ שמ"ש נאמרו למשה לא ר"ל בלשון הל"מ דבש"ס תדע שהרי בספרו כתב ג"כ לשון הש"ס י"א סמנים נאמרו למשה מסיני ד' נתפרשו והשאר הל"מ ומ"ש בב"ש עוד לחזק קושיא שהרמב"ם גופי' לא מנאו בהל"מ בהקדמת זרעים אינו תמה כלל כי הרמב"ם גופי' לא החליט שזכר כלם ומ"מ דבר נכון ומתקבל מ"ש הב"ש שכל השמות אלו הן הוא הל"מ והכי מוכח לשונו ואינו דוקא כמו שחשב.

קיז ועל גמירי שאין ישיבה בעזרה וכו' פי' רש"י גמירי הל"מ והשיג על זה בב"ש סוף דע"ב מדתני לה בירושלמי בשם תני ר' חייא ובגמ' דסוטה פ"ז ויומא פ"ב בשם אמר מר ועוד אם הוא הל"מ לא הוי ליליף לה מקרא דהל"מ אין לו פסוק אפי' דרך אסמכתא כמ"ש בש"ס בכמה דוכתי והבאתים פ"ק דכריתות ותמהתי מאד על הרב דנהפוך הוא דשם מייתי דבדרך אסמכת' שפיר י"ל דמקרא יש סמך כבפ"ק דעירובין על שיעורין (עי' בב"ש ד"ח ע"ג) וא"כ ודאי י"ל דקרא דוישב דוד אינו רק אסמכתא וכך הדעת נוטה די"ל מעשה שהיה כך הי' שישב לפני הארון כפי' רש"י. או לשון ישוב הדעת כאינך מ"ד דבירושלמי וכך מפרשינן עלה בית אל ושב שם דיעקב ועוד נהי דמצינו שדהע"ה ישב מנלן דלשאר מלכים אסור ועוד קמי דאתא דוד מנלן אלא ע"כ עיקרו מהל"מ ולשון הרד"ק בפסוק הנ"ל מכאן אסמכו רז"ל שאין ישיבה וכו' ואני תמה דלא מייתי הב"ש מ"ש רש"י גופי' בפ"ב דיומא על אין ישיבה וכו' קרא הנ"ל וה"ל למרמא לפי דעתו דידי' אדידי' ועוד לשון גמירי גם מענין שחש ירבעם מוכח שהוא דבר מפורסם ואם מקרא הנ"ל ולא הי' מפורסם כולי האי שהרי מושמואל מת ואילך כתבו נתן הנביא וגד החוזה וע"כ הי' מקובל וידוע מקדם. ומ"ש עוד הב"ש אי אית' שהוא הל"מ לא הי' מחלוקת בדבר שהרי

בירושלמי פליגו די"א גם למלכי ב"ד אין ישיבה ודאי השגה גדולה הוא לדעת הרמב"ם שכ"כ בהקדמת פי' משניות גם פ"א דממרים דבכל הל"מ לא שייך מחלוקת רק שרש"י לא ס"ל הכי כאשר גם בעיני לא יתכנו דבריו בזה וכאשר הוכחנו ובארנו בג"ה.

קיח ובדברי רז"ל גופייהו בענין הל"מ אני נבוך בכמה דברים. א'. למה אמרו בכמה דברים בפי' הל"מ ובאיזה דברים הלכה ובקצתם באמת אמרו ובעשר נטיעות לא זכר במשנה רמז הל"מ ונ"ל דלא נאמר באמת אמרו רק בפרט היוצא מן הכלל. ב'. למה לא זכר רבי במשנה כל הל"מ שזכרו בגמ' וכי מלת' זוטרתי היא. ג'. שאר הלכות פסוקות דבמשנה ובריייתא שהם בלי מחלוקת מבטן מי יצאו אם אינם הל"מ עד"מ אין פוחתין לפאה מששים ומאות בכה"ג שג"כ אין להם סמך מקרא. ולפי מ"ש דלא אמרו באמת אמרו רק במקום שהוא חידוש דין היוצא מכלל הקדום הל"מ וכן כל דברי המשניות הם הל"מ ולא הוצרך רבי לזכרו רק בפרט היוצא מהכלל אמר באמת ר"ל שגם פרט זה נאמר בפירוש בהל"מ בזה יתישבו כמעט כל ספיקות שהערנו פה במלות באמת גם למעלה במקום שנאמר באמת יע"ש ודו"ק.

קיט ומ"ש הרמב"ם שאין מחלוקת בשום פנים בפי' המקראות וכתב למשל ובת איש כהן אין מי שיאמר דמיירי בפנויה תמה הרי מ"מ נחלקו אם מיירי בארוסה או בנשואה ונחלקו בפירוש בבגדו בה בפי' המלה. ומ"ש ונתן פדיון נפשו אם ר"ל דמזיק או דניזק וכן מיטב ששדהו ובת כמה עגלה ופרה ומה פי' בשכבך ובקומך ומהו חלב בתותב קרום ונקלף ומאות כאלה. עכ"ל בקונטרסי'.

קכ ונא אחי נשיא ראש משך החכמה אל תשת עלי חטאת גאוה גאון כאלו ח"ו צהבו פני שהשבתי דברי הזקן ורמות רוחא הוא דנקיט לי חלילה כי לא בי היא לא מינה ולא מקצתה וגם לא ידעתי מי שם שמות בארץ הנשמה השפילה כמוני לשנות לדברי שם השגה או קושיא רק הודעתי צערי ומיעוט השגתי בהבנת דברי גדולים ואנו מצטערים על הראשונים ה"ה הרמב"ם והתוס' ועל האחרונים התי"ט ובעל ק"א שדבריהם עולי' בקנה אחד שלא יתכן לומר מחלוקות על הל"מ ותמה תמה אקרא לא עליהם רק עלי ועל מיעוט השגתי וקולשת דעתי וחולשת שכלי שלא השגתי לפלגות בן ראובן חקרי לב להבין דבריהם ולישב התמיה שעלה בש"ס לפי מונח קיים זה קצתם א"א לישב כלל וקצתם נראה קצת ישוב שנאמר שאין מן הנמנע לחלוק על מ"ש אחר שהוא הל"מ אם אינו חולק על גוף הדין רק ס"ל שהוא מן התורה. ובקצתם י"ל שלא נחלקו לכחש ח"ו בדין הוא לגמרי לומר שאינו הל"מ רק ודאי ס"ל שמקורו הל"מ רק שנשכחו פרטיו

וביאורו כגון אין חולק בדין תוס' שביעי' רק איכא למ"ד דמדאורייתא הוא גם נחלקו בהמשך זמן התוס' ובכמה פרטי דינים מסתעפים ותלויים בזה.

קכא וכן אין חולק שהל"מ דלפעמים אמרינן במחיצות לבוד אף שיש הפרש כאלו מחובר רק נשכח בכמה. ולכ"ע הל"מ דפרוץ כעומד הל"מ רק נחלקו הלשון גדור רובא ופרוץ כעומד אסור וכו' ובכה"ג יש לישב כמה מהם רק שאין התירוץ הזה מספיק בכלם גם אינו עולה לרצון לפני ולא נתישב דעתי בו כי אם נאמר שהי' הכל מפורש בהל"מ רק נשכח דיני פרטיי' ולפעמים ביאורו ועל זה אמר בתמורה דף ט"ז דנשכחו כמה ג"ש באבלו של משה והחזירן אתניאל ב"ק בפלפולו מה אהני לן זה שנשאר שורשו בזכרונינו אחר כי לא נדע מה נעשה ואיך נבינו. מלבד מה שיש מן הלחץ זו הדחק לומר בהחלט שנשכח קצתו ולא כלו ואם נאמר שבא הל"מ בהערה ובלשון בלי מובן ובלתי מפורש רק תלי בדעת חכמי הדורות גם על זה יש לתמוה תמיהתינו הנזכרות.

קכב וידעתי שיש מקום לתלמיד לומר שכבר מצינו ממש בסעיף מסעיפי הל"מ שא"כ מוכרחין אנו לומר בכה"ג והוא ילפות' דג"ש דמפורש בש"ס בהדיא במס' נדה די"ט ע"ב שצריך שיהיה מקובל וא"א לדורשו מעצמו ובכה"ג בש"ס בכמה דוכתי ג"ש לא גמיר והקשו על זה מכמה גמרות שאמרו מה חזית דילפת מהך ג"ש תילף מהך. גם בכמה דוכתי פליגו תנאי מאיזה מלות ומאיזה דבר ניליף ג"ש גם אמרו אם הג"ש בלתי מופנה אין למידין ואם היא מופנה מצד אחת למידין ומשיבין ואם מופני' משני צדדים אין משיבין גם אמרו אלו לא נאמר קרא הייתי אומר ג"ש ולפעמים סד"א ניליף ג"ש ועוד כמה סוגיות דמוכח דג"ש נלמדת כרצון הלומד לא מהל"מ ולכן אמרו שלפעמים היה להם בקבלה רק המלה פלונית דאתי לג"ש וקצתם אמרו בהעלם יותר שהי' הל"מ שבפסוק פלוני מלה לג"ש ומקום מלה השני לא נאמר. ולפעמים היה הל"מ רק שיש דין בדבר פלוני נלמד בג"ש מדבר פלוני ולא ביאר לא המלה ולא הדין עי' ברש"י ס"פ הנחנקין ס"ד פ"ט ובקידושין די"ז סע"א.

קכג ובתוס' שבת דקל"א ע"ב ובה"ע דכ"ב ע"ב ודכ"ה ע"ב ובב"ש דמ"ד סע"ב ובבה"ז מס' כריתות ד"ד ע"ב וברמב"ן בשורש שני מי"ד שרשי הרמב"ם על המנין המצות במג"א דף י"ח שמעינן מיהא דג"כ נאמר שהי' הל"מ בדרך סתום ובסתר ונעלם מאד מאד. וא"כ ודאי יש לתרץ ג"כ תמיהתינו הנ"ל אפס קצתם. רק דבהא מילתא גופא אמינא אם קבלה נקבל ואם מסברא אמרו כן יש תשובה וגם זה אין כוונתינו חלילה להשיג על חבל הנביאים שפה אחד אמרו כך אף כי לא כיוונו יחד לגמרי רק אמינא שקצרה דעתי להכיל ישוב זה באופן שיספיק בכל מקום ומה נאמר בג"ש הרחוקים כגון הא דעירובין דנ"א דילפינן

ניסה מניסה וניסה מגבול וכו' וע"כ כל המלות והמקומו' היו הל"מ ובפ"ק דקידושין איבעי' לי' אי גמר בג"ש או נימא היכא דגלי גלי ע"ש ד"ך ע"ב ושם די"ז ע"א נחלקו ג' מ"ד גבי הענקה כל חד יליף ג"ש ממלה אחר וממקום אחר וקשה מה יהי' הל"מ ובאיזה אופן בה ע"ע במס' נדה סוף דכ"ב והכי מוכח במשנה יבמות דט"ו ע"ב ובמס' מ"ק ד"ד ע"א דנוכל ללמוד ג"ש מעצמינו אם אין בזה ביטול דקרא או הילכת'.

קכד ולולי שידעתי מיעוט ידיעתי הייתי מפרש גם מ"ש בגמ' דשבת שצ"ז ע"ב גבי מקושש ג"ש לא גמיר ר"ל ר"ע מעצמו למד ג"ש דבמדבר רק שהמקשה הי' סבר שקיבלה מרבו כרוב ג"ש דבש"ס וכן בכמה ג"ש שלמדו לפעמים מדעתם לישב קהלתם הדין מרבם או לאסמכת' ודרוש בעלמא כגון תילי תילי' דבדברי אגדה נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורים וכן בכה"ג למדו ריש סוטה דהמתנאה כאלו עובד ע"ז וראוי לגדעו כאשרה וכהנה והא דמקושש ג"כ דברי דרוש ואגדה הוא כך ס"ל להתרצן ולפי זה יתישב קושיית התוס'. ומ"ש ר"ת שהי' להם מספר ג"ש צ"ע מכמה פנים ומכמה מקומות ותם אני לא אדע שהי' אפשר להתוס' לתרץ לשיטת רש"י דלא שייך קבלת ג"ש רק מרבו לא מחבירו ולא היה ר"ט רבו דריב"ב שיקבלו ממנו שהרי א"ל עקיבא אתה עתיד ליתן את הדין ואין מן הדוחק לומר דאין מקבלין ג"ש רק מרבו דאחר דאתמחי' ללמד לאחרים לכן מסתמא קבלתו ברורה ומכוונת מש"כ סתם כל אדם ותלמיד ואף כי גם על קבלת הרב אני תמה למה יספיק להחליטו כאלו היא הל"מ שהרי תלמידי ר' מאיר שקבלו מרבם שיעור הענקה דעבד ט"ו סלעי' מג"ש דריקם ריקם וכן תלמידי תלמידיהם שקבלו כך מג"ש ונשארת הקבלת דג"ש זו לדורי דורות אף כי נחלקו עליו חביריו ר"י ור"ש וס"ל למד או נון סלע ג"כ מג"ש אחרת כבגמ' הנ"ל.

קכה ועל כרחינו שלא בטובתינו נאמר להציל להרמב"ם הצלה פורת' שמ"ש שהל"מ אין בו מחלוקת ר"ל בכלל הדבר בדרך מחלוקות טמא טהור אסור מותר כשר פסול כדרך החולקים וכן נפרש שאין שכחה בכלל הדבר וכמ"ש למעלה (וצ"ע מנא ידעינן זה אדרבה אלו יונח קיים שלא מצינו פלוגתת' בהל"מ באיכותו היה אפשר להוליד מזה דלא נשתכחו פרטי הל"מ וענינו מש"כ לומר זה על כלל שם הל"מ אפשר שבימי אבלו של מרע"ה ג"כ נשתכחו כמה מאות אשר לא יזהרו עוד עד ביאת אלי' ודו"ק) ומדברי הרמב"ם עצמו ראיה שכתב בתשובה זכרה הרמבן בשורה השני מי"ד שרשי הרמב"ם שהקדים למנין המצות ותמצאנה מספר מ"א דט"ז רע"ד וז"ל שבתשובות הרמב"ם הראה מקום על מ"ש בשורש שני הנ"ל וז"ל ושם ביארתי שאפי' דבר שהוא הל"מ מד"ס קרינן ליה ואין שם דבר שהוא מן התורה אלא דבר שהוא מפורש וכו' וקשה טעמי' מאי ומאיזה

בחינה בא לו לקרות הל"מ דברי סופרים כי מה דברו הם בו וה"ל לקרותו קבלת סופרים או דברי קבלה וע"כ שגם בפרטיו ביאורו נחלקו הסופרים. ומ"מ אחר שהראה מקום על מ"ש בשורש שני ולא מצאנו שזכר שם לשון הל"מ רק דבר הנדרש בי"ג מדות ושכל מה שיוציא אדם ענפים מן השרשים הנאמרים למשה מסיני ואפי' המוציא משה בעצמו אין ראוי למנותם ומייתי ראיה מאלף ות"ש ק"ו וג"ש נשתכחו באבלו של משה מש"מ דלא מיירי בהל"מ שדברו חכמים בכל מקום שהרי כתב בהקדמת פירושו למשניות דלא שייך בהו לא שכחה ולא מחלוק' רק מ"ש בתשובתו הל"מ שמא בעלמא קרי לי' דמ"מ נאמרו למרע"ה מסיני וגם לשון הרמב"ן במ"ש בהשגתו שם וז"ל ועוד שהל"מ אצל הרב ד"ס היא לא ר"ל הלכה למשה מסיני דבלשון הש"ס שהרי לא דבר זה הרמב"ם רק ר"ל פי' הדברים שנאמרו לו מסיני. לכן מ"ש ה"ה ריש ספר נשים והעתיקו בעל זוהר הרקיע בסיום תשובתו העתיקו במג"א די"ו ע"ב וז"ל וכבר כתב הוא שהדברים שנאמר בהם הל"מ נקראים ד"ס וכו' מ"ש שנאמר בהם אינו מדוקדק או לא דק במ"ש. והרב הכ"מ הביא שם ריש ספר נשים כמה ראיות דקרו רז"ל למדרשם מקראי ד"ס וחד מנייהו מתוס' דמקואות דתניא על שיעור נבילה ושרץ כזית וכעדשה כל דבר שעיקרו מן התורה ושיעורו מד"ס ספקו טמא אע"פ דשיעורים הם הל"מ ומזה ודאי ראי' דרז"ל קראו להל"מ דבש"ס ד"ס ומייתי עוד דמקילין לפעמים בדרשות רז"ל מקרא גמ' דפ"ק דקידושין דכ"ד ע"ב דבמ"ש המכריעין לפני חכמים נראין דברי ר"ע בשאר אברים הואיל ומדרש חכמים הוא ונ"ל דאישתמיטתי' בההיא שעת' מ"ש המרדכי ספ"ג דקדושין דרב אחי משבחא פסק מגמ' הנ"ל דמקדש בפני פסולי עדות דרבנן צריכה גט ושחלקו עליו רבוואת' דא"כ כל הקרובים נמי שלמדו חכמים מלא יומתו אבות וכו' דאי לא דמשתמט הוי מייתי לדברי רב אחא וי"ל דע"כ לא מייתי לי דה"ל שטר ושוברו עמו שהרי חלקו עליו ומ"מ מייתי הכ"מ הגמ' לומר דאינו מן הנמנע לקרות להם שם ד"ס.

קכו מ"מ נראה לי ברור דאישתמט או נעלם למרדכי דברי הרמב"ן בהשגותיו שקושיית החולקים על רב אחא משבחא מכל הקרובים הקשה הרמב"ן על הרמב"ם בשורש שני הנ"ל עי' במג"א שם די"ח ע"ב שהתנצל בעד הרמב"ם יע"ש. ובטור יו"ד סי' רצ"ד דספק ערלה בח"ל מותר מפני שהוא רק הל"מ בח"ל והשיג עליו הב"י מגמ' ערוכה ש"ס קדושין דל"ט דאין הפרש בין הל"מ לנכתב בפי'. ונ"ל דהטור ס"ל נהי דודאי דין הל"מ כדין הכתוב והוא מדאוריית' ומ"מ קיל גבי ספק כמו דאמרינן למכריעין בקידושין גבי שאר אברים ואע"פ דבההיא לא ק"ל כאותן מכריעין כמ"ש הרי"ף הביאו הרא"ש מ"מ נלמד מיני' מיהא סברא להקל ושאני התם דיש טעם כמ"ש הרי"ף הרא"ש וממקום

שבאו להקשות על הטור משם לקח דבריו מדמקשה בב"ס אי ודאי אסור היכא מזלזלינן בספיקא ולא אמר היאך שרינן ש"מ דל"ק ליה רק על מ"ש ולוקט דאם הוא הל"מ לא מזלזלינן ביה כולי האי לכן גם הטור לא התיר זה.

קכז וא"ת א"כ נתיר ג"כ ספק קידושי כסף ודו"ק וי"ל חומר אשת איש שאני א"נ אם נושא אשם שיש בה ספק זה ה"ל כלוקט בידים גבי ערלה. והט"ז נדחק לישב דברי הטור בדברים דחוקים מאד כמ"ש בקונטרסי' וע' כרך א' דרי"ט ע"א ויצאנו קצת מעניינו מפני שנמשך על המכווין במ"ש הרמב"ם בענין הל"מ.

קכח סוף דברי אל אלהים ה' הוא יודע כי לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בשאט נפשי בגדולות ובנפלאות רק לא יגורתי מימי דברי מפני איש יהיה מי שיהיה כי תורה היא לא כיחדתי אמרי קדוש ואשר ישים אלהים בלבי אשר ממנו מערכי לב ומענה לשון אותו אדבר ודרגיש לי' ימלל ואם האמת אתי ענתה בי צדקתי ואם מצד הקנאה ובכה"ג ישית איש לאל מילתי אצדיק עלי הדין ואומר זה פרי חטאתי ומ"מ לא יענש ולא יכוה בגחלתי רק תזל אמרתי לפי מיעוט השגה ותורתי:

קכט כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קצג

א ילמדנו רבינו. שאלה: יבאר לנו דברי התוס' ר"פ הריבית דס"א ע"א ד"ה אמרי הכי נמי שכתבו התוס' וז"ל וא"ת והא אין מזהירין מן הדין וי"ל דגזל לאו הניתק לעשה הוא כדאמרינן בפרק שה"ק ומטעם דאין מזהירין מן הדין הוי מצי וכו' וה' העלים ממנו כוונת התוס' דנראה דבריהם כטענו חטים וכו' דמה תרצו התוס' במ"ש דגזל לאו הניתק לעשה הוא וכו':

ב תשובה: ע"ד בקשתכם לדעת פי' התוס' מה זאת באתם אלי וידעתי שאני כצפור נודדת מקינה ונדחה מפני השעה רעה לקיים חבי כמעט רגע ופזר רגליך ובידי אין לחם ואין שמלה כלי תשמישי קדושה דאף שיש פה ש"ס אין אתי מפרש"י רש"ל ורש"א ור"מ אולי המה דברו בו וביארוהו ומ"מ לפי גודל טרדותי שפתי לא אכלא מלהודיעכם מה שנלפענ"ד פשטן של דברי התוס' שסמכו על המבין דמ"ש אין מזהירין מן הדין ר"ל אזהרה גמורה לחייבו מלקות מש"כ איסורא בעלמא ודאי ילפינן והוא גמ' ערוכה במס' מכות די"ז ע"ב לכן אם היה מלקות גבי לאו דגזל היתה קושיית התוס' נכונה על מ"ש בגמ' אמרי' ה"נ שר"ל שלא איצטרך לאו דגזל מפני דמצינו למילף ליה מריבית ואונא והרי איצטרך אזהרה שתהיה לאו בפני עצמה ללקות עלה אבל מפני דאמרינן דגזל הוא

לאו הניתק לעשה ולכן אין בה מלקות מעתה שפיר לא איצטרך דלאסורא בעלמא ודאי ילפינן מן הדין [מש"כ לפי מה דמסיק דלא תגזול אתי לעושק שכר שכיר אע"פ דלא שייך ביה מלקות מ"מ איצטרך לגופי' דא"א ללמדו מכלהו אינך ומ"מ ק"ל דאכתי לא איצטרך והלא ק"ו הוא מלא תלין פעולת שכיר].

ג רק דצל"ע במ"ש המוס' דגזל לאו הניתק לעשה הוא אם כוונתו ר"ל שאין בה מלקות למה לי ניתק לעשה הא ק"ל דאינו לוקה ומשלם [עי' תשובה קס"ו דף פ"ה ע"ב] וכל היכא דאיכא ממון ומלקות כמו גזל משלם ואינו לוקה וכ"כ הרמב"ם בהדיא ברפי"ח דהלכות סנהדרין שכתב כללות לאווין שאין בהם מלקות וזכר שם לאו הניתק לעשה כגון לא תקח אם על בנים ופאה ולא זכר גזל רק גבי מ"ש שם מקמי הכי כל לאו שניתן לתשלומין כגון לא תגזול לא תגנוב. האמנם לא על התוס' תלונתי שהרי הראו מקום על גמ' פרק שילוח הקן רק דעדיין קשה דשם בגמ' דחולין בעי להוכיח דר"י ס"ל לאו הניתק לעשה לוקין עליו ממה דשנה בבריית' גנב וגזלן ישנם בכלל מלקות וע"כ מדחייב גזלן מלקות מוכח דס"ל לאו הניתק לעשה לוקין דעכ"פ גזילה הוא ניתק לעשה ומ"מ חייב מלקות אבל למה דמסיק דגר' אינן בכלל מלקות י"ל משני טעמים מפני שניתק לעשה וגם בלה"נ מפני דה"ל לאו שניתן לתשלומין וא"כ צ"ע על התוס' למה הניחו טעם תשלומין ותפסו טעם דניתק לעשה וע"ק מאחר שנשאר לתוס' קשה למה דבעי ללמוד אונאה וריבית מן הדין דשם לא מצינו דניתק לעשה ונדחקו דעדיפא קאמר וטפי הל"ל לפי מ"ש בסברת התוס' דלאסורא בעלמא מזהירין ולמלקות י"ל גם אלו אין לוקין מפני שהן בתשלומין וכל היכא דמשלם אינו לוקה מכדי רשעתו.

ד וי"ל דלא ברירא לתוס' כלל זה שכתב הרמב"ם לאו שניתן לתשלומין אינו לוקה וז"ל הכ"מ שם על דברי הרמב"ם אלו בפרק בתרא דמכות קאמר גמ' דלאו דלא תגזול כיון דחייב בתשלומין אין אדם לוקה ומשלם וק"ל דהא בפ' אלו נערות אמר ר' יוחנן דמילקא לקי ממונא לא משלם וצ"ע עכ"ל והא דפרק בתרא דמכות הוא די"ו ע"א וע"ש בתוס' דאין ראיה כלל משם לדעת הרמב"ם רק ההיא שמעתת' ג"כ מדברי ר"י היא דס"ל דמילקא לקי ממונא לא משלם רק דלא מצינו ביה בטלו ולא בטלו יע"ש [(כתבתי זה לפי גיר' ספרים שלנו אבל הרמב"ם וגם רבו הרי"ף גרסי בדברי ר' יוחנן קיימו ולא קיימו וכ"פ הרמב"ם פי"ו ורפי"ח למסקנת כסף משנה ולפי זה יש חילוק גדול בין אם טעם דאי לוקין על לאו דגזילה משום דיש בו תשלומין דאז בטל המלקות ממנו מש"כ אם הי' הטעם משום דניתק לעשה אחר שבא לב"ד וא"ל השב ולא עשה מלקין אותו ע"ש במכות דט"ו רע"ב בתוס' דלרש"י חולין דקמ"א משמע למ"ד קיימו ולא קיימי דוקא תוך ב"ד והמפרש

ספר ע"מ שגה שגיאה גדולה במחילה מכבוד רבנותו בע"מ מח"ד ת"א פט"ז די"ט רע"ב])
לכן לא ברירא להתוס' (לאיסור) [לומר] דלא לקי על גזל משום שהוא בר תשלומין ונקטי
לאו הניתק לעשה ולא מצינו ביה מלקות כלל כיון דחיובא דתשלומין רמיא עליה אפי'
נאבדה הגזילה ואין לו לשלם כדמוכח בגמ' שם דלא שייך בטלו וא"כ אין לנו יישוב
לדברי הרמב"ם במה דחשיב גזלה בהדי אינך דמשלמין וגם בכל בני תשלומין שאינם
ניתק לעשה מנא לי' דמשלם ואינו לוקה ולפי' תוס' כתובות דל"ב ע"ב ורל"ג ע"א קשה
יותר דפרשו דאפי' מרא דשמעתת' דמשלם ואינו לוקה דוקא באותם תלת ע"ש בד"ה
אלא עילא וד"ה ועולא נפקא ואפשר כי הרמב"ם לא ס"ל כדברי התוס' התם ויש לו
תירוצים אחרים על קושיית התוס' שמהם הוכיחו זה ומפני דמסקנת הש"ס דר' יוחנן
מבעי' ליה תחת אשר עינה כדאביי ועולא נפקא לי' מדרבא וכתבו התוס' דמשמע דרבא
סבר כעולא והלכה כרבא לגבי אביי ממילא ק"ל כעולא דס"ל משלם ואינו לוקה כך נ"ל
דעת הרמב"ם [אחרי שובי על דברי אלה נחמתי כי א"א לומר כן דבהדיא פסק הרמב"ם
ריש הלכות נערה בתולה דבאלו לוקה ואינו משלם קנס וראיתי בספר הקדוש ע"מ מח"ד
ח"א פי"ז וז"ל אלא דינא הכי דבממונא כגון עושקי שכר שכיר משלם ואינו לוקה ועם
התשובה מוחלין לו ובקנסא כגון אונס ומפתה בממזרת ודכוותי' ואתרי ביה לוקה ואינו
משלם וסרה תמיהת הכ"מ פי"ח מהלכות סנהדרין עכ"ל והנה מפרשי הספר לא חלו ולא
הרגישו פה ובכל דוכתי שצ"ע וקורא אני עליהם מ"ש הגאון רש"ל על רמ"א בהג"ה ש"ד
ובאמת מאד עמקו מחשבותיו של המחבר הזה ובאמת קצרות מאד מעט הכמות ורב
האיכות וא"א להשיב עליו ולהרהר אחריו בשום ענין בנסתרות לה' אלהינו אבל בנגלות
לנו ולבנינו כבוד מלכים המחברים הוא חקור דבר מהבאים אחריהם דיש לתמוה על
דבריו אלה במ"ש כגון עושקי שכר שכיר דודאי נקט ליה הרב מפני דדבריו סובבים על
גמ' דחגיגה יע"ש מ"מ איך יעשה דמיון מדבר דלא שייך בי' מלקות דהא ה"ל לאו שאין
בו מעשה וע"ק אם כדעת רבינו דלא אמר ר' יוחנן לוקה ואינו משלם רק במילי דקנסא
האיך מקשה הש"ס בכתובות דל"ב ע"ב על ר' יוחנן והרי חובל בחבירו דאיכא ממון
ומלקות ממונא משלם מילקי לא לקי דלמא ממונא שאני דבלי ספק חובל ממונא הוא
כפי' רש"י שם ע"א שבתו יתן וא"א דס"ל לרבינו בעל ע"מ דלא מקרי ממונא רק בשממון
של חבירו בידו שהרי חשיב עושקי שכר שכיר לממונא. וכן שם ע"א בעי למימר דעולא
דס"ל ממונא משלם וכו' יליף מחובל ועדים זוממין דתרוייהו ממונא הוא כדמוכח שם
בתוס' בד"ה דאין לוקה יע"ש דבעי התוס' לחלק בין קנס לממון אבל לא כדרך שמחלק
רבינו רק היפוכו להחמיר בקנס לומר לקי ומשלם והוכיחו זה מסוגיית הש"ס.

ה והכי מוכח נמי בב"מ דצ"א ע"א בהדיא דר' יוחנן ס"ל דגם בממונא לוקה ואינו משלם דהא חוסם את פרת חבירו ממונא הוי כמ"ש התוס' שם בב"מ בתירוץ רבא אתנן אסרה תורה וכו' וכמ"ש התוס' שם כתובות דצ"ג ע"א ד"ה ועולא. ונראה דרבינו הגדול בע"מ נתקשה במאמר ר' יוחנן איך יסבור אם חייב לחבירו ממון שלא ישלם וילקה כי הוא נגד הסברא וש"מ אינו זר דודאי בגזילה לא דיבר ר' יוחנן דבפי' ניתק לעשה והשיב את הגזילה ובאינך אפי' רבית ואונאה וחובל וחוסם התורה כתבה כדי רשעתו אזהרה לב"ד שלא יחייבוהו שתי רשעיות וס"ל דלוקה ומ"מ רמז תשלומין עליה ולא מיפטר בד"ש והכי מבואר בתירוץ רבא בב"מ שם דצ"א יע"ש בפי' רש"י.

ו לכן לא מצאתי רפואה מן התורה של רבינו לדברי הרמב"ם במ"ש לאו שניתן לתשלומין כגון גזילה וגניבה דמצד שניהן לתשלומין היה לוקה ואינו משלם והא דפטור מצד שניתק גזילה לעשה. ותמהתי על הכ"מ שלא זכר דבריש הלכות גזילה כתב הרמב"ם גופי' דאינו לוקה משום דניתק לעשה אבל בריש גניבה כתב דאינו לוקה משום שניתן לתשלומין. וכ"כ גבי מאנה רפ"ב דמכירה וגבי ריבית רפ"ד. וי"ל דס"ל גבי גניבה דלא מצינו בפירוש התורה מצווה השבתו לא מקרי לאו הניתק לעשה דכלהו הוא מ"ע ממש כגון שלוח הקן ולעני וגר תעזוב אותם מש"כ גנב וכל דכוותיה כגון ריבית (דאע"ג דלמדו חז"ל מוחי אחיך אסמכת' הוא) ואונאה וחובל לא מיקרי ניתק לעשה והתוס' שם כתובות דל"ב ע"ב ד"ה שלא השם כתבו בשם ר"י דלא מקרי ניתק לעשה רק כשנכתב בצדו וגזילה אע"פ שלא נכתב בצדו מ"מ מקרי ניתק לעשה שעיקר הגזילה מתחת ידו.

ז ולפי זה גניבה נמי אעפ"י שלא נכתב השבתו כלל והכי מבואר בברייתות חולין ומכות דגם גניבה ה"ל ניתק לעשה ודעת ר"י באינך צ"ע ואפשר לומר מ"ש תורה שנים ישלם גבי גנב מקרי ג"כ ניתק לעשה וזה דוחק דאינו רק בנמצא בידו רק דא"כ השבת גזילה נמי לא נכתב רק בשנשבע על שקר וטפי י"ל דאחר דגנב הוא ממש לוקח ממון חבירו כמו גזלן נכלל בניתק לעשה דגזלן ועדיין דברי הרמב"ם צ"ע] אבל התוס' לא רצו להזכיר גבי גזל טעם דמשלם לכנוס במחלוקת דאמוראי וכמאן קי"ל לכן זכרו דגזל לאו הניתק לעשה דלכ"ע אין לוקין והוצרכו ראיה מגמ' דחולין מפני דלא כתיבא עשה בהדי לאו כמו שכתב רש"י שם בחולין. ומה שהוצרכו לדחוק בתר הכי בהונאה ורבית צ"ל דלא מקרי ניתק לעשה מה שארז"ל גבי ריבית וחי אחיך עמך אהדר ליה וכן מ"ש רז"ל דמחזיר אונאה מפני שלא נזכר בתורה בהדיא.

ח וא"כ לסוגיית התוס' נשאר קשה נהי דס"ל דריבית ואונאה לא הוו ניתק לעשה [דפשטי' דקרא הוא טעם על איסור לקיחה עמ"ש בהשמטות סוף תשובה קפ"ט] מ"מ

אחר דבני תשלומין ננהו א"א לומר דלוקה ומשלם דהא ליכא למ"ד וע"כ נימא דאינו לוקה וא"כ מתורץ גם ריבית ואונאה דבעי הש"ס למימר שלמידין מן הדין לאזהרה דליכא למימר למלקות דלית בהו כמו שתרצו גם גבי גזילה לפי פירושינו ועי' בתוס' דמכות הנ"ל די"ז ע"ב ד"ה איסורא בעלמא דהקשו קושיא נמרצה ותרצו בדוחק נפלא יעמוד עלי' המעיין בנקל.

ט וקשה מ"ש בגמ' דב"מ דפ"ח ע"ב מ"ש שם אף פועל אם חסמתו פטור פי' רש"י מלאו דלא תחסום ולא תיליף מינה לחיובא מק"ו כדלקמן ולכאורה מ"ש פטור ר"ל ממלקות והלא בלה"נ אין עונשין מן הדין וי"ל דמ"ש פטור ר"ל מותר והכי משמע לשון דבעי למילף מק"ו אתה מצווה על חסימתו וא"כ ר"ל אזהרה בעלמא ובעי קרא למעוטיה וק"ל ובכה"ג מצינו גבי שבת תלת דעביד מעשה ותנן פטור דר"ל פטור ומותר ע' ריש שבת ר"ד ג'. כל זה כתבתי בטרדה גדולה עם נחיצה רבה:

י נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קצד

א שאלה: ראובן תבע ללוי בשטר שחייב לו מאה ר"ט והוא דבר שלא נתחייב לו כלום ע"פ הדין מכח אסמכתא וכך השיב לוי רק מפני שנכתב בשטר שנעשה הכל בת"כ ובשבועה בפועל ממש פסקו ב"ד שישלם אף שצוח ככרוכיא שמעולם לא נשבע רק שנכתב כך מ"מ מאחר שנכתב בפ"מ לא הועילו דבריו וכמ"ש הסמ"ע סי' ע"ג ס"ק י"ח וכדק"ל סי' ר"ז סי"ט דשבועה מהני באסמכת' ואחר ימים רבים בא משל ראובן ליד לוי לערך הנ"ל ולא רצה ליתן לו ותבע שנית ראובן ללוי בדין והשיב איני חייב לך ושאל ראובן איך ומה וכי לא בא לידך השיב דרך כלל איני חייב לך כלום ונפסק הדין שישבע לוי ושאל לוי מאחר שידע שתביע' ראשונה שהיה רק אסמכתא ומ"מ הוצרך לפרוע לו מפני שהיה נכתב ת"כ בפ"מ ומאחר שהוא יודע שלא נשבע ולא נתן ת"כ וקמי שמיא גליא מה הוא שיוכל לישבע סתם שאינו חייב לו כלום:

ב תשובה: הנה בדין אם צריך התובע לברר דבריו וכן הנתבע בטור משמע דהרא"ש חולק על הרמב"ם והרב רמ"א ס"ל דמא"ח ומא"ח ול"פ והכל תלוי בדעת הדיין אם נראה לו דיש צד רמאות בדבר יחייבו לברר. והנה בנדון הנזכר אפשר שלא יכיר הדיין שדעת לוי להציל את שלו ושא"א לו לברר כי נ"ל אם יגלה לוי הדברים כמשמען יחייבוהו ב"ד לשלם דאפי' אין לראובן עדים גם מצי לטעון פרעתי אין לפטור לוי בשמגלה האמת

שלקח ממנו בפעם ראשון ק' ר"ט שלא כדין כי לא נשבע מכח מגו דלהד"ם או פרעתי דה"ל מגו במקום עדים שחתמו על השטר שנשבע בפ"מ.

ג ולכן אפשר שיצריכהו הדיין לברר או יפרע לו וקרינן ביה יש נספה בלא משפט. כי ודאי מצי לישבע דרך כלל שאינו חייב לו כלום או שחייב לו נגד זה כסך זה וכמ"ש בהג"ה ש"ע סי' ע"ב סי"ז. ושם צל"ע דמה ענין שם דלא יברר דבריו ושישבע סתם שהרי יכול לפרש דברים כהווייתן יע"ש. וכן אם היתה תביעה ראשונה של ראובן בכ"י של אסמכתא ונתחייב לוי ע"י שהוא עצמו כתב או חתם על מ"ש אחר הכ"י נעשה בת"כ בפ"מ ובשבועה דמצי לשבע בתביעה שניה שאינו חייב לו כלום אם לבו ידע שלא נתן ת"כ ולא נשבע וגם בזה אלו יציע הדברים לפני דיינים השניים כהוויתן יתחייב דהודאה ב"ד בכ"י הראשון כמאה עדים דמי וה"ל כמגו במקום עדים.

ד וכל זה בשנכתב בכ"י קבלתי עלי בת"כ ובשבועה דענינו הודאה מה שעשה שרוב כ"י מתחילין מודה אני וכל שאחריו גריר בתריה לכן אין ראיה מלשון נתתי דקנה עי' טור וש"ע והג"ה רמ"א ר"ס רמ"ה שהרי בת"כ ושבועה לא סגי בלאו הכי שצריך לעשות דבר בפועל או בדיבור והרי לבו יודע שלא עשה וכן אם כתב כל הנ"ל נעשה בת"כ ובשבועה. מש"כ בשכתב והריני נשבע לשלם וכו' או הריני מקבל עלי באלה בשבועה ובת"כ נ"ל דהוי כנשבע ממש ובדין יתחייב לוי לשלם לראובן תביעתו הראשונה דאע"ג דק"ל הנודר מלדבר עם חבירו מותר לכתוב לו שאני נדרים דאזלינן בהו אחר לשון בני אדם ודאי דדיבור אינו מענין כתיב' מ"מ לא יוגרע כח כתיבה לענין קיום הדבר ומצינו דעדיף מיני' שהרי לית ביה טענת השטאה וטענת השבעה מש"כ בדיבור ע"ס מ' וסי' פ"א וזכר לדבר כ' אשר נכתב בשם המלך אין להשיב כי הוא דבר המתקיים יותר מהבל פי דיבור גם מעשה טפי ובזוהר פ' בהעלותך ע' רפ"ב תא חזי מלך ב"ו לאו יקרא דילי' לאשתעויי מילין לדהדיוטא כ"ש למכתב ליה וכו'.

ה ועל פי אותו מאמר המלצתי מ"ש במדרש רבה תולדות ששאל הקיסר מי תוסס מלכות אחרינו והביא הנשאל נייר חלק וכ' עליו ואחרי כן יצא אחיו ולמה לא הגיד לו אלא שרמז לו שלא כתבה תורה ואחרי כן וגו' לסיפור בעלמא כי אפי' ב"ו לא יכתוב דברי ריק על נייר חלק וק"ל.

ו ולכן נ"ל פשוט דכל שמקבל עליו בנדר או בשבועה ולא דיבר דבר רק כ' בפנקסו אני מקבל עלי לצום בה"ב או ליתן לצדקה כך וכך הוי כאלו הוציאו בפיו. וק"ל גבי כותב ד"ת צריך לברך דכתיבת המלות הוי כאלו דברם. לולי דמסתפינא אמינא אם היה לו נדר על חצי שנה איזה פרישו' וכ' אח"כ הריני מקבל עלי לעשות כמו שנהגתי עוד חצי שנה

או נדר חלום לפי דעת י"א שאינו כלום וכ"פ זקיני עטרת משפחתינו הגאון מוהרל"פ זצ"ל אם כשהקיץ כ' או אמר הריני מקבל עלי לקיים מה שחלמתי אע"פ שלא פי' גופי הדברים ה"ל נדר כנודר מפת סתם וחושב מאיזה פת רק דזה צל"ע.

ז עכ"פ כשמפרש בכתב פשיטא לי' דה"ל כדיבור וכמדומה לי שראיתי בספר נ"ש כדברים אלה וראיה עוד מדאיצטרך מיעוט גבי עדות מפיהם ולא מפי כתבם (עי' שו"ת מזרחי ע"ג. ובכמה וכמה תשובות דברו מזה זכרם פנים חדשות די"ח ע"א) ומ"מ בקצת דברים החמירו רז"ל דבעי דיבור ולא סגי בכתיבה עי' בא"ה סי' ק"כ וסי' קמ"א סס"ב הג"ה וסי' קמ"ב ס"ז הג"ה] וא"ת א"כ למה ק"ל גבי גט עד שישמע מפי המגרש ולא מהני אם כותב לסופר כמ"ש טור סי' ק"כ י"ל שאני התם דהתורה אמרה וכתב לה משמע הבעל עצמו יכתוב רק כשמצוה לו ושומע קולו ה"ל כתיבת סופר כאלו כתבו הבעל מש"כ כשכותב לו ואינו אתו.

ח סוף דבר חומרא דא"א שאני וידעתי ממעלת הדיבור שהוא גדר האדם חי מדבר וכתרגו' לנפש חיה וכמה התעוררות יעורר אדם בהבל פיו לטוב ולמיטב מ"מ לענין קיום דבר לא יגרע כח כתיבה מדיבור [וכמו שיש פעולות נוראות בלחשים ע' תשובה רל"ד ה"נ יש פעולות נפלאות בקמינין ותרווייהו לפי מעלת הכותב והתבודדותו וכוונתו ולא יאומן שיש בהם ממשות זולת זה והרמב"ם לפי שלא ידע מחכמת הקבלה (עד זקנותו עי' מ"ע מ"ש בפ"א מיסודי תורה) כ' במ"נ ובכמה דוכתי שהבל המה ומכח המדמה] אף כי כי כתבו גורי ההאר"י שמתקן האדם עולם העשייה בכתיבת ד"ת ועמ"ש הרד"ק בהקדמתו לפני שהנביאים וע"פ הסוד גדלה מעלה תורה שבכתב מתשבע"פ.

ט והנה סופרים דידן כותבים בכל השטרות ת"כ בפ"מ בת"ש ומהני בד"א אבל לא לחייבו בד"ש [ומעשה באחד שטען שנתן ת"כ בידו השמאלית ולא די שלא האמנתי לו רק אמרתי שהוחזק כפרן כי חזק' שאם נתן ת"כ ביד שמאל היה חבירו זה שלו נתן הת"כ מרגיש כי לא יתכן תקיעת כף איש לכף חבירו מימין לשמאל אם לא כשחבירו אטר יד.

י ומ"מ לא מהימנינן לי' רק בכל דוכתי אמרינן בכה"ג מסתמא היה באופן המועיל ואפי' את"ל שהאמת אתו או אם הוא עצמו אטריד ותקע שמאל דידי' לא ידעתי היתר כי נ"ל שעניינו ושורשו ע"פ הסוד חיבור וקישור חמש מול חמש שבספר יצירה והפוסקים זכרו מ"ש וגם ידו נתן דצדקיהו וס"ל שמ"ש אשר השביעו באלהים היה בת"כ בת"ש וכן הוא כל סתם ת"כ ומ"ש בת"ש לאפוקי דרך הסגרים ויתכן שפיר בשטר מכירה. ומצינו עוד קראי טובא ענין ת"כ לקיים כל דבר ולחיזוק כמ"ש תקעת לזר כפך כי באת בכף רעך ולדעתי גם מזה מ"ש ויתנו כף ויאמרו יחי המלך גם מ"ש כל העמים תקעו כף כל אלו

עניינם חיבור וקישור קשר אמיץ ובכלם לא נרמז דבר שהוא של ימין ושיש קפידה בזה ודברי נערות ובורו' הם. כ"ש אם נכתב בפי' בת"ש או בכא"ה. ועי' במרדכי ריש שבועו' רמז אלף ק"ה ושו"ת מהרי"ק שורש נ"ב. ולענ"ד שזהו מ"ש יד ליד לא ינקה כמ"ש גבי שבועה כי לא ינקה].

יא אבל מה שקצתם כותבים לפסול כל שובר אם לא שנכתב על גוף השטר ממש ואינם מודיעים זה ללוה הוא שלא כדת של תור' ואפשר שתיפוק מזה קלקלה גדולה ואם בכה"ג נכתב בכ"י והלוה מוצי' שובר כ"י מלוה וטוען שלא ידע תנאי שלא יועיל שובר טענתו טענה שאינו דבר הרגיל וגם בלה"נ מהני דה"ל כאל תפרעני אלא לפני פ' ופ' ופרע בפני אחרים אי לא מצי לטעון סיטראי עי' טור וש"ע סי' ע'.

יב גם בקניית ד"א קרקע בחצירי הנכתב בכל השטרות לא נחה דעתי במ"ש התוס' פ' ח"ה דהוא מטעם הודא' פיו דאיך שייך בדבר שהוא הכרח במציאות וידוע שאינו שיועיל הודאתו ולא דמי להתחייבות דבר מה כמו שיתחייב הערב רק בק"ס לבד סגי ומ"ש על ד"א קרקע אגבן ואגב ק"ס מגרע גרע כקני את וחמור ותו לא מידי. כך עלה בדעתי הקלה וקלושה הטרוד:

יג יאיר חיים בכרך.

תשובה קצה

א שאלה: ע"ד אילן אפרסקין שעלה מאליו בחצירו ומאפיל עליו חלונו אי שרי למקצייה. פשוט דשרי דכל שהוא לצורכו מותר כב"ק ר"ד צ"ב לצורך עצים לבנין ויש לו ג"כ אילני סרק רק שעצי מאכל מעולה בדמים שרינן ומינה דאם אין לו עצים זולת אילן מאכל דשרי לכרותו לבנין או לעצים ולא אסרה תורה רק דרך השחתה בלי צורך (עי' בט"ז ס"ס קי"ו מ"ש בשם רש"ל ולכאורה קשה מ"ש בש"ס פ"ק דחולין שאמר רבי על פרידותיו קטלינא להו והשיב ר"פ איכא בל תשחי' ויש לתרץ דאחר דכ"מ ידעין דדרך פרידות להזיק כל העולם מתרחקין מהם וה"ל כבהמה דעלמא דאין להמיתה חנם לטעם התוס' גבי מים המגול' ומ"מ להפלגת חסידות רשב"י לא רצה לכנס לבית שבו חיות מזיקות ואמר מלאך המות בביתו וכו') א"ל בצורך ואפשר לו להספיק צורכו באלני סרק וכן אמרינן שם דאם אילן מאכל זה יונק המחליש טעם אילן אחר החשוב ממנו מותר להכריתו וה"ה ה"נ מאפיל עליו דמש"נ מזיקו בחוש הטעם או בחוש הראיה וכ"ש הוא דהיזק חוש הראיה תדיר ויש קפידה טפי והרא"ש כתב שם דאם צריך למקום האילן ג"כ שרי לקצצו.

ב ומ"מ נראה דאם אפשר לו לתקן היזקו בקציצת קצת ענפיו המאפילים עליו לא יקללו אע"פ שבהמשך השנים חוזרים וגדלי' ויצטרך לחזור ולטרוח משום טרחו כל דהו לא נתיר מה הוא סכנה עם ל"ת דאוריי'. ונ"ל גם מ"ש הרא"ש להתיר לצורך מקום ר"ל שרוצה לבנות שם או לתקן לו במקומו דבר הנצטרך לו מש"כ להרחיב חצירו ולצורך טיול ותוס' אור ורווח בעלמא לא אמר. [ויש לי קצת מבוכה בהאי ל"ת דשרי רבנן במזיק אילנות אחרים או במעולה לבנין. ופשטן של דברי המקרא במ"ש רק עץ אשר תדע כי אל עץ מאכל אותו תשחית וכרת ובנית מצור וכו' משמע דמעץ זה בונה סוללות ומצור על העיר ומ"מ דוקא מאילני' שאינם של מאכל ואיך נתיר לצורך בנין וטעם כל דהו. ונ"ל דגם חז"ל הרגישו בזה ובאשר בלתי מסתבר שתאסור התורה השחת' עץ מאכל אם נצרך למצור ולכיבוש השונא כ"ש אם מלחמת מצוה הוא לכן פרשו בבריי' רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק ור"ל דרישא דקראי אוסר השחת' עצי פרי דרך השחתה לנקום באויב כמו שאמר ג"כ בספרי שאין מונעים מהם אמת המים ונקטם הרמב"ם בהדדי ספ"ו ממלכים והדר אמר להתיר שניהם לצורך מצור.

ג וקמ"ל שגם לצורך מצור יקדים סרק למאכל. ובמחילה מכבוד הב"י במ"ש בכ"מ בפי' הגמ' רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כגון שהזקין ור"ל שעושה דבר מועט. ונדחק עוד יותר שם בפיסקא דבתר הכי וכן אילן וכו' וא"כ מ"ש בגמ' ב"ק ס"ד צ"א להקדים רק למאכל ג"כ בכה"ג מיירי ונצרך לומר דהתורה סתמה ולא פירשה כמה דבר מועט וא"כ אסור גם לקצוץ חנם אילן עושה פרי כל דהו ולא זכרו שום פוסק אדרבא בפי' כ' הרמב"ם דמותר לקצצו ואפי' בלי טעם וסברא הוא אם אינו עושה כדי טיפול אין בו צורך ויצא מכלל אילן מאכל חוץ מזית ותאנה דחשיבי והכי מוכח בפירש"י שם ש"ש עץ אשר תדע זה אילן מאכל באילן יפה ומשובח הוא יע"ש שנדחק רש"י לפרש אשר תדע.

ד ואם מצוה זו גם המלחמת מצוה צל"ע דרש"י פי' בחומש על רישא דקראי כי תצור וכו' מכאן אמרו אין צרין וכו' ובמלחמ' רשות הכתוב מדבר וא"כ ודאי הא דלא תשחית ג"כ מיירי דוקא במלחמת רשות דהא הא דלא תשחי' קאי על כי תצור וסיים בתרי' עד רדתה דמוסב על כי תצור כבגמ' שבת (צ"ע ברא"ם) ולשון הרמב"ם פ"ו דמלכים על הא האין צרין וכו' בין מלחמת מצוה בין מלחמ' רשו' (ויש שם טעות בדפוס כמ"ש הכ"מ) ובס"פ ב' דשבת כ' על ואפי' בשבת ואע"פ שהיא מלחמת רשות ואצ"ל כמלחמ' מצוה וכן סתם עוד שם פ"ל וכ' הה"מ על שהוא מלחמ' רשו' מפורש בספרי. וצל"ע שם דאם סתם בספרי דמיירי במלחמ' רשות י"ל דבמ"מ מותר לצור לכתחלה אפי' בע"ש. והכי משמע לשון רש"י בחומש הנ"ל ולפי זה הותר במ"מ השחטת עצים וסתימ' מעייני']

ה הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קצו

א שאלה: אחות ראובן משרת' אצל לוי והיא משכלת ויפת תואר מאד ומכרת בכל חכמה ומלאכה ולשונו' ומפני כך רבו הקופצים ומהדרים אחריה ומבקשי' לישאנה חנם אין כסף והנה לוי בעל הבית שלה אין לו בנים ויש לו אשה חולנית בחולי הריאה כמה שנים וכל הרופאים נתייאשו ממנה וכלם עונים ואומרים כי לא תוכל להתקיים בחיים עוד שנה ולוי דיבר עם ראובן שאל ימהר להשיא אחותו כי כשתמות אשתו ישאנה ועל זה יבקש ליתן ת"כ ויעשה ש"ח לפני עדים. וראובן אינו מאמין ללוי לאלתו ולשבועתו כי הוא עשיר מופלג ואלים בעירו והוא מבקש ליתן לראובן ק' ר"ט לכיסו ולעשות לאחותו כתובה אלף ר"ט ולהלבישה כבת מלך ושאל ראובן לשפלותי שאיעץ לו כדת מה יעש' כי ייעצו גדול שבעירו שיניח ללוי לקדש' לפני עדים שתהי' מקודש' אחר מות אשתו:

ב תשובה: וע"ד שאלתך שאלה שאינה הוגנת היא ודוגמה לשאלה זו שאלני פב"ב אלמן א' זה כמה שנים שהיה בקהל' שלו איש ואשתו עניים מרודים וע"י טורח ועמל רב היה בכחו להספיק לאשתו לחם צר מים לחץ וע"י זה רבתה המחלוק' והפירוד ביניהם כמה שנים עד כי יש לחוש לקלקולה על פת לחם כי אינה בעלת מלאכה כלל והוא מבקש ליתן גט וגם היא מרוצת רק שתבקש ממנו רק חמשים זהו' שתלביש עצמה אח"כ אולי תהיה לאיש אח"כ ולא תמות ברעב כי מי ישאנה ערום ויחף ואין באיש למלאו' רצונה בזה. ושאלני האלמן שמטופל בבנים ורצונו ליקח אותה אחר שילוחיה בגט מבעלה אם ישלח אל האשה באם תרצה להתקשר לישאנו גם הוא רוצה להתקשר שישאנה באשר היא וילבישנ' לכן תתגרש מאישה בלי בצע כסף. ונתן טעם לדבריו כי ודאי אלו לא רצה האיש לתת גט לאשתו אא"כ תתן לו מכיסה סך מה ואין לה ובא א' ודיבר אל האשה אם תתקשר עמו שתנשא לו יתן הוא לבעלה סך שמבקש הבעל או יתנוהו לה שתתן לו יהיה קצת מכוער הדבר ויש לו דמיון מה למעשה שבסוף אגדת החרבן אף דודאי אינו ענין לו מ"מ יש לזות שפתים לשומע מש"כ זה דלא עביד מידי רק שידבר עם האשה שתקבל הגט חנם ולא תחוש שתהיה אח"כ לבזיון וחרפה ואין מי שיאסוף חרפתה והוא גט מצוה לכל היודע עסקיהם.

ג ומ"מ השבתי לו באף ובחמה ובקצף גדול שאל יוסיף לראו' פני בבקש' עצה נגד מנהג עולם כי לא נכון לדבר עם אשת איש מענין נישואיה אחר גירושיה. ואף כי שאלתך קלה מצד שאין כאן לעז אשת איש שהרי ע"פ הדין נושא אדם כמה נשים מ"מ חמורה יותר

מכמה צדדים אף אם היה אפשר לעשות כן מה שבאמ' א"א שאם יקדשה ויאמר לה ה"א מקודש' לי בפרוטה זו לאחר שתמו' אשתי יכול לחזור בו כבטור ופוסקים בא"ה וש"ע סי' מ' ואם יאמר מעכשיו את"ל דאין חשש חרם ר"ג דאל תיקון בארוסה כמ"ש שם סי' א' מ"מ אי אפשר דאיך תלך פרועת ראש והרי היא אשת איש ואפי' את"ל דארוסו' בזמן הש"ס היו הולכות פרועות ראש היינו מפני שהיו בימיהם האירוס זמן רב לפני הנשואין ויש כמה חילוקי דינים ביניהם כמ"ש טור וש"ע שם סי' נ"ד לכן כל כמה שלא נישא' אפשר שגם בהילוכה ומלבושיה היה כמנהג הבתולו' והכי משמע בש"ס מש"כ בימינו דאין בין קידושין ונישואין כלום כל שנתקדשה ראוי שתתנהג כמנהג נשים ולהתכסו' בצעיף ואפי' תרצה להתכסו' ברדיד כמנהג בתולו' הוא נגד דת יהודית כמ"ש שם סי' קט"ו ועוד יש לחוש לכמה חששות והקלו' כי מנהג בחורי ישראל הפריצים לנהג קלות ראש עם הבתולו' מש"כ עם הנשואות גדרו גדר ואין מי שנוהג קלות ופן חלילה יכשילו בה לגמרי לכן כלך מדרך זה ומזאת העצה הרעה אשר לא בדעת ויראת ה' יעץ כזאת אף כי יש כמה דרכים אשר בהם נוכל להתקשר עם לוי בדרך היתר הלא יכול ליתן שט"ח שיתחייב לראובן אלף ר"ט וז"פ יהיה אחר שנה אחר פטירת אשתו או בזמן נישואין שלא עם אשה אחרת אכן אם ישא בתולה פלוני' פטור ומסולק משט"ח זה לגמרי באופן דכתבינן שטרי כחח"ז או שיאסור עליו כל בנות ישראל חוץ מזו ועוד כמה דרכים אם לא ירצו להאמינו על שבועתו.

ד וכל זה יהי' בהעלם וסתר מפני עגמ' נפש ולכן לולי אהבתך כי רבה היא גם דבריי האחרונים האלה לא כתבתי. כי מימי לא רציתי לטפל ולגלו' דעתי בדבר שהוא חוץ לסדר ומנהג העולם והכי ק"ל גבי איסור והיתר שאסור לחכם להתיר דבר התמוה לרבים אפי' הוא היתר גמור כמ"ש בש"ע י"ד סי' רמ"ב ס"י ה"נ נדון זה שהוא דבר תמוה וזר נגד מנהג ודת ישראל שנאספים יחד לפחות עשרה כבועז ותח' חופה כנהוג והרי רב מנגד אמאן דמקדש בלא שידוכי לכן ידי דעתי ועצתי אל תהא בזה ואי אישר חילי הייתי גוזר עליך שלא תעשה כן ודי בזה.

ה נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קצז

א שאלה: שאלני הראש והקצין האלוף התורני ר' פלוני שנדבר בבנו זיווג הגון בת פלוני עשיר מופלג ורוצה ליתן לו נדן מסוים רק שלבו נוקפו כי הבתולה כבר נזדווג' עם בן פלוני ואחר ג' חדשים אחר הקנס מת בשלשול הרע וחזרה ונזדווגה עם בן פלוני

וכמשלש חדשים לפני זמן חתונה חלה ומת בחולי הראש שהי' מתפשט בזמן הרע ההוא עד שכמעט אין בית נקי ממנו וירא פן מזלא של הבתולה גרם כמ"ש רז"ל בדין קטלנית:

ב והשבתי לו אחר שאר דברי האגר' וז"ל. וע"ד בקשתך דעתי ועצתי קשה מאד ליעץ בדבר נעלם סיבתו וטעמו וענינו והוא דבר שבו סכנת נפש ובמס' ע"ז ארז"ל פירוק' לסכנת' ר"ל בתמיה אבל את זה אומר אילו אירע הדבר בבני שנדבר לו שידוך כזה לא נמנעתי כי יש לי סברא אחרת וטעם אחר בדבר זה אף כי לא זכרו אדם והוא כי הרא"ש ז"ל כ' טעם שאין קפיד' באיש שנשא ב' נשים או יותר מפני שהבעל חייב במזונות אשתו לכן אשה שמתו ב' אנשים חזינן דמזלה רע שנגזר שלא יהיה לה מזונו' בריווח מאחר והנה לכאורה נראה דלפי טעמי' אין לחוש בקישור בעלמא ככלה דלא שייך הטעם רק באשה שיש לה מזונו' מבעלה מש"כ ארוסה וכלה אין לה מזונו' מהחתן אבל אין זה מספיק לדחו' החשש דא"כ ארוסה דדהו בימי חכמי הש"ס דק"ל ג"כ שאין לה מזונו' מן הארוס כמ"ש בא"ה סי' נ"ד נמי לא נחוש והרי לא ק"ל הכי רק גם בארוסה יש לה דין קטלנית כמ"ש שם סי' ט' וע"כ נא' שגם לטעם הרא"ש שייך לו' מפני שתכלית האירוס הוא הנישואין פן נגזר עלי' שלא תבא לכלל זה להיות ניזון אפי' שעה אחת משל בעלה לתוקף והפלגת רוע מזלה. דודאי יש חילוק שהרי לפעמים נתקיים בעלה בחיים כמה שנים אחר הנשואין ומ"מ יש לה דין קטלני' וע"כ נאמר כי לפעמים המזל רע בהפלגה רבה נמרצת ולפעמים קל ידו וזה מצד עצמו כי אע"פ דמזל מחכים מזל מעשיר לחד מ"ד מ"מ יש בו חילוק בין רב למעט וכל שהמזל בעת לידה במעלתו וחוזקו בגובה רום יחזק כחו. וא"כ ה"ה קישורין דידן דלסברא זו אין חילוק.

ג ולעד"ן אחר שנתפשט המנהג שרבים מקילי' כמ"ש רמ"א ונתן טעם מפני דק"ל דדוקא במתי מיתת עצמן לא ע"י דבר ולא ע"י נפילה ובכה"ג דיש לפקפק כי אין הטעם מספיק דחזינן דרבים מקילי' גם במתו מיתת עצמו לכן נ"ל דטעם התפשטות הקולא מפני דאין סברא לומר אם חי בעלה אחר נישואין כמה שנים ואח"כ מת דיהיה לה דין קטלנית וס"ל דפי' וענין קטלנית הוא דומה למית' בנים אחר המל' והוא מחמת המילה ה"נ פי' אשה שנשאת לאיש ותיכף נחלש ומתנונה והולך עד שמת וחזינן דתשמישו עמה גרם לו החולשה והחולי וכן השני כאשר לפעמים אירע כן אע"פ שרובן ע"י כשפי' בתרגום לא יחבל רחיים ורכב רז"ל ידעו שלפעמם ע"י תשמיש עם אשה מיוחדת גורם לחשות כח בלתי חוזר לאיתנו. וחלילה להקל להורות להתיר בגין סברא זו רק דברתי זה בדרך אפשר ולפי זה גם ארוס' דדהו אין חשש.

ד אבל בדברי חכמי אמת ומקורו בזוהר שלא נתגל' עדיין בימי הרא"ש כנודע נמצא טעם נפלא ע"פ הסוד ולאותו טעם יש סכנה בכל אלמנה הביאו בספר נובלות חכמה יע"ש ולפי אותו טעם יש סכנה יותר בנושא אלמנת גדול ומופלג בתור' או בחסידו' [וכ"כ בס' מעבר יבק חלק שפת אמת פ"ט] כי רוחו שהשאיר בקרב אשתו ינצח ויגרש השני בלי ספק וההיפך בהיפך. לכן במת בעלה השני הוא בחזקת שרוח בעלה הראשון מנצח ולפי טעם הזוהר פשיטא דאין חשש בארוסה אפי' ארוסה דדהו שכבר נתקדש' כ"ש ע"י שידוכין בעלמא אע"פ שג"כ ק"ק אם כבר היה הבעל אחר הנישואין קיים דמ"מ י"ל דעבר זמן רב שהיו נלחמים שני הרוחו' עד שנצח הראשון והכי משמע בזוהר. וכבר כתבנו דלפי טעם שכ' הרא"ש יש לחוש אפי' בארוסה דידן שהוא רק שידוכין ובכמה דוכתי לא פסקינן כרשב"י ולא נהגינן כדעת הזוהר כמ"ש רש"ל בתשובה והביאו בספר מצרף לחכמה עם כמה ראיות וזכר פרטי הדברים אשר מנהגינו נגד דעת הזוהר להקל דדלמא גם טעם הרא"ש נכון לפי פשטן על דברים והא והא איתא.

ה ולפי מה שכתבת שהחתן השני מת בחלי הראש שהיה אז מכה מהלכת ודובקת באם כן יש צד היתר דדמי למת בדבר שמייתי בהג"ה סי' ט' בא"ה דלא נחשב על ידו לקטלנית ונראה דלאו דוקא דבר ה"ה כל מכה וחולה המדבק ולולי קרא דנאמר מדבר באפל יהלך אמינא דמלת דבר אינו מיוחד על מכת המגפה הידוע רק על כל חולה הממית ומדבק מאיש לאיש ומבית לבית ובמשנה דתענית ארז"ל איזה דבר עיר המוציאה ת"ק רגלי וכו' ש"מ שכל מיתת בני אדם רבים בזמן קצר חוץ לטבע נקרא דבר וגם על זה אמרו דבר בעיר פזר רגליך דזיל בתר טעמא מש"כ מלת מגפה אינו רק ענין מכה שענינה המגפה האמיתית שנולדה מכה עיפושית במקום אחד והיא ארסית ונמשכת לכל האברים והדמים כענין הנני נוגף גבולך [ע' פי' רש"י שם וצ"ע לשון מגפה דגבי עגל ומרגלים לדרז"ל] וכמו כי יגוף שור שכל אלו אין פירושם רק הכאה ודחיפה במקום אחד מן הגוף ולכן גבי מיתת הבהמות שאינם מדרכן להיות מכה מתראות במקום מיוחד נאמר דבר כבד מאד.

ו עכ"פ נרא' דיש איזה חילוק ביניהם מדש' קראי בדיבורייהו גם מצלינן אתרווייהו כלה דבר ומנע מגפה. וחכם אחד רצה לומר דדבר אחד הם רק מגפה קשה וכבד מאד כמ"ש ויהיו המתים במגפה כ"ד אלף והשבתי לו א"כ איפכא מסתברא שבימי דוד נפלו מהבקר עד עת מועד ע' אלף איש ואמר ויתן ה' דבר וגו' אלא ע"כ אין לחלק ביניהם בזה.

ז הרי כתבתי לך מה שיש לדבר בזה לכאורה אבל להכריע ולתת עצה למבקש לדעת מה יעשה מי יכניס ראשו להורו' בדבר שיש בו ספק נפש והנח לישראל שכבר מקילין בה וי"ל דקפיד קפדינן בהדי' ועשה כחפצך וה' ישמרך מכל פגע רע.

ח כנפשך ונפש ד"ש ואהובך יאיר חיים בכרך.

תשובה קצח

א שאלה: בהיות קריית משוש ועי"ר אמ"ת על מכונה היו כמה ב"ב מגדלין תרנגולים ואפרוחים בימות הקיץ גם היו נשי העניים משכימים בכל יום בבקר והולכו' חוץ לרחוב באמבטאות קטנות בל"א ציב"ר לחלוב פרות בבית גוים טרם ילכו לרעות באחו ולמכור אותו אחת לאחת במדה ברחוב. ויהי היום והעמידה אשה אחת אמבט' של חלב על החנות שלפני פתח ביתה שהיתה בעלת חנות בכמה דברים מיני זרעונים חלב וגבינה וקמח מחטין צינורות ובכה"ג ודרכה היה להניח דף על האמבטי' ושכחה והניחה פתוח ובאה עיש עם בניה מבית שכינה ופרחו האפרוחים לתוך האמבטי ונטבעו כלם. ואמם רצתה לבדה לביתה והרגישו בני בית שאין אפרוחי' אתה וחפשו ומצאו כלם פגרים מתים תוך כלי הנ"ל. ותבעה בעלת התרנגולו' את בעלת החלב לדין על היזק י"ב אפרוחים. והשיבה הלא לא באתי בגבולך רק אפרותיך באו לגבולי ולחנותי רק אתה תשלם לי דמי חלבי כי נפסד ונתקלקל ונבאש וכשמוע האחרת שזו תובעת ממנה התחילה לריב אתה בדברי קנטורי' וביושים וחברתה ג"כ השיבה לה כהנה וכהנה ורצו שניהם לביתה ולא יספו שוב עוד.

ב אמרתי בלבבי אלו בלשו אחר הדין היאך לדיינו דייני להאי דינא כי זה דרכי כל הימים לעשו' וטרם נבוא לגופי ההלכו' היה נראה שע"ד תביעו' בעלת החלב מבטלת התרנגולו' היינו דנין גם בזמן הזה כי היזק שן ורגל דשכיחא דנין וכמבואר בש"ס וטור וש"ע ר"ש ח"מ מש"כ תביעת בה"ח מבה"ח שדין חלב של זו הוא תולדה דאבנו סכינו ומשאו דין בור ואין דנין בזמן הזה וכ"כ בש"כ ר"ס הנ"ל רק היינו מכריחים שתתפשר עמה ובאם היתה כל אחת חייבת בנזקי חבירתה היה דין בע"ח דין תפסה דמה שראוי אין מוציאין מידה וכמבואר כל זה בגמ' וטור וש"ע שם. ובדבר גופי תביעו' הנ"ל נלפענ"ד דע"ד תביעת בה"ת את בה"ח דמי אפרוחיה ודאי חייבת לשלם. דמאיזה טעם נפטרה אי משום דהחנו' הוא רשותה של בעלת וה"ל בור ברשותו ולא הפקיר רשותו דפטור בעל הבור מנזקי בורו.

ג והכי ק"ל בפ' כיצד הרגל די"ט ע"ב אכלה מתוך החנו' משלמת מה שהזיקה גבי שן ש"מ דה"ל חנות חצר הניזק. נ"ל דשאני התם דמיירי בחנו' של בניין בפני עצמו כדמוכח במשנה מצאה בחנו' דפ"ב דב"מ גם בגמ' פ"ק דשבת המוציא מחנו' לפלטיא דרך סטיו ד"ה ע"ב והחנו' מועדת בר"ה ולכך ה"ל החנו' רה"י ופתח החנו' ר"ה מש"כ חנו' זו אע"פ שנעשית ברשות וכך נהגו בעלי חנויו' מ"מ ניתן רשות לכל אדם להלך לשם ולהשתמש במקום החנו' בלילה או ביום מיד שנסתלק שלחן או תריסי חנותו וה"ל העמדת כלי של חלב על החנו' בארץ לפני ביתו מקום שיכולין האפרוחים לפרוח ולקפוץ לתוכו כחופר בור ברה"ר דעליו לשמרו ולכסותו ואם שכחה לכסותו חייבת דאין טענת שכחה פוטרת. ולכן ג"כ אין לה לטעון תורך ברשותי מה בעי. כי שם אין דרך שור לכנס לחצר של אחר דהרשות ודאי של מזיק הוא מש"כ כאן וכמ"ש.

ד ואע"ג דק"ל שם בגמ' אכלה מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה ש"מ שצידי רחבה ה"ל חצר הניזק וגרע מפתח החנו'. ונצרך לומר הטעם דהחנו' הואיל שעומדת בר"ה ודרך בני ר"ה לעבור עם בהמתם שם וזימנין דדפקי גם על פתח החנו' לא ה"ל חצר הניזק מש"כ צידי הרחבה שאינו ר"ה גמור רק כענין מבוי וכענין רחובות דידן שדרך כל אדם להשתמש לפני פתח ביתו מצינו למידין דה"ל חצר הניזק וה"ה חנו' הנ"ל. דאין זו ראיה דשם לענין היזק שן דבר"ה פטור מפני שדרך כל אדם להעביר בהמותיו בר"ה ומיוחד לכל לכן צידי רחבה שדרך בני אדם להניח שם פירו' על בעל הבהמ' מוטל להשגיח שלא תלך בהמתו בצידי הרחוב ולכן לא מחייבינן לי' במהלכה תוך הרחוב ומחזרת ראשה לצידי הרחוב כבגמ' מש"כ להזיק אחרים מבעל החצר והבית המגיע מחנותו מוטל על בעל החנו' להשגיח שלא יוזקו בני ר"ה הרגילי' ועוברים ושבים שם וכן צריך לאס"ק אדעתי' שיש אפרוחי' הפורחים וקופצים וראיה ממה דק"ל במכסה בורו בכיסוי הראוי לעמוד לפני שוורים ולא לגמלים דאע"פ דלא שכיחי גמלים כמ"ש בסמ"ע סי' ת"י ס"ק ל"ו.

ה ולכן לעד"ן דחופר בור בצידי רחוב דחייב על נזקי בור כמו חופר בר"ה דלא גרע מהפקיר רשותו. רק לענין הניח פירותיו ואכלם שור המזיק חייב המזיק ג"כ לשלם כי בני ר"ה וגם בעל הבית בפירותיו וממונו שהניח לפני פתח ביתו צריכים לשמור את ממונם שלא יחזיק לחבירו לא שלא יוזק מחבירו כי על המזיק להרחיק היזיקו. ואפילו גבי נר חנוכה של מצוה ורשות בידו להניחו מבחוץ ק"ל שחייב לשלם שה"ל לשמור נרו שלא יזיק כ"ש זה שהניח דבר שאפשר שחבירו יוזק בו כי גם צדי ר"ה כר"ה לענין היזקן של בני ר"ה ואפילו סימטא זימנין דדחקו ועיילו ביה רבים כ"ש צידי ר"ה דמיוחד להם

ואפילו אם שלום בעיר רבים עובירם ושבים שם וביש דבר בעיר כולם פונים לשם כבפ' הכונס ולא נחלקו בצדי ר"ה אם הוא כר"ה רק לענין שבת בפ"ק דשבת דיש שם כמה קפידות שצריך שיהיה רחב ומפולש וי"א שכל יום יבקעו בה ס"ר.

ו משכ"כ לענין ניזקין ולכן אם הניח זה כדו או דין נדון זה אם הניח הכלי באמצע הרחוב וניזק מבני ר"ה ודאי פטורים בדין שן ורגל בר"ה משכ"כ לפני פתח ביתו שהניח ברשותו ק"ל ברשותו לענין אם הזיק לאחרים ובהפקיר רשותו ולא בורו ואין לפטר בעלת החלב מפני דלא ה"ל לאסוקי' אדעתה כמ"ש לעיל דודאי ה"ל לאסוקי אדעתה. כ"ש דאפרוחי' שכיח. ואין לפטרו משום היה להם לאפרוחים שלא לאכול כדק"ל אפי' הכניס פירותיו לחצר חבירו שלא ברשות וכלתם בהמתו של בעל החצר והוזקה באכילתן כבסי' שצ"ג. שהרי אלו האביונים לא מתו מכח אכילתה דנימא ה"ל שלא תאכל רק שנחלקו ונבעו ומה ה"ל למיעבד. אבל לחלק ולומר דדוקא אם מבהמה ניזקה שלא בדרך טבע שאכל היותר מן הראוי דאיחבל ומתה אמרינן היה לה וכו' דא"כ מה מקשה ש"ס דמ"ז ע"ב מנותן סם המות לפני בהמת חבירו דדוקא סם המו' משכ"כ פירו' חייב והאי מאי קושיא דהרי טעם דאמרינן היה לה שלא תאכל הוא דוקא ביותר מטבע והרי אכתי לא אסיק אדעתי' דלא עבידא דאכלה אלא ע"כ כל שניזוק באכילתה פטור בעל הפירות ואין חילוק.

ז ואע"פ שהתוס' שם בקשו לתת טעם על היה לה וכו' מפני דה"ל כרוח שאינה מצויה לאו משום דאינו מצוי שתאכל כ"כ רק שאין מצוי שתמות באכיל' ומסוגיא הנ"ל וברייי' דהנותן סם המו' וכו' דחייב בדיני שמים נראה דאפי' אם ע"י שיראה חברתה של בעלת החלב היא בעלת האפרוחי' שבעלת החלב יתבע ממנו היזק החלב ולכן תבע' מ"מ אחר שבאמ' פטורה בעלת האפרוחים מלשלם נזקי החלב וכדלקמן או שנזק האפרוחים או יותר מדמי חלב ואף כי נאמר שפטורה מדיני אדם חייב' בדיני שמים כמו נותן סם המות דה"ל לכסו' ולשמר חלבה שלא יוזקו בו שכנים. ואין לומר דוקא נותן סם המו' וכו' דמכוין להזיק גם נתנה לפניה ממש ובודאי תאכל משכ"כ זו. דע"כ מה קשיא לרב ששת על רב שם ואמר כד ניים הרי יש לחלק בכך גם הש"ס ה"ל לתרץ כך אלא ע"כ אי חילוק כ"ש זו שאינה פטורה מדיני אדם אלו נתבעה ודוק.

ח מיהא אם פרחה התרנגולת האם על שפת האמבטי ונחלקה ונפלה לתוכו ונטבעה כי לא היתה יכולה למלט לעומק האמבטי נ"ל דפטורה בעלת החלב. לאו משום היה לה שלא תאכל כי לא מתה מאכילת' רק נאנסה ונחנקה ונטבעה רק מהא דק"ל איבעי לה

לעיונה כבמשנה שור פקח ביום פטור מש"כ עגל קטן כמבואר ברמב"ם וטור וש"ע סי' ת"י ע"ע סי' תי"ב לכן על תרנגולת אם האפרוחים פטורה.

ט ולענין תביע' בעל' החלב מבעל' התרנגול' באנו לדין נפל לבור והבאיש מימיו אע"פ דשם איירי בחצר הניזק הלא כתבנו דהואיל שהרשות להניח לפני פתח ביתו ה"ל לענין הוזק מאחרים כחצר הניזק. לכן אם לא הבאיש החלב ונתקלקל תיכף בשעת נפילה דאז ע"פ הדין ה"ל תולדה דקרן ומשלם ח"נ כמ"ש הסמ"ע רק אח"כ פטורה בעלת האפרוחים כמבואר סי' שצ"ח. ואע"פ שהיה ברגליהם עפר וצרורו' הלא אפשר היה לבעל' החלב לסננו במסננת ולנקותו ולמכרו.

י והנלפע"ד כתבתי נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה קצט

א שאלה: כתב אלי בעל תורה א' בענין מאורע רע שאירע שם בקהילה וז"ל שמש זקן ואינו לפי כבודו שסיבב בקלפי בבה"כ בקר וערב יום יום ובכל ע"ש הביאה לג"ץ והג"ץ פותחה וסופר ומונה הנמצא וכותבו בפנקסו ומחלקו לעניי עיר. והיה השמש נוטל בכל שבוע מתוך חריץ שעל הקלפי וגנב ומפני שחלה השמש חודש ימים נודע לג"ץ והורידו לשמש והוקנס בבזיונות וכרוז כראוי לו ובממון לא קנסוהו כי אמרו הלואי שישיב את הגזילה כי לא נודע כמה גזל ומ"מ חקר השמש אצל בעל תורה הנ"ל אם לכשתשיג ידו מחויב להשיב הגזילה וכמה ישיב ולמי ישיב כי הגיד לו למדן א' כי דין פשוט הוא דפטור מהשבת הגזילה כמ"ש רז"ל לשמור ולא לחלק לעניים כי הוי לי' ממון שאין לו תובעים ובעל תורה כ' אלי דרך שאלה להודיעו דעתי והרגשתי בזה שיד השמש בה:

ב תשובה: בס"פ החובל ההוא ארנקי דצדקה [עי' ספר משפט צדק ל"ג] דאתיא לפומבדיתא אפקדיה רב יוסף גבי' ההוא גברא (פי' רש"י רב יוסף גבאי היה) פשע בה ואיגנבה חייביה רב יוסף א"ל אביי והתניא לשמור ולא לחלק לעניים א"ל עניי דפומבדיתא מיקץ קיץ להו ולשמור הוא פירש"י דקיץ להו כך וכך לשבת לכל אחד ה"ל ממון שיש לו תובעים וקרינא ביה לשמור. ויש לדקדק לכאורה בשיטה זו אחת דלכאורה נראה דרב יוסף היה חייב לשלם ויעשה הוא דין לפני דיין אחר עם ההוא גברא בפרט למה דמסיק רב יוסף גופי' הלשמור הוא והרי ק"ל אין שואל רשאי להשאיל וכן כל השומרים אפי' עילויי עלייה לשמירתי' ואפי' הי' ר"י נחוץ לדרכו לא היה רשאי לעשות כן אם לא ברשות ב"ד כבטור וש"ע סי' רצ"ג וא"כ קשה תרתי אין עשה ר"י שלא כהוגן במה שהפקידו אצל אחר גם מה שעשה עצמו דיין בדבר לחייב להההוא גברא. וע"ק למה

ליה לר"י למימר משום דמקיץ קיץ להו בלה"נ י"ל מפני שהוא ג"ץ ה"ל ממון שיש לו תובעים ומ"ש לשמור ולא לחלק לעניים בשאין שם ג"ץ.

ג משכ ביש ג"ץ ודאי הוא התובע וכמ"ש רב יוסף גופי' שם ב"ק סוף דל"ו אנן יד עניים אנן אע"פ דליכא עניים וכמ"ש התוס' שם דה"ל כמעמד שלשתן וע"ק על מה שפירש"י שם לשמור ולא לחלק לעניים וז"ל דכיון דא"ל חלקיהו תו לא דמפקיד ננהו ועניים לא מצו תבעו דכל חד וחד מצי א"ל וכו' ולפי פי' זה דוקא כשהפקידו או נתנו לו ע"מ שהנפקד יחלקהו לעניים דאז י"ל תו לא דמפקיד ננהו משכ כשהפקידו לפי שעה כעובדא דרב יוסף וא"כ מה הקשה אביי מלשמור ולא לחלק לעניים שהרי ר"י לא הפקידו אצלו רק לפי שעה. האמנם גם כל הפוסקים לא חלקו בסברא זו רק כל ששייך לעניי' פטור אבל לפי פירש"י לא ידעתי למה לא חייב ההוא גברא לשלם לר"י ולפי משמעות השמועה לא ידע ההוא גברא כלל שהמעות שייכי לעניים וע"ק לפירש"י הנזכר דמה שהנפקד פטור מן המפקיד מפני דתו לא דמפקיד ננהו והוא טעם דפטרו תורה מן המפקיד במלת לשמור. ומה שא"א לעניים להוציאה מן הנפקד מפני דה"ל ממון שאין לו תובעים ומצד זה השני חייבי' ר"י דלא ה"ל ממון שאין לו תובעים וא"כ ע"כ נפרש דאביי הקשה לו מלשמור ור"י השיב דנהי דפטור מצד המפקיד שתובעו מ"מ חייב מצד תביעת העניים דמיקץ קיץ להו ואע"ג דלא תבעי לי' כאלו תבעו לי' ע"י הג"ץ שהוא ר"י וא"כ מה זה דסיים בש"ס ולמשור הוא וכן רש"י דקדק וקרינן ביה לשמור ודוק מלבד מה שנתחזק קושייתינו דר"י הי' בעל דבר ונוגע. ונ"ל דבזה הרגיש הרא"ש וכדבעינן למימר לקמן. וע"ק במ"ש עניי דפומבדיתא מיקץ קיץ להו והלא הארנקי מחוץ לעיר באה בדרך מקרה ומה שייך בזה מיקץ קיץ כך וכך לשב' שפירש"י.

ד והנלפענ"ד דהא ק"ל לשמור ולא לחלק לעניים הן לטעם רש"י הן למ"ש שאר פוסקים שכל ששייך המעות לעניים פטור הנפקד אם פשע היינו מדיני אדם משום דליכא מאן דמצי תבע ליה דהתורה פטרה מן המפקיד דקרא במפקיד וניפקד משתעי ועניים לא יוכלו לתובעו דלכל חד מצי לדחוי מ"מ אינו יוצא יד"ש וק"ו אם מחייב באמירה שאומר ליתן לעניים וכדרז"ל ריש ר"ה [ד"ו ע"א] בפיך זו צדקה דה"ל כאלו נמסר להם עי' תוס' ב"ק דל"ו הנ"ל איך יפטר זה שפשע בממון של צדקה הנמסר לו זה א"א להעלות על לב רק ודאי בדיני שמים חייב לפרוע לעניים הן עניי עיר או דעלמא ולא מהני [ע"ס תשובה מ"ד] ממון שאין לו תובעי' רק בספיקא דהממע"ה משכ ביש תחת ידו דבר שאינו שלו צריך להוציאה מתחת ידו לכן ק"ל האוכל מתנות כהונה פטור מדיני אדם וחייב בד"ש כבסי' ס"א בי"ד ועי' הגה' ש"ט י"ד סי' רנ"ח ס"ה ותמה איך יפטר זה דפשע בממון עניים

מד"ש ולא חייב אפי' גורם היזק כמ"ש על אשר המית את הגבעונים וכלפי שמיא אין חילוק בין ידוע מי גזל או לא. ואחר הנחה זו נרא' כי ר"י לא הי' ממונה לגבאי רק על צדקה הבאה וניגבת מפני פומבדית' וההוא ארנקי דאתיא לשם לא היה מוטל עליו כלל להשתדל בה רק באשר היה ג"ץ ובאה אליו ציוה לזה שהביאה לו לתתו ביד ההוא גברא לפי שעה לאיזה טעם והיינו אפקדה רב יוסף ולא שקיבלה וחזר ואפקידי' כי אז יכול להיות שהנפקד לא ידע שהיא שלוחה לעניים ופשיטא שהיה חייב לשלם לר"י כי אם היה יודע שהם של עניים היה לו פתחון פה שלולי שידע שהם של עניים ופטור מפשיעה לא קיבלן והא דמיקץ קיץ לא ידע ולא התבונן הדין וכאשר לא היה כאן שום תביעה ממפקיד רק מצד העניים נתן ר"י המשפט שישלם ואביי הקשה לו ממ"ש לשמור ולא לחלק לעניים ור"ל דע"כ ר"ל דפטור הוא מטעם דגבי עניי' א"א להם לתובעו דאי ס"ד דאפשר לגבאי להוציא מידו בשבילם למה נ"מ פטרי' קרא והשיב לו ר"י דשאני היכא דקיץ לעניים דהוי ממש כאלו כבר נמסר לעניים והם הפקידו לו וכ"כ הרא"ש בפי'.

ה והיינו דאמר ולשמור היא ר"ל דה"ל כאלו העניים נתנוהו לשמור ולשפתים ישק במ"ש הרא"ש במקום ולשמור הוא והוי כאלו וכו' ולא אמר דהוי לשמור ממנו כאלו נתנוהו העניים דאנן ידי עניים אנן שהרי לא מידו באת ליד ההוא גברא ואם לו' מפני שהוא ג"ץ ה"ל ממון שיש לו תובעים דא"כ נצרך לו' דמה שכתבה תורה ומיעטה הקדש מיירי באין ג"ץ דאל"כ למאי נ"מ פטרי' שהרי עכ"פ חייב לשלם וזה דוחק שלשון ולא לחלק לעניים ביש מחלק לעניים מיירי והוא הג"ץ אלא ע"כ מצד זה לא נקרא ממון שיש לו תובעי' לולי דקיץ להו ואע"פ דבהגה' ש"ע י"ד סי' רנ"ח לא משמע כן שכתב וז"ל ויוכל גבאי לתובעו דמקרי ממון שיש לו תובעי' לא ידעתי מנא לי' הא דבמרדכי לא נזכר דבר מזה יע"ש. גם א"צ לזה רק דב"ד כופין אותו לקיים נדרו והב"ד מצווין על זה כבפ"ק דר"ה ולא תלי בתובעים רק בעובדא דש"ס דנגנב הפיקדון ואין הנפקד נהנה ממנו ואין הצדקה עוד ברשותו בדלא קיץ להו ה"ל ממון שאין לו תובעין אפי' יש ג"ץ ומ"מ נ"ל דאם הצדקה שייך לבני עיר יכולים עניי עיר להעמיד מורשה דלא גרע כחם משאר תובעים רבים בשותפות מיחיד אפי' לא קיץ להו ואחר שיש לו תובעין חייב לשלם דלא פטרה תורה מלשמור את הנפקד רק לגבי המפקיד רק דממילא פטור ולגמרי בדלא קיץ כמ"ש ודוק.

ו ואחר הדברים והאמת כבר מילתך אמורה שצריך השמש לשלם ולהוציא מתחת ידו כסך מה שגנב לפי אומדנא ואם ירצה לצאת נקי ככסף צרף ישלם עד שברור לו שגניבתו לא יותר היה כמ"ש במשנה נדרתי ואיני יודע מה נדרתי וגו' והובא בטור וש"ע סי'

רנ"ג ויחזיר מעות השבה ללישכה ההיא שממנה גנב באופן שיבא המעות ג"כ לעניי אותה עיר.

ז וכבר בא מעשה לידי ממש בחבורה לומדים מקשיבים לקולי יום יום ועשאו תורתם קבע לבל יעבור איש זמן הלימוד בקנס שקבעו וגם בכל שבוע יתן כ"א דבר קצוב לקלפי כנזכר בשטר ומעות הנאספים יהיו ב' שלישים לסעודה שיעשו בכל סיום ספר ושליש לעניי העיר ע"פ גבאי שחבורה וחבירו ויהי היום שהוצרך אותו גבאי שבידו הקלפי ליסע למרחוק ובאשר ידע כי אשתו משמשניות וגם בניו ובני ביתו חינם נקיים מאבק גניבה נתן בצאתו הקלפי שבה המעות לערך חמשים ר"ט לחבירו הגבאי ופשע בשמירתה והניחה על השלחן שרבים יוצאים ונכנסים בו ונגנבה וצעקו בני חבורה על הגבאי והגבאי על חבירו סוף דבר בקשו פני להגיד להם דבר ה' זו הלכה ע"פ הדין.

ח ואמרתי שהגבאי לא פשע באשר חבירו ג"כ הי' פעמים גבאי ובידו הלישכה וגם זאת הפעם לא קפדו בני חבורה ביד מי משניהם הפנקס או הלישכה לכן מהימן להו ולא פשע הגבאי במסרו הקלפי עתה בידו. וחבירו שפשע מחויב לשלם לפי אומדנא מה שהיה ממון בלישכה שני חלקים לבני החבורה דה"ל ממון שיש לו תובעי' כשותפין או ע"י הרשאה וחלק שליש השייך לעניים פטור מדיני אדם ומ"מ לצאת ידי שמים צריך ג"כ לשלם לעניים הרגילים ליטול מזה דלא גרעי מגרמא דגבעונים ומעני המנקף בראש הזית ונפל לארץ דהנוטלו ה"ז גזל מדבריהם לפי מ"ש הב"י ובש"ע ס"ס ש"ע אף כי יש לחלק דשם טרח בתרי' ודמי לעני מהפך בחררה רק דלא נקרא רשע רק במכירה ושכירות כמ"ש ר"ת ועוד שמ"ש הב"י שהוא גזל מדבריהם ואינו יוצאה בדיינים א"א להעמידו בסוגיית הש"ס רק גזל דבריהם ודאי יוצאה בדיינים ועני המנקף אינו גזל רק מפני ד"ש וכבר כתבנו מזה במקום אחר [עי' תשובה מ"ב דכ"ד ע"ב] ומ"מ נ"ל מ"ש דאם בא לצאת י"ש צריך להוציא מתחת ידו אשר נהנה מן הקודש שהוא חלק העניים אפי' לא קיץ לכל א' ואין לו תובעים בדיני אדם מ"מ כל היכא דאיתא בקלפי דדהו הוא והנהנה ממנו גוזל עניים ואין תקנה רק בחזרה כך לנלפענ"ד.

ט הטרוד יאיר חיים בכרך:

תשובה ר

א שאלה: ע"ד פלוני אלמן שנשא אלמנה וטרם שנשאה עשה שטר חוב לבתו שחייב לה ת"ק ר"ט וז"פ שעה אחת קודם מותו. ואחר מותו שבאת האלמנה לגבות כתובתה הוציאה הבת שט"ח שלה המוקדם ליקח הבית שהניח באופן שלא יהי' להאלמנה החצי

מכתובתה וסבר המופלג שלדיינים לומר שאין לשט"ח זה דין שטר מברחת כי גדר שטר המברחת הוא כשאין דעת זה שמקבל קנין וכותב השטר שיתקיימו דברי השטר כהוויתן ולא נעשה אלא לפנים. כמו שהוא באותו נדון שבתשובות הרא"ש הביאו הטור סי' צ"ט מש"כ אם מכוין שיתקיימו דברי השטר לא נקרא הברחה וכמ"ש הרא"ש וז"ל דאומדנא דמוכח וכו' דאנן סהדי שאין אדם נותן שלו לאחרים ויחזור על הפתחים וכו' מש"כ שט"ח זה שהתחייב עצמו בקנין ומצי לעשות כן כבטור וש"ע ח"מ סי' מ' ודעתו חפיצה ולבו שלם לקיים ההתחייבות הזה ע"פ ז"פ שבשטר דבריו שרירים וקיימים וכ"כ בהגה' ש"ע ח"מ סי' צ"ט ס"ו וכ"כ בכה"ג בש"ע בא"ה סי' צ' ס"ח.

ב והשבתי לו ועניתי על רב לנטות מדעתו ממש סברא הפוכה כי גדר שטר מברחת הוא דחזינן מענינו שכיון לערמה ולהזיק שכנגדו וז"ד הגה' ש"ע ח"מ סי' צ"ט הנ"ל מיהו אם נראה לב"ד שלא כיונו לערמה רק למתנה גמורה וכו' הרי פתח דבריו של כיון לערמה רק מפני דנידון דביה משתעי שו"ת והוא מ"ש בש"ע שם ס"ז הוא שניכר שאינו מתנה גמורה רק שהערים ומיירי בשטר מתנה ולכן כתב הרא"ש דאנן סהדי שאין אדם נותן שלו לאחרים ויחזור על הפתחים נמצא זה שאינו מתנה גמורה הוא הערמה לכן נקט גם בהגה' ש"ע כך.

ג מש"כ אם נתן את שלו מתנה גמורה מה זה ערמה והרי גם נפשיה שבק ערטילאי ממתנה זו ומה שכוונתו להבריח הוי דברים שבלב ולא עשה מעשה שמיני' מוכח זה וה"ה הי' אלו עשה שט"ח לבת על ז"פ עשר שנים ובכה"ג דאפשר שיגיע ז"פ בחייו ותפרע הבת מאביה אע"פ שמאמין לה שלא תתבע מאביה כל ימיו רק שבאם ימות תתבע מנכסיו אין דברים שבלב ערמה שתיבטל המעשה והרי אם ימות תוך שנה תגבה זו כתובתה כי זמן שט"ח עדיין לא הגיע ותצרך הבת לטרוף מהאשה כשיגיע זמ"פ ואם יעברו עשר שנים ולא תתבע הרי ניכרת הערמה כ"ש שט"ח שעה אחת לפני מותו אע"פ שאין כאן אומדנא דשביק נפשיה ערטילאי כלל הן שאינו רק על סך ידוע גם אינו מתנה רק שט"ח ודעתו שיתקיים בשלימות ככתוב בשטר מ"מ בהא גופי' ניכרת הערמה וברור גלוי וידוע כשמש בצהרים שע"כ קבע ז"פ שעה קודם מותו שיהיה ז"פ השטר וכתובת אשתו בזמן אחד ושתהיה בתו קודמת כשט"ח מוקדם ולא יגיע נזק לעצמו בשום אופן כי כל ימי חייו א"א לתבוע השט"ח לכן ודאי הוי שטר מבריח ולא יחרוך רמיה צידו וכן יצא הפסק דין ע"פ הרוב וכתבתיו הלכה למעשה לפע"ד.

ד יאיר חיים בכרך.

תשובה רא

א שאלה: ראובן בא לעיר והגיד איך לפני יוד ימים כשיצא מעיר פלוני בסוף היריד היה שמעון גוסס אם יגידו ללוי בן שמעון הדר שם.

ב נראה דע"פ הדין אין חיוב להגיד לבן כדי שיתאבל רק משום קדיש לכן באם יש שם אבלים אחרים דלדעתי אף דק"ל גבי גט דשליח שהניח המשלח גוסס לא יתנו לא בחזקת שהוא קיים מפני דרוב גוססין למיתה מ"מ מידי ספק לא נפק ואין ספק מוציא מידי ודאי של שאר אבלים שהם שם ואפי' הי' זקן יתר מבן שמונים ותדע דהא בנותנו לה הוי ספק מגורשת כבא"ה ס"ס מקמ"א ומעשה בזקן יתר מבן שמונים שנסע מח"ל לא"י וצוה לבנו בנוסעו ממנו שיאמר קדיש תיכף נסיעתו ולא רצו האבלים וזכו בדין ע"פ הגדול הרב שם.

ג מש"כ כשאין שם אבל יכתבו לו או ירמזו לו דלא הוי מוציא דבה רק באמירה ממש כדמוכח בגמ'. ולפי המנהג שמגלין גם לבנות ואומרים כדאי אם ואם שיתאבלו בניהם עליהם א"כ תלי הגדה בנדון הנ"ל בדין אבלות אם חייב להתאבל דבחנם פשיטא המגיד והמגלה אפי' ברמז ה"ל מוציא דבה ומצער לחבירו חנם.

ד ונ"ל דחייב להתאבל מפני דרובא דאורייתא ואפי' רובא דליתא קמן ועדיף מחזקה דידי' בחיים ומה גם דגוסס ואיתרע חזקתי' מחמת רובא וק"ל. מש"כ בנעשה אביו בן שמונים והוא במקום רחוק אע"פ שבגיטין ק"ל ג"כ דכגוסס דמי הינו מפני חומר שלפעמים תנשא יבמה לשוק ולא פלוג ותדע שהרי גבי המלוה לכהן ולעני וכו' בפ"ב דגיטין מפרישׁ עליהם בחזקת שהם קיימים. ולא פלוג בין נער לזקן ובגוסס לא איצטרך לאשמועינן דלא אבל חולה דכבריא דמי אפי' לענין גיטין כבמשנה ובא"ה סי' הנ"ל משום דרוב חולים חיים וכ"ש אם נודע שמת פלוני ואל ידעינן אימת דמוקמינן ליה למפרע שנסתפק בו בחזקת חי מכח רובא דאיתא קמן דפחות מאחד מאלף מתים מן החיים בכל יום כבמשנ דתענית איזה דבר עיר המוציאה ת"ק וכו' ע' בא"ח סי' תקע"ו עכ"פ הוי רובא ורובא דרובא טובא אפי' בחולים כ"ש כאשר לא ידעינן ביה מקדם שום ריעותא דעל כל יום למפרע אמרינן דאוקי אחזקתי' אלימת' מכח רובא דלא ק"ל כמ"ש הרי מת וקברו מוכיח עליו ע' טור ח"מ רנ"א. ולא אמרינן איתרע חזקה למפרע מפני שכבר מת כי מיתה דרך העולם ומה ריעותא הוא למפרע.

ה וממ"ש ראיה וחיזוק להוראת מהר"ם מינץ שמי שנודע לו שמת לו מת ואינו יודע אם כבר עברו שלשים דיש להתאבל כי אמרינן גם בזה חזקתו קיים למפרע. ומה שהשיג עליו בט"ז בי"ד מדיני ממונות פרה וחמור. י"ל דק"ל אין הולכין בדיני ממונו' אחר הרוב

וכ"ש בתר חזקה [פי' אלימת' כזו כי יש ג' מיני חזקה ע' בקונטרסים] ולולי שכתבנו דחזקה דחיים מכח רוב אתית הי' לנו לחלק ולומר שאני חזקה דחיות' דאדם דאית לי' מזלא. ומ"ש עוד ראיה מספק דגבי הרוג ומפקח הגל הי' אפשר לומר דשאני אלו מפני שיצאו ע"י סיבה רעה מדרך כל אדם במיתתן איתרע לה חזקה ורובא אפי' למפרע ומ"מ האמת יעשה דרכו דגבי הרוג משום חומר וא"א הוא דאפי' מגוייד וצלוב וכ"ש גוסס ונטבע שא' מאלף ינצל לא שרינן לה כ"ש דלא נאמר להקל ודו"ק.

י ומנפילת הגל פשיטא דאין ראיה שהרי הגל הזה המיתה אותו בנפילתו ולא מקרי חזקה למפרע רק משעת מעשה והט"ז גופי' הרגיש בזה ודחי לי' מל' התוס' שכתבו כל הטומאות כשעת מציאתן ואפשר לומר דהתוס' לישנא בעלמא נקטי ור"ל כל הטומאות בכיוצא בזה שהרי לא כתבו התוס' כדתנן ור"ל בכה"ג במקום דאין רוב וחזקה סותרת וה"ל להרב לאתויי משנה גופא דפ"ה דטהרות מ"ד דקאי על נגע באחד בלילה דלכאורה סייעת' ומ"מ ל"ק דמאריכות לשון המשנה דה"ל למימר נגע באחד בלילה ולמחר מצאו מת משמע לן ממ"ש ואין ידוע אם חי ואם מת בשחר עמד שהיה גוסס או מסוכן מאד באופן שבשעת נגיעה נסתפק דיקא נמי דקתני ואין ידוע ולא תני ואינו יודע ובכה"ג דקדק הש"ס בהיפך ביבמות דכ"ג. וע"ש בתוס' ובעץ החיים במשנה הנ"ל בשם תוספת' דדוקא בדלא ראהו חי מבערב ודוק ואין בידי לע"ע ש"ס ממסכת נדה לעיין בגמ' ותוס' בשיטה ראשונה. ומ"ש עוד הט"ז משטר ראיה לסתור דשטר עשוי לפרוע בזמנו ואדם לחיות עד קיצו [ודברי שו"ת ת"י צל"ע במ"ש כל עדות שאין משיאין האשה ג"כ אין מתאבלין ו"כ אין מתאבלין על נטבע במים שאין להם סוף וראהו צלוב ומגוייד].

יא והנלפענ"ד כתבתי נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רב

א שאלה: נשאלתי ראובן שהשאיל ס"ת לשמעון הדר במקום אחד להשתמש בו שמעון עם בני מקומו ומת ראובן והניח אלמנה עם עזבון מעט מזעיר אינו מגיע לכדי כתובתה והנה לאחר זמן גירש המושל הגדול את שמעון ממקומו ולקח כל אשר לו מקרקעי ומטלטלי ומכר הכל לוי הדר במקום שמעון ומאז נשאר הס"ת הנ"ל בבה"כ בבית אשר היה דר בו שמעון ועתה החזיק לוי בבית שמעון ובכל יש לו ובכללו הס"ת הנ"ל. והנה באה אלמנת ראובן ותבעה הס"ת מלוי ולוי השיב מצאתי בפנקס שמעון שהלוה לבעלך עשרה ר"ט ואחר שקניתי הכל בכח דינא דמלכותא תפרע לי יוד ר"ט הנזכרים ועוד ד' ר"ט שהלויתי לבעלך בעודנו חי:

ב תשובה: הדין ברור אחר שהאלמנה מודית בחוב שהי' חייב בעלה יו"ד ר"ט הנ"ל רק שטענה שסבורה היתה שלא כתב שמעון זה בפנקסו רק שבמתנה נתן לו אין זה טענה דק"ל סי' צ"א ס"ה יש לדון ע"פ פנקסו של אדם וכו' ואע"ג דשם מיירי לחובתו מוכח שם בסעיף שלפניו והוא מתשובות הרא"ש דג"כ לטובת בעל הפנקס וא"כ אפי' אינה מודית ומכ"ש כאן דאין כאן טענה רק מה דסברה. והנה במה שכתב שמעון החיוב בפנקסו איגלאי מילתא דלא נתן במתנה כלום ועל כן בודאי לא תוכל האלמנה להוציא הס"ת משמעון עד שתפרע תחלה יו"ד ר"ט הנ"ל דבחיי בעלה מקמי דמטי זמן גביית כתובתה נעשית הס"ת משכנת' על מה שחייב לו ראובן ואפי' נגד יתומים קטנים מהני בכה"ג מכ"ש לגבי אשה וא"כ מעתה יש ללוי כל זכות שהי' לשמעון אחר שיצא מפי השלטון שכל אשר לשמעון יהי' ללוי כי לוי קנה הכל משלטון וא"כ נהי דדינא דמלכותא לא הוי דינא בכל מילי מ"מ נעשה לוי כקונה מן ההפקר באשר דבר מלך שלטון ודאי הוי לאחר יאוש דמי יאמר לו מה תעשה ולא דמי לקונה מליסטים גוי ואין להאריך בראיות מסי' שס"ח שס"ט מש"כ אלו ד' ר"ט שטען לוי שנשאר ראובן חייב לו נראה אחר דהוי רק תביעה בע"פ ולהאלמנה לא הי' כדי כתובתה א"א ללוי לגבות חובו והרי הס"ת לא בא ליד כמר לוי כל ימי חיי ראובן ממילא אף שע"י המושל זכה לוי בבית שמעון ומזה זכה ג"כ בס"ת שהיתה מונחת בארון הקודש בחדר מקום כנסי' באותה בית אין זה תפיסה כלל כמבואר בשו"ת הריב"ש סי' שס"ד וממיתי לה בקצרה בהגה' בא"ה סי' צ"ג סכ"ג לענין תפיסת אלמנה ועוד את"ל דהוי תפיסה הלא ק"ל דלא מהני תפיסה בב"ח מאוחר שקדם וגבה אפי' מטלטלי אם הקנו למוקדם מטלטלי אגב מקרקע כבסי' ק"ד ס"ה וכ"ש מלוה בע"פ נגד שיעמוד כתובה ואין לומר דהוי תפיסה שלא בעדים ויש לכמר לוי מיגו דלאחרים או החזרתי זה אינו שהרי ק"ל בח"מ סי' ע"ב דבדבר המפורסם לא שייך מיגו דהחזרתי וכ"ש להד"ם דירא לשנות הידוע והרי ידוע לכל דס"ת של ראובן שאולה ביד שמעון שההמשך זמן רב ח' או ט' שנה קלא אית לי' ואין כאן מיגו ועוד דלא מהני מיגו רק להאמינו בטענתו דטען וכבר ביארנו דאפי' נאמינהו דאמת שנ"ח לו כמר ראובן מ"מ כתובת אשה קודמת ואפי' תפס ולאפס הפנאי לא הארכתי בראיות גם במראה מקומות אפס קצתו אבל הדברים בדורים ת"ל .ודאי אם הי' ראובן בעל הס"ת חי בעת שזכה לוי בבית עם כל אשר בו ה"ל תפיסת לוי תפיסה מחיים בס"ת של ראובן על ד' ר"ט שהלוה לו ואז אם האלמנה תרצה להוציא הס"ת מתחת ידו תצרך לשלם לו גם ד' ר"ט אלו כי ב"ח גובה חובו מס"ת כמו אשה כתובתה דבהדי הדדי מתניין סוף מס' בכורים.

ג נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רג

א שאלה: ותשואת חן חן לרום מכ"ת שבשפלינו זכר לנו בד"ש ובדרישה מעמדי ומעבדי ולימודי מדוע מצאתי חן בעיני אדוני להכירני ואנכי בארץ נכריה מה אדם כמוני כי תדעהו ואנוש כערכי ותחשבהו באמת מאז שפרשתי משימושי בבית תלמודו של רבינו כמה פעמים הי' על לבבי לרצות פני מכ"ת את ספיקותי בלימודי יום יום עם שני חברים דף א' מש"ס ובושתי בזה כי נקלותי בעיני לתהריץ אגרות עם אדוני וגם חשבתי אם אקרא לו לא יענני האמנם עתה אשר מרחוק נצנץ אלי ד"ש אמר לי לבי ויהי מה ארוצה אל איש אלהים אולי תמצא חן להשיבך דבר. וענוותנותו תרבני במה שנתקשיתי בגמ' יבמות קרוב לס"פ אלמנה לכ"ג דס"ט דמשני הש"ס אמר קרא לא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל וכו' והיקש זה קשה בעיני כתורמס כי אין כאן בקרא דין זה דהוא פוסל רק דנלמד ממ"ש לא יחלל מי שהי' כשר כפי' רש"י והוא חוץ מפשטיה דקרא גם אין כאן שני דברים פרטיים מפורשים שנאמר שקישם. הא חדא. שנית מה שלמדתי ושכחתי מקומו כמדומה לי שכ"כ התוס' שלעולם מקשינן מה שנזכר בקרא ראשון לשני לא בהפך וכאן ע"כ לא יחלל הרומז לחילול האלמנה נזכר לפני מלת זרעו ואיך נקיש זרעו לו:

ב תשובה: וע"ד קושייתך בהיקש דיבמות דס"ט ע"א מקיש זרעו לו והלא לא נזכר בקרא שהוא פוסל. אין זה זרות ופלא כי מוכח ומבואר לרגיל בשותא דרבנן שיש כמה גוונא היקשי' יש מהם חזקים כראי מוצק ומבוארים ומוכחים מצד יתור איזה מלה או אות או מכח קושיא ובכה"ג מצינוהו במשנה ספ"ז דמנחות על וזבחת פסח לה' צאן ובקר וגמ' דר"ה דל"ד ע"א יומא דל"ב ע"א ועוד הרבה מאד וכ"כ התוס' זבחים דמ"ז ע"ב ובכה"ג אמרינן בש"ס בכורות דט"ו דצרכנן לתרווייהו. גם אמרו אין משיבין על ההיקש בב"ק דכ"ג וס"ג וק"ו ע"ב ומנחות דפ"ב ע"ב גם נחלקו במד זו בהימינו ודבר אחר ביומא וזבחים דנ"ז ומנחות דע"ח גם הקשו היקשא למה לי. סנהדרין דפ"ד ע"ב גם מזהירין מן ההיקש פסחים דכ"ד ע"א. גם היקש בזה עדיף מסמוכים כמ"ש תוס' יבמות ד"ד ע"א ועדיף מק"ו כמ"ש תוס' בכורות דל"ג ע"א וסוף דנ"ג וע"ע תוס' ב"מ דקי"ד ע"א ועדיף גם במג"ש. ע' כריתות דצ"ד ע"ב וע' בזה מתוס' זבחים דמ"ח ע"א וצ"ע אחר שכל ג"ש מקובל איך נדחה. [ע"ל תשו' קצ"ב דף ק"פ] כל אלו איירו בהיקש המוכח מאיזה ייתור מלה או אות או שינוי או שום הוכחה. ובכל מקום שלמדו רז"ל גופי' תורה מהיקש ולפי הראה אין יתור גם כ"ע מודים כבספ"ז דמנחות הנ"ל במשנה וגם במ"ה פ"ט דחולין והנוגע והנושא גם כל מקומות שהזכרנו עלינו לטרוח לחפש אחר דקדוק או יתור וכה"ג ולא סגי בלאו

הכי. ויש דאינם כלל משום רמז והוכחה רק דילפי דבר מדבר מסברא וברובם יש פלוגת' כגון הא דפסחים ריש ס"ד סוכה דצ"א ע"א ושבת דצ"ז ע"א ובמשנה עירוכין פ"ד מ"ד וע"ע פי' רש"י סנהדרין דפ"ה ע"א רק דרז"ל סמכו קבלתם האמיתית על רמז היקש מה כמ"ש מטות מקיש מטה אם למטה אב בב"ב ד' קי"א ע"א וע"ע בכה"ג מס' ר"ה ר"ד ל"ד ויבמות דע"ט ע"א.

ג לפעמים עשו סמוכות להיקש ע"י איזה דקדוק קל"ש כמ"ש מה ענין ריבים לנגעים ובסנהדרין דל"ד ע"ב מה ענין יער לדבש גם בב"ב ד"פ ע"ב וכן היקש אוהלים לנחלים ברכות די"ז. ומצינו היקש ללמוד דין מדבר אחר אף דשם ג"כ לא נדע רק מק"ו וע"כ היקש זה אינו רק אסמכתא כבגמ' חולין בפ"ד ד"ע ע"ב. ויש היקשי' דבר לדבר הרחוק ממנו רק שהם בפרשה אחת ע' יבמות דק"ה רע"ב וצ"ע ממ"ש התוס' שם ד"ד ע"א ד"ה דכתיב וע' פי' רש"י סנהדרין דפ"ה ע"א ונדה דמ"ו סע"א. ולפעמים הקשו במלה אחת הקרי והכתיב כמו כי יתן דומיא דכי יותן [קידושין דנ"ט ע"ב] עבד עובד פסחים דך"ו ובכה"ג יראה יראה ריש חגיגה. לא תשכב תשכיב סנהדרין דנ"ד ע"א. לא תנאף. שבועו' דמ"ז ע"ב. ולפעמים הקשו גוף הדבר לדין דאתרביה שיש כמו גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם בני ברית וכו' ואינו רק מסברא כי לא יפה כח דבר דאתרבי מגוף הדבר שממנו למד.

ד סוף דבר נ"ל ברור שיש שני מיני היקישי' וקצתם רק אסמכתא אף שיצאו ממנו גופי תורה טומאות וטהרות ועונשין כלם הם מסורות בידי רז"ל ואסמכוהו על דרושיהם. וע"כ צריכין אנו לומר כן בכמה דברים ובשאר מידו' שהתורה נדרשת וכה"ג כתבו התוס' פעמים אין מספר בש"ס ואזכירה רק אחד מכל מין. ע' תוס' נדה דמ"ב ע"ב וסוף המס' גבי ק"ו. וגבי ג"ש כתובות דמ"ו ע"א. וגבי היקש נזיר דכ"ט ע"ב. וגבי בנין אב הרשב"ם ב"ב דקכ"ג ע"א. וגבי מיעוט נדה דמ"ב ע"א.

ה לכן קושייתך הראשונה אם רפייה לך תאמר שהוא מחלק הזה שעיקר הדין הו קבלת רז"ל. וע"ד קושייתך השניה לא דקדקת יפה כלל. כי ודאי מינו בש"ס היקשי' רובם השיווי סיפא דקרא לרישא והרי שני היקשים שהזכרתי למעלה שהם במשנה והוא בחולין פ"ט מ"ה ומנחות ספ"ז הם דמיון סיפא לרישא (ובמשנה ריש סנהדרין כמיתת הבעלים וכו' והוא להיפך) ומענין זה מ"ש ספ"ג דקדושין כל היכא דקרינן כי תהיינה קרינן ביה וילדה לו וכו' ובמכות די"ט ע"ב כל היכא דקרינן ביה לפני ה' אלהיך וכו' קרינן ביה לא תוכל וגו' ושם די"ח ע"ב בהיפך יע"ש והם שני מיני דוגמות והם ממין וענין היקש הא' מקיש שני לראשון והב' בהיפך. ובשאפשר מקשינן תרווייהו להדידי

וכדמקשה בקידושין ד"ה ע"א גבי איתקש הויה ליציאה ובסנהדרין דל"ד ע"ב כל ריב וכל נגע מקיש נגעים לריבים וריבים לנגעים יע"ש ובכה"ג ארז"ל על להרע או להיטיב שבועות דכ"ז ע"א וע"ע קידושין ר"ד ל"ג וחולין דקמ"א ע"א והוא כענין מ"ש אין היקש למחצה ואין דעתי שזה פי' מ"ש אין היקש למחצה שר"ל שעכ"פ נלמד כ"א מחבירו רק פי' אין היקש למחצה דשבדבר הלמד מחבירו ע"י היקש נלמד בכל פרטיו וזה דלא כמ"ש בק"א ספר המידות די"ח סע"ב. ועי' בפי' רש"י הס' כריתות דצ"ד ע"ב דדחי רש"י פירוש פי' הק"א ולכן מחק הגר' שם וע"ש גם בזבחים דמ"ח ומ"מ מ"ש אני אמת וברור הוא דבמקום שאפשר נלמד כל חד מחבריה מש"כ בדא"א ללמוד שני עניני היקשי' ללמוד דבר כל אחד מחבירו נלמד מה שנוכל לפעמים המוקדש מן המאוחר ולפעמים בהיפך.

1 ומה שכתבת שלמדת שאין מקישין רק דמיון הראשון לשני ושכחת הוא בתוס' פסחים דמ"ג רע"ב בשם ר"י בתירוץ הראשון על מ"ש שם בגמ' סד"א כל שישנו בקום אכול מצה וכו' יע"ש כי איני חמור נושא ספרים כי ע"י שנתעלם ממך מקומו שכחת גם דבר הנאמר עצמו שהרי שם בגמ' גופה דורש אח"כ ההיקש בהיפך רק שכתבו ששם יותר יש לדרשו מרישא לסיפא ובלה"נ נמי ל"ק מידי דודאי לענין היקש לחדש דין ללמוד דבר מדבר אין חילוק מש"כ אם אין ספק ואין חידוש בגוף הדין רק שנחקור לדעת מי חייב זה ס"ל לר"י בעל התוס' שם דיש סברא כמו שבכל מקום גוף הדבר קודם לפירושו שעליו ה"נ מ"ש לא תאכל עליו חמץ שלא נדע מי נצטוה בזה מפרש קרא בתריה שבעת ימים תאכל מצות לברר מה שסתום בלאו הקדוש וה"ק למי הציווי לא תאכל למי שהציווי תאכל מצות ואם יש מקום לפקפק בדברי תוס' הנ"ל הוא ממ"ש בפ"ק דקדושין ותפילין גמר לה מה"ת וכו' דל"ד ע"א ע' פי' רש"י דהוי ג"כ דוגמה להיקש דבפסחים הנ"ל לפטור נשים מתפילין בהיקש שני לראשון ע"ש ומ"מ י"ל דכוונת התוס' דבאפשר לעשות שני מיני הקשים מקשינן טפי ראשון לשני אע"פ שהוא לקולא מלהקיש בהיפך לחומרא אע"פ דק"ל דבדאפשר להקיש לקולא ולחומרא מקשינן לחומרא (ודמי למ"ש התוס' קדושין ס"ד ל"ד וחולין ר"ד קכ"ז דאם מיסתבר טפי מקשינן לקולא ע"ע תוס' תמורה דקכ"ח ע"ב ואני תמה על בעל ק"א מדת ג"ש פ"ג ח"ז שכתב וזה כאלו מדעתו הוא ובדר"מ ע"ג מייתי איהו גופי' תוס' דחולין הנ"ל ואין זה חידוש מאותו מחבר דמ"ש שם בתר הכי חלקו דהא דר"י דרש במ"ת סמוכים משום דידע שמוכחים הם ג"כ דברי התוס' יבמות ד"ד ע"א וכאלה רבים אתו והוא שגגת כח הזוכר וחלילה לי לדבר על צדיק עתק ומ"מ לא ר"ל דלא מקשינן כלל שני לראשון וזה מוכח שם בגמ' בתר הכי) וצ"ע בב"ק ר"ד ע"ח

ע"ש ואם יש מקום לתמוה הוא על דברי התוס' סנהדרין דט"ו רע"ב דכתבו ממש בהיפך דיש להקיש שני דבקרא לראשון לא הראשון לשני.

ז ול"ק דברי תוס' אהדדי דשם מיירי בהיקש ללמוד דין בדבר מחבירו וי"ל בההיא להיפך מצד הסברא כי לימוד הברור בלי ספק הוא מאב לבן וממוקדם למאוחר רק דקשה על התוס' שם מתילי תילי היקשי' שש"ס שלמידין אנו ראשון משני כמ"ש הקדושין די"ד ע"ב העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה ובפ"ק דמכות מה שלשה מזימין את השנים וכו' האמנם שם הלשון במשנה להקיש שלשה לשנים והוא לשון זר לכאורה כמו שהרגיש גם התיו"ט ומזה קצת סמך לדברי התוס' אלו דסנהדרין כי זה דרך ההיקש וי"ל באופן זה מה שנים ניזומין משלשה וכו' והוי דומה לב' משניות הנ"ל שבהם הקישים כך אמנם לשון משנה לפנינו מה שלשה מזימין ומ"ש להקיש שלשה לשנים מצינו בכה"ג בגיטין משנה ד"ט ע"א כמ"ש התוס' שם. ובספר ש"י די"ב ע"ב מייתי לחידוש הא דגיטין ולא זכר הא דמכות ומייתי עוד בשם הרשב"א מקיש ימי לידתה וכו' וכן הוא בספרא אנן בש"ס הגר' נכונה.

ח האמנם לפי מ"ש בפי' אין היקש למחצה והוא כפי' אין ג"ש למחצה ור"ל שאין לומר שנלמד ממנו מקצת דינו ולא כלו מעתה ענינו כמ"ד דון מינה ומינה וא"כ צ"ע שהרי מסקינן בזבחים וכריתות דלכ"ע אין ג"ש למחצה ובתי"ט זבחים פ"ז ע"ב תמה התי"ט על שכתבו התוס' דס"ה ע"ב בפשיטות דון מינה ומינה והקשה מסוף נזיר ושבועות ולפי מ"ש הדין עם התוס' הרי מסקינן בש"ס דלכ"ע אין ג"ש למחצה.

ט ומ"מ ל"ק על מה דמצינו פלוגתת' בדון מינה ומינה די"ל דמ"ש הש"ס דכ"ע אין ג"ש למחצה הוא רק לדחות מה דבעי למימר דבהא פליגו והכי דרך הש"ס. ומ"מ נלמד דלדינא ס"ל לש"ס דון מינה ומינה ולמען תדע כי פלוגתת' דדון מינה ומינה או אוקי באתרא מצינו בששה מקומות א' בזבחים פ"י דצ"א ע"ב. ב' מנחות פ"ה דס"ב ע"א. ג' יבמות פ"ח דע"ח ע"ב. ד' חולין פ"ט דק"ב ע"ב. ה' שבועות פ"ד דל"א ע"א. ו' נדה פ"ה דמ"ג ע"ב ולעד"ן דזה אישתמיטתי' להגאון בעל בה"ז בספרו דקמ"ו ע"ב. וצ"ע מאד לישב פסקי הרמב"ם בהם בספרו הגדול כי במעשה קרבנות פי"ו ובתמידין ומוספין פ"ח ושאר אבות הטומאה הם סימני אב"ו שכתבנו פסק כמ"ד דון מינה ומינה ובאינך פסק וגם שאר פוסקי' כמ"ד דון מינה ואוקי באתרה ע"ע תוס' פ"ק דב"ק דכ"ח ע"ב ור"פ הנשרפים ופסחים ריש דל"ג. ובספר ק"א די"ח ע"א כתב טעם פלוגתתם בדרך משל והלציי מאד ולא יתכן רק בג"ש והלא רש"י פי' בזבחים שם דבר הנלמד בג"ש או בהקש וכו'.

י אתה הראית לדעת כי לא השלכתי כתבך אחר הדלת והמזוזה רק נתתי לבי אליהם ליקרא דאוריית' וליקרא דידך הרחבתי דברי קצת משום יגדיל תורה ואתה שלום וביתך שלום כנפשך נפש נקי צדיק ונפש ד"ש ושוגה באהבתך תמיד.

יא יאיר חיים בכרך.

תשובה רד

א שאלה: מעשה שהי' בכפר בשמחת נישואין שלעת ערב בא אחד מבני הכפרים ומנהיג פרה בחבל ובהגיע לבית חתנות ושמע קול ששון וקול שמחה קשר הפרה בסריגי חלון של ברזל ונכנס ושמח עמהם והנה אחד מבני המסיבה שכור יוצא ואה הפרה קשורה והתירה והלכה לדרכה ולא ידע אדם מה הי' לה כי נאבדה ובאו למשפט ונתפשרו ע"פ הדין כי אין דנין בזמן הזה בכה"ג דה"ל גרמא ולא שכיחא דלא דמי לנזקי בהמה באדם מ"מ בעינן למידע היאך לדייני דיינא להאי דינא.

ב גר' ר"פ הכונס ס"ד נ"ה תניא אר"י ד' דברים העושה אותן פטור מד"א וחייב בד"ש וכו' ובתר הכי בש"ס אמר מר הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ה"ד אלימא בכותל בריא בדיני אדם נמי מחייב פי' רש"י וז"ל בד"א נמי מחייב מיהא אכותל ואבהמה ליכא למימר דהא תנן פרצותו ליסטין פטור. (ותמה על הב"י שלא הביא דברי רש"י כהוויתן) ר"ל דגם הליסטין פטורי' כדמוכח דבתר הכי אמר הוציאוה ליסטים ליסטי' חייבים. ומוכח מזה דמ"ש רש"י אבהמה אין כוונתו שנאבדה הבהמה דא"כ איך נדחה זה מפרצותו ליסטי' דמיירי בשהבהמה הזיקה אלא ע"כ גם כוונת רש"י כך הוא במ"ש אבהמה ליכא למימר ר"ל שיצאה הבהמה והזיקה דכל אותו הלכה הקודמת שם בזה מיירי הש"כ ענין אבדון הבהמה מאן דכר שמיה. וכ"כ התוס' דמ"ש בגמ' בד"א נמי מחייב קאי אכותל רק דמשמע לי מדבריהם במ"ש אבהמה ודאי לא מיחייב דה"ל רק גרמא שר"ל אם נאבדה הבהמה והכי מבואר בהרא"ש. והרמ"ה פי' הש"ס במ"ש בד"א נמי מיחייב קאי על הבהמה שנאבדה כמ"ש הטור רק מ"ש שחייב ג"כ וכ"כ הב"י לשון נמי צ"ע מנא להו די"ל דכשם דס"ל לרש"י ותוס' דקאי על הכותל ס"ל איהו דקאי אבהמה.

ג וצ"ל מדכתב הטור בתר הכי דעת הרמב"ם והשגת הראב"ד עליו מדאמר בש"ס דדוקא הכישה ש"מ דלרמ"ה ל"ק מידי דס"ל דנהי דלחייב הליסטים בנזקי בהמה שהזיקה בעי הוציאוה או הכישה דזה ודאי גרמא הוא דמי ידע שתזיק לאחרים מש"כ אם נאבדה ה"ל זה שפרץ גדר בריא לפניה מעשה ממש ולא גרמא.

ד והרמב"ם מפרש מ"ש בגמ' בד"א נמי מחייב כפשטי' דדין משנה ומה דאיתמר עלה עד שם דמיירי בשהזיקה הבהמה לאחרים. האמנם קושיית הראב"ד חזקה היא ממשנה פרצוהו ליסטי' פטורים גם הליסטי' אם לא שהוציאוהו או הכישה. והב"י הביא מ"ש ה"ה שנראה שהרמב"ם עצמו נשאל על זה והשיב שיש חילוק בין המתכווין לפרוץ גדר ובין ליסטי' המכווני' לגנוב וסיים ה"ה ואחרים פרשו פטור וחיוב על הבהמה וכו' וזה אינו והל"ל על הכותל כי הרמ"ה פי' לה על הבהמה ואפס זולתו.

ה והנה הרמב"ם ז"ל קיצר בטעם וסברת החילוק שכתב רק לפי דעתו במתכווין לפרוץ חייב בנזקי הבהמה בלי מעשה מש"כ מתכווין לגנוב ולזכות בבהמה והנה בירושלמי משמע הסברא הפוכה ממש דאם הוציאוה ליסטים כדי לאבדה פטורי' אפי' הוציאוה ממש כ"ש הכישו בה והביא זה הטור. וי"ל דסברת הרמב"ם הוא אם נתכווין רק לפרוץ הגדר ולא שם לבו כלל אל הבהמה ודאי הניזק מן הבהמה תובע לבעל הבהמה וחייב לשלם וזה הפורץ ועשה מעשה משלם לבעל הבהמה מש"כ בשכיוון לבהמה צריך דאיתעביד' מחשבתי' באופן דעשה בה מעשה והירושלמי אישתמיטתי' להרמב"ם שהרי דרכו להביא חידושי דיני' דבירושלמי.

ו ואחר אשר באנו בע"ה לבאר הש"ס לפי כל הפירושי' שנאמרו בה נבוא לנדון הנ"ל והנה לענין הלכה מסיק הב"י דלא ק"ל כהרמב"ם וזה תמה דבש"ע סתם כוותי' אכן רמ"א כתב עליו בהג"ה דבעי הכישה ושכן עיקר ומי יבא להרהר אחר תורת משה בסברא נגד הכרעתו וכל זה בשהבהמה הזיקה לאחרים. ודין אבדה הבהמה לא זכר הב"י בש"ע וגם זה תמה ורמ"א ע"ה כתב וי"א אפי' על הבהמה עצמו אינו חייב אם נאבדה. ומלשון שכתב זה בי"א בתרא משמע שיחידאי הוא ובאמת לא מצאתי מאן דלא ס"ל זה רק הרמ"ה. לכן מי יחייב למזיק לשלם הבהמה ויוציא ממון ע"פ דעת יחיד. רק שיש מקום לומר דאפי' כל הפוטרים פורץ גדר על הבהמה שנאבדה מד"א היינו משום דגורם בעלמא הוא מש"כ אם עביד מעשה והוציאה אח"כ ממקומה או הכישה חייב דמש"נ זה מליסטין ודוחק לומר דשאני ליסטי' דע"י הכשה נעשה כבהמתן מש"כ פורץ גדר י"ל אפי' הכישה פטור דפורץ גדר ודאי משמע דתו לא עביד מידי גם מ"ש בגמ' דפורץ גדר קמ"ל דה"א דבד"ש נמי לא להתחייב ולפי דברינו איפכא הל"ל דקמ"ל מד"א גם מלשון הראב"ד במ"ש לפי מה שהעתיק טור וב"י אא"כ הכשוהו והזמינו לנזק משמע דבהזמנה לנזק תליא לא דה"ל כשלו והכי מוכח בגמ' דנ"ו רע"ב דהכישה לא קם ליה ברשותו רק בהציאה ממש וע"ש בתוס'.

ז וא"כ יצא לנו דבהכישה ונאבדה הבהמה חייב הפורץ וא"כ הרי התרת הקשר הזה דעביד מעשה בגוף הבהמה י"ל גרע מפורץ גדר וה"ל כהכישה וכן הסברא שהרי הכישה חייב אלא שעדיין היא בתוך הדיר והכי משמע לשון הרמב"ם הכישה להוציאה ולא בריר שתצא כולי האי כמתיר קשר [שהרי אם הניחוהו הבעלים אפי' ברפת בלי קשירה אם הוא פתוח ה"ל אבידה מדעת (עי' בהשמטות אחר תשובה ז')] גם מסתמא קשרו בעליו כראוי דלא נימא דבלי התרתו לא הי' משומר כראוי ועי' סמ"ע סי' שצ"ו ס"ק י'.

ח מכל זה נ"ל דאת"ל דיש לפקפק בסברות ואין להוציא ממון מ"מ אי תפיס לא מפקינן מיני' מש"כ אלו חייב רק בד"ש כמ"ש הש"כ עי' תשובה כנלפענ"ד.

ט נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רה

א שאלה: צורבא מרבנן חריף ובקי ומתמיד יודע נגן בכמה מיני כלי זמר שאל אם הרשות בידו לנגן בכינור לפני חתן וכלה הן בהליכתן לחופה או במשתה של מצוה חתונה או נימא דאסור לו לבזות עצמו מפני כבוד תורתו ומ"ש חכם שמחל על כבודו כבודו מחול י"ל העדר כבוד דקימה והידור שאני מש"כ בזיון וכ"כ הרמב"ם והריב"ש בתשובה ס"ס ר"ך וכתבו רמ"א בהג"ה קטנה ס"ס רמ"ג:

ב תשובה: לפי הצעת שאלתך היה ראוי להסתפק אם כנגן המנגן לפני חתן וכלה הוי בזיון דדלמא לא הוי רק העדר כבוד אף שהוא שירות ופעולה ודרך לקבל עליה שכר מ"מ הרי העמידה לפני המסובים ומשקה להם ג"כ שרי אפילו לנשיא ות"ח כבפ"ק דקידושין דל"ב ע"ב וע"כ תאמר דלא מקרי בזיון רק בענין שאינו מתנהג בנקיות ובכה"ג כענין מ"ש כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו וכו' מש"כ אם עושה לכבד אחרים הלא נאמר איזה מכובד המכבד את הבריות וזה נקרא מוחל על כבודו. מ"מ נניח ולא נזניח הצעתך בזה ונתפוס שהוא קצת בזיון לפי סדר והנהגת עולם ושמם מוכיח עליהם שנקראים לצנים.

ג ולפי זה הי' נראה לכאורה דתלי בפלוגתת' דרבוותא כי דעת הרמב"ם גבי מ"ש רז"ל זקן ואינו לפי כבודו שאם בעל נפש הוא יחמיר וישיב אבידה גם יפרוק ויטעין אף שאם הי' שלו לא הי' מתבזה בזה והרא"ש חולק וס"ל דאינו רשאי לבזות כבוד תורתו אחר שהתורה פטרו ע' טור וש"ע סי' רס"ג ורט"ב וא"כ י"ל ק"ו למילת' יתירת' דלא רמיא עלי' כלל כגון נדון ששאלת. ואין לומר לדעת הרא"ש דס"ל הואיל דכתבה תורה והתעלמת ש"מ דדעת תורה כך ואע"פ דכללי גבי' גם כהן והוא בבה"ק ושלו מרובה מ"מ בב"מ ד"ל הוכיח הש"ס דלא אתי רק לזקן ואינו לפ"כ והיכי דגלי גלי שהרי בפ"ק דברכות בעי

למימר שאני התם דכתיב והתעלמת ומקשה ונילף מינה רק דמשני איסורא מממונא לא ילפינן וא"כ בהכ"ג דלא הוי מניעתו מלנגן איסור ודאי נשאר ילפות' מוהתעלמת ולפי דעת הרא"ש אסור לבזות עצמו אף כי תירוץ איסורא ממונא לא קאי בש"ס רק שב וא"ת שאני (ובתוס' ב"מ ד"ל ע"ב דמשמע דנשאר תירוץ איסורא מממונא ל"י צ"ע) וא"כ כ"ש דלדעת הרא"ש אסור לו לת"ח להתבזות לדבר מצוה אפי' רמיא עלי' כ"ש בכה"ג.

ד ויש עוד נ"מ בפלוגתת' הנ"ל דרמב"ם והרא"ש להא דק"ל שאין הכה"ג מעיד רק בפני המלך כבסנהדרין די"ח ע"ב אם ירצה להעיד אם רשאי ולרא"ש אינו רשאי וכן צורבא מרבנן דידע סהדות' במס' שבועות ד"ל להרא"ש אינו רשאי דהרי הש"ס מדמי לה לפעמים שאתה מתעלם וכו' ואע"פ דנקט לשון ואינו לפ"כ ע"כ ר"ל דמתבזה דאל"כ הא כבודו מחול וכמ"ש בסמוך. ויש לי תמיה על מ"ש ר' ירוחם גבי ת"ח שהב"ד שולחין וכו'. דא"כ הא דמקשה בפרק כה"ג די"ח כה"ג מעיד והתניא והתעלמת לישני ליה מאי מעיד לפני שנים ששולחין אליו אלא ע"כ דמ"מ הוי בזיון שנעשה עד לפני ב"ד דזוטרי מיני' מיהו י"ל דמשמע ליה להש"ס דמ"ש מעיד ר"ל שהולך לב"ד דאי ס"ד ששולחין אליו מלך נמי בכה"ג מעיד ובכה"ג תרצו שם התוס' על שהקשו לוקמי' בעדות החודש וה"ה ה"נ מוכרחין אנו לתרץ לדעת ר"ת דס"ל דמותר לשלוח עדותן בכתב לב"ד. ואין לומר לחלק דגבי אבידה חיישינן לבזיון כבוד התורה מפני הרואים דלא ידעו שמטפל בה להחזירה גם בפורק וטוען יחשדוהו שמבזה עצמו בשכר שמקבל ממנו דלשון הרא"ש לא משמע כן רק אחר שהתורה פטרו אין לו לבזות עצמו משמע דאסור מצד עצמו.

ה ואין להקשות על הרא"ש ממ"ש ודוד מפזז ומכרכר וגו' וכמ"ש מיכל כהגלות נגלות אחד הריקים דודאי דבר שבקדושה שאני כמ"ש אין גדולה בפלטין של מלך ומיכל שקלה למיטרפסה כדאר"ל. ובזה נתישב קצת על שת"ח וגדולי הדור מטפלין בעצמן בעשיית סוכה אף בר"ה ובחצר המפולש וכך ראוי להם וכן כתב מהרי"ל שמצא מהר"ם עוסק בעשיית סוכתו מפני שסוכה קצת קדושה יש בה כמ"ש רז"ל שחל ש"ש על הסוכה כל שבעה כשם שחל על החגיגה ממ"ש ל"ה. האמנם קשה על שאיבת מים דרך ר"ה לרבנים ות"ח למצות מצוה הא ה"ל בזיון כמ"ש לחוטבי עצים ושואבי מים מיהו על הרא"ש גופי' ל"ק אדידי' במ"ש שהי' מתעסק בעצמו בלישת המצות די"ל שהיה בביתו ואין זר רואה ובכה"ג י"ל נמי הא דבגמ' פרק כ"כ דקי"ט ע"א דרב יוסף מצלח ציבי וכו' ע"ש א"ח סי' ר"נ רק דבלה"נ שבת קודש הוא וכמ"ש בסמוך ומ"מ שאיבת מים הנהוג קשה וכן גדולי הדור אינם נמנעים מלהתחבר בחבורו' קברנים ומיטפלין בחפיר' וכל צרכיו.

י וא"כ לפי מ"ש לדעת הרא"ש לא נכון להההוא צורבא מרבנן לעשות כן רק דצ"ע מהא דאתחזי עמודא דנורא לפני ר"י בר אלעאי דהוי מרקד אתל' לפני חתן וכלה עד שאמרו חכמים קא מכסיף לן סבא ובלי ספק לאיניש בעלמא ה"ל בזיון וי"ל דאדם מפורסם בחסידות שאני רק די"ל ה"ה בנדון דידן דכ"ע ידעין דאין לו שכר בעמלו ושהוא עושה לש"ש ואין בו שום נדנוד חשד למה נאסור לו וכך נ"ל דשרי ומצוה רבה עביד צא ולמד מאיזבל לפי דרז"ל במדרש. ודברי הרא"ש אינם רק בדבר מצוה שהוא בין אדם לחבירו דפטרה התורה לזקן ות"ח ואינו לפי כבודו ככלל שארז"ל כל שהיה מטפל באבידה שלו וטוען ופורק בשלו ה"נ בשל חבירו דלא ציוותה תורה רק ואהבת לרעך כמוך שהוא טעם בכל מצות שבכה"ג.

יא ואם ירצה להחמיר נעשה כמבזה תורתו ליטפל בממון עצמו שאין ראוי לבזות עלי' דג"כ אסור ונרמז במ"ש בגמ' דברכות הנ"ל איסורא מממונא לא ילפינן דקרי להשבת אבידה ממונא והל"ל איסורא ממצוה לא ילפינן אלא ע"כ כמ"ש שמקור מצוה זו אינם רק ממונא. מש"כ במצות שבין ישראל למקום ב"ה כ"ש מצוה שהזמן גורם הן על כל ישראל הן המפורסם לפי שעה ליחיד בציבור אין בו משום ביזוי כבוד זקנה ותורה וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה' אף שאינה מצות עשה ממש רק ג"ח שילפינן מוהלכת בדרכיו ה"ז משובח ותע"ב.

יב והנלפענ"ד כתבתי נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה רו

א שאלה: ע"ד פרנס המדינה ששלחוהו בני המדינה בשכר שקצבו לו אל המלכות להשתדל אצל המלך ע"ד הטלת אלף ר"ט שלא כסדרן על בני המדינה לסיוע הוצאת המלך למלחמה עם שכנגדו. והשתדל ליטול החצי מהסך. והתלוננו בני המדינה על השתדלן ובקשו לפקח שכרו בג' דברים. הא' כי נודע להם שנתרצה הפרנס בכתב הראשון בחצר המלך לתת ת"ק ומאחר שנודע כי מלך רחמן הוא ואלו ביקש ר"ש ואפשר שבלא דבר היה מרוצה מאחר כי עניים הם והיוקר גדול ובלאו הכי הם מוכבדים במסים תמידים הרגילים וכאשר הביא בכתב הבקשה. שנית אמרו ע"ד הנ"ל וגם על הוצאה ור"ל אף כי נאמן בעיניהם מ"מ נראה להם כי ע"י שהמציא לעצמו כ' חירות בכמה משא ומתן וחפשי' ממכסי' גוף וממון על כן ריבה בהוצאות ור"ל בעניני הקהל כי ע"י הנאות הללו נתקרה דעתם לסייעו בכל מבוקשו וכן המלך בעצמו איידי דנהנה סך רב מהמקהל על ידו מהנה. והשלישי כי ריבה בהוצאת מזונות ושאר דברים בהמשך זמן

רב אשר שם והאריך בהתרשלות באשר היה אפשר לגמור ההשתדלות בזמן קצר והוא מפני שנשא ונתן שם בכסף וזהב ואבנים טובות והרויח סך רב וכן לא יעשה. והפרנס השיב כי דברים אלו הם רק עלילות ודברים בדוים כי לא נתרבה הוצאות אפי' פרוטה בשבילו. ומה שעשה בריצוי ת"ק הוא ע"פ עצת יועצים ושרים עם הסכמתו פן יחרה אף המלך באם ירצה לתת רק סך של הבל וכ"ש אם יבקש לצאת חפשי:

ב תשובה: לדעתי הדין עם הפרנס וכל דברי המתנגדים אינם רק דברי קנאים ומתלונני' שבעדת קרח ואין כאן טענת ודאי כלל. וראוי לגעור בהם דאל"כ אתה נועל דלת לפני הצריכי' שתדלני' ובכה"ג חששו רז"ל (ע' י"ד ס"ס רנ"ב בהג"ה וח"מ סי' ש"פ ס"ג) בכמה דוכתי. ואף אם נהנה השתדלן בהוצאת הקהל מה להם הרי זה נהנה וזה אינו חסר כמבואר בהג"ה ח"מ בסי' רס"ד ס"ד. ושאר דבריהם הם רק חששות. ומי ששולח שתדלן דעתו שיעשה כפי שכלו מכ"ש אם דיבר עם יועצי' אשר ידעו דעת עליון הוא המלך וטבעו גם השכל נותן דיש לחוש לחרון אף בשאלה שאינה הוגנת ושאל' בת שבע מבנה נתת אבישג לאדוניהו יוכיח.

ג וכמ"ש רז"ל על שגיאות מי יבין והמשילו לסוחר כותי ואע"פ דשם אחר הריצוי דבר קטן חוזר ומבקש שאל יחתם דאין בבקשתו השני' חזרה מבקשתו הראשונה מש"כ אם הבקשה ראשון ריצוי כנדון הנ"ל. וכן אר"ל על מ"ש ומברכותיך דבשאלה שאני [ברכות ד"נ ע"א] ש"מ דאפי' כלפי שמיא. ומה שארז"ל על ריב"ז באגדת החרבן שהיה סבר כסברא זו משיב חכמים אחור נ"ל דשאני שם שא"ל המלך שאל ובכה"ג אמר והקשה אלישע לשאול פי שנים ודו"ק. כך נ"ל מדעת תורה ודעת נוטה.

ד הטרוד יאיר חים בכרך.

תשובה רז

א שאלה: ראובן רץ לקול השמש המכריז ברחוב לקידוש לבנה ומפני מרוצתו פגע בחנות של לוי העומדת לפני פתח ביתו ושפך כד של שמן והפיל כמה כלי זכוכיות ושיברן ותבעו לוי לדין והשיב ראובן כי רץ ברשות לדבר מצוה רבה כזו כמ"ש אלו לא זכו ישראל רק לקבל אביהם שבשמים וק"ל בכה"ג ברץ בע"ש בין השמשות פטור בנזקי חבירו.

ב וחבירו שהיה יודע ספר התחכם לפי דעתו להשיב כי ענין וטעם שהרץ חייב בנזק המהלך הוא מפני דהוי ליה הרץ משנה כי דרך בני אדם להלך ברה"ר לא לרוץ לכן לא נזהר המהלך ממנו כי בא פתאום בחוץ לסדר עולם ולכן בע"ש בין השמשות שרץ ברשות ודרך בני אדם לרוץ ולכן פטור דה"ל לזה שמהלך להיזהר ולילך מן הצד ואם כן דוקא

באדם הניזוק מש"כ בהזיק כלים דלא שייך טעם זה אפי' רץ ברשות ותדע דאל"כ הטעם למה פטור הרץ ברשות אם משום דנחשבו נבהל ונחפז בלי זמן לנתינת לב למה שלפניו ה"ל כאונס קשה הלא נזק חייב גם באונס ואפי' נפל מן הגג ברוח שאינו מצויה כמ"ש בסי' שע"ה ס"ב ע"ש מ"ע וסי' כ"א סי"א וכי אונס של הרץ גדול מזה. אלא ע"כ הטעם משום דה"ל לחבירו להיזהר. ועוד טען לוי דלא פטרו רז"ל לרץ בע"ש אלא דוקא בר"ה ממש שכל היום עוברים ושבים שם רבים ובע"ש בה"ש גם כשרצין ברשות הוא מש"כ החנויות העומדות לפני פתחי הבתים אינם רק צדדי ר"ה ואין דרך ב"א לילך שם דרך עוברם בר"ה כששלום בעיר וממילא ג"כ אין דרך לרוץ שם והריצה אפי' בע"ש בה"ש לאו ברשות הוא:

ג תשובה: נראה דחייב ראובן לשלם ולא משום טענת לוי דטעם הרץ ברשות דפטור משום דה"ל למהלך ברה"ר להיזהר ממנו והוליד מזה דדוקא כשהזיק אדם המהלך. אין הטעם נכון דאם זה משנה ורץ פתאום אין סברא דמוטל על בני אדם שבר"ה להיזהר מזה על כי כמנהג הוא ינהג וא"כ נמי לפטרו גם בנזקי כלים ונאמר מפני שרץ ברשות מוטל על כל בעלי חניות להכניס כליהם ולא דמי למזהיר ממש ובענין דרך עולם כמו [משנה ה' פ"ג דב"ק] בעל חביות ראשון ועומד לפוש ומזהיר לבעל חביות שאחריו שיעמוד. ומה שביקש להוכיח טעם זה מפני דא"א לומר דע"כ פטור מפני דה"ל הנזק כאונס מפני דמה שרץ הוא ברשות הלא ק"ל אפי' אונס גדול דנפל מן הגג חייב.

ד לכאורה הוכחה נכונה היא מפני קושיא אבל באמת ל"ק מידי והנה כשל עוזר ונפל עזור דלא רבתה תורה בנזק אפי' נאנס המזיק רק כשהזיקו בגופו או בממונו ברשות הניזק והכי מבואר בלשון הרמב"ם בהדיא לכן כל שרץ ברשות ה"ל כרשות עצמו ולפחות כחצר של שותפות מש"כ כשרץ שלא ברשות ה"ל בחצר של אחרים שאין לו רשות בהם וק"ל וההוא דנפל מן הגג נמי מיירי בשנפל לחצר חבירו הניזוק וכך מבואר המשך דברי הטור וש"ע סי' שע"ח. וגם משום טענת לוי השניה שטען דלא פטרו לרץ רק ברה"ר ממש לא בצדדי ר"ה לא ברירא לי להוציא ממון אף כי סברא נבונה היא מן הסתם מש"כ כשקורין לקידוש הלבנ' שכל הקהל נאספים פתאו' דרך ההולכי' לילך אל אשר יהיה שמה הרוח מיד בצאתו מפתח ביתו באמצע ובצדדים וה"ל הכל ברשות.

ה רק טעם שנ"ל שראובן חייב דאין למידין כלל מרץ בין השמשות בע"ש. דבהיל טובא שהרי הוא ספק לילי והוא זמן מועט לפני הלילה ממש לכל היותר כדי הילוך אלף ות"ק אמה [בבטור וש"ע א"ח סי' תר"ח] ואת"ל דמצוה זו דרבנן דגדולה מאד מאד הרי אפשר לקדשה ביחיד והא דברוב עם וגו' אינו כדאי שיפטר רץ וה"ה ה"נ הרץ לבה"כ אע"פ שיש

לו בגמרא אסמכתא מקרא לרוץ וגדול שכר אמנה קדיש וברכו והתפלה עם הציבור. וכ"כ הב"י בשם המרדכי שאין ללמוד שאר דבר מצו' מע"ש בה"ש.

ו עוד היה נראה לכאורה לחייב ראובן מפני דלא פטרינן לרץ בע"ש בכל גוונא דרש"י פי' דמ"ח רע"ב דאותו סוגיא דרץ חייב ורץ בע"ש פטור דדל"ב ע"א מיירי הכל בהוזק בו חבירו ומייתי לה הסמ"ע סי' שע"ח ס"ק ו' באמת מ"ש בשם רש"י בפי' הוזק לא מצאתי ומ"מ ממילא מישתמע וא"כ דמ"ש בסוגיא דל"ב מיירי דוקא בהוזק ה"ה נ"ל דפטר איסי ברץ בע"ש בה"ש מיירי בהוזק ולפי מ"ש הסמ"ע שפירושו שהמזיק עומד במקומו מש"כ בהיזק ודאי חייב א"כ בנדון הנ"ל דחנות עומד וזה רץ אפי' בע"ש בה"ש היה חייב והכי משמע לשון הש"ע והוזק המהלך ברץ וכ"כ הטור וע' בו שהרמ"ה חילק על פירש"י וכן הרמב"ם וחלילה להכריע בין גדולתן. רק שלא הבנתי איך יתכן שניהם רצים ואפי' אחד רץ וא' מהלך הוזקו לפירש"י לדעת הסמ"ע שפי' שהניזק הולך בצדו וניזק ממנו והמזיק עומד במקומו. ועוד קשיא מיני' וביה שאמר שם בגמרא דמ"ח רע"ב שניהם ברשות שניהם שלא ברשות הזיקו זה את זה חייבים ומשמע ודאי הא א' ברשות וא' שלא ברשות והזיק זה שברשות א"ז דשלא ברשות פטור והיינו ממש אחד רץ וא' מהלך כמ"ש בש"ע לשון לפיכך וא"כ א' רץ וא' מהלך אפי' הזיק המהלך ברץ פטור והוא מ"ש בגמ' דברשות פטור ור"י ביקש לתקן זה במ"ש וז"ל דברשו' פטור בין היזק דבידים בין היזיק דממילא ובדלא ידע ליה רק שדעתי קלושה מלהולמן איך היזק בידים ולא ידע ליה ועוד דא"כ לא סיפא רישא ובטור וש"ע ורמב"ם לא ביאר כלל דין נזק הרץ במהלך.

ז סוף דבר צריך נגר להלום שני סוגיות דבש"ס לפירש"י ולדעת הרמב"ם לכן הייתי קוהה לחייב ראובן מצד זה ומחוורת' דחייב מדברינו הראשונים דאין ללמוד מע"ש בה"ש שכ' הב"י בשם מרדכי ע"ש שג"כ משמעות דבריו לפטור במ"ש בה"ש גם בהיזק רק שלא בכוונה ותו לא מידי.

ח נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רח

א שאלה: לוי ת"ח דר "ק בחזקת עני ועל כן אינו נושא בעול וב"ב מהני' אותו בממון ואף שחייב לכמה וכמה אין תובעין אותו מפני עניו. ושמעון הוציא עליו קול שכמה ב"ב במדינה ובסביבות חייבים לו ונותנין לו ריבית שיכול להסתפק בו די והותר וע"י זה באו בע"ח ורודפין אחר לוי והב"ב נמנעין מלהנותו והקהל בקשו שישא בעול וביקש לוי משכינו הרגיל בביתו תמיד ויודע כל עסקיו שיגיד בתור' עדות באליו"ע אם יודע שום

אדם שחייב לו או אם שמעון כיחש שלא הוציא עליו קול זה וידוע ללוי שבאמ' משמעון יצא הקול וביקש משמעון בב"ד שאם כדבריך שאין אתה יודע כלל שחייב לי אדם ושלא דברת דבר תשבע לי שלא דברת דבר או הגיד באליו"ע שלא ידעת אדם שחייב לי ע"י כך תכל מעלי תלונ' בני הקהילה שמגיע לי להיזק ונשאלתי אם מחויבי' שכן לוי או שמעון עצמו להגיד כי אע"פ שאינו עסק ממון מ"מ יש לו תועלת בעידותו.

ב ומפני שבההיא שעת' הייתי נחפז לצאת מן המהפיכה בקק"ו ולא היה אתי שום ספר כי הברחתי אותם לא השבתי דבר להשואל בגוף הדין רק שמתי התנצלותי'. ואגב כתבתי לו שאפי' היה עסק ממון ותועלת יש עוד ספק אם שייך לא יגיד בכה"ג דקרא וכל מה שנזכר במשנה ודרז"ל מיירי בשזה המשביעו בב"ד ביקש שיגיד דבר דהכי משמע והוא עד או ראה או ידע ודוק שיודע והוא מכחש אז אם לא יגיד ונשא עוונו.

ג מש"כ אם המבוקש מהמשביע שיגיד שלא ידע דבר פלוני אפשר אפי' אמת שאינו יודע לא קאי באם לא (ויש לדחות זה שהרי גם זה משביעו שיגיד אם ידע או יגיד שלא ידע ודוק ואע"פ שי"ל שאין כאן תביעת ממון וגרע מתביעות ממון ואין לו תועל' בעדותו כגון שאמר אמרת ליתן כמ"ש הטור והרמב"ם מ"מ יש ג"כ סברא הפוכ' דהכא ודאי יש תועל' אם לא שנא' ידע דומיא דראה וק"ל ומנא לן להקל ע"פ הסברא באיסור תורה ובכה"ג בעד א' שהעיד ובעל דין השני מביא אחר שהיה אצל העד ולא ראה וכמ"ש הג"מ ובש"ע ס"ס כ"ט ואותו האחר שותק ואינו רוצה להגיד כלל אם ראה או לא נ"ל דמחויב כמ"ש ואפי' אינו רוצה לבא לב"ד כלל חייב בד"ש כראה אבידת חבירו ונמנע להשיבה) יגיד ואגב נפל בדעתי בנדון זה עוד דבר שראוי להסתפק אם שמעון יודע באמת שחייבי' לו כמה ב"ב אם שותק ואינו רוצה להגיד ואין ביד ב"ד לכופו אם עובר בלא יגיד.

ד עוד יש ספק דלא תלי בנדון הנ"ל רק בכל עדות ממון אם משביעו אם יודע שפלוני חייב לו והוא שותק ורץ מב"ד ולא ירצה לדבר דיבור ובודאי אם באמת אינו יודע אינו עובר רק צ"ע אם יודע דדלמא לא עבר רק באומר אינו ידוע מש"כ בשותק רק דמשמעות קרא אם לא יגיד משמע ודאי אפי' שותק עובר וכך משמעות הפוסקים חייב להעיד וכן בפ' הכונס היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו וזה פשוט. ונ"ל עוד אפי' מקמי דתיקון ר"ל היסת אם טען הנתבע פרעתי ומשביעו שראה שפרע לו חייב להעיד דיש לו תועלת שלא יחשבוהו לגזלן.

ה כ"ד נוטה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רט

א שאלה: לראובן נעשה גניבה ונתרוקנה לו ארגז מליאה כלי כסף ותכשיטין ועדיין לא נתייאש וחוקר ודורש אחר הגנבים. וא' מהם גנב מפורסם וחותך כיסים מובהק הביא חגורת כסף גדולה ללוי יוד פרסאות רחוק ממקום ראובן וגניבה שנעשית לו. וביקש למכרה לו בפחות מחצי דמי שוויה. וראובן יודע ספר נסתפק אם רשאי לקנותו שהרי ק"ל אסור לקנו' מהגנב וכו' בטור וש"ע ח"מ ר"ס שנ"ו.

ב נ"ל דההיא מיירי כשזה קנאו לעצמו מ"מ להרויח בו ואפי' אחר היאוש נ"ל דאסור כדיהיב טעמא דמחזיק ידי עוברי עבירה דלאו עכברא גנב לכן י"ל דמיירי בשא"א לגנב למכרו לאחר כי ירא מהפרסום לכן באם לא ימצא מי שיקח ממנו ימנע מלגנוב ומ"מ נראה למחמיר בזה ותלי בפלוגתת' דבי"ד ריש ס' קנ"א בהג"ה ע"ש. מש"כ זה שדעתו להחזירו לראובן מצוה קעביד ומהאי טעמא צריך להחזיר לו מעותיו כבסי' הנ"ל ס"ב הג"ה והוא מתוס' הביאו הש"כ ומשם יראה דבכה"ג הוי משיב אבידה וההוא דאסור מיירי דאין קונה זולתו כנ"ל א"נ דמצי להגיד לנגנב והוא יוציא מיד מגנב. וזה פשוט וברור לדעתי הקלושה.

ג נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רי

א מותיק וחסיד כריע כאח לי מנעורי ז"ל תוך כתבו אלי.

ב שאלה: עוד אחת שאלתי מרום הדרת מכ"ת ינחני במעגלי צדק בגילוי דעתו הקדוש' והרחב' הנפלאה בדעת תורה ודעת נוטה קולע אל השערה ולא יחטיא בדבר מה אשר רעיוניי על משכבי סליקו ועם לבבי אמרתי אחר כי שני בחרות חלפו הלכו למו פנו אלי עורף ויצורי כצל כלם הלוך וחסר וכלילא דורדא כציץ נובל יום יום ורום מכ"ת יודע מעבדי מעודי ומלאכתי מלאכת ה' אשר בה בליתי רוב ימי רובא דמינכר בלימוד ש"ס ופוסקי' כיד ה' הטובה עלי וכפי מיעוט השגתי והנה רוחי בקרבי ישחרוני ויעורוני ללמד מעתה חכמת הקבלה להפלגת מעלתה שהיא נשמת התורה ולפי כמה מאמרים בזוהר ודברי המקובלי' א"א לעייל קמי מלכא קדיש זולתה רק שבהיותי בעומק מחשבה זו לבי נוקפי לו' כי חכמה הזו מתוך גדולה מעלתה לאו כל אדם זוכה בשגם יש בה סכנות עצומות וכבר חכמי ש"ס אשר מפיהם אנו חיין לא ציוו בשום מקום על לימודה וגם המה לא דברו בה רק הזהירו בכמה פנים עלי' שלא לדרוש בה ולא לחקור במופלא ובמכוסה ורעיוני נבוכים פוסחים על שני סעיפי' באשר תם אני לא אדע איזה דרך אבחר

בה ואיזה דרך הוא הסתה נגד הטוב והמועיל לכן אליו נשאתי נפשי יוציאני מן המבוכה ויורני בדרך אבחר.

ג ו"ל בהמשך כתבי ועל דבר אשר רגזתני להעלו' אותי ממדרגתי הנמוכ' להכריע בדעתי הקלושה בשני חלקי הסותר בענין לימוד חכמת הקבלה ודאי הקשית לשאול כי איך אשא ראשי להכניסו בין ההרים הגדולים שדברו בזה ולא אחוש פן ח"ו ירוצו גלגלתי או לי אם אומר לך ולגברא רבא דכוותך הפוסק בתורת ה' אשר היא חיינו ואורך ימינו וטובה הכללית לעדת בני ישראל להנחילם טובה הצפונה וחמדה הגנוזה לך ומיעט עצמך מהגות בה ולקח לך לימוד המיוחד לשרידים אשר ה' קורא כ"ש אוי לי אם אייעצך על הפרישה ולגרום רפיון חישול ומניעה מחכמה זו שהיא בלי ספק נשמת התורה ושורש האמונה בחכמה ודעת ותבונה ובלי ספק דזכה לה וירית לה הוא מבני עלי' אשר לו מה טוב חלקו ומה נעים גורלו אהוב למעל' ונחמד למט' וכו' כארז"ל בפרק היוחסין על המכיר שם של מ"ב.

ד אף כי מה אדע אשר לא תדע הן בשיקול דעתך הרחבה מדעתי הן מפי סופרי' גדולים אשר שמשת מנעורך הן מפי ספרי' המדברים מזה בענין הלימוד או בענין הכוונה בתפלה כל יקר ראתה עיניך במ"ש בזוהר בכמה דוכתי במעלות החכמה הובא בכמה ספרים וכמ"ש בהקדמת הפרדס והרב בעל מנחת יהודה בהקדמתו האריך לדחו' דעות המתרחקים ממנה והביאו החסיד בשל"ה דף מ' גם מסתמא יש בידך ספר בחינות הדת שביקש להדיח רבים בדף ה' ע"ב ועמד נגדו כארי נוהם הרב מהר"ח יש"ר מקנדיאה בספרו מצרף לחכמ' שהאריך מאד וקיבץ כעמיר גורנה רוב דעות שקדמותו לקרב ולא לרחק בגזירת עירין ואמר קדישין לולי דאיהו גופי' נתן דופי בכל דבריו במ"ש שם דף כ"ף ע"א שא"א לעמוד על שורש דעת אדם מתוך ספרו כי לפעמים יכתוב אדם ספר ויעמוד בנין מסכים לחכמה מה אף כי לבו בל עמו רק פונה לדרך אחר (וכמו שדיבר ככה מילא לעשו' בפועל ממש כי בהקדמת ספרו נובלת חכמה כתב שכל שונה בדברי קבלה לא יחכם ולא יבין והביא דברו הגאון מוהרמ"א בספרו תורת עולה ודברי הרמב"ן בהקדמתו ששניהם קוראים תגר על המצפצפים והמהגים בחכמה זו בלי קבלה פא"פ יע"ש וגם א"א זכרם בספרו שזכרנו למעלה) וזה דופי ופגם בחיבורי המחברים ח"ו ואיפכא מצינו מ"ש ארסטו אהוב סקראט אהוב אפלטון והאמת אהוב יותר ובכה"ג שלימים וכן רבים כתבו כזה.

ה סוף דבר היתה שתיקתי יפה מדיבורי אמנם לאהבה עוז ותוקף חיבה אהב' שאינה תלוי' בדבר גשמי אצלני לבל אשיבך ריקם ממבוקשך וגם לא הי' טעם זה לבדו מספיק

לולי שמצאתי יתד נחושה תקוע בעמוד ברזל במקום נאמן לתלות בו הוא מ"ש א"א הגאון המופלג בתורה והחסידו' שכתב מזה בספרו הגדול שמן המאור פ' כי תשא ומסכים לקבל שכר על הפרישה יותר מעל הדריש' אעתיקם לפניך בסוף דברייי ועם כל זה גליתי לך דעתי ברצוא ושוב ובתנאי כפול שתביא דברייי בכור בינתך פעם אחר פעם ולא תסמך זולת הסכמתך כלל וכלל על דברייי לא אתה לא אחר שיזדמנו לו דברי מאמר הזה כי אין הכרעתי ושיקול דעת קטן כמוני כדאי להכריע ושימשך אדם אחריהם.

ו והנה אומר ברעד ורתת מה שאומר בקיצור נמרץ מפני כבוד נושא הדרוש ואטה למשל אזני המקשיבי' לקולי דמיא עלי לימוד קודש הקדשים הזה לנסיעה לאדמת קודש דוכתי דמשה ולאהר לא זכה ארץ אשר ה' אלהינו דורש אותה והיא מכון לשבתו ולא נבא לנעלמות בקדושת מעלתה כי ידוע הוא מפי הזוהר וכל המקובלים (ע' בספר טוב הארץ) כ"כ רק בגלוי וידוע מדברי רז"ל בגמ' סוף מס' כתובו' שהדר זולתה כאלו עע"ז בטהר' ואין לו אלוה ואין מתי' חיים רק ע"י גלגול מחילו' ואפילו שפחה א"י והמהלך ד"א בא"י הוא בן עה"ב ובמדרש אין חכמה כחכמ' א"י ואין תורה כתורת א"י ואמרו אוירא דא"י מחכים חד מינן וכו' ואינן מתים ע"י מלאך המשחית עי' ספ"ר שער אבי"ע פ"ה ויש בה מצות תילי תילי' הנוהגין שם ולא בח"ל ובלי ספק אשרי מי שזוכה לישב בה ולקנות בה שלימות בתור' ובמצות ומ"מ ראינו מ"ש התוס' גמ' הנ"ל דק"י ע"ב בקוצר נמרץ וז"ל והי' אומר ר' חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין שאין אנו יכולים להיזהר ולעמוד עליהם עוד שם על מ"ש הוא אומר לעלות וכו' אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים עכ"ל והה"ג כתב הר"ש בן הרשב"ץ הביאו הב"י בא"ה סי' ע"ה וכתבו שם בש"פ.

ז עוד ראיתי בספר שאם אינו בעל יכולת שיכול להסתפק משלו בבואו לשם טוב יותר שישאר חוצה פן ע"י חסרונו לא יוכל ללמוד ולקיים מצות ה' וחלילה עניותו יעבירו על דעתו ועל דעת קונו ובכה"ג זכר הרב החסיד הגאון בשל"ה וכ"ש אם הוא אדם רך וענוג ותש כח ורפיון המזג ויש לחוש פן לא יוכל לסבול עינוי דרך הרחוק הזה קור חזק וחום מופלג קיץ וחורף וסכנת דרכי' שזכרו התוס' שיש על כמה פנים הן בימים שיש סכנות רוחות ומשברי ים הן במדברו' שיש סכנת נחש שרף ועקרב רצחנים וליסטים והנבוכה מן הדרך הישר (כי על הרוב אין דרך כבושה ניכר ונודע ועל מעט שנמצא יש כמה דרכים מתפלשים לכל רוח לא נדע איה דרך הישר לפני איש בה ילך לקום מבוקשו) באם אין לפניו תייר בקי ושמירה מעולה מכל נזקי' הנזכרים ודאי דאם יש שום חשש מחששו' הנ"ל טוב למנוע מזה ומקומו אל ינח ויתעסק בתורה ובמצות בכל כחו ויזכה

לרב טוב הצפון ליראי ה' וחושבי שמו כמו כמה אלפי אלפים גדולים וחסידים ות"ח שכבוד מנוחתם בח"ל ותמה בכל דור ודור מרובים מבני א"י כהם וכהם מאה פעמים חלילה שילדו לריק ויגעו לבהלה.

ח ה"נ מי ומי יכחיש או ימעט ח"ו ממעלת חכמה זו הגבה למעלה למעל' בלי ערך ובלי שיעור בתנאי לדזכי לה וירית לה כבזוהר ור"ל שירית נשמה קדוש' גם זכה ללמדה מפי מקובל שקיבלה ג"כ מרבו כמ"ש על הראב"ד זכרו בעל עה"ק חלק עבודה פי"ג הביאו ספר מל"ח דט"ו ע"א. ולא יזכה לזה רק אחד מני אלף ורבבה.

ט צא ולמד מד' שנכנסו לפרדס והמה גדולי הדור ורק אחד מהם נכנס ויצא בשלום ועתה מי ממנו יבקש לכנוס ולא יחוש שאל יצא בשלום ואמר רשב"י ראיתי בני עלי' והם מועטי' אם שנים הם וכו' אפי' למ"ש במצרף חכמה דף י"ד ודף ט"ו והאמת אתו שגם קצת הגאונים ידעו והבינו בחכמה זו מ"מ ודאי היו יחידי סגולה אחד מעיר ושנים ממשפחה שהיו מסתירין חכמתן מאד. (וגם חכמי משנה אשר אם נודה שכלם חכמים כלם נבונים בחכמה זו מ"מ לא גילו דבר מזה ואף אם משמע בזוהר שהסתירו כמה סודות במשנה וכ"כ המקובלים ובפרט גורי האר"י תילי תילי' אם קבלה היא נקבל. וחלילה לי להרהר אחריהם רק אם אין חשש חטא בזה אני אומר שהמקובלי' סמכו הסתרים על דברי המשנה אז הגמ' כסמך דברי תוכחה על דיני שופר [עשל"ה מס' ר"ה] ובכה"ג משא"כ לומר שהתנאים עצמן כיוונו בדבריהם לזה כ"ש אמוראי' דבגמ' אחר שמגמתם להורות העם את המעשה אשר יעשון אם לא בדברי אגדה התמוהין שבלי ספק יש בהם סוד וסתר והם דברי יחיד בלשון סתר עי' בר"מ פי' פנחס על ביצה שהטביעה ס' כרכים ובתיקוני' בציפרא דקאי עד קרסולי' בימא הביאו בספר שער השערים ספ"ו וכהנה רבים מאד מש"כ דברי המשנה שחיבר רבי מכלהו תנאי שנחלקו כ"ש הש"ס שחיבר רב אשי באסיפה גדולה של אמוראים אחרוני' ובפלפול רב וכנס ברורים ונכונים למבין ויתרם למוצאי דעת מהיכן תיתי לן שכיוונו לסוד אפי' במקום דשתק רב שהחליט בעל מ"מ בסוף מאמר יונת אלם שלא רצה רב לגלו' סוד נעלם שהי' לו בו עם קבלה היא נקבל וכו' נקוט מיהו בוא רצו לגלו' דבר.

י ומ"ש במל"ח ד"כ ע"ב על דברי בעל בחינו' הדת כמהתל דדמי למה שלא נזכר בספרי רפואות מלאכות הנגרות. אין בדבריו כלום שהרי דברו בתבונה וברפואה כמ"ש איהו שם במוקדם ע"א) ולא גילו רק לתלמוד הגון מפה אל פה ובלחישה וכהא דתנן אין דורשין במרכבה ליחיד וכו' וכמה הפליגו רז"ל שם בהסתרן וחשבו ז' רקיעין וכו' וסיימו

במופלא ממך בל תדרוש וכו' ודהמע"ה רגל הרביעי במרכבה אמר ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו' ונאמר ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך.

יא הן אמת שמנעורי תמהתי על ספרי' שחיברו מאחרוני' שהביאו מאמרים מהזוהר וס"י ור"מ ותיקונים התמיהין והמה מקשים בהם ומדקדקים בלשון במלה ומלה ומבארים כפי שיקול דעתם אף שהם דברים העומדים ברומו של עולם מי נתן רשות לשכל אנושי להמציא משיקול דעתו במציאות גבוה מעל גבוה בשלש' ראשונו' ושלשה הצחצחות שהם ג' מקורו' לעילא לעילא מהם כי מבואר בזוהר דאית מקום לא קיימא לשאלה. ואיך קיימא לדרוש להקשות ולפרק ואף כי המקובלי' עצמו הרגישו בקושיא זו מ"מ אין תירוצם מספיק והלא עד החשמל הן הן מעשה מרכבה והם חיות אש ממללו' (ולפי פשטו' הם תחת הכסא וכ"כ בספ"ר ש' נתיבו' פ"ד נתיב י"ד דפ"ב ע"ב ועח"ש שער ערכי כינויים ערך חשמל) והם בששה קצות למטה מג' ראשונות (ובספ"ר שער אבי"ע ספ"ז מייתי מ"ש בתיקונים שיחזקאל לא השיג ולא ראה רק בעולם היציר' כמו בציור חותם דשעוה יע"ש) ואין ראיה ממאמרי זוהר וס"י ור"מ שקבלו מפי סבר דסבין ואלי' ומקדישין עליונים וכך הנך ינוקי דבזוהר רוח ה' הי' בם ומילתו על לשונם (וגם האלקי האר"י וגוריו שקבלו ממנו פא"פ מפי עליונים יצאו הדברי' ואנן בלמודינו אותן לא ימצא בדעתינו דבר מובן זולת קריאת המלות) מש"כ אלו האחרונים המבקשי' לבאר דברי הזוהר החתומי' והנעלמים ולפעמים הם כסותרים זא"ז איך ישפוט שכל האנושי ומה גם בדורו' אחרונים למצוא פשר דבר מצד הסברא ושיקול הדעת.

יב והנה אהובי כאחי זיל דון ממשל הנ"ל אל הנמשל כי המהלך הרב אל מקום ה' בהשגת הסודו' הוא קוצר המשיג ועומק המושג וריבוי ההצעו' שהם סיבות מונעו' בכל השגת חכמה כמ"ש במ"נ חלק א' פל"ד ובפרט בהבנות חכמה זו שיש מניעו' ההבנה מכמה פני' הא' מצד מלות הלשון כידוע בלשון הזוהר הב' מצד המשך הל' הג' מצד עומקו [הד' מצד רבוי טעיות חסרות ויתרות שבדפוס ולמעוט הלומדים בהם לא הוגהו ואין מסיר המכשולים] ועל כלם מה שהחטא גורם שהוא מסך מבדיל בין השכל להמושכל וחולשת הנוסע במהלך רב הוא חולשת כח המשיג וחסרון דרך כבושה ויש חשש טעות בדרך הוא בחינת שסבורים אנו שנבין ובאמת לא נבין ומחשבות אדם בהבנתו המה הבל וריק. ומה שיש דברים פונים לכמה צדדים ולא ידע ההולך איזה דרך ילך למקום אשר ידרוש ויבקש הוא סתירות דברי המקובלים לפעמים דברי הזוהר עצמן ואף אם יאמר מקובל אחרון לישבן אין שום אדם כדאי לזה בדורו' אחרונים.

יג הן מה שנחלקו המקובלי' יחד הן בסדר אצילות הספירו' הן בסדר עמידתן יש ציירין כג' קווין יש דמות עיגולים זה תוך זה יש בצורות אילן ידוע וכן ברמזים כי מבואר שיוד מאמרות שבפרשה הם י' ספירו' גם מקובל ששה ימי בראשית הם ששה קצוות גג"ת נה"י ואיך נקיים שניהם כי הי' מאמרות הם אמורי' בששה ימי בראשית ועמ"ש בספ"ר לישב זה אבל מי יבא ויגיע לתכונת הדברים סודם ויסודם ע"ש בשער טעם האצילות פ"ג פ"ד וכן נחלקו בספירות כתר ובספירות דעת אם הוא מן המנין יו"ד ספירות ומי האיש כדאי להכריע כחד מהם או חכם יודע פשר לקיים שניהם ודברים רבים כהנה ובזה הרגיש בעל בחינות הדת סוף ד"ה ומ"ש בעל מצרף לחכמה דכ"ח ע"א אינו מספיק כלל ולא מלבו ענה כך וכאשר פיו ענה בו שאין לסמוך על דבריו ד"ך כ"א זכרנוהו לעיל ולא זו בלבד אלא שבדברי חכם אחד בעצמו המקובל יודע ומבין נזהר ומזהיר מכל שמץ מחשבת פיגול ובדבריו עצמן יולדו סתירות ומבוכות ובספ"ר שער מהות והנהגה פ"ב ופ"י בגודל קדושתו והפלגת חסידותו שמר והזהיר שלא נחשב פירוד רק כל ספירה כלולה מכלם ואין מ"ש זו חסד וזו דין רק ע"פ רובו ועיקרו ובשער המכריעין פא"ב כתב להדיא בהיפך ובכה"ג האריך במהו' והנהגה בשלילו' הדין אפילו מבינה ומפני חטאינו ועונותינו המבדילים לא ירדנו לתמצית ותכלית הידיעה והמובן וכאלה אין מספר אף שבלי ספק דברי ה' בפיו אמת וצדקו יחדיו.

יד ומה שיש כמה סכנות נחש שרף ועקרב ושוללים ובוזזים ואנשים רעים ורצחנים עד שיגיע לספק אבדון גוף וממון הם סכנו' נפש ורוח ונשמה וגוף כי יענש הן ע"י שילך בדרך מקולקל בהגנה ויחדש בדמיונו סברות בדויות כוזבות ויש סכנה עצומה לו ולכל עולם כמ"ש בזוהר שבורא רקיע שוא ותוקף לאשת זנונים ואע"פ שהביאו מאמר ספר הבהיר זכרו בהקדמת מנחת יהודה הביאו בשל"ה ד' ובמצרף לחכמה די"ב ע"א למנצח על השגיונות על הטעו' במעש' מרכבה והכי מבואר בספר המגיד דלא יתענש החייט על שטעה בדמיונו בעשר ספירות כל זה מיירי במקובלי' פא"פ מרבם בעלי יראה חסידים ואנשי מעשה ואם מצד שהחכם מבין עוד מדעתו ישגה ה' הטוב יכפר מש"כ כגון אנו מעודרי קבלה פה אל פה מחוסרי שלימות המעשה והעיון משוללי החכמה הידיעה בנגלות אשר חוב מוטל עלינו להבין תשב"כ עם ביאורה תשבע"פ להבין ולהורות מאן דעייל בלא בר לפרדס ונכשל בדרך אינו שוגג רק מזיד וקל דעת ואין פחד אלהים לנגד עיניו.

טו כ"ש הסכנו' המגיעו' לו באשר מוכרח לדבר במספר במקום האחדות המוחלט וגשמות ימין ושמאל פנים ואחור ודמיון אברי גוף במקום שאין גוף ולא דמות גוף. וענין

התפעלות והשתנות חסד ודין טוב ורע קדושה והיפוכו אשר קרוב לנזק ח"ו וחלילה שיעלה בדמיונו כל זהו מקיצוץ ופירוד.

טז והנה הרמב"ם הפליא עצה הגדיל תושיה בספרו מ"נ בב' חלקים הראשונים לבאר איך יובנו מה שנזכרו בכתבי קודש מלות מורים גשמיות ותכונות והתפעלות ודבריו נכוחים למבין כי הורנו איך נבין המכוון ההוא מש"כ להרבות במציאות העליונות ובפירוד ועניינים גשמיים וחילוקי דברים ע"פ בחינות ומשלים ואזהרות רבות שלא נבין עניינים גשמים זה לא יספיק לישב דעתינו כי אם נקבל אזהרתו בשלילה מה שלא נבין מ"מ אנחנו לא נבין החיוב איך ומה נבין באופן שלא יהיה במובן שום סתירה וקושיא והירוס ח"ו.

יז והנה אף כי בעל ספ"ר לגודל קדושתו וחסידתו נזהר מאד בכמה מקומות ומזהיר מאד על מחשבה זרה של פירוד וגבול. וממשיל משלים כמו שעשה דכ"ט ע"א ודכ"ג ע"ד ובכמה דוכתי וכ' דע"ו רע"ד מי יתן ויעמיק המעיין וכו' ודע"ז סע"ג מי יתן ויתבונן המעיין וכו' ואף אנו נאמר מי יתן ויערה עלינו רוח ממרום שנשכיל ונבין שורש הדברים בלי נטיה מן האמת ומשורשי הדת ובאשר בעו"ה אין אנו בטוחים בזה מה לנו להביא עצמינו לידי מבוכה וחקירה וסתירה. ויפה כ' במ"נ ח"א פל"ד הובא בהקדמת ספר נובלות חכמה בהעירו על ספיקות שנפלו בדברי המקובלים שבעת הדרישה יתחדשו לאדם ספיקות והתרת הספיקות לא יתכנו אלא בהקדמת רבות הביאו בהקדמת ספר נובלות חכמה כ"ש יתמי דיתמי כמונו על הראשונות אנו מצטערים שקצרה דעתינו לצייר רוב שרשי הדת לקרבם אל השכל כי קשה לצייר בריאת יש מאין גם קשה לצייר דבר רוחני שאינו גוף ואינו כח בגוף ולא נדע מהות נפשינו ונשמותינו אשר בקרבנו גם א"א דבר שאין לו סוף הן בהמשך זמן או בגבול וכן מי יתן טמא מטהור ורבים כאלה אשר הקיצור בהם יפה ולדעת הרמב"ם לא נקראת אמונה רק המצויירת בלב כמ"ש חלק א' פ"נ האמנם חלילה לו' כך שא"כ אבדו לגמרי אנשי אמנה והארכנו בג"ה בחידושי מ"נ והוכחנו שגם הרמב"ם לא ס"ל שאין זה אמונה רק שאינה אמונה שלימה בתורה וברורה והוכחנו זה מדבריו עצמן שם פל"ד פל"ה וס"פ ל"ו והכי מוכח מ"ש בחלק ב' פכ"ב ופכ"ג מ"מ כגון אנו טוב לנו האמונה בלי שום חקירה ונבין פי' המלות של שיר יגדל כמשמען ונרחיק מאד מן החיפוש בהם ע"צ החקירה ואף אם יבא בלבו שום סתירה בהם מצד השכל ידחה בכל כחו סברת השכל מפני הקבלה מאבותינו ומנביאינו ומתורתינו המקובלת מ"ה. והנה הנכנס לחקירת חכמת הקבלה בכל עת ובכל שעה יבא לריבוי ספירות מעשר לעשר ותר"ך עמודי' ול"ב נתיבות ונון שערים וכו' וגם לתארים

וגבולים והתפעלות והשתנות ואפשר וקרוב לודאי שלא יספיקו דברי המחברים לישב דעתו ונשאר הטינא בלבו והרב בספ"ר כ' ג"כ ענין חלוקי בחינות ובקצת מקומות יובנו היטב כגון אם נאמר שינו שם בספירות ע"פ שינוי בחינתה נגד עלה או עלולה ממנה או מצד עצמה אבל באם כ' ענין שינוי בחינות שינוי בעצם הדבר במציאות מפני שינוי בחינות א"א להולמו לקוצר דעתינו כי ענין שינוי בחינה אינו רק שכלי בשם ובמאמר דומה קצת למאמר המצטרף ואיך יגרום שינוי בעצם ומה גם בדבר שאסור לומר בו שום שינוי וכיוצא בזה כ' בכוזרי מאמר ד' סי' כ"ה ובמ"נ ח"ב פכ"ב ובעיקרים מאמר שני פי"א וי"ג ראיה לדבריי אלה.

יח וראיתי בקיצור עולם התיקון למהר"ר יש"ר הנ"ל והוא בכרך חיבוריו דנ"ו ע"ב וז"ל החכם הקורדווירי מדבר בעולם התהו ושם צ"ל בחינות אבל החכם האשכנזי (ר"ל האר"י) מדבר בעולם התיקון ושם נופל הלשון בפועל וכו' נראה שהרגיש ענין לשון בחינות שכתב בספ"ר במקומות אין מספר ומ"מ לא זכר מ"ש שבקצת מקומות יתכן ובקצתם לא ומה שמחלק בין עולם התהו לעולם התיקון היא גופה פליאה דעת ממנה נשגבה לא אוכל לה ולולי דמיסתפינא אמינא על הגאון בעל הספר כמ"ש רבינו נסים על ה"ה הרמב"ן ביותר מדאי תקע וכו' במקומות שמעורר ומדקדק ומקשה וסדר מפרק מדעתי' דנפשיה (וסעד לדבר מ"ש בהקדמת ספר הקדוש עץ החיים הביאו קדושת א"א הגז"ל) דאין דברים העומדים בסתרי סתרים וגנזי גנזים דומים לדברי ש"ס שניתן לתרץ מדעתינו מה שנתקשה לנו בהם הן מצד הדבר בעצמו או מצד סתיר' הדבר מיני' וביה או ממאמר למאמר כי מסור לחכמי הדור ואינו דבר כזב במציאות בהבנת כוונת האומר וכן בשאר חכמות לבד מתכונה מש"כ במציאות עליון נורא מרום וקדוש שאף הטעות הקטן לגדול יחשב כמ"ש במ"נ ח"א פל"ו (ומצד הפלגת רוממות והעלמו וקדושתו פגם הטועה גדול מהחוקר בחכמת התכונה גם מצד שאין בנמצא כולי האי סתירת מאמרים בחכם אחר מיני' וביה אף שבשאר דברים הצד שוה בהם שהוא טעות במציאות ומעט מזעיר מוסכם מכל שלא יהיה בו מחלוקת [עי' תשובה רי"ט] וכארז"ל שנחלקו ח"י עם חכמי א"ה בגלגל קבוע וכו' ועי' במ"נ ח"ב ספ"ח ופ"ט ונחלקו התנאים במהלך החמה בלילה אם למעלה מכיפת הרקיע או למטה מהארץ ועי' בסוגיית הש"ס במס' פסחים וב"ב והנה לפי דעת רוב התוכניי' שגלגל עליון שעל גלגל הכוכבים הוא הסובב בכל יום ממזרח למערב והוא בכחו מקיף כל גלגלי' שבתוכו והכוכבים ומזלות ובכללם לגלגל חמה ועם מהלך החמה בגלגלה הולכו' ממערב למזרח וא"א לבאר קושיות וספיקות שיולדו מזה מיומא אריכא וקטינא וראוי שגם הלבנה והכוכבים יסבבו בכל לילה במהירות וממזרח

למערב ותילי תילי' מבוכות כאלה) ובכלל המשל שיש בדרך הרחוק לא"י מכשולות בסלעי' נוראים הרים וגבעות ואגמי מים שאפשר להקיפם ולבחור זולתם דרך ישר לתייר הבקי בהבוחר בדרך הממועט בדברים הנזכרים אף שא"א שלא יבואו ויפגעו בו קצתם כמ"ש א"א לר"ה שילקט במלקט ורהיטנא מ"מ יורנו בדרך יבחר ברע במיעוטו.

יט ובנמשל הוא טועות ושגיאות שנפלו בדפוס כי רבו מאד בפרט בספרים הגדולי' שבני עליה הלומדים בהמה מטעטים הם ואזכירה רק א' מהם במ"ש ריש שער עצמות וכלים בשיעור קומה ט"ז וצ"ל ע"ז כמבואר בחייט דל"ה עע"ש דקכ"א ע"ב ודקכ"ד ע"א גם ברוקח שער קדושת הייחוד ובציוני בראשי' ד"ח ע"ב. ולו הונח שברבות עתים ימים ושנים עשו יחידי סגולה תיקוני' למבוכו' וציונים על פרשת דרכים מעיר לעיר באופן כי ימלט הנוסע במשל הנ"ל מן התעות בדרך לילך מעיר לעיר וממקום למקום עד כי יבא ויגיע למחוז חפצו וינצל מן המבוכה שהיה אחת מחששות הנ"ל.

כ מ"מ מאחר כי הרשימות והציונים אינם ברורים ומובנים על הרוב רק נכתבו ברמז ובהעלם גדול ובלשון משתמע לכמה פנים והבנות שונות עדיין לא יצא הנוסע מן הספק וחרדת לבו ובנמשל הוא בספירות שיש לכל א' בדרושי' מקומות שונים במקורם וזיווגם ועלתם כ"ש במלות לשון הקודש אין לך מלה שלא תמצא שרומז לכמה ספירות שונות כמ"ש בספ"ר ריש שער ערכי כינויים ואם אין לך קבלה פא"פ וביאור הדברים והשוותן יחד תשאר נבוך וכן לא תוכל לסמוך על גמטריאו' שהם מראים פנים לכל צד לטוב ולמוטב וכן תמצא בספירות עצמן בכה"ג כמ"ש בספ"ר בכמה דוכתי.

כא ומעתה מוצא מכלל דברינו שודאי הפורש לגמרי מחכמה זו כפירש מחייו וכל שבחי שבחין שנאמרו בהוגיה ולומדי' אמת וצדק במקבליה פא"פ ממומחה שג"כ קבלה כמ"ש הראב"ד והרמב"ן כ"ש אשר זכו לשמוע מפי קדושי עליון. וגם המקובל האלהי ריב"ג בעל עבודת הקודש חלק עבודה פי"ג שהשיג על רבינו נסים הביאו בס' מצרף לחכמה די"ג ע"ב וגם א"א הגז"ל זכר זה בכה"ג מיירי כדמשמע ממש בחלק פ'.

כב מה שלא מצינו בדורות הללו שאין הלימוד מפי סופרים שקבלו פא"פ חכמה זו רק מפי ספרים ודאי דלאו כל אפי שווין בספרים שחוברו על חכמה זו ואינם עולים בקנה א' בענין הלימוד בהם. ולא מצד מעלות המחברים וידיעתם חלילה לי מזה כי אינני כדאי להכריע ולחלוק כבוד למעט ולרבות במעלתם זה מזה מ"מ עיין מ"ש בהקדמת ספר מנחת יהוד' הביאו ר' יש"ר בספרו מצרף לחכמה די"ג אף כי ודאי יש ויש מפלות ומורדות וחילוק ביניהם רק שאני במיעוט ידיעתי לא אבא לכלל זה וגם מכ"ת לא נסתפק בלימוד מצד עצם הספרים רק מצד כלל החכמה. לכן גם דברי אמורים בספרים

המובהקים שחוברו מבעלי קבלה מומחים שמן המפורסם שדבריהם אמת וצדק ובאלו נקוט האי כללא בידך שכל דברים האמורים בספרי המקובלים שזכרו בלי מחלוקת בדבר ובלי חקירה [עי' כוזרי מ"א ס"ס כ"ו ובפי' ק"י ריש מ"ה ושם סי' כ"א וי"ח] והצעות קושיות ותירוצי' ויובנו לך פשטן של דברים וחיבור הדברים קשרם על לוח לבך ויהיו לטוטפות בין עיניך. ואף כי יקרא לפניך דברים הנראים תמוהים מצד עצמן או מצד שנראה חלילה שיש פירוד ומספר וגשמות ושינוי תקבלם באמונ' אומן ותאמר בלבבך כי קצרה דעתך וידיעתך בעומק הבנה מבלי שתסתפק ח"ו בא' משרשי הדת הנזכרים ביגדל ובכמה דוכתי שהרי גם מצד עצם אותן העיקרים א"א לירד מצד שכל האנושי לשורשם. אבל בשיטות העמוקים שבדברי המקובלים דשקלו וטרו והקשו ותרצו והרגישו במה דמשמע לפעמי' פירוד וגשמות ובקשו לישב הדברים במשלים והסברות ודמיונות משיקול הדעת לא חדל מהם כי הם ודאי להפלגת חסידותם וקדושתם כיוונו להזהר מכל מחשבת פיגול ועון מ"מ דבריהם לא יועילו ולא יצילו לאנשי דורות הללו והלואי שלא יזיקם אחר שפתחו פתח הספיקות והוא נתינת רשות לחקירה בדבר ויש לחוש שלא יספיקו דבריהם להוציא המעיין מן השקיעה בעומק המבוכה וכמ"ש לעיל בשם המ"נ וכן בכל מה שפרשו מאמרי הזוהר התמוהים מצד עצמן או מצד הסתירה ממ"ש במקום אחר וכן בישוב וחיבור דברי המקובלים הנראים סותרים זא"ז או שהם נגד הזוהר ור"מ ותיקוני' ע"פ הסברא כחכם יודע פשר דבר יהיה מחבר הספר מי שיהי' מהאחרונים שאין להם קבלה פא"פ חדל לך מהם כי אין מבוא לשיקול דעת אנושי בכאל' כמ"ש והאריך בספר של המקובל האלהי מהריב"ג בעבודת הקודש בחלק ובכמה דוכתי אף כי השיג על מ"ש בשו"ת הריב"ש בשם רבינו נסים כמו שזכרנו בסמוך אין ממנו סתירה לכל מה שכתבתי ובודאי גם הוא מודה שיפה לנו להתפלל ע"ד זה התינוק כי בדברך בתחלה ותחנוני' עם אלהיך ודאי כוונת שוא קשה יותר מטעותך מחשבתך בלימודך וסכנות שהזכירו כמעט כלם ישנם גם בכוונת התפילה והנה כוונת היחיד בפסוק שמע יש בפנים הרבה אין מספר להם ועי' ספר הקנה ואין לך דרך מובחר ממ"ש מדריכנו ומלמדינו במלת א' ששוה ומספיק לכל בנגלות לנו ולבנינו וכתבתי זה אפי' לגברא דכוותך מלא דעת ויראת ה'.

כג כ"ש לפחיתא ממך שלא יכווין רק לסיבת כל סיבה בורא שמים וארץ וכמ"ש גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה והוא מספיק לקיום מ"ע דתפילה ולהשלמת המבוקש לרוב עם ה' ואם זה בכוונה כ"ש שירחיק מלומר בפיו תחינות ובקשות שנזכר בהם שמות ספירות וכינויים המיוסדי' על אדני קבלה שפשטן של הדברים מורה פירוד וגשמות

חלילה והנה מקרוב יצא לדפוס סידור תפילה מת"ח מוחזק בתור' ובירא' ה' והדפוס בו דברי מוסר רבים לבני כפרים וכ"כ בהקדמתו שעיקר כוונתו להמון ב"ב וכאשר הגדתי לחבורות ב"ב המוניים פי' סידור תפלה ולפני א' מהם היה סידור תפלה חדשה מסידורים הנ"ל שאלני אחד מהם שאפרש ג"כ מ"ש המחבר החדש שיאמר לפני הנחת תפילין ולבישת ציצית וכן בכמה דוכתי לשם יחוד הקב"ה ושכינתי' ע"י ההוא טמיר ונעלם וכאשר השבתי לו שלא נאמרו הדברים רק לת"ח מופלגי' השיבני שלא יבקש לאמרו וגם להבין ענינו רק אגיד לו פי' המלות וכאשר דחיתיו שנית חרה אפו ואמר כדעת ודברי עדת המקהילים ובראותי דפקר טובא אמרתי להפיס דעתו שיאמין לי בהן צדקי שגם אני אינני מבין תכלית דיבור דברים אלו וענינם וכן האמת ואולי לא ידעו ולא יבינו את זה כל חכמי הקבלה דורתינו אף המצפצפים והמהגים בקבלת האר"י ובספ"ר שער ג' פ"ח לא ידעו מה הוא.

כד ומעתה צא ולמד שאסור לחדש דבר ולהבין דבר חדש מתוך דבר הנכתב בספר מדעתו פן לא יכוין אל האמת ויהיה בכלל עושה פסל כבזוהר אמנם לבאר פסוקים ע"פ מ"ש המקובלים שההקדמה קדומה ומוסכמת רק שעל זה מבאר הפסוק או אומר שנרמז בו ע"פ הגמטר' ר"ת וס"ת וחילופי' אותיו' ודרוש הרמזים שכ' בספ"ר שער ל' ובפרט פ"ח טוב ויפה הוא רק שיאמרו בדרך אפשרי לא להחליט הדבר כמ"ש לעיל שכל מלה שבתורה ושבדברי חז"ל יש (עי' ספ"ד מהות והנהגה עפ"ב וש' המציאות ספ"א גם בפ' בג"ד שם) לו פנים מראים לכל צד ובמקומו שונו' ואפי' כינוי השמות והשמות עצמן ואפי' מילוי שם בן ד' שהידוע והמפורסם שד' מילואי' ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן הן בחכמ' בינ' תפ' ומלכות נמצאות פעמים בספירות אחרות ובספר שער הצחצחו' פ"ז דע"ח ע"ב מבאר ע"ב ס"ג שניהם בחכמה וכ' שכך עלה שם ס"ג עם האותיות ושם ע"ב עם המלה. כ"ש בסוד הכלילות הנ"ל שלפעמים מלה שפשטי' מורה חסד וטוב וקדוש וגמטרי' שלו היפך כלם ומ"מ אפשר שרומז על היפיכו בסוד הכלילות סוד מדת לילה ביום והיפוכו והמים הרו וילדו אפילה או בסוד גם את זה לעומת זה עשה אלהים והרי שם של ע"ב שהוא בחסד וכמספר חסד תיבותיו ואותיות גמטרי' גבורה. וכן ארי' גי' גבורה והוא בפני אריה בחסד. ובחסד שם אבגית"ץ שם הראשון מז' אבני חשק שם של מ"ב לי' גי' שור שהוא משמאל כנודע ואלפים בחינות כאלה וכמ"ש בספ"ר בכמה דוכתי ובפרט בשער מהות והנהגה פי"א וכך מצאתי בספר כנפי יונה שאם אפשרי להעלות פסוק מכתבי קודש לרמז ר"ת וס"ת וגמטרי' לשמות הקדושי' ועניני עליונים מה טוב ומה נעים.

כה ואם יחנני האל אדפס קונטרס ממה שעלה בגורלי מהנהו מילי מעלייתא בלי טורח וחיפוש ובילוי הזמן רק בלילי התעורה אשר הוכחתי בה על משכבי בלילות והם עניני' פלאים דוגמת מ"ש בספר גינת אגוז ושפע טל ומגלה עמוקות והמובחרי' שבגמטרי' הם אותן המכווני' בלי דוחק וצורך חשבון המ"ק ועם הכולל והמלה או עם האותיות שבזה נדחק הרב בעל הטורים ובכמה מקומות בכ"י או שנצרך לצרף ב' מיני רמזים ר"ת או ס"ת עולה בגמטרי' ובכה"ג חילוף אותיות ר"ת וס"ת עם הגמטרי' או דברים רחוקים מאלה ובכלם לבלות הזמן בהם אסור כי ודאי אחר החיפוש יראה וימצא אלפים ורבבות והיא מלאכה ואינה חכמה רק אשר נתן ה' בלבבו והוא מוטעם ונכון בלי דוחק אל ישלך אחר גיוו רק יכתבנו לזכרון ויהיה בעיניו כמוצא שלל רב כי הוא סי' טוב לנשמתו חלק אלוה ממעל שיש לו יניקה ומבוא מבמקום גבו' וקדוש יאמר לו.

כו ועתה אחי הנה גליתי לך כל מצפוני לבי והעברתי כל טובי על פניך רק כי קצרתי מאד מאד. והיה בכחי להאריך עשר ידות על מה שכתבתי רק כי נושא המאמר אינו סובל אריכו' והקיצור יפה ומשובח מפני כבוד המקום ב"ה וכבוד הבריות ואת' המלך בגבורות עיונך ודעתך הקדושה ורחבה מדעתי וזולת בחינתך הסכמתך לא תחליט דבריי ולא תלך אחר דעתי ועצתי ואם יגעת ועיונך ומצאת דרך עוצב בי ותבחר דרך אחר בהכרעת שני חלקי בסותר הנ"ל הודיעני נא את דרכיך אולי ישרו בעיני ואבטל דעתי מפני דעתך ותרמינך שעתך כנפשך ונפש מבקש שלומך.

כז הטרוד יאיר חיים בכרך.

כח וזה לשון קדושת א"א הגז"ל בספרו שמן המאור פרשת כי תשא.

כט והאי מילתא שכתבנו בשם החסיד הר"מ גבאי דכל מי שלא קיבל סתרי תורה מרבו וחושב לשוקלן בדעתו עובר על לא תעשה לך פסל אמרתי עם לבי לעורר ולהוכיח על דרכי בני אדם בדורותינו ראיתי עוללים לא ראו אור. יאמרו חמותי ראיתי אור. בקרבם טמון השאור. אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם. לא ידעו להשכיל דיני תורה בלימודיהם. בלתי מבינים. ואין להם דמיו"נים. לא בגפ"ת ולא בחו"ל. ולא בסו"ד לא שרק ולא כחול. יעשו להם כנפים. לעוף בשמים. באורח לא סלולה לדעת דרכי הקבלה. קובעים לימודים בזוהר. לא הדר לו ולא תואר. חושבי מחשבת און. מוסיפין חטא ועון. לבם מלא הוללות. מבקשים לתור בלימודי האצילות. הסרפד ירצה יעלה הדס. לעיין בספר הפרדס. עושה פסל ותמונה. בחקרו בס' כנפי יונה. יש דורשים לגנאי. ע"פ מאמרי מדרש בחיי. ברמות רוחו וגבהות. ילמד מערכת אלהות. אין בו רוח טהורה. יגע בלימוד שערי אורה. טובם כחדק. יכנס בשערי צדק. דל במ"ט והלך. ישכון בעמק המלך. מלא עבירות בגודש.

ישב לעיין בס' עבודת הקודש. להר"ם בן גבאי. ולבו פונה לדברי הבאי. ובס' הרקנ"ט. מתריס ומקניט. זלים זהב מכיסם. לחקור אחרי ספרי קבלה הנדפסים. גם אחר כתבים וקונטרסים. דברים אשר עתיק יומין כיסם. לא ירגישו בכמה טעיות וזיופים. אשר נמצא למעתיקים. הגונבים וחוטפים ובבהלתם משני' ומחליפי'. שיטות ותיבות מחסרים ומעדיפים. יחישו וימהרו רק כדי להשיג כספים. והקינים אצים וסוברים שהן חריפים. להבין כל הכתוב לחיי' יפים מדבש ונופת צופים. הן המה היו לבנ"י למסור מעל. מי בכם ויעל. אם מחוט ועד שרוך נעל. טוב או מועיל. כ"א זהב עשו לבע"ל. והכל כס' החתום ונעול. הכר נא מי עשה ופעל מי מדד מים בשעל. חכמים המה בעיניהם. וטח מהשכיל לבותיהם. ואפי' הגדולים אשר בארץ. מי שיצא טבעו שהוא חריף וחרוץ: עמוק ומחודד בקי בחדרי תורה. אין בכח שכלו להשיג בחדרי אורה. כי אם מפי זקן ומורה.

ל ולזה אעתיק מ"ש הרב הגדול הגאון מהרמא"י בס' תורת העולה ח' פ"ד וז".ל אמרתי עת לעשות לה' הפרו תורתיך כי בעונות הדור נתמעט כ"כ שלא ראיתי מימי איש מקובל יודע הדבר על בוריה מצד הקבלה האמיתית ורבים מהמון עם כל א' קופץ ללמוד עניין הקבלה כי היא תאוה לעינים ובפרט בדברי האחרונים אשר גילוי דבריהם בספריהם בביאור וכ"ש בזמן הזה שנדפסו ספרי הקבלה כגון הזוהר ורקנט' ושערי אורה אשר כל מעיין מתבונן בהם והכל הוא מבואר לדעת המעיין אף ע"פ שדבריהם אינן מובנים ע"פ האמת מאחר שאין מקובל מפי מקובל ולא זה בלבד שהמשכילים יבינו בם אלא אפי' ב"ה שאין יודעין בין ימינם לשמאלם בחשיכה יתהלכו אין יודעין לפרש סדרה או פרשה בפירש"י קופצין ללמוד קבלה וכל זה גורם להם שהדור יתום בעונות נתמעטה החכמה כ"כ שאסתירא בלגינא קיש קיש קריא וכל א' שראה בה מעט מתפאר בה ודורש ברבים ועתיד ליתן את הדין ובאמת שחסרון ידיעתן היא תקנתן וכמה לא תלי ולא מרגיש הסכל הערום מכל בטבע הנמנעות ולא יקשה עליו מאומה אבל המשכילים ידעו שהמחשבה בה היא רבה הנזק וכמו שכ' הרמב"ן בהקדמתו לפי' התורה עכ"ל.

לא וז"ל הרמב"ן שם ואני הנני מביא בברית נאמנת והיא הנותנת עצה הוגנת לכל מסתכל בס' הזה לבל יסבור סברא ולא יחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזי' אשר אני כותב בסתרי התורה כי אני מודיע נאמנה שלא יושגו דברי ולא יודע כלל בשום שכל ובינה זולתי מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבין והסברא בהן אולת. מחשבה מועלת רבה הנזקין מונע' התועלת. אל יאמן בשוא נתעה כי לא תבואהו כסברתיו רק רעה כי ידברו אל ה' סרה אשר לא יוכלו כפרה אל יהרסו אל ה' לראות כי ה' אש אוכלה הוא אל קנאות והוא יראה את רצויו מתורתו נפלאות עכ"ל ומ"ש כי ידברו אל ה' סרה כה"ג כתב

הריב"ש בתשובה סי' קנ"ז וז"ל גם בתפילת י"ח יש למקובלים בכל א' וא' כוונה לספירה ידועה וכל זה הוא זר מאוד בעיני מי שאינו מקובל כמוהם וחושבים שזה ח"ו אמונת שניות וכבר שמעתי א' מן המתפלספים מספר בגנות המקובלים והיה אומר הנוצרים מאמיני השילוש והמקובלים מאמיני העשוריות עכ"ל וכהנה רבים יבשלו מי שרוצה להבין מדעתו ע"פ הספרים שקצרו דבריהם וסמכו על המבין ויודע מפי מקובל מומחה וזולת זה יבא ח"ו להגשים בספירות וליתן להם שיעור וגבול ויצייר בשכלו דמות ותמונה במקום שכ' כי לא ראיתם כל תמונה.

לב וכ"ת שאני פי' הרמב"ן על התורה שכ' כל דבריו בתכלית הקיצור ברמיזות לכן הזהיר שלא להבין בהן מדעתו מה שאין כן שאר ספרי הקבלה ביארו דבריהם הלא תראה בשערי אורה כ' בכל דף פעמיים ושלש לשון הנני רומז וכו' וכן בס' בחיי קיצר מאוד ורגיל על לשונו לומר והמשכיל יבין כ"ש בזהור שכל דבריו נעלמים וסתומים סגור ומסוגר.

לג וז"ל הקדמת ס' עץ החיים עם היות שבודאי בדורות האחרונים האל' יתפרנסון מהאי חבורא אין ספק כי מי החכמה לא יתגלו לכל אדם בכח עיון כפי שכלם האנושי והחומרי אלא ע"י שפע אלהיי המושפע עליו רוח ממרום כי הלא דברי הרמב"ן ז"ל שהיה אחרון מאוד קרוב לדורינו כ' בהקדמתו ואני הנני מביא בברית נאמנת היא הנותנת עצה הוגנת וכו' ואם האחרון שבמקובלים הפליג לו' שלא יושגו דבריו כלל ועיקר איך יעלה בדעת שכל האנושי בפרט באנשי דורינו זה להבין ולהשכיל דברי אלהים חיים דברי הרשב"י ע"ה אשר קול דברותיו מלהבות אש והן חתומין באלף עזקאן הלא תראה כי בעת פטירתו בריש אדרת האזינו לא נתן רשות לשום אחד מתלמידיו לכתוב בספר דברי הזוהר זולת לרבי אבא וכו' ואין ספק כי לולי שידע רשב"י והכיר ברוח קדשו ברבי אבא שהוא חכם וגדול ויודע להלביש ולהעלים הדברים דרך חידות ורמזים שלא יבינום אפי' חכמי הדור ההוא יותר מזולתו לא היה מצוה לו בפרטות שיכתוב וכו' לכן אנשי לבב שמעו לי ואל יהרסו לראות בספרי' אחרונים הבנויים על פי שכלם האנושי ולא אל דרכיהם ולא יאמין בהבנת פירושיהם במאמרי הזוהר ושומע לי ישכון בטח עכ"ל.

לד ולדעתי ז"ש חז"ל הרהורי עבירה קשה מעבירה כי כשאדם חוטא בהרהור מחשבתו פוגם במקום המחשבה העליונה וכ"ש כשמחשב בחקירת שכלו דבר שוא ותפל בעולם העליון עולם האצילו' ומקצץ בנטיעות גדול עונו מנשוא מש"כ עבירה במעשה פוגם בעולם העשייה ובששת ימי המעשה ותו לא. אע"פ שרבים וכן שלמים ממקובלים האחרונים התעוררו במאוד לבות בני אדם על לימוד הקבלה והוכיחינו מדברי הזהר

ותיקונים ולא עוד אלא שכתבו כל המונע וחושך עצמו מלימוד הקבלה הוא נדחה ממחיצת צדיקים ומפסיד עולמו ואינו זוכה לראות באור פני מלך חיים ית' נראה לי דמר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי בודאי מי שיכול ללמוד מפי מקובל אלהיי אשר שמו נודע בשערים ויסביר לו הנינים פה אל פה ע"פ הקדמו' מונחות בטוב טעם ודעת כאשר עשה האריז"ל בזמנו לתלמידיו אשרי חלקו מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כאשר נדעה נרדפה לדעת את ה' אבל להבין מדעתו מתוך הספרים אשר גילו טפח וכיסו אמות לא וגם פא"פ לא תאבה ולא תשמע אותם מכל אדם אלא ממי שהוא בדוק ומנוסה למומחה ומפורסם בדורו בשם מקובל כמשמעות לשון הרמב"ן וחכמי' הנ"ל אבל מה נעשה שכבר העיד הגאון בספר לתורת העולה שאפילו בימיו לא נמצא איש מקובל יודע דבר על בוריה מצד הקבלה האמיתית כל שכן בדורותינו יתמי דיתמי.

לה ואת"ל דפליגי והאחרוני' התירו ללמוד הקבלה גם מהספרים ולהבין מדעתו מ"מ כיון שהקדמונים מיחו בדבר טובה צפרנן של ראשונים אליהם תשמעון שב ואל תעשה טפי עדיף ואף אם שקולים הן קיי"ל ספק איסורא לחומרא ומכ"ש סכנתא דחמירא מאיסורא וק"ו בסכנת הנפש דחמירא מסכנת הגוף דהטועה בדרכי הקבלה מקצץ בנטיעות ומפריד אלופו של עולם ומדמה צורה ליוצרה ועובר על לא תעשה לך פסל ותקרב לשאת נפשו וחייתו לממיתים ואף גם זאת דאיתא פרק אין דורשין אמר רבי אמי אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשי' ונבון לחש וכו' איך לא יהא האדם בוש וירא לגשת אל הקודש בזמנינו אשר לא ימצא מי שיש בו חמשה מדות הללו אפי' לא יבצר מצד המלמד כי ירד משה רבינו בעצמו ובכבודו בינינו למסור לנו סודו' יוצרינו אין מי שראוי לקבל מחמת חסרון מארי מדות הנ"ל בדורותינו ועוד אחת מעט היא אשר ימצא בעל מעל' מושלם בחסידות ענוה ויראת ה' אשר יאות לו למיעל ולחפש בגנזי דמלכא וז"ל הזוהר פרשת קדושים ואית נטירין אוחרנין כגון נחשים ועקרבים ושרפים דנטרין ההוא טוב דלא ייעול תמן דלאו איהו ראוי למיעל ואם לאו כל חייביא הוו עאלין ברזין דאורייתא ובגין דא מאן דאיהו חייבא ויעול למנדע רזין דאוריית' כמה מלאכי חבלה דאיתקריאו חשך ואפילה נחשים ועקרבים חיות ברא אתקריאו ומבלבלין משחשבתיה דלא ייעול לאחר דלאו דיליה עכ"ל.

לו ועוד יש תנאי בלימוד חכמת הקבלה כדכתב הרמב"ם ספ"ד מהל' יסוד התורה וז"ל ואלו הן שהחכמים הראשונים קורין אותו פרדס ר"ל מעשה בראשית ומעשה מרכבה כמ"ש ארבע נכנסו לפרדס אע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים לא כולם היה בהן כח לידע להשיג כל הדברים על בוריין ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס [והנה יש

להקשות ממ"ש הרמב"ם גופי' בפ"א מהלכות ת"ת דטיול בפרדס בכלל הגמר' הוא ששם אמר שישליש שנותיו מדרז"ל וסיים בד"א בתחילת לימודו וכו' ש"מ דתיכף בתחילה לימודו טיול בפרדס בכלל גמרא הוא מילתא גופי' שכתב בד"א וכו' צ"ע מאד שהרי הש"ס סתם לעולם ישליש אדם משנותיו אמר ומשמע כל ימיו דהא הקשה עלה בש"ס מי ידע כמה חיי] אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר הוא לידע באיסור והמותר וכיוצא בהן משאר המצות אע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא אע"פ כן ראויין הן להקדימן שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה ועוד שהן הטוב' הגדולה שהשפיע הקב"ה לישוב העוה"ז כדי לנחול חיי העוה"ב ומהרמ"איהביאו בקיצור בש"ע מטי"ד סימן רמ"ו ואותן תלמידי האר"י ז"ל נמצא כתוב שהיו יודעים ובקיאים בכל התור' ופוסקים הדק היטב והיו גם כן מופלגים בחסידות וענוה ויראת שמים ומדקדקין במצות וה' חפץ למען צדקתו שיגלה להן האר"י ז"ל רזין עילאין כדמסיק הזוהר הנ"ל וז"ל אבל מאן דאיהו טוב כל אלין נטירין אינון למארי' וקטיגור נעשה סניגור ומעיילין ליה לטוב הגנוז ויימרון ליה מרנא הא בר נש טוב וצדיק וירא שמים בעא לאעלא קדמך ואמר לנא פתחו לי שערי צדק וכו' עכ"ל. ובהכי אתחזקו ג"כ תלמידי מהר"ם קורדוואר זצ"ל והיה להן ממי ללמוד. אבל בדורותינו וכ"ש בח"ל נקבל שכר על הפרישה יותר מעל הדרישה הלואי נוכל לעמוד על פקדי הדת ובמשפטי המצות והדינין והוראות ולימוד הש"ס ופירושים וספרי הפוסקים קמאי ובתראי ולא ימוש מזכרונינו ואין לנו לחקור בנסתרות כי אם לשמוע בלימודי הזוהר פשטי המקראות בדרך הנגלה ותוכחת מוסרים להתנהג בדרכי ישרים וה' יכפר בעד אשר אשורינו ימעד מלעמוד בסודי התורה כי ידיעתינו קצרה והשכחה גברה. וצדקותינו חסר. ואפס תמורה. ואונס רחמנא פטרה. עד רוח טהורה. המרום עלינו יערה. בימינו במהרה. נזכה לאורה. להבין מסברא. עכ"ל:

תשובה ריא

א שאלה: ע"ד שבקשה לדעת דעת ומזימה ותשוב' נכונ'. על שני עסקי זימה וזונה. האחת פלוני שבא על בתולה המיועדת לו ונתקשרה עמו. ולא מצא אותה בבעילתו בתולה ולא רצה לישאנה וחקר ודרש עד שנתברר הדבר וגם היא מודית שזינתה רק שטענה מאחר שגם אתה קלקלת עמי ולא הקפדת לישא בשעת חופה בתולה גם אינני מעוברת מאי איכפת לך שכך גם לולי שעשית זה לא נודע הדבר עד אחר החופ' והוא אומר אין רצוני לישא מופקרת ומנאפת וכורתת ברית למי שעשאה כלי ואוהבת זרים מנאפ' כל ימיה.

גם בקשתי לטעום טעם בתולה הן ע"י חופה וקידושין או מקמי הכי ואם חטאתי בזה חטא נדה אשובה נא עכ"פ על עצמי איני מקפיד ועל אחרים אני מקפיד. הדין עמו וראי' מהא דבח"מ הי' רל"ב סי"ג ודוק.

ב והשני השוכר שפחה ונודע לו שמקמי שבאת בביתו היתה לזונה. ואחיה טוען מאחר שאינה מעוברת מה איכפת לך בכך והרי בכה"ג הלוקח שפחה אינו יכול לחזור מפני שסמפון בעבדים ליכא כבח"מ סי' רל"ב ס"י. אין בדבריו כלום כי ודאי איכא למיחש אחר דטעמה טעם איסורא צריכה שימור הן שלא תצא בלילה חוצה כתרגום זונה נפקת ברא כי אחר שהוחזקה לזונה שוב אינה מקפדת ונשכרת בפתותי לחם ואתנן כל דהו גם נמשכו אחריה לביתו פוחזי' וזנאי' ויש כמה חששות ואין אפטרופס לעריו'.

ג ואפי' בלוקח שפחה דק"ל מומין שבסתר שאין בהם ביטול מלאכה אינו חוזר היינו מומין שהם בה נגד רצונה ובאונס דאין חפש רע והיזק להבא מחמת מום שבה מש"כ בכה"ג שנפסד תכונתה ומזנה מקולקל וטבעה ויצר מחשבת לבה רק רע ומזה שאם נאנסה חייב לקיימה ואפשר גם בנתפתת פעם א' בדרך מקרה וידוע שכל ימיה היתה צנועה ומתנהגת בכשרות וגם אחרי כן רק שזאת הפעם נתפתת ומקרה רעה הוא וכבר כתבו הפילסופי' שהמקרה לא יתמיד לכן מחויב הב"ב להחזיקה רק לא תקל ראשה ולא תצא מפתח ביתה רק ברשות הבה"ב. ובכה"ג ארז"ל גבי שוחט שיצאה מכשולת והנלפענ"ד כתבתי:

ד נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה ריב

א שאלה: חברי גנבים שאחד עלה בסולם ונכנס דרך חלון וגנב כסף וזהב הרבה מאד והשני עמד ברחוב לפני החלון וזה זרק לתוך חיקו וברח. פשוט שזה שני עיקר הגנב ויכול הנגנב להוציא ממנו כל גניבתו או דמיה אע"פ שנתנה לגנב הראשון וזה מוכח מהג"ה בח"מ סי' שמ"ח בס"ס. ומ"מ גם שם גם כאן אם א"א להוציא משני מצי לתבוע לראשון שגנב בפועל ממש. ומ"מ צ"ע בסי' ת"י סל"ז דיש חולקין וס"ל דמן הדין שנים שהזיקו וא"א להיפרע מאחד השני אינו משלם רק החצי וא"כ ה"ה שנים שנגנבו אם א"א לאחד לגמור הדבר או אין אחד יותר פועל מהשני כי מסייע אין בו ממש [והכי מוכח בסוגי' במס' שבת דצ"ג דהכי מסקי כמה אמוראי מכמה משניות ורב אשי ג"כ חד מינייהו והקשה לי חד מן חברייא דהא לענין הקפת ראש משני רב אשי גופי' על דניקף

לוקה במסייע והכי ק"ל כבי"ד סי' קפ"א ס"ד וא"כ קשיא הלכת' מהלכת' וגם דברי רב אשי אהדדי.

ב והשבתי לו מצינו לתרוצי דמ"ש רב אשי וגם פי' טור וש"ע מירי בשא"א למקיף להקיפו אא"כ מטה הנוקף עצמו ורב אשי ס"ל כר"י ור"מ והכי ק"ל דחייבים ומ"מ שינוי דלא דסמכא לא משנינא לך דלשון מסייע בכל מקום ענינו עזר מעט ומ"מ גם בלה"נ יכול האחד לעשות הדבר ולשון הש"ע פה שמזמין השערו' למקיף. רק התירוץ הברור ואמת הוא דאין ענין מסייע אין בו ממש לכאן כלל כי אין המקיף והניקוף שותפים כלל במלאכה אחת אסורה רק זה מלאו דמקיף וזה מלאו דניקף דאסרה תורה אפי' אינו מתנועע ואינו מסייע כלל כדילפי רז"ל מקרא. רק מה שתירץ הש"ס במסייע הוא מכח קושיית רב חסדא מאן דאכיל תמרא וכו' ור"ל דה"ל לאו שאין בו מעשה ומשני מסייע ולכן לקי דמעשה כל דהו יספיק לזה ואפי' עקימת פיו אם ע"י כך נעשה מעשה כדמוכח במס' מסנהדרין דס"ה וב"מ סוף ד"צ ע"ש בתוס' ולכך לא נא' דמקרי זה יכול וזה יכול שהרי הניקף מצי להקיף עצמו מפני דאמרינן חיוב הניקף מצד לאו דניקף וא"א להיות ניקף בלי מקיף בין הוא בין אחר ועדיף מיני' כתבו התו' מס' שבת שם ד"ה אמר מר יע"ש.

ג ולכן ק"ל דלאו איכא אפי' אינו מסייע וכמ"ש כל הפוסקים דהתורה אסרתו איברא גם בכל התורה אע"פ דק"ל מסייע אין בו ממש לענין תשלומין או גבי איסור והיתר בדיעבד מ"מ לכתחילה ק"ל דאסור והכי ק"ל גבי יי"נ בי"ד סי' קכ"ה סג"ד וע"ש בש"כ ס"ק ה' יע"ש כ"ש במסייע עוברי עבירה ומחזיק ידם כבמשנה פ"ה דשביעי' ופ"ד דע"ז מ"ט. אע"פ דבלאו איהו נמי מתעבד. ומכאן ראיה עצומה ליש מחמירין דבהג"ה בי"ד ר"ס קנ"א דמדרבנן אסור אפי' יש במקום אחר למסור דלא עדיף משאלת כלי דשביעית הנ"ל.

ד והש"כ שם ס"ק ז' סבר לחלק בין ישראל לגוי ותמהתי מאד דאף אם יש סברא לחלק א"א לו' לעשות שלום בין הפוסקים בזה שהרי בפי' כתבו התוס' והרא"ש ריש שבת דגם בגוי אסור וזה פלא רבתי על הרב בש"כ וע"ל בתשו' קפ"ה כתבת ישוב קצת] כבח"מ שם ס"ו ובסי' שמ"ח. וי"ל דשם לא סייע בעיקר גניבה דמקני קני ואם נפרע מאחד הכל וזה תובע מחברו הגנב החצי אינו יכול להוציא מידו אפי' כל הגניבה ביד חבירו וכן אם לא נתפסו על הגניבה וזה שבאה הגניבה לידו לא רצה ליתן לחבירו כלום אינו יכול להוציא ממנו בדין שהרי אין הממון שלו דלא קנאו כלל לפני שבאת ליד חבירו אע"פ דבהגבהה או הוצאה נעשה עליו גנב מ"מ אינה שלו ואפי' הקדישה אינה מוקדש' ובמה יזכה להוציאה מחבירו ואפי' בדין שמים אינו מתחייב לזה הגנב רק לזה שממנו נגנב

משכ בשעתו שותפות בשטר אפי' דרך כלל כ"ש על גניבות ע' סי' קע"ו סי"ב הג"ה והנלפענ"ד כתבתי.

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה ריג

א תשובה על שתי שאלות המבוארים בהם:

ב שאלה: על הראשון אשר נסתפקת אם הרשות ביד לוי לילך להשתדל בעד נפשו לדור שם שנתיים ימים או ימנע מחשש פן ימטא מזה היזק רבים (פי' כי הרבה יהודים מתגוררים שם גם השררה מקפדת מאד וכמה פעמים הוכרז בבה"כ ע"פ ציווי שלהם שיעקרו משם בעונש וקנס לכן זה המשתדל הוא מעורר ומזכיר הדבר). לכאור' היה נראה דאסור מק"ו שהרי על יחידים הדרים בכפרים מוטל לעקור דירתם אם יש חשש היזק רבים כמ"ש במרדכי הביאו רמ"א בהג"ה בח"מ סימן קנ"ה סעיף כ"ב וא"כ כ"ש לעשות דבר בהשדלות לצורך עצמו ויש בזה היזק רבים.

ג אבל אחר העיון אין משם ראיה כלל מכמה טעמים. הא' הוא מצד הנדון הזה כי י"ל שלא נקרא היזק רבים רק באסופ' קהל ועיר ובני המדינה יחד שנתחברו ובכה"ג גורן ואילן סמוך לעיר כבגמ' ובני מדינה שבמרדכי הנ"ל משכ אלו לקוטים הבאי' מכפרי' ועיירות נפרדים ויושבים לפי שעה בק"ק כיחידים דמי.

ד הב' את"ל דשם רבים אית להו מ"מ ודאי התם בהגה' מרדכי מיירי שאין להם לבני כפרים היזק ידוע וברור ואם יש להם היזק אפשר להם לתבוע מבני המדינה של השר היזקם דמסתמא יש להם פרנסים ומנהיגים באופן שעכ"פ אפשר לניזקי' לתבוע היזקם והכי מוכח ומבואר שם בעצמו מצד מקור הדין שהוא קוצץ ונותנים דמיו. משכ בנדון זה אם ימנע מלהשתדל וע"י כך יגיע להיזק רב ממי יתבע כי ב"ב המתגוריים הם ליקוטים ואין להם חיבור כלל בשום דבר.

ה הג' הוא חילוק ברור ומוכח כי דווקא גבי אילן וגורן דברור וידוע ההיזק וכן בהג"ה מרדכי שגזר השר שבלי ספק יגזור אומר ויקם כדבר מלך שלטון. משכ שיהא אסור לכל יחיד להשתדל ולמקח בטובת עצמו מחשש שע"י זה יגיע נזק ליחיד או לרבים הוא דבר נגד השכל ולא יעלה על לב וכי נאסור על עשיר מלתת דורון שנה חדשה לשר מחשש פן יאנף על שאר עשירים שבקהל. וראיתי הלכה ונזכרתי מעשה שיחיד מהקציני' העמיד בדין פקיד שר א' בגליל מגלילות מדינות פפאלץ לפני המשפט הגדול שבק"ק היידלבורג. וע"י זה פחדו ויראו וחיל אחז לכלל יהודים שבמדינה הנ"ל ובפרט

יהודי' הדרים באותו פקידות של השר כי בידו להתעולל עלילות עליהם בכל עת ובכל שעה ודברו עם הקצין בבקשה גדול' ובדמעות שליש שיראה לפשר עמו כי כבר גיזם השר לנקום בב"י ונתרצו למלאות קצת היזקו אבל לומר לו שיפסיד חובו מצד הדין למנוע מהם ההיזק אפי' חלילה יש חשש גירוש לא יוכלו לזכות נגד הקצין וכך הוגד להם מפי גדולים בתורה.

י וראיה מהא דק"ל בגמ' בגיטין דאין פודין את השבוים יתר על כדי דמיהם והטעם דלא לגררו ולייתו וכדק"ל בי"ד סי' רנ"ב ומ"מ ק"ל דיכול אדם לפדות עצמו [ונ"ל דבנדון זה אפי' אחר מצי להשתדל עבורו וחשש דשבוים חמיר טפי דאחר לא ובאם לוי ת"ח בכה"ג גם בשבוי מותר כבי"ד רנ"ב ס"ד] בכל ממון שירצה.

יא וכן הא דק"ל אין מבריחין את השבוים מחשש הכבדת עול האחרים ומ"מ פשוט דכל יחיד שיכול לברוח בורח ואין לו לחוש על אחרים וכן לא אסרו לאצור פירות אע"פ שבלי ספק יש היזק לרבים ע"י יוקר השער אלא דוקא בא"י או בעיר שרובה ישראלים ובדברים שיש בהם חיי נפש והוא בש"ע ח"מ סי' רל"א. והכי מוכח מדמי כלילא פ"ק דב"ב דא"ל ערוקו אע"פ שהיה היזק לנשארים. וכ"כ בהג"ה ש"ע סי' קס"ג.

יב ואין להקשות משם ס"ו דלענין מסים הוי כשותפין כידוע להמעיין. ואפי' בהיזק יחיד ליחיד במעשיו לא מעכב אא"כ שיבא ההיזק מיד או שעושה זה דבר שהדבר בעצמו מזיק לחבירו ועי' בש"ע סי' קנ"ה סל"ב ובסמ"ע (וע"ע סי' שפ"ח ס"ב סוף הג"ה. ושם בסמ"ע בשם נ"י אם כבר בא לו נזק אסור לסלקו ע"י כך יבא היזק לחבירו ולכן פסקתי כאשר היתה קק"ו ביד הצרפתים ובקשו להפיל ב' ג' בתים שהם בחומה לעשותה עיר פרוצה שאם כבר גזר השר על בית פלוני אסור להשתדל כי ע"י זה יגיע נזק לחבירו מ"מ כל אלו בהיזק ודאי וברור) ובזה אין חילוק בין יחיד לרבים רק לענין נותן דמים וקדימת סילוק ההיזק מה שכל זה לא שייך בנדון דידן ובעו"ה אין בידי לעטר דבריי בעיטור סופרים ש"ס ופוסקים קדמונים כי אין ברשותי שום ספר:

תשובה ריד

א ועל השני אם היה הבן מחויב לקיים צוואת אמו בזה (פי' שציוותה בחוליה שלא ישכיר בייתו להבא לשום אדם ודר בו לפנים בשכירות שנה ת"ח זקן ובעל מעשים) הי' נרא' לכאורה לומר שאינו מחויב לחוש לא מאחר שלוי מתמיד בתורה יום ולילה לא ישבות ומשתמש ג"כ לעתים בספרי הבה"ב. וק"ל גדול ת"ת מכיבוד אב ואם וארז"ל יכול א"ל אביו היטמא וכו' ת"ל אני ה' כולכם חייבים בכבודי.

ב וק"ל אפי' איסור דרבנן ולמדו מזה מהרא"י בתה"ד ומהרי"ק לענין בן שרוצה ליסע ללמוד או לישא אשה הובא בי"ד ס"ס ר"מ ובהג"ה ע"ש והלא אין כבוד ה' יותר מלימוד תורה והרי אתרבי ת"ח מאת ה' ובזוהר איתא הקב"ה תורה איהו ותורה איקרי אף כי אמרו רז"ל כל בית שד"ת נשמעין בו בלילה אינו חרב שנאמר ולא יאמר איה אלהי עושי וגו' אף כי עלה על דעת לוי לומר לבעל הבית בן הזקינה הנפטרת שילמד כל המשך השנה שעה אחת עם ב"ב בחבורה בכל יום לזכות נשמת אמו הנפטרת והיה מקום לו' כי בלי ספק ניחא לה בההוא עלמא זה ותמחול על צוואתה לבנה כי יחשב לה לצדקה וזכות גדול ובהיפך לעון וחטאת קשה מרי אם יגורש לוי זקן וקנה חכמה מן הבית ע"פ צוואתה.

ג מ"מ אין כל זה מספיק לע"ד שיעבור הבן על צוואת האם כי לא דמי להטמא או אל תחזור או מוחה שלא ימחול לפלוני או לא יסע ללמוד למקום שחפץ או שלא ישא פלוני' דכלם מצוה דגופו' ננהו עשה או ל"ת מש"כ שיניח לת"ח ללמוד בביתו אף כי ודאי טוב וישר הוא מ"מ אינו חובה ולא מ"מ דרמיא עלי' כלל.

ד ויד עוד לאלוה מילין לומר מפני שצוואת הזקינה לבנה היה דרך כלל שלא ישכיר ביתו לשום אדם ולכן אפי' את"ל דאם ציותה שלא ישכיר הבית לת"ח אינו מצווה לקיים כי נחליט דה"ל כציווי לבטל מצוה מ"מ בכה"ג איידי דחלה הצוואה על שאר בני אדם חלה ג"כ על כל ת"ח וגם על לוי. ואין לוי בהפך דנאמר שלא היה דעת המצווה על ת"ח.

ה אמת בעודה חייה היתה יכולה לשאל על נדרה בכה"ג ולומר אדעתי' דגברא רבה לא נדרתי מש"כ זו שציוות' אפי' ציותה סתם אין לנו לחלק מדעתינו להקל על הבן ולומר לו שלא יחוש לציווי האם. ועוד הרי זכרה הזקינה לוי בשם ואמרה שעיקר טעמה בשבילו ולכן אפי' לא הי' ללוי שום בית לדור בו לא היינו מרשין לבן הוא ב"ב שדר בו לוי עתה להשכיר הבית לו להבא כ"ש עתה שאפשר לו להשכיר בית אחר והנלפענ"ד כתבתי.

ו נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רטו

א שאלה: ראובן תבע לשמעון בפני ב"ד כמה טענות ותביעות וסבר הי' לזכות בדין ולהוציא ממנו סך מסוים ויצא פסק דין ששמעון ישבע ליפטור וכך נכתב בפס"ד וניתן ביד ראובן וחרה אף ראובן בראותו שעלה חרס בידו ולא ביקש לרדוף לשמעון בכח פס"ד שבידו שישבע לו כי הי' פשוט בעיניו שישבע מתי שיבקש ראובן רק שם כל מגמותיו לנקום נקם והלך לפני השר ומסר לשמעון בכמה עניינים גדולים שאינם נוגעים בממון כלל. ובשביל זה טרחו אנשים לפשר ביניהם בענין עסק שבועה הנ"ל אולי באם יקבל

ראובן סך מעות תחת השבועה משמעון אז ינחם על הרעה וירף מלרדפו עוד. סוף דבר מצאו פשר ברצון בעל דבר הנ"ל ששמעון יתן לראובן תחת שבועה הנ"ל עשרים ר"ט רק באשר ירא שמעון מלתת המעות תיכף ליד ראובן פן יודע להשר ע"י מי ומי מהמגידים ויהי' לו למוקש בענייני מסירות הנ"ל לכן הלכו שניהם רו"ש הנ"ל לבית לוי ואין זר עמהם ונתן שמעון כף ר"ט הנ"ל ביד לוי לפני ראובן וראובן גם הוא השליש ביד לוי פס"ד הנ"ל ואמרו שמעות זה יתן לראובן תחת פס"ד בחיוב שבועה זה רק שלא ינתנו המעות ביד ראובן עד גמר המשפט של שמעון אצל השר הנ"ל מטעם הנ"ל.

ב אחר זה ביקש שמעון לישב בשלוה וחזר עליו רוגזו של ראובן כי ניסת וחזר לסורו והלך לשר והגיד לו לאשר ולקיים מסירותיו ששמעון הפריז לו כף ר"ט למען ימנע מלרדפו בדיבות רעות שהוציא עליו. בכן שלח השר אחר לוי והשביעהו בש"ח מאד כדרכם שיגיד לו האמת ענין השלשת המעות ובאיזה אופן הושלש. והגיד לוי בשבועה נ"ל שהמעות הושלשו בידו ליתנם לראובן תחת חיוב שבועה שהי' לו על שמעון ושעל כן השליש גם ראובן פס"ד שלו רק שלא נתן שמעון לראובן המעות תיכף כי ירא פן יהי' לו זה לפוקה ולמכשול פן יאמרו שנתנם לו כי ירא ממנו בענין מסירות וחמת השר שככה.

ג וירבו הימים והשנים ונשתקעו עניני מסירות לגמרי אין אומר ואין דברים והשר מת ושמעון הרחיק נדוד מרחוק ואין מי יודע יום שובו וכתב ממקום שהוא שם לראובן שיקח כף ר"ט המושלשים מיד לוי תחת שבועה שנתחייב ויקרע הפס"ד וכ"כ גם ללוי עצמו וכאשר בא ראובן ליקח המעות מלוי השיב לו לוי אילו הי' בידי משלך מעות זה כהנה וכהנה לא אתן לך כי אתה חייב לי ממקום אחר כאלה וכאלה האמנם גם זולת זה שאתה מחויב לי גם שמעון חייב לי סך עצום רק שאין לי עליכם שום כתב וראיה מ"מ אני תופסם מכח חובי של שמעון או שלך.

ד וגם פס"ד לא ידעתי ממנו מאומה שהושלש בידי ואם הושלש נאבד וראובן צוח ככרוכיא הלא ע"ד כך הושלשו בידך שתתנם לי וגם אני ע"ד כך הוצאתי פס"ד מידי שהי' אז בידי לכוף לשמעון בכל אות נפשי ועתה אפי' הי' בידי הפס"ד אינו שוה לכלום אחר ששמעון בדרך רחוקה. וגם אתה לא הגדת לי דבר שאני והוא חייבים לך שום דבר שהה לך לדבר דבר זה תיכף אחר שבאו המעות לידך לא זו אף גם זאת הגדת בעצמך זמן רב אח"כ לפני השר מהשלשת המעות הנ"ל והרי ע"פ דבריך כאלה ובשבועה הי' ביכולתי להוציא המעות מידך בכח השר ומה גם עתה.

ה ומכל זה הדברים ניכרים ומבוררים כשמש בצהרים שקבלת אותם ע"ד כך ליתנם לי ואין בידך מעתה לתופסם בשום אופן אף כי שקר אתה דובר שאין אני חייב לך אפי'

פרוטה וכן שמעון אינו חייב לך מאומה כאשר בידי כ"י שמעון שכותב שאינו חייב לך מאומה רק מלבך בדית דברים אלה כדי להחזיק בממון שאינו שלך. ולוי נשאר בטענתו ואומר שתיכף שקבלתי המעות עלה במחשבה לפני להחזיקם לעצמי ומ"מ מה שהגדתי לפני השר אופן ההשלשה אמת הוא. ומה ששתקתי אח"כ ולא החזרתי לך פס"ד אם בא לידי נאבד ממני ואינו רק גרמא בניזקין ואמרתי בלבבי אל אצא לריב מהר עד יבוקש המעות מידי ילמדנו רבינו ויאי"ר עינינו הדין עם מי:

ו תשובה: אף כי ד"ת ל"י מ"מ נלענ"ד דהדין עם ראובן ומחויב לוי ליתן לו המעות המושלשים וכל טענותיו אין בהם ממש כלו כעשן כלו ונשיב על חלומותיו ועל דבריו על ראשון ראשון. כי מה שטען לוי שרוצה להחזיק בהם מכח ראובן אין בדבריו ממש שאחר שנתפשרו יחד רו"ש ונתרצה ראובן לפטור לשמעון מחיוב שבועה ושמעון נתרצה ליתן לראובן כף ר"ט ונתן אותם ע"ד כך ללוי אין לוי יכול להחזיק במעות לעצמו אח"כ ראובן מודה שחייב לו ואין לו נכסים אחרים שיכול לוי לגבותם וזה מבואר בח"מ סי' קכ"ה ס"ג ואסבריה לן הסמ"ע ס"ק י"ט יע"ש ובנדון דידן לא צריכנן לסברת הולך כזכי וכן תן כזכי וכן דמסרו ניהלי' בסהדי דכל זה צריכנא כדי דלא להימני' ללוי במיגו דלהד"ם או החזרתי ובנדון דידן אין לו שום מיגו הן מצד מהפרסום הגדול בהשלשה זו מפי ראובן שפירסם הדבר ברחובות ושווקים להזיק בה לשמעון שיוודע לכל ויגיע לאזני השר וגם לוי לא חש ולא נזהר מלגלות (ולא אמרינן מיגו כזה כמבואר סי' ע"ב סי"ח הג"ה) ומכ"ש כאשר לא נח דעת ראובן עד כי הגיד להשר והשר הכריח ללוי להגיד ענין ההשלשה בשבועה מעתה אין ביד לוי לא מיגו דלא קבלתי ולא מיגו דהחזרתי לשמעון כי בנפשו הוא וזה ברור.

ז ועוד אחר שנתברר הדבר שהשלשת המעות הי' באופן שיונח ביד השליש עד גמר המשפט לא עד שישתקע הדבר כי לא בטח לב המשליש בהשתקע הדבר פן יהא חוזר וניער רק שע"י שיניח ראובן ידו מלבקש עדים וראיה להחזיק דבר המסירות ממילא יצא לאור משפט לזכות שמעון וכן דיבר השליש בשבועה לפני השר כמועתק מלה במלה א"כ אין להשליש שום מיגו אפי' מיגו דנתתי לראובן אחר שעדיין המשפט נעלם וע"כ לא יוציא המעות מתחת ידו אם לא ברצון שניהם שמעון וראובן. ותו דבאמת הוי תן כזכי ואפי' יהא מנה זו לפלוני כמבואר ר"ס הנ"ל בהג"ה ואפי' לי"א דגבי מתנה לא הוי תן כזכי מ"מ נדון דידן דה"ל חיוב שבועה עליו ונתפשרו יחד בסך דמים ודאי ה"ל חוב והוי כזכי.

ח ומה שטען עוד לוי שרוצה להחזיק בהם מכח שמעון הוא המשליש והמשלח.ג"כ העלה חרס בידו הא' שדברי ראובן נכונים מאד שקבלת לוי פס"ד שלו והגדתו בשבועה לפני השר ימים רבים אח"כ ושתיקתו כל זמן ההוא ובזה גרם היזק לראובן שלא החזיר לו אח"כ תיכף הפס"ד שלו אחר שבא המעות לידו בכל אלה מחשבתו ניכרת שקבלם ע"מ לתתם לראובן ותו לא מצי לוי למימר כוונתי מתחלה לזכות בהם לעצמי.

ט ואע"פ דמבואר בהג"ה ר"ס פ"ג דאפי' שתק השליח כשקבלם יכול לומר אח"כ וכו' אדרבא משם ראיה מדהוצרך לתת טעם לשתיקתו והוא טעם נכון כדי שיבואו המעות לידו וכשבא לידו אמר באמת לעצמי קבלתים. מש"כ בדשתק בתר הכי ימים רבים אף כי דבר בעצמו לפני רבים גם לפני השר בשבועה אופן ההשלשה אין טעם מספיק שלא לצאת לריב מהר אחר שע"י כך יגרום היזק גדול לשמעון ועל כרחו סופו לריב לומר שע"כ שתק זמן רב.

י הב' אחר שאין שמעון מודה שחייב ללוי אפי' צוח תיכף אחר שבאו המעות לידו לא מצי להחזיק בהם לעצמו בטענת אתה חייב לי בשאין לו מיגו וכבר בארנו שבנדון דידן אין מיגו וראיה לדברינו מ"ש בש"כ שם ס"ק ב'. מכל מ"ש יצא לנו שלא יוכל לוי לזכות במעות המושלשים בשום שבועה ואף כי הי' לנו מקום להאריך בראיות מש"ס ופוסקים קדמונים מ"מ לע"ד די והותר במ"ש למעיין בש"ע סמ"ע וש"כ לאמת ולקיים מ"ש ואם יש ללוי שום טענה על רו"ש אחר שנתן המעות לבעליהם יקוב הדין את ההר הנלפענ"ד.

יא הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה רטז

א תשובת הגאון מוהר"ר ישעי' זצ"ל א"ב דקק"ו על נדון הנ"ל.

ב מאחר שהגיעני זיו אותיות דמע"ל אמרתי לבוא בקצרה הגם שמפורש בתשובות הגאון מהר"ר מאיר לובלין בדף כ' סי' כ"ב וז"ל תשובה הגם שמנהגי תמיד לשמוע לעצת חכמים אחרונים שלא לכתוב שום פסק בדיני ממונות בלתי שמיעת הטענות מפי הצדדים בעלי דינים בעצמם כדאיתא במרדכי ובריב"ש אפי' בדרך שאלה ראובן ושמעון אלא א"כ שהשואלים הם בעצם הדיינים היושבים על אותו הדין מ"מ כאשר ידעתי שכ"ת הוא אחד ממנהיגים הגלילות ממדינת רוסיא ובלתי ספק אצלי שבידיעת חבירים היושבים עמך למשפט דין זה שלחה לידי הטענות הנזכרים עכ"ל.

ג והנה זו הקושיא וזו התשובה שבצידה שייך ג"כ בעסק זה ובכן מאחר שאני טרוד כעת בשאר שאלות ותשובות הבאים ממרחקים אמרתי שלא להאריך בזה והנחתי מן

הצד אותן תשובות ממרחקים כדי למהר בדבר זה. והנה שני טענות שטוען לוי א' כנגד ראובן וא' כנגד שמעון אותה טענה שטוען כנגד ראובן זה הוא הדין המוזכר בסי' קכ"ה וזה שטוען כנגד שמעון זה הוא הדין המוזכר בסי' פ"ג. וכן מה שטוען נגד ראובן בוודאי הדין עם ראובן ושלא לצורך הביא טעמו מע"ל מאחר שנתפשרו יחד רו"ש ונתרצה ראובן לפטור שמעון מחיוב שבועה ושמעון נתרצה ליתן כ' ר"ט ונתן ע"ד כך ללוי וכו' כמבואר מע"ל זהו שלא לצורך אף שראובן לא הי' לו ידיעה מעולם מנתינת שמעון ליד לוי מ"מ אין ללוי שום טענה כמבואר באותו סי' סעי' ג' וז"ל וכ"ש אם אין המלוה מודה לשליח שחייב ליתנם לו אפי' אם אין לו נכסים אחרים עכ"ל וכמבואר בסעיף ד' ויש מי שאומר שאם בא השליח להחיק בהם בשביל חוב שיש לו ביד המלוה או המפקיד אינו יכול כדפירש הסמ"ע וז"ל הטעם מפורש בטור דס"ל דכל האומר תן או הולך לפלוני כמאן דאמר לו זכי ע"מ שתתננו בידו וכל זמן שלא קיים תנאו דהמשלח כאלו לא יצא מידו דמי עכ"ל .וזה היש מי שאומר הוא הרמ"ה שמביא הטור וכתב ע"ז מהר"ר יואב ב"ח ומסתברא כדעת הרמ"ה דהלכה רווחה כל היכא שעבר השליח ע"ד המשלחו בטל השליחות מעיקרא וכאלו לא יצא מיד המשלח ודלא כמ"ש בש"ע דלא הכריע עכ"ל.

ד א"כ אף שש"ע לא הכריע בין הדיעות מ"מ לא סותר שום דעת וב"ח הכריע כדכתוב לשון ומסתברא ואף שלא הכריע בש"ע מ"מ סמוך אדברי הטור שבטור נראה כמכריע כי מתחלה הביא בעל התרומו' וכתב אח"כ אבל הרמ"ה כתב וכו' ולא הביא כפשוטו דעת הרמ"ה כדרכו בשאר מקומות רק שמשמעות דעתו אף שבעל התרומות כתב כדעתו אבל הרמ"ה כתב וכו' וא"כ נראה שדעתו כדעת אחרונה הרמ"ה.

ה ובאמת אף שהטור והש"ע לא הכריעו כדעת הרמ"ה דהיינו לענין זה כמו שמביא שמה בב"ח וז"ל משמע דהרמ"ה קאמר אפי' בדלית ליה נכסים אחרים עכ"ל ואפשר ע"ז לא הכריעו אבל כשיש לו נכסים אחרים הוי דינו כאלו חי המשלח כדפירש בהדיא הסמ"ע בסעיף ד' שמה דכזה הכל מודים כאשר מביא הש"ע שמה בסעיף ג' בסתם בלי שום חולק.

ו וא"כ מכל הלין נשמע אף שלא ידע ראובן מתחילה ששמעון שלח לו המעות ע"י לוי מ"מ הדין עם ראובן כי כל זמן שלא בא ליד ראובן לא פקע שליחתו. ובוודאי לא דמי למתנה כדאית' בסי' ר"ה סעיף ג' שפשרה דינה כמכר ומחילה דינה כמתנה כדפירש הסמ"ע שמה מתוך שזה מוותר קצת וזה נותן קצת הוי כמכר וזה פשוט.

ז אך בטענה שטוען לוי כנגד שמעון הי' לכאורה נראה בסי' פ"ג כטענת שמעון כדכתיב שמה וז"ל וכן אם שלח עם המלוה מעות לאחרים וקבלם בשתיקה יכול לומר אח"כ

אקבלם לעצמי עכ"ל וא"כ לפ"ז הי' לוי יכול לטעון לקבל לעצמו אף שתק. אבל באמת לא דמי ההוא דין לנדון דידן ולה כנגד שמעון צרכינן למימר אותו הטעם שמעל"כ כי אלו קיבל לוי המעות משמעון לחוד ליתן לראובן אז הי' יכול לומר דקבל לעצמו אבל באמת בנ"ד באו רו"ש שניהם ללוי לקבל הפס"ד והמעות וא"כ זה הלוי הי' שליח של שניהם. וכשם שאמרינן כל זמן שלא בא ליד ראובן לא פקע שליחתו דשמעון בטענה שטוען נגד ראובן כך אמרינן זה נגד טענה שמעון שלא פקע שליחתו של ראובן כי אדעתא דהכי פטרו ראובן את שמעון כדי לקיים שליחות שמעון ובאם שלא קיים שליחות שמעון אז לא קיים תנאו דראובן אז כאלו לא יצא הפס"ד מיד ראובן דמי והשבועה חל כדמעיקרא. א"כ מכל הלין נשמע שאין בטענת לוי שום ממש ואין לו לתפוס במעות הנשלש אצלו כי אין לו מגו כדאית' שאותו סעיף י"ט שאין לו מיגו נגד המשלח דהיינו שמעון כמו כן בנדון דידן אין לו מיגו נגד ראובן כי לוי הי' שליח של שניהם ואין להאריך לע"ע כי טרידנא באמת. הכותב בחפזון יום ו' י"א תמוז תמ"ד לפ"ק:

ח נאם ישעי' הלוי הורוויץ החונה פה ק"ק ורנקפורט.

תשובה ריז

א תוך כתבי שחזרתי וכתבתי להגאון הנ"ל.

ב הגאון המופלג נ"י מוהרר"י קיצר בדבריו מאד כי לפי מ"ש סמוך לסוף דבריו וז"ל כך אמרינן זה נגד טענת שמעון שלא פקע וכו' ובאם שלא קיים שליחות שמעון אז לא קיים תנאו דראובן וכאלו לא יצא הפס"ד מיד ראובן דמי והשבועה חל כשמעיקרא עכ"ל. וא"כ לפי שיטפי' דלישנא קשה לכאורה דיאמר לוי לו יהי כן דלא קיים מתנאו דראובן ויהי' כאלו לא יצא הפס"ד מידו ואם יש עדיין הפס"ד ביד לוי יאמר להחזירו לראובן או יאמר שנאבד ממנו ומ"מ יחזיק במעות מכח שמעון ומה זה שכתב רבינו שמכל הלין נשמע שאין בטענת לוי שום ממש.

ג ונ"ל שרצון הרב הגדול נר"ו לומר דהוי כאלו לא יצא הפס"ד מיד ראובן דמי והשבועה חל כדמעיקרא וממילא יוכרח לוי אם אינו רוצה ליתן המעות לראובן להחזיר המעות לשמעון דחזר הדין דלא הניח שמעון את מעותיו רק ע"מ ליפטר מראובן דאע"פ שנאבד הפס"ד מ"מ באמת ידע שמעון שיש לראובן עליו חיוב שבועה ויתבע אותו בזה גם לא ניחא לי' דלהוי לי' תערומות או שמא ימצא לאחר זמן. ומ"מ את כל זה ה"ל להרב לפרש ובחסדו יודיעני א כוונתי ועמדתי על דעתו בזה.

ד גם יודיעני על מה יריבני שלא להסכים לדברי במה שכתבתי דקדוק אמת ונכון כשחר מוצאו מהגה' ש"ע ר"ס פ"ג במ"ש דאפי' שתק השליח כשקבלם יכול לומר אח"כ וכו' דמשמע דצריך עכ"פ טעם לשתיקתו עד שבאו המעות לידו דניהמניה לומר דקבלתו מתחלה הי' ע"ד להחזיקם לעצמו. מש"כ בדשתק כמה ימים וחדשים גם אחר שבאו לידו גם דיבר לפני שלימים וכן רבים גם לפני השר באלה ובשבועה מהשלשת המעות והפסק ומזה מוכח שעכ"פ תחילת קבלתו הי' ע"מ ליתנם לראובן זכה לו ולא מצי מיהדר ביה להחזיקם לעצמו.

ה ואפשר שבאמת היו דברי אלה ישרים ונכונים בעיניו רק דדעת הגאון הוא לבטל דברי לוי גם זולתם ושאין צורך בהם מ"מ נפשי חשקה להסכמתו גם בזה אם דברי בזה נראים או נדחים מאיזה טעם ולדעתי אין להשיב עליהם דבר.

ו כ"ד הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה ריח

א הנה ראיתי את כתב הנ"ל מה שכתב האלוף הותיק המופלא יאיר חיים בלוחות שניות כנזכר. לכן באתי להשיב בקיצור נמרץ על מה שכתב וז"ל ונ"ל שרצון הרב וכו' עד תיבת אם כוונתי ועמדתי על דעתו בזה בוודאי כוונתי כך הי' כמבואר מתוך לשוני מעל"ד כאלו לא יצא הפס"ד מיד ראובן דמי והשבועה חל כדמעיקרא וממילא יוכרח לוי כאשר כתב למעלה בלשונו וכו'. כן הוא כוונתי ודעתי.

ב ומה שכתוב שוב בלשונו הנז' אודות הדקדוק מהג"ה ש"ע ר"ט פ"ג וכו' דמשמע דצריך ע"פ טעם לשתיקתו וכו' משא"כ בדשתק כמה ימים וחדשי' וכו' בוודאי יכול לדקדק בזה וליישב כסברתו ועל כ"פ אליבא דדינא אנחנו כולנו כחדא.

ג והי' זה שלום מאד"ה ממני אהו' ישעי' הלוי הורוויץ החונה פה ק"ק ורנקפורט:

תשובה ריט

א שאלה: אל הר המור גבעת הלבונה נרדו נתן ריח לשבעה חכמות וגם לשמונה וכו' אחר אשר כל הנחלים הולכים אל הים מה יעשו מי גבים קטנים מים המוכים מים המכזבים יאמרו נא נלכה גם אנחנו אל מקור מים חיים אולי נטהר מנגעינו הקשה אולי יתעשת לנו וימתיק מרירתינו ולא נאבד בספיקתינו והוא בהיות אשר ידענו כי רב חילו וכי כביר מצאה ידו שכל חכמה ומדע נוסף על חכמת האמת תורתנו הקדושה ובפרט בחכמת התכונה היא סדר מעמד ומצב ומהלך צבא השמים ובעינינו ראינו כמה אגודות

חבילות וקונטריסים שכתב בחכמה זו לכן צמאה נפשינו היבישה אין כל למים טהורים ולא יערוף כמטר לקחו ותזל כטל אמרתו לבאר לנו איזה דברים אשר אני נבוכים במה שנמצא בש"ס בחכמה זו.

ב ובקטן נתחיל והוא מ"ש רש"י בברכות [דף נ"ח ע"ב] עקרב היינו כימה וממזל טלה הוא ומלבד שככסילים נסכל ענין כסיל וכימה בעצמן ולא ידענו כי מה הוא אף דשותא דמרן רבן של הגולה רש"י ז"ל לא ידענו פה כי מה ענין מזל עקרב למזל טלה והמה רחוקים זה מזה כמעט כרחוק מזרח ממערב והרב הגדול מהרש"א ראה בעוניינו ולא הניח דעתינו:

ג תשובה: והנה ע"ד שאלתך בענין ביאור פי' רש"י יומתק בפי מ"ש הראב"ע על דברי שטוב לאדם לומר לא ידעתי או לשתוק מלומר דבר שאינו הגון ובכה"ג השיב לשואלו [בעל תשובות באר עשק בתשובה צ"ח] מאמר נפלא והוא כרישא דעמי נדיב וסיפא דאכן יש וביאורו דתרי קראי ננהו אחד מסיים לא ידעתי ואחד מתחיל אף אנכי אומר כן בדבר ששאלת ובכלל חכמה זו. ואשר כתבת כי ראית אצלי קונטרסים הרבה אמת הוא כי יגעתי בחכמה הלז ולא מצאתי תאמין אמונת אומן כי נפשי חשקה מנעורי לעמוד על שורשי המציאות מפי ספרים אשר חוברו על זה כגון ספר צורת הארץ. והשמים והעולם וספר כתוב ספר הגלגל ואשר דברו מזה כגון קידוש החודש ופירושיו. וספר מ"נ ופירושיו וספר צ"ל לר"מ בן זרח ושבילי אמונה ושלשלת הקבלה וספר עמנו אל ורמ"י והתי"ט [וספרי ריש"ר מקנדיאה גבורת ה' וחביריו] גם בספרי א"ה נוסף על קדושת הש"ס שדיבר מזה באיזה מקומות זעיר שם זעיר שם. ובאשר ראיתי כי כמעט אין דבר מוסכם בלי מחלוקת. ונפלו בדעתי על כל צד מצדדי דעתם תילי תילים ספיקו' וקושיו' ומבוכות.

ד אף כי תליתי בחסרון השגתי וכאשר הוא האמת בלי ספק וכמאמר המורגל סתם מקשין ע"ה לכן לא די שמשכתי ידי מלבלות עוד זמני בחקירה ודרישה ומלחדש דבר או להכריע בין הדעת מסברא או מגמ' אף כי קמתי בשחר ושרפתי בחמתי ומר נפשי כמה גוילין וניירות חבלתי מעשי ידי אשר טרחתי בו זמן רב ואמרתי כי כבר השגתי די מה שהגעתי לידיעת לא ידעתי כמ"ש הגאון החסיד על אמרתי אחכמה וגו' והסכמתי למ"ש הרמב"ם במ"נ ח"ב ס"פ ד"ד שאין דבר ברור בחכמה זו.

ה והנה אמרתי אציגה נא עמך ריש מילין מן המבוכות והתמיהות אשר היו לי אפס קצתם תראה מן הבא בידי לשני טעמים. האחד למען לא תאמר בלבבך כי דחיתיך בקש מבקשתך ובשוא ודבר כזב חלילה. והשני אולי ע"י חשך הספיקות יתעורר לב הקורא אשר לבבו יבין וידע יותר מלבבי ודעתו ורחבה מדעתי ויסיר מוץ הקושיות

ותבן המבוכות ויברר בר שבתוכו בבר לבו עד יוציא אור מתוך חשך ויצא כנוגה צדקו במאמרו. ובכה"ג כתב התי"ט מס' כלאים ובזה ג"כ התנצלות בעד הרמב"ם נגד השגת הראב"ד על מ"ש בענין בחירה וידיעה.

ו ואען ואומר כי זאת הארץ אשר אנחנו עומדים עליה וראינוה תמיד בעינינו מחולקים בעלי החכמה הזו כי י"א שהיא עם המים שסביבה דמות כדור עגולי והיא כדור שלם עד בני אדם הולכים מעבר שני לארץ ממש תחתינו וכפות רגלם נגד כפות רגלינו ממש. ואין תמיה מה שא"א לאיש בער שלא יוכל לקרב אל השכל הגס שלו מה שמובן וברור וידוע אמיתתו לבעלי מדע כמ"ש הרמב"ם בזה ובשני קווין ההולכי' ומתקרבין ולעולם אינם פוגשים זה בזה במ"נ. כ"ש שאל יכחיש אדם אמיתות דבר מפני שלדעתו א"א לעמוד עליו כמ"ש הרמב"ם בהקדמת פירושו למשניות על גודל גרם השמש וזה ברור ממיני אומניות ותחבולות והמצאות יום יום כי לפני שיצא הדפוס לאור הי' מכחיש אדם אפשריותו והצורף א"א לו להשכיל מעשה רוקם ציורים נפלאים הדקים בבגדי משי וכן ההיפך. וי"א שהארץ שקועה חציה ושטה במי אקיינוס כפוח שט בקערה של מים ולפי זה נכחיש דרי מטה ממש נגד דרי מעלה. והמה מכריחים דבריהם באמרם כי חומר גס בהכרח ינוח על דבר והבל יפצה פיהם כי נשאל אותם לדעתם על המים ועל הרוח שסביבו ועל האש שסביבו וע"כ יאמר שהכל תלוי על בלי מה בכחו של היוצר ב"ה וב"ש.

ז ורז"ל סתמו דברים במס' חגיגה ואמרו והארץ על המים ממקרא מלא לרוקע הארץ על המים. ומה שנחלקו בב"ב דכ"ה ע"ב אם עולם לאכסדרה דומה וכו' אין ענינו לזה רק בתמונת השמים ומהלך החמה. וענין ז' כוכבי לכת זכרו רז"ל במס' שבת בפרק בתרא גם בסידורן שם בענין פורסא דדמא ע"ש פי' רש"י על מאדים בזווי. וצ"ע מאד אחר כי לכ"ע כל אחד יש לו גלגל מיוחד איך נאמר שהם משמשות שעה אחר שעה כסדר שכתב רש"י ובפרט חמה ולבנה. ומה ענין השימוש שהרי אין מהלכם זה אחר זה ויש עשו להם בתים במזלות קצתם לכוכב ב' מזלות וקצתם רק אחד והמשורר הגדול בעל עמנו אל כתב בדרך הלצה שע"כ קראו לכוכב כוכב כת"ב [וכן קראו רבינו יש"ר בספר ג"י מדרגה ה'. עי' ק"י פי' על הכוזרי דרמ"ז] מפני שבתיו תאומים ובתולה (לפי רז"ל סוף שבת שכתבו דספרא דחמה הוא שמו זה נאה לו) וכ"כ יודעי עתים ומי יתן ונרע ציור זה כי י"ב מזלות סובבי' תמיד וכן כוכבי לכת שהם בז' גלגלים והמזלות בגלגל השמיני:

ח והנה הרמב"ם בספר הי"ד הגדול והנורא כתב בהלכו' יסודי תורה רפ"ג כי הגלגלי' נקראו שמים. וכן יובן ממ"ש בספרו ח"ג מ"נ פי"ד שמ"ש עובי כל רקיע ת"ק נאמר

על הגלגלים שהם ז' כוכבי לכת וקצרה דעתי להבין מ"ש שם ח"ב פ"ט ששצמנ"כ הם כדור אחד ועמ"ש פכ"ד. ואין להקשות איך יתכן זה המרחק בין הגלגלים אחר שהסכימו התוכניי' שהם כגלדי בצלים זה על זה ואין ריקות ביניהם כלל [וכ"כ ריש"ר שם מי"ד. ע"ע ספר ק"י על הכוזרי דקפ"א ע"ב ועי' מ"ש עוד להלן] די"ל דמ"ש מהלך ת"ק ר"ל מקערוריתו של זה עד קערוריתו של שני הסמוך לו וכן מגבנונותו עד גבנונותו של שני וכ"כ במ"נ שם וגם זה נגד דרז"ל שהרי אמרו מהלך ת"ק על עובי כל רקיע וגם על המרחק. וכמו שיסד הפייט ישר"ה לכסא. ומה שהפליג הגאון החסיד ברוב חסידתו שאין ערך רק כגרגר חרדל [ומחבר פי' התפלה כתבו בתחינה והוסיף בה דברי' משובשים סבר דמצוה עביד והוא עון פלילי ועל כיוצא בזה אמר קהלת ולבך אל ימהר וגו'] כל גלגל נגד השני שעליו לא הבנתי הן שנאמר שר"ל הגלגל או הכוכב שבו מה הפלגת אין ערך שאמר.

ט וכן נ"ל ג"כ דעת ר"ש בן גבירול בכתר מלכות דלא זכר שום רקיע רק ז' גלגלים וגלגל המזלות וגלגל השכל ודו"ק משמע שהן הן הגלגלים הן הן הרקיעים שהרי כתב למעלה מהם גלגל השכל וכסא כבוד. אכן הר"מ אלשיך כתב בשערים שהקדים לפי' משלי גם קרוב לסוף התורה פסוק אשריך ישראל וגו' ובגאותו שחקים שברקיע שני הוא האשון כי וילון אינו משמש כלום כארז"ל שם חמה ולבנה כוכבים ומזלות.

י וכ"כ המקובל האלקי מהר"רמק בספר הפרדס שער ששי הוא סדר עמידתן פ"ג דל"ו ע"ב. והנה [ע"ס ג"י הנ"ל מ"ה] בסידורם זה על זה ג"כ מחולקים בעלי תכונה כי י"א שגלגל חמה סמך על גלגל לבנה וכן י"א. וענין י"ב מזלות. לא נזכר בש"ס רק בברכות דף ל"ב ע"ב על התשכח אשה עולה י"ב מזלות בראתי ברקיע וכו' אכן באיזה מקומות שמעינן מכללא כמו בב"מ פ"ט דק"ו ע"ב עד דאתו אריסי מדברא וקיימי כימה אריש"יהו בפי' רש"י ובמס' ר"ה די"א ע"ב ושם יש לי מבוכה גדולה בדברי התוס' אי"ה נדבר בו טרם נכלה דברינו שלא יהי' בית מדרשי רק מבוכות בלי חידוש וקושיא ברורה.

יא אכן במדרשי' מצינו בכמה דוכתי כמו בב"ר בפרשת הנחש. גם על במאזנים המה מהבל גם נתנו טעם למה נתנה תורה בחודש שמזלו תאומים שיש לו פה. גם על טלה אריה מסובכו לחרבן ב"ה בחודש אב וכן יסדם הקלירי בגשם וטל ובקינה אז בחטאינו. וענין המזלות הם תמונות הכוכבים בתמונה ההיא ויש מהבילים ומכחישים הצורות לגמרי וכתב הרמב"ם בספר הי"ד פ"ג מיסודי התורה שבגלגל ג' שם קבועין הכוכבים וגלגל ט' חלקו לי"ב חלקים והעלו להם שמות ע"ש צורות הכוכבים שלמטה ממנו בגלגל א' וכתב ע"ש שיראו הכוכבים הגדולים שבו תבנית הצורות האלו (ר"ל כי ודאי לכל הכוכבים אין מספר והמה ממלאים כל הגלגל בלי תמונה ותבנית להם) וכתבו חכמי

אומות שיש בגלגל מ"ח צורות דהיינו נוסף על י"ב מזלות עוד ל"ו וקראו להם שמות כמ"ש יודעי עתים בקאלענדר וזכרו מספר הכוכבים שבכל אחד מהם ואמרו כי מספר כלם יחד אלף כ"ב (וכתבתי בספרי עה"ח חלק פרפראות שעולים גי' ברי"ת קוד"ש כי בר ישראל נמלט מהוראתם וגזירתם אפי' למ"ד יש מזל לישראל ע"י שמרו ברית קודש כמו אאע"ה שיצא מאצטגנינת שלו ע"י המילה בקראו שמו אברהם) וזכר כל זה ר"מ בן זרח בספרו צ"ל מ"א כ"א פכ"ז וכתב שם שלמראה עינינו יחסרו קצתם לרוב קטנותם לפעמים וכ"כ בשה"ק ריש ח"ב.

יב וצ"ע שהרי הרמב"ם כתב שהתמונות נעשו מכוכבים גדולים ועוד קשה במ"ש הנ"ל שם בסרטן יש ט' כוכבים ובטלה י"ג. איך יצויר צורת סרטן מט' כוכבים וטלה מי"ג ובכה"ג עוד טובא. ולד"ה המה בגלגל ח' וצ"ע בזה על רש"י מס' ר"ה שם במ"ש גלגל חמה. ורשב"ג בכתר מלכות זכר ג"כ ענין י"ב מזלות בגלגל השמיני גם הפליא לעשות בזכרו מדת כל כוכב וזמן הקפתו את גלגל שלו ונמצא בקצתם שינוי בספרי חכמי ישראל וחכמי א"ה וכתב שעל גלגל השמיני גלגל המקיף בכל יום ומכריח כל הגלגלים שבתוכו להקיף עמו ממזרח למערב וכ"כ בספר צורת ארץ ובמיימוני פ"ג מיסודי תורה ובצ"ל מ"א כ"א פכ"ה ובגינת אגוז דל"ז ע"ב ובשה"ק ריש ח"ב ובשבילי אמונה נתיב ב' סוף שביל ג' והראב"ע בפירושו לעשות הדברות ובפירושו לתילים מזמור ח' עשה שתי מעונות הא' לכוכבים בכלל והב' לגלגל המזלות ההולך ממזרח למערב ולא ידענו מה הי' לו וע"ע בחיי פ' כי תשא דק"כ ע"א ובמחילה מכבוד הרב מהרש"א ששגה בחידושי אגדה באגדת חלק בענין דור המבול דק"ח שבנה בניינו על יסוד שגלגל המזלות מכריח כוכבי לכת ממזרח למערב ולא היא רק ע"י גלגל ט' נקרא גלגל היומי והרלב"ג בספרו מ"י מ"ה פ"ד מיאן מלהאמין שיש על גלגל המזלות גלגל היומי כלל [ע' ג"י מ"ג].

יג והנראה מכל הגדולים הנזכרים שזה שלמראה עינינו השמש אית מן המזרח ותשקע במערב אינו ע"י הקפתה והליכתה בעצם כי הקפתה בגלגלה ממערב למזרח רק ע"י גלגל העליון המקיף כל גלגלים הסגורים בו ממזרח למערב בכל יום. וזה גורם לנו מבוכה בכמה פסוקים ומאמרי רז"ל בש"ס ומדרשים שכלם מורים כאשר עינינו רואות וכפשטן של דברים והמקראות שעצם מהלכה ממזרח ואי כדבריהם בטלה מחלוקת ר"א ור"י במהלך החמה בלילה אם סובבת למערב הארץ או למעלה מכיפת הרקיע. גם נשתבש עלינו מזה ענין יומא אריכא וקטיני שהם ע"י שינוי המעגלים.

יד כ"ש ענין חילוקי הצופים וחילופי המקומות עד שכאפשרות שימצא מקום כל השנה יום חוץ מלילה אחת וכן בהיפך ומקום שחצי השנה כלו יום וחצי השנה לילה ושאין

לך שעה שאין בה יום לקצת מקומות שבכדור ולילה לקצת שנזכיר בסמוך שאת כל אלה אף שלא נבינו על בוריו אין לנו ראיה על סותרו מש"כ אם זריחת החמה מן האופק ושקיעתו למטה מהאופן ע"י גלגל המקיף המכריחו ע"כ יהיו כל הימים והלילות שווין וכל המקומות שווין.

טו ועוד קשה לפי זה למה לא נראה גם הלבנה וכוכבי שצמנ"כ וכל כוכבי הנבוכים רצים בכל לילה ממזרח עד מערב עם גלגל המקיף שהרי ג"כ סגורים בתוכו. גם נשתבש עלינו מכמה פנים צפי זה ענין מיעוט הלבנה והגדלתה בכל חודש כי לא נדע סיבתו כלל. והנה שיטה דפרק מי שהי' טמא דאמר מעמוד השחר עד הנץ החמה ה"מ ופי' רש"י שהוא תחילת כניסת החמה בגלגל ע"ש דצ"ד ע"א. משמע שבלילה החמה מהלכת חוץ לגלגל ואמר שם סומכי' דרקיע אלפי פרסי וע"כ ר"ל מ"ש רקיע גלגל שלה והוא ג"כ מ"ש מ"ד שבלילה נכפפת ויוצאת שעוביו של רקיע ממש ארז"ל שהוא מהלך ת"ק.

טז וכבר זכרנו דאין זה מוסכם מכל ושי"א דאין ז' רקיעים לז' גלגלים. ושם בגמ' פ' מש"ט דזה דעת חכמי ישראל וא"ר שנראין דברי חכמי א"ה יע"ש ובתוס' עירובין דנ"ו ע"ב. ובב"ב דכ"ה ע"ב דר"א ור"י תרווייהו ס"ל הכי ולפי זה ג"כ בטלו דברי האומרים שאין שעה בכ"ד שעות היום שאין בו יום לאיזה מקום בארץ ולילה לבני מקום שכנגדו. עד שהרז"ה האריך מאד במס' ר"ה שאיך נשמר שבתות וי"ט אם לנו ליל שבת לאחרים ע"ש ובליל מוצאי שבת לאחרים יום שבת והביאו המוסקאטי בספרו קול יהודה פי' על הכוזרי. והאריך בדברים שכליים כזה יע"ש והתירוץ המסולת שבהם שכלם נמשכים לפי מצב ארץ אשר ה' דורש הוא א"י ונצרך עכ"פ לזה כאשר ראינו ערכי שינויי יום ולילה גם כלפי מעלה שאומרים המלאכים ביום קדוש ובלילה ברוך במדרש ובגמרא שאומרות מ"ה שירה בלילה וחשות ביום וג' משמורות הוי לילה ובפ"ק דט"ז מחלק מה שעושה הקב"ה בג' רביעי היום וע' תרגום שני פרשת האזינו.

יז עם שלפי דעת זו צ"ע איך בכל הכדור תקדם עליית השחר בערך שוה לפני נץ החמה גם מה ענין עמוד השחר הלא תמיד החמה תחת גלגלה. וכל זה בשיטת האומרים שמקפת בין ביום בין בלילה למטה מהגלגל את כל כדור הארץ מש"כ אם בלילה מקפת למעלה מגלגלה ותחשיך כל הכדור אין אור בשום מקום בעולם התחתון. וצ"ע אם היא למעלה בגלגלה איך נראה אור הכוכבים שהם בגלגל השמיני ואם ביום אינם נראין מפני אור היום איך נראין בלילה והלא השמש בגלגלה למטה מהם ואור דידה הי' ראוי להאיר דרך גלגלה כי הגלגלי' כלם ספיריים שע"כ נראין הכוכבים דרך ז' רקיעי'.

יח ויש לנו ספק באור היום גופיה מהיכן בא מה הוא נושאה וסיבתה אם הוא אור בפני עצמו ברא ה' כמ"ש ויקרא אלהים לאור יום וגו' ונצרך לומר שהוא בא ברצונו יתברך זמן מה לפני יציאת החמה ויותר נוח לקרב זה אל השכל לדעת הסוברים שבלילה מקפת למעלה מהגלגל כי אם מקפת הארץ גם בלילה רק שזמני יום ולילה לפי המקומות ובכל מקום שתשקע החמה שם הוא לילה. נצרך לומר שגם אור היום מתגלגל כך שלפי המקום בא יבא ולא יאחר מלבא שיעור מה לפני נץ החמה.

יט ובכה"ג צ"ע בעמוד השחר ממש. או נימא דאור היום מאיר מכחה של שמש מיד שהתחיל לכנוס תוך גלגלה או סמוך ליציאתה התחיל לשלח אורה בריחוק מקום אף כי עדיין לא חזרה בכח. ונראה כי נחלקו חז"ל במס' חגיגה אם אור הראשון נגנז אור הנברא ביום א' אינו ענין למאורות שביום ד' ואם הראשון יגנז נברא אחר תחתיו והוא אור היום שלנו שהרי למדו גניזת אור ממה שלא נאמר ויהי כן רק ויהי אור מכלל דאור אחר הוא וכמ"ש גם בג' ימים הראשונים ויהי ערב ויהי בקר. או נאמר הן הן המאורות שנבראו בראשון ולא נתלו ברקיע עד יום ד'.

כ ומ"ש לעיל כי נשתבש עלינו ענין הקטנת וגדלות הלבנה לדעת רשב"ג דס"ל דגלגל המקיף מכריח כל צבא מרום אתו עמו לילך ממזרח למערב לא תבין שאני מבין היטיב ענין מולד הלבנה והגדלתו עד חצי החודש והקטנתו אחר חצי חודש כי לכל הדעות לא ידעתי ולא ירדתי לפלגות בין ראובן כי שורש ענין י"ג שעות שאין אור הלבנה ניכר לכל דיירי ארעא כתבו שאז תעמוד הלבנה ממש נוכח החמה ומאיר פניה של מעלה כלפי החמה שמזיו אורה מקבלת אורה ומאירה.

כא וכל מה שתתרחק מכנגדה מכח אור החמה קצת מפניה כלפי מטה עד חצי החודש שתעמוד החמה רחוק מאד ממנה נוכח פניה שלמטה כלפי דידן וכו' ונקל להבין זה אם נצייר שבכל פעם החמה על הלבנה למעלה בשמי מרום בעת המולד שאז פני לבנה המאיר למעלה מקבלת אור מפני החמה אבל אמר נא ישראל מי שהוא הבדור יתום הזה והלא מולד הלבנה לפעמים ביום ולפעמים בלילה ובשעות מתחלפות ובלילה הולכת למטה תחת הארץ לחכמי א"ה ולר"א הולכת למעלה מן הכיפה ולר"י מסבבת וזה בכל יום ויום ואיך אפשר לומר שבעת המולד אור פניה לצד מעלה כי מקבלת אורה מאור החמה שעליה ממש גם בעת מילואתה איפה החמה עומדת תחתיה ומאיר פניה של מטה.

כב האמנם האומרים שבלילה מהלכת החמה תחת כדור הארץ יאמרו שהשמש תעמוד תחת הארץ ממש נגד לבנה שעלי' כי לגודל השמש וקטנות כדור הארץ לא ימנע כדור

הארץ את אור החמה מלהאיר פני הלבנה וזה ג"כ מצד עצמו נכון ואמת וכ"כ רמ"י בלבוש בפירוש אבל מי שם האמת תחת הארץ לכל חכמי ישראל. והרב המקובל מוהרמ"ע במאמר העתים פ"ט כתב לחבר יד ב' הדעות וס"ל כי בלילה יוצאת חוץ לכיפה הוא הגלגל או הרקיע ומקפת מבחוץ לכדור הארץ מתחת ליושבי תבל עד שובה בבקר שנכנסת מחוץ לפנים ומאירה ליושבי תבל מבפני' לכיפת הרקיע ובאמת כמה דברים נתיישבו בזה והרב מפרש מ"ש בגמ' למעלה מן הרקיע דבפסחים וב"ב ר"ל חוץ לכיפה ונקרא למעלה ומ"מ ר"ל למטה מן הקרקע כך נ"ל דעתו וחכמי א"ה ס"ל שהולכת שלילה למטה מן הקרקע תוך הכיפה כמו ביום וא"כ מצינו עמידת השמש למטה נגד הלבנה ומאירה כולם.

כג מ"מ צ"ע איך נבין הלא השמש והירח אינם עומדים רק הולכים במרוצה רבה נפלאה זה ביום וזה בלילה ועינינו רואות ואיך תגדל ותקטן אור הלבנה מעט מעט מיום ליום ואין ניכר לעינינו בלילה אחת שינוי בו משעה לשעה אף כי תזוז ממקומו חלק גדול ברקיע השמים כרחוק מזרח ממערב וכן ירוץ גם החמה ויותר וע"כ לא תשאר מכוון תחת השמש או מרחק שוה מכנגדה כל הלילה. ולא ישתנה בכל עת בגודל וקוטן מעוט אור ותוס' לפי נליזתה בריחוק מקום מנגד החמה.

כד וכמה פעמים דברתי מזה עם בני ברית החכמים בעיניהם ובושים ברוב גאונם לומר שדבר נעלם מהם רק בקשו להטעות ברוב דברים את השומעים אף כי המה בעצמם לא ידעו לא יבינו. ואנכי נבער מדעת ולא בינת אדם ולא יספיקו לי כל ספרים וסופרים בעלי מדע בחכמה זו להבינני אמיתת הדבר שתנוח דעתי בו אף כי בלי ספק גדולי הקדמונים הרמב"ם וסייעתי' והאחרונים רמ"י שפי' קידוש החודש ושאר מפרשיו והתיו"ט וכיוצא בו ירדו לתוכן הדברי' מ"מ בעוניי לא מצאתי לי רב שילמדיני ויאיר עיני בו רק אם אני לא אדע מה זכה בגה"ז ומה חטא אד"ו כמ"ש הראב"ד.

כה ונחזור לדברי רשב"ג בכ"מ שגלגל העליון החוזר הוא המגלגל בכחו כל הגלגלים ממזרח למערב בכל יום ובכלל זה גם גלגל המזלות ונא' שהמזלות בעצמן או הגלגל בעצמו (כי נחלקו חכמי ישראל עם חכמי א"ה אם גלגל קבוע ומזלות חוזרים או בהיפך בפרק מש"ט הנ"ל) [דצ"ד ע"ב. ושם א"ר תשובה לדבריהם וכו' ורב אחי השיב לקיים דבריהם ונדחק ולא ידעתי מה היה לו לרישי"ר בספרו ג"י מ"ה שכ' שהודו ח"י לחא"ה.

כו וראיתי בס' ע"מ מאכ"ח ח"א פי"ב שג"כ השיג בזה ממש על מפרש א' שכ' כך ולא ידעתי מנו כי הרב רמ"ע בע"מ קדם טובא כי רישי"ר בימי היה והכרתיו בהיותו בפראג ובבואו לווירמיש שנת תי"ב] סובבים ופונים ממערב למזרח ותשלם הקפתו בהמשך

שנה שלימה שס"ה יום ורביע. אכן הגלגל החוזר מכריח הגלגל הזה עם המזלות שבו להקיף ממזרח למערב בכל יום ויום וכזה ארז"ל שבכל חודש יעלה מזל של אותו חודש תחיל' מן האופן לאור הבקר (הכי מוכח בב"מ דק"ו ע"ב וכ"פ שם ובמס' ר"ה די"א ע"ב וצ"ע דויהי ערב ויהי בקר כתיב דערב קדם וכן סדר ד' כוכבי לכת בפרק מפנין מתחילין בליל ד' וצ"ע) ושוהה בעלייתו ב' שעות ובתוס' דר"ה כתבו השוהה ב' שעות עם חלק א' משלשה בשעה נ"ל לפי דקשה אם כל ימי ניסן עולה טלה בתחילת היום ממש אם בכ"ט בו טלה טלה תחיל' איך ימהרו מרוצתם שיסבבו י"ג מזלות ביום ל' עד כי יעלה בר"ח אייר שור תחילה לכן כתבו עם חלק א' משלשים ואם הגר' נכונה טעות ביד בעל המאמר אפי' לפי דעתו שטעה עוד במספר שלשים כמו שנבאר בסמוך והנראה להציל האומר ולהגיה פחות מחלק אחד משלשים כי אם ר"ל נוסף חלק בשלשים בא היפך הכוונה ונתחזקה הקושיא (ודמיא למה ששמעתי מפי מלומד גדול אינו בן ברית ראיה לשמור ביום א' ולקדשו תחת יום שבת מפני שנתאחרו הימים יום שלם בימי יהושוע כשאמר שמש בגבעון דום כיום תמים ושחקתי עליו כי כלפי לאי שאם זו סיבה הוא יותר טעם לתוגרמיים ששובתים יום הששי) וע"כ ר"ל פחות מחלק שלשים לפי דעת אותו גדול בעל התוס' ומ"מ נ"ל שתלמיד טועה כתבו ושגה בעיונו כי סבר היה לאסוף ולקמץ שעה בל' ימי החודש. והלא אם כל מזל שוהה ב"ש פחות חלק ל' משעה ימהרו מיום ליום י"ב חלקי ל' משעה כי לכל מזל חלק ל'. ויבא לל' יום ש"ס חלקי למ"ד והם י"ב שעות שלימות מהלך ששה מזלות.

כז והנכון לגרוס בתוס' ב' שעות פחות חלק מחלק ק"פ בשעה ור"ל כי ביום א' דחודש ניסן עולה טלה בתחילת היום בב' שעות פחות חלק מק"פ בשעה. עד כי יתאספו בי"ב מזלות לכל יום י"ב חלקי ק"פ משעה לכן ביום שני לניסן עלה תחילה טלה לפני היום י"ב חלקי ק"פ שהוא חלק ט"ו משעה ובל' יום יתאספו ב' שעות שהוא בקרוב זמן עליית מזל א' וחלק ט"ו לכן בכל יום מימי ניסן יקדים טלה לצאת יותר מיום שלפניו עד שר"ח אייר יעלה שור בתחילת היום כי יגמר עליי' טלה כלו לפני אור היום (ואף דגם זה אינו מדוקדק כי גם בלה"נ צ"ע בגמ' עד דאתי אריסי וכו' כי ע"כ נשתנו קצת שנים ע"י חדשים של לבנה ועיבורי השנה מ"מ מ"ש נ"ל ברור בע"ה).

כח ובדבר שתמה' על דברי רש"י במ"ש עקרב היינו כימה וממזל טלה הוא יפה תמהת ואין בידי תירוץ וישוב נכון אלא אם נא' שאין עקרב דנקט רש"י עקרב שבמזלות רק צורה אחת אחר' ומנא ליה לן זה גם במ"ח צורות שזכר בצ"ל לא נמצא רק עקרב א' (ובכה"ג כתבו התו' בפסחים דל"ה רע"ב וא"א דעקרב דרש"י עקרב דפסחי' ונצרך לו' דג' הן)

וכבר השיגו התוס' בב"מ דק"ו רע"ב במ"ש רש"י שם דכימה הוא זנב טלה רק עש הוא זנב טלה וכימה סמוכה לה וע"ש ולבאר אלו שלשה הנמצאים במקרא א' עושה עש (הוא עיש) [הכי מוכח בש"ס ברכות ס"ד נ"ח] כסיל וכימה באיוב ט' מצאתי בס' צ"ל הנ"ל צורה הראשונה עיש ובניה ר"ל כוכבים ז' ואתי שפיר ראשונה שהוא בטלה רק דצ"ע שהיא בסוף וזנב טלה. ובילקוט איוב שם ט' מפרש עיש זוגיתא והיא תרנגולת ובצ"ל צורה הט' התרנגולת ובספריהם ראיתי שלועזין עש ועיש שבאיוב ט' ול"ח דען וואגין. ובצ"ל שם שעיש ובניה אצל הקוטב הצפוני אפשר שמ"ש חז"ל עגלה בצפון ר"ל עגלה לא עגלה ור"ל שור וכבר כתבו התו' בפסחים דצ"ה רע"ב דאין עגלה דשם מזל שור ואין עקרב דשם עקרב דמזלו.

כט ועל כימה סי' ל"ח לועזין דיא גלוקי"ן והוא פירוש מוטעה בא מפי' עיש כי שם יתכן ממ"ש ע"ש על בניה תנחם כי התרנגולת מצטערת מאד לפי שעה על אפרוחיה. וקורין בל' אשכנז התרנגולת אם האפרוחים גלוק או בכינוי מפורש לנקיבה גלוקין [וכן מפורש בתרגום].

ל ועל כסיל פרשו אורייאן ונ"ל דעת המפרש שהם כוכבי מזרח ולכן נקראים אורייאן כי מזרח נקרא אורייענט בלשונם (ודלא כפי' הנדפס שם בהג"ה) ומזה קצת ראיה לפירוש מאי אוריה אויר יה שר"ל מזרח נקרא כן וקוראין למרגליות הטובי' ומובחרים אריינטאליש ואפשר כי על כן נקרא בזוהר כוכב השחר העולה במזרח אלין דמרגליתי' כי במזרח גדלים מרגליות הטובים ואפשר שבכח כוכב זה לגדלם ופי' אלין מקל כמו לא באלה דשבת ובאגדה פ' הספינה ומחינן לה באלוואת' וכו' ע"ש שמתמר ועולה כמקל.

לא והנה בפיוט קרובץ י"ט אחרון של פסח זכר ג"כ כסיל וכימה ופי' המחזור כ' שכסיל שולט בקיץ וכימה בחורף ויפה פי' כבגמ' פ' הרואה ס"ד נ"ט רק דלפירש"י שעליו שאלת דכימה הוא מזל טלה איך יתכן [ולפי מ"ש במ"ע אופן קכ"א שאלו הם כלל המזלות אפשר שאע"פ שהם במקומות מיוחדים מ"מ יש להם שליט' וכח בכל המזלות זה בכל הקיץ וזה בחורף אף שקצרה דעתי לירד לעומקו ולהבינו] לפי זמן עלייתו שהוא תחיל' הקיץ שיהי' מופלג בטבע הקרירות.

לב ואין להקשות אם הוא ממזל טלה ומפרש בש"ס מה כימה כמאה כוכבי על מ"ש בצ"ל שבמזל טלה יש י"ג כוכבי' כי כבר כתבנו שר"ל כוכבים גדולים הנראים. עוד כ' בפייט הנ"ל עיש בצפון ועקרב בדרום מונחים ונראה דסתם כמ"ד בברכות שם שהוא רישא דעגלה. וכבגמ' דפסחים הנ"ל דלעולם עגלה בצפון ועקרב בדרום ואינם מזלות שור ועקרב הסובבים כמ"ש התוס' ודלא כפירש"י בברכות שם שפי' רישא דעגלה הוא מזל

שור וכוותי' מסתברא מדאמרי לה זנב טלה הסמוך לשור וכמ"ש רש"י. ואיך שיפורש יש תמה על הפייטן דסתם כך שהרי הגמ' אמר ומסתברא כמ"ד זנב טלה.

לג הנה אהובי החוקר בתעלומות חכמה כבר באו תוך דבריי איזה גרגרי' ידיעות תורניי' אבל לישב דעת רש"י מקור שאלתך בפרט או בכללה החכמה וענפיה אין בכחי וכבר סלקתי דעתי וידי מחקור בה כי אין בירור ידיעתו משורשי ועיקרי הדת שמחויבים אנו להאמין בדעה מן הדעות ואפי' בי"ג עיקרי הדת שמוטל על כל איש ישראל להאמין בררנו והוכחנו שהאמונה חיובית וטובה והחקירה תועבה אף כי לכאורה מדברי הרמב"ם במ"נ משמע דלא נקרא אמונה כלל אם לא ע"צ הבירור מתוך החקירה מ"מ ביררנו משאר דבריו שא"א לתפסם כפשוטן רק נאמינם בקבלה אמונת אומן.

לד כ"ש בחקירות חכמת התכונה אשר כמעט אין דבר שאין בו מחלוקת [ע"ס ג"י מ"ה] ובכל צד עלו כמה ספיקות ומבוכות וקשה מאד הציור וההבנה בהם אם לא בקבלה מפי חכם באמת לא בדמיון בחכמה זו וע"י כדורים שיש בהם ג' מרחקים שא"א להבין בציור שטחי על הנייר. וקשה להבין איך יצויר עמידת החמה באמצע הרקיע בחצי היום עם שנאמר שהוא בחצי רוח דרום כדרז"ל על הולך אל דרום וגו' בב"ב ויע"ש פירש"י ואם הקפת רק רוח דרום לפעמים ולפעמים מזרח דרום צפון תהיה תמיד שקיעת' במערב וזריחתה במזרח ועמידתה בחצי היום באמצע הרקיע.

לה ודברים רבים כאלה אשר נברך ליוצר ובורא עולמו בחכמה וע"צ היותר הטוב והיא היודע ברואיו יתברך שמו בברורו ועל אמיתתן ואפס זולתו. ועתה אתה ברוך ה' השמר לך פן יהיה עם לבבך דבר בליעל למהר להתכבד בקלוני לומר כי לא נתתי לבי לדעת כי יש ג' מיני הקפות ללבנה ושהיא תקוע וסובבת בגלגל קטן הסובב בגלגלה הגדול אשר זו הסיבה למ"ש רז"ל פעמים בא בקצרה פעם בא ארוכה או שנעלם ממני איזה ידיעה ואיזה הקדמה אחרת השייכה לידיעה. כי תדע נאמנה כי חקרתי ודרשתי ועינתי וחזרתי על כל צדי צדדים להבין ענין המולד יגעתי ולא מצאתי כי אחר שהחוש מעיד רוחק המהלך הלבנה בשטח רקיע השמים וכ"ש בלילות הארוכים ובהמשך הזמן הזה גם החמה במקום שהיא תורץ מרוצה הנפלאה הן בעצמה או ע"י גלגל העליון המוליכה ומכריחה איך לא תגדל ותתרבה או תקטן ותתמעט בכל עת ובכל שעה לסיבת שינוי מקומו ומקום החמה (ומ"ש רז"ל במס' ר"ה שי"ב שעות מקדימים בני א"י לראות חידושה של לבנה לפני בני בבל ע"ש ד"ך אע"פ שאין ביניהם רק ק"ע פרסאות כמ"ש בספר צמח דוד אין משם לא סתירה ולא בנין למ"ש כי שם גדלת הלבנה בהמשך י"ב שעות עם הקירוב לגדרי א"י הא והא גרמא עם כי היכר דבר במשהו אחר היותו בלתי נראה כלל

א"צ זמן רב כמו היכר דבר קטן ושנתגדל או גדול שנתתמעט וזה ברור) מלבד מה שכמה שעות עומדת לפנינו כמה שעות על היום ויותר לפני הלילה ונראה לעין כל ומזה נדע שאפי' אם אינה נראי' מן זריחת החמה או העננים מ"מ היא עומדת עם החמה וזמני יציאה וביא' של הלבנה הם ג"כ לפי ימי החודש כמ"ש התוס' דר"ה ד"ך בד"ה חצות הלילה ואיך נאמר כי טעם גודלה וקוטנה הוא קירבתה וריחוקה מהחמה.

לו הן אלה קצות מבוכותיי מעט מהרבה לכן אל תוסף עוד ראות פני בחקירות ודרישות בחכמה זו כי אתי היתה ולרוב יגיעם ומיעוט השגה שלחתיה לנפשי וגם אתה עשה כן ופנית והלכת אל גופי תורה הפוך בה והפוך בה ומינה לא תזיע ושמואל ירחינאי שהיה נהירין ליה שבילי דרקיע וכו' ואמר שיכול לתקוני לכולא גולה לא היה מפנה לבו רק במת שהלך לצרכיו כבירושלמי.

לז ואתה שלום וביתך שלום כנפשך החשובה ונפש נענה אהובך הטרוד.

לח יאיר חיים בכרך.

תשובה רכ

א שאלה: ע"ד פלוני שנשתדך עם בת זוגו למרחוק ונודע לו שאין חותנו בעל יכולת כמו שחשב לכן ביקש לבטל הקישור הנעשה בקנס ובחרם ושם עלילות דברים ע"י עצת רשעים ששמע שהכלה בעלת מום שיש לה חוטם ארוך יותר מן הראוי והוא שיעור אצבע קטנה שלה כמבואר בפרק מומין אלו גבי מומי כהני' וק"ל כל מומים הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים.

ב נראה שאם אין הגדלות והאריכות של החוטם מופלג באופן שאין רוב בני אדם שוחקין עליה אין בדבריו כלום דנהי דגבי כהני שלוחי דרחמנא יש קפידה וכן בנשים לענין קדושין מפני דזה נקרא מום בלשון תורה גבי כהנים לפי קבלת רז"ל. וכן אם התנה זה המשתדך ואמר בפי' שלא יהיה בה מום (מש"כ אם אמר שלא יהיה בה חסרון או שלא תהיה בעלת חסרון דאזלינן אחר לשון בני אדם שאין זה חסרון וכן להפך באם יש לה חטוטרת גדולה על החוטם אע"פ דהוי יתור לא חסר הוי בלשון ב"א חסרון שאינו שכיח כלל שהרי מתירין עגונה ע"י סימן כזה עי' א"ה סי' י"ז סכ"ד הג"ה ושם מוכח דחוטם גדולה בשום ענין אינו סי' מובהק ומ"מ נ"ל כמ"ש שאם היתה ע"י ללעג מרוב רואי' הוי מום).

ג מ"מ בדלא התנה דק"ל בנשים דמקודשת מספק י"ל בנדון הנ"ל דלא הוי כלל ספק מפני דאזלינן בתר סוגיא דעלמא ומנהג בני אדם דלא קפדי ולא דמי לחומרא דא"א דמחמרינן

ולכן אע"פ די"ל דאין מוציאין ממון מספק בזה לא הוי ספק (וצל"ע גבי קידושין בדין חוטם ארוך קצת אפי' התנה אם נימא דאינה מקודשת אם אין לועג עליה בשביל זה רק דאם בא אחר וקדשה צריכה ג"כ גט משני) אחר דשכיחא טובא גמרא ונשי דאין מדת חוטם מכוונת כמדה שארז"ל ואין שם על לב כמו שארז"ל בתנאים שאדם מתנה עם חבירו אזלינן בתר לשון בני אדם לכן אפי' התנה אם יש ביד החותן משל החתן מצי תפיס על דמי קנס.

ד וכן בהיפך מעשה שנודע לבחור שיש לכלתו מום והוא שעיניה סגורות מאד באופן שבאם תרצה לראות פני אדם או מה שכנגדה תוכרח לפתוח עיניה בכח ומ"מ אינם פתוחות לגמרי ואני ראיתי נער וב' אחיותיו א' נשואה וא' בתולה שהיו כך דאע"פ שלא מצינו זה מום בכהנים כי אין זה סכי שמש ולא עיניו קטנות כשל אווז מ"מ יצא החתן לחפשי חנם מב"ד דבין בני אדם הוא מום גדול ושינוי רב. ולעד"ן דבכה"ג נקרא מציצי עינא דבכתובות ד"ס ופירש"י פורחות ונעות ותמיד וצ"ע על ביאור מלת מציצא ונ"ל שהוא לשון מציץ מן החרכים והוא הבטה כל דהו בלי פתיחת עינים כראוי שהוא ראיה ממש [ונ"ל דאם נמצא באשה מום תתרנית הוא בהיפך דבכהנים לא הוי מום גם באשה לא זכרוהו כלל רז"ל ומ"מ הוי מום כמו בשאר חושים ואף ע"פ דזה בבעל אין סברא לי' דהוי מום מ"מ באשה דצריכה להתעסק בתבשילין ובטעימתן וע"י חסרון החוש לא תרגיש בסרחונן ועישונן וכל שמצד הסברא הוי חסרון ודאי למום יחשב כמו אלמת שג"כ לא מצינו הו במומי כהנים וראיה ממשתנת במטה ומנוגעת. עי' ש"ע סי' קי"ז והכי מוכח בגמ' דב"ב דקמ"ו סע"א מיהו לפי' ר"ת שם אין ראיה] והנלפענ"ד כתבתי:

ה נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה רכא

א שאלה: אותו איש שישען על ביתו ולא יעמוד תיכף אחר הקידושין וכבר עשו לו כמה רפואות טבעיות וסגולות וע"י מכשפות ולא הועיל ולבסוף בדקו אותו בסימני סריס ומצאו בו רובן. ואמר גדול א' כגובה אפו שנ"ל להלכה לא למעש' [מפני שאפשר לו' כיון דמ"מ יש שום אפשרות שיתרפא גמרה דעתה להתקדש. ומעשה בא' שהכניס לבתו שפסק לה נדן ש"ן זהו' ח"כ על פ"ו פלוני עשיר מופלג שבק"ק רחוקה שבא משם ואחר הקידושין ומיד אחר שנכנסו לבית אביה שהיה בית חתנות נודע שהח"כ זיוף גמור ולא הכניס אפי' פרוטה זולת הח"כ ולא נסתפק שום אדם דקידושין קידושין גמורים וא"א לפטרה בלא גט. וגם אנכי חלילה לי לפקפק בו רק דמ"מ בימי גאונים או גדולי

הקדמונים נראה שהיה מקום לגדול הדור לחלוק ולומר דלא אסרינן בגמ' רק בימיהם שהיה קידושין זמן רב לפני נישואין די"ל דאפילו התנה מחיל אח"כ כ"ש אם בעל א"נ י"ל דוקא כניסה שהוא לביתו ער"ס ל"ג בא"ה והוא אחר קידושין מש"כ זו שנכנסה וחזרה לבית אביה אחר חופה וקידושין ואכתי לא בעיל.

ב ואפי' להרמב"ם דס"ל במקדש אשה סתם ונמצאו עליה וכו' צריכה גט מספק ומשמע ודאי אפי' לא כנס ולא בעל י"ל דוקא במומין ונדרים די"ל דלמא האי גברא לא קפיד דאלו קפיד התנה דדרך להתנות. מש"כ נתינ' נדן דנזכר בתנאים וכ"ע מקפידין ואנן סהדי דגם זה אדעתי' דהני קידש. ואפי' היה חסר מנדן רק שליש וכ"ש מחצה לא כנסה לחופ' ולא קידשה. ואכתי לא בעל דנימא דמני דלא להוי בעילתו בעילת זנות מחל על הכל והיה סברא דאפי' בעל לא אמרינן בכה"ג דמחל שהוא דבר זר ואינו בנמצא דנימא ביה דעלה על דעתו. ונראה דאם אח"כ קדשה אחר צריכה גט משני] שא"צ גט דודאי אדעתיה דהכי לא קדשה נפשה.

ג ומשום יגדיל תורה אמרתי אחכמה לחטט אחר זה אם אמת הוא או לא והנה הטור א"ה סי' מ"ד ושם בש"ע סריס שקידש בין סריס חמה וכו' הוי קידושין והם דברי הרמב"ם וכ' ה"ה שאע"פ שסריס אדם אינו ראוי לבא בקהל מ"מ אינו רק לאו וקידושיו קידושין. ואיכא למידק נהי דראוי לבא בקהל כמו סריס חמה מ"מ למה קידושיו קידושין נימא דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה דאע"פ דאמרינן בכל מומין שבו איתתא בכל דהו ניחא לאו י"ל הטעם משום חמדה כמ"ש רוצה אשה בקב ותפלות מש"כ בדלא מצי לבעול כלל. איברא דבס"פ הגוזל קמא סוף דק"י שכתבו התוס' על מה דמקשה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה וכתבו התוס' דבנפלה מן האירוסין מיירי דאי מן הנשואין וכו' יע"ש.

ד וא"כ למה דמסיק שם דמינח שניחא לה בכל דהו כדר"ל דאר"ל טב למיתב טן דו וכו' ש"מ דאפי' בלא חיבת ביאות ניחא לה מיהו י"ל דלא דמי כלל דהתם בההיא שעתא אין ריעותא כלל ואין כאן טעות כלל רק דנולד אח"כ שמת הארוס ונפלה לפני מוכח שחין י"ל דכשנתקדשה גמרה בלבה אפי' יארע כך תתקדש. ועוד דמ"מ הא דגמרה בלבה משום דלא חששה למיתת הארוס דלא שכיח שימות תוך זמן אירוסת' וסופה שתיבעל לו מש"כ בסריס דהוי טעות בעת קידושין וה"ל טעות בדעתה בלי ספק כמ"ש הכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה.

ה ואפילו להרמב"ם דס"ל קדשה סתם ונמצא בה מומין הפוסלים בכהנים צריכה גט מספק כמ"ש טור ל"ט ואם כן ודאי כ"ש בנמצא בו כל מום שבעולם והכי ק"ל היינו

משום דדרך להתנות על מומין וזה שקדשה סתם י"ל דלא קפיד ויש בני אדם דלא קפדי וכ"ש בנמצאו בו מומים דלחיבת ביאה בכל דהו ניחא לה. מש"כ בסריס דא"א לו לבא לכלל ביאה באשר הוא סריס אדם שנחתכו לו ביציו עם הגיד הניחא בסריס חמה שיש לו רפואה דאפשר דמשום כך גמרה דעתה להתקדש אף כי זה דוחק שהרי ודאי לא דמי למומין דשכיחא ודו"ק מכל מקום יש לדחוק ולומר כך מש"כ בסריס אדם קשה. איך ס"ד דגמרה שתתקדש בכה"ג.

י ולא תקשה על סברתינו זה ממה דק"ל כאביי בקידושין שלא נמסרו לביאה דהוו קידושין כבא"ה סי' מ"א. שאני התם דאין טעות בקידושין בשום צד ואע"פ דסבר זה שתתקדש לו אחת מהנה אין במחשבתו כלום אחר שאין הטמאה בגופי' בינו לבינה מש"כ בסריס. גם לא דמי לקידושי איילוני' דהוי קידושי' להרמב"ם דמ"מ מצי בעיל לה. וא"כ י"ל דמ"ש הרמב"ם דסריס הוי קידושין י"ל בדידעה זו שנתקדשה לו א"נ בסריס דמצי בעיל מיירי כמ"ש המפורשים גבי פוטיפר.

יא ובהנך גוונא אסרה תורה לבא בקהל פצוע דכא וכרות שפכה בין בגיד בין בביצים מש"כ בדלא ידעה ולא מצי בעיל לא שייך לא יבא ודוק אחר דלא תפסי קידושין [וה"ה בנ"ד דלא מצי בעיל וגרע טפי מסריס חמה] ובכה"ג מ"ש הרמב"ם טומטום ואנדרוגינוס שקידושין ספק מיירי בדידעי ובזה ודאי השגת הראב"ד שהקשה והלא אין ראויין להנשא לאו קושיא דמ"מ אחר שנתקדשה דינה כא"א. ומ"ש ה"ה דמ"ש הרמב"ם בשנתקדשו י"ל דבא עליהם אח"כ דרך נקובתן צ"ע דלא שייך זה בטומטום. ומ"מ בדלא ידעי ודאי א"צ גט וה"ה בסריס אדם כנלפענ"ד להלכה לא למעשה:

יב נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רכב

א **שאלה**: דבר זר נעשה באמשטרדם ומפורסם שם.

ב שאחד נעדר בלי בן וצוה לפני פטירתו שילמדו עשרה כל יום תוך י"ב חודש בביתו בשכרם ואחר הלימוד תאמר הבת קדיש [עי' שו"ת ר"ש מדינא חלק א"ח סי' ו'] ולא מיחו בידה חכמי הקהילה והפרנסים.

ג ואף כי אין ראיה לסתור הדבר כי גם אשה מצווה על קידוש השם, גם יש מנין זכרים מקרי בני ישראל ואף כי מעשה דר"ע שממנו מקור אמירת יתומים קדיש בבן זכר היה, מ"מ יש סברא דגם בבת יש תועלת ונחת רוח לנפש כי זרעו היא.

ד מ"מ יש לחוש שע"י כך יחלשו כח המנהגים של בני ישראל שג"כ תורה הם ויהי' כל אחד בונה במה לעצמו ע"פ סברתו ומחזי מילי דרבנן כחוכא ואטלול' ויבואו לזלזל בו. וכ"כ התוס' בפ' אין עומדין על הבא לשחות בסוף כל ברכה לתירוץ ואין לומר שאני שם שהוא תקחז"ל כנזכר בגמ' י"ל דכ"ש זה שלא נזכר בגמ' ומ"מ בא ממדרש ומנהגן של ישראל תורה וצריך חיזוק כמבואר בגמ' יבמות דף ל"ו ע"ב ובכמה דוכתי דע"כ חז"ל עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

ה ואע"פ שלא נאמר שם רק מלמדין אותו שלא לשחות ולא אמר מוחין ואפי' ה"ז מגונה כמו בשמע שמע לא אמר ונ"ל דע"כ לא זכרו הרמב"ם, מ"מ י"ל שאני התם דעביד לגרמי' ולא ילמדו ממנו רק יחשבוהו לגס רוח כמ"ש התוס' באמת לטעם ג"ז.

ו ולכן בנדון זה שיש אסיפה ופרסום יש למחות.

ז והנלפענ"ד כתבתי:

ח יאיר חיים בכרך.

תשובה רכג

א שאלה: שמעון שאמר ללוי שמור לי פרתי בשכר ואשמור לך פרתך חנם ומתה פרה של לוי שביד שמעון אם ה"ל שאלה בבעלים מה שלוי שומר פרתו או כיון דלוי מקבל שכר לא מקרי בעליו עמו במלאכתו כי בא בשכרו ובאם הי' גוף המשאיל במלאכתו לא הסתפקתי דאפי' בשכר מגזירו' הכתוב כבר"פ השואל מש"כ בפרה צל"ע:

ב תשובה: כעת אני טרוד מאד ומ"מ ראיתי בחידושי הרי"ף שלי שפרשתי אותה סוגיא לדעת הפוסקים שנחלקו בקצת פרטי דיני שאלה בבעלים והעליתי סוף דברי ממש תשובה לשאלתך זיל פוק ודוק וזכי והפוך בה אולי משגה היא כי היא מהדורא קמא ומ"מ לא אקוה שימצא שמץ בדבריי.

ג וזה לשוני ת"ר שמור לי ואשמור לך השאילני ואשאילך שמור לי ואשאילך השאילני ואשמור לך כולן נעשה שומר שכר זה לזה ומקשי אמאי שמירה בבעלים היא וכו' נראה דמ"ש ש"ש זה לזה שלא ר"ל שאם שמעון אמר ללוי שמור לי פרתי ואשמור לך פרתך או השאילני וכו' דכל אחד משניהם נעשה ש"ש לחבירו על פרתו דהא תינח בבבא א"ב אבל בבבא ג"ד דשני הפרות ביד אחד א"א לפרש כן.

ד וגם א"א לפרש בבבא ג"ד דאין חילוק בין פרה לפרה דאיזה פרה שנגנבה חייב דא"א לומר דעול השמירה היה שכר למשמר רק קאי על אבידה וגניבה פרה של שמירה אע"ג דלפ"ז לא דמיא בבא ג' דאמר המלאכה תחילה ואח"כ השכר ובבא ד' בהיפך מ"מ האמת

כמו שכתבתי וברור ומקשה אמאי שמירה בבעלים הוא ופירש"י דלא מקשה רק על שמור לי ואשמור לך בבא א' דהוי ממש כל אחד במלאכת חבירו לשמור פרתו. ובבא ג"ד ס"ל פשיטא דלא שייך שמירה בבעלים כי ב' הפרות ביד אחד ואפי' בבא ב' ס"ל דאין שאלת השואל מלאכת השואל למשאיל שהרי לצורך עצמו שאלה.

ה ולכן נ"ל דאם אמר שמעון ללוי השאילני פרתך לחרוש בה ושמור לי פרתי החלושה לע"ע מתה פרה השאולה פטור שמעון. ולרמב"ם ורמ"ה ס"ל המקשין אכולהו גבי מקשה דכלם אי בחד יומא ננהו הוי שמירה בבעלים. ובבבא ב' השאילני ואשמור לך סברתו קרובה להתקבל דמ"מ השואל השגיח על פרת המשאיל שהרי חייב באונסי' ולכן כאלו כל אחד במלאכת חבירו.

ו רק על בבא ג"ד תמה הב"י וכתב דעל בבא ג' שמור לי ואשאילך דמתה פרה דשמירה אפשר לו לומר דס"ל לרמב"ם שכל שכליו של אדם במלאכת חבירו הוא כאלו הוא עצמו במלאכתו לכן זה שפרת שמעון ביד לוי הוא כאלו שמעון עצמו במלאכתו ונשאר אצלו בתימא בבא ד' השאילני ואשמור לך ואני תמה על תימא הנשארת אצלו כי סבר היה דכלהו בבא מיירי שמתה או נגנבה פרה שזכר שמעון בדיבורו תחילה בציווי או בבקשה ולכן גבי השאילני ואשמור לך ג"כ מיירי במתה זו דשאלה לכן תימא למה יפטור שמעון עליה. שא"א לומר שמה שמוטל עליו לשמור פרה השני' של לוי שבזה יהי' לוי במלאכתו.

ז וכבר כתבתי שע"כ בבא ג' הזו מיירי בשמתה זו דשמירה דאי ס"ד זו דשאלה איך ס"ד דהוי שמעון חייב בגניבה כש"ש ואיזה שכר יש לו. ונפלאתי על הב"י שלא הרגיש בזה. שע"כ עלינו לפרש מ"ש כולם ש"ש בברייתא כמו שפרשנו. לכן אם נקבל סברת הב"י בדעת הרמב"ם דס"ל דגבי שואל דפרת חבירו במלאכתו חנם הוי כאלו חבירו עצמו במלאכתו עולה הישוב לכלהו בבא ולא יצאה בבא ג' מן הכלל לשאר בתימא. רק דמצד הסברא עצמה יש תימא אם מהני שאלת הפרה מפני שהיא במלאכתו לפטרו ממיתה חבירתה כ"ש שיהנה לו לפטרו על מיתת עצמה ויהי' כל שאלה בבעלים.

ח וע"ק לפי מ"ש והוא ברור בבבא ג"ד שמור לי ואשאילך השאילני ואשמור לך דלא מפטר רק במתה זו דשמירה. או זולת דקדוקי רק נאמר לדעת הרמב"ם דמה שפרת חבירו בשאלה בידו הוי כאלו חבירו במלאכתו א"כ שמעון שנותן ללוי ב' פרות בשאלה ומתה א' מהם פטור דה"ל בעלים עמו בפרה שנים והא ודאי ליתא כדמוכח וכמבואר בהדיא בפ' השואל דצ"ח ע"א באוקמת' דג' פרו' יע"ש. ושפתים ישק מ"ש הסמ"ע ס"ס ש"ה דכתב דסברת הרמב"ם הוא דכל שהתנה המשאיל או הנותן לשמור שום תנאי

ה"ל שאלה בבעלים (ה"ה זה שקבלה ע"פ תנאי זה) דל"ק אם נצרף זה להברת הב"י בדעת הרמב"ם מגמרא הנ"ל. והנה הרב הב"י הקשה על דעת רש"י בהשאילני ואשאילך דלא הוי שאלה בבעלים ממעשה דבש"ס שם דף פ"א ע"ב הנהו בי תרי וכו' דהוי ממש השאילני ואשאילך וחשיב לה שאלה בבעלים ותירץ שמיושב זה ע"פ מ"ש רש"י על שאלה בבעלים שנשא סרבלו להעבירו במים ר"ל דהא דלא ס"ל לרש"י השאילני ואשאילך הוי שב"ב מפני שהשואל לטובת עצמו שואל וכל הנאה שלו לא נחשב זה מלאכת המשאיל מש"כ זה שלא לקח הסרבל ללבשו ואת"ל שלבשו עכ"פ הי' להעבירו במים דע"כ הי' במלאכתו של ההוא גוצא.

ט וצל"ע במ"ש שלבשו דלא משמע בגמ' הכי שהרי אמר אגלאי מילתא דבלא דעתי' שקליה וכו' משמע דמקמי הכי סבר הי' שנפשה בידיעת אריכא דרכב לא דסבר הי' שלבשו דלא טעו כולי האי במעשה. אדרבה בחיבור המעשה משמע דלא אמר גוצא לאריכא שום דבר רק שקליה לסרבליה וכו' ונכון לומר שהסרבל הי' מונח על החמור לא שהי' הארוך לבוש בו רק שהמקשה הי' סבור שבידיעתו נעשה ולכך איכסף רבא דכיון דידע ודאי בכה"ג עליו להשגיח עליו ולא דמי להנח סתם וכמ"ש הרא"ה הובא בטור וש"ע ר"ס רצ"א.

י ומזה קצת קושיא על סברת הסמ"ע דכתב דשב"ב הוא מצד התנאי ודאי דיפה דייק הב"י מלשון רש"י דטפי הוי במעשה זה שאלה בבעלים משאר השאילני ואשאילך. והיה זה ע"פ יסוד מונח מרא"ש וטור דהמעשה הוא השאילני ואשאילך ופשוט למ"ד דרש"י לא ס"ל כך והכי מוכח בגמרא ומסתבר מאד אפי' את"ל דלבש הרוכב הסרבל בדעת המקשין מ"מ אין סברא לקרא לו שם שואל שהרי לא בקשו ולא שאלו ולא דיבר דבר. כ"ש לפי מ"ש דפשטא דמשמעות הש"ס במ"ש שקליה לסרבלי' אותבי' עלוי חמרא ושקליה לסדינא דההוא דלא אמר יהיב לי"ה ושקיל מיני'. דמשמע דעכ"פ לא לבשו הרוכב והכי משמע לשון רש"י במ"ש שנושא סרבל שלו על חמורו וכבר כתבנו שנראה שגם מעיקרא לא הי' הרוכב לבוש בסדיני'.

יא ומדוקדק בלשון גמ' דלא נקט מכסא גבי אריכא (אף שרי"ף ורא"ש זכרוה) סוף דבר דרש"י ס"ל דה"ל כאלו אמר גוצא לאריכא השאילני ושמור לי דמתה השאולה גם רש"י ס"ל דפטור השואל וכנ"ל. וא"ת לפי דברינו על מה ולמה האריך רש"י בלשונו במ"ש נושא סרבל שלו על חמורו ומעביר לו על אמת המים ול"ק מידי אדרבה הוא ראי' וסיוע לדברינו דס"ל לרש"י בפשיטות מלשון גמ' דהרוכב לא דיבר דבר ולא לבשו וקושיית שאלה בבעלים היא מכח שמירתו של זה הרוכב את הגלימא לכן יש להקשות הרי לא

קיבל עליו שום שמירה ואיך יקרא הרוכב במלאכתו של הולך. לזה תירץ רש"י דהיא נותנת מפני שלא לבשו מוטל עליו לשמרו שלא יפול מחמורו כ"ש בעברו הנהר דשכיחא טפי נפילה וזהו שכתב ונושא סרבל שלו על חמורו וכו' ר"ל ומוטל עליו להשגיח בו.

יב ותדע דכוונת רש"י משום השגחתו ושמירתו דאל"כ לא הי' איהו גופי' במלאכתו רק חמורו וזה לא יעלה על דעת אם לא לדעת הרמב"ם שנדחק בו הב"י לומר דס"ל את הבהמה במלאכתו הוי כמו איהו גופי' וכמ"ש לעיל מש"ה רש"י לא ס"ל כלל סברא זו ובאמת קשה להעמידה וא"כ איך בעינן למימר שמעשה חמור נושא סרבל יקרא בעליו במלאכתו אלא ע"כ כמ"ש שהוא מפני חיוב השגחתו ושמירתו נעשה כאומר רוכב למהלך אשמור לך ואשאילך או הולך לרוכב השאילני ושמור לי שנאנס דבר השאול פטור. ותו לא מידי.

יג ונ"ל לחדש דבר הלכה בדיני' אלו דאם אומר שמעון ללוי שמור לי פרתי בשכר ואני אשמור פרתך חנם דאפי' מתה פרת חנם שביד שמעון פטור משום שמירה בבעלים לא מבעי' לרמב"ם דק"ל דחשיב השואל במלאכת המשאיל בפרה ששאולה בידו לצורכו דמ"מ שכיח עליה ושימר אותה דכ"ש דהשומר אף בשכר מקרי במלאכת של בעל הפרה. אלא אפילו בדעת רש"י דס"ל הואיל דשואל כל מגמתו להנאת עצמו לא מקרי במלאכת המשאיל. מ"מ בשומר שכר אע"פ דמקבל שכר מ"מ תכלית ביאת הפרה לידו הוא כדי לשומרה הוי שפיר במלאכתו של בעל הפרה. וה"ה אם א"ל אשכור לך פרתי למלאכתך ואשמור פרתך חנם ומתה פרה שמורה חנם דפטור דמה שפרה ביד השני הוא לצורך המשכיר שמקבל שכר מקרי (לכן מה שמשגיח על הבהמה לשמרה ה"ל במלאכת המשכיר) מלאכתו דמשכיר והלא ק"ל דשוכר כש"ש דמי וכ"ש למ"ד כש"ח ודו"ק. מש"כ בא"ל שמור לי היום ואשמור לך למחר וכלהו בבי דהוו ש"ש. נ"ל לד"ה בשמור לי בשכר היום ואשמור לך בחנם מחר ונגנבה או נאבדה פרה דחנם דלא מקרי שכר מה שחבירו ישמור לו בשכר וזה פשוט.

יד ואליבי' דכ"ע רק אם א"ל אשכיר לך פרתי היום ואשמור לך פרתך מחר חנם ונגנבה או נאבדה למה דק"ל שוכר כש"ש בין נגנבה פרה שכורה או שמורה חנם חייב לשלם. רק למ"ד שוכר כש"ח. דס"ל דהוי כאלו לא מטיא ליה הנאה מהפרה מאחר שמשלם דמי מלאכתו אם כן נגנבה פרה שמורה חנם פטור שומר. מש"כ נגנבה פרה השכורה צ"ע דאע"פ דלמ"ד שוכר כש"ח ופטור. מ"מ י"ל דלא גרע מש"ח דע"י שזה א"ל אשמור לך מחר חנם נעשה ש"ש וזה ודאי צל"ע.

טו והנה בגוף הדין תמהתי כל ימי אחר שפיקודי ה' ישרים וכלם נכוחים בטוב טעם וישרים למוצאי דעת והאריך בהם הרמב"ם במ"נ חלק ג' בי"ד כללים וממנו ינקו ולקחו כל הבאים אחריו בטעמי מצות בנגלה ומי יתן ואדע לקרב מדבר הזה אל השכל ודמיא למ"ש פלוני [עי' מס' כתובות דנ"ב ע"א] אלו הוינא התם אמינא משיב רעה תחת טובה וגו' וכי משום שהמשאיל במלאכתו של שואל ולקה באבדון ממונו ביד שואל כי לולי דרז"ל ל"ק דהיה י"ל פי' הכתיב עמו ר"ל אצל דבר ששאל לחבירו והיה לו להשגיח עליו וק"ל עכ"ל:

תשובה רכד

א שאלה ותשובה מהגאון נ"י כמוהר"ר דוד נר"ו אב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ל ניקלשבורג:

ב הנה אהו' ידידי תלמידי לשון שאלתך שאלה ילמדינו רבינו אם העוסק בפרקמטיות. ויוצא השדה לצוד ציד מאכלו משוט בארץ ומתהלך בה ללקוט אורות ולאסוף לפי הטף ומשתכר מעה כסף ושוה כסף. והנה על המו"מ היה מוציא הוצאות דרך הולכה והובאה. מהו מותר לנכות מן הריוח כל ההוצאות. ומה שהרוויח יותר על הקרן והוצאות שהוציא מאותו הסך מפריש מעשר כספים. או לא. דצריך להפריש כל מה שהרוויח שמה שהוציא הוצאות הוא כמו שאדם מוציא הוצאות בתוך ביתו ג"כ ההוצאה ההיא יחשב. וכל מה אשר חנן אותו אלקים מהכל בכלל צריך להפריש ממנו המעשר עכ"ל השואל. יורנו מורינו ורבינו ולצדקה גדולה יחשב ובגלל הדבר הזה יתברך בברכת עשר תעשר בכבוד ועושר. חביט ונביט ולבוד גוד אחות גוד אסיק ביתרת הכתוב לאדוני מ"ו ידיו עשר.

ג הנה אהו' תלמידי דבר זה הוא לפענ"ד גמ' ארוכה וערוכה מסכת מנחות ד"ע ע"א בעי רבה לענין מעשר מהו. ה"ד כגון דאמדינהו ועשרינהו (פירש"י שקצר שבלין הרבה ולא דשן אלא עשרן ושתלם לאותן של חולין) ושתלינהו את"ל לא אזלינן בתר עיקר ותוס' בעי עשורי עיקר מהו (פירש"י לא אזלינן בתר עיקר למפטר התוס' מעישורו. ותוס' בעי עשורי גופא מאי). א"ל אביי מ"ש מכל חוטי ושערי דעלמא (פירש"י מ"ש כו' דאף ע"ג דמיעשרי כי הדר זרע להו בעי עשורי הא נמי בעי עשורי עכ"ל) א"ל דבר שזרעו כלה לא קמבעי לי כי קא מבעי לי דבר שאין זרעו כלה. (ופירש"י דבר שזרעו כלה כגון חיטי ושערי שהזרע כלה בקרקע ומתעכל כו' ויוציא זרע אחר לא מבעי' לי דודאי הכל בעי עשורי. דכולהו אחריני נינהו. כי קמבעי לי דבר שאין זרעו כלה. כגון הך שבולת ששותלו אין העיקר

מתעכל אלא מוסיף והולך) תפשוט לי' מהא דא"ר יצחק א"ר יוחנן לטרא בצל"י שתקנו וזרעו מתעשר לפי כולו (פירש"י שתקנו שעפרו וזרעו כלומר ששתלו מתעשר לפי כולו. שצריך לעשר אף לטרא ראשונה. אלמא הדר בעי עשורי.

ד ואע"ג דאין זרעו כלה. להכי נקט לטרא שיודע שיעור מה ששתל שהיה מעושר דאפ"ה צריך לעשר אף הלטרא. עכ"ל רש"י) התם היינו זריעתו. הכא לאו היינו זריעתו. עכ"ל הש"ס. וכן פוסק הרמב"ם מהל' מעשר פרק ו' דין ד'. הנה לכאור' בהשקפה ראשונה משמע דיש להוכיח הש"ס דחיובי מחייב לעשר מכל מה שהרויח ואין לנכות ההוצאות מה שהוציא. דהא הוא הנדון ממש כדאמר כגמ' מ"ש מחיטוי ושערי. ואע"פ שמשני הש"ס דהתם זרעו כלה וכו'. מ"מ צא וחשוב מי שזורע עשרה כורין חיטי ושערי בשדה. והוציא הוצאות בתבואה וניר וחרש וזרע וכל מצטרכי השדה. וכשבא לזמן האסיפה ה"ל לנכות מה שהוציא הוצאות על השדה ומה שהוציא ששבח יתירה על ההוצאה מזה ה"ל לאפרושי תרומה ומעשר למקומות הראוים. ומדציוה הקרא להפריש תרומה ומעשר בלי שום ניכוי.

ה ע"כ גזירות הכתוב שמההוצאה שהוציא לא ינוכה כלל. רק מה שהמוציא השדה בכלל מחדש התחייב הקב"ה ליתן לכהן התרומה וללוי המעשר. וההוצאו' הם עליה דידיה רמיא ממה שמשייר לו אחר הפרשות תרומה ומעשרות. דאלת"ה מאי מקשה הש"ס מ"ש מחיטי ושערי. מאי פסקא דלמא האמת כן הוא שמנכה מה שהוציא בעל הבית בזריעת על שדיהו. אלא ע"כ ס"ל דהכי קים להו לרבנן דגזירות הכתוב הוא שצריך להפריש מכל מה שיוציא השדה שנה שנה בלי ניכוי שום דבר. וא"כ נמצא בנ"ד אף אנו נאמר שזכינו לדון דין אמת שאינו מנכה ההוצאות. ובפרטי' זיל בתר טעמא דקאמר ה"ס בדבר שזרעו כלה לא קמבעי לי וכו'. ולפום ריהטא נ"ל מלתא בטעמא דהטעם היא דכל מה שיוציא השדה הוא נקרא ריוח. דאי הארץ לא הוציא פריה הי' הכל לאבדון. דהא זרעו כלה משא"כ בדבר שאין זרעו כלה כמאן דמנח בכדא דמי. והנה מש"ה מלתא דפשיטא בדבר שזרעו כלה שצריך להפריש מכל היוצא מן השדה. וא"כ בנ"ד שמוציא הוצאות אם לא היה מרוויח כלום. היה ההוצאות לאבדון. והוא סבר וקיבל להוציא על הספק ואלקים אינה לידו הריוח. הני אחריני נינהו. והנהו אזדו המעות ראשונות שהוציא. ומשום יאוש בעלים נגעו בה. ולכן צריך להפריש מכל מה שהרויח כמו בשדה בדבר שזרעו כלה. ומעשר כספים דומי' דמעשר קרקע כאשר יבואר בס"ד. ואף לדעת דמעשר כספים דרבנן. מ"מ כעין דאוריי' תקנו. נמצא לכאורה הדין פשוט כמו שכתבתי.

ו אמנם כד נחתינן לעומקא דדינא. נלע"ד שהדין מהיפך להיפך. דודאי מה שאדם מוציא הוצאות על הסחורות הוא הקרן ומשתלם בראש. דודאי מי שקונה סחורות מה שהוא במקום רחוק. הוא ביוקר ממה שקונה בקירוב מקום. וא"כ י"ל כל ההוצאות שמוציא הוא הקרן. וראי' מהש"ס שיטה ההיא במסקנא דמשני בש"ס דרוצה לפשוט מהא דאר"י בשם ר' יוחנן לטרא בצלים שתקנו וזרעו מתעשר לפי כלה ומשני התם היינו זריעתו. הכא לאו היינו זריעתו הרי דמחלק הש"ס בין דבר שהיינו זריעתו או לא. והאמת יורה דרכו ויורה כחץ שיש לחלק. דגבי זרעים שהתורה חייבו בהפרש' תרומה ומעשרות גזירות עשר תעשר כל תבואת זרעיך היוצא השדה שנה שנה. צריך להפריש מכל וכל מה שמוציא השדה ואינו מנכה מה שהוציא לזריעה. כי חובות הקרקע בא"י הוא דמחייב במעשר מכל וכל מה שמוציא הקרקע וגדולה מזו מצאתי במסכת נדרים דנ"ח ע"ב וז"ל דתניא לטרא מעשר טבל שזרעה בקרקע והשביחה והרי היא כעשר ליטרין חייבת במעשר ובשביעית. ואותו לטרא מעשר עליו ממקום אחר לפי החשבון עכ"ל.

ז (פירש רש"י חייבת במעשר כל יו"ד ליטרין וכו' והרי היא כעשר הליטרין עם התוס' והעיקור שרבו גידולין כל כך חייבת במעשר כל יו"ד ליטרין וכו' ואותו לטרא וכו'. ואותו לטרא שזרע בן לוי כשאינ' מעושרת. אע"פ שעישר עכשיו צריך לעשר פעם שניי' תרומת מעשר שהניח הלוי אשתקד שלא הפריש ממנו שבדין הוא שלא ישתכר בכך שזרעו כשאינו מעושר עכ"ל). נמצא שמפורש פוסק הש"ס דמחויב ליתן מן הכל ואף ממה שזורע בקרקע. ואף אם עדיין טבל מה שזרע חייב בתשלומי כפל שנים ישלם מן האי לטרע שזרע פעם אחת לפרוע הקפו מה שחייב משנה דאשתקד. ועתה ג"כ צריך להפריש שנית וכן איתא מפורש בהרא"ש ז"ל במסכ' נדרים דף כ"ט סוף ע"ב ד"ה עשר תעשר את כל תבואת זרעיך וגו'. שצריך לעשר את כל מה שגדל בשדה ולא ינכה מן חשבון התבואה שזרע שהיתה כבר מתוקנת דהדרא לטבלא וכו'.

ח ועי' בר"ן שם ג"כ ד"ה שניא וכו'. ועי' ברש"י דנ"ז סוף ע"ב ד"ה לטרא וכו'. ועי' בהרא"ש דף נ"ח ע"ב בד"ה והרי מעשר דאיסורו ע"י קרקע דהזורע סאה תבואה מתקנת חזרה להיות טבל עכ"ל. אלא ע"כ גזירות הכתוב מה שמוציא הארץ הוא חייב. ואיסורו ע"י קרקע היא. ואע"פ שמיישב הש"ס מעשר דגן הוא דקא גרים וכו' ופרש"י והאי אידגן מדאשתקד וכו' ולא הוי איסורו ע"י קרקע עכ"ל.

ט מ"מ הכלל הוא דבהא כ"ע מודים כיון שבא לקרקע חוזר וניעור להפריש מחדש והש"ס מיישב התי' על מה דקאמר ואותו הליטרא מעשר עליו במקום אחר וק"ל וא"כ י"ל דדוקא מה שמחדש הארץ ודרך זריעה בכך שמחויב ליתן מן הכל. אבל מה שהוא

דרך משא ומתן ויש לו הוצאות. י"ל דעל זה הוא פשוט דהוצאות יוחשב אל הקרן והרווחים אשר יעלו אחר זה הם נקראים חידוש ומהם צריך להפריש.

י וקצת ראיה מוכחת דהא הגע בעצמך מי שקונה מע"ה או מגוי למ"ד דאין כח ביד גוי [תמהתי שלא כ' הרב למה דק"ל או והכי ק"ל אכן בתנאי בשלקחם קודם המירוח דאם נתמרחו ביד גוי לכ"ע פטורים וזה מבואר בש"ס בכמה דוכתי ע' ברמב"ם ומפרשיו פ"א דתרומות] להפקיע מן המעשר צריך להפריש הקונה תרומה ומעשר מן הכל ואינו מנכה אפי' דמי הקנייי'. ואף גם דאינו מרוויח כלום. ואפ"ה צריך להפריש חלק מעשר. וע"כ צ"ל דהוא גזירת הכתוב מכל תבוא' זרעיך היוצא השדה שנה צריך להפריש ואע"ג דאינו נהנה כלום. רק היוצא השדה בכלל צריך להפריש והוא חובת הארץ וק"ל. והנה ראיה ברורה מצאתי ממה שמישב הש"ס במס' מנחות התם היינו זריעתו והכא לאו היינו זריעתו. וצריך להבין מנא לן לחלק חילוק כזה. ונ"ל דהתורה עני' במקום זו ועשירה במקום אחר. דתמן תנינן במס' נדרים דכ"ט ע"א וז"ל גופא א"ר יוחנן לטרא בצלים שתקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה. יתיב רבא וקא' להא שמעתת' א"ל רב חסדא מאן צייית לך ולר' יוחנן רבך היתר שבהן היכן הלך א"ל מי לא תנן דכוותה בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו העלין שחורין אסורין וכו'. אמאי אסורי' לימא היתר שבהן להיכן הלך. א"ל מי סברת אעיקר קתני. אתוס' קתני אסורין. א"ה מאי אתי רשב"ג למימר וכו' הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור. ת"ק נמי אמר הכי. כולה רשב"ג היא וכו' וע"כ לא קאמר רשב"ג דלא קטרח אבל היכא דקטרח בטיל ברובא. (פרש"י וקמהדר תלמודא לעולם אפי' רשב"ג לא אמר היתר שבהן להיכן הלך דלא קבטיל ההיתר היכא דלא קטרח כגון התם שירדו עליהם גשמים וצמחו מאליהן. אבל היכא דקטרח שתקנו וזרעו הואיל ועביד בהן מעשה גדולין של איסור מבטלין ההיתר. והוי הכל אסור להכי מתעשרת לפי כולה עכ"ל) וכל היכא דקא טרח בטל ברובא.

יא והרי ליטרא מעשר טבל דקטרח וקתני אותו ליטרא מעשר עליו ממקום אחר לפי החשבון וכו'. שאני גבי מעשר דאמר קרא עשר תעשר דהתירא זרעי אינשי וכו' עכ"ל. נמצא שמסקנת הש"ס אף לרשב"ג דאמר דאיסור אין מבטל ההיתר הוא במקום שאינו טרח אבל במקום דטרח מבטל. ונ"ל דמה שאמר בגמ' ומחלק דהתירא זרעי אינשי וכו' היינו ר"ל שדרך זריעתו הוא בכך. נמצא הוא פירושא דש"ס שמס' מנחות דקאמר הש"ס התם דרך זריעתו בכך וכו'. ולפינן מקרא עשר תעשר את כל תבואת זרעך מה שדרך זריעה חייב להפריש מכל מה שיוציא מהשדה ואינו מנכה מה שזרע בקרקע. אבל בשבלי' אין דרך זריעתו וכו'. זהו ממש תירוצא דש"ס במס' נדרים דמשני הש"ס

מה שהוא דרך זריעה חייב להפריש מהכל בכלל ואינו מנכה מה שזרע כיון שטרח לזרוע במאי שדרך לזרוע דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעיך כדרך שמוציא לזרוע. נמצא בנדון דידן בענין ריוח מה שהרוויח אדם הוא שלא כדרך זריעה פשיטא שמנכה יציאותיו והתם מה שהוא דרך זריעה גזירות הכתוב היא ודו"ק הטוב.

יב והנה אחר הכתיבה מצאתי און לי בתוס' מס' נדרים ד"ה ת"ק וכו' ואמר מהר"ם דהאי טעמא דטרח ולא טרח היינו כדאמר במנחות פרק ר' ישמעאל גבי הך דבצל שתקנ' דהכא דקאמר דהיינו נטיעתו אבל התם בגדולין דשביעית לאו היינו נטיעתו וכו'. כלומר אין הנטיעה באיסור וכו' עכ"ל תוס' ונ"ל דפירושו דמהר"ם הכי הוי. דמאי דקמשני הש"ס במס' נדרים ע"כ לא שמעית לי' לרשב"ג אלא דלא קטרח אבל היכי דקטרח בטל הן הן הדברים שמשני הש"ס בפרק ר"י התם היינו זריעתו הכא לאו היינו זריעתו. והיינו נ"ל שהפשט בגמ' כך הוא. דגבי בצלים דרבנן לזרוע שיהיו מתגדלין והולכין. והיינו נטיעתן וכיון שזרען וע"י הזריעה מתרבין ומתגדלין מש"ה כיון שזרען דעתיה להיות העיקר בטילין ולכך צריך ליתן מעשר מכל.

יג משא"כ שבלי' אם זרעו שאין הדרך שע"י הזריעה מתרבה ומתגלי' וא"כ אע"פ שזרען שיתרבו ויתגלו מ"מ אין דעתי לבטל העיקר . ולכך אין צריך ליתן מעשר מן הכל. וזה הפי' הוא ג"כ התם בגמ' הא דלא קטרח אבל דקטרח בטל ברובה. והיינו ר"ל היכא דזרע בצלים שדרכן להתרבות ע"י זריעה וקטרח עבור זה ולכך נתבטל. אבל מה שזרע בשישית בערב שביעית ובשביעית ירדו עליהם גשמים וצמחו לאו היינו זריעה דהא כבר בערב שביעית נטעם. ועתה בשנת שביעית לא קא טרח וכו' ואין דרך לזרוע בשביעית ועל זה מדקדקים התוס' על מהר"ם ז"ל דדבר זה מגומגם דליתא להך מלתא דר"ג גבי הך בריי' ואם שחורים עליהם אסורים.

יד והיינו ר"ל דהא קשה לפ"ז דכיון דעליהם שחורים א"כ ודאי דרכן לזרוע. דהא העלין נעשו שחורים אחר ירדו גשמים ונתרבו א"כ מזה מוכח שהוא דבר דדרכו לזרוע. א"כ לפ"ז קשה למה אמר רשב"ג גבי עלין שחורים. הגדל בחיוב חייב. והגדל בפטור פטור. דהא כיון דדרכו לזרעו. א"כ יהיה איסור מבטל ההיתר. ומאי אמרת דזה לא יהיה קשה מידי דהא י"ל כיון שצמחו מאליהן והוא לא זרע. ולכך אינו מתבטל. וא"כ יש לומר דזהו שמתרץ הגמרא הא דלא טרח אך זהו אינו דעת מהר"ם ז"ל דהא הוא לא ס"ל לומר זה הפשט בגמ' הא דלא טרח. אך ורק דעת התוס' ורש"י ז"ל באמת כן הוא. דהפי' הוא הא דלא טרח משום דלא זרען וצמחו מאליהן.

טו והנה אף גם דיש לפקפק אפשטא דמהר"ם ז"ל כנ"ל מ"מ לענין סברא ודינא י"ל דדא ודא חדא היא. ואינם מחולקים התירוצים של טרח ושלא טרח. והתירא זרעי אינשי של דרך זריעתן. וי"ל דהוא הכל מן הפסוק של עשר תעשר וגו' והתירא זרעי אינשי וכו' ודו"ק. ודבר זה מוכח מתוס' מס' מנחות ד"ט ע"א ד"ה לטרא בצלים שתקנו וכו'. צריך לישב דלא תקשה הא דתניא סוף הנודר מן הירק לטרא מעשר שזרעו בקרקע והצמיחה והרי היא כעשר ליטרין חייבת במעשר וכו'. ובדבר שאין זרעו כלה מיירי כדמשמע באותו סוגיי' לכאורה עכ"ל. ולפום רהיטא יפלא וכמעט דברי תוס' אין להם שחר דמאי מקשי' התוס' באומרם צ"ל דלא תקשה הא דתני' וכו'. הא בפרק הנודר מן הירק מקשה הש"ס קושי' זו מפורש דנ"ח דאיתא שם גופא א"ר יוחנן לטרא בצלים שתקנו מעשרה לפי כולה וכו'. ובמסקנא מקשה הש"ס והרי לטרא מעשר טבל דקטרח וקתני ואותו לטרא מעשר עליו מעשר ממקום אחר לפי החשבון עכ"ל הגמ'. נמצא הן הן ממש הדברים שכתבו התוס'. והאיך הוא בהעלמת דברים. דברים המבוארים שם בגמ' עצמה.

טז אלא לפענ"ד הכי פירושו דקשיא להו להתוס' על הפשיטות דפשיט אביי מן בריי' מן המ"ש ר' יוחנן לטרא בצל שתקנו וכו' הא איתא שם בפרק הנודר מן הירק שהשיב ר"ח על דברי ר' יוחנן מאן צאית לך ולר' יוחנן רבך היתר שבן להיכן הלך. וא"כ האיך פשוט אביי מן דברי ר' יוחנן הא י"ל מאן ציית לר"י דהא י"ל כקושיי' הגמ' היתר שבהן להיכן הלך וכו'. וא"כ מאי קפשיט הש"ס במס' מנחות מן דברי ר' יוחנן ונ"ל דהו קושיית' התוס' הכא. וחדא בירך חבירת מתורץ כי זהו קושיית'. וזהו שכתבו התוס' צריך ליישב דלא תקשה הא דתנן סוף הנודר מן הירק לטרא מעשר וכו' והיינו ר"ל דע"כ הבעל איבעי' דהכא לא ידע תירוצא דש"ס דהתם במס' נדרים במיישב אמר קרא עשר תעשר וכו' מה שדרכו לזרוע כו'. דאי ידע התירוץ שמתרץ הש"ס שמה. א"כ איך רוצה לפשוט הכא אביי מברייתא דלטרא בצלים וכו'. הא י"ל זה דרך זריעה בכך. משא"כ בשבלים שזרעו אין דרך זריעה כמו שדוחה הש"ס באמת. והוא מפורש ושום שכל מהקרא שאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך מה שדרכו לזרוע. אלא ע"כ אביי שרוצה לפשוט מהאי בריי'. לא ידע כלום מה החילוק. וא"כ הא קשה קושיא עצומה דהא סתרי אהדדי בריי' דלטרא טבל שזרעו וכו'. אברייתא דליטרא בצלים שתקנו וזרו. וא"כ אם סתרי אהדדי. ע"כ מוכח כדעת ר"ח דאמר התם במס' נדרים מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך כי היתר שבהן להיכן הלך ומכח זה נדחה הברייתא דר' יוחנן ונאמר אליו מאן ציית לך וכו'. ואין להביא ראיה מבצלים של ששית וירדו גשמים וכו' כמו שהביא הש"ס דנדרים דהא יש לסתור כתי' הגמ' דהתם אתוס' קאי ולא אעיקר.

יז ואם נפשך לומר ולהקשות א"ה היינו רשב"ג הא י"ל כתי' הש"ס כולה רשב"ג אלא היכא דלא קטרח. דכל היכא דקטרח בטל ברובא. הא י"ל קושי' הש"ס והרי לטרא דקטרח וקתני אותו לטרא מעשר עליו ממקום אחר לפי חשבון. וא"כ ע"כ מלתא דר' יוחנן לא צייתינן די"ל היתר שבהן היכן הלך. ומאי אמרת תירוצא. דש"ס דמתרץ שאני גבי מעשר דאמר קרא עשר תעשר התירא זרעי אינשי וכו'. הא זה לא ידע. דאי ידע הפשטן. א"כ ידע ג"כ די"ל כאן לחלק ואין מקום לפשיטות כנ"ל" וא"כ מקשי' התוס' קושיא עצומה.

יח ומה שמסיימו תוס' ובדבר שאין זרעו כלה מיירי וכו'. והנה לפ"ז אדרבה אם מיירי התם גם בזרעו כלה פשיטא דהוי הוכחת תוס' הוכחה גמורה דצריך ליישב דהא יהי' מוכח יותר פשוט לומר מאן ציית לך ולר"י רבך. י"ל הפשט בתוס' כך הוא. ובוודאי אם נאמר דהתם מיירי מדבר שזרעו כלה לא הי' קשה מידי. דודאי דבדבר שזרעו כלה שהוא לקח את מה ששייך למעשר ונאבד מן העולם. והני אזדי והני אחריני נינהו. כי באו מחדש אשר לא הי' לעולמים עשרה קבין פשיטא דמחויב ליתן א' מן עשרה קבין שנתחדשו. ולהתעשר ג"כ ממקום אחר אותו קב שהי' מקדם שהי' מחויב במעשר. ועל ידו כלה מן העולם משא"כ בליטרא בצלים והוא דבר שאין זרעו כלה. א"כ לא היזק עשה זה שנתנו תוך קרקע והולידה והצמיחה ונעשה גדול עוד ט' פעמים יותר. א"כ מה שהי' מקודם הוא נותן עכשיו ג"כ וגם מן ההוספה. וא"כ מהי תיתי לו' שיתערב ג"כ מן מקום אחר עוד פעם מן לטרא הראשונה. וא"כ לא הי' סותר אהדדי לגמרי. לכך פירשו התוס' ובדבר שאין זרעו כלה מיירי וכו' ודו"ק.

יט וזהו שמסיימו התוס' ובדבר שאין זרעו כלה מיירי כדמשמע באותו סוגי' לכאורה. דהיינו ר"ל דאלת"ה לא הי' מקשה שם הגמ' מידי לומר להוכיח דגידולי היתר מעלין את האיסור. דא זה מיירי בדבר שזרעו כלה. וע"כ צ"ל דמיירי מדבר שאין זרעו כלה ודו"ק. וכן מפרש הראב"ד בהל' מעשר פ"ו דמיירי בדבר שאין זרעו כלה ע"ש. ואל תשיבנה דאיך יוכל להיות דמיירי בדבר שאין זרעו כלה דהא גם בזרעו כלה לא אתי שפיר. דהא קשה מש"ס דמס' מעיל' פרק הנהנה די"ט ע"א דקאמר התם גבי תרומה כתיב כי יאכל פרט למזיק. וא"כ חיובא דתרומה הוא דוקא באכילה שנהנה. אבל כשהוא מזיק תרומה הוא פטור וכאן אי מיירי בדבר שזרעו כלה. נכנס בגדר המזיק תרומה והוא פטור. מ"מ י"ל דזה לא קשה מידי דהא עכ"פ נהנה הוא בזה שהרי נתגדל מזה יותר דהא אם זורע סאה נתגדל עשרה. ואם זורע פחות מהסאה שהי' מתקנו תחלה ואח"כ זרע לא היה מגדל עשרה סאין. נמצא מה זרע בטבלה נהנה מזה וא"כ מקרי שפיר נהנה שחייב. דהא

דפוטר הש"ס המזיק תרומה מיירי בדלא נהנה כללן. כדפרש"י במס' מעילה ד"ה פרט למזיק. שאם שפך משקין של תרומה ולא נהנה מהן אינו חייב עכ"ל.

כ נמאצ אי נהנה מהם יהי' באיזה אופן שיהי' חייב בתשלומין וכאן בנ"ד נהנה מתרומה שיש עדיין בטבל שזרע הבן לוי. ועכ"פ העולה מדברינו שהתוס' מסכימי' שהתי' דגמ' דמס' נדרים ותירוצא דידן בגמ' דמס' מנחות הוא הכל אחד. היכא שהוא דרך זריעתן נתבטל והדרין לכללין שהוא גזירות הכתוב ודו"ק. משא"כ בנ"ד מנכה ההוצאות ואח"כ מפריש המעשר. והנה עוד י"ל דנ"ד שאני ואינו דומה להזורע חיטי ושערי וכו' ואין לדמותן אפי' כאוכלא לדנא. דבזורע חיטי ושערי ואף גם דהתם אינו מנכה מה שזרע בהשדה ואת יציאותיו. אבל בנ"ד לעולם אימא שמנכה יציאותיו. דאי' במס' נדרים דנ"ח ע"ב בהרא"ש ד"ה ואותו לטרא מעשר עליו וכו' ואף ע"פ שחייבנוה כדין טבל להפריש עלי' תרומות מעשר היינו מדרבנן בעלמא לחומרא דגדולין לא מבטלין לעיקר מדאורייתא וכו' עכ"ל.

כא נמצא דמן התורה אין הגדולין מבטלין לעיקר. וא"כ מדאורייתא עיקר מה שהוא זורע יהי' פטור מלעשר ממנו רק חכמים גזרו שמחויב לעשר והחמירו בזה. והנה אף ע"ג דלפי מסקנת הש"ס דמיישב הגמ' שאני גבי מעשר דאמר קרא עשר תעשר וגו' והתירא זרעי אינשי וכו'. מפרש הרא"ש עשר תעשר וגו' שצריך לעשר את כל מה שגדל בשדה ולא ינכה מן החשבון התבואה שזרע שהיתה כבר מתוקנת דהדרא לטבלא ודוקא מתוקנת שדרך אדם לזרוע. אבל אסורא דלא זרעי אנשי לא הדרי לטבלא עכ"ל הרא"ש. נמצא לפי מסקנת הש"ס הוא מדאורייתא שצריך להפריש מכל מה שמוציא מן השדה ואינו מנכה מה שזרע.

כב מ"מ כי נחתינן לעומק הלכה מוכח דאף לפי המסקנא קרא אינו רק אסמכתא בעלמא. ובאמת הדין הזה שאינו מנכה ממה שזרע הוא רק מדרבנן ועי' בהר"ן ד"ה שאני גבי מעשר וכו'. וז"ל הר"ן וקשה בעיני דהא כל הך שקלא וטריא בדבר שאין זרעו כלה היא ומדאורייתא ליכא מיד שאין זרעו כלה דלחייב במעשר וכיון שכך האיך דייק מזרעיך דגדולין שאין זרעו כלה אין מעלין את העיקר דמדאוריי' לענין תעשר לא משכחת לה עכ"ל נמצא דהקרא הוא רק אסמכתא. וכן משמע במס' נדרים דנ"ז סוף ע"ב והעיקר אינו אלא מדרבנן ע"ש. והנה דין של מעשר שאנו מפרישין מכספי' ומריוח פרקמטיא וכו'.

כג הוא לדעת הב"ח שכ' בטי"ד סי' של"א ס"ק י"ח וז"ל מיהו אין זה אלא במעשר עני מזרע הארץ שהוא מעשר עני מן התורה. אבל מה שאדם מעשר ממה שמרוויח במו"מ בכספי' ובשארי רווחי'. אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לצדקה וכו'. שהרי אינו חייב בה

לא מן התורה ולא מדרבנן עכ"ל. וט"ז משיג עליו בסי' הנ"ל ס"ק ל"א שחיוב גמור הוא מדרבנן וכו' ע"ש. נמצא שמה שאנו מעשרים מעשר מכספי' אינו אפי' מדרבנן לדעת הב"ח. ולדעת הט"ז הוא מדרבנן.

כד ואי"כ לפ"ז איך יהיה מקום לחומרא זו להחמיר ולומר שלא ינכה הזרע אשר הוא מה שהוציא הוצאות לא ינכה. דבוודאי גבי מעשר זרע שהוא דאורייתא החמירו חז"ל שלא ינכה מה שזרע בקרקע ומה שהוציא הוצאה כיון שהוא גופא מדאורייתא. משא"כ מעשר כספים הא גופא מדרבנן. ולדעת הב"ח מדרבנן נמי לא. והאיך נחמיר חומרא זה שלא ינכה ההונאה תחלה מהריוח. כי רבנן בדרבנן קיי"ל דלא החמירו [וקשה לי משום הא למה החמירו בליטרא בצלי' שהרי אין חיוב מן התלורה רק דגן ותירוש כמ"ש הר"ן ועוד שיבולת שעקרה ג"כ מן התורה פטורה עד שנתמרחה בכרי. ואפשר שמחלק בין גידולי קרקע דמ"מ מינה חייב מדאורי'] מכ"ש חומרא שאינו אפי' מדרבנן לדעת הב"ח.

כה אמנם על הב"ח יש לתמוה האיך נעלם ממנו דברי התוס' מבמס' תענית דף ט' ע"א והאיך לא דק ולקולא לא דק. דאי' התם ד"ה עשר תעשר הכי אי' בספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעיך אין לי אלא תבואת זרעיך ריבית פרקמטי' וכל שארי רווחי' מניין ת"ל את כל דהוה מצי' למימר את תבואתה מה כל לרבות וכו' עכ"ל. נמצא שהוא מדאורייתא ואף אם נימא שהוא רק מדרבנן. והקרא הוא רק סמך בעלמא. מ"מ קשה על הב"ח דקאמר שאינו אפי' מדרבנן ומכח דברי ספרי הנ"ל הב"ח נשבר ואנחנו נמלטנו. דהא מ"מ עכ"פ נימא דראי' שמביא תוס' בשם ספרי הוא רק אסמכתא מדרבנן. וא"כ הדין דין אמת שבמעשר כספים מנכה ההוצאות שהי' מוציא דכיון שהוא מדרבנן. רבנן בדרבנן לא גזרו כאשר כתבתי לעיל וכן מצאתי מפורש במדרש תנחומא ובמדרש ילקוט פ' ראה שמעשר כספים ופרקמטי' הוא רק רמז מדאורייתא.

כו וז"ל עשר תעשר א"ר אבא רמז לפרקמטוטין ולמפרשי ימי' שיהיו מוציאים אחד מעשרה לעמלי תורה עכ"ל. נמצא שהפרשו' מעשר מפרקמטיו' וכספי' הוא רק אסמכתא בעלמא. דהא קאמר ר' אבא רמז לפרקמטוטין וכו'. משמע דהוא רמז בעלמא. ולפום ריהטא יש קצת להביא ראי' ממתני' דמס' עשר שני פרק ד' ריש הפרק דלא מנכינן ההוצאות מה שמוציא לנכות מן המעשר. דאי' במשנה ריש פרק ד' המוליך שירו' מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פודהו בשער מקומו. המביא פירות מן הגורן לעיר וכדי יין מן הגת לעיר השבח לשני ויציאות מביתו עכ"ל. וכ' על זה בעל תוס' יו"ט ויציאות מביתו מסתברא דה"ה ממקום הזול למקום היוקר

דרישא ע"ש א"כ ש"מ דאף גם שהי' לו הוצאו' והוליך המעשר שני למקום אחר ופדה יותר מן מה שהי' שוה במקומו.

כז דרך משל עשרה זהו' יותר והי' לו הוצאות עליהם ג' זהו' אינו מנכה ג' זהו' ההוצאות. א"כ ה"ה אצל מעשר כספי' שהוא מעשר עני אבל נראה לקושטא דמילת' שאינו דומה זה לזה ונעתיק גם הלשון של הרמב"ם ז"ל בהל' מעשר שני סוף פרק ד' דין כ"א אין מוליכין פירו' מעשר ממקום למקום לפדותם שם. והמוליך ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר. פודה כשער מקום הפדיי' וכו'. היו לו פירות מעשר שני כגורן והוציא עליהם יציאות מביתו עד שהביאן לעיר והשביחו פודה כשער העיר והפסיד יציאותיו עכ"ל. הרי דמקדים דין פשוט דאין מוליכין פירות מעשר ממקום למקום לפדותם שם. ועיין בברטנור' פי' על המשניות שהפי' ג"כ שאסור לתחילה להוליכם ממקום למקום. ומפרש שהוא מובן מן מלת המוליך דמשמע דיעבד אין לכתחילה לא ע"ש [ולכאורה איכא למידק דהרי אפשר לומר המוליך פירות מ"ב שבא לימלך כתירוץ הש"ס ריש ביצה ותוס' ריש סוטה הקשו למה לא תירץ הש"ס שם ג"כ הכי ול"ק דלא יתכן תירוץ זה רק בדאמר עליה איך יעשה המעשה ההוא או מיד סמוך לו ואיפכא יש לדקדק מנלן דבדיעבד אסור דדלמא לא עלה על דעת התנא שיש ה"א לאסור לכן לא נקט מוליכין ולומר שישנה בלי ה' פשיטא לא יתכן כלל.

כח והוא בלשון גמ' ביצה ד"ז השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות וכן כל מקום שאין אחריו דין בגוף הדבר ודכוותי' הקורא את שמע הנכנס לכרך הרואה מקום ואני תמה על תוס' ריש סוטה דמייתי ההולך לשחוט פסחו וכו' ובסמ"ק הארכנו ודקדקנו דכל מקום שדקדק הש"ס דיעבד אין מוכרח מיתור לשון] וכן איתא בירושלמי ריש פרק ד' וז"ל המוליך פירות מעשר שני אמר ר' יונה לא אמרו אלא המוליך בתחלה אסור וכו'. א"כ שם אצל מ"ש הוא איסור להוליך הפירו' ממקום למקום. ובאמת י"ל הטעם משום דמעשר שני אוכל המעות פדיונם בירושלים והוא קודש. וקי"ל דאין משתכרין בהקדש. א"כ התורה ציותה כל מה שיעלה במצודתך לפדות במקומך תפדה. ואם תפדה פחות מן מה שהי' נמכר במקום אחר מה לך בזה תאכל פחות מזה בירושלים. דהלא אם הוא מביא ממקום למקום א"כ גם לירושלי' בעצמו יביאם לשם דוקא. ואפשר אם ג"כ מביאם לירושלים אינו מחשב ההוצאו'. כי הם לצורך פרנסתו בירושלים. ומהי תיתי לנכות מן ההקדש מה שהוא צורך לפרנסתו. זהו חוש השכל מכחיש שיתן הוצאו' מן ההקדש מה שהוא לפרנסתו. וא"כ ודאי כל מה שמוציא הוצאות הוא כמוציא שלא ברשות. ועל עצמו יצא שיהא לו בעצמו לפרנסתו יותר ריווח. ולכך ההוצאו' אינם נחשב מן המעשר.

משא"כ בנ"ד דאם אינו מוציא הוצאות ליסע למקום שווקים ועיירות לקנות סחורות אז הוא אינו מרויח מאה זהו' וא"כ גם לעניי' אין להם עשרה זהו'. וא"כ פשוט הוא דמנכה דמי הוצאות והם נקראים קרן. ואח"כ מה שיעלה מהם רווחים אחר ניכוי הקרן וההוצאו' שהם ג"כ נקראי' קרן מפריש א' מעשר'. והנה יש עוד דברים רבים וראיות ברורים וצלולי' כזריחת השמש. אך מחמת רוב הטרדות אשר הקיפוני שאין לי פנאי לבלוע רוקי ובפרטות טרדות בני ישיבתי בכן לא אוכל להאריך:

כט נאם דוד הקטן

ל בן המנוח המפורסם מהר"ר אברהם אופנהיים זצ"ל ה"ה תוך עם אני יושב עדת ישורון. החונה פה קנ"ש וכל מדינות מעררין:

לא דברי הגאון המופלג הנ"ל נר"ו כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת תורה ודעת נוטה אין בהם נפתל ועיקש מצד פסקא דדינא וא"צ עזר וסעד כי האמת באשר הוא אמת עוזר ולא נעזר רק אחר שבענוותנותי' של הגאון נר"ו שלח תשובתו הרמתה אלי וביקש הסכמתי ואין מסרבין לגדול בישראל כמותו כתבתי לו שלענין פסק הלכה שראוי לנכות ההוצאה אמת וצדק כניתן מסיני ולרוב פשיטות' אין לבלות זמן בתוספות ראיו' כאן דנשבע על תרין דאינון תרין רק באשר הבנתי בקריצה ורמיזה של הגאון דניחא קמיה להביא דבריו לאור הדפוס עם שו"ע שלי לא זו בלבד רק שהרשנו גם ציווני לחטט בדבריו הן להוסיף הן לגרוע להגיד מה שלע"ד שמע דבר נשמע בו אף כי בלה"נ תורתו של הגאון נר"ו שעשועי ושמחת לבי ואגב חביבות' יתירת' וגעגועים שיש לדו"די לי ואני לו לכן מטיבותי' וענותנותי' ונטילת רשות והורמנא אמינא מה שיש להנדז קצת בדבריו לא כמשיב רק המתענג ומשתעשע במתק צוף אמריו כי נעמו והיא כי מ"ש דתשובו' השאלה הוא ממש מ"ש בש"ס דמנחות מ"ש מחטי ושערי דעתי הקלושה נוטה קצת מדמיון זה רק נראה דדמי טפי הנך חטי ושערי דזריעה לקרן של המתעסק עד"מ יוד כורין שזורע הם בקרן אל ר"ט שבהם מתעסק ואלף כורין שמאסף יותר על יוד כור שזרע הם דוגמת ריש ר"ט שמרויח באלף ר"ט הנ"ל אף כי תוספות של הקב"ה בריוח הזריעה כמה כפלי כפלים מן הקרן וההיפך במשא ומתן לכן אי ס"ד לדמות מעשר כספים למעשר דגן היה מן הראוי לעשר כל העסקא אלף וריש ר"ט אף שכבר הקרן אלף ר"ט מעושר כשבאו לידו כמו עשר כורין שזרע.

לב וזה ודאי דבר נמנע ולא יעלה על דעת. רק באם שאל השואל שאלה ניכוי ההוצאות ובאנו להשיב לו זה ולומר דלכאורה לא ינכה ולדמותו למעשר דגן נדמהו בתכונה אחרת. והוא ממה שדקרא כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעיך ואינו יכול לנכות שכר

הפועלים החורש וזורע וקוצר וכו' ומכל מקום תמה אני איך יעלה זה על דעת שלא ינכה ההוצאה דא"כ אם ימצאו מבני ישראל יורדי הים באניות לאיים הרחוקים נוסעים להביא זהב מאופיר וחוליה ואבנים טובות מארצות המזרחיי' טרטריאה הגדולה או מאינדיאה ומלכולת קהינא ומאגיל ופריטי ייהאן להביא קרנות שן והובנים קופים ותוכיים מור ואהלות קנה קדה וקנמון אמברי ובעלי סגולות היקרים מאד ויוציאו הוצאות לאלפים ורבבות ודוגמה לה המביאים אתרוגים מרחוק מאד וראה בגמ' דר"ה דכ"ג ע"א עקירת אלמוגין מקרקע הים שצריכים בעלי מלאכות לה תריסר אלפי גברי ושיתא ירחי ואם מלך ישראל ישתדל לעשות זה בלי ספק יעלה להוצאות כמה רבבות וכל אלו שזכרנו אם יעשרו דמי מכירתם היתר על דמי קנייתן ולא ינכו ההוצאות לא ירוויחו מאומ' אלא ע"כ אין ערך ודמיון מעשר כספים במשא ומתן למעשר דגן ותבואות הארץ דשם גזירות הכתוב הוא מפני שכל ענין גידול תבואה טבע נסיי הוא אפי' בדבר שאין זרעו כלה כ"ש בדבר שזרעו כלה שבו חיוב דאורייי' דאחר שהזרע נרקב ה"ל מה שגדל כיש מאין וכמ"ש גבי ביצת נבילה וטריפה אימת גביל לפי מסרח ועפרא בעלמא הוא ע' גמ' בכורות דל"א וטור וש"ע י"ד סימן פ"ו לכן אפי' הוציא כמה הוצאות ולא הכניס אפי' כדי נפיל' חייב לעשר.

לג מש"כ משא ומתן הוא מנהג העולם ודרך אנשים ואין כאן מבוא לענין נס רק מראשית הבריאה חלק הקב"ה הטובות ודברים שהם לצורך אדם במדינות מחולקים לכן הם צריכים אלו לאלו ומספיקין אלו לאלו וזה הוא שורש ומקור כל משא ומתן ועולם כמנהגו נוהג ומוציאין קרן הרבה והרוויח מעט היפך ברכת ה' בתבואות השדה כמ"ש כלום אדם זורע סאה אלא להכניס ממנה כמה כורים לכן המצוה לתת מעשר מברכת ה' אשר נתן לו ואין לזה דמיון כלל למשא ומתן אפי' בזריעת דבר שאין זרעו כלה ומ"מ באשר זה שמוציא דמיו במשא ומתן לוקח תיכף מחירו סחורה ומרוויח בו ע"י טורחו בצירוף הוצאתו עכ"פ יש לו דמיון טפי לדבר שאין זרעו כלה אף דג"כ לא דמי ליה כמ"ש.

לד ובזה אני תמה על חכמת הגאון הרב במ"ש דדמי ריוח משא ומתן לדבר שזרעו כלה. ובמעשר כספים לא דמי בחלק מעשר דרמי עלי' רק כשותף עם הקב"ה שבבא לחשבון מנכה המתעסק כל ההיזק וההוצאה שאירע בעסק ההוא באיזה אופן שהיה ואפי' גניבה ואבידה וגזילה בדלא פשע דפיסקא להדידי משתעבד לזמן שקבעו ותניא בגמ'.

לה והוא בטור וש"ע ח"מ סי רכ"ז סכ"ח הנושא ונותן באמונה מנכה לו שכר חמור שכר גמל וכו' שכר עצמו אינו מעלה לו וכו' ובע"ה חדשתי בזה שני דברים ע"י משפט שבא לפני שטען א' מן השותפים הגר על חשבון חבירו ב' דברים הא' דבחשבונו מלבוש חדש

שעשה לצמו בנסעו ליריד רחוק פלוני וכן לא יעשה כי בלה"נ צריך בגד ללבוש והשני שמביא לחשבון הוצאות שכר פועלים הנושאין הסחורה מן הספינה לעיר וחשב גם לעצמו כשכר פועל כי טרח ג"כ בזה כשאר פועלים ע"מ ליטול שכר דלולי זה למה לו להבתזות חנם כי הוא ב"ב מסוים ופסקתי על הראשון דאם הוא מלבוש בינוני שאין בו כפתורי כסף ובכה"ג ודרך ב"ב היוצאים לסחורה ללבוש מלבוש מוכן לדרך בזה הדין עמו כמ"ש בגמרא ולפעמים אין מה שעלי' אין שמין בגדול אחי דניחא להו לדלישתמעין מילי' ה"ה לשותף [וכ"כ בהג"ה בש"ע סי' קפ"ו ס"ט.

לו ומצאתי במרדכי פ"ב דב"מ סי' רס"ג ד"ל ובירושלמי מפיק מעות מעשר מכבד ה' מהונך ומראשית כל תבואתך וג"כ אסמכתא הוא ורמז נון מאד דוגמת היקש אף כי לא ידעתי מקומו והב"י רמז על ירושלמי זה ר"ס רמ"ט והוא מהלכות ושיעור צדקה ואי ס"ד דהוי מדרבנן לא הוי כ' הטור פחות מזה עין רעה רק היה לנו לומר דהוי עבריין שלא נזכר בש"ס רק שיעור מעשר ודוק גם היה אפילו מי שאין לו סיפוקו חייב כמו מעשר דגן וע' הגה' ש"ע י"ד סי' רנ"א סי' ג' ובש"כ ר"ס רמ"ח ומ"מ מי שנהג כן ימים רבים שוויו עליה חובה דה"ל נדר וחמיר ממילי דרבנן.

לז וידעתי ב"ב א' שנהג כן כמה שנים והיו לו ג' כיסים מיוחדים על האחד כתוב חולין ועל השני טבל ועל השלישי מעשר ולבסוף נתרשלו ידיו ושבקיה לחסידתו ושאלני וע"ז ואמר כי ידע נאמנה שיותר מחומש נותן שנה בשנה מרווחיו לצדקה ועניים קרובים ורחוקים וזן בניו הקטנים כארז"ל וראיתי דיצר אלבזי' כי מ"ש רז"ל על עושה צדקה בכל ע"ת לא כיוונו שיצא בזה י"ח מצות צדקה דא"כ מסים וארנוניות נמי כמ"ש על ונוגשיך בצדקה (ע' בש"ע י"ד סי' רנ"א דס"ג). וכבר ארז"ל ואל תרבה לעשר אומדות וה"ה מעט כמ"ש בתיו"ט פ"ק דאבות בשם מד"ש יע"ש בתי"ט.

לח ואני תמה שלא זכר אדם דרז"ל וזכרו רש"י על מאה שערים דיצחק אומר זה למעשרות היה ש"מ שנתן ע"פ האומד מ"מ היא גופא צ"ע וביאור אימת אמדוהו שהרי מדדו ומצאו מאה שערים. ובלה"נ מ"ש רש"י שם על בארץ ההיא תמוה דהמה רבותא שמצד שהארץ כחושה והשנה יבישה גם האומד סי' מעט ויש לישב כל זה בדוחק רק שהוא זרה הלאה ממבוקשינו פה ע"ל תחילת ההשמטות] שיותר צריך שילוו לו ויתנו לו בהקפה שיהיה הדור בלבושו. ועל השני פסקתי נגדו כי מלבד דטענתו השניה סותרת הראשונה כי אם כוונתו להיות הדור בלבושו מה לו להתבזות ג"כ נראה לדקדק מגמ' הנ"ל דלמנ"מ אמר הש"ס שם בסוף הבריי' אבל שכר עצמו אינו מעלה לו שכבר פסק לו שכר טרחו אלא ע"כ קמ"ל בכה"ג דאע"פ דעשה מלאכה עם הפועלים אינו נוטל כלום דמצי זה למימר

כי על כן בחרתיך להיות שותפי באשר הכרתיך שאין אתה מתכבד בכה"ג רק כמ"ש טוב נקל' ועבד לו וגם זה ודאי גבי מעשר כספים וכל עניני משא ומתן אינו מנכה מש"כ שכר פועלים וכן מלבוש שהוא לצורך הדרך ודאי מנכה וכן בכל בכה"ג.

לט וראיתי משולחי הקהילות שמביאי' בחשבון מה שנדרו ונתנו לחזני' ושמשים בעשיית מי שבירך בהקהילו' אחרות ובכה"ג ואין פוצה פה נגדם. [ואם יש מקום להסתפק במעשר כספים הוא מי שקיבל עליו בנדר לעשר הרווחי' אם יש לו ריוח ביין והיזק בתבואה אם מנכה ההיזק מן הריוח או מחיוב ליתן מכל הריוח ונראה דלגבי נדרו אשר נדר דרך כלל דמי לחד שטרא ותרי עיסקא (עי' י"ד סי' קע"ז סל"ג) דלהדדי משתעבד רק צ"ע א"כ אם כבר נתן לקלפי דמעשר מעשר וריוח יין ואחר חצי שנה יזדמן לו להיזק וכי יחזור לעשות קודש חול וליטול מן המעשר ועוד איזה זמן וגבול תתן לו ואפי' אחר כמה שנים נמי.

מ ונראה דמי שנהג ורוצה לצאת י"ש יהיה לו פנקס מיוחד למעשרו ויקבע לעצמו יום מיוחד בכל ג' חדשים או חצי שנה שיעשה חשבון ומשום והלאה לא יחשב למפרע כי הוא שותפות חדש והנכון לקבוע מר"ה כי בר"ה נגזר כל וקצובים מזונותיו כההוא עובדא דבני אחתיה דריב"ש בפ"ק דבבא בתרא]. ושאר דברי הגאון הרב בהראותו חידודו וליבונו בביאור דברי תוס' ורמי דקלא וזקפא הדברים נכונים למי שאמרם. ויש ויש כפלים לתושיה כי טובא איכא למידק ולהקשות בשיטה נדרים בג' פירושים שעלי' מ"מ בדברי הרב אין שמץ דופי כלל.

מא לא באתי להאריך בשיקלא וטריא בפלפולא בעלמא רק שני דברם הנוגעים בהלכה למעשה האחד במה שתמה הרב הגאון על הב"ח במ"ש שמעשר כספים אפילו מדרבנן ליתא וכתב שנעלם מהב"ח דברי תוס' ד"ט במס' תענית דמייתי ספרי דמרבינן מאת כל ריווח פרגמטי' ושאר רווחים לזה אני אומר אפשר יכול וקרוב להיות דאשתמיטתי' מדלא זכרו כלל ומ"מ אינו מוכרח כי אפשר דלא חש לו וכך עניית וקלישת דעתי נוטה כב"ח שהרי לא נזכר שום דבר בש"ס ממעשר כספים וארז"ל עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר וכו' ולמדו שגם מעשר בהמה אין מעשרין משנה על חבירת' ולא נזכר אותו מעשר שם בפרשה ולא אמרו א' במעשר כספים ואפי' את"ל דמ"מ מדרבנן הוא מ"מ קשה למה הרמב"ם שדבר כל מילי דאוריי' ודרבנן ותקנות וסוגי' ולא זכר זה בשום מקום וכן הסמ"ג ובגמ' דכתובות המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ומיירי בצדקה ויליף לה מעשר אעשרנו לך ע"ש ד"נ וכתבוהו הרמב"ם והטור בהלכות צדקה לכן לא ילפי לי' מעשר תעשר וע"כ מפני דס"ל ההוא דספרי הוא אסמכת' בעלמא ודרוש וכמ"ש

בירושלמי אין למדין הלכה לא מפי הלכה פי' משניות ולא מן התוס' ולא מן ההגדה כ"ש בדלא נזכר בש"ס כלל ובכה"ג כתבו הפוסקים סברא זו ולא סמכו על הירושלמי ע' בתשובה ק"ס ובמדרש ילקוט אמר לשון רמז לפרגמטוטין ומפרשי ימים וכו' אע"פ דמצינו לשון רמז גם במילי דאוריי' רמז לעדים זוממין ריש מכות רמז ליחוד במס' ע"ז דל"ו ע"ב רמז לטריפה שאינה חיה ר"פ א"ט וכהנה טובא ע' סמ"ק וזה ג"כ שלא כמו שלמד הגאון בפשוט' ממ"ש רמז שאינו מן התורה מ"מ ממ"ש לפרגמטוטין ומפרשי ימים ודאי מ"ש רמז לא ר"ל חיוב אפי' מדרבנן ואילו הי' מדרבנן לא היו ישראל קדושים מקילין בה עד שרק א' מעיר ושנים ממשפחה נזהרין בה.

מב גם לא אוכל להתעלם מה שנראה לכאורה לפקפק על הר"ן במה שהפליא להקשות קושיא עצומה איך אפשר לו' במסקנה דבמ"ש תורה את כל תבואת זרעיך שמרבה דברים שאין זרען כלה הלא אין דבר מתחייב מן התורה במעשר רק מיני דגן שכלם זרעם כלה ומסיק דאסמכתא בעלמא הוא דלכאור' קשה למה לא מצינו בתבואה שעקרה וחזר ושתלה והוסיפו דזה דמיא ממש לדבר שאין זרען כלה וחייבה תורה לעשר מן הכל וכדמוכח סוגייא דמנחות.

מג ולפי האמת חלילה להר"ן שהיה מארי דתלמודא כולא כמ"ש והפליג תלמידו הריב"ש בשבחו בתשובה שלא ירגיש זה רק דמ"מ א"א לאוקמי קרא אם איתא דילפות' גמורה הוא ומן התורה בהכי שהרי מן התורה לא נתחייב במעשר רק אחר שנתמרח בכרי כדתנן בפ"ק דמעשרות ואפי' לכתחלה נוטל מן הגורן וזורע מן התורה אף דלא ק"ל כר"ע בפ"א דפאה דס"ל דאפי' מדרבנן שרי מ"מ לכ"ע מדאורייתא [אינו] אסור.

מד רק תמה אני דלא זכר הר"ן דעת הרמב"ם דס"ל דכל הפירות חייבי' במעשר חוץ מהחרובין וגם זה בספרא ענין לרבות שאר הפירות ת"ל תבואת זרעיך רק שנחלקו עליו רש"י ותוס' והראב"ד וכל הפוסקים וס"ל דלא מתחייב מן התורה רק דגן תירוש ויצהר (ובאמת צ"ע שרז"ל יקילו לעמוד נגד משמעות הפסוק ומ"מ מצינו בכה"ג למאן דתני כרם רבעי וכ"ש שרשות ביד חז"ל להחמיר ולאסור מה שהתירה תורה בהדיא ודלא כט"ז י"ד ר"ס קי"ז גבי התעסקות בנבילות וטריפות עמ"ש בתשובה קמ"ב) ע' גמ' פ"ק דר"ה דט"ו ובפרק כ"מ דל"ו פסחים דמ"ד בכורות דנ"ד חולין דק"ב.

מה מ"מ ה"ל להר"ן לזוכרו לרמב"ם ואפשר כי חילו מגמ' זו ולא ס"ל שהוא אסמכתא בגמ' גם בספרי. מ"מ חזרתי על דברי הרב בעל התשובה וראיתי שאין להשיב על מ"ש בפלפולא ובסברות רק מ"ש דטעם דאין מוליכין וכו' מפני דאין משתכרין משל הקדש צל"ע דאפי' ק"ל דמעשר שני ממון גבוה הוא מ"מ אין ענינו להקדש כלל והרי הם חלוקים

להקל ולהחמיר עי' גמ' קדושין דנ"ד ע"ב ולא שייך ביה טעם דאין משתכרין עי' שקלים פ"ד מ"ג וגמ' כתובות דק"ו ע"ב ועמ"ש תי"ט ספ"ו דעירוכין ודו"ק והנלפענ"ד כתבתי.

מו נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

תשובה רכה

א שאלה: הנה מה שפקפקת והחזקת להלצה מה שאומרים האשכנזים שאין לומר אופן בשביעי של פסח וסמך ממ"ש ויסר את אופן מרכבותיו. הנה כעת אני כצפור נודד מקינה ואין עמדי מנהגים שלמהרא"ט הנדפסים אצל סידור תפלות גם לא מחזורים הגדולים ויניציאה אשר שם נדפסים קצת טעמי המנהגים אבל כבר כתבו הקדמונים אחזו שער שלימי' וכן רבים שאין להלעיג על שום מנהג ואף כי סמך הנ"ל ודאי דק וקלוש מאד ואסמכתא בעלמא מ"מ גוף המנהג לא על חנם מתפשט ולא על תהו ובלימה אדניה הוטבעו.

ב והנה רחש לבי דבר טוב מ"ש התוס' בפ"ב דעירוכין דף י' ע"ב על מה שאמר שם שאמרו המלאכים לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה ויוה"כ דמשמע מלשון זה שהם אומרים שירה ושעל כן אין למנוע מלומר והחיות ישוררו וכן מנהג קצת מדינות ולכאורה איכא למידק בדברי התו' מגמ' דחולין פ' גיד הנשה שאין מלאכי שרת אומרים שירה למעלה עד שישראל אומרי' למטה וא"כ לא יתכן כלל שהמלאכים אומרים שירה וישראל לא. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולומר דוודאי אם גם ישראלים אומרי' שירה המלאכים ממתינים להם מש"כ ביום שאין ישראל אומרים שירה כלל אם אנהו שתקו מלאכי מרום לא שתקו דכוותי' מתרצינן מה שפי' רש"י ויען לבן ובתואל רשע הי' וקפץ וכו' וקשה א"כ מ"ש ויענו בני יעקב את שכם מא"ל וא"ת א"כ לא אתי שפיר דרז"ל שמעון ולוי אחים וי"ל אמריה עם מעשה שאני ודו"ק.

ג אבל האמת הברור דתרי גוונא שירה איתנהו דגמ' דחולין מיירי בשיר הרגיל בכל יום וקדושה שאומרים ביוצר ומנחה וזה מוכח שם בריהטא דגמ' והיינו דאמר שם עוד שישראל אומרים שירה בכל שעה והכוונה דאם כבר התפללו ואמרו קדושה והלך יחיד לבה"כ אחר מצי למיהדר ולענות קדושה בהדייהו ואפילו טובא זימנא וכל היום מש"כ קריאת הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף ומ"ש יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום מוקי לה בפסוקי דזמרא מש"כ מה שאומרים המלאכים מפני מה אין ישראל אומרים שירה וכו' מיירי בהלל שאומרים ברגלים ואחר דלא מיירי בשירה שבה נשתוה המלאכים וישראל לאמרה דבר יום ביומו אין דברי התוס' מדוקדקים דמה שאמרו מ"ה מפ"מ אין ישראל

אומרים שירה מיירי בשיר ושבח דהלל הנאמר מתוך שמחה ותשועה הנעשית ואיך ידוייק מזה שמלאכים אומרים שירה דיומא דעלה אומרים והחיות ישוררו.

ד ומ"מ אף דאין דברי התוס' מדוקדקים מ"מ הדבר מצד עצמו אמת דאין למנוע מלומר והחיות ישוררו דשירה דיומא גם ישראל גם מלאכים אומרים דאינה רק קילוס ורוממות לאל יתברך ולא שייך לבטלה משום דספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ובשירה דבכה"ג הנאמרת לפי שעה על הנס ארז"ל על ולא קרב זה אל זה כל הלילה דבליל שביעי של פסח בקשו מ"ה לומר שירה ואמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים וכו' כבפ' אחד דיני ממונות וה"ה לגבי דידן אין גומרין את ההלל בכל ימי פסח מהאי טעמא כמ"ש קצת הפוסקים בשם מדרש הרנינו ואף כי גם בזה יש לפקפק דהא לא השתיק הקב"ה את המלאכים מלומר שירה רק בלילה שבה נטבעו מצרים בים והיינו דכתיב ולא קרב ז"ה א"ל ז"ה ויליף מג"ש שגבי שירת המלאכים נאמר וקרא זה אל זה אע"פ דהא דהכא ר"ל שירה על גאולת ישראל ושם על קדושה דיומא קאי כמ"ש בסמוך מש"כ ביום המחרת גם ישראל גם המלאכים אמרו שירה על מפלת השונא כמ"ש אז ישיר וגו' גם המלאכים כמבואר במדרש על קדמו שרים אחר נוגנים וגו' ומה שאין גומרין את הלל בימי פסח יש טעם אחר ומהרי"ל כתבו בשם רש"י והוא ש"ס ערוך שם והוא מפני שאין ימי פסח חלוקים בקרבנותיהן מ"מ אין בנו כח לחלוק על מדרש הרנינו.

ה ואפשר דמפני ששיתק הקב"ה את המלאכים ובחלה נפשו בשירתם בשעת מפלת המצריים למדנו שאין נאה להשלים השיר בכל ימי הפסח ועל כן י"ל עוד דזכר לדבר אין אומרים אופן בשביעי של פסח אע"פ דודאי לא דמי דהא דשיתק הי' בלילה וזה ביום ועוד ההיא שירה דעל הצלה וזה דהחיות ישוררו בשירה דיומו קדוש וברוך מ"מ הוי זכר לדבר ומפני דאין ראוי לומר והחיות ישוררו וכו' נהגו גם שלא לומר אופן כלל מפני שמנהג פשוט לומר והחיות ישוררו אחר פיוט האופן. ובר"ה שאומרים פיוט וא"א והחיות באשכנז קשה מאד לישבו הן מה דאם כן גם בשביעי של פסח נמי נעשה כן והן שהוא נגד מ"ש התוס' דמוכח דהמלאכים אומרים שירה בר"ה ויוה"כ והן ממ"ש דאפי' אם ס"ל דהואיל דישראל א"א שירה גם המלאכים א"א שירה אי משום דאין מלאכים אומרים שירה כלל אם לא קדמו ישראל והן דחיישי ג"כ לחיל ורעדה דישראל דספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ית' וכמ"ש הפייט דחיל ורעדה יאחזון גם למלאכים מ"מ לא שייך כל זה רק בשירה דהלל הנאמר מתוך שמחה ועל הצלה ורוח ותשועה וכה"ג ג"כ גבי מלאכים מש"כ בקדושה דיומא וכמ"ש דעלה קאי והחיות ישוררו וכו'

למה נמנע מלאומרו ואם נמנע לזכר לדבר גם הפיוט נמנע מלאומרו. נקוט מיהא דאין להרהר אחר המנהג דאם אין ראיה לזה מ"מ יש זכר לדבר.

י ואין להקשות על מדרש הרנינו שכתב דעל כן אין גומרין ההלל משום גמ' דמעשי ידי טובעים בים ממ"ש פ"ק דברכות שלא אמר דוד הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנא' יתמו חטאים וגו' דאין לומר דדוקא בשעת מפלה אין לומר שירה דא"כ כ"ש אנן דנגמר הלל כל ימי פסח ואפשר הואיל שהי' מפלתן בימים ההם בזמן הזה הוי שפיר שעת מפלתן א"נ י"ל דבשלמא הלל בשלימתו וכשגומרין אותו הוי שמחת אלהים כדרז"ל פרק כיצד מברכין על מ"ש גבי יין המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח ולמדו מזה שא"א שירה אלא על היין והוא גמירות הלל בניסוך היין וכתבו התוס' דמ"מ מצינו שירה בלי יין והוא תשלום הלל בעשיית הפסח.

יא והלל שלם דוקא שירה מקרי כדילפי רז"ל מקרא דהשיר יהי' לכם כליל התקדש חג וכן בפ"ט דפסחים דצ"ה יליף מקרא זה דהלל אינו נהוג בפסח שני וכן קרו רז"ל ברכת יהללוך ברכת השיר מש"כ מ"ש דוד הללויה בעלמא וכן מה דקרינן הלל בדילוג אין לפניו ית' שמחה הואיל שאינו בשלימות. ואע"פ שאומרים בו הודו לה' כי טוב כל"ח ורז"ל דרשו על בצאת לפני החלוץ הודו לה' כל"ח דע"כ לא נאמר שם כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח וכו' מ"מ הואיל דקרינן ומדלגין אין לפניו ית' כאן שמחה שלימות.

יב כך נ"ל לתרץ לפי מ"ש במדרש הרנינו אבל לפי האמת נראה כמ"ש דדוקא בשעת המפלה כענין בצאת לפני החלוץ ויפה דקדקו רז"ל באותה שעה בקשו מ"ה לומר שירה מש"כ בתר הכי ומהרש"א הקשה קושיא הסמוכה בפ"ק דברכות והניחה בתימא יע"ש דדבריו מגומגמים ועמ"ש ס"פ אחד דיני ממונות. נ"ל.

יג יאיר חיים בכרך.

תשובה רכו

א שאלה: בהיותי רב ומ"ץ בגליל קובלענץ שאלתי בכתב מא"א הגאן זלה"ה שיבאר לי דברי הב"י בסי' תרע"א על מ"ש הטור שם וז"ל ובסמ"ק כתב שאם מניחה בדלת עצמה יניחנה מחציה של כניסה לצד שמאל וכתב עליו הב"י וכתבו בשם מהרי"א י"מ מחציו של פתח כשנחלקה לשנים נשים אותה בחציו של הכניסה שהוא לצד פנים ויהי' לצד שמאל אבל לשון ספר המצוות הוא יניחנה מחציה של כניסת הבית לצד שמאל ונראה שפי' כך כשיכנס לבית יחלוק מפתח בית לשנים ומחצה של כניסה הוא לצד שמאל יחשב מחלק שמאל ובזה יהי' לצד שמאל עכ"ל הב"י וז"ל א"א ז"ל אות באות

הוקשה למהרי"א דמשמע מהלשון חציו של הכניסה שהיא לצד פנים משמע לצד החלק שהוא סמוך לחלק א' מן הדלת וא"כ היאך אמר ויהי' לצד שמאל דהא אותו חלק פנימי הקרוב לחלק א' מן הדלת הוא לצד ימין ע"כ כתב ונראה שפי' כך כשיכנס לבית יחלוק וכו' כלומר שכל חלק הדלת לצד הכניסה נקרא צד שמאל ובזה יהי' לצד שמאל בכל מקום שמניחה באותו חלק הדלת לצד הכניסה לאפי' מניחה סמוך לחלק הא' מן הדלת עכ"ל הקודש.

ב וחזרתי והשבתי אליו אחר שביארתי והבנתי דבריו להקשות עליו באריכות ולא חפצתי להעתיקו וכתבתי עוד מ"ש ב"ח והדוחקי' שבו וכתב אלי שנית וז"ל זאת לדעת שקראתי ועיינתי בפי' שכתב הגאון בב"ח ותתי לי דלא מחניפנא ליה דהוא רוצה לעייל פילא בקופא דמחטא מה שאינו במשמעות הדברים כלל וגם מבאר דעת הסמ"ק שיניח הנרות מבפנים ולא מבחוץ וקשה מה נשתנה משאר מצות נר חנוכה דהיו צריכין להנתן בחוץ בזמן הגמ' גם מה שמבאר בדעת י"א דלשון כניסה הוא אל הדלת דהיינו צד פנימי של הדלת אין לו שחר דאיפכ' מסתברא דצד כניסה הוא מבחוץ ע"כ עדיין אעמוד על דעתי ולא אזוז מהפי' שכתבתי דוק ותשכח דהכל איירי לסברתי מצד חוץ שהוא מקום כניסה אלא דהגאון ר"י אבוהב הבין בדברי ר"מ דמ"ש לצד פנים הוא צד הקרובה אל חלק הא' הפונה אל מקום הציר וקשיא ליה דההוא מקרי צד ימין ע"כ פי' דכל חלק הב' מקרי צד שמאל וזהו דמסיים ובה יהי' לצד שמאל כלומר אותו חלק כלו הוא לצד שמאל אפי' הצד שקרוב לחלק הא' ולדעתי הקלושה גם דעת י"מ כן הי' כדעת מהרי"א ומ"ש בחציו של הכניסה לצד פנים הוא לצד המנעול מקום פתיחת הדלת דמקום הציר נקרא אחורי הדלת לצד מזוזה שהיא בימין והיינו דמסיים ויהי' בצד שמאל דכל חלק לצד המנעול נקרא צד שמאל ודו"ק עכ"ל הקודש.

ג והשבתי אליו בל' זה. דברי פה קדוש ושפתי דעת בלשון חכמים אמת וצדק במ"ש שהרב בב"ח נדחק מאד בפירושו אמנם אחר המחילה מאב מרב גם דבריו לא יתכנו לע"ד כי כל בנינו נשען על משענת קנה רצוץ כאלו ציר הדלת היא בימין הכניסה אצל מזוזת המזוזה מש"כ רוב פתחים שלנו ועוד דלפי פירושו דברי הי"מ המה סתורים מהם ובהם ואין להם מובן כלל במ"ש ויהי' לצד שמאל ואם לא הבינם הרב מהרי"א הל"ל שלא ירד לסוף דעתם ושלא הבינם או שא"א לו להולמן ולא הי' לו להביאם כלל ולכנותם בשם מפרשים כלל אחר שהפירוש גופי' אין לו פי' והוא משולל הבנה. ומה שכתב מהרי"א וז"ל אבל לשון ספר המצוות וכו' משמע ודאי שירד לדעת הי"מ רק שהשיג עליהם מצד לשון הסמ"ק.

ד ועוד דלדבריו צריכין אנו להטעים דבריו לדעת הי"מ שתפתח חציו נשאר נעול וחציו יפתח כדרך קצת פתחים שחצי הדלת בפתחה נקפלת לאחוריה כארז"ל בפתח ביתו של יצחק על ויהי אך יצא גם דרשו כך על ואחר הדלת והמזוזה וכפי' רש"י שם ומ"ש שהיא לצד פנים קמ"ל שיניח הנר בחצי אותו חלק הנפתח קרוב לחצי הדלת שנשאר סתום סמוך למזוזה שהיא בימין לנכנס יותר מקצה הדלת וחודה וא"כ הל"ל לצד פנים ותו לא וממ"ש שהיא לצד פנים משמע דבזה אתי לפרושי מ"ש חציו של הכניסה ולא דאתי לאשמועינן דבר חדש במקום הנחה באותה חצי הדלת עצמה.

ה וע"ק במאי מסתברא לן לומר שיניח הנר בקצה חצי הדלת הנפתח סמוך לימין ולמזוזה והרי מהרי"א משיג על הי"מ מצד דקדוק ל' הסמ"ק ותו לא. וע"ק דאם הדלת מקום הציר בימין הכניסה אצל המזוזה למה יניח הנר דבוק לדלת ואינו נכנס בין שתי מצוות כלל ולמה יעבור על דברי רז"ל ולא ישים הנר בכותל בצד שמאל הכניסה ומ"ש א"א זלה"ה שודאי במדליק מבחוץ מיירי אין ספק. מיהא קשיא מה שהקשינו.

ו ואחר הרשות לגלות עניית דעתי נראה שהדלת הזאת שלימה ומתוקנת כרוב דלתי בתים אשר מחוברים לציר לצד שמאל הכניסה ולכך הרשות בידו לחבר נ"ח בדלת עצמה ואפשר דטפי עדיף דמקרב שני המצוות ונכנס ביניהם קרוב וסמוך לשניהם וזה הי' ממש דעת הי"מ כמ"ש מחציו של פתח וכו' ר"ל כשנחלק הפתח או הדלת במחשבתינו נקרא החצי הקרובה אל המזוזה כשהדלת סגורה והוא שפת הדלת שבו המנעול חציו של הכניסה שהיא לצד פנים פי' כשפותחין הדלת והיא בדרך דלתות החצר הפתוח לבית שבפתיחת הדלת היא נכנסת לצד פנים ובודאי חציו של דלת ששם המנעול בשפתה נכנסת והיא בפתיחתה לצד פנים שהרי חציה השני שבו הציר נשאר על צירה ואע"פ שג"כ נכנסת קצת מ"מ יותר יקרא שם כניסה ולצד פנים על חציה השני שהיא נכנסת יותר לתוך החדר בפתיחת הדלת ומ"ש ויהי' בצד שמאל הוא פי' למ"ש הסמ"ק לצד שמאל ור"ל שממילא יהי' נ"ח בצד שמאל הכניסה בפתיחת הדלת וה"ה באיזה מקום שיניח הנר בדלת ולפי דבריהם מ"ש סמ"ק לצד שמאל לא חידש דבר דעיקר הדין הוא שנשים אותה בחצי של הכניסה ועל זה השיג מהרי"א מל' הסמ"ק לצד שמאל משמע שהוא עיקר הדין והחידוש שחידש לכך פי' הוא בהיפך שיניח הנ"ח בחצי הדלת ששם הציר ולדבריו מ"ש סמ"ק מחציו של כניסה לצד שמאל ר"ל ולא בחציו של כניסה רק לצד שמאל דידה וקרוב לומר שהשגת מהרי"א על הי"מ הוא ממ"ש הסמ"ק מחציה ולא בחציה ומ"ש בלשון מהרי"א ומחצה של כניסה כל הדלת קרי לי' כניסה ואפשר דס"ל למהרי"א גם בלשון הסמ"ק שכל הדלת קרי כניסה רק דא"כ הל"ל דלת.

ז כנ"ל יאיר חיים בכרך.

תשובה רכז

א תמהתי במה שכתב הרמב"ם בספר הי"ד פ"ג דביאת מקדש טמא שהכניס ידו למקדש מכין אותו מכות מרדות מכלל דפסק כמ"ד ביאה במקצת שמה ביאה. ובפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה כתב דמביא אשם מצורע עד הפתח ומכניס שתי ידיו לעזרה וסומך וכו' ובגמ' רפ"ג דזבחים דל"ג ע"א מקשי (צ"ע מסוגיא פ"ג דיומא דל"א ע"א) לימא מסייע ליה למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה מדתניא כל הסמיכות קורא אני עליהם תיכף לסמיכה דשחיטה חוץ מזה שהי' בשערי נקנור וכו' ואי אמרת דלא שמה ביאה לעייל ידיה ולסמוך משמע דודאי למ"ד דשמה ביאה א"א לעייל ידי' רק מכניסים הבהמה תוך חלל השער ושם המצורע עומד וסומך עליו ואע"פ דעכ"פ דעינן סמיכה לפני ה' דאין לומר כפי' רש"י בראש השיטה וכתבו התוס' בראש ד"ה מאי שנא וכו' דעל כן אין סמיכה מבחוץ לפי שנא' ושחט לפני ה' וסמוך לסמיכה שחיטה דא"כ לפי מה דתניא דגבי אשם מצורע אין אני קורא סמוך לסמיכה שחיטה הי' יכול לסמוך חוץ לשער לגמרי ועוד דהתוס' דחו פי' רש"י שם דמקרא גופי' יליף דבעינן סמיכה לפני ה' אלא ע"כ ס"ל דאע"ג דהשער לא נתקדש מ"מ שפיר קרינן בחלל שלו לפני ה' כבש"ס בהדיא פ"ק דסוטה ד"ח ע"א סוף סוף קשיא לרמב"ם.

ב ואין להקשות עוד בגמ' גופי' דמאי מקשה הרי קשה ולטעמיך דביאה במקצת שמה ביאה הרי ע"כ מכניס ראשו לתנוכו וידיו לבהונות די"ל גזירות הכתוב שאני וכך פי' רש"י בפרק כיצד צולין (פסחים דף ע"ה ע"ב) מש"כ סמוך לסמיכה שחיטה ס"ל דלאו דאורייתא א"נ סמיכה דאשם לאו דאורייתא כדמסיק שם והא דאמר שם בסוגיא למיל מיני' דל"ב ע"ב אי אמרת ביאה במקצת שמה ביאה האיך מעייל ידיה לבהונות לאו על איסור דכניסות מצורע מקשי דרחמנא שריא רק באשר נוסף בו חומרא דטבול יום מקשי ומשני הואיל והותר לצרעתו וכו' מ"מ קשיא.

ג ואין לומר דמשמע ליה להרמב"ם מדמשני הש"ס על קושיית לעייל ידיה ולסמוך הא מני ריב"י הוא דס"ל מרחק צפון ולכך עכ"פ א"א לקרב השחיטה לסמיכה במה דעייל ידי' ולכך למה לנו זה ולכך מוליכין הבהמה לחלל השער וא"כ אחר שפסק בפ"ה מהל' בית הבחירה כרבי דס"ל דכל העזר' צפון המזבח כשר לשחיטה א"כ נשאר באמת דמעיילי ידיה ואין להקשות דאיך יפסוק הרמב"ם נגד הברייתא דכל הסמיכות וכו' דמשמע מינה דלא מעיילי ידיה רק מוליכין הבהמה לחלל השער כפי' רש"י דמ"ש רש"י

ומכניס ידיו לעזרה ר"ל לבהונות ודו"ק שהרי מקשי לעייל ידיה ולסמוך מכלל דברייתא לא ס"ל כך דל"ק מידי דהברייתא סתמא קתני חוץ מזה וסבר המקשין במ"ש בברייתא שאין המצורע יכול לכנוס וכו' שמוליכין הבהמה אצלו ותירץ לו שאה"נ גם הברייתא מתפרשת דמעייל ידו ומ"מ אינו סמיכה דס"ל מרחק צפון ולכך ל"ק מידי מברייתא ומ"מ קשיא דמשמע דאי אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה לא ס"ל דמעייל ידי' מכ"ש למה דמשני רב יוסף שם דא"א לומר דמעייל ידו דסמיכה בכל כחו בעינן ולכך כל הסומך ראשו ורובו מכניס וכ"פ הרמב"ם בפ"ג דמעשה הקרבנות דסמיכה בכל כחו וא"כ א"א לומר דמעייל ידו אף דק"ל ביאה במקצת לא שמה ביאה.

ד ואפשר לומר דהרמב"ם ס"ל ביאה במקצת לא שמה ביאה ולכך כתב שמכין אותו מכת מרדות ולא אמר לוקה דפסק כמסקנת הש"ס שם פ"ג דזבחים דאמר רב אבהו דל"ג ע"ב לענין מלקות אתמר ופי' רש"י לא יליף ר"ל מהאי קרא אלא לטמא שנגע בקודש ולא איירי בביאת מקדש כלל ואפשר דס"ל מספרי או ת"כ באיזה מקום דמדרבנן אסור ואזלא השגת הראב"ד שם דכתב דסוגי דפ"ג מוכח דלקי דודאי כל הסוגיא ההיא אזלא בשיטת ר"ל אי אמר דביאה במקצת שמה ביאה ובין אם נאמר דאותה ברייתא דכל הסמיכות וכו' חוץ מזה ס"ל דלא מעייל ידי' משום דס"ל מרחק צפון וא"כ לא מהני מה דעייל ידיה או דנאמר דאה"נ ס"ל לברייתא דמעייל ידי' רק דמ"מ לא הי' סמוך לסמיכה שחיטה דמרחק צפון סוף כל סוף אחר דס"ל להרמב"ם לפסוק כרבי דס"ל דכל העזרה לצפון כשר וס"ל ג"כ ביאה במקצת לא שמיה ביאה א"כ ממילא הי' גם אשם מצורע סמוך לסמיכה שחיטה ונידחת הברייתא בזה אף דאפשר דגם הברייתא ס"ל דמעייל ידיה וסמך ולא ק"ל כתירוץ ר' יוסף דראשו ורובו הוא מכניס רק דאפשר לסמוך בכל כחו בידיו לחוד סגי. וסוגיא דפ' אמר להם הממונה שזכר הראב"ד והוא דף ל"א אין ממנה לא ראיה ולא סתירה לדעת הרמב"ם דשם מסיק דביאה במקצת שמה ביאה אבל דוקא לענין דבעי טבילה או מצורע לבהונות דכל דאפשר לתקן מתקנינן אע"ג דהוי מחוסר כפורים וע"ש.

ה ומדי דברי באותה סוגיא דד"פ כל הפסולין דקדקתי פשט הגמ' במ"ש לימא מסייע לי' לעולא דס"ל ביאה במקצת שמה ביאה ממה דתניא כל הסמיכות שהיו שם וכו' ואי אמרת ביאה במקצת לא שמה ביאה לעייל ידי' ולסמוך דע"כ פשט הגמ' דמוכח מההיא ברייתא דביאה במקצת שמה ביאה ולכך א"א לו לעייל ידו רק מכניסי' הבהמה לחלל השער ולכך לא הי' סמוך לסמיכה שחיטה שהרי ע"כ א"א לשחטה שם דבשחיטה לית מאן דמיקל כולי האי להתיר ולשחטו תוך חלל הפתח ואע"פ דכבר הוכחנו לעיל דע"כ ס"ל דגם הסמיכה בעי לפני ה' דאל"כ למה דלא ס"ל ברייתא דבעי באשם סמוך לסמיכה

וכו' לסמוך בחוץ מה דלא משמע בלשון הברייתא רק הסמיכה היתה בשער ניקנור וכפי' רש"י מ"מ ס"ל דיש קפידה טפי בשחיטה דפשטי' דקרא לפני ה' עליה קאי דבעי ממש תוך ההיכל ולכך בעי עכ"פ שאחר הסמיכה יוליכנה לבהמה לתוך ההיכל הן רב או מעט שהרי בדעת המקשה סבור הי' דכל העזרה כשירה ולכך יש הפסק מה בין סמיכה לשחיטה מש"כ אם היינו אומרים ביאה במקצת לא שמה ביאה לעייל ידי' ולשחוט שם ואחר דמשני דמרחק צפון ע"כ אפי' לעייל ידי' יש הפסק בהולכת הבהמה נגד המזבח לצד צפון.

י ואחר שהצעתי פשט הש"ס מה שא"א לפרש בענין אחר צל"ע על התוס' במס' סוטה במ"ש דמסוגי' זו מוכח דשיעור הפסקה כדי הילוך כ"ב אמה דמלבד מ"ש בספרי מ"ח דאין הוכחה כלל דפחות מכ"ב אמה לא הוי הפסקה אף גם זאת צ"ע דבפשט הסוגיא מוכח דכל שא"א לשוחטה במקום הסמיכה מקרי הפסקה דנצרך להעתיקה ולהוליכה משם וא"כ י"ל גם בהיפך למה דמסיק ס"ל מרחק צפון דאי ס"ל כל העזרה כשירה אע"פ דאחר הסמיכה מוליכין הבהמה אנה ואנה מ"מ הואיל דראויה לשחטה שם ע"ד כל הראויה לבילה רק דאין זה מוכרח.

יא נקוט מיהא דאין ללמוד כלל מסוגיא ההיא שיעור שהי' כ"ב אמה דה"ה אפי' פחות וכן מוכח ממה שפי' רש"י על מ"ש בגמ' מאי שנא סמיכה דכתיב לפני ה' דר"ל דהואיל דהשחיטה היא לפני ה' ואחר דק"ל סמוך לסמיכה שחיטה ע"כ א"א לסמוך בחוץ ולשחוט בפנים והרי מחוץ לפנים לא הוי רק שש אמות עובי כותל ההיכל ולא מקרי סמוך. מיהו רש"י פי' זה אליבא דמ"ר סמוך לסמיכה שחיטה דאורייתא ע"ש ובשיטת התוס' כי האריכו מאד:

יב יאיר חיים בכרך.

תשובה רכח

א שאלה: סכין שנמצא ברחוב של יהודים. לא רציתי להתיר דרוב המקום ועוברים ושבים ברחוב גוים. אע"פ דהרחוב נעולה בלילה ובכה"ג ק"ל לענין יין נסך ביו"ד סי' קכ"ט ביש ליהודי' שכונה לבדם מותר אע"פ דדרך גוי מפסיקת' לכ"ע כמ"ש לשם הט"ז וש"כ י"ל דשאני התם דמיירי בגנבים שכנסו למרתף וסתם גנבים גונבים בלילה ובמחשך מעשיהם מש"כ במציאה דחביות שם סי"ח אזלינן בתר הרוב הרחוק ולא בתר הקרוב אם לא שידוע שרוב העוברים ישראל וכבח"מ סי' רנ"ט ס"ג.

ב וכן בנמצא בחצר או בחנות או בבית של ישראל אם רוב הנכנסים בני ישראל מותר. וחריצי חלב ודאי הוי סימן להתיר וכ"ש נדן עם סכיני' שאין אחד מהם רשום שיש לאסור שישראל קדושים הם ורושמים סכיניהם וחיישי' לשאלה שלא מדעת כי אין דרך להקפיד בה ולכן אינם סומכין על שלבעלי הסכיני' יש סימן והיכר אחר בין סכין לסכין לכן אפי' נראים כחדשי' אין לסמוך על זה ומ"מ בהגעלה סגי. ובדיני ממונות כלל גדול ארז"ל שאין הולכים בממון אחר הרוב. ולכן ראובן ושמעון שהיו להם שוורים במרעה לזה א' ולזה מאה ורץ אחד מהם אחר שור לוי ונגחו שניהם פטורים דבעי נכסים מיוחדים למעוטי זה אומר שורך הזיק ואפי' יצאו מהם ג' או יותר ורצו ורדפו ונגחו שור לוי שניהם פטורי' וכ"ש בבא קמא דאין נכנס בכלל הספק רק הרצים ורודפים.

ג וכן הא דארז"ל אין אחד יכול להוציא שטר על שני יוסף בן שמעון אם א' מהם בעיר קטנה והב' בעיר גדולה כאנכטוכי' הוי כבבא קמא הנ"ל שאין נכנס בספק רק אותן ששמותיהן שוות. ובלה"נ הלא ק"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ועיקרו ילפינן מבני אדם וארב לו לאפוקי זרק אבן לגו. ואם הי' בדיני ממונות דין רוב וקרוב הי' מקום לומר דבשתי עיירות אזלינן בתר עיר שהמלוה עם הלוה יחד אם אין נכתב שם העיר כמו דק"ל לענין יי"נ בי"ד סי' קכ"ט סי"א גבי שכונה וע"ש בט"ז ס"ק י"ז אבל באמת אין ענין להוציא ממון לא מפני רוב ולא מפני קרוב שאפי' יוסף ב"ש אחד שכינו ומגרת ביתו א"א מסתמא זה הוא ואפי' רגיל לישא וליתן כמו דלא מהני רק במחנה כמבואר בח"מ סי' רנ"ג סכ"ק ובהגה' ואפי' שור הרוג בצדו וגמל האוחר אין מוציאין ממון כבסי' ת"ח ופשוט דאפי' ניזוק טוען בריא.

ד וכתבתי דברים פשוטים הללו למען הראותך כי הגאון מוהר"ר חיים בספרו תורת חיים סמוך לשלהי ב"ב אגב חורפיה לא דק כלל. ואמנם נסתפקתי בשני יב"ש אם אחד בעירו והשני רחוק מאד בעיר אחרת ואינו רגיל בעיר ועדי שטר בעיר זו כי לשון הגה' רמ"א בדי' מ"ט משמע לי דשניהם אינם בעיר המלוה ע"ש ודוק וכל זה מדלא נכתב שם ע"ד וגם זה צ"ע בסי' מ"ג ס"ק כל זה נלפענ"ד:

ה חיים יאיר בכרך.

תשובה רכט

א שאלה: ע"ד אבי החתן [עי' תשובה קכ"ח] שיש לו עוד בן קטן ושיעבד עצמו בק"ס ובכא"ה שתיכף שיגדל הבן ויהי' בן י"ג ישתדל ממנו שטר חליצה (עי' שו"ת מהרי"ו סי' ק"ה הובא בנ"ש די"ח ע"א) בק"ס חנם כנהוג ומת האב טרם יגדל הבן וכשגדל לא רצה

בשום ענין. אע"פ שנכתב בקנס ובכל חיזוקים. אמרינן לזו הנשואה רישך והר. ולא זו בלבד אלא אפי' האב עדיין חי והבן אינו רוצה מה אית לאב למיעבד (בכה"ג אם נתחייב האב בקנס שתנשא בתו לפלוני ולא רצתה ע' בא"ה) ואפי' הבן רוצה מאביו עבור זה סך ממון רב יותר מן הראוי לפי אומדן דעת ויכולתו פטור האב כדאמרינן בש"ס אטו תרקבא דדינרי וכו' כמ"ש הריב"ש גבי נדרי אונסין והוא בהגה' רמ"א בי"ד סי' רל"ב סי"ב.

ב ול"ק מהא דבטור והגה' רמ"א בא"ה סי' ל"ח ס"ד הגה' דיוכל ליתן לפלוני ממון הרבה עד שיתרצה יע"ש ובריב"ש סי' צ"ט ור"ן דלא ר"ל הרבה מאד מאד יותר מן הראוי דזה ודאי לא מקרי אפשר רק דבשעת קדושין לא מקרי התנאי בהחלט א"א לקיימו רק מסתמא ע"י ריצוי כסף יותר מכדי שוה הבית יתרצה מש"כ מ"מ שיבעל לאסור לה דמסתמא לא ישמע לה האחר לכן לא אמר שם ובסי' קמ"ג סי"ג בלשון שמא.

ג ומ"מ נהי דתנאי הי' מ"מ אם יבקש פלוני תרקבי דדינרי הוי כאונס. רק דלא מהני לקיים הקידושין אחר דמ"מ בידו לקיים התנאי לא דמי לע"מ שתעלה לרקיע וכו' מש"כ אם אין פלוני רוצה למכור כלל בכל הון כגון נחלת אבות וכמעשה דנבות י"ל דקדושין לא בטלי דדוקא בגיטין ק"ל אין אונס בא"ה ר"ה קמ"ד.

ד מש"כ אם התחייב האב בקנין ובשט"ח סך ממון לאשה ובדרך מנהג שכחא"ז דידן ואכן אם ישתדל האב תוך ל' יום אחר שיהי' האח גדול שטר חליצה על סך מסויים כנהוג יבטל השטר הזה. בין מת האב והבן רוצה ליתן שטר חליצה בין מת הבן לפני היותו גדול השט"ח של התחייבות בטל דאע"פ שלא נתקיים התנאי מ"מ בתנאים אזלינן אחר הכוונה שלא תשאר אדוקה וזקוקה לו אבל אם יגדל הבן ולא ירצה בין אביו חי או מת אם ירש יפרעו לה השט"ח דתנאי דא"א לקיימו אינו מבטל השט"ח ואם התחייב לחבירו אלף ר"ט ואם יעלה חי לרקיע לפני ז"פ וכי יבטל השט"ח. החוב קיים אם לא יעלה.

ה נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רל

א וע"ד שאלת ממני בד"מ שתי שאלות נפרדות שלהשיב באריכות הי' צורך לעיין בש"ס ובפוסקים ובעיון כי אין לך מקצוע וכו' מה שאין הזמן מספיק גם טריחא לי מילתא טובא אף כי לפענד"נ שהם דברים פשוטים וברורי' שא"צ ראיות ועיון.

ב כי ע"ד ראובן שמסר שט"ח אשר לו על שמעון ללוי שיודע כי יש ללוי בידו של שמעון והשט"ח יש בו תיוהא באופן שלא הי' אפשר לראובן להוציא משמעון אא"כ תפס אם מהני מה שכבר של שמעון ביד לוי וה"ל תפס ומכר ראובן לו כל זכותו. ודאי לא מהני

מצד הסברא כללית דא"כ לא שבקית חיי לכל בריה דגם בכ"י וכל בכה"ג שאין בכחו להוציא מחבירו ימכרנה לאיש שיש בידו משל בעל חובו והן מסברא פרטית דבשום ענין אין ללוי שום תביעות ממון עד שיבורר תחילה ששמעון חייב ללוי ושהשטר שריר וקיים ועומד להפרע בלי תפיסה.

ג ולכן לא מהני תפיסת ראובן שנושה בשמעון ושמעון בלוי משל לוי אפי' אין לשמעון אלא אם השטר ברור ועומד לגבות בלי תפיסה. ובכה"ג גם אם תפס בעל השטר בזה באין ללוה מן הערב או מן הלקוחות. או מורשה אע"פ שכתב לו זיל דון ואפי' לנפשך שתפס (מיהו בהא גם בלה"נ ק"ל שליח שוויה) ובכל אילו אין חילוק בין תפס בעדים או שלא בעדים שהרי התופס אין לו מצד עצמו שום תביעה וידיעה וזיל פוק ועיין בפוסקים ותמצא תילי תילין ראיות לדברי:

ד וע"ד ראובן שלוה מעות משמעון בקנין וטרם שנכתב השטר נזדמן ללוי כימים עשר אחר הק"ס בית בזול וביקש לקנותו ולחזור ולמכרו ולהרוויח בו ובא אל העדים של ק"ס ואמר להם גם לסופר שחוזר בשיעבוד דאהני להבא והודיעו לשמעון ובא לראובן וא"ל א"כ תחזור לי מעותיו א"ל הן ודחהו מיום אל יום כמה שבועות ביני לביני קנה לוי הבית בזול וחזר ומכרו בלי הכרזה וירד מנכסיו ובא שמעון לטרוף לקוחות כי מאחר שלא החזיר ראובן לו מעותיו נשאר קנינו דאיקני.

ה הנה מסתמא ידעת פלוגתייהו דרבוואת' אם מצי הלוה לחזור בו בקנין דאקני לפני קנייתו זכרו רמ"א בהגה' ר"ס קי"ב וביארו הסמ"ע שם גם בר"ס ס' קצת באריכות והש"כ הכריע כדעת הרמב"ן דס"ל שא"י לחזור בו ואין לנו עסק בההיא שיקלא וטריא בנדון זה כלל כי שמעון המלוה סבר הי' בפשיטות דמצי לחזור בו א"נ התרצה לפנים משה"ד רק שיחזור לו מעותיו עכ"פ אין כאן מחילה בפירוש רק שזה שא"ל א"כ החזיר לי מעותי היינו ביטול הק"ס ממילא בעת שיחזור לו המעות מש"כ מקמי הכי שזה ברור כשמש ולא בא לכלל אומדנא שחז"ל אזלו בתרי' כבטור ח"מ סי' רמ"ו.

ו לכן לפי הכרעת הש"כ מגמ' דאינו יכול לחזור אין מה שזה אמר החזיר לי מעותי מבטל הקנין כל זמן שלא נעשה. (אבל מ"ש הש"כ שם דגם מן הסברא מוכח דא"י לחזור מפני דכיון שזה לא הלוה לו מעותיו אלא מפני ששיעבד לו דאקני א"כ זה שרוצה לחזור בו ישלם לו מעותיו וכן אם מכר וכו' אין זה דעת מכריח ואפי' נוטה אא"כ במעשה נדון דידן שהמלוה אומר החזיר לי מעותי (עי' הגה' ר"ס ע"ג) וה"ה אם הלוקח בית אומר כך מש"כ אם המלוה והלוה שותקים ולא חשו לחזרתו של זה מפני שזה הוציא המעות או נצרך להם והלוקח נצרך לבית וסוברים שא"י לחזור בו מנלן שיפה שתקו ושהדין

כן דלמא יכול לחזור בו אם נודע למלוה וללוקח חזרתו ושתקו). לכן נלפענ"ד דשמעון טריף מלוקח מאחר שקנה בלא הכרזה. וכל זה בדלא נכתב השטר ואפי' נכתב ולא בא ליד שמעון מש"כ אם אח"כ קיבל השטר ולא נכתב בו דאיקני ה"ז מחילה מדשתק.

ז ואכתי איכא למידק אם שמעון תובע לראובן שיחזור לו מעותיו וראובן משיב פרעתיך דמי נימא דנאמן בהיסת. אי אפשר לשמעון לטרוף לקוחות אפי' ראובן מודה דזה כלל גדול בדין [והכי מוכח בש"ע סי' ל"א ס"ג] כמ"ש והאריך הרב בעל ש"כ סי' מ"ט ס"ק למ"ד למטה בעמוד ותמה מאד מה דלא משמע כן שם מגדולי הפוסקים יע"ש. לכן לכאורה נראה בסתם הלואה אפי' תוך ל' כבס"ס ע"ח או אחר ז"פ שנקבע בעת הקנין ודאי לא טריף מש"כ תוך ז"פ אין השטר מעכב רק טריף בכח הקנין כבסי' ל"ט רק דיש לפקפק בזה די"ל דאפי' אחר ז"פ אינו נאמן לומר פרעתי דגם בזה קנין כשטר (והכי משמע בש"כ סי' ל"ט ס"ק ט"ז דדוחק לפרשו דקאי על תוך ז"פ דוקא) אא"כ יכתוב שובר או יודעי לעדי ק"ס וזה הוכחה גדולה לע"ד יותר מחזקה אין אדם פורע תוך זמנו והרי כאן אין שום ריעותא במה שאין למלוה שטר ואם איתא דהלוה פרע לו הי' לו לחוש שמא יכתבו אח"כ עדי ק"ס למלוה השטר ויתרצה המלוה לעדים שלא יכתבו דאקני ובש"ע משמע דק"ל שכותבין השטר אפי' אחר ז"פ דלא כתב דעת החולקים רק טפל ובלשון יש חולקי' סי' ע"ג ס"ג וכ"פ בש"כ דכותבין ואפי' ק"ל דאין כותבי' הי' ללוה לחוש לזה דלאו כ"ע דינא גמירא וכ"ש למה דס"ל כותבין אפי' אחר ז"פ והוא עצמו מסברא אלימת' זו דאם איתא דפרע הוי מודיע לעדים ולחוש שהמלוה יבקש מהם השטר בלי כתיבת דאיקנא.

ח ולולי דמיסתפינא אמינא כי אפי' אמר הלוה לעדים אחר הקנין אל תכתבו שטר והמלוה מבקש שיחזור לו מעותיו ונמשך הדבר עד אחר ז"פ וטען הלוה פרעתי בז"פ אינו נאמן דאלו פרע היה אומר לעדי קנין אע"פ שאינו מתיירא משטר מ"מ הי' לו לחוש לקנין שיהי' לו דין שטר לכן בעת הפרעון תיכף ה"ל להודיע לעדים וכ"ש בשלא מיתה דק"ל דהוי כשטר דאינו יכול לטעון פרעתי כמ"ש בסמוך והוא ג"כ מטעם זה מ"מ קשה לנו להוציא ממון בדמיחה ע"פ סברא דהיה מודיע אחר דבטוח מש"כ בדמיחה רק בדאיקני ה"ל כדלא מיחה ואין הלוה נאמן. כך נלפענ"ד.

ט נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רלא

א שאלה: בתולה שנתעברה בבית פלוני והוא נער ועשיר מופלג ולרוב שרירות לבו מורגל בשחוק וקלות רוח לצנות וניבול פה וקריבה דג"ע ופתאום שפחתו הרה והולידה בן ונחשד הבה"ב מכל עולם וכן אמרה הפסול"ה. ובא הדבר לפני השררה של המקום אחר שבקשה ממנו רצוי כסף ולא רצה וע"י שחדים גדולים הרחיבו לו זמן עד כי תגיד האמת בעת לדתה וגם אז נשארה במאמרה וע"כ הוקנס עוד סך רב רק שביקש שיוציאה מן המקום בגזירה שכל ימיה לא תבא עוד היא או בנה לשם. ואח"כ בא אבי הבתולה שהי' דר תחת הדוכס וקיבל עליו והוצרך פלוני ליתן עוד אלף ר"ט הוצאות וקנס. ואח"כ בקשו ג"כ פרנסי הקהלה להכלימו ולקנסו בביושים ובא לפניהם בבכיה רב גם נשבע בנק"ח שאין לו נגיעה וכ"ש ח"ו חלק ונחלה במעשה הזה ודי לו שהוציא רוב ממונו על עלילה שקר. והקילו עליו.

ב והנער בן הנדה הלך וגדל והי' לאיש ונסע לקהלה ושררה אחרת ולקחו אחד מן הקציני' לביתו ומפני שלא הי' לו בן ובת גדלו והיה משרת נאמן מאד. ואח"כ נתן לו את בת אחיו העני לאשה אף כי היו רבים מליזי' עליו לא השגיח. והזונה נתנה שם לבנה בצאתה מלידתה כשם אבי פלוני בה"ב שלה וכן חתם עצמו וקרא בתורה. ונכתב במפה שלו. אח"כ מת אשת הקצין שאצלו בן הזונה ולקח הזונה הנ"ל לאשה באמרו שהיא גבירתנית ומשכלת גדולה וילדה לו ב' בנים. וסוף ימיו של הקצין התענה מאד וסיגף עצמו בסיגופי' נפלאי' ואיש לא ידע על מה. כי הי' בחזקת איש תם וישר וירא אלהים מנעוריו. ואח"כ מת העשיר ושבביתו נתעברה ולא עלה על דעת בנה לירש כי א"א לו לבא לאותו מדינה גם ידע שדחוהו בשתי ידים. אח"כ מת הקצין וציוה לפני מותו דרך וידוי על חטאיו ואמר כי בן חורגו לפי דעת העולם הוא בנו ממש כי הי' באותן ימים של עלילת העשיר בחור שכן אצל הבית ובא אל השפחה שהיא עתה אשתו כמה פעמים בחצי הלילה כי פתחה לו וממנו נתעברה ונתן לה ת"כ לישא אותה רק שתגד על בה"ב כדי שיזכרם ליתן לה סך רב בריצוי כסף ואח"כ ישא אותה. רק כאשר העשיר בחר ליתן להשרר"ה אלפי' מליתן לה פרוטה עבר ת"כ.

ג ועל כן עשה סיגופים על ביוש העשיר גם עון נדה ועון ת"כ ולכן גידל הנער ונשא אמו. וכן אמרה האם כי מעולם לא בא עליה אדם זולתו אח"כ הצליח הנער הספק הנ"ל במשאו ומתנו ונעשה עושר מופלג ומת בלי ז"ק ובאו שני כתי בנים בני העשיר שכיחש ובני הקצין שהודה לירש. עד כאן היה מעשה ונשאלתי הדין עם מי ואם יש ג"כ חידוש דין לענין גיטין וחליצה ויבום.

ד והשבתי באריכות ותמצית כתבי כי אף שמעשה הזה קצת זר ותמוה מ"מ הדין פשוט לא נפלא ולא רחוק ואינו צריך בשש. דודאי יפה עשה שלא ביקש הנער לירש את העשיר דק"ל נאמן אדם לומר אפי' על מי שהוא מוחזק הוא בנו שאינו בנו. ואין קריאת שם ועלייתו לתורה וחתימתו והכתיבה בכתובה ראיה כלל שכל מה שנעשה הי' ע"פ האם והיא אינה נאמנת עליו כמ"ש ריב"ש סי' רס"ה הובא בהג"ה ש"ע א"ה סי' כ"ב. ודאי דלא עדיף ממוחזק הנזכר בח"מ סי' רע"ט ס"ב. ואפי' ודאי בא אלי' ונתעברה אינו בדין שיירש אפי' העשיר שותק או אומר איני יודע אם ממני נתעברה דכשם דאפקרה נפשה לגבי דידי' ה"נ אפקרה לגבי אחרינא מש"כ באומר זה בני דנאמן אע"פ די"ל דא"א לדעת כי אם בתפוסי' כדק"ל גבי חליצה בא"ה סי' קנ"ו ס"ט.

ה מ"מ מהימנינן לי' כמבואר בשו"ת הרשב"א סי' תר"י ועי' שו"ת הרא"ש ריש כלל פ"ב. ולכן ודאי השני נאמן והוא הקצין. ולא כתבת אם יירש הנער עם שני בני הקצין ופשוט שירש עמהם כדק"ל האומר זה בני נאמן אע"פ שאינו מוחזק לבנו בח"מ ר"ס רע"ט. ואין לו' שאין להוציאו מחזקה שלו אשר נתפשט ע"פ חתימתו וקריאתו לתורה שכבר כתבנו שאין זו חזקה לגבי זונה. ולכן נ"ל דאם היה מתרמי מילתא שיתן זה גט לאשתו דינו לכתוב רק שמו כשתוקי ואסופי דבגה"ה א"ה סי' קכ"ח ס"ב ולענין חתימתו וקריאתו לתורה אחר פטירת הקצין אין קפידה כולי האי ונ"ל שיעשה הנער בזה כרצונו אם לשנות או לא ויותר ראוי שישנה לתפוס דמה הנחשד ונלקה בבזיונות גוף וממון חנם אולי יהיה כפרה לאביו ואמו שגרמו והשליכו תזנותם על נפש נקי צדיק.

ו רק בענין ירושת הנער שבאו שני מיני אחים נראה דבני העשיר משתיקי' בנזיפה כי נוסף על מה שלא יזכרו בדין עוברים על לאו מקלל אביו וקים להו בארור לבייש אביהם בקבר ולעשותו נואף ועובר שבועה ובני הקצין לכאורה נראה דהמה יורשים ע"פ דברי האב ואע"פ שא' שמת האב כיחשו בו ועמדו בדין וטענו שאביהם גופי' א"א לו לדעת אם ממנו נתעברה או מעשיר או מאחר ולא חשו לבזיון האם.

ז מ"מ אחר שיצא הדין שהאב נאמן מצו למימר אחר מות האח שהוא אחיהם ורוצים לירשו דמי לשמעון אומר איני יודע דבח"מ סי' ר"פ ס"ב. ואע"פ שטענו ועל כל דברי ומעשה אביהם בתשובתו כי אין אדם משיב עצמו רשע (ודבר זה צ"ע מאד) מ"מ נהי דמקרי טענת ודאי אין אתה אחי מ"מ הרי לא זכו בדבריהם לכן לא דמי למ"ש בסי' הנ"ל ס"ד.

ח מ"מ נראה אם קדם אחר ותפס זכה כתופס בנכסי גר שתוקי ואסופי כבהג"ה סי' רע"ט ס"ד והוא מת"ה אף דצל"ע דיתכן טפי לומר יהא מונח עד שיבא אלי' וגר שאני שאין לו יורשים וק"ל. והנלפענ"ד כתבתי.

ט נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רלב

א שאלה: נשאלתי פלוני עשיר נדר לבן דודו ת"ח לשלוח לו בכל ע"ש מידה יין לקידוש ובן דודו חפץ לקיים המצוה בממונו ולקנות יין לקידוש מכיסו כענין לא אעלה לה' עולת חנם רק חשש לו מחטאת מפני דאדעתא דהכי נותנו לו ואי לא עביד הכי לא גמר ומקני לי' וה"ל כגזל ועל זה דרוש דרש ממנו להודיע אליו פשר דבר:

ב תשובתי גרסי' בפ' האומנין דע"ח ע"א השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה בבקעה והוליכו בהר אפי' זו עשרה מילין וזו עשרה מילין ומתה חייב ומוקי לה ר' יוחנן כר"מ דס"ל כל המעביר ע"ד בה"ב נקרא גזלן ואמר עלה הי' ר' מאיר אלימא ר"מ דמגבת פורים דתנא מגבת פורים וכו' ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו ורשב"ג מיקל דלמא התם אדעתי' דפורים יהב ליה אדעתי' דמידי אחריני לא יהב ליה אלא האי ר"מ דא' ר"מ הנותן דינר לעני ליקח בו חלוק לא יקח בו טלית וכו' וכ' הרי"ף והרא"ש דלא ק"ל כר"מ דמגבת פורי' ור"מ דחלוק וטלית דתרווייהו חדא טעמא אית להו דס"ל כל המעביר ע"ד בה"ב נקרא גזלן ולא ק"ל הכי ולכן תמה הב"י על הטור דכ' בא"ח סי' תרצ"ד הא דאין העני רשאי וכו' דמגבת פורים וכ' דיש גורסין גבי מגבת פורים ואין העני וכו' דברי ר"מ שאמר משום ר"ע ופסקו כן משום דהלכה כר"ע מחבירו. ולעד"ן דגר' זו היא משובשת נשתקע ולא נאמר שהרי מייתי לה בסוגיא הנ"ל על מ"ש הש"ס ר"מ היא והי ר"מ משמע לן דמ"ש ר"מ משמיה דנפשיה בעינן למימר ולא מ"ש משמיה דרביה ר"ע וכל סוגיא זו דהש"ס הכי הוא ועוד דא"א לפסוק כן בשום פנים שהרי משנה שלימה שנינו בפ' המקבל דק"ו ע"ב המקבל שדה מחבירו לזורעה שעורי לא יזרענה חטים חטים יזרענה שעורים ורשב"ג אוסר תבואה לא יזרענה קטנית קטנית יזרענה תבואה ורשב"ג אוסר ופירש רש"י דחטים וקטנית יותר מכחישין הקרקע משעורי' ותבואה ובעי למימר שם בגמ' דטעמא דרשב"ג משום שארית ישראל לא יעשו עולה ופריך עלה מברייי' דמגבת פורים ואין העני רשאי ליקח וכו' דברי ר' יעקב שאמר משום ר"מ ורשב"ג מיקל ואמר אביי דטעמא דרשב"ג במשנתינו כדמר וכו' ע"ש ור"ל דס"ל דיש הפסד לבה"ב אף בשינוי מחטים וקנית לשעורים ותבואה וכ' רש"י שם על רשב"ג מיקל אע"ג דמשנה לא

סבר דמקפיד אינש בהכי דלא חסר בה וש"מ דמסקנא ס"ל דהא דרשב"ג אוסר דדוקא במידי דפסידא ובחדושי א"ח שלי כתבתי דדעת הטור הוא דטעמא דר"מ דמגבת פורים הוא משום דס"ל דודאי איכא קפידה לנותן שרוצה שהעני יאכל וישתה ויקיים מצות סעודת פורים בממון שנתן לו דניחא לאיניש דמתעביד מצוה בממונו ואין רצונו שיקח רצועה לסנדלו והוא ממש מ"ש בגמ' פ' האומנין חז"ל דלא מוכח מידי מר"מ דמגבת פורים דס"ל כל המעביר ע"ד ב"ה נקרא גזלן דאדעתי' דפורים יהב ליה וכו' רק שרשב"ג מיקל דס"ל דליכא קפידא בהא לנותן דמ"מ אית לי' שכר מצוה וס"ל להטור נהי דלא ק"ל כל המעביר ע"ד ב"ה וכו' במידי דלית ביה קפידה כלל מ"מ בשינוי מעות פורים מסעודת פורים לרצועה אית ביה קפידה כר"מ וגם מלשון רשב"ג מיקל ולא אמר מתיר מוכח דס"ל למסדרי הברייי' דקולא יש כאן בזה דודאי יש מקום להקפיד דלא דמי לשינוי מחלוק לטלית או מטלית מחלוק דתרווייהו לא מקרבי הנייתא ואין הנתינה לזה מצוה יותר משני. ומדברינו אלה מוכח דאפי' העני מוציאו לצרכו יש קפידה כל דהו וחיישינן לה מכ"ש בנדון השאלה דשאילנא קדמייכו.

ג ומ"מ איכא למידק מהא דאמרינן בפ"ו דגיטין דס"ה ע"ב האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב עליו בגרוגרות וכן בהיפך תנא חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב ואמר רבה ל"ק הא רבנן והא ר"א ופי' רש"י דרבנן ס"ל כל מה דאמר אינש לשלוחו אע"פ דלא איכפת ליה אי שני לאו שלוחו הוא ור"א ס"ל מראה מקום הוא לו במידי דליכא פסידא ולא איכפת ליה ורב יוסף אמר הא והא רבנן כאן בשלו כאן בשל חבירו דרבנן נמי לא ס"ל דקפידה הוי במקום דלא איכפת ליה יע"ש ופסקו הרמב"ם והטור א"ח סי' ת"ט כשינוי' דרבה וכל הפוסקים פסקו כרבנן דלא אמרינן מראה מקום הוא לו וא"כ ש"מ דמקפיד אינש אף במלתא דליכא פסידא כלל וא"א לחלק בין שליח דהוי קפידה טפי שהרי מדמה לה הש"ס לדין אחר ע"ש די"ל ודאי אם זכר המשלח דבר פרטי ענין שאין צורך להזכיר ודאי י"ל דע"כ זכרו משום דהוי ליה קפידה בדבר לשום טעם והיינו טעמא דקפידה באומר ערב לי בתמרים וכו' דהל"ל ערב לי בפירות וכן האשה למה לה למימר ממקום פלוני התקבל לי גיטי הל"ל בעלי במקום פלוני התקבל לי גיטי ממנו וכה"ג וסברא זו הזכירוה התוס' שם פ"ו דגיטין וכן הם כולהו פלוגתייהו דקפידה או מראה מקום דבפ"ב דקדושין דמ"ט ע"א.

ד ואע"ג דמסקינן בפי"א דכתובות דצ"ט ע"ב אמר לשלוחו מכור בית כור עפר משדותי לא' דלא' ואפי' לשנים ואפי' למאה כבר פירש"י שם דאורחי לאשתעויי הכי ואי הוי קפיד הוא א"ל ולא לשנים וא"כ הוי הוכחה דלא קפיד ונראה דדרך לאשתעויי לאחר

לומר דלא קפיד למי ימכור לפלוני או לפלוני רק כל איש שחפץ לקנות נחלתו שוה בעיניו וזהו שאמר לאחר ודו"ק ש"כ מגבת פורים דלא אמר בה"ב מידי ואפשר אפי' אמר לא משום דקפיד רק משום דהזמן גרמא לפרש למתנת פורים ולכך אם לא היה קפידה כלל לא היה מקום לדקדק קפידה בדברי הנותן וכן הנותן דינא לעני ליקח לו טלית וכו' לא ר"ל דאמר הנותן כן דאז נראה לענ"ד דהוי קפידה רק שהעני מבקש סיוע לטלית ואח"כ נמלך לקנות ממנו חלוק וכן השוכר את החמור להוליכו בהר אין דרך המשכיר לומר מקום שיוליכנה רק השוכר וכן המקבל שדה מחבירו לזורעה שעורים וכו' המקבל אומר לבעל השדה למן יפוץ את השדה שבה"ב אין לו חלק בם רק כך וכך כורים לשנה כמו שפי' רש"י שם.

ה והא דפירש"י בפ' מי שאחזו דע"א ע"א דכיון דאמר להם כתובו מקפיד היה בדבר שלא יאמרו לאחר ויכתוב שבושת הוא לו לגלות שאינו יודע לכתוב גט וכו' ומשמע דאם אין סברא לומר דעל זה קפיד לא היינו אומרים דקפיד אף דא"ל בפי' כתובו י"ל שאני התם דג"כ לא אמר מלתא יתירתא ואע"ג דתנן התם א"ל נכתוב גט לאשתך וא"כ כתובו וא"כ י"ל דודאי הוי מ"ש כתובו מלתא יתירתא דהל"ל הן או כן י"ל דג"כ אורחא למימר הכי ואם היה מקפיד הל"ל כתבו אתם דומה לפי' רש"י שכתבו בסמוך על לא' ואפי' לשנים ויש לומר דעל כן אמר כתובו לומר דלא לבד שניאות להם למה שאמרו נכתוב רק שמצוה להם שיכתבו כענין אלמלא לא נאמר ראוי הוא שיאמר ובלי ספק שזירוז יתירה היא למצוה ממנענע ראש ואומר הן וקרוב לזה פירש"י על ותאמר אלך דרבקה אף אם אינכם רוצים דדקדוקו דהל"ל ותאמר כן על שאלת' התלכי עם האיש הזה וק"ל. וא"כ הואיל דאין כאן יתור לשון מובן דקפיד לא אמרינן דקפיד במה דליכא קפידה ואתי' שפיר מ"ש בסוגיא בפ' האומנין הנ"ל ר"מ היא דס"ל כל המעביר על דעת ב"ה וכו' ולא אמר כל המעביר על דברי ב"ה אלא ע"כ כמ"ש שאין כאן גילוי דעת לא גילוי דיבור.

ו ואע"פ שיש להשיב על זה מהא דאמר שם הי' ר"מ אלימא ר"מ דצבע דתנן הנותן צמר לצבוע לו אדום וצבע לו שחור וכו' ואע"פ די"ל דשאני התם דמתוך דבריו ניכ' דקפיד דהל"ל צבע לי סתם י"ל דאה"נ מצי לדחויי הכי ותדע דהמ"ל נמי שאני התם דודאי איכא קפידה טובא וכל אדם קפיד בהכי ואכתי מנלן בעובר על דעת ב"ה לחוד וליכא קפידא אלא ע"כ המ"ל הכי רק דהשיב לו גם לפי סברתו י"ל שאני התם דקניא בשינוי. ול"ק עוד מהא דאמרינן בפ' המפקיד דמ"ב ע"א גבי כשותא מי א"ל מהא רמי ומהא לא תרמי ש"מ אפי' בלשון יתר הואיל דלא א"ל בפי' דקפיד לא אמרינן דקפיד די"ל דהתם ה"ק דא"כ לחייבו לסרסר אע"פ דודאי קפידה לבה"ב מ"מ כל שלא א"ל בפי' דקפיד א"א לחייבו

דלא פשע מידי רק טעה וסבר היה אם היה מקפיד הוי א"ל מהאי לא תרמי ועמ"ש בחידושי בג"ה שם ובפ"י דגיטין כי התוס' שם תרצו באופן אחר.

ז כל זה כתבנו מדשום יגדיל תורה ויאדיר לקיים כל דברי רבותינו ז"ל ומתוכם נתבאר דס"ל דדבר דדרך להקפיד ודאי יש קפידה ולצורך קניית יין לקידוש דמי לצורך סעודות פורים וראיתי בס"ח סי' תת"ע שאם נשלח לאדם דורון לאכלו בשבת אסור לאכלו בחול רק הנשאר יתן לבני ביתו ואם א"ל אל יאכל ממנו רק אתה אסור ליתן ממנו לאחר ונראה דלאו משנת חסידים הוא רק דינא הכי הוי והשולח לחבירו מעות או יין לקידוש צריך לקדש על היין ההוא או לקנות בדמים יין לקידוש ואפי' לקנות דגים בשבת אסור מש"כ ההיפוך דקידוש מצו' דאוריי' הוא ומדרבנן על היין.

ח ומ"מ לפי המנהג דשולחים לת"ח מעות ואומרים לו דרך כבוד לקנות מהם יין או דג חשוב לשבת או יו"ט דהואיל דהמנהג לומר כך דרך דורון וכבוד ואין דרך להקפיד לא הוי קפידה. ונרא פשוט דאם הוא באופן דלא הוי קפידא נכון להיזהר ליקח ממונו יין לקידוש ולד' כוסות בפסח וקמח למצה וכל כה"ג אע"פ דזה שנשלח לו לדורון עדיף וטוב יותר מ"מ טפי הידור ודקדוק מצוה הוי אם קונה הדבר מכיסו דלא הוי מסיטרא דחנם ואף דמסתברא מלתא יש לנו עוד ראיה מהזוהר.

ט ולכן למנהג אשכנז שבלילי פסח שולחים יין לד' כוסות יזהר ליקח מכל יין כוס א' מיהו גם ממונו כוס אחד ובקידוש יהיו כל היינות מוכנים לפניו שלא יצרך לברך הטוב וכן בקצת ק"ק שולחים יחידי סגלה מעות בחורף לקנות בהם נירות ללמוד לאורם אל ידליקם לצורך תשמיש חול:

י יאיר חיים בכרך.

תשובה רלג

א שאלה: נשאלתי על הא דארז"ל לא ישב ואח"כ ימשמש וכן לא יקנח בחרס משני כשפים מה ענין זה לזה ובעובד' דההיא מטרוניתא דאמרה מה אעביד לכו דלא מקנחיתו בחספא ולא אכלתו ירקא מכישא דאסר גינאי וכו' שא"א לך לקרב אל השכל כלל.

ב ואני תמה על תמיהתך בתמהך על דברי' שהם חוץ לטבע וא"כ היה לך לתמוה על ענין כשפים גופייהו ובפרט למ"ש רז"ל דמעשה כשפים לחוד ומעשה שדים לחוד ואיך יושכל מה דע"י דבור אסרה מטרוניתא לספינה והם בכה"ג חזרו והתירוה ויותר היה לך לתמוה על דג רעמארא שאמרו עליו שבנגיעתו מעכב ומונע לספינה גדולה מלילך אף שאינו רק זרת אורכו וזרת רוחבו כמ"ש החוקרים ואם תכחיש זה שמו כמה דברי'

שקצת מהחוקרים מציאת העולם כותבים ויש מכחישים ומהם סלמנדריא שמבכה האש שקצתם מאריכים בענינו ויש מחולקים במציאתו ומקום מציאתו וטבעו וענינו ויש מכחישים לגמרי וכן מציאת דג המרדם יד הצד אותו מ"מ היה לך לתמוה על סגולות ופלאות הנמצאות בבעלי חיים וצמחים ודוממים לאלפים ורבבות הנראים בכל יום כמשיכת אבן השואבת ויציאת אש מהאבן.

ג ואיכה תראה בעיניך ולא תרגיש ותמשש כגון חרגא דיומא ועשן והבל מים חמין אף שנעשה למים בשולי הכיסוי והבל פיך בחורף וכן תרגיש ולא תראה בריח העולה מפרי ויזלו עיניך דמעה מהבל תמכא השחוק. ורוח. והלא פרעושים וזבובים ויתושים הנוקבים ויונקים דמך בתת לבך עליהם א"א לך לקרב אל השכל כי נקיבת דבר לדבר גוש וחומר צריך ג' דברים כחו מה וקושי דבר הנוקב וחידודו ולפחות קצתם שע"כ כדורי ברזל הנזרקים בכח מחריבים בתים והלא אפי' במח א"א לנקוב עור אדם אא"כ בכח מה ובפרעוש ויתוש אין גם א' מהם והוא נוקב.

ד הגד לי דבר שכלי על דילוגו של פרעוש ותולעת הגבינה תקרבו אל השכל [ויותר נראה לי לקרב אל השכל פריחת העוף כי נראה לו' מפני שטבעו קל נוח לנדוד כי גברו בו שתי יסודות רוח ומים כי נבראו מן הרקק ויסוד העפרי כמעט בטל בו לכן ע"י תנועתו בכנפיו הפרושות הוא פוגש בגשמיים דקים נפרדים הבלתי נרגשים ובלתי נראים ומ"מ העולם מלא מהם (כמ"ש הפילסופים אין ריקות בעולם ובזה נבין כמה דברים כגון קול הנשמע ע"י תנועת השרביט בכח איש וכן קול הנשמע בדחיית דבר בכח מקנה חלונה ומה שאם תעשה נקב קטן בשולי חביות סתומה לא יקלח היין ממנו רק יזוב טפין טפין.

ה ולכן אם תכניס כוס וקנקן פתוח דרך פיו למטה לתוך המים לא יכנוס בחללו אפי' טפח ואפי' פיו רחב קצת וכ"פ הב"ח דאפי' פיו רחב לא עלתה לו טבילה ע"י ש"ע י"ד סי' ר"ב ס"ו וכן כמה דברי' כלם יובנו ע"פ ידיעה זו האמיתית שאין ריקות בעולם) ובכח פגישתו דוחה עצמו לקלותו כמו משוטי הספינה שע"י שנכנסים למים ודוחין הוא נדחת וכח הדוחה לא יבטל תיכף ככלות מעש' הדחיה רק הכח פועל אחר הפגישה זמן מה כמו תנועת מגלגל קטן או גדול שע"י כח הזורקו או המסבבו רץ והולך או מסבב זמן מסויים מעצמו וכן הספינה הולכים מרחק מה בכח משוט שעבר תנועתו כבר וכן העוף פורח מרחק מסויים בלי תנועת כנפים מכח תנועה ראשונה מש"כ קפיצת הרמשים לא הבנתי סיבתו] גם שרף מרופף פירושו דולג גם על חחלומות הכלבים והקטנים עם גדולים ושינוי מראות בעלי חיים וצמחים אלו כל הימים דיו וכו' אף שהפילוסופים משוטטים הם חלוקים באופן שאין בהם הסכמה בשום דבר.

ו והלא אפי' בדברים שהם בכח מעשה ידי אדם קצתם לצורך קיום העולם וקצתם להתענג שנטע הקב"ה החכמה בלבם להמציא מלאכות ותחבולות מ"מ אין בכח שכל אדם שלא למדם ושלא הורגל בהם לקרבם אל השכל ואפי' היה חכם מופלג לא ישכיל אם לא למד איך מהארץ יצא לחם ולבוש ע"י מלאכות הצריכות לו ואיך יכין אדם בגדי משי המצויירי' בציורים נפלאים איך נעשו אפילו קיבל מפי השמועה תולדות המשי מתולעתו ואיך נעשו כלי זכוכית הדקים ושאר אומנות.

ז כ"ש דברים שהם חוץ לטבע הן בקדושה הן בטומא' שהם למעל' משכל האנושי זה מצד תוקף אורו וזהרותו שמחשיך עיני השכל המביטי' בו וזה מפני חשכותו ורוע סידורו והנהגתו בלי טעם ושכל הגון רק הכל מוכן לפרענות וקלקול הברואים. ויתכן לומר שיותר שולטי' במי שמקלקל הנהגתו ונמשך אחר תכונות מקולקלו' ומדות רעו' שמצא מין את מינו כענין זוגות למאן דקפיד [עי' סוף ספר מלכיאל ובענין לחשים וקמיעין וסגולו' שמות עי' בכוזרי ופי' ק"י דרכ"ו וכו' ר"ל רל"א] מפני שכל זוג ונפרד רע ואין טוב רק היחיד המוחלט ב"ה.

ח וכן זה היושב בגילוי אחור וממשמש הוא נגד קו הצניעות אף שאין רואה וכן דאכל ירקא וכו' ואינו ממתין לחתוך האגודה הוא ממדת הזוללו'. והמקנח בחרס מפני שאינו מקנח יפה והוא סי' מזוהם וכ"ש אם יש בו חידוד שבשעת סכנה טפי איכא למיחש לסכנתא. וכל אלה סברות בדויו' וסוף דבר שהם למעל' מן הטבע ומ"מ מפני שקבלו רז"ל אמיתתם הזהירו עליהן ולא חשו בכה"ג לדרכי אמורי כענין שאמרו כל שיש בו משום רפוא' וכו' אף דלא חששו לדברי ההוא מטרוניתא בירקא מכישא מפני שלא קבלו אמיתתו וי"ל דקפיד קפדי' בהדיה לכן אין לחוש לו:

ט יאיר חיים בכרך.

תשובה רלד

א שאלה: שאלה בענין הלחשים שיודיעם איזה נשים לאיזה מיחושים וכאבים וחלאים אם יש בהם משום דרכי האמורי או לאו.

ב במשנה ס"פ במה אשה יוצאין בביצת החרגול וכו' וחכמים אוסרים משום דרכי האמורי. כך גרס' ספרים שלנו ובגמ' אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי אמורי ופריך הא אין בו משום רפואה יש בו משום דה"א והתניא אילן שמשיר פירותיו סוקרו בעיקרא וטוענו באבנים בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחש חיליה אלא סוקרו בסקרא מה רפואה קעביד ומשני כי היכי דלחזיה

אינשי וליבעי עלי' רחמי. וז"ל רש"י יש בו (ועי' פי' רש"י ספ"ד דחולין) משום רפואה שנראית רפואתו כגון שתיית כוס ותחבושת מהם ופרכינן הא אין בו כגון לחש שאין ניכר שיהא מרפא. ועל זה כתב הרא"ש ולא נהירא דלעיל בשמעתין איכא כמה לחשים שהיו עושין אלא מיירי בשעשה מעשה ואינו ניכר שיהא בו רפואה כלל כגון אילן שמשיר פירותיו שסיקרו בסקרא דמייתי עלה עכ"ל והעתיקו בב"י סי' ש"א וכ' עלה וכ"כ שם הר"ן וז"ל וכל דבר שיש בו משום רפואה בין לחש בין כל דבר כיון שאנו יודעים שהו מרפא והכי מוכח בתוספת' וכך הם דברי רבינו ועי' בפרק דרך ארץ בר"ת דפוס קראקא דת"ג ע"ב ות"ד ע"א.

ג וכתב עוד הר"ן שם וז"ל ואפשר דאף לחשים שאין אנו יודעים וכו' מותר בהם מספק ולא אסרו רק אותם שבדקו ואין מועילים אלא שראיתי להר"ר יונה שחשש בכל קמיע שאינה מומחה משום דה"א עכ"ל הר"ן עכ"ל הב"י עוד כתב הב"י שם על מ"ש הטור משנה הנ"ל יוצאים בביצת החרגול וכו' דאף לגיר' וחכמים אוסרים וכו' לא ק"ל כחכמים מדאמאו אביי ורבא כל דבר שיש בו משום רפואה וכו' ובגמ' מפרש למה מהני ביצת החרגול וכו'. ותמהתי מאד על דברי ב"י שהשוה יחד דברי הר"ן לדברי הרא"ש והטור והרי אנהו ס"ל דלחש קיל טפי הואיל דלא עביד מעשה או מפני שידוע שיש כח במוצא פי אדם לפעול כנודע וס"ל דדברי אביי ורבא לא נאמרו רק בעשיית מעשה שבו יש חילוק אם יש בו משום רפואה וכו' ונראה מלשון הרא"ש שלא נחלק (ודברי התוס' פ"ב דב"מ כ"ז ע"ב ד"ה כיס צ"ע) על פי' רש"י במה שפי' על יש בו משום רפואה כגון תחבושת ושתיות ולא נחלק עליו רק במ"ש אין בו משום רפואה כגון לחש רק כגון מעשה שאין בו צד שברא וטוב טעם שיועיל כגון סוקרו בסיקרא וכלשון הגמ' מה רפואה קעביד ולכך הושוה יחד רש"י והרא"ש והטור בלשון אינו ניכר ואע"פ שר' חייא בר אבין ס"ל שם בגמ' דגם כל הלחשים אית בהו משום דרכי האמורי לבר מתרי דמפרש והוא חד חד וכו' וננעצת' כמחט וכו' מ"מ לא ס"ל כוותי' נגד כל בעלי לחש הנזכרים בגמ'. ואלו דברי הר"ן ברור מיללו דס"ל פי' כל שיש בו רפואה ר"ל שנודע בנסיון שמרפא ולכך שרי ולא ס"ל שום חילוק בין מעשה או לחש ומ"ש ואפשר דאף לחשים שאין אנו יודעים וכו' ה"ה ה"נ מעשים (ואפשר מפני שמצינו לחישות מועילות והרי אין זה מצד השכל לכן אפשר דכל הלחישות בחזקת מועילות מ"מ בעיקר הדין אין בלחש קולא מפי' וע' בענין הלחישות בס' נשמת חיים מ"ג פכ"ה וכ"מ בי"ב דרשות של הר"ן סוף דרוש ד' וי"ב) דכל דבר שיש בו משום רפואה כולל אפי' אין השכל מסכים כגון לחשים וצורות דמ"מ פועלים בסגולה ולא אתי לאפוקי רק הנעשי' לתועלת ע"י רצין כחות השמיימים ושכך דעת הרב המורה

בח"ג פל"ו ולדידי' כל הלחישות דשרי בש"ס כבר נודעו בנסיון ולר' חייא בר אבין לא נודע אמיתת הלחשים רק שנים שזכר ונראה דאזל בשיטת הרמב"ם הנ"ל דכל (ועי' בפי' קול יהודא על הכוזרי מאמר ד' ס"ס כ"ז) דרכו האמורי הבל המה ואין בהם שום צד אמיתות ומועיל כלל ולכן הב"י שהחבירם יחד וכ"כ בש"ע לא יפה עשה.

ד והנה ודאי מ"ש בש"ס אלא סיקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד צ"ע להר"ן דשמא נודע בנסיון סגולה הזאת אף שאין כאן בחינה שכלית לזה כמו שלא נודע בסברא ששן של שועל חי מקיץ רדומים ושל שועל מת מרדי' הנעורים מש"כ לרש"י והרא"ש אתי שפיר דבעינן דעביד מעשה שיהא רפואתו נראית וניכרת כגון שתיית כוס ותחבושת מכה שמצד טבע הסממנין פועל פעולתו. האמנם בסוגיית רש"י והרא"ש תימא גדולה למה באמת שרי ביצת החרגול ושן של שועל ומסמר וכו' דנראה דס"ל להלכה כן כמ"ש הטור והרמב"ם בפי"ט דהלכות שבת רק דמסיים והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל והוא כדעת הר"ן מש"כ לרש"י והרא"ש צריך שיהא פעולתו שכלית וקשה שן של שועל וחבריו גם קשרי פואה או קשרים לבן שיש לו געגוע וכו' וכן אבן תקומה ומשקל ששקלו כנגדו.

ה [ואפי' רפואות טבעיות שזכרו רז"ל בש"ס בכמה דוכתי הם רחוקים מן השכל ומן הסברא ומצאתי מהם בפ' שמונה שרצים דף ק"ט ע"ב שזכרו מי רגלים בני מ' יום ברזינא לזיבורא ריבעא לעקרבא וזה צ"ע איך נושא א' יפעול שני הפכים כי זבורא ועקרבא הם שני הפכים כדרז"ל בפ"ק דחגיגה על רעות רבות וצרות ובפ"ב דע"ז חמימא לעקרבא וקרירי לזיבורא וחילופי סכנת' סוף דכ"ח ע"ש תוס' ואיך יתכן שדבר א' בעצמו מלא כוס א' יקרר החמימו' ואם ישתה עוד כוס ממנו יחמם הקרירות ע"ש בגמ' דשבת דק"י ע"א על לגימה מורכבת מחטים וכרכום ומלח וכמון דקמיט מרחי ליה ודרפי מקמיט ליה (ושאלתי דבר זה מאיש מסויים סבר הייתי שיהיה ברוחו פי שנים ובכחו להשיב בטבעי וגם בתלמודי והשיב מה שהשיב כפי השגתו וידיעתו ועיכב בידי שלא להדפיס דבריו) ואיך יתכן שיפעל גשם מורכב טבעי דבר והיפוכו.

ו ולעד"ן דפשר לקיים דרז"ל שאין כוונתם שאותן דברים יפעלו מצד עצמם לבד רק ע"י תערובות דברים ההם במיני סמים ואבקת רוכל אחרים וע"י אותן הסמים ותערובתן ובישולם יחד יכול להיות שישתנו פעולת הדברים שזכרו רז"ל מדבר להיפוכו ומצאתי ראיה לזה מספר הקנין לאבן פינה. ובכה"ג ארז"ל בפא"ט דמ"ט ע"א שריאה מאירה עינים ומסיק שר"ל ע"י סמנין ובלה"נ א"א להשתמש ברפואות שזכרו רז"ל הן מצד העדר ידיעת פירוש המלות הם שמו' העשבים דזכרו רז"ל. הן מצד העדר ידיעת כמותן ותשמישן הן מצד דנשתנו הם שמו' העשבים דזכרו רז"ל. הן מצד העדר ידיעת פירוש המלות

הדורות והטבעיי' כמ"ש התוס' והפוסקי' בכמה דוכתא לדינא גבי יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין וגבי חולבת בדין בכורה.

ז ולענין בריאות גבי כוורא סמוך לסריא מעלי כמ"ש התוס' ספ"ק דמ"ק כבכלל רפואות דש"ס וכתבו דנשתנו הרפואות. ומ"מ צ"ע דנהי די"ל דנשתנה מכח דירדה חולשה לעולם וכח אנשים מתמעט והולך מ"מ בענין שאין לומר סברא זו מהיכי תתי ישתנה וגם בדבר חולשת כח בני אדם שאלתי פי רופא מומחה ולמדן מופלג אשר הרצותי דבריי אליו איך יכתבו מתוך ספרי רפואות הישני' רפואות מורכבות במדה ובמשקל לדורות תשי כח הללו והשיב לי כי באמת לרופא מומחה ומובהק חרפה היא וקלון לעשות כך ומ"מ אין כאן קושיא כי בערך חולשת מקבל הרפואה מכחו כך חולשת כח העשבים והשרשים והפרחים וב"ח והדומים וסגולתן כי האדם ניזון וחי מהם וכח עולם הקטן נחלה בגדול.]

ח ולענין הלכ' למעשה נראה דכל מה שנתפשט אצל הנשים מנהגו הנח לישראל דמסתמא נודעו בנסיון והורה להם מורה להתיר ולכך אין לאסור מה שמקיפין לילד שאחזתו חמה ונולדו בו סימני אבעבועות טרם שנראו את נקבי גופו בטבעת שהסירו מאצבע המת וכן כל כה"ג.

ט וצ"ע ברפואות דמי שאחזו דס"ט דכהן דשמיה לוי יכתוב לוי למפרע לעצירת דם או מי שהוא יכתוב לו אנא טפי שילא וכו' ונ"ל דבשב ואל תעשה אין חשש כגון יש נמנעין מלשחוט אווז דבי"ד סי' י"א עי"ד סי' קע"ט. ולשון הש"ס סי' ש"א סכ"ז צ"ע נ"ל:

י יאיר חיים בכרך.

תשובה רלה

א שאלה: מעשה שהיה בכפר ביום ש"ק בשנת תכ"ד שנמצא חסרון מלה א"ת בתורה בקריאת הרביעי ולא הי' שם רק ס"ת אחת והורתי מסברא לקרות מלת א"ת בע"פ ולגמור קריאת הפרשה עם הקרואים כדינו והיה זה מסברא דהי' נראה לי דבכה"ג אין כאן משום כבוד צבור או מגו דנפש הצבור עגומה ישתדלו לקנות ס"ת כשירה כבירושלמי.

ב וביום א' אחר זה יגעתי אחר מקור הדין ומצאתי שהרב הב"י בי"ד סי' רע"ט כתב על מ"ש הטור שס"ת שחסר או יתר בו אפי' אות א' [והנ' בסמ"ע אופן קפ"ו ועע"ש אופן ט' ואופן קנ"ז כ' שמלת ישראל נוטריקון יש ששים ריבוא אותיות לתורה ושהם כנקיבות יונקות מס' ריבוא נפשות נשמות ישראל שהם זכרים ולכן פיקוח נפש דוחה מ"ע ומל"ת דזכר שולט על נקיבה ואין כאן מקום לבאר ולדקדק בזה רק שלא אבין מספר ששים ריבוא אותיות שא"א לשכלי הדל להולמו אחר שסכום פסוקי תורה לפי הנדפס

בחומשין ה' אלפי' תתמ"ה ובש"ס קדושין ד"ל ספ"א ה"א תתפ"ח והא ודאי ל"ק דלא בקיאינן בפסוקים כמ"ש שם בגמ' אף כי מ"ש יתר תילי' ח' חסר ממנו ד"ה ח' ג"כ איליני מבינו נמצא אפי' הי' בכל פסוק צ"ט אותיות כפסוק ועתה ישראל וגו' או ק' אותיות א"א שיהיו ששים ריבוא שהרי אין בתורה ששת אלפים פסוקים.

ג וראיתי בס' נובלות חכמה ובשאר ספרים בשם רב סעדי' גאון שכ' על כל כ"ז אותיות כל אות ואות מהם כמה נמצאים בתורה וחיבר שיר נפלא בא"ב רמוז בו המספר ומייתי על כל אות פסוקים מתנ"ך שנמצאו מכוון למספר ההוא כאלו רוח ה' דיבר בו ואם היה המספר מצד עצמו מקובל ומתוקן הייתי אומר שידיעה זו גם החרוזים ומציאת הפסוקים הן חוץ להשגה אנושית רק דברי נביאות והמכתב מכתב אלהים אבל מה נעשה והחוש מכחיש פרטי המספרים גם כללם כי למיעוט הכמות א"א לפרשו שר"ל כל תנ"ך ואפי' נ"כ לחוד ועל התורה לחוד ג"כ א"א כי לפי חשבון שכ' בפרטן עולה ס"ה תשע"ח אלפי' תתמ"ז (דמ"ה נדפס בטעות) והוא דבר שא"א כמ"ש שא"א לומר שעולים אפי' ת"ר אלף וכן כשנתבונן בפרטי' לא מצאנו ידינו ורגלינו בשכלינו כי איך אפשר שלא יהיו אלפי"ן כפל מגמי"ן וזייני"ן וחיתי"ן וכן בכמה פנים אחרים כשנעריכם זה נגד זה. וזייני"ן כתב שהם כ"ב אלף והרי גם לדעתו סכום פסוקי תורה כ"ג אלף ר"ג (ול"ק בפסוקים דאפשר דחשיב גם אתנחתא להפסק ובכה"ג) רק אפילו בפסוקים דידן יהיו כמעט בכל פסוק אות זי"ן וכן קשה בכמה אותיות יע"ש.

ד ומי שדעתו רחבו ויתננו ה' רוח חכמה לקיים דברי הגאן ז"ל מה טוב חלקו ומה נעים גורלו. ובספר שלטי הגבורים דקע"ט ק"פ כתב שיש בתורה תתקנ"ה פסוקים וי"ד אלף רפ"ח תיבות וזה יכול להיות די"ל כמ"ש רק מ"ש שהאותיות ס"ר ומ"ה צ"ע]. אפי' קראו בו בדיעבד לא יצא (והכי משמע בזוהר בההוא מעשה דרגש קברא) וחוזר לראש שכ"כ הרא"ש בתשובה ושכ"כ הרשב"א בתשובה ושכ"כ במגדל עוז בתחלת הלכת תפילין שכך נהגו בכל ספרד וקטלוניא ושכן הסכימו הרמ"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ושדברי הרמב"ם בספרו ג"כ נראים כן רק שבתשוב' כ' הרמב"ם שמברכין על ס"ת פסול ושכן נהגו בפני גדולי עולם וכ' הרשב"א שבילדותו כ' התשובה ושבזקנותו חזר בו ובספרו וכ' הב"י ולפי זה יקשה מ"ש שכן נהגו בפני גדולי עולם ומורי הרב הגדול מוהר"י בי רב זלה"ה נהיג להוציא ס"ת אחרת ולהשלים על אותם שקראו כבר בס"ת המוטעה דבדיעבד כשר וכדאי הרמב"ם בתשובה לסמוך עליו ומ"ש בספרו הוא רק לענין קיום מ"ע דכתיבת ס"ת והביא עוד הב"י שכ"כ וחילק הר"ן. ואני תמה על הרב מהר"י בי רב דנהי דכ"כ הר"ן לחלק מדעתי' דנפשי' א"א לו' כלל דדעת הרמב"ם כך שהרי ברפ"י

דהלכות ס"ת כ' שכ"ף דברים הם שכל א' מהם פוסל ס"ת וכו' ואין בו קדושת ס"ת ואין קורין בו ברבי' ומנאם שם וחשיב י"ב י"ג חסר אות א' או יתיר אות א' והביא עוד הב"י בי"ד שם וא"ח בסי' קמ"ג שהכלבו כ' שגדולי נרבונא ס"ל כדעת הרמב"ם בחשובה ושהאגוד כ' שכ"כ הרא"ש דאין לנו ס"ת כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתר ושכ"כ הריא"ז והמרדכי (ומצאתי דבר פלא דבזוהר יליף ג"ש וירץ דגבי אברהם מוירץ דגבי לוט ובכל ספרים דידן וס"ת נכתב גבי לוט ויקם לא וירץ) וכתב עליו הב"י שמ"ש בשם הרא"ש עדות שקר הוא שהרי כ' בתשובה להיפך וכתב דאפשר שצ"ל הר"ש במקום הרא"ש באגור [עמ"ש בכה"ג בתשו' א' השגה יו"ד ובסי' ע' ד"מ ע"ב בר"ח ור"ת] ולעד"ן דא"צ להגיה רק דבאגור מיירי בטעות וחסירות יתירות דווי"ן ויודי"ן וכמ"ש בהג"ה בא"ח סי' קמ"ג. ויותר היה נ"ל לחלק דאף דהרמב"ם כתב בספרו דחד מהנך דברים מעכבי' וה"ה בחומש ואין קורין בו בצבור מ"מ כל זה באפשר בס"ת אחרת שהרי בחומשין גופייהו בעשויין בגלילה רבו המתירים לקרות בו במקום שאין ס"ת כשירה אף דיש בהם כמה דברים הפסולים בס"ת בקלפו בעבודו בשרטוטו בתפירתו דאם יש בה כל תנאים הצריכים היינו ס"ת ובכה"ג מיירי הרמב"ם בתשובה והיינו שכ' לפי מה שהעתיק בב"י אם א"א להיות להם ספר כשר והיה אפשר לו' דגם מ"ש הרשב"א בתשובה סי' תפ"ז מיירי באפשר בס"ת כשירה רק ממ"ש בסי' רכ"ז דהקריאה למפרע פסולה וכל הנך רבוותא דס"ל כן ודאי דלא חילקו בין יש ס"ת כשר או לא מדפסלה הקריאה אפי בדיעבד [שהרי כל שא"א בדיעבד הוא עמ"ש תשובה קע"ח ובהשמטות] ואפשר דס"ל דגרע מחומשין דס"ל דמ"ש בש"ס אין קורין בחומשין הרבותא אע"פ דהם עשויין ככל תיקוני ס"ת רק שאינו רק מועט אחד ובהם היה מותר לקרות לולי טעם הש"ס דמפני כבוד הצבור או טעם הירושלמי מנו דנפשין עגומה וכו' והכי משמע ברשב"א סי' תת"ה ואפשר דחומש א' כתקון ס"ת ובלי חסרון עדיף מס"ת שחסר אות אפי' לקרות בחומש אחר רק שאין דעת הרשב"א כן בסי' תרי"א דכ' דבחומש אחר ממה שקורין בס"ת לא פסל רק חסרון יריעה יע"ש שכתב זה בדרך אפשר.

ה והדרין לנדון דחסר אות דלפענ"ד דבמקום שאין ס"ת כשירה גם הרמב"ם ס"ל דמותר לקרות בו ומצאתי עוד בשו"ת להרמב"ן סי' רל"ט דמכשיר בכל גוונא בטוב טעם ודעת וכ' שכך נהגו חכמי מערב בפני גודלים וגאוני עולם כרבינו יוסף הלוי ור"י ז"ל וכן הורה ה"ר חנוך הספרדי וחכמי נרבונא והתחלת השאלה שאלה להר"מ וצ"ל שהוא הרמב"ם לא הרמב"ן כי הרמב"ן הוא מכת האוסרים וכמ"ש הב"י בשמו. ואחרי הדברים והאמת אנכי תמה מאד על דברי הרשב"א בתשובה סי' תרי"א דמייתי ראיה לפסול ס"ת שחסר

או יתר אות ממשנה דפ"ק דמגילה דתנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון וכו' ודייק הרב מיניי דהא לפסול חסרון ויתרון אות שוין כמ"ש שם בגמ' הא לתופרן בגידין ולטמא את הידים זה וזה שוין ובאמת ממ"ש רש"י שם ד"ח ע"ב דקמ"ל כמאן דפסל ס"ת שתפרה בפשתן משמע דבס"ת וכשירה מיירי ותם אני לא אדע דא"כ מה זה שאמר שהספרים נכתבים בכל לשון וכי יעלה על דעת דס"ת הכתובי' בלשן אחר שתהיה ס"ת כשירה ועוד דזה יהיה עדיף מכתובה בלה"ק וחסר אות ועוד שהרי בכלל ספרים הוא תנ"ך כמו שפי' רש"י להדיא וכדמוכח כל אותה סוגיא וסוגיא דר"פ כל כתבי ומה פסול שייך בנביאים וכתובים [וי"ל לענין שאינם מטמאין את הידים רק דלא ברירא לי זה לדינא]. ועוד דלעד"ן דאפי' לדעת הרשב"א אין דקדוקו כלום ממה דלא חשיב שבין ספרים לתפילין ומזוזות פסול חסר או יתיר דלא נחי' לחילוק כשר ופסול דבדיעבד רק מה דצריך זה ולא זה לכתחלה וכן כל אין בין דחשיב שם וזה פשוט [ובכה"ג תירוץ זה חילק הש"ס באין בין במס' פסחים דנ"ה ע"א תנא קולי קולי קתני] ומ"ש רש"י על ולתופרן בגידין דקמ"ל כמאן דפסל בס"ת שתפרה בחוטי פשתן ה"ק הואיל דמצריך גם בכל ספרי נביאים וכתובים תפירות גידין ש"מ דבס"ת קפידא איכא אף בדיעבד.

י ואף אם בעיניך דוחק קצת מפני כך לא תזוז מאמת המוחלט שאותה המשנה ודגריר בתרה לא איירי רק לענין כתיבת ספרי תנ"ך ללמוד בהם וכן היו נוהגין בימיהם שלא היה נכתב רק תורה שבכתב והוא תנ"ך כהגמרא דגיטין והיה לכל תורה שבכתב חומרת גיליון ותפירת גידין והיה מטמא את הידים וזולת החומרות ההם הי' אסור לקרות בהם ולענין זה מיירי שם וכ"כ התוספו' בהדי' שם פ"ק דמגילה ד"ט ע"א בד"ה ורב אשי והכי מבואר בסוגיא דר"ה כל כתבי בדין מצילין או אין מצילין יעוין שם.

יא ומ"ש הרשב"א עוד ראיה מדין שני פרשיות שבמזוזה וד' פרשיות שבתפילין שמעכבין זו את זו ואפי' אות א' מעכב בהן אין ראיה דשאני הם דכתיב וכתבתם כתיבה תמה במשמע כפי' רש"י שם פ"ג מנחות דף כ"ט ע"א.

יב ומ"ש הרשב"א דמה דתניא בברייתא וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עייניו וכו' ובס"ת תניא הלא רש"י פי' בהדיא בפ' הבונה דק"ג ע"ב וז"ל וכתבתם דתפילין ומזוזות אף אם הי' נדרש כך על כל התורה לא הי' רק דרך אסמכתא וכה"ג הא דדרשו בפ' הי' קורא ולמדתם שתהא לימודך תם ענה רבא בתרי' כגון על לבבך וכו' ומפרש ליה על פרשיות דק"ש אע"פ דאמר גם הכנף פתיל וכו' דבפרשת ויאמר אינו מעיקר הדרש רק נקט ליה הואיל דבק"ש הוא וכמו דכתבו האחרונים דה"ה בפסוקי דזמרא ותפלה והרד"ק דה"ה בכל לימוד כבהגה' א"ח סי' ס"א סכ"ב ואף אם הי' עיקר דרשתו על כל

התורה לא אמר רק שלא יכתוב אלפין עיינין וכו' בכל הספר או ברוב יריעה או עמוד מיירי מש"כ במקום אחד מנא לן ועוד דמאותה ברייתא לא ידעינן כלל דבדיעבד פסול ותדע דהו"ל למחשב נמי במשנה דמנחות חמשה חומשי תורה מעכבין זה את זה ואפי' כתב אחד מעכבין ואפי' אם תמצי לומר דא"א לו לומר דמעכבין זה את זה הואיל דבאמת קורין בחומשין לולי כבוד הציבור מ"מ ה"ל לאשמעינן דאותיותיה של תורה מעכבין כמו דחשיב שם כמה דברים דמיעוטין מעכב את רובן וכמ"ש הרע"ב שם פ"ג דמנחות על ואפי' כתב אחד מעכבין דה"ה בס"ת וכתב בתיו"ט שהוא בש"ס וליתא ומ"ש דכתב הב"י דלמד ג"כ מוכתבתם הוא האמת וכבר כתב כן הרשב"א כמ"ש בסמוך.

ט תמצית דברינו נראה דבכה"ג שאין ס"ת אחרת זולתה וכבר התחילו לקרות בה שגומרין וקורין כל הקרואים זכר לדבר התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר כבסי' נ"ה בא"ח וכבר הורה זקיני הגאון מהרל"פ שלא להוציא כלל ס"ת אחרת מפני נגיעה או חסרון אות ואף כי המנהג פשוט באשכנז כדברי מהר"י בי רב מ"מ באין ס"ת אחרת זולתה וכבר קראו בה ישלימו דנהי דדנינן לה רק כחומש מ"מ לא שייך בה טעמים דאין קורין בחומשין בכה"ג הן טעם דש"ס דידן משום כבוד הצבור או טעם הירושלמי דמגו דנפשין עגומה כי כל זה הוא לאסור תחלת הקריאה בה ולפי טעם ש"ס דידן הי' נראה אפי' לקרות בה לכתחלה באי אפשר להם לפי שעה בס"ת כשירה כמ"ש בהגה' מרדכי דפ"ק דגיטין גבי אין גוללין וכו' דמוטב שתדחה כבוד הצבור ולא תדחה תקנת חז"ל הביאו בש"ע בסי' קמ"ד ס"ג ה"נ דכוותי' רק דמ"מ יש לאסור מטעם ירושלמי גם לקרות לכתחלה באם הפסול בחומש ההוא יש לומר דגרע מקריאת חומשין דידהו מש"כ בנדון הנ"ל דכבר קראו בה לא נראה לחלק בכך.

י נאם יאיר חיים בכרך.

תשובה רלו

א אשר שאלתני בדבר חילול שבת הנעשה בשריפה האם ראוי לגזור תענית על הצבור כי חטאת הקהל היא ודאי דחובה לא קא מבעיא לך דאין דבר נעלם ממך ממ"ש בהג"א פ"ד דעירובין.

ב ובתה"ד סי' נ"ח ובפסקיו סי' ס' דאין איסור כלל אדרבא הזריז ה"ז משובח ואם שאלתך באם חיללו שבת כדי להציל ממון ולא הי' סכנת נפש כלל פשיטא דצריך כפרה ומבואר גם זה בפסקי מהרא"י שם ובהגה' ש"ע סי' של"ד ואם דעתך שיש חשש איסור דאע"פ

דהיה פקוח נפש מ"מ נעשה ע"י כבוי זה הצלת ממו גם כן זו א"צ לפנים דאין חשש בזה כבגמ' פ' יוה"ך דפ"ד ע"ב ראה תינוק שנפל וכו' ואע"ג דצייד כוורא וכה"ג טובא שם.

ג ובאם רצונך משום חומרא בעלמא דמצינו מצוה דצריכא כפרה כמ"ש התוס' פ"ק דתענית די"א ע"א וריש מס' נזיר ע"ב גבי נזיר וכן בגמ' פרק זה בורר סוף (סנהדרין דף כ"ו) סברי מצוה קעבדו ומ"מ סברי כפרה עבדי להו גבי קוברי מת ביו"ט ובפ"ק דמ"ק דרז"ל על כל הטובה דאחיל להו טעון יוה"ך אע"פ דדרשו ק"ו להתיר וק"ל וק"ו דאורייתא ש"מ דמ"מ צריך כפרה ומצינו פלוגתתא כה"ג גבי טומאה אם דחויה בציבור או הותרה לציבור וכן שקיל וטרי הב"י סי' שכ"ח בכה"ג על פיקוח נפש בשבת ומסיק דשבת דחויה אצל פיקוח נפש וא"כ נראה דיש סברא דצריך כפרה וכן לענ"ד כל מקום שאמרו גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה צריך כפרה אני אומר דבחילל שבת משום פיקוח נפש נהי דטוב ונכון ליחיד ההוא לענות בצום נפשו דלא יהא אלא רשות והרי רב הונא דאתהפך ליה רצועה דתיין וצם מ' יומין בפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ה) ובפ"ג דחגיגה דכ"ב על מ"ש בושני מדבריכם שמאי הושחרו שני ר"י מפני התעניות וכן בנזיר דנ"ב כל ימיו הי' מטמא אם משמת חזר בו איני יודע ע"ש מ"מ באשר ראינו דחשו רז"ל גבי פיקוח נפש טובא ואמרו הנשאל ה"ז מגונה ואין עושין דברים אלו ע"י נשים ועבדים ופי' הר"ן שלא יאמרו.

ד הרואים בקושי התירו חילול שבת בפ"נ מכ"ש אם ישיב המורה להשואל שיתענה ומכ"ש אם יגזרו תענית על הציבור דיש חשש פן תכשילם להבא דממנעי ולא עבדי כי יחדלו מלכבות וכה"ג לכן אין להורות כן ומכ"ש לגזור תענית בצבור והמחמיר אינו אלא מיקל ומן המתמיהין

ה וכ"ש אם לא חיללו במלאכה דאורייתא רק בטלטול כלי שריפה ובכה"ג וכ"ש אם לא נתנם רק לשואבי מים ונותנה לחבירו גוי וחבירו לחבירו דלא הוי רק שבות דשבות וא"צ תשובה כלל.

ו נ"ל יאיר חיים בכרך.

תשובה רלז

א שאלני בר אוריין ירא וחרד ובמצותיו ית' חפץ מאד אחר שעמד מחוליו מסוכן מאד זמן רב יתר על שלשים יום והי' לו שלשול רב ועצום עד כי הי' א"א לו להניח תפילין בהמשך זמן אם יברך שהחיינו שחזר וזכה לקיים מצוה זו.

ב בודאי שבח אני את שמחה אל מצוה התלויה בגוף כי רבה היא והרב הגדול ר' יונה פי' בההוא דהוי בדח טובא וא"ל בכל עצב יהי' מותר והשיב תפילין מנחנא שר"ל שעל כן בדח ושמח שחזר וזכה להניח תפילין כי הי' חולי המעים ואע"פ שפי' זה זר מ"מ הסברא נותנת דהוי שמחה רוחניות וא"כ לכאורה הי' נראה לומר דמברך שהחיינו ק"ו משמחה גופניית כגון נולד לו בן זכר ואפי' הרואה לחבירו לאחר ל' יום ושמח בראייתו כבא"ח ר"ס רכ"ה ובפרט ברכת שהחיינו דאקרא חדתא אמרינן זמן אי בעי.

ג ואחר העיון נראה דחובה פשיטא דליכא מכח כמה טעמים הא' ממ"ש ר' ירוחם בשם התוס' הביאו הב"י בי"ד סי' רס"ה דדוקא גבי פדיון הבן ארז"ל לומר שהחיינו כבגמרא שלהי פסחים דלא שכיחא מש"כ מילה דשכיח ודחה טעם שכתב הרוקח דעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל גם יש לי ראיה לסתור שהרי נולד לו בן זכר מברך שהחיינו ובהג"מ די"מ משום צערא דינוקא ולא נראה וכו' גם בשו"ת רשב"א סי' רמ"ה דחה טעם זה דלא שייך רק בברכת שהשמחה במעונו וראיה ממת אביו ונפלה לו ירושה ומסיק שם הטעם בשם בעל התרומה לפי שהיא מצוה המוטל על הב"ד ואינו כפדיון שמוטל על האב וגם תירוץ זה דוחק גדול שהרי תרווייהו מצוה דדמי על האב הן ואם לא עשאן האב מחויב הוא בעצמו לעשותן אע"פ דע"י ב"ר יש חילוק דמלין אותו ואין פודין בלי רשות האב כבסי' ש"ה בהגה' מ"מ מה בכך ומה ענין זה לברכת שהחיינו לכן הנכון מ"ש ר' ירוחם בשם התוס' דאין לברך שהחיינו במידי דשכיח וא"כ ה"ה ה"נ גבי תפילין דכ"ע פארם חבוש עליהם ושם ה' נקרא על ראשיהם אע"פ שנאבד ממנו זמן רב וחזר וזכה בה לא יברך.

ד ועוד דגם בשמחה גופניי' לא מברך שהחיינו רק בבית חדש או אפי' ישן שלא הי' לו מעולם. מש"כ מכר וחזר וקנה ונדון דידן כמכר וחזר וקנה דמי רק דלפי זה שמניח פעם ראשון תפילין ודאי מברך. ועוד אפי' לדעת הרמב"ם דס"ל דמברך על מילת בנו שהחיינו כתב סוף הלכות ברכות וז"ל וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון הבן וכו' נראה דדקדק בכפלת לשונו דתרי מילי נינו כדאמר בפ' כל התדיר (זבחים דף צ"א ע"א) מצוי קאמרת תדיר קא מבעיא לן אע"פ דאמר עלה אטו מצוי לאו תדיר הוא מ"מ אין ענינם חד רק כמ"ש שאינה תדירה ר"ל בחובה למעוטי מניח תפילין אפי' פעם ראשונה ואינה מצויה למעוטי שאר עניני מצות הבאים לפרקים ומצוים כגון שהתחיל ללמד עם בנו או תלמידו.

ה ואין ראיה לסתור מ"ש מגמ' פ' כיצד מברכין דל"ז ע"ב הי' מקריב מנחות בירושלים מברך שהחיינו ומשמע חובה דוגמה מ"ש בתר הכי נטלן לאכלן מברך המוציא דלפי'

התוס' שם מיירי בהגיע זמן משמרתו והוא מחצי שנה לחצי שנה ובמנחות פי' רש"י שלא הקריב מעולם ואפי' לפי' רש"י שם דל"ז דקאי על ישראל המקריב אל הכהן ומיירי בשלא הביא מנחות זה ימים רבים אין ראיה כלל לנדון דידן די"ל דזה המקריב ה"ל כמילת בנו כמנין אשרי תבחר ותקרב ומקרי לא שכיחא אם לא הקריב ימים רבים דאין דרך בני אדם להקריב תדיר.

ו וכ"ש למ"ש הרשב"א בתשובה סי' קס"ו ובסי' רמ"ה האריך קצת לומר דאפי נולד לו בן זכר מברך שהחיינו לא ראה גדולי הדור נוהגין לאומרו וכתב דאע"פ שנזכר בגמרא (ע' סוף דף נ"ט) עשאוהו רשות כזמן דאקרא חדתא וכתב דלפי זה כל אותם דבפ' הרואה דקנה כלים חדשים ונפלה לו ירושה וכל הנזכרים שם לא הוי רק רשות וע"ש וא"כ מה דאמרינן שם בפלוגתת' דקנה וחזר וקנה או אית לי' כיוצא בהן אם בא לומר מונעין אותו וכ"כ רשב"א שם בהדיא וא"כ ה"ה נדון דידן ואין ראיה מרואה חבירו לאחר שלשים יום דצריך להיות שמח ועלז מאד בראייתו.

ז אבל באמת במ"ש הרשב"א דלפי טעם זה כל השנוים שם לא הוי רק רשות א"א לומר כן דהא בכל הסוגיא סוף דף נ"ט אמר צריך לברך וא"צ לברך משמע דחובה דאם ר"ל רשות הנ"ל מברך ואינו מברך (ועד כאן לא ס"ל להקל קצת פוסקים כשאמר בש"ס לשון צריך רק דבדיעבד יצא עכ"פ לכתחלה יש קפידה וה"ה צריך דגבי מצוה ודאי חובה היא) ועוד דאמר שם על שלו אומר שהחיינו על שלו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב וכן שם עוד מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין אמת ולבסוף שהחיינו ומשמע דהברכות שווין וגם שניהם הוו חובה ועוד אי ס"ד דאינו חובה הי' איסור לברכו כברכה שא"צ ול"ק ממ"ש בעירובין אנא אקרא חדתא וכו' רשות לא מיבעי' לי שכבר הקשה זה בב"י [ע' בא"ח סי' תל"ב בב"י]. ועוד קשה במ"ש שם דע"כ אינן חובה הואיל דאינן באין מזמן לזמן כמו מועדות א"כ הא דתנן הי' מקריב מנחות וכו' ומשמע ודאי חובה כמ"ש בסמוך והא תינח לפי' התוס' מש"כ לפי' רש"י קשה דהא אינו בא מזמן לזמן ומ"מ ראיתי בב"י א"ח סי' רכ"ג דרש"י ותוס' כתבו בשם רב שרירא דס"ל בדבר שאינו בא מזמן לזמן אין מברכין שהחיינו רק דהב"י הסכים לדעת בתה"ד סי' ל"ז דלא סמכינן על דבאי רב שרירא נגד הרי"ף והרמב"ם והרא"ש.

ח ועוד ק"ל על מ"ש בתחלת דבריו וז"ל מסתברא דכל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו וכו' והא ליתא דהטוב ומטיב הוא דמברך אם לא שמתה אשתו בשעת לידה דאז מברך שהחיינו כדמוכח בפ' הרואה סוף (ברכות דף נ"ט) ואין לומר דהרשב"א מיירי בכה"ג שמתה אשתו דא"כ ל"ל להרב שם לדחות טעם שא"א שהחיינו במילה משום צערא

דינוקא ממת אביו ונפלו לו ירושה דמברך שהחיינו אע"פ שמתערב בה צער ואנחה הי' לו לדחות הפי' הזה והטעם הלז בברכת שהחיינו דנולד לו בן זכר אע"פ שמתה אשתו אלא דיש לחלק ולומר דשאני בכה"ג דכל חד מילתא באנפי נפשי' הוא מש"כ אביו שמת הוא הגורם הירושה ולא סגי לירושה בלי זה וכן א"א למילה בלי צערא דינוקא וק"ל ומ"מ דוחק גדול לפרש סתם דברי הרשב"א דכתב דמברך בלידת בן זכר שהחיינו דמיירי בכה"ג שמתה אם הילד בשעת לידה והקרוב אלי בזה דס"ל להרשב"א דבכל אלו דמברך הטוב ומטיב מברך גם שהחיינו ועמ"ש סי' רכ"ג ס"ה. וכמדומה לי שנתפשט המנהג לברך שהחיינו בלידת בן זכר ונ"ל שעל כן נמנעו לברך בעל מילת בנו כיון דכבר בירך בעת לידתו דבר זר לברך שנית תוך ח' ימים אע"פ דבעת המילה שמחה אחרת היא דמצוה מ"מ מכוער הדבר ועל כן אפי' בן בכור אין המנהג לברך בעת המילה במ"ש ש"כ י"ד סי' רמ"ה וחזרנו לנדון השאלה דאפי' לא הניח מעולם תפילין אין לברך כלל שהחיינו כיון דאינה מצוה דאתיא מזמן לזמן רק רגילה ותדירה וכל העולם מקיימים מצוה זו אין מקום לברכת שהחיינו ובכה"ג הוריתי על סיום ספר ונישואין בנו ולידת נכדו הראשון נ"ל.

ט יאיר חיים בכרך.

תשובה רלח

א שאלה מחרד וירא ה' מרבים ומדקדק במצות מאד.

ב נא ידריכני רום מכ"ת בדרך אלך בענין הפסקה גדולה שמפסיקים בפיוטים תוך הברכות והרי הפוסקי' נחלקו אם שרי להפסיק והרי אפי' בהפסקה מעוטה ובדבר קדושה הנזכרת למעלה ולתפארת והוא קדיש קדושה וברכו נחלקו הפוסקי' וי"א שאין להפסיק להם באמצע ברכה כמ"ש הרא"ש והטור סי' ס"ו ואיך נפסיק אנחנו באמירות פיוטים ארוכים שחברו האחרונים אשר לא ברוח הקודש נאמרו כמ"ש והשיג הראב"ע בקהלת פסוק לעולם יהיו דבריך מעטים על ראש הפייטנים הוא ר"א הקלירי שאמרו בירושלמי שהי' תנא קרובץ ופייטן הביאו הרא"ש ורבים אמרו שהי' ר"א בן רשב"י. ומ"ש לשאול פי איך תתנהג באמירות פיוטים ובא תוך דבריך השגות שהשיג הראב"ע על פיוטי הקלירי:

ג תשובה: הנה מי יכנסי ראשו להכריע בדברי השגות הראב"ע כי ודאי דבריו שכליים ומתישבים ומתקבלים על הלב וכבר נתפשטו פיוטיו והמנהג בכל גבול ישראל הידועים לנו ומ"מ לא ראיתי שום פיוט שחיבר לאמרו תוך ברכות שלפני ק"ש או אחריה ואותו

המנהג שנוהגין לומר ביוצר ואופן ומאורה ואהבה וזולת שקראם הטור בא"ח סי' ס"ח קרובץ לא נתפשט כמ"ש ב"י שם ותמהתי עליך שאת שואלני דבר שכבר נתחבטו בו ראשונים ואחרים ע"ש בטור.

ד עכ"פ אין תלונה בהפסקה על פיוטי הקלירי כי לא תיקן רק תוך י"ח דחזרת הש"ץ ואף כי דתפלה חמירה לענין הפסקה דאפי' מלך ישראל שואל בשלומו וכו' מ"מ מאחר שאין הציבור מפסיקים תוך תפלתן רק אומרים עם הש"ץ בחזרת הש"ץ שאינו רק להוציא את שאינו בקי כ"ש בזמן הזה שאינו רק ממנהג אבותינו אין חשש הפסקה כלל.

ה ולכן אני תמה על מ"ש הרא"ש ס"פ אין עומדין על מ"ש ר"ח ור"ת שמותר לשאול צרכי ציבור בשלשה ראשונות וכתב הרא"ש ומטעם זה נהגו לומר קרובץ שאם פי' קרובץ שם מה שאומרים תוך חזרת ש"ץ י"ח דהכי משמע למה לו טעם צרכי ציבור כי לכאורה טעם פגום הוא הן מצד כי אין צורכי ציבור בפיוטים רק הזכרת נסים באריכות ע"פ דברי אגדה ומדרשי' הן דא"כ הלא ק"ל דאסור לשאול צרכים בשבת כמ"ש בירושלמי על מ"ש רועינו זונינו לולי שטופס ברכת כך הוא וכמ"ש בירושלמי שם בדין הוא לאצלויי גם בשבת ג"כ י"ח וכו' ותיפוק ליה דאין הפסקה בתפילות הציבור רק בחזרת הש"ץ והוא הטעם שאנו בני אשכנז מאריכין מאד באמירות סליחות תוך י"ח דש"ץ

ו והנה רבינו שמעון הגדול שהי' הפייטן הגדול אחרי הקלירי ושני לו יסד כמה יוצרות ואופנים וזולתות והי' ג"כ קדמון מאד כמבואר בסדר דורות שלנו בג"ה רק שלעד"נ שעדיין לא נתפשטו בימי הראב"ע מדלא זכרו רק דאין זה ראיה כולי האי שהרי ר' יהודה הלוי חתנו של הראב"ע [צ"ל חותנו כי הראב"ע לקח בתו ובפסוק אנכי הביאו ולא זכרו בשם חמיו וכתב עליו מ"ך לכן נראה שאחר מותו לקח בתו. וע' הקדמת הר"י מוסקאטו לפירושו קול יהודה לס' הכוזרי גם מ"ש מאמר א' סי' כ"ה וסוף מ"ג סי' ל"ה ומה ששמעתי וקריתי בספר שע"י חיבור נפלא דפורים שכל החרוזות סיימות בפסוק במלת לו והוא בתפלה ספרדים דס"א שנתארח הראב"ע אצלו וחקר ופשפש ומצא הפיוט חיסר אות ריש בסדר א"ב הראשון והניח הר"י הלוי מקום פנוי כי לא ידע לחבר לשם אות ריש וכתב הראב"ע רחשה אסתר למלך ונודע לר"י ונתן לו בתו, כזב הוא] אף שזכרו סתם פ' יתרו והי' פייטון מופלא ומופלג מאד מאד כנראה מפיוטיו ובפרט מפיוט שנעשה על מאורע נס פורים נדפס בסידורי תפלות ספרדיים וקבלתי שהוא הוא ר' יהודא חיוגי שכתבו המדקדקים שהי' המדקדק הראשון.

ז ואיך שיהי' כבר כתבתי שלא נתפשט אמירות פיוטים אלו שמפסיקים תוך ברכות דק"ש בכל מקום ומ"מ בגלילות אלו שנתפשט אין ליחיד לפרוש כלל אף שהי' נראה

פשר דבר שיאמרם אחר תפלתו בפני עצמן או לבחור דרך ומקום לאמירתם אחר גמר ברכה או בשירה חדשה גבי זולתות מ"מ נראה דאפי' החסיד בכל מעשיו אל ישנה מנהג הציבור מאחר שיש לנו גדולי עולם לסמוך עליהם מלבד כל המחברים עצמן ואף כי נ"ל בדרך אפשר וקרוב כי מתחלה שלא הי' דפוס ושכיחי ע"ה טובא שלא חיברו המחברים אלא החיבורים רק שיאמרם הש"ץ והיו רבים מיחידי סגולה מאזינים לו או אומרם עמו לחיבוב הדברים וכך נראה שהי' המנהג גם בקרובץ די"ח ממה שאומרים מסוד חכמים ונבונים וכו' שהוא בענין נטילת הש"ץ רשות כמו פיוט דתחלת קרובץ ר"ה ויוה"כ והמון עם לא היו אומרי' דבר מהם דאפי' בברכות דר"ה ויוה"ך לא היו בקיאין כדמוכח שלהי מס' ר"ה.

ח רק מעת שנתמעטו ע"ה המופלגים כמ"ש רז"ל איזה ע"ה וכו' כמו שנתמעטו ת"ח אשר המה באמת בגדר איזה ת"ח שארז"ל ויצא הדפוס לאור עם שרבתה הגאוה נתפשטו אמירות כל הדברי' לכל המון אף לנשים וקטנים.

ט ואיך שהי' אין לשנות המנהג הן בקרובץ די"ח או דבתוך ברכות דק"ש. אף כי אריכות ניגונים הש"ץ תוך הפיוטי יוצרות בקצת חרוזות קשה עלי יותר מן האמירו' כי ג"כ שיעור זמן של הניגונים הוא כפלי כפלים מהאמירות מ"מ אין כל זה כדאי לשנות שום מנהג דק"ל גבי ק"ש הואיל דגברא חזי הוא אפילו שהה כדי לגמור כלו אינו חוזר לראש דמה שנתפשט המנהג מקרי דיעבד ועל אותן פיוטין הקרובים לסוף ברכות דק"ש היא אפשר ללמוד זכות מה ראו ככה מפני דס"ל דלא חמירא מתפלה שאם בא לומר סוף כל ברכה מעין כל ברכה אומר ה"ה ה"נ הוה הזכרת המאורע והנה שהוא מעין הברכה כדמוכח מסופי הפיוטים א"א לומר טעם זה ביוצרות ואופנים ובכה"ג מ"מ נ"ל שמה שאומרי' בכל פעם אור עולם באוצר חיים וכו' הוא כדי לעשות קצת נוסח ארוך לפני התחילו הפיוט וכתבנו בו בג"ה רמזים יפים.

י ואשר פליאה נשגבה בעיני גדלה על כל הפליאות שזכר הראב"ע על הקלירי ועל כל מ"ש הטור סי' ס"ח היא מה שמקצת פייטני' חברו פיוטים גדולים ומפסיקין בה תוך הברכות דק"ש ואין בהם שום התעוררות על הנס או המאורע רק סידורי דינים שהיו נוהגין בזמן ההוא כשהיה בה"מ קיים. כמו דיני הקרבת פסח לפני חתימת ברכה אחרונה שאחר ק"ש דערבית.

יא וכן דיני עומר בליל שניה דפסח ודיני ביכורים בליל שניה של שבועות ודיני מעשר שני בליל שניה דסוכות ושמחת בית השואבה בליל ש"ע ואין זה בעיני רק כקורא פרק משניות תוך הברכה כי אין לו שום ייחוס וחיבור למה שלפניה רק מעט מזעיר סמוך

לחתימה ובשביל מה שנאמר דרך חרוזים לא יצא מכלל לימוד ולא נכנס לכלל תפילה ואין בתערובת הזה לא טעם ולא ריח ומ"מ חלילה לנו להטיל שמץ ודופי באותן מחברים שהרי התוס' בברכות די"א ע"א מייתי ביכור אור יום הנף והוא פיוט דיני עומר הנ"ל דל"ל יום שני דפסח ובפיוטים הקודמים לה באותו לילה חתום מאיר והוא בלי ספק הפייטין המופלג האשכנזי רבינו מאיר שליח ציבור יכונה.

יב והתוס' זכרוהו במעריבים שלו מס' ר"ה די"א ע"ב והביכור ליל שניה של שבועות יסדו ג"כ מופלג והוא הפוסק הידוע הראב"ן שהריץ אגרותיו עם רשב"ם ואחיו ר"ת וחלקו לו כבוד כמבואר בס' הראב"ן. ובמס' ר"ה ד"ד ע"ב כתבו התוס' וז"ל ר"ת יסד במעריב שלו קודש ללילה ושלשים ידחם והם ג"כ דינים רק דלא דמי לפיוטי' הנ"ל רק זכר מעלות יום הש"ע ולא ראיתי זה בפיוט.

יג ובתוס' מנחות דמ"א ע"ב מייתי מ"ש הפיוט המשולשל יהא נפשל וכו' והם ג"כ דיני עשיית ציצית וכל פרטיו והוא אהבה למנהג פולין פ' שלח לך מפני שסוף הפרשה פרשת ציצית וחתום בפיוט יהודה והוא לדעתי ר' יהודה חיוגי המדקדק ש"מ שהיו מחברים הללו גדולי עולם. ומ"מ נ"ל שאם ירצה המוחזק בלאו הכי למילי דחסידות ומדקדק במעשיו וירא שמים בסתר לגמור הברכה בא"י פורס סכת שלום וכו' ולומר אח"כ הפיוט בלחש שקולו אל ישמע לחבריו הרשות בידו וכך יפה לו.

יד אבל בשאר פיוטים לא יפרוש מן הציבור כלל והב"ח כתב ששני גדולי רבנים נענשו על שבטלו לומר פיוטים בקהל שלהם יע"ש לכן ודאי כל יחיד יחוש לעצמו שלא יפרוש מלאמרם בציבור (ובהיותו בביתו עכ"פ לא יפסיק בהם תוך הברכות רק יאמרם אחר תפילתו) אף כי לדעתי מנהג אמירתם בקהילות ישנות באשכנז אין ראיה מכרחת שנעשה בהסכמת חכמי הקהילה או הדור כי כמה מנהגים באו מהמון עם אחר גזירות תתנ"ו וק"ט ששלופי' השמד חזרו ונתישבו מתי מספר ונהגו לפי ידיעתם ורצונם ונקבע אח"כ למנהג באין משים על לב.

טו ובימי חורפי היה לי פתחון פה עם זקן אחד בעל מורה ודיין בק"ק ווירמיישא על שתמהתי מאד על מנהג זר על שמתחילין מאורה דשבת חנוכה ממלכה מושכה והוא באמצע הפיוט כי התחלתו שני זיתים וכו' והשיבני כי שמע מפי זקני גדולי הקהילה כי בשעת הגזירות נשרפו כל סדרי תפילות ומחזורים ובאשר לא הי' בנמצא הדפוס היה מחזור א' וסידור מעריבים ויוצרות א' לקהל או למשפחה.

טז וזמן רב אחר עבור זעם שחזרו ונתיישבו מתי מספר אמרו מה שמצאו מפיוטים שנשאר ובאשר מצאו מאורה הנ"ל רק חציה כאוד מוצל מאש אשרו רק חציה שלא

לבטל המנהג לפי שעה. ונקבע אח"כ למנהג קבוע. וכמדומה לי שכבר הארכתי בזה יותר מדאי ואתה דע לך כי הנלפע"ד כתבתי:

יז נאם הטרוד יאיר חיים בכרך.

יח והנה אחר דאתא לידן לדבר בענין פיוטים אף כי סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ראיתי להביא לדפוס קצת מדברי זמירות ותחינו' ותשבחות לאל ב"ה שחיבר כבוד א"א הגאון החסיד כמוהרמ"ש זצ"ל ובתוך הבאים ג"כ זמר לחנוכה שיסד אא"מ זקיני הגאון זצ"ל בהיותו בן ל"א ועוד קצת דברים כאלה שיצאו ממני והנה יש בידי כרך גדול למראה מתחינו' וידויים וסליחות שיסד א"א הגז"ל בעת צרוה ציבור וגאולתם במקומו' שהי' משכן כבודו שם מלבד מאות תחינות ובקשות נפלאות שיצאו מפי גדולי הקדמונים המחברים המופלגים אשר לא יצאו לאור ולא שזפתם עין אי"ה והמה ירדו חדרי בטן ואף אם לבו של אדם אכן המס ימוס בקרבו ויתמלא אהבת ויראת ה' באמרו אותם בכוונת הלב מבין. ...

יט מ"מ אין לענינם שייכות לחיבור שו"ת הזה והמה מיועדים ומיוחדים לאות ת' של אמ"ת בחיבורי הגדול עץ החיים המורה תפלה תחינה רק באשר לא ידע אדם מה יהיה אחריו ולבי הומה מאד על קצת תחינות ובקשות של א"א הגז"ל שהם דברים השוין לכל נפש והטובה תיבחן מעלתה לפי רוב הנהנים ממנה ופן ח"ו יאבדו מן העולם וישתקעו אמרתי להדפיס קצתן ובאשר המחברם הי' מופלג בתורה ובחסידות וחיברם לאהבת עוז ותוקף חיבתו לה' מובטח אני שהאומרם לפרקים קבועים לא יצאו ריקם הן לעורר בקרבו רוח טהרה ודעת ויראת ה' הן שיהיו לרצון לפני בעל הרצון המוחלט יתברך שמו אשר ימלא משאלות המבקש ויתן לו כלבבו ויהיו לרצון אמרי פיו וגו':

כ לומר לפרקים על פי שם של מ"ב

כא אלהים ברך גוויתי. ידעני תורתך צרופה: קדוש ראה עלבוני. שבור טומאה נזופה: נוכחך גלוי דעתי. יראתך כנגדי שמתי: בסיבת טפשותי רבתה. צערי תשובה גמרתי: חטאי קבור במצולה. טהר נשמה עלובה: ירעד גופי לעומתך פטפוט זעקתי קרובה: שועתי קבל ורחמני. צעדי יכונו תמיד: בשכמל"ו.

כב י"ב צירופי אהיה

כג אליך האל ישתחוו הברואים: אתה יוצר המאציל המאורות: אדון העולם הוא יסדו: הלא אליו ישובו החוטאים: המה אומרים הראשונות יפלו: הכינו ישרות הדבק אורחתיך: יעזוב הרשע הדרך און: יקוו אליך היותם התקרב: יכניעו היצר אמיצי הלב: השופט הכל יעשה אמת: הטה החסד אל יצורך: האמנם ימליכך אפסי הארץ:

כד י"ב צירופי הויה

כה ישמחו השמים ותגל הארץ: יוצר הכל הודי ומשגבי: יתברך וישתבח האל הגדול: הלא הוא יחיד ומיוחד: המלך הקדוש והנורא יתעלה: האומר ועושה יסודות הקבועים: ואליו יאתה התהלה האמיתית: וכל הגוים המה יודו: ויאמרו הוא ידוד האלהים: האור יום והלילה הגיה: המשפיל יהירים המקים ומקיים: הבורא וממציא ההויות יחד:

כו כ"ד צרופי אדני

כז אליך דודי נפשי יהבית: אחלי דרכי יבונו נכון: אדיר ישאו נהרות דכים: אומץ יראתך דלפי נפשי: דורש אמת נחלת יעקב: דולג אהבה ישראל נצח: דכאים יגיל נפשות אביונים: דובר ישרים אמריו נאמנים: דיני נוהג אומות ישמיד: דרכיו ניכרים יושבי איים: נפשי אוותה דעת יחודך: נא אלי ירצו דברי: נקי יתכפרו אשמות דופי: נחלי יאורים דוץ איוולתי: נהרי דבש אלי יזבו: נצור דברות יחיד אמת: יזכור אלהים דכאות נפשי: יגנוז אצלו נשמתי דלה: יגיע נחלתי דרך אהלו: יאיר נתיבי אף דרכי: יעוד דבירו אפריון נהלני: יגאלני דוד נחמות אליהו: אתה נרי דברך יקום: אלהים נותן ישרים דעת:

כח שם בן כ"ב

כט אנא נפשי שקריבת תודה מקדשיך: פסיעתי סעד תמיד מעגליך: פח סוטן פציני סעיפי יכונו מצותיך: דרך ישר והגון נחני סודות ידעני מתורתך: בשכמל"ו:

ל זמר בבואו לביתו בליל שבת ע"פ חתימתו. בניגון הרגיל לחזני אשכנז על הורם מה יאמרו בימים הנוראים.

לא אלהים אלי אתה אשחריך. נא אל אבוש מסבריך. יצא דבר מלכות באמריך. כי טוב לי יום בחצריך.

שב אדוני לימיני. באור פניך חנני. רזי צפונך הביננו. שמן ראש דשנייי:

מלאכי עליון באו בשלום. ברכוני מעתה ועד עולם. צרכי שבת הכינותי כלם. לא מצאתי לביתי פסולים:

שלחן עליו ערוך הלחם. במפת עטורי ציצים ופרחים. וכלים נאים מצוחצחים. לכבוד שבת מונחים:

וכמו כן צאנה וראנה. אף ערשינו רעננה. על ירך משכן צפונה. אשר פריו יתן בעונה:

נוכח השלחן מעשה המנורה. ערוכה בכל ושמורה. ליהודים תהיה אורה. נר מצוה ואור תורה:

ברכוני ככוכבי השמים. רכב אלהים ריבותיים. בשלום ושנת חיים. בעושר וכבוד לקיים:

לב זמר לשורר בסעודה ערבית של שבת יסד א"א הגז"ל והם עשרה חרוזות בכל אחת נזכרה מעלה ושבת מקדושת שבת למכין ומיוסד ע"פ א"ב וחתימתו בניגון כל מקדש שביעי:

לג שיר ליום השבת לשם ה' לשבחו. אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבחו.
בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחו. גומל נפשו איש חסד פי שנים ברוחו.
מעשים אשר לא יעשו בתורה נכללו. דברים הדברים אלה פקודי המשכן השכילו.
הולידו אגלי ט"ל ואין יתרון בעמלו. ואשרי אנוש שומר שבת מחול לו.
שמור רגליך כאשר תלך תחוס מושבך. זמן ערב למשמש בבגדים שים בלבך.
חוצות טיול בלכתך יצר צעדיך. טובה הבטחת והאכלתיך נחלת יעקב אביך.
ואל יאמר לבן הנכר הנלוה לפעולותיך. ישבות בקדש לא תגע במוקצה מדעתיך.
כלולים הלכתא רבתא לשבת הלא בספרתיך. לשכרה עין לא ראתם אלהים זולתיך.
נצור לשונך מרע אין יוצאת ואין פרץ. מכתבים סושטרי הדיוטות הקורא בו ירוץ.
ניב שפתים שלום חשבונות אל יחרץ. סלה והרכבתיך על בומתי ארץ.
בניך שבע רצון מלא ברכת ה' כלם. עומסי כוס ישועות ירונו וישאו קולם.
פת נקיה ומשנה תחת המפה נעלם. צוה ה' את הברכה חיים עד עולם.
כנסת השבת ערוך השלחן צפה הצפית. קמ"ו השרם יאמרו מה נעמת ומה יפית.
רואים מצעות כנפי יונה בכסף נחפית. שואגים ברית מלך עולם אל תשבית.
רננו צדיקים בה' בטנם תמלא צפוניך. תפנוקי מעדנים יכינו איש כמתנת ידיך.
לובשים פאר ורקמה ומקווים הודיך. אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות כבודך.
כל המקיים סעודות שבת שלש פעמים. ימלט נפשו מיד שכול וממלחמת לאומים.
מחבלי משיח נכון יהיה באחרית הימים. והמה בכתובים שלש היום מסויימים.
חזק קדושת שבת ככל המצות שקולה. ואך בנו בחר ה' לעם סגולה.
מה נעים שבת אחים יחד כחתן וכלה. צופים יום נקם בלבי והנה גאולה.

לד זמר למוצאי שבת ע"פ א"ב וחתימתו. בניגון אדיר איום או במוצאי יום מנוחה הרגיל על קושי הגלות וכן זמר שאחריו.

לה במוצאי יום מנוחה. אקרא בקול וצווחה. ביטה אלהי בהשגחה. גוויתיני לעפר שחה
שוחה כרו זדים. דוברים חרב חדים. הונים ומציקים היהודים. ואין בידם מוחה
מחה תמחה זכרם. זעמך עליהם תרים. חלקם ישאו שברם. טובתם יהיה שכוחה
שכיחא לפניך עלבונינו. יתמו חטאים מעלינו. כספינו תרבה וזרעינו. לפניך יכון והצליחה

והצליחה ותפתח אוצרתיך. מלא אסמינו מברכותיך. נפשינו תלין בטובתיך. סעוד נפש נאנחה

נאנחה לבנין אריאל. עדת יעקב וישראל. פדות שלח והואל. צמחינו בגאולה בטוחה

בטוחה וסרעף נחשובה. קושי ממשלת מדהבה (פי' תוגר) ורעתו מתי תקריבה. שריפתו כקוצים כסוחה

כסוחה ומאוס תשימם. תפארת ישראל תקומם. ועשית כאשר זמם. האל עושה רווחה

רוח הקודש תשכילנו. בנתיב מצותיך הדריכנו. חדש כנשר נעורינו. ונקומם ונעלם בפריחה

בפריסה וכעפיפת ציפור. החישה סליחה וכיפור. ותחדל מעלינו סיעור. צער יגון ואנחה.

לו גם זה למ"ש ע"פ א"ב משולש וחתימתו.

לז אליך אלהים אקרא. בחון ביטוי בצרה. אזכרה נגינתי בלילה.

גלוותא גדפוני גוים. דווים דחפים דחויים. נפשי אויתיך בלילה.

השענתי הבטחת הגאולה. ואקוה ואין ואקללה. יום אולד בו והלילה.

זבול זרעיך זעמת. חלק חטאתם חתמת. שומר מה מלילה.

טורפו טורדו טולטלו. יהירים יתרם יאכלו. שויתי כארי כל הלילה.

כח כבודנו כלה. לפלגות לפניך למעלה. והגית בו יום ולילה.

מלך ממלט מרעה. נופת נביאך נושעה. נותן זמירות בלילה.

סובריך סבולים סחופים. עדתך עליך עזובים. באנחתי אשחה בכל לילה.

פרעת פלאים פשעינו. צרות צרופות צורפנו. כל היום וכל הלילה.

קבץ קווי קדושיך. רצה רחש רעייתך. רוחי אשחריך בלילה.

שדי שמור שאריתינו. תשיב תגיה תפארתינו. כירח וכוכבים בלילה.

במהרה אב רם המעד שונאינו. משיח ואליה יבא לבשרינו. אתא בקר וגם לילה.

לח אחר הצלת ע"ק ברודא מיד שונאים עם מאנש פעלדר שכבשו הק"ק יסד הגאון א"א ז"ל לזכרון הנס אלו חרוזות וטחם בכותל לזכרון לתת שבח והודיה למקום ע"פ חתימתו בר"ת - אני שמשון בן לא"מ הגאון מהר"ר אברהם שמואל ז"ל ממשפחת בכרך חזק ואמץ אמן:

לט אזכר נפלאות ידוד שומרינו מאיש שדה ואיבינו נצחו בלחיצה. נגשו לברודא ארץ מושבותינו השומרים גשו האוהלה וכבשו נפשותינו מצאת החוצה. רדפו רששו אותנו בבתינו רכבו הסוסים מהרו שבו מנהיגינו והוליכם אסורים לשמצה. זממו לענשם מאות

מממונינו שדי פדה חבושים תומכינו ברחו כחפזון ריצה. כהיום חירות זכינו קומו ושבחו אלהינו ממון צדקה אל מרודים נחצה:

מ בכה"ג עשה חרוזות בהעתקת ספרדים מעיר ורנקטאל אבן נגף והיה שמחה גדולה בק"ק ווירמיישא וסביבותיה.

מא שירו לה' שיר חדש תהילתו להזכירה. מוציא אסירים בקושרות אך צוררים שכנו תדירה. שמה ורנקיטאל אבן נגף וציר מכשול ארורה. ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם להסירה. נתרוקן עתה מהמשחיתים ענו לדרכם שעירה. בחדו"ה ימים לחודש אייר סימן טוב להזכירה. כיום הששי ובא לציון גוא"ל לספירה. רושם לפרט ולשלו"ם קוינו והנה נגמרה. כבוד תנו לה' אשר הוציאנו מאפילה לאורה:

מב חרוזות אלו כתב א"א הגז"ל בכתה אשורית גדול למראה והוטח בבה"כ ק"ק גידונג בהיותו אב"ד שם בן כ"ב שנה ע"פ חתימתו ר"ת.

מג נורא אלהים ממקדשיך שעת מנחה שחרית וערבית נמנה. בתפלה נכונה. הרהור גדולות אלהים ונפש נענה. מחילת החטאים רצה ראשנה. אמן ברכות ראויה הדיבור מגונה. שמור מחשבה ודקדוק אמרותיך להבינה. בית כנסת רץ כזמנה. זהיר צירוף למנינה. חרוז זה קיימנה. וישיב אדני מלכותו ציונה:

מד פזמון על גאולת ק"ק הנ"ל בניגון שופט כל הארץ וראוי לבעל נפש לאומרה בימי סליחה והשכמה כי היא בקשה על הגאולה ומחילת עון ע"פ חתימתו וא"ב.

מה שדי שומרי ומגיני. אליו העוז והמשרה. מלכי בסכו יצפנני. בעת זעם וצרה. שבחו אהגה בלשוני. גדול הוא בגבורה. מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה

וחטאתי תמיד נגד. דרך פשעי אני יודע. נשבר לבי בשלדי. החסד איך אהי תובע. ברחמים נהוג עמדי. ומסטיני תהי מונע. מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע

כלתה משען ומשענה. זונחו שערי תפלה. רועי אנה פנה. חבש את צאנו בגולה. כבוש חטא מי מנה. טומאתם השלך במצולה. רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה

יום ליום קללה מרובה. ימשלו עבדים באדוניהם. גלות עול מדהיבה. כקוצים וסלונים בצדיהם. דלת פתח בתשיבה. לנושאים לך עיניהם: גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם

לנפשי תנה מנוחה. מגדיל סוכתך הפרוץ. באדמה פני שטוחה. נחלתך מאסת תירץ. תבער כקוצים כסוחה. סיטני במשפט ארוץ. בשמים ירעים ה' ידין אפסי ארץ

ואם רבו פשעינו. עזבת נטשת ביתיך. רעות רבות שבענו. פלאים ירדנו בעברותיך. הנה מחרב הצלתני. צפיני עוד גאולתיך. אין קדוש כה' כי אין בלתיך

אנא ה' הצליחה. קהל ישראל עם קרובו. מרד ופשעה סלחה. רשומים בספרך יכתבו. נפאר עוד בשמחה. תהלות תלך במסיבו. היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו:

מו תחינה נפלאה לאמרה בכל ב' וה'. י"א א"ב וי"א תשר"ק וביניהם חתימתו וכלם ר"ת:

מז שוכן מרום שמו וקדוש נורא בוחן כליות רואה כל:

מח אלי בוראי גואלי דודי הודי והדרי זיוי חשקי טועני יוצרי כבודי לבבי מלכי נרי סלעי עוזי פארי צורי קדושי רועי שומרי תומכי. תארי שבחיך רבים קדושי צבאיך פחד עונים סילודך נרתעים מאימתך לבדך כבודך ידעת טפטופי חדלתי זהו ודאי הילולך דומיה גאונך ברעיוני אחשוב: שפל מצבי שוחה ומשתטח נגדך ברך כורע ראשי כפוף:

אילותי באהבה גמורה דרשתיך ומדי זוכרי חובה טפשותי יספוק כף לבבי מדוע נואלתי סברי עדיך פועל צדק קבל רחשי שערי תשובה. תסמר שערות ראשי קדרתי צורת פני עבור סכלותי נעויתי משמוע לחיי כנחל ירוצו טיפין חרדת זלעפה ואנחותי הנאני דברי גמולך בוידוי אזכירה. שעת מנחה שחרית ומוסף נשף בצל כנפי רחמיך כוונתי:

אלהים בראתי גדלתני דרכתני הלבשתני וזנתי זיווג חננתני טף ילדתני כבוד לבבתני ממון נתתני סביבותי עליתני פאירות צרפתני קהילות רוממתני שמחה תמכתני. תגמולך שכחתי רבות קלקלתי ציוויך פרעתי עדיך סרבתי נחלה מכתי לארץ כסיתי ילדי טפחתי חמדה זנחתי ולא הכנעתי דעת גרעתי בינה אבדתי. שור ממכון שבתך והשגיח נפשי בטל כעס רומם כושל:

אמונה בטלתי בטומאה פיללתי גאוה משלתי דינים מעלתי הוראות נכשלתי ובהרהור סכלתי זכאים השפלתי חימום גאלתי טריפות אכלתי יצרי פגלתי כעס הגדלתי לימודי פסלתי משכון תבלתי נדרים החלתי סרה מיללתי עבירות פעלתי פשעים כללתי צדקה החדלתי קללות קללתי ריבית קבלתי שבועות הקלתי תכיפות הבדלתי. תרעומות הטלתי שקר טפלתי רב זוללתי קטט עוללתי צפונות גליתי פירוד עמלתי עוזביך חמלתי סוררים הועלתי נטירה הובלתי מסית סבלתי לא חלתי כוונה אצלתי יושר עצלתי טהרה הגאלתי חנופה נואלתי זוזים גזלתי ולצון הרגלתי השבת חללתי דברים כפלתי גדרים הפלתי ברכות בהלתי אמן השלתי. שארית מריי שמור וכמוס נוכחיך בושה כסתני רעדה כבשוני:

אכן בראותי גלויים דרכי הדמעה ופתוחים זורזתי חקרתי טעם יחרה כעסך לולי מפני ניאוצי סולפתי עולפתי פתאום צרפתי קומי רוני שפוך תחנה. תכלית שפלותי רימה קינה צורפתי פציתי עיני סקרתי נזופים מעשי לכביר כח יציר טפח חלאה זורמתי ולעתיד המשפט דמעות גו בכייתי אוריד. שבץ מרתתני שמה ושאייה נהייתי בגון כחשי

רפתה כחי:
אחרים בעדי געייו דרשתי הרים וגבעות זעקו חליפתי טרחו ירח כוכבים למעני מליצי נאקו סמכוני עליונים פחד צמתתני קוויתי רחמי שמים תמיד. תוך שוקי ראשי קודה צעקתי פולצתי עלי סרחוני נחליתי מתחת לכסא כבודך ידך טמון חלון זעירא וקבל התשובה דוי גופי בקרבי אתמרמר. שוב מחרונך שמור והצל נכנע בלב כתית רצונך כמה:
אבן בשם גנאי דימו המסית ושבע זכרו חניכותיו טמא יסתמא כחדהו לעד מכשול נשל סקל ערל פלטני צפוני קרע רע שונא תונה. תאלמנה שפתי רועץ קטיגורי צעדי פוקד עון סופר ניתקו מורשי לבבי כיס יסער טיפון חלבי זב ודמי הועט דללו גידי בשרי אברי. שפכתי מרי שיחי וכמעט נאלמתי בזכרי כי רדפתי כזב:
ארכובתי מצוקתי בטני משטיני גבי מחריבי דמי מאלמי הכליות מחויות ולשוני מסכני זרועי מרעי חטמי מאשימי טחולי מפילי ידי מפסידי כבודי מרעידי לבבי מדאיבי מוחי מזניחי נפשי מבאישי סנטרי מקנתרי עיני מזיקני פי מחרפי צאווירי מצערי קדקודי מפחידי ראשי מכחישי שדרתי משחיתי תוארי מצירי. תעתוע שוא רעים קלקולים צברתי פרקתי עול סררתי נתחייבתי מיתות לאווי כריתות יקשתי טומאות חטאים זדונות ושגגות הרעותי דברתי גידופים ברוב איולתי. שדי מבטחי שמתי ועליו נסמכתי בורית כבס רוע כתמי:
אקבל בדמיוני גמר דין הרג וסקילה זריבה חנק טורפתי יחשב כאלו לקיתי מלקות נתרצתי סבול עונש פגמתי צרכי קדושה רדת שחת תפידני. תגער שטן רודפי קופץ צווארי פוסע עלי סקלהו נקיני ממנו לבשני כח ינצחהו טענותי חפש זכותי והורני הפתח דורשי גדולתך באים אליך. שפר מתק שפתותי ואמרי נועם בעבור כבודך רצה כפרתי:
אהיה בן גיעגועים דברך היזהר ושמור זדונתי חרטתי טובות ידעני כושר לעשות מצות נכונים סמר עורי פחדיך צומות קבעתי רצפתי שיחות תחנונים. תאבתי שאגת רצוים קדם צירי פתחיך עיילנו סברי נהמותי מחול לעוונתי כי יגורתי טירוף חייתי זרה והרחק הלאה דפיי גמלני בטובתך אדני. שבעיני מטובך שא ומחול נאצה בחיים כתביני רפאני כחסדיך:
אלהי בעד גופי דברתי הנה ועתה זעקתי חלף טהוריך ישראל כלם לטוב מרעה נהלינו סעדנו עזר פרנסה ציין קהליך רוב שלום תמיד. תקבל שאגת רעייתך קבץ צאן פזורי עדתך סלח נא מרד למחכי כפרתך ישיגו טובה חיים זרעם הרבה דיים גדלם בכל איים. שופר משיח שמעינו והקם נפולה ברוב כוחך רשעים כלה:

מט תחינה היה רגיל א"א הגאון זצלה"ה לאמרה לכל ער"ח ע "פ א"ב ובקצתם חתימתו:

נ רבש"ע אל תסתיר מצותיך ממני. בכל עת אשר יעלו ברצוני. גלוים ונכונים יהיו לנגד עיני. דע לבבי וחקרני. הושיעני לקיים בכל דקדוקיהן לשם קוני. ושום סיבה אל ימנעני. זריז אהיה אחריהם בכל אוני. חדרך המלך הביאיני. טיב מצות ומשפטן ידעני. יצאו לקראתי ויאמרו הנני. כרגע אפילו לא ימושו מזכרוני. לשמך ולזכרך מלכי ואדני. מלבד במקום נמאס וחיצוני. ניצוץ קדושה לא יעלה בזכרוני. סעד לבי לעבודתך בל יכריעני. עצת יצה"ר הבא להחטיאני פח ומוקש טומן להכשילני. צעדי במעגלי צדק הוריני. קויתי ה' למענך עשה אם לא למעני. רחום ביד מבקשי נפשי אל תתניני. שגיאה ונעלם כמטחוי קשת הרחיקני. תמוך אשורי ובימינך נהלני.

רבש"ע אבקש ישעך בעת עמדי בתפלה. בלבול במחשבתי לא יעלה. גדול דאגתי וטרדותי סלה. ד"ת ג"כ כוונתי לא יבטלה. הרחיק מרעיוני שיבושים דלית בהון תעלה. ודברי פיגול מחשבה פסולה. זכך עשתנותי להיות בקדושה גדולה. חנני להוציא בשפה ברורה כל מלה. טעמיה להבין נסתר ונגלה. יחודך לקבל באהבה כלולה. כקטורת תפילתי תכון וכמנחה בלולה. לא ישמע על פי היום כלם. מענה ושיחה ומילה. נתק מפי דבר נבלה. שיח מגונה וקלקלה. ערך שפתי לא ימצא עולה. פן מזה יצא תקלה. צפוני בתפילתי להבהילה. קטרוג להזכיר למעלה. רחקיני מכל מדה רעה ושפילה. שלא אכשל כעיור באפילה. תתניני קבל ברחמים וחמלה:

רבש"ע אמץ לבבי ביראתיך הטהורה. בעת אשב לעיין בדברי תורה. גם הוצאני מחשכה לאורה. דעת אמיתת הדבר ובירורה. הביינני מכל שגיאה וטעות להסירה. ולא אהפוך במילי מתנכרה. זמן לכלות לריק בעיון הסברא. חפצי אם רחוקה בסיבת עבירה. טיפול עמלי ראה וצערי תדירא. יגע אני למאד ומתקשה בחקירה. ככלות כחי הורני דרך הישרה. לבא עד תכונת הדבר ועיקרה. ממש כמו שהוא כוונת האומרה. נא זאת מגמתי וחשקי ניכרה. סברי לדעת הלכה למשה מסיני מסורה. רבש"ע עוררני בעוסקיני בלימוד תורה תמימה. פה ולב להיות בהסכמה. צדק להבין וללמוד לשמה. קדושה בל לחלל בהפסק מילי דעלמא. רפאני מעונש גחלי רתמה. שלא יתבלבל מחשבתי לסותמה. תמורת הרהור דבר זר מאומה. תלמודי יהיה בלבי חתומה. תשמרני משכחת דבר בהעלמה. תזכרני לעד להבין דרכה ולדעת מקומה. תכליתה בלי פקפוק כמלא נימא:

רבש"ע שמריני בל אכשל בהוראה. מידי לא תצא תקלה ושגיאה. שום טריפות ח"ו להאכיל ולהפשיעה. ולא יאונה לאחרים און על ידי באה. נגדם לא אגרום היזק והפסד להמציאה. בהטריפי שלא כדין את הכשר והנאה. נותר ענינים ג"כ לא אמוט בהכרעה.

מאומה אם כבר שגיתי והסכלתי בחטאה. הנני מוכן לסבול בעה"ז הלקאה. ריצוף יסורים בגופי להרצאה. רחק נפשי מגיהנם בהדכאה. רבש"ע אוחילה בעת אשב למשפט לדון כשורה. בריבו לא אעות אדם כחוט השערה. רוח חכמה השכילני באור תורה. היות מתון ומסיק בהלכתא אמורה. מהיר ונחפז לא אהיה לפסוק בקצרה. שלא בעיון רב ודקדוק יתירה. מדאגתי לבלתי קובע נפש יקרה. וכי אקח מועד אשפוט ישרה. אל יהא מצוה הבא בעבירה. זולתך אין יודע לשערה. לעומק הדין ולחקרה:

רבש"ע אם עונותי לפניך שמורים. בסיבתם אולי עלי נגזרים. גירוי חלאים ויסורים. דומי לך ברחמיך היתרים. היותם גדודים. ולא יבטלוני מתורה ומצות האמורים. זמן שלש תפילות הסדורים. חזקיני לסובלם ברצונים גמורים. טעמי לא אשנה בתוכחת מוסרים. יען לא אבעט גם בהרהורים. כל שכן בדברים בלתי ישרים. למאד אסבבם להיות לכיפורים. מרד ומעל חטאת נעורים. רבש"ע נא רחם אותי. סופי בשיגיע פטירתי. עד יציאת הנפש להיות בישוב דעתי. פקודות כל החושים לא ימנעו עד אחריתי. צוות לביתי אוכל עם חכמתי ויראתי. קודם אגוע אתוודה על חטאתי. רחמים לבקש על מנוחתי. שיהיה בבית ה' שבתי. תמונת פני ה' בחזותי. שמרני שלא יבולבל מחשבתי. מתוך יסורי פרידתי. שאנן ובנחת קח נפשי מאתי. ושלח מלאכי רחמי' לקראתי. נכון להיות עמי ללוותי. באור החיים להתעדן בהנאתי. ככלות משפט עוותתי. רתם נא את גוויתי. כרוב חסדך מלא בקשתי. חנני גם שלא אתנוול במותי. זמן אשר ישבו החיים סביבותי. קדרות פנים בכמה גוונים לא ישתנה צורתי. ולא אתנפת ולא יסרח גוויתי. אל יזוב פרש וליחה טרם קבורתי. מנקבי גופתי. צפיתי של יחולל שבת וי"ט מחמתי. אזכה למות על מיטתי. מזומן אצל בני ביתי. נחלת אדמת קודש יהיה גניזתי:

רבש"ע אל הנער אשר חננתני אשאל למעניהו. בתורתך מדע השכילהו. גם באורח מצוותך הנחהו. דעת יראת ה' למדהו. התמדה בתורה יום ולילה הדריכהו. ולכווין לאמתה של תורה ידעהו. זכרון טוב זרזיהו. חידוד וחריפות חכמיהו. טעמי תורה וצפוניה הראהו. יהיה שם טוב מולה גביהו. כאשון בת עין תנצרהו. לעושר ושנת חיים זכהו. מכל פגע ונגע מלטיהו. נפש בניו ובנותיו כמוהו. סלה כל טוב השפיעהו. רבש"ע עדיך אבקש תחינה. פן אל בנותי בחסד וחנינה. צירפתי אותם בישועתך לאנשי אמונה. קרואי שם טוב ביחוס הגונה. רצוני להשלים חשקי בכוונה. שיהיו בעליהן משכילים בדעת נכונה. תורת חסד על לשונה. שלא תזוז מפיהם בכל עת ועונה. מוכנים יהיו להיראם ולדון דינא. שומרי מצוות ומ"ט כהנה. וגם בנותיי יהיו לכך מזומנה. נדיבי לב יהיו בצדקה לחננה. בעליהן יסייעו על הלימוד לשננה. נדבות פיהם רצה בתפילה

ורינה. רבש"ע משוך חסדך גם לזרעיהן. היות מצליחין באורחותיהן. ראוים ונכונים יגדלו וודלותיהן. רובי תורה ומצות להיות עסקיהן. אף זרעם נכון לפניהן. בלי צער וצרה לעיניהן. ריוח מצויה פרנסתן כפי צרכיהן. המה יאריכו ימים בבריאתיהן. שלא יאונה להן רע בדורותיהן. מאתך יתמיד שלותיהן. ואל בתי הפנוים כמוהן. בתחילה אבקש לדבק טוב למיניהן. כן יחזו עיני טובתיהן. רודפי יושר בצדקותיהן. כבושי פנים בענוותנותיהן. חדלו מהרע בהרחקתיהן. זוכין ומזכין אחריהן. קישוט מעשים טובים כל ימיהן. ואף מלא משאלותיהן. מאד ישגא אחריתיהן. צמח עד יבא מושיעיהן:

רבש"ע אל האשה אשר נתת עמדי בחסדך גדולה. בעדה אבקש רפא נא לה. [כי אמי מרת דאבריש זצ"ל מלבד הפלגתה בחכמה וידיעה וחסידות היתה ג"כ מעולפת ביסורים ובשיעול הקשה יותר מעשר שנים לפני פטירתה י"א אדר כת"ב לפ"ק והיא בת זקיני הקצין ראש המדינה דמעררין מהר"ר יצחק והיה מקום דירתו בק"ק אונגרשין ברוד וכינויו היה בפי כל דין ר' איצק מפני שהיה אז עוד מנהיג גדול גיסו של זקיני הנ"ל נקרא דיק ר' איצק ואבי זקיני הנזכר היה פ"ו המדינה יותר משלשים שנה שמו כהר"ר וייבש] גנון אותה מכל פגע ומחלה. דרוש טובתה לריוח והצלה. הטה אליה חסד וחמלה. ונחיה יחד באהבה כלולה. זכר מצוותך לעשות ובעבודתך להשכילה. ח"ו לא אראה במיתתה עולם סלה. טפינו גדל יחד לשם טוב ולתהלה. יראו עינינו טובתם ומזלם עולה. כי תתאלמן ממני עבורה אשאלה. לחוס עליה מלמעלה. מזונתיה בדרך כבוד להובילה. נפשה לא יגיע לבזיון והשפלה. סוף לא תחסור להצטרך כלכלה. עזר מאחרים לקבלה. פשיטות יד הוא בושה גדולה. צריכותה לבניה גם זו רעה חולה. קראתיך ה' להנחותה צדק במעגלה. ראות בטוב כל ימיה עד בתריית' זיבולא. שקט ושליו לשבת עם בניה כולם. תפן אליה בכל עת תעמדי בתפלה:

נא לפני אכילה ע"פ א"ב וחתימתו ושם פסת"ם הממונה למזונות

נב אנא ה' לפני לחמי תבא אנחתי. בזכרי עוצם פשעי וחטאתי. גם יגון וצער וצרה מלאתי. דבריך הטוב לא הקמותי. הרע בעיניך ה' עשיתי. ומדרך הטוב נטיתי. זעמתיך כל ימי היותי. חרפת נעורי נשאתי. טענה נכונה לא מצאתי. יחודך לבקש על נפשי בשאלתי. כאשר אצטרך לתבוע פרנסתי. לקבל מאתך טובתי. מפני רוע אולתי. נכלמתי וגם בושתי. סררתי עויתי פשעתי. עורף קשיתי. פני איך אשא בתפילתי. צורי לשחר היות בעזרתי. קבל דנא אשר הרעותי. רוב לאווין וחיובי כריתות אשמתי. שאר מיתות ב"ד נתחייבתי. תהי נא זאת נחמתי. שמא יראה ה' בעוניי ודכאותי. מאד כי גברה חרטתי. שב ותוהא אני בהתודתי. ורחמי שמים קויתי. נגדך ה' כל תאותי. בכן מן המיצר אליך

קראתי. כבסיני משלג אלבין מחובתי. רצה נא שיחתי. כי על כן עתה באתי.
בשם ה' אקרא תפלה לעני כי יעטוף ומשתטח. שוחר טוב יבקש רצון לפקח. בלב נשבר ונדכא אמריו. פותח
פרנסני ברווח ונחת בחסדך. מברכתך יבורך בית עבדיך. כל מר מתוק יחשב בהיותי ניזון. מ-את ידיך
סעודה תברך ומטובך אלי הופיע. שלחני מלא דשן תשביע. רועה ישראל האזינה כי להם הוא זן. ומשביע
חרתמני ככלב וכעורב אם איני כדאי. ועוונתי רבו למעלה ראש שמץ וגנאי. כבודך לכלכל בחסד. לכל חי
מהומה לא יארע במאכלי פנימי וחיצון. ניב שפתי בדברי תורה ירוצון. לקים זה השלחן אשר לפני ה'. א-ל רצון:

נג לפני מטתו ע"פ א"ב ושם בן מ"ב וחתימתו ודוק.

נד אם זכרתיך על יצועי אלהי אבי. בלילות על משכבי. גם באשמורות אהגה בניבי. דאבתי בראותי מקטריגים סביבי. המזכירים את ה' להחריבי. והוא ברחמיו מטיבי. זאת אשיב אל לבי. חלבי ודמי להקריבי. טורפתי נפשי במכאובי. יען אתוודה על פשעי וחובי. כי לא יחרפני אויבי. לך אמר לבי בקשו פני ולא אעכבי. מעצמי אריב ריבי. נפשי אומר לי עוזבי. סלק מדרך רע להשיבי. על ה' אשליך יהבי. פני יוצרי להאהיבי. צירוף א' ב' אערוך להציבי. קלקול דרכי ונתיבי. רוחי אשחרך בקרבי. שאור המעכב תבער ואטהר מחשבי. תמיד אתה מחסי ומשגבי. שמעני שומרי נא אל תעצבי. בכח רחמיך היה מקרבי. יתחמם המחשבה ויתמרמר הלב:
אוריד בבכי גדול דמעות הוי ואבוי זחלתי חוות טופס יללה כחניני' לקאת מדבר נדמתי ספוד על פשעי צעקתי קינה ראיתי שפלות תכליתי.
אכלתי להנאה, בלתי הכנעה. גזלתי באונאה. דחקתל השעה. הרהרתי בטומאה. ונפשי גאה. זעמי גרועה. חנפתי בדעת. טפשתי בשגיאה. יחמתי בקנאה. כחשתי ביראה. לצתי ברעה. מחלוקתי ידועה. נדרי פרועה. סכלתי בהוראה. עויתי בשבועה. פשעתי בהלואה. צדקתי מנועה. קללתי רעועה. רכילתי קבועה. שאלתי מוטעה. תורתי קרועה:
אשמתי בשכינה. בגדתי במלאכים. געלתי בשמים. דאבתי בוידוי. העויתי בנשמה. ופגמתי בבריאה. זדתי בנפשי. חטאתי במצחי. טפלתי שקר בהויות. יקשתי בראשי. כשלתי ברוחי. לחצתי באבר המשגל. מעלתי בשוקים. נאצתי במוחי. סררתי באזנים. עויתי בלבבי. פשעתי בבטן. צערתי בכבד. קלקלתי בריאה. רשעתי בכליות. שחתי זרע.

תעבתי לשוני:

אללי לי עפר ואפר צל פחד בן חפר. בחיבוק ידים אפרוש על ראשי ואשאג כעופר. גם אנחות ותוגות מאין הפוגות בלבבי יסער. דמעות זולגות כנחל שוטף מרוב יללה וצער. הביטו וראו במכאובי קרובים ורחוקים ותחמולו. וכל ברואי מעלה ומטה בעדי רחמים שאלו. זריתי אבק על פני כסיתי. חרטה לבשתי אויה מה זאת עשיתי. טינוף מעשי המגואלים וחלאתם. ימים ונהרות לא יספיקו לרחוץ צואתם. כשלתי ונפלתי כשיכור בזוי ומגועל. לאווין כריתות ומיתות ב"ד הפרתי במעל. מה אני ומה חיי בושתי וגם נכלמתי. נדחתי ממחיצות קדושים ומנוחה לא מצאתי. סערת גיהנם בי יתחולל אוי לאותה כלימה. עינוי חיבוט הקבר ידכאוני תולעה ורמה. פלצות ורעד משלחת מלאכי רעים יגורתי לנשמה. צער גלגול בחי צומח ודומם ורבת מהומה. קראתיך ה' ממעמקים אל תבא במשפט אתי. רחמיך יחתרו מקום תחת כסא כבודך לתשובתי. שא נא לפשעי לא יזכרו ולא יפקדו לפניך. תרא בצערי ויגוני ותפתח לי שערי סליחתך:

אויתי בלבבי גשת דרכיך הטובים ולעזוב זוהמת חלאת טינופי יצרי כבשתי למענך ממעשי נחמתי סיגופים עיונים פרעתי צער קבל רשמי שעה תחינתי:

אדון בינה געייתי יתקבל תשובת צבאותיך. קדש רוח עשתונותי. שכנני טוהר נתיבותיך. נקה גיעול דמותי. יתעלה כבוד שמותיך. בלב טהור רציתי צעדי תורני גדולתיך. חזק קדושה בנשמתי טעמני נופת עידותיך. יהיה גדולתך תעזרני תארני זיו קדושתיך. שמע קולי ותפילתי. צדק יהלמני תורתיך: תחינה בכל ער"ח ע"פ א"ב ושם בן כ"ב וחתימתו אל נערץ בקדושה. דברי שבח ובקשה. נכספתי עזך לדרשה. ישבוני רעיוני חושה:

אין לאמר אלהותיך אין לבאר נוראותיך. אין לגלות קדושתיך. אין לדבר תפארתיך. אין להרהור מעלותך. אין לוכח פלאותיך. אין לזכור סודותיך. אין לחקור תמונתך. אין לטייר מלכותך. אין לידע פחדותך. אין לכוון ספירתך. אין ללמוד פרישותך. אין למלל סקירתך. אין לנובב ישרתך. אין לספור מידותיך. אין לערוך דעתך. אין לפרש יראתך. אין לצפצף ועידתך. אין לקצוב נעימתך. אין לרשום סגולתך. אין לשער יכולתך. אין לתנות ממשלתך:

אאמיצך על אמרתי. אברכך על בריאתי. אגדלך על גדולתי. אדרשך על דאגתי. אהללך על הליכתי. אודך על ותרנותי. אזכירך על זהירתי. אחקרך על חכמתי. אטעימך על טהרתי. איחדך על יהדותי. אכללך על כשרותי. אלבבך על לבישתי. אמליכך על מנוחתי. אנעימך על נשימתי. אסלדך על סליחתי. אעלך על עזרתי. אפארך על פרנסתי. אצדיקך על צרתי. אקדישך על קומתי. ארוממך על ראייתי. אשבחך על שמיעתי. אתחננך על

תולדותי:

אבל אנכי חטאתי ושגיתי לעבור על אזהרות. נתעב ונאלח בעוונות לא ידעתי ספורות. יצרי מצירני ליוצרי והנה הנגע בקירות. שותה כמים עולה ואחריתו לקברות. משול כחרס הנשבר כתות לצרורות. נפל אשת בל חזה שמש ומאורות. בלבבי איך אדמה להאריך בדברות. נוכח פני ה' המהולל בתשבחות ושירות. מכון שבתו נערץ בארואלים כתות וחבורות. הררי קדם ועד מבוא השמש הילולי' אמורות. אבל שלשול קטן כעוני מזוחלי עפרות. במה יתרצה אל אדוניו לבא לשרת. רשעי נגד פי יענה מעשי הכעורות. הוי כי כסתני כלימה ובושה ופני חפורות. מדת רחמיך קויתי לא תבזה לבות נשברות. שמץ חטאי אגיד בארבע וחמשה שורות. מעשי אתוודה באלפא ביתא סדורות. ורובם מלבי נשכחו ואינם זכורות. אף שגיאות מי יבין קלות וחמורות לפניך גלוי וידוע תוספות עוונות היתירות. בהרהור תשובה חרפתי על העבירות. כפר נא כלם כאחר הנגלות והנסתרות. רצה וידוי כקרבן המובא דמו הכפורות. כעליית עשן ענן הקטורות. זכור רחמיך לתקן קלקול שפע הצינורות. צרף וזקק ככסף מעשי שאינן טהורות. למענך פתח דלת לשבים לפניך במהירות:

ירעדו המתנים ויזלו העינים. אשמתי בבורא. בטלתי תורה. גדפתי מורה. דנתי מסברא. הוריתי בקצרה. וקלקלתי השורה. זרעתי לברא. חשדתי בכשירה. טוטפתי נחסרה. יזמתי זרה. כעסתי מהרה. לשוני סוררה. מאסתי געה. נכשלתי באיסורא. סדרי עבירה. עויתי מהרה. פרצתי גדירה. צדקתי עצורה. קלותי חמירא. רדפתי שררה. שחתי יתירה. תפילתי עקורה:

שבעתי לשקרא. מעלתי בהרהורא. שבת הופרה. ובטלטול ועקירה. נואשתי בצרה. בגדתי בנטירה. כזבתי באמירה. רשעתי תדירה. כניתי לחבירא:

אחרי שובי נחמתי. בושתי מאד ונכלמתי. גם על ירך ספקתי. דרכי אכשיר מעתה כל ימי היותי. העתר נא ה' לבקשתי. ולא אמות עד אגמור תשובתי. זכיני שאוכל לתקן עותתי. חשתי אנה אולך את חרפתי. טרם ארחץ מצואתי. יבא פתאם יום פקודתי. כאשר עדיין לא נטהרתי מחובתי. לך ה' הוחלתי. מעת אכוון לשוב בהתחלתי. נקב מחט שיעור פתיחתי. סוף תגמור עלי לרווחתי. ערך שער גדול לעזרתי. פן ואולי יעכבני חולשתי. צד נזק להגיע לשום אבר מגווייתי. קידוש צום ועינוי נפש הכינותי. רוחי נשבר בקרבי בצרתי. צעוק אצעק מר על אשמתי. תתקבל ברצון כאלו היה כנחל דמעתי:

שלא אוכל להטיף בחימום כמירתי. מחמת קישוי לבבי בהווייתי. שגם הוא סיבה לחולשת ראייתי. ועתה הבט נא ליגוני ואנחתי. נפשי מלגאו ירבה בכייתי. בשביל

הרהור חרטתי. כולי האי ואולי תהא יציאתי כביאתי. רימה ותולעה אחריתי. כובד משפטי יראתי. חופש ומנוחה לא מצאתי. זכרתי מאין באתי. קראתי הוי לי כי נבראתי. ובכן אבא לא המלך בתחינתי. אל תעלם אזניך לשועתי. מקוה ישראל ה' סייעני לטהרתי. צדק הוריני להנחותי:

נה ע"פ שם ידו"ד ואדנ"י וא"ת ב"ש

נו אנא ה' ידעני אורח אהבה. הרחיקני דרך תועבה. והורני נתיב בקיאות. הסר ידי משגיאות.

אנא ה' י"א גמילות. ה"ד רכילות. וה"נ דעה. ה"י מקנאה.

א"י י"א הגונים. ה"ד ציקנים. ו"נ ותרנות. ה"י מפורענות.

א"י י"א זריזות. ה"ד עזות. וה"נ חריפים. ה"י מסילופים.

א"י י"א טובה. ה"ד נכאבה. ו"נ יראים. ה"י ממתגאים.

א"י י"א כשרונים. ה"ד ליצנים. ו"נ לטעת. ה"י מכעס.

א"י י"א מלמדים. ה"ד יורדים. ו"נ נעים. ה"י מטועים.

א"י י"א סגולים. ה"ד חובלים. ו"נ עמלים. ה"י מזוללים.

א"י י"א פוסקים. ה"ד ויתקים. ו"נ צדקות. ה"י מהיזקות.

א"י י"א קריבה. ה"ד דיבה. ו"נ רבנים. ה"י מגזלנים.

א"י י"א שבחים. ה"ד בדאים. ו"נ תכלית. ה"י מאולת.

נז ע"פ א"ב וחתימתו

נח אנא ה' פתח לי גנזי אריכות ימים. שמריני בבריאת גוף ונפש לעולמים:

איפל"ג ברכה. מלטני מכל יגון ותוחלת ממושכה.

איפל"ג גדולה. שבת מרומי קרת לשם ולתהלה.

איפל"ג דיצה. ולא יארע בביתי נזק צער ופרצה.

איפל"ג הצלחה ומנוחה. נרי יאיר ויגיה ומזלי הצמיחה.

איפל"ג זרע כשר. בנים העוסקים בתורה ביושר.

איפל"ג חסדים. מצוא חן ושכל טוב בעיני רבים ויחידים.

איפל"ג טובים. היותם נידון תמיד לזכות ולא לחובה.

איפל"ג ישועה. רחק מעלי כל שמץ ובושת וסיבה רעה.

איפל"ג כלכלה. רועי לא אחסר לבא לידי שאלה.

איפל"ג לבושי כבוד. אזון תחנוני כתהלה לדוד.

איפל"ג מחילה. במסטין תגער וחטאתי תשלך במצולה.

איפל"ג נועם. רצה להצילני מכל עברה וזעם.
איפל"ג סגולה. הושיעני מכל אויב פחד ובהלה.
איפל"ג עולם הבא. הוציאו לרויה מאש של גיהנם ולהבה.
איפל"ג פדות. שלמה אהיה כעוטיה בעבדות.
איפל"ג צהלה. מבשר טוב משמיע גאולה.
איפל"ג קיווי. ומלא משאלותי טרם אקרא באיווי.
איפל"ג רחמים. אליך קויתי להתהלך לפנים בתמים.
איפל"ג שלום. זרעי לפניך יכון מעתה ועד עולם.
איפל"ג תעודה. לא ימוש מפי ומפי זרעי עד ביאת הפודה:
יהי לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

נט תחינה נכון לאומרה בימי ההשכמה בימים הנוראים וחתימתו בר"ת בראשיתה.

ס רבש"ע אנכי נפשי יהבית שפל מצבי שוחה ומשתטח נגדך ברך כורע רצפת כנסת אקרע בדמעות מורשי לבי ובמסתרים תבכה נפשי שערות ראשי תסמר. נשתנה פני בגוונין הנמר. ומעי חמרמר. אתיצב על משמר. ואזעק ואומר. בקול מר לי מר. כי הנה כחומר. הייתי בעוכרי ודעתי נמר. רבות אנחותי. ולבי דוי בעונותי. ימי ושנותי. כלו ביגון חטאתי. מלוכלך אני בפשעי כתינוק מוסרח בבגדי צואים. שמתי דרכי הרעים. עד לשמים מגיעים. והאד"מים מודיעים. לשעות ולרגעים. איך אשא ראש. שורש פורה לענה וראש. בהיכל המלך לדרוש וכפי לפניו לפרוש. ואני לב און חורש. מדרך הטוב גורש. ואורח רע יורש. חטאתי מול קוני. בפשעי ועווני. והוא טוב גמלני. בנדבה בראני. ובחסדו פרנסני. וברחמיו גדלני. כאב את בנו יסרני. ומכל צרה מלטני. ובחיים קיימני. וממתנת ידו חנני. ולכבוד הביאני. על אלה אני בוכיה. וגם על זה אחזני שמה ושאייה. אשר נפשי איננה ראויה. להשיג מעלת אבותי הרציה. שלמה אהיה כעוטיה. על עדרי חבירי מצויה. חשך שכלי ובינתי. ונגרע כח זכירתי. נתמעט זכותי. ואמת צדקתי. לרוב נהימתי. וצוק תרעומתי. כים יתכו שאגתי. בטלתי מתורתי. ותעה מחשבתי. בעומדי בתפילתי. אתה ה' ידעתי כוונתי. יושב מרומים סהדי. ובשחקים עדי. כי לעשות רצונך חפצתי מעודי. רק רק רע מתנגדי. על אנחתי כבדה ידי. וכחי אין עמדי. קויתי אני לדודי. ישלח עזרו לסעדי. יעזור ויגן בעדי. ולולי קויתי ישועתו בצדי. אבדה תקותי מחטאתי לנגדי. בזכרי אשר מאד נטיתי לכף חובה. מסה ומריבה. תורת הכתובה ממני נעזבה. ואזני לא הקשיבה. אל מצותיה הרחבה. והוויות דאביי ורבא. ואלהי גמלני טובה. לכן עצור כאש ולהבה. בעצמותי צרובה. אוי לנפשי העלובה. פן נתמעטו זכיותי הצעירים.

מכל חסדים הנזכרים. ועונותי נותרים. ליום הדין שמורים. בשכבי בקברים. יהיו תולעים מגררים. גידים ובשרים. מכל עברים. ויחבטו השוטרים. את גופי ביסורים. ושלגים קרים. ירווני לענה ומרורים. ויגדילו המרורים. צלמות ולא סדרים. אמרתי לא אראה יה בארץ החיים. עיני עיני יורדה מים. אין לי להשען ולקיים. כי אם על רחמי אבי שבשמים. לא תקום צרה פעמים. כי רב שבעתי בוז בעה"ז. אשר משמן בשרי ירוה. לעבדך בעה"ב לא תבזה. מחזה שדי יחזה. ויזכה לבנין קריה העליזה. אשר דם הקרבנות יזה. פתח אהל מועד ומזוזה. אנא רחום וחנון הביטה, ימי ושנותי חתכו בעלטה. הפוך לטובה השיטה. דיני לכף זכות הטה. ולצדק שופטה. ועונותי השמיטה. ולא ארד מטה. כי תהיתי בחרטה. תאמר קץ לצרתי. ורפא את מחלתי. החזיקני בבכירתי. וגעור במשחיתי. והגן בעדי ובעד בני ביתי. לא ישמע קול בכי במחיצתי. והסר מלבי דאגתי. הצילני מכל פחד ובהלה. ומכל מכשול ותקלה. והסר ממני כל נגע ומחלה. לא יאונה לי נזק וחבלה. ולא הפסד וקלקלה. פתח לי שערי מחילה. וכתביני בספר כלכלה. מתחת ידך המלא. ולא מבשר ודם בשאלה. השמיעני שמחה וגילה. רנה וצהלה. וחנני מאתך בינה. בדעת רחבה ונכונה. ושכל נאמנה. להיות שם טוב קונה. באמת ואמונה. בכל עיר ומדינה. והגבר כח זכירתי כתיקונה. יותר מבראשונה. ואתמיד בלימוד בכל עת ועונה. ולעסוק במצות כהנה. ולא יבואני מקרה משונה. אשר אתבטל בגינה. סעדני ואושעה בעזרותיך. קיימני לחיים טובים בגזירותיך. לחדש פלאות בתורתיך והבינני רזי מצותיך. לעמוד על חקר פעולתיך. חזקני ואמציני ביראתיך וכאשר עד הנה עזרתני. ומכף אויב הצלתני. כן אל תעזבני. ואל תטשני. ומטובך שבעני. ולגדל בנים בתורה זכיני. ושכבתי עם אבותי בגן עדני. לחזות בנועם ה' בעיני. ולבקר בהיכלו הנני. עשה למענך ולא למעני. ענני ה' ענני. ויהיו לרצון אמרי פי והגיוני. לפניך ה' צורי גואלי וקוני אמן:

סא יסד א"א זקיני הגאון בהיותו בן ל"א שנה אב"ד דק"ק קעלין ונהג כבוד א"א הגז"ל לזמרו בכל לילי חנוכה ואני אחריו בניגון מעוז צור:

סב שדי סלעי ומצודתי. לך דומיה תהלה. תכונן הגיון מחשבתי. כי אין בלשונה מלה. קהלת יעקב סגלה. אחרי נמכר גאולה. ואשיבה נא שופטיך כבראשונה. ויועציך כבתחילה.

מצרים ירדנו בבראשונה. כשתילי זתים רעננים. הריעונו בכל פינה. בעבודת חומר ולבינים. זכרת ברית ראשונים. הוצאת בכסף ופנינים. ים פררת בעזך שברת. ראשי תנינים.

וגבול קדשו הביאני. ארץ טובה ורחבה. גם שם לא הונח לנו. ונר אלהים כבה. רדפונו

עד חובה. צעקנו עזר הבה. הובש בל נלכדה בבל. עד היסוד נחרבה.
אויב ביקש להשמידנו. אגגי בן המדתא. מטף ונשים להכחידנו. לשיתנו שיח ובתה.
משאול נפשי העלית. דברך הטוב מלאת. ימינך תרעץ המן העץ. אשר צווית.
לבני היוונים נמכרנו. להפר ברית ותורה. ממשפטיך לא סרנו. שבת וחודש קרוא מקרא.
כתבו על קרנא דתורא. אין לכם חלק באל נורא. אותנו להבדילה. מרחיצה וטבילה. כי דיבר סרה.
בהגיע עת דודים. כי יקח איש אשה. נמסרו בנות ידידים. ביד אדונים קשה. ואשה גרושה מאישה. אוי לה לאותה בושה. אומללה ברעה. יולדת השבעה. נפחה נפשה.
ראש נשאו משנאיך. חצי חרב שנונה. לא ישראל יאמר שמך. אל תבטחו בשוכן מעונה.
דודך אנה פניה. השבעה באלהים הנה. יחטא ואשם. כל אשר בשם ישראל יכונה.
יודא ממשפחת הכהנים. בו נתן ה' תשועה. לאחותו עם בן סגנים. עת דודים הגיעה.
כתונת הפסים קרעה. איככה אראה ברעה. נתנה בקולה עשו כלה ואם לא אדעה.
צדיקים עטו קנאה. עליך השליכו יהבם. בערב היה באה. לבית צוררם ואויבם. לזנות שמו אורבם. חרבם תבא בלבם. הרגו בשונאיהם. ונפלו לפניהם כי אתה משגבם.
חמשה ועשרים לחודש. באו לטהר העזרות. לא מצאו שמן הקודש. באתרא דשכיחו שיירות. ידיהם לא טהורות. להריק מעל הצנתרות. פך סתום מצאו חתום. להדליק את הנירות.
קדוש אדיר ונאור. אל נורא עלילה. בקרן שמן המאור. כהדלקת יום ולילה. הראית יד הגדולה. נר תמיד להעלה שמונת ימים. ולילות שלימים השמן לא כלה.
חזקו וגבורה אזרו. למלא את ידם. איש את אחיו יעזורו כי קרוב יום אידם. באו אל אוהל מועדם. בית קדשם והודם. שירות רנני יאמרו גאולי ה' אשר פדם.
ואמץ מלכינו והושיעה. לעם עני ואביון מיד מלכות הרשעה ותלבש צדקה כשריון. עשה אות בצביון. כפלגי מים בציון. מהרה תעננו ביום קראינו ובא לציון.

סג קינה יסד א"א הגז"ל על פטירת א"א זקיני הגז"ל ומפני שנזכר בו יום וחודש ושנה שנפטר אותו צדיק חבבתיו והדפסתיו ונפטר בשנת הגירוש דק"ק ווירמיישא שהיה אב"ד שם בשנת שע"ה ונקבר בחלקת השדה מוכן לקברות קרוב לכפר אלשבך סמוך לצוויגנבורג אשר בהר: ...

סד אתפלש באפר. רמש וצפר. אללי לי. אשאג כעופר. איה שוקל איה סופר. אוי מה היה לנו.
בכה אבכה. באבל אתהלכה. א"ל. נרי חשכה. הודי נהפכה. אמה"ל.

גדרי נפרץ. בכליון וחרץ. א"ל. יקרי נקרץ. והורד לארץ. אמה"ל.
דברי לעו. בגדי קרעו. א"ל. שערותי נעו. עיני דמעו. אמה"ל.
המר לי שדי. יותר מדאי. א"ל. מעשי מעידי. גמול יגישו עדי. אמה"ל.
ועתה קראו. למקוננת ותבואו. א"ל. שאלו ודאו. מאורות קפאו. אמה"ל.
זוהר החמה. לשק נדמה. א"ל. וכוכבי השמיימה. קדרו כאדמה. אמה"ל.
חרבני אסיח. ביגון אצריח. א"ל. נגעי הפריח. וחזותי מוכיח. אמה"ל.
טובה נשיתי. עוני ראיתי. א"ל. בצאת מאתי. צבי תפארתי. אמה"ל.
יודע כל. תבונה ושכל. א"ל. נשארתי שכול. בנכרת האשכול. אמה"ל.
כליל החכמה. נפלה לאדמה. א"ל. מדע ומזימה. היתה לשמה. אמה"ל.
לבי למואב. יזעק ויכאב. א"ל. הזכרתו אחאב. בתשעה באב. אמה"ל.
משול כחרבן. מקדש ומשכן. א"ל. רצוי כקרבן. מלמד ודרבן. אמה"ל.
נפצע ראשי. ונאפל שמשי. א"ל. רחק משושי. חגי וחדשי. אמה"ל.
סעה למנוחה. אלוף מומחה. א"ל. אותנו לאנחה. וערבה השמחה. אמה"ל.
עלי לבי. דוי בקרבי. א"ל. בפטירת אבי. מורי ורבי. אמה"ל.
פאר הגולה. בתורה וגדולה. א"ל. רב העלילה. לקחו למעלה. אמה"ל.
צדיק בשורה. ארי שבחבורה. א"ל. הרביץ תורה. בווירמיישא הבירה. אמה"ל.
קיבוצי ספרים. חובר חיבורים. א"ל. מעשיו נבחרים. כמסיני מסורים. אמה"ל.
רך בשנים. ואב בקנינים. א"ל. שומר אמונים. אחפש כמטמונים. אמה"ל.
שק אחגורה. ודמע אגירה א"ל. מיתתו אזכירה. ובכי אגבירה. אמה"ל.
תם בגיוועים. בן ארבעים. א"ל. ועלה לרקיעים. למשכנות הרועים. אמה"ל.
חנם יצאתי. מבטן תורתי. א"ל. ארעה ברעתי. מכה נחלתי. אמה"ל.
זעקת שבר. אעורר כמדובר. א"ל. לעומק הקבר. אחלף ואעבור. אמה"ל
קרעה לבושי. אוהבי בנטשי. א"ל. ביום השלישי. שעת ריטושי. אהמ"ל.
[רמז שע"ה לפ"ק]
ונקפה עורי. ובלה בשרי. א"ל. כב"ה אורי. זיווי חסרי [רמז כ"ז אייר הוא חדש זיו נעדר הגאון זצלה"ה]. אמה"ל.
איה תפארת. בארץ נשארת. א"ל. ריחקה ונעדרת. גולת הכותרת. אמה"ל.
מאין אמצא. מנחם נרצה. א"ל. כבודו יצא. ונותרתי לשמצה. אמה"ל.
צערי כבדה. בלי מדה. א"ל. זבולי שודדה. בלי מדה. אמה"ל.
אנחותי ויללה. יהי למחילה לרוע מעללי. למות יעשה כלה ואז אקבלה. תנחומין לאבלי:

סה המתענה בכל שני וחמישי או בער"ח ובפרט בעל תשובה יאמר בעת צערו סמוך למנחה אלו הפסוקים והתעוררות דברי תוכחה כמדבר אל לבו שאחריהם:

סו תיסרך רעתך ומשובתיך תוכיחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך נאם ה' צבאות. הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך בעת מוליכך בדרך. דרכך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך. אוי לי על שברי נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו. יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיסני. כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הוודעי ספקתי על ירך. בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי.

מי יתן ואוכל לשאת כל היסורים. בלי ביטול תורה ומצות שמורים. גמרתי לסובלם על חטאתי הכעורים:

מי יתן דרך אדע לעקור בידים מן השורש. המקומות אנא סיטרא דמסאבא בנפשי פורה ראש. ולא אחמול בגין צערי ואסיעם בכח לפרוש:

מי יתן זכאי את כל אשר העויתי. חכמים יודיעני תיקון לכל פגם אשר עשיתי. טורפתי נפשי עליהם עד צאת נשמתי:

מי יתן יגוני וכובד אנחתי. כפרה וסליחה לעוצם כוונותי. לא אנוח ולא אשקוט אדדה כל שנותי:

מי יתן מותר לעשות בנפשי חבלה. נצח חרבה תאכל בשרי דמי להזילה. סרבנותי לכפר כקרבן במזבח העולה:

מי יתן עיני מקור נובע מים. פלגים אדמע מאין הפוגות בשברון מתנים. צורי עד ירחמני מן השמים:

מי יתן קולי אדיר כקול רעם בוקע ועולה. רבות אשאג מר על עווני בשברון מתנים בי גדלה. שערי רקיע עד כי יפתחו לקול המונה. תיקוני כולי האי ואולי בתשובה אתקבלה:

סז א"א הגאון החסיד כמוהר"ר שמשון זצ"ל ציוה עלי בפה לפני כמה מבקרים וגם במכתב צוואתו והוא אחר שייחד אותי עם עוד ט' חברים מקשיבים לקולי שילמדו בחבורה שנה תמימה אחר פטירתו בשכר הראוי צוה עוד עלי בסגנון זה, בהיות כי הכרתי בבני מוהרר"ח שהוא פייטנא ובעל חרוזי לכן בקשתי ממנו שיעשה תחינה ובקשה על נפשי שיצילה ה' מכל פגע ומכל רע ועונש המגיע לחוטאים ושתעלה נשמתי במעלות ומדרגת דמיועדים לצדיקים ויאריך כפי חכמתו ובכל ער"ח דהיינו יום שמתענים בו לפני ר"ח הבא ילך בני עם חבריו הלומדים עבורי על הקברות וסמוך לקבר יעמדו סביבות מקום שכיבתי וכל אחד העתקת התחינה בידו ויאמרוהו בכוונה ובמתון מלה במלה אולי יחוס ה' אולי ירחם אולי יש תקוה. וכך עשיתי וכך נעשה

ורציתי להדפיסה וכל אשר היכולת בידו לעשות כן ודאי לא דבר ריק הוא: והחלפתי איזה חרוזות באם שאין הנעדר מופלג מטעם ודעת לנבון נקל ועשיתי לחרוזים חדשים דמות שני חצאי עיגולים ונרמז א"ב וחתימתו במלה אחרונה של כל חרוזה בחליפין גלוי ונעלם למבין:

סח אבי אבי הנה עלית לרום שמיא. איך עזבתני פרא למוד מדבר וחיה. מי יתנני מלון מדבר מעון תנין ודיה. ששוני ושמחתי איפה וחדות לבי איה.

סט [לבני החבורה יסדתי חרוזה אחרת וזו היא]

ע (מה יתאונן אדם חי חכימיא וספריא. הוי אדון הוי הודו כי פנה לרום שמיא. נפש רוח נשמה יחידה חיה. אל מקום מה נורא לא שזפתהו מין איה)

הוי הוי על זאת החרידה. וי ונהי על זאת הפרידה. אשריך וטוב לך כי הכנת צידה. לכן בכו על אבלים ולא על אבידה.

והנה לכבודך למדנו בקהל וציבור. בעד נפשך ורוחך נחבר חיבור. ובעד נשמתך ויחידתך נדבר דיבור. נחנן ונחלה פני אל גיבור.

עא [אם לא למדו יאמרו תחת מלת למדנו באנו]

עב אנא מנחם אבלים ומשמח עגומים. הקל מנפשו משפט שנת שילומים. וינוח עד עת עמוד הכהן לאורים ותומים. בעת קץ קיצת ישנים ותחיית רדומים.

נא מנגיעת רוחין דעשייה פלטיהו. ומפגיעה עלעולין דיצירה מלטיהו. בדרך נכון בעולם הבריאה הדריכהו. ובארח מישור לעולם אצילות החבירהו.

ואל ישולח בו מלאך אכזרי השוסף. רק כבוד ה' אשר נפש צדיקים אוסף. ושבה נפשו אל בית אביה כי אליו נכסף כוסף. ותמיד יחליף כח ואומץ יוסיף.

ואף גם זאת נקרא לאל בגרון. ירחק מנפשו כל אף וחרון. וביראתו יזכה וישתחוה פני ארון. ויכתוב לחיי עד בספר זיכרון.

אל מלא רחמים אלהי המרכבה. שומרהו מכל דינין אש ולהבה. ותעל נשמתו בשנאנים אלפי רבבה. אל מקום רצון עליון מקום מחשבה.

אנא רב חסד נורא עלילה. הרבה עמו פדות ומחילה. קרביהו אליך בשמחה וגילה. אחרי טהרת נפשו ברחיצה גם טבילה.

פטריהו מכל אונסא דשכיחא. יהב ליה סייעתא ושעתא רויחא. זמין לקבליה אנגלי טבא ובדיחא. דעבד ליה יקר סגי ורבו ניחא.

ובמר נפש ברעד ברתת נחלה. פני אל יתברך וישתבח ויתעלה. מקור עדן נהר גן אליו יגלה. כחתן יכהן פאר וקישוטים ככלה.

הצילו משער מתחולל בחימה שפוכה. מחרב לטושה מרוטה וקשת דרוכה. הנחילו כסא כבוד שמורה וערוכה. והוכן בחסד כסאו ויעש מלוכה.

תן נחלתו לשבעה וגם לשמונה. יעלה ויבא אל מקום שהשמחה במעונה. ויעמוד לגורלו בעד עידן בבוא עונה. עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה.

שמע קולו ולא יתוב בראה. ובשמעתתא ידע למישקל וליטרח יאה. ואסוקי שמעתתא אליביה דהלכתא בהוראה. ומאור זוהר וזיו שכינה יהנה הנאה.

עג [מי שאינו גדול בתורה יאמרו תחת חרוזה זו כך]

עד (הכניסהו למנוחה ודירה נאה. שמע קולו ולא יתוב בראה. מלטיהו מכל משטין ומאנה אונאה. ומאור וזיו השכינה יהנה הנאה)

יעזור ויגן ויושיע לו זכות אבותיו האתנים. יברכהו ישמרהו ויחננו ויאיר אליו פנים. ישא פניו וישם לו שלום מכל עדנים. ויהא חלקו עם בני אל חי לא עם בני מרי סרבנים.

ואם חלילה בעולם הזה מעל מעל. וירד לארץ צלמות מקום געל. יהא ה' אלהיו עמו ויעל. ואל ישתה חמר מרת בסף רעל.

ותלבש צדקה כשריון פרוטה פרוטה. תצילו ממות ומרדת עומק דיוטה. עלוקה האומרת הב הב ולהוטה. כי לרחמים חסד וחנינה ידך פשוטה.

בגדולת גבורתך שמור נפשו מרצח. ובתפארת הודך יסדיהו לנצח. ובכתר מלכותך העליהו בפצח. באור פני מלך בחכמה ובינה בגילוי מצח.

והיה נפש אדוני צרורה. את ה' אל נעזר בגבורה. ובמקום אהבת עולם ואהבה רבה גמורה. תהי נפשו רוחו ונשמתו קשורה.

ומכל עונש נזק וצער יהיה בטוח. וכל לשון תקום אתו למשפט יהיה נצוח. והיה לפניו העקוב למישור והאבן נימוח. בל יפגעו בנפש ורוח.

כי יחנן שמוע ישמע אל צעקתו. והוא רחום יכפר ולא יעיר כל חמתו. על כל רודפיו תן פחדו ואימתו. אם ישכוב לא יפחד וערבה שנתו.

ואחר כי נפש נקי צדיק למקום מנוחתו אזל. נצפה ליום בלע המות ושילוח השעיר לעזאזל. ואז שלם ישלם והשיב את הגזילה אשר גזל. ואז ישישו רב וכרזל יקומו מטל תהיה אשר תזל.

עה [למי שאינו מופלג יסיים]

עו (ואז ישיני אדמת עפר יקומו מטל תחיה אשר תזל)

עז רבון כל העולם (הנה למדנו בתורתך הקדושה עבור נפש הצדיק (המורה צדק) הטמון ונקבר במקום הזה ויהיה לו לזכות ולצדקה ומפילין אנחנו תחינתינו לפניך אל מלא

רחמים באם חטא עוה פשע כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטיא שלמען זכות אבותיו וזכות צדקתו (ותורתו ואשר הורה בישראל חקים ומשפטים טובים) תכפר תמחול ותסלח על חטאותיו ועוונותיו ופשעים לרחק ממנו על פגע ונגע ודבר רע. אנא שוכן מעונה. נא אל ירד לארץ התחתונה. ויעמוד לו זכות אבות. ואל ירד לציה וצלמות קח טוב ואל תפן אל און. ואל ירד לטיט היון. וברמש סאונו אל תהי סואן. ואל ירד לבור שאון. רק הצילהו מפח ופחת. ואל ירד לבאר שחת. ושבע ילין לא ידע שדון. ואל ירד לאבדון. נתק מוסריו והקל עול. ואל ירד לשאול. ילך לפניו צדקו וכבוד ה' יאספהו והשביע בצחצחות נפשו ועצמותיו יחליץ והיה כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אז יתענג על ה' וינחלהו נחלת יעקב ירכיבהו על במתי ארץ ינוח בסתר עליון בצל שדי יתלונן יהיו לרצון אמרי פינו וגו':

עח צוה עוד א"א הגאון החסיד שאיסד איזה חרוזות שיוחקו על מצבת אבן על ראשו ולא אפליג בשבחו וכך עשיתי. ואחר ימים מצאתי חרוזה כתב ידו מוכן שיסדו שיוחק במצבתו וחזר בו ומפני כי היא נפלאה מעשה ידי אומן בחרוז העתיקתיה פה.

עט אבל נהי יללה שאגו מרה שחרו ובניו נאנחים בעת נעדר הדר גאוותם אלוף ותיק נימוסו מראשי התיבות רשומה רודפי אמת בקשו רחמים היום משכבו שלום מנוחתו ונשמתו אתיא למעלה בצד כסא רחמים כבושה: